खण्ड - दुई

A Trilingual Dictionary

of

The Magar Language

(Athāra Magarāt)

अ

अँगार */plv.* **ĩgar**, *syn.* **mẹ̃rə'**, *hmlv.* **gadʒəl/** – [ना. *n.*] काठ, दाउरा आदि बलेर खरानी नबनिसकेको कालो चिज; गोल। partly burnt coal or wood; cinder, charcoal.

अँचम्बिन्य */ɨtʃɨmbɪnjə*, *syn.* **ŋəːlnjə**, *ant.* **malaːmulu lɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] एकोहोरिएर वा वाल्ल परेर रहनु; टोलाउनु। to stare; to get perplexed; to get puzzled.

अँजिर */ɨdʒɪr/* – [ना. *n.*] पचाउन गाह्रो हुने वा नपचेर शरीरलाई पिराउने खालको खानेकुरा; अपाच्य खाद्य। the food that is difficult to digest; indigestible food.

अँत्कँलिन्य */ɨtkɨlɪnjə/* – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** एक चिजलाई अर्कोसँग तौल, रुप, गुण, स्वभाव, मूल्य, आकृति आदि लक्षणसँग भिडाएर हेर्नु; तुलना गर्नु; दाँज्नु। to compare the weight, form, quality, nature, cost/value or any feature of one thing with that of another thing; to compare. **२.** एकातिर ढक र अर्कोतिर तौलने चिज राखी ओजन पत्ता लगाउनु; तौल गर्नु; वजन लिनु; तौलनु; जोख्नु। to know the heaviness by placing a weight on the one side and the object to be measured on the other side; to weigh. **३.** वस्तुको लम्बाइ, चौडाइ, ओजन आकार आदिको नापो लिनु; नाप्नु। to take the measure to find out the length, weight, breadth or volume of an object; to measure. **४.** कुनै वस्तु, विषय, घटना, हिसाब आदिको अनुमान लाउनु वा गर्नु; अड्कल काट्नु/गर्नु। to guess; to surmise.

अँदिन्य */ɨdɪnjə/* – [अ.क्रि. *v.i.*] गतिशीलताबाट स्थिरावस्थामा आउनु; रोकिनु; थामिनु; अडिनु। to come to a halt; to abate; to stop.

अँधँपिल्च्या */ɨdʰɨpɪltʃjɑ/* – [वि. *adj.*] शरीरको कुनै अङ्ग चेतनाहीन भएर काम नगर्ने; अपाङ्ग। with a body part not functioning properly for deformation; handicapped.

अँधिया */ɨdʰɪjɑ/* – [ना. *n.*] **१.** उत्पादित अन्नबालीलाई उत्पादक र जग्गाधनीबीच भाग लगाउने काम वा चलन। the practice of sharing the crops between the land owner and the tiller. **२.** कमैया र जग्गाधनीबीच आपसमा भाग लगाएको अन्नबाली। the crops shared by the tiller and the land owner.

अँनिकाल */ɨnɪkɑl/* – [ना. *n.*] खाद्यान्नको चर्को अभाव भएको स्थिति; खानेकुराको अपुग्दो अवस्था। scarcity of food; famine.

अँभी */ɨbʰɪ/* – [ना. *n.*] उन्नति, प्रगति गरेर अरूलाई उछिन्न मनभित्र पालेर राखिएको दृढसङ्कल्प; इबी। the determination that one harbours to outdo others; a grudge; envy.

अँर्नी */plv.* **ɨrnɪ**, *hmlv.* **poro/** – [ना. *n.*] **१.** मध्याह्नको समयमा खाइने खाजा; नास्ता। a light midday meal, snack; tiffin. **२.** मुख्य भोजनभन्दा पहिले खाइने वा पिइने खानेकुरा; जलपान। a small amount of food that is

eaten before or after meals, or a very small meal; snack; a small meal eaten in the late evening; supper.

अर्मिनी */plv.* **ɨrmɨnɪ**, *hmlv.* **rmə'/** – [ना. *n.*] परिवारभित्र खास भूमिका रहेको आइमाई; घरकी मालिक्नी; गृहिणी। the female head of the family; housewife.

अहिँ **/ɨɦĩ**, *syn.* **tą̈ʔ**, *ant.* **əː/** – [विवो. *intj.*] नाइँ, थाहा छैन, कुन्नि, जान्दिनँ, के थाहा पाउँ र, भन्दिनँ, होइन आदि अस्वीकारको अर्थ बुझाउने शब्द। a word that suggests negation: no, I don't know. Perhaps, I don't know. How am I supposed to know? It's not.

असिक **/ɨsɪkə**, *ant.* **gal**, **sərap/** – [ना. *n.*] बृद्धबृद्धा वा मान्यजनबाट पाइने शुभकामनायुक्त वचन; आशीर्वचन; आशीर्बाद; आशीष। the blessing from the elderly or the respected person; benediction; bliss.

अः **/əː**, *ant.* **tą̈ʔ/** – [निपा.*part.*] **१.** अह्राएको वा भनिएको कामकुरामा मञ्जुरी जनाउँदा उच्चारण गरिने शब्द; हुन्छ; लौलौ; ल। a word used to show willingness or acceptance. It's okay; okay-okay; all right; fine. **२.** [विवो. *intj.*] कसैलाई सम्बोधन गर्दा, बोलाउँदा, डाक्दा उसको नामभन्दा पहिले उच्चारण गरिने बोलावटको शब्द; ए ! ओ ! a word used before a noun as a way of attracting someone's attention; hey !

अकमकैःन्य **/əkməkə'ːnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] राम्ररी हेक्का राख्न नसकी दोधारमा पर्नु; अन्यौलमा पर्नु; अकमकाउनु; अलमल हुनु। to become confused or muddled.

अकर **/əkər**, *ant.* **sədʒə/** – [वि.*adj.*] (स्थान) उठबस वा हलचल गर्न साँगुरो भई असजिलो हुने वा घच्चा पर्ने; असहज; अप्ठेरो। (space) too narrow to move, cramped; uneasy; difficult.

अकल **/əkəl/** – [ना. *n.*] **१.** कामकुरा वा समस्या आदिलाई कुशलतापूर्वक समाधान गर्ने बौद्धिक उपाय; युक्ति; बुद्धि। intellectual skill or measure to solve a problem, craft, plan, intelligence. **२.** काम गर्नको लागि चाहिने सीप, कला। an ability to do an activity or job well, especially because you have practised it; skill; the making of objects, images, music, etc. that are beautiful or that express feelings; art.

अकला */plv.* **əkəla**, **ɦətja**, **bʰukuta**, *ulv.* **bʰuktə**, *ant.* **sukʰə/** – [ना. *n.*] कुनै कठिनाइ वा अभावको कारण भोग्नु परेको पीडा; अभाव र समस्याले हुने असुखको स्थिति; दुःख; कष्ट; पीडा; सास्ती। trouble, problem; difficulty; bother; predicament.

अकिल */glv.* **əkɪl**, *plv.* **urkɪl**, *syn.* **ukɪl/** – [ना. *n.*] धागो, डोरी आदिको घुमाइ वा बटारिएको मात्रा। the extent to which the thread or rope is twisted or spun.

अखत **/əkʰət/** – [ना. *n.*] (कुनै चिज) ज्यादै खाँचो भएको स्थिति; अत्यन्त अभाव। the situation of dire need; acute shortage or scarcity.

अखत्या **/əkʰətja/** – [वि. *adj.*] सजिलो नभएको; अप्ठ्यारो; गाह्रो; असहज। not easy; difficult; uneasy; uncomfortable.

अगन **/əgən/** – [ना. *n.*] शरीरमा धेरै तापक्रम बढेर हुने काम्ने ज्वरो; औलो रोग। a disease that causes fever and shivering; malaria.

अगेथ */plv.* **əgetʰə**, **raɦa**, **bʰubura**, *glv.* **mɪraɦa/** – [ना. *n.*] काठ, गुइँठा, कोइला

आदि बलिसकेपछि बाँकी रहने ज्वालाविहिन रापिलो आगो; भुङ्ग्रो। the fire of wood, dung cakes, coal, etc. that glows without flames; the glowing fire; a dull steady light, especially from a fire that has stopped producing flames; glow.

अगैबगै /əgəˈbəgəˈ/ – [ना. *n.*] गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि घरपालुवा जनावरहरू; पाल्तु चौपाया। domestic animals such as cows, buffaloes, sheep, goats, etc.; cattle.

अङ्ग्या /əŋgjɑ/ - [ना. *n.*] **१.** मानिस, जनावर वा कुनै चिजको प्रतिरूप; पुतला। a model of a human being, an animal or any thing; a dummy, an effigy. **२.** देवीदेवताका कल्पित प्रतिमूर्ति, आकृति; प्रतिमा; मूर्ति। an image of a deity; an idol, a statue.

अचै /ətʃəˈ/ – [ना. *n.*] रुखो जवाफ, नमीठो व्यवहार वा प्रतिकूल परिस्थिति आदिलाई सहनसक्ने काम, भाव वा गुण; सहनशीलता; सहिष्णुता; धीरता; धैर्य। the feeling or quality that can tolerate a rude response, manner or adverse situation; patience; tolerance; forbearance. > **अचैन्य** /ətʃəˈnjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] सहन गर्नु; सहनशील बन्नु; सहेर बस्नु; सहनु। to tolerate; to become patient.

अछत /ətʃʰətə, *ant.* **kətʃa̤s**/ – [ना. *n.*] कुनै निश्चित वस्तु वा स्थानभन्दा पर; अलग। far from a given point; separate.

अछादी /*plv.* **ətʃʰɑdɪ**, *slv.* **utʃʰɑdɪ**/ – [निपा. *part.*] कुरा, घटना वा विचारलाई विश्वासिलो र भरपर्दो बनाउन वाक्यांशपूर्व बोलिने शब्द। a word used prior to the part of an utterance to verify the thing said, the incident happened or the opinion expressed.

अतर /ətər/ – [ना. *n.*] भाङको चोप वा सोको लट्टामा हुने खोटोलाई धुवाँको नशाको रूपमा सेवन गरिने लागुपदार्थ; चरेश; गाँजा। a drug made from the resin of cannabis which is smoked; a resinous preparation of cannabis; hashish; marijuana.

अत्कल /ətkəl, *syn.* **mɑɦɑ**/ – [ना. *n.*] **१.** पछिलाई सम्झेर फारो गरीगरी खर्च गर्ने कला वा काम। an art/act of using sth frugally. **२.** खास लक्षणको आधारमा गरिने अनुमान; अड्कल, लख, अन्दाज। guess; estimation.

अत्यात /ətjɑt/ – [ना. *n.*] **१.** निरन्तर एकै किसिमको काम मात्र गरिरहँदा हुने पटयारको स्थिति; दिग्दारी। a monotonous situation, monotony. **२.** कसैलाई पर्खंदा, कुर्दा वा लगातार एकै ठाउँमा बसिरहँदा हुने खिन्नताको अनुभव; पटयार। a feeling of boredom due to waiting or sitting in the same place for a long time.

अथाकाउ /ətʰɑkɑʷ/ – [ना. *n.*] सामान्य उपलिब्धिलाई लिएर दम्भ प्रदर्शन गर्नेलाई अवमूल्याङ्कन गर्दा भनिने शब्द; त्यस्तो व्यक्तिलाई ठेगान लगाइने तर्क। a word used to devalue someone who is showing their arrogance by exaggerating their achievement.

अदैःन्य /ədəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** चलिरहेको कामकुरा आदिलाई बीचैमा रोक्नु; स्थगन गर्नु। to discontinue or stop an action; to postpone. **२.** हुन लागेको वा चालु कामकुरा आदिलाई निषेध गर्नु; भाँजो हाल्नु; छेक्नु। to stop sth from happening; to prohibit; to hinder; to bar. **३.** कसैलाई अघि बढ्न वा कुनै चिजलाई माथिबाट तलतिर खस्न नदिनु;

अँठ्याउनु। to stop someone from moving; to hold; to grab.

अदौत्या /ədəᵘtjɑ/ – [ना. *n.*] दूधलाई बाक्लो हुने गरी बेस्सरी पकाई बनाइएको खानेकुरा; खुवा; कुराउनी। dairy food prepared by boiling down the milk till it becomes semi-solid.

अधकल्च्या /ədʰəkəltʃjɑ/ – [वि. *adj.*] (कुनै काम वा कुरा) सम्पन्न नभएको; अधुरो; अपुरो। (of action) incomplete; unfinished.

अधना /*plv.* **ədʰənɑ**, *tlv.* **urɑɦɑ/ –** [ना. *n.*] ऋण काढ्दा विश्वासको लागि ऋणीले साहूलाई दिने जिन्सी वा जग्गाजमिन; धितो; धरौटी। a valuable item deposited with the mortgagee as security which is to be returned after the payment of the money borrowed; deposit; security. ~**पःरिउ /pɨrɪᵘ/–** [वि. *adj.*] हातखुट्टा वा शरीरको कुनै अङ्ग चलाउनै नसक्ने गरी असजिलोमा परेको; (शारीरिक कमजोरीको कारण) हलचल गर्नै नसक्ने गरी लडेको। trapped rendering unable to move or escape, or fallen/lying motionlessly because of weakness.

अधम /ədʰəm/ – [वि. *adj.*] **१.** बुद्धि कम भएको; केही नजान्ने; बुद्धू। unintelligent; ignorant; dull-witted; foolish; stupid; silly. **२.** आफ्नो हित वा भलाइको बारेमा क्यै नबुझ्ने वा सोच्न नसक्ने; साह्रै सोझो; पुङमाङे। not aware of or careful about their own benefit; naive; gullible; worthless.

अधमर /ədʰəmər/ – [ना. *n.*] (दुरी, बाटो वा कुनै चिज) लम्बाइबाट नाप्दा केन्द्र वा बीचमा पर्ने मध्य भाग। the middle or center of sth; a center.

अधसरो /ədʰəsərɔ/ – [वि. *adj.*] चोटपटक लागेर कुनै अङ्ग चलाउन नसक्ने अवस्थाको। being unable to move your body parts because of injury; maimed.

अनखन्दौ/ənəkʰəndəᵘ, *syn.* **ənəwɑrjɑsɔ/ –** [वि. *adj.*] पहिले नदेखिएको अस्वाभाविक रुप, रङ वा आकारको; आश्चर्यजनक; अचम्मको; अनौठो; नौलो। with the unusual form, colour or shape; not seen before; astonishing; strange; unique.

अनछन्दौ /ənətʃʰəndəᵘ/ – [वि. *adj.*] स्वभाविकभन्दा भिन्न; अस्वाभाविक। different from usual; unnatural; unusual.

अनन्ती /*slv.* **ənəntɪ**, *plv.* **tʃɪtʊ**, *tlv.* **tʰəˈlɪ/ –** [ना. *n.*] कुनैकुनै बाख्राका घाँटीमा पलाएर दायाँबायाँ झुन्डिने ससना जोडी डल्ला; लुर्का। two long lumps that grow from both sides of the neck of some goats.

अनाजो /ənɑdʒo, *ant.* **nɨ̃wə/ –** [वि. *adj.*] सजिलैसँग बिग्रन वा टुटफुट हुने खालको; कमजोर; नाजुक। delicate and easily broken; weak; tender.

अन्कनैःन्य /ənkənəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** डर, धक, सङ्कोच आदिले केही भन्न वा गर्न असजिलो मान्नु; हच्कनु; हिच्किचाउनु। to feel uneasy or embarrassed to say or do sth for fear or hesitation; to draw back; to hesitate. **२.** कुनै कामकुरो गर्ने कि नगर्ने भनी दोधारमा पर्नु; अकमकाउनु। to be in a dilemma; to lose confidence; to falter.

अन̣ाकल /ənɑ̣kələ/ – [क्रि.वि. *adv.*] नाहकमा; बेफ्वाँकमा; विना कारण नै; बिनसित्ति; बेकारमा। for nothing; without any reason; for no reason; in vain.

अपगाल /**əpəgal**/ – [ना. *n.*] **१.** अनाहकमा मिथ्यादोष, बात वा खोट लगाउने काम; कसुरविनाको आरोप। blame; false accusation, defamation. **२.** निर्दोषमाथि गरिने वा लगाइने दोषको आशङ्का; अभियोग। act of accusing; accusation.

अपिङ /*glv. & tlv.* **əpɪŋ**, *plv.* **opẽ(ŋ)**/ – [ना. *n.*] **१.** तरकारीको रूपमा प्रयोग गरिने हरिया सागपात। green leaves used as vegetables; leafy vegetables. **२.** पूर्णरूपले नपाकिसकेको काँचो फलफूल। unripe fruit. **३.** पकाएर वा काँचै खान मिल्ने फलफूल। the fruit that can be eaten cooked or raw.

अबेल्चाःनी /**əbeltʃá:nɪ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै घटना वा कामकुरो आदि के-कसरी भएको हो थाहा नपाइकन; अचानक; अकस्मात्; एकाएक; एक्कासि। having no knowledge of how sth happened; unexpectedly; all at once; suddenly.

अभरङ्गौ /**əbʰərəŋgəᵘ**/ – [वि. *adj.*] अस्वाभाविक र असुहाउँदो रुप, रङको; अमिल्दो आकृति देखिने; बिकृत। with an unusual and unsuitable form and colour; with an odd form/shape; deformed.

अऱैन्य /**ərə̰ˈnjə**, *syn.* **pãdʒɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई कुनै काम गर्ने सल्लाह दिनु; काम गराउनु; अह्राउनु। to advise sb to act or carry out an action; to cause to work; to order.

अर्गल /*plv.* **ərgəl**, *slv.* **kəlʔ**/ – [ना. *n.*] ढोकाको खापामा भित्रबाट लगाइने चुकुल। a device for keeping door closed from inside; latch.

अर्ग्यालो /**ərgjalo**/ – [ना. *n.*] कामकुरा, व्यवहार आदिमा अमिल्दो पाराले अरूभन्दा बढ्ता हुने प्रवृत्ति; अमिल्दो तरिकाले गरिने काम; अर्घेल्याइँ। the tendency to be weirdly different from others in an action, behaviour etc.; oddity.

अर्च्यात्न्य /*nblv.* **ərtʃjatnjə**, *plv.* **dʰə̃ˈnjə**/ – [ना. *n.*] हड्डीमा रहेको मासु दाँतले चिथोरेर खानु; टोक्नु। to tear meat with teeth and separate it from bone.

अर्ज़ा /*hmlv.* **ərza**, *ulv. & krlv.* **manuŋ**, *nblv.* **wo̰r**, *plv.* **bɪralu**/ – [ना. *n.*] बिरालो। a small animal with fur, four legs, a tail and claws, usually kept as a pet or for catching mice; a cat.

अर्थ /**ərtʰə**/ – [ना. *n.*] **१.** जान्ने वा अग्रजबाट पाइने हितकारी वा भलाइको कुरो; असल बाटोतर्फ लाग्न पाइने प्रेरणापूर्ण वचन; ज्ञानगुन वा भलोको कुरा; अर्ती। advice, counsel. **२.** शब्द वा वाक्यको साङ्केतिक माने; शब्दार्थ। the meaning of a word or a sentence; meaning; explanation.

अःर्न्या /*plv.* **ə́:rnja**, **oro̰**, **kubatə̃ˈ**, **nõ̰**, *nblv.* **or**/ – [ना. *n.*] बिगार्ने, भत्काउने वा अरूको अहित हुने काममा लागिपर्ने काम; बिगार्ने, भत्काउने काम; उट्पटयाङ। a tendency to engage in harming others; an act of spoiling or damaging sth; act of spoiling or harming others; a prank. > **अर्न्यारी** /**ərnjarɪ**/– [वि. *adj.*] बिगार्ने, भत्काउने वा अरूको अहित हुने काममा लागिपर्ने; उट्पटयाङ गर्ने खालको। behaving in a way to spoil or harm others; like a monkey; mischievous.

अर्मल /*nblv.* **ərməl**, *plv.* **odʒo**/ – [ना. *n.*] पाल्तु जनावरले अरूको अन्नबालीमा पुऱ्याएको नोक्सानीको बदलामा भराइने क्षतिपूर्ति। recompense made for damage to crops by one's cattle.

अलग /ələgə(zɑ)/ – [क्रि.वि. *adv.*] अलिअलि गरेर; बिस्तारपूर्वक; हलुका किसिमले; सुस्तरी; बिस्तारै। slowly; bit by bit; gently.

अलदर /ələdər/ – [क्रि.वि. *adv.*] बेथितिसँग मालमत्ता फिँजिएर; जताततै छरिएर रहने चालमा; अलपत्र; छरपस्ट; लथालिङ्ग। (of things) scattered disorderly or untidily; badly organized; disorderly; messily.

अलाँतर /əlãtər/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** ☞ (**अलदर /ələdər/**) **२.** घच्चा लाग्ने ठाउँमा हात, खुट्टा पसारेर ठाउँ ओगट्ने गरी बस्ने चालमा। in the manner of sitting with one's arms and legs spread carelessly so that others get disturbed.

असबाब */plv.* **əsəbɑb, mɑkʰɑ, məstə, nɪkʰələ', dʒɑtɪpɪtɪ, kudʰu** *hmlv.* **bʰjɑ,** *slv.* **təbər/ –** [वि. *adj.*] **१.** प्रशस्त मात्रामा भएको; सोचेजति पुग्दो; धेरै; पर्याप्त; यथेष्ट; मनग्गे। enough in quantity; many; plenty of. [क्रि.वि. *adv.*] धेरै नै, प्रशस्त मात्रामा; खुबै; प्रशस्तै; अति नै; निकै। sufficiently much; too much; abundantly; sufficiently enough.

असर्दो /əsərdo/ – [वि. *adj.*] गर्भ बोकेकी; दोजिया; पेटमा बच्चा भएकी; गर्भ धारण गरेकी; गर्भवती; गर्भिणी। having a baby or young animal developing inside the womb; pregnant.

असल नि पसल्व /əsəl nɪ pəsəlwə/ – [वि. *adj.*] वायु जम्मा भई वा धेरै खानेकुरा खानाले पेट ढाडिन पुगेको। with the swollen stomach because of accumulation of air or overeating.

असान /əsɑn, məsɑn/ – [ना. *n.*] (विश्वास) मरिसकेपछि पनि सक्रिय रहेर जीवित मानिसस वा प्राणीलाई सताउने भनिएको मान्छेको मृतात्मा; प्रेतात्मा। ghost; the spirit of the dead.

अस्कलिन्य /əskəlɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/से.भे. *slv.*] अरूको भित्री मनको कुरा बुझ्ने काम गर्नु। to understand what someone has in their mind.

अ̰ʔ /ə̰ʔ/ – [ना. *n.*] पेटभित्रको वायु मुखबाट निस्कने चाल; डकार। act of allowing air from the stomach to come out through mouth or the sound of such an act; a belch.

आ

आँच /ãtʃə/ – [ना. *n.*] **१.** आगो वा कुनै चिजबाट निस्केको राप, ताप। condition with high temperature; heat. **२.** अरूलाई पुऱ्याइने दखल; हस्तक्षेप। meddling in other people's affairs; interference.

आँचल /*plv.* **ãtʃəl, sabʰəla, sogolò**/ – [वि. *adj.*] (शरीर) कुनै रोग वा चोटपटक नलागेको; सद्दे। (of your body) free from any disease or injury; unhurt; fit.

आँचापाँचा /**ãtʃapãtʃa**/ – [ना. *n.*] मनको अस्थिर स्थिति; आकुल-व्याकुल; उद्वेग; उद्विग्नता। restlessness of the mind; distress; desperation; agitation.

आँत /**ãtə**/ – [ना. *n.*] गहिरो हुनाको भाव वा अवस्था; सतहभन्दा तलतिरको लम्बाइ; गहिराइ; गहिरोपना। state of being deep; depth.

आँतपेंत /**ãtəpẽtə**/ – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको मुटु कलेजो, आन्द्रो आदि भित्री अवयवहरू। the intestines and other inside organs of an animal or person; entrails. **२.** भङ्ग गर्न नमिल्ने भित्री गोप्य कुरा; आन्तरिक रहस्य। a piece of information that is only known by one person or a few people and should not be told to others; secret.

आँतिन्य /**ãtɪnjə**, *syn.* **dʒoɦə'njə**, *ant.* **kʰorsɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामकुरा गर्न आँट गर्नु; कुनै चिज किन्नको लागि मोल तिर्न मानसिक रूपले तयार हुनु; कुनै काम वा विषय सम्पन्न गर्न हिम्मत राख्नु; आँट्नु। to be mentally ready to do sth or to pay for sth; to dare to do something; to pluck courage; to resolve.

आः /**áː**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** मुख फाट्टिने वा बाउने किसिमले; मुख खोल्ने ढङ्गले; आँ। in the manner when the mouth is open as if while eating. **२.** मुख खोल्दाको स्थिति बुझाउने शब्द। gaping of the mouth.

आइज़्याउइज़ी /**a'zjau'zɪ**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै वस्तुलाई अर्कै देख्ने मिथ्या ज्ञान; भ्रान्ति; भ्रम। sth with deceptive appearance; an illusion.

आइबाइ /**a'ba', gʰã'gũ'**/ – [ना. *n.*] अलिअलि मात्र सुनिएको अपुष्ट समाचार; हो-होइन खालको सुइँको। a piece of news, which is quickly spread from person to person; rumour.

आउ /*plv.* **aᵘ**, *slv.* **ɪka**/ – [सर्व. *pron.*] नजिकै रहेको कुनै निश्चित चिजलाई किटेर भन्नुपर्दा जनाउने सर्वनामवाची शब्द; यही; यो। a demonstrative pronoun used to indicate sth near; this; this very. [वि. *adj*] ~**ज़** /**zə**/– यही नै; यो नै। right this. ~**मित्याउ** /**mɪtjaᵘ**/– [वि. *adj.*] यही वा यो जस्तो; यस्तै खालको; यस्तो। like this; similar to this; alike.

आए /**aè**/ – [ना. *n.*] (शरीरमा) घोचिन पुग्दा वा चोटपटक लाग्दा मुखबाट एक्कासि निस्कने चिच्याहटपूर्ण शब्द; आत्थु। a word used to express a sudden physical pain; ouch!

आ?झरी /**a?dʒʰɨrɪ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] अहिलेसम्म काम पूरा भइसक्थ्यो, तर कुनै

कारण सो काम हुन सकेन भनेर पश्चातापको अर्थमा वाक्यको अगाडि प्रयोग गरिने शब्द; यतिखेर; यतिन्जेल। a word used in the sentence initial position to express regret about the incompleteness of the action which was supposed to be completed by now.

आक /akə/ – [क्रि.वि. *adv.*] खास नजिकैको ठाउँमा; यहीं आसपासमा; यहाँनेर। a particular place nearby; right in this place; hereabout; somewhere around here.

आकसै /*plv.* **akəsəˈ**, *hmlv.* **akʰəˈkə**, *nblv.* **afəna/** – [क्रि.वि. *adv.*] अलि यतातिर; अलि वर। towards this side; a bit closer or nearer.

आकाउ /akau, aku, agʰjaku/ – [वि. *adj.*] नजिकको चिजलाई इङ्गित गर्दा जनाउने सर्वनामवाची विशेषण; यहाँनेरको; यो। a pronominal adjective used to indicate something near.

आकितर /akɪtər(ə)/ – [ना. *n.*] आफ्नो इच्छाविपरीत कुनै निर्णय हुँदा प्रतिक्रियास्वरुप सोको बिरुद्ध आफूले कुनै कदम उठाउँदा भनिने शब्द; यस्तै हो भने। a word used as an objection to other's decision by someone who has a decisive role to perform; to react; if so.

आकिन /*plv.* **akɪn**, *nblv.* **akan/** – [सर्व. *pron.*] **१.** निश्चित यही ठाउँबाट; यहाँ वा यो ठाउँबाट; यहाँदेखि। from this particular place; from here or this place. **२.** आजको दिनदेखि; अब वा आजदेखि; आइन्दा। from today onwards; now or today onwards; coming; in future.

आकु /aku/ – [सर्व. *pron.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**आकाउ /akaᵘ/**)

आखर /akʰər/ – [ना. *n.*] सार्थक अर्थ बुझाउने वर्ण वा वर्णसमूह; शब्द। a letter or group of letters with a complete meaning; a word.

आखला /akʰəla/ – [ना. *n.*] (ऊखु, बाँस, मकैको डाँठ आदि) वनस्पतिको दुई गाँठो बीचको भाग। the stem between two nodes of sugar cane, bamboo or maize stalk.

आखैक /akʰəˈkə/ – [क्रि.वि. *adv.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**आकसै /akəsəˈ/**)

आगल्या/agəlja/ – [वि.*adj.*] आवश्यकताभन्दा ज्यादा; धेरै; बढ्ता। more than necessary; too much/many. ~**पाँन्य /pã(ŋ)njə/**– [स.क्रि. *v.t.*] बढाइचढाइ गरी गफ हाँक्नु; अतिशयोक्तिपूर्ण र अप्रासङ्गिक कुरा गर्नु। to boast; to exaggerate; to embellish sth.

आघ्या/agʰja/ – [ना.*n.*/ग.भे.*glv.*] ☞ (**आदरा /adəra/**)

आङ/aŋə/ – [क्रि.वि. *adv.*] आफू रहेको ठाउँमा; यो वा यस ठाउँमा; यहाँनेर। in, at, or to this place; here.

आङउ /*plv.* **aŋaᵘ**, *syn.* **aŋu**, *nblv.* **anaka/** – [सर्व. *pron.*] आफू रहेतिरको चिजलाई जनाउने सर्वनामवाची शब्द; यतातिरको; यहाँनिरको; यहाँको; यताको; यो ठाउँको। a pronoun that indicates something towards the speaker's side; of this side; of this place.

आङ्या /aŋja/ – [स.क्रि. *v.t.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**आप्न्य /apnjə/**)

आची /atʃiː/ – [विवो. *intj.*] लाज लाग्दो कुरा, प्रसङ्ग, घटना, फोहोर वस्तु वा घृणित सन्दर्भ

देखापर्दा सिकसिको लागेर व्यक्त गरिने शब्द; घृणाको प्रतिक्रिया जनाउने शब्द; छ्या । a word used to express disgust at sth.; a distasteful word, remark, filthy thing or situation; an expression of disgust; yuck; ugh.

आचोः /atʃòː/ – [विवो. *intj.*] तातो वस्तु, सिस्नोले पोल्दा वा मौरी, बारुला आदिले चिल्दा मुखबाट एक्कासि निस्कने चिच्याहटपूर्ण शब्द; आत्था । a word used to express a sudden pain when scorched by fire, or stung by nettle or by insects like a bee; ouch!

आच्या /atʃjá/ – [विवो. *intj.*] बिर्सेको कुनै कामकुरा सम्झनपुग्दा मुखबाट एक्कासि निस्कने शब्द; ओहो ! a word uttered when you remember sth previously forgotten; oh!

आछिम /atʃʰɪm/ – [क्रि.वि. *adv.*] वर्तमान दिनभरको अवधि; यो दिन; आज । all day; this day; today. ~**पऱाती /pərạ̃tɪ/**– वर्तमान समयमा; हिजोआज; अचेल; आजभोलि । at the present time; these days; nowadays.

आछ्या /atʃʰja(kə)/ – [क्रि.वि. *adv.*] निश्चित समयभन्दा अघि; पहिले । before the time referred to; before specified time; previously.

आजेगाल/adʒegal, *syn.* **adʒjal/** – [क्रि.वि. *adv.*] हिजोआज; अचेल । these days, nowadays.

आजोबिजो /adʒobɪdʒo/ – [ना. *n.*] अज्ञात चिज, कुरा आदिको भेउ वा प्रसङ्गको अनुमान; अत्तोपत्तो । speculation about sth unknown; trace; indication.

आभ्यो /*tslv.* **adʒʰjo**, *plv.* **tʃʰjama**, *slv.* **dʒjola/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** अघिल्लो दिनमा; एक दिन पहिले । on the day before today; yesterday; one day before. **२.** [ना. *n.*] आजभन्दा पहिलो वा हिजोको दिन; गएको दिन; हिजो । the day before today; yesterday.

आतःदा /*plv.* **atɨːda**, *syn.* **ada**, *nblv.* **ana**, *slv.* **ɪde**, *hmlv.* **adɪŋə**, *tlv.* **ade/** – [क्रि.वि. *adv.*] आफू भएतिर; वरतिर; यतातिर । towards the place where you are; towards your side; here.

आतःनी /atɨːnɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] आफू रहेको स्थानतिरबाट; यतापट्टि । towards this side.

आत /atə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै वस्तुका माथि; यसमाथि । at; on.

आतान /*nblv.* **atan**, *plv.* **atɪn/** – [क्रि.वि. *adv.*] यसमाथि वा यसदेखि सुरु हुने गरी; यहाँदेखि; यहाँबाट । beginning from this place; from here.

आतिन /atɪn/ – [क्रि.वि. *adv.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**आतान /atan/**)

आतिन्य /atɪnjə, *mḍ.* **fondʒoke**, **fordʒoke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै काम गर्न, कतै जान वा क्यै चिज पाउनको लागि हतारिनु; उत्सुकता बढेर आउनु; हतार गर्नु । to hasten or to be curious to do sth or to achieve sth; to be curious. **२.** निरन्तर एकै ठाउँमा बसिरहँदा वा लगातार एउटै मात्र काम गरिरहँदा थकाइको अनुभव गर्नु; पटयार लाग्नु । to feel tired for sitting in the same place or doing the same task for a longtime; to be bored.

आतुरी /atutrɪ/ – [ना. *n.*] **१.** काम छिट्टै नसिद्धिएला कि भनी अत्यासले हुने मनको चञ्चलता; हतार । restlessness for the fear of not completing the task in

time. **२.** हतारमा कामकुरा सिध्याउनुपर्ने हुनाको अवस्था; आच्छुआच्छु। the state in which someone has to accomplish the task hastily; lack of time; great fear; agitation.

आथपाला /atʰəpala/ – [क्रि.वि. *adv.*] यसपटकको समयमा; यो चोटि; यसपालि। in this time; this time.

आदङ /adəŋ/ – [क्रि.वि. *adv.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**आ̤ʔ /a̤ʔ/**)

आदमारा /adəmara/ – [ना. *n.*] (जित्नको लागि मात्र) पूर्वाग्रही रूपमा पेश गरिने नमिल्दो तर्क। illogical argument.

आदरा /*tlv.* **adəra**, *plv.* **alekʰa**, *tslv.* **a̤wa**, *slv.* **ɪwa¹**, *glv.* **agʰja/** – [ना. *n.*] यो बराबर; यो जति; यत्ति। as much as this; this much.

आदा /ada/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**आतः̤दा /ati̤:da/**)

आदाहोदा /*plv.* **adaɦoda**, *nblv.* **anaɦona**, *hmlv.* **adɪɦudɪ/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** यता पनि उता पनि; यता र उता; वरपर; छेउछाउ; आसपास; यताउति; यताउता। this side and that side; hither and thither. **२.** [ना. *n.*] हिसाबकिताबमा हुने बेरुजुको स्थिति; हिनामिना; गोलमाल। the irregularity in accounts; embezzlement; misappropriation; mess. **३.** [वि. *adj.*] जथाभावी; अस्तव्यस्त; लथालिङ्ग; भद्रगोल। chaotic, messy; disorderly; random.

आदे /ade/ – [क्रि.वि. *adv.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**आतः̤दा /ati̤:da/**)

आध्या नि ताध्याउ /adʰja nɪ tadʰjaᵘ, ɔ̤̃ nɪ tʃõwə, *ant.* **tʃo̤rtʃor ki̤ᵘ/** – [वि. *adj.*] के गर्दा भलाइ हुन्छ के गर्दा हुँदैन आदि बारेमा क्यै नजान्ने; आफ्नो र पराइबीचको हितको भेद छुट्याउन नसक्ने; साह्रै सोझो; लाटो-लाटी सरहको। stupid; idiot; half-witted.

आनी¹ /*plv.* **anɪ**, *hmlv.* **ajən**, *nblv.* **akan/** – [क्रि.वि. *adv.*] यतातिर; यतापट्टि। to this side.

आनी² – [क्रि.वि. *adv.*] यतापट्टिबाट; यहाँदेखि। from this side; from here. > **आनिकाउ /anɪkaᵘ/**– [वि. *adj.*] आफू रहेतिरको; यतापट्टिको; यतातिरको। of your side; of this side.

आन्याःओने /anjaːone/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] बोल्न असजिलो मान्ने अवस्था; अनकनाइ; हिचकिचाहट; अकमकाइ। the situation when you feel uncomfortable to speak; hesitation; embarrassment.

आपा /apa/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] बुबाका दिदी-बहिनी अर्थात् ससुरा (लोग्नेका बुबा) लाई सम्बोधन गरिने साइनो। word used to address father's sisters or husband's father.

आप्न्य /*plv.* **apnjə**, *hmlv.* **ɦapnjə**, *glv.* **aŋjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] ताकेर गोली चलाउनु; धनु वा बन्दुकले हान्नु। to shoot with an arrow or a gun.

आफी /afɪ(tə), *syn.* **afətə/** – [नायो. *post.*] **१.** जुनसुकै चिजको वल्लोपट्टि; वल्लो किनारमा; वारि। on this side of anything; this side. **२.** [ना. *n.*] आफूतिरको किनार वा थलो; वल्लोपट्टिको सडक, नदी वा ठाउँ आदि। the edge of your side; this side of a road, a river or a place.

आम /am, *syn.* **laltʃʰəna**, *ant.* **nərkət/** – [ना. *n.*] खानेकुराप्रतिको मनपराइ; खाने इच्छा; खान मन लाग्ने अवस्था; चाख; रुचि। desire

for food; appetite; interest. ~**बिरि सिउ /biri sɪᵘ/**– [वि. *adj.*] खानेपिउन पटक्कै रुचि नलागेको। having no appetite at all.

आम्जाम /amdʒam/ – [ना. *n.*] ☞ (**अत्कल /ətkəl/**)

आःम्न्य /à:mnjə, tʃɪnjə, bʰə'ʔnjə, tʃĩnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) ओस्, पानी, माटो आदिको सम्पर्कले वा पुरानो भई गल्दै जानु; सड्नु; मक्किनु। to become gradually worse due to dampness, water, soil or with age; to decay; to rot away.

आम़ाँ /amã̰/ – [विवो. *intj.*] ओहो, आम्मै उदेक जस्ता विस्मयादिबोध गराउने शब्द; ओहो ! an exclamation of wonder; Alas! Oh!

आराःउरू /ara:urú/ – [ना. *n.*] बिस्तारै हल्लने, चल्ने वा चलाउने काम; चलबलाइ; हलचल। an act of stirring, moving or making something move slowly; gentle movement.

आरैं /arə̃ˈ/ – [ना. *n.*] लोहार, ताम्राकारहरूले घरेलु प्रयोजनका भाँडा, खेती-किसानका सामानहरू मर्मत गर्ने र हातहतियार आदि अर्जाप्ने ठाउँ। a place where things are made out of metal by heating and hammering; smithy.

आरो /aro/ – [ना. *n.*] **१.** रातो हुने गरी सुइरो तताएर पिलोको मुखमा घुसाई खिल र पिप निकाल्ने काम। the act letting the pus ooze from a boil by piercing the red-hot skewer through its center. **२.** घुसाउनको लागि तताइएको तीखो चिज। the hot pointed object to pierce something; heated skewer.

आर्क /arkə/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**आ़ख /a̰kʰə/**)

आल /alə/ – [क्रि.वि. *adv.*] यसभित्र; यसमा। inside this; in this.

आलाउ */tslv.* **alaᵘ**, *plv.* **alu**, *slv.* **ala/** – [वि. *adj.*] यही चिज वा ठाउँभित्र रहेको भनेर जनाउने सर्वनामवाची विशेषण; यसभित्रको। a pronominal adjective used to indicate sth is in or within a particular thing or place; inside this.

आलाकाचा /alakatʃa/ – [क्रि.वि. *adv.*] सित्तै; व्यर्थै; विनासित्तै; नाहकमा। for no reason; in vain; without rhyme or reason.

आलाजाल /aladʒal/ – [ना. *n.*] एकपछि अर्को गरी फटाफट टिप्ने वा उठाउने काम। act of collecting or plucking things one after another.

आलु /alu/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**आलाउ /alaᵘ/**)

आलेखा /alekʰa/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**आदरा /adəra/**)

आसःरिन्य /asɨrɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] गर्भाशयभित्र भ्रुणनिर्माणको प्रक्रिया आरम्भ हुनु; गर्भ बस्नु; गर्भधारण गरिनु; गर्भाधान हुनु; गर्भवती बन्नु। to conceive a child; to be conceived; to be pregnant.

आसा नि देसाउ /asa nɪ desaᵘ/ – [वि. *adj.*] साइनो, सम्बन्ध क्यै नपर्ने; आफन्त बाहेकको; पराइ। having no kinship or relationship; other than your relatives; other; stranger.

आसिनी /asɪnɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**आ़इँसी /a̰ˈsɪ/**)

आस्बापत /asbapət/ – [ना. *n.*] शरीरमा रहेको ठूला-साना कपडा; ओढो। a small or big piece of clothing to cover the body; a wrap.

आहाती /**ɑɦɑtɪ**/ – [ना. *n.*] लोकजीवनमा चलेको शिक्षाप्रद उक्ति; लोकोक्ति; आहान; आख्यान । a folk adage; a proverb; a parable.

ऑइँसी /*plv.* **ɑ̃ˈsɪ**, *hmlv & nblv.* **ɑsɪnɪ**, *glv.* **ɑɦɪŋ**/ – [ना. *n.*] चलिरहेको साल; यो साल; चालूबर्ष । the current year; this year.

ऑ? /*plv.* **ɑ̃?**, *ulv.* **ɑdəŋ**, *nblv.* **ɑnɑ**/ – [वि. *adj.*] (कुनै चिज) निर्धारित परिमाणको । with fixed quantity.

ऑख /*tslv.* **ɑ̃kʰə**, *plv.* **ɑrkʰə**, *ulv.* **ɑrkə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] यसै बखत; यही बेलामा; अहिले; यतिखेर । at this very moment; now; at this moment.

ऑज़ /*plv.* **ɑ̃zə**, *nblv.* **ɑnɑzə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] यति मात्र; यति नै; यो जति मात्र । this much; only this much.

ऑफै /**ɑ̃fəˈ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] अहिले वा यतिखेर सम्म; यस बेलासम्म; यतिन्जेल । yet; up till now; still.

ऑर्तानी /*plv.* **ɑ̃rtɑnɪ**, *ulv.* **rɨnɪŋ**, *glv.* **rətɑ̃ˈ**/ – [ना. *n.*] **१.** चलिरहेको वर्षको अघिल्लो वर्ष; बितेको वर्ष; पोहोर; गतवर्ष; गएसाल । the year before this year; last year. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] चालुवर्षको अघिल्लो सालमा; पोहोर । in the year before the year running; last year.

ऑवा /**ɑ̃wɑ**/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**आदरा** /**ɑdəra**/)

ऑवाक /**ɑ̃wɑkə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] यतै कतैतिर; यही आसपासनेर । somewhere here; near here; hereabout.

ऑवाल्यु /**ɑ̃wɑlju**, *syn.* **ɑldʰju(pɑr)**/ – [वि. *adj.*] यस परिमाण वा आकारको; यो बराबरको; यो जत्रो; यत्रो । of this quantity or size; as big as this; of this big.

इ̰

इजर /ɪdʒər/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**बोरो /boro/**)

इत्याउ */plv.* **ɪtjaᵘ**, *syn.* **ɪtu**, *ulv.* **ə'taᵘ**, *slv.* **ə'tanjə**, *nblv.* **adɪᵘ**, *hmlv.* **mɨdʰɪᵘ/** – [वि. *adj.*] यो जस्तो; यस्तै खालको; यस्तो। exactly like this or like this; like.

इनाम /ɪnam, *ant.* **kạrə̃'/** – [ना. *n.*] कसैले उल्लेखनीय वा उत्कृष्ट काम गरेबापत उसलाई प्रोत्साहन र सम्मानस्वरुप दिइने उपहार; पुरस्कार। a thing that you are given because you have done sth good, worked hard; reward; prize.

इर्खा /ɪrkʰa/ – [ना. *n.*] **१.** एकै प्रकारको कुनै काम वा कुरामा निरन्तर लागेर पनि नटुङ्गिदा लाग्ने थकाइको अनुभव। tiredness that you feel when the action remains incomplete despite your earnest efforts. **२.** कुनै कामकुरा गर्नसक्ने सामर्थ्य; जोस; साहस। inner strength required to perform an action; vigour; courage. **~सिउ /sɪᵘ/**– [वि. *adj.*] (कुनै काम लगातार गरिहँदा या पूरा गर्न नसक्दा) थकाइ वा पटयार लागेको; जोस जाँगर घटेको। with the feeling of boredom when the action remains incomplete despite your earnest efforts; with diminished vigour.

इर्तुर /ɪrtur/ – [ना. *n.*] पीडा वा दुःखको अवस्थामा गरिएको खल्लो अनुभव; न्यास्रोपना; निदाउरो; निन्याउरो; उदास। the feeling of sadness when you are in pain or in trouble; gloom, dejection, sadness.

इर्तुन्य तान्य /ɪrturnjə tanjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] पीडा वा एक्लो हुँदा खल्लो अनुभव गरिनु; न्यास्रो लाग्नु वा मान्न; न्यास्रिनु; उदास हुनु। to feel sad when you are alone or in pain; to feel lonely or gloomy.

इवाइ /ɪwa'/ – [वि. *adj.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**आदरा /adəra/**)

इसि̰न्य */plv.* **ɪs̰ɪnjə**, *tlv.* **jusɪnjə**, *nblv.* **wɪsɪnjə**, *krlv.* **dʰaːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] परस्परमा कलह मच्चाउनु; भनाबैरी गर्नु; झगडा गर्नु। to row; to fall out (with sb); to quarrel.

इहिरी /ɪɦɪrɪ/ – [ना. *n.*] वन्य जीवजन्तुको शिकार गर्ने मान्छे; शिकारी। a person who hunts wild animals and birds; a hunter. **~का̰ /ka̰ʔ/**– वन्य जन्तुलाई खेदेर मार्न सिपालु कुकुर; शिकार खेल्न जान्ने खालको, तालिम पाएको वा दिइएको शिकारी कुकुर। a dog trained for hunting (wild birds/animals); a hound.

इ̰ँ /ḭ̃/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**से̰ँ /sḛ̃/**)

इ̰र /ɪ̰r/ – [ना. *n.*] टाउको भुइँतिर जोतिने गरी खस्ने स्थिति। with the head first and the rest of the body following; headlong.

उ

उ$_{१}$ **/u/ –** [उप.*pref.*] निजी वस्तुमाथि एकजनाको अधिकार जनाउने गरी तृतिय पुरुषमा लाग्ने उपसर्ग। *e.g.* उ+भ़िम = उभ़िम (उसको घर), उ+रुप्या = उरुप्या (उसको रुपैंया) आदि। prefix that suggests third person singular possession e.g. *His* home/house, *his* money, etc.

-उ$_{२}$ **–** [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर क्रियालाई पूर्णभूतकालमा बदल्ने र विशेषणको अर्थ दिने बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* खा+उ = खाउ "कडा", प़ा+उ = प़ाउ "बढेको" आदि।) suffix added to the root to change the verb into past participle and to form an adjective.

ऊइ */slv.* **ʊɪ**, *plv.* **kʰɑdər/ –** [ना. *n.*] मृत देहलाई गाड्ने खाल्डो; कब्रिस्तान; चिहान। burial ground.

उ? */tslv.* **u?**, *llv.* **og**, *krlv.* **tʃõtʃjɑ/ –** [ना. *n.*] दिसा मन पराउने, बनेल जस्तै घरपालुवा जनावर; सुँगुर। a domestic animal that belongs to the boar family and feeds on human excreta; pig. > **उ?स्या /u?sjɑ/–** सुँगुरको मासु। pork.

उखी/ukʰiː/–[ना.*n.*]**१.**झगडा गर्ने माध्यम खोज्ने काम; निहुँ खोजाइ। an act of looking for loopholes; a pretext to start quarrels, bickering. ~**लिन्य/दान्य /lɪnjə/dɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] झगडा गर्ने निहुँ खोज्नु। to find a pretext for quarrelling or discord; to make an issue of sth. **२.** अनायासमा हुन जाने कुनै घटना, दुर्घटना वा पर्न जाने आघात। an unexpected incident or accident.

उखुजु /ukʰudʒu, *ant.* **sɑbʰəlɑ/ –** [वि. *adj.*] शरीरको कुनै अङ्ग बेकाम भएको; हातगोडा आदि भाँचिएको वा नाक, कान, आँखा आदि विकृत भएको; अङ्गभङ्ग भएको; विकलाङ्ग; अपाङ्ग। unable to use the body part; having the limbs broken or deformed eyes, ears, etc.; handicapped; disabled.

उघारैन्य /ugʰɑrəˈ?njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कुरा, घटना, आदिको खुलस्त वर्णन् गर्नु; व्याख्या वा बेलीविस्तार लाउनु। to explain an incident or an activity, event etc.

उघुनिउ /ugʰunɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** तालिम वा प्रशिक्षण प्राप्त गरी पोख्त भएको; कुनै विशेष विधामा दक्षता हासिल गरेको; तालिम प्राप्त। trained. **२.** (घोडा वा कुकुर आदि जनावर) तालिम पाएको। (of animals such as a horse, a dog, etc.) trained; skilled; tame. **३.** राम्रो स्वभाव र आचरण भएको; सोमतिलो; सोमती; शिष्ट। having good manners; well-mannered. **४.** वन्य प्राणीलाई घरपालुवा हुने बानी पारिएको। domesticated; tamed.

उघुनैःन्य */plv.* **ugʰunəˈːnjə**, *glv.* **gʰunəˈːnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** वन्यजन्तुलाई घरपालुवा बन्न बानी पार्नु। to domesticate; to tame. **२.** बालबच्चालाई सभ्य व्यवहार र सोमत सिकाउनु; ज्ञानगुनका कुराले पोख्त तुल्याउनु; परिपक्व बनाउनु; ज्ञान भर्नु। to make children well-mannered or well-behaved; to inculcate knowledge into sb.

उघुरिउ /ugʰurɪᵘ/ – [वि. *adj.*] राम्रो स्वभाव र आचरण भएको; सोमतिलो; शिष्ट। having good manners; well-mannered; well-behaved.

उङ्घिन्य */plv.* **uŋgʰɪnjə**, *nblv.* **zʰulnjə**, *mḍ.* **oŋke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] निद्रा नपुगेर झुल्नु; उँघ्नु; उङ्नु। to doze for short of sleep; to snooze.

उछार /utʃʰar, *ant.* **saŋoro, tʃʊʔwə/ –** [वि. *adj.*] **१.** (भाँडो, कोठा, खेत, जमिन, भूभाग आदि) चारैतिर लम्बाइ चौडाइ मनग्गे पुगेको; विस्तृत; फराकिलो; चौडा। having enough length and breadth in all directions; spacious; wide. **२.** [ना. *n.*] कामकाज क्यै नभएको अवस्था; फुर्सद। the time when you have no work to do; leisure.

उछु/*plv.* **utʃʰu, gʰul, bagul**, *nblv.* **kʰopa/ –** [ना. *n.*] कुखुराले फुल पार्न, ओथारो बस्न वा सानातिना वस्तु राख्न भित्री गाह्रोमा बनाइएको सानो खोपी। a hole/hollow space made in the wall where the things are kept or the hen lays eggs and incubates them; a niche.

उछुती /utʃʰutɪ, *syn.* **kutʃʰutɪ/ –** [वि. *adj.*] अरूसँग नमिल्ने बानी-व्यवहार वा स्वभावको। having strange behaviour or nature; eccentric.

उछुरिन्य /utʃʰurɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] छालामा चिलाउने वा दुख्ने प्रकारको घाउ, खटिरो, विमिरा आदि निस्कनु; विमिरा आउनु। to appear rashes on your skin caused by blood toxemia or reaction to sth; itching rashes to appear on your skin.

उज्याउरी /udʒjaᵘrɪ/ – [ना. *n.*] साइनो नमिल्ने (चेली माइतीको साइनो पर्ने) व्यक्तिहरूबीच जोडिएको पतिपत्नीको सम्बन्ध। the marital relationship that the tradition does not approve of (the match).

उतारैःन्य /utarəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दुःख, कष्ट, विपद आदि परेकालाई भारोपर्म, सहायता आदि दिएर उकास्नु। to assist others in need; to help or support sb; to rid sb of sth; to help, support sb.

उती /utɪ/ – [ना. *n.*] चलिरहेको विषय वा प्रसङ्गबीच अनुचित माग राखी खोचे थाप्ने काम; बखेडा; खोचे। an act of making a nuisance by demanding sth unreasonably in the middle of sth going on; nuisance; dispute.

उत्किन्य /útkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै व्यक्तिलाई मृत झाँक्रीको आत्माले छुनु; मृत झाँक्रीको आत्माले कसैमा अवतार लिनु; देउता चढ्नु; नयाँ झाँक्री बन्नु। to be touched by the spirit of the dead shaman or to be reincarnated (a dead witch doctor or shaman); to be a new shaman.

उथुपाउँ /utʰupãᵘ, *syn.* **utʰupul/ –** [ना. *n.*] **१.** एकै ठाउँमा स्थिर भई बस्न नसकेर यो गरुँ कि ऊ गरुँ भइरहने स्थिति; अस्थिर मनस्थिति; मनको अस्थिरता; अधीरता; चञ्चलता। a state of being unable to remain still; restlessness of mind. **२.** स्थिर रहन नसकेर हलचल गरिरहने अवस्था; कलमल। an act of being in constant motion; movement.

उद /udə/ – [ना. *n.*] टाउको मुन्तिर र खुट्टा मास्तिर पारेर पल्टिँदै अगाडि बढ्ने खेल, काम वा घटना; पल्टयाङ्बाजी। a game or movement in which sb turns over completely, with their feet over their head; somersault. **~हाएन्य /ɦaenjə/–**

[स.क्रि. *v.t.*] पल्टयाङ्बाजी खेल्नु; शिर पहिले धसिने गरी लड्नु। to somersault.

उदाङ्ग्या /udaŋgja, *syn.* **ɦoldoŋga/** – [वि. *adj.*] (कोठा) ठूलो खालको खाली; भित्र केही नभएर खाली रहेको; (ठाउँ) खाली। (of a room) not having anything; empty; (of space) vacant.

उदिबिदी /udıbıdı/ – [ना. *n.*] **१.** हतारको बेला काम सक्नुपर्ने हुने स्थिति; कामको हतारो; चटारो। the time/situation when you are bound to finish a task hurriedly/hastily for the lack of time. **२.** कामको अत्यधिक भार; बोझ। excessive burden or load of some work.

उदिम /udím/ – [ना. *n.*] कुनै उद्देश्य पूरा गर्नको लागि गरिने अथक प्रयास; यत्न; चेष्टा; प्रयत्न; निरन्तर गरिने उद्यम; ध्याउन्ना। an unceasing effort made for a specific objective; attempt; effort; continuous hard work; attention; industriousness.

उदुन्तु /uduntu/ – [ना. *n.*] एक वर्षभन्दा मुनिको दूध छोडिनसकेको भेडाबाख्राको पाठापाठी। a young goat/sheep less than one year old that is still suckling; an unweaned lamb or kid.

उदुम /udúm, *syn.* **sərdʒam/** – [ना. *n.*] **१.** समानधर्मी काममा आउने वा एकै प्रयोजनमा एक-अर्काका पूरक भई आउने वस्तुहरूको समुदाय। things used for the homogeneous purpose; a group of things which can be complementary to each other for the same purpose; a group of similar things that belong together in some way; a set. **२.** गन्तीको पुग्दो अवस्था; गणपूरक। a quorum.

उन्दुमुन्धु /undumundʰu/ – [ना. *n.*] चोटपटक वा कुनै कारणले एक्कासि आँखामा छाएको क्षणिक अँध्यारोपन; तिर्मिराहट; अन्धकार। dazzle; blindness caused by injury or some sudden stroke, blow, etc. on eyes.

उपɨति /upɨtı/ – [ना. *n.*] कुनै काम गरेबापत प्राप्त हुने आम्दानी; कमाइ; आयश्रोत; आम्दानी। the amount of money that someone is paid for the work they do; earning; money that is earned from doing work or received from investments; income.

उपुर /upúr/ – [वि. *adj.*] **१.** (वस्तु) एकदेखि भिन्न; अर्को; दोश्रो; अरू; अन्य। different from sth already mentioned; another; the second one; the other **२.** (व्यक्ति) परिचयभन्दा बाहिरको; अपरिचित; बिरानो; नचिनेको। not known to you; foreign to; unknown; stranger.

उफरपाफर /ufərpafər/ – [ना. *n.*] भित्री अवयवहरूमा पीडा हुँदाको असहनीय छटपटी। restlessness caused by severe abdominal pains.

उफुङ्गा /ufuŋga/ – [क्रि.वि. *adv.*] प्रतिव्यक्तिको आधारमा; भएकाजति सबैलाई; मानिसैपिच्छे; प्रतिव्यक्ति; जनही। based on per head; separately; per person; per head.

उफुया /ufuja/ – [वि. *adj.*] आवश्यकताभन्दा बढी; उब्रेको; नचाहिँदो; अनावश्यक। more than necessary; leftover; surplus; unnecessary.

उफुरा /ufura, *syn.* **for/** – [ना. *n.*] तातो चिजले पोल्दा छालाभित्र बन्ने पानीले भरिएको फोको। a blister.

उफुरुल /*nblv.* **ufurul**, *plv.* **kɨtkɨriː/** – [ना.

n.] (खास गरी मकै) भिन्याउँदा राम्रो चाहिँलाई थन्क्याइसकेपछि तत्काल उपभोग गर्न कमसल जतिलाई नथन्क्याएर बाँकी राखिएको अन्नबाली; भिन्याएकोमध्ये कम गुणस्तरको अन्न। the second grade crops (especially maize) kept for an immediate use left after sorting out the good ones.

उबिन्य /ubɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] उचित क्षतिपूर्ति हात पर्नु; लगानी भएको श्रम अनुसार प्रतिफल पाउनु। to be in a situation to get sth satisfactory as compensation or in return for labour or hard work.

उब्जिन्य /úbdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** प्रकट हुनु; धर्तीमा अवतरित हुनु। to appear; to come to the earth/world; to descend to the earth. **२.** शरीर पैदा हुनु; जन्म लिनु; जन्मनु। to be born.

उभहन्या /ubʰəɦərjɑ, *ant.* **ũdəɦərjɑ/ –** [वि. *adj.*] **१.** (जनावर) कम्मरभन्दा मुनिको तुलनामा माथिको वा ढाडभन्दा शिरतिरको भाग ठूलो भएको। (of animal) having a larger shape towards the front. **२.** (मानिस) छाती ठूलो भएको। (of man) having V-shaped body; broad chested.

उभ्याली /ubʰjɑlɪ, *ant.* **ũdʰjɑlɪ/ –** [ना. *n.*] हिउँद सिद्धिएर बर्खा लाग्ने बेलाबीचको समय; उभेली। the time between winter and rainy seasons; spring.

उमुँभानी /umũdʒʰɑnɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] केकसरी भएको, घटेको वा आएको हो भन्ने थाहै नपाई; अचानक; अकस्मात्; सहसा; एक्कासि; एकाएक। without knowing how sth happened or came; unknowingly; suddenly; unexpectedly; all at once; accidentally.

उमुँभानिकाउ /*plv.* **umũdʒʰɑnɪkɑᵘ**, *nblv.* **ətʃəkəkɑn/ –** [वि. *adj.*] एक्कासि घट्ने वा हुने; आकस्मिक। happening or taking place without warning, sudden; unexpected; emergency.

उमुलनी /*plv.* **umuləni**, *nblv.* **umulkɑn/ –** [क्रि.वि. *adv.*] शुरुबाट नै; पहिलेको स्थितिबाटै। from the very beginning.

उऱाला /*plv.* **urɑ̣lɑ**, *hmlv.* **əpnɪsɪm**, *slv.* **orɑlɑ**, *ant.* **ukɑlɑ/ –** [ना. *n.*] तलतिर भासिँदै गएको जमिन; भिरालो ठाउँ; ओरालो; ओह्रालो। the area of land that is higher at one end than the other; slope.

उरिम /urɪm/ – [ना. *n.*] खोसेला छोडाइएका मकैका घोगाहरूलाई धेरै दिनसम्म सुरक्षित राखिराख्न जमिनभन्दा केही माथि उठाई बनाइएको काठ, बाँस आदिको सानो घर। a small hut made especially for storing the dry pods of maize.

उऱी /urɪ̣, *ant.* **onɑ̃/ –** [ना. *n.*] **१.** तिहुन, तरकारी आदिको रस। soup, stew (of vegetable or meat). **२.** कुनै चिजको पन्यालो अंश; झोल। the watery part of any thing; liquid.

उरूʔ /urʊʔ/ – [ना. *n.*] एकदम थोरै समयको लागि हल्लँदाको अवस्था; क्षणिक हल्लाइ। an act of moving momentarily. > **उरूʔउरु /urʊʔuru/–** हल्लने, चल्ने र चलबलाउने स्थिति; अलिअलि मात्रामा हुने हलचल। the situation in which sb/sth moves or stirs momentarily; movement.

उरूʔउरुःव /urʊʔuruːwə/ – [वि. *adj.*] चल्दो अवस्थाको; चलायमान; गतिशील; हल्लँदो। in motion; moving; dynamic.

उरैःन्य /urə̃ˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अशुद्ध सुनचाँदीलाई गालेर शुद्ध बनाउनु। to purify gold, silver, etc. by melting them.

उऱैन्य */plv.* **urə̰ˈnjə**, *nblv.* **oˈranjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] (कुनै चिज) अव्यवस्थित तवरले कतै थुपार्नु; रास लगाउनु; डङ्गुर तुल्याउनु। to put things in an untidy pile; to heap things; to pile things.

उर्किल /urkıl/ – [ना. *n.*] ☞ (**अकिल /əkıl/**) ~**झाऱ्न्य /dʒʰaʔnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] धागो, डोरी आदिलाई बढी मात्रामा बटार्नु। to spin a thread or rope to tightly.

उर्जैःन्य /urdʒə̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जसोतसो गरी दिन कटाउनु; समय गुजार्नु। to manage to pass a day; to pass time **२.** जीवननिर्वाह गर्नु; गुजारा चलाउनु; जीवनयापन गर्नु। to run one's life; to earn one's survival. **३.** पालो सिध्याउनु; कर्तव्य पूरा गर्नु। to do one's duty or finish one's share of the work.

उर्मा नि धुर्मा /urma nı dʰurma/) – [ना. *n.*] अव्यवस्थित तवरले चिजविज थुप्रिएको स्थिति। the situation when things are in a complete shambles; a shambles.

उलामाला /ulamala, *syn.* **ulumulu/)** – [ना. *n.*] **१.** अस्थिर मनस्थिति; चञ्चलता। restless mood, restlessness. **२.** धेरै कामको रासले गर्दा भएको हतारो; कामको चटारो; अत्यधिक कार्यव्यस्तता; काम गर्न भ्याइनभ्याइ भएको स्थिति। haste caused by a load of work; too much work; hectic schedule.

उल्त्या /ultja/ – [वि. *adj.*] **१.** सामान्यतयाः मिल्नुपर्ने चिज, कुरा आदि नमिलेको; अमिल्दो; उल्टो। in reverse order; opposite; reversed; turned inside out. **२.** कुनै वस्तुको पछाडिपट्टिको भाग; विपरीत। the back part of sth; back.

उल्पिन्य /ulpınjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] काम न काजसँग यताउता डुल्नु; उद्देश्यविना नै बरालिनु। to wander around; to meander around; to loiter around.

उल्प्या /ulpja/– [वि. *adj.*] विना काम वा उद्देश्य डुलिरहने स्वभावको; बरालिने बानी भएको। loitering; wandering.

उल्लिगिल्ली /ullıgıllı, *ant.* **sıŋar, bəjən/** – [ना. *n.*] निच्याउने वा होच्याउने काम; खिसी; खिल्ली। the act of humiliating; mocking or ridiculing sb; mockery; jest.

उसःकत */plv.* **usɨːkətə**, *nblv.* **rıtlə**, *ant.* **tʃʷïtə/** – [क्रि.वि. *adv.*] सबभन्दा पहिले वा अगाडि; पहिल्यै। earliest; ahead of all.

उस्किन्य /uskınjə, *ant.* **dubınjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] आर्थिकस्तर वृद्धि हुनु; आर्थिक रूपले उठ्नु; अर्थोन्नति गर्नु। (of one's economic status) to rise; to flourish; to thrive.

उस नि थुस /us nı tʰus/) – [ना. *n.*] सोचेको, चाहेको कुरा नपुग्दा गरिने असन्तुष्टीपूर्ण व्यवहार। grievance; a gripe; a grumble.

उ़म /u̱m/ – [क्रि.वि. *adv.*] अचानक कतै हाम फाल्ने ढङ्गले; ह्राम्म। with jerking movement; (to jump) jerkily.

उ़र /u̱r/ – [क्रि.वि. *adv.*] एकैपल्ट ज्वाला उठेर; एक्कासि मुस्लो उठेर बल्ने ढङ्गले; ह्रार्र; झ्वार्र। with sudden and strong flames; the manner of suddenly bursting into flames. > **उ़रउ़र /u̱ru̱r/**– ठूलो ज्वाला उठेर बल्ने वा त्यसरी बल्दाको आवाज झैं; ह्रारह्रार। with raging flames.

उ़रु /u̱ru/ – [ना. *n.*] भुटेको मकै, गहुँ, जौ आदिको पीठोद्वारा बनाइएको जाँड वा छ्याङ। an alcoholic drink made from fermented

flour of roasted maize, wheat, barley, etc; malted beer.

ऊइ */slv.* **ʊɪ**, *plv.* **kʰadər/ –** [ना. *n.*] मृत देहलाई गाड्ने खाल्डो; कब्रिस्तान; चिहान। an area of land where dead bodies are used to buried; burial ground.

ऊफु */nblv.* **ʊfu**, *plv.* **sjambəra**, *tslv.* **kəndʒəra**, *slv.* **kʰərem**, *glv.* **sundʒurɪ**, *ant.* **sərəlja, dʒəlo/ –** [ना. *n.*] सबभन्दा ससाना (आलु, तरुल, पिँडालु आदि कन्दविशेष); सप्रन नपाएको वा पुष्ट नभएको (कन्दमूल) । small root vegetables such as potatoes, yams, etc.; root vegetables which are not plump.

ऊल */nblv.* **ʊl**, *plv.* **gʰul/ –** [ना. *n.*] हात, खुट्टा नहुने घम्रिएर हिँड्ने सरिसृप परिवारको चिसो रगतीय प्राणी; सर्प। a reptile with a long cylindrical body and no logs; snake.

ए

एँथ्या /*ulv.* **ẽtʰja**, *plv.* **purgadja**/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] छोटो गादो जस्तै गरेर लगाउने (पुरुषको) वस्त्र। a garment worn by *Magar* males.

पुर्गाद्या

-ए /*plv.* **e**, *slv.* **lə**/ – [विभ. *bibh.*] नाम वा सर्वनाममा (छोटो संयोजक चिह्नपछि आउने) जोडिएर कर्ता र करण कारकको अवस्था बुझाउने प्रत्यय। (*e.g.* डाँ कलम-ए डा'सर्के "मैले कलमले लेखें"। कुइ-ए सान डा'दोके "हातले इसारा गरें" इ.); ले। suffix added to a noun or pronoun to indicate the nominative and instrumental cases. (e.g. I wrote with a pen. I signalled with my hand); with.

एकतार[१] /*plv.* **ekətar**, **ekorja**, **ekəmnjə** *slv.* **dʰalə'**, *krlv.* **pagʰəl**/ – [क्रि.वि. *adv.*] प्रायः; सधैँभरी; अटुट् रूपले; निरन्तर। often; all the time; ceaselessly.

एकतार[२] – [क्रि.वि. *adv.*] नित्य; लगातार; सदा; सधैँ। daily; regularly; always.

एकम्न्य /**ekəmnjə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**एकतार** /**ekətar**/)

एकल्या /**ekəlja**/ – [वि. *adj.*] शवलाई सद्गति गर्न लाँदा झुन्ड्याइने एकल (खासगरी हरिस) डन्डी; चोटपटक लागेको अपाङ्ग जनावरलाई बीचमा झुन्ड्याई दुबैतिरबाट काँधमा उचालेर बोकिने यस्तो काठ वा बाँस आदिको डन्डी। a pole used to carry a dead body to the burial ground; a pole used to carry an injured animal.

एकोर्‍या /**ekorja**/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**एकतार** /**ekətar**/)

एकोल्ता /**ekolta**, *ant.* **maɦolja**/ – [ना. *n.*] थोरै सङ्ख्यामा रहेको पारिवारिक अवस्था; सङ्ख्यात्मक रूपमा सबभन्दा सानो परिवार; थोरै जन; नपुग्दो जनसङ्ख्या। a family with few members; the smallest unit of a society; nuclear/small family; few members.

-एन /*hmlv.* **en**, *tslv.* **nɪ**, *tslv.* **kɪn**/ – [विभ. *bibh.*] **१.** शब्दको अन्त्यमा आउने विभक्ति; "बाट"। *bibhakti* (morpheme) that indicates source; from. **२.** नाम वा सर्वनामको पछिल्तिर जोडिएर द्विवचन जनाउने प्रत्यय। plural suffix added to a noun or pronoun to indicate dual number.

एन्य /**enjə**, *syn.* **janjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैलाई क्यै चिज, ज्ञान आदि दिनु; स्वामित्त्व हस्तान्तरण गर्नु; सुम्पनु; बुझाउनु। to entrust; to hand over. **२.** दान, बकस गर्नु; अर्पण गर्नु; दिनु। to give a donation; to give a gratuity or gift; to offer sth.

एल[१] /*tslv.* **el**, *llv.* **pəleʔ**/ – [ना. *n.*] आलोपालो गरी एक अर्काको काम गर्ने चलन; एक अर्कामा कामको साटोफेरो गरी परस्परमा सघाउपघाउ गर्ने काम; कामको ऐंचोपैंचो; पर्म। mutual exchange of labour. > **एल्सिन्य** /**elsɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] एकले अर्काको काममा पालैपालो गरी गर्नु; कामको ऐंचोपैंचो लिनेदिने गर्नु; सघाउपघाउ गर्नु; पर्म लगाउनु। to accomplish each other's work turn by

turn; to exchange the labour; mutual exchange of labour.

एल[२] **–** [ना. *n.*] (सर्प, गडयौंला आदि) रगडिने चाल। slithering. > **एःल्न्य /eːlnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] सर्प, गँडयौला झैं घस्रेर रगडिँदै अगाडि बढ्नु। to slither like a snake or earthworm.

एःल्न्य /eːlnjə/ – अर्धतरल पदार्थ बग्नु। (of semi-solid or liquid things) to flow.

ए̰ँ/*plv.* **ẽ, ẽŋ**, *glv.* **kʰe/ –** [ना. *n.*] धान रोप्ने खेत वा गहुँ, जौ, कोदो, मकै आदि अन्नबाली छर्ने पाखो बारी; बाली लगाउन मिल्ने जमिन; खेतीयोग्य जग्गा। paddy field or the hillside slope or steep land where food crops such as wheat, barely, millet, maize, etc. are grown; arable land. ~**पाःन्य /paʔnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बालीनाली उठाइसकेपछि पुनः अर्को बाली लगाउने अनुकूल बनाउन खनजोत गर्नु; खनीखोन्नी गर्नु; जोत्नु। to prepare the land for growing crops; to till; to plough.

ए̰ /**ẽ**/ **–** [ना. *n.*] किनबेच गरिने कुनै वस्तुको निर्धारित मूल्य; वस्तु निर्माण वा उत्पादन गर्दा लागेको लागत; परल दाम; मूल्य। the cost of producing sth; cost price; cost. ~**झाःन्य /dʒaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिज किन्नको लागि दाम हाल्न मानसिक रूपले तयार हुनु वा आँट्नु। to be ready to pay for sth.

ए̰न्य[१] /**ẽnjə**, *mḍ.* **benke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] खाएको कुरा पचेपछि दिसाको रूपमा निकाल्नु; दिसा गर्नु; हग्नु। to get rid of solid waste from your body through your bowels; to defecate; to do a poo; to poo.

ए̰न्य[२] /**ẽnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] अन्यायपूर्वक वा अवैध तरिकाले हात पारिएको चिज फिर्ता गर्ने हुनु; क्षतिपूर्ति भर्नुपर्ने हुनु; तिर्न बाध्य हुनु। to be ready to return the expropriated thing; to compensate; to pay.

ए̰रा /**ẽra/ –** [ना. *n.*] **१.** अर्काका गाईवस्तु, भेडा, बाख्रा आदि पालिदिने व्यक्ति (मुख्य ग्वाला) ले पशुधनी (नासो हाल्ने) का खेतबारीमा मलिदिने पालो वा प्रचलन। practice of tethering domestic animals in the fields of the owner by the cowherd in order to enrich the fertility of the soil. **२.** मल पाउनको लागि तिरिने पीठो वा सो बराबरको दस्तुर। payment mostly in terms of flour for manure. **३.** कुनै प्रयोजनमा आफ्नो तर्फबाट हालिने पालो वा भाग। turn or share of sth from your side.

ए̰ल /**ẽl**/ **–** [ना. *n.*] **१.** बाँडफाँड वा प्रयोग गरिसकेपछि बच्न गएको अंश; बाँकी; छनौटो; शेष। the remaining part or portion; the remaining part left after other parts have been used or filtered; a residue. **२.** भाग गर्दा भाग नलागेर बाँकी रहेको अङ्क; शेष। the number left after one number has been subtracted from another; the remainder.

ए̰लो /**ẽlo/ –** [वि. *adj.*] बचेखुचेको; बाँकी रहेको; बचेको। leftover; remaining, residue.

ए̰ल्न्य /*plv.* **ẽlnjə**, *nblv.* **kəletnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] शेष वा बाँकी रहनु; बच्नु। to continue to exist; to remain.

ऐ /**ə'/ –** [क्रि.वि. *adv.*] यस्तरी; यसो गरी; यस प्रकारले। thus; in this way.

ऐःज़ /**ə'ːzə/ –** [वि. *adj.*] **१.** मोल नपरेको; विना मूल्यको; तिर्नु वा दस्तुर बुझाउनु नपर्ने; शुल्क नलाग्ने; विना शुल्क; निःशुल्क। free of charge; without charge; free of cost; gratis; for free. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] काम न काजसँग; विना काम; विनसित्तै। for nothing; for no

reason. **३.** [वि. *adj.*] पारिश्रमिक नलिइएको; विना वेतनको; ज्यालाविनाको। unpaid; not receiving a salary; without a salary or wage; done voluntarily; honorary.

ऐजैःद */plv.* **əˈdʒəˈːdə**, *glv.* **əˈdʒəˈː (de/dɪ/rə)**, *nblv.* **ɑˈdɑdə/** – [क्रि.वि. *adv.*] यस्तो किसिमले; यस्तै गरी वा प्रकारले; यसरी; यस्तरी। in this way; in this manner; thus.

ऐताउ /əˈtɑʷ/ – [वि. *adj.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**इत्याउ /ɪtjɑʷ/**)

ओ

ओ$_{१}$ /*plv.* **o**, *tslv.* **wɑs**, *ulv.* **wə'**/ – [ना. *n.*] बोटबिरुवामा फल लाग्नुभन्दा पहिले निस्कने विविधरङ्गी मनोहर अङ्ग; फूल। a part of plant which is often brightly coloured with a pleasant smell, or the type of plant that produces these; blossom; flower; bloom.

ओ$_{२}$ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] तृतीय पुरुष एकवचनवाचकको अधिकारभित्रको, निजी वा स्वकीय जनाउने सर्वनामवाची उपसर्ग। (*e.g.* ओ+पाँ = ओ'पाँ "उसको कुरा", ओ+नैं = ओ'नैं "उसको साथी" आदि।) prefix that comes with a noun word that indicates third person singular possession, ownership or belonging (see introduction).

ओग /og/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**उग /uʔ/**)

ओगʔ /ogʔ/ – [ना. *n.*] व्यापार, व्यावसाय, वस्तु खरीद-बिक्री गर्दा प्राप्त हुने लाभ; नाफा; मुनाफा; फाइदा। the return which is earned after the transaction of goods; profit, gain.

ओगोरैन्य /ogorə'njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदिले खाएको घाँस आराम गरेको समयमा मुखमा फर्काई पुनः चपाउनु; ओगराउनु। to chew again the food by the animals such as cows, sheep, goats, etc. by bringing back from the stomach into the mouth; to chew the cud.

ओचाʔ /otʃɑʔ/ – [ना. *n.*] बिक्रेताले क्रेतालाई दिने अतिरिक्त वा थप सानोतिनो वस्तुको मात्रा; थपनी; फाउ। an additional item or amount of sth offered by the seller to the buyer; a gratis item/sth in the form of gift.

ओचाहित /otʃɑhɪt/ – [ना. *n.*] कुनै कुराको जरुरत परेको स्थिति; कुनै कुरा नभइनहुने भएको अवस्था; जरुरत; खाँचो; आवश्यकता। need; necessity; want.

ओछोम्जोम /otʃʰomdʒom < tʃʰomdʒom/ – [ना. *n.*] अरूले बोलेको सही कुरालाई बङ्ग्याएर अर्कै अर्थ लगाइदिएर गरिने कटाक्ष; व्यंग्य। a satire; ridicule.

ओजो /odʒo/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**अर्मल /ərməl/**)

ओःत /*krlv.* **oːtə**, *llv.* **pa̤rtɪ**, *slv.* **gɑlɑ**, *nblv.* **məjã̄kɪn/** – [क्रि.वि. *adv.*] आउँदो वा आउने अर्को दिनमा; आजको पछि; भोलि। tomorrow; the next day.

ओतेःउरि̤प /oteːuri̤p/ – [ना. *n.*] ज्ञानगुण, अर्ती-उपदेश आदिद्वारा हुने परिपक्वता; सोमत र सभ्य व्यवहार। maturity; decency; civilization.

ओतोरा /otorɑ/ – [ना. *n.*] **१.** दोहरी गीतमा आउने वा दिइने गीतको जवाफ; गीत गाउँदाको सवाल जवाफ। a reply given by each party in a duet. **२.** सोधाइमा आउने जवाफ; प्रश्नको उत्तर; प्रश्नोत्तर। a reply; an answer.

ओत̤ो /ot̤o̤, *syn.* **oton/** – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा आदिमा एकको सट्टामा आउने अर्को; विकल्प; सट्टा। an option; an alternative.

ओदैन्य /odəˈnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] (गेडागुडी आदि) यत्रतत्र छरिने गरी फ्याँक्नु; छर्नु। to scatter.

ओदो /odo/ – [ना. *n.*] पानीमा खेल्ने र माछा खाने बिरालो जस्तै प्राणी। an otter.

ओन̤ाँ */plv.* **onɑ̤̃**, *nblv.* **orkɑ**, *ant.* **urɨ̤**/ **–** [ना. *n.*] तरकारी वा झोल वस्तुमा रहेको ठोस भाग; झोल पदार्थमा रहेको छोक्रा। solid food mixed with vegetable soup or liquid food; solid; non-juicy part of food.

ओनाउलो /onɑʷlo/ – [ना. *n.*] सत्यता लुकाएर रचिएको बनावटी कारण; बहाना; निहुँ। a pretended reason for doing sth that is used to hide a truth; a pretext; a false excuse; a pretension.

ओन̤े का ओन̤े /one̤ kɑ one̤/ – [ना. *n.*] आफ्नै ढङ्गले कसैसँग बिस्तारै र लगातार गरिरहने कुरा; आफ्नै सुरमा कसैको अगाडि गरिरहने लगातारको कुरा। in a manner of speaking monotonously.

ओन्य¹ /onjə, *mḍ.* **gɑke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पेयपदार्थ घुट्काउनु; पिउनु। to take liquid such as water into the mouth and swallow it; to drink; to gulp.

ओन्य² – [स.क्रि. *v.t.* / कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**चेंन्य /tʃʰẽnjə/**)

ओपराँ */mas.* **opərɑ̃(ŋ)**, *fm.* **omərɑ̃(ŋ)**/ **–** [ना. *n.*] चराहरूका भाले जात; भाले पक्षी। a male bird.

ओपराʔ */plv.* **opərɑʔ**, *ulv.* **sɪsjɑ/ –** [ना. *n.*] **१.** आठमाना परिमाणको वस्तु अटाउने भाँडो। a measuring pot that has the capacity for eight *mānās* of things. **२.** [वि. *adj.*] आठमानाको मात्रा वा परिमाणको। having the quantity of eight *mānās.*

ओपा */mas.* **opɑ**, *fm.* **omɑ/ –** [ना. *n.*] **१.** जीवजन्तुको भालेजात; भाले; पुरुष जाति। a male animal. **२.** फल नलाग्ने खालको बोटविरुवा; पुलिङ्गी वनस्पति। (of plants) that cannot produce fruit; a male plant.

ओपें /opẽ(ŋ)/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**अपिङ /opɪŋ/**) ~**पल्तिन्य /pɨltɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बालबच्चाहरू उमेर पुगेर पनि बढी लाडे हुनु। to behave childishly; to be pampered.

ओपोःस ज़ /opoːsəzə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिज राखिएको खोल वा भाँडोसहित नै; (सामानसहितको पोको, झोला, बाकस आदि) सम्पूर्ण रूपले नै। with the cover or pot itself in which sth has been kept; (a bag or box with goods) as a whole.

ओबरा /obərɑ/ – [ना. *n.*] (चिज वा कुनै कुरा) एकमा अर्को मिसिएर रहने स्थिति; मिश्रण; मिलावट। a combination of different things; a mixture.

ओबुलुम /obulum, *plv.* **gedɑ́/ –** [ना. *n.*] अन्न, अनाजका दाना; गेडागुडी। seeds of food plant crops; grains of maize, rice, wheat, etc.

ओभाल्या /obʰɑljɑ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**ओलवा /oləwɑ/**)

ओःम /ȯːm/ – [ना. *n.*] दुखिरहेको दुखाइ क्षणिक समयको लागि बिसेक हुँदाको अनुभव; सञ्चोको महसुस। a feeling that you have when pain in your body ebbs away; a feeling of temporary relief.

ओमराँ */fm.* **omərɑ̃(ŋ)**, *mas.* **opərɑ̃/ –** [ना. *n.*] चराहरूका पोथी जात; पोथी पक्षी; चरी। a female bird.

ओमा /omā/ – [ना. *n.*/स्त्री.लि. *fm.*] **१.** प्राणीको पोथी जात; माउ। a female animal, a female parent of an animal. **२.** फल लाग्ने जातको वनस्पति। a fruit bearing plant. **३.** [वि. *adj.*] आमा हुने जातकी; माउ; स्त्री। being a mother; female. > **ओमाफु /omafu/**– [ना. *n.*] टुसाएपछि चाउरी परेर बाँकी रहेको कन्द। the shrunken root of sth (potato, yam etc.) that remains underneath the surface after it sprouts.

ओम्खोरा */plv.* **omkʰora**, *syn.* **bʰopka**, *hmlv.* **fursula**, *llv.* **bʰobona**, *glv.* **funtʃula/** – [ना. *n.*] बिट फर्केर घाँटी फाँचिलो भई पेट फुलेको पानी पिउने भाँडो; आम्खोरा। a brass or copper water vessel with a narrow neck and broad mouth, used for drinking water.

ओःम्न्य /oːmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** शारीरिक कमजोरीले लड्ने हुनु; बिरामी भई भुइँमा ढल्नु। to fall down suddenly because of weakness or illness; to collapse for weakness. **२.** गारो, गोठ, घर आदि भत्केर ढल्नु; भत्कनु। to collapse or crumble down (walls, sheds, houses, etc).

ओरभेँ /ordʒẽ(ŋ), rdʒẽ < dʒẽ/ – [ना. *n.*] **१.** अग्लोपना; ऊचाइ। height. **२.** गहिरो हुनाको स्थिति; गहिरोपन; गहिराइ। the distance from the top or surface to the bottom of sth; depth.

ओरदाँ₁ /ordã(ŋ)/ – [ना. *n.*] ढुङ्गा, झटारो, गुलेली, बन्दुक आदिले हान्दा ठीक निशानामा पार्नसक्ने खुबी; निशाना लगाउने क्षमता, कला वा सीप। an ability to hit the thing targeted at with a stone, stick, etc. or to shoot with a catapult or a gun accurately; a skill at shooting accurately. ~**लेउ/leᵘ/**– [वि. *adj.*] ठीक ठाउँमा निशाना लगाउनसक्ने। having ability to shoot accurately at the same point. ~**कुइ दाँव मिँ /kuˈ dãwə mĩ/**– [ना. *n.*] टाढाबाट हान्दा ठीक निशाना लगाउनसक्ने व्यक्ति; निशानेवाज। a sharpshooter.

ओरदाँ₂ */plv.* **ordã(ŋ)**, *nblv.* **ukudãᵘ/** – [ना. *n.*] (लामो चिज) बाङ्गोटिङ्गो नहुनाको स्थिति; सीधापन। when there is no bending or curving (a stick, rod, pole).

ओऱो /orọ/ – [ना. *n.*] ☞ (**अर्न्या /ərnjɑ/**)

ओर्नप /ornə̀p, *ant.* **dʒəɦərɑʔ/** – [ना. *n.*] पिँधाइ, रगडाइ, घिसाइ आदिबाट बनेको मसिनो धुलो; (पीठो) मिहिन। fine powder; flour.

ओर्का /orkɑ/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**ओऩाँ /onã̰/**)

ओर्केस /orkes/ – [ना. *n.*] **१.** लामो समयसम्म मस्काएर नरम बनाइएको ढिँडो आदिबाट आउने मिठास। flavour that the boiled-flour meal gives off when the flour is beaten with simmering water for a long time. **२.** मुछिएको पीठोको लेसिलोपना। stickiness in the kneaded flour.

ओर्ख्यो */plv.* **orkʰjò**, *nblv.* **sulu/** – [ना. *n.*] वस्तुको लम्बाइतिरको नाप; लम्बाइ; लम्बापन। the lengthwise measurement of sth; length.

ओभ्र्यो /ordʒʰjo/ – [ना. *n.*] यता वा उता, यसो हो या उसो हो भनी गरिने अन्दाज; अनुमान; लख। a guess; conjecture.

ओर्नप /ornə̀p, *ant.* **dʒəɦərɑʔ/** – [ना. *n.*] पिँधाइ, रगडाइ, घिसाइ आदिबाट बनेको मसिनो धुलो; (पीठो) मिहिन। fine powder; flour.

ओर्नै /ornəˈ/ – [ना. *n.*] काममा गरिने ढिलासुस्ती,

विलम्ब। delay; deferment.

ओर्भै /orbʰə'/ – [ना. *n.*] सुध्रन गाह्रो हुने गरी बिग्रेको स्थिति; दुर्गति; अवनति। the situation of being damaged beyond recovery; degradation; decline.

ओर्स्या /orsjɑ/ – [ना. *n.*] फलफूल वा खाद्य वस्तुमा हुने मौलिक स्वाद वा मिठास; स्वादिलोपन। the natural taste or flavour of fruits or food; taste.

ओल /ol/ – [सर्व. *pron.*] तृतीय पुरुषलाई जनाउने एक वचनवाची शब्द; ऊ, उनी। third person singular pronoun, he/she.

ओलज़ /ol(nɪ)zə/ – [क्रि.वि. *adv.*] आफसेआफ ; आफै; स्वतः। by oneself, itself; on one's own.

ओलवा */plv.* **oləwɑ**, *glv.* **obʰɑljɑ/** – [ना. *n.*] भुट्दा फुरेको गेडागुडी। grains that burst open and become light forming white when roasted such as popcorn.

ओलाम */hmlv.* **olɑm**, *slv.* **lɑm**, *glv.* **lɪmpɑ**, *plv.* **sjɑrlɑm/** – [ना. *n.*] भर्खर लिखाबाट निस्केको जुम्राको स-साना बच्चा। newly hatched louse.

ओल्कोता */plv.* **olkotá**, *syn.* **lokotɑ**, *nblv.* **okoltɑ/** – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको बाहिरी भागलाई ढाक्ने प्राकृतिक अस्तर; छाला। the natural outer layer that covers the body of an animal; skin. **२.** वनस्पतिको बाहिरी कवचको रूपमा ढाकिएको प्राकृतिक कडा तह; बोक्रा। the hard outer covering of a plant; bark.

ओल्गैःन्य /olgə'ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई बाजागाजा बजाएर विशेष कदर गर्दै अभिनन्दन गर्नु। to honour; to felicitate (sb) with fanfare. > **ओल्गैःदलाँन्य/olgə'ːdə lãnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] उल्लेखनीय कार्य गरेबापत कसैलाई बाजागाजा तथा विशेष स्वागत-सत्कारका साथ एक स्थानबाट अर्को स्थानमा पुऱ्याउनु वा परिक्रमा गराउनु। to move sb with a fanfare from one point to another in their honour for some remarkable achievement.

ओल्नी /olnɪ, *syn.* **kjãnɪ/** – [ना.यो. *post.*] उ/उनी आफै/स्वयम्। he/she himself/herself.

ओल्याङपल्याङ */plv.* **oljɑ̤ŋ (nɪ) pəljɑ̤ŋ**, *nblv.* **udɑŋbɪdɑŋ/** – [क्रि.वि. *adv.*] (चिज) घरीघरी तलकोलाई माथि र माथिकोलाई तल पार्ने काम; वल्टाइ-पल्टाइ। in or into a position in which the top of sth is where the bottom is normally found and the bottom is where the top is normally found: upside down.

ओसा */slv.* **osā**, *nblv.* **bɑmrɑ**, *plv.* **lɑdʊ/** – [ना. *n.*] जाँड बनाउँदा अन्न, फलफूल आदिलाई रासायनिक प्रतिक्रिया गराई कुहाउन जडीबुटीको मिसावटबाट बनाइएको मसला; मर्चा। the plant used as a ferment in brewing; yeast.

ओसिऱ्या */glv.* **osɪrjɑ**, *slv.* **sɪrɑ**, *plv.* **dʒəm/** – [ना. *n.*] – [ना. *n.*] कुखुराको टाउकोमा चेप्टो-डोलो भई निस्केको मासुको लोलो; सिउर। the soft, red piece of flesh on the head of a male chicken; comb.

ओहाती /oɦɑtɪ/ – [ना. *n.*] ☞ (**पजै /pədʒə'/**) > **ओहाती जोहाती /oɦɑtɪ dʒoɦɑtɪ/**– दुइ पक्षबीचमा हुने कडा प्रकारको भनाभन, छलफल वा प्रश्नोत्तर; सवाल-जवाफ; तर्कवितर्क। wrangle

between two parties; discussion or question-answer; argument.

ओहोर /oɦor/ – [ना. *n.*] चोट लागेर वा कुनै विकारले गर्दा शरीरको कुनै अङ्गमा हुने असहाय पीडा। severe pain in any part of the body caused by an injury or anything harmful.

ओ̰म /o̰m/ – [ना. *n.*] ठूलो आवाज आउने गरी पिट्ने वा आघात पार्ने काम; त्यसरी पिट्दा निस्कने आवाज। a sound produced while hitting.

ओ̰म्कैःन्य/*plv.* **o̰mkəˈːnjə**, *nblv.* **ləfərenjə, sprenjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] लट्ठी आदिले नराम्ररी चुट्नु; पिट्नु; गोद्नु। to beat (a person or an animal) severely with a stick, etc.; to thrash; to beat severely.

क

कँ /kɨ̃/ – [ना. *n.*] ढाडलाई आडमा अड्याएर बसिने आसन; अडेस्। the situation when you recline on sth; a prop.

कःन्य /kɨ̤ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बिरामीलाई निको पार्न धामी-झाँक्रीले आफ्नो देवता बोलाई झारफुक गर्नु; झाँक्रीले कसैलाई झारफुक गर्नु। to call in a shaman or witch doctor to cure people of illness; to exorcise.

कःसिन्य /kɨ̤ʔsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आफ्नो उपचार गर्नको लागि धामी-झाँक्री बसाल्नु; झारफुक गरिनु। to summon a shaman or witch doctor for one's treatment; to call in a shaman or witch doctor; to be exorcised.

कः */plv.* **kɨ:**, *llv.* **kək**, *hmlv.* **rkəŋ/** – [ना. *n.*] खाएपछि पेटमा जम्मा हुन गएको वस्तु; लादी। food yet to be digested in the stomach; (before it is passed from the body) solid waste matter in the stomach.

कःङरिन्य /kɨŋɨrɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.* / निभु.भे. *nblv.*] जाडोले कठ्याङ्ग्रिँदा वा लगातार क्यै चिज अँठ्याइरहँदा, असजिलो पर्दा पाट्टिएर चलाउन गाह्रो हुनु। to get cramp in a particular part of your body due to cold or while grasping sth for a long time.

कःचःल्तिन्य /kɨtʃɨltɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भइरहेको उन्नति, प्रगतिको गति रोकिनु; कार्यक्रम तुहिनु; अधकल्चो हुनु। (of an ongoing progress) to come to a halt; (the programme) to be aborted, to be left incomplete. **२.** कुनै कारणवश निद्राको सिलसिला टुट्नु; निद्रा कचपल्टिनु। (of sleep) to be disturbed; not to have sound sleep. **३.** धौधौले रुवाइ रोकिएको बच्चा फेरि रुनु। (of children) to resume crying.

कःचिन्य /kɨtʃɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] तयार गरिएको खानेकुरा निम्त्याएको पक्ष नआइदिँदा खेर फालिने हुनु; बासी रहनु; खेर जानु। to be in a situation when food goes waste due to the absence of guests; (of food) to go stale; to go waste.

कःच़ः /kɨtʃ̤ɨ/ – [क्रि.वि. *adv.*] च्यापिने चालले; ठोकिएर च्यापिन पुग्ने गरेर। in the manner of being sandwiched between two things; in the manner of being crushed when hit against sth.

कःछःनी/kɨtʃʰɨnɪ, kɑtʃʰəbɨndɪ, tʃʰətkjá/ – [ना. *n.*] मगर पुरुषहरूले घुँडादेखि माथि कमरदेखि मुन्तिर बेरेर लगाउने पहिरन, कपडा; कछाड। knee-length loincloth worn (wrapped) by *Magar* males.

कःत्कःरी /kɨtkɨrɪ/ – [ना. *n* / प.भे. *plv.*] ☞ (**उफुरुल /ufurul/**)

कःनिन्य */plv.* **kɨnɪnjə**, *tlv.* **kəɦɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] रोगले च्याप्दा, ठूलो परिश्रम पर्दा, गर्दा, बल लगाउँदा, सकिनसकी काम गर्दा वा दोधारमा परी मन र इन्द्रियलाई नियन्त्रण गर्नुपर्दा

मुखबाट 'अँ..अँ' को ध्वनि निकाल्नु; कन्नु। to make a long deep sound because you are very sick, exerting yourself or controlling your mind when you are in dilemma; to groan.

कन्जुस्या /kɨndʒusjɑ, *ant.* **furmɑsɪ/ –** [वि. *adj.*] आवश्यक पर्दा पनि खर्च गर्न नचाहने; कन्जुस। unwilling to spend money; parsimonious; mean; tight-fisted; stingy.

कन्धनी /*tslv.* **kɨndʰɨnɪ**, *hmlv.* **dʰərɑtʃʷĩ/ –** [ना. *n.*] लङ्गौटी अड्याउन कम्मरमा बाँधिएको डोरी। the string which supports a loincloth.

कबली /*plv.* **kɨbɨlɪ**, *slv.* **kəddu/ –** [ना. *n.*] तरकारी बनाउन वा पकाएर खान पनि हुने लहरामा फल्ने एक प्रकारको फल; फर्सी। a common vegetable that grows on a climbing plant; pumpkin.

करिँकरीं /kɨrĩkɨrĩ/ – [ना. *n.*] प्राण जान लाग्दा, आघात-प्रहारले बेहोस हुँदा, क्रोध बढ्दा, मिर्गी रोगले छोप्दा हुने शारीरिक कम्प। a sudden movement of the muscles of the body caused by a fatal blow, anger or epilepsy or when a person is in death throes; convulsion. **~गूःन्य /gŭnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] (गम्भीर आघात पर्दा, प्राण जान लाग्दा, मिर्गी रोगले छोप्दा) शरीर काम्नु। to convulse due to epilepsy or when a person is in death throes.

करिला /kɨrɪlɑ̃/ – [ना. *n.*] भारीको नाम्लोको डोरी तलतिर नखुस्कियोस् भनी अड्याइने सानो डोरी। a small ring-shaped strap through which the rope used for carrying a load is inserted.

करिप् /*plv.* kɨrɨp, *nblv.* **gʰrjɑssə/ –** [क्रि.वि. *adv.*] काठ, झिँजा आदि साना चिज भाँचिनपुग्ने गरी; भाँचिदा आवाज आउने गरेर। easily (breaking or snapping such as dry twigs); with a cracking sound of breaking. **~मोलो /molo/–** [वि. *adj.*] मरेर पूरै निमिट्याउन भएको; वंश बिनाश भएको। (of family) becoming extinct.

करिमा /*plv.* **kɨrɨmɑ**, *hmlv.* **skɨrɪmɑ**, *slv. & nblv.* **gərema/ –** [ना. *n.*] बर्खामासमा प्रायः साँझतिर ठूलो र लामो स्वरले कराउने एक प्रकारको पखेटावाल किरा; झ्याउँकिरी। a winged insect that lives in forest and makes a shrilled sound in the rainy season; a cicada.

करी /kɨriː, *syn.* **fɑlsɑ/ –** [ना. *n.*] हाड नभएको मासुको चोक्टा; फल मासुको टुक्रा। a piece of boneless meat; a chunk of meat.

करीलाः /kɨriːlá/ – [ना. *n.*] बोक्रामा नरम काँडा हुने एक प्रकारको लहरे तरकारी फल; बडेला; चुच्चे करेला। a type of vegetable with light green skin covered with soft thorns.

करीं /kɨrĩ/ – [क्रि.वि. *adv.*] धेरैजना एकै साथ एकै ठाउँमा उभिने वा झुम्मिने गरेर; झुरुप्पै। in the manner of gathering or crowding at a place.

कर्चउली$_1$ /*plv.* **kɨrtʃɨulɪ**, *slv. & glv.* **kjo̤/ –** [ना. *n.*] ठेकीबाट घ्यू, तेल आदि झिक्न प्रयोग हुने लामो डन्डीयुक्त चम्चा। a long handled spoon which is used to take ghee or oil from a wooden vessel.

कर्चउली$_2$ **–** [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] दुबै पक्षको कम्मरमा डोरीले बाँधी दुई विपरीत दिशातिर

तानातान गरेर जित्नको लागि गरिने प्रतिस्पर्धा; त्यसरी खेलिने खेल। a type of sport in which two teams pull at the opposite ends of a rope tied to participants' waists; tug of war.

कर्ती /kɨrtiː/ – [ना. *n.*] डन्डीले बियोलाई उफारेर खेलिने नेपालको राष्ट्रिय खेल मानिएको एक खेल; डन्डीबियो। a national game in which a *biyo"* (a small stick) is placed in a hole and this is lifted out and pushed away with a *dandi* (a larger stick); *dandi-biyo.*

कलाँव /kɨlĩwə/ – [वि. *adj.*] कुनै कामकुरो कुशलतापूर्वक गर्ने सीप भएको; दक्ष; पोख्त; सिपालु; कुशल; निपुण। having capacity to do sth; skilful; perfect; practised.

कलःन्य */plv.* **kɨlɨːnjə,** *nblv.* **kəlnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] गह्रुङ्गो वस्तुलाई उचाल्न वा असजिलो ठाउँबाट निकाल्नको लागि लामो डन्डीलाई छोटो वस्तुको मुनि अड्काएर थिचेर उचाल्नु। to move or lift sth heavy using a lever; to use crowbar.

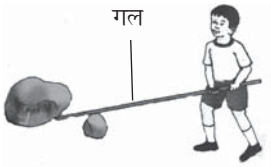

कलःन्य

कली /kɨlɪ/ – [ना. *n.*/निभु.भे.*nblv.*] ☞ (**की /kɪː/**)

कसान्दी /kɨsɨndɪ/ – [ना. *n.*] पेट र मुख फुकेको घाँटी सानो भात आदि पकाउन प्रयोग हुने प्रायः ढलौटको भाँडो; कसौंडी। a round cooking pot with a narrow neck, especially made of brass.

कसरी /kɨsɨrɪ/ – [ना. *n.*] धागो, बाबियो आदि बाटेर बनाइएको कुनै वस्तु बाँध्ने, कस्ने प्रयोजनमा आउने मोटो डोरी; धेरै डोराहरूका बाटिएको रुप; डोरी। a thick rope made of the *bābiyo* grass or any long twisted fibers.

कसिन्य /kɨsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.t.*] **१.** ढुङ्गा, झटारो, लौरा, घोचा आदिले क्यै चिजलाई प्रहार गर्न बलपूर्वक तम्सिनु; प्रहार गर्न तम्तयार हुनु। to be ready to attack sb/sth with sth or to throw a stone or a small stick at sth or sb; to be ready to throw sth forcefully; to brandish. **२.** सरसामान बिक्री गर्दा सकेसम्म मोल बढाउने प्रयास गर्नु; बढाबढ गर्नु। try to increase prices; to hike a price. **३.** डोरीले बेस्सरी मस्काउनु; कसेर बाँध्नु; टुर्‍याउनु। to lash sb/sth with a rope; to strap. **४.** पेच आदि घुमाएर टम्म पार्नु; कस्नु। to screw sth tightly.

कस्किन्य /kɨskɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** बस्ने वा सुत्ने ठाउँको अभाव हुनु; ठेलमठेल हुनु। to be crammed for space. **२.** कतै घुसाउन लागिएको चिज अटाउन वा छिर्न गाह्रो हुनु। to be too tight to be held or to go into.

कहिन्य /kɨɦɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/थ.भे. *tlv.*] ☞ (**कनिन्य /kɨnɪnjə/**)

कँवार्‍या /kə̃warjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** एक अर्कामा विपरीत हुने खाल (झाँक्री र बोक्सी) को ज्ञान जानेको। a person with special power of both good and evil spirits. **२.** राम्रो-नराम्रो दुबै खाले कामको भूमिका खेल्ने मान्छे। a person who has both good and bad roles.

-क /kə/ – [विभ. *bibh.*] "मा" "माथि" "नेर" (निश्चित क्षेत्रमा) आदिको भाव बुझाउने प्रत्यय। a suffix that suggests on and near sth; on, at.

कʔ /*plv.* **kʔ**, *slv.* **kəˈ**, *glv.* **suˈːʔ**/ – [ना. *n.*] आवश्यकतानुसार भाँडा-बर्तनको मुख खोल्न र बन्द गर्न प्रयोग गरिने साधन; बिर्को। a cover on a container which can be lifted up or removed; a lid.

कʔन्य /**kʔnjə**, *ant.* **fəˈʔnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] भाँडाको मुखमा बिर्को कस्नु; बिर्को लाउनु। to keep a lid on a container; to screw down a lid.

कङ /**kəŋ**/ – [ना. *n.*] ☞ (**खँ** /**kʰɨ̃**/)

कचल /*plv.* **kətʃəl**, *llv.* **kətʃməlɑ**, *glv.* **kəskərɑ**/ – [ना. *n.*] सुक्न नभ्याएको काँचो काठ; नसुकेर बाल्न वा बल्न लायक नभइसकेको दाउरा। green wood; the wood too green to burn.

कच्या /*nblv.* **kətʃjɑ**, *plv.* **kətʃʰjɑtə**/ – [ना. *n.*] सुकेपछि बाल्ने उद्देश्यले काटिने वा काटेर राखिएको काँचो काठ। green wood collected to burn when it gets dry.

कच़ास /**kətʃa̤s**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिजको नजिकमा पुगेर; आपसमा टाँसिने वा जोडिने गरी; ठिक्कसित टम्म भई मिलेर वा जोडिएर; टयाक्क। closely and firmly; in a tight manner; tightly.

कछवा /**kətʃʰəwɑ**/ – [ना. *n.*] (राँगो, खसी, सुँगुर आदि) को मासुको बिलो बनाई घरघरमा लगी किनाउने काम; त्यसरी किनाइने मासुको बिलो। practice of killing an animal (he-buffalo, goat, pig etc.) so as to distribute its share among neighbours; a share of meat obtained in this way.

कछ्यात /**kətʃʰjɑtə**/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कच्या** /**kətʃjɑ**/)

कतङ्ज /**kətəŋdʒə**/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] लेकतिर हुने एक प्रकारको डाले घाँस। a type of tree found in the mountains. Its leaves are used as fodder.

कतन्यासी /**kətənjɑsɪ**/ – [ना. *n.*] मासु काट्ने काम गरेबापत ज्यालाको रूपमा पाइने मासुको बिलो। the share of meat that one gets for butchering an animal.

कतर /*plv.* **kətər**, **tʃepərɑ**, *slv.* **sel**/ – [ना. *n.*] दलिनमाथि बिछ्याइने वा छापिने चिरेर चेप्टा पारिएका काठ; चिर्पट। planks of wood used to make floors.

कतरेःन्य[1] /*plv.* **kətəreːnjə**, *nblv.* **tʃʰɪkɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कपडा, कागत, कपाल आदिलाई कैंचीले काट्नु; कैंची लाउनु। to cut sth with a pair of scissors.

कतरेःन्य

कतरेःन्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] मुसाले थैला, कपडा, डोरी आदि काट्नु। (by a rat) to gnaw sacks, ropes, cloth, etc.

कतवा[1] /**kətəwɑ́**/ – [ना. *n.*] कफ जस्तै सेतो चिप्लो, लेस्याइलो र रगत मिसिएको दिसा; रगतमासी; आउँ। stool marked with blood and mucus; dysentery.

कतवा[2] **धिम** /**kətəwɑ́ dʰɪm**/ – [ना. *n.*] अन्दाजी दुई हजार ग्राम (दुई किलो) बराबरको तौल वा ढक। a unit for measuring weight, equal to two kilograms.

कतवाल /**kətəwɑl**/ – [ना. *n.*] स्थानीय सभाले गरेको निर्णय, सन्देश, झारा आदि गाउँघरको मुख्य-मुख्य चोक, थलो वा अग्लो ठाउँमा उभिई कुर्लेर सुनाउने गाउँद्वारा चुनिएको स्थानीय कर्मचारी; गाउँघरको काम पर्दा अह्राइने व्यक्ति; स्थानीय सन्देशवाहक; कटुवाल। a person appointed by villagers to shout news,

official announcements, etc. standing at the main junctions of a village or town; a village messenger; a town crier.

कतवै /kətəwəˈ/ – [ना. *n.*] जथाभावी रूपले काटेर हतियारको धार मेटाउने वा बोधो बनाउने काम। an act of blunting a weapon using it carelessly.

कताँस /kətãsə/ – [ना. *n.*] बाँस जस्तो तर, ढुङ्ग्रो मसिनो हुने कडा खालको वनस्पति; बेत। a bamboo-like plant with a long, hard, hollow stem used to make furniture; *bet* cane.

कता */plv.* **kətá**, *syn.* **kata**, *tlv.* **kədiː**, *glv.* **kugjo**, *hmlv.* **natɪ**, *nblv.* **nĩ**, *slv.* **nəˈ/** – [क्रि.वि. *adv.*] घृणा, अपमान, निन्दा, झर्को, शङ्का, वितर्क, प्रश्न माथि प्रश्न, अवरोध कुनै कुराको किसिम बुझाउने शब्द; के ? word that is used to show disgust, insult, contempt, annoyance, doubt, etc.; what?

काताकु /kətaku, *syn.* **kataka^{u}/** – [सर्व. *pro.*] धेरैमध्ये कुनै एकलाई मात्र तोकेर जान्न वा भन्नुपर्दा प्रयोग गरिने प्रश्नवाचक शब्द; को ? कुनचाहिँ ? interrogative word used to identify sth/sb from a known group or range; who? which one?

कतेर्ना /kəternɑ/ – [ना. *n.*] दुई धारले च्यापेर कपडा, रौं, कागज आदि काट्न हुने धातुको साधन; कैंची। a hand-held metal instrument used for cutting cloth, paper or hair; scissors.

कतौत */plv.* **kətə^{u}tə**, *hmlv.* **rŋɪl/** – [ना *n.*] दाँत उम्रने र दाँतलाई सुरक्षित राख्ने मासुको घर; दाँतको घर; गिँजा। either of the two areas of firm flesh that surrounds the roots of the teeth; gum.

कत्कत /kətkət (nɪ) zẽzẽ/ – [ना. *n.*] सकभर कम खर्चमा काम फत्ते गर्ने काम; मितव्ययिता; किफायत; फारो; फारु। habit of reducing expenditure; economy; saving; spendthrift.

कत्त नि भुत्त /kəttə nɪ b^{ɦ}uttə/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** शरीरका सबै अङ्गहरू एकदम पीडा हुने गरी। with severe pain through the body. **२.** भएभरको सम्पत्ति स्वाहा गर्ने ढङ्गले। in the manner of squandering all property.

कथान्य */nblv.* **kət^{ɦ}anjə**, *plv.* **rɪ̤ʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] घोडालाई तह लाउन वा अपराधीलाई कायल गर्न कोर्राले सिम्काउनु; कोर्रा लाउनु। to whip a horse; to whip a culprit, criminal, etc.; to make one confess sth.

कदा /kədɑ/ – [क्रि.वि. *adv.* / उ.भे. *ulv.*] ☞ (**काराउ /kara^{u}/**)

कदाइ */plv.* **kədɑˈ**, *nblv.* **kəˈdadə/** – [क्रि.वि. *adv.*] कसो गरेर; के गरी; कसरी। in what way or manner; how.

कदी /kədɪ/ – [ना. *n.* / थ.भे. *tlv.*] ☞ (**कता /kədɑ/**)

कदेम्न्य */plv.* **kədemnjə**, *nblv.* **tʃernjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] (कौ चिज) अन्तरमा पारेर च्याप्नु; अँचेट्नु; थिच्नु। to push against sth; to press.

कने */plv.* **kəne**, *ulv. & tlv.* **kənɪ/** – [ना. *n.*] **१.** विभिन्न परिकार रोटी, ग्वार्चा आदि बनाउन मुछेको वा मुछ्नको लागि तयारी अवस्थामा राखिएको पीठो। (of wheat, millet, etc.) dough or flour ready for baking *roti*. **२.** गहुँको पीठो। wheat flour.

कन्जरा /kəndʒərɑ/ – [ना. *n.* / तसे.भे. *tslv.*]

☞ (**ऊफु /ʊfu/**)

कप[१] **/kəp/** – [ना. *n.*] **१.** कुनै चिजलाई ढाकिने गरी माथिबाट छोप्ने काम। an act of covering sth. **२.** ढाक्ने वा छोप्ने चिज। a lid or cover.

कप[२] – [ना.*n.* / से.भे.*slv.*] ☞ (**काप्ची/kɑptʃɪ/**)

कप्ज */ulv.* **kəpdʒə**, *plv.* **kʰɪp/** – [ना. *n.*] कपडा आदि जोडेर अडयाउन प्रयोग गरिने धातुको वस्तु। a pin used for fastening things, especially cloth, which has a round end into which the sharp point fits, so that it is covered and cannot stitch into you; a safety-pin.

कप्त[१] */plv.* **kəptə**, *hmlv.* **dʒɑ/** – [ना. *n.*] धामी-झाँक्रीले टोकेर निकाल्ने, मानिस वा जनावरको शरीरभित्र बोक्सी वा प्रेतात्माले राखिदिएको भन्ने विश्वास गरिएको विकार। poison/a harmful substance placed by a witch or evil spirit in the body of a person or an animal. It is believed to be taken out by a shaman with his teeth.

कप्त[२] – [ना. *n.*] **१.** व्यापारीले मात्रा बढाएर बढी फाइदा लिन राम्रो चिजभित्र मिलाएको नराम्रो चिजको मिश्रण; मिसावट। adulteration **२.** मुखले राम्रो व्यवहार गरिए तापनि कसैप्रति भित्रभित्र मनमा पालेर राखिएको दुर्भावना। a feeling of resentment or ill-will towards a person which you may not show in your behaviour.

कप्न्य /kəpnjə, *md.* **ɦupke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** एक चिजलाई अर्को चिजले ढाक्नु; क्यै चिजलाई अरूले नदेख्ने गरी छोप्नु। to keep one thing with another; to cover sth so that it cannot be seen. **२.** ☞ (**मोंन्य /mo̤ʔnjə/**)

कर /kər/ – [ना. *n.*] **१.** उड्ने प्राणीको उड्न सहायक हुने अङ्ग; उड्ने साधनमा जडित उड्नको लागि प्रयोग हुने अङ्ग; पखेटो। the part of the body which a bird, insect or bat uses for flying, or the flat surface sticking out from the side of an aircraft; a wing. **२.** कसैलाई बलजफ्ती वा दबावमा पारी कामकुरा गर्न बाध्य तुल्याउने काम; कसैको इच्छाविपरीत काम गर्न लगाइने जोड वा दबाव; करकाप। strong pressure that makes sb do sth that they do not want to do; compulsion.

करःसिन्य /kərʔsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] घुम, काम्लो आदि ओढ्दा अडयाउनको लागि घाँटीनेर अङ्कुस लगाउनु। to hook; to secure or to fasten sth

करप */nblv.* **kərəp**, *llv.* **boloŋ**, *tslv.* **sɪp/** – [नायो. *post.*] सँगसँगैको; साथ; सित; सँग; समेत; सहित। with; together with; including.

कराउनी /kərɑunɪ/ – [ना. *n.*] दूध पकाउँदा भाडोको पिँधमा बसेको पाप्रा। condensed milk prepared by boiling.

कराकसी /kərɑkɨsɪ/ – [ना. *n.*] कुनै निश्चित उद्देश्य पूरा गर्नका लागि कसिएर जोतिने अवस्था; नसिध्याई नहुने गरी कडाइका साथ गरिने कुनै काम। state of exerting yourself to accomplish a certain goal; exertion.

कराःन्य/*plv.* **kərɑːnjə**,*nblv.* **korkorɑnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] कुखुरीले फुल पार्ने बेलामा क्वारक्वार गरेर कराउनु; कुखुरीले फुल पार्ने सङ्केत दिनु। (of a hen) to cluck when it is ready for laying eggs; to indicate that a hen is going to lay eggs.

करामत्ती /kərɑmɨtɪ/ – [ना. *n.*] कुनै काम सम्पन्न गर्ने उद्देश्यले नथाकेर निरन्तर लागिरहने

चाल। persistent and hardworking effort in doing sth; diligence.

कराःम्न्य /kərɑ́ːmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अधकल्चो हुने गरी पोलिनु; डामिनु। to burn slightly; to be scorched.

कराʔन्य /kərɑʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] खाने-लाउने कुरा अपुग हुनु; अभाव खड्किनु। to be short of subsistence; to be short of food.

करेʔ /kəreʔ/ – [ना. *n.*] पेट खाली हुँदाको अनुभूति; आहारको आवश्यकता परेको अनुभव; खाने इच्छा; भोक। the feeling you have when you are hungry; desire for food; hunger. > **करेउ¹ /kəreᵘ/–** [वि. *adj.*] भोकको इच्छापूर्ति नभएको; अतृप्त; भोकाएको। wanting or needing food; hungry. > **करेउ²–** खान नपाएको; नखाइकन रहेको; भोको। starved. > **करेन्य /kərenjə,** *md.* **rəntʃʰɪke, rəˈsɪke/–** [अ.क्रि. *v.i.*] के खाऊँ के खाऊँ हुनु; भोक लाग्नु; खाने इच्छा जाग्नु; भोकाउनु। to feel hungry. **~तान्य /tɑnjə/–** अनिकालमा पर्नु; भोकभोकै हुनु। to be hit by famine; to starve. **~सिन्य /sɪnjə/–** खाएर तृप्त हुनु; अघाउनु। to be satiated; to be filled up.

करेम /kərem/ – [ना. *n.*] **१.** कपालमा घुसारेर दाँतीहरूबीच लिखो अड्काई थिचेर मार्न प्रयोग गरिने काइँयो जस्तै एक साधन। a comb-like instrument which is used to kill lice in the hair of the people; a louse comb. **~सी /siː/–** खाएपिएको चिज बढी हुँदा अपच भई मुखबाट निस्कने दुर्गन्धित श्वास; डकार। air that comes up noisily from your stomach and goes out through your mouth; a belch.

करेम

करै /kərəˈ/ – [ना. *n.*] मुख फुकेर पिँधतिर साँघुरो हुँदै गएको खास गरी तरकारी बनाउन र गेडागुडी भुट्न आदि काममा प्रयोग हुने भाँडो; कराही। a large pot that narrows down towards the bottom with handles on both sides used for cooking curry and roasting beans; a cauldron.

करौंती /kərɑ̃ᵘtɪ/ – [ना. *n.*] काठ चिर्ने आरा। a tool with a longer or round blade and a row of sharp points along one edge, which is used for cutting hard materials, such as wood or metal; saw.

कर्कराःतौ /kərkərɑːtəᵘ/ – [वि. *adj.*] (नोट, कागज, कपडा आदि) प्रयोग नगरिएको नयाँ र सफा। (of paper money, clothes, paper, etc.) not used before; new; brand new.

कर्कैःन्य /kərkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ढोकाको खापाको खुरलाई उप्काएर सोबाट मुस्किलले मान्छे छिर्न वा निस्कन हुने बनाउनु। to push open the door partially so that a person can pass through it.

कर्गल्न्य /kərgəlnjə, *md.* **arkɑle, dʒuke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कसैकहाँ पाहुना जाँदा वा कसैकोमा रहँदा सो पक्षबाट हुने अस्वाभाविक व्यवहारदेखि असजिलो महसुस गर्नु। to feel uneasy or uncomfortable due to the behaviour of a host you visit or with whom you stay. **२.** ☞ (**४. कैःन्य /kəːˈnjə/**)

कर्त्या /*plv.* **kərtjɑ,** *nblv.* **torãjɑ/ –** [ना. *n.*] बोक्रा कडा हुने खालको फर्सी, लौका, चिचिण्डो आदि। pumpkins, gourds,

snake gourds, etc. which have thick skin.

कर्त्याप्न्य/*plv.* **kərtjɑpnjə**, *syn.* **kədemnjə**, *hmlv.* **kərnjɑpnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई दुईतिरबाट दबिने गरी थिच्नु; च्याप्नु। to press sth from two sides; to press.

कर्न्य$_{१}$ **/kə́rnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बाहुमा क्वै चिज बोक्नु; अँगालो हाल्नु; अँगाल्नु। to take and keep sth in your hands or arms; to embrace. **२.** कसैको समर्थन गर्नु। to support sb.

कर्न्य$_{२}$ – [वि. *adj.*/से.भे. *slv.*] स्वाभाविक मूल्यभन्दा बढी; महङ्गो। costing more than usual; expensive.

कर्‍या /kərjɑ/ – [वि. *adj.*] अरूको आश्रय वा आधारमा रहेको; पराधीन; पराश्रित। needing to rely on sb; under the authority; subordinate; dependent.

कर्लेतेःव /kərleteːwə/ – [वि. *adj.*] मिल्दो तरिकाको मोटोघाटो; सुहाउने गरी मोटाएको; (शरीर) हृष्टपुष्ट; अथुलो। having the stout and healthy body; robust.

कर्सा /kərsá/ – [ना. *n.*] पाखुरामा भएको बल; बाहुबल। strength of arms; bodily strength.

कर्सिन्य /kərsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] काँधमा काँध मिलाउनु; अङ्कमाल गर्नु। to hug each other affectionately or passionately; to embrace.

कर्‍रैन्य /kərə̰ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्वै प्राप्तिको अपेक्षा राखी अग्रजलाई टोकस्नु। to irritate, pursue seniors expecting to gain sth.

कल^{१} **/kəl**, *syn.* **tʃutʃiː/** – [ना. *n.*] चोर औंलाले तानेर पड्काउन प्रयोग हुने बन्दुकको महत्त्वपूर्ण पुर्जा; ट्रिगर। a lever that is pressed with a finger to fire a gun; a trigger.

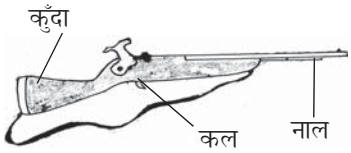

भुन्दुकु

कल^{२} – [ना. *n.*] **१.** वैमनश्य साधेर वादविवाद र मुद्दा चल्ने-चलाउने काम; झगडा; कलह; रडाको। an act of raising or entering into a dispute and undertaking legal proceedings; dispute; row. **२.** रगतमा रहेको खराब तत्त्व छानेर पिसाबको रूपमा शरीरबाहिर निकाल्ने, मेरुदण्डका दायाँ र बायाँनेर रहने दुई अङ्ग; मिर्गौला। either of a pair of small organs in a body which takes away waste matter from the blood to produce urine, a kidney.

कलाँ /kəlɑ̃/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**क्याँ /kjɑ̃/**)

कलिन्य /kəlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कि̰न्य /kḭnjə/**)

कर्ल्ें /*plv.* **kəlẽ**, *slv.* **koloŋ**, *nblv.* **gʰɑ̃to**, *glv.* **bʰer/** – [ना. *n.*] गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि पाल्नु जनावर नहराउन् वा कतातिर गएका छन् भन्ने थाहा होस् भनेर घाँटीमा झुन्ड्याइदिइने, रालो हल्लिई ठोकिएर आवाज आउने एक धातुको वाद्य; घण्टी। a bell hung round the neck of domestic animals like cows so that one knows where they are by the ringing sound it produces; a bell.

कर्ल्ें̰ /*plv.* **kəlḛ̃(toso)**, *nblv.* **tʰɪrjɑʷ/** – [वि. *adj.*] पानी जम्ने बराबर वा सोभन्दा कम तापक्रमको; ठिहिऱ्याउने खालको चिसो; ठन्डी। zero degree Celsius or the temperature below this; freezing point; bitter cold; a chill.

कलेः /kəlè/ – [ना. *n.*] जिउको कुनै अङ्गमा स्पर्श गर्दा उब्जने सकसकी; कुतकुती; काउकुती। a feeling caused by touching a part of the body lightly; tickle; tickling sensation.

कलेःन्य */plv.* **kəlè:njə**, *hmlv.* **kʰərlè:njə**, *nblv.* **kulɪtnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुतकुती लगाइदिनु; काउकुती लगाउनु। to tickle sb.

कलेःसिन्य */plv.* **kəlè:sɪnjə**, *hmlv.* **kʰərle:sɪnjə**, *nblv.* **kulɪsnjə**, *md.* **klɪɦɪke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] जिउमा सकसकी महसुस गर्नु; काउकुती लाग्नु। to have a tickling sensation.

कलेन /kəlen/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**किँ /kĩ(ŋ)/**)

कलैन्य /kələˈnjə, *md.* **swaɖʰja kʰaske/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** छासमिस भएका चिजहरूबाट खास चिज छानी-छानी छुट्याउनु; फोहोर मैला र अनावश्यक कुरो हटाई चाहिँदो कुरो वा चिज मात्र अलग्याउनु; केलाउनु; छान्नु। to separate sth from a group/heap of things; to separate what is useful from what is not; to sift; to sort out. **२.** ☞ (**फाल्न्य /falnjə/**)

कल्दर */plv.* **kəldər**, *syn.* **kotʰola**, *hmlv.* **səndʒam/** – [ना. *n.*] कोट, कमिज आदिको घाँटीनेर पर्ने गरी दोब्रिएको घेरो; कठालो; कलर। the upright or turned-over neck band of a shirt; a collar.

कल्पासै /kəlpasəˈ/ – [ना. *n.*] भुइँ ऐंसेलु। strawberry.

कल्ब्याली /kəlbjalɪ, *syn.* **tʃʰaʔ/** – [ना. *n.*] बिहान र बेलुकीमध्ये कुनै एकपल्टमा खाइने मुख्य भोजन; छाक। the food eaten either in the morning or evening; meal; one course of a meal.

कल्याङ/kəljaŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**१. क्याँ /kjã(ŋ)/**)

कल्साँदो /kəlsãdo/ – [वि. *adj.*] कालो, सेतो मिश्रित रङको मुहार भएको; गहुँगोरो। having a fair complexion.

कसाः /kəsà:(rakə)/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** आशा राखेर; आशाका साथ; अपेक्षासहित। in a way that shows someone's hope of having or receiving sth; hopefully. **२.** [ना. *n.*] ध्याउन्ना वा कन्जुस्याइँ गर्दा उच्चारित गरिने शब्द; त्यसो गर्नेलाई प्रेरित गर्ने शब्द। a word uttered while contemplating sth or showing unwillingness to give sth.

कसैन्य /kəsəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बेचिने वस्तुको भाउ कस्नु। to try to increase the price of sth. **२.** डोरीले बेसरी मस्काएर जोडले बाँध्नु; टुर्‍याउनु; कस्नु। to fasten sth tightly with a rope; to tie together tightly and firmly. **३.** घुसारिएको चिजलाई कसिलो बनाउनु। to tighten sth inserted. **४.** पेच आदि घुमाएर टम्म पार्नु। to tighten a screw as far as it can go.

कस्कैन्य /kəskəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**२, ३, ४. कसैन्य /kəsəˈnjə/**)

कस्न्य */plv.* **kəsnjə**, *hmlv.* **skəsnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] (खच्चड, खसी आदिलाई) भारी बोकाउनु; भारी कस्नु। to make sb/sth carry a load; to force sb to carry a load; to bundle sth up.

क़नो /kə̰no, *ant.* **dʒʰelo/** – [ना. *n.*] **१.** निरन्तरको शारीरिक अभ्यास वा स्वस्थताको कारण मांसपेशीमा आउने कडापन; दह्रो मांसपेशी। well-developed muscles

due to regular exercise or good health. **२.** (टाँक, तुना, डोरी आदि) बेस्सरी कस्सिएको। .(of strings, ropes, buttons, etc) too tight.

क़म /kə̰m, *syn.* **ŋə̰m/ –** [ना. *n.*] **१.** क्रमिक अभ्यासले गर्दा बनेको स्वभाव वा व्यवहार। behaviour or habit formed due to repeated practice. **२.** मादक पदार्थको सेवनबाट बन्नगएको कुलत; लत। habit of taking alcohol or a harmful drug; addiction. **३.** यौन वासना; व्यसन। a sexual desire; lust. **४.** कुनै विषयप्रतिको अत्यधिक आसक्ति; विचारअनुसारको क्रियाकलाप; स्वभाव; बानी। over-indulgence in sth; obsession; temperament; habit.

काँ */plv.* **kã(ŋ)**, *nblv.* **jakã/ –** [ना. *n.*] **१.** बिहान र बेलुकाको नियमित भोजन; खाना; बिहान र बेलुकीको छाक टार्न खाइने मुख्य खानेकुरा; एक छाकमा खाइने ढिँडो वा भात। the main meal (rice or flour meal) eaten in the morning and the evening. **~लस्कैन्य /ləskəˈnjə/–** ढिँडो मस्काउनु। to stir *dhindo* until it becomes fine and smooth. **~हाएःन्य /ɦaᵉːnjə/–** भात, ढिँडो खानको लागि थालमा बाँड्नु; पस्कनु। to serve rice, *dhindo*, etc. on a plate. **२.** > **घोगाकाँ /gʰogakã/–** उम्लेको पानीमा पीठो हाली ओढालेर पकाइएको खानेकुरा; ढिँडो। a thick sticky flour meal; *dhindo*. **३.** > **छालकाँ /tʃʰalkã/, मलाकाँ /məlakã/–** चामल पकाएर बनाइएको खानेकुरा; भात। boiled rice.

काँःन्य /kãːnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] उम्लेको पानी (काँखै) मा दाबिलोले चलाउँदै अलिअलि पीठो राख्दै ढिँडो मस्काउनु; ढिँडो ओढाल्नु। to stir *dhindo*, a Nepali flour meal like porridge, with a ladle while the water is still simmering.

काँखै */plv.* **kãkʰəˈ**, *nblv.* **jakãkʰo/ –** [ना. *n.*] उमालेर ढिँडो ओढाल्न आँचमा बसालिएको पानी; ढिँडोको बाहान। the water boiled to make *dhindo*.

काँचिवाल/*plv.* **kãtʃɪwal**, *nblv.* **zʰapzʰap/ –** [ना. *n.*] झमेलाको कामकुरा वा सोचाइ आदिले उत्पन्न हुने तनाव। mental worry or emotional strain; tension.

काँधो /(sja)kãdʰo/ – [ना. *n.*] पाहुनालाई मार काटेर खुवाई स्वागत गरिसकेपछि सोही मार (खसी, भेडा, राँगो, सुङ्गुर आदि) को टाउको, एक सपेटो र ठूलो भुँडीको टुक्रामा फोक्सो, कलेजो आदिका टुक्राहरू राखेर पोको पारी घोचामा उनेर पाहुनाहरू फर्कंदा बिदाइमा केही परसम्म पुऱ्याएर दिइने कोसेली। a gift of flanks and chunks of meat, head, lungs, breast, etc. offered to guests once they leave the host's place after taking part in feasting and merry-making.

काँभुल /kãbʰul/ – [ना. *n.*] भेडाको ऊनबाट ओढ्न, ओछ्याउन बनाइएको कम्बल; काम्लो। blanket made from sheep wool; coarse rug.

क़ाँ$_{१}$ */plv.* **kə̰**, *hmlv.* **skã/ –** [ना. *n.*] जौ, गहुँ आदि अन्न वा वनस्पतिको दानाबाट निस्कने काँढा प्रकारको तुस; झुस। a fine flexible thorn-like growth on the grains of wheat, rice or other plants; hairs on a plant.

क़ाँ$_{२}$ **–** [ना. *n.*/शे.भे. *slv.* **zʰul**] माछा, सर्प आदिको करङको काँढायुक्त हाड। the spine of fish, a snake, etc.

का[1] */plv.* **kā**, *nblv.* **ŋãka/** – [ना. *n.*] स्त्रीजातिले प्रयोग गर्ने रहनी; थेगो। a cliché or expression used by women.

का[2] */plv.* **kā**, *nblv.* **tã/**– [ना. *n.*] स्त्री यौनाङ्ग; योनी। vagina.

काः /káː/ – [ना. *n.*] कलेजो र फोक्सोको माझमा रहने, चिल्लो पदार्थ पाचन गराउने, पहेंलो रङको तीतो धातु; पित्त। a yellowish green fluid stored in the gall bladder which helps to digest the fat; bile.

काइके /kaˈke/ – [ना.*n.*] भोटबर्मेली भाषा परिवारभित्र पर्ने, अठाह्र मगरात क्षेत्रको डोल्पा जिल्लाको ताराकोटमा बुढा, रोका, राना र घर्ती आदि थर भएका मगरहरूले बोल्ने परिको भाषा भनिने भाषाको नाम; काइके मगर भाषा। the language of the Tibeto-Burmese family, especially spoken by the *Magar*s such as *Budhā*, *Rokā*, *Rānā* and *Gharti* from the *Magarāt* region.

काइदा /kaˈda/ – [ना. *n.*] **१.** काम गर्ने विधि, उपाय वा जुक्ती; तरिका। a way, method or trick of doing sth; a method. **२.** कामको सीप वा ढङ्ग। a way or skill of doing sth. **३.** व्यवहारको किसिम; चाल। a manner or way of doing sth.

काउँवाज़िउँवा /kãʷwa (nɪ) ẓĩʷwa/ – [ना. *n.*] **१.** धेरै जनाबाट एकैसाथ निस्केको होहल्लापूर्ण आवाज; हल्लीखल्ली; कानै खाने प्रकारको हल्ला; कोलाहल। a lot of noise made by people; ear-splitting noise; an uproar. **२.** भए नभएका कामकुरा, घटना आदिको व्यापक हल्लीखल्ली; हल्ला; प्रचार। rumour; a piece of information or a story that people talk about, but that may not be true; propaganda.

काउ /kaʷ, *md.* **kʰatʃə/** – [वि. *adj.*] निम, करेलो, चिराइतो आदि वा जलेको चिजको स्वादको; तीतो। having the taste of *neem* leaves, bitter-gourd or *chirāito* or that of burnt thing; bitter. > **काःकाःव /kaːkaːwə/**– अलिअलि तीतो; तीतो-तीतो स्वादको। having a slightly bitter taste.

काʔ */plv.* **kaʔ**, *nblv.* **kaŋga**, *glv.* **kagə/** – [ना. *n.*] चिल्लो, कालो प्वाँख हुने एकजातको चरा; काग। a bird with shiny black feathers; a crow.

काकला */plv.* **kakəlá**, *slv.* **dom**, *md.* **ŋe/** – [ना. *n.*] **१.** लहरामा लाम्चो आकारको फल फल्ने, काँचै खाइने फलविशेष; काँक्रो। a large fruit/vegetable that grows on the creeper, that is eaten raw; cucumber. **२.** पहेंलो फूल फुल्ने एक प्रकारको हिमाली पुष्प। a yellow flower that grows in the mountains.

काख्यामकुखिम /kakʰjamkukʰɪm/ – [ना. *n.*] चेली-माइती वा मान्यजनको अगाडि लाजले असहज मान्ने काम; लाजले हुने अप्ठ्यारोपना। an uncomfortable feeling that you have in the presence of a respected person or a person of family ties; uneasiness.

काघाता /kagʰata/ – [क्रि.वि. *adv.*] भुतुक्कै भई मरेर ढल्ने ढङ्गले। in the manner of dropping dead.

काङराँव /kaŋərãwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (शरीर) खानपानको अभावले बाहिरैबाट हाड, करङ देखिने; जीर्ण। having a very thin body due to the lack of sufficient nutrient food; raw-boned; have-starved. **२.** (रुखवृक्ष आदि) बूढो भएर वा रोग लागेर पात झरेपछि सिक्रिएको। (of trees) left only

with branches without leaves; bare.

काङ्ग्यो /kaŋgjo/ – [ना. *n.*] **१.** केराको कोसाहरूका पङ्क्तिबद्ध समूह। a bunch of bananas. **२.** पानीघट्टको घुम्ने मानीमा अडिएर माथिल्लो फग्ल्याँटालाई घुम्ने गराउने भाग। the lower part of the water mill that supports the upper part with the help of the central perpendicular (iron) rod.

काचाबुल */plv.* **katʃabul**, *nblv.* **dʒosdadə/** – [क्रि.वि. *adv.*] जुनसुकै युक्ति वा प्रक्रिया अपनाएर; जुनसुकै तरिका वा किसिमले; जे जसो गरेर भएपनि; जसरी तसरी; अनिवार्य रूपले। by resorting to any process or method possible; by hook or by crook; compulsorily.

काचिबन्द /katʃıbəndə/ – [ना. *n.*] लज्जाजनक (अश्लील) शब्द प्रयोग गर्ने काम; अश्लील प्रलाप। an act of using vulgar words; a vulgar expression.

काच्याकुची /katʃjakutʃı/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** चोटपटक लाग्दा वा मुखमा अमिलो चिज पर्दा आँखा, मुख बङ्ग्याउने गरेर; नाक, मुख कोप्च्याएर। by contorting your face with pain or when you taste sth sour. **२.** आघात परेर भाँडो-बर्तन आदि पूरै कुच्चिने चालले। by crushing utensils completely.

काछ[१] /katʃʰə/ – [ना. *n.*] तुलो, तराजुमा सामान जोख्दा एकातिरको भागमा राखिने फलाम, ढुङ्गो आदिको ढिको; ढक। a unit of weight.

काछ

काछ[२] – [ना. *n.*] तिर्नु पर्ने सापटी; सरसापट गरिएको चिज। a borrowed amount; a borrowed item. **३.** ब्याज पाइने गरी लगानी गरिएको धन। the wealth invested for interest; principal.

काछबन्दी /katʃʰəbɨndı/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कछन्नी kɨtʃʰɨnı**)

काजिसिन्य /kadʒısınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पूजापाठ गर्दा चोखिएर नयाँ र चोखो वस्त्र पहिरिनु; चोखिनु; पवित्र बन्नु। to wear new and purified/clean clothes for worship to purify oneself ceremonially.

काता /katá/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**कता /kəta/**) **~म̣ाःति /mạ:tı/**– [ना. *n.*] घटना, प्रसङ्ग सम्झे वा बिर्से झैं हुने अवस्था; झझल्को। when you remember people, things or events; reminiscence.

काताकाउ /kataka^{u}/ – [ना. *n.*] ☞ (**कताकु /kətaku/**)

काताङउ /kataŋa^{u}, *syn.* **kətaŋu/** – [वि. *adj.*] कुन ठाउँको भनेर जान्न वा भन्न पर्दा प्रयोग हुने प्रश्नवाचक शब्द; कुन ठाउँको ? कहाँको ? in what place? where?

कातालाउ /katala^{u}, *syn.* **kətalu/** – [वि. *adj.*] **१.** कुन खाल वा किसिमको ? के जस्तो ? कस्तो ? which type; what type; how/what is he/she/it, etc. like. **२.** कुन ठाउँ, दर्जा वा जातको ? of which place, status or caste? **३.** रिस, झर्को, उदेक आदिमा प्रयोग गरिने शब्द। word which is used to express indignation, annoyance, surprise, etc.

कातीः /kati:/ – [ना. *n.*] यौनाङ्गमा उत्पादन हुने सेतो चिज; काई। fungus accumulated in genital organs.

कातू */plv.* **katu**, **katjá**, **kal**, *nblv.* **lwe**, *slv.* **dʰəp**, *md.* **d̥o/** – [ना. *n.*] पुरुषको जनेन्द्रीय; पुरुषको लिङ्ग। a male sex organ;

penis.

कात्याः /katjá/ – [ना. *n.*] ☞ (**कातू /katʊ/**)

काथप[१] */plv.* **katʰəp** < **kwatʰəp**, *nblv.* **səp/** – [ना. *n.*] भारी बोक्दा सजिलोको निम्ति पिठ्युँमुनि राखिने घाँस, पराल वा पट्याइएको कपडा आदि। a small bundle of grass, hay or a piece of folded cloth used as a cushion which is put on the back while carrying a load.

काथप[२] – [ना. *n.*] कपडा थन्क्याउन, झुन्ड्याउन टाँगिएको डोरी वा काठ। a rope used for hanging clothes; a pole suspended horizontally from two ends.

काथा /katʰa, *syn.* **bãdʒa/** – [ना. *n.*] सन्तान नभएको वा नजन्मेको व्यक्ति; निःसन्तान; सन्तानविहीन। childless. > **काथाक़ा? /katʰakạ?/** – वेवारिसे र निम्नस्तरको कुकुर; भुस्याहा कुकुर। a stray dog; a mangy dog.

काथ्या /katʰja/ – [ना. *n.*] **१.** बाँस वा निगालाको चोया काढेर बाँकी रहेको भित्री भाग; गिद्रो। soft pith of bamboo. **२.** बार बार्न, ओछ्याउन वा भकारी बनाउनको लागि बाँस वा निगालाको गिद्रोलाई बुनेर बनाइएको साधन; चित्रो। matting made from the pith of bamboo which is used for covering a floor, making a basket for storing grains or making the walls of a hut.

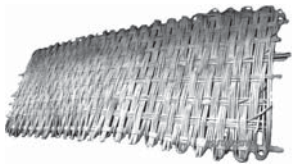
काथ्या

कादा */plv.* **kada**, *tlv.* **tʃjandər**, *nblv.* **bʰara**, *slv.* **pen/** – [ना. *n.*] कपडा पट्याएर राख्न प्रयोग हुने खासगरी भित्तामा लामो डन्डीलाई दुवैतिरको टुप्पोबाट बाँधेर झुन्ड्याइएको साधन; ओढ्ने ओछ्याउने आदि कपडालाई पट्याएर राख्न तेर्सो पारी राखिएको काठ वा डोरी। a long stick/cane suspended by ropes on both sides over which clothes can be draped for storage; clothes hanger; a wooden bar or rope over which bedding can be draped.

कादा

काना */tslv.* **kanā**, **kanda**, **koda**, *plv.* **kətara**, *hmlv.* **kãdɪ**, *tlv.* **kətaːdɪ**, *llv.* **kạtada/** – [क्रि.वि./सर्व. *adv./pro.*] **१.** कुन दिशातिर ? कसतर्फ ? कतातिर ? which direction; towards which person ? to what place ? where? **२.** [वि. *adj.*] एउटा आँखाले मात्र देख्ने; एउटा आँखा नभएको वा फुटेको; एक आँखे; कानो। one-eyed, blind in one eye.

कानाखोप्चा /kanákʰoptʃa/ – [ना. *n.*] जान, पुग्न मुस्किल पर्ने ठाउँ; दुर्गम। a far away place; a remote place.

कानाभोंकोरा */plv.* **kanaʰõkora**, *nblv.* **kaljabʰomərа/** – [ना. *n.*] जमिनमुनि खनेर घर बनाउने, अलिअलि मह पनि पार्ने मौरी जातको कालो किरा; भमरा। a black bee that nests in burrows and also makes a small amount of honey; a bumble bee.

कान्छी /kantʃʰɪ/ – [ना. *n.*] दिदीबहिनीहरूमध्ये सबभन्दा पछि जन्मेकी; अरूभन्दा कम उमेरकी। the youngest girl child woman in the family.

कान्छी? /kantʃʰɪ?/ – [ना. *n.*] काकाको पत्नी; कान्छी आमा। younger uncle's wife;

aunt.

कान्तःदा /*plv.* **kantːda**, *nblv.* **kanadadə**/ – [क्रि.वि./सर्व. *adv., pron.*] कता वा कुन दिशातिर ? in which direction? where?

कान्दला /**kandəla**, *syn.* **kanla**/ – [ना. *n.*] खेतबारीका पाटा, गरा छुट्याउने डिल वा कान्लो। a raised boundary of earth/stone that divides a farmland into terraces.

कान्नी /*plv.* **kannɪ**, *hmlv.* **kãjəl**, *nblv.* **kaɪn**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कतातिर वा कुन दिशाबाट ? कताबाट ? from which place or direction? from where?

काःन्य /**kaːnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खसिरहेको भकुण्डो वा कुनै वस्तु भुइँमा नपुग्दै हातले अड्याउनु वा पुनः माथितिर नै फर्काउनु। to hold a falling ball or any object before it drops onto the ground or to send it back into the air. **२.** अरूले गरिरहेको कुरा वा प्रसङ्गलाई बीचैबाट मोडिदिनु वा बदलिदिनु; कुरा काट्नु। to move off the ongoing subject matter; to change the subject matter; to interrupt.

कान्रादा /*plv.* **kanrada**, *hmlv.* **kãradiː**, *nblv.* **kazʰarana**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कतै अनिश्चित दिशातिर; कतैतिर। to the unknown direction; somewhere.

कानुल /*plv.* **kanu̦l**, *nblv.* **usnul**/ – [ना. *n.*] शुभ नभएको, मङ्गल वा कल्याणको अभाव; अमङ्गल; अशुभ; अनिष्ट; अलच्छिन। sth ominous; lack of sth auspicious; misfortune.

कापःरिन्य /**kapːrɪnjə**, *ant.* **surasnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** गरेको कसुर वा अपराधमा साबित हुनु; आफ्नो दोष, गल्तीमा कायल हुनु। (of an offence or crime) to be proved/confirmed; (of one's offence or mistake) to be admitted. **२.** सम्भावित सजाय, दण्ड, आक्रमण आदिबाट त्रसित बन्नु; डर मान्नु; तर्सनु। to be scared of the possible punishment, attack, etc.; to be terrified; to be scared. **३.** डर, त्रासले थुर्थुर काम्नु। to tremble with fear.

काप /**kap**/ – [ना. *n.*] **१.** काठ वा बाँसको चिम्टा; च्याप्ने साधन वा यन्त्र; चेपुवा। a tool for gripping things; pincers/tongs. **२.** बीचमा परेर दुबैतिरबाट च्यापिने अवस्था; चेपाइ। the state of being clamped or pressed together.

कापरा[१] /*plv.* **kapərã**, *slv.* **kəmra**, *nblv.* **gã**/ – [ना. *n.*] थुन्से, डोको आदिलाई बलियो राख्न निगाला वा बाँसको दुई-दुई फगल्याँटालाई चारैतिरबाट पिँधदेखि बिटसम्म भित्र-बाहिर गर्दै ठाडो हुने गरेर घुसाउँदै राखिएको कप्टेरा। a split of bamboo that runs twisted vertically from bottom to top of wicker baskets such as *doko*, *thunche*, etc. and supports their bases.

भेर

कापरा[२] – [ना. *n.*] हात, खुट्टा आदिका हड्डी भाँचिदा हलचल हुन नपाई राम्ररी जोडियोस् भनी अड्याउन राखिएको बाँस, काठको कप्टेराद्वारा बनाइएको कस्ने, बाँध्ने घरेलु साधन; काम्रो। a device made of carved splinters of bamboo or wood used for bandaging up a broken or damaged arm, leg, etc.

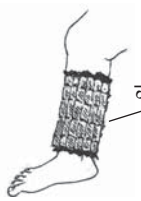

कापलाʔ /kapəlaʔ/ – [ना. *n.*] सिङ्गो ठोस वस्तुलाई दुई भाग वा टुक्रा गरेर बचेको आधा भाग; फग्ल्याँटो; फ्याक। a broken half of hard material.

कापल्या /kapəljā/ – [वि. *adj.*] चेहरा वा टाउकामा लागेको चोटको कारण खाल्डो परेको। having a deep cut on the head or face; dented.

काप्कुप /kapkup/ – [ना. *n.*] प्रकाशको अभाव भई अँध्यारो भएको अवस्था; अँध्यारोपना; अन्धकार। absence of light; darkness. > **काप्कुपो/kapkupo**, *ant.* **पलाँव/pəlą̃wə/**– [वि. *adj.*] झाडी, जङ्गल आदि बाक्लो भएर वा बादल लागेर अँध्यारो छाएको। darkness due to thick bushes or forest.

काप्ची */plv.* **kaptʃiː**, *slv.* **kəp**, *nblv. & hmlv.* **skap/** – [ना. *n.*] फिलिङ्गो च्याप्ने, सिस्नाको मुन्टो टिप्ने आदि काममा प्रयोग गरिने फलाम, काठ वा चोयाको साधन; चिम्टा। a device made of iron, wood or bamboo used for picking objects, nettles or burning coal. It consists of two long pieces joined at one end pressed together at the other end; tongs.

काप्ची

काप्च्या /kaptʃja/ – [ना. *n.*] **१.** दुबैतिर छुट्टिने वा दुबैतिरबाट बाटाहरू मिसिन आउने चोक; बाटो मिसिने वा छुट्टिने थलो। a place where a road divides into two parts or where two roads come together or meet; a fork or a junction; chowk. **२.** रुख, बोटबिरुवा आदिको हाँगो छुट्टिने भाग; दुईतिर हाँगो छुटेको वा अङ्ग्रेजी "V" आकारको वस्तु। a place on the stem of a plant from where a branch grows; a V-shaped object.

काप्च्यागाः

काप्च्यागाः /kaptʃjagaː/ – ठूलो जातको हिँस्रक पक्षी; चिल। a large bird of prey; an eagle.

काःप्न्य /kaːpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै दुई वस्तुको च्याप वा दुईगोडाबीच पारेर च्याप्नु। to squeeze/press sth between two objects or your legs.

काप्यु /kapju/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] स्वाद हुने अचार बनाउन प्रयोगमा आउने एक प्रकारको झार। a type of herb that tastes sour and is used to make pickle.

काबुमला /kabuməlá/ – [ना. *n.*] सुकेको काठभित्र उत्पत्ति भई त्यहीं रहेर बाँच्ने एक प्रकारको सेतो किरा। a white insect that grows and lives in dry wood; wood worm.

कायम /kajəm/ – [ना. *n.*] बल, बुद्धि आदि लाएर वशमा राख्ने काम। subjection. ~**ख्यान्य /kʰjanjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] वशभन्दा बाहिर जान नदिनु; नियन्त्रणमा राख्नु। to subject; to control.

काराउ */plv.* **karaᵘ**, *krlv.* **karo**, *glv.* **kəda**, *llv.* **karkɪ**, *nblv.* **nɪda/** – [क्रि.वि. / वि. *adv. & adj.*] कुनै कामको कारण जान्न खोज्दा, प्रश्न, उद्देश्य खोजी गर्दा, प्रयोग हुने शब्द; कसरी वा किन। a word which is used to ask a question, to express probability; to ask for reason; to know a purpose, to express certainty; how? why? ~**लेक /lekə/**– किन कि; किनभने। because. ~**कि /kɪ/**– किन र, किन त ? why is it? ~**मा /ma/**– किन होला ? why?

काराःकर /**karáːkər**, *syn.* **kətkət**, *ant.* **furmas**/ – [ना. *n.*] पछि चाहिन्छ भन्ने सोचविचार राखेर धेरैथोरै भएपनि बचाएर वा जोगाएर राख्ने काम; थोरैले काम चलाउने काइदा; मितव्ययिता; फारो। an act of using sth carefully as is necessary; economy; frugality; spendthrift.

कार्ना /*llv.* **karna**, *plv.* **zər**, *hmlv.* **pzər**, *sly.* **tʃʰapna**/ – [ना. *n.*] जाँडलाई मिची झोल र छोक्रा छानेर छुट्याउने चोयाको साधन; छ्याङ् छान्ने साधन। beer sifter made of bamboo splits.

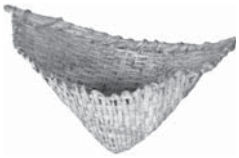

कार्ना

कार्रैं /*plv.* **karə̃ˈ**, *syn.* **kʰara**, *glv.* **kara**, *ant.* **ɪnam**/ – [ना. *n.*] **१.** अपराधीलाई नगद तिर्नुपर्ने गरी दिइएको दण्ड; अर्थदण्ड; धनसजायँ; जरिमाना। penalty that involves the payment of money; fine. **२.** कुनै काममा विलम्ब गरेबापत तिरिने जरिमाना। fine; penalty; late fee.

काल$_1$ /(**r**)**kal**/ – [ना. *n.*] **१.** पुरुष जातिले थेगोको रूपमा प्रयोग गर्ने (अश्लील उन्मुख) रहनी; पुरुष थेगो। a cliché used by males. **२.** ☞ (**कातू** /**katʊ**/)

काल$_2$ /**kal**/ – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको शरीर अन्त्य हुने दिन; मृत्यु हुने समय। a day that denotes the end of life for a living being; death. **२.** व्याकरण शास्त्रानुसार भूत, वर्तमान, भविष्य भन्ने भेद भएको समयसीमा। time frame in grammar that subsumes past, present and future; tense. **३.** समय, बेला वा बखत। time; moment; occasion.

काल्तालकल्तल /*plv.* **kaltalkəltəl**, *nblv.* **kʰɪʷlokʰaʷla**, *ant.* **rəgərəgəʷ**/ – [ना. *n.*] कतै अग्लो, कतै गहिरो भई सतह नमिलेको ठाउँ; जोल्टिङ। an uneven place or surface.

काल्धों /**kaldʰõ**/ – [ना. *n.*] उच्च भूभागमा फुल्ने एक प्रकारको फूल; (बुकी) फूल। a type of wild flower that grows on high lands known *buki;* Anaphalis nubigena.

काल्धों

काल्याःकले /**kaljaːkəlè**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** एक्कासि आँखामा अँध्यारो छाउने गरेर। blindingly. **२.** पूरै रात छिप्पिएर अँध्यारो हुने ढङ्गले। in the manner of becoming dark. ~**झ्यान्य** /**dʒʰjanjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] पूरै अँध्यारो हुनु; रात छिप्पिनु। to grow dark; (of night) to wear on.

काल्यामकःलिम /**kaljạ̈mkɨlɪm**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** भएको सबै खानेकुरा खाई सिध्याउने चालमा। in the manner of eating all food; hungrily; voraciously; ravenously. **२.** [ना. *n.*] खाएर सिध्याउने काम। an act of finishing eating.

काःसा /**kaːsa**/ – [क्रि.वि. *adv.*/प.भे. *plv.*] सजिलै गरी उचाल्ने चालले; हलुका ढङ्गले। in such a way that sth is being lifted up easily; lightly.

कासे /*hmlv.* **kase**, *plv.* **kʰasə́ˈ**, *nblv.* **kʰasjo**/ – [ना. *n.*] Juglans Regia Linn. प्रजातिको हाडे दाना भित्रको स्वादिलो गुदी खान हुने फल; ओखर। a walnut tree or a walnut (fruit).

कासो /**kaso**, *syn.* **kaswə**/ – [वि. *adj.*] कसिने गरी समाउने वा अँठ्याउने खालको। holding sth or sb in your hands or arms.

कास्ता /kasta, *syn.* **kırja/** – [ना. *n.*] काम, कर्तव्य पूरा गर्ने वा नगर्ने कुराको प्रतिज्ञा; शपथ; किरिया; कसम; वाचा। a formal promise to do or not to do sth; an oath; a commitment; a promise.

कास्यापकुसिप /kasjapkusıp/ – [ना. *n.*] **१.** हल्लने, चल्ने र चलमलाउने काम; हलचल। an act of moving; to be in motion. **२.** लजाएर वा असजिलो महसुस गरी लाएको-ओढेको कपडाहरू मिलाउने काम; शरीरका कपडाहरू सजाउने काम। an act of gathering clothes around your body when you feel shy or uncomfortable. **३.** पसारिएको खुट्टा वा फैलाइएका शारीरिक अङ्गहरू खुम्च्याउने काम। an act of folding your body parts such as legs. **४.** सोमत प्रदर्शन गर्ने सभ्य एवम् विनयी हाउभाउ। polite and decent gestures.

काहु? */plv.* **kaɦu?**, *hmlv.* **sẽwəl/** – [ना. *n.*] पानी, भित्ता, भुइँ आदिमा चिसोले उब्जने काई; लेउ। mildew; scum; algae; fungus.

काहोला /kaɦolā/ – [ना. *n.*] मिलेजस्तो गरीगरी अरूलाई फसाउने खालको बोलीबचन; मतलब सिद्ध गर्ने खाले बेसारे/चिप्लो बोली वा व्यवहार; चिप्लो घसाइ। deceitful words; deceitful or oily behaviour; oiliness or sycophancy.

क़ा[1] **/kạ̀/** – [ना. *n.*] घरको रेखदेख गर्ने उपयोगी घरपालुवा जनावर; कुकुर। a common animal with four legs, especially kept by people as a pet or to hunt or guard things; a dog. > **क़ाजा /kạza/**– कुकुरको बच्चा; छाउरो। a young dog; a puppy.

क़ा[2] – [वि.*adj.*] आफूसँग रहेको चिज पटक्कै छोड्न नसक्ने; कञ्जुस। covetous; tightfisted; stingy; parsimonious.

क़ाचे /kạtʃe/ – [ना. *n.*] कुनै बाधा व्यवधानविना कहीं कतै रहेको अवस्था; स्वेच्छा; स्वतन्त्रता। to be elsewhere at one's own will; freedom.

क़ानकानो /kạnkano/ – [वि. *adj.*] शरीर वा कपडा आदिमा बाक्लो हुने गरी फोहोर जमेको; बाक्लो न बाक्लो भई मैला बसेको। having filth accumulated on the body or clothes; dirty; filthy.

क़ाबाथो /kạbatʰo, *ant.* **ɦwãwə/** – [ना. *n.*] समान श्रम वा योगदान हुँदाहुँदै पनि सगोलमा आउने प्रतिफललाई आफ्नोतिर बढी पार्ने काम; बराबरी हक-अधिकारको चिजमा पारिने पक्षपातपूर्ण वितरण; आफ्नो लागि मात्र सोच्ने प्रवृत्ति; स्वार्थ। concerned with one's own interests, needs and wishes while ignoring those of others; concerned with the unfair distribution of rights; selfishness.

क़ामा */fm.* **kạmā**, *mas.* **daŋga/** – [ना. *n.*] पोथी जातको कुकुर; कुकुर्नी। a female dog; a bitch.

क़ायो /kạjo/ – [ना. *n.*] तरुलको झैं लहरा र पात मिल्दो हुने, जरामा अदुवा आकारको तर कडा खालको फल फल्ने एक जङ्गली कन्द। a ginger-like wild root from a climbing plant that resembles a yam.

क़ारें /kạrẽ/ – [ना. *n.*] **१.** खुशीको क्षणमा गरिने बढ्ता हाउभाउ। gestures full of excitement and happiness. **२.** मन प्रसन्न हुँदा गरिने अस्वाभाविक व्यवहार। activities that one shows when they are happy.

क़ारैं /kạrə̃[1], **kʰərətən**, **kʰara/** – [ना. *n.*] कसुरदारले दण्डस्वरुप तिर्ने रकम; आर्थिक दण्ड; जरिमाना। cash paid as punishment; fine.

क़ासो /kạso(baso)/ – [ना. *n.*] कसैलाई गरिने अपमानपूर्ण व्यवहार; धन, बल, योग्यता, बडप्पन देखाएर अरूलाई गरिने हेपाइ; अरूलाई होच्याउने काम; हेला । disgraceful behaviour that humiliates sb; contempt; insult.

क़ाह्यु /kạɦju/ – [ना. *n.*] **१.** कुकुरका छाउराको दूधे दाँत । a milk tooth of a puppy. **२.** सबभन्दा अगाडिका चारवटा दाँतको दायाँ-बायाँ रहने तुलनात्मक रूपमा तीखो र लामो दाँत । an eyetooth; fang.

क़ाह्यु

किँ */plv.* **kĩ(ŋ)**, *nblv.* **kəlen/** – [ना. *n.*] अवसर, समय, कुनै चिज वा कसैलाई पर्खेर बस्ने काम; कुराइ; प्रतीक्षा; पर्खाइ । an act of waiting for sb or sth; a wait; waiting.

किँन्य */plv.* **kĩ(ŋ)njə**, *mḍ.* **ruŋke, kurke/** – [स.क्रि. *v.t.*] कसैको बाटो हेर्नु, आशाले पर्खिरहनु; कुर्नु; अवसर कुरेर बस्नु; पर्खेर बस्नु; प्रतीक्षा गर्नु; पर्खनु । to wait for sb/sth; to look for an opportunity.

किककिक /kıkkık/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** कुनै कारणवश श्वास रोकिने वा थुनिने गरेर । in the manner of being choked on sth. **२.** श्वास फेर्न असजिलो हुने गरी घाँटीनेर नै पुग्ने वा टाँसिने गरी कपडा ओढ्ने वा पहिरिने गरेर । in the manner of wrapping yourself in a piece of cloth or wearing the clothes that makes you difficult to breathe.

किकुँ */plv.* **kıkũ(ŋ)**, *syn.* **tʃakũ(ŋ)**, *hmlv.* **kəlkũ**, *nblv.* **kəli:kũ/** – [ना. *n.*] दिसा निस्कने शरीरको अङ्ग; मलद्वार । the opening at the person's bottom through which solid waste leaves the body; anus.

किज्याँ /kıdʒjã(ŋ)/ – [ना. *n.*] दिसापिसाब र अन्य त्यस्तै फोहोर-मैला थुप्रिएको ठाउँ; गुह्यान । a place full of human excreta and other filth; pertaining to human excreta.

कित /kıtə́/ – [ना. *n.*] फलामलाई प्रशोधन गर्दा निस्कने विकार वा कसर । waste or residue extracted while purifying iron; ore.

कित्याउ */tslv.* **kıtjaᵘ**, *syn.* **kıtu**, *nblv.* **kadıᵘ/** – [सर्व./क्रि.वि. *pron., adv.*] **१.** के जस्तो ? के किसिमले ? कुन किसिमको ? कस्तो ? what kind of? in what way? of what sort of ? like what? **२.** [विवो. *interj.*] अचम्म, रिस, दिक्क र झर्को आदि व्यक्त गरिँदा प्रयोग हुने शब्द; कुन किसिमले ! कस्तो ! word which is used to express surprise, indignation, boredom, irritation, etc.; in what way! of what sort!

किन¹ */plv.* **kın**, *hmlv.* **pərli:/** – [ना. *n.*] आगो पछिसम्म राख्न सल्काएर राखिएको थाङ्नाको डोरी; कन्नाठो । a rag-made rope which is used to keep the fire smouldering.

किन² */plv.* **kın**, *slv.* **ŋən**, *syn.* **tən**, *glv.* **ŋan/** – [नायो. *post.*] भन्दा; देखिन्; देखि; बाट । than, since, from.

किन्य¹ */plv.* **kınjə**, *nblv.* **ti:njə**, *mḍ.* **ḍʰumke/** – [स.क्रि. *v.t.*] फलफूल, सिस्नोको मुन्टो, सागपात आदि टिप्नु । to pluck fruits, nettle sprouts, leafy vegetables or leaves.

किन्य² – [स.क्रि. *v.t.*] पछाडिबाट हात, खुट्टासमेत बाँधेर सजाय दिनु; पाता फर्काउनु । to punish sb by tying their hands back and their legs with ropes.

किम /kım/ – [ना. *n.*] चिउँडो, गाला आदिमा देखिने खोपिल्टो; खाल्डो । a dimple; a hole

on the surface of face; a pit. > **किमकिमो /kımkımo/–** [वि. *adj.*] अलिकति खाल्डो परेको। having a small shallow hole; having a dimple.

किरै */plv.* **kırə**[1]*, glv.* **kıra/** – [ना. *n.*] चारैतिरको माटो जरामा थुप्राएर बोट-बिरुवालाई दिइने आड; उक्केरा। a heap of earth placed round a plant to support it; heap of earth placed round a plant to raise it.

किर्किर्‍या /kırkırja*, syn.* **zernegərne/** – [ना. *n.*] आफ्नो विचारानुकूल होस् भनी गरिने एकोहोरो ढिपी; दुराग्रह; बाल हठ; जिद्दी। obstinate behaviour; stubbornness; obstinacy.

किर्‍या/kırja/ – [ना.*n.*] ☞ (**कास्ता/kasta/**)

किला */plv.* **kıla***, ulv.* **kʰonta/** – [ना.*n.*] गाई, भैंसी आदि जनावरलाई बाँध्नको लागि जमिनमा ठोकिएको काठको कीलो। a wooden peg fixed into the ground to which is attached the rope for tethering cattle; a peg.

किल्किलो /kılkılo/ – [वि. *adj.*] **१.** बग्ला झैं हुने गरी तैलिय (चिल्लो) पदार्थ कतै लागेको। covered with oil; oily. **२.** बाक्लो हुने गरी कहीं, कतै फोहोर जमेको। (of dirk/filth) collected or accumulated. **३.** पानी आदिमा थोपोथोपो तैलिय पदार्थ तैरिएर रहेको। (of oil) floating on the surface of water.

किस्या */mas.* **kısja***, fm.* **kısjanı/** – [वि. *adj.*] बाथ वा कुनै रोगले हात, खुट्टा राम्ररी चलाउन नसक्ने; हात-खुट्टाले राम्ररी काम नगर्ने; स्फूर्ति नभएको। unable to move limbs properly due to gout or by any other reason; inactive.

क़िन्य[1] */plv.* **kı̤njə***, nblv.* **kılınjə***, md.* **tʃjake, falke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] झर्को लाग्ने गरी ठुल्ठुलो स्वरले कराउनु; रिस, जोस वा आवेगमा चर्को स्वरले बोल्नु; चिच्याउनु; गर्जनु; कुर्लनु। to speak irritatingly; to cry angrily; to shout in rage; to cry out; to browbeat; to rant.

क़िन्य[2] **/kı̤njə***, syn.* **kʰulnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] **१.** अरूलाई 'आऊ' भनेर बोलाउनु; डाक्नु; बोलाउनु। to say 'Come here'; to call sb closer; to call. **२.** विशेष अवसरमा आमन्त्रण गर्नु; निम्तो दिनु; निम्त्याउनु; बोलाउनु। to ask sb to participate on a special occasion; to give sb an invitation; to invite sb; to call.

क़िन्य[3] – [स.क्रि. *v.t.*] अन्याय वा थिचोमिचोका बिरुद्ध लिखित वा मौखिक उजुर गर्नु; कसैको बिरुद्धमा मुद्दा, वादी आदि हाल्नु। to complain verbally or in written form against injustice or oppression; to lodge a complaint; to sue a case.

क़िर्तुर /kı̤rtur/ – [क्रि.वि. *adv.*] (व्यक्ति वा प्राणी) हुत्तिएर एक्कासि घरभित्र वा कहिँ कतै छिर्ने वा घुस्नपुग्ने किसिमले। the way when a person or animal bursts into a room or house.

कीःन्य[1] */plv.* **kĭnjə***, nblv.* **skiːnjə***, md.* **gʰoẽke/** – [स.क्रि. *v.t.*] हलोले खेत उधिन्नु; जोत्नु। to plough the farmland with the help of oxen or a machine (tractor).

कीःन्य[1]

कीःन्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई कड़ा काममा बेस्सरी दल्नु; कजाउनु। to make sb work very hard.

कील्न्य /kiːlnjə, *md.* ɑrdʒjɑkke/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई आपसमा लठारिने गरी बाट्नु; जोल्ठ्याएर बटार्नु; निमोठ्नु। to wind sth; to wind things together repeatedly; to twist or wring sth.

कुँ /kũ(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै वस्तुमा परेको छिद्र; दुलो; प्वाल। a hole. **२.** (व्यंग्यार्थ) जनेन्द्रीय; मलद्वार। (connotative) a sex organ; anus.

कुँदा /kũdɑ/ – [ना. *n.*] बन्दुकको फेदतिरको अड्याउन हुने ठूलो भाग; बन्दुकको फेद। the thick end of a gun; a butt. ☞ (**कल /kəl/**)

कुइ */plv.* **ku'**, *nblv.* **ku**, *md.* **(mɪ)ɦuʈ/** – [ना. *n.*] **१.** कुमदेखि औंलासम्मको अङ्ग; हात। the part of the body that extends from the shoulder, consisting of fingers and a palm; a hand. **२.** अधिकारभन्दा बाहिर गरिएको वा गरिने क्रियाकलाप; कुनै अवैध कार्यमा हुने संलग्नता; घुसपैठ; पहुँच। an act that lies out of one's authority; involvement in an illegal activity. **३.** चल्ला, कुखुरा आदि खाने एक प्रकारको शिकारी चरो। a bird that preys on chickens, etc.; a hawk-like bird.

कुइजी /ku'dʒiː/ – [ना. *n.*] हातको औंलामा लगाइने विभिन्न धातुका गहना; औंठी। a circular piece of jewelry made of copper, gold, silver, etc.; a finger ring.

कुइतम /ku'təm/ – [ना. *n.*] "ढुकुर-ढुकुर" को ध्वनिले कुर्लने, बास्ने एक प्रकारको जङ्गली चरो; ढुकुर। a small wild bird of the pigeon family, with a cooing call; a dove.

कुइकरम */hmlv.* **ku'kərəm**, *plv.* **bʰəltʰɑ́/** – [ना. *n.*] **१.** (विश्वास) झाँक्रीले भूतप्रेत, मसान आदिबाट सुरक्षित रहन नाडीमा लगाउने मोटो काठको चुरा। (of common beliefs) a wooden bangle worn by shamans or witch doctors to safeguard themselves against evil spirits. **२.** धनु चलाउनेले हातको सुरक्षार्थ लगाउने काठको चुरा; हाते कवच। a safety flat wooden bangle worn by an archer.

कुइकरम

कुकुन्द्या /kukundjɑ(sĭː)/ – [वि. *adj.*] कसैको शरीरबाट निस्कने दुर्गन्ध। an unpleasant smell on a person's body that is caused by sweat; body odour.

कुचर /kutʃər/ – [ना. *n.*] धामी-झाँक्रीले आफ्नो काम शुरु गर्नुपूर्व सानो टुक्रो चपाएर खाने अति तीतो, हलेदोको जस्तो पात हुने एक प्रकारको पवित्र मानिएको कन्द; कचूर। a type of holy root which is consumed by a shaman or witch doctor before he invokes deities. It has leaves that resemble those of the turmeric plant.

कुचुकुचु /kutʃu (kɑ) kutʃu/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** भएको कुरा एकोहोरो रूपले खाइरहने गरेर; विना सोचविचार उपभोग गरिरहने ढङ्गले। eating continuously; using sth without any thought. **२.** कसैलाई एकोहोरो रूपले जिस्क्याइरहने किसिम। teasing sb continuously.

कुचुचूरो /kutʃutʃʊro, *syn.* **saŋoro**, *ant.* **utʃʰar/** – [वि. *adj.*] (ठाउँ) उठबस गर्न र थप मान्छे अटाउन नसक्ने खालको; लम्बाइ-चौडाइ कम भएको; अति साँघुरो । having not much space; crammed; having a small width, especially in comparison to height or length; narrow (space/room).

कुछन्द्यालो /kutʃʰəndjalo/ – [ना. *n.*] स्वाद, कुनै कुरा, व्यवहार आदिमा हुने अस्वाभाविकता । a difference from what is usual, normal or accepted; a deviation from normal behaviour or taste; unnaturalness.

कुछुती /kutʃʰutɪ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**उछुती /utʃʰutɪ/**)

कुजुँतर /kudʒũtər/ – [वि. *adj.*] **१.** आफ्नो मात्र स्वार्थ सोच्ने; आफ्नो बाहेक अरूको हित वा मर्म नबुझ्ने; अन्तर्मुखी; स्वार्थी । thinking only about one's own advantage ignoring other's interest; selfish; introvert. **२.** [ना. *n.*] आफ्नो जित मात्र खोजेर कसैसँग पनि नमिल्ने प्रवृत्ति; जिद्दीपन । stubbornness; haughtiness.

कुतितीःव /*plv.* **kutɪtĭːwə**, *syn.* **kʰomora**, *nblv.* **sero/** – [वि. *adj.*] बुढ्याइँले शरीर जीर्ण भई कुप्रो परेको; धेरै उमेरका; बृद्धवृद्धा । (of people) having the bent body because of age; stooped.

कुतुकुतुव/kutukutuwə/ – [वि. *adj.*] (चिज) स-साना भागमा टुक्र्याइएको वा टुक्रिएको; टुक्रैटुक्रा । chopped into small pieces.

कुथिला /kutʰɪla/ – [ना. *n.*] ☞ (**र्नायो /rnajo/**)

कुदाइनौ /kudaɪnəᵘ/ – [वि. *adj.*] कुनै कारणले मन प्रसन्न नभएको; चित्त नबुझेको; अप्रसन्न; बेखुसी; इच्छा पूरा नभएको; असन्तुष्ट । unhappy; dissatisfied; disappointed; unfulfilled; discontented.

कुदूप्न्य /kudʊpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** थाहै नपाउने गरी एक्कासि क्यै चिजले ढाक्नु; छोप्नु । to veil or cover sth all of a sudden. **२.** जनावर, चरा-चुरुङ्गी, कुखुरा आदि समाउन वा कसैलाई पक्रन चारैतिरबाट घेरो हाल्नु; घेर्नु । to close in on sb or sth (animals, birds, etc.) in order to catch them.

कुधु /*plv.* **kudʰu**, **kosəˈ**, **məstə**, **makʰa**, *slv.* **təbər**, *hmlv.* **bʰja**, *ant.* **tʃʰja**, **tɪka/** – [वि. *adj.*] सङ्ख्या र परिमाण बढी भएको; धेरै; बढी; ज्यादा; प्रशस्त; अधिक; धेरै । more in quantity or number; more than enough; many/much; enough; plentiful, much, many.

कुनुक्या /kunukja, **kunukʰja**, **pɪwa**, **kʰartaᵘ/** – [वि. *adj.*] आफ्नो मात्र अधिकारभित्रको; आफ्नो; आफू मात्रको; व्यक्तिगत; निजी । personal; individual; private; one's own.

कुन्ता /*nblv.* **kunta**, *plv.* **kuwa**, *syn.* **pukʰurɪ/** – [ना. *n*] जमिनबाट रसाएर पानी जम्मा हुने ठाउँ; इनार । a hole in the ground from which people get water; a well.

कुन्दैःन्य /kundəˈːnjə, *syn.* **kumbəˈːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** वनस्पति आदिको टुप्पोलाई तानेर जमिनतिर झुकाउनु, नुझाउनु; निहुराउनु । (of sth) to bend sth like a plant or the branches of a tree down towards the earth; to bend sth down. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजको टुप्पामा भारी भई निहुरिनु; नुङ्नु; नुहुनु । to bend down with weight on the top; to bend down.

कुन्द्यालो /kundjálo, *syn.* **kundjáso/** – [ना. *n.*] रुखबाट फल टिप्न बनाइएको काठको अङ्कुशे। a long stick with a hook on its end for picking fruits high on the tree.

कुन्य$_{१}$ /kunjə, *mḍ.* **kʰuske/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूले थाहा नपाउने गरी लुकीछिपी अर्काको धनमाल हरण गर्नु; खुसुक्क अर्काको चिज हडप्नु; चोरी गर्नु; चोर्नु। to take sth that belongs to sb else illegally without the owner's notice or without the owner's permission; to steal. **२.** कसैबाट भित्री रहस्य खुस्काउनु; कुरा चोर्नु। to cause to disclose secrets; to cause to leak some message, information.

कुन्य$_{२}$ /kunjə, *mḍ.* **kʰuke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] पुत्त मुस्लो उठ्ने हुनु; धुवाँ आउनु; पुत्ताउनु। to burn with smoke; to smoulder; to give off smoke.

कुपत्ती /kupɨtɪ/ – [ना. *n.*] कसैलाई बदनाम हुने गरी गरिने गाली-गलौज वा दिइने नमिठो वचन। insulting or offensive language; abuses.

कुपा /*plv.* **kupa**, *syn.* **bʰumulugaː**, *hmlv.* **kʰuŋgu**, *nblv.* **budrum/** – [ना. *n.*] अँध्यारोमा मात्र आँखा देख्ने मांसाहारी जातको पक्षी; ऊल्लु; लाटोकोसेरो। a bird with a flat face, large eyes, and strong curved nails, which hunts small mammals at night; an owl.

कुपा

कुबातैं$_{१}$ /kubatə̃ˈ/ – [ना. *n.*] नराम्रा कुरा मात्र मनमा सोच्ने र सोही अनुसार व्यवहार गर्ने प्रवृत्ति; भत्काउने बिगार्ने वा अरूको अहित हुने कामकुरोमा उद्यत रहने काम। habit of brooding over sth bad and acting accordingly; habit of harbouring grudges against another person; wickedness.

कुबातैं$_{२}$ – [ना. *n.*] ☞ (**अःर्न्य /əːrnjə/**)

कुभ्यासी /kubʰjasɪ/ – [ना. *n.*] अशुभ हुने गरी गरिने कुनै काम वा कुरा। sth that is inauspicious.

कुमता /kumətɑ/ – [वि. *adj.*] आफ्नो भलाइको बारेमा केही नजान्ने; विवेक नभएको; विवेकहीन; मति बिग्रेको। unable to think about one's own welfare; unthinking; irrational; thoughtless.

कुमिर /kumɪr/ – [ना. *n.*] **१.** श्रीसम्पत्ति, सौभाग्य आदिको फलिफाप गराउने मानिएको माङ्गलिक वस्तु। an auspicious object which is believed to bring wealth, fortune or prosperity; a fetish. **२.** निजी अधिकारमा रहेको मूल्यवान मालमत्ता; श्रीसम्पत्ति; ऐश्वर्य; धनदौलत; वैभव। any valuable object of personal possession; wealth; affluence; prosperity. > **कुमिर-ए ओतेःव /kumɪr-e oteːwə/**– [वि. *adj.*] घरानियाँ कुलको आचरण, व्यवहार, बोलीवचन आदि जानेको; असल व्यवहार गर्ने; शिष्ट; सज्जन; सोमती। having the etiquette of the high social class; having polite behaviour of the good family; decent; gentle; polite; well-mannered; well-behaved.

कुयो /kujo/ – [ना. *n.*/ग.भे. *plv.*] ☞ (**कता /kətɑ/**)

कुरी /kurɨ/ – [वि. *adj.*] कुष्ठरोगले छोएको; कोढी; कुष्ठरोगी। suffering from

leprosy. > **कुरि़स्न्य /kurɨ̣snjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुष्ठरोगले सताउनु वा लाग्नु; कोढी हुनु। to be suffer from leprosy.

कुरू /kurʊ/ – [ना. *n.*] छिप्पिएको बियाँ ऊनी वा भुवादार कपडामा टाँसिने एक प्रकारको वनस्पति; कुरो। a type of plant whose seeds stick to woollen or fur clothes.

कुरूप /kurʊp, *ant.* **tʃelạla/ –** [ना. *n.*] **१.** खुट्टा खुम्च्याएर बस्ने वा सुत्ने काम; खुट्टा पसार्नेको उल्टो अवस्था। an act of sitting or sleeping with your legs folded; folding your legs. **२.** कुकुरे हाड चपाउने काम वा सो चपाउँदा निस्कने आवाज। an act of chewing soft bone like cartilage or a sharp sound produced while chewing the same.

कुरूप्न्य[1] /kurʊpnjə, *ant.* **pəlạsnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] खोलिएको कपडा, छाता आदि पटयाउनु। to fold clothes, an umbrella, etc.

कुरूप्न्य[2] /kurʊpnjə, *syn.* **kurʊp lɪnjə**, *ant.* **tʃelạla lɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पसारिएको खुट्टा तान्न; खुम्च्याउनु। to fold your legs.

कुर्कुचा /kurkutʃa/ – [ना. *n.*] पैतालाको पछाडिपट्टि वा गोलीगाँठोदेखि मुन्तिरको डल्लो साह्रो भाग। a hard rounded part of the foot below the ankle; a heel.

कुर्कुर्या /kurkurja, *ant.* **ɦugup/ –** [ना. *n.*] सिरेटो चल्दा वा चिसो वातावरणले गर्दा हुने ठन्डिपनको अनुभव; जाडो। a feeling of cold caused by weakness/fever, currents of cold air or cold weather; chill.

कुर्खेप /*plv.* **kurkʰep**, *glv.* **kʰepəsar/ –** [ना. *n.*] धेरै पटकमा बोकेर लगिने वा ल्याइने मालसामानको खेप। a load carried or shifted at a time.

कुर्चिउ/kurtʃɪʷ/ – [वि.*adj.*] (चिज) कुच्चिएर, खुम्चिएर, दोब्रिएर वा कुनै कारणले बाहिरी पत्र वा भाग भित्रपट्टि दबेको; कुच्चिएको। (of pots, utensils, etc.) having a depression in the surface caused by hitting or putting pressure; dented.

कुर्ता /kurta/ – [ना. *n.*] काठको चोकेमा रबर बाँधेर मटयाङ्ग्रा आदि राखी हादिने साधन। a catapult.

कुर्ता

कुर्या /kurja/ – [ना. *n.*] नागरिक अधिकारको साथ समुदायमा बस्ने काम; सामुदायिक सदस्यता। an act of living in a community with the rights entertained by fellow citizens; communal membership.

कुलगौ /*plv.* **kuləgəʷ**, *nblv.* **kuləgalo/ –** [वि. *adj.*] **१.** खाए-पिएको पोषण जिउमा नलागेको; बल नभएको; निर्बलियो; निर्धो; रोगले शरीर जीर्ण भएको। weak and without energy; frail; feeble; emaciated. **२.** उन्नति-प्रगति क्यै गर्न नसक्ने अवस्थाको। lacking capacity to progress.

कुल्पी /kulpɪ/ – [ना. *n.*] कागत, पात आदिमा सुर्ती बेह्रेर धुवाँ तान्न प्रयोग हुने निगाला, धातु, माटो आदिद्वारा बनेको ढुङ्ग्रो। a tube made of bamboo, metal, baked clay, etc. used for smoking tobacco; a pipe.

कुवा /kuwa/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**कुन्ता /kunta/**)

कुसन /kusən/ – [ना. *n.*] सूती कपडाको सिलाएकोनेर बीचमा जम्मा हुने धुलो। dust that accumulates on the seam of

cotton clothes.

कुसितरा /kusıtəra, *ant.* **tʃʰamtʃʰum/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** (चिज) अलपत्र हुने गरी बेथितिसँग छरिएर; अस्तव्यस्त; लथालिङ्ग; अलपत्र। chaotically; disorderly. **२.** [वि. *adj.*] (चिजबीज) सम्हाल्न गाह्रो हुने गरी यताउता छरिएको; छरपस्ट भएको; छरपरस्टिएको। messy; scattered; disordered.

कुसिम /kusım/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] सल्लाको सुकेको पात। a dry pine leaf.

कुस्तुरी /kusturı/ – [ना. *n.*] हिमालतिर पाइने नाभिमा सुगन्धित बिना हुने एक जातको मृग। musk deer.

कुस्तुरी

क़ुन्सीं /kṵnsĩ, *ant.* **jṵtʃərja/** – [वि. *adj.*] आवश्यकता पर्दासमेत धेरै कम बोल्ने; बोल्न गाह्रो मान्ने; धेरै कम बोल्ने unwilling to talk even when required; reserved; reticent.

क़ुम */plv.* **kṵm**, *nblv.* **tʃĩ**, *tlv.* **kʰutte/** – [ना. *n.*] चरो मार्न वनमा घेरो मारेर निकासमा थापिएको पासो। an animal trap; a snare.

क़ुर /kṵr/ – [ना. *n.*] रिसाएर कसैलाई हेरिने हेराइ; रिसको बेला मन नपराएर हेरिएको दृष्टि। an angry or rude look.

क़ुर्लुस /kṵrlus/ – [क्रि.वि. *adv.*] आवाज सुनिने गरी कुनै चिज निल्ने काम; त्यसरी निल्दा निस्कने आवाज; घुटुक्क। with the sound of swallowing sth.

कीः */plv.* **kĭː**, *syn.* **rətʃʰjan**, *nblv.* **kɨlı**, *mḍ.* **ben/** – [ना. *n.*] खाएको पचेपछि शरीरबाट निस्कने मल; दिसा; गुहु। the solid waste excreted from the body through the bowels; faeces; stools.

कूम */plv.* **kum**, *glv.* **kuŋ/** – [ना. *n.*] गोरुलाई नार्दा हरिस जोड्न गोरुको काँधमा तेर्सो गरी राखिने काठ; जुवा। a wooden or bamboo frame used to yoke a pair of oxen.

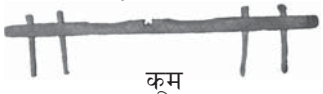
कूम

कूमला /kumla/ – [ना. *n.*] कपडाको चारवटा कुनाबाट गाँठो पारी सोभित्र क्यै राखेर बोकिने पोको। a bundle of things wrapped in a piece of cloth, carried on the back.

कूमला

कूमल्या /kumlja, *syn.* **keŋərja/** – [वि. *adj.*] ढाड निस्केर कुम्लो परेको; कुप्रो। stooped; hunchbacked.

कूर */plv.* **kur**, *nblv.* **kʰur/** – [ना. *n.*] माछाहरू थुप्रिएर बस्ने थलो वा गढ। a place where fish live together.

क़ें /kẽ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** कुनै चिज नचपाइकनै, छिटोछिटो र बलपूर्वक सग्लो चिज निल्ने चालले। in a way that involves gulping sth down whole. **२.** [ना. *n.*] अपानवायु चल्दाको ध्वनि; पुइँक्क। the sound of farting. **~गाल्न्य /galnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सहसा कुनै सग्लो चिजलाई नचपाइकन नै सर्लक्क निल्नु। to swallow sth whole.

-के /kè/ – [प्रत्य. *suf.*] प्रेरणार्थक क्रिया बनाउन धातुमा जोडिने प्रत्यय। suffix added to a root to make a verb imperative.

केघेतेःव */plv.* **kegʰeteːwə**, *nblv.* **giŋirıᵘ/** – [वि. *adj.*] कमजोरीले गर्दा, कुनै रोगले सताएर वा जाडोले कठ्याङ्ग्रिएर अङ्गहरू राम्ररी चलाउन नसक्ने; लठ्ठिएको। unable to move your body parts properly because of weakness, illness or cold; numbed.

केङ्न्या /keŋərjɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**कूम्ल्या /kʊmljɑ/**)

केप /kép/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै चिजलाई कतै राख्ने उद्देश्यले अल्झाउने वा अड्काउने काम; अड्काइ। an act of keeping sth on a hook or peg. > **केप्न्य /kèpnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] अल्झाउनु; अड्काउनु। to keep sth on a hook or peg. **२.** दाउरालाई तेर्सो पारी बाँधेर कसिएको भारी। a bundle of firewood placed horizontally and fastened together. **३.** [ना. *n.*] बारुद भरिएको टोटामा अग्नि उत्पादन गराउन खोलको भित्र पिँधपट्टि गाँसिएको चिज। an object tied inside the bullet on its bottom in order to ignite.

केम्सिन्य /kemsɪnjə, *ant.* **bəkʰernjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** लामो उठबस हुनाले धेरै नजिक ठान्नु; नजिकबाट चिनजान हुनु; सँगै उठबस गर्ने बानी बस्नु; हेलमेल गर्न। to be familiar with sb; to be close to sb; to be intimate; to be in friendly relationship. **२.** हेलमेल वा चिनजान गरिनु; परिचय गर्नु। to know sb well; to introduce yourself to sb; to befriend.

केस /kés/ – [ना. *n.*] कुनै निश्चित गन्तव्यमा पुग्ने काम। an act of reaching a particular destination. > **केसपो /késpo/**– जाने, पुगिने वा पुग्नु पर्ने थलो; गन्तव्य। the place to which sb or sth is going or must go; a destination.

केस्केसो /kēskeso/ – [वि. *adj.*] **१.** लेस्याइलो हुने गरी राम्ररी मुछिएको पीठो, माटो आदि। kneaded clay or dough. **२.** (ढिँडो) राम्ररी ओढालेर मस्काइएको। properly stirred *dhindo*, porridge.

केस्न्य /*plv.* **kesnjə**, *syn.* **kenjə**, *hmlv.* **kəlesnjə**, *nblv.* **ɦasɪnjə**, *md.* **ʈaŋke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** गन्तव्यमा उपस्थित हुनु; पुग्नु। to arrive at a destination; to reach somewhere. **२.** ठीक ठाउँ वा थलो भेट्टाउनु। to find a right place.

केस्हुन्य /*plv.* **kesɦunjə**, *nblv.* **tʃʰennjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] कतैबाट उपस्थित हुन आउनु; आइपुग्नु। to reach a place; to arrive.

क़ेन्य /*plv.* **kẹ̰ʔnjə**, *hmlv.* **slenjə**, *nblv.* **tomnjə**, *md.* **gjɑkke/** – [स.क्रि. *v.t.*] लाम्चो चिजलाई तोड्नु; टुक्र्याउनु; भाँच्नु। to break sth by bending; to break sth into pieces.

कैंजा /kə̃ˈdʒɑ/ – [ना. *n.*] घोडालाई नियन्त्रणमा राख्न नाक छेडेर बाँधिएको डोरी; लगाम। a piece of rope secured through a pierced nose of a horse so as to control it; a rein.

कै /kəˈ/ – [सर्व. *pro.*] घृणा, प्रश्न, आशङ्का आदि बुझाउने शब्द; क्या हो ? कसो ? word which suggests disgust, a question or doubt; what? how's that?

कैन्य /kəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खासै उपलब्धि प्राप्त हुन्छ वा हुँदैन भन्ने कुराको ख्यालै नगरी कुनै काममा लागिपर्नु; खास अर्थ नराख्ने काममा व्यस्त रहनु। to be busy in worthless job or task. **२.** जान्ने भइटोपलेर काम गर्नु; जानी टोपल्नु। to pretend to know sth; to work in this way.

कैताक /kəˈtɑkə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै समयमा; बेलाबखत; यदाकदा; कहिलेकाहीं। at times; sometimes; not very often.

कैताराक /*plv.* **kəˈtarɑkə**, *hmlv.* **kəˈrɑkə/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** केही गरी; कुनै कारणले। if in case; for some reason. **२.** कुनै बखत;

कुनै समयमा; कहिलेकाहीं। any time; at some point of time; sometimes; lest.

कैन्य */plv.* **kə'njə**, *hmlv.* **to'njə**, *nblv.* **totnjə**, *mḍ.* **dʒɪkke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खानेकुरालाई दाँतले कुड्क्याएर निल्नयोग्य बनाउनु; चपाउनु। to crush sth hard with your teeth; to break sth with your teeth; to chew. **२.** दुख्ने ढङ्गले (कसैको) अङ्गमा दाँतले गड्ने गरी च्याप्नु; टोक्नु। to sink your teeth into (someone's) body parts; to bite. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] गरेको अपराध वा भूल अनुसार दण्ड पाउनु; दण्डित हुनु; सजाय भोग्नु। to get a punishment as per the gravity of the offence; to be punished. **४.** भारी बोक्दा पिठयुँमा वा सुत्दा-बस्दा कुनै चिजको चस्को पर्नु; कुनै चिजले बिझाएर सुत्न, बस्न वा बोक्न कठिन हुनु; बिझाउनु। to feel your body parts prick (e.g. while carrying a load on your back or while sleeping in an uncomfortable bed); to get pricked.

कैपा */plv.* **kə́'pɑ**, *nblv.* **kɑkədə/** – [निपा. *part.*] कहाँ हुनु नि, कसरी होला र, खै ! आदि अर्थ दिने निपात। particle which has the meaning, how is it supposed to be so! how can it be! who knows!

कैमै **/kə'mə'/** – [ना. *n.*] कुनै अपशकुन वा दुर्घटना हुन्छ कि भनी गरिने पूर्वानुमान वा आशङ्का। a feeling sth bad might happen in the future; apprehension.

कों **/kõ/** – [ना. *n.*] रोटी वा सोजस्तै चेप्टो चिजको आंशिक भाग। a part of sth flat like *roti.*

कोंचोरा **/kõtʃorɑ/** – [ना. *n.*] नदीको ठूलो चट्टानबीच वा सोमुनि परेको ओडारे खोंच। a hollow beneath a rock or between two rocks in the river.

कोईव **/koiːwə**, *ant.* **tʃumtʃumo/** – [वि. *adj.*] (ठाउँ) सबैतिरको दृश्य अवलोकन गर्नसकिने; उज्यालो। (of place) full of light; bright.

कोएँ */plv.* **kõᵉ**, *syn.* **kon**, *slv.* **kondʒɑ/** – [ना. *n.*] **१.** लोग्नेकी बहिनी; नन्द। husband's younger sister. **२.** (स्त्रीको) आफूभन्दा कम उमेरकी फुपूकी छोरी। daughter of father's sister who is younger than a female (ego).

कोए **/koe/** – [ना. *n.*] **१.** अग्लो थुम्कोमा भाले बासेको सुनिने (कोन्य) शब्दबाट कोए रहन गएकोले अहिलेसम्म कोटलाई मगर भाषामा "कोए" नै भन्ने गरिंदै आएको शब्द। word for *kot* (fort), derived from the word *konya,* meaning a cock's crow. (*e.g.* मसिकोए, जङकोए इ.) **२.** क्षेप्यास्त्र वा आणविक शक्ति प्रयोग गर्न थाल्नुभन्दा पहिले राज्यको सीमा-सुरक्षा आदिको व्यवस्था गर्ने ठाउँ वा केन्द्र; चुली वा थुम्को परेको भूभाग; किल्ला वा कोट। an area enclosed by a strong wall where soldiers live in order to defend the territory from the enemy; a fort; a hilltop. **३.** मौलो गाडिएको वा पूजा गरिने ठाउँ। a place where one worships, or where stands a post to which an animal is tied before being sacrificed; an altar. **४.** [सर्व./वि. *pron., adj.*] अनिश्चय बुझाउने शब्द; धेरैमध्ये वा धेरैमा कुनै एक; कोही; कुनै। word that indicates uncertain amount; some.

कोएन्य **/koenjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] काँढा वा कुनै तीखो वस्तुले कपडाको सानो भाग च्यात्नु। (of clothes) to be torn by being caught in thorns or any other sharp object; to have a hole in clothes.

कोको$_{१}$ /*nblv.* **koko**, *plv.* **pɪser**/ – [ना. *n.*] **१.** लोग्नेका दिदीबहिनी; आमाजु-नन्द। husband's elder or younger sister. **२.** लोग्नेकी दिदी; (आफूभन्दा जेठी) फुपूकी छोरीलाई सम्बोधन गरिने साइनो; आमाज्यू। husband's elder sister; word used to address father's sister's (called *phupu*) daughter who is older than you.

कोको$_{२}$ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] लोग्नेकी फुपूलाई बोलाइने साइनो। word used to address one's husband's *phupu*.

कोक्पा /kokpɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ठूलो, लाम्चो र खस्रो पात हुने चोट लाग्दा दूध जस्तो सेतो तरल बग्ने, फल खान हुने डाले घाँस। a type of fodder tree with large, long and rough leaves. It produces edible fruit and its sap is like milk.

कोखा /kokʰɑ/ – [ना. *n.*] काँध मुनिको खोपिल्टो परेको भाग; काखी। an armpit.

कोघोर्तो /kogʰorto/ – [ना. *n.*] सुकेर कक्रङ्क परेको छाला, पाप्रा आदि; सुकेको छाला वा सो जस्तै कडा चिज। a hard crust that forms over a wound during healing; scab; dry skin or sth dry like that.

कोङ्घोतोःव /*plv.* **koŋgʰotoːwə, kʰərɑljɑ, kʰenɑurjɑ, tʃɑ̃kʰjɑ, tɪrɪnɑŋgɑːwə, turdʒʰulo**, *slv.* **fjɑbo**, *ant.* **rulrulo**/ – [वि. *adj.*] (शरीर) पोषणतत्त्वको अभाव वा कुनै शारीरिक विकारको कारणले सुकेर हाड-छाला मात्र बाँकी रहेको; दुब्लाएर हाड, करङ बाहिरै देखिएको; मासु घटेर पातलो भएको; अत्यन्त दुब्लो; सिकुटे; ख्याउटे; लिखुरे। very thin and weak due to lack of nutrition or because of illness; emaciated; bony; skinny; skeletal; lanky; very slight; rickety.

कोचै /*krlv.* **kotʃə˙**, *tslv.* **sʊ**/ – [सर्व. *pron.*] कसैलाई चिन्नको लागि सोधिने प्रश्नवाचक वा अनिश्चयबोधक शब्द; के-नामको ? कुन सम्बन्ध ? कुन पक्ष वा नाताबाट चिनिने आदिको अर्थबोधक सर्वनाम; को ? who? whoever?

कोचोल /kotʃol/ – [ना. *n.*] जिस्काउने काम वा व्यवहार; निहुँ खोजाइ; जिस्काइ। an act of teasing; a tease; an act of taking issue with sb.

कोच्याःन्य /kotʃjɑ́ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पुराना-थोत्रा भाँडालाई अर्को नयाँ बनाउन वा मास्ने उद्देश्यले कुच्याउनु; काचाककुचुक पार्नु। to pound old pots or utensils in order to make new ones out of them; to crush.

कोज़ाइ /kozɑ˙/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** निशानामा लाग्ला झैं गरी। (hitting the target) almost. **२.** भनेको, गरेको वा सोचेको पुग्ला झैं हुने चालमा; पुगनपुग; लगभग; धन्न। almost (achieving what is expected or thought); nearly.

कोताःन्य /kotɑ̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भित्र रहेको कुनै चिजलाई निकाल्नको लागि हात वा कुनै साधनले कोट्याउनु। to pick sth off sth. **२.** ☞ (**१, २. कोलाःन्य /kolɑːnjə/**)

कोतैन्य /*plv.* **kotə˙njə**, *nblv.* **kotjɑnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** थोरैथोरै गरेर कहींबाट केही चिज झिक्नु; कोट्याउनु। to take out sth bit by bit; to pick sth. **२.** इसाराको निम्ति वा सतर्क पार्न खुसुक्क चिमोट्नु। to pinch sb secretly to convey some message.

कोतो̤ /kotọ/ – [ना. *n.*] **१.** कडा चिज एक-अर्कामा ठोकिँदा निस्कने आवाज। a sharp sound produced when two hard objects strike each other; a splintering sound. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] ढुङ्गो, झटारो आदिले हान्दा वा आपसमा ठोकिँदा आवाज निस्कने गरी; ट्वाक्। with a short striking sound.

कोतो̤तोःव /*plv.* **kotọtoːwə**, *nblv.* **urljɑ**,

ant. **tʰeptʃjaso/** – [वि. *adj.*] अस्वाभाविक रूपले माथि उठेको डाँडो, शरीरको हड्डी वा नाक आदि। (of the top of a hill) unusually projected; (of bone) stuck out or protruded; (of nose) turned up.

कोथैन्य */plv.* **kotʰəˈnjə**, *glv.* **tʃʰornjə**, *nblv.* **fanjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] ढुङ्गा वा कुनै चिजले टाढाबाट ताकेर हान्नु। to hurl sth such as a stone at sb/sth.

कोथोर /kotʰor/ – [ना. *n.*] **१.** शरीर वा कुनै चिजको दायाँ-बायाँको स्थान वा भाग। both sides of the body or sth; flanks. **२.** एकातिर फर्किएर सुतिएको सुताइ; कोल्टो। sleeping on your side; an act of tilting; tilt. **३.** कुनै चिजलाई एकातिर अलिकति ढल्काइएको अवस्था। when sth is placed tilted.

कोथोला /kotʰola/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कल्दर /kəldər/**)

कोथोलाʔ /kotʰolaʔ/ – [ना. *n.*] हलोको टुप्पामा राखिने तीखो फलाम; फाली। a sharp plough blade (of iron).

कोथोलाʔ

कोथोल्या /kotʰolja/ – [ना. *n.*] शरको टुप्पोमा राखिने फलामको तीखो वस्तु; तीर। an arrowhead.

कोथ्या /kotʰja, dʰunu, sər/ – [ना. *n.*] झाँक्रीले तन्त्रमन्त्रको निमित्त प्रयोग गर्ने बेत वा पैयुँको लट्ठी। a shaman's wand made from cane or a cherry tree; a magic wand.

कोदा /koda/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**१. काना /kana/**)

कोदाली */plv.* **kodaliː**, *nblv.* **sto/** – [ना. *n.*] खेत खन्न प्रयोग गरिने बिंड भएको फलामे साधन; कोदालो। a tool with a long handle and a metal head, used for digging the earth; a mattock; a spade.

कोदाली

कोदोम /kodom/ – [ना. *n.*] बाँस वा निगालाको चोयालाई बुनेर बनाइएको बाकस। a box made of woven cane splits.

कोदोम

कोदोम्पा */plv.* **kodompá**, *nblv.* **kodompo/** – [ना. *n.*] उफ्रेर वा फड्केर हिँड्ने लामा खुट्टा भएको पोथी फटयाङ्ग्रो। a female grass-hopper.

कोन्य */plv.* **konjə**, *nblv.* **wonjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] भालेले खास समयमा ठूलो स्वरमा कराउनु, कुर्लनु; बास्नु। (of a cock) to crow.

कोःन्य */plv.* **koːnjə**, *nblv.* **skotnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] फलफूल, तरकारी वा प्राणी आदिको बोक्रा-छाला आदि बाहिरी भाग निकाल्नु; छोडाउनु; उप्काउनु। to remove the skin of fruit, vegetables or animals, etc.; to peel.

कोपोरा */plv.* **kopora**, *nblv.* **dʒʰjasko/** – [ना. *n.*] भात, ढिँडो आदि पकाउन प्रयोग गरिने धातुको भाँडो। a cooking pot made of aluminium or copper.

कोपोरा

कोभा /kobʰa/ – [वि. *adj.*] रुप, रङ; गुण आदिमा कम; तुच्छ। low in quality such as shape, size and colour; degraded; faded; worthless. > **कोभाकोबा**[१] **/kobʰakoba/**– [क्रि.वि. *adv.*] जुनसुकै

भएपनि; जे पायो वा गरियो त्यस्तै; जस्तोसुकै। in a random manner; randomly; haphazardly; offhand. > **कोभाकोबा**[२]**–** [ना. *n.*] विषय, प्रसङ्ग, काम वा वस्तु रखाइमा भएको अव्यवस्थाको स्थिति; जथाभावी। the state of being or doing sth at random; in a state of disorder.

कोया /kojɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] गाँजाको बोटबाट लोक्ता काढी बाँकी रहेको डन्ठीलाई बाल्नको निमित्त पारिएको मुठो। a bundle of dry stalks or stems of mature marijuana plant to be used as fuel.

कोय़ाकोया /kojɑ̤kojɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] उखेलिने गरी कपाल जगल्टयाउँदाको किसिम; कपाल भुत्ल्याएर। in the manner of clutching by the hair.

कोराली /koralɪ:, *md.* gʰorlɪ/ – [ना. *n.*] एक प्रकारको झुसे फल लाग्ने रुख वा फल; आरु। a round fruit with slightly fury red and yellow skin; peach; a peach tree.

कोरो /koro/ – [ना. *n.*] छाला, मासु, नसा आदि कुहुँदै, झर्दै जाने एक प्रकारको रोग; कुष्ठरोग। an infectious disease that damages a person's nerves and skin; leprosy.

कोरोङ्न्य /*nblv.* **koroŋnjə**, *plv.* **ŋorɑ́:njə**, *md.* **gʰurke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] निदाउँदा आवाज निस्कने गरी सास फेर्नु; सुतेको बेला नाकमुखबाट घुरघुर आवाज निकाल्नु; घुर्नु। to snore.

कोरोप्च्या /koroptʃjɑ/ – [वि. *adj.*] कुनै वस्तुको बाहिरी रुप कोप्चो परेको; छाँटकाँट नमिलेको; खुम्चेको। not smooth; wrinkled; uneven surface of sth. > **कोरोप्च्यास्न्य /koroptʃjɑsnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै कारणले नाक, मुख आदिको बनोट बिग्रनु; खुम्चिनु; कोप्चिनु। (of nose, mouth, face, etc.) to be deformed.

कोरोप्न्य /korópnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कामचलाउ तरिकाले सिलाउनु; मुजा पर्ने गरी कपडा आदिको बीट जोड्नु। to sew or darn sth such as clothes etc. badly. **२.** तापद्वारा खुम्च्याउनु वा खुम्चिने पार्नु। to wrinkle sth or to cause to wrinkle by heat.

कोऱोप /korɑ̤p/ – [क्रि.वि. *adv.*] तुरुन्तै घुस्ने वा घुसाउने ढङ्गले। to enter suddenly or to thrust sth into sth.

कोर्का /korkɑ/ – [ना. *n.*] गारो लगाउँदा गिट्टी-माटो आदि भरेर सार्न प्रयोग हुने निगाला वा बाँसको कप्टेरोलाई बुनेर बनाइएको भाँडो; ढाकी। a basket made of bamboo used to carry sand, soil, pebbles, etc. used in building, wall construction.

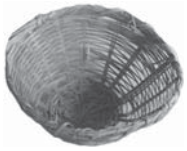
कोर्का

कोर्घाङ/korgʰɑŋ, *syn.* **gɑr/ –** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] प्राकृतिक रूपले बनेको गहिरो खाल्डो। a deep narrow valley; a gorge.

कोःर्न्य /koːrnjə, *ant.* **kəpnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] खोल, पर्दा वा कपडा आदिलाई तलबाट माथितिर उघार्नु। to remove a cover or curtain; to expose sth completely; to open sth.

कोर्न्याʔ /kornjɑʔ/ – [ना. *n.*] सोतर जम्मा गर्ने काठको साधन। a wooden tool used to collect dead leaves for animal bedding.

कोर्न्याʔ

कोर्‍या /korjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** ☞ (**कोरो /koro/**) **२.** ठेकी आकारको काठको सानो भाँडो।

कोर्‍या

a small *theki*-like wooden vessel used to keep things like water, oil, salt, etc.

कोर्ला */plv.* **korlɑ**, *hmlv.* **gurliː/** – [ना. *n.*] साह जाने बेला भएकी बाच्छी; कोरली। a young cow that has reached the age of mating; a heifer.

कोर्लो /korlo/ – [ना. *n.*] **१.** एक गाँस हुने आकारको ढिंडो, भात आदि खानेकुराको डल्लो। a lump of food such as *dhindo*, rice that is eaten as a single morsel. **२.** कुकुरको लागि छुट्याइएको खाना। food separated for a dog; dog food. **३.** कसैलाई हेय भावले दिंदा भनिने खानेकुराको अंश। the portion of food offered to someone insolently. **४.** ढुकेर पाएको खानेकुरा। food that one receives after long waiting.

कोर्ल्या$_१$ /korljɑ/ – [वि. *adj.*] (मान्छे) खाना पाइने ठाउँमा ढुकेर बस्ने; खानेकुरा चाहार्दै हिँड्ने; ढुकुवा; भाते; आसे। a person who waits or loiters around for food.

कोर्ल्या$_२$ – [वि. *adj.* / से.भे. *slv.*] आफूसँग रहेको चिज अरूलाई दिन नचाहने; कञ्जुस; लोभी। not willing to give what he/she has; tightfisted; greedy.

कोलापी /kolɑpiː/ – [ना. *n.*] विविध प्रकारका रङको पखेटा हुने एक किरो; पुतली। a moth; a butterfly.

कोलाःन्य /kolà:njə, *ant.* **rɑlnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** थोरैथोरै गरेर खन्नु वा खोतल्नु; कोट्याउनु। to hollow out, to dig or extract sth bit by bit. **२.** गाडिएको-पुरिएको चिजलाई पुनः झिक्नु वा निकाल्नु। to excavate; to unearth sth.

कोलै */glv.* **kolə'**, *plv.* **tʃemnɑ**, *slv.* **tʃjɑmunɑ/** – [ना. *n.*] कपडामा विभिन्न बुट्टाहरू भरेर चाँदीको सिक्का वा विभिन्न आकृतिका टुक्राहरू उनेर बच्चालाई सजाएर लगाइदिइने टोपी। a type of velvet cap for child, decorated with silver coin and other objects.

कोलो /kolo/ – [ना. *n.*] ऊखु, तोरी आदि पेल्ने काठ वा फलामको यन्त्र; कोल। a wooden or iron device used to extract oil mainly from mustard seeds or juice from sugar cane; an oil or sugar press or mill.

कोलो

कोल्च्योन्य */plv.* **koltʃjo̤njə**, *nblv.* **gʰoldʒjɑnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थलाई राम्ररी घोल्न वा मिसाउन भाँडो हल्लाउनु। to shake a liquid container in order to mix them properly.

कोल्च्योसिन्य */plv.* **koltʃjo̤sɪnjə**, *nblv.* **gʰoldʒjɑsɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] तरल पदार्थ रहेको भाँडो छचल्किएर हल्लनु; छचल्किनु। (of liquid like water) to be shaken up in a container.

कोल्छ्याँ /koltʃʰjã(ŋ)/ – [ना. *n.*] आजको दिनदेखि पाचौं दिन; मानेकोर्सि। five days hence.

कोल्ज़ा */nblv.* **kolzɑ**, *plv.* **pɪlũ(n)**, *slv.* **rolɑ**, *glv.* **loro/** – [ना. *n.*] **१.** अचार आदि पिस्दा सिलौटामाथिबाट घोट्न प्रयोग हुने डोलो

छुम्पै

ढुङ्गो; लोहोरो। a stone pestle. **२.** ओखलमा कुट्ने लाम्चो आकारको ढुङ्गा; लुसी। a pestle; a mortar.

कोल़ा /*plv.* **kolą̀**, *nblv.* **kolaso/** – [ना. *n.*] अनुहारमा आउने चाया जस्तो वा सो रङको सेतो दाग। dry scales that form on the face.

कोल़े /kolę̀/ – [ना. *n.*] गहुँको जस्तो गेडा हुने एक प्रकारको अन्न; जौ। oat.

कोव़ाँ(ङ) /*plv.* **kową̃(ŋ)**, *slv.* **səwara, təpnaŋ/** – [ना. *n.*] अन्न उब्जने खालको मलिलो माटो। fertile soil.

कोसे /*plv.* **kose**, *nblv.* **kosep/** – [क्रि.वि. *adv.*] रहेको स्थानबाट थोरै पर सर्ने चालले। in a way of shifting or moving slightly from the place where you are sitting or sleeping.

कोसै /kosə^{1}/ – [वि. *adj.*] ☞ (**कुधु /kud^{h}u/**)

कोस्न्य /kosnjə, *ant.* **tərəpsınjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] टाँसिएर रहेको स्थलबाट छुट्टिनु; पाप्रा उप्कनु; पोतिएको भित्ता, भुइँ आदिबाट छुट्टिनु। to come off in thin pieces; to peel off; (of layers/plaster) to peel away/off.

कोस्यो /*plv.* **kosjo**, *nblv.* **gosjo/** – [ना. *n.*] उफ्रेर वा फड्केर हिँड्ने लामा-लामा खुट्टा हुने भाले फट्याङ्ग्रो। a male grasshopper.

कोहो /koɦo/ – [ना. *n.*] चिसो हावासँग मिसिएर उड्ने जलकण; हुस्सु; कुहिरो। mist; fog.

क़ो का क़ो /kǫ ka kǫ/ – [क्रि.वि. *adv.*] चिच्याएर बोलाएको बोलायै गरेर। with a continuous shout.

कौदा /kə^{u}da/ – [ना. *n.*] सिपीको खोल। mussel shell.

क्याँ$_{१}$ /*plv.* **kjã(ŋ)**, *nblv.* **kəlã**, *glv.* **kəljaŋ**, *slv.* **bul/** – [ना. *n*] जिउको सम्पूर्ण अङ्गको एकाइ; देह; तन; जिउ; पार्थिव अकार-प्रकार; सम्पूर्ण अङ्ग; सर्वाङ्ग। the complete physical form of a human being or animal; the whole physical structure that forms a person or animal; a body.

क्याँ$_{२}$ /*plv.* **kjã(ŋ)**, *slv.* **dʒıŋru/** – [ना. *n.*] नातेदार; आत्मीयजन; आफन्त व्यक्ति; नाता-कुटुम्ब; बन्धुवर्ग। a relative; kin; next of kin; kith and kin; an acquaintance. **३.** [सर्व. *pron.*] आफै; स्वयम्; खास आफू नै; आफू। oneself; on your own; self. **४.** [उप. *pref.*] कुनैपनि कुरा वा चिजको नामको अगाडि आएर आफ्नो, निजी आदि अर्थ दिने उपसर्ग। prefix added to a noun to show one's own possession. **५.** [ना. *n.*] उच्च भूभागमा हुने मध्यम आकारको एक प्रकारको रुख। a type of middle-sized tree that grows in the mountains. > **क्याँताउ$_{१}$ /kjãta^{u}/**– [वि. *adj.*] स्वयम्को; निजी; आफ्नो। one's own.> **क्याँताउ$_{२}$**– [ना. *n.*] आफ्नो मान्छे; आफन्त; आत्मीयजन। relative. **~बोम्न्य /bomnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] बच्चा जन्मनु; सुत्केरी हुनु। a baby to be born; to give birth to a baby; (a baby) to deliver. **~मर्मर सिन्य /mərmər sınjə/**– जिउ गलेर भारीभारी महसुस हुनु; अल्छी लाग्नु; काम गर्न जाँगर नलाग्नु; ओछाउनु। to feel weighed down by tiredness; to feel tired; to be totally lacking in vigour. **~मादाम्न्य /madamnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] कुनै निश्चित व्यक्तिले देख्ला कि भनी लुक्दै-भाग्दै र छल्दै हिँड्नु; कसैको आँखा छल्नु; लुक्नु। to walk very secretly and carefully so that nobody will notice you; to creep; to hide. **~हाएन्य /ɦaenjə/**– स्वयम्लाई भगाउनु; फुत्कनु; निस्कनु; भाग्नु। to escape; to get free; to run away.

क्याँकेंव/kjɑ̃kẽwə/ – [वि. *adj.*] **१.** स्वाभाविक आकार प्रकारको; ठिक्कको; शारीरिक ढाँचा राम्ररी मिलेको; चिटिक्क परेको। of average size; pleasing in appearance; attractive; cute; pretty. **२.** (पोको, कुम्लो, झोला आदिको भारी) बोक्न वा उचाल्न सजिलो हुने गरी राम्ररी मिलाइएको। (of a bundle, bag, etc.) easy to carry or lift; easily portable. **३.** (शारीरिक बनोट वा भारी आदि) चट्ट मिलेको। (of people or objects) attractive in appearance; cute.

-क्या /kjá/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर सम्भावनार्थक बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* ता+क्या = भयो कि, जै+क्या = गऱ्यो कि !) suffix added to a root to indicate probability.

क्याउल्या /kjaᵘljɑ/ – [वि. *adj.*] मुख बाङ्गिएको; बाङ्गो मुख भएको; मुख टेढिएको। (of people or sth); with crooked mouth; crooked.

क्याʔ */plv.* **(r),(or)kjàʔ,** *slv.* **nəɦər/** – [ना. *n.*] गिदीसँग जोडिएर मेरुदण्डभित्रको तल्लो भागसम्म हुने केन्द्रीय स्नायुप्रणालीको काम गर्ने गिदी जस्तै लयालु पदार्थ; मष्तिस्कबाट शरीरका सबै अङ्गमा संवेदना सञ्चार गर्ने मेरुदण्डभित्र रहने एक अङ्ग; सुषुम्ना। a large part at the back of the brain that controls your muscles, movement and balance; cerebella or cerebellums; cerebrospinal fluid.

क्याःन्य /kjɑːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गहुँ, जौ वा कोदो आदिको बाला काट्नु/टिप्नु। to reap the ears of wheat, barley, millet, etc. **२.** माछा, चरा आदिलाई जालमा फसाउनु; जालमा पार्नु। to catch fish or birds by using a net, trap or snare .

क्याप्ज्यु /kjɑpdʒju/ – [ना. *n.*] बाजे-बज्यैका पनि बाजे-बज्यै; जिज्यूका बुबा-आमा। grandparents of grandparents.

क्याप्व */hmlv.* **kjɑpwə,** *plv.* **tjɑpo** < **tjɑpwə/** – [वि. *adj.*] **१.** टुप्पो तिखारिएको; सियो, सुइरो जस्तो; तीखो। (of objects) sharp. **२.** छिटै बुझ्ने शक्ति भएको; तीक्ष्ण स्मरणशक्ति भएको। (of people) sharp; brilliant; adept; gifted.

क्यार्न्य /kjɑrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] तानको एकातिरको किनार बढी र अर्कोतिर कम भई बाङ्गिनु; छड्के हुनु। (of looms or yarns) to be lopsided or off the proper size, in one side.

क्यार्बाल्या /kjɑrbɑljɑ/ – [वि. *adj.*] (तान, कपडा आदि चेप्टो चिज) टेडो; बाङ्गो; छड्के। (of looms, yarns, etc.) not straight; lopsided.

क्यालाःकिल /kjɑlɑ́ːkɪl/ – [क्रि.वि. *adv.*] भिडभित्र बलपूर्वक बस्ने वा छिर्ने गरेर; कोचाकोच। in a manner of forcing people into a narrow space; tightly packed together.

क्याल्न्य */plv.* **kjɑlnjə,** *nblv.* **pəlnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** धारिलो वस्तुले नरम वस्तुलाई रेट्नु; नरम वस्तु काट्नु। to hack, slice or cut sth with a sharp object. **२.** टिकट, पुर्जी, रसिद, बिल आदि काट्नु। to buy or sell tickets; to receive receipts, bills, etc. **३.** पकाएको खाद्य पदार्थले पानी बढी सोस्नु। (of cooked food) to absorb water. **४.** अरूले बोल्दाबोल्दै बीचैमा आफ्नो कुरा राख्नु; अरूलाई उछिनेर बोल्नु; कुरा काट्नु। to stop a person from speaking by sth you say; to interrupt; to cut in; to butt in.

क्यास /kjɑs/ – [ना. *n.*] जोत्दा उठेको माटाको ढिस्को फोर्ने काम; जोत्दा बाँकी रहेको जग्गालाई कोदालोले खन्ने काम; खनीखोस्री। an act

of breaking the lumps of clay in the furrowed field, with a mattock; or an act of digging the field not ploughed, with a mattock; levelling the furrowed field. ~**दान्य**[१] **/dɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] जोत्दा निस्केका डल्लालाई कोदालोले फोर्नु। to break the lumps of earth in the furrowed field (with a mattock). ~**दान्य**[२]**–** जोत्दा बाँकी रहेको खाली जग्गामा कुटो-कोदालोले खन्नु। to dig a portion of the field that the plough blade could not reach.

क्यास्याकिसी /kjɑsjɑkɪsɪ/ – [ना. *n.*] धपेडी, कडा खालको शारीरिक अभ्यास आदिले हलचल गर्न नसक्ने हुने स्थिति; बाथको रोगले उठबस गर्न नसक्ने हुने अवस्था। a condition when a person is unable to move because of hard work, exhaustion or gout; rheumatism.

क्य़ान्य /kjɑ̰njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (चिज) भाँचिनु। (of objects) to break. **२.** मन फाट्नु। (of your heart) to be broken.

क्युँन्य /kjũnjə, *syn.* **bʰosnjə**, *ant.* **kʰɨnkɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खुकुरी, कोदालो, बन्चरो आदिको बिंड निस्कनु, खुस्किनु; कुनै चिजमा छिराएर वा घुसाएर अड्काइएको भाग फुत्किनु। (of handles, etc.) to come off; to be detached. **२.** सुतेको बेला थाहा नपाई यथास्थानबाट परतिर सर्नु। to move slightly from sleeping position

क्यो /kjo/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**तेः /teʔ/**)

क्योःन्य /kjoːnjə, *syn.* **wɑpnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] डाडु वा अन्य त्यस्तै साधनले दाल तरकारी आदि झोल पदार्थ झिक्नु। to ladle liquid; to spoon sth; to scoop.

क्य़ो /*plv.* **kjo̰**, *slv. & glv.* **kərtʃɨʷlɪ/ –** [ना. *n.*] दाल, तरकारी आदि झोल चिज चलाउने र बाँड्ने साधन; डाडु। a ladle; a large spoon.

क्य़ोः /kjo̰ʔ, *ant.* **rɑ̰s/ –** [ना. *n.*] **१.** कुनै वस्तु ग्रहण गर्न हात थाप्ने काम। an act of receiving or accepting, catching hold of sth. **२.** समात्ने काम; अँठ्याइ। an act of holding or receiving sth. **३.** कुनै अभियोग लागेकालाई गरिने पक्राउ; गिरफ्तारी। arrest; taking into custody; capture.

क्य़ोःन्य /*plv.* **kjo̰ʔnjə**, *nblv.* **konjə**, *hmlv.* **kolonjə**, *glv.* **kəljonjə**, *md.* **gʰoke**, *md.* **gʰoɦoke**, *ant.* **rɑ̰snjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूबाट कुनै चिज स्वीकार्नु; ग्रहण गर्नु; समात्नु; कुनै चिज समाउनु। to accept; to receive or catch hold of sth. **२.** कुनै चिजलाई फुत्किन नसक्ने गरी अँठ्याउनु; पक्रनु। to grasp, grip, clutch or hold sth. **३.** सरकारी अधिकारीले दोषीलाई गिरफ्तार गर्नु; पक्रनु। to arrest sb, to take into custody sb, to capture sb.

क्वा /kwɑ, *md.* **bəd̪en/ –** [ना. *n.*] लगाउन, ओढ्न वा ओछ्याउनको लागि कपास, ऊन वा रेसा आदिको सूतलाई बुनेर बनाइएको वस्त्र; कपडा; लुगा। cloth, clothes, clothing; fabric.

क्वाल्जी /*hmlv.* **kwɑldʒíː**, *nblv.* **bʰotjɑ**, *plv.* **bʰətɑ̀ndʒíː**, *llv.* **bʰətɑne/ –** [ना. *n.*] तिहुन, तरकारी र अचार बनाउन हुने साथै अन्नको सट्टामा भोजनको रूपमा समेत प्रयोग गर्न मिल्ने एक प्रकारको खाद्य; आलु। a round vegetable which grows underground and has white flesh with light brown, red or pink skin, or the plant on which these grow; potato.

क्वासक्वासो /kwɑskwɑso, *ant.* **kʰəsərɑ/ –** [वि. *adj.*] (छाला) छुँदा नै घाउ होला वा दाग बस्ला जस्तो सफा र कोमल; नरम। (of

skin) very or too sensitive; tender and delicate.

क्वासिम /kwɑsɪm/ – [ना. *n.*] निजी प्रयोजनको लागि बढी लागत र श्रम खर्चेर बनाइएको गुणस्तरीय काम्लो। (hand-made) best quality woollen blanket for personal use.

क्वा̤ʔन्य /kwa̤ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कपडाले ढाक्नु वा छोप्नु; छाता, घुम आदिले बर्षात्बाट बचाउन ओढाउनु। to cover sb/sth with cloth or an umbrella or *ghum*; to protect sb/sth from rain. **२.** शरीर ढाकिदिनु; ओढाउनु; ओढ्न चिज उपलब्ध गराउनु। to clothe; to cover someone's body with a piece of cloth.

क्वा̤ल्न्य /kwa̤lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मुखभित्रको खानेकुरा निल्न नपाउँदै बाहिर निकाल्नु; बच्चालाई खुवाउन चपाइएको खानेकुरा ओकल्नु; उगेल्नु। to bring chewed food back; to bring back the chewed food to feed young ones; to regurgitate.

क्वा̤सिन्य /kwa̤sɪnjə, *mḍ.* **puɦuke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ओढ्ने चिजले जिउ ढाक्नु; ओढ्नु। to cover your body with something to protect yourself from cold; to wrap yourself in a piece of cloth. **२.** छाता, घुम आदिले शरीरमा ओत पार्नु। to take shelter under an umbrella or a *ghum*, etc.

ख

खँ /*plv.* **kʰĩ(ŋ)**, *syn.* **kəŋ**, *nblv.* **kʰɔ̃**, *md.* **(mɪ)ɦɪl/** – [ना. *n.*] प्राणीको टेकेर उभिने वा कुनै चिजको अडिने मुख्य अङ्ग; खुट्टो। one of the parts of the body of a human or animal that is used for standing or walking, or one of the thin vertical parts of any object on which it stands; a leg.

खँगर /**kʰĩgər**, *syn.* **kʰəŋgər/** – [ना. *n.*] बोसोलाई खहऱ्याएर तेल निकालेपछि बचेको ठोस पदार्थ। dregs (that remain after animal fat has been overheated or clarified).

खँडऱी /**kʰĩŋɨriː/** – [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि तर्सने गरी; झसङ्ग। with sudden fright; startlingly.

खँती$_{१}$ /**kʰĩtiː/** सुतेको वा ओछ्यानमा लेटिएको बेला पाउतिर पर्ने भाग। towards the foot of the bed while seated or asleep.

खँती$_{२}$ – [ना. *n.*] कसैको जन्म, आगमन वा कुनै चाड, विशेष अवसर आदिको उपलक्ष्यमा प्रयोग गर्न बनाइएको जाँड-रक्सी। a liquor prepared for the purpose of consuming/using in the festival or on the occasion of someone's birth, arrival, etc.

खँतीदाङउ /**kʰĩtiːdaŋaᵘ/** – [वि. *adj.*] आफू रहेकोभन्दा तलतिरको। beneath.

खँबाँ /*tslv.* **kʰĩbɑ̃**, *plv.* **kʰəŋbaŋ/** – [ना. *n.*] पाइतलाको मुन्तिरको भाग; पैतालाको आसन। bottom of the foot; a sole. ☞ (घाँ /**dʱĩ**/) *for picture.*

खँन्य /*plv.* **kʰĩnjə**, *nblv.* **kʰenjə**, *ant.* **fiːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] पकाउनको लागि भाँडोलाई आगोको आँचमा राख्नु; बाहान बसाल्नु। to put a cooking pot with water on the oven.

खँसै /**kʰĩsə'/** – [ना. *n.*] खुट्टाको औंला। one of the digits of the human foot; a toe.

खऱगऱऱ /**kʰɨgɨrɨ/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** आघात, चोटपटक पर्नाले मरिहाल्ने चालमा; एक्कासि मर्ने किसिमले; भुतुक्क। drop dead. **२.** [ना. *n.*] भुतुक्क भई मर्ने अवस्था; खुत्रुक्क। an act of dropping dead.

खऱतऱऱ /**kʰɨtɨrɨ́/** – [ना. *n.*] **१.** कसैको झलझली सम्झना आउने स्थिति; झझल्को। when you remember sb/sth; reminiscence. **२.** बल्छी वा पासोमा परेको माछा हल्लिँदा अलिअलि पाइने चाल। a slight movement felt on the line when the fish eats the bait.

खऱती /**kʰɨtɪ**, *syn.* **tutɑ/** – [ना. *n.*] व्यापार, व्यवसाय आदिमा व्यहोरिने वा हुने नोक्सानी; घाटा; हानि। money that has been lost by a company or an organization; loss.

खऱन्किउ /**kʰɨnkɪᵘ/** – [वि. *adj.*] बलियो हुने गरी गाडिएको; धसाइएको। firmly pierced, impaled or erected.

खऱन्किन्य /**kʰɨnkɪnjə**, *ant.* **kjũnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] किला, घोचा आदि बलियो हुने गरी धसिनु, गाडिनु वा रोपिनु। (of nails, stakes, etc.) to be pierced or impaled firmly.

खऱऱँखऱऱँ /**kʰɨrĩkʰɨrĩ/** – [क्रि.वि. *adv.*] काठ-पात वा बिस्कुन आदि सुकेर झुर्रिने गरी। (of

wood, leaves or crops spread in the sun) in the manner of being parched or dried out.

खरँन्य */plv.* **kʰirĩnjə**, *syn.* **kʰirĩkʰirĩ tanjə**, *nblv.* **kəraːmnjə**, *ant.* **sɪdʒʰɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] घाममा सुकाएको चिज (बिस्कुन) को आर्द्रता सिद्धिनु; ओसिलोपन हराउनु; पूरै सुख्खा हुनु; झुर्रिनु। (such as crops spread in the sun) to become dry; to become parched or crisp.

खरि /kʰiri/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**खतर /kʰətərə/**)

खरजँन्य */plv.* **kʰirdʒĩnjə**, *nblv.* **kʰurdunjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] सतह सम्याउने उद्देश्यले खुट्टाले टेक्नु; कुल्चनु। to tread on earth to level it; to trample.

खरलीं /kʰirlĩ/ – [ना. *n.*] धातुका भाँडा-बर्तन अचानक ठोकिनपुग्दा निस्कने तीखो आवाज। a sharp sound made when metal utensils hit sth hard.

खरिउ /kʰiːrɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** (तेल, घ्यू आदि) धेरै तातेको; खहरिएको। (of oil, butter) well-boiled or clarified. **२.** तिर्खा, गर्मी आदिबाट बेस्सरी सताइएको। thirsty; parched.

खरी /kʰiriː/ – [ना. *n.*] **१.** पाटी, सिलोट आदिमा लेख्न हुने सेतो वा खैरो प्रकारको नरम चट्टान; खरी ढुङ्गा। limestone; chalk. **२.** ठूलो रुख हुने एक प्रकारको डाले घाँस। a type of large fodder tree.

खर्किन्य **/kʰirkɪnjə**, *ant.* **raːsɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] गाईवस्तु चरनबाट फर्केर वास बस्नको लागि गोठको वरिपरि जम्मा हुनु। (of cattle) to gather after returning home from grazing.

खलीं /kʰilɪ/ – [ना. *n.*] तिल, तोरी आदि पेलेर तेल निकालिसकेपछि बचेको छोक्रा; पिना। dregs of oil; remains of mustard seeds after crushing for oil; oil-cake.

खʔ/kʰʔ/ – [वि. *adj.*] **१.** अर्थले बताएबमोजिमको; अर्थ अनुसारको; मतलव भएको; तार्किक। reasonable; logical. **२.** काम लाग्ने; उपयोगी। useful.

खकन्द /kʰəkəndə/ – [ना. *n.*] भारी बोक्दा नाम्लोले टाउकोलाई पार्ने भार कम गर्न दुबै काँधमा अड्याउन प्रयोग हुने चेप्टो डोरी; काँधको पेटी। a strap passed round both shoulders used to support the load carried on one's back with the help of a *nāmlo;* a shoulder strap.

खगप /kʰəgəp/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** कपडा, ओढो आदिले कुनै चिजलाई एक्कासि छोप्ने ढङ्गले; कुनै चिजलाई कुनै चिजमाथि पर्ने वा पार्ने किसिमले। in the manner of covering sth suddenly with a wrap, shawl or a piece of cloth. **२.** कसै वा कुनै चिजमाथि चढिहाल्ने गरेर। in the manner of getting on sth suddenly.

खगर्‍या /kʰəgərjɑ/ – [ना. *n.*] हिउँदको समयमा गहुँ, जौ आदि बालीका बीचमा उम्रिने, खास गरी गुन्द्रुक बनाएर खान हुने एक प्रकारको स्वादिलो लेकाली साग। a mountain leafy vegetable that grows in the winter in the wheat or barley field. It can be dried and preserved.

खगाल्या **/kʰəgɑljɑ**, *syn.* **tʃʰãtʃurjɑ/** – [वि. *adj.*] (जनावर, पशुपक्षी आदि) शरीरको भन्दा घाँटीमा फरक रङ भएको। (of animals, birds, etc.) having the hair or feather on the neck, different in colour from that of the body.

खङ्गर /**kʰəŋgər**/ – [ना. *n.*] ☞ (**खँगर** /**kʰĩgər**/)

खत /**kʰət**, *syn.* **bɪkʰjɑtə**/ – [ना. *n.*] चिताएको वा भनिएको भन्दा उल्टो अर्थ मान्ने काम; भनिएको वा सुनिएको कुराको अर्थ अर्कै ठानेर मनमा परेको पिर; दुःख मनाउ; चोट। an act of interpreting sth in a wrong way; emotional pain, hurt, groan caused when one misinterprets others' actions or words. ~**तीःन्य** /**tiːnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] कसैको कामकुरो वा व्यवहार आदिबाट मनमा चोट पर्नु; दुःख लाग्नु; पीर पर्नु। to feel hurt due to someone's words or action.

खतखत /**kʰətəkʰətə**, *ant.* **ɦɪpɦɪp**/ – [क्रि.वि. *adv.*] जाडो, ठन्डीले पूरै शरीर काम्ने गरेर; जाडोले थुरथुर हुने चालले; असाध्यै जाडो महसुस हुने गरी। shivering with cold; shiveringly. ~**गाँन्य** /**gãnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] जाडोले शरीरमा कम्प छुट्नु; थुरथुर काम्नु; बेसरी जाडो मान्नु वा लाग्नु। to shiver or convulse with cold; to feel much cold.

खतेरा /**kʰəterá**/ – [ना. *n.*] कुनै विकारले जिउमा निस्केका साना-ठूला घाउ; खटिरा। a painful swelling on the skin; a boil; sore; a blister.

खत्करी /**kʰətkərɪ**/ – [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**थप्का** /**tʰəpkɑ**/)

खदरैन्य /**kʰədərəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] (चिज) एकै ठाउँमा थुप्रो पार्नु; रास लगाउनु; डङ्गुर तुल्याउनु; थुपार्नु। to stack; to pile; to heap.

खदेप /*plv.* **kʰədep**, *syn.* **kətʃa̤s**, *hmlv.* **kʰəməp**/ – [क्रि.वि. *adv.*] आपसमा टाँसिएर रहने वा बस्ने तरिकाले। in a position in which two objects or persons remain close-by; attached or joined together.

खन्जमन्ज /**kʰəndʒəməndʒə**/ – [ना. *n.*] कडा श्रम वा शारीरिक विकारले पुरानो रोग बल्झेर दुःखेको अङ्गप्रत्याङ्ग; वृद्धावस्था वा शारीरिक कमजोरीले पुराना रोगहरू बल्झिने स्थिति; बल्झेका पुराना रोगहरू। a body part which is painful because of hard work, physical illness or relapse of the chronic disease; the situation when the chronic disease relapses due to old age or physical weakness.

खन्दैन्य /*plv.* **kʰəndəˈnjə**, *nblv.* **kʰãdɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] लात्तीले खाँद्नु; गोद्नु; भकुर्नु। to boot; to kick; to thrash.

खपर /**kʰəpər**/ – [ना. *n.*] गिदीलाई सुरक्षित राख्ने टाउकाको हड्डी; खप्पर। the bone of the head, which surround the brain and give the head its shape; skull.

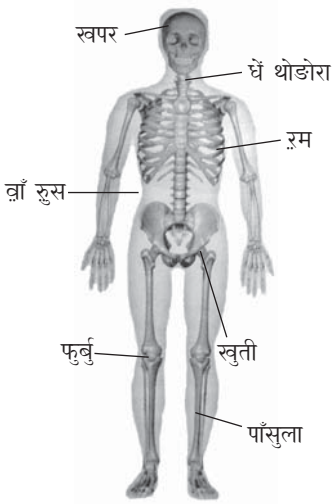

खपलैःन्य /*plv.* **kʰəpələ̀ːnjə**, *nblv.* **kʰɑpɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] एक चिजमाथि अर्को चिज पर्ने गरी राख्नु; खप्टयाउनु। to heap one thing on top of another; to stack; to pile up.

खप्ता /**kʰəptɑ**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै चिजको पुरानो र झुत्रो (कडा) खोल। a worn-out covering of sth. **२.** कुनै चिजको खबटो। a a hard shell.

खप्सिन्य[१] /*plv.* **kʰəpsɪnjə**, *hmlv.* **rkʰəpnjə**, *nblv.* **mərsɪnjə**, *mḍ.* **punke**, *ant.* **bʰɑʔsɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] हात हालाहाल गर्नु; लुछाचुँडी गर्नु; लड्नु; भिड्नु। to try to knock someone down (by pushing with your hands); to pull and twist each other; to fight; to wrestle.

खप्सिन्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**ने̰ʔसिन्य** /**nḛʔsɪnjə**/)

खबरा /**kʰəbərɑ**/ – [ना. *n.*] दुई वा सो भन्दा बढी वस्तुको मिश्रण; घोल; मिसावट; छासमिस। a combination of different things; a mixture; a mishmash; a compound.

खब्दारो /**kʰəbdɑro**/ – [वि. *adj.*] शारीरिक ढाँचा मिलेको; राम्रो आकार वा स्वरुपको; हृष्टपुष्ट। (of the body) well-formed; shapely; robust.

खयल्ती /*slv.* **kʰəjəltiː**, *hmlv.* **nɪkurtɪ**, *plv.* **nɪurtiː**/ – [ना. *n.*] ससाना किराहरू खाने र घरका भित्ता-भित्तामा लिप्सिँदै हिँड्ने छेपारो जस्तो सानो जीव; माउसुली। a house lizard; a gecko.

खर[१] /**kʰər**, *syn.* **fərɑ̃(ŋ)**/ – [ना. *n.*] घुसेको, घुसाएको चिजलाई अकस्मात् थुत्ने वा फुत्त तान्ने काम। an act of pulling sth suddenly and sharply. ~**से̰ल्न्य** /**sḛlnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] अकस्मात् थुत्नु। to pull sth in this manner.

खर[२] /*plv.* **kʰər**, *nblv.* **wət**/ – [क्रि.वि. *adv.*] छिटो गरी थुत्ने किसिमले; थुत्त। pulling or yanking sth jerkily.

खरक /*plv.* **kʰə́rkə**, *nblv.* **kʰɑrjɑ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] (समय बारे प्रश्न जनाउने शब्द) कुन समयमा; कुन बखत वा बेला; कतिखेर; कहिले ? at what time? on what occasion? when?

खरखर /**kʰərəkʰərə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] (तान्ने, लाने आदि काम) एक पछि अर्को गरेर। (pulling or taking away things) one after another.

खरङ /**kʰə́rŋə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** धेरै लामो समयको अगाडि वा पछाडि। before or after a long time. **२.** कहिले ? कुन समय ? भनेर जनाउने प्रश्नबोधक शब्द। interrogative word used to ask at what time or at what point sth happens; when? at what time?

खरङमरङ /*plv.* **kʰə́rŋəmə́rŋə**, *nblv.* **kʰɑrjɑmɑrjɑ**/ – [ना. *n.*] धेरै अगाडि वा पछाडिको समय; युगौंयुग अगाडि वा पछाडि; परापूर्व। distant past or future; before or after ages; ancient times.

खरङ्गा /**kʰərəŋgɑ**/ – [ना. *n.*] (खैंजडी जस्तै) धातुको साना डल्ला राखी बजाउन प्रयोग गरिने खोक्रो गोलाकार घण्टी। (नाच्नेहरूले ती घण्टी खुट्टामा उनेर बजाउने गर्दछन्।) a small ball-shaped hollow bell rung with the other round metal balls inside. (Dancers tie garlands of those bells onto their feet).

खरन्त्या /**kʰərəntjɑ**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै चिजको टुप्पो सिद्धिने बेलाको घाँटी जस्तो भाग। part of an object which is at the top and is narrower than the part below it; the neck of sth like a bottle.

खरराङ /*plv.* **kʰərrɑŋə**, *nblv.* **kʰɑrjɑkʰɑrjɑ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] धेरै अगाडि वा पछाडिको कुनै अनिश्चित समयमा।

(of past or future) in the indefinite remote time.

खरल /kʰərə́l/ – [ना. *n.*] सिनुको सुकेर बाँकी रहेको छाला र हड्डी; खोक्पा। carrion.

खरसाँगल/*plv.* **kʰərsə̃gəl**, *nblv.* **gurmala/ –** [ना. *n.*] छालामा सिपीको खोललाई विभिन्न बुट्टामा राखी फलामे सिक्रीमा झुन्डयाई धामी-झाँक्रीले गलामा पहिरिने एक आभूषण; त्यसको माला। a string of mussel shells studded in a leather strap worn by a shaman or witch doctor while invoking spirits.

खरसाँगल

खराः /kʰəráʔ, *syn.* **nıkan/ –** [ना. *n.*] काठ वा ढुङ्गा खोप्नको लागि प्रयोग हुने धातुका साधन; छिनु। a chisel.

खरातन /kʰərɑtən/ – [ना. *n.*] ☞ (**कारैं /kạ̄rə̃ˈ/**)

खरामखराम */plv.* **kʰərɑmkʰərɑm**, *nblv.* **kʰərməkʰərmə/ –** [ना. *n.*] बच्चाले बिस्तारै हात-गोडा चाल्दाको अवस्था; बामे सराइ। in the manner of moving slowly along on hands and knees; in the manner of crawling (of bodies).

खरामाँस/kʰərɑmə̃sə/ – [ना. *n.*] खानपिनको रस शरीरमा लाग्ने अवस्था; पोषणतत्त्व। when the body absorbs nutrients; nutrition.

खराल्या/kʰərɑljɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**कोङ्गोतोःव /koŋgʰotoːwə/**)

खरेस /kʰəres/ – [क्रि.वि. *adv.*] धारिला चिजले कमलो-नरम चिज स्वाट्ट काट्ने वा काटिनपुग्ने ढङ्गले। in the manner of slashing or severing sth (with a razor or knife).

खरैं$_{१}$ */plv.* **kʰərə̃ˈ**, *nblv., glv.* **kʰəriː**, *slv.* **kʰəlljɑn/ –** [ना. *n.*] एकमाथि अर्को थपी बनाइएको काठको थुप्रो; रास; हारी; चाङ। a stack of wood; a pile; a heap.

खरैं$_{२}$ **–** [ना. *n.*] **१.** पिसाब फेर्दा पोल्ने एक प्रकारको यौनरोग; पिसाब पोल्ने रोग। a disease of the sexual organs which can be given from one person to another during sex; gonorrhoea. **२.** छिनछिनमा पिसाब लागिरहने रोग; तुरतुरे। frequent micturition.

खःरैन्य /kʰəːrə̃ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तेल, घ्यु आदि रातो हुने गरी तताउनु; खहऱ्याउनु। to clarify cooking oil, *ghee*, etc.

खर्क/kʰə̀rkə/ – [ना. *n.*] गाईवस्तुको गोठ राख्न र चराउन हुने बाँझो जग्गा। uncultivated land for grazing and keeping cattle.

खर्कन्दा /kʰərkəndɑ/ – [ना. *n.*] दुबैतिरबाट समाउने कान भएको ताउलो जस्तो ठूलो भाँडो; ठूलो ताउलो। a large copper cooking pot with handles on both sides; a cauldron-like copper pot with handles on both sides.

खर्कैंःन्य */plv.* **kʰərkəˈːnjə**, *nblv.* **kʰərkɑnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] भेडाबाख्रा, गाईभैंसी आदि पाल्नु जनावरलाई वास बसाउन एकै ठाउँमा भेला गराउनु; वास बसाउनु; जम्मा पार्नु। to gather cattle in the evening.

खर्खैरःव */plv.* **kʰərkʰərəˈːwə**, *nblv.* **tʃʰoro**, *ant.* **gɑgə́gugu:wə/ –** [वि. *adj.*] **१.** छिटो छरितो र स्फूर्तिका साथ काम गर्नसक्ने; जाँगरिलो; फुर्तिलो। (of people) quick; energetic; smart; fast; active. **२.** छिटो-छरितो कुद्न-दौड्न सक्ने। (an act of running) fast.

खर्खर[१] /*plv.* **kʰə́rkʰə́r**, *nblv.* **kʰorkʰor**/ – [ना. *n.*] छालामा कुनै स-साना जीव हिँड्दा वा रगडिँदा हुने काउकुतीको अनुभव। an itchy, scrachy or prickly feeling caused when the sensitive part of your body is touched lightly by sth; tickle.

खर्खर[२] – [क्रि.वि. *adv.*] जबरजस्ती तानेर कतै लाँदै गर्ने चालमा। in the manner of dragging along with force.

खर्गै /*plv.* **kʰərgəˈ**, *slv.* **dʰõsɑ**, *nblv.* **kʰərgɑ**/ – [ना. *n.*] बाँस वा निगालाको कलिलो मुना; तामा। bamboo shoots.

खर्दापखर्दापो /*plv.* **kʰərdɑp-kʰərdɑpo**, *nblv.* **korono**/ – [वि. *adj.*] लेसिलो चिज कतै टाँसिएर सुकेको; लेसिलो चिज सबैतिर लागेको। covered with sth sticky; sticky; adhesive.

खर्नेःन्य /*plv.* **kʰərnèːnjə**, *nblv.* **kʰrópnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कलिलो मकैको घोगा, फलफूल आदिको बाहिरी भागमा दाँतले टोक्नु; दाँतले छोडाउनु। to bite with your teeth sth such as the charred corn on the cob; to shell sth with your teeth.

खर्न्य /**kʰərnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] खहरिएको तेल, घ्यू आदिमा रोटी, अण्डा आदि खानेकुरा पकाउनु; तार्नु। to cook food such as eggs in oil; to deep-fry.

खर्लक /*plv.* **kʰərlək**, *nblv.* **kʰəl**/ – [ना. *n.*] एक पटकमा निलिने झोलको मात्रा; तरल चिज निल्ने काम; घुट्को। a quantity of liquid consumed in one swallow; a gulp; an act of gulping.

खर्लेखर्लेःव /*plv.* **kʰərlekʰərleːwə**, *nblv.* **luno**/ – [वि. *adj.*] घोटिएर वा दलिएर खिइँदै गएको; खिइएको। damaged by long use; worn-out; overused.

खल /**kʰəl**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै नरम खानेकुरालाई नचपाइकन नै निल्दाको ढङ्गले; सुलुक्क; सुलुसुलु। in the manner of swallowing sth whole. ~**गाल्न्य** /**gɑlnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] सुलुक्क निल्नु। to swallow down sth whole.

खलखल /**kʰəl-kʰəl**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** (खोलानाला आदिको पानी) निरन्तर बगिरहने ढङ्गले; सलल। the way in which a river flows smoothly and continuously. **२.** खानेकुरा सुलुक्क सुलुक्क निल्ने गरेर; सुलुसुलु। in the manner of swallowing food right down.

खलक /**kʰələk**, **tʰoʔ**, **pərjɑl**/ – [ना. *n.*] आफ्नै वंशका दाइभाइ नाता पर्ने व्यक्तिहरूका समूह; भाइबिन्द्रालो; वंशको परम्परागत क्रम; वंश; पुर्खा; गोत्र; कुल; खानदान। a group of families related through a common ancestor or marriage; a clan; descendants.

खलेंन्य /**kʰəlẽnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**अर्च्यात्न्य** /**ərtʃjɑtnjə**/)

खल्का /**kʰəlkɑ**/ – [ना. *n.*] एक पटकमा पिइने तरल पदार्थको मात्रा; घुट्की। an amount of drink that is swallowed at one time; a swallow; a gulp.

खल्न्य /**kʰə̀lnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] ऊन, कपास, रेसा आदिबाट धागो बनाउनु; धागो कात्नु। to spin fibres, wool etc. into threads.

खल्न्य

खल्पतर /**kʰəlpətər**/ – [ना. *n.*] धोइ-पखाली गर्दा राम्ररी भएको सफाइ; सफा। when sth is thoroughly cleaned. > **खल्पतर बाउ** /**kʰəlpətər bɑᵘ**/– [वि. *adj.*] राम्ररी धोइ-

पखाली गरिएको । thoroughly washed.

खल्याङबल्याङ /**kʰəljaŋ-bəljaŋ**/ – [ना. *n.*] **१.** धेरै टुक्राहरू मिलेर बनेको कुनै मालका सारा अवयव छुट्टिएको अवस्था; त्यसरी छुट्टिने, बेग्लिने, भत्किने, बिग्रने आदि चाल; फाड्ल्याङ-फुड्लुङ; फाड्फुङ। when sth is broken down into parts; an act of breaking sth down; pulling sth apart; taking to pieces. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] कुनै वस्तु काम नलाग्ने गरी भत्काउने, बिग्रने, बिगार्ने पारेर । in the manner of damaging sth beyond repair or use.

खवार /**kʰəwar**, *syn.* **kʰer**/ – [ना. *n.*] कुनै चिज काम नलाग्ने भई खेर जाने स्थिति; फजुल; अपव्यय; हानि; नोक्सानी; खेर। when sth goes to waste; loss; damage; waste.

खसखस /**kʰəs-kʰəs**/ – [ना. *n.*] **१.** ठूलो र बाक्लो रूपले जम्मा भएको भिड। a crowd of people; a crush; a mass of people. **२.** सुक्खा खोकी लाग्दा घाँटीमा हुने सकसकी; खस्खस्। a tickle or irritation in your throat when you are suffering from dry cough; irritation.

खसर्‍या /*plv.* **kʰəsərjá**, *nblv.* **bʰusa**/ – [ना. *n.*] धुलिएको डाँठ र झुर्रिएको पातलाई बिंडी, चुरोट आदिमा प्रयोग गरिने एक वनस्पति; सुर्ती। a plant whose dry leaves and crushed stalks are used for smoking or chewing; tobacco.

खसरभुसर /**kʰəsər-bʰusər**/ – [ना. *n.*] पेट मात्र भर्नको लागि खाइने रुखोसुखो खानेकुरा। unwholesome or coarse meal for mere subsistence.

खाँदा /**kʰãda**/ – [ना. *n.*] निश्चित लम्बाइको कपडा पटयाउँदा वा बेर्दा हुने एकाइ; थान। a whole piece of cloth.

खाँःन्य[1] /*llv.* **kʰã:njə**, *ant.* **dʰumnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कतै उज्यालो पार्न बलिरहेको अगुल्टो झिकेर देखाउनु। to point burning wood somewhere to light.

खाँःन्य[1] /**kʰã:njə**, *syn.* **sjãnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] बलिरहेको आगो कम गर्न वा निभाउन चुह्लोबाट अगुल्टो पन्छाउनु; ओझाउनु। to pull burning wood out of the hearth so that the fire fades away or burns out.

खा /*llv.* **kʰa**, *nblv.* **gʰurjan**, *plv.* **sĩka**/ – [ना. *n.*] **१.** आँखामा एक्कासि पर्नजाने कुनै चिजको टुक्रो वा छेस्को। sth, usually dirt or dust, which has entered your eye. **२.** छोटो सिन्को वा त्यसैको टुक्रो; सिन्को। a splinter; a twig.

खाउ /**kʰaᵘ**, *ant.* **dʒʰjaso**/ – [वि. *adj.*] **१.** गिलो वा नरम नभएको; (खेतबारी) खनजोत गर्न, (कुनै चिज) काट्न, (खानेकुरा) चपाउन गाह्रो हुने खालको; कडा; साह्रो; चाम्रो। (of land) not soft or easily broken; (of food) hard or tough. **२.** लगानी गरिएको धन उठाउन वा दिइएको सापटी-ऋण आदि फिर्ता लिन गाह्रो हुने खालको। having hard time to get the money back that you have invested or someone owes you. **३.** (कुनै कामकुरा वा अवस्था) कठिन वा गाह्रो हुने खालको; साह्रो। (of work or situation) very difficult or tough.

खाʔ /*plv.* **kʰaʔ**, *nblv.* **kʰana**/ – [वि. *adj.*] नापो वा गन्तीको सूचनाको लागि प्रयोगमा आउने प्रश्नबोधक विशेषण; कति ? how much? > **खाʔवा** /**kʰaʔwa**/– कुनै वस्तुको गुण, काम, अवस्था, आदिको मात्राको सूचनाको लागि प्रयोग गरिने प्रश्नबोधक शब्द; कतिको ? how much?

खाʔन्य /**kʰáʔnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*]

खाएको (ठोस) चिज एक्कासि श्वासनलीतिर गएर घाँटीमा अड्किनु; खाएपिएको चिज श्वासको वेगले तालुतिर जानु; सर्कनु। to go down the wrong way; (food) to escape towards the nasal cavity; to choke.

खागः /*plv.* **kʰagʔ**, *nblv.* **kəntʰa**/ – [ना. *n.*] बच्चाको नाइटोमा बाँकी रहेको सालको सुकेको भाग चुँडेपछि सो टुक्रा, तीन गेडा टिमुर र केही खरानी एकै ठाउँमा राखी बच्चाको घाँटीमा झुन्ड्याइदिइने जन्तर। a young baby's placenta attached to the navel; an amulet made up of its dry pieces along with three grains of *timur* and some ashes.

खागर /**kʰagər**, *ant.* **mãlə** & **nm̥**/ – [ना. *n.*] **१.** धेरै जसो समय हिउँ जमिरहने धेरै उचाइको भूभाग। a high point of Earth's surface often covered in snow; mountain. **२.** हिमालभन्दा केही तलतिरको भाग। a dry plateau down the mountain.

खागाप /**kʰagap**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** ओढ्ने वस्तुले छपक्क छोपिहाल्ने वा ढाकिहाल्ने चालमा। in the manner of covering sb/sth or veiling them completely with the material like a shawl or a blanket. **२.** शारीरिक कमजोरी भई, आघात परेर वा प्राण गएर कहीं-कतै पछारिन पुग्ने ढङ्गले। in the manner of falling down because of extreme weakness or as if by a death blow. **२.** बिपत्तिले भौंतारिरहनुपर्ने चालमा। in the manner of wandering here and there because of adversity.

खातः /**kʰatʔ**, *syn.* **mudʰus**/ – [ना. *n.*] थाल, बटुका वा अन्य दैनिक प्रयोजनका सामानहरू राख्न काठको फल्याक जोडेर बनाइएको बाकस; सन्दुक। a chest made of planks used for storing things of daily use such as utensils.

खातः

खाता /**kʰatã**/ – [ना. *n.*] दाह्री, जुँगासँग जोडिने गरेर उम्रेको गालाको रौं। a beard; whiskers.

खात्खुत /**kʰatkʰut**, **bʰəsəm**, **bʰusuk**/ – [ना. *n.*] जुवा, तास खेलेर, प्राकृतिक बिपत्ति परेर वा चोरचकार लागेर भएभरको चल-अचल सम्पत्ति स्वाहा हुने वा भएको अवस्था; सर्वनाश। a state of complete destruction of one's property because of theft or natural calamity; economic impoverishment.

खात्या /**kʰatja**/ – [वि. *adj.*] लामा-लामा जुँगा, दाह्री, कपाल झुप्प पालेको। having a long beard and a moustache. > **खात्या नि पात्याउ** /**kʰatja nɪ patjaᵘ**/– दाह्री, जुँगा झ्यापझ्यापती उम्रेको; झ्यापुल्ले। bearded; hirsute.

खात्या

खादर[१] /**kʰadər**/ – [ना. *n.*] आलु, पिँडालु आदिलाई सुरक्षित राख्न गाडेर थन्क्याइने खाल्डो। a pit where the vegetables such as potatoes are stored.

खादर[२] – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ऊइ** /**ʊ'**/)

खादिन्य /*plv.* **kʰadɪnjə**, *nblv.* **ruŋgɪnjə**, *ant.* **gərãnjə**, *ulv.* **səmnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धेरै लामो समयसम्म बिरामी भई रोगशय्यामा पर्नु; सिकिस्त बिमारीले लामो समयसम्म नछोड्नु; थला पर्नु। to be bedridden; to be very sick for a long time.

खाना /**kʰana**/ – [वि. *adj.*/निभु.भे. *nblv.*]

☞ (खाः /kʰáʔ/)

खान्य /**kʰannjə**/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] घाँस काट्नु। to cut grass.

खान्य /**kʰanjə**, *ant.* **dʒʰjasnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (खानेकुरा) चाम्रो भई चपाउन वा टोक्न नसकिने हुनु। to be difficult to bite and chew sth tough. **२.** (जग्गाजमिन) खनजोत गर्न गाह्रो हुनु। to be difficult to dig or plough. **३.** लगानी गरेको ऋण, दिइएको सापटी उठाउन मुस्किल पर्नु। to be difficult to get back the money that you have invested or lent someone.

खाप[1] /**kʰapə**/ – [ना. *n.*] खप्टयाइएको वा जोडिएको भाग; दुई वस्तु जोडिएनेरको जोर्नी; जोर्ती। a place where two things overlap or are connected; a joint.

खाप[2] /**kʰap**/ – [ना. *n.*] राडी, पाखी, काम्लो, बोरा आदि सिलाउन हुने ठूलो खालको सियो। a thick needle, which is used to stitch rugs, blankets, sacks, etc.

खाप्चा /**kʰaptʃa**/ – [ना. *n.*] आफ्नो उत्तरदायित्व वा जिम्मेवारीमा परेको कुनै काम। a share of work trusted to someone as their responsibility.

खाम /**kʰam**/ – [ना. *n.*] **१.** भाषा; नेपाली भाषालाई खसकुरा भनिने प्रचलन रहेको समयदेखि भोटबर्मेली परिवारका सबै भाषालाई नबुझिने र तुच्छताबोध गराउने गरी स्थापित गरिएको "भाषा" शब्द; भोट-बर्मेली भाषीहरूका मातृभाषाबाट साझा रूपमा अनुवाद हुने "भाषा" शब्दको अर्थ। (*e.g.* मगर खाम "मगर भाषा", थकाली खाम "थकाली भाषा", छन्त्याल खाम "छन्त्याल भाषा" राउटेको "खामची", आदि)। language; a word for *bhāsā* (a Nepali word, meaning 'language') used in a diminutive and sometimes derogative sense; language. (e.g. *Magar Khām* (*Magar* language), *Thakāli Khām* (*Thakāli* language), *Chhantyāl Khām* (*Chhantyāl* language). **२.** अठार मगरात क्षेत्रमा भोटबर्मेली भाषिक परिवारको सबै भाषाको तर्फबाट अठार मगरात क्षेत्रको मगर भाषाले एकल प्रतिनिधित्व गर्ने भएकोले भाषावक्ताहरूबाट "भाषा" शब्दको अनुवादको रूपमा बढी प्रयोग गर्दै आएको शब्द। word, meaning ' language', that is used by the *Athāra Magarāt Magar* speakers. **३.** मुखबाट सार्थक शब्दसमूहको ध्वनि निकालेर विचार आदान-प्रदान गर्ने माध्यम; भाषा। communication with words; language. **४.** चिठी-पत्र, कागत आदि हालेर बन्द गर्न हुने कागतको थैलो; लिफाफा। an envelope. **५.** पानी पर्दा नरुझेर सुरक्षित रहन वा बच्न बसिने थलो; ओत। a place that provides protection against rain; a shelter. > **खाम्सिन्य** /**kʰamsınjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] नरुझिने ठाउँमा ओत लिनु; ओत बस्नु; ओतिनु। to shelter from the rain. **६.** कुनै दुई चिज वा अङ्गको परस्परमा जोडिने भाग; जोर्नी। a joint. **७.** दुई हात पसारेर कुनै चिजलाई बेर्दा वा समाउँदा हुन आउने नापो। the measurement of sth that you get by embracing it with your arms. **८.** [ग.भे. *glv.*] सुरिला रुख चढ्दा रुखमा हालिने अँगालो। an act of embracing the trunk of a tree while climbing.

खामिन्य /**kʰamınjə**, *ant.* **mẹnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** घटित घटना, प्रसङ्ग आदिलाई मनमा राख्नु; कण्ठ गर्नु; सम्झनामा राख्नु; घोक्नु। to commit sth to memory; to memorise; to learn sth by heart. **२.** कुनै सिद्धान्त, अर्ती आदिलाई आत्मसात् गर्नु। to absorb, realize or internalize a principle, advice, etc.

खार /*plv.* **kʰar**, *nblv.* **ɦaŋgja**/ – [ना. *n.*] रूखको काण्डबाट फाटेर निस्केको सानो ठूलो

अङ्ग; मूलबाट छुट्टिएर निस्केको शाखा; हाँगो। a section from where a tree branches; a node.

खारजुँ /**kʰardʒũ(ŋ)** / – [ना. *n.*] घोडाको पुच्छरको रौं वा प्लास्टिकको मसिनो धागोबाट बनाइएको माछा मार्ने पासो। a fishing trap made of hairs from a horse's tail or thin plastic threads.

खारताउ /**kʰartaᵘ**, **kʰartu**, **kʰarlaᵘ**, **gutʰəlaᵘ**, *ant.* **batəŋkaᵘ** & **pɪwa**/ – [वि. *adj.*] **१.** धेरै जनाको हक लाग्ने वा हिस्सा भएको; साझा। belonging to or shared by two or more people; common. **२.** (कुनै चिज) सम्मिलित व्यक्तिहरूमध्येबाट लगानी भएको मूलधन अनुसार समान अनुपातमा बाँडिने; हिस्सेदार वा अंशियारहरूमा दामासाहीले भाग लाग्ने। commonly shared by the stakeholders or shareholders.

खारा /**kʰara**/ – [ना. *n.*] ☞ (**क़ारैं** /**kạrɔ̃ˈ**/)

खारिम /**kʰarɪm**/ – [ना. *n.*] गलाको पछाडिपट्टिको भाग; घाँटीको पछिल्तिरको हिस्सा; गर्धन। the back of neck; nape.

खार्न्य /**kʰarnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** बोट-बिरुवाको काण्डबाट शाखा पलाउनु; हाँगा फैलनु; हाँगिनु। to produce branches; to branch. **२.** मूल बाटोबाट सहायक बाटो छुट्टिनु। (of roads) to fork.

खाःर्न्य /*llv.* **kʰá:rnjə**, *nlv.* **spja:njə**, *plv.* **sərẽnjə**, *syn.* **tərəˈ:njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] पेय पदार्थ पिएर सिध्याउनु; निथार्नु। to drink sth up.

खाल₁ /**kʰal**/ – [ना. *n.*] **१.** रोइ-कराइ वा अनुनय-विनय गर्दाको जिद्दीपूर्ण शारीरिक हाउभाउ; (केटाकेटी) इच्छाएको वस्तु नपाउँदा हातगोडा बजार्दै रुने काम। physical movements made while crying or pleading for sth; twisting and rolling movements, especially made by children lying on the floor. **२.** जुवा खेल्ने थलो। a gambling place; a casino. **३.** जुवा खेल्नको लागि पुग्ने आवश्यक रकम। the amount sufficient for gambling.

खाल₂ – [ना. *n.*] हेर्दा नजिक देखिए पनि जाँदा घुमाउरो भई टाढा पर्ने बाटो। a destination that looks near, yet takes a long time to reach because the road/path is winding and long.

खालʔ /*plv.* **kʰalʔ**, *nblv.* **kʰal**, *slv.* **kʰaˈʔ**/ – [ना. *n.*] आरनको आगो फुक्ने छालाको थैलो; खलाँती। bellows.

खालहुइ /**kʰaləɦuˈ**, *syn.* **pɪrgʰul**/ – [ना. *n.*] दूध, घ्यू, पीठो, मोही आदि राख्न भेडा-बाख्रा आदिको छालालाई माडेर नरम बनाई बनाइएको थैलो। a leather sack made of goat or sheep skin. It is used to keep ghee, flour, liquids, etc.

खासिन्य /**kʰasɪnjə**, *mḍ.* **tʃuɦuke**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] घाँटीमा कफ जम्दा सो निकाल्न वा खसखस मेटाउन ख्वाकख्वाक आवाज निकाल्नु; खोक्नु। to cough.

खासै /**kʰasɔ́ˈ**/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**कासे** /**kase**/) ~**गो** /**go**/– ओखरको भित्रिपट्टि रहने स्वादिलो गुदी। the flesh of walnut.

खासो /*plv.* **kʰaso**, *slv.* **tʃuˈ**/ – [ना. *n.*] श्वासनलीभित्र जमेको कफ; खकार। a thick substance in your nose and throat

that is produced especially when you have a cold ; phlegm; sputum.

खास्यो /kʰɑsjo/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कासे /kɑse/**)

खि */hmlv.* **kʰɪ**, *plv.* **gənəᵘtə/** – [ना. *n.*] सङ्ख्याको तथ्याङ्क राख्ने वा गन्ने काम; गन्ती; गणना। counting.

खिती /kʰɪtiː, *syn.* **dʰuʔr/** – [ना. *n.*] झाँक्रीहरूले आफ्नो आङको देउता बोलाउँदा गाउने लयात्मक मन्त्र; पतुर्ने वा फलाक्ने भाका; पतुर्ने मन्त्र। a melodious *mantra* chanted by a shaman while invoking God; an invoking *mantra*; the spell chanted by a witch doctor or shaman while invoking spirits. ~**लाँन्य /lãnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] झाँक्रीहरूले आङको देवतालाई सुनिने गरी मन्त्र गाएर बोलाउनु; पतुर्नु; फलाक्नु। to invoke spirits by chanting a spell; to invoke spirits.

खित्का /kʰɪtkɑ/ – [ना. *n.*] अति खुसी हुँदा, रमाइलो लाग्दा, ठटयौलीपूर्ण कुरा सुन्दा, देख्दा हाँसिने ठूलो र खुल्ला हाँसो; अट्टहास। a belly laugh; a hoot of laughter.

खिन्ती */plv.* **kʰɪntiː**, *nblv.* **dʒʰjɑmpɑl/** – [ना. *n.*] ठूला ढुङ्गामा प्वाल पार्न वा फोर्न प्रयोग गरिने लामो फलामे साधन; झम्पल। a tool made of a long heavy iron bar used for digging holes or breaking rock.

खिन्तैन्य/kʰɪntəˈnjə/–[स.क्रि.*v.t.*](खानेकुरा) पानीको मात्रा घटाई बाक्लो/लेदो बनाउन आँचमा पकाउनु। to simmer liquid food in order to make it thicker.

खिन्य¹ /kʰɪnjə, *ant.* **nɪmɑnjɑsnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] भनिएको वा अह्राएको कुरो मान्न; आज्ञापालन गर्नु; टेर्नु। to follow order; to obey.

खिन्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] असाध्यै पीडा महसुस गर्नु; लामो समयसम्म बिरामी पर्नु। to feel severe pain; to fall ill for a long time.

खिप /kʰɪp/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कप्ज /kəpdʒə/**)

खिपखिपो */plv.* **kʰɪp-kʰɪpo**, *nblv.* **kʰɪpɑlo**, *ant.* **zʰjɑnzjɑno/** – [वि. *adj.*] (स्वेटर, तान, वस्त्र आदि) अति बाक्लो हुने गरी बुनिएको। (of sweaters, pieces of cloth, etc.) thickly-knitted or weaved.

खिम्च्याल /kʰɪmtʃjɑl/ – [क्रि.वि. *adv.*] (खास गरी तरल वा सामान्य रूपमा गेडागुडी पनि) एक्कासि सबका सब पोखिने गरी; ह्याल्ल। gushingly.

खिरिन्य /kʰɪrɪnjə, *syn.* **kʰɪrɪtɪnjə**, *ant.* **jonjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] घुम्दै माल-सामान किन्दै, खरिद्दै डुल्नु। to walk around shopping; to shop; to purchase in this way.

खिरी /kʰɪriː/ – [ना. *n.*] कसैलाई बिगार्न, बदला लिन पछ्याइरहने काम; खेदो। pestering; following someone with the intention of taking revenge. ~**पःसिन्य /pɨsɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] बदला लिन वा बिगार्न कसैलाई पछ्याइरहनु; खेदो गर्नु। to hound sb in order to avenge.

खिर्कैन्य */plv.* **kʰɪrkəˈnjə**, **ɦəpkəˈːnjə**, **dʒʰotorəˈnjə**, *ulv.* **dʒjɑnjə**, *mḍ.* **ŋərke/** – [स.क्रि. *v.t.*] कामकुरो बिगार्ने वा अनावश्यक रूपमा बरालिनेलाई झपार्नु; हप्कीदप्की गर्नु; रिसाइदिनु; छाँस्नु; हपार्नु; हकार्नु। to reprimand; to rebuke; to scold; to admonish; to chew sb out.

झोतोरैन्य /dʒʰotorəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**खिर्कैन्य /kʰɪrkəˈnjə/**)

खिर्गिल्तिलो /kʰɪrgɪltɪlo/ – [वि. *adj.*]

१. (धागो) कसेर बाटिएको; खिरिलो। (of ropes) tightly twisted, interwoven. २. सानो भइकन पनि पुष्ट, राम्रो र आकर्षक; पोटिलो; खाँदिलो। plump; stout; chubby; nourished.

खिल /kʰɪl/ – [ना. *n.*] काठ, बाँस, फलाम आदिको तीखो लाम्चो काँटा; सुइरो; कीलो। a peg; a spike; a dowel.

खिल्खिलैःन्य /kʰɪlkʰɪləˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. टाढै सुनिने गरी ठुल्ठुला स्वरले हाँसखेल गर्नु; रमाउनु। to roar with laughter. २. हाँसखेलमा मग्नमस्त रहनु। to spend time talking and laughing.

खिवोयो /kʰɪwojo/ – [वि. *adj.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**ख्यूव /kʰɪjʊwə/**)

खिस /kʰɪs/ – [ना. *n.*] १. कसैले आफूमाथि गरेको हानि या अपकारको बदला लिने विचार, सोच वा सोही अनुसार गरिने कार्य; बदलाको भावना; साटो फेराइ; प्रतिशोध। an action or thought intended to take revenge or to retaliate; revenge; retaliation. २. अरूको सुख, समृद्धि, सम्पत्ति, उन्नति-प्रगति आदि देखेर गरिने वा लाग्ने डाह; इर्ष्या। the feeling of wanting something that someone has; envy; jealousy. > **खिस्न्य¹ /kʰɪsnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] अरूको सुख-सम्पत्ति, उन्नति-प्रगति आदि देखेर आफूले पनि त्यस्तै गर्ने इच्छा राख्नु; त्यसो गर्न मन गर्नु। to envy; to covet. > **खिस्न्य²**– कम्मर कसेर लागिपर्नु; प्रतिस्पर्धामा उत्रिनु। to gird yourself; to be ready for competition. ~**फेरैःन्य /ferəˈːnjə/**– कसैले गरेको हानिको विरुद्ध मौका-अवसर पारेर बदला लिनु; साटो फेर्नु; प्रतिशोध लिनु। to avenge; to retaliate; to get even with sb.

खिसानी /kʰɪsɑnɪ, *syn.* **kʰɪs/** – [ना. *n.*] अर्काको उन्नति, प्रगति, समृद्धि, फुर्तीफार्ती देखेर मनमा उब्जने विद्वेष वा प्रतिस्पर्धाको भावना; डाह वा ईर्ष्या। the situation when you are envious of someone else's progress or achievement; jealousy.

खी /kʰiː/ – [ना. *n.*] शरीरमा टाँसिएको जुका (भ्यात्लुङ) हटाउन टुप्पामा ताछेर धारिलो बनाइएको निगाला, बाँस वा काठ आदिको साधन। a device made from bamboo or wood with a sharpened edge, used to pick the leeches off your body.

खीम्न्य/kʰíːmnjə, *syn.* **sɑpnjə**, *mḍ.* **pɑke/** – [स.क्रि. *v.t.*] १. बेपत्ता भएको चिज भेट्टाउन वा कुनै नयाँ चिज वा उद्देश्य प्राप्त गर्न प्रयत्न गर्नु; खोजी गर्नु; खोज्नु; तलासी लिनु; खोजबिन गर्नु। to search (for sth); to attempt to get sth. २. नयाँ वा अन्दाजका कुनै कुरा भेट्टाउन कोशिस गर्नु; थाहै नभएको वस्तु पत्ता लगाउन खोज्नु; अनुसन्धान गर्नु। to investigate; to research. ३. कसैसँग झगडाको बाटो रोज्नु; निहुँ खोज्नु। to make an issue of sth; to pick a fight; to provoke a quarrel. ४. पोथी पशुले भालेसँग संसर्गको चाहना राख्नु; भाले खोज्नु। (of female animals) to be on heat; to look for a mating partner.

खुँ */plv.* **kʰũ(ŋ)** > *hmlv.* **rkʰũ/** – [ना. *n.*] सेतो रङको गुराँस। white rhododendron.

खुँपी */plv.* **kʰũpiː**, *nblv.* **kʰũbɪs**, *slv.* **kʰum/** – [ना. *n.*] डाँठ पेलेर निस्केको गुलियो रसद्वारा चिनी आदि बनाउन हुने आँख्लादार एक वनस्पति; ऊखु। sugar cane. ~**पुल /pul/**– [ना. *n.*] चुसेर वा पेलेर निकालिएको ऊखुको खोस्टा; खोइलो। sugar cane waste left after it is pressed. ~**पिन्य /pɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] उखु चपाएर रस चुस्नु। to chew sugar cane and suck its juice.

खुँपुर */hmlv.* **kʰũpur**, *tslv.* **kʰoˈgʰɑ**, *plv.*

kʰorgo/ – [ना. *n.*] खानेकुरा पकाउँदा भाँडाको पिँधमा टाँसिएर बनेको चाम्रो पत्र; माम्री। rice or porridge crust that sticks to the bottom of the cooking pot.

खु */glv.* **kʰu**, *plv.* **nel/** – [ना. *n.*] मुखभित्रको ओडारको माथिल्लोपट्टिको कोप्रो अङ्ग; तालु; च्यापु। the top part of the inside of your mouth; palate.

खुइल्या */nblv.* **kʰuˈlja**, *plv.* **kʰulkja** *&* **takulja/** – [वि. *adj.*] तालुको रौं सबै झरेर खाली भएको; कपाल खुइलिएको; तालुखुइले। having little or no hair on the head; bald.

खुगु */nblv.* **kʰugu**, *syn.* **dʒʰakʰurɪ**, *plv.* **dadʊ**, *slv.* **naltʃja/** – [ना. *n.*] **१.** सामान्यतः दुई माना अटाउने, पानी खाने आदि कार्यमा दैनिक प्रयोगमा आउने अर्धनलीयुक्त समाउने डन्डी भएको घरेलु भाँडो। a copper pot which has the capacity of holding two *mānās* of liquid. It is used to drink water without touching one's lips. **२.** परापूर्वकालदेखि प्रयोगमा आएको अठाह्र मगरात मगरहरूको साँस्कृतिक प्रतीकको रूपमा रहेको भाँडो। a symbolic pot of high cultural significance found among the *Magar*s from *Athāra Magarāt* regions.

खुगु

खुगुरु /kʰugurú, kʰudurú, bʰutuk *&* **tetoro/** – [क्रि.वि. *adv.,* ना. *n.*] भुतुक्क भई एक्कासि मर्ने किसिमले; खुत्रुक्क। (of dying) suddenly and unexpectedly.

खुङ/*slv.* **kʰuŋ**, *plv.* **gõ(ŋ)**/ – [ना. *n.*] ऋतुचक्र अनुसार बसाइ सरिने गाउँभन्दा केही माथि लेकभन्दा तल पर्ने क्षेत्र। a region that lies above a village and below a highland; a place for seasonal migration.

खुङ्गु /kʰuŋgu/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कुपा /kupa/**)

खुती$_{१}$ **/kʰutɪ/** – [ना. *n.*] जाँतोको माथिल्लो फग्ल्याँटाको किनारमा गाडिएको घुमाएर पिस्नको लागि हातले समाउने भाग; हातो। the handle of grinding stone. ☞ (**राँथै /rãtʰəˈ/**) *for picture.*

खुती$_{२}$ – [ना. *n.*] पाल्तु जनावरहरूको समूह; जनावरको बथान वा बगाल। a group of domestic animals; a herd; a flock.

खुतीः /kʰutiː/ – [ना. *n.*] मेरुदण्डको तल्लो र गोडाको जरो जोडिने चाकनेरको हड्डी; चाक र गोडाको हाडजोर्नी। pelvic bone. ☞ (**खपर /kʰəpər/**)

खुतु /kʰutu/ – [ना. *n.*] दमाहा बजाएर सार्वजनिक सूचना दिने काम; दमाहाद्वारा कसैलाई बोलाउने वा सन्देश दिने सङ्केत। an act of conveying a message or giving a notice publicly by beating a drum.

खुदुरु /kʰuduru/ – [क्रि.वि. *adv.,* ना. *n.*] ☞ (**खुगुरु /kʰuguru/**)

खुनुस /kʰunus, bɪkʰjatə, kʰət/ – [ना. *n.*] नमीठो वचन व्यवहार आदिले गर्दा कसैको मनमा पर्न जाने पिर; दुःखमनाउ। emotional pain felt due to someone's rude behaviour or words; grievance. ~**घुर्न्य /gʰurnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] मनमा दुःख वा पिर मान्नु। to be hurt by someone's rude behaviour or words; to be upset or unhappy; to take sth to your heart.

खुप /kʰup/ – [ना. *n.*] महिलाको कपाल ढाक्ने पछ्यौरा; घुम्टो। a piece of cloth used by a woman to cover her head; a veil. > **खुप्सिन्य /kʰupsɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] रुमाल पछ्यौराले कपाल ढाक्नु; घुम्टो ओढ्नु। to cover

the head with a veil; to veil oneself.

खुपिन्य /*plv.* **kʰupɪnjə**, *nblv.* **kʰupɑnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** छिनो, बर्मा आदिले ढुङ्गा, काठ आदिमा बुट्टा काट्नु वा प्वाल पार्नु; कुँद्नु। to drill through stone or wood, to chisel figures out of stone or wood. **२.** जाँतो, घट्ट आदिमा दाँती निकाल्नु; खोप्नु। to cut patterns into the grinding stones; to engrave.

खुम्चिउ /**kʰumtʃɪᵘ**, *ant.* **pəlɑ̤lɑːwə**/ – [वि. *adj.*] बाहिरी सतह भित्रतिर धसिएर आकार र आयतन घटेको; खुम्चिएको। shrunk.

खुर[१] /**kʰur**, *syn.* **kʰurɪ**/ – [ना. *n.*] जिउको बनोट; जिउडाल; शारीरिक कद। physique; shape; size; structure; frame; countenance.

खुर[२] – [ना. *n.*] **१.** गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि प्राणीको खुट्टाको टुप्पामा हुने सिङ जस्तै कडा टेक्ने भाग। a hoof. **२.** झ्यालढोका बाकस आदिको खापा अड्याउन बनाइएको चुच्चो भाग। a pointed end that supports the *khapa* of a wooden window, door or a box lid; a pivot.

खुर[३] – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**खोर्च्यो** /**kʰortʃjo**/)

खुरी /**kʰurɪ**/ – [ना. *n.*] ☞ (**खुर** /**kʰur**/)

खुरी /**kʰuriː**/ – [ना. *n.*] जाँड, छ्याङ; रक्सी आदि पिउन प्रयोगमा आउने काँसाको कचौरो; कटौरो; बटुको। a bowl made of bronze, used for drinking home-made liquor.

खुरुखुरु /**kʰurúkʰurù**/ – [क्रि.वि. *adv.*] आनाकानी नगरी कुनै चिज लिनेदिने वा अह्राएको सरासर मान्ने वा गर्ने ढङ्गले; सरासर। in the manner of obeying sb or doing sth without complaint or delay.

खुरुल्त्या /**kʰurultjɑ**/ – [वि. *adj.*] रौं, कपाल वा प्वाँख पूरै झरेर खाली भएको; तालुखुइले। with no hair on the head; bald. (रुख बिरुवा आदिमा) पात, बोक्रा नभएको। (of plants) without bark and leaves; bare.

खुर्कैन्य /*plv.* **kʰurkəˈnjə**, *nblv.* **kʰurkɑnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बोक्रा ताछेर फाल्नु; खुर्कनु। to peel or scrape. **२.** छुरा आदिले कपाल काट्नु; खौरनु। to shave.

खुर्गु /*nblv.* **kʰurgu**, *plv.* **bum**/ – [ना. *n.*] बाँस वा निगालाको चोयालाई बुनेर बनाएको अनाज राख्न हुने कोठो, भाँडो। a large bamboo container used for storing food grains.

खुर्गु

खुर्जा /**kʰurdʒɑ**/ – [ना. *n.*] प्रायः खुकुरीको दापको सानो घरमा राखिने खुकुरीको आकारकै सानो हतियार; कर्द। a small knife carried in the *khukuri* sheath; a small *khukuri*.

खुर्मुन्या /**kʰurmurjɑ**/ – [वि. *adj.*] नथाकी, नबसी काममा निरन्तर उद्यत रहने; मिहिनेती; उद्यमी; उद्यमशील; परिश्रमी। laborious; hard-working; industrious; diligent.

खुल /**kʰúl**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै उत्सव, भोज आदिमा कसैलाई बोलाउने काम; निमन्त्रणा; निम्तो। an act of inviting sb or being invited; invitation. **२.** बोलावट; आव्हान; निमन्त्रणा; निम्तो। summon; calling for; invitation. > **खुल्न्य**[१] /**kʰúlnjə**/– गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि घरपालुवा जनावरहरूलाई बोलाउँदै उनीहरूका अगाडि अगाडि जानु। to lead cattle by calling them. > **खुल्न्य**[२] ☞ (**३. क़िन्य** /**kɩ̤njə**/)

खुलिन्य[१] /**kʰulɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खोला-नाला, बाढी आदिले झन् गहिरो खाल्डो वा खोल्सो बनाउँदै जानु। to erode by a river

or rivulet. **२.** घाउ-खटिरो पाकेर गहिरो हुँदै जानु। (of wounds) to fester.

खुलिन्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**पऱ्ल्न्य/pərə̰lnjə/**)

खुल्किन्य /kʰulkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रौं, भुत्ला, प्वाँख आदि झर्नु; खुइलिनु। to go bald. **२.** [वि. *adj.*] उखेल्न सजिलो हुने खालको; सजिलै जरा छोड्ने। that can be easily uprooted; shallow-rooted.

खुल्कैःन्य[१] */plv.* **kʰulkəˈːnjə**, *syn.* **bʰoʔnjə**, *nblv.* **punnjə**, *ant.* **rupɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** काटिएको मारको रौं खुइल्याउनु, भुत्ल्याउनु। to pluck the butchered animal's hair or chicken's feathers after wetting it with hot water. **२.** बोटबिरुवा, झारपात वा रोपिएको चिजको जरासमेत आउने गरी तान्न; उखेल्नु। to uproot a plant. **३.** (अश्लील प्रयोग) कसैलाई हेपेर वा गालीको अवस्थामा अश्लील शब्द प्रयोग गर्नु; (यौनाङ्गको वरिपरि उम्रने रौं "जाँठो उखेल्ने" भन्ने अर्थमा प्रयोग गरिने शब्द) उखेल्नु। (offensive) to use an offensive word in order to insult or scold someone (meaning 'uprooting one's pubic hair').

खुल्कैःन्य[२] */plv.* **kʰulkəˈːnjə**, *md.* **tʃjɑʈke/** जगल्टा, कपाल समाएर लछारपछार गर्नु; भुत्ल्याउनु; जगल्टयाउनु (while quarrelling or fighting) to clutch someone by their hair.

खुल्क्या /kʰulkjɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**खुइल्या /kʰuɪljɑ/**)

खुल्तीः /kʰultíː/ – [ना. *n.*] लगाइने कपडा (कमिज, पैन्ट, ज्याकेट, चोलो आदि) मा गाँसिएको झोला प्रकारको थैलो; गोजी। a small pouch in clothes; a pocket.

खुस /kʰus, gʰõᵉ, gʰon/ – [ना. *n.*] पलेंटी मारेर बस्दा बन्ने, केटाकेटी बस्न मिल्ने गोडा माथिको आसन; काख। top of your thighs when sitting; a lap.

खुस्खुस /kʰus-kʰus/ – [ना. *n.*] साह्रै मसिनो स्वरले भनिने गोप्य कुरा; बिस्तारै एकजनासँग मात्र खुसुक्क भनिने कुरा; साउती; कानेखुसी। sth said in a whisper. > **खुस्खुस ँनि पाँन्य /kʰus-kʰus nɪ pɑ̃njə/**– [स.क्रि. *v.t.*] कसैको कानमा मुख जोडी बिस्तारै केही भन्न; कानेखुसी गर्नु। to whisper. ~**लिन्य /lɪnjə/** – अरूले नसुन्ने गरी बिस्तारै कुरा गर्नु। to speak or suggest sth secretly. > **खुस्खुस्या /kʰuskʰusjɑ/**– [वि. *adj.*] गला बसेको; अरूले प्रष्ट नसुन्ने गरी बोल्ने; अति सानो स्वरमा बोल्ने। unable to speak loudly because of a cold; habit of speaking in a very low voice.

खे /kʰe/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**एँ /ẽ/**)

खेगेप /kʰegep/ – [ना. *n.*] भित्रभित्र पाकेर बाहिरी पत्र सुकेको घाउ; घाउबाहिरको सुकेको पत्र। the crust over the healing wound; scab.

खेङ्गेंव */plv.* **kʰeŋgẽwə**, *nblv.* **tʰənəttə/** – [वि. *adj.*] गिलो नभएको; साह्रो; कठोर; कडा; चाम्रो। not soft; not easy to crush; hard; stiff; tough.

खेदा /kʰedɑ/ – [ना. *n.*] कसैलाई बिगार्न, बदला लिन पछ्याइरहने काम; खेदो। an act of following sb with an intention of harming them.

खेदारु */plv.* **kʰedɑru**, *nblv.* **kʰedɑrjɑ/** – [ना. *n.*] भाले खोजेको गाई, भैंसीका पछिपछि लाग्ने साँढे, राँगाको समूह। a group of domestic animals (cows, buffaloes etc.) while males following females on heat.

खेदैन्य */plv.* **kʰedəˈnjə**, **kʰepəˈːnjə**,

tʃaɦarnjə, tʃaɦarınjə, *nblv.* **sgʰwatnjə,** *mḍ.* **ləgarḍıke,** *ant.* **goɦarınjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुट्ने, मार्ने उद्देश्यले पछ्याउनु; लखेट्नु। to drive away; to hunt; to hound; to chase. **२.** सीमा पार गराउनु; लखेट्नु। to chase someone with an intention of driving them away.

खेनाउऱ्या /kʰenaᵘrjɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**कोङ् घोतोःव /koŋgʰotoːwə/**)

खेनो */plv.* **kʰeno,** *nblv.* **seleno/ –** [वि. *adj.*] **१.** बोसोयुक्त चिल्लो पदार्थ भाँडो वा कुनै चिजमा लागेर जमेको। oily; greasy. **२.** काम गर्ने कला भएको; सीप, ढङ्ग पुगेको; कुशल। competent; capable; skilled.

खेप /kʰep/ – [ना. *n.*] **१.** (चिज बोकेर) कतै ल्याउँदा वा लाँदाको पटक; पटक-पटकमा ओसार-पसार गर्दाको भारी। a load carried at a time. **२.** पटक; पल्ट; चोटि। a time; an occasion.

खेपा */plv.* **kʰepɑ,** *nblv.* **selepɑ,** *hmlv.* **selpɑ,** *slv.* **lepɑ,** *glv.* **hjepɑ,** *ant.* **meːmɑ/ –** [ना. *n.*] लोग्ने वा मर्द मान्छे; पुरुष। a male person; a male. **~ज़ा /zɑ/–** पुरुष सन्तान; छोरो। a son.

खेपैःन्य /kʰepəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] **१.** ☞ (**खेदैन्य /kʰedəˈnjə/**) **२.** कसैको पछिपछि लागिरहनु; पछ्याइरहनु; क्यै पाउन वा मद्दतको लागि कसैको पछिपछि लागिरहनु; पछ्याउनु। to follow someone to obtain something or for help.

खेमो /kʰemo/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै कामकुरो सम्पन्न भएको; सिद्धिएको; समाप्त भएको। finished; completed. **२.** पूरै सम्पत्ति सकिएको; निमिटयान्न भएको; टाट पल्टिएको; आर्थिक रूपले सिद्धिएको। having no property left; bankrupt; broke; penniless. > **खेम्न्य¹ /kʰemnjə,** *mḍ.* **ɦekke/–** [अ.क्रि. *v.i.*] वस्तुको मात्रा वा समयसीमा आदि टुङ्गिनु; समाप्त हुनु; सकिनु। (of things or time) to finish; to end; to be over. > **खेम्न्य²–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामकुरा पूरा वा सम्पन्न गर्नु; टुंग्याउनु। to complete sth; to end sth.

खेराँलु /kʰerɑ̃lu/ – [ना. *n.*] कलिलो डाँठलाई पकाएर तरकारीको रूपमा उपयोग गर्न मिल्ने एक प्रकारको जङ्गली वनस्पति; कुरिलो। a wild plant with soft stems that are consumed as vegetable; wild asparagus.

खेराउत्या /kʰeraᵘtjɑ/ – [ना. *n.*] माल समान खरिद्दै डुल्ने मान्छे; खरिते। a person who travels from place to place for purchasing goods; a purchaser.

खेर /kʰer/ – [ना. *n.*] ☞ (**खवार /kʰəwar/**)

खेस /kʰes/ – [क्रि.वि. *adv.*] हात वा खुट्टा कतै सुट्ट छिराइहाल्ने चालले। in the manner of inserting hands or legs somewhere.

खेसा /kʰesɑ̃/ – [ना. *n.*] खुकुरीको दापमा सँगै जोडिएका कर्द, चकमक आदि राख्न बनाइएका छाला वा काठका ससाना गोजी। small pocket made up of wood or leather on the side of the sheath of a *khukuri*, where small knives called *karda, chakmak,* etc. are inserted.

खेसें /kʰesẽ > kʰesẽ-kʰesẽ/ – [ना. *n.*] सानो आवाज निकालेर भित्रभित्र मात्र रुने काम; सुँक्क-सुँक्क। an act or sound of sobbing; sobs.

खेस्न्य /kʰesnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** वस्तुमा

रहेको तापक्रम घट्नु; चिसो हुनु; सेलाउनु। to become less warm; to become cold; to cool. **२.** जोस, उत्साह, रिस आदि घट्दै जानु; क्रोध कम हुनु। to become less energetic or vibrant; to cool down.

खैं /kʰɜ̃ˈ/ – [ना. *n.*] खनिज पदार्थ रहेको भूगर्भ; खानी। a deep hole under the ground where minerals such as gold, copper, lead, iron, coal etc. are dug or mined; a mine.

खै /kʰəˈ/ – [ना. *n.*] **१.** फलाममा लाग्ने कस; खिया। a reddish-brown layer that forms on iron; rust. > **खैन्य¹ /kʰəˈnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] खिया लाग्नु। to rust. **२.** [ना. *n.*] कुनै दुईभन्दा बढी वस्तुबीच आपसमा आकार-प्रकार, रुप-गुण, तौल आदिमा हुने समानता। similarity between more than two things in terms of size, shape, form, quality or weight. > **खैन्य²–** [अ.क्रि. *v.i.*] रुप, गुण, आकार एउटै जस्तो लाग्नु; मेल खानु। to look similar in form, quality or size. **३.** [ना. *n.*] परस्परमा हुने मैत्री सम्बन्ध; मित्रता; आत्मीयता। friendly relation; friendship; intimacy. > **खैन्य³ /kʰəˈnjə,** *syn.* **səkʰəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] विचार एउटै बनाउनु; विचार-व्यवहार मिलाउनु; मिलनसार बन्नु। to form similar opinions; to establish coordination between thoughts and behaviours; to be sociable.

खैखै /kʰəˈkʰəˈ/ – [ना. *n.*] एकदम नजिकको साइनो पर्ने; नातेदार; आफन्त। a very close relative; kinsman.

खैलाबैला /kʰəˈlabəˈla, *syn.* **kʰəˈlaməˈla/ –** [ना. *n.*] चर्को वादविववाद हुँदा सुनिने कोलाहल; भनाभन। a noisy argument; a dispute; an altercation; a row; an uproar.

खोंच्याःन्य /kʰõtʃjaːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] खुट्टा खोच्याएर हिँड्नु; खोच्याङखोच्याङ गर्नु; लङ्गडाउनु; खोच्याउनु। to limp; to hobble.

खोंता /kʰõta, *syn.* **kʰoŋta/ –** [ना. *n.*] बार बार्न प्रयोग गरिने लाम्चो र सुरिलो काठको घोचो। a wooden post which is used to make a fence.

खोंपा */hmlv.* **kʰõpa,** *plv.* **kʰompa/ –** [ना. *n.*] कपालको पछाडि सपक्क पारी कसिएको कपालको जुरो। hair gathered in a tight round coil on the back or top of the head; a bun.

खोइघा /kʰoˈgʰa/ – [ना. *n.*/तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**खुँपुर /kʰũpur/**)

खोएँन्य /kʰõᵉnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] धागो कात्नुपूर्व ऊनमा रहेको डल्लो, गाँठो आदिलाई हातले खुकुल्याउनु। to undo knots in the wool or remove lumps from it before spinning it into a thread.

खोए¹ /kʰoe/ – [ना. *n.*] जाँड बनाउन वा भोजभतेरमा खानेकुरा पकाउन प्रयोग गरिने बिट चेप्टो हुने मझौला खालको तामा, पित्तल, आदिको भाँडो; सानो खड्कुँलो; ताउलो। a medium-sized copper or brass vessel, which is used to cook rice in a feast or to brew liquor.

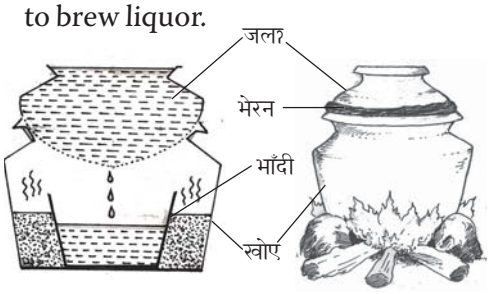

खोए[२] – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] रोगव्याधि, कलह, झगडा, षडयन्त्र आदिले घर-परिवार वा समूहभित्र प्रवेश गर्ने अवस्था। the situation when a family or a group is infected with disease or falls prey to conspiracy or imbroglio.

खोगोप /kʰogop/ – [ना. *n.*] **१.** घाउ, खटिरो सुकेर वा बिसेक भएर निस्केको पाप्रो; कुनै वस्तुको बाहिरी तह सुकेर बनेको पत्र। crust over healing wound; scab; a dry outer covering of sth. **२.** सिनोको सुकेको छाला र हड्डी। carrion.

खोगोरो /kʰogoro/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** खुत्रुक्क मर्ने चालले; भुतुक्क भई मर्दाको किसिम। (of dying) suddenly and unexpectedly. **२.** हातखुट्टा चलाउन वा चल्नै नसक्ने गरी प्रहार गर्ने वा पर्ने चालले; भुतुक्कै हुने गरी। in the manner of hitting sb fatally; (of dying) at once or without a struggle.

खोङ्ग्या /kʰoŋgja/ – [वि. *adj.*] अग्रज वा अरूका सुझाव, राय, सल्लाह नमान्ने; अरूसँग नमिल्ने; एकलकाँटे। not heeding others' suggestion or advice; stubborn; reclusive.

खोत /(o)kʰot/ – [ना. *n.*] राम्रो कुरालाई पनि बङ्ग्याएर नराम्रो अर्थ निकाल्ने काम; झगडा गर्ने निहुँ; अड्को; खोचे; बखेडा। an act of making an issue of sth; an issue; a pretext.

खोतैःन्य /kʰotəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै सिङ्गो चिजबाट आंशिक रूपले केही झिक्नु वा चलाउनु। to take out a certain amount from sth; to stir sth with sth.

खोत्याʔ /kʰotjáʔ, *syn.* **rəsja/** – [ना. *n.*] ढिँडो पकाउन प्रयोगमा आउने बिट भएको तामा, पित्तल आदिको सानो भाँडो; ढिँडो आदि पकाइने भाँडो। a small vessel of copper, brass, etc. used for cooking flour-meal; a locally made iron container for cooking flour meal called *dhindo*.

खोनाहा /kʰonaɦa/ – [वि. *adj.*] **१.** (गाई, भैंसी आदि जनावर) सिङले हानिहाल्ने स्वभावको; रिस भएको; रिसाहा; क्रोधी। (of domestic animals) irate; angry; ready to butt. **२.** जहाँ पाइला टेक्यो त्यहीं ठाउँमा अशुभ गर्ने; अलक्षिण। ominous; inauspicious.

खोन्ता /kʰonta/ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**किला /kila/**)

खोप /kʰop/ – [ना. *n.*] (खाने कुरा) टाढैबाट मुखतिर ताकेर फ्याँकेर खाने काम। an act of throwing food into your mouth from a bit far. > **खोप्न्य**[१] **/kʰopnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] बोटबिरुवाबीच बाँझो रहनपुगेको ठाउँमा बिउ रोप्नु। to sow the seeds in a barren spot of land. > **खोप्न्य**[१]– गेडागुडी वा अन्य खानेकुरा एक-एक गरेर वा टाढाबाट मुखमा फाल्दै खानु। to eat food grains by throwing bits into mouth. > **खोप्न्य**[३]– चरा, कुखुरा आदिले चारो खानु। to take small bits of food with a beak; to peck.

खोपल्याक /kʰopəljak/ – [क्रि.वि. *adv.*] ठूलो ठाउँ वा भाँडोभित्र सानो चिज एकैचोटि पस्ने वा खस्ने गरी। in the manner of inserting or putting sth somewhere, or putting a smaller object into a bigger pot without any obstruction.

खोपोराʔ /kʰoporaʔ/ – [ना. *n.*] खर, पराल वा ढुङ्गा, माटोले छाएको सानो छाप्रो; झुपडी। a hut, often thatched with dry grass, straw or stones and clay.

खोप्चा /kʰoptʃa/ – [ना. *n.*] **१.** नवजात शिशुलाई लगाइदिइने हातले सिलाएको साधारण टोपी। a hand-woven cap for a newly born baby. **२.** दुबै कान नै ढाक्ने

खालको काम्लोको टोपी। a woollen cap that covers the head, neck and ears; balaclava.

खोप्या /(tə)kʰopjá/ – [ना. *n.*] ताउलामा एक पटकमा पकाइएको खाद्यपदार्थ; त्यसको एक बाहान। food cooked at a time, especially in a large copper pot.

खोमोरा /kʰomoraɑ, *ant.* dʒələtʰəlo/ – [वि. *adj.*] बुढ्याइँले जीर्ण भएको; (प्राणी वा वनस्पति) बूढो; (मानिस) जीर्ण। old; aged.

खोम्गोम /kʰomgom/ – [क्रि.वि. *adv.*] कहीं, कतै वा अग्लो ठाउँमा एक्कासि चढिहाल्ने गरेर; फुत्त उक्लिहाल्ने चालले। in a manner of climbing up suddenly, abruptly or quickly.

खोम्पा /kʰompɑ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**खोँपा** /kʰõpɑ)

खोयाम /kʰojɑm/ – [क्रि.वि. *adv.*] १. हात, खुट्टा हल्लाउने चालले; हान्न वा पिट्नको लागि हात चलाउने ढङ्गले। with your hand or leg moving; with your hand or leg moving to hit sb. २. अँध्यारोमा कुनै चिजले हलचल गरेको अलिअलि देखिने गरेर। in the manner of sth slightly stirring in the darkness.

खोर /kʰòr/ – [ना. *n.*] पाल्तु जनावरलाई घँस्याउन, जैविक फोहोर फालेर प्राङ्गारिक मल बनाउन र मल थुप्राएर राख्नको लागि खाली राखिएको घर अगाडिको ठाउँ। a front yard used for tethering cattle and piling a compost heap.

खोर

खोःर /kʰór/ – [ना. *n.*] होशियारीको गुण वा भाव; सतर्कता; होशियारी। alertness; carefulness.

खोराँदो /kʰorɑ̃do/ – [ना. *n.*] गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि जनावरको खुर पाक्ने र मुखभित्र खटिरो आउने एक रोग; खोरेंत। foot and mouth disease.

खोरो /kʰoro/ – [वि. *adj.*] १. कडा स्वभाव वा मिजासको; शिष्ट नभएको; रुखो। rude; discourteous. २. शारीरिक स्वस्थता र स्फूर्तिले भरिएको; रुघा, खोकी आदि सामान्य रोगले सताउन नसक्ने खालको। (of the body) healthy; immune to colds.

खोरोप्न्य /kʰoròpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. खाल्डोभित्र राखिएको कुनै चिज वा गडिएको लासलाई ढुङ्गै-ढुङ्गाले पुर्नु। to bury a corpse or anything by covering it only with stones. २. काम चलाउ तरिकाले गारो-पर्खाल लाउनु। to build a temporary wall. ३. क्यै चिजलाई ढुङ्गैढुङ्गाले हान्नु। to hit sth/sb with stones; to stone sb/sth.

खोर्खोर्‍या /kʰorkʰorjɑ/ – [ना. *n.*] भाँडोभित्रको गोटीलाई हल्लाएर घोप्ट्याएपछि थापिएको रकम गोटीमा परेनपरेको अनुसार लिनेदिने गरिने जुवा। a gambling game played with dice; dice.

खोर्गो /kʰorgo/ – [ना. *n.* /प.भे. *plv.*] ☞ (**खुँपुर** /kʰũpur)

खोर्च्यो /*plv.* kʰortʃjo, *glv.* kʰur, *slv.* kʰurtʃjɑŋ/ – [ना. *n.*] नेपालीको पहिचानको रूपमा मानिएको प्रायः कम्मरमा भिरिने फलामे धारिलो हतियार; खुकुरी। a large knife with a sharp curved blade, used as a symbol of the Nepalese; a Gurkha knife; a *khukuri*.

खोर्च्योसिप /kʰortʃjosɪp/ – [ना. *n.*] खुकुरी राख्ने भाँडो; दाप। a cover into which a

khukri fits so that the blade cannot cut someone when it is not being used; a sheath. ☞ (**खेसा /kʰesɑ**) *for picture.*

खोऱ्या */plv.* **kʰorjɑ**, *glv.* **kʰərɪ/** – [ना. *n.*] **१.** केही वर्षको अन्तरमा फाँडफुँड गरी खेती गरिने जग्गा। a left barren land used for shifting cultivation. **२.** खोरिया। a barren land prepared for cultivation.

खोर्लोक्या /kʰorlokjɑ/ – [ना. *n.*] कम्मरमा हँसिया भिर्दा सो राख्न बनाइएको काठको दाप; खुर्पेटो; खुर्पेठ्याक। a wooden sickle holder that hangs from the waist.

खोर्सिन्य /kʰorsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** डर, त्रास लागेर पछाडि हट्नु; खुट्टा तान्न; हच्कनु; दच्कनु। to draw back, to pull back your legs for fear of sb/sth; to falter; to hesitate. **२.** आक्रमण गर्दा वा झम्टिँदा बढी बल परोस् भनेर पछि सरेर ठाउँ लिनु। to draw back to gather strength by taking a position while attacking or pouncing.

खोलाʔ /kʰolɑʔ/ – [ना. *n.*] सानो नदी; खोलो। a brook; a stream.

खोलेःन्य[१] */plv.* **kʰoleːnjə**, *slv.* **kʰɑlnjə**, *glv.* **kʰojonjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] भाँडा आदि माझ्नु; पखाल्नु। to do the washing-up; to rinse sth.

खोलेःन्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] दोष लागेकोलाई सोधखोज गर्नु; सोधपुछ गरी रहस्य खोल्न लगाउनु; केरकार गर्नु। to interrogate; to cross-question; to grill sb.

खोःलैन्य /kʰoːləˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बाँस वा निगालाको चोया निकाल्नुपूर्व आँखो ताछ्नु; झुस खुर्कनु। to scrape the branches off the nodes and the outer layer of bamboo or *nigālo* before splitting it.

खोल्खोल /kʰol-kʰol/ – [क्रि.वि. *adv.*] पानी आदि कुलुलु बग्ने गरेर। in the manner of flowing with a gurgling sound.

खोल्यानी /kʰoljɑnɪ/ – [ना. *n.*] ढिँडो पकाइसकेपछि भाँडोको पिँधमा टाँसिएको माम्रीलाई पानी हालेर भिजाई खानयोग्य बनाइएको लेदो पदार्थ। a thick soft food prepared by adding water to the crust of flour meal stuck to the bottom of the cooking pot.

खोसोल्याक /kʰosoljɑk/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै प्वाल वा भ्वाङ आदिमा कुनै चिज खस्ने, पर्ने, छिर्ने ढङ्गले; खोप्लाक्क। in the manner of falling, dropping sth in a larger, wider hole, receptacle, etc.

खोसोराʔ /kʰosorɑ́ʔ/ – [ना. *n.*] मकैको ढोड काटिसकेपछि खेतबारीमा बाँकी रहेको जरातिरको भाग। a stalk of maize left on farm.

ख्याँ /kʰjɑ̃/ – [ना. *n.*] कुनै चिज ग्रहण गर्दा हात थाप्ने कार्य; हत्केला वा अङ्गुली पसारेर क्यै चिज माग्ने वा ग्रहण गर्ने काम। an act of asking for or receiving sth with your open palms joined together.

ख्या */plv.* **kʰjá**, *hmlv.* **səlá/** – [ना. *n.*] बोटबिरुवाको श्वास फेर्ने भाग; पात। one of the flat, usually green parts of a plant which are joined at one end to the stem or branch; a leaf.

ख्यानैःन्य[१] **/kʰjɑnəˈːnjə**, *ant.* **kĩnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम गर्दा सहकर्मी वा सहयात्रीभन्दा अगाडि जानु वा बढ्नु; टप्नु; छोडेर जानु। to leave sb behind while walking.

ख्यानैःन्य[२] **/kʰjɑnəˈːnjə**, *ant.* **mẹ̣njə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] बिर्सेर वा भुलेर जानु; छुट्नु। to forget; to fail to recall; to be left behind.

ख्यानैःन्य[३] **/kʰjɑnəˈːnjə**, *ant.* **lɑ̃njə/** – [स.क्रि. *v.t.*] माया मारेर जानु; त्याग्नु; छोड्नु। to abandon; to discard.

ख्यान्य */plv.* **kʰjɑnjə**, *hmlv.* **bʰĩnjə**, *nblv.* **bʰɪnnjə**, *slv.* **kjɑˈnjə**, *mḍ.* **loɦoke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै वस्तुलाई एकातिरबाट अर्कोतिर फाल्नु, मिल्काउनु, फ्याँक्नु। to throw; to toss; to hurl; to cast. **२.** गर्भ तुहाउनु; गर्भपतन गराउनु। to have miscarriage; to remove the foetus; to abort.

ख्यारो /kʰjɑro, *ant.* **rṹwə/** – [वि. *adj.*] वस्तुको मोटाइ वा बाक्लोपन कम भएको; पातलो। (of flat objects) thin.

ख्यासिन्य /kʰjɑsɪnjə/ – [वि. *adj.*] **१.** [अ.क्रि. *v.i.*] (शरीर) राम्ररी सरसफाइ र सरसजावट नगरी बस्नु। to live messily or dirtily. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] लथालिङ्ग पाराले कपडा लगाउनु। to dress messily or shabbily. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] खाएको चिजमा कुनै विकार परेर वा दिगमिग भएर मुखबाट निस्कनु; छाद्नु; उल्टी, बान्ता, वमन गर्नु। to vomit.

ख्युँन्य /kʰjũnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जहाँजहाँ सित्तैमा खानपिउन पाइन्छ उतैउतै धाउने गर्नु; खानेकुरा चाहार्दै हिँड्नु। to frequent or hang around somewhere with the prospect of getting food to eat gratis.

ख्यूव /kʰjʊwə/ – [वि. *adj.*] घोटिएर वा दलिएर खिइएको। (of objects) worn; eroded.

ख्योंग्यों /kʰjõgjõ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** चिप्लेर वा लडेर कतै पुगिहाल्ने गरी; फुत्त पुग्ने गरेर। (in the manner of landing somewhere) with a sudden slide or slip. **२.** ☞ (**चेकोप /tʃekop/**)

ख्यो[१] */plv.* **kʰjo**, *glv.* **fultuŋ**, *hmlv.* **skũ**, *slv.* **petjɑ/** – [ना. *n.*] महिलाले लगाउने भोटो प्रकारको लुगा; जनाना चौबन्दी; चोलो। a bodice; blouse.

-ख्यो[२] – [प्रत्य. *suf.* (*cond.*)] धातुमा जोडिँदा अनिश्चित सम्भावनार्थ जनाउने प्रत्यय; होला। (*e.g.* ता+ख्यो = भयो होला, जै+ख्यो = गऱ्यो होला, बा+ख्यो = गयो होला आदि।) a suffix which is attached to a root to indicate probability; maybe.

ख्योःन्य /kʰjoʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** मर्मभेदी बोलीले चित्त दुख्नु; घोचपेचको बोली बोल्दा मनमा पिर पर्नु। to feel hurt or wounded by someone's harsh words. **२.** पेट आदि अङ्गभित्र च्वास्स हुने गरी दुख्नु; चस्का हान्न; घोच्नु। to feel a stab of pain; to feel a sharp pain in your stomach. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजभित्र तीखो वा धारिलो चिज पसाल्नु; रोप्नु; घोप्नु; घोच्नु। to pierce; to stab; to prick; to gouge.

ख्योन्य */plv.* **kʰjonjə**, *hmlv.* **slonjə**, *ant.* **tũˈnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** लम्बाइ बढ्नु; लामो हुनु। to be longer; to lengthen. **२.** पछिसम्म रहने वा टिक्ने हुनु; चिरस्थायी हुनु; टिक्नु। to last; to be durable.

ख्योःव */plv.* **kʰjoːwə**, *hmlv.* **solo**, *glv.* **hlu**, *nblv.* **gʰjo**, *llv.* **kʰepɑ**, *ant.* **tũˈzɑ**, **tuno**, *mḍ.* **lotʃə/** – [वि. *adj.*] **१.** लम्बाइ बढी भएको; लामो। long. **२.** चिरस्थायी; पछिसम्म रहने; टिकाउ। long-lasting; durable.

ख्वाँगिल */plv.* **kʰwɑ̃gɪl**, *hmlv.* **kʰwɑ̃gɪr/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** चारैतिरबाट गोलाकार हुने गरी घेरिने चालमा। in the manner of encircling or surrounding sb/sth.

ख्वाः /kʰwaʔ/ – [सर्व./वि. *pron., adj.*] ☞ (**४. कोए /koᵉ/**)

ख्वाप्चापो /kʰwaptʃapo/ – [वि. *adj.*] चोट लागेको ठाउँमा कुच्चिएर धसिएको; प्वाल वा खाल्डो परेको। having a depression by being hit; dented.

ख्वाँगिलो /kʰwãgɪlo, *syn.* **kʰwargɪlo** > **kʰwargwaro/**– [वि.*adj.*] गोलो आकारको; वृत्ताकार। circular; round; spherical.

ख्वाल्या /kʰwalja/ – [वि.*adj.*] नचाहिँदो हल्ला फैलाउने; तुच्छ; असभ्य; गँवार। uncouth; boorish.

ख्वास /kʰwas/ – [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि प्वाल पर्ने/पार्ने वा छेड्ने/छेडिने ढङ्गले। in such a way to pierce or to be pierced suddenly. > **ख्वासख्वासो /kʰwas-kʰwaso/**– [वि. *adj.*] तुरुन्तै, सजिलै चुँडिने वा च्यातिने खालको; अति नरम; नाजुक। easily damaged, broken, snatched or harmed; very soft; fragile; tender.

ग

गाँ /*nblv.* **gĩ**, *plv.* **tʃʰotò:**/ – [वि. *adj.*] **१.** एकदेखि भिन्न; अर्को; दोश्रो; अरू; अन्य। next; second; other. **२.** भिन्न; बेग्लै; अलग। different. **३.** आफू बाहेकको; पराइ; चिनजान नभएको; बिरानो; अपरिचित। (of people) unknown; strange.

गाजिउ/**gɨdʒɪᵘ**, *syn.* **gɨmkɪᵘ**, *ant.* **tʃərara fəra:wə**/ – [वि. *adj.*] दम्भले वा स्वभावैले कम बोल्ने; आवश्यक पर्दासमेत धेरै नबोल्ने; अल्पभाषी। not talking much even if required; quiet; withdrawn; reserved; taciturn.

गादीःगादी सैसिन्य /**gɨdi:gɨdí: sə̰ˈsɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खानेपिउने वा कुनै कामकुरा आदिमा व्यग्रताका साथ लागिपर्नु; मरिमेटेर लाग्नु। to get desperately involved in sth. **२.** छोड्नै नसक्ने गरी वा मुखै नबिसाइकन खाइरहनु वा पिइरहनु। to eat voraciously, with relish or a great appetite.

गादिन्य /**gɨdɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (क्यै चिज) पूरै डुब्नु; हिलो, धाप आदिमा भासिन पुग्नु; बुड्नु। to sink completely in mud, swamp, sand or mire. **२.** धनसम्पति आदि पूरापूर नष्ट हुनु; आर्थिकरूपले अन्तिम अवस्थामा पुग्नु; सम्पत्ति डुबेर स्वाहा हुनु; टाट पल्टनु। to go bankrupt.

गाम्किउ /**gɨmkɪᵘ**/ – [वि. *adj.*] ☞ (**गाजिउ** /**gɨdʒɪᵘ**/)

गाम्किन्य¹ /**gɨmkɪnjə**, *ant.* **fə̃ˈnjə, sə̰̃njə, sə̰lə̰̃njə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] हावा ओहोरदोहोर हुन नपाई धेरै गर्मीको महसुस गर्नु; उम्सनु; गुम्सनु। to feel suffocated due to heat or lack of air circulation.

गाम्किन्य² /**gɨmkɪnjə**, *ant.* **tʃʰadʒasnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] रिसले नबोलेर बस्नु; गम्कनु। not to speak because of anger; to fume; to seethe.

गारगैं /**gɨrĩ**/ – [ना. *n.*] **१.** धामीझाँक्री बसाल्दा उसलाई दिइने नगद, भेटी, अन्न आदि। the offering of money, grains etc. made to a shaman or witch doctor when summoned. **२.** मुर्दालाई घाटमा लाँदा बाटाबाटामा फ्याँकिने पैसा। coins or pieces of iron dropped on the way to the cemetery in the name of the dead person.

गारगैंन्य /**gɨrĩnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] निद्रा पुगेर ब्युँझनु; निद्राले छोड्नु; निद्रा पुग्नु। to wake up from enough sleep; to have enough sleep.

गार्किन्य /**gɨrkɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जमिनको सतह तलतिर दबिनु; भासिनु; सर्नु। (the earth's surface) to move slowly downwards; to sink; (towards sth) to incline. **२.** समय गुज्रिँदै जानु; समय घर्कनु; बेला जानु। (of time) to pass.

गार्जिउ /**gɨrdʒɪᵘ**, *syn.* **gʰəgərano**/ – [वि. *adj.*] एकदमै ठूलो; बडेमानको; यामानको; विशालकाय; अजङ्गको। larger than usual; giant.

गालगैंन्य /**gɨlĩnjə, pemnjə, fulupsɪnjə**, *ant.* **tərã lɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] घोप्टो परी

छातीले भुइँमा टेकेर (हात खुट्टा पसारेर) रहनु, सुत्नु। to lie prone.

गलिन्य /gɨlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** फल आदि कुनै वस्तु तल्तिर झर्नु; खस्नु। (of fruits, etc.) to fall from the tree. **२.** कुष्ठरोग, दुर्घटना वा कुनै कारणले शरीरका अङ्गहरू झर्नपुग्नु। (of organs) to drop due to leprosy or any mishaps.

गल्किन्य[1] /gɨlkɪnjə, *ant.* **dʒɨmɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] घ्यू, बरफ आदिमा ताप परेर पग्लन सुरु हुनु। (of ghee, ice, etc.) to become liquid; to melt; to thaw.

गल्किन्य[2] – [अ.क्रि. *v.i.*] अडान छोड्दै जानु; गल्नु। to slowly give up one's stance; to succumb.

गल्ती /gɨltɪ/ – [ना. *n.*] जानी-नजानी वा अनायास हुन गएको अनुचित काम; बिराम; भुल; त्रुटि। a fault, mistake or error; a slip.

गल्थिउ /gɨltʰɪᵘ/ – [वि. *adj.*] हस्म न भस्मसँग हलक्क बढेको। full-grown; mature; bulky.

गहनिन्य /gɨɦɨnɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] असह्य पीडा हुँदा आर्तनाद गर्नु; कन्नु। to cry or groan with pain.

ग /gə/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**गप /gəp/**)

गज /gədʒə/ – [ना. *n.*] **१.** घर, पर्खाल आदिको गारो उठाउन जमिनमुनि राखिएको ढुङ्गाको आड; जग। a part of a building below the ground; a foundation. **२.** कामकाजको आरम्भ; थालनी; शुरुवात। beginning or commencement of sth.

गजन्या /gədʒənjɑ/ – [वि. *adj.*] मोटोघाटो भई राम्ररी हुर्केबढेको; अथुलो। healthy; stout.

गजर /gədʒər/ – [ना. *n.*] घोडा, सुँगुर आदि प्राणीको गर्दनमा हुने खम्रो रौं; जगर। a horse's mane; the bristle of animals such as pigs.

गजा /gədʒɑ́/ – [ना. *n.*] दमाहा, ढ्याङ्ग्रो आदि बजाउन प्रयोग हुने छोटो डन्डी; गजो। (of musical instruments) a drum stick.

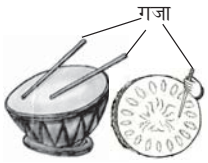

गजापो /gədʒɑpo/ – [वि. *adj.*] **१.** (कुनै व्यक्ति, वस्तु, कुरा) गुण, रुप, आकारप्रकार आदिद्वारा मनै खिच्ने खालको; आकर्षक; राम्रो; सुन्दर; beautiful; attractive. **२.** राम्रो गुणस्तरको; असल; काइदाको। of high quality; of high standard; good; first class.

गज्यारिन्य /gədʒjɑrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिजको रस निकाल्न सोको चारैतिरबाट बेस्सरी च्याप्नु; निचोर्नु। to squeeze sth. **२.** एकै ठाउँमा मिसमास पार्नु; मुछ्नु। to mix; to knead.

गत /gətə/ – [ना. *n.*] काम गर्नसक्ने क्षमता; सामर्थ्य। efficiency; capacity.

गथा /gətʰɑ/ – [ना. *n.*] खरिद-बिक्री गरिने वस्तुको थोक मात्रा; एकमुष्ट नगद; थोक। a stock of things for sale and purchase. > **गथैन्य /gətʰəˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] नरमकरम मिलाएर एकमुष्ट कुनै चिज खरिद गर्नु; थोकमा किन्नु। to buy goods wholesale.

गदा /gədɑ/ – [ना. *n.*] (बस्न, सुत्न हुने) डसना वा त्यस्तै प्रकारको मोटो र नरम आसन वा ओछ्यान। a soft thick seat or bed made of cotton, cloth etc.

गदान्त्या /gədɑntjɑ/ – [ना. *n.*] जमिनमुनि गाडेर राखिएको धन; गाडधन। buried treasure.

गदारिन्य /gədɑrɪnjə, *md.* **feʈke/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई तलतिर दबाव दिएर थिच्नु; अँचेट्नु। to press sth down; to compress.

गन /gən, ŋən, ŋə̃ˈ/ – [ना. *n.*] तरकारीको रूपमा प्रयोग गरिने हरिया वनस्पतिको पात; सागसब्जी; सागपात। leafy green vegetable.

गनौत/gənəᵘtə/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**खि /kʰɪ/**)

गःन्य /gə̀ːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (कुनै चिज) तरलावस्थाबाट बाक्लो, ठोस वा साह्रो बन्दै जानु; जम्नु। to solidify; to freeze.

गप[1] */plv.* **gəp**, > *hmlv.* **rgəp**, *glv.* **gə**, *slv.* **hp/** – [ना. *n.*] लुगा, कपडा आदि सिउने फलामे नाश्रीवाल सुइरो; सियो। a sewing needle.

गप[2] – [ना. *n.*] बूढीऔंलाको चौडाइभरिको नाप; अङ्गुल। a measurement equal to the length of a thumb.

गपैःन्य /gəpə́ˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दुई वा सोभन्दा धेरै चिजलाई एक आपसमा मिलाउनु; मिसाउनु; संयुक्त तुल्याउनु; जोड्नु। to mix; to combine; to unite.

गप्न्य /gəpnjə, *ant.* **tʰunjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] इनार, कुवा, धारो आदिबाट पानी उघाएर भाँडोमा हाल्नु; पानी भर्नु। to collect water from a well, tap, etc.

गबाःन्य /gəbɑ̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] उफ्रन, भाग्न वा लात्ती हान्न नसकोस् भनेर जनावरका खुट्टा बाँधिदिनु; खुट्टे लाउनु; छाँद्नु। to hobble an animal by tying its legs.

गम[1] */plv.* **gəm**, > *hmlv.* **rgəm**, *glv. & slv.* **həm**, *md.* **dʒʰɑ/** – [ना. *n.*] बोट, बिरुवा आदि उम्रन वा बढ्नसक्ने भूसतहको मलिलो अंश; माटो। the fertile layer or crust on the surface of the ground in which plants grow; soil; earth.

गम[2] – [ना. *n.*] कुनै चिज उपभोग गर्नको लागि भित्रैदेखि जागेर आएको चाहना; अभिरुचि। inner desire for sth.

गमदर्ला[1] */plv.* **gəmdərlɑ**, *hmlv.* **dĩkurɑ**, *llv.* **bʰosjɑ/** – [ना. *n.*] खेत आदि खनजोत गर्दा निस्कने माटाको ढिस्को वा डल्लो। clods of earth after digging or ploughing it.

गमदर्ला[2] – [ना. *n.*] माटाको डल्लो। a lump or clod of earth.

गर[1] **/gər > gər-gər/** – [ना. *n.*] पछिलाई चाहिन्छ भन्ने सोचविचारै नराखी कुनै पनि वस्तु (अन्न, धन आदि) निकालिरहने काम। an act of consuming or spending sth thoughtlessly. **~वाल्न्य**[1] **/wɑlnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तु त्यसरी निकाल्नु। to consume or spend sth in this manner. **~वाल्न्य**[2]**–** धनसम्पत्ति उडाउनु; मास्नु। to squander property.

गर[2] – [ना. *n.*] **१.** घरको छानो, छतको भित्रपट्टिको भाग; सिलिङ। the inside top of a room; a ceiling. **२.** कुनै कुरा पूरा गर्न राखिएको सीमा वा सर्त; अडान। sth that must exist for sth else to happen; a condition.

गरक /gərək/ – [क्रि.वि. *adv.*] सबैजना सँगसँगै मिलेर कुनै काम एकैसाथ सिध्याउने चाल; एकसाथ। in the manner of accomplishing a task or achieving an end together.

गरवा/gərəwɑ/ – [ना. *n.*] खोलाभित्रको उपयुक्त स्थानमा चारोलाई ढुङ्गाले थिचेर छाडेर सो चारा खान माछाहरू जम्मा भएपछि घेरो मारी माछा मार्ने काम। an indigenous technique of catching fish by closing in on them. **~झोम्न्य /dʒʰomnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*]

पानीमा ढुङ्गा थुपारी माछाका कृत्रिम घर वा कुर बनाइदिनु; माछा बस्नको लागि पानीमा ढुङ्गा थुपार्नु। to make artificial *kur* for fish.

गराँन्य[१] */plv.* **gərɑ̃(ŋ)njə**, *ulv.* **səmnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] रोगबाट मुक्त भई बिसेक, निको हुनु; सञ्चो हुँदै जानु। to return to a previous state of health; to recover; to convalesce.

गराँन्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*] सन्तुष्ट हुनु; चित्त बुझ्नु। to be satisfied or contented.

गरेʔ **/gəreʔ/** – [ना. *n.*] गाई, भैंसी आदिलाई बाँध्नको लागि निगालाको चोयालाई बाटेर बनाइएको डोरी; चोयाको दाम्लो। a tether made of *nigālo* strips.

गर्कन **/gərkən**, *syn.* **gərkɑ/** – [ना. *n.*] यात्रा गर्दा पार गरिने लगभग एक कोससम्मको दुरी; एक बिसौनाको दुरी। a distance of one *kosh* (about two miles) that a person covers in their journey; one stoppage.

गर्खा **/gərkʰɑ/** – [ना. *n.*] तुलनात्मक रूपमा ठूलो र घना गाउँ। a large and densely populated village.

गःर्न्य **/gəːrnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] भिर, पखेरा आदि असजिला ठाउँमा गइसकेपछि वा अग्लो रुखमा चढिसकेपछि कहाली लागेर फर्कन नसक्ने हुनु; गएको वा चढेको ठाउँमा अड्कने हुनु। to be unable to climb down a precipice or tall tree because you feel dizzy due to height; to get stuck in a precipice or tall tree; to be stranded there.

गर्भ्या **/gərbʰjɑ**, *ant.* **dɑ̃tʰjɑ/** – [वि. *adj.*] पेटमा बच्चा रहेको; गर्भधारण गरेकी; गर्भ बोकेको; गर्भिणी; दोजिया। pregnant; expecting a baby.

गल[१] */plv.* **gələ**, *slv.* **tʃʰər/** – [ना. *n.*] गहुङ्गो चिज पल्टाउन प्रयोग हुने काठ वा फलामे डन्डी। a wooden or metal bar which is used to move a heavy object; a lever.

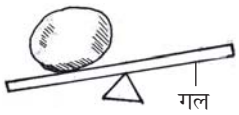

गल[२] – [ना. *n.*] सुँगुर जस्तै मोटो र कसिलो देखिने जङ्गली प्राणी; बँदेल; बनेल। a wild boar.

गलाँ */plv.* **gəlɑ̃(ŋ)**, **dʰɑ̃**, > *hmlv.* **rdʰɑ̃**, *glv.* **dʰɑʷlɑ**, *slv.* **dɑʷrɪ/** – [ना. *n.*] वस्तुभाउलाई बाँध्नको लागि जुट वा भाङको रेसा बाटेर बनाइएको डोरी; दाम्लो। a tether made of jute fibres.

गलैःन्य **/gələ̀ːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] स्थिर वा कुन्डिरहेको कुनै वस्तुलाई खस्ने बनाउनु; झार्नु; खसाउनु। to cause sth to fall; to drop.

गल्कैःन्य **/gəlkə̀ːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ठोस चिजलाई ताप दिई पग्लिने पार्नु; पगाल्नु। to change a substance from a solid to a liquid state by heating it; to melt. **२.** कुनै कुरामा अरूलाई मञ्जुर गराउनु। to make someone to agree; to persuade. **३.** पोथी जनावरलाई यौनसम्पर्कको लागि तयार तुल्याउनु; यौनोत्तेजित पार्नु। to make a female animal ready for mating; to titillate; to cause sexual arousal.

गल्द्या **/gəldjɑ/** – [ना. *n.*] परिपक्व अवस्थामा पुगेको प्रायः एक्लै रहने भाले बँदेल। a mature male wild boar that loves to live alone.

गल्न्य */plv.* **gə̀lnjə**, > *hmlv.* **rgə̀lnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैलाई करकापमा पारी कुनै चिज खरिद गराउनु; किन्न लगाउनु; भिडाउनु; किनाउनु। to cause or force sb to buy sth. **२.** ढोकाको खापा बन्द गर्नु; ढोका लगाउनु; थुन्नु। to shut the door. **३.** कुनै चिज वा

कसैलाई कोठाभित्र थुनेर ढोका बन्द गर्नु। to shut sb/sth in a room.

गसाँका */nblv.* **gəsãka,** *hmlv.* **skẽ,** *plv.* **mãtʰə/** – [ना. *n.*] छ्याङ थन्क्याउन हुने डल्लो आकारको माटाको ठूलो भाँडो; माटाको गाग्रो। a large earthen pot used to store *chhyāng.*

माँथ

गाँ /gã/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**१. कापरा /kapəra/**)

गाँत्यागुँती /gãtjagũtiː, *syn.* **gaŋəljaguŋɨliː/** – [ना. *n.*] नागबेली परेको घुमाउरो परेको देखिने नदी, बाटो वा वस्तु; नागबेली। curving and twisting like a snake; serpentine.

गाँथा /gãtʰa/ – [ना. *n.*] वनस्पतिको हाँगा, पात पलाउने भाग; खण्ड-खण्ड परी जोडिएको देखिने ऊखु, मकै, बाँस जस्ता वनस्पतिको जोर्नी; आँखा। a place on the stem of a plant such as sugar cane, maize, bamboo from which a branch or a leaf grows; a node; a knot.

गाँथैसिन्य /gãtʰəˈsɪnjə, *ant.* **fjaʔsɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] कुकुर, स्याल आदि जनावर यौनसम्पर्क गर्दा जोल्टिनु। (of dogs, jackals) to get entangled while coupling.

गाँदा /(r)gãdà/ – [ना. *n.*] आयोडिनको कमीले घाँटीमा ग्रन्थी फुलेर निस्कने डल्लो; गलगाँड। a swelling at the front of the neck caused by an increase in size of the thyroid gland; goitre.

गाँदारुली /gãdaruliː/ – [ना. *n.*] वर्षा यामको समयमा ओसिलो ठाउँमा पाइने ढाडमा साह्रो खबटो भएको र भुइँमा घस्रँदै सेतो च्याल छोड्दै हिँड्ने एक प्रकारको किरा; शंखेकिरा। a small creature with a soft wet body and round shell, that moves very slowly and often eats garden plants; a snail.

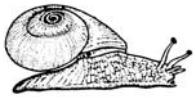
गाँदारुली

गाँदालोतन /gãdalotən/ – [ना. *n.*] जिद्दी प्रदर्शन गर्न भुइँमा गरिने लडीबुडी। writhing about or rolling on the floor demanding for sth; rolling.

गाँन्य /gã(ŋ)njə, *md.* **ʈereṇke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] धेरै जाडो लागेर कठ्याङ्ग्रिनु; जाडोले गर्दा हातखुट्टा अररिनु; गङ्ग्रिनु; कक्रक्क पर्नु। to go stiff with cold.

गाँस /gãsə/ – [ना. *n.*] **१.** शवमाथि वा काजकिरियाकोदिनइच्छानुसारश्रद्धाञ्जलीस्वरुप चढाइने रुपैंया-पैसा। money that is put on the dead body during funeral or offered in the name of the dead person on the day of the last rites. **२.** दुई चिजको आपसमा जोडिएको भाग; जोर्नी। a joint.

गाः /gáː, *md.* **sawət/** – [ना. *n.*] **१.** कुखुरा, चरा आदि खाने ठूलो जातको हिँस्रक पक्षी; चिल। an eagle. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] मुख फाट्टिने गरी; मुख खोल्ने किसिमले; खान खोज्ने ढङ्गले; आँ। with your mouth wide open; in the manner of eating sth; agape.

गाउला /gaᵘla/ – [ना. *n.*] ☞ (**छ्वान /tʃʰwan/**)

गाʔ /gàʔ/ – [ना. *n.*] **१.** मुखबाट निस्केको आवाज। any sound produced from the mouth of man or animals. **२.** कुनै वस्तु ठोकिँदा आउने आवाज, ध्वनि। a sound produced striking against sth. **३.** लसुनसँग मिल्दो आकार, रङ र पत्र भएको,

वनपाखामा पाइने, खान हुने एक किसिमको कन्दमूल। a wild root vegetable that resembles garlic.

गाङ्न्य /gaŋnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**गाँन्य /gãnjə**)

गाजल /gadʒəl/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**अँगार /ĩgar/**)

गात्न्य /gatnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे.] ☞ (**२. गैःन्य /gə'ːnjə/**)

गादाल्फ्यागुदुल्फी gadalfjagudulfɪ/ – [ना. *n.*] झोलपदार्थमा मिसिएर रहने चोक्टाचोक्टी। pieces mixed or dipped in liquids such as vegetable soup.

गादू /gadʊ́/ – [ना. *n.*] तामाको सानो गाग्री। a small copper vessel for holding/carrying drinking water.

गादैःन्य /gadə̀'ːnjə, *md.* **tʃʰakke, ʈʰakke/** – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजलाई जमिनमुनि राखेर पुर्नु; गाड्नु। to put sth into the ground and cover it; to bury.

गाद्यागद्दी /gadjagɨdíː/ – [ना. *n.*] एक्कासि क्यै नसुनिने गरी कान बन्द हुने स्थिति। in the manner of being struck deaf.

गाना? /ganà?/ – [ना. *n.*] खुट्टा पलाइनसकेको भ्यागुताका बच्चा; चेपागाँडा। a small black creature witha large head and long tail which lives in water and develops into a frog or toad; tadpole.

गानिसो /ganɪso/ – [वि. *adj.*] (पिप) अर्ध तरलावस्थाको; बाक्लो; जमेको। (of pus) a thick yellowish or greenish liquid.

गापगाप /gapgap/ – [ना. *n.*] मर्ने बेलामा बोल्न चाहेको सङ्केत दिने आवाजविहिन मुख चलाइ; प्याकप्याकति; मृत्युवरणको अन्तिम श्वास फेराइ। a gasp made by a dying person; a person's dying breath.

गाप्तापो /gaptapo, *ant.* **dʒɨmɪᵘ/** – [वि. *adj.*] राम्ररी नजोडिएर वा चर्केको ठाउँमा रुन् फाटेको। a narrow opening or a cracked (in a joint).

गाब /gabə/ – [ना. *n.*] सुकेको काठभित्र हुने रातो रङको कडा भाग। the red hard part dry wood.

गाबरा */plv.* **gabəra, rel, tʃerdʒé**, *hmlv.* **lũzʰuriː/** – [ना. *n.*] टुक्र्याइएर वा टुक्रिएर मसिना भएका ससाना ढुङ्गाको समूह; रोडा; गिट्टी; कङ्क्रिट। very small stones used for making a wall; gravel; grit.

गाबु */plv.* **gabu**, *tlv.* **ɦərpe/** – [ना. *n.*] दूध दुहुन प्रयोग हुने मुख फुकेको र पिँधतिर साँगुरिँदै गएको काठको ढुङ्ग्रो; दुधेरो; गबुवा। a milking pot made of wood.

गाभिना /gabʰɪna/ – [वि. *adj.*] ☞ (**असर्दो /əsrdo/**)

गाभिन्य /gabʰɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** समयमा निदान र उपचार नगर्दा रोगले रुन् गम्भीर रुप लिनु; सङ्क्रमण फैलनु। (of infection) to spread in the body due to the lack of timely treatment; to get infected. **२.** दुईभन्दा बढी वस्तुहरू एकै ठाउँमा मिसिन वा जोडिन पुग्नु; जोडिनु। (of more than two things) to mix; to join; to meet together.

गाम्किल /gamkɪl/ – [ना. *n.*] आफूले इच्छाएको कुरा नपाएको वा नपुगेको रिसले अरूले अह्राएको वा भनेको कामकुरा नगरी बस्ने स्थिति; बाउँठिने काम। to be in a sulk.

गार */slv.* **gar**, *plv.* **pup**, > *hmlv.* **rpup/** – [ना. *n.*] पाखा, भित्ता आदिमा बनेको प्रकृतिक खोपा; ठूलो चट्टानको ओत परेको भाग; ओडार। a cave; a den; a cavern.

गारा /gara/ – [ना. *n.*] ढुङ्गाको पर्खाल लगाउँदा बीचमा मसलाको रूपमा राखिने मुछिएको गिट्टी माटो। building material that is made by mixing mud and small stones, grit, etc.

गाःर्न्य/gà:rnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] डर, त्रास आदिले होस हराएर बोल्न नसक्ने भई साहस टुट्नु; होस हराउनु। to lose courage to speak resulting from fear or confusion.

गाल /gal/ – [ना. *n.*] अरूको अनिष्ट कामना गर्दै गरिने दुर्वाच्य; सराप; कलङ्कसूचक बोली; गाली। a curse, an abuse. > **गालदुबाल /galdubal/**– गालीको थुप्रो; गालीगलौजको वर्षा। a volley of abuse.

गाला[१] **/gala**, *mḍ.* **sjapus/** – [ना. *n.*] चेहराको दायाँबायाँ भाग; गाला। the soft part of your face which is below your eye and between your mouth and ear; cheek.

गाला[२] – [क्रि.वि. *adv.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**ओःत /o:tə/**)

गालिन्य /galɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लगातार रोएर थाक्नु। to feel exhausted after weeping for a long time.

गाल्न्य[१] **/galnjə**, *mḍ.* **melke**, *ant.* **tjạ̈lnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खानेकुरा आदि निल्नु। to swallow. **२.** (हेय वा गालीको भावमा) बेसरी धेरै खानु; घिच्नु; हसुर्नु। to gulp sth down; to gobble sth down. **३.** कसैबाट लिएको ऋण, सापटी आदि पचाउनु; फिर्ता नगर्नु। not to pay sb back. > **गालगुल /galgul/**– [क्रि.वि. *adv.*] (खानेकुरा) भेट्टाउनासाथ तुरुन्त खाएर सिध्याउने गरी; भएजति सबै खाइहाल्ने आहारिसे चालले। (of eating) greedily; hungrily; gluttonously.

गाल्न्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*] च्यापच्यापे चिज, रङ; फोहोर वस्तु कतै टाँसिन पुग्नु; लाग्नु। to stain; to get stuck.

गाःस */krlv.* **gà:sə**, *syn.* **fərne**, *glv.* **fərnɪŋ**, *slv.* **fənɪŋ**, *ant.* **ạ̈rtanɪ/** – [ना. *n.*] आउने अर्को वर्ष वा साल; आगामी वर्ष, साल। next year; coming year.

गास्या /gasja/ – [ना. *n.*] मागेर पेट पाल्ने; गाँस खोज्दै हिँड्ने; मागेर जीविका चलाउने; मागी खाने; माग्ने; भिखारी। a beggar; a destitute.

गिन /gɪn/ – [सर्व. *pron.*] 'म' शब्दको द्विवचनरुप; दुई जनाको प्रतिनिधित्त्व गरेर एक व्यक्तिले बोल्दा प्रयोग गर्ने सर्वनामवाची शब्द; हामी दुई। first person dual pronoun used as the subject of a verb; we two.

गिन्न्य /gɪnnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/शे./निभु.भे. *slv. & nblv.*] कसैसँग कुनै विषयमा जानकारी लिनु, प्रश्न गर्नु; जवाफ वा निधो माग्नु; सोध्नु। to put a question to someone, or to request an answer from someone; to ask.

गिन्मीं /gɪnmĩ/ – [सर्व. *pron.* (*poss.*)/वि. *adj.*] "मेरो" शब्दको द्विवचन; हामी दुई जनाको स्वामित्त्व भित्रको; हामी दुई जनाको। first person dual possessive pronoun; our (two).

गिप /gɪp/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**घाल्यापगःलिप /gʰaljapgɨlɪp/**) ~**राल्न्य/ralnjə/**– [स.क्रि.

v.t.] पहिरो, हुल, माहुरीको समूह आदिले एक्कासि ढाकी वा छोपिहाल्नु। to be engulfed by a landslide, a swarm of bees, a crowd of people, etc.

गिर /gɪr/ – [ना. *n.*] दुई पाताबीच गर्धनको मुन्तिरको भाग। nape.

गिरगाँद्या /gɪrgɑ̃djɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** मोटा पाँसुला गरेको तर होचो र बलिष्ट। chunky. **२.** शारीरिक गठन मिलेको; हृष्टपुष्ट। stout; robust.

गिल /gɪl/ – [ना. *n.*] छिटोछिटो पाइला सारेर गरिने यात्रा; दौडाइ; कुदाइ। an act of moving swiftly; a swift walk; run. > **गिल्न्य**[1] **/gɪlnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] छिटो छिटो पाइला सारेर हिँड्नु; सुइँकुच्चा ठोक्नु; फटाफट गोडा चाल्नु; दौड्नु; कुद्नु; दगुर्नु; टुइँकनु। to stride; to run; to take your heels. > **गिल्न्य**[2]**–** कुनै काम छिटो छरितोका साथ गर्नु। to finish a piece of work quickly.

गिलगिल/gɪlgɪl/ – [ना. *n.*] **१.** किरा, फटचाङ्ग्रा, मानिस, जनावर आदिको ठूलो वा बाक्लो भिड। **२.** अति ठूलो सङ्ख्याको हुल वा भिड। a swarm of insects; a crowd of people; a herd of animals.

गिलिप /gɪlɪp/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**गिप /gɪp/**) > **गिलिपगिलिप /gɪlɪpgɪlɪp/–** अति ठूलो र बाक्लो भिड हुने चालले। in the manner of being crowded or swarmed.

गिल्लैन्य /gɪllə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अर्काको अवनति वा दुर्गुणलाई इङ्गित गरेर गिज्याउनु; रुप, स्वभाव, चरित्र आदिको खिसी गर्नु; अरूलाई होच्याएर कुरा गर्नु; गिल्ला गर्नु। to make fun of somebody maliciously; to tease.

गिव /gɪwə, gɪso, gɪswə, *ant.* **bomo/ –** [वि. *adj.*] धेरै तौल भएको; गह्रौं; गहुङ्गो; बोझिलो। heavy; weighty. > **गिस /gɪs** & **rgɪs/–** [ना. *n.*] पदार्थमा पर्ने गुरुत्वाकर्षणको मात्रा; भार; वजन; बोझ। weight; heaviness. > **गिसन्य /gɪsnjə,** *md.* **lɪske/–** [अ.क्रि. *v.i.*] गह्रुँगो हुनु; भारी हुनु। to be heavy.

गुँ */plv.* **gũ** *syn.* **guŋ,** *slv.* **gurgɪ/ –** [ना. *n.*] **१.** पाखुरा र नारीको जोर्नी खुम्च्याउँदा चुच्चो पर्ने अङ्ग; कुहिनो। elbow. **२.** कुहिनोदेखि माझी औंलासम्मको नापो; एक हात वा आधा गजको नाप वा लम्बाइ। a unit of length, equal to the distance from the elbow to the tip of the middle finger; a cubit. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] हातले कुनै चिजको नाप लिनु; एकएक हात गरी नाप्नु। to measure with a cubit. > **गुँथु /gũtʰu/–** [ना. *n.*] कुहिनोदेखि मुठीसम्मको नापो वा लम्बाइ। a unit of length, equal to the distance from the elbow to the fist; a short cubit.

गुइ /gu'/ – [ना. *n.*] डाले घाँसको रूपमा प्रयोग गर्नमिल्ने ठूला रुख हुने वृक्ष; खर्सु; खन्नेतो। a type of fodder tree.

गुखीः */plv.* **gukʰíː (kạ?),** *hmlv.* **gʰuskiː/ –** [ना. *n.*] टाउको ठूलो, लामा रौं र घोक्रे आवाज हुने शुद्ध नश्लको ठूलो कुकुर; भोटे कुकुर। a mountain dog.

गुगूःती /gugoːtíː/ – [ना. *n.*] लामो डन्डीलाई बीचमा कौचिजले अडयाएर दुबैतिर बसी बच्चाले खेल्ने खेल। seesaw.

गुगूती

गुङ /guŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**गुम /gum/**)

गुङ्गुही */krlv.* **guŋguɦɪ,** *nblv.* **gu'lɑ,** *glv.*

gulaɦɪ, *hmlv.* **gõ¹**, *plv.* **məltʃʰapja jaŋguɦɪ/** – [ना. *n.*] खैरो र कालो लामो भुत्ले पुच्छर हुने जङ्गली जन्तु; मलसाँप्रो। a small carnivorous animal with a long body and tail, short legs, and brown fur; a weasel.

गुजुरा /gudʒura/ – [ना. *n.*] भौतिक शरीर बाँच्ने माध्यम; जसोतसो पेटपालो गर्ने काम; निर्वाह; जीविकोपार्जन; जीविका; जीवनयापन। livelihood. ~**दान्य /danjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] जेनतेन जीविका चलाउनु; जीवन निर्वाह गर्नु। to live at subsistence level.

गुजुऱ्या /gudʒurja/ – [वि. *adj.* / प.भे. *plv.*] लामो कपाल भई नसुहाउँदो देखिने; गुजुल्टो, जगल्टा भएको; झाँक्रो परेको। unkempt or dishevelled hair.

गुथलाउ /gutʰəlaᵘ/ – [वि. *adj.*] ☞ **(खारताउ /kʰartaᵘ/)**

गुदी */plv.* **gudɪ**, *hmlv.* **gʰət/** – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको खप्परभित्र हुने सम्पूर्ण इन्द्रियलाई नियन्त्रण गर्ने र ज्ञान दिने नरम पदार्थ; मथिङ्गल; मस्तिष्क; मगज; गिदी। the organ inside the head that controls through, memory, feelings and activity; brain. **२.** स्थितिको सोचविचार, तर्क वितर्क र निर्णय आदि गराउने शक्ति; बुद्धि; प्रतिभा। intelligence; talent.

गुधु /gudʰu/ – [क्रि.वि. *adv.*] खुत्रुक्क, भुतुक्क भई मर्ने वा मार्ने गरेर; प्रहारद्वारा भुतुक्कै परेर ढाल्ने वा ढल्ने गरी। (of killing or dying) suddenly and unexpectedly.

गुन /gun/ – [ना. *n.*] **१.** कसैले गरेको उपकार। succor; help. **२.** प्राप्त उपकारको मूल्याङ्कन; उपकार सम्झने काम; कृतज्ञता। gratefulness; gratitude. ~**मानिन्य /manɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] उपकार सम्झनु; प्राप्त योगदानको मूल्याङ्कन गर्नु; गुन मान्न; आभार प्रकट गर्नु। to express gratitude.

गुन्जुरिन्य /gundʒurɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धागो धेरै बटारिएर गाँठो पर्नु। to become twisted into a knot; to get knotted.

गुन्दुरी /gundurɪ, *syn.* **bʰudʒa/** – [ना. *n.*] मुलालाई मसिनो बनाई कुनै भाँडोमा खाँदेर वा खाडलमा थिचेर केही समय राखी अमिलो बनाइएको गुन्द्रुक; सिन्की। a type of dry and sour vegetable made from moolis, crushed and kept in a container or a pit until it goes sour.

गुन्य¹ */plv.* **gunjə** > *hmlv.* **rgunjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] पाउने आशामा कुरेर बस्नु; ढुक्नु; धर्ना कस्नु। to wait expecting to get sth.

गुन्य² – [स.क्रि. *v.t.*] कसैको बाटो हेर्नु; प्रतीक्षा गर्नु; पर्खेर बस्नु; पर्खनु; कुर्नु; रुङ्नु। to wait; to hang around; to linger.

गुन्य³ */plv.* **gunjə** > *hmlv.* **rgunjə**, *mḍ.* **ŋoske/** – [स.क्रि. *v.t.*] कसै वा कुनै चिजको सुरक्षाको लागि चियो गर्नु; रुँगेर बस्नु। to keep vigil in order to safeguard sth or sb.

गुबा /(u)guba/ – [ना. *n.*] वनस्पतिको भर्खरै पलाएको कलिलो मुना। sprouts; shoots.

गुम */plv.* **gum**, > *hmlv.* **rugum**, *glv.* **guŋ/** – [ना. *n.*] सुत्दा टाउको उचाल्न शिरमुनी राखिने नरम साधन; सिरानी। a cloth bag filled with soft materials, used for resting your head on in bed; a pillow.

गुम्सिन्य¹ */plv.* **gumsɪnjə**, > *hmlv.* **rgumsɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] सुत्दा टाउको मुनि सिरानी वा कुनै चिज राख्नु; सिरानीमा टाउको अड्याउनु। to rest your head (while sleeping) on a pillow or sth else that is soft or comfortable.

गुम्सिन्य² – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** हावाको आवतजावत

बन्द भई हप्प हुनु; बाफ, गर्मी आदिले उकुसमुकुस हुनु; गुम्सनु; बाफिनु। to feel uncomfortable or suffocated through excessive heat and lack of fresh air. **२.** कसैको आश्वासनमा भर परेर बस्नु; कसैप्रति आश्रित रहनु; आशा सँगालेर बस्नु; अपेक्षा राख्नु। to depend on sb; to expect sth from sb.

गुर[१] /*plv.* **gur**, *glv. & slv.* **ur**, *mḍ.* **wapa**/ – [ना. *n.*] घोडा, खच्चड, गाडी आदि वाहन वा मानिसले एक पटकमा बोक्नसक्ने वस्तुको मात्रा; बोक्नको लागि बोरा, डोको, झोला आदिमा भरिएको सामानको एकाइ वा बोझ; भारी। a load carried in one trip by a person or a burden of beast; a load.

गुर[२] – [ना. *n.*] विद्या, शिक्षा, शिल्प, बुद्धि र कर्मसम्बन्धी योग्यता दिलाउने व्यक्ति; पढाउने मान्छे; शिक्षक; गुरु। a teacher; a tutor; a guru; an instructor.

गुराहा /**guraɦa**/ – [ना. *n.*] (विश्वास) झाँक्री-धामीहरूलेतन्त्र-मन्त्रद्वाराआफैलाईबदल्नेबाघको रुप। (of common beliefs) existence of a shaman/witch doctor transformed into a tiger by using the power of *mantra*, invocation, etc.

गुरी /*plv.* **gurı**, *syn.* **gurla**, *slv.* **kʰırrja**, *glv.* **tər**/ – [ना. *n.*] मोही पार्दा मदानीको सर छिराइने प्वाल भएको काठको चक्का; घुर्रो। a small wooden wheel with a hole in which a churner is inserted.

गुरिन्य /**gurınjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] लेदो चिजलाई राम्ररी घोल्न जोडले चलाउनु वा मथ्नु; हुँडल्नु। to move a liquid with a ladle, stick or your hand in order to mix it properly; to stir.

गुरीःन्य /**gurí:njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** लामो चिजलाई घुमाएर कुप्रो पार्नु; गोलाकार बनाउनु; कुप्राउनु। to bend sth; to make sth round. **२.** धोक्रो, भकारी आदि बनाउन चित्रो, मान्द्रो आदिलाई घुमाउनु। to roll sth like a bamboo mat into a round shape so as to make it a container.

गुर्कुवा /**gurkuwa**/ – [ना. *n.*] दुई वा सोभन्दा बढी वस्तुहरूलाई एकै ठाउँमा छ्यासमिस पारेर सालाखालामा गरिने खरीद-बिक्री; ठूलो-सानो, असल-कमसल, नरमकरम आदिको रोखपोख मिलाएर वा सरदरमा गरिने किनबेच। buying and selling of goods wholesale.

गुर्कैन्य[१] /**gurkəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] त्यसरी खरिद बिक्री गर्नु। to buy or sell goods wholesale.

गुर्कैन्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुलाई ठेलेर अगाडि बढाउनु; गुडाउनु। to push or roll something ahead.

गुर्गी /**gurgı**/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**गुँ** /**gũ**/)

गुर्धामान /**gurdʰaman**/ – [ना. *n.*] सीमा नाघेर अगाडि बढेको वादविवाद वा लडाइँझगडा आदि। a raging debate, quarrel or fight.

गुर्धुस /**gurdʰus**/ – [ना. *n.*] **१.** जोडले हिँड्दा जमिन थर्किएर सुनिने आवाज। the heavy tread. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] आवाज निस्कने गरी पाइला चाल्ने गरेर। in the manner of treading heavily.

गुर्धैन्य /**gurdʰəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] मल बनाउन गाईवस्तुलाई पराल, सोत्तर आदिमाथि कुल्चाउनु; खट्टाले मिच्नु; थिच्नु। to press,

thresh or flatten things with hooves or feet.

गुल /gul/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] पोथी पक्षी ओथारो बस्ने ठाउँ। the place where a bird incubates; a nest.

गुल्थैन्य /gultʰəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जगल्टो समातेर तान्नु; जगल्टयाउनु; भुत्ल्याउनु; लुछ्नु। to seize sb by their hair.

गुल्फा */llv.* **gulfa**, *plv.* **dərla/** – [ना. *n.*] ढिँडो ओडाल्दा वा पीठो मुछ्दा राम्ररी नघोलिनाले सोभित्र बन्न गएको सा-साना डल्ला। the flour that is not well stirred while cooking.

गुसिन्य /gusɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** क्यै चिज प्राप्तिको आशाले कुरेर बस्नु। to wait in the hope of getting sth. **२.** (कोही वा क्यै चिजको बारेमा) चियो गर्न रुँगेर बस्नु; ढुक्नु। to lie in wait.

गुस्ती₁ /gustɪ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] कसैको अनुपस्थितिमा उसको बारेमा गरिने भएनभएका कुरा; पछाडि कुरा काट्ने काम। backbiting; an act of backbiting.

गुस्ती₂ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**१. पाँ /pã/**)

गूःन्य /gŭnjə, *mḍ.* **burukke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** मनमा अत्यास, भय, सङ्कष्ट उत्पन्न हुँदा वा जाडो कमजोरी आदिले गर्दा शरीरमा कम्प छुट्नु; थरथराउनु; थुरथुर हुनु; मुटु काँप्नु; काम्नु। to shiver with fear, excitement, cold, weakness, etc. **२.** धामीझाँक्रीमा देवता चढ्नु; थर्थराउनु; काँप्नु। (of a shaman/witch doctor) to convulse the body while invoking spirits.

गें /gẽ(ŋ)/ – [क्रि.वि. *adv.*] एकै प्रयासमा उचाल्ने गरी; जुरुक्क। lifting sth with a jerk.

गेंदा /gẽda/ – [ना. *n.*] डोलो, लामो काठ आदिको लम्बाइतिरको टुक्रो वा खण्ड; रुखलाई टुक्र्याएर बनाइएको गिँड; मुढो। a piece cut from a tree; a log.

गे /(r)ge/ – [ना. *n.*] जग्गाजमिन, माल, धनसम्पत्ति वा कुनै चिजको स्वामी वा अधिकारी; मालधनी; मालिक। a person who owns sth; an owner.

गेः /geː/ – [सर्व. *pron.*] 'म' शब्दको बहुवचनरुप; तीनभन्दा धेरै जनाको प्रतिनिधित्त्व गरेर एक व्यक्तिले बोल्दा प्रयोग गरिने सर्वनामवाची शब्द; हामी तीन वा सोभन्दा बढी; हामीहरू। (of three or more) first person plural pronoun; we (three or more).

गेʔ /géʔ/ – [क्रि.वि. *adv.*] बिस्तारै अडयाइराख्ने चालले; बिस्तारपूर्वक अडयाउने गरी। in the manner of supporting or propping sth.

गेʔन्य /geʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t., i.*] **१.** पिठयुँको सहायताले अडिनु; अडेस लाउनु। to lean against sth. **२.** कोल्टे फेर्नु; कोल्टिनु। to change your side; to lay on your side. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] गाई, भैंसीले दूध दिन तयार हुनु; फाँचामा दूध जम्मा हुनु; पग्रनु। to be ready for milking/to be ready to be milked.

गेङ /geŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**धें /dʰẽ/**)

गेदा /geda/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ओबुलुम /obulum/**)

गेद्या /gedja/ – [ना. *n.*] भाले सुँगुर; बिर। a male pig; a boar.

गेप /gep/ – [क्रि.वि. *adv.*] (चिज) ठाउँ ओगट्ने वा छेक्ने चालले राख्ने वा अडयाइराख्ने गरेर। in the manner of occupying a space .

गेमीं /gemĩ/ – [सर्व. *pron.* (*poss.*)/वि. *adj.*] "मेरो" को बहुवचन; हामीहरू (तीन जनाभन्दा धेरै) को स्वामित्त्व भित्रको; हामीहरूको; हाम्रो। first person plural possessive adjective;

our (three or more).

गेम्न्य /gemnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लगातार समाई वा अँठ्याइरहँदा, अकड पर्दा थाकेर हातका औंलाहरू चलाउन गाह्रो हुनु। to experience a muscular cramp after holding sth for a long time.

गेर्जा /gerjɑ(so), *syn.* **gerwə/ –** [वि. *adj.*] (वस्तु) बाङ्गिएको; टेढिएको। (of objects) crooked; bent; curved.

गेर्न्य /gernjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सोझो चिज बाङ्गो हुनु; बाङ्गिनु; टेढिनु। to curve.

गेर्जास्न्य /gerjɑsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सोझो वा सीधा नहुनु; टेढो रहनु; टेढिनु; बाङ्गिनु। to curve; to bend.

गेर्व /gerwə/ – [वि. *adj.*] भात, ढिँडो आदिमा पानीको मात्रा बढी भएको; गिलो। (of rice *dhindo,* etc.) soft because of containing much water.

गेर्न्य /gernjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] भात, ढिँडो आदिमा पानीको मात्रा बढी भई गिलो हुनु; पन्यालो हुनु। (rice, *dhindo,* etc.) to be too soft.

गेल /gel, *syn.* **bərã/ –** [ना. *n.*] **१.** झाँक्रीको आङमा कम्पका साथ चढ्ने मृतात्मा वा देवीदेवता। the spirit of the dead or gods possessed in a shaman's body when he/she invokes. **२.** नचाहिँदो नहुँदो कुरा सुन्दा मनमा उठ्ने नराम्रो भावको जोस; क्रोध; रिस। wrath; anger. ~**छुन्य /tʃʰunjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] रिस उठ्ने व्यवहार गर्नु; निहुँ खोज्नु; जिस्क्याउनु। to taunt; to provoke; to tease.

गेला /gelɑ/ – [ना. *n.*] **१.** अन्दाजी चार पाँच गाँस हुने जतिको गरी पकाइएको फर्सीको अंश। a cooked piece of pumpkin that can be eaten in four or so bites. **२.** अन्दाजी चार पाँच गाँस हुने जतिको खानेकुराको मात्रा। four or so mouthfuls of food.

गैःन्य */plv.* **gəˈʔnjə**, *slv.* **ɦɑˈnjə**, *md.* **əɖkəlɖɪke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कतै अल्झेर निस्कन नसक्ने हुनु; अड्कनु। to become entangled or get stuck with sth. **२.** दुई वा सोभन्दा बढी वस्तुहरू आपसमा जोल्टिनु; लठारिनु। (of two or more objects) to get entangled; to get stuck. **३.** गएको ठाउँ (भिर, रुख आदि) बाट फर्कन नसक्नु; गर्ज पर्नु; अड्किनु। to get stuck up a precipice, tree, etc and being unable to come down.

गैःन्य[1] */plv.* **gə́ˈːnjə**, *slv.* **həˈnjə**, *md.* **ɖuske/ –** [स.क्रि. *v.t.*] अरूको कामकुरामा सहायता, मद्दत गर्नु; सघाउनु। to help; to assist.

गैःन्य[2] */plv.* **gə́ˈːnjə**, *slv.* **resɪnjə**, *md.* **lɪ̤ŋke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ताल, सुर, लय मिलाई राग अलाप्नु; कविता, गीत, भजन आदिको लय मिलाएर भन्नु; गीत गाउनु। to use the voice to produce words or sounds in a musical way; to sing. **२.** बढाइचढाइ गरी बखान गर्नु; प्रशंसा, तारीफ गर्नु। to flatter sb; to sing the praises of; to eulogise.

गैपा /gəˈpɑ/ – [ना. *n.*] हातखुट्टाको मोटो चाहिँ औंलो; बूढी औंलो। a thumb or the largest toe.

गों/gõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** पहाडको माथिल्लो अग्लो ठाउँ। high point of land. **२.** बर्खामासमा बसाइँ सरिने गाउँभन्दा उच्च भूभाग; लेक। a high land which is above the village where people shift annually in rainy season. **३.** गिर्दो आर्थिक अवस्था; गरिबी। a bad economic situation; poverty. **४.** पूर्वघटनाको नकारात्मक प्रभाव। bad effects of a past event.

गोंदा$_{१}$ **/gõdɑ(gəlbə)/ –** [ना. *n.*] अप्ठ्यारो खालको अवस्था, स्थिति वा हालत। a predicament; a very difficult situation.

गोंदा$_{२}$ **–** [ना. *n.*] मृत्यु हुने समयावधि। the moment when one is dying. **~पे̰ल्न्य /pḛlnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] त्यस्तो अवस्था पार हुनु। to overcome such a predicament.

गो */plv.* **(o)go**, *hmlv.* **rgo/ –** [ना. *n.*] **१.** ओखर, आरु इत्यादि फलहरूका हाडभित्र रहने खानयोग्य मीठो सारतत्त्व। the soft pulpy edible part of dry fruits like walnut, peach, etc.; flesh **२.** शरीरभित्र रहने शक्ति; बर्कत। energy. **३.** धन; सम्पत्ति। wealth; property.

गोएँ */plv.* **goẽ**, *krlv.* **gwɑn/ –** [ना. *n.*] **१.** वस्तुको नाप; लम्बाइ, चौडाइ र उचाइ। the length, breadth and height of sth; dimensions. **२.** परिमाण, लम्बाइआदिको नाप। the size, length, quantity of sth; measurement.

गोएँन्य */plv.* **goẽnjə** > *hmlv.* **rgoẽnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] वस्तुको (ओजन, परिमाण, आयतन वा लम्बाइको) नाप लिनु; नाप्नु; तौलनु। to measure sth; to weigh sth.

गोए /goe/ – [ना. *n.*] **१.** थाहा नपाउने गरी अर्काको धनमाल हरण गर्ने व्यक्ति; चोर। a thief. **२.** [वि. *adj.*] (शरीर) स्फूर्ति नभएको; लोसे। sluggish; slack.

गोएसिन्य /goesɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अर्काको उन्नति र प्रगति देखेर लोभ लाग्नु; इर्ष्या गर्नु; राल काढ्नु; लोभिनु। to envy someone's success, progress, etc.; to covet sth.

गोखोर */plv.* **gokʰor**, *syn.* **nɑrsɪŋ**, *hmlv.* **kʰogor/ –** [ना. *n.*] थाल जस्तै चेप्टो आकारको दुबैपट्टि बिट उठेको कानमा लगाउने सुनको जनाना गहना; चेप्टे सुन। two pieces of flat gold jewelry worn by women on their ears.

गोगो नि लाँलाँव /gogo nɪ l̃il̃iwə/ – [वि. *adj.*] स्फूर्तिका साथ काम गर्न वा हिँड्न नसक्ने; स्फूर्ति नभएको; लोसे। physically inactive; lacking in vim and vigour.

गोथो */plv.* **gotʰo**, *tlv.* **zʰəke/ –** [ना. *n.*] गोठाला बस्नको लागि बनाइएको झुप्रो; गोठ। a shed or hut where a cowherd lives; a herdsman's cottage.

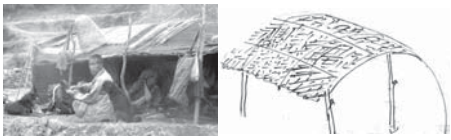
गोथो

गोद्द्या */slv.* **goddjɑ**, *plv.* **bʰurkɑunjɑ/ –** [ना. *n.*] **१.** काठको मुड्ग्रा (भुर्काउन्या) ले काठकै डल्लो (पुर्काउन्या) लाई हान्दै अर्को पक्षको गोलमा पुऱ्याएर बाजी जितिने एक प्रकारको परम्परागत खेल। a type of traditional game played between two teams, with wooden clubs and a ball. **२.** त्यसरी खेल्दा हानिने काठको मुड्ग्रो। a wooden club used in this game to hit a ball.

गोद्द्या

गोन्य /gonjə, *mḍ.* **sokke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** चोटपटक वा कुनै विकाररले शरीरको कुनै अङ्ग फुल्नु; सुन्निनु। (of body parts) to increase in size as a result of injury, infection, or other medical condition; to swell

२. रोटी पकाउँदा फुल्नु। (of roti bread) to puff up while being cooked.

गोम्फा /gomfa/ – [ना. *n.*] ☞ (**खोंपा /kʰõpa/**)

गोर[१] */plv.* **gor**, > *hmlv.* **zgor**, *slv.* **bara/** – [ना. *n.*] तस्बिर, ऐना, ढ्याङ्ग्रो, डम्फु आदिको चौघेरो; चौकोस; फ्रेम। the frame of mirror, *damphu*, *dhyāngro* (drum), etc.

गोर[२] */slv.* **gor**, *plv.* **mətʰə/** – [ना. *n.*] झाँक्रीको शव गाडिएको चिहानमाथि ढुङ्गा, माटो आदिको गारो लगाएर ठड्याइएको थुम्को। a burial shrine of a shaman.

गोराँता /gorãta/ – [ना. *n.*] घरहरूका पङ्क्तिबीचको बाटो; गल्ली। a passage between houses; an alley.

गोरोन्सिन्य /goronsınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] झाँक्री-धामी बसालेर गौंडा, ग्रहदशा फाल्नु; धामी-झाँक्री बसाल्नु। to summon a shaman or witch doctor to invoke spirits.

गोर्खोना /gorkʰona/ – [ना. *n.*] घरको आसपासमा बाँकी राखिएको खाली जग्गा। an open space around a house.

गोला /gola/ – [ना. *n.*] **१.** अंशबण्डा गर्दा आफूतिर परेको चलअचल सम्पत्ति। movable or immovable parental property that one has got in their share. **२.** ढिकुटी खेल्दा वा कुनै चिज जम्मा गर्दा आफ्नो तर्फबाट हाल्नु पर्ने भाग। the amount of money that one contributes to the treasury or to a common fund. **३.** वायु जम्मा भएर हुने पेटको वायुगोला; गानु। gastritis. **४.** अरिङ्गाल, कमिला आदि एकै ठाउँमा झुम्मिएको बाक्लो हुल। the swarm of bees, hornets, etc. **५.** बाँडफाँड, लेनदेन, छनोट वा चुनाव आदिमा सामान्य प्रकारले छिनोफानो हुन नसक्दा निर्णयको लागि प्रयोग गरिने मिल्दोजुल्दो पद्धति वा उपाय; चिट्ठा। some measures adopted to reach a decision in order to finalise a dispute; lottery; the luck of the draw.

गोलाःगोलाःव /golaːgolaːwə/ – [वि. *adj.*] (चिज) कुहिएर वा हिलाम्मे भई मुछिएको। muddy.

गोलाःल मेलाःल माहुव /golaːlə melaːlə maɦuwə/ – [वि. *adj.*] (मानिस) खासै महत्त्व नभएको; खास विषय वा कुरामा गन्तीमा नआउने; महत्त्वहीन। (of people) worthless; insignificant.

गोलोंन्य /golõnjə, *mḍ.* **kʰorɦoke, dʒʰalke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै वस्तु पल्टिँदै अगाडि वा ओह्रालोतिर बढ्नु; गुड्नु; पल्टनु। to roll down; to tumble down.

गोल्न्य /golnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] घोप्टो परेर चारवटै हात र खुट्टाले एकैसाथ टेक्नु; चौपाया जनावरले टेके जस्तै गर्नु। to crawl.

गोल्सिन्य /golsınjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बिहान प्रस्थान गरी गन्तव्यमा पुगेर सोही दिनमै प्रस्थान बिन्दुमा फर्केर आइपुग्नु; एकै दिनभित्र पुग्नुपर्ने ठाउँमा पुगेर पनि फर्केर आइपुग्नु। to arrive in the place from where you started your journey on the same day.

गोहारिन्य /goɦarınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आपद-विपद पर्दा सहयोगको लागि अरूलाई पुकार गर्नु; मद्दत माग्नु; हारगुहार माग्नु। to call out someone for help. **२.** कसैको पछिपछि लागिरहनु; पिछा गर्नु; पछ्याउनु। to follow someone.

गोह्या /goɦja/ – [ना. *n.*] शारीरिक प्रकृतिसँग नमिल्दो दोष, विकार वा बिग्रँदो स्थिति; बिमारी; रोग। illness; sickness; disease.

ग्याँन्य /gjã(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई दुईतिरबाट समाएर उचाल्नु; कतै लाने वा पुऱ्याउने उद्देश्यले लामो काठ, डन्डी

आदिमा झुन्ड्याएर बोक्नु। to lift sth from two sides; to lift sth with the help of a pole.

ग्याग्यागिगीःव /gjagjagɪgĭwə, *syn.* **gagaː gugŭwə/** – [वि. *adj.*] ठन्डी वा लोसेपनले गर्दा हात, गोडा राम्ररी चलाउन नसक्ने; मन्द गतिमा चलखेल गर्ने। unable to feel or have sensations as a result of extreme cold; numb.

ग्यारगुर /*plv.* **gjargur**, *slv.* **dundɪ/** – [ना. *n.*] निधारमा अडिने गरी बाँधेर दुबैतिरबाट दुई वटा गजाले बजाइने छालाले मोहोरिएको मादलभन्दा छोटो खरी नराखिएको एक वाद्य। a drum smaller than a *mādal* which is secured on one's forehead with a strap and hit with two sticks.

ग्यारगुर

ग्याःल्न्य /gjálnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै वस्तु केही ढल्कनु, निहुरिनु। to lean; to bend down.

ग्युँन्य /*plv.* **gjũnjə**, *hmlv.* **rgolwõnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] कुकुरले भुक्नुको बाहेक अस्वाभाविक रूपले रोएजस्तो गरी कराउनु। (of dogs) to whine.

ग्वा /*hmlv.* **gwa**, *plv.* **jəm**, *mḍ.* **lam/** – [ना. *n.*] मानिस, जनावर, सवारी साधन आदि हिंड्नहिंडाउन बनाइएको आवतजावतको ठाउँ; मार्ग; सडक; बाटो। a path; a trail; a road.

ग्वाःग्वाःव /gwaːgwaːwə/ – [वि. *adj.*] ऊनमा रहेको डल्लो, गाँठोलाई हातले फुटाली खुकुलो पारिएको। (of wool) having no tangled knots; untangled.

ग्वार्वा /*hmlv.* **gwarwa**, *plv.* **padʒɪ/** – [वि. *adj.*] ढाँट कुरा गर्ने; सत्य नबोल्ने; असत्य कुरा गर्ने; ढँटुवा। not telling truth; liar.

घ

घर्त्तैःन्य /gʰĩtəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बिमारीले लामो समयसम्म सताउनु; थला पर्नु; बिमारले पिराउनु। to be bed-ridden; to suffer from illness for a long time.

घर्गर्तःव /gʰigɨtiːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (लाज लाग्दा, अरूले छाँस्दा, रिस उठ्दा) मुख रातो पिरो भएको। (of your face) red because you are angry, embarrassed or ashamed. **२.** प्रहार, चोटपटक आदिको कारणले शरीरका कुनै अङ्ग रातो भएको। (of body parts) red because of injury, burn, cut, etc. **३.** ठन्डी, जाडो आदिले कठ्याङ्ग्रिएको। numb because of extreme cold.

घर्त्त /gʰiti/ – [ना. *n.*] गेडागुडी पिस्न प्रयोगमा आउने, पानीको बेगले चल्ने परम्परागत ढुङ्गे मिल; घट्ट। traditional water mill, used for grinding grain through the energy produced by flowing water from a certain height to strike a runner.

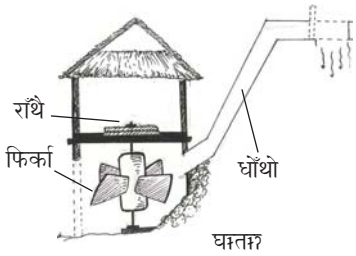

घर्तिङ */krlv.* **gʰitɪŋ, ŋə̃ˈtiː, ŋəntiː,** *slv.* **ŋətɪŋ/ –** [ना. *n.*] कलिलो मुन्टो तरकारीको रूपमा खान हुने रुचिकर अग्निवर्धक वैज्ञानिक नाम Urtica doica Linn भएको बिझाउने, पोल्ने एक वनस्पति; सिस्नो। Himalayan nettle.

घर्तिन्य /gʰitɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आकार, आयतन, गुणस्तर आदि कुनै कुरामा कमी आउनु; कम हुनु; घट्नु। to be smaller in size, amount, degree, quality, etc.; to reduce or diminish.

घर्रिप /gʰirɪp/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** चपाउने काम वा चपाउँदा आवाज आउने किसिम; कुनै कडा चिज दाँतले कुड्क्याउने चालमा। with a sound of biting sth hard. **२.** कुनै काम धेरै जना लागेर वा एकैसाथ तुरुन्तै सम्पन्न गर्ने गरेर। in the manner of completing a task working together.

घर्री /gʰirɪ, *mḍ.* **mətʃɑ/ –** [ना. *n.*] चिल्ला बोट र लामा-फराकिला पात भई ठूला कोसा लाग्ने नरम र गुलियो स्वाद हुने एक फल; केरा। a long curved fruit with a yellow skin and soft, sweet white flesh inside; banana.

घर्तिर्त /gʰirtɪʔ/ – [ना. *n.*] विचार-विवेचनार्थ रचिएको गाथा; विभिन्न दृष्टिकोण र विविध ढङ्गले सैद्धान्तिक सन्दर्भ प्रस्तुत गर्ने घटनात्मक वर्णन; घटना वा आख्यान भएको रचना; कहानी; कथा। a narrative; a legend; a chronicle; an anecdote; a lore, a story. **~भान्य /dʒʰɑʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कथा सुनाउनु वा भन्नु। to narrate a story.

घर्त्ती /gʰirtiː/ – [ना. *n.*] अठाह्र मगरात मगर जातिको चार प्रमुख थर (बुढा, पुन, रोका र घर्ती) मध्ये एक; घर्ती थर; घर्तीमगर। one of the four major *Athāhra Magarāt* clans, others being *Budha*, *Pun* and *Roka*; *Gharti Magar*.

घर्लिन्य /gʰɨrlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** प्रसवपीडाले लामो समयसम्म सताउनु; लामो समयसम्म सुत्केरी बेथा लागिरहनु। to be in labour for a long time. **२.** लामो समयसम्म बिरामी भई थला पर्नु; रोगशय्यामा पल्टने हुनु; कुनै बिमारले लामो समयसम्म सताउनु। to be confined to bed for a long time; to be bedridden.

घग /gʰəgə/ – [क्रि.वि. *adv.*] बिहानी समयको शुरुवात हुनासाथ; एकाबिहानै; सखारै; सबेरै। early morning; at first light; at a dawn.

घगरान /gʰəgərɑn(o), *syn.* **gɨrdʒju/ –** [वि. *adj.*] (वस्तु) हेर्दैमा सुन्दर एवम् विशाल; भव्य। (of objects) splendid in appearance; gorgeous.

घचैःन्य /gʰətʃə̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैको कारण आफूलाई दुःख पर्दा सम्बन्धितसँगै सो बारेमा दुखेसो पोख्नु; गुनासो गर्नु; पीडा पोख्नु। to express your grievance or grief. **२.** कसैलाई पश्चातापको अनुभूति गराउनु। to make sb regret.

घत /gʰət/ – [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**गुदी /gudɪ/**)

घन्कुत /gʰənkut/ – [वि. *adj.*] **१.** जुवा, तासमा हारेर वा व्यापार व्यवसायमा ठूलो नोक्सानी व्यहोरेर सर्वस्वहरण भएको। bankrupt (because of gambling or loss in business). **२.** अस्तित्त्व समाप्त भएको; निमिट्याऱ्न। completely damaged or ruined. ~**ख्यान्य /kʰjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] ठूलो नोक्सानीमा पुऱ्याउनु; सर्वस्वहरण गराउनु। to damage; to cause a great loss; to confiscate someone's whole property. ~**तान्य /tɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] सर्वस्वहरण हुनु; ठूलो नोक्सानी व्यहोर्नुपर्ने हुनु। to have one's whole property confiscated; to be incurred with a great loss.

घन्चमन्च /gʰəntʃəmənt̪ʃə/ – [ना. *n.*] कसैको अगाडि अक्कर पर्ने गरी बस्ने काम; कसैसँग एकदमै टाँसिएर बस्दाको स्थिति। the situation in which people are crammed; an act of being crammed.

घन्कैःन्य /gʰənkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] एकदम राम्रो र कुशलतापूर्वक कुनै काम वा कुरा फत्ते गर्नु; राम्ररी सम्पन्न गर्नु। to accomplish a task satisfactorily.

घन्चाँद्या /gʰəntʃɑ̃djɑ/ – [वि. *adj.*] अस्वाभाविक रूपले निधार उठेको; अग्लो निधार भएको। having a domed forehead.

घरनघात /gʰərəngʰɑt/ – [ना. *n.*] आफूले भने वा चाहेजस्तो गर्न गराउन गरिने दुराग्रह; ढिपी; हठ। stubbornness; pigheadedness. ~**ख्यान्य /kʰjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] हठ, जिद्दी गरेर अरूलाई दिक्क पार्नु; करकापमा पार्नु। to irritate someone by insisting on sth; to put pressure on someone. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** जिद्दी गरेर कसैलाई सताउनु; हठ गर्नु। to bother someone by insisting on sth; to be stubborn or obstinate. ~**लिन्य /lɪnjə/–** जिद्दी, हठ वा ढिपी नछोड्नु। not to give up stubbornness or obstinacy.

घराउँल्या /gʰərɑ̃ᵘljɑ/ – [ना. *n.*] दुई माना अटाउने भाँडो वा सो परिमाणको वस्तु। a pot that can hold two *mānās* of quantity or two *mānā*s of quantity.

घर्न्य */plv.* **gʰərnjə**, *slv.* **hrnjə**, *mḍ.* **rɑpke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** मनमा पीर पर्दा आँसु बगाउनु; रुनु। to shed tears; to cry; to weep; to sob; to lament. **२.** कसैको व्यवहारबाट ज्यादै दुखित हुनु; मनमा पिर पर्नु। to be hurt by someone's behaviour; to

be sad; to be worried. ३. कसैकोमा दुखेसो पोख्नु; दुःख पुकार गर्नु; मनको पीडा पोख्नु। to share your feeling with sb; to pour your heart out to someone.

घर्लेःसिन्य /gʰərləːsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कसैको जिउमा जोडिएर मायाले लडिबुडि खेल्नु। (especially of children) to play on someone's lap or touch them in a playful manner.

घलैःन्य /gʰələ̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम कुरा गर्न करकापमा पार्नु; कर लाउनु; क्यै काम गर्न फकाइफुलाइ गर्नु वा दबाब दिनु। to press, urge or coax sb to do sth.

घल्सिन्य /gʰəlsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामकुरा शुरु गर्न, सिध्याउन वा कतै जान चटारिनु; हतारिनु; हतार गर्नु। to hurry to begin, to complete sth or to go somewhere.

घसन /gʰəsən/ – [ना. *n.*] गोरुलाई नार्नुपूर्व खुवाइने घाँस, पराल, दाना आदि। fodder fed to oxen before they are taken out to plough the field.

घस्कैःन्य /gʰəskə̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भाँडाबर्तनमा रहेको कस, फोहोर आदि हटाउन बेसरी दलेर, रगडेर सफा गर्नु; टल्कने गरी सफा पार्नु; माझ्नु; मस्काउनु। to scrub utensils clean.

घस्यौता /gʰsjoᵘta/ – [ना. *n.*] ☞ (**भ्यास्कता /dʒʰjaskəta/**)

घाँतो /gʰɑ̃to/ – [ना. *n.*] पूजापाठमा बजाउन वा पशुको घाँटीमा बाँध्न प्रयोग हुने रालो ठोकिएर आवाज आउने एक वाद्य; घण्टी। a hollow open-ended metal instrument with a rounded top that produces a ringing sound when struck; a small bell.

घाँलुँ /gʰɑ̃lũ(ŋ)/ – [ना. *n.*] बगरमा पाइने एक प्रकारको रातो रङको गहुङ्गो ढुङ्गो। a type of deep red stone found on the river bank; iron stone.

घा /*slv.* **gʰa**, *hmlv.* **bja**, *nblv.* **wja**, *glv.* **rwjạ**, *plv.* **rjạ**/ – [ना. *n.*] घुँडादेखि माथि जाँघसम्मको मांसपेशी बढी भएको डोलो भाग; साँप्रो; तिग्रो। the top of the leg between the knee and the hip; a thigh.

घाइँगुइँ /gʰɑ̃ˈgũˈ/ – [ना. *n.*] ☞ (**आइबाई /aˈbaˈ/**)

घाइगुइ /gʰaˈguˈ/ – [ना. *n.*] कुराकानी; बोलीचाली; बोलचाल। talk; conversation.

घाई /*plv.* **gʰaⁱː**, *ulv.* **mã**, *hmlv.* **por**, *glv.* **maˈ**, *llv.* **mạ̃**, *slv.* **hɪnaˈ**/ – [ना. *n.*] चोटपटक, आघात, प्रहार आदिले रगत निस्केको शरीरको कुनै भाग; कुनै विकारले निस्केको चोटपटक; घाउ। a wound; a lesion; injury; hurt.

घाए /gʰaᵉ/ – [ना. *n.*] बोलचाल वा कुराकानीको शुरुवात गर्ने काम; कुराको थालनी, उठान। an act of starting conversation; the beginning of a talk.

घाखाम /gʰakʰam, *syn.* **bərã/** – [ना. *n.*] "घा" को अर्थ साँप्रो (फिलो) र "खाम" को अर्थ जोर्नी भई बनेको दुई साँप्राको जोर्नी भनेर अर्थ दिने शब्द; दुई साँप्रा जोडिएको शरीरको अङ्ग। the part of the human body where the legs join the trunk; crotch.

घागरी /gʰagɨriː/ – [ना. *n.*] धातुको पानी बोक्ने भाँडो; गाग्री। a water vessel made of copper, brass, etc.

घागरी

घागरा */plv.* **gʰagəra**, *hmlv.* **gʰamər/** – [ना. *n.*] केटीहरूले कम्मरदेखि मुनितिर बाँधेर लगाउने प्रायः घुँडासम्म छुने मुजा भएको पोशाक; जामा। a frock.

घाछुम /gʰatʃʰum/ – [ना. *n.*] दुई "घा" (साँप्रो) जोडिएर "छुम" (ओखल) अर्थ लाग्ने शरीरको अघिल्लो अङ्ग; यौनाङ्ग रहने शरीरको अगाडिपट्टिको भाग। the front part of the body around the genitals; loin.

घात /gʰat/ – [ना. *n.*] धेरै अवसरहरू प्राप्त गर्नसकिने उपयुक्त थलो; सुगम ठाउँ। a place where all sorts of facilities are available; an accessible place.

घातः /gʰatʔ/ – [ना. *n.*] नदी तर्नको लागि वारपार कसिएको डोरी वा फलामको लट्ठा; तुइन। a twine bridge.

घातराँ /gʰatərã/ – [ना. *n.*] दुई गोडा फुकाउँदा हुने बीचको खाली भाग; टाङ। the space between two legs.

घाताःघुत /gʰataːgʰut/ – [वि. *adj.*] बिमारले ज्यादै सताएर मर। roasted, beaten at a time. **२.** जमातका सबैलाई एकसाथ हचुवामा दिइने सजाय। wholesale punishment. **३.** कसैले गरेको कुकर्मबापत पाउने सजायमा निर्दोष पनि पर्ने स्थिति। the situation when you are punished for others' crime.

घान्जरा /gʰandʒəra/ – [ना. *n.*] ओखरको भित्रिपट्टि रहेको खान हुने स्वादिलो गुदी। the meat of walnut.

घान्य /gʰanjə, *md.* **ɖʰake**, **dʒoske/** – [अ.क्रि. *v.i.*] आगाले पोलिएर अँगार वा खरानी हुनु; डढ्नु; जल्नु। (of fire) to burn to ashes.

घाप /gʰap/ – [ना. *n.*] पाइलो सार्दा एकपल्टमा गोडाले नाघ्ने दुरी; कदम; फड्को। the distance covered in a single step or stride; a pace. > **घापघाप /gʰap-gʰap/**– लामालामा फड्कामा छिटोछिटो पाइलो सार्ने काम; टुइँकाइ; कुदाइ। an act of striding; stride; a pace. > **घाप्न्य /gʰapnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] टाडमुन्तिर पारेर कौ चिजलाई नाघेर जानु; नाघ्नु। to jump over sth. > **घापघाप लिन्य /gʰap-gʰap lɪnjə/**– छिटोछिटो पाइला सार्नु; टुइँकनु। to stride; to take to your heels.

घाप्यागुपी /gʰapjagupiː/ – [ना. *n.*] बालकले भर्खरै पाइलो सार्नलाग्दाको हिँडाइ; बामे सराइ; बिस्तारैको हिँडाइ। a gait with short unsteady steps; a toddle.

घाम$_{१}$ /gʰam/ – [ना. *n.*] सूर्यबाट पाइने तापयुक्त राप; घाम; धूप। sunlight; sunshine; daylight. ~**तान्य /tanjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] उष्णता बढ्नु; तातो हुनु; गर्मीको महसुस गरिनु। to feel hot. ~**मुइँसिन्य /mũˈsɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] घाममा आफूलाई सेकाउनु; घाम ताप्नु। to bask in the sunshine: to sunbathe. ~**जोरो /dʒoro/**– [ना. *n.*] गर्मीको समयमा हुने काम्ने बिमारी; कामज्वरो। malaria > **घामसोता^{१} /gʰamsota/** – काम वा धपेडीको कारण पसिनै पसिनाले निथ्रुक्क हुने स्थिति। the situation when you are drenched with sweat. > **घामसोता^{२}**– प्रश्नको जवाफ दिन नसकेर हुने लाजमर्दो स्थिति। the situation when you are embarrassed because you are unable to answer the questions.

घाम$_{२}$ /gʰam, *md.* **kʰantʃə/** – [ना. *n.*] तातोपन; ऊष्णता; गरम; गर्मी। having high temperature; hot.

घार */plv.* **gʰar**, **tʰana**, **rɪbɪ**, *krlv.* **tuŋ/** – [ना. *n.*] फलफूल अन्नपात आदिको बोट। plants, fruit trees.

घाराःगोरो /gʰaraʔgoro/ – [ना. *n.*] गन्तव्य वा लक्ष्यमा नपुग्दै वा उद्देश्य प्राप्तिमा असफल भई फर्किनुपर्ने हुने स्थिति। a condition of withdrawal resulting from failure to achieve success.

घारिताउ /gʰarɪtaᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** (स्थान) आफू रहेभन्दा मास्तिरको; माथितिरको। (of location) located above sth. else; upper. **२.** उमेर, दर्जा आदिले माथिको; जेठो, अग्रज। elder; senior; higher-ranking

घार्ज्या/gʰardʒja/–[ना.*n.*] गर्नसकिँदा सकिँदै बाँकी राखिएको कुनै काम; अधकल्चो काम। a piece of incomplete or unfinished work.

घालामेला /gʰalamela/ – [ना. *n.*] छुट्याउन नसकिने वा मुस्किल पर्ने गरी मिसिने/मिसाउने काम; घ्यासमिसको स्थिति। combination of different things; mixture; muddled mass; conglomeration.

घाल्यापगःलिप /gʰaljapgɨlɪp/ – [ना. *n.*] पहिरो, मान्छेको हुल, माहुरीको बगाल आदिले कुनै चिजलाई एक्कासि ढाक्ने अवस्था। the situation when sb/sth is engulfed by the landslide, crowd, swarm of bees, etc. ~**राल्न्य /ralnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] बाढी, पहिरो, हुल आदिले एक्कासि ढाक्नु वा छोप्नु। to be engulfed by the landslide, flood, etc.

घासिउ /gʰasɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** बाक्लो, गाढा रङको; कालो। having the darkest colour; black. **२.** [ना. *n.*] बिमारी वा कुनै बिकारले शरीरमा देखिने मलीनता, कालोपन, कान्तिहीनता। paleness or lack of lustre in face resulting from weakness, illness or physical disorder.

घिचा /gʰɪtʃa/ – [ना. *n.*] कुना वा सिरानतिर पर्ने भाग; कुना। a high land; edge; corner.

घिमगिमो /gʰɪmgɪmo/ – [वि. *adj.*] (ठाउँ वा भाँडो) गहिरो र खाल्डोखाल्डो परेको। (of places or pots) having the level lower than usual; depressed; dented.

घीःन्य /gʰĭːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै सिङ्गो खानेकुरालाई अघिल्लो दाँतले अलिअलि गर्दै छुट्याउनु। to take small bites of food; to nibble.

घुँदा /gʰũda/ – [ना. *n.*] तिघ्रा र पिडौंलाबीचको अघिल्तिरको जोर्नी भाग; घुँडो। knee.

घुँद्या /gʰũdja/ – [ना. *n.*] आँख्ला ठूलो र ढुङ्ग्रो सानो भई गिद्रो निकाल्न गाह्रो हुने कमसल खालको निगाला। a type of coarse *nigālo* (with larger nodes and narrower hollow inside).

घुइरिउ /gʰuˈrɪᵘ/ – [वि. *adj.*] कुनै दुःख वा पिर परेर मनमा शान्ति नभएको; व्याकुल; शोकाकुल। mournful; bereaved; grief-stricken

घुःर /gʰuʔr/ – [ना. *n.*] **१.** बाच्छाबाच्छी राख्न बनाइएको मुख्य कोठाको सिरानतिरको थप कोठा; कोठाको कुनातिर पर्ने खाली भाग। an additional room built beside the main room of the house where calves are kept. **२.** सम्पत्ति बचत गर्ने काम वा ठाउँ; फारो गर्ने प्रवृत्ति। a financial saving, or an attempt to reduce expenditure; economy; thrift.

घुगुतूःव /gʰgutʊːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** जाडोले कठ्याङ्ग्रिएको। numb with cold. **२.** शिर निहुराएर बसेको। with your head hanging; (of your head) droopy.

घुतीःन्य /gʰutĭːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चिल्लो, चम्किलो बनाउन वा सफा पार्न कडा वस्तुलाई आपसमा रगड्नु; घोट्नु। to scrub sth clean in order to shine it.

घुदू /gʰudʊ/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**घोरोम /gʰorom/**)

घुनिसो /gʰunɪso/ – [वि. *adj.*] (सिस्नो) पकाउँदा मसिनो हुने गरी घोटिने खालको; राम्ररी घोटिएको। (of nettle) well-cooked and smooth.

घुमैःन्य /gʰumɜ̀ˈːnjə/ — [स.क्रि. *v.t.*] (चिज) घुम्ने बनाउनु; घुमाउनु। to rotate or spin sth.

घुम्च /gʰumtʃə/ – [ना. *n.*] बर्षात्मा ओढ्नको लागि बाख्राको ऊनद्वारा बनाइएको ओढो।acovering made of goat fur/sheepwool. It is carried as a protection against rain.

घुम्न्य$_{१}$ /gʰumnjə, *mḍ.* kɑlə̰ke/ – [स.क्रि. *v.t.*] वाहन या यानमा चढ्नु; मास्तिर लाग्नु; उक्लनु। to get onto sth for a ride; to climb sth; to mount.

घुम्न्य$_{२}$ /gʰumnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] यौनसम्पर्कको लागि स्त्रीमाथि पुरुष वा पोथीमाथि भाले चढ्नु; यौन सम्पर्क गर्नु; खप्टनु। to mount sb/sth to copulate; to couple.

घुम्सिन्य */plv.* **gʰumsɪnjə**, *syn.* **neʔsɪnjə**, *glv.* **tʰɑsɪnjə**, *nblv.* **kʰəpsɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] यौनमिलाप गर्नु; रतिक्रीडामा संलग्न रहनु; सम्भोग गर्नु; शारीरिक सम्पर्क गर्नु; मैथुन गर्नु। to copulate; to couple; to mate.

घुरिगाँ /gʰurɪgɑ̃(ŋ)/ – [क्रि.वि. *adv.*] चारैतिर घुमाउरो गरी घेरिने गरेर बसिने चालले; गोलाकार भई बस्ने गरी। in the manner of sitting in a circle.

घुरुम /gʰurum/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** दमाहा, झ्याम्टो आदि गर्जने गरी बजाएर। in the manner of beating the *damāhā*, drums, playing the cymbals, etc. loudly. **२.** [ना. *n.*] धेरै बाजाहरू एकैचोटि बजाउँदा निस्कने आवाज। the sound from several musical instruments when they are played at the same time.

घुरूल */plv.* **gʰurʊl**, *hmlv.* **rgʰul/ –** [ना. *n.*] छाला वा रौंको जराजरामा पर्ने मसिनो बुरबुरे पाप्रो वा सेतो हलुका प्रकारको धुलो; चाया। dandruff.

घुर्का /gʰurkɑ < gʰur kwɑ/ – [ना. *n.*] बच्चालाई बोकिने कपडा, खास्टो। a piece of cloth used for carrying a baby (on one's back).

घुर्चैःन्य /gʰurtʃəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (कुनै वस्तु वा व्यक्तिलाई) बलपूर्वक अगाडि ठेल्नु; घचेट्नु; धकेल्नु। to push sb or sth forcefully; to shove sb/sth.

घुर्न्य /gʰurnjə, *mḍ.* **buke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बोझ वा भारीलाई पिठ्युँमा लाद्नु; बोक्नु। to load or to carry sth on your back. **२.** (कुनै चिजलाई) एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउनु; ओसार्नु। to carry or fetch sth. **३.** जवाफदेहिता लिनु; वहन गर्नु। to take responsibility. **४.** लोग्नेबाट नभई अरूबाट अवैध गर्भ बोक्नु। to be pregnant by other than one's own husband. **५.** वादविवाद, मुद्दा-मामिला आदिमा कसैको पक्ष लिनु; पक्षपात व्यवहार गर्नु। to prejudice (against sb/sth).

घुर्रा */plv.* **gʰurrɑ**, *slv.* **bʰun/ –** [ना. *n.*] घरपालुवा जनावरलाई खुवाउन र ओछ्याइदिन हिउँदमा काटिने सुकेको घाँस। the grass cut in the winter when it is dry. It is used as fodder or bedding for cattle.

घुल$_{१}$ **/gʰul/** – [ना. *n.*] सुतेको अवस्थाको ओढ्ने-ओछ्याउने भित्रको ठाउँ। a warm bed covered with a quilt, blanket.

घुल$_{२}$ – [ना. *n.*] ☞ (**ऊल /ʊl/**)

घुसा /gʰusɑ/ – [ना. *n.*] (कसैलाई प्रहार गर्न) कसेर बटारिएको मुट्ठी; मुक्की; मुड्की। a clenched fist.

घुसुरी */nblv.* **gʰusurɪ**, *md.* **rẽ/** – [ना. *n.*] आठवटा खुट्टा, च्याप्न र दुईवटा सूँडजस्ता अङ्ग हुने, पानीको छेउछाउ कापहरूमा बस्ने जलजीव; गँगटो। a water animal that has five pairs of legs and a round flat body covered by a shell, or its flesh eaten as food; a crab.

घुसुरी

घें$_{१}$ */plv.* **gʰẽ**, *syn.* **gʰeŋ**, *glv.* **dʰẽ**, *slv.* **ɦɪŋ/** – [ना. *n.*] जोत्नको लागि सुमरेर बलिष्ठ राखिएको बहर; गोरु। a bull that has been castrated and trained for pulling farm equipment, etc.; an ox.

घें$_{२}$ – [ना. *n.*] आफ्नो हितको बारेमा क्यै नजान्ने; अबुझ; सोझो। gullible; unwise; thoughtless.

घेप्पा */tslv.* **gʰeppɑ**, *plv.* **gʰeppu**, **gʰjowə**, *llv.* **bədʒər**, *mslv.* **gepfaᵘ**, *ulv.* **bədɑkʰɪntɑ/** – [वि. *adj.*] **१.** आकारप्रकार, लम्बाइचौडाइ वा उचाइमोटाइ आदिमा बढी; ठूलो। big; huge; large. **२.** आफूभन्दा पहिले जन्मेको; जेठो; अग्रज। elder. **३.** विशेष महत्त्व भएको; मान, मर्यादा, इज्जत, पद आदिमा बढी। respected; honourable; senior.

घेस /gʰes/ – [ना. *n.*] घच्च पर्ने ठाउँमा क्यै चिज राखिराख्ने वा थन्क्याउने काम। an act of placing/keeping things that may obstruct or interrupt others.

घैंदी नि बैंदी /gɨˈdɪ nɪ bɨˈdɪ/ – [ना. *n.*] (घाउ हुनु, कुनै घटना आदि घटनु) नाहकमा; कुनै कारणविना नै। with no clear reason.

घैंती /gʰɔ̃ˈtiː/ – [ना. *n.*] जाँड, रक्सी राख्न प्रयोग हुने मझौला खालको मुख साँघुरो भई पेट फुकेको माटाको भाँडो; माटोको गाग्रो। an earthen pot which is used to store liquor.

घैंते */llv.* **gʰɔ̃ˈte**, *tslv.* **tʰɑpəljɑ/** – [ना. *n*] लिङ्गका टुप्पाको छालाविहिन भाग। the end of the man's penis without foreskin.

घैंन्य /gʰəˈʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लामो समयसम्म बिरामी भई थला पर्नु; रोगले धेरै दिनसम्म सताउनु। to be bedridden or to suffer from illness for a long time.

घैरा /gʰəˈrɑ/ – [ना. *n.*] दुई डाँडाबीचको होचो परेको भूभाग; गहिरो। ravine.

घोंत्या /gʰõtjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** शरीर सम्बन्धी विकार, बुढ्याइँ वा कुनै कारणले गर्दा कम्मर सीधा हुन नसक्ने; कुप्रो; कुप्रिएको। stooped; hunched. **२.** (चिज) कुप्रो या निहुरिएको। (of objects) crooked; bent. > **घोंत्यास्न्य /gʰõtjɑsnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] (शरीर) कुप्रो पर्नु; (चिज) बाङ्गिनु; कुप्रिनु। to stoop; to bend.

घोएँ /gʰoẽ/ – [ना. *n.*] ☞ (**खुस /kʰus/**)

घोएन्य /gʰoenjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तीखो वस्तुलाई कतै जोडले पसाल्नु; घोच्नु। to penetrate, pierce or gouge sth. **२.** पक्षीको चुच्चोले घोप्नु; ठुङ्नु। (of birds) to peck at sth. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] कसैको गणना वा गन्तीमा आउनु; आफ्नो महत्त्व अरूले थाहा पाउनु; कहीं, कतै वा कुनै कामकुरा आदिमा अरूले आफ्नो खास महत्त्व वा स्थान रहेको ठान्नु। to be counted worthy or important.

घोगा /gʰogɑ/ – [ना. *n.*] अग्लो र सुलुक्क परेको

ठिङ्गो बोट हुने, घोगा बाहिर खोस्टाले ढाक्ने र टुप्पामा जुँघा लाग्ने, खोयामा गेडा फल्ने प्रसिद्ध अन्न; मकै। maize; corn. ~**पुल /pul/–** [ना. *n.*] मकैको घोगामा दाना अडिने खोप्लाखोप्ला भएको हाडे अंश; खोयो। the hard core to which individual kernels of corn are attached; cob.

घोगोतो /gʰogoto/ – [ना. *n.*] **१.** जाडोले कठ्याङ्ग्रिएर बसिरहने अवस्था। when you are freezing or numb with cold. **२.** एक्लै थुपुक्क बसिराख्ने चाल। when you sit without any movement.

घोतो */plv.* **gʰoto, sudʰuriː, səbá, siː,** *slv.* **gʰoe, bʰɪrɑ/ –** [ना. *n.*] दिवङ्गत आत्माको शान्ति र सद्गतिको लागि गरिने धार्मिक अनुष्ठान; श्राद्ध। funeral rites; commemorative rites in commemoration of a dead person.

घोदोल्या /gʰodoljɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**स्यानाःसिनुःव /sjɑnɑːsɪnuːwə**)

घोन /gʰon/ – [ना. *n.*] ☞ (**खुस /kʰus/**)

घोन्य /gʰonjə, *syn.* **gʰosɪnjə,** *md.* **koɦoke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुटो-कोदालोले माटो वल्टाइपल्टाइ गर्नु; जमिन खनीखोस्री गर्नु; खन्नु। to dig the earth for cultivation; to till. **२.** कसैलाई लगाएको गुन गनिरहनु; गुन खन्नु। to chew over the help or succour that you have given to someone.

घोप्त्या /gʰoptjɑ/ – [ना. *n.*] घरको तल्लो कोठाबाट माथिल्लो कोठामा प्रवेश गर्ने भऱ्याङको शिरमा लगाइने ढोका। the door that opens to the first floor (on the level of the floor).

घोम /gʰom/ — [ना. *n.*] तल्लोपट्टि वा भुइँतिर निहुरिएको शरीर; झुकेको शरीर। stooped body. ~**लिन्य /lɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] निहुरिनु; घोप्टो पर्नु; उभिन्डिनु। to bend; to stoop; to hang. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] निहुऱ्याउनु; घोप्टो पार्नु; उभिन्डयाउनु। to cause to bend.

घोर */plv.* **gʰor,** *slv.* **ɦor, wor/ –** [ना. *n.*] जमिन जोत्न प्रयोग हुने काठको साधन; हलो। a (wooden) plough. ~**स्याः /sjá/–** हलोले जोत्दा खाल्डो पर्दै गएको भाग। furrow.

घोरल्याँ(ङ) /gʰorljɑ̃(ŋ)/ – [क्रि.वि. *adv., n.*] एकैपल्ट झ्याल-ढोका आदि खोल्दा आउने आवाजसँग; घच्याक्क पारेर। (of opening doors/windows) with a jerk; jerkily.

घोरोम /gʰorom, *syn.* **gʰudʊ/** — [क्रि.वि. *adv.*] पर्खाल, भित्तो आदि ठड्याइएको वस्तु वा उभिएको वा बसेको स्थितिबाट एक्कासि ढल्ने किसिमसँग; ग्वार्लम्मि। in the manner of falling all of a sudden or collapsing. ~**धःलिन्य /dʰɨlɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.t.*] भुइँमा बजारिने गरी ढल्नु। to fall to the ground with a bang; to collapse.

घोर्को /gʰorko > gʰorko-gʰorko/ – [क्रि.वि. *adv.*] भिडभाड भएर वा ठूलो सङ्ख्यामा भिड थुप्रिएर; अनावश्यक हुल बढ्ने ढङ्गले। in the manner of crowding somewhere.

घोर्लेःन्य /gʰorlèːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजभित्र लामो चिज छिराएर चलाउनु; घोच्नु। to poke with a role, pole, etc.

घोस */plv.* **gʰos,** *glv.* **gwəjɑ̣/ –** [ना. *n.*] नसालु खालको मह पार्ने एक प्रकारको जङ्गली मौरी; भिरमौरी। rock/wild bee. ~**राप /rɑp/–**

भिरमौरीको मह । rock/wild honey.

घोसिन्य /gʰosɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**घोन्य /gʰonjə/**)

घोसो /gʰoso/ – [वि. *adj.*] **१.** जसलाई पायो त्यहीमाथि जाइलाग्ने। (of people or domestic animals) aggressive. **२.** सानातिना कुरामै रिसाइहाल्ने; आक्रामक; रिसाहा; क्रोधी । aggressive; unruly; ferocious.

घोसोरोप /gʰosorop, *syn.* **gʰwas/ –** [क्रि.वि. *adv.*] कमलो, नरम वस्तु वा प्वाल आदिमा दरो वस्तु एकैचोटि पस्ने, गाडिने वा छिर्ने ढङ्गले; ल्वाम्म; स्वाट्ट । in the manner of penetrating sth at once.

घोस्न्य /gʰòsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जो पायो त्यहीमाथि जाइलागिहाल्नु; साह्रै क्रोधित भएर आक्रमण गर्नु। to attack someone violently; to assault.

घ्याँ */plv.* **gʰjã(ŋ)**, *glv.* **gʰəljaŋ**, *slv. & hmlv.* **gəlã/ –** [वि. *adj.*] (बाटो वा वस्तु) उकालोओरालो नभएको; तेर्छो; तेर्सो। (of roads, trails or objects) straight.

घ्याँता /gʰjãta/ – [ना. *n.*] तेर्सो गरी रहेको वा राखिएको वस्तुको स्थिति । when sth lies or is kept straight.

घ्याँसिन्य /gʰjãsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सुत्नको लागि बिस्तरामा पस्नु; ओछ्यान, खाट आदिमा सुत्न शुरु गर्नु; पल्टनु। (of people) to be or put yourself in a flat or horizontal position so that you are not standing or sitting; to recline; to lie in bed to sleep.

घ्या /gʰja/ – [ना. *n.*] बाह्र मगरात मगर तथा गुरुङ महिलाहरूले कपडाको दुई जोडी काँधमा अड्याई भिर्ने पहिरन; घलेक । a piece of cloth called *ghalek* worn over the shoulder by *Gurung* and *Bāhra Magarāt Magar* women.

घ्यासिन्य[1] /gʰjasɪnjə/ – घलेक पहिरिनु । to wear the *ghalek*.

घ्या?सिन्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम वा व्यवहारमा अरूभन्दा अघिअघि लागिपर्नु; अग्रसरता देखाउनु । to show eagerness to do sth.

घ्याप्न्य /gʰjapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मुखमा अटाउन नसक्ने सिङ्गो खाने वस्तुलाई एकातिरबाट अलिअलि गरी चपाउँदै, खाँदै गर्नु; चपाउनु; टोक्नु। to hold something tightly, tear something off, or cut through something using the teeth; to bite.

घ्यामर्‍या /gʰjamərja/ – [वि. *adj.*] अलिअलि रातो; अर्ध रातो । light red.

घ्यामो /gʰjamo, *md.* **gyatʃə/ –** [वि. *adj.*] **१.** सिन्दूर, रगतसँग मिल्ने रङको; रातो । red. **२.** [ना. *n.*] नेपालको राष्ट्रिय रङको रूपमा मानिएको सिम्रिक रङ। crimson; the national colour of Nepal. > **घ्याःम /gʰjà:m/–** [क्रि.वि. *adv.*] सर्वत्र रातैरातो हुने वा देखिने गरी । in such a way that it looks red everywhere.

घ्यास्यालघ्यास्याल /gʰjasjal-gʰjasjal/ – [ना. *n.*] अपाङ्गताको कारण असन्तुलित गतिमा हिँड्ने चाल; खोच्याङखोच्याङ। when you walk with a limp; limping.

घ्युँन्य /gʰjũnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पक्षीहरू डरत्रासले हुइँकिएर उड्नु; वेगका साथ उडेर एक्कासि धेरै टाढाको दुरी पार गर्नु; बेग मार्नु । (of birds) to fly away; to take wing; to fly.

२. करकापमा परेर जोडका साथ कतै पुग्नुपर्ने हुनु। to go somewhere unwillingly.

घ्योव /gʰjowə/ – [वि. *adj.*] ☞ (**घेप्पा /gʰeppa/**)

घ्वाँ /gʰwã, *syn.* **gʰwaŋ/ –** [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**छ्वाङ/tʃʰwaŋ/**) ~**झाऽन्य/dʒaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.i.*] गोप्य कुरा चुहाउनु; गोपनियता भङ्ग गर्नु। to leak sth (to sb). > **घ्वाँव**[१] **/gʰwãwə/–** [वि.*adj.*] **१.** दुलो वा छिद्र भएको; प्वाल परेको। having holes. > **घ्वाँव**[२]**–** सोचविचारै नगरी बोल्ने प्रवृत्तिको; प्याच्च बोल्ने। having the habit of speaking bluntly; blunt; straight-talking. **३.** मनमा गोप्य कुरा राख्न नसक्ने। bad at keeping secrets.

घ्वालो /gʰwalo/ – [वि. *adj.*] **१.** (प्वाल वा लगाउने वस्तु, खोल आदि); आवश्यकताभन्दा ठूलो आकारको; खुकुलो। (of holes, clothes, etc.) too large; voluminous; loose. **२.** (स्थान वा कोठा) चौडा; फराकिलो। wide.

घ्वास /gʰwas/ – [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि घोचिनपुग्ने ढङ्गले। in the manner of being pricked or pierced sth all at once.

ङ

ङरीःजि /*plv.* **ŋɨrĭːdʒɪ**, *glv.* **ŋədʒərəŋ**/ – [ना. *n.*] घृणित वस्तु देख्दा वा दुर्गन्धले नाकमुख खुम्च्याउने चाल; बेखुसी हुँदाको नाक-मुख खुम्च्याइ। an act of wrinkling your nose or furrowing it because of bad smell or you are unhappy.

-ङ /**ŋə**/ – [प्रत्य. *suff.*] शब्दको पछिल्तिर जोडिएर अर्थमा "मा" को भाव बुझाउने प्रत्यय। on.

ङजरङ /**ŋədʒərəŋ**/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**ङरिःजी** /**ŋɨrĭːdʒɪ**/)

ङन/**ŋən**/ – [ना.*n.*/प.भे.*plv.*] ☞ (**गन**/**gən**/)

ङन्खर /**ŋənkʰər**/ – [ना. *n.*] खाना पकाउन प्रयोग गरिने तेल। cooking oil.

ङप /**ŋəp**/ – [ना. *n.*] मौन रहेको अवस्था; चुपचाप; मौन। silence; quietness.

ङम /(**r**)**ŋəm**/ – [ना. *n.*] (अमिलो, पिरो, तीतो, मीठो आदिको) जिब्रोले गर्ने अनुभव; स्वाद। taste. **-न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] मीठो स्वाद आउनु; स्वादिलो हुनु; मिठास आउनु। to be tasty. > **ङमो**[१] /**ŋəmo**, *mḍ.* **dʒɑptʃə**/– [वि. *adj.*] मीठो स्वादको; स्वादिष्ट; स्वादिलो; रसिलो। tasty; juicy; savoury. > **ङमो**[२]– मनपर्ने कुरा; प्रिय। a favourite thing.

ङम्सिन्य /**ŋəmsɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै कुरा वा चिजको आवश्यकताबोध हुनु। to realize the necessity of sth. **२.** अनुभव गरिनु; महसुस गर्नु, हुनु; ठान्नु। to experience or feel sth. **३.** मनले चाहनु वा रुचाउनु; मन पराउनु। to desire or like sth.

ङर /**ŋər**/ – [ना. *n.*] **१.** नाकद्वारा चाल पाउनसकिने बास्ना, सुगन्ध, गन्ध, दुर्गन्धि आदि। smell. **२.** गर्भवती महिलालाई हुने कुनै खानेकुराप्रतिको अरूचि। morning sickness. > **ङरो**[१] /**ŋəro**/– [वि. *adj.*] दुर्गन्धि फैलिएको; दुर्गन्धित; गह्नाएको। stinking. > **ङर्न्य** /**ŋərnjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] नराम्रो हरक आउनु; गनाउनु। to smell very unpleasant; to stink.

ङरेंङरें /**ŋərẽ-ŋərẽ**/ – [ना. *n.*] खासै थला नपरेर लगातार भइरहने रोग; रोगले जिम्लिएको व्यक्ति। slight illness that lasts over a long period or the person suffering from such illness.

ङरो /**ŋəro, dole, nəl, pɑtʰɑʔ, rɑ̃kʰjɑ**/ – [वि. *adj.*] आफ्नो भन्दा तल्लो जातिमा खसेको; जातिच्युत। so called lower caste among the *Magar*s.

ङर्गभ्याउँ /**ŋərgədʒʰjɑ̃ᵘ**/ – [ना. *n.*] धेरै जना एकैपल्ट तँछाडमछाड गरी बोल्दा, कराउँदा सुनिने कल्याङमल्याङ आवाज; होहल्ला; हल्लीखल्ली; कोलाहल। loud noise; commotion; tumult; uproar.

ङर्न्य[१] /**ŋərnjə**, *mḍ.* **ɑrkʰɪske**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** दुर्नामी हुनु; बदनामी चल्नु; दुर्यश फैलनु। to fall into disrepute; to spread infamy. **२.** जातिच्युत हुनु; जात खस्नु। (of castes) to be degraded; to fall from one's caste.

ङर्न्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*] गर्भिणी अवस्थामा खानेकुराप्रति अरूचि जाग्नु। to suffer morning sickness.

ङला /ŋəlá/ – [ना. *n.*] आकाशतिर फर्केर हेर्ने काम। an act of turning your face upwards (towards the sky); an act of looking heavenwards.

ङःल्न्य /ŋə́lnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एकोहोरिएर वा वाल्ल परेर हेर्नु; जिल्ल पर्नु; एकोहोरिएर हेरिरहने हुनु; टोलाउनु। to be puzzled, to be at a loss; to stare.

ङस /ŋəs/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ब्याजसहित फिर्ता लिने/दिने सर्तमा चलाउन दिइएको वा लिइएको धन; ऋण। a sum of money which is borrowed, often from a bank, and has to be paid back, you have to pay as a charge for borrowing; loan; something, especially money, which is owed to someone else, or the state of owing something; debt.

ङस्तर्तर /ŋəstərtər/ – [क्रि.वि. *adv.*] कसैको वास्ता नगरी ठाउँ ओगटेर बसिराख्ने चालमा। in the manner of sitting down heavily without taking care (for occupying a space).

ङ़त /ŋə̤tə̀/ – [ना. *n.*] तलमाथि टाउको हल्लाएर जनाइने सकारात्मक स्वीकृति; स्वीकृतिसूचक टाउको हल्लाइ। the movement of your head to show agreement; nodding. > **ङ़तङत$_1$ /ŋə̤tə̀-ŋətə́/–** टाउको हल्लाएर दिइने स्वीकृतिसूचक सङ्केत; सकारात्मक टाउको हल्लाइ। the indication of agreement by nodding your head. > **ङ़तङत$_2$–** बलपूर्वक आघात पर्दा हल्लन पुगेको शिर। the jerking movement of your head when you are shoved.

ङ़तत /ŋə̤tətə/ – [क्रि.वि. *adv.*] हलचल नगरी उभिराख्ने चालमा; ठिङ्ग। standing straight; standing motionless.

ङ़म /ŋə̤m/ – [ना. *n.*] **१.** क्रमिक अभ्यासले गर्दा बनेको स्वभाव वा व्यवहार; निरन्तरको अभ्यासद्वारा हुने असल वा खराब आदत; बानी। conduct; habit. **२.** मादक पदार्थको सेवन जस्ता कुलतमा लागेको बानी; लत; दुर्व्यसन। addiction. **–न्य^1–** [अ.क्रि. *v.i.*] आशक्त हुनु; लत बस्नु; बानी पर्नु वा बस्नु; दुर्व्यसनमा फस्नु। to be addicted. **३.** [ना. *n.*] यौनवासना, कुण्ठा वा चाहना। a very strong sexual desire; lust. **४.** कुनै विषयप्रतिको अत्यधिक आसक्ति; विचार अनुसारको क्रियाकलाप; लत; बानी। temptation; fixation; addiction; obsession. **–न्य^2–** [अ.क्रि. *v.i.*] चाल पाइसकेको स्वाद, सङ्गत आदितिर आकर्षित हुनु; पल्किनु। to be tempted (into sth or doing sth); to get a craving for; to be in the habit of.

ङ़र /ŋə̤r/ – [ना. *n.*] कुकुर, बिरालो आदिले रिसको सङ्केत दिने आवाज; ङ्वार्र; डुर्र। (of dogs and cats) snarl and growl.

ङ़लो /ŋə̤lo/ – [वि. *adj.*] सुतेको; निदाएको। asleep. > **ङ़ल्न्य /ŋə̤lnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] निद्रा पर्नु; सुत्नु; निदाउनु। to sleep.

ङ़स का ङ़स /ŋə̤s kɑ ŋə̤s/ – [क्रि.वि. *adv.*] क्यै सोचविचारै नगरी खानेकुरा एकोहोरो रूपले खाइरहने चालमा। in the manner of eating continuously without looking anywhere; eating greedily.

ङाँ$_1$ */plv.* **ŋɑ̃**, *glv.* **ŋjɑ/ –** [सर्व. *pron.*] उत्तम पुरुषको एकवचबोधक सर्वनाम; "म"। first person singular subject pronoun; I. **~स /sə/–** [क्रि.वि. *adv.*] म स्वयम्सँग; म आफूसँग; मसँग। with me.

ङाँ$_2$ – [सर्व. *pron.*] नाम वा साइनोको अगाडि जोडेर सम्बोधन गर्दा बढी सम्मान र आत्मीयता

झल्किएको मानिने वा जनाउने सर्वनामरूपी उपसर्ग। prefix used with the names or terms of address to express respect and intimacy.

ङ्गँ₁ */plv.* **ŋą̃**, *hmlv.* **rŋã**, *glv.* **ɦã**, *md.* **(me)ger/** – [ना. *n.*] मुखाकृति; रुप; अनुहार; चेहरा। face; appearance; shape; countenance.

ङ्गँ₂ */plv.* **ŋą̃**, *md.* **dɩsja/** – [ना. *n.*] पानीमा रहने विविध जाति र आकारप्रकारको जलजीव; माछो। an animal which lives in water, is covered with scales, and which breathes by taking water in through its mouth, or the flesh of these animals eaten as food; fish. ~**बेन /ben/**– माछा राख्न प्रयोग गरिने चोयाको भाँडो। a small rectangular bamboo basket used to keep fish while fishing.

ङ्गाँबेन

ङ्गज़्यु /ŋazju/ – [ना. *n.*] (पुरुषले) आफूभन्दा कान्छोलाई सम्बोधन गरिने स्नेहबोधक शब्द; प्यारका साथ भाइलाई भनिने साइनो; भाइ। (males to males) a word used to address someone younger than you; brother (affectionately).

ङ्गन्य /ŋanjə, *md.* **kokke/** – [स.क्रि. *v.t.*] (प्राणी वा मानव) पालनपोषण गर्नु; हुर्काउनु; पाल्नु। (of animals and humans) to take care of; to bring sb up.

ङ्गमीं /ŋamĩ/ – [सर्व. *pron.* (*poss.*)] आफ्नो अधिकार वा स्वामित्त्वभित्रको जनाउने सर्वनाम; मेरो; आफ्नो। first person singular possessive pronoun; mine.

ङ्गसिउ /ŋasɪᵘ/ – [वि. *adj.*] खुवाइपियाइ गरी राखिएको; पालिएको; पाल्नु। domesticated; tamed.

ङ्गसिन्य /ŋasɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जीवनयापन गर्नु; गुजारा चलाउनु; पेट पाल्नु। to mange one's livelihood.

ङ्गक /ŋą̈kə/ – [क्रि.वि. *adv.*] जुनसुकै चिज, बेला, व्यक्ति आदिको सामुन्ने; सम्मुखमा; अघिल्तिर; सामु; अगाडि। right in front of; straight ahead; before.

ङ्गकसै /ŋą̈kəsəˈ/ – [क्रि.वि. *adv.*] ठाउँ वा समयको थोरै अगाडि; केही अगाडितिर। to or at a point that is more distant in space or time; farther; further.

ङ्गका /ŋą̈ka/ – [ना. *n.*] **१.** माछाको पित्त। fish entrails. **२.** माछाको पित्तलाई पीठोसँग मुछेर सुकाई अरू समयमा तरकारीको रूपमा प्रयोग गर्न मिल्ने गरी बनाइने खाद्य। dried balls or powder made up of fish entrails and flour, stored for making boiled soup.

ङ्गङ /ŋą̈ŋə/ – [क्रि.वि. *adv.*] धेरै वर्ष पहिले; प्राचीन कालमा; परापूर्व कालमा; अगाडि नै; उहिल्यै। many years ago; a long time ago; earlier.

ङ्गजुँ /ŋą̈dʒũ/ – [ना. *n.*] माछाका ससाना बच्चा; भुरा। young fish.

ङ्गदा /ŋą̈da/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** शुरुशुरुतिर; अगाडिपट्टि; अगाडि। in the beginning; in front of; before. **२.** उहिले। then, once upon a time; ages ago. **३.** पहिले। firstly; at first.

ङ्गदाकिन */plv.* **ŋą̈dakɪn**, *hmlv.* **fjãkɪn**, *nblv.* **mjãkɪn**, *slv.* **ɦaka/** – [क्रि.वि. *adv.*] शुरुदेखि नै; पहिल्यै वा अगाडिदेखि। from the beginning.

ङ्गसोल्या /ŋą̈solja/ – [ना. *n.*] सित्तैमा प्रयोग गरिँदै आएको अर्काको सामान; विना मूल्यमै प्राप्त

कुनै चिज; सित्तैको। sth without paying; sth free of cost; gratis thing.

डिम */hmlv.* **ŋɪm**, *plv.* **nɪm/** – [ना. *n.*] झ्यापुल्ले रौंले पूरै शरीर छोपिएको एक बनैया हिंस्रक जन्तु; भालु। a large, strong wild mammal with a thick fur coat that lives especially in colder parts; a bear.

डै /**ŋə'**/ – [ना. *n.*] ख्यालठट्टा वा सामान्य व्यवहार हुँदाहुँदै अनायास उत्पन्न हुन जाने रिस; पिर मान्ने काम; दुःखमनाउ। mental or emotional pain caused by sth unpleasant that has been said or done to you; wound; emotional pain (when sb goes beyond limits in course of kidding)

डैःन्य /**ŋə'ːnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] मन दुख्ने व्यवहार हुनु; दुःख मान्नु। to lose temper; to snap; to blow up.

ड़ैं */plv.* **ŋə̃'**, *md.* **lu/** – [ना. *n.*] ☞ (**गन** /**gən**/) ~**बारी** /**bariː**/– घरले चर्चेर, आँगनले ओगटेर बाँकी रहेको, घरको दायाँबायाँ र अगाडि-पछाडिको तरकारी खेती गर्न मिल्ने बारी वा जग्गा; करेसाबारी। kitchen garden.

ड़ैंती /**ŋə̃'tɪ**/ – [ना. *n.*] ☞ (**घतिङ** /**gʰɨtɪŋ**/) ~**झाँकरी**[1] /**dʒʰãkɨriː**/– कुनै कामको खास विशेषज्ञता हासिल नगरेको मान्छे; जानिटोपल्ने मान्छे। a person who dishonestly claims to be an expert. ~**झाँकरी**[2]– अपरिपक्व झाँक्री; सम्बन्धित ज्ञान नभएको झाँक्री। quack.

ड़ै /**ŋə̃'**/ – [ना. *n.*] **१.** घाँटीभन्दा माथिको अङ्ग; शिर; टाउको। the part of body above the neck that contains the eyes, nose, mouth and ears and the brain; head. **२.** लेख वा विषयको मुख्य नाम; शीर्षक। words written or printed at the top of a text as a title; title; heading; topic; banner (of news). **३.** शीर्षस्थ पद। high rank. **४.** खप्पर; कन्चट; मस्तक। the bones of the head, which surround the brain and give the head its shape; skull. > **ड़ैताउ**[1] /**ŋə̃'tɑᵘ**/– [वि. *adj.*] टाउकामा रहेको; शिरको। related to the head; of the head. ~**ड़ैताउ**[2]– कुनै कार्यालय वा सङ्घ सँस्थाको प्रमुख; पदले आफूभन्दा ठूलो मान्छे। chief; head; boss; senior.

डोइःन्य /**ŋoːnjə**/ – [अ./स.क्रि. *v.i., v.t.*] **१.** बाटो भुल्नु; बिराउनु; गन्तव्य हराउनु। to lose one's way; to get lost. **२.** अर्काको बहकावटमा लाग्नु; बरालिनु। to be misled; to wander.

डोए /(**r**)**ŋoe**/ – [ना. *n.*] ज्ञान गराउने मानसिक चेतना; होस् हवास्; सुद्धी। conscience. ~**म़ाउ** /**mɑ̰ᵘ**/– [वि. *adj.*] होस हराएको; सुद्धि गुमेको। having lost your conscience; out of your mind.

डोरान्जान /**ŋorandʒan**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** एकोहोरो चालले हेरिरहँदा वा टोलाउँदाको किसिम; ट्वाल्ल; जिल्ल; वाल्ल; ठिङ्ग। (of staring) with dismay, surprise or astonishment. **२.** ठिङ्ग उभिरहने वा बसिरहने चालले। (of standing or sitting) without any movement. **३.** (कुनै चिज) स्वाभाविक आकारभन्दा ठूलो भएर ठाउँ ओगट्ने गरी। (of objects) in the manner of occupying space more than required.

डोराःन्य /**ŋraːnjə**/ – [ना. *n.*] ☞ (**कोरोङ्न्य** /**koroŋnjə**/)

ड़ोन्य /**ŋo̰njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गेडागुडीलाई हाँडी, कराही जस्ता भाँडामा हालेर सुख्खा रूपमा

भुट्नु। to roast maize, beans, etc. in an earthen pot called *hāndi,* etc. **२.** तेल, घ्यू आदिमा सागसब्जी, तरकारी आदि राखेर पाक्ने गराउनु; भुट्नु। to fry.

ङ्या /ŋjɑ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**ञ्ँ /ŋã**)

ङ्वारङ्वारो /ŋwarŋwaro/ – [वि. *adj.*] **१.** छुँदैमा घाउ होला, चोट पर्ला वा दाग बस्ला जस्तो; (छाला) नरम; कलिलो; बालक। (especially of skin) soft; tender. **२.** [ना. *n.*] चिचिला अवस्थाको नरम फलफूल; कोपिला; मुना। a young and unformed fruit; baby plant; bud; sprout.

च

चँ/tʃĩ, *syn.* **tẹn/** – [ना. *n.*] च्वास्सघोचिनपुग्दा वा आघात पर्दा हुने शारीरिक झस्काइ; झसङ्ग। a startled movement.

चँचँ /tʃĩ-tʃĩ/ – [ना. *n.*] मनोरञ्जनपूर्ण गीत-सङ्गीत आदि सुन्दा रमाइलो ठानी नाच्न खोज्दाको अवस्था; नाचुँनाचुँ लाग्दाको शारीरिक हाउभाउ। the physical movement that you make when you want to dance (while listening to a music/song).

चँन्य /tʃĩnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पानी, माटो, किरा आदिको सम्पर्कले कुनै चिज गल्दै जानु; सड्नु; मक्किनु। to rot; to decay.

चत्तः /tʃi̤ti̤/ – [क्रि.वि. *adv.*] डोरी वा धागो चुँडिदा आउने आवाज झैं; च्वाट्ट। with a snap.

चत्किन्य /tʃitkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कसैको नमीठो बोली-व्यवहारको कारण मनमा चोट पर्नगई बाउँठिनु; रिसले फन्कनु; पर्कनु। to be offended; to be upset. **२.** नसो मर्कनु; सड्कनु। to strain.

चम्मःन्य /tʃimi̤ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अघिल्लो दाँतले बिस्तारै नधुलिने गरी थिच्नु। to nibble.

चरँ/tʃirĩ/ – [क्रि.वि. *adv.*] (मान्छे, जनावर वा वस्तु) एकैसाथ ठिङ्ग उभिएर वा उभ्याएर। (of people, animals, things) in a manner of standing straight together.

चरिभङ्ग /tʃirɪbʰəŋgə/ – [ना. *n.*] पागलपन वा बेसुरको अवस्थामा गरिने अर्थहीन कुरा; विना तुकको बकवास; अनावश्यक प्रलाप। gibberish.

चर्र /tʃiri̤/ – [क्रि.वि. *adv.*] झार, रौं आदि एक्कासि उखेल्ने वा उखेलिने ढङ्गले। in the manner of pulling hair, weed, etc.; with a sudden jerk.

चरिउ /tʃiri̤ᵘ/ – [वि. *adj.*] भुट्दा फुरेको मकै, गेडागुडी आदि। (corn, beans etc.) burst open (while frying).

चत्तचत्त /tʃi̤titʃi̤ti/ – [ना. *n.*] फुर्तीसँगको हिँडाइ; टुइँकाइ। a brisk pace. ~**लिन्य /lɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] बढी गतिमा फुर्तीसँग हिँड्नु; टुइँकनु। to walk briskly; to walk swiftly.

चः /tʃəː/ – [ना. *n.*] किरा आदिले डस्दा वा बिस्तारै घोचिनपुग्दा हुने अलिअलि दुखाइको अनुभव; चस्को। a short sharp pain caused by an insect, a thorn or an animal while piercing the skin; prick.

चकःचकौ /tʃəkəːtʃəkəᵘ/ – [वि. *adj.*] कहीं कतै केही पनि नरहेको; पूरै खाली र सफा भएको। desolate; deserted or completely cleared.

चकर /tʃəkər/ – [ना. *n.*] **१.** औंठा छाप लगाउँदा देखिने रेखाहरू; औंठाको छाप। fingerprint. **२.** (विश्वास) ढुङ्गा, कागत आदिमा कसैको नाम जपेर लेखी चिहान, सिम आदिमा बोक्सीले गाडिदिएपछि हुने भनिएको रोग; त्यसो गरी बिरामी गराउने काम। an illness which is believed to affect a person when a witch writes his/her name on a piece of paper, stone, etc. and buries it in the graveyard or wetland. ~**घोप्तैःन्य**

/gʰoptəˈːnjə/– [स.क्रि. *v.i.*] कसैलाई बिरामी बनाउन उसको नाम लेखेर त्यसरी गाड्नु। to bury such a piece of paper with the intension of causing a person to suffer.

चकरक /tʃəkərək/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** पानी, दूध (फाँचामा) आदि स्वाट्टै सुक्ने ढङ्गले। (of water/milk in the udder or pot) in the manner of drying up suddenly. **२.** पूर्णरूपले वञ्चित हुने वा गरिने गरी; आर्थिकरूपले टाट पल्टने चालमा। in the manner of being completely deprived of or going bankrupt.

चकचक /tʃək-tʃək/ – [ना. *n.*] बिगार सुधारको वास्तै नराखी चलिरहने केटाकेटी चाला; कलमल। restless activity like that of children; fidgetiness.

चतरा /tʃətərá/ – [ना. *n.*] घर अघिल्तिर घाम ताप्न, बस्न मिल्ने गरी बाँकी राखिएको सम्म परेको खाली ठाउँ; आँगन। front yard.

चना /tʃənə́(ŋ)/ – [ना. *n.*] पीठो आदि चाल्न बनाइएको जालीयुक्त साधन; चाल्नो। a sieve.

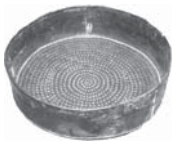
चना

चनासिउ /tʃənasɪʷ/ – [वि. *adj.*] छिटो-छरितो काम गर्नसक्ने; पुर्तिलो। active; energetic.

चनैंन्य /tʃənə̃ˈnjə – [स.क्रि. *v.t.*] आलु, तरकारी आदि काट्नु। to cut or shred vegetables.

चन्चा /tʃəntʃa, *syn.* **təjo/ –** [ना. *n.*] उद्देश्य भेट्टाउन राम्रो जुक्ति सिकाउने काम; अर्ती, सल्लाह, सुझाव; पथप्रदर्शन; मार्गदर्शन। guidance.

चन्दरैन्य */krlv.* **tʃəndərəˈnjə**, *hmlv.* **tʃjonanjə**, *tslv.* **tʃa̤nanjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिज ल्याउने उद्देश्यले कतै पुग्नु; लिन जानु। to arrive somewhere to collect sth or sb.

चन्य /tʃənjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अलग अलग अँशलाई जोड्नु; सँगसँगै राख्नु; गाँस्नु; संलग्न गर्नु; टाँस्नु। to adhere; to stick; to attach; to paste; to affix. **२.** आकार वा मात्रा वृद्धि गर्नु; थप्नु। to add; to increase the shape or quantity.

चःप्न्य /tʃəːpnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खस्रो सतहमा वा लामो यात्रा हिंड्दा पैतालामुनिको भाग पोल्नु; लामो समय क्यै चिज समाउँदा हत्केला डहनु। to have sore feet after a long walk or to have sore palms because of hard work. **२.** अनिदो हुँदा वा धुवाँ आदिले आँखा पोल्नु। (of eyes) to smart from sleeplessness or smoke.

चबनै /tʃəbənəˈ, *syn.* **tutubəndə/ –** [क्रि.वि. *adv.*] जस्तो हुनुपर्ने ठीक उस्तै; जस्ताको तस्तै; काटीकुटी; दुरुस्त। exactly the same; alike.

चमस /tʃəməs/ – [ना. *n.*] खाना खाँदा हातको सट्टा प्रयोग गरिने डाडु जस्तै सानो साधन; चम्चा। spoon.

चम्चम्या /tʃəmtʃəmjɑ/ – [वि. *adj.*] पकाउँदा राम्ररी राप नपुगेको; नपाकेर अधकल्चो भएको; अधकल्चो पाकेको। half-cooked.

चम्यार्न्य /tʃəmjárnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दाँतले दुबैतिरबाट थिचिराख्नु; थच्नु। to chew.

चरन /tʃərən/ – [ना. *n.*] जनावर चर्ने घाँसे जमिन; गौचरन। pasture; meadow.

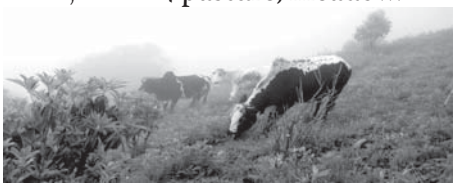
चरन

चरवै /tʃərəwəˈ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** निरन्तर रूपले बोलिरहने वा लगातार खाइरहने

गरेर; अटुटरूपले; अविच्छिन्न; लगातार। (of eating) continuously. **२.** [ना. *n.*] नरोकिइकन बोलिने बोली वा खाइरहने काम। an act of talking garrulously or eating continuous. **३.** सारविनाको वार्तालाप; अर्थ र उद्देश्यविनाको प्रलाप। gibberish; prattle.

चरेरे */plv.* **tʃərere**, *hmlv.* **tʃərnɪ/** – [ना. *n.*] रङ्गीचङ्गी रङहुने एक सुन्दर चरो; रानीचरी। a particular kind of colourful bird called *rānichari.*

चऱेन्य /tʃərẹ̄njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गेडा-गुडीलाई घट्ट, जाँतो आदिमा खम्रो गरी पिँध्नु; दल्नु। to grind beans, corn coarsely. **२.** ढुङ्गा फोरेर टुक्रा ससाना टुक्रामा बदल्नु; गिट्टी बनाउनु। to break stones to make grit.

चऱैन्य /tʃərẹ̄ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** श्रद्धापूर्वक चढाउनु; अर्पण गर्नु; टक्र्याउनु। to offer; to proffer. **२.** सङ्कल्प अनुसार देवीदेवतालाई भाकल पूरा गर्नु; बलि चढाउनु। to offer a sacrifice. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] घाउ, खटिरो आदिमा कडा औषधि, नुनिलो चिज आदि पर्नाले चहऱ्याउनु; भबाउनु; डहनु। to feel an intense stinging or smarting sensation in a part of the body; to burn; to sting.

चर्का$_{१}$ */plv.* **tʃərkɑ**, *slv.* **kətʰəpɪŋŋo/** – [वि. *adj.*] **१.** खानेकुरामा नुनको मात्रा बढी भएको; चर्को। too salty. **२.** (घाम) असाध्यै पोल्ने गरी लागेको। (of the sun) very hot; sweltering.

चर्का$_{२}$ – मान्छे बस्न मिल्ने गरी घुमाएर खेलिने मनोरञ्जनको साधन; रोटेपिङ; चर्खेपिङ। a type of traditional wooden wheel.

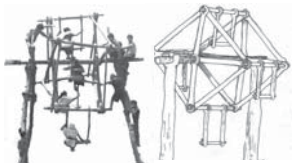
चर्का

चर्कैन्य /tʃərkəˈnjə, *md.* **ɖɑʈʰupke, ŋɑpke/** – [स.क्रि. *v.t.*] लबटोले हान्नु; चड्कन, थप्पड दिनु। to slap sb.

चर्ना /tʃərnɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] सरङ्ग्या नाचमा पुरुष कलाकारले लगाउने बुट्टेदार पोसाक। a colourful dress worn by a male dancer in the dance called *sranngyā.*

चर्त्या /tʃərtjɑ/ – [वि. *adj.*] स्वाभाविकता भन्दा केही बढी उठेको ओठ। slightly turned up lips.

चर्नी /tʃərnɪ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**चरेरे /tʃərere/**)

चऱ्याक /tʃərjɑk/ – [ना. *n.*] **१.** बाँस वा काठ आदि चिर्दा वा चिरिँदा आउने आवाज। a sudden sharp noise, especially one made by bamboo or wood splitting. **२.** लबटोले हान्ने काम; चड्कन। a quick hit with the flat part of the hand; slap.

चऱ्यापो /tʃərjɑpo/ – [वि. *adj.*] खानेकुरामा मसिना ढुङ्गा, बालुवा, माटो आदि परेको; चपाउँदा दाँतमा ढुङ्गा, माटो पर्ने खालको। (of food) containing grit; gritty.

चलैःन्य /tʃləˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** सवारी साधन, यान आदि हाँक्नु; यन्त्र आदिलाई सञ्चालन गर्नु; चालु गर्नु। to operate a vehicle or an engine; to drive. **२.** रीति-रिवाज प्रचलनमा ल्याउनु; व्यवस्था, नियम, कानुन आदि लागु गर्नु। to bring sth like rules and regulations into effect. **३.** भाँडोबर्तन वा कुनै चिजलाई प्रयोगमा ल्याउनु; प्रयोग गर्नु। to use utensils. **४.** कसैको ध्यान भङ्ग गर्न वा कसैलाई जिस्क्याउने उद्देश्यले चलाउनु; जिस्क्याउनु। (with an intention

of breaking one's attention) to tease someone. **५.** कुनै चिजलाई हलचल गराउनु; हल्लाउनु । to shake or move sth.

चलैसिन्य /tʃələ'sɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] घाउ-चोट आदि बल्झिने गरी छोइनपुग्नु; आघात पर्नु । (of wound) to be touched in such a way that it gets hurt again.

चर्र्या */slv.* **tʃərrjɑ**, *plv.* **mɑlɑ/ –** [ना. *n.*] उत्सव, अवसर वा बिदाइ आदिमा गलामा पहिरिन उनिएको फूलको माला; फूल, दूबो, सुनचाँदी आदिलाई उनेर गलामा पहिरन बनाइएको हार । a garland.

चर्ल्यानी /tʃərljɑniː/ – [ना. *n.*] कुखुराको बच्चा; चिङ्ना; चल्लो । a young chicken; a chick.

चःल्न्य /tʃəːlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] नयाँ झाँक्रीको आङमा देवता चढेको छ या छैन चढेको भए कुन चाहिँले अवतार लिएको हो भनी पत्ता लगाउनु; झाँक्री हुन्छ या हुँदैन भनेर परख गर्नु । to test a novice shaman to make sure whether spirits are possessed in him/her.

चल्लैं /tʃəlɑ̃ˈ/ – [ना. *n.*] **१.** चल्ने वा चलिरहने बानी; स्थिर बस्न नसकी कलमल छटपट गरिरहने स्वभाव । restlessness; fidgetiness. **२.** चालचलन; व्यवहार । behaviour.

चवै */plv.* **tʃəwəˈ**, *slv. & glv.* **bɑ̃ᵘtɑ/ –** [ना. *n.*] होहोरेको कुरो; लहैलहै; कृत्रिम हल्ला; नचाहिँदो खबर; अफवाह; हुइँय्या । a rumour.

चसक /tʃəsək/ – [ना. *n.*] तीखो चिजले बिस्तारै घोचिनपुग्दाको दुखाइ; चस्को । piercing pain.

चहचह /tʃəɦətʃəɦə, *syn.* **lələ'/ –** [ना. *n.*] **१.** कसैसँग सँगै जान खोज्ने, कतैतिर पुग्न चाहने उत्सुकताको आशामय प्यास; कुनै चिज देख्न, जान्नको लागि हुने खुलदुली; चौचौ । curiosity or a strong desire to go somewhere with someone or to do something; desperation; restlessness. **२.** नौलो घटना वा प्रसङ्गको जानकारी हुनासाथ निर्वाध रूपमा मनमा उठ्ने मीठो र रमाइलोको आशामय प्यास; भित्रैदेखि जागेर आएको कौतूहलता; उत्सुकता । eagerness; excitement.

च़प पिसो /tʃ̣p pɪso/ – [वि. *adj.*] शून्य डिग्रीभन्दा कम तापक्रमको; बेसरी चिसो; कठ्याङ्ग्रिने खालको; ठन्डा । icy; bitter cold.

च़म्न्य /tʃ̣mnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** लामो चिजलाई तेर्सोबाट गिँड्नु; काटेर टुक्रा पार्नु । to chop, cleave. **२.** कुनै चिजलाई दुईतिर छुट्टिने गरी काट्नु । to hew. **३.** टिकट, पूर्जी, रसिद, बिल आदि काट्नु । to take tickets or receive receipts.

च़र /tʃ̣r/ – [क्रि.वि. *adv.*] छाला, बोक्रा वा ओढेको कपडा एक्कासि उघार्ने चालले । in the manner of taking off one's wearing all at once. **~कोःन्य /kòːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] तुरुन्तै उप्काउने वा सजिलै गरी उघार्ने गरेर । to peel or open sth fast or easily.

च़ल /tʃ̣l/ – [ना. *n.*] लाम्चा, तीखा पात हुने आँख्लावाल खोक्रो प्रसिद्ध वनस्पति; निगाला । a type of bamboo *nigālo* found in the mountains. **~स्या /sjɑ/–** बाँस, मालिङ्गो, निगाला आदिको सबभन्दा बाहिरको पातलो भाग; चोयो । bamboo strips.

चाँख्या¹ /tʃɑ̃kʰjɑ/ – [ना. *n.*] शरीरमा सेतो, रातो, कालो धेरै प्रकारको रौंको टाटो भएको कुकुर । a spotted dog.

चाँख्या² – [वि. *adj.*] ☞ (**खराल्या /kʰərɑjlɑ/**)

चाँदो */tslv.* **tʃɑ̃do**, *syn.* **tʃɑno**, *hmlv.*

ɦərpətə, *llv.* **ɦətə/** – [क्रि.वि. *adv.*] छिट्टै; झट्टै; भन्ने बित्तिकै; छिटो। immediately; quickly; fast.

च़ाँन्य /tʃã̰njə, *md.* **dʰake/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** आगोको लप्का निस्कनु; बल्नु। to ignite. **२.** भाग्य चम्कनु; प्रतापी बन्नु; श्रीवृद्धि हुनु; धनी हुनु; समृद्ध बन्नु। to be glorious; to be fortunate.

चाउ /tʃau/ – [वि. *adj.*] **१.** हेर्दा वा भोग्दा मनपर्ने खालको; आकर्षक; मनोरम। pleasing; charming. **२.** उपयुक्त; सुहाउँदो। appropriate; suitable. **३.** उत्तम; असल; राम्रो। excellent; good; fine.

चाʔ /tʃaʔ/ – [ना. *n*] बढाइएको वा थपिएको कुनै काम/कुरा। sth added to sth else. > **चाʔन्य /tʃaʔnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] (समय, कुनै चिज आदि) थप्नु; बढाउनु; विस्तार गर्नु। to add sth to sth else; to extend sth like time.

चाʔड़ै /tʃaʔŋ̊ˈ/ – [ना. *n.*] चिसो ठाउँमा पाइने एक किसिमको स्वादिलो लेकाली साग। a type of wild leafy vegetable found in the high hills.

चाक /*plv.* **tʃakə**, *syn.* **pəre**, *nblv.* **(r)tã**, *md.* **(me)porot/** – [ना. *n.*] स्त्री जाति वा स्तनपायी जनावरको बाहिरी यौन अङ्ग; स्त्री यौनाङ्ग; योनी। the part of a woman or other female mammal's body which connects her outer sex organs to her womb; vagina.

चाम /tʃam/ – [ना. *n.*] उमेर गएपनि खासै बूढो/बूढी नदेखिने शारीरिक अवस्था। the physical condition when one does not look old despite their age; looking hale and hearty.

चाम्तिन्य /tʃamtɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** चोट-पटकका कारण वा आगोले डामिएर बनेको घाउ सुक्दै जानु। (of wounds or burns) to heal slowly. **२.** पकाएको वस्तु राप नपुगेर अधकल्चो हुनु। to be half-cooked. **३.** दुब्लो-पातलो भई सुक्नु; रगत-मासु सुकेर हड्डीमै टाँसिने हुनु। to become emaciated or half-starved.

चावा /tʃawa/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै काम गर्ने विधि, उपाय वा जुक्ति; तरिका। a method; a way; a technique; a formula. **२.** कामको सीप वा ढङ्ग। art of work. **३.** व्यवहारको किसिम; चाल। one's manner or behaviour.

(ओ)चाहित /(o)tʃaɦɪt/ – [ना. *n.*] आवश्यक भएको स्थिति; जरुरत; खाँचो। needed in order to achieve a particular result; necessary.

च़ानान्य /tʃa̰nanjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/तसे.भे. *tslv.*] ☞ **(चन्दरैन्य /tʃəndərəˈːnjə/)**

च़ाल्न्य /tʃa̰lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** रुख, बिरुवा, लता, वृक्ष आदिको हाँगाबिँगा छाँटकाँट गर्नु, ताछ्नु वा काट्नु; छिमल्नु। to cut off branches from a tree, bush or plant, especially so that it will grow better in future; to prune. **२.** हड्डीबाट मासुमासु छुट्याउनु; हड्डी र मासु अलग्याउनु। to separate flesh from bones.

चिँतुरु /*plv.* **tʃĩturu**, *slv.* **tʃontʰəra/** – [ना. *n.*] पहेँलो रङको फूल र काठ तथा काँडे पात र प्याजी रङको गुलियो फल हुने एक किसिमको बोट वा फल; चुत्रो। a type of thorny bush; Berberis nepalensis.

चि /tʃɪ/ – [निपा. *part.*] भनाइलाई जोड दिँदा, निश्चयपूर्वक भन्दा वाक्य वा शब्दमा नजोडिई स्वतन्त्ररूपले प्रयोगमा आउने शब्द; पो। word used to give emphasis on what you

say; an emphatic word.

चिउन्य$_1$ /*plv.* **tʃɪᵘnjə**, *slv.* **bjaʔnjə**, *mḍ.* **õske**, **ŋoske/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिजको आकार प्रकार आदि आँखाद्वारा ज्ञान गर्नु; हेर्नु। to watch; to see. **२.** प्रतीक्षा गर्नु; पर्खनु; कुर्नु; रुङ्नु। to wait for sb/sth. **३.** ग्रहगतिको शुभाशुभ विचार्नु। to calculate the effects of stars, planets.

चिउन्य$_2$ /*plv.* **tʃɪᵘnjə**, *slv.* **bjaʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** रेखदेख गर्नु; हेरचाह गर्नु; हेर्नु; गोठालो लाग्नु; चियो गर्नु। to take care of sb/sth; to look after sb/sth. **२.** दुःख-बिमार परेको मान्छेकोमा सान्त्वनास्वरुप कोसेली लिई पुग्नु। to visit a person with a gift or present who has fallen ill or who is in trouble. **३.** पालनपोषण गर्नु; पाल्नु। to bring sb up.

चिउला /tʃɪᵘla/ – [ना. *n.*] ठूलो वा मूलरुपबाट फुटेर वा उप्केर जाने वा निस्कने सानो टुक्रो; चोइटो। a slice; a chip; a piece; a splinter.

चिऊन्य /*plv.* **tʃɪᵘnjə**, *glv.* **tʃuŋjə**, *mḍ.* **tʃʰɪmke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] निथ्रुक्क हुनु; रुझ्नु; भिज्नु। to be soaked through; to be wet.

चिःन्य /tʃɪʔnjə/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ **चिच्यु /tʃɪtʃju/**)

चिकःरिप /tʃɪkɨrɪp/ – [क्रि.वि. *adv.*] ऐना, सिसा, माटाका भाँडा फुटेर चकनाचुर हुने किसिमले; झरुम्म। in the manner of being smashed into smithereens.

चिकलाम /tʃɪkəlam/ – [ना. *n.*] पलभरमै आँखा बन्द गरी खोल्ने काम; आँखा झिम्काइ; प्रमिलन। an act of blinking; blink.

चिका /*plv.* **tʃɪká**, *hmlv.* **pelma/** – [ना. *n.*] गहुँ झैं बाला हुने तर चिरा नपरेको एक प्रकारको खाद्यान्न; जौ। barley.

-चिके /tʃɪke/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर धेरै जनालाई काम गर्न अह्राउने अर्थ दिने जनाउने प्रत्यय। (*e.g.* जै+चिके = जैचिके "गर्नुस्।", ज़्यु+चिके = ज़्युचिके "खानुस्/खानु होस्।" बा+चिके = बाचिके "जानुस्।" आदि।) suffix indicating imperative sense, eg. *ba + chike* = please go.

चिचिउ /*glv.* **tʃɪtʃɪᵘ**, *plv.* **tʃumo**, **dʒʰjau**, *nblv.* **tʃɪmtʃɪmo**, *slv.* **tʃɪʔnjə**, *glv.* **tʃumtʃumo**, *ant.* **pəlɑ̃wə**, **zəgəˈwə/** – [वि. *adj.*] **१.** प्रकाश नभएको; उज्यालोको अभाव भएको; अँध्यारो। with little or no light; dark. **२.** [ना. *n.*] अँध्यारोपना; अन्धकार। darkness.

चिक़ुप /tʃɪkṵp/ – [क्रि.वि. *adv.*] ठोकिएर कुचिने वा फुट्ने ढङ्गले; झ्याम्म। (of breaking sth) with a smash. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] कुच्चिने गरी वा घाउ पर्ने गरी हान्नु। to hit/blow hard in such a way that the object is dented or wounded.

चिक़ुप खारो /tʃɪkṵp kʰɑro/ – [वि. *adj.*] सहनै नसकिने असाध्यै कडा खालको अमिलो। very sour; tart; tang.

चिच्युभाए /tʃɪtʃjubʰɑᵉ/ – [ना. *n.*] एउटै आमा तर फरक फरक बुबाका सन्तानहरूबीच जोडिन पुगेको दाजुभाइको सम्बन्ध। the relationship among brothers (from the same mother but different fathers).

चिताःन्य /tʃɪtaːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (क्यै चिजलाई) दाँतले अँठ्याई हातले तान्नु। to tear sth with your teeth and hand . **२.** कुनै चिजलाई दुई हातले च्यात्न वा चुँडाल्न तानातान गर्नु; च्यात्नु, फाड्नु; चिर्नु। to tear sth with your hands.

चिताफाता /tʃɪtafata/ – [क्रि.वि. *adv.*] कपडा, कागज आदि च्यातिएर वा काटिएर ससानो टुक्रो, चिरो, धरो, धुजा हुने गरी। a small and long strap, piece of paper or cloth, cut or torn lengthwise.

चितू /tʃɪtʊ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**अनन्ती /ənəntɪ/**)

चिना /tʃɪna/ – [ना. *n.*] **१.** स्मृतिको लागि राखिने चिज; स्मृति चिह्न; सम्झनाको चिनो। memento. **२.** बच्चा जन्मनेबित्तिकै जन्म मिति, राशिफल आदि उल्लेख गरी लेखिएको टिपोट। horoscope (that gives the exact record of a baby's birth hour, and its stars etc.). **३.** युवायुवतिहरू एकले अर्कोलाई पालैपालो दिने मायाको कोशेली; सम्झनाको लागि दिइनेलिइने वस्तु; मायाको चिनो। a souvenir, present or gift offered to each other by young boys/girls. **४.** जन्मजात छालामा निस्कने टाटो। a birthmark.

-चिन /tʃɪn/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर भविष्यमा कुनै काम गर्नु भनेर दुई जनालाई काम गर्न आदेश दिने वा अह्राउने अर्थ दिने बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* जै+चिन = जैचिन "गर्नू/गर्नु होला।", ज़्यु+चिन = ज़्युचिन "खानू/खानु होला।" आदि।) suffix indicating imperative sense for future, eg. *zyu* (eat) + *chin* = please eat (in future).

चिन्य /tʃɪnjə, *mḍ.* gʰerelke/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै चिजको अङ्गमा बिगार परेर गल्नु; कुहिनु। (of certain parts) to rot; to decay. **२.** वनस्पति, मृत प्राणीको शरीर वा कुनै चिज काम नलाग्ने भई बिग्रनु; सड्नु; कुहिनु; मक्किनु। (of plants or dead animals) to rot; to decay.

-चिन्साँ /tʃɪnsã/ – [प्रत्य. *suf.* (*imp.v.*)] धातुमा जोडिएर अनुरोधपूर्वक दुई जनालाई काम गर्न अह्राउने जनाउने प्रत्यय। (*e.g.* जै+चिन्साँ = जैचिन्साँ "गर्नुस् त", ज़्यु+चिन्साँ = ज़्युचिन्साँ "खानुस् त" आदि।) prefix of indicative imperative mood *zyu+chinsān* = please eat; you eat; eat, etc.

चिप$_1$ /*plv.* tʃɪp, *glv.* tʃɪju/ – [ना. *n.*] **१.** मुख्य भोजनसँग मिलाएर खान नुन, तेल, मसला आदि मिलाई पकाइएको झोलिलो खाद्य; तरकारीको झोल। curry.

चिप$_2$ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] मासुको परिकार। a variety of meat.

चिपला /tʃɪpəlá/ – [ना. *n.*] आँखाबाट निस्कने सेतो प्रकारको मैला; कचेरा; चिप्रा। mucus in eyes; sleep.

चिपिक /tʃɪpɪk/ – [क्रि.वि. *adv.*] तरल चिज मुखले चुस्ने गरेर। in the manner of sipping sth.

चिपिचेर्ला /tʃɪpɪtʃerla, ləkətʃjaːrɪ, fetefete/ – [क्रि.वि. *adv.*] पूरापूर भिज्ने गरी; निश्चुक्क; छ्याप्प। in the manner of getting wet or being soaked through.

चिपै /tʃɪpəˈ/ – [ना. *n.*] डेक्ची, थाल, बटुको आदिको सट्टामा प्रयोग गरिने काठको घरेलु भाँडो; काठको भाँडो। a wooden bowl.

चिम /tʃɪm/ – [क्रि.वि. *adv.*] आँखा पूरापुर बन्द गर्ने वा हुने किसिमले; चिम्लेर वा चिम्म गरेर। with your eyes closing completely or partly.

चिमर्‍या /tʃɪmərja/ – [वि. *adj.*] **१.** साना आँखा हुने; दृष्टि दिँदा आँखा खुम्चिने; चिम्से; चिम्सो। small-eyed; slit-eyed. **२.** आँखा चिमचिम गरिरहने। having the habit of blinking too frequently. **३.** पूर्णरूपले नभरिएर चाउरी परेको (गेडागुडी); पुष्ट र पोटिलो नभएको; चिमसो। (of grains) not plump.

चिमुरु /tʃɪmuru/ – [ना. *n.*] परेला झिम्काउने काम। an act of blinking.

चिम्चिमो /tʃɪmtʃɪmo/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**चिच्यु /tʃɪtʃju/**)

चिर /tʃɪrə, tɑkerə, pəltəkə/ – [ना. *n.*] पक्षपात गर्नेसँग आपत्ति जनाउँदा व्यक्त गरिने गुनासोको वाक्यांशपूर्व उच्चारित हुने शब्द। word used to express indignation, contempt while complaining against a wrong doer, injustice.

चिरमाला /tʃɪrmɑlɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] एक प्रकारको मसिनो अमिलो झार; चरीअमिलो। a type of weed that tastes sour.

चिराःन्य /*plv.* **tʃɪrá:njə**, *hmlv.* **pərá:njə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** घाउखटिरा आदिको शल्यक्रिया गर्नु; चिरफार गर्नु। to operate on sb (for wound, fester, etc.). **२.** सिङ्गो वस्तुलाई ठाडोबाट चिरा हुने गरी फाड्नु; चिरा पार्नु। to split sth. **३.** बाँस, निगाला, दाउरा, कपडा आदि वस्तुलाई ठाडोबाट दुई फ्याक हुने गरी चिर्नु; चिरा पार्नु। to split sth like a bamboo, wood, cloth, etc. in two parts; to halve sth.

चिऱिउ /tʃɪr̥u, *ant.* **tʰe:wə/** – [वि. *adj.*] तरल बढी भई ठोसको मात्रा कम भएको; पातलो; पन्यालो। watery; insipid.

चिरुङ्गा? /tʃɪruŋgɑ̀?/ – [ना. *n.*] कुखुरा राख्न/पाल्न निगाला बुनेर बनाइएको घर; खोर। a chicken cage.

चिरुङ्गा?

चिरुमिरु /tʃɪrumɪru/ – [ना. *n.*] धेरै प्रकारका फलफूल, सागसब्जी आदि। fruits and vegetables.

चिरू /tʃɪrʊ/ – [क्रि.वि. *adv.*] तरल पदार्थ एक्कासि थोरै मात्रामा झर्ने गरेर; तुरुक्क। with a small amount of liquid dropped at a time.

चिर्कु /tʃɪrku/ – [ना. *n.*] अकाशमा बिजुली चम्कँदा उत्पन्न हुने, सुनिने भयानक आवाज वा दम्को; चटयाङ। thunderbolt, lightening.

चिर्गुलो /*plv.* **tʃɪrgulo**, *glv.* **tʃultʃulo/** – [वि. *adj.*] धागो वा डोरी धेरै मात्रामा बटारिनपुग्दा आपसमा जोल्ठिएको; बटारिएको। (of threads, ropes, etc.) twisted.

चिर्घुलो /tʃɪrgʰulo/ – [वि. *adj.*] घिउ, तेल आदि चिल्लो चिज बढी भएको; चिल्लो। containing a lot of oil; oily.

चिर्पाइँ /tʃɪrpɑĩ, pʊl, bɑpul, mɑlĩ, mɑləŋ/ – [ना. *n.*] मानसिक आघात भई बेहोस भएर ढल्ने एक प्रकारको रोग; अकस्मात् मूर्च्छा पर्ने एक किसिमको स्नायुसम्बन्धी रोग; मगज सड्ने रोग; छारेरोग; मृगी; छोप्नेरोग। a condition of the brain which causes a person to become unconscious for short periods or to move in a violent and uncontrolled way; epilepsy.

चिर्पाङ्ग्या /tʃɪrpɑŋgjɑ/ – [वि. *adj.*] छारेरोगले आक्रमण गरेको; छोप्ने रोग लागेको; गिर्गीरोगी। suffering from, or caused by epilepsy; epileptic.

चिर्चिर /tʃɪrtʃɪr/ – [क्रि.वि. *adv.*] झस्काइ, अत्यास वा हडबडी आदिमा एक्कासि मुखबाट निस्कने चर्को स्वर; आत्तिएको वा डराएको अवस्थामा मुखबाट एक्कासि निस्कने चिच्याहट; चिच्याउने भाव वा स्थिति; चित्कार। a short, loud, high cry; shriek; an anguished cry.

चिर्लनिबिर्ल/tʃɪrlə nɪ bɪrlə/ – [ना.*n.*] धेरैजना एकैपटक एकैसाथ रुने कराउने काम; रुवाबासी। when many people cry together.

चिऱ्या /*plv.* **tʃɪrjɑ**, *nblv.* **sɪkʰɑrjɑ/** – [वि. *adj.*] **१.** मोहडा टुटेको वा टुक्रिएको; अगाडिको भागको चोइटो गएको। a piece that has been broken off a larger object; a chip. **२.** ओठ चिरिएको; खुँडे। having a cleft lip.

चिल्न्य /*plv.* **tʃílnjə**, *hmlv.* **ptʃɪlnjə**, *mḍ.* **kʰurukke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बूढी औंला र चोर औंलाको नङले जिउको छाला वा कुनै चिज जोडसाथ अँठ्याउनु; चिमोट्नु। to pinch sth with your finger and thumb. **२.** इसाराको निम्ति वा सतर्क पार्न हातले छुनु; खुसुक्क चिमोट्नु। to nudge or pinch someone gently in order to convey a certain message secretly.

चिवाइन्य /**tʃɪwɑ'njə/** – [स.क्रि. *v.t.*/से.भे. *slv.*] अरूले थाहा नपाउने गरी लुकेर हेर्नु। to steal a glance; to look at sth/sb secretly.

चिवाचिवाउ /**tʃɪwɑtʃɪwɑᵘ/** – [वि. *adj.*] ससाना छेस्कामा बदलिएको; टुक्रिएको। broken or smashed into pieces.

चिवाऱ्या /**tʃɪwɑrjɑ/** – [वि. *adj.*] **१.** (मान्छे) कसले के गर्दैछ भनी प्वाल, छड्के कोण आदिबाट लुक्दै चियो गर्दै पछ्याउने। someone who does prying or eavesdropping. **२.** [ना. *n.*] पालो बसेर रक्षा गर्ने व्यक्ति; पालो पहरा गर्न खटिएको मान्छे; पहरेदार; पाले। a footman; a watchman; a guard. **३.** ☞ (**राम्च्या** /**rɑmtʃjɑ**/)

-चिसाँ/**tʃɪsɑ̃/** – [प्रत्य. *suf.*] बहुवचन (तीनभन्दा बढी) मा प्रयुक्त हुने आदरार्थी प्रेरणार्थक प्रत्यय। honorific/plural (for more than three) suffix added to a root.

चिसो₁ /**tʃɪso**, *syn.* **tʃʰerwə**, *ant.* **rɑ̤ᵘ/** – [वि. *adj.*] कम तापक्रम भएको; ठन्डी। low temperature; not hot or warm; cold.

चिसो₂ /**tʃɪso**, *ant.* **ubɑ̃do/** – [वि. *adj.*] चिस्यान; पानी परेको; ओसिलो। damp; soggy; humid.

चिस्न्य /**tʃɪsnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] (कागत, कपडा आदि) चिथ्रो हुनु; चिरिनु; फाडिनु; च्यातिनु। (of paper, cloth, etc.) to be damaged; to wear; to tear; to be tattered. > **चिस्व** /*plv.* **tʃɪswə**, *hmlv.* **ptʃɪswə/**– [वि. *adj.*] च्यातिएर चिरिएर धुजा परेको; फाटेको। (of paper, leaves, cloth etc.) torn; tattered; worn out.

चिहिरबिहिर /**tʃɪhɪr (nɪ) bɪhɪr/** – [ना. *n.*] डर लाग्दा वा आघात पर्दा एक्कासि चिच्याउने काम। an act of shouting suddenly because of fear or sudden pain.

चि़म /**tʃ̤ɪm/** – [ना. *n.*] प्रतिफल पाउन चुकेको अवसर; वञ्चित हुने स्थिति। when you are deprived of sth; deprivation. ~**तान्य** /**tɑnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] वञ्चित हुनु; मौका छुट्नु; अवसर चुक्नु। to be deprived of sth.

चि़म्दो /**tʃ̤ɪmdo/** – [ना. *n.*] कुनै कुरा वा विचार व्यक्त गर्दा "भइरहोस्, होस्" आदि भनिनुपूर्व उच्चारण गरिने वाक्यांश। word meaning, let it be, okay, fine, used to continue conversation.

चि़र /**tʃ̤ɪr/** – [वि. *adj.*] **१.** (मानिस, पशुपक्षी आदि) तुलनात्मक रूपमा सानो जिउडालको; सानो। (of people, animals) small; short; under-sized; dwarf. **२.** [ना. *n.*] (जनावर) एकै पटकमा जन्मिने दुई वा सोभन्दा बढी बच्चाहरूमध्ये पछि जन्मेको सानोचाहिँ। (of animals) the youngest one .

चि़हुन्य /**tʃ̤ɪɦunjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिज वा कसैलाई लिएर जान आइपुग्नु; लिन आउनु। to come to take sth or sb; to collect sb/sth.

चीःन्य */plv.* **tʃĭŋjə**, *hmlv.* **ptʃiːnjə**, *glv.* **tʃiːŋjə**, *mḍ.* **tʃjɑʈke/** – [ना. *n.*] कपडा, पात, कागत आदि चिरेर टुक्र्याउनु; चिर्नु; च्यात्नु। to tear paper, cloth, leaves, etc.

चीःप्न्य **/tʃĭpnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] औंलामा लागेको खानेकुरा मुखमा घुसाएर सफा पार्नु। to lick the food stuck on your finger.

चीःव **/tʃĭwə/** – [वि. *adj.*] (झाडी, जङ्गल) बाक्लो; घना। (of bushes, shrubs, jungle) thick; dense.

चीःर **/tʃĭr/** – [ना. *n.*] डर, त्रासले आत्तिंदा एक्कासि उच्चारण गरिने चर्को आवाज; चिच्याहट; चित्कार। a loud sound produced when you are afraid or terrified or in pain; a cry; a yell.

चुँती **/tʃũtiː/** – [ना. *n.*] **१.** कुखुराको चाकतिरको भाग। the back portion of a chicken.**२.** पूजापाठ गर्दा वा पाहुनाको नाममा काटिएको कुखुरा उमेर र मर्यादाक्रमले पहिलोलाई सम्मानस्वरुप पकाएको सिङ्गै टाउको र त्यसपछि दोश्रोलाई टक्र्याइने चाकतिरको अङ्ग। a custom of cooking and offering the upper part (breast to beak) of a chicken to guests in the order of their honour or seniority.

चुँथी **/tʃũtʰɪ/** – [ना. *n.*] घ्यू, तेल आदि राख्न काठलाई कोपेर वा राँगोको अण्डकोष रहने छालालाई सुकाएर बनाएको सानो भाँडो। a small pot made of wood or dry scrotums of a buffalo, used to keep cooking ghee, oil, etc.

चुँन्य */hmlv.* **tʃũnjə**, *plv.* **tʃusn̩jə**, *ant.* **tʃjɑ̃sɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** फिला अडाएर वा टेकाएर भुइँमा बस्नु। to sit down. **२.** बसोबास गर्नु; रहनु; नयाँ बस्ती बस्नु। to live in a particular place; to inhabit; to settle. **३.** बानी लाग्नु; अम्मल बस्नु; विचार, व्यवहार, जाँड-रक्सी आदि लागुपदार्थको लत बस्नु। to be addicted to sth like alcohol, thought, etc.

चुइँ */plv.* **tʃũ˥**, *hmlv.* **rtʃũ˥**, *nblv.* **tət**, *llv.* **rodʰjɑ/** – [ना. *n.*] मार हान्दा, क्वै चिज टुक्र्याउँदा वा काट्दा राम्ररी छुट्टियोस् तर हतियार भुइँमा नजोतियोस् भनेर काटिने चिजभन्दा मुनि राखिने काठ; अचानो। a block of wood used for slaughtering an animal or chopping meat or cutting sth else.

चुइ **/tʃu˥/** – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**खासो** **/kʰɑso/**)

चुक्चुकी **/tʃuktʃukɪ/** – [ना. *n.*] गरेको भुल सम्झेर उत्पन्न हुने मानसिक खेद; कुनै काम गरिसकेपछिको परिणाम देखेर हुने थकथकी; पछुतो; ग्लानि; पश्चाताप। regret; remorse; repentance. > **चुक्चुकैःन्य** **/tʃuktʃukə˥ːnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] ग्लानि मान्न; पश्चात्ताप गर्नु; पछुताउनु। to repent; to regret; to feel remorse.

चुचाप **/tʃutʃɑp/** – [ना. *n.*] भएको सबै सिद्धिने वा मासिने स्थिति; सर्वनाश। destitution; impoverishment; penury. ~**तान्य** **/tɑnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] आगलागी भएर पूराको पूरा जल्नु; स्वाहा हुनु। to be completely destroyed by fire; to be reduced to ashes.

चुची **/tʃutʃiː/** – [ना. *n.*] ☞ (**कल**[२] **/kəl/**)

चुचु **/tʃutʃu/** – [ना. *n.*] ससाना (पुरुष) नानीहरूका जननेन्द्रीय; तुरी। the genital organ of a male child; children's word for the penis.

चुचूम **/tʃutʃʊm/** – [ना. *n.*] भएजति आफ्नो भागमा मात्र पार्ने वा सबै एकातिर मात्र जम्मा गरी बचाउने काम। an act of keeping

everything only in your share or portion.

चुत्का /tʃutkɑ/ – [ना. *n.*] पूर्ण अर्थ वा भाव प्रकट गर्ने शब्दहरूको सार्थक समूह; वाक्य। a group of words that expresses full meaning; a complete thought, feeling, or idea; a sentence.

चुन्दुला /tʃundulɑ/ – [ना. *n.*] कुनै स्थान, छानो, बार्दली आदिको किनारा; छेउ। the outer or furthest point of a roof, balcony etc.; a edge.

चुन्दैन्य /tʃundəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै प्रसङ्ग, कामकुरा वा खेल आदिलाई दोहोऱ्याइ-तेहऱ्याइ गर्नु; दोहोऱ्याएर गर्नु। to repeat sth.

चुमो /tʃumo/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**चिच्यु /tʃɪtʃju/**)

चुम्चुमो /tʃumtʃumo/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**चिच्यु /tʃɪtʃju/**)

चुम्बा */ulv.* **tʃumbɑ**, *plv.* **mɨtɪjɑ**, *syn.* **mɨtjulɪ**, *hmlv.* **skẽzɑ/** – [ना. *n.*] खासगरी रक्सी र छ्याङ आदि राख्न प्रयोगमा आउने सानो खालको माटाको भाँडो; माटाको गाग्री। a small earthen pot used to store liquor; an earthen vessel.

चुम्बा

चुयाप /tʃujɑp/ – [ना. *n.*] (क्यै चिज) डढेर वा जलेर खरानीमा परिणत हुने स्थिति; स्वाहा। when everything is completely destroyed in fire or reduced to ashes. **~तान्य /tɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] डढेर वा जलेर खरानी हुनु; भस्म हुनु; जल्नु; स्वाहा हुनु। to turn to ashes.

चुरा /tʃurɑ/ – [ना. *n.*] नाडीमा लगाइने सुन, चाँदी आदिको मोटो बाला। a thick gold or silver bangle.

चुरी /tʃurɪ/ – [ना. *n.*] चाँदीको काँडायुक्त जनाना बाला। a carved silver bangle.

चुरुप /tʃurup/ – [ना. *n.*] झुरिएर चूर्ण हुने ढङ्ग वा किसिम। when sth is hard, dry and parched. **–चुरुप–** [क्रि.वि. *adv.*] ज्यादै सुकेर खहरिने किसिमले; घाम वा आगोको तापले खुब सुक्ने गरी; झुरिएको चिज चपाउँदाको आवाज झैं; झुर्रिने ढङ्गले; झरुमझरुम; झुर्रिएर। crisply; brittlely. **–चुरुपो /tʃurupo/–** [वि. *adj.*] ज्यादै सुकेको; झुरिएको; खहरिएको। crisp; parched. > **चुरुपचुरुप तान्य /tʃuruptʃurup tɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] हलुका स्पर्शले पनि फुट्नु वा मसिनो हुनु। to be broken easily. > **चुरुप्सिन्य /tʃurupsɪnjə/–** आगो वा घामको तापले खहरिएर टुक्रिने हुनु; झुरिएर धुलो हुनु; झुर्रिनु। to become very dry because of heat and to be broken easily.

चुलुवा /tʃuluwɑ, *syn.* **bʰrjɑ**, *ant.* **siː/** – [वि. *adj.*] (कुनै चिज) भाँडाको बिटभन्दा माथिसम्म पुग्ने गरी राखिएको; सामान्य हलचल हुँदा नै पोखिएला झैं हुने गरी भरिएको। (of food grains, flour, salt, etc.) to be filled above the brim.

चुल्सा /tʃulsɑ/ – [ना. *n.*] गाई, भैंसीको सुकेको गोबर; गुइँठा। dry dung cake.

चुसि̤न्य */plv.* **tʃusi̤njə**, *hmlv.* **tʃũnjə**, *mḍ.* **muke**, *syn.* **ŋuke**, *mḍ.* **muke**, **ŋuke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** युवायुवतीबीच परस्परमा मायाप्रेम बस्नु; मायाप्रीति बसेर उठबस गर्नु। to fall in love. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] तन्नेरीहरू तरुणीकोमा गई हाँसखेल गर्नु; रोदी बस्नु। (*e.g.* धापा चुसि̤न्य; "रोदी बस्नु।") to assemble for *rodi* (*rodi* a particular cultural tradition of song and dance

participated by young boys and girls). It is a night cultural performance, merrymaking, especially among the *Magar*s and the *Gurung*s.

चूरिन्य /tʃʊrɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** अरूका दमन वा अपमान हुने गरी फुर्ती झिक्नु; अरूलाई दबाएर हिँड्नु; रवाफ, धाक देखाउनु । to brag; to insult others; to boast; to show off. **२.** जसलाई पायो त्यसैसँग झगडा गर्न खोज्नु; निहुँ खोज्नु । to fall out with sb; to make an issue of sth.

चूल्न्य /tʃʊlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] राम्ररी बलोस् भनेर अगुल्टाको जलेको अँगार भागलाई कतै ठोकाउनु; ठोस्नु । to poke the fire.

चूःव /tʃʊ̆wə, *ant.* **wə̰ˈwə/** – [वि. *adj.*] हुनुपर्नेभन्दा सानो प्वाल वा ठाउँ आदि; साँघुरो । narrow.

चेंन्य */plv.* **tʃẽ(ŋ)njə**, **sə̰lnjə**, *hmlv.* **tulnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** चुरोट, तमाखु आदिको धुवाँ तान्नु; धुम्रपान गर्नु; सुर्ती खानु । to breathe smoke into the mouth and usually lungs from a cigarette, hookah, etc.; to smoke. **२.** कुनै वस्तुलाई बलपूर्वक आफूतिर खिच्नु; तान्नु । to pull with force. **३.** बेचिसकेको चिज, जग्गा, जमिन आदि आफ्नो अनुकूलतामा मोल फर्काएर फिर्ता ल्याउनु; निखन्न । to get back valuable things like land from sb by paying them back; to redeem.

चे̰ँ */plv.* **tʃə̰̃**, *hmlv.* **tʃʰĩ**, *slv.* **tʃʰɪŋ/** – [ना. *n.*] धागो, बाबियो, रेसा आदि बाटेर बनाइएको मोटो डोरी; धेरै डोराहरू बाटेर बनाइएको बलियो डोरी । (a piece of) strong, thick string made of long twisted threads, grass, fiver etc.; a rope.

चे */plv.* **tʃe** > *nblv.* **rtʃe/** – [ना. *n.*] **१.** धुनिएको ऊनको (पाटो) लाछा राखिने चोयाको कोक्रो । a small bamboo basket which is used to keep wool. **२.** बच्चालाई सुताएर झुलाउने कोक्रो । a small bed for a baby, especially one that swings from side to side; a cradle.

चे

चेकोलोम /tʃekolom/ – [ना. *n.*] **१.** ठोस कम भई झोलको मात्रा बढी भएको खानेकुरा; झोलको मात्रा बढी हुनाले स्वादवर्धक तत्व कम भएको तरकारी; बेस्वादिलो तिहुन । (of curry) watery; insipid. **२.** पानीमा कुनै चिज एक्कासि खस्दा आउने आवाज; कुनै चिज तरल पदार्थमा डुब्ने अवस्था । an act or sound of sth hitting liquid; a splash.

चेक़ोप केस्हुन्य /tʃekə̰p kesɦunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अकस्मात् देखिनु; एकाएक टुप्लुक्क आइपुग्नु; झुल्किनु । to arrive or appear somewhere unexpectedly; to turn up.

चेङ्न्य /tʃeŋnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**चेंन्य /tʃẽnjə/**)

चेत /tʃetə, *syn.* **jə̰kɑ**, *ant.* **mə̰/** – [ना. *n.*] ज्ञान गराउने मानसिक शक्ति वा वृत्ति; सतर्कताशक्ति; चेतन शक्ति; खास ज्ञान; होस; चेतना । sense; consciousness; awareness.

चेतक्या /tʃetəkjɑ/ – [ना. *n.*] जादु देखाउने व्यक्ति; जादुगर । a magician.

चेतराँपुतराँव /tʃetərɑ̃putərɑ̃wə/ – [वि. *adj.*] (चिज) सम्हाल्न गाह्रो हुने गरी चारैतिर छरिएको; छरपस्ट । scattered; strewn with things. [क्रि.वि. *adv.*] भताभुङ्ग; लथालिङ्ग; अलपत्र; छरपस्ट । in a mess; in a shambles.

चेतैःन्य /tʃetə́ˈːnjə, *ant.* **mẹ̣njə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** बितेका, बिर्सेका कुरा वा घटना आदि सम्झनामा आउनु; स्मरण, याद गर्नु; सम्झनु। to remember; to reminisce. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] कसैको भलो चिताउनु; कसैको हित हुने काम गर्नु। to wish good to others; to do good to others.

चेन का चेन /tʃen kɑ tʃen/ – [ना. *n.*] भनेको, अह्राएको कुरा हुन्छ मात्र भन्ने तर, तत्कालै नगर्ने; बसेको, थालेको प्रसङ्ग वा काम लम्ब्याउने बानी। an act of spending too much time thinking about sth, but not taking any action; postponement.

चेन्चेनो /tʃentʃeno/ – [वि. *adj.*] **१.** (पकाएको तरुल, पिँडालु आदि कन्दविशेष) लेसिलो; नरम र लेसिलो भई मिठास आउने; स्वादिलो। (of roots well cooked/boiled) flavourful; tasty. **२.** पीठो आदि राम्ररी मुछिएको। (of flour) well-kneaded.

चेपरा /tʃepərɑ/ – [ना. *n.*] (काठ, बाँस आदि) ताछ्दा, काट्दा वा चिर्दा टुक्रिएर झर्ने टुक्राटुक्री; चिर्कटो; चोइटो; छेस्को। a small thin sharp piece of wood separated from a larger piece; a splinter.

चेपचेप भिजिउ /tʃeptʃep bʰɪdʒɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** (तरल पदार्थ) गहिराइसम्म राम्ररी भिजेको। wet through; soaked. **२.** (अर्ती, उपदेश, सुझाव आदि) आत्मसात गर्न लायकको; (सुनेको, पढेको, अर्ती, सुझाव, सल्लाह आदि) राम्ररी बुझिने; घत लाग्ने गरी मनमा प्रभाव परेको; पछ्याउन लायकको; चित्त बुझ्दो। (of advice) worth listening and following; satisfactory; worthy of note.

चेप्न्य /tʃepnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** वाहनमाथि सवार हुनको लागि दुई गोडा दुबैतिर पारेर बस्नु; चढ्नु। to ride on a vehicle. **२.** कसैमाथि कान्छीको रूपमा सौता जानु; कसैको पत्नी हुँदाहुँदै दोश्री पत्नीकी रूपमा भित्रिनु। to elope with a married man; to be a co-wife.

चेप्न्य

चेभलैन्य /tʃebʰələˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भिजाउने वा पखाल्ने उद्देश्यले तरल पदार्थमा ठोस चिज डुबाउनु; चुर्लुम्म पार्नु। to sink sth; to soak sth.

चेभैन्य /*plv.* **tʃebʰəˈnjə**, *nblv.* **pətʃjɑlnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] शङ्का लागेको मान्छेको गतिविधि पछ्याइरहनु; गुप्ति चालले कसैको बारेमा विशेष चासोका साथ चियो गर्नु; कसैको पछिपछि लाग्नु; पीछा गर्नु। to spy on sb.

चेभ्या /tʃebʰjɑ/ – [ना. *n.*] चिल, गिद्द जस्ता ठूला पक्षीहरूलाई समेत जित्ने फुर्तिलो सानो कालो पक्षी; चिबे चरी। a type of black bird that can fight with crows, eagles and even vultures; a king-crow.

चेम /tʃem/ – [ना. *n.*] **१.** मानिसको टाउकाको रौं; कपाल। strands growing on head; hair. **२.** निद्रा, अर्धनिद्रित अवस्था वा सपनामा रक्तसञ्चार वा श्वासको गतिमा कारणवश रोकावट अउँदा हुने कष्ट वा छटपटी; ऐंठन। a nightmare. **~ख्यान्य /kʰjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कैंचीले कपाल काँटछाँट गर्नु; केश काट्नु। to trim or cut hair with scissors. **~येन्न्य /jennjə/–** केश मुण्डन गर्नु; कपाल खौरनु। to shave your head. **~लुम्न्य /lumnjə/–** कपाल बाटेर गाँठो बनाई टाउकाको पछाडि अड्काउनु; जुरो पार्नु; चुल्ठो बाट्नु। to wear hair in a bun.

चेमपरी /tʃempɨriːʔ/ – [ना. *n.*] बाटिएको कपाल। plaited hair. **~परीन्य**

/pɨriːʔnjə/– कपाललाई डोरी, रिबन आदिसहित मिलाएर सजाउनु; कपाल बाट्नु। to join hair with a rope or ribbon; to plait.

चेमेʔ */plv.* **tʃemeʔ**, *nblv.* **tʃɪmbu/ –** [ना. *n.*] **१.** हिन्दू संस्कार अनुसार अरूतिर खौरेर बीचमा नखौरिकन सुरक्षित राखिएको कपालको थोरै अंश; टुपी। the little tuft of hair left on the crown according to the Hindu culture when they shave their heads; *tupi*. **२.** मकैको घोगामा बाहिरै लुर्कने गरी निस्कने रौं जस्तो मसिनो चिज; मकैको जुँघा। tuft at the end of corn; tassels.

चेम्ना /tʃemnɑ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कोलै /kolə'/**)

चेर /tʃer/ – [ना. *n.*] दुई हत्केलालाई जोडेर कुप्रो पार्दा हुने खाल्टो; अञ्जुलीभरि अटाउने कुनै वस्तुको परिमाण; अञ्जुली। the open palms of the hands held together and slightly cupped or its content; double handful (of sth).

चेरे̤चेरेःव /tʃere̤tʃereːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** धेरै सन्तान भएको। having many children **२.** (घाउ, चोट) भित्र पिप जमेर फुट्ला झैं भएको। (of sore) festering.

चेरे̤ नि मेरे /tʃe̤re nɪ mere/ – [वि. *adj.*] **१.** तौल र आकार बढी भई बोक्न, उचाल्न गाह्रो हुने; बढी वजन, भारको; गह्रुँगो; भारयुक्त। sth too heavy to carry or lift because of overweight or oversize. **२.** (भारी) ठूलो आकार र गह्रुँगो भएर सकी नसकी बोकिएको। (of load) heavy; hefty.

चेरोरो /tʃeroro/ – [ना. *n.*] **१.** छडछडः पानी खस्दाको स्थिति। when water falling down a rock, hill, precipice, etc.. **२.** पानीको धारो झर्दा आउने शब्द। a sound of water falling to sth (pot, surface); a gurgle.

चेर्घेनो /tʃergʰeno, *ant.* **sɨrkɪᵘ/ –** [वि. *adj.*] घाउबाट पिप बाहिर निस्केको; घाउ पाकेको। festering; full of pus.

चेर्जे /tʃerdʒe/ – [ना. *n.*] ☞ (**गाबरा /gɑbərɑ/**)

चेल /tʃel/ – [ना. *n.*] **१.** हात, खुट्टा चालेर नडुबिने गरी पानीमा तैरिने काम वा खेल; जलक्रीडा; जलविहार; पौडी। swimming. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] अचानक छाद्ने ढङ्गले; हुलुक्क उल्टी, बान्ता गर्ने गरी। with a sudden act of vomiting. > **चेलचेल /tʃeltʃel/–** बारम्बार छादिरहने; उल्टी, बान्ता गरिरहने ढङ्गले। vomiting. > **चेलचेल वैʔन्य /tʃeltʃel wə̤'ʔnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] रोक्नै नसक्ने गरी बान्ता आइरहनु; बारम्बार छादिरहनु। to vomit frequently.

चेल्न्य /tʃelnjə, *md.* **ɑrmjɑ̤ke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पौडी खेल्नु; जलविहार गर्नु; पौडनु। to move through water by moving the body or parts of the body; to swim.

चेल्मे /tʃelmè/ – [ना. *n.*] झाँक्रीको सामान बोकेर लाने, ल्याउने वा झाँक्रीलाई बोलाउने, पुऱ्याउने आदि काम गर्ने मान्छे; झाँक्रीको सहयोगी, सेवक वा सहायक। the person who assists a witch doctor or shaman in carrying his goods or summoning him.

चे̤म /(o)tʃe̤m, *ant.* **tʃʰol/ –** [ना. *n.*] ओखर, आरु आदिको हाडभन्दा बाहिरको नरम भाग वा पत्र। (of fruits) flesh.

चे̤र्लो /tʃe̤rlo/ – [ना. *n.*] ठोस चिज तरल पदार्थमा एक्कासि जोडले डुब्ने वा डुब्दा सुनिने आवाज; छप्ल्याङ्ग। a splash.

चे़स /tʃe̤l, *syn.* **tʃe̤lala**, *ant.* **kurup/ –** [ना. *n.*] गोडा पसारेर सुतिने वा बसिने आसन; गोडा तन्काउने, पसार्ने काम। a sitting or sleeping position with your legs stretched; an act of stretching your legs.

चे़लाला /tʃe̤lala/ – [ना. *n.*] ☞ (**चे़स /tʃe̤s/**)

चै /tʃə'/ – [ना. *n.*] समय, वस्तु वा कुनैपनि कुरा बढी भएको बोध गराउने शब्द; अधिक; धेरै। word used to say that sth is slightly more than enough. ~**कुधु /kudʱu/–** [वि. *adj.*] धेरै नै; बढी नै; पहिले नै। more than enough; already enough.

चैचरङ्गी /tʃə'tʃiriŋgi/ – [ना. *n.*] देवतालाई चढाउनको लागि पीठो मुछेर विभिन्न आकारमा ढालेर तेलमा तारिएको खाद्य। flour balls pressed in different moulds and fried in oil in order to offer the god/deity in prayers, religious activities.

चोंएर /tʃõer/ – [ना. *n.*] **१.** एकै ठाउँमा थोरै मात्रामा थुप्रिएको गेडागुडी, दाना, धुलो, पीठो आदि। a heap of grains, dust, flour, etc. **२.** गेडागुडी, दाना, धुलो, पीठो आदिको थोरै मात्राको पोखाइ। a small heap of grains, flour, soil, powder dropped and scattered around.

चोंखा /tʃõkʱa/ – [ना. *n.*] भान्साका सामानहरू राख्न तथा पूजापाठ गर्न र धुप आदि बाल्न प्रयोग गरिने पवित्र मानिएको चुलोभन्दा मास्तिरको ठाउँ; चौको। a place for worship and keeping utensils. It lies in the kitchen nearby the hearth.

चोंगोर /tʃõgor/ – [ना. *n.*] मकै, धान, कोदो, गहुँ, जौ आदि फुलेपछि सोमा हुने एक प्रकारको उर्वरक प्रजनन तत्त्व; परागकण। a powder produced by the male part of a flower, which is carried by insects or the wind and causes the female part of the same type of flower to produce seeds; pollen.

चोंच्या /tʃõtʃja/ – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**उ? /u?/**)

चोंदैबोंदै /tʃõdə'bõdə'/ – [ना. *n.*] जवानीमा गरिने उन्मुक्त व्यवहार। unleashed behaviour in youthful days.

चोंन्य /tʃõnjə, *ant.* **bʱurnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] (चराचुरुङ्गी, किरो, यान आदि) उडिरहेको अवस्थाबाट भुइँमा बस्नु; अवतरित हुनु। (of birds, insects, planes) to land.

चोः /tʃoː/ – [ना. *n.*] फोहोर वा हिलोले खाएर छालामा हुने चिलाउने खालको घाउ। fungal infection (on one's skin).

चोए /(r)tʃoe/ – [नायो. *post.*] **१.** कुनै काम गर्दाको पटक; कामको एकाइ; बाजि; पल्ट; चोटि; ताल। turn; time; shift; occasion (in the sense of 'how many times?' 'once', 'twice'). **२.** [ना. *n.*] लाग्ने चोट वा प्रहार; आघात। a wound or injury.

चोएस /tʃoesə, *ant.* **matʱoːza/ –** [क्रि.वि. *adv.*] दुख्ने, फुट्ने, चोट पर्ने गरी बलपूर्वक प्रहार गर्ने ढङ्गले; जोडका साथ चोट पर्ने वा पार्ने गरी। (of blowing or hitting) with force.

चो? /(r)tʃo?/ – [ना. *n.*] आँखाको तल्तिर र गालाको मास्तिर पर्ने अग्लो भाग; आँखा मुनितिर उठेको हाडे अङ्ग; गालाको हड्डी। one of the two bones at the top of you cheeks, just below your eye and towards your ear; cheekbone. ☞ (**खात्या /kʱatja/**).

चोचोपोरोम /tʃotʃo porom(porom)/ – [ना. *n.*] यो गरुँ कि उ गरुँ भइरहने मानसिक चञ्चलता; उद्वेग। restlessness;

impatience; agitation.

चोभोऱ्या /tʃodʒʰorjɑ/ – [वि. *adj.*] (ठाउँ) ससाना ढुङ्गैढुङ्गाका थुप्रा भएको; ढुङ्गेन; पत्थरिलो। having a lot of stones; stony.

चोत्या */slv.* **tʃotjɑ**, *krlv.* **lɑkum**, *plv.* **mulɑː**/ [ना. *n.*] कन्द र साग दुबै काँचै खान पनि मिल्ने पाचक गुण भएको साग जातिको सब्जी; मुला। a small vegetable, usually white or red and round shaped, which grown underground and is usually eaten raw; mooli; radish.

चोन्य /tʃonjə, *mḍ.* **ɦɑʈke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (तरल पदार्थ) उम्लनु। (of liquid) to boil. **२.** जङ चल्नु; रिस उठ्नु। to be angry.

चोप[१] */plv.* **(o)tʃopə**, *glv.* **otʃʰjʊ/ –** [ना. *n.*] भाङको चोप, फूलको रस। resin of a hemp plant; nectar of a flower.

चोप[२] **–** [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] खम्बामा अर्को काठ जोड्न निकालिएको चुच्चो। a projected part of wood used to join another piece of wood to a pole.

चोप्न्य /tʃópnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** औंला, चिम्टा आदिले बोटबिरुवाका मुन्टा वा पात आदि टिप्नु; कुनै चिजको टुप्पो टिप्नु। to pluck shoots, leaves, etc. with your fingers or tongs. **२.** कुनै चिजको थोरै अंश औंलाले झिक्नु; चिमोट्नु। to take a small portion of sth with your fingers; to pinch sth.

चोःम्न्य /tʃoːmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (अण्डा आदि) सानो प्वाल पर्ने गरी चोट पार्नु; अलिकति चोट पर्ने तहमा आघात पार्नु। to hit or strike sth like an egg in order to make a small hole or hurt it. > **चोम्सिन्य**[१] **/tʃomsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] चल्ला बाहिर निस्कने बेला अण्डामा सानो प्वाल पर्नु। (of eggs) to hatch. > **चोम्सिन्य**[२]**–** टाउको आदिमा सानो चोट पर्नु। to sustain a small head injury.

चोरो/tʃoro, *syn.* **tʃorwə/ –** [वि. *adj.*] (छ्याङ; जाँड आदि) अम्लको मात्रा बढेको; अम्लयुक्त। (of local beer called *chhyāng*) sour.

चोरोङ्गो /tʃoroŋgo/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** खुत्रुक्क वा भुतुक्क भई मर्ने वा मार्ने गरेर। in the manner of killing sb/sth or dying or killing outright. **२.** हातखुट्टा चलाउन वा चल्नै नसक्ने गरी प्रहार गर्ने वा पर्ने चालमा; भुतुक्क। (of killing/dying) all at once; outright. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] भुतुक्कै पार्नु; प्राण खुस्काउनु। to kill sb/sth outright. **३.** कुनै काम देखेर सो गर्न असाध्यै अल्छी लाग्ने अवस्था; उच्चाट। (*e.g.* मीःर चोरोङ्गो / बक्रः सिउ) laziness; sluggishness.

चोर्खोङ्गो /tʃorkʰoŋgò/ – [ना. *n.*] **१.** चोट, प्रहार आदिको कारण मरणासन्न हुने गरी ढलेको अवस्था; उत्तानो पर्ने काम; उत्तानो पर्दाको आसन। the state when a person lies flat after receiving a deadly blow. **२.** भुतुक्कै पर्ने गरी मर्ने वा मार्ने काम। an act of killing sb/sth or dying outright.

चोला /tʃolɑ/ – [ना. *n.*] भौतिक शरीर अस्तित्वमा आएदेखि (जन्मेदेखि मृत्युपर्यन्त) बाँचुञ्जेलको अवधि; जुनी, जिन्दगानी; जिन्दगी। existence; life.

च़ोएन्य /tʃo̤enjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (चिज) उफ्रँदै बजारिँदै तलतिर गुल्टनु। (of sth) to move somewhere by turning over and over or from side to side; to roll down. **२.** क्यै चिजलाई हान्दा (हानिने चिज) ठोकिएर पुनः मास्तिर फर्किनु; उफ्रिनु। to move up or sideways after hitting a surface; to bounce up.

च़ोल्न्य /tʃo̤lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गारो लाउँदा ढुङ्गाको तीखो वा नमिलेको भागलाई ठोकेर मिल्दो बनाउनु; कुँद्नु। to chisel and hammer stones and make the surface even in order to fit them in building a wall. **२.** टुप्पो, सिङ आदि ठोकेर भाँच्नु। to break the top of sth by hammering it with sth.

चौखन्दी /tʃəᵘkʰɨndɪ/ – [वि. *adj.*] चारैतिर कुना भएको; वर्गाकारयुक्त। rectangular; square.

चौतपौत /tʃəᵘtəpəᵘtə/ – [ना. *n.*] विषादि परेर वा कुनै कारणले एक्कासि प्राण जाने अवस्था। the situation when a person dies outright because of being poisoned or any other causes.

चौतरा /tʃəᵘtəra/ – [ना. *n.*] **१.** धेरै बाटाहरूको छुट्टिने वा मिसिने खुला चोक। a junction of roads; crossroads. **२.** मानिसहरू भेला हुन मिल्ने सार्वजनिक थलो। a public place where people gather.

च्याँन्य /tʃjãnjə, *md.* **ʈʰɪɦɪke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** यौन सम्पर्क गर्ने इच्छा (कामोत्तेजना) बढेर आउनु; काम वासना बढ्नु। to feel sexually excited. **२.** यौन उत्तेजनाले लिङ्ग उत्तेजित हुनु। (of the penis) to swell and become erect.

च़्याँलु /tʃjã̤lu/ – [ना. *n.*] हिमालतिर पाइने मसिनो रौंवाला भेडा वा सोको ऊन। mountain sheep or its wool.

च़्याँसिन्य /tʃjã̤sɪnjə, *md.* **ʈoroske/ –** [स.क्रि. *v.t.*] खुट्टा टेकेर खडा हुनु; उठ्नु; उभिनु। to stand up.

च्याउँन्य /tʃjãᵘnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ठूलो स्वरले कराएर हल्ला गर्नु; कराउनु। to shout; to cry.

च्याउऱ्यास्न्य /tʃjaᵘrjasnjə, *md.* **ruʰuke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] चाउरी पर्नु। to be wrinkled.

च्याʔ /(r)tʃjaʔ/ – [ना. *n.*] अम्मल वा कुनै वस्तुप्रतिको रुचि; एकअर्काप्रतिको पारस्परिक चाहना; रुचि; धोको। a desire for sth. **~सिउ₁ /sɪᵘ/–** [वि. *adj.*] झिझ्याहट वा झर्को लागेको। irritated; annoyed. **~सिउ₂ –** खान पिउन मन नलागेको; अरूचि जागेको। having no appetite; full.

च्याकुज़ा /tʃjakuza/ – [वि. *adj.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**तकेःज़ा /təkeːza/**)

च्याच्यालचिचिल /tʃjatʃjaltʃɪtʃɪl/ – [ना. *n.*] अलिअलिको चिलाउने चिलाइ। tingling; itching.

च्याःन्य */plv.* **tʃjaːnjə**, *glv.* **kətʃəraːnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पौष्टिक तत्त्वको अभावमा शरीर दुब्लाउँदै जानु; लिखुरे हुनु। to become thin due to lack of nutritious food; to become emaciated. **२.** दुब्लाएर नराम्रो देखिनु। to look skeletal and out of shape. **३.** मन नपराई नपराई भोजन ग्रहण गर्नु; जाँगर नलाई नलाई खानु। to eat unwillingly.

च्यापलाचिपलु /tʃjapəlatʃɪpəlu/ – [ना. *n.*] राम्ररी सफा नहुने गरी अलिअलि मात्र पानीले नुहाउने काम। an act of bathing quickly or superficially.

च्याप्ना */slv.* **tʃjapna**, *plv.* **dɪkərã**, *glv.* **dʒɪgəraŋ/ –** [ना. *n.*] फल र फूल नहुने, मसिनो पात र हरियो-सेतो मिलेको डाँठ हुने एक झार; उनिउँ; उन्यू। a plant with long stems, leaves and no flowers; fern.

च्याप्ना

च्याप्न्य /tʃjapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पक्षीको चुच्चोले घोप्नु; कुनै तीखो चिजले घोच्नु; ठुङ्नु; ठुँग्नु। (of birds) to peck at sth **२.** [अ.क्रि.

v.i.] आलु, तरुल आदिलाई खनेर निकाल्दा चोट लाग्नु/पर्नु। (of roots like potato, yam, etc.) to wound while digging uprooting.

च्याःप्न्य /tʃjà:pnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अन्नको भुस, कसिङ्गर छुट्याउन नाङ्लोमा हाली केलाउनु; निफन्नु। to winnow; to sort out husks from grains.

च्यामुना /tʃjɑmunɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**कोलै /kolə'/**)

च्यार /*plv.* **tʃjɑr**, *hmlv.* **sɪl/ –** [ना. *n.*] रोटी पकाउँदा घोच्न वा मासु आदि उनेर पोल्न प्रयोग हुने तीखो सुइरो; शूल; झिर। a skewer.

च्यार्न्य$_{१}$ **/tʃjɑrnjə**, *mḍ.* **ɪkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] चारैतिरबाट च्यापेर भिजेको चिज वा क्वै चिजको रस निकाल्नु; निचोर्नु। to squeeze in order to extract juice.

च्यार्न्य$_{२}$ **/tʃjɑrnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ऋणीलाई विभिन्न युक्ति लगाएर तिर्न बाध्य तुल्याउनु; तिर्ने करकापमा पार्नु; तिराउनु। to compel sb to pay. **२.** हानि नोक्सानी भर्न लगाउनु; क्षतिपूर्ति भराउनु। to cause to pay compensation.

च्य़ान्य /tʃjạnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] फोहोर भएको भाँडो, कपडा आदिलाई पानीले धुनु; सफा पार्नु; पखाल्नु। to wash; to rinse.

च्य़ाल /tʃjạl/ – [क्रि.वि. *adv.*] पन्यालो चिज एक्कासि सबका सब पोखिने गरी; ह्याल्ल। (of liquid) spilling with a gush.

च्य़ालच्य़ाल /tʃjạltʃjạl/– लगातार बान्ता गर्ने गरेर; छादिरहने किसिमले। (of vomiting) continuously.

च्यु/tʃju/–[ना.*n.*/ग.भे.*glv.*] ☞ (**चिप/tʃɪp/**)

-च्यो /tʃjo/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा प्रत्ययको रूपमा आएर, भविष्यमा कुनै काम गर्नु भनेर धेरै जनालाई अह्राउने जनाउने प्रत्यय। (*e.g.* जै+च्यो = जैच्यो "गर्नू/गर्नु होला।", ज़्यु+च्यो = ज़्युच्यो "खानू/खानु होला" आदि।) suffix added to the root to express desirability (to advise people to do sth expressing imperative mood).

च्योनान्य /tʃjonɑnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**चन्दरैन्य /tʃəndərə'ːnjə/**)

च्योन्य /tʃjonjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै चिज किन्नको लागि धन पर्याप्त हुनु; क्रयशक्तिले भ्याउनु; धन पुग्नु। to have money enough to buy sth; to be able to afford sth. **२.** माल अनुसार मोल उठ्ने खालको। worth buying.

च्य़ो /tʃjọ/ – [ना. *n.*] **१.** कुकुरलाई बोलाउँदा प्रयोग गरिने लवज; चेइ। word used to summon a dog. **२.** अरूलाई हेलाको भावमा आव्हान गर्दा प्रयुक्त हुने शब्द; चेइचेइ। word used to call someone by humiliating him/her.

च्वात्त /tʃwɑttə/ – [क्रि.वि. *adv.*] एकै झट्कामा चुँडिदा, छोड्दाको किसिम। with a snap. **~फ्याʔन्य /fjɑʔnjə/–** [स./अ.क्रि. *v.t., i.*] एकै झड्कामा चुँडाल्नु। to break sth with a single attempt or with a snap. **~ऱ़ास्न्य /rạsnjə/–** (वस्तु, अम्मल, बानी आदि) सधैंको लागि त्याग्नु। to give up any habit/addiction forever.

छ

छँतैःन्य /tʃʰɨtəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] यौन सम्पर्क गर्दा जोडले शरीर हल्लाउनु। to move and shake one's body during sexual intercourse.

छःचःन्दःरी /tʃʰɨtʃɨndɨrɪ/ – [ना. *n.*] मुसा जातको गह्राउने जीव; छुचुन्द्रो। a small mammal which is nearly blind, has dark fur and lives in a passage that it digs under the ground; a mole.

छःचःन्दिन्य /tʃʰɨtʃɨndɪnjə, tʃʰətəˈːnjə, tʃʰɪllɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** लाज, सरम त्यागेर वा मर्यादाको ख्यालै नगरी व्यवहार गर्नु; छिल्लिनु; पात्तिनु; मात्तिनु। to flirt; to behave wantonly. **२.** उन्मादले अरूको अह्रोट वा सल्लाह नमान्न; अवज्ञा गर्नु; नटेर्नु; अटेरी हुनु। to disobey; to defy.

छःतःँपःतःँ /tʃʰɨtɨ̃pɨtɨ̃, *ant.* **tʃen ka tʃen/** – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै काम विलम्ब नहुने गरी ऐनमौकामै गर्ने गरी; सरासर; फटाफट। without any delay.

छःत्किन्य /tʃʰɨtkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कतै जान तयार हुनु; प्रस्थानको तयारीले पूर्णता पाउनु। to be ready to go somewhere; to be prepared for departure. **२.** फुर्सद पाउनु; कामबाट छुट्कारा मिल्नु। to be free; to get respite. **३.** हिसाब, किताब चुक्ता गर्नु; लिनेदिने नपर्ने हुनु। to be free from any debt or financial obligation; (of money/debt) to be cleared.

छःदिन्य /tʃʰɨdɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजबाट सहायक अङ्ग वा शरीरको कुनै अङ्ग टुक्रिएर छुट्टिनु; गिँडिनु; अङ्ग छुट्नु। (of body parts or sth) to be cut off; to separate; to be severed.

छःलिन्य /tʃʰɨlɪnjə/ – [ना. *n.*] (विश्वास) मृत पितृका आत्मा, देवीदेवता रहने चुह्लो, सिमसार आदि पवित्र मानिएको ठाउँलाई जुठो वा अपवित्र गर्नेलाई देवीदेवताले पुऱ्याउने भनिएको हानि। a belief that deities will punish those who defile sacred places such as kitchen or marsh land (where gods and the spirits of ancestors are believed to reside).

छःल्किन्य /tʃʰɨlkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (भाँडाभित्रको) तरल पदार्थ छचल्किनु। (of liquid) to slosh.

छकाल्या /tʃʰəkalja, > **tʃʰəkalnjá**, *syn.* **rɪdʒaniː**, *ant.* **rɪ̈mkə/** – [ना. *n.*] दिनको पहिलो प्रहर; प्रभातकालीन समय; बिहान। dawn; morning; cockcrow.

छक्कौ/tʃʰəkkəᵘ/ – [वि.*adj.*] असामान्य घटना आइपर्दा वा अनौठो कुरा देखेर बिलखबन्दमा परेको; आश्चर्यचकित; दङ्दास; ट्वाल्ल परेको; जिल्ल। stunned; surprised; astonished; amazed.

छतको /tʃʰətəko/ – [वि. *adj.*] रङ; रुप, आकार, गुण आदिमा अरूभन्दा भिन्दै देखिने; सजिलै छुट्याउन सकिने रुप, रङको। having a different colour, shape and quality; distinct from the rest.

छतक /tʃʰətək/ – [क्रि.वि. *adv.*] धारिलो साधनले एकैचोटि छिनाल्दाको किसिम;

छ्याक्क; छ्याम्म; छ्वाट्ट। with a slash ~**जेउन्य /dʒeᵘnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] चटक्कै छिनाल्नु; छ्याम्म पार्नु; च्वाट्टै चुँडिने गरी काट्नु। to slash sth. ~**बिकःतिन्य /bɪkɨtɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] अरूको बीचमा रुप, गुण, आकारप्रकार प्रष्टै छुट्टिनु; अरूभन्दा फरक देखिनु। to look different from others in terms of colour, shape and quality; to be distinct.

छतरपतर /tʃʰətərpətər/ – [ना. *n.*] प्रायः समान मानिएका व्यक्तिहरूबीच गरिने वा सम्झिने भेदको व्यवहार, भाव वा विचार; उचित अनुचितको ख्यालै नगरी कसैको पक्ष लिने काम; कसैसँग असल र कसैसँग खराब व्यवहार गर्ने काम; भेदभाव; पक्षपात। prejudice; bias.

छतरभङ्ग */plv.* **tʃʰətərbʰəŋgə,** *slv.* **tʃʰətərbəŋkə/ –** [ना. *n.*] राम्ररी नियम, अनुशासनको पालना नगरिएको स्थिति। the situation when rules and regulations are not observed properly; shambles.

छतैःन्य /tʃʰətəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**छःचःन्दिन्य /tʃʰɨtʃɨndɪnjə/**)

छतौन्या[१] **/tʃʰətəᵘrjɑ/ –** [वि. *adj.*] ठूलो होइन र सानो पनि होइन; ठिक्कको; मध्यम आकारको। medium-sized.

छतौन्या[२] **–** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] लक्का जवान; युवा। a youth.

छत्कालो /tʃʰətkɑlo/ – [वि. *adj.*] **१.** सोझै भनिएको मनको भाव वा आन्तरिक विचार; घुमाइफिराइ नगरी गरिएको बोली वा व्यवहार; अभिव्यञ्जना नगरिएको। straight talk/behaviour. **२.** जटिल नभएको; सरल। understandable; straight; easy to understand; simple.

छत्कैःन्य /tʃʰətkə̀ˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) काटेर वा चुँडालेर दुई टुक्रा पार्नु; दुई भागमा छुट्याउनु। to halve sth. **२.** कुनै विषय वा प्रसङ्गको टुङ्गो लगाउनु; निर्णायक टुङ्गोमा पुग्नु; निर्णय दिनु। to decide sth; to reach a decision. **३.** हिसाब-किताब चुक्ता, फर्स्यौट गर्नु; छिनोफानो गर्नु। (of money/debt) to clear; to pay off.

छत्क्याः /tʃʰtkjɑʔ/ – [ना. *n.*] ☞ (**काछबःन्दी /kɑtʃʰəbɨŋdɪ/**)

छदवा /tʃʰədəwɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै प्रकारको बन्धन वा नियममा नरहेको; नबाँधिएको; छाडा। free; unbound; unrestricted; unleashed. **२.** [ना. *n.*] पतिपत्नीबीच हुने सम्बन्ध विच्छेदपछिको अवस्था। the status of a couple after their divorce; free; single.

छदैःन्य /tʃʰədə̀ˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) काटेर चुँडाल्नु; छिनाल्नु। to sever; to slash. **२.** उमेर पुगेका बच्चा, बाच्छा, बाच्छीलाई दूध छुटाउनु। to cause baby animals like a calf to stop suckling; to wean.

छन्द नि भाँतिउ /tʃʰəndə nɪ bʰɑ̃tɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** भिन्दाभिन्दै गुण, रुप, रङ र आकार, प्रकारको; विविध खालको। of different types. **२.** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ख्यालठट्टा गर्ने व्यक्ति। a joker; a prankster; a trickster.

छपक /tʃʰəpək/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** अकस्मात् ढाक्ने वा छोप्ने किसिमले; ढाकिएर वा छोपिएर; छुपुक्क। (covering sth/sb) completely and suddenly. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] फलफूल, हाँगाबिँगा, लहरा आदिले बाक्लोसँग ढाक्ने गरी; झ्याम्म। heavy with fruit or thick with foliage. ~**कप्न्य /kəpnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई निस्कन, भाग्न, फुत्किन नसक्ने गरी एक्कासि ढाक्नु वा छोप्नु। to surround sth or sb suddenly so that they cannot

escape. ~**जैन्य** /**dʒəˈnjə**/– चड्कन लगाइदिनु। to slap sb across the face. ~**भ्यान्य** /**dʒʰjɑnjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] रात छिप्पिएर पूरै अँध्यारो हुनु। to become dark; (of night) to fall.

छम[1] /**tʃʰəm**/ – [ना. *n.*] **१.** नदीनाला वारपार गर्न सोमाथि बनाएको बाटो; साँघु; पुल। a footbridge. **२.** एक तलाबाट अर्को तला चढ्न बनाएको सिँढी; भऱ्याङ। a ladder.

छम

छम[2] – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] डोरीद्वारा बनेको पुल। a type of suspension bridge made of rope; a rope bridge.

छम्कत /**tʃʰəmkətə**/ – [ना. *n.*] आवश्यकीय चिज नहुनाको भाव वा स्थिति; अपुग; अभाव। when there is not enough of something; shortage.

छम्कैन्य /**tʃʰəmkəˈnjə**, *md.* **tʃʰjɑpke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पवित्र पानी (जलाञ्जली) ले छर्कनु। to sprinkle someone or a place with holy water. **२.** सद्गति गरेर फर्केका मलामीलाई जलाञ्जलीले छर्केर चोख्याउनु। to purify those who have attended the funeral by sprinkling holy water on them. **३.** बढार्नुपूर्व धुलो नउडोस् भनेर भुइँमा पानी छम्कनु; बोटबिरुवामाथि पानी छर्कनु। to sprinkle water on the floor before sweeping; to sprinkle water on plant. **४.** राम्ररी नभिज्ने गरी अलिअलि पानी पार्नु; विस्तारै पानी छर्कनु। to drizzle.

छरक /**tʃʰərək**/ – [ना. *n.*] आंशिक अर्थ वा भाव प्रकट हुने गरी बोलिएको छोटकरी बोली। an incomplete expression; indication; hinting at sth.

छरभर /**tʃʰərbʰər**/ – [ना. *n.*] राम्ररी सुरक्षा मिल्ने खालको आधार वा आश्रय; छत्रछाया; आडभरोस। a shelter; a haven; protection.

छरैन्य[1] /**tʃʰərəˈnjə**, *syn.* **wɑsnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अस्तव्यस्त पारेर फिँजाउनु, चुहाउनु, फाल्नु वा खसाल्नु। to carry or hold things carelessly and drop them; to scatter or throw sth. **२.** खेतबारी वा ब्याडमा बिउ छर्नु। to scatter seeds in the field or seedbed. **३.** ब्याज पाउने गरी धन बाँड्नु; ऋण दिनु; धन लगानी गर्नु। to lend money to sb on the condition that they pay interest on it; to invest.

छरैन्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] फलफूल वा पवित्र पानी आदिले आडमा पर्ने गरी छर्कनु। to dip flowers, fruits, leaves etc. into holy water and sprinkle it on the body.

छरैन्य[3] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**छम्कैन्य** /**tʃʰəmkəˈnjə**/)

छर्का /**tʃʰərkɑ**, *syn.* **tʃʰɑːrɑ**/ – [ना. *n.*] पहरामा ठक्कर खाँदै छङछङ गरेर निरन्तर खस्ने पानीको धारो; झरना। water, especially from a river or stream, dropping from a higher to a lower point, sometimes from a great height; waterfall.

छर्जल्तलो /*plv.* **tʃʰərdʒəltəlo**, *glv.* **pərgəltəlo**/ – [वि. *adj.*] चामल, गेडागुडी राम्ररी राप नपुगेर काँचै परेको। (of rice, grains, etc.) half-cooked.

छल्का /**tʃʰəlkɑ**/ – [ना. *n.*] छचल्किएर उछिट्टिएको पानीको छाल; छचल्किएको पानी। the water splashed out of the river, pond, etc. or sloshed out of the pot.

छल्याʔ /**tʃʰəljɑ́ʔ**/ – [ना. *n.*] स्तन वा

फाँचाबाट निस्कने सेतो पौष्टिक झोल; दूध। nutritious fluid produced by mammals; milk.

छाँत्या /**tʃʰãtjɑ**/ – [ना. *n.*] उमेर पुगेका मानिस वा जनावर। a mature person or animal. (बस्तु) मसिनाबाट छुटिएको वा छुट्याइएका चिजबीच। things sorted out or graded from smaller ones.

छाँन्य /*plv.* **tʃʰãnjə**, *hmlv.* **foronjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मकैको घोगाबाट हातले एकएक गरी गेडा छुट्याउनु; छोडाउनु। to scrape corn kernels. **२.** अरूसँग रहेको कुरो (चिज) बलपूर्वक खोस्नु। to snatch sth. **३.** उम्कनको लागि अँठ्याइएको हात फुत्काउनु। to free your hands from someone's grip.

छाँपाछाँपाउ /**tʃʰãpɑtʃʰãpɑᵘ**/ – [वि. *adj.*] बगालका बगाल थुप्रिएको; हुलकाहुल एकै ठाउँमा झुम्मिएको। flocked; herded; crowded.

छाइन्य /*plv.* **tʃʰɑˈnjə**, *glv.* **dʒɪpnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] घरको छानो छाउनु। to roof.

छाउ[१] /**tʃʰɑᵘ**, *ant.* **bʰutjɑso**/ – [वि. *adj.*] (हतियार) खुब लाग्ने; काट्न सक्ने; धारिलो। (of weapons) sharp.

छाउ[२] – [वि. *adj.*/लु.भे. *llv.*] गर्मिले असाध्यै सताएको; गुम्सिएको। suffocating because of heat.

छाः[१] /**tʃʰá?**/ – [ना. *n.*] पहिलो मध्यरातदेखि पछिल्लो मध्यरातसम्म आठै प्रहरको समय; सातबारमध्ये एकबार; दिन। a particular day in a week.

छाः[२] – [ना. *n.*] ☞ (**कल्ब्याली** /**kəlbjɑlɪ**/)

छाकी /*slv.* **tʃʰɑkɪ**, *plv.* **tʰumbu**/ – [ना. *n.*] **१.** कसैमा देवता चढ्न थालेपछि ऊ झाँक्री उत्रिएको दिन खोल्ने भनी उसैको नाममा बनाइने छ्याङ; जाँड आदि। a type of home-made liquor like *jānd, chhyāng* brewed to consume on a particular day when spirits ceremonially leave the witch doctor's (shaman's) body. **२.** कसैको ग्रहदशा फाल्ने दिनमा प्रयोग गरिने भनी पकाइने छ्याङ। the *chhyāng* brewed to ward off the effects of malevolent stars cast on someone.

छाङरा /**tʃʰɑŋərɑ**/ – [ना. *n.*] चेलीले माइती पक्षलाई विवाह गरेको सालको दशैंमा बुझाउने राँगो वा सो अनुसारको दस्तुर। a male buffalo or amount worth of it offered by the side of a married woman to her parents' side on the occasion of the first *Dashain* of their marriage.

छाङ्ग /**tʃʰɑŋgɑ**/ – [ना. *n.*] जमिनको खण्ड-खण्डको डिलसमेतको भित्तो; कान्लो। the vertical slope of agricultural land on the hillside or terrace.

छाजा /**tʃʰɑdʒɑ**/ – [वि. *adj.*] (मान्छे) घुमाइ फिराइ नगरी वा मनमा कुनै कपट नराखी बोल्ने; मनमा कुनै कालोमैलो नभएको; स्पष्टवादी। (of people) candid; frank and honest; open.

छाता[१] /(**o**)**tʃʰɑtɑ**/ – [ना. *n.*] भाँडोको बिट। the very top edge of a container; brim or lip of a pot.

छाता[२] – [ना. *n.*] घामपानी छेक्न ओढिने साधन। an umbrella.

छाताकछतक /**tʃʰɑtɑktʃʰətək**/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** कुनै विलम्ब नगरी सरल र सहज पाराले कामकुरा सम्पन्न गर्ने ढङ्गले। without any delay; promptly. **२.** हिसाबकिताब, लिनेदिने वा कारोबार आदि चुक्ता गर्ने गरी; छिनोफानो। an act of paying sb/sth or of being paid; payment; repayment;

settlement.

छाती /tʃʰatɪ/ – [ना. *n.*] **१.** पेटदेखि माथि घाँटीदेखि मुनिको करङले छोपेको भाग; वक्षस्थल । chest. **२.** कुनै कठिन काम गर्ने आँट वा साहस; हिम्मत । courage. ~**लेउ /leᵘ/**– [वि. *adj.*] पराक्रमपूर्ण काम गर्नसक्ने; आँटिलो; साहसी; बहादुर । courageous; brave.

छादन /(o)tʃʰadən/ – [वि. *adj.*] **१.** (ठाउँ वा वातावरण) स्वतन्त्रतापूर्वक चलखेल गर्न मिल्ने खुला । (of places) open; spacious. **२.** [ना. *n.*] स्थानीय अधिकारले युक्त स्थिति; स्वायत्तता । when regions are autonomous; local autonomy.

छानागानाकाउ /tʃʰanaganakaᵘ/ – [वि. *adj.*] पहिले जस्तो थियो पछि पनि सोही अवस्था वा स्थितिमै रहेको; यथास्थितिको; नबिग्रेको, ननासिएर रहेको; पूर्ववत् अवस्थाको । intact; unbroken; undamaged.

छान्य /tʃʰannjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*/से.भे. *slv.*] पवित्र तुल्याउनु; चोख्याउनु । to purify sth.

छान्य¹ /tʃʰanjə, *syn.* **tʃʰonjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गाई, भैंसी, भेडा, बाख्रा आदिलाई चर्नको लागि वनमा डुलाउनु; चराउनु । to graze livestock on the moors. **२.** कसैले के गर्छ भनी पछिपछि लाग्नु; चियो गर्नु । to spy on sb.

छान्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** हतियारको धार खुब लाग्नु; बेसरी काट्नसक्ने हुनु । (of weapons) to be sharp. **२.** जाँतो, घट्ट, मिल आदिले बेसरी पिँध्नसक्ने हुनु । (of water mill and hand mill) to be good enough to grind sth.

छान्य³ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] खम्रो खालको जमिन । gritty rough or coarse land.

छाःन्य /tʃʰaːnjə, *ant.* **mopnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थ अलक्कै खानु; आकाशतिर आँगरी माथिबाट सोझै मुखमा पेय पदार्थ खसाल्नु । to drink water form a jar without touching your lips.

छान्या?¹ /tʃʰanja?/ – [ना. *n.*] **१.** मुखमा सिधै घामपानी नपरोस् भनेर छेक्न बनाएको टोपीको छत । the brim of a hat. **२.** अतिरिक्त रूपमा थपिएको घरको छत । a balcony projected under the main roof.

छान्या?² – [ना. *n.*] ☞ (**छाता /tʃʰata/**)

छाप¹ /tʃʰap/ – [ना. *n.*] हातले स्पर्श गर्ने काम; छुने काम; छुवाइ । an act of touching sth with your hand.

छाप² – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] खर वा परालको छाप्रो । a hut made of dry grass or hay.

छापरा /tʃʰapərá/ – [ना. *n.*] चित्रो, खर, पराल, स्याउला आदिद्वारा बनाइएको कच्ची घर; झुपडी । a cottage; a hut. ~**ख्यान्य /kʰjanjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] झुपडी, छाप्रो बनाउनु । to make a hut or cottage.

छापना /tʃʰapəna/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**कार्ना /karna/**)

छाप्छाप /tʃʰap-tʃʰap/ – [ना. *n.*] कुनै उद्यममा लागिरहने काम; हात खाली नराख्ने, कुनै काममा उद्यत रहने स्थिति वा स्वभाव । the quality or habit of working hard; industriousness.

छाप्न्य /tʃʰapnja, *md.* **suɦuke/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तु वा सोको विशेषता पत्ता लगाउन स्पर्श गर्नु; छुनु; छाम्नु । to touch sth.

छाप्या /tʃʰapja/ – [वि. *adj.*] **१.** टाटेपाटे रङ भएको । patterned with spots; spotted. **२.** [ना. *n.*] > **धिम /dʰɪm/**– बाह्र पाउ (अन्दाजी दुई हजार पाँचशय ग्राम वा अढाई के.जी.) बराबरको तौल वा ढक । a measure of weight that (roughly) equals two and

a half kilos traditionally. . ३. [से.भे. *slv.*] तालुक वा अमालको स्थायी शासन; अधिकारवाला मुखिया; जिम्मावाल। the headman or the rule of a headman.

छामराः /**tʃʰamərá?**/ – [ना. *n.*] १. अन्नअनाजमा मिसिन पुगेका ससाना ढुङ्गा। the grit mixed with grains. २. ☞ (**बलौत** /**bələᵘtə**/)

छाम्छामो /**tʃʰamtʃʰamo**, *ant.* **pəlq̃wə**/ – [वि. *adj.*] प्रकाश वा उज्यालोको थोरै पनि अंश नभएको; अँध्यारो। with little or no light; dark.

छाःम्न्य /**tʃʰaːmnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैको शक्ति, ज्ञान, हालत, धन, तागत आदिको अड्कल लगाएर उसको महत्त्व वा स्तर पत्ता लगाउनु; परीक्षण गर्नु; जाँच्नु। to assess a person's importance or status by making a guess about his/her power, knowledge, wealth or strength.

छार /*slv.* **tʃʰar**, *ant.* (*plv.*) **pərãdo**/ – [वि. *adj.*] १. भर्खरै देखिन वा प्रयोगमा आउन थालेको; हालसालको; नयाँ। new; latest; recent. २. प्रयोग नगरिएको; ताजा; नौलो। not used before; fresh.

छाःरा/**tʃʰaːra**/–[ना.*n.*]☞(**छर्का**/**tʃʰərka**/)

छार्‍या /**tʃʰarja**, *syn.* **rãgən**/ – [ना. *n.*] जिउका जोर्नी अथवा जोर्तीहरू दुख्ने, सुनिने, सिल्किने एक रोग; बाथ। painful disease which makes the joints (places where two bones are connected), especially the feet, knees and hands, swell; gout; rheumatism.

छाल /*plv.* **tʃʰal**, *syn.* **zjas**, *hmlv. & glv.* **məlá:**, *md.* **tʃʰuru**/ – [ना. *n.*] भात पकाउन प्रयोग हुने धान कुटेर निस्केको सेतो गुदी भाग; चामल। grains of rice. ~**काङ** /**kaŋ**, *md.* **tʃʰo**, **dʒjat**/ – पानीमा चामल पकाएपछि तयार भएको खानेकुरा; भात। boiled rice. > **छालबोलो** /**tʃʰalbolo**/– नपकाएको, नभुटेको चामलको गेडो; अक्षता। uncooked rice.

छाःल्न्य /**tʃʰaːlnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. बोट-बिरुवा, लता, बृक्षका हाँगाबिँगा काँटछाँट गर्नु। to prune plants. २. बाक्ला बिरुवा उखेल्नु; बाक्लिएर बढी भएका अनावश्यक बोटबिरुवाहरू हटाउनु; छिमल्नु; छिँमल्नु। to thin out bushes; to prune trees.

छाहा /**tʃʰaɦa**, *syn.* **tʃʰo**/ – [ना. *n.*] १. (विश्वास) मीठो खाएको र राम्रो लाएको देखेर अरूले लाएको कुदृष्टि। malice; the evil eye. २. कसैको कुदृष्टिबाट हुन जाने भनिएको विगार; चोखे; चोखा। sth believed to be harmful because of being under the influence of the evil eye.

छिँ /**tʃʰĩ(ŋ)**, *ant.* **ŋạtə**/ – [नायो. *post.*] कुनै वस्तु वा व्यक्तिको अगाडिको विपरीतपट्टि; पछाडिपट्टि; पछाडि; पछिल्तिर; पछि। behind; at the back of.

छिँडाउ /**tʃʰĩŋaᵘ**, *ant.* **ŋạtaᵘ**/ – [वि. *adj.*] १. पछि आउने समयको; पछाडिको; पछिल्लो। hindmost; final; last. २. पछि आउने वा हुने; भविष्यको। happening or existing in the future; future.

छिँछीं /**tʃʰĩtʃʰĩ**, *ant.* **ŋạŋạ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] पछिपछि; पछ्याइरहने गरी। in the manner of following sb/sth.

छिँत /*plv.* **tʃʰĩ(ŋ)tə**, *llv.* **dʒʰeŋtə**, *ant* **ŋạtə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] पछिल्तिर; पछाडिपट्टि। at the back of.

छिँन्य /**tʃʰĩnjə**, *syn.* **tʃʰɪŋnjə**, *md.* **gəraŋke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. तल रहेको चिजलाई माथि पार्नु वा उठाउनु; मास्तिर

ल्याउनु वा लानु; उचाल्नु; उठाउनु। to hold something from a lower to a higher position; to lift sth. **२.** अग्लो पार्नु; उन्नत तुल्याउनु; अग्ल्याउनु। to make sth tall; to raise sth higher.

छिगुम /tʃʰɪgum/ – [ना. *n.*] अग्लो भूभागतिर हुने एक डाँठमा एक मात्र ठूला पात र अमिलो हुने जडिबुटीको एक जात; चुल्ठे। a type of plant which has long sour-tasting red and green stems that can be used as a herb: rhubarb.

छिङ /tʃʰɪŋ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**चें** /tʃẽ/)

छिजो /tʃʰɪdʒo/ – [ना. *n.*] महिना सिद्धिने बेलाको सबैभन्दा पछिल्लो दिन; महिनाको अन्तिम गते; मसान्त। the last day of the month.

छिनवा /tʃʰɪnəwɑ, *syn.* **ɦərnɑm**/ – [ना. *n.*] आफ्नो हकभोग भित्रको घरजग्गा, जमिन वा चिज आदि स्थायी रूपले बिक्री गर्दा खरिदकर्तालाई हक छाडेको भनेर लेखिदिइने प्रमाणको लिखत-पत्र वा सो प्रक्रिया; राजीनामा। a letter of deeds that ensures the transfer of property to sb.

छिन्कैःन्य /tʃʰɪnkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खम्रो, मसिनो चिज वा राम्रा, नराम्रा गेडागुडीलाई छुट्याउन नाङ्लोमा हाली छिन्कनु। to shift; to winnow; to sort out.

छिन्छिन्या /tʃʰɪntʃʰɪnjɑ/ – [ना. *n.*] मुद्राको रूपमा प्रयोग गरिने धातुका सिक्का; ढ्याक। a small round piece of metal, which is used as money; a coin.

छिन्फान /tʃʰɪnfɑn/ – [ना. *n.*] कारोबार, लेनदेन वा व्यवहार आदिको फर्स्योट; फर्छ्योट। the payment of a bill, debt, or claim; settlement.

छिपो /tʃʰɪpo, *ant.* **bɑlko**/ – [वि. *adj.*] **१.** कलिलो उमेर (बालकपन) पार गरेको; किशोर अवस्थाको। mature; grown up; adult. **२.** (वनस्पति वा प्राणी) छिप्पिएको। mature.

छिमीःछिमीःव /tʃʰɪmíːtʃʰɪmĭːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** मानिसका दाँत वा मकैको घोगा आदिमा दाना/गेडा/हार टम्म मिलेको; पङ्क्ति वा लहर मिलेको। (of ears of corn; a set of even teeth) even; well set; harmonious. **२.** (बाली-बिरुवा) बाक्लो भई बराबरी आकारमा उम्रेको। (of crops) thickly grown with the same size. **३.** (डोको, गुन्द्री, कम्बल, कपडा वा स्वीटर आदि) बाक्लो हुने गरी बुनिएको। (of baskets, mats, blankets or sweaters) well-knitted.

छिमो /tʃʰɪmo/ – [वि. *adj.*] भिजेको; निथ्रुक्क परेको। wet; soaked.

छिम्न्य /tʃʰɪmnjə, *mḍ.* **nu̱rukke**, *ant.* **səsərnjə, sɪtʰĩnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] पानी वा तरल पदार्थमा कुनै चिज डुबाउनु; चुर्लुम्म पार्नु; भिजाउनु; निथ्रुक्क पार्नु। to sink sth; to make sth wet; to drench sth; to immerse sth.

छिरिन्य /tʃʰɪrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बाधा विरोधको पनि वास्ता नगरी बलैसँग भित्र जानु; कुनै बार वा सिमाना पार गर्नु; प्रवेश गर्नु; छिर्नु। to enter somewhere forcibly; to burst into into a particular place. **२.** भिडको बीचमा पस्नु; घुस्नु। to thrust into a crowd.

छिल्सिन्य /tʃʰɪlsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पैतालाले थिचिन पुग्नु; कुल्चिनु; किचिनु। to get trampled; to get squashed.

छिस /tʃʰɪs/ – [ना. *n.*] रुघा लाग्दा वा नाकभित्र क्यै चिज पर्दा एक्कासि बाहिरिने सासको झोक्का; हाच्छिउँ। sneeze. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] हाच्छिउँ गर्नु; छिँक्नु। to sneeze.

छी /tʃʰiː/ – [ना. *n.*] जनावरले खाने हरियोपरियो,

पात, झार आदि; घाँस। foliage and green leaves for cattle; fodder.

छील्न्य /tʃʰiːlnjə, *mḍ.* **fetke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुमाथि खुट्टाले टेक्नु; कुल्चनु। to step on sth; to tread on/in sth; to trample.

छील्लिन्य /tʃʰiːllɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**छःचःन्दिन्य /tʃʰɨtʃɨndɪnjə/**)

छीम्न्य /tʃʰiːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पानी परेर भिज्नु; पाट्नु। to be soaked; to be irrigated.

छुइन्य /tʃʰuˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अटाएसम्म थिचीथिची कोच्नु; अटाइ नअटाइ गरी खाँद्नु। to press something into a smaller space; to compress; to pack; to cram; to tamp. **२.** (चिज) बलपूर्वक कतै घुसार्नु; भित्रतिर ठेल्नु। to push sth somewhere with force; to ram; to thrust sth into sth. > **छुइसिन्य /tʃʰuˈsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] ठेलमठेल भएर पस्नु वा बस्नु; कोच्चिनु; खाँदिनु। to crowd; to be crammed.

छुत्ती /tʃʰuttɪ/ – [ना. *n.*] **१.** चोटपटक लागेर वा आगलागीले डढेर भएको असामान्य क्षति; विध्वंस; सर्वनाश। destruction, damage caused by accident, fire, etc. **२.** ठूलो प्रकारको नाश वा महाविनाशको क्षतिपूर्ण स्थिति; नोक्सानी। when sth is completely destroyed; destruction; damage; ruin. **३.** कुनै घटनामा परेर भएको चोटपटक; सबैतिर परेको घाउ आदि। injuries or wounds in an accident. **४.** (सबै चिज) डढेर, जलेर पूरै बर्बाद भएको अवस्था; आपदविपद वा कुनै ठूलै समस्या आइपरेर हुने गम्भीर हानि, नोक्सानी; सर्वनासको स्थिति; ठूलो बर्बादी। complete destruction, great lost (because of some calamities).

छुपिन्य /tʃʰupɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] रिसले वा आवेगमा कसैमाथि एकाएक आक्रमण गर्नु; कसैमाथि जाइलाग्नु; हमला गर्नु; झम्टनु। to assault or attack; to pounce.

छुम /tʃʰum/ – [ना. *n.*] मुसलले धान, अनाज, तमाखु आदि कुट्ने काममा ल्याइने ढुङ्गा वा काठको खोपिल्टो भएको साधन; ओखल। a bowl for grinding; a mortar.

छुःम /tʃʰuːm/ – [ना. *n.*] **१.** उचित खालको सुरक्षाको अनुभूति; सुरक्षा; बचाउ। security; protection. **–न्य¹–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिज ठीक ठाउँमा राखिनु; उचित ठाउँमा रहनु। to be kept in an appropriate or secure place. **२.** अरूले नदेख्ने एकान्त स्थान। a private place. **–न्य²–** कसैले क्वै बिगार गर्न वा नोक्सानी पुऱ्याउन नसक्ने हुनु; सुरक्षित रहनु। to be safe and secure. **–न्य³–** कुनै चिजको सुरक्षार्थ उचित ठाउँमा राखिनु; ठीक ठाउँमा रहनु। to be kept sth safe and secure. **–न्य⁴–** अरूले क्वै बिगार गर्न नसक्ने गरी सुरक्षित रहनु। to be safe.

छुमो /tʃʰumo/ – [वि. *adj.*] हानि, नोक्सानी नहुने गरी जोगाएको; कसैको कुदृष्टिबाट बचाइएको; जगेर्ना भएको; सुरक्षा मिलेको; संरक्षित; सुरक्षित। secure, safe, protected; sheltered.

छुम्ली¹ /tʃʰumlɪ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] मुर्दा जलाउने काम गर्ने मान्छे। a undertaker; a mortician.

छुम्ली² – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**छुम /tʃʰum/**)

छुरिरी /tʃʰurɪriː/ – [ना. *n.*] कुदेर एक्कासि कतै पुग्ने वा घुसिहाल्ने चाल; द्रुत गतिको कुदाइ; अकस्मात् कतै घुस्ने काम। sudden thrust, insertion or movement.

छुरो /tʃʰuro/ – [वि. *adj.*] चोरुँचोरुँ मात्र लाग्ने बानी भएको; चोर्न नपाउँदा के गरुँ के गरुँ लाग्ने; चोर्ने स्वभावको। having a desire to steal;

kleptomaniac.

छुलिछाम /tʃʰulɪ (nɪ) tʃʰɑm/ – [ना. *n.*] अर्काद्वारा भइरहेको वा चलिरहेको काममा जानी नजानी हात हाले वा गरेजस्तो गर्ने काम। an act of pretending to work or help others with their work.

छुलैं /tʃʰulɔ̃ˈ, *syn.* **tʃʰul/ –** [ना. *n.*] अर्काको बारेमा कसैसित गरिएको नराम्रो कुरो; कसैको भएनभएको कुरो अरू कसैलाई लगाउने काम; पोल; छुल्याइँ; छुस्केरा; चुक्ली। an act of revealing someone's secrets to other people; an act of snitching on sb. ~**झान्य /dʒʰɑʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई कुरा लगाउनु; छोस्नु। to snitch on sb; to spill the beans. > **छुल्या /tʃʰuljɑ/–** [वि. *adj.,* ना. *n.*] एकको कुरो अर्कालाई लगाएर परस्परमा बझाउने वा फाटो पार्ने; चुक्ली लाउने; पोलाहा। a person who informs on others; snitch; blabbermouth; informer.

छेउ /tʃʰeᵘ/ – [ना. *n.*] कुनै पनि चिज वा ठाउँको अन्तिम अंश वा पछिल्लो सीमा नजिक परेको भाग; किनारा; टुप्पो; फुर्को। an end; an edge; a hem.

छेउजेउ /tʃʰeᵘdʒeᵘ/ – [ना. *n.*] च्वाट्ट छिन्ने वा चुँडिने गरी काट्ने काम। an act of snapping or slashing sth.

छेतरेःन्य /tʃʰetəreːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुखुरा, चरा आदि पक्षीका खुट्टाले भुइँको धुलोमाटो आदिलाई उछिट्याउनु। (of birds) to scratch the grounds with their claws. > **चाँदी-ए छेतरेःन्य /tʃɑ̃diː e tʃʰetəreːnjə/–** आफ्नो गैरजिम्मेवार क्रियाकलापको कारण वा ढङ्ग नपुगेर कुनै अवसरबाट वञ्चित हुनपुग्नु; भाग्य टुट्नु; मौका छुट्नु। to miss opportunity because of your own carelessness.

छेत्तो /tʃʰetto/ – [ना. *n.*] उछिट्याएर टाढा पुग्ने गरी हुत्याउने वा फ्याँक्ने काम। an act of throwing sth away.

छेदर /tʃʰedər/ – [ना. *n.*] पाकिरहने र निको हुन मुस्किल पर्ने खटिरो; सैन। an festering sore.

छेदा /tʃʰedɑ/ – [ना. *n.*] पहाडको दुई चुलीबीचको घाँटी, होचो भूभाग; उकालो सिद्धिएर डाँडो पार हुनेनेरको स्थान; भञ्ज्याङ। a mountain pass.

छेदा

छेदो /tʃʰedo/ – [ना. *n.,* वि. *adj.*] तुलनात्मक रूपले अर्कोभन्दा छोटो बाटो; अर्को बाटोको दाँजोमा गन्तव्यमा छिटो पुग्नसकिने। a route which leads from one place to another which is quicker and more direct than the usual route; a shortcut.

छेन /tʃʰen/– [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**पाँ /pɑ̃/**)

छेन्य /tʃʰenjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सफा पानीले वस्तुमा रहेको फोहोरमैला धोएर सफा पार्नु; धुनु। to wash sth; to clean sth.

छेःन्य /tʃʰeːnjə, *syn.* **kɑpɨrɪnjə**, *ant.* **surɑsnjə**, *mḍ.* **gɑnke, bɪrɦɪke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] डर वा आशङ्काले हच्कनु; डर, त्रासको अनुभव गरिनु; तर्सनु; भयभीत हुनु; डराउनु। to be scared; to be afraid.

छेपवा /tʃʰepəwɑ, *ant.* **surɑ/–** [वि. *adj.*] डराउने स्वभावको; काँतर; डरछेरुवा; डरपोक। timid; cowardly.

छेमो /tʃʰemo > tʃʰemtʃʰemo/ – [वि. *adj.*] **१.** (खानेकुरा) नुन नहालिएको वा (नुन, मसला आदि) मिठास बढाउने चिज कम भएर मिठास घटेको; बिलिनो। (of food) saltless; insipid or tasteless for the lack of

sufficient spices, salt, etc. **२.** कुनै वस्तुमा रहेको मौलिक मिठास घटेको; बेस्वादिलो। tasteless; insipid.

छेरैन्य /tʃʰerəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** झोल र छोक्रा छुट्याउन छान्नीमा छान्नु। to separate solid from liquid; to strain sth by using a strainer. **२.** प्वालबाट क्वै चिज छिराउनु; घुसाउनु। to insert sth through a hole.

छेरैन्य /tʃʰerəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** अपच भएर वा पेटको रोगले गर्दा पातलो दिसा लाग्नु; पखाला लाग्नु। to suffer from diarrhoea. **२.** पचाउने मनसायले लिइएको अर्काको चिज फिर्ता गर्न बाध्य हुनु। to be compelled to return sth borrowed with the intention of confiscating it.

छेरो /tʃʰro, > **tʃʰerwə,** *syn.* **toso,** *ant.* **mũˈwə/ –** [वि. *adj.*] कम तापक्रमको; चिसो; ठन्डी। (of temperature) cold.

छेर्पात्या /tʃʰerpatja/ – [वि. *adj.*] छाला, कपडा आदिमा ठूलाठूला बुट्टा, फूल आदिको छाप भएको। (of skin, cloth, etc.) having large spots, large artful design, flowers, etc.

छेर्पोतोव /tʃʰerpotowə/ – [वि. *adj.*] लेदो वा लेस्याइलो पदार्थ लागेको; ल्याप्प टाँसिएको। sticky; adhering.

छेर्ला /tʃʰerlá/ – [ना. *n.*] जङ्गली जनावरको रौं वा चराचुरुङ्गीको प्वाँखसहित छाला काढेर बनाइएको धामी, झाँक्रीले लाउने आभूषण; वस्त्र। a dress worn by a witch doctor or shaman, made of wild animals' fur or birds' feathers with their skin.

छेर्लो /tʃʰerlo/ – [ना. *n.*] **१.** ढुङ्गा वा फलामको डल्लोलाई उचालेर तोकिएको रेखामा उभिई जति सक्दो टाढा फ्याँकेर बाजी जित्न गरिने प्रतिस्पर्धा वा खेल; छेलो हान्ने खेल। a sport competition in which a heavy stone or metal ball is thrown from the shoulder as far as possible; shot put. **२.** छेलो खेलमा फाल्न प्रयोग हुने ढुङ्गा वा फलामको डल्लो; छेलो। a heavy stone or metal ball used in this sport; a shot.

छेर्लो

छेर्ल्याङ/tʃʰerljaŋ/ – [ना. *n.*] काँच वा माटाको भाँडो आदि बजारिनपुग्दा हुने एक्कासिको फुटाइ; धातु आदिका भाँडाकुँडा ठोकिन पुग्दा सुनिने आवाज। an act of breaking sth made of glass, clay, etc. noisily into pieces; the sound this makes; a smash.

छेर्व /tʃʰerwə/ – [वि. *adj.*] ☞ (**छेरो /tʃʰro/**)

छेलछेल /tʃʰel-tʃʰel/ – [क्रि.वि. *adv.*] लगातार बान्ता गरिरहने वा बारम्बार छादिरहने ढङ्गले; ह्वाकह्वाकती। (of vomiting) continuously. ~**वैन्य /wə̰ˈnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] ह्वालह्वालती छाद्नु; लगातार बान्ता आइरहनु। to vomit continuously.

छेलाँत्या /tʃʰelãtja/ – [ना. *n.*] अस्वाभाविक रूपमा मुख वा बीट फुकेको भाँडो आदि। a pot whose mouth is unusually big.

छेलाम */plv.* **tʃʰelam,** *syn.* **dʒʰjalɪ,** *slv.* **tʃʰellər,** *glv.* **dʒʰurla/ –** [ना. *n.*] दमाहाको साथसाथै बजाइने जोडी थाल जस्तो काँसोको वाद्य; झ्याम्टा; मजिरा। cymbals.

छेलाम

छेलाला /tʃʰelala/ – [ना. *n.*] **१.** रात सिद्धिएर पूरै उज्यालो भएको समय; बिहान। morning; daybreak. **२.** बादल आदि खुलेर घ्याङ्ग हुने गरी भएको उज्यालो। brightness seen when clouds have disappeared and the sky

in clean. ३. पटयाइएको कपडा आदि चिज खोलेर राखिएको अवस्था। (of clothes, etc.) the state of being unfolded. ४. [क्रि.वि. *adv.*] (बादल, पर्दा आदि) चारैतिरबाट उघ्रिएर वा खुल्ला भएर; बिहानी छिप्पिएर उज्यालो देखिने गरी; छ्याङ्ङ। in an open and bright manner (such as after opening curtains or after the breaking of clouds).

छेल्लर /tʃʰellər/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**छेलाम /tʃʰelam/**)

छैंजैं /tʃʰɜ̃ˈdʒɜ̃ˈ/ – [क्रि.वि. *adv.*] (बोटबिरुवा) अनुकूल तथा बराबरी उचाइमा उम्रने गरी। (of plants) in the manner of growing to the same or similar height.

छैंन्य /tʃʰɜ̃ˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] १. कसर थेग्रिएपछि तरल पदार्थ सफा देखिनु; सङ्लिनु; सफा हुनु; सङ्लो हुनु। (of liquid) to look or become clear after the solid, soil, dust etc. settle down. २. (धोइपखाली गरिएको चिज) राम्ररी सफा हुनु। (of objects) to be clean.

छैंया /tʃʰɜ̃ˈja/ – [ना. *n.*] घामले छेकेर छाया परेको भाग; छहारी। slight darkness caused by something blocking the direct light from the sun; a shade; a shadow.

छैंव /tʃʰɜ̃ˈwə/ – [वि. *adj.*] १. (तरल पदार्थमा मिसिएको माटो, फोहर, कसिङ्गर आदि) थेग्रिएर सफा भएको; (तरल पदार्थमा) कुनै कसर नभएको; सङ्लिएको; सङ्लो। (of liquid) clean; fresh. २. (नराम्रा कुरा) हटेर मन निर्मल भएको; मन चोखिएको। (of mind) clear, calm and serene.

छैंन्य /tʃʰɜ̃ˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] नराम्रा कुरा हटेर मन निर्मल र पवित्र हुनु। (of mind) to become clear, calm and tranquil.

छों /tʃʰõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] १. चोर औंलो देखाउने काम; औंलाले ताकेर गरिने औंल्याइ; इङ्गित। an act of pointing with your index finger at sb/sth for order, instruction and command. ~**जैन्य**[1] **/dʒəˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] कुनै दिशातिर लामो चिज ताकेर तेर्स्याउनु; कतैतिर टुप्पो पर्ने गरी वा देखाउने गरी कुनै चिज राख्नु। to point a long object to a particular direction at sth; to target sth. ~**जैन्य**[2]– पानी वा पिसाबको धारो कतैतिर पर्ने गरी बगाउनु; कतैतिर फर्काएर पिसाब फेर्नु। to urinate at a particular direction.

छोंकोप */hmlv.* **tʃʰõkop**, *plv.* **dʒũkup/** [ना. *n.*] छातीको कुकुरे हाड breast bone.

छोंछों /tʃʰõtʃʰõ/ – [क्रि.वि. *adv.*] धारो वा कतैबाट तरल पदार्थ जोडले निरन्तर बगिरहने चालमा। (of liquid) running continuously flowing, incessantly.

छोंजै /tʃʰõdʒəˈ/ – [ना. *n.*] तलको चिजलाई खासै असर नपर्ने गरी सोमाथि बिस्तारै कुनै चिज राख्ने वा पैतालाले टेक्ने काम। an act of putting sth on a particular place lightly or stepping on sth lightly. ~**छोंजै /tʃʰõdʒəˈ/**– बिस्तारै बिस्तारै टेक्दै कुद्ने काम; खासै घच्च नपर्ने गरी कुनै चिजमाथि बिस्तारै राख्ने काम। an act of walking with light steps or an act of piling sth upon sth without disturbing it.

छो /tʃʰo/ – [ना. *n.*] ☞ (**छाहा /tʃʰaɦa/**)

छोएन्य /tʃʰoᵉnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. मुख्य खानेकुराको स्वाद बढाउन त्यसलाई अचार, तरकारी आदिमा छुवाउनु, चोभाउनु; चोबनु। to dunk food in curry, pickle, etc. २. बुट्टा भर्न एकपछि अर्को रङथप्नु; फरक-फरक रङलाई आलोपालो गरी राख्नु। to dip a mould in

colour and stamp it in order to design prints or decorate an object, surface, etc.; to change colour alternatively while knitting or weaving clothes.

छोकोरा /tʃʰokoraɑ, *md.* **ɦan/ –** [ना. *n.*] छानेर पिउन तयार बनाएको जाँड; छ्याङ। a type of local malt liquor called *chhyāng* that is ready to drink.

छोजोपो /tʃʰodʒopo/ – [वि. *adj.*] **१.** सजिलै गरी भाँचिन र बिग्रनसक्ने खालको; कमलो; नाजुक; संवेदनशील। soft; tender; sensitive; brittle. **२.** (चिज) छुनासाथ वा सामान्य हलचल पर्दा नै खस्ला जस्तो हुने गरी बिस्तारै अडयाइएको वा राखिएको; धराप। (of objects) placed precariously; not in a balanced way as if it is going to fall. **३.** अलिकति मात्र चर्को बोली र व्यवहारले पनि (मनमा) चोट पर्ने; सानातिना वादविवादमै मन बङ्ग्याउने। easily upset by what people say or do; sensitive.

छोतो /tʃʰoto/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गाँ /gĩ/**)

छोन बाहान /tʃʰon (nɪ) baɦan/ – [ना. *n.*] एकपछि अर्को गरी धेरै बाहानहरू लगातार पकाइरहने काम। an act of cooking food one after another.

छोन्य /tʃʰonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**३, ४, ५. छान्य /tʃʰanjə/**)

छोप /tʃʰop/ – [ना. *n.*] मुख्य खानेकुरा चोबेर खानको लागि तयार पारिएको नुन, खुर्सानी, मसला आदि मिश्रित खानेकुरा; चटनी; अचार। *chutney*; pickle. ~**ज़्यास /zjas/–** साउने सङ्क्रान्तिको नयाँ अन्न चाख्ने चाड, न्वागी पर्व (राँख्या) को अवसरमा एक अर्कामा हिलो छ्यापेर खेलिने खेल वा चलन; हिलो छ्यापाछ्यापको खेल। a traditional game played on the first day of the month of *Shrāwan*, in which the farmhands in the paddy field splash each other with mud.

छोपा /tʃʰopā/ – [वि. *adj.*] कुपोषित भई, रोगले थला परेर वा बढी उमेरका कारण शरीर जीर्ण भएको; रोग वा कमजोरीले गर्दा हाड, छाला मात्र देखिने गरी साह्रै दुब्लाएको; दुब्लाएर मर्नै लागेको। lean and thin; emaciated; half-starved.

छोपोरो /*plv.* **tʃʰoporoʔ**, *hmlv.* **sjagʰu/ –** [ना. *n.*] दुईपाखे चित्राबीच पात, भोजपत्र; भोर्लो (हिजो आज प्लास्टिक) आदि राखी बर्षात्मा ओढ्न बनाइएको ओढो; घुम। a covering made of interlaced bamboo strips and leaves carried as a protection against rain or the sun; a leaf-umbrella.

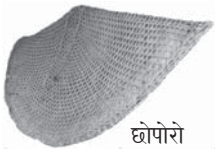
छोपोरो

छोप्न्य /tʃʰopnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूले कुरा गर्दागर्दै बीचैमा आफ्नो कुरा राख्नु; कुरामा कुरा मिलाउनु; कुरा मिसाउनु। to interrupt someone who is speaking in order to say sth or to add sth to what they are saying. **२.** सुरमा सुर मिलाएर मुख्य गायक सँगैसँगै गाउनु; पार्श्वगायन गर्नु। to sing together with the lead singer. **३.** भर्खरै भित्र्याउन लागिएका दुलाहा-दुलहीलाई टीका लगाइदिनु। to offer *tikā* (rice grains mixed with curd) as the sign of a good omen to the newly weds while entering the groom's house for the first time.

छोम्जोम[1] **/tʃʰomdʒom**, *ant.* **tʃelạla**, *syn.* **tʃẹs/ –** [ना. *n.*] चाकले भुइँमा नटेकी गोडा खुम्च्याएर बस्ने आसन; टुक्रुक्कको बसाइ। squatting.

छोम्जोम[२] – [ना. *n.*] ☞ (**ओछोम्जोम /otʃʰomdʒom/**)

छोःर्न्य /tʃʰoːrnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आँखाभित्र छुनु; आँखामा चोट पार्नु। to injure or hurt one's eye.

छोऱ्या /tʃʰorjá, *ant.* **sero/** – [ना. *n.*] युवावस्थामा भर्खरै प्रवेश गर्न लागेको पुरुष; केटो; किशोर; ठिटो। a boy; a lad.

छोर्सिन्य /tʃʰorsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आँखाभित्र अचानक छोइनपुग्नु; आँखामा चोट पर्नु। to receive an injury in the eye; to injure your eye.

छोल /(o)tʃʰol, *ant.* **tʃe̤m/** – [ना. *n.*] आरु, ओखर आदि फलहरूका हाड। the nut of fruits like the walnut, peach, etc.

छोल्न्य /tʃʰolnjə/ – [स.क्रि.] **१.** ओखर, आरु आदि फलहरूका बाहिरी भागलाई पाक्न दिई बोक्रा र हाड अलग्याउनु; फलको बोक्रा उप्काउनु। to peel the fruit like peach or walnut, etc. **२.** धान, कोदो आदिलाई ढिकीमा राखेर बोक्रा वा भुस खुस्काउनु; बोक्रा र गुदीलाई अलग्याउनु; छिल्कनु। to husk. **३.** लिङ्गलाई हातको सहाराले चलाएर वीर्य निकाल्नु; हातले अप्राकृतिक मैथुन गर्नु; हस्तमैथुन गर्नु। to masturbate.

छोस /tʃʰos/ – [ना. *n.*] **१.** शरीरलाई पानीको आवश्यकता पर्दा हुने तलतल; पानी पिउने इच्छा; तिर्सना; प्यास; तिर्खा। a need for sth to drink; thirst. **२.** मन परेको चिज पाउने दृढ चाहना; उत्कट अभिलाषा; इच्छा; तृष्णा; धोको। a strong desire for sth you want most; longing for sth; thirst for sth. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] पानी पिउन मन लाग्नु; तिर्खाउनु; प्यास लाग्नु; तिर्खा लाग्नु। to be thirsty.

छ्याँतुरी /tʃʰjãturɪ/ – [ना. *n.*] **१.** कथा सुनाउदा मिलाएर गाइने एक किसिमको लोक भाका। a folk song. **२.** उद्देश्यविहीन भई गरिने घुमघाम; अर्थहीन घुमफिर। wandering, loitering, roaming aimlessly.

छ्याः /*plv.* **tʃʰjaʔ**, *syn.* **dʒamá**, *llv.* **tɪká**, *ulv.* **tʰoko**, *ant.* **kudʰu, makʰa, bʰja, məstə/** – [वि. *adj.*] **१.** कुनै खास मात्रा, सङ्ख्या, गुण, परिमाण आदिमा कम; घटी; कम्ती; कम। less in quantity than expected measurement. **२.** अपर्याप्त; नगण्य मात्रा; अलिकति; न्यून; थोरै। insufficient; insignificant; a little bit. **३.** ☞ (**छ्याचे /tʃʰjatʃe/**)

छ्याःकाउ /tʃʰjaːkaᵘ, *ant.* **lekʰalaᵘ** & **banɪlu/** – [वि. *adj.*] (स्वभाव, बानी बेहोरा) नराम्रो; नराम्रो बानी वा प्रवृत्तिको। (of people) bad; badly behaved.

छ्याचे /tʃʰjatʃe, tʃʰja, tʃʰjas/ – [ना. *n.*] कुनै संभावित सङ्कट वा अनिष्ट आदि कुराले उत्पन्न हुने चिन्ता वा व्याकुलता; कुनै घटना सम्झँदा वा देख्दा मनमा पैदा हुने अत्यास; भय; त्रास; डर। fear, fright, terror; especially premonition.

छ्याम /tʃʰjam/ – [ना. *n.*] **१.** अघिल्लो मध्यरातदेखि पछिल्लो मध्यरातसम्मको समय; अहोरात्र; आठै प्रहर; सात वारमध्ये एक वार; दिन। a day; 24 hours. **२.** तोकिएको निश्चित समय। a particular time.

छ्यामा /tʃʰjama/ – [वि. *adj.* / कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**आभ्यो /adʒʰjo/**)

छ्याल्ज्यालो /tʃʰjaldʒjalo/ – [वि. *adj.*] पोखिएला झैं हुने गरी भाँडोका बिटसम्म आइपुगेको; भरिभराउ भएको; टम्म हुने गरी भरिएको। full to the brim.

छ्याल्याल्यु /tʃʰjaljalu/ – [ना. *n.*] मध्यम आकारका वस्तुहरू। medium-sized objects.

छ्याःवा /tʃʰjaːwa, dʒama, tika, tʃʰjaʔ/ – [वि. *adj.*] केही कम; धेरथोर; अलिकति । a little. ~**क /kə/–** [क्रि.वि. *adv.*] एकछिन पछि; केहीछिनसम्म; अलिबेर पछि; थोरै बेर वा अलिखेरमा । after a while; a few moments later.

छ्यावाल्यु /tʃʰjawalju/ – [वि. *adj.*] न ठूलो न सानो खालको; मध्यम आकारको; ठिक्कको । medium-sized; neither big nor small.

छ्यास /tʃʰjas/ – [ना. *n.*/तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**छ्याचे /tʃʰjatʃe/**)

छ्वाङ /tʃʰwaŋ/ – [ना. *n.*] पछि के कसो पर्ला भन्ने विचार नगरिकन नै प्याच्च बोलिहाल्ने काम । an act of speaking rashly.

छ्वाङो /tʃʰwaŋo/ – [वि. *adj.*] सुझबुझ नै नराखी प्वाक्क बोल्ने; भैलक्के । (of people) speaking without thinking about the possible results; rash (to do sth); tactless.

छ्वान /tʃʰwan/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] वस्तुभाउ पाल्ने पेशा भएको मान्छे; गाई, भैंसी, भेडा, बाख्रा आदि चराउने/पाल्ने काम गर्ने मान्छे; ग्वाला । a herdsman; a shepherd.

छ्वास /tʃʰwas/ – [ना. *n.*] एक आपसमा छोइने गरी हुने छुवाइ । an act of touching each other. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] एक चिजलाई अर्कोसँग सम्पर्क गराउनु; छुवाउनु । to connect one thing to another; to cause to touch.

ज

जँ /*plv.* (**r**)**dʒĩ**, *syn.* **dʒəŋ**, *hmlv.* **pdʒã**/ – [ना. *n.*] काँधदेखि मुनि कम्मरसम्मको शरीरको पछिल्लो भाग; छातीको विपरीत पर्ने भाग; पिठ्युँ; ढाड; डँडाल्नो। (of the body part) back.

जँगिल /**dʒĩgɪl**/ – [ना. *n.*] कम्मरदेखि मुनि दुबै गोडा पूरै ढाक्ने गरी लगाइने प्रसिद्ध पहिरन; प्यान्ट। pants; trousers.

जँजर /**dʒĩdʒər**/ – [ना. *n.*] पशु, पक्षी वा शत्रुलाई फसाएर समाउनका निम्ति बनाइएको खोर, पासो। a trap laid for animals, birds or enemies.

जँदाँदा /**dʒĩdãda**/ – [ना. *n.*] पिठ्युँको ठाडो हाड; मेरुदण्ड। the row of small bones that are connected together down the middle of the back; backbone.

जनिस /**dʒɨnɪs**/ – [ना. *n.*] नगद बाहेकका वस्तु; मालमत्ता; जिन्सी। goods; things; in kind (not cash).

जमिन्य /**dʒɨmɪnjə**/ – [ना. *n.*] ☞ (**२. जम्न्य** /**dʒəmnjə**/)

जम्किउ /**dʒɨmkɪᵘ**/ – [वि. *adj.*] सजिसजाउ, सिँगारपटार गरिएको; चिटिक्क परेको वा पारिएको; सजाएको; राम्रो बनाएको; असाध्यै राम्रो; चट्ट पारिएको; सुन्दर। well decorated; adorned; beautiful;l attractive.

जरँजरँ /**dʒɨrĩdʒɨrĩ**/ – [ना. *n.*] उत्साहित भएर वा केही गर्न जुरुक्क उठ्नउठ्न खोज्ने चाल। an act of springing to your feet jauntily to do sth showing eagerness.

जर्कती /**dʒɨrkɨtɪ**/ – [वि. *adj.*] **१.** शारीरिक रूपले अति नै खट्नसक्ने; कामकाज आदिमा अरूभन्दा अगाडि सर्ने; धेरै खट्ने। hard-working; industrious; persevering. **२.** आँट भएको; बहादुर; सुरो। courageous; brave.

जर्मिन्य /**dʒɨrmɪnjə**, *md.* **funke**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] गर्भवास पूरा गरी बाहिर निस्कनु; जन्म लिनु; जन्मनु। to come out of your mother's body at the beginning of your life; to be born.

जतर्मान /**dʒətərmɑn**/ – [वि. *adj.*] हुनुपर्नेभन्दा पनि ज्यादा; अत्यधिक; अति। too much; more than enough; in excess.

जनेस /**dʒənes**/ – [ना. *n.*] ओखती हुने वनस्पतिका जरा, बोट, झारपात आदि; ओखतीमुलो; जडीटी। a type of plant which is used in making medicine; herb.

-जन /*slv.* **dʒən**, *plv.* **lɑᵉ**, *nblv.* **nã**, *glv.* **tuŋ**/ – [विभ. *bibh.*] किटान गर्दा प्रत्ययको रूपमा आउने विभक्ति; लाई। used to specify or indicate sth; to; for.

जन्तर /**dʒəntər**/ – [ना. *n.*] रोग, व्याधि निको हुन्छ कुनै कुरामा भलो हुन्छ वा खुशीयालीको आगमन हुन्छ भन्ने विश्वासले तान्त्रिक विधिअनुसार पूजा गरी घाँटीमा बाँधिने एक प्रकारको बुटी। an object worn on your neck because it is believed to protect against evil, disease or unhappiness; an amulet.

जन्न्य /**dʒənnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (विश्वास) मरेको

मान्छेको शव प्रेतात्माको रूपमा ब्युँतनु; मसान भएर जाग्नु; मनुष्यत्त्वबाट प्रेतात्मामा बदलिनु। (of common beliefs) to rise from the dead; (of the spirit of the dead) to wake up; to change into the spirit after death.

जप जैन्य /dʒəp dʒəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] नजिकै वा बिस्तारै छोइने गरी जोडेर राख्नु; थुपुक्क राख्नु। to touch lightly; to keep sth somewhere gently.

जबर[१] */plv.* **dʒəbər, sĩdʰəwɑ, murkʰə,** *hmlv.* **mʊsurɪ/ –** [ना. *n.*] **१.** जस्तोसुकै आपद-विपदपूर्ण परिस्थिति वा प्रतिकूलतामा पनि हार नखाने; नडराउने स्वभावको; निडर। dauntless; determined; dogged; gritty. **२.** सुर्याइँको काम गर्न सक्ने; शूरवीर; आँटी; शूरो। courageous; brave; daring.

जबर[२] **–** [ना. *n.*] मर्चा बढी हालेर कडा पारिएको अमिलो छ्याङ; जाँड; धेरै मात्रामा मीठो रक्सी पर्ने छ्याङ; जाँड। the hard *chhyāng* fermented by putting more yeast out of which stronger liquor can be brewed.

जम /dʒəm/– [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**ओसिऱ्या /osɪrjɑ/**)

जमधल /dʒəmədʰəl, *syn.* **dʒələtʰəlo/ –** [वि. *adj.*] उमेर पुगेर जवानीले भरिपूर्ण भएको; पूर्णरूपले बैंस आएको; यौवनयुक्त; बैंसालु। grown-up; youthful.

जम्कैःन्य /dʒəmkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सिँगारपटार गरेर राम्रो रुप दिनु; सजाउनु; राम्रो बनाउनु। to decorate sth; to adorn sb/sth with sth.

जम्न्य /dʒəmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जोडिएका वस्तुहरू एकआपसमा टम्म भई मिल्नु; बिर्को राम्ररी लाग्नु; कसिनु। to be joined firmly; (of the lid) to be tight and well-fitted. **२.** ठन्डीले पानी, बोसो आदि तरल पदार्थ जमेर साह्रो हुनु; बरफ बन्नु; तरल पदार्थले ठोस रुप लिनु। (of water, fat) to freeze solid; (of water) to become or freeze solid.

जयालीपयाली */plv.* **dʒəjɑlɪpəjɑlɪ,** *syn.* **dʒjɑːrɪ(re),** *glv.* **udʒjɑurɪ/ –** [ना. *n.*] सामाजिक स्वीकृति र कानुनी मान्यता प्राप्त हुने गरी परस्परमा सम्बन्ध गाँसिएको स्त्री र पुरुषको जोडी; जोईपोई; पतिपत्नी; दम्पती; लोग्नेस्वास्नी। wife and husband; spouses.

जरा /dʒərɑ/ – [ना. *n.*] ओखती हुने वनस्पतिका जरा, बोट, पात, बोक्रा वा झारपात आदि; जडीबुटी। herb; herbal leaves, roots, bark, etc.

जराʔ */plv.* **dʒərɑʔ,** *slv.* **dʒelɑ/ –** [ना. *n.*] बोटबिरुवाले माटोभित्रबाट आहारा खिच्ने जमिनभित्रको अङ्ग; जरो। (of plants) roots.

जर्मैःन्य /dʒərməˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जन्म दिनु; जन्माउनु; बच्चा पैदा गर्नु। to give birth to (sb).

जर्लो /dʒərlo(so)/ – [वि. *adj.*] खम्रो, मोटो; पोटिलो। (of things) coarse; plump; stout.

जलʔ /dʒəlʔ/ – [ना. *n.*] रक्सी पकाउँदा पिँधमा बाफ ठोकिएर रक्सीको रूपमा खस्न मिल्ने सबभन्दा माथिल्लो तहको भाँडो। a small cone-shaped pot placed at the top of the large vessel used to brew liquor. ☞ (**खोए /kʰoe/**).

जलजल /dʒəl-dʒəl/ – [ना. *n.*] छालाभित्र पानी भरिएर भएको घाउको फोका। a painful swelling on the skin that contains liquid, caused by continuous rubbing, especially on your hand, foot, or by burning; a blister.

जलथलो /dʒələtʰəlo/ – [वि. *adj.*] ☞ (**जमधल /dʒəmədʰəl/**)

जलफल /dʒəlfəl/ – [ना. *n.*] कुनै विषय वा प्रसङ्गलाई निचोडमा पुऱ्याउन गरिने सकारात्मक वादविवाद; कुनै विषय वा समस्याको बारेमा दुई वा सोभन्दा धेरै जनाबीच हुने विचारविमर्श, चर्चा; छलफल। discussion; argument; dialogue.

जलाखी /dʒəlakʰɪ/ – [ना. *n.*] अग्लो डाँडो, पहाडको टुप्पो आदिमा फूल, पाती आदि चढाएर श्रद्धा व्यक्त गर्न बनाइएको मठ; सबैतिर देखिने ठाउँमा ढुङ्गा थुपारेर बनाइएको प्रायः देउरालीनेरको थुम्को। a raised part built on the top of the mountain or hill where people offer flowers and leaves; a pile of stones which marks a special place such as the top of a mountain or hill.

जलाखी

जलो /dʒəlo/ – [ना. *n.*] **१.** झिंजाभन्दा ठूला र मोटा आकारका बाल्नयोग्य काठ, दाउरा आदि। (of firewood) large and thick, suitable for burning. **२.** [वि. *adj.*] (गेडागुडी) बीचको भाग पुटुस्स उक्सेको; पोटिलो। (of grains) plump.

जस /dʒəs/ – [ना. *n.*] असल कामकुरा सफलतापूर्वक पूरा गरेबापत पाइने साधुवाद; मान। great respect and admiration; esteem; fame; renown.

जहरा? /dʒəɦərá?/ – [ना./वि. *n., adj.*] खस्रो गरी पिँधिएको वा पिसिएको गेडागुडी; खस्रो पीठो; (of grains) coarsely ground; (of flour) coarse.

जाँ */plv.* **dʒã**, *syn.* **tʃʰja?**, *glv.* **tɪgɪda**, *syn.* **tɪka/** – [क्रि.वि. *adv.*] थोरै; अलिकति; अझ अरू; केही। a little more.

जाँकोसै */tslv.* **dʒãkosəˈ**, *syn.* (*plv.*) **makʰabag/** – [ना. *n.*] **१.** बढी वा धेरै अंश; धेरै मात्रा। portion of sth in excess. **२.** [वि. *adj.*] धेरै; बढी; अधिक। much more. **३.** [क्रि.वि. *adv.*] प्रायः; अधिकांश। often; mostly.

जाँगर /dʒãgər/ – [ना. *n.*] कुनै पनि काम गर्नको लागि मनमा उत्पन्न भएको उत्साह; स्फूर्ति; जोस। a strong feeling of excitement; interest and eagerness in doing sth; enthusiasm; vigour.

जाँगऱ्या /dʒãgərja/ – [वि. *adj.*] काम गर्न अल्छी नगर्ने; उत्साही; जाँगरिलो। energetic; enthusiastic; vigorous; active.

जाँजाँ /dʒãdʒã/ – [क्रि.वि. *adv.*] अलिअलि गरेर; थोरैथोरै गरी। bit by bit; little by little.

जाँदाबोकन्य /dʒãdabokənjə/ – [ना. *n.*] ☞ (**गाँदारुली /gãdarulɪ/**)

जाँवा /dʒãwa/ – [क्रि.वि. *adv.*] थोरै मात्रामा; धेरथोर; केही मात्रामा; अलिकति। not much; only slightly; little. ~**क /kə/**– एक छिनपछि; अलिक बेरमा; केही छिनपश्चात्; अलिखेरमा। after a while; after some time.

जा¹ /dʒá/ – [ना. *n.*] **१.** दैनिक प्रचलनमा आउने भाँडाबर्तन, हात हतियार आदि। utensils of daily use. > **जाःया /dʒája/**– दैनिक प्रचलनका मालसामान; चिजबीज राख्न काठ, माटो, धातु आदिद्वारा बनेको भाँडाकुँडा। a large bowl-shaped wooden or earthen pot used to store utensils. **२.** तान बुन्न तथा कृषि कार्यको लागि प्रयोगमा आउने औजारहरू। tools used in weaving and in agriculture.

जा[२] – [ना.*n.* / उमै.भे.*hmlv.*] ☞ (**कप्त**[१]**/kəptə**)

जाकन्य /dʒakənjə/ – [ना.*n.*] भारी बोकाउने उद्देश्यले खसी पारिएको भेडा, बाख्रा। a ram or a he-goat that has been castrated in order to use it as a beast of burden.

जाङ्का /dʒaŋka/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] जौ, गहुँ आदि अन्न थन्क्याउँदा निस्कने धुलो, ढुटो। husks of grains like barley, wheat, etc.

जातिपत्ती /dʒatɪpɨtɪ/– [क्रि.वि. *adv.*] नापतौल गरेर साध्य नहुने; यतिविधि; असङ्ख्य; यति, यत्रोविधि। impossible to measure; infinite; countless; numberless.

जाती /dʒatiː/ – [वि. *adj.*] असङ्ख्य; अति; अधिक; असाध्यै। innumerable; too much/many.

जाबी /dʒabiː/ – [ना. *n.*] काँधमा भिरिने वा हातमा झुन्ड्याइने छाला, कपडा आदिको सानो थैलो; सानो झोला। a bag made of cloth or leather, slung over the shoulder.

जाबेन /dʒaben/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**र्बें /rbẽ**)

जामा /dʒama/ – [क्रि.वि. *adv.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**छ्याःवा /tʃʰjaːwa/**)

जामिस्न्य /dʒamɪsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** दूध जमेर दही बन्नु; दही जम्नु। (of milk) to become curd. **२.** तरल पदार्थ जमेर ठोस बन्नु; जम्नु। (of liquid) to freeze.

जामो /dʒamo/ – [वि. *adj.*] (खानेकुरा) मनले रुचाएको; घृणा नलागेको; मन परेको। (*e.g.* "युँ जामो = मन परेको; युँ माजामो = मन नपरेको") (of food) liked (without any feeling of disgust).

जारी /dʒarɪ/ – [ना. *n.*] अर्काकी स्वास्नीलाई भगाउनेलाई पहिलेको लोग्नेले भन्ने शब्द; जार। adulterer; paramour.

जारो /dʒaroʔ/ – [ना. *n.*] चार कुना भएको, गोठमा सामानहरू राख्न हुने चोयालाई बुनेर बनाइएको भाँडो। a rectangular container made of bamboo splits, used for keeping goods in the cowshed.

जारोः

जार्‍या /dʒarja/ – [ना. *n.*] राम्ररी नसुमरिएको खसी; नसो राम्ररी नचुँडिएर अधकल्चो भएको जनावर। (of animals) not properly castrated.

जाल[१] */plv.* **dʒal**, *hmlv.* **lamsatamsa/**– [ना. *n.*] कसैलाई धोका दिन, फसाउन गरिने षडयन्त्रपूर्ण चलखेल; कपटपूर्ण व्यवहार; षडयन्त्र; जाल। deceitful behaviour; conspiracy.

जाल[२] – [ना. *n.*] पानीमा माछालाई फसाएर मार्न प्रयोग गरिने जालीदार वस्तु। a fishing net.

जाली[१] **/dʒalɪ/** – [वि. *adj.*] (व्यक्ति) अरूलाई अनिष्ट गर्न वा नोक्सानी पुऱ्याउनको निम्ति गुप्तरूपले जालझेल र कपटपूर्ण व्यवहार गर्ने; जालसाज; कपटी; षडयन्त्रकारी। conspiratorial; deceitful.

जाली[२] – आँखीझ्याल जस्तो प्वालैप्वाल पर्ने गरी डोरी, धागोले बुनिएको वस्तु; जाल। a type of material that is made of strings, threads or wires twisted or tied together, with small spaces in between; a net.

जाली[३]– डोकाको बिटभन्दा माथि चुल्याइएको सामान अड्याउन प्रयोग गरिने जालीदार डोरी। a net used for covering the goods kept in the basket.

जालो /dʒalo/ – [ना. *n.*] **१.** स्त्रीको जीवनको

प्रथम यौनसम्पर्कपूर्व योनीमा रहने प्राकृतिक पर्दा; कुमारीत्त्व। virginity. **२.** आगो ताप्दा छालामा देखिने टाटो; बिराली। a mark on the skin caused when you sit by the fire; scorch; blotch; spot.

जासिन्य /dʒɑsɪnjə, *mḍ.* **bʰerke, busɑkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** शरीरमा कपडा, गहना आदि पहिरिनु; ओढ्नु। to wear sth; to dress yourself. **२.** निधारमा टीका टाँस्नु; लगाउनु। to put on *tikā* on your forehead.

जास्न्य[1] /dʒɑsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] वस्त्र, पहिरन आदि ओढाउनु; अरूलाई आभूषण, गहना आदि पहिराउनु; शृङ्गार आदिले सजाउनु। to dress or to adorn someone else.

जास्न्य[2] – [स.क्रि. *v.t.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**१-८. तान्य /tɑnjə/**)

जिउँती /dʒĩᵘtiː/ – [ना. *n.*] छोराहरूलाई सम्पत्तिको अंशबण्डा गर्दा आमाबाबुले (बाँचुञ्जेल) जीवन निर्वाहको लागि छुट्ट्याएको अंश; जिउनी। a share of property in a joint family allocated for the livelihood of their parents. This property is retained after the property is divided among the sons.

जिउनी /dʒɪᵘnɪ/ – [ना. *n.*] जन्मेदेखि बाँचुञ्जेलको अवधि; उमेर; आयु। lifetime; life expectancy; lifespan.

जिगराङ /dʒɪgərɑŋ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**च्यापना /tʃjɑpənɑ/**)

जिङरु /dʒɪŋru/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**२-३. क्याँ /kjã(ŋ)/**)

जिथू /dʒɪtʰʊ/ – [ना. *n.*] **१.** (पुरुषबाट) मामाको छोरो (जेठान), जो आफूभन्दा उमेर वा साइनोले जेठो हुन्छ। the maternal uncle's son who is older than you. **२.** पत्नीको दाइ; जेठान। one's wife's elder brother.

जिन /dʒɪn/– [सर्व. *pron.*] तिमी वा तपाईं भनेर दुई जना (द्वितीय पुरुष) लाई सम्बोधन गरिने सर्वनामवाची शब्द; तपाईं दुई जना। (used while addressing two people) you.

जिन्मीं /dʒɪnmĩ/– [सर्व. *pron.* (*poss.*) / वि. *adj.*] तपाईं वा तिमी दुई जनाको अधिकार वा स्वामित्त्वभित्रको जनाउने सर्वनाम; तपाईं दुईको; तिमी दुई जनाको। second person possessive pronoun/adjective used to indicate the possession of two people; your.

जिप्तरा /dʒɪptərɑ/ – [ना. *n.*] बाँच्नको लागि गरिने क्रियाकलाप; जीवन निर्वाहको लागि गरिने उपाय; निर्वाह; गुजारा; जीविकोपार्जन; जीविका; जीवनयापन। livelihood. **~नैन्य /nəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] दुःखसुखका साथ जीविका चलाउनु; जीवन निर्वाह गर्नु; दुःखजिलो गर्नु। to manage livelihood; to live with difficulty; to subsist.

जिप्तिन्य/*v.i.* **dʒɪptɪnjə,** *v.t.* **dʒɪptəˈnjə/ –** [प.भे. *plv.*] बलिरहेको आगोको ज्वाला कम हुनु; निभ्नु। (of flames) to burn out.

जिप्न्य /dʒɪpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**छाइन्य /tʃʰɑˈnjə/**)

जिब/dʒɪbə/ – [ना. *n.*] बाँसुरीको स्वर निकाल्न फुक्नेतिर घुसाइएको ठेडी। a wooden pin inserted at the lip of a flute.

जिमर */plv.* **dʒɪmər(jɑnɪ),** *glv* **rɪpɑ̤/ –** [ना. *n.*] **१.** उत्तरतिर फर्केको हुनाले छाया परेको प्रायः चिसो र ओसिलो जमिन। a damp and cold place that faces north. **२.** घाम कम लाग्नाले चिसो र ठन्डी वातावरण भएको तथा रुख, बुटयान आदि भएको सेपिलो ठाउँ; ठन्डी जङ्गल। a shady place; a damp and

shady forest.

जियालो /dʒɪjɑlo/ – [वि. *adj.*] (प्राणी, वनस्पति) चोटपटक, आघात वा रोग लागेर पनि सजिलै प्राण नजाने खालको; सितिमिति नमर्ने। not dying so easily.

जिलैन्य /dʒɪlə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** छासमिसे अवस्थाबाट खास खास चिज छानेर छुट्याउनु; फोहोरमैला र अनावश्यक कुरो हटाई चाहिँदो कुरो वा चिजलाई छान्नु; केलाउनु; पर्गेल्नु। to sort sth out. **२.** सही र गलत कुरा छुट्याउनु, छानबिन गर्नु; न्याय सम्पादन गर्नु। to judge; to appraise; to investigate.

जिवाँ /dʒɪwɑ̃/ – [ना. *n.*] भाँडाबर्तन, घरेलु औजार आदि मर्मत गरिदिएबापत कामीलाई वा कपडा आदि सिलाइदिएबापत दमाइलाई वार्षिक रूपमा एक एकमुष्ट दिइने अन्न वा सो चलन; बाली; बालीप्रथा। a tradition of making a payment in kind as a return for getting weapons repaired or made annually; this type of payment in crops known as *bāli*.

जिसो /dʒɪso/– [वि. *adj.*] ओस परेको; ओसिएको; ओसिलो। damp.

जिस्न्य /dʒɪsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ओस बस्नु; ओसिनु। to be damp.

जीःदा */plv.* **dʒíːdɑ** *tslv.* **medɑ/ –** [क्रि.वि. *adv.*] आफू रहेकोभन्दा तल्लोपट्टि; मुनितिर; तल्तिर। downward; below.

जुँ /dʒũ/ – [ना. *n.*] भोग्न, खान वा प्रयोग गर्न मिल्ने निजी स्वामित्त्वभित्रको कुनै चिज; भागबण्डा लगाउँदा आफूतिर परेको भाग; अंश। your portion; share (of property).

जुँकुप /dʒũkup/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**छोंकोप /tʃʰõkop/**)

जुँनी */plv.* **dʒũ(ŋ)nɪ,** *slv.* **nɑltə/ –** [नायो. *post.*] निम्ति; निमित्त; खातिर; प्रयोजन; हेतु; लागि। having the purpose of; for.

जुगी /dʒugɪ/ – [ना. *n.*] **१.** घर, गृहस्थी वा भोगविलास त्यागेको मान्छे; योगको साधना गर्ने; योगी। a person who avoids physical pleasure and lives simple life; an ascetic. **२.** गोरखनाथद्वारा प्रतिपादित सम्प्रदायको अनुयायी या समर्थक; सन्यासी। an ascetic; a *yogi*. ~**कुम्ला /kumlɑ/–** चारपाटे कपडाको दुई विपरीत कुनाहरूलाई गाँठो पारी ओढिने वस्त्र। a rectangular piece of cloth worn by fastening its two ends. ~**खपर /kʰəpər/–** विभिन्न जनावर, राक्षस, देवता, मानिस आदिको काल्पनिक चेहरासँग मिल्दो गरी बनाइएको मुख ढाक्ने नक्कली साधन, मखुण्डो। a mask.

जुङ्खुरी /dʒuŋkʰuriː/ – [ना. *n.*] तरकारी पकाउने सानो भाँडो। a small metal pot used for cooking curry.

जुझान्या /dʒudʒʰɑrjɑ/ – [ना. *n.*] दुबै पक्षबाट पालैपालो गरी गाइने सवालजवाफयुक्त गीत; दोहोरी गीत। a type of folk song in the form of question-answer between two sides.

जुना /dʒunɑ́/ – [ना. *n.*] तौल लिँदा तराजुको डन्डीका बीचमा बाँधेर त्यसमा समातेर उचालिने डोरी। a piece of rope tied to the middle part of a wooden/metal balance.

जुनिबुनी /dʒunɪbunɪ/ – [ना. *n.*] एकै पेटबाट जन्मेका सहोदर दाजुभाइ वा दिदीबहिनी। uterine sister and brother; siblings.

जुनिमिनी /dʒunɪmɪnɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] केही गरेर वा कुनै पनि हालतमा; जसरीतसरी; जेजस्तो गरेर भएपनि। anyhow; at any cost; by hook or by crook

जुन्तु /dʒuntu/ – [ना. *n.*] चार खुट्टा टेक्ने ठूलो शरीर भएको जनावर; चौपाया। large farm

animals; cattle.

जुम्तिउ /dʒumtɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** जम्मा वा सङ्कलन गरिएको। collected. **२.** कुनै प्रयोजनको लागि नाम टिपोट (सङ्कलन) गरिएको। listed for a certain purpose.

जुम्तैःन्य /dʒumtəˈːnjə/ – [वि. *adj.*] मासु काटेर बाँडफाँड गर्न हिस्सेदारको नाम सङ्कलन गर्नु। कुनै प्रयोजनको लागि जनतथ्याङ्क सङ्कलन गर्नु नाम टिपोट गर्नु। to make a list of the people among whom the flesh of the butchered animal is to be distributed; to make a list of the people for a certain purpose.

जुर /dʒur/ – [ना. *n.*] उचाल्न, बोक्न, चलाउन असम्भव हुने आकारको ठूलो ढुङ्गा; पत्थर। a large rock; a boulder.

जुर्ला */glv.* **dʒurlɑ**, *plv.* **(r)gʰu/ –** [ना. *n.*] साँढेको काँधमा उठेको मासुको थुम्के डल्लो; जुरो। the hump of a bullock.

जुलुम /dʒulum/ – [ना. *n.*] कुनै कारणले आवश्यक कामकुरा गर्न नपाएर भएको बर्बादी। the damage caused by the lack of necessary things.

जुल्पी/dʒulpɪ/ –[ना.*n.*]अरूतिर खौरेर(निधार मास्तिर) थाप्लोमा मात्र थोरै मात्रामा पालिएको कपाल। the hair allowed to grow on the front part of your head.

जूचा[१] **/dʒʊtʃɑ**, *ant.* **dʰɑme/ –**[वि.*adj.*] **१.** पाको उमेरकी; धेरै उमेर भएकी; बृद्धा; बूढी। (of women) old; elderly; aged. **२.** [ना. *n.*] पाको उमेरकी आइमाई। an old woman; an elderly woman. > **जूःचास्न्य /dʒʊːtʃɑsnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] (आइमाईको) उमेर बढ्दै जानु; बूढी हुनु। (of women) to age; to grow old.

जूचा

जूचा[२] */ant.* **re/ –** [वि. *adj.*/अनौ. *imf.*] धर्मपत्नी; स्वास्नी। wife.

जूलु /dʒʊlu/ – [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि देखिन आउने किसिमले; टुप्लुक्क। (of arriving) unexpectedly and suddenly. **~रैंन्य /rɑ̃ˈnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] टुप्लुक्क आइपुग्नु; झुलुक्क देखिनु। to arrive somewhere unexpectedly.

जें /dʒẽ(ŋ), *ant.* **lɑ̃/ –** [ना. *n.*] **१.** घर, कोठा, पर्खाल, बाकस, डाँडो, पर्वत, परिधि आदिको भित्रपट्टि पर्ने भाग; बाहिरी भागको उल्टोपट्टि; भित्र। the inner part, space or side of something; inside. **२.** (शरीर वा कुनै चिजको) भित्री भाग। inner part. **~ल /lə/–** [नायो. *post.*] कुनै ठाउँ आदिको भित्री भाग जनाउने नामिक पदसँग जोडिएर आउने शब्द "भित्र"। a word that occurs with a noun that indicates 'on or to the inner part of something'; inside.

जे[१] **/dʒe/ –** [ना. *n.*] गोलाकार ठूलो पात भई जमिनमुनि डोला सेला फल्ने, (कोक्याउने) एक प्रकारको कर्कलो; पिँडालु। a type of arum lily the root of which is cooked and eaten as a vegetable.

जे[२] **/dʒe/ –** [सर्व. *pron.*] **१.** (द्वितीय पुरुष) मा लाग्ने सम्मानबोधक सर्वनामवाची शब्द; तपाईं; हजुर। second person dl. pronoun; (honorific) you. **२.** तीन वा सोभन्दा धेरैलाई सम्बोधन गर्दा प्रयोग हुने बहुवचनवाची सर्वनाम; तपाईंहरू; हजुरहरू। second person pl. pronoun; (honorific) you.

जेधो /dʒedʰo, *syn.* **dʒero/ –** [ना. *n.*] "जे" तपाईं र "धो" ढोग मिलेर बनेको "तपाईंलाई ढोग" अर्थ लाग्ने अभिवादनसूचक शब्द; ढोग। bow

(meaning 'I offer a bow to you')

जेप्न्य /dʒepnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मर्केको ठाउँमा निको पार्ने विश्वासमा बिजोडी सियाहरूलाई मुठो पारी सोद्वारा एकैसाथ कोप्नु; दाग वा टाटु बनाउनु; कोपेर शरीरमा रङ भर्नु। to pierce the fractured, dislocated or sprained part of the body with the uneven number of needles with the belief that this will help the injured heal up; to tattoo.

जेम /dʒem/ – [ना. *n.*] एकै प्रयोजनको लागि उपयोगमा आउने बराबरी गुण, आकारका दुई वस्तुको जोडी; जोडा। two things of the same type, especially when they are used together; a set; a pair.

जेमका /dʒemkɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] (चिउरीको) तेल निकालिसकेपछि बँचेको छोक्रा; पिना। remains of *cheuri* seeds after pressing them for oil also called ghee. > **जेमलुङ /dʒemluŋ/–** चिउरीको बियाँ। the seed from a tree called *chiuri*; (Bassia butyracea); *chiuri* seed. > **जेमसिङ /dʒemsɪŋ/–** चिउरीको रुख वा बोट। the tree called *chiuri*. > **जेमती /dʒemtiː/–** चिउरीको बियाँलाई पेलेर निस्केको तेल/घ्यू। *chiuri* oil or *ghee*.

जे'मीं /dʒemĩ/– [सर्व. *pron.* (*poss.*)/वि. *adj.*] तपाईं वा तिमीहरू (तीन जनाभन्दा धेरै) को अधिकार वा स्वामित्त्वभित्रको जनाउने सर्वनाम; तपाईंहरूको; तिमीहरूको। (plural for more than three) your/ yours.

जेरो /dʒero/– [ना. *n.*] ☞ (**जेधो /dʒedʰo/**)

जेर्लम्न्य /dʒerlɑmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई हातले बेसरी चलाउनु; माड्नु। to stir or to knead sth with your hands.

जैंसी /dʒɔ̃'sɪ/ – [ना. *n.*] ग्रहदशा हेर्ने, पात्रो र जन्मकुण्डली सम्बन्धी ज्ञान राख्ने, तन्त्रमन्त्रसमेत जान्ने स्थानीय ज्योतिषको रूपमा काम गर्ने मान्छे। a fortune-teller; a seer.

जैन्य /dʒə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (वस्तु) निर्माण, रचना वा मर्मत गर्नु; रुप, आकारप्रकार तम्तयार तुल्याउनु; बनिबनाउ पार्नु; निर्माण गर्नु; बनाउनु; रच्नु। to make, build, repair or create an object. **२.** मैथुन गर्नु; सम्भोग गर्नु; यौनसम्पर्क गर्नु। to mate; to copulate; to couple. **३.** करणी गर्नु। to rape.

जैलाउ /dʒə'lɑᵘ/ – [वि. *adj.*] आवश्यकता वा चाहिँदोभन्दा बढी; धेरै नै; असाध्यै। too much; more than enough.

जैसिन्य /dʒə'sɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** देखावटी रूपमा मात्र काम वा कुरो गरेजस्तो गर्नु; स्वाङ पार्नु; टोपल्नु। to feign; to pretend. **२.** फुर्तीफार्ती देखाउनु; दम्भ प्रदर्शन गर्नु। to boast. **३.** [वि. *adj.*] (कच्चा पदार्थ) कुनै वस्तु तयार बनाउन योग्य; निर्माण, रचना, मर्मत आदि गर्न लायकको। (of raw materials or substances) ready for use or for producing sth; worth using.

जों /dʒõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] प्रहार गर्न तम्सने काम; हान्न खोज्ने, ताक्ने वा निशाना लगाउने काम। an act of targeting at sth/sb. ~**लिन्य /lɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] निशाना लगाउनु; ताक्नु। to point or direct a weapon, a shot, a kick, etc. at sb/sth; to aim sth at sb/sth.

जोंजै /dʒõdʒə'/ – [ना. *n.*] मानिसको हात-खुट्टातिरको छालामा निस्कने मासुको साह्रो फोको; मुसो। a small lump on skin; a wart.

जोडोरोसो /dʒoŋoroso/ – [वि. *adj.*] बालकपनबाट छिप्पिई वा रोगबाट पूरै निको

भएर शरीरमा स्फूर्ति भरिएको; लुलो र लोसेपना हटेको; फुर्तिलो। well after an illness; recuperated.

जोःजैद /dʒoːdʒəˈdə(mɨnɪ)/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै किसिमले; जे जसो गरेर भए पनि; जसोतसो गरी; येनकेन प्रकारेण; जसरी तसरी। anyhow.

जोजो /dʒodʒò?/ – [ना. *n.*] ऊन धुन्ने धनुको ताँदोको रूपमा रहेको निगालाको कप्टेरोलाई दुबैतिर जोड्ने डोरी। either piece of the rope used to tie the end of a bamboo split in order to make a bow that is used to loosen wool.

जोजो

जोतोरो /dʒotoro/ – [वि. *adj.*] हुनुपर्नेभन्दा पनि ज्यादा; अत्यधिक; अति नै धेरै; असाध्यै; बढी। too many/much; more than required.

जोदा /*plv.* **dʒodɑ**, *hmlv.* **dʒodɪ/ –** [क्रि.वि. *adv.*] जुन दिशातिर भएपनि; जतातिर भएपनि। wherever; whichever direction; no matter where.

जोप /dʒop/ – [ना. *n.*] राम्ररी नकसिएको बिर्को; कुनै चिजलाई कतै हल्का ढङ्गले थुपुक्क राख्ने काम; बिस्तारैको रखाइ। an act of placing sth lightly; to screw down the lid in this way.

जोर /dʒor/– [ना. *n.*] समान वा असमान कुनै दुई वस्तुको जोडी।। a pair of sth similar (equal) or dissimilar (unequal).

जोरैन्य /dʒorəˈ?njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बाल्न मिल्ने, सल्किहाल्ने चिजलाई आगाको ज्वालाले छुवाउनु; झोस्नु। to light a fire; to kindle. **२.** दुई वस्तु, डोरी वा धागो आदिलाई आपसमा जोड्नु; गाँस्नु। to fasten or join or link two ropes, strings, etc. together.

जोरो /*plv.* **dʒoro**, *slv.* **rɪn/ –** [ना. *n.*] रोगव्याधिले सताएर वा चोटपटक लागेर अस्वस्थ भएको अवस्था; बिमारी; अस्वस्थता। illness; disability. ~**हुव /ɦuwə/–** [वि. *adj.*] रोगले सताएको; बिरामी; रोगी। sick; ill.

जोरोन/dʒoron/ – [ना. *n.*] **१.** दही जमाउनुपूर्व बिउको रूपमा भाँडोमा राखिने दही वा मोहीको थोरै अंश; जामन; जोडन। a small quantity of curd put into milk to curdle it; rennet. **२.** मुद्दा-मामिला, झगडा आदिमा साक्षी बक्न वा कुनै कारणको स्पष्टीकरण दिन कुनै आवश्यक ठाउँमा उपस्थित हुने काम; उपस्थिति; हाजिरी। an act of appearing or being present somewhere. **३.** आपसमा जोडिएको जोर्नी; गाँसिएको गाँठो। joint. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] साक्षी बकाउन वा कुनै स्पष्टीकरण दिन हाजिर गराउनु। to cause to be present in order to confess or to clarify sth.

जोर्ज्याउ /dʒorzjɑʷ/ – [ना. *n.*] मुख्य गायक सँगसँगै सुरमा सुर मिलाएर गाउने मान्छे; पार्श्व गायक/गायिका। a singer who accompanies the lead singer.

जोःर्न्य /dʒoːrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भविष्यवाणी गरेको कुरा वा सपनामा देखेको कुरा विपनामा पनि पुगेको वा पूरा भएको ठान्नु। to assume that one's dream has come really true. **२.** मुख्य गायक सँगसँगै गाउनु; पार्श्वगायन गर्नु। to sing together with the lead singer. ~**येन /jẹn/–** [ना. *n.*] मुख्य गायकसँग सँगसँगै गाइने काम; सहगायन; पार्श्वगायन। an act of singing together with the lead singer.

जोल /dʒol/ – [ना. *n.*] परस्परमा भेट हुने काम; मिलाप; मैत्री; मित्रता; मेल। an act of meeting

sb; friendship.

जोल्याʔ /dʒoljaʔ/ – [ना. *n.*] **१.** ढिँडो ओढाल्नको लागि तताएको पानीबाट बाफ जान नपाई छिटो उम्लियोस् भनेर त्यसमा छर्किने पीठोको थोरै अंश। a small quantity of flour sprinkled over the boiling water **२.** एक चिजमा अर्को चिज हाल्ने वा मिसाउने काम; मिश्रण; मिसावट। an act of mixing two or more things together; a mixture.

जोहाती /dʒoɦatı, *syn.* **təwarı/** – [ना. *n.*] प्रश्नको जवाफ दिने काम; उत्तर; जवाफ। an act of answering; a answer.

जोहैन्य /dʒoɦəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम गर्न वा सो विषयमा लाग्न आँट्नु; अठोट गर्नु; हिम्मत राख्नु; आँट्नु। to decide to do sth; to attempt.

ज्याँ /dʒjã(ŋ)/ – [ना. *n.*] रुख, बोटबिरुवा बढ्ता र बाक्लो हुने गरी उम्रेको भूखण्ड; बन; जङ्गल। forest; jungle. > **ज्याँडाउ$_१$ /dʒjãŋaᵘ/**– [वि. *adj.*] जङ्गलमा भएको, रहने वा बस्ने; बनैया; जङ्गली। (of animals and plants) wild. > **ज्याँडाउ$_२$**– सोमत, व्यवहार क्यै नजान्ने/नभएको। lacking discipline, control, manner; wild; untrained; uncivilized; rude.

ज्याँका /dʒjãka/ – [ना. *n.*] कुखुराजस्तो कालो जङ्गली चरो; कालिज। a pheasant.

ज्या /dʒja, *ant.* **re/** – [ना. *n.*] पत्नीको रूपमा औपचारिक सम्बन्ध गाँसिएकी स्त्री; पत्नी; स्वास्नी। wife. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] करणी गर्नु; सम्भोग गर्नु। to have sex, intercourse; to rape.

ज्यान्य /zjanjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**खिर्कैन्य /kʰırkəˈnjə/**)

ज्याम /(r)dʒjam/ – [ना. *n.*] हातका औंला खुम्च्याएर कस्दा बन्ने आकार वा त्यसभित्रको ओडारे ठाउँ; मुठी; गमर्को। grabbing; grab; a handful of sth. **-न्य^१**– [स.क्रि.] नङ्ग्र्याउनु; चिथोर्नु वा कोपर्नु। to scratch sth with your fingers. **-न्य^२**– गमर्कोले अटाई-नअटाई गरी क्यै चिज अँठ्याउनु; गमर्क्याउनु; मुठ्याउनु। to grab sth.

ज्याःरी /dʒjaːrı/ – [ना. *n.*] ☞ (**जयालीपयाली /dʒəjalıpəjalı/**)

ज्यालक्वा /dʒjalkwa/ – [ना. *n.*] झार, जङ्गलको बीचबीचमा उम्रने एक प्रकारको जङ्गली सिस्नो। wild nettle.

ज्याःल्न्य /dʒjaːlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भाँडामा राखिएको पदार्थ भरिएर पोखिनु। (of liquid) to spill out or to slosh. **२.** भाँडाको बिटसम्म पुग्ने गरी भरिएको चिज पोखिएला झैं हुनु। to be in a position to overflow. **२.** आफूभन्दा ठूला वा अग्रजले भनेको वा दिएको अर्ती उपदेशको अवज्ञा गर्नु; अह्रोट नमान्नु; नटेर्नु; मर्यादा नाघेर जानु। to disobey the elder's advice.

ज्यु^{१} /dʒju/ – [ना. *n.*] जीवन रहने भाव; बाँचुञ्जेलको अवधि वा समय; जिन्दगी; जन्मेदेखि मृत्युपर्यन्तको समय; बाँचुञ्जेलको अवधि; जीवन। existence in the physical world; life. > **ज्युताउ /dʒjutaᵘ/**– [वि. *adj.*] (घटना) जीवनभरमा भए गरेका। (of events) experienced in one's life. ~**मालेउ^१/maleᵘ/**–परिवारको मुख्य सदस्यलाई विभिन्न काममा सहारा दिने मान्छेको अभाव रहेको; (परिवार) सानो र एक्लो। (of a family) small; lacking in adequate number of members or helping hands. ~**मालेउ^२**– कुनै कामकुरा गर्न शारीरिक सामर्थ्य नपुगेको; सानो कदको; पुड्को। lacking physical

strength; having little height; short. ~**मालेउ**[३]**–** कामकुरा गर्नको लागि जनशक्ति नपुगेको। lacking an adequate number of people to perform a particular work. ~**लेउ**[१] **/leᵘ/–** (परिवार) कामकुरो गर्न जनशक्ति पुग्दो। (of a family) having an adequate number of members. ~**लेउ**[२]**–** ठूलो शरीर भएको; कामकुरा गर्नको लागि पुग्दो जिउडालको; ठूलो र मिल्दो जिउडालको। having a large body; strong and hefty.

ज्यु[२] **–** [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**१. क्याँ /kjã/**)

ज्योक */slv.* **dʒjokə**, *plv.* **təla**, *syn.* **tala/ –** [ना. *n.*] हिजो वा केही दिन पहिल्यै; अस्तितिर। the other day; the day before yesterday, or a few days ago.

ज्योन्य /dʒjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (मार आदिलाई) धारिलो हतियारले एकै प्रहारमा चटक्कै छिनाल्नु; अकस्मात् चुँडिने, छुट्टिने गरी काट्नु; गिँड्नु। to cut with a sharp blade using a quick, strong swinging action; to slash.

झ

झँ /dʒʱĩ(ŋ)/ – [ना. *n.*] विभिन्न प्रकारका अस्त्र, हतियार, भाँडाकुँडा, यन्त्र आदि बनाउन प्रयोग हुने एकप्रकारको धातु; फलाम । iron.

झँकऱ्याल्नी /dʒʱĩkərjalnɪ/ – [ना. *n.* / स्त्री. *fm.*] ☞ (**रमा /rəmá/**)

झँलुँ /dʒʱĩlũ/ – [ना. *n.* फलाम जस्तै गह्रुँगो हुने रातो रङको ढुङ्गो । a type of red stone which is as heavy as iron.

झऱ्त्किला /dʒʱĩtkɪla/ – [ना. *n.*] **१.** स्वास्नी मान्छेले पहिलो पतिबाट जन्माएर (दोश्रो पतिकहाँ) आफूसँगै ल्याएका छोराछोरी। children from the former husband. **२.** सौतापट्टिको वा सौतेली सन्तान । children of the co-wife.

झऱ्न्किन्य /dʒʱĩnkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] खुब तातेर रिसाउनु; फन्कनु; रिसले आगो हुनु । to be angry; to fume; to be incensed

झऱ्रिन्य */plv.* **dʒʱĩrɪnjə**, *hmlv.* **jaːnjə**, *md.* **dʒʱalke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] तलतिर झर्नु; ओर्लिनु । to descend; to get down.

झऱ्ल्किन्य /dʒʱĩlkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (जनावर) डराएर जोडले दौड्ने, भाग्ने, उफ्रिने गर्नु । (of animals) to be startled and run away.

झऱ्सँ /dʒʱĩsĩ, *syn.* **dʒʱɪsĩ/ –** [ना. *n.*] अचानक मन झसङ्ग भई तर्सने वा झस्कने अवस्था । the situation when you are startled or scared.

झँवाला /dʒʱõwala/ – [ना. *n.*] (कमजोरी वा कुनै कारण) टाउको चक्कराउँदाको अवस्था वा चक्कराउने रोग; चक्कर; रिँगटा । (because of weakness) dizziness, giddiness; blackout. ~**हुस /ɦus/–** एक्कासि लागेको रिँगटा । suffering from giddiness all at once.

झगरा /dʒʱəgəra/ – [ना. *n.*] **१.** दुई पक्षबीचको मतभेद र वैमनश्यले बढेर चर्को रुप लिएको भनाभन, वादविवाद, झगडा, कलह । row; dispute; quarrel. **२.** (बालकको) चर्को प्रकारको रुवाइ । the cry of a child.

झङ /dʒʱəŋ/ – [ना. *n.*] ☞ (**झँ /dʒʱĩ/**)

झता /dʒʱəta/ – [ना. *n.*] हावाहुरीसहित जोडले परेको वर्षा । rain with storm.

झन्जारी */plv.* **dʒʱəndʒarɪ**, *slv.* **dʒʱəm/ –** [ना. *n.*] घाउबाट बग्ने रगत मिसिएको तरल पदार्थ; घाउ वा आलो मासुबाट बग्ने पानी। water dripping from a fresh wound.

झम[1] /dʒʱəm/ – [ना. *n.*] दुःखकष्ट, पीडालाई मनमा दबाएर राख्ने काम । an act of suppressing pain, suffering, etc. ~**तेःसिन्य[1] /teːsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] नमीठो वचन, दुःखकष्ट आदिलाई अरूले थाहा नपाऊन् भनी मनमा दबाएर राख्नु; संयम अपनाउनु; सहनशील बन्नु; सहनु । to keep calm; to be patient. ~**तेःसिन्य[2]–** अम्मल, बानीव्यहोरा, लत आदिलाई त्याग्दा लाग्ने तलतलीलाई जबर्जस्ती रोक्नु । to try to control one's addictive behaviour. > **झमझम /dʒʱəmdʒʱəm/–** [ना. *n.*] सामान्य पोलाइबाट हुने बिस्तारैको दुखाइ; झमझमाइ। burning sensation; smarting. > **झमझम करःसिन्य[2] /dʒʱəm-dʒʱəm kərəːsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] तीव्र इच्छाका साथ कुनै काममा लागिपर्नु; रिसले

भित्रभित्रै रन्थनिनु। to devote yourself to do sth; to run amok.

भ्रम[२] – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**भन्जारी /dʒʱəndʒarɪ/**)

भ्रमक /dʒʱəmək/ – [ना. *n.*] एक्कासि उठ्ने रिस; तुरुन्तै रिसाइहाल्ने चाल। when one gets angry very quickly.

भ्रम्का /dʒʱəmkɑ/ – [ना. *n.*] माथिल्लो दाँतले तल्लो ओठलाई च्यापेर प्रदर्शन गरिने रिसको सङ्केत। indication of anger expressed by biting the lower lip with upper teeth.

भ्रराँलु /dʒʱərɑ̃lu/ – [ना. *n.*] घोडाको पुच्छरको रौं बाटेर (वा प्लस्टिक आदिको) मिहिन डोरी बनाएर खोला, खोल्सामा टाँगेर त्यसमा पासो, सुर्केनी आदि अल्झाइ माछा मार्न बनाइएको पासो। a type of indigenous fishing net made of hairs from a horse's tail, plastic, etc.

भ्राली /dʒʱərɑlɪ/ – [ना. *n.*] झारामा सहभागी व्यक्तिहरू। the people who participate in the communal work called *jhāra*.

भ्रर्क्या /dʒʱərkjɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**१. जबर /dʒʱəbər/**)

भ्रर्गा /dʒʱərgɑ/ – [वि. *adj.*] (व्यक्ति) धेरै आँट भएको; कामकाज लडाइँ, झगडा आदिमा अरूभन्दा अगाडि पर्ने; बहादुर; वीर; शूरो। (of people) brave; courageous.

भ्रललःव /dʒʱələːwə, *syn.* **tətərɑm/** – [वि. *adj.*] अन्धकार, बादल, हुस्सु आदि हटेर छर्लङ्ग देखिएको; उज्यालो प्रकाश सबैतिर छरिएको; छ्याङ्ग भएको। free from clouds, fogs, mist, etc.; clear; bright.

भ्रलस र̃ैंन्य /dʒʱələs rɑ̃ˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) एक्कासि देखिनु; कुनै कुरा भल्याँस्स सम्झनामा आउनु। to appear sth or to occur sth to you suddenly.

भ्रलस र̃ैंहुन्य /dʒʱələs rɑ̃ˈɦunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अचानक देखा पर्न आउनु; झुलुक्क देखिनु; टुप्लुक्क आइपुग्नु। to turn up.

भ्रलैसिन्य/dʒʱələˈsɪnjə,*syn.* **dʒʱɑlɪsɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] सुनचाँदी, आभूषण आदि गहनाले सजिनु; पहिरिनु। to put on jewellery; to be adorned with jewellery.

भ्रल्ला /dʒʱəllɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** (मानिस) होसहवासै गुमाएर अस्वाभाविक क्रियाकलाप गर्ने; मादक पदार्थको मातमा उन्मत्त व्यवहार गर्ने। showing irrational, mad, violent behaviour. **२.** जाँड, रक्सी आदि मादक पदार्थ अत्यधिक सेवन गर्ने; पियक्कड। having the habit of drinking alcohol a lot; drunk.

झाँकरी /*mas.* **dʒʱɑ̃kɨrɪ**, *fm.* **dʒʱɑ̃ɨkərjɑlnɪ, rəmɑ́/** – [ना. *n.*] तन्त्र-मन्त्रद्वारा झारफुक गरेर रोगीको उपचार गर्ने व्यक्ति; देवता (पतुरेर)बोलाई, काँपेर मृतात्मालाई बोलाई ग्रह-दशा हेरिदिने मान्छे; झाँक्री। a shaman or a witch doctor who can invoke the spirits by chanting *mantra*s or incantation and predict the patient's or a person's fate, star, etc.

झाँकरी

झाँताँव /dʒʱɑ̃tɑ̃wə/ – [वि. *adj.*] नमिलेको दाँत बाहिरै देखिएको; (दाँत) तिखा लामा भई नमिलेको। (of teeth) long and uneven; protruding.

झाःन्य /dʒʱɑʔnjə, *mḍ.* **kake/** – [स.क्रि.

v.t.] **१.** ठाउँ, भाँडो, थलो आदिमा कुनै चिज रहने पार्नु; राख्नु। to put or keep sth somewhere. **२.** पसाल्नु; घुसार्नु; कोच्नु; हुल्नु। to insert or thrust sth. **३.** मोल हाल्न आँट गर्नु। to be ready to buy sth. **४.** नियुक्ति दिनु; भर्ना गराउनु। to appoint or enroll someone.

झाʔसिन्य /dʒʰaʔsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कतै जानको लागि तयार हुनु; कपडा आदि लाएर तयार हुनु। to be ready to go somewhere. **२.** कपडा, गरगहना आदि सिँगारपटारका सामान लगाउनु; पहिरिनु। to put on clothes, jewellery, to decorate oneself, etc. **३.** [वि. *adj.*] हाल्न वा राख्न लायकको; हाल्न सकिने। worth keeping or buying; affordable.

झाखुरी /dʒʰakʰurɪ/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *glv.*] ☞ (**खुगु /kʰugu/**)

झापर /dʒʰapər/ – [ना. *n.*] कुनै तमासा हेर्नको लागि भेला भएको भिड; रमिता। a jolly show; crowd; show; entertainment.

झापिन /*nblv.* **dʒʰapɪn**, *plv.* **bʰəre, bʰəres**, *md.* **beskam/ –** [ना. *n.*] पीठो मुछी पोलेर वा झानेर बनाइएको खानेकुरा; रोटी। *roti*; bread, etc. made of flour.

झाब्या /dʒʰabja/ – [ना. *n.*] छालामा निस्कने चिलाउने प्रकारको फोका। painful infected swelling under the skin; a boil.

झामर्‍या /dʒʰamərja/ – [ना. *n.*] विभिन्न लय र भाकामा गाइने झ्याउरे गीत; लोक गीत। folk song.

झारा /dʒʰarà/ – [ना. *n.*] गाउँले वा टोलवासीहरू मिलेर संयुक्त रूपमा गर्ने सामूहिक कार्य; झारा। work carried out by communal labour force.

झारिन्य /dʒʰarɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भूतप्रेत आदिको लागोको असर हटाउन झारफुक गर्नु। to exorcise.

झाला /dʒʰala/ – [ना. *n.*] काँक्रो, तरुल, सिमी आदि लहरो हुने बिरुवालाई फैलिन र झाँगिन दिनको लागि गाडिएको झ्याँक्रो; थाँक्रो। a dead plant that is placed to support creepers to grow; a prop.

झालाʔ /dʒʰalaʔ, *syn.* **ją̈m/ –** [ना. *n.*] घर वा कोठाको बाहिरभित्र गर्ने द्वार; दैलो; ढोका। a gate; a door.

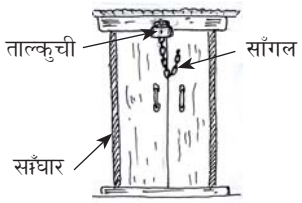

झालाʔ

झालिसिन्य /dʒʰalɪsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**झलैसिन्य /dʒʰələˈsɪnjə/**)

झाल्या /dʒʰalja/ – [वि. *adj.*] (चिज, छाला आदि) बीचबीचमा भिन्दै रङ भएको वा त्यसरी छ्यापिएको; बीचबीचमा पृथक रङ भएको। marked with different colours; speckled; spotted; colourful.

झासो /dʒʰaso/ – [वि. *adj.*] **१.** (विश्वास) पानीको मूल, सिम आदि ठाउँमा फोहोर गर्नेलाई तुरुन्तै नोक्सान पुऱ्याइहाल्ने देवीदेवता। (of deities) wrathful; furious who can bring harm to those who make water sources and surroundings dirty. **२.** रिस असाध्यै भएको; क्रोधी; रिसाहा। angry; wrathful; furious.

झास्भुस /dʒʰas-dʒʰus/ – [वि. *adj.*] अलिअलि पलाउन लागेको केही पहिले मात्र काटिएको दाह्री जुँगा। a short hair which grows on a man's face if he has not cut

the hair or a few days; stubble.

भ्रास्न्य /dʒʰɑsnjə, *syn.* gʰosnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सानातिना कुरामै रिसाइहाल्नु; झोकिनु; राँकिनु; जङ्गिनु। to lose your temper in trivial events; to run amok; to be incensed.

भि /dʒʰɪ, *mḍ.* mɪɦɪ > ɦɪᵘ/ – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको शरीरभित्र ओहोरदोहोर भइरहने रातो र सेतो रङको तरल पदार्थ; रगत। the red liquid that is sent around the body by the heart, and caries oxygen and important substances to organs and tissue, and removes waste products; blood. **२.** जवानीको बेला चेहरामा आउने कान्ति; वैंशको सुन्दरता; सौन्दर्य। first flush of youth; youthfulness.

भिङरिउ /dʒʰɪŋɨrɪᵘ/ – [वि. *adj.*] रोगको पूर्वलक्षण देखिएको; स्फूर्ति घटेर हलचल गर्न जाँगर नलाग्ने भएको। lacking in energy, vigour, etc.; lethargic due to symptoms of disease.

भिजो /dʒʰɪdʒo/ – [ना. *n.*] कुनै फाइदा नहुने र मन पनि नपर्ने कामकुरो; झन्झट; झर्को। irritation; annoyance. ~**ङम्सिन्य /ŋəmsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] झन्झट लाग्नु; झर्को मान्नु। to be irritated or annoyed.

भिनाजिना */plv.* **dʒʰɪnɑdʒɪnɑ, totonɑ (nɪ) bʰobonɑ,** *glv.* **bʰudʒubʰudʒu/ –** [ना. *n.*] (चिज) गोली लागेर वा कुनै कारणले भएको प्वालैप्वाल; छियाछिया। riddled with (bullets); full of holes.

भिप /dʒʰɪp/ – [ना. *n.*] **१.** रिस वा बेखुसी हुँदा आँखा चिम्म गर्ने काम; चिम्म। an act of closing your eyes when you are angry, unhappy or sad. ~**लिन्य /lɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बेखुसी हुँदा आँखा चिम्म गरेर बस्नु। to close your eyes when you are unhappy. **२.** नबोलेर चुपचाप बसेको स्थिति; मौन। silently fuming; silence (because you are unhappy).

भिमभिम्या /dʒʰɪmdʒɪmjɑ/ – [वि. *adj.*] सिमसिम परिरहने; हल्का किसिमको (वर्षा); सिमसिमे। (of the rain) drizzly. > **भिमभिम वान्य /dʒʰɪmdʒʰɪm wɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बिस्तारै र नरोकिइकन लगातार वर्षा हुनु; दरदर बर्सनु; झमझम पानी पर्नु। (of the rain) to come down in torrents; to rain incessantly.

भिर्घ्यामो /dʒʰɪrgʰjɑmo/ – [वि. *adj.*] रगतैरगतले लतपतिएको; रगताम्मे। covered with blood; bloodied.

भिर्‍यानी /dʒʰɪrjɑnɪ/ – [ना. *n.*] पिसाब, फोहोर पानी आदि जमेको गनाउने ठाउँ; रछ्यान। a stinking place where urine, dirt and filthy water have accumulated.

भिलिकभिलिक तान्य /dʒʰɪlɪk dʒʰɪlɪk tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] टल्किने चिजबाट प्रकाश ठोकिएर फर्किनु। (of light) to reflect off the smooth surface of sth.

भिस /dʒʰɪs/ – [ना. *n.*] **१.** शरीरबाट उत्सर्जित तरल पदार्थ; पिसाब। urine.

भिसिल्याङ तान्य /dʒʰɪsɪljɑŋ tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) घर्षण हुँदा वा बल्दो अगुल्टो ठोसिँदा आगाका झिल्काहरू निस्केर फैलनु; झिलिक्क हुनु। to shine brightly with small flashes of light; to sparkle.

भिसीं /dʒʰɪsĩ/– [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**भ्रसीं dʒʰɨsĩ**)

भिसो /dʒʰɪso/ – [वि. *adj.*] **१.** (आइमाई) रजस्वला भएकी; महिनावारीले छोएको; नछुने भएकी; पर सरेकी। menstruated. **२.** (कुकुर वा अन्य हिंस्रक प्राणी) टोक्ने स्वभावको; रिसाहा;

क्रोधी। (of animals like dogs, tigers) fierce; angry.

झिस्न्य /dʒʰɪsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] महिनावारी, रजस्वला हुनु; नछुने हुनु; पर सर्नु। to menstruate.

झीःन्य /*plv.* **dʒʰĭnjə**, *glv.* **dʒɪtnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई ताकेर सोमाथि पिसाब फेर्नु; क्यै चिजमाथि पर्ने गरी पिसाब गर्नु। to urinate at or on sth.

झीःसिन्य /dʒʰĭsɪnjə, *md.* **rǫske/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पिसाब फेर्नु/गर्नु; मुत्नु; लघुसंका गर्नु। to urinate; to pass water; to wee. **२.** कुहिरो, हुस्सु, बादल आदिबाट खसेको पानी। the fog produced by very small drops of water collecting in the air just above an area of ground or water; mist.

झुँकिन्य /dʒʰũkɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] हान्न वा आक्रमण गर्न तयार हुनु; झम्टिनको लागि तम्सिनु; ताक्नु। to be ready to hit, attack or pounce on; to aim at.

झुइ /*plv.* **dʒʰuˈ**, *nblv.* **deŋ(ə)nɑ/ –** [ना. *n.*] सहाराको लागि टेकिने काठ, बाँस वा धातु आदिको लट्ठी; लौरो। a walking stick. > **झुइसिन्य /dʒʰuˈsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] लट्ठी टेक्दै हिंड्नु; लट्ठी टेक्नु। to walk with the support of a stick.

झुकिन्य /dʒʰukɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ठम्याउन नसकेर अलमल्लमा पर्नु; झुक्किनु। to be confused.

झुकुरिन्य /dʒʰukurɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** चिन्ता, रोग वा जाडोले निन्याउरो मुख पार्नु; शिर नुहुनु; झोक्राउनु; घोत्लिनु। to be downcast; to droop. **२.** शिर नुगाई घोत्लिएर बस्नु; एक्लै बसेर सोचिरहनु। to ponder with your head hanging; to ponder sitting all by yourself.

झुकैन्य /*v.t.* **dʒʰukəˈʔnjə**, *v.i.* **dʒʰukɪnjə/ –** [प.भे. *plv.*] ढाँटेर फसाउनु; झुक्याउनु; छल्नु। to play a trick on someone; to deceive someone; to cheat.

झुङ्गु /dʒʰuŋgu/ – [ना. *n.*] चुह्लोमाथि बाहान बसाल्न प्रयोग हुने तीन खुट्टे फलामे साधन; ओदान। an iron tripod for putting a cooking vessel over a fire.

झुङ्गु

झुथो /dʒʰutʰo/ – [वि. *adj.*] **१.** मुखमा परेर जुठो भएको; बिटुलो। (of food and water) defiled because it has been touched by one's mouth; impure. **२.** अरूले उपभोग गरिसकेको। used by sb else before; second-hand. **३.** मान्छे मरेर सूतक परेको। impure or defiled during the period of mourning a relative's death. ~**ख्यान्य /kʰjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**सः ख्यान्य /siː kʰjɑnjə/**)

झुपझुप/dʒʰupdʒʰup/ –[ना.*n.*]छिनछिनमा झुपुझुपु निद्रा लागिरहने स्थिति। when you are feeling sleepy frequently, drowsy; drowsiness.

झुपुक /dʒʰupuk/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै कुरा एक्कासि हुने वा कुनै घटना घट्ने ढङ्गले। all at once; suddenly; outright. ~**तान्य /tɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] हुरीवतास वा कुनै कारणले एकाएक बत्ती निभ्नु। (of lamps) to go out suddenly because of wind, storm, etc. ~**इल्न्य /ŋə̰lnjə/–** अचानक निदाउनु; एक्कासि निद्राले छोप्नु; झुपुक्क निद्रा लाग्नु। to fall asleep suddenly; to feel sleepy; to fall fast asleep.

भुर्नु /*plv.* **dʒʰurnu**, *glv.* **dombjɑ**/ – [ना. *n.*] गेडागुडी नछिर्ने गरी मान्द्रो बुनाइमा बुनिएको थुन्सेभन्दा सानो चोयाको भाँडो; सानो थुन्से। a small tightly-meshed basket.

भुर्ला /**dʒʰurlɑ**/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**छेलाम** /**tʃʰelɑm**/)

भुल /*plv.* **dʒʰul**, *hmlv.* **əpdʒʰɪl**/ – [ना. *n.*] चिम्टी, बुरुश, कन्कर्नो आदिसँग सँगै उनेर घाँटीमा भिरिने फलामे सुइरो। a small iron pin worn together with other pieces of jewelry (such as a brush, an ear scraper, etc).

भुलः /**dʒʰulʔ**/ – [ना. *n.*] झुर्र्याएर बेसरी माडी अति नरम बनाएर चकमक र दर्सिन ढुङ्गा जुधाई निस्केको आगाको झिल्काबाट आगो सल्काउन प्रयोग हुने वनस्पतिको भुवादार रेसा वा पात; झुलो। tinder used to kindle a flame by striking flint and iron.

भुला /**dʒʰulɑ**/ – [ना. *n.*] हिमाली भूभागतिर हुने सुगन्धित सल्लो जातको वृक्ष; देवदारु। an evergreen (never losing its leaves) tree that grows in cooler areas of the world; a pine tree.

भुसुल्यारुई /**dʒʰusuljarṵ**'/ – [ना. *n.*] जिउभरी रौं नै रौं हुने एक प्रकारको किरा; झुसिले किरी। a small, long animal with may legs, which feeds on the leaves of plants, and develops onto a butterfly or moth; a caterpillar.

भुस्या /**dʒʰusjɑ**/ – [ना. *n.*] **१.** मृतात्माले भोगेर तृप्त हुन्छ र उसको पुनर्जन्मको बाटो राम्ररी खुल्छ भन्ने विश्वासका साथ किरियाकर्ममा विभिन्न भोजन खुवाई छोडिने भेडा, परेवा, कुखुरा आदि। domestic animals like sheep or birds like pigeons, hens, etc. which are left free after feeding them, in the name of the deceased so that they can be satisfied and the gate to rebirth will open for them. **२.** भेडा, बाख्रा आदि जनावरलाई गाली गर्दा प्रयोग गरिने शब्द। word used to shout at the domestic animals like cows, sheep, goats, etc.

भेँ /**dʒʰẽ**, *ant.* **dʰem**/ – [ना. *n.*] उचाइ हुनाको भाव या अवस्था; अग्लोपना; उचाइ; ऊचोपना। the distance from the top to the bottom of something, or the quality of being tall; height.

भेँजा /**dʒʰẽdʒɑ**/ – [ना. *n.*] काठको सानोतिनो छेस्को; झिक्रो। a splinter of wood; a dry twig.

भेँन्य /**dʒʰẽnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** विजय प्राप्त गर्नु; जित्नु। to win; to gain a victory; to defeat. **२.** जुवातास, खेल, बाजी आदिमा अरूलाई उछिन्नु; जित्नु। to win in the game of cards; to beat in the competition. **३.** ऊचाइ धेरै हुनु; अग्लिनु। to gain height; to be tall.

भेँपल्याती /*plv.* **dʒʰẽpəljɑtiː**, *slv.* **dʒəŋlɑtiː**/ – [ना. *n.*] किरा खाएर बाँच्ने माउसुली जस्तै तर सोभन्दा केही ठूलो चिसो रगतीय अण्डज प्राणी; छेपारो। a lizard.

भेँव[1] /**dʒʰẽwə**, *ant.* **dʰemo**, *md.* **gʰɑŋtʃə**/ – [वि. *adj.*] माथितिर लम्बिएको; बराबरी गरी हेर्दा अरूभन्दा ऊचाइतिर बढी भएको; ऊचो; अग्लो। (especially of things) being a large distance from top to bottom or a long way above the ground, or having the stated distance from top to bottom; high; of more than average height, or of a particular height; tall.

भेँव[2] /**dʒʰẽwə**, *ant.* **ɦɑrjɑ**/ – [वि.

adj.] विजय प्राप्त गरेको; जितुवा; विजेता; विजयी। winning; conquering; victorious. > **भेंस्या /dʒʰẽsjɑ/–** [वि. *adj.*] जित्नसक्ने स्वभावको; जित्ने आँट र साहस भएको; बहादुर; वीर। brave; valiant; heroic.

भेन्य /*plv.* **dʒʰeʔnjə**, *glv.* **kɑnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] ढुङ्गा आदि वस्तुले कुनै चिजलाई ताकेर हिर्काउनु; हान्नु। to hit sth with a stone, etc.; to strike sb/sth.

भेरजेर /dʒʰer-dʒer/ – [ना. *n.*] अलिअलि ओरालो वा उकालो हुँदै गएको जमिन; तेर्पाइँ। the side of a hill or mountain; a gentle slope.

भेरै /dʒʰerə̀ˈ/ – [ना. *n.*] मसिना पात भई सलङ्क डाँठ र ससाना बोट हुने एक प्रकारको पतझर रुख। a type of deciduous tree.

भेलो /*plv.* **dʒʰelo**, *hmlv.* **ɦollja**, *glv.* **gelo**, *ant.* **kə̰nwə/ –** [वि. *adj.*] **१.** (डोरी वा गाँठो) राम्ररी नकसिएको; सजिलैसँग फुस्किने खालको; खुकुलो। (of knots) loose or not tight. **२.** शरीरमा लगाइने आवश्यकताभन्दा ठूलो आकारको वस्त्र; खुकुलो। (of clothes) voluminous; too large; loose.

भेलोङ्गा /dʒʰeloŋgɑ/ – [ना. *n.*] **१.** फलामको लट्ठालाई दुई किनारको खम्बामा टाँगेर बनाइएको पुल; झोलुङ्गे पुल। a bridge which is supported by strong ropes hung from a tower at each end of the bridge; a suspension bridge. **२.** झुन्डिएर हल्लने वा लच्कने कुनै चिज; शिशुलाई सुताएर हल्लाइने झुन्डिएको कोक्रो। something that suspends and swings from side to side; a cradle for a baby.

भोंथ्या /*plv.* **dʒʰõtʰjɑ**, *glv.* **pɨriː/ –** [ना. *n.*] खोस्टो अलिकति चुँडाल्न बाँकी राखी त्यसलाई एक आपसमा बाटेर/जोल्ठ्याएर बनाइएको घोगाको झुत्तो। a bunch of maize cobs tied together.

भोक्या /*plv.* **dʒʰokjɑ**, *syn.* **dʒʰərkjɑ**, *slv.* **pətkɑ/ –** [वि. *adj.*] सानातिना कारणमै तुरुन्तै/अकस्मात् रिसाइहाल्ने स्वभावको; झोंकी; जङ्गी। short-tempered; furious.

भोखारी /dʒʰokʰɑrɪ/ – [ना. *n.*] बिग्रेको रुखको हाँगोबाट भिन्दै पातसहित निस्केको गाँठो। a new growth from a hump of a tree when some branches become diseased.

भोतोरैन्य /dʒʰotorəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**खिर्कैन्य /kʰɪrkəˈnjə/**)

भोपरा /dʒʰopərà/ – [ना. *n.*] बाक्लो र गुजुमुच्च भई उम्रेको बोटबिरुवा समूह; झ्याम्म परेको बोटबिरुवा; झाडी; झ्याङ; झाङ। shrubbery; bushes; undergrowth.

भोपल्याक /dʒʰopəljɑk/ – [ना. *n.*] टुप्लुक्क आइपुग्ने काम वा अनायास हुने भेट; जम्काभेट। a meeting that happens by chance; an encounter.

भोम्न्य /dʒʰomnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिजले टाढाबाट कुनै वस्तुलाई ताकेर हिर्काउनु; हान्नु। to throw sth, etc. at sb/sth. **२.** जुनी बिताउनु; समय कटाउनु; दिन गुजार्नु। to spend your life; to pass time.

भोम्पा /dʒʰompɑ/ – [ना. *n.*] **१.** फूल वा साँचाको उनिएको मुठो; झुप्पो; गुत्थो। (of flowers, grapes, bananas, keys, etc.) a bunch. **२.** एकै कल्लीमा फलेको फलफूलको झुप्पो; झुत्तो। a bunch of fruit.

भोसिन्य /dʒʰosɪnjə, rəpsɪnjə, dʰupsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आपसमा टाउको जुध्नु; एक्कासि एक अर्कामा टाउकोबाट ठोकिन

पुग्नु। (of your head) to dash against sth; to collide.

भ्याउँ /dʒʰjãᵘ/ – [ना. *n.*] काम वा एकाग्रतामा अवरोध पुऱ्याउने खालको अर्थहीन हल्ला; कोलाहल। noise; uproar; clamour; tumult. **–न्य /njə/ ~लिन्य /lɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अनावश्यक हल्लीखल्ली मच्चाउनु; जोडले कराउनु; होहल्ला गर्नु। to shout loudly; to make a racket; to clamour.

भ्याउँभ्याउँ /dʒʰjãᵘ-dʒʰjãᵘ/– [ना. *n.*] धेरैजनाले एकै समयमा कराउँदाको नबुझिँदो आवाज; कुनै यन्त्र चल्दा वा कुनै चिजबाट निस्कने कोलाहलपूर्ण चर्को स्वर; होहल्ला; हल्ला। tumult; a loud noise from machines; racket.

भ्याउ /dʒʰjau/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**चिच्यु /tʃɪtʃju/**)

भ्यान्य /dʒʰjanjə, *ant.* **sĩnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] दिनको उज्यालो सिद्धिएर अँध्यारो हुनु; रात पर्नु। (of night) to fall.

भ्याउला /dʒʰjaᵘla/ – [ना. *n.*] फाइदाविना नै गरिने दिक्क लाग्दो काम। fruitless or worthless task.

भ्याʔ /(r)dʒʰjaʔ/– [ना. *n.*] दायाँ हातको बूढी औँलाको दुप्पादेखि माझी औँलाको टुप्पा तन्किँदाको लम्बाइ वा नापो; अन्दाजी आधा हातको नापो; बित्ता। the length from the tip of the thumb to that of the middle finger. This normally equals a measure of 12 inches.

भ्याʔल्न्य /dʒʰjaʔlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसै वा क्यै चिजमाथि पर्ने गरी पानी फ्याँक्नु; पानीले निथ्रुक्क पार्नु; छ्याप्नु। to splash sb/sth with water.

भ्याप /dʒʰjap > dʒʰjap ka dʒʰjap/ – [ना. *n.*] गल्ती गर्ने कसैलाई पटकपटक छाँसिरहने काम; मन दुखाउने गरी दिइने नमीठो जवाफ। when you are scolded time and again for your mistake; curt or frosty reply; rude response; retort.

भ्यामिन्य /dʒʰjamɪnjə, *ant.* **bəkʰernjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] आफ्नोभन्दा अर्को बगाल वा समूहभित्र मिल्नु; हेलमेल गर्नु; सँगसँगै उठबस गर्नु। to mix with a group other than your own.

भ्याली /dʒʰjalɪ/ – [ना. *n.*] ☞ (**छेलाम /tʃʰelam/**)

भ्याल्दाँ नि भेल्दोंव /dʒʰjaldã nɪ dʒʰeldõwə/ – [वि. *adj.*] (लगाइने कपडा) स्वाभाविक आकारभन्दा ठूलो र खुकुलो; भ्याङ्ले। (of clothes) voluminous; too large; loose.

भ्यासो /dʒʰjaso, *ant.* **kʰaᵘ/ –** [वि. *adj.*] सजिलै चपाउन, खनजोत गर्न वा काट्न सकिने; नरम; कमलो। (of food, field or an object) soft, tender.

भ्यास्कता/dʒʰjaskəta, *syn.* **gʰəsjoᵘta/ –** [ना. *n.*] डाले घाँसको पातजति वस्तुभाउले खाएर सिध्याइसकेपछि बाँकी रहेको पातविहिन हाँगो; झिक्रो। the twigs of a fodder tree which are bare after the animals have eaten all of their leaves.

भ्यौलकाभ्यौललिन्य/dʒʰjəᵘlə ka dʒʰjəᵘlə lɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] काम न काजसित यताउता डुलिरहनु। to loiter.

भ्वात्त /dʒʰwattə/ – [क्रि.वि. *adv.*] भन्ने, सुन्ने वा अह्राउनेबित्तिकै; तुरुन्तै; तत्कालै। no sooner said than done; instantly; immediately.

भ्वास /dʒʰwas/ – [ना. *n.*] एक्कासि घचेट्ने

वा आघात पार्ने काम। an act of shoving or hurting someone suddenly.

ज़ /zə/ – [निपा. *part.*] **१.** शब्दको भाव र अर्थमा विशेष जोड दिन प्रयुक्त हुने शब्द; नै। a particle used to emphasize the words in a sentence. **२.** कुनै निश्चित वस्तुलाई नै किटेर भन्नुपर्दा सर्वनाम सँगसँगै आउने निपात। a particle that occurs with a pronoun, used to indicate or specify sth; that very.

ज़गैव /zəgəˈwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (ठाउँ) सबैतिर प्रष्ट देखिने; उज्यालो; कान्तिले भरिएको। (of place) bright. **२.** (मुहार) उज्यालो र सुन्दर देखिएको; मुस्कुराहटले भरिएको। (of your face) bright; radiant; full of smile.

ज़प /zəp/ – [ना. *n.*] जमिनमा राखिएको घोच्ने खालको छेस्को; ठोसो। a small sharp piece of sth that is cut or broken off a larger piece; a sliver; a splinter.

ज़प्न्य /zəpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पुराना भएका खेती किसानका औजार (कोदालो, फाली, खुकुरी आदि) लाई पुनः मर्मत गर्नु; अर्जाप्नु। to repair and sharpen agricultural tools such as a mattock, spade, etc. **२.** हात-हतियारलाई धारिलो वा तीखो बनाउनु। to sharpen weapons.

ज़बरे /*hmlv.* **zəbəre**, *plv.* **zʰəre?**, *nblv.* **rbjəs**/ – [ना. *n.*] केटाकेटीले खेलेर भुल्ने सामान; खेलौना। a thing that children play with; a toy.

ज़म /zəm/ – [ना. *n.*] **१.** यात्रामा जाँदा वा घर बाहिर बसेको बेला चाहिने खाद्य पदार्थ; सामल। supplies of food and drink, especially for a journey; food; provisions. **२.** अन्न, गेडागुडी आदिलाई मसिनो हुने गरी पिसेर बनाइएको चूर्ण; पीठो। powder made from grains; flour.

ज़ःम्न्य /zəːmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुलाई मुठीभित्र पर्ने गरी समाउनु; अँठ्याउनु। to take or hold sth with your hand; to grab at/for sth.

ज़र /zər/ – [ना. *n.* / तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**कार्ना** /karna/)

ज़ा /za/ – [ना. *n.*] छोराछोरी; सन्तान; बालबच्चा। children; offspring. ~**घुर्न्य**$_1$ /gʰurnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लोग्ने बाहेक परपुरुषबाट अवैध गर्भ बोक्नु। to be pregnant by other than one's own husband. ~**घुर्न्य**$_2$ – गर्भाधान हुनु; गर्भ धारण गर्नु; गर्भिणी बन्नु; गर्भवती हुनु। to conceive; to be pregnant. ~**दैःन्य** /dəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बच्चा जन्माउनु; सुत्केरी हुनु। (of a baby) to be delivered; to give birth to a baby.

ज़ाधान /zadʰan, *syn.* **sutko**/ – [ना. *n.*] बच्चा जन्माउन लागेकी आइमाई वा उनको अवस्था; सुत्केरी। the process of giving birth to a baby or the mother who has just given birth to a baby.

ज़ान्य /zanjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (कुकुर, बाघ, स्याल आदि मांसाहारी पोथी प्राणी) सुत्केरी हुनु; छाउरा, डमरु आदि जन्माउनु; ब्याउनु। (of female animals like dogs, tigers, jackals, etc.) to give birth to a baby.

ज़ाप्ज़ाप /zapzap/ – [ना. *n.*] कानै खाने गरी भएको होहल्ला; कोलाहल; हल्ला। ear-splitting noise; uproar; clamour.

ज़ामा /zamá/ – [ना. *n.*] भर्खरै बच्चा पाएकी स्त्री; सुत्केरी। a woman who has just given birth to a baby.

ज़ामिन /*nblv.* **zamɪn**, *krlv.* **name**/ – [ना. *n.*] एउटै कोखबाट जन्मेकी उमेरले आफूभन्दा कान्छीलाई भनिने साइनो; बहिनी। a younger

sister.

ज़ाल्न्य /zalnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ठाउँ, भाँडो आदिमा क्यै चिज राख्नु; पसाल्नु; घुसार्नु; हुल्नु। to put sth somewhere; to insert or thrust sth somewhere.

ज़ासिन्य /zasınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कपाल पखाल्नु; केश धुनु; टाउको नुहाउनु। to wash your hair.

ज़ासिप /zasıp/ – [ना. *n.*] स्त्रीको गर्भ रहने तल्लो पेट; पोथी प्राणीको गर्भ रहने पेट; गर्भाशय; गर्भेथैलो; पाठेघर। uterus.

ज़िगराःज़िगराःव /zıgraːzıgəraːwə/ – [वि. *adj.*] निदाउनै लाग्दाको लोलाएको (आँखा); चिम्सो। (of eyes) sleepy; heavy-eyed; slit-eyed.

ज़िज़िबाःरँबाःरँ /zızıbiːrĩbiːrĩ/ – [ना. *n.*] बिमारले धेरै च्यापेर ज्वरो आउँदा हुने बेहोसी अवस्थाको बर्बराहट। the babble made by a person suffering from high fever; gibberish.

ज़िम /zım, (u)zım, *ant.* **orgʰjo/ –** [ना. *n.*] कद, दर्जा, गुण, आकार, परिमाण, उचाइ, मोटाइ, स्तर, उमेर आदि कुनै एक कुरामा हुने कमी; छोटोपना। having little or relatively less in height, stature, quantity, shape, age, etc.

ज़िम्ज़ा₁ /zımza, zıma, tʃjakuza, təkeːza, *ant.* **gʰeppa/ –** [वि. *adj.*] उमेरले आफूभन्दा साना (कान्छो, कान्छी) लाई सम्बोधन गरिने शब्द; सानु। a word used to address someone who is much younger than you to show affection; dear.

ज़िम्ज़ा₂ – [वि. *adj.*] कद, दर्जा, गुण, आकार, परिमाण उमेर, उचाइ, मोटाइ आदि प्रायः सबै कुरामा कम; सानो। (of size) smaller, shorter, less, etc.

ज़िर¹ */plv.* **zır**, *glv.* **səlajo**, *hmlv.* **sıl/ –** [ना. *n.*] रोटी बनाउँदा घोच्ने वा मासु आदि उनेर पोल्न प्रयोग हुने तीखो साधन; सुइरो; झिर। a skewer.

ज़िर² – [ना. *n.*] पहाडतिर पाइने विभिन्न सामानहरू बनाउन मिल्ने मसिनो खालको निगालो। a particular type of small bamboo; *Arundinaria intermedia.*

ज़िर्ज़िरो /zırzıro, *syn.* **tjapo**, *ant.* **bʰutjaso/–** [वि. *adj.*] सियो, सुइरो जस्तै घोप्ने गरी तिखारिएको; तिखो। (of objects) sharp-pointed.

ज़िरुँ/zırũ/ – [ना. *n.*] भखरै भाइ, बहिनी जन्मेको वा उमेर नपुग्दै आमा गर्भवती भएका केटाकेटी; उमेर नपुग्दै पुनः आमा गर्भवती भएको बच्चा। a baby born without spacing.

ज़िलाʔ /zılaʔ/ – [ना. *n.*] ☞ (**रिलाʔ /rılaʔ/**)

जुँ /zũ/ – [ना. *n.*] शरीरमा निस्कने ठूलो खालको खिलयुक्त पिप्सो; पिलो। a red, painful swelling on your skin, which contains pus; a boil.

जुँका */slv.* **zũka**, */plv.* **míːdʒõ/ –** [ना. *n.*] आँखाको कोष वा परेलाको डिलमा आउने सानो प्रकारको खटिरो; अन्नो। a small boil that appears on the edges of the eye.

जु /zu/ – [ना. *n.*] बोटबिरुवाको डाँठ वा पातमा निस्कने तीखो खालको घोच्ने अङ्ग; काँडा। one of several thin sharp points that stick out of a plant or animal; prickle; a small sharp pointed growth on the stem of a plant; thorn.

जुङ /zuŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**झिम /zʰım/**)

जुःजु /zuːzu/ – [ना. *n.*] **१.** भखरै मुना पलाउन

लागेको बोटबिरुवा; पालुवा। a new part that grows on plants or trees; shoot. **२.** मुख देखिन लागेको पिलो, डन्डीफोर आदि; खिल निस्कने बेला भएको मुख नभएको घाउ। a boil of whose centre is not clearly visible.

जुःजुःव¹ /zuːzuːwə/– [वि. *adj.*](पिलो, डन्डीफोर आदि) गानिएर वा सुनिएर पिप निस्केला जस्तो भएको। festering.

जुःजुःव² – [वि. *adj.*] **१.** (वस्तु) बाहिरी सतह चिल्लो भएको। (of the surface) smooth. **२.** (शरीर) रोग निको भई स्वास्थ्यमा सुधार आउन लागेको। (the state of health) recovering; recuperating; convalescent.

जुन्य /zunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** हातले थिचेर वा दलेर माड्नु; मल्नु; मिच्नु। to rub sth with your hands. **२.** ऊनबाट बनेको वस्त्रको रौं निकाल्न र बाक्लो बनाउन गोडाले दल्नु; माड्नु। to tread woollen clothes in order to make them thick.

जुजुलो /zulzulo/ – [वि. *adj.*] ☞ (**जुःजुःव /zuːzuːwə/**)

जुसै */plv.* **zusəˈ**, *syn.* **ɦɔ̃ˈsjo**, *hmlv.* **pdʒuse/ –** [ना. *n.*] काँडे बुटामा फल्ने मीठो प्रकारको फल; ऐंसेलु। raspberry (wild and yellow in colour.)

ज़ें /zẽ, *syn.* **zeŋ/ –** [ना. *n.*] मह बनाउने एक प्रकारको प्रसिद्ध किरा; माहुरी; मौरी। honey bee. **~गम /gəm/–** मुढो खोपेर खोक्र्याएर वा फल्याकहरूलाई बाकसको रूपमा ढालेर बनाइएको मौरीको घर; घार। a container in which bees are kept so that their honey can be collected; a beehive.

जेंगम

~पाता /pata/– मौरीको मह जम्मा गर्ने गोला वा फल्याँटो; चाका। honeycomb.

ज़ेर्नेगर्ने /zernegərne/ – [ना. *n.*] बच्चाहरूले चाहेको चिज पाउनको लागि गर्ने जिद्दी; बालहठ; ढिपी। (childish) persistence; stubbornness; prank.

ज़ेल /zel/ – [ना. *n.*] भित्री मनमा दबेर रहेको क्षमताको अदृश्य घमण्ड; आन्तरिक अहम्; दम्भ। an exaggerated sense of self-importance and a feeling of superiority to other people; ego. **~सिन्य /sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] साहसपूर्वक गरिएको कुनै काम वा कुरा पूरा गर्न नसकिँदा वा नहुँदा पटयार (अत्यास) लाग्नु। to feel offended or upset because you have failed to accomplish your task. **~सैन्य /sə̰ˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] मनमा रहेको तिर्सना मेटाउनु; धित मार्नु। to satisfy a need or desire; to quench. **~सैद्यान्य /sə̰ˈdjanjə/–** कसैले भित्रैभित्र पालेर राखेको घमण्ड तोडिदिनु; मेख मार्नु। to bruise sb's ego.

ज़ोःनान्य /zoːnanjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**धोंनान्य /dʰõnanjə/**)

ज़ोःन्य /zoːnjə, *md.* **kʰaŋke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] उछिट्टिएर माथि वा पर पुग्नु; उँभोतिर फड्कनु; उफ्रनु। to jump; to leap.

ज़ोर्तोर्तोर /zortortor/ – [क्रि.वि. *adv.*] हलचल नगरी एकसरो रूपले टोलाएर हेरिरहने ढङ्गले। (to stare) fixedly.

ज़ोर्त्यासो /zortjaso/ – [वि. *adj.*] (दृष्टि) मर्न लाग्दा वा बेहोस हुँदाको अवस्थामा आँखा नचलमलाएर एकसरो रूपले हेरिएको; टोलाएको। (eyes of a person who is dying or faint) fixed.

ज़्गोर /zgor/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**गोर /gor/**)

ज़्याउ /*plv.* **zjaᵘ**, *slv.* **ja**/ – [ना. *n.*] भोजनको रूपमा ग्रहण गरिने खाद्यवस्तु; खानेकुरा; भोजन; खाना; खाद्यान्न; अन्न; अनाज। meal; food.

ज़्यान्तान /*n.* **zjantan**, *syn.* **zjatata**, *adj.* **zjantano**/ – [प.भे. *plv.*] (कपाल) कोरीबाटी नगर्नाले खजमजिएको; जिङ्ग्रिङ्ग परेको; जगल्टा। (of hair) uncombed; unkempt.

ज़्यान्य[१] /**zjanjə**, *syn.* **zjunjə**, *md.* **dʒjake**/ – [स.क्रि. *v.t.*] भोजन ग्रहण गर्नु; खानेकुरा खानु। to have meal; to eat.

ज़्यान्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अर्काको धनमाल फिर्ता नदिनु; पचाउनु। not to return other's goods. **२.** घुस लिनु/खानु। to take a bribe. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] आगोले पोलिनु। to be burnt in a fire.

ज़्यान्य[३] – [ना. *n.*] माघे सङ्क्रान्तिको भोलिपल्ट छोरीचेलीहरूले वन वा घरबाहिर एकान्तमा गएर मनाउने वनभोज। the picnic organised by the women on the second day of the month of *Māgh*. The first day is called *Māghe Sankrānti*.

ज़्यान्य[४] /*krlv.* **zjanjə**, *plv.* **ɦurnjə**, *md.* **bɪkke**/– [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** अरूको नराम्रो व्यवहारले मन दुख्नु/कोतर्नु; मनमा नराम्रो असर वा दखल पर्नु। to be hurt or wounded by someone's bad behaviour. **२.** जिउको कुनै भागमा पीडा उत्पन्न हुनु; दुःख वा कष्ट हुनु; दुख्नु। (of body parts) to pain. **३.** घाउ, खटिरो आदि चर्कनु, डहनु। (of wound) to have burning sensation.

ज़्याःन्य /**zjáːnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**ज़्यास्न्य** /**zjaːsnjə**/)

ज़्यास /**zjas**/ – [ना. *n.*] **१.** चामल पकाएर बनाएको खाद्यपदार्थ; भात। boiled rice; white rice. **२.** खानेकुराको प्रकार; आहार; भोजन; खाना। meal; food.

ज़्याःस्न्य /**zjásnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] दुई वा सोभन्दा बढी वस्तु परस्परमा मिल्नु वा जोडिनु; राम्ररी गाँसिनु, टाँसिनु वा मिल्नु; अनुकूल हुनु। objects to be attached or joined together; to adjust or adapt.

ज़्युन्य /**zjunjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**१, २, ४, ५. ज़्यान्य** /**zjanjə**/)

ज़्यो /**zjo**/ – [ना. *n.*] छालाको टुक्रालाई किनार-किनारबाट डोरीले बुनेर उठाई जुत्ताको आकार दिएर सोभित्र काम्लो, कम्बल आदिका टुक्राले खुट्टा मोहोरी हिउँ आदिमा लगाइने परम्परागत जुत्ता; दोचा। thick shoes made of wool, rags, etc. with leather soles worn in winter season.

ज़्वाँज़्वाँ /**zwãzwã**/ – [ना. *n.*] अलिअलि बलेको बत्ती वा उज्यालो। a lamp burning faintly.

झ़के /**zʰəke**/– [ना. *n.*] ☞ (**गोथो** /**gotʰo**/)

झ़राराःव /**zʰərarəːwə**/ – [वि. *adj.*] **१.** (कपडा आदि पातलो गरी बुनिएको चिजबाट) वारपार छ्याङ्ग देखिएको; पारदर्शी। (of a piece of cloth, net or an object) transparent; see-through. **२.** (चिज) ठोसभित्र मिसिएर रहने खस्रो। (of objects) rough and not smooth or soft, or not in very small pieces; coarse.

झ़रेंमरें /*plv.* **zʰərẽmərẽ**, *ulv.* **sɪrɪmərɪ**, **zəramərɪ:**, *slv.* **dʒusmus**, **mɪrmɪr**, **nəmrən**/ – [ना. *n.*] बिहानीपखको अलिअलि उज्यालो हुन लागेको समय; मिरमिरे; पूर्वप्रभात; झिसमिस। the period in the day when light from the sun begins to appear in the sky; dawn.

झ़रेʔ /*plv.* **zʰəreʔ**, *glv.* **rwes**/ – [ना. *n.*] केटाकेटीले खेलेर भुल्ने सामान; खेलौना। a

toy.

भ़र्कैन्य /*v.i.* **zʰərkəˈnjə**, *n.* **dʒʰətɑ/ –** [प.भे. *plv.*] **१.** ठूलो खालको वर्षा हुनु; मुसलधारे पानी पर्नु; दर्कनु; दर्के झरी पर्नु। to rain heavily; to rain cats and dogs. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] तताएको तेल, घ्यू आदिमा रक्सी झार्नु। to pour sizzling oil or ghee in liquor.

भ़र्ज़र /zʰərzər/ – [ना. *n.*] पानीका थोपाहरू एक झमटमा जमिनमा खस्दाको आवाज। the pattering of the rain.

भ़ाʔल्न्य /zʰɑʔlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (तरल वा खस्रो चिज) कहीं, कतैबाट भित्रभित्रै छिरेर हराउने हुनु। to move or spread slowly out of a hole or through something; to seep.

भ़िउँन्य /zʰĭᵘnjə, *md.* **dʒumke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] जाडो मान्नु। to feel cold.

भ़िगुपो /zʰɪgupo/ – [वि. *adj.*] (काँचै खान मिल्ने फलफुल) मीठो स्वादका साथ बढी रस पर्ने; रसिला। (of sugar cane, cucumber etc.) juicy.

भ़िम /*plv.* **zʰɪm** *glv.* **zuŋ**, *md.* **ɪm/ –** [ना. *n.*] कोठा, चोटा, धुरी, भित्ता, झ्याल, ढोका आदि भएको सुत्न, खान र बस्न आदिको लागि बनाइएको आवास; घर। a homestead; a house. ~**खारिम /kʰɑrɪm/–** घरको सिरानपट्टि बाँकी रहेको वा राखिएको खाली जग्गा। the uncultivated or fallow land beyond the house. ~**पल्तैःन्य /pəltəˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] पुरानो भएको घर मर्मत गर्नु; जिर्णोद्धार गर्नु। to renovate a house, building, etc. ~**पोः**$_{१}$ **/pó/–** [ना. *n.*] घर बनाउँदा घरले ओगटेको जग्गा; घरले चर्चेको जमिन। the land occupied by a house; the land where a house stands; a plot of land occupied by a building, house, etc. ~**पो**$_{२}$**–** घर बनाउने प्रयोजनको खाली जग्गा; घर बनाउने ठाउँ; घडेरी। the site of a house. ~**सी /sĭ/–** बढारिएको वा बढार्न बाँकी रहेको घरको फोहोरमैला; बढारेर निस्केको घरको फोहोर। things swept up; sweepings. ~**सीन्य /sĭnjə/–** घरभित्रको भुइँ बढार्नु। to sweep inside a house.

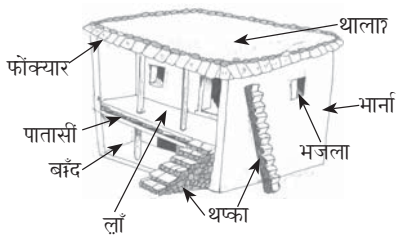

भ़िम

भ़िल्न्य /zʰɪlnjə, *syn.* **sɪlnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] चिप्लिएर तलतिर खुस्कनु वा जानु; चिप्लनु। to slip; to slide down.

भ़ुरी$_{१}$ /*plv.* **zʰurɪ, sedʰjɑ, wãdʰɑ**, *nblv.* **domba**, *glv.* **rkalum/ –** [ना. *n.*] सन्तान उत्पत्तिको लागि आवश्यक पर्ने शुक्राणु उत्पादक भालेजातिको जोडी डल्ला; अण्डकोष। either of the two round male sex organs which produce sperm and are contained in the scrotum (bag of skin) below and behind the penis; a testicle.

भ़ुरी$_{२}$ **–** [ना. *n.*] चराचुरुङ्गी, किराफटयाङ्ग्रा र प्रायः ससाना जलजन्तुको जन्मभन्दा पहिले रहने डिम्ब; अण्डा; फुल। the oval object with a hard shell which is produced by female birds, insects etc.; an egg.

भ़ुरिʔन्य /*v.t.* **zʰurɪʔnjə**, *cv.* **sizʰurɪʔnjə**, *md.* **rṵke/–** [स.क्रि.] (अण्डज प्राणीले) अण्डा पार्नु; फुल झार्नु; अण्डा कोरल्नु। to lay eggs; to sit on the eggs in order to

keep them warm until they hatch; to incubate.

भ़ुल्न्य /dʒʰulnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**भ़िल्न्य /zʰɪlnjə/**)

भ़ें */plv.* **zʰẽ, zʰeŋ,** *slv.* **zʰɪŋ,** *hmlv.* **bzʰẽ,** *nblv.* **gədʒɪn/ –** [ना. *n.*] उच्च पहाडी भूभागमा हुने, ठूलो ढुङ्ग्रो हुने चित्रो, डोको, थुन्से आदि बुन्न मिल्ने असल खालको मानिने एक प्रकारको निगाला। a type of *nigālo* bamboo. Its splits are good for making ropes and goods.

भ़ेर्ला /(tə)zʰerlɑ/ – [ना. *n.*] गहुँगो भई झुन्डिने खालको भारी, कुम्लो, पोकोपन्तरो आदि। a heavy bundle that swings while carrying.

भ़ेल नि भेलो /zʰel nɪ bʰelo, *ant.* **tʰɑmɑrtʰumuro/ –** [वि. *adj.*](कपडा आदि) लथालिङ्ग पाराले ओढेको। shabbily dressed.

भ़ैं */plv.* **zʰɜ̃ˈ,** *hmlv.* **bzʰɜ̃ˈ,** *nblv.* **zʰon, zʰwən,** *ulv.* **dɑŋərjɑ/ –** [ना. *n.*] भाडको रेसाको मोटो डोरीलाई बुनेर बनाइएको बलियो घरेलु झोला; जाबी। a home-made bag made of hemp fibres.

भ़ैं

भ़ैं /zʰəˈʔ/ **–** [ना. *n.*] गोठ छाउने, भुइँमा ओछ्याउने आदि कामको लागि बनाइएको चोयाको साधन; चित्रो। a bamboo mat used for roofing a shed or covering a floor.

भ़ैं

भ़ोएँ /zʰõᵉ/ – [ना. *n.*] तातो चिजमा पानी पर्दा, तातो तेल आदिमा रोटी पकाउँदा, तरकारी भुट्दा वा आगाको भुङ्ग्रो आदिमा पानी पर्दा निस्कने आवाज; झरर; झ्वाइँय्य। the hissing and splattering sound of something frying, or a sound resembling this; sizzle.

भ़ोर्न्य /zʰoʔrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] दाउरा, काठ आदि बाल्दा भरभर आवाज निस्कनु; भरभराउनु। to flame with a burning sound.

भ़ोरोप /zʰorop/ – [क्रि.वि. *adv.*] कमलो, नरम चिज वा प्वाल आदिमा लामो दरो चिज स्वाट्ट पस्ने ढङ्गले; र्‌वाम्म। (of long hard objects being inserted) suddenly; with a single movement. ~**तुँन्य /tũnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कमलो, नरम वा प्वाल आदिमा क्यै चिज स्वाट्ट पसाल्नु; र्‌वाम्म पार्नु। to insert sth hard into a hole or into sth soft in a single attempt. ~**तुँसिन्य /tũsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] तीखो चिज कतै एक्कासि घोचिन वा रोपिन पुग्नु। to be pierced or impaled suddenly and unexpectedly.

भ़्या */plv.* **zʰjɑ,** *glv.* **zʰwəjɑ/ –** [ना. *n.*] टुनामुना वा बोक्सेरो जान्ने मानिस; बोक्सो, बोक्सी। a witch or wizard.

भ़्याज़्याज़िज़ी /zʰjɑzjɑ (nɪ) zɪzɪ/ – [ना. *n.*] अँध्यारो भएर वा कुनै कारणले आँखामा धमिलो छाएर देख्न एकदम गाह्रो हुने स्थिति। temporary or permanent blindness.

भ़्यान्ज़्यानो /zʰjɑnzjɑno/ – [वि. *adj.*] (कपडा, स्वेटर आदि) पातलो गरी बुनिएको। छर्लङ्ग देखिने खालको पातलो; पारदर्शी। (of woven clothes like sweaters) see-through.

भ़्याम्न्य /zʰjɑmnjə, *ant.* **sɪdʒʰɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] घाम वा आगोमा काठ, दाउरा

आदि सेकिएर खहरिई बल्नयोग्य हुनु। (of fire wood) to be dry enough to burn.

भ़्याल्यांज़िर्ली /zʰjarlja (nɪ) zɪrlɪ/– [ना. *n.*] आँखामा धमिलोपन छाएर ठम्याउनै नसक्ने गरी भएको अस्पष्ट दृश्य; एकदम धमिलो दृष्टि। poor sight.

भ़्यास्न्य /zʰjasnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूलाई भोजन गराउनु; खान दिनु; खुवाउनु। to offer food; to feed. **२.** हुर्काइ-बढाइ गर्नु; पोस्नु। to provide people or living things with food in order to make them grow and keep them healthy; to nourish. **३.** कसैका परिवारको कुनै सदस्य मृत्यु भई चोखिएपछि उसलाई मार काटेर भोजन गराउनु। to feed relatives/villagers on the day of purification after the death of a person. The feast consists of varieties of food (meat) and drink. **४.** आफन्तजन टाढाबाट आउँदा वा पाहुना आउँदा उसलाई स्वागत र सम्मान गर्न मार काटेर भोजन गराउनु; आतिथ्य सत्कार गर्नु। to feed the guests with such food.

भ़्युँन्य /zʰjũnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चिसो वा ठन्डी महसुस गर्नु; जाडो मान्नु; कठ्याङ्ग्रिनु। to feel cold; to be numb with cold.

भ़्युँज़्युँमुइँमुइँ /zʰjũzjũmũˈmũˈ, *mḍ.* **tʃʰan/ –** [ना. *n.*] कहिले जाडो, कहिले तातो महसुस भई जिउ दुख्ने बिमारी; कामज्वरो। a high fever that makes the body shiver.

भ़्योंभ़्यों /zʰjõzʰjõ/ – [ना. *n.*] **१.** त्रास, क्रोध, आशङ्का जस्ता मानसिक संवेग अथवा जाडो, रोग वा कमजोरी आदिको कारण हुने शारीरिक कम्पन; थुरथुर; लगलग। the shiver or shudder in the body caused by fear, cold, or fever. **~गूःन्य /gŭnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] थरथर काम्नु; शरीर थर्कनु। to shiver.

त

तःँदा /tĩdɑ, təŋdɑ/ – [नायो. *post.*] आफू रहेदेखि अर्कैतिर; अरूतिर; अन्यत्र। on the other side; somewhere.

तःखःङःरी /tɨkʰɨŋɨriː/ – [ना. *n.*] डर वा त्रासको कारण एक्कासि झस्कने वा तर्सने स्थिति; झस्कँदा वा तर्सँदाको किसिम; झसङ्ग। when you are startled by fear or sth unexpected.

तःघःरी /tɨgʰɨriː, *ant.* dʰəŋgə¹/ – [क्रि.वि. *adv.*] अह्राउनासाथ वा सुन्नेबित्तिकै कुनै काम हुने वा गरिने ढङ्गले; तुरुन्तै; तत्कालै; झ्वाट्टै। in the manner of doing sth instantly, immediately; all at once.

तःधिर्गा /tɨdʰɪrgɑ, *syn.* tədʰes/ – [ना. *n.*] एकदम छोटो समय; अल्पावधि; एक छिन। a very short span of time; a moment.

तःपःरः /tɨpɨrɨ/ – [वि. *adj.*] (तरल पदार्थ) थोरै; अलिकति; तुरुक्क। (of liquid) little dropped at a time .

तःरःङ्गिन्य¹ /tɨrɨŋgɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बाल्यावस्था पूरा गर्नु; उमेर पुग्नु; छिप्पिनु। (of humans) to become grown physically; to mature; to be adolescent.

तःरःङ्गिन्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**४. हाइसिन्य /ɦɑˈsɪnjə/**)

तःरिन्य /tɨrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खोलानाला तरेर पारि पुग्नु; तर्नु; जँघार तर्नु। to ford or cross a river. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] भिजेको चिजबाट पानी चुहिनु; पानीको थोपो झर्नु। to drop water from sth that is wet; to drip.

तःरिम /*plv.* tɨrɪm, *ulv.* rətanɪŋ/ – [ना. *n.*] पोहोरभन्दा अघिल्लो वर्ष; गएको दोश्रो साल; परार। the year before last; two years ago.

तःलःँबःलःँ /tɨlĩbɨlĩ/ – [ना. *n.*] दिमाग ठेगानमा नभएको वा मानसिक विक्षिप्तता हुनाको भाव; बहुलाहापन; पागलपन। madness; insanity; state of mental disorder.

तःसीः /tɨsĭ/ – [वि. *adj.*] बिटसम्म आउने गरी चिजबीजले भाँडो भरिएको; भरी। filled/full to the brim.

तःहःलिन्य /tɨɦɨlɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैको औकात, बल, सामर्थ्य वा कुनै चिजलाई जाँच्नु; बिचार्नु। to asses sth or to gauge other's status/level, strength, etc.; to think sth over.

-त /tə/ – [विभ. *bibh.*] शब्दको पछिल्तिर जोडिई अर्थमा उपर, माथि आदिको भाव बुझाउने प्रत्यय; मा; माथि। at; on; upon.

तके /təke/ – [वि. *adj.*] (अंश) अरूभन्दा आकार र आयतनमा कम; सानो। smaller; less.

तकेःज़ा */plv.* **təkeːzɑ**, *syn.* **zɪmɑ**, *glv.* **tʃjɑkuzɑ**, *ant.* **gʰeppɑ/ –** [वि. *adj.*] आकारमा अरूभन्दा धेरै सानो। very small; tiny.

तगल /təgəl/ – [वि. *adj.*] एकैनास; बराबरी; समान। equivalent to.

तगरक /təgərək/ – [ना. *n.*] **१.** तुरुन्तै वा तत्कालै उपस्थित भइहाल्ने, पुगिहाल्ने वा उपस्थित हुने काम। an act of being present or arriving somewhere

instantly. **२.** क्षतिपूर्ति भराउने काम। an act of compensating.

तङरैन्य /təŋərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै लचिलो चिजलाई दुबैतिरबाट समाएर तन्काउनु; तनक्क पार्नु। to make an elastic material longer or wider than usual as a result of pulling at the edges; to stretch.

तङ्गैन्य/təŋgəˈnjə/ –[स.क्रि.*v.t.*]**१.**कपडालाई सुकाउन कतै टाँग्नु। to hang clothes to air. **२.** तन्कने चिजलाई दुबैतिरबाट तान्नु; तन्काउनु। to stretch sth like rubber.

तछ्योःनी /tətʃʰjoːnɪ/ – [वि. *adj.*] एकछेउबाट शुरु हुने गरी अन्तसम्म; पालैपालो गरेर; क्रमैसित; क्रमशः। from one side to another; continuous; gradual; turn by turn; one after another.

तझप्ता /tədʒʰəptɑ/ – [ना. *n.*] एकछिन निदाउँदा वा उँघ्दाको समय; छिनभर; केही छिन; क्षणिक। a short sleep; a very short time; a snooze; a nap; a doze.

ततराम /tətərɑm/ – [वि. *adj.*] ☞ (**झललःव /dʒʰələːwə/**)

तत /tət/–[ना.*n.*/निभु.भे.*glv.*]☞(**चुइँ/tʃũˈ/**)

तधेस /tədʰes/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**तःधिर्गा /tɨdʰɪrgɑ/**)

तनवार /tənəwɑr/ – [ना. *n.*] (व्यक्ति वा वस्तु) एकै जस्तो लाग्ने वा देखिने; सदृश; समानता। similarity between people or objects; resemblance.

तन्धरे /təndʰəre/ – [ना. *n.*] **१.** चालु काम या यात्रामा अकस्मात् आइपरेको सामान्य रोकावट। a minor obstacle to the ongoing action or journey. **२.** अड्कुसे जस्तो चिजमा फसेर अड्कने स्थिति; बल्झाइ; अड्काइ। the state of being entangled or hooked; entanglement.

तन्य /tənjə, *ant.* **ɦɑrɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] प्रतिस्पर्धा, मुद्दामामिला, कुस्ती, लडाइँ, झगडा आदिमा अर्को पक्षलाई परास्त गर्नु; पराजय वा हार गराउनु; ड्याक्नु; हराउनु; जित्नु। to win against sb in a war, competition, sports, game, etc.; to defeat; to beat sb (at sth); to win.

तन्नक /tənə̰k/ – [ना. *n.*] लचिलो चिजलाई एकै खेपमा तनक्क हुने गरी तान्ने वा तानिने तन्काइ; तनक्क हुने गरी तान्दाको किसिम; तनक्क पार्ने काम। the state of being fully-stretched or act of doing so.

तन्नँव /tənə̰nə̃wə/ – [वि. *adj.*] (डोरी, धागो आदि) तनक्क हुने गरी तानिएको; तन्काइएको। (of ropes/threads) fully-stretched.

तप /təp/ – [क्रि.वि. *adv.*] एकदम फूर्तिका साथ कै चिजलाई कड्याप्प पार्ने ढङ्गले। in the manner of snatching or seizing sth. **~क्योन्य /kjo̰njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] एकदम छिटो गरी कै चिज समाउनु; कड्याप्प पार्नु। to take or hold sth with your hand suddenly; to grab or seize sth.

तपस्या /təpəsjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** (विश्वास) कुनै प्राणीलाई ईश्वरले तोकिदिएको मानिने दिनचर्या; जीवनको दुःखसुख; दैवीविधान; भाग्य; तकदिर। destiny; fate. **२.** पूर्वजन्मको कर्म वा त्यस्तो कर्म अनुसार यस जन्ममा पाइने भनिएको फल। your present life as determined by the deeds of your previous life.

तप्न्य /təpnjə, *md.* **ŋɑɦɑke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बाजा, वाद्ययन्त्र आदिलाई ठटाएर, रेटेर, फुकेर वा बटन दबाएर स्वर निकाल्नु; बजाउनु। to play music. **२.** रेडियो, टेप आदि वाद्य बजाउनु। to tune sth (radio, television, etc). **३.** दुखाउने उद्देश्यले

कसैलाई ठटाउनु; पिट्नु; गोद्नु। to beat or thrash sb. > **तप्सिन्य**[1] **/təpsɪnjə/–** [वि. *adj.*] बजाउन सकिने वा लायकको; बजाउन मिल्ने। (of music) playable; worth playing. > **तप्सिन्य**[2]**–** [अ.क्रि. *v.i.*] रेडियो, टेप, आदि बज्नु। (of a radio, tape recorder, etc.) to play.

तभाँतिकाउ /təbʰãtɪkɑᵘ/ku/ – [वि. *adj.*] अनावश्यक स्वाङ देखाउनेलाई हेयपूर्वक भनिने शब्द; तुच्छ; जाबो। word used to belittle a boastful person; (you) worthless! word used to insult or mock someone who shows unnecessary pretension; worthless; useless; rubbish.

तम */plv.* **təm > stəm**, *syn.* **nə̰m**, *hmlv.* **sənəm/–** [ना. *n.*] थाप्लोमा अड्याइने (चेप्टो भाग) छाला वा सोमा नत्थिएको डोरीसहितको भारी बोक्ने साधन; नाम्लो। a strap strung across the forehead; a tumpline.

तय़ा /təjə̰/ – [ना. *n.*] खानको लागि एक पटकमा मुखमा राखिने खानेकुरा; एकगाँस। a morsel.

तयो /təjo/ – [ना. *n.*] ☞ (**चन्वा /tʃəntʃɑ/**)

तर[1] **/tərə/ –** [संयो. *conj.*] त्यसो भए ता पनि; तै पनि; परन्तु। however, nevertheless; nonetheless; despite; in spite of.

तर[2] **/tər(tə)/ –** [नायो. *conj.*] कुनै चिजको ठीक मास्तिर खप्टिएर रहने अवस्थामा; माथि वा माथिपट्टि; माथि। on the surface of sb/sth; over; above.

तरप्न्य /tərəpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लेसिलो चिजले अलग-अलग अंशलाई जोड्नु; टाँस्नु। to fix sth to sth else with a sticky substance; to stick sth; to pin or clip sth.

तरप्सिन्य /tərəpsɪnjə/ – [वि. *adj.*] **१.** एक अर्कामा जोडिने खालको; भिन्दाभिन्दै वस्तुलाई आपसमा जोड्ने; लेसिलो; टाँसिने। sticky; gluey; adhesive. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] भिन्दाभिन्दै वस्तु एक आपसमा जोडिनु; टाँसिनु।to become fixed to sth; to stick.

तरवरौ /tərəwərəᵘ/ – [वि. *adj.*] घाम, बत्ती आदिको उज्यालो सर्वत्र फैलिएको; कुनै वस्तुको सौन्दर्य देखिएको; आगो, बत्ती बाल्दा सबैतिर झलमल्ल हुने गरी उज्यालो फैलिएको। illuminated; full of light; shining strongly; bright.

तराँ /tərã, *syn.* **tərɑŋ**, *ant.* **fulup/ –** [ना. *n.*] आकाशतिर मुख र भुइँतिर पिठ्यूँ पारी सुतेको वा लडेको स्थिति; मास्तिर फर्केर पसारिएको आसन; उत्तानो। when you lie flat on your back, looking up; supine position.

तराःसिन्य /tərɑːsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] साँढेको रिस उठ्दा, सिङ चिलाउँदा खेतबारीको कान्ला, भुइँ वा गरामा खुट्टाले कोपर्दै र सिङले जोत्दै जुध्नको लागि जोरी खोज्नु; सिङ्गौरी खेल्नु; हुँकार्नु। (of bulls/oxen) to gore and paw the ground while being ready to fight; (of oxen) to butt at sth and paw when they are ready to fight.

तरेःन्य /tərɛːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] नङ वा तीखो चिजले धर्सो पर्ने गरी चिथोर्नु। to scratch with your nails; to scratch sth.

तरैʔन्य /tərəˈʔnjə/ – [स.क्रि.] ☞ (**खाःर्न्य /kʰɑrnjə/**)

तर्केस /tərkes/ – [ना. *n.*] कुनै ठाउँमा तुरुन्तै पुगिहाल्ने काम। to arrive somewhere unexpectedly; to turn up.

तर्नै /tərnəˈ/ – [ना. *n.*] भारीको वजन अनुसार वा हिँडाइको गतिको आधारमा थकाइ मार्न बसिने एक बिसाउना; बिसाएको ठाउँदेखि अर्को

बिसौना वा बिश्राम लिइने स्थानसम्मको दुरी। a place where you rest on your route; a stop; the distance between two stops; distance between two rest stops.

तर्भोम /tərbʰom, *syn.* **tədʰəm/ –** [ना. *n.*] एकै ठाउँमा रहेको वा राखिएको चिजविजको थुप्रो वा रास; खात; डङ्गुर। a number of things that have been placed on top of each other; a pile; a heap.

तवारी /təwarɪ/ – [ना. *n.*]☞ (**जोहाती /dʒohatɪ/**)

तसेमे /təseme/ – [ना. *n.*] **१.** सौह्र माना परिमाणको वस्तु अटाउने भाँडो। a pot that has the capacity of holding sixteen *mānā*s of sth (one *mānā* roughly equals half a kilo.). **२.** चार पाथी (कतवा पाथी = चार माना; छाप्या पाथी = आठ माना) वा सौह्र माना परिमाणको वस्तु। the quantity that equals sixteen *mānās*.

तस्योलजैसिन्य/təsjoləʤə'sɪnjə/ –[स.क्रि. *v.t.*] एकै पक्षतिर लाग्नु; सबै एकैतिर ढल्किनु। (of all people involved) to favour the same side; to lean on one side.

तह /təɦə/ – [ना. *n.*] कामकाज गर्ने विधि; उपाय; तरिका। a method; a way; a technique of doing sth. **~स /sə/–** [क्रि.वि. *adv.*] बिस्तारै कुनै काम या यात्रा तय गर्ने गरेर; बिस्तारै; आरामकासाथ; सुरैले। (travelling/doing sth) slowly; without haste.

तहकैःन्य /təɦəkəeːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै नयाँ चिज, ठाउँ आदि पत्ता लगाउनु; पहिले देखेको ठाउँलाई पछिसम्म पनि सम्झन सक्नु; ठम्याउनु। to discover sth; to remember or recognize a place for a long time. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] पुग्ला-पुग्ला जस्तो हुनु। to be nearly sufficient. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] खोजीनीतिको टुङ्गो लगाउनु; पक्कापक्की वा निर्क्योल हुने गरी निधो गर्नु; ठम्याउनु। to find out sth; to ensure.

त̰नो /tə̰no/ – [वि. *adj.*] मुछिएको, पकाएको चिजमा तरल पदार्थको मात्रा कम भएको; पन्यालो वा नरम नभएको; साह्रो। (of food) tough, hard because of containing less water; tough; hard.

तहबह /təɦəbəɦə/ – [ना. *n.*] कुनै चिजको चाँजोपाँजो; बन्दोबस्त। arrangement for sth like journey.

ताँ /tã/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *glv.*] ☞ (**चाक /tʃakə/**)

ताँक्या /tã(ŋ)kjɑ/ – [वि. *adj.*] आँखाको नानीमा फुलो परेको। suffering from cataract.

ताँद /tãdə/ – [ना. *n.*] फल्याकहरू अथवा निगाला/बाँस जोडेर बनाइएको सिकुवा/पालीमा राखिने टाँड वा खात। a sitting place close to the main door; a type of desk or bed made from planks of wood, bamboo or *nigālo*. One can sit or sleep on it.

ताँपाइतोंपै /tãpɑ'tõpə'/ – [ना. *n.*] **१.** सरासर नगई दायाँबायाँ, तलमाथि हेर्दै, बस्दै विलम्ब गर्दै जाने काम। an act of dawdling along or detouring. **२.** बस्दै, उभिँदै बिस्तारै गरिने यात्रा; विलम्बपूर्वक गरिने यात्रा; बिस्तारै हिँड्ने हिँडाइ। dawdling, fooling around, idling; detouring.

त̰ाँतँ /tə̰tĩ/ – [क्रि.वि. *adv.*] ढोका, खापा आदि तुरुन्तै र राम्ररी बन्द गर्ने गरी। (of shutting the door) all at once and firmly. **~गल्न्य**

/gəlnjə/– ढोका बन्द गर्नु; ढोका लाउनु। to shut the door.

ता **/(r)ta**, *syn.* **gʰora/** – [ना. *n.*] दौडन र भारी बोक्न प्रयोगमा आउने एक प्रसिद्ध चौपाया; घोडा। a large animal with four legs which people ride on or use for carrying things; a horse.

ताउ **/taᵘ/** – [वि. *adj.* (*p.p.*)] 'छ' क्रियाको पूर्णभूतकाल; भएको। the perfect form of the existential verb *tau*, meaning '(having) existed'.

ताउवा **/taᵘwa/** – [ना. *n.*] बिट केही उठेको थाल जस्तो फलामे भाँडो; तावा। a flat griddle; a frying pan.

ताʔ **/taʔ**, *mḍ.* **(me)kʰe/** – [ना. *n.*] खाएको कुरा पचेपछि शरीर बाहिर निकाल्ने नली; आन्द्रो। a long tube through which food travels from the stomach and out of the body while it is being digested; intestine.

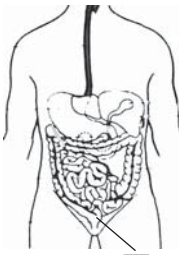

ताʔन्य **/táʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] **१.** अस्तव्यस्त पारेर खसाल्नु; अन्नको बिउ खेतबारी वा ब्याडमा अड्कल्दै फाल्नु; बिउ छर्नु। to scatter the seeds over the seedbed. **२.** खरानी, पीठो आदि धुलो चिज मुठ्याएर क्यैमाथि पर्ने गरी छर्नु; छर्कनु। to scatter flour, ashes etc. to over sth. **३.** मुख्य वस्तुबाट सहायक अङ्ग (फाली, बिँड आदि) लाई मिलाउनु वा जोड्नु; जोड्नु; फिट गर्नु। to fix equipment like an iron blade into the wooden plough, a handle into the sickle; to install.

ताकसिन्य **/takisɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजको वृद्धि, विकास, उन्नति वा चलिरहेको प्रसङ्ग, कामकुरा आदि कुनै कारणवश रोकिन पुग्नु; पूर्णता नपाउनु; अधकल्चो हुनु। not to be finished or completed; to remain incomplete, unfinished.

ताक **/takə/** – [ना. *n.*] आवश्यकताभन्दा ज्यादा बिताइने बढी समय; सुस्तीपना; विलम्ब; अबेर। lateness; delay; belatedness. **~स** **/sə/–** [क्रि.वि. *adv.*] सुरैले; बेर गरेर; विलम्बका साथ; बिस्तारै; सुस्तरी। after the expected, arranged or usual time; late.

ताकाजिका **/takadʒɪka/–** [ना. *n.*] ☞ (**कालाःमुलु /kalaːmulu/**)

ताकिन **/(o)takɪn/** – [क्रि.वि. *adv.*] यसो वा त्यसो भएमा; हुन्छ भने। if that be the case; in the event of, in case.

ताकिन्य **/takɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बन्दुकले हान्न निशाना सोझ्याउनु; ताक्नु। to aim the gun at sth/sb. **२.** कपडाको किनार वा मुख्य देखिने भागमा अर्कै रङको कपडा राखेर बुट्टा भर्नु। to edge a piece of clothing with another piece of colourful cloth. **३.** कपडाको छेउछेउलाई सिलाएर बिट मार्नु। to sew/stitch borders, hems, etc. of clothes. **४.** गहिरो चाहना राख्नु; मनले ताक्नु; अपेक्षा गर्नु; चिताउनु। to have a deep desire for sth; to expect; to want.

ताकु¹ **/taku/** –[ना.*n.*/प.भे.*plv.*]कातिसकेको धागोलाई दोहोरो बनाई पुनः बटार्ने साधन। a whorl; a spindle.

ताकु

ताकु² – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**रि़प /rɹ̤p/**)

ताकुरा **/takura/** – [ना. *n.*] औसत सतहभन्दा चुलिएर उठेको अग्लो भूभाग; थुम्को। a crest

of hill; a hilltop; a summit; a ridge; a mound.

ताकुलोमुन्दुलो /takulomundulo/ – [ना. *n.*] **१.** समस्या या अभावको कारण उत्पन्न हुने आपद; विपत्ति। difficulty; predicament. **२.** धेरै कामको रासले गर्दा भएको हतारो; कामको चटारो; अत्यधिक कार्यव्यस्तता। busy situation; rush.

ताकुल्या /takulja/ – [ना. *n.*] **१.** मानिस, प्राणी वा चिजको नाङ्गो शिर; नाङ्गो अवस्थाको कुनै चिजको मुख्य भाग; नढाकिएको वा कुनै खोल, आवरण नभएको शिर; खुइलिएको कपाल; टोपी नलगाएको। (of man and animals) bare; not covered; bald. **२.** [वि. *adj.*] शिर खुइलेको; कपाल खौरेको वा झरेको; मुडुलो। bald headed; shaved or bald. **३.** टोपी नलगाएको। the head without a cap on.

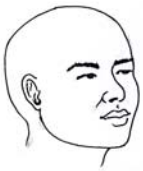
ताकुल्या

ताकुसरा /*ulv.* **takusəra**, *plv.* **faʔ/ –** [ना. *n.*] पाहाडी घाँसे भूभागमा रुख अग्लो नहुने तर भुइँभरी झाङ्गिने एक किसिमको वनस्पति। a type of bushy plant found in a moor.

ताके$_1$ /*plv.* **take**, *hmlv.* **dʒaske**, *glv.* **daske/ –** [भू.का. *pt.*] "हुनु" र "पुग्नु" (तान्य) क्रियाको भूतकाल; बस; पुग्यो; भयो। the past form of the verb *tāke* (to be); fine; that's enough; no more.

ताके$_2$ **–** [भू.का. *pt.*] निषेध प्रकट गर्दा भनिने शब्द; भो; भैगो। word used to give a negative reply or statement; no.

ताकेर /takerə/ – [ना. *n.*] ☞ **(चिर /tʃɪrə/)**

ताक्याः माताक्या /takjaː matakja/ – [वि. *adj.*] साँचो कि झुटो पत्ता लगाउनुपर्ने खालको; हो वा होइन; नजानिँदो; होहोइन। demanding verification of truth or falsehood.

ताङ्का /*hmlv.* **taŋka**, *plv.* **taŋga/ –** [ना. *n.*] माछा मार्ने बल्छि वा पासो झुन्ड्याउने निगाला वा धातुको लामो घोचो; टाँगो। a fishing pole.

ताङ्गा /taŋga/– [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ **(ताङ्का /taŋka/)**

तातातौली /tatataulɪ/ – [ना. *n.*] ☞ **(कालाःमुलु /kalaːmulu/)**

तात्या /*plv.* **tatja**, *hmlv.* **fusurja bʰəres/ –** [ना. *n.*] तेलमा नतारेर भुङ्ग्रोमा पोलेर मात्र बनाएको सुक्खा रोटी। *roti* cooked (baked) in the hearth/oven without using fat.; backed bread, dry bread.

ताथी /tatʰiː/ – [ना. *n.*] खाना पस्केर खान हुने भुइँ फराकिलो भई बिट उठेको र बाटुलो भाँडो; थाल। a flat shallow container for cooking food in or serving it from; a dish.

तान /tan, *syn.* **tə̃ˈ/ –** [ना. *n.*] **१.** खाट, भुइँ आदिमा बस्नको लागि फैलाइएको वस्तु (सुकुल, गुन्द्री, दरी, डस्ना, गलैंचा इत्यादि)। a sitting mat. **२.** सुत्नको लागि फैलाइएको कपडा; बिछौना; ओछ्यान आदि। the soft part of a bed that you lie on, mattress/bedding; a sleeping mate. **३.** गाई, भैंसीलाई ओछ्याइदिइने घाँस, पराल, स्याउला, सोतर आदि। (of animals) bedding.

ताना /tanā/ – [ना. *n.*] **१.** कपडा बुन्ने साधन; तान। a hand-operated device for weaving thread or yarn into cloth; a loom. **२.** घरहरूका पङ्क्ति। a line of houses. **३.** निरन्तर अगाडि बढ्ने ताँती, पानीको

ताना

धारो, बोली वा प्रवाह आदि कुनै चिजको क्रम। a line/file of people, moving along; a flow of water; a flow of sth; continuous talk by sb.

तानी /*ulv.* **tanɪ**, *plv.* **palɑ, mɨnɪ, sodʰɑ, dʰərnɪ, bə**/ – [संयो. *intj.*] सँगसँगैको समेत; लगायत; सहित; पनि। including; in addition; as well as; also; too.

तान्य /**tanjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (जनावर) छाउरा, पाठा, पाडा, बाच्छा आदि जन्माउनु; ब्याउनु। (of animals) to give birth. **२.** कामकाज थालिनु, गरिनु, सकिनु आदि जनाउने क्रिया; भइजानु; हुनु। to start to happen or exist; to happen; to be; to be done, be. **३.** कुनै काम कुरो सम्पन्न हुनु; निर्माण गरिनु; बन्नु। to be completed, constructed, made. **४.** [वि. *adj.*] पेटमा बच्चा भएकी; दुई जिउकी; गर्भवती; गर्भिणी; दोजिया। pregnant; heavy or to be with a child. **५.** थोरै मोलमै पाइने; चलनचल्तिको मोलभन्दा कम मूल्यको; सस्तो। not expensive; cheap.

तापाःतप /**tapaːtəp**/ – [ना. *n.*] **१.** एकपछि अर्को गरी फटाफट टिप्ने वा उठाउने काम। an act of picking things up one after another. **२.** ☞ (**आलाजाल** /**alad̑zal**/)

ताप्क्या /**tapkjɑ**/ – [ना. *n.*] खाना पस्किन प्रयोगमा आउने कराही जस्तै तर, कम बिट उठेको फलामे थाल; ताप्के। a cauldron-like iron pan used for cooking for over a fire; iron dish/plate.

ताःपतप क्य़ोन्य /**taːptəp kjõ̤njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] एक्कासि अँठ्याएर समाउनु। to take sth in your hand suddenly and using force; to seize.

ताप्न्य /**tapnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै काम गर्नको निम्ति समय पाउनु वा फुर्सद भेट्टाउनु; भ्याउनु। to have time to do sth. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] थालेको काम समयमै तुङ्ग्याउनु वा सक्नु। to accomplish a task at stipulated time; to complete.

ताम /*plv.* **tam**, *slv.* **tʃɪká**, *syn.* **pəlɪmɑ**/ – [ना. *n.*] पीठोबाट विभिन्न परिकारहरू बनाउन हुने प्रसिद्ध अन्नविशेष; गहुँ। a plant whose grain is used for making flour; wheat.

तार /**tar**/ – [ना. *n.*] **१.** अन्दाज; अनुमान; अड्कल। guess, estimate; speculation. **२.** नियम-कानून चिजबीज ठीकसँग मिलाइराख्ने काम; चल्दो मिल्दो उपाय; राम्रो बन्दोबस्त; व्यवस्था; प्रबन्ध। an act of maintaining rules and regulations; good management.

तारा /**tará**/ – [ना. *n.*] माघे संक्रान्ति पर्वको दिन गुलेली र बन्दुकले ताकेर हानिने काठ। a flat piece of wood (i.e. the target), used for target-shooting during a festival of *Māge Sankrānti* that falls on the 1st day of the month of *Māgh* (roughly mid-January).

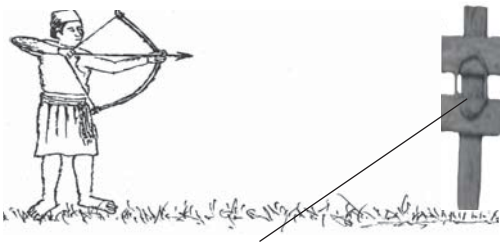

तारान्तोरोन /**tarantoron**, *syn.* **torontoron**/– [ना. *n.*] **१.** दुःख-सुखका साथ धानिने घरायसी खर्च वा व्यवहार; दुःखसुखका साथ गरिने कुनै कामको सघाउपघाउ; दुःख जेलो। (living in) straitened circumstances; penury; sustenance. **२.** अलिअलि आड दिइएको भारी। load this is supported or propped slightly.

तारैःन्य /tərəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खोला, नदी तर्न सहयोग गर्नु; तराउनु । to help cross/ford a river; to take sth/sb across a river.

ताला /tɑlá/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**ज्योक /dʒjokə/**)

तालाक /*plv.* **tɑlákə**, *slv.* **dʒjolɑ/ –** [क्रि.वि. *adv.*] हिजो भन्दा एकदिन अघि; आजको दुई दिन पहिले; अस्ति । the day before yesterday; two days ago.

तालाङ/tɑláŋə/ – [क्रि.वि. *adv.*] हिजोदेखि धेरै दिन अघि; झन अस्ति । many days ago.

ताःलाबोःला /tɑːlɑboːlɑ/ – [ना. *n.*] दिमाग ठेगानमा नभएको अवस्था; मानसिक विक्षिप्तता; बहुलाहापन; पागलपन । insanity; madness.

ताल्कुची /*plv.* **tɑlkutʃiː**, *hmlv.* **tʰɑrɪm/ –** [ना. *n.*] ढोका, दराज वा बाक्स आदि बन्द गर्न र खोल्नको लागि लगाइने धातुको यन्त्र; ताला; ताल्चा । a padlock.

ताल्या /tɑljɑ/ – [ना. *n.*] ढुङ्गाले छाएको दुईभन्दा बढी तला भएको घर । two-storied building with a slated roof.

तासो /tɑso/ – [वि. *adj.*] **१.** छिटोछरितो र जाँगरका साथ काम सम्पन्न गर्ने; सक्रिय । (of people) energetic; active; nimble. **२.** काम गर्ने कला भएको; क्षमतावान । skilful; talented.

ताइसिन्य /tɑ̰ɪsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] शरीरलाई स्वस्थ, फुर्तिलो र मजबूत राख्न व्यायम वा शारीरिक कसरत गर्नु । to do sports or other physical activities in order to stay healthy or become strong; to exercise.

ताउ /*plv.* **tɑ̰u**, *hmlv.* **reːwə**, *ant.* **kɑᵘ**, *md.* **dʒɪtʃə/ –** [वि. *adj.*] चिनी, मिश्री, ऊखु, मह आदि स्वादको; गुलियो । (food/drink) sweet.

ताʔ /tɑ̰ʔ/ – [विवो. *intj.*] अह्राएको काममा मञ्जुरी नजनाउँदा वा निषेध, विरोध आदि जनाउँदा प्रयोग हुने शब्द; नाइँ । word indicating a negative response, used to refuse, deny, or disagree with something; no.

तान्य[1] **/tɑ̰njə**, *md.* **dʒɪke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] भित्तो, पर्खाल, छानो, गाह्रो, ढिस्को, डिल आदि लड्नु; भताभुङ्ग हुनु; भत्कनु । (of walls, roofs, etc.) to collapse.

तान्य[2] **–** [अ.क्रि. *v.i.*] गुलियो स्वाद आउनु; गुलियो हुनु । to be sweet; to taste sweet.

ताला /tɑ̰lɑ/ – [ना. *n.*] टाल्न मिल्ने वा सो प्रयोजनका कपडाको टुक्रो; टालो । a small piece of cloth for patching sth up; a patch. > **तालिन्य**[1] **/tɑ̰lɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] प्वाल परेको ठाउँमा बन्द गर्नु; बुजो लाउनु । to patch sth (with sth). > **तालिन्य**[2]**–** फाटेच्यातिएको कपडा आदि जोडजाड गर्नु; तुन्नु; टाल्नु । to mend clothing. > **तालिन्य**[3]**–** व्यवहार, कारोबार आदि सल्टाउनु; व्यवहार टार्नु । to solve a problem.

तिँबर /tĩbər/ – [ना. *n.*] पहाडतिर सानो दानामा फल्ने झमझमाउने वैज्ञानिक नाम (Zantozylum armalum DC Syn. Zanthoxylum alatum Roxb.) भएको एक प्रकारको फल; टिमुर । a type of tree that grows in the mountains. Its fruit is used as a medicine or spice; Zantozylum armalum DC Syn. Zanthoxylum alatum Roxb/ Tathache tree/ Xanthozylum alatum; Tathache tree.

तिका /tɪkɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**छया /tʃʰjɑ/**)

तिकाऱ्या /tɪkɑrjɑ/ – [वि. *adj.*] निधारमा

फरक रङ भुल्ला भएको गाईवस्तु, पशुप्राणी; तिल्के; तारे; दार्मे। (of cattle) having a white spot or a distinct colour on the head.

तिकिन्य /tɪkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अन्तिम समयसम्म रहनु; टिक्नु; थेग्नु। to continue to exist for a long time; to endure; to last.

तिखर /tɪkʰər, *syn.* **nɪkʰar/ –** [वि. *adj.*] कुनै रोगले नछोएको; निरोगी; स्वस्थ; तन्दुरस्त। healthy; bouncy; hale and hearty.

तिछिला /tɪtʃʰɪla/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *glv.*] ☞ (**निम्छ्याँ /nɪ̤mtʃʰjã/**)

तित्या /tɪtja/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *glv.*] एकै कोखमा जन्मेको वा ठूलोबुबा, ठूलीआमा, सानोबुबा, सानीआमाहरूका छोराहरू (आफूभन्दा उमेरले जेठो) लाई भनिने साइनो; दाजु; दाइ। first cousin brothers; word used to address someone older than you; brother; an elder brother.

तिन /tɪn/ – [विभ. *bibh.*] शब्द पछि जोडिएर "बाट, देखि" अर्थ दिने बिभक्ति। *bibhakti* that means 'from'; 'since'.

तिन्जा /tɪndʒa/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**भजला /bʰədʒəla/**)

तिप /tɪpə/ – [ना. *n.*] सिङ्गै निगालाहरूलाई परस्परमा जोडेर खोला, नदी आदिमा माछा मार्न बनाइएको पासो। a trap made from the unbroken *nigālo* canes used to catch fish.

तिपन /tɪpən/ – [ना. *n.*] सम्झनाको लागि कागजमा टिपिएको छोटकरी टिपोट; नोट। a jotted record or summary; a note.

तिपा /tɪpa/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] औषधीय गुण भएको टिमुर जातको एक प्रकारको फल; सिलटिमुर। a particular type of aromatic fruit of medicinal value.

तिपाक /tɪpakə/ – [ना. *n.*] सुनेको, देखेको, पढेको वा कुनै घटनालाई सम्झिने स्मरण क्षमता; स्मरणशक्ति। ability to retain knoledge; memory; brilliance.

तिप्छ्याँ /tɪptʃʰjã/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] भोलिको दुईदिन पछि; निपर्सि। the fourth coming day; four days hence.

तिप्तिप्याँद /tɪptɪpjãdə/ – [क्रि.वि. *adv.*] उत्निखेरै पुगिहाल्ने वा आइपुग्ने गरेर; तत्कालै; तुरुन्तै; लगत्तै। immediately; instantly; at once.

तिप्नी /tɪpniː/ – [क्रि.वि. *adv.*] चारबर्ष पछाडिको साललाई भनिने शब्द; सरागौं। coming third year; four years hence.

तिमःलिन्य /tɪmɨlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कामकुरा वा खेल आदिमा व्यस्त रहनु वा भुल्नु; अल्मलिनु। to be busy in work, game, etc.; to engage in sth; to remain busy.

तिमालैःन्य /tɪmaləeːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामकुरा वा खेल आदिमा व्यस्त तुल्याउनु; अल्मल्याउनु; भुलाउनु। to make sb busy; to engage sb in sth; to keep busy.

तिम्म /tɪmmə/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** भाँडोको चिज राम्ररी भरिने गरी। fitting well. **२.** भिडले गर्दा ठाउँ ओगटिने गरेर। crammed full. **३.** सबैतिरबाट कसिकसाउ हुने किसिमले; टम्म। properly adjusted; fitting well.

तिरिनाङ्गाःव /tɪrɪnaŋgaːwə/– [वि. *adj.*] ☞ (**कोङ्गोतोःव /koŋgʰtoːwə/**)

तिरिसिन्य /tɪrɪsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काममा अरूभन्दा पहिले आफू लागिपर्नु; अग्रसरता देखाउनु; पहलकदमी गर्नु। to show initiation; to initiate.

तिरू[1] **/tɪrʊ**, *syn.* **tɪrʊtɪru/ –** [ना. *n.*] मसिनो धारोको रूपमा खसेको तरल पदार्थ। the liquid that falls in a stream.

तिरू[2] **–** [ना. *n.*] ☞ (**तिपिरि /tɨpɨrɨ/**)

तिर्सुल्या /tɪrsuljɑ/ – [वि. *adj.*] खुट्टोमा मासुको मात्रा कम भई हड्डी मात्र देखिने; सुइखुट्टे। (of people) having stick-like legs; thin-legged.

तिला /tɪlɑ/– [ना. *n.*] ☞ (**गिरिँ /gɨrɨ̃/**)

तिसरै /tɪsərə[1]**/ –** [ना. *n.*] आकाशबाट वर्षने बरफको गट्टा; असिना। hailstone; hail.

तिस्किन्य /tɪskɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.t.*] कुनै काम वा कुरो पूर्ण गर्न अरूभन्दा अगाडि पर्नु; प्रतिस्पर्धामा अरूलाई जित्नु; उछिन्नु। to be ahead in work, competition, etc. to outdo.

तिल /*plv.* **tɪ̣l**, *hmlv.* **stɪl/ –** [ना. *n.*] मुखभित्र रसाउने तरल पदार्थ; थुक; ऱ्याल। saliva; spit. **–न्य**[1]**–** [अ.क्रि. *v.i.*] मुखभित्र राखिएको चिज बाहिर फ्याँक्नु; थुक फाल्नु; पिच्कार्नु; थुक्नु। to spit sth out; to spit. **–न्य**[2]**–** कुनै खराब काम गर्ने, अयोग्य, असक्षम वा निर्धो व्यक्तिलाई, निर्धालाई तिरस्कार गर्नु; धिक्कार्नु; अपमान गर्नु; थुक्नु। to insult or despise sb who is weak, unskilled or who spoils the work; to spit on sb.

तीःन्य /tɨ̆ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पालैपालो एकपछि अर्को गरी भुइँको चिज उठाउनु; टिप्नु। to pick up objects/things one after another. **२.** नाम लेख्नु; टिपोट गर्नु। to note sth down; to note. **३.** भनाइ वा सिकाएको कुरा तुरुन्तै बुझ्नु; नक्कल वा सिको गर्नु। to understand or imitate sth quickly; to understand. **४.** लामालामा फड्काले सिलाउनु। to sew coarsely. **५.** [अ.क्रि. *v.i.*] चित्त बुझ्दो भई हृदयले स्वीकार्नु; दिलैदेखि चाहनु; मनपर्नु वा पराउनु। to like sb/sth from the bottom your heart.

तुँतुँव /tũtũwə/ – [वि. *adj.*] पिप जमेर वा सुन्निएर फोको, टुटुल्को निस्केको। (of boils) full of pus and about to burst.

तुँन्य /tũ(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तीखो चिज जमिन वा कमलो चिजभित्र घुसार्नु; घोप्नु; रोप्नु। to ram sth sharp into sth; to plant; to transplant.

तुँसिन्य /tũ(ŋ)sɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** टाउको भुइँतिर भई बजारिनु। to fall headlong. **२.** [वि. *adj.*] (कीला, खम्बा आदि) रोप्न सकिने खालको; गाड्न मिल्ने।(of nails, poles, etc.) sharp and able to make a hole in sth; piercing.

तु /tu/ – [ना. *n.*] खाना वा कुनै माध्यमबाट जिउभित्र परेर बिगार वा जखम पारी ज्यानसमेत गुमाउनुपर्ने गराउने घातक चिज; जहर; विष। poison that is swallowed, taken, fed with food (that might be fatal).

तुइँ /tũ', *syn.* **tun/ –** [ना. *n.*] **१.** लम्बाइतिर हुने कमी; छोटोपन। shortness. **२.** कुनै चिजको अपुग्दो अवस्था; अभाव। shortage. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] लम्बाइ र उचाइमा कमी भई छोटो हुनु; छोटिनु। to be short; to become shorter; to shorten.

तुइँज़ा /tũ'zɑ, *syn.* **tunɔ**, *mḍ.* **tuntʃə/–** [वि. *adj.*] **१.** लम्बाइ वा उचाइ कम भएको; छोटो। having little or relatively little length or height; short. **२.** (वाक्यांश, कथा, प्रसङ्ग वा कुनै ठोस चिज) लामो नभएको; संक्षिप्त; छोटकरी।(of a sentence, story, anecdote, etc.) not long; short.

तुइँया /tũ'jɑ/ – [ना. *n.*] विना उद्देश्य यताउता डुलिरहने मान्छे। a drifter; a loiterer; a wanderer.

तुइसिन्य /tuˈsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कम खाएर खानेकुराको फारो गर्नु; खाना बचाउन खाँदाखाँदै रोक्नु; खानेकुरा बचाउन कम खाने गर्नु। to economize food (esp. by eating less). **२.** (अन्न, धन) सीमितभन्दा सीमित तरीकाले खर्च गर्नु; मीतव्ययिता अपनाउनु; फारो गर्नु। to economize food, money, etc.

तुका /tukɑ/ – [ना. *n.*] **१.** कविता वा गीतको कुनै सानो अंश। part of a poem or song. **२.** कविता वा गीतको दुईदुई चरणको अन्तिम फाँकी; अन्त्यानुप्रास। rhyming patterns in the lines of a poem/song.

तुकी$_{१}$ /tukɪ, *syn.* **dɪbɨrɪ/ –** [ना. *n.*] तेल, मट्टितेल आदि हालेर बाल्न बनाइएको धातुको सानो भाँडो; बत्ती बाल्ने डिबिया। a lamp that burns kerosene to produce light; a kerosene lamp.

तुकी

तुकी$_{२}$ – [ना. *n.*] महिलाले नाकमा लगाउने सानो खालको सुनको फूली। a gold nose stud.

तुकुरा /tukurɑ/ – [ना. *n.*] कुनै चिज टुक्रिँदा वा टुक्र्याउँदा बन्ने सानो भाग; ठोस वस्तुको सानो अंश वा खण्ड; टुक्रा। a piece of sth; a part.

तुकुर्‍या/tukurjɑ/ – [ना. *n.*] दूध दुहुन वा पानी आदि राख्ने काममा प्रगोग गरिने काठको ठेकी जस्तै सानो भाँडो; दुँधेरो। a wooden milking pot.

तुङ^{१} /tuŋ, *syn.* **sɑ̃ᵘ/ –** [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] वस्तु उत्पादन, निर्माण वा सङ्ग्रह गर्दा लाग्ने धन/लगानी; ब्याज लिने/दिने गरी प्रवाह गरिएको वा लिएको ऋण; ऋणस्वरुप दिएको ब्याजबाहेकको मूलधन; उत्पादन व्यय; परल खर्च; सावाँ। the amount of money invested or used to start a business, or the amount of money excluding interest; capital.

तुङ^{२} – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] फलफूल अन्नपात आदिको सानोतिनो गाँज; बिरुवा; बोट। a small clump of bushes; plants.

तुङ^{३} – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**जन /dʒən/**)

तुङ्कुल /*glv.* **tuŋkul**, *plv.* **bəleʔ/ –** [ना. *n.*] चरा, कुखुरा आदि पक्षीले खाएको चारा पचाउने मुख्य अङ्ग; गाँड; पाङरा। a thick-walled muscular sac in the alimentary tract of birds where food is broken down by muscular action and by small stones ingested for that purpose; gizzard.

तुता /tutɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**खत्ती /kʰɨtɪ/**)

तुतुबन्दौ /tutubəndəᵘ/ – [वि. *adj.*] रुप, आकार, गुण आदिमा जस्तो हुनुपर्ने त्यस्तै; दुरुस्त; काटीकुटी; हुवहु। identical; the same, alike; one and the same; impossible to tell apart.

तुनो /tuno/– [वि. *adj.*/पे.भे. *plv.*] ☞ (**तुइँज़ा /tũˈzɑ/**)

तुन्दा /tundɑ/ – [ना. *n.*] कुनै चिजको पङ्क्ति; लहर; लाम; ताँती। a line; a row; a file.

तुन्य /tunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] खानेकुरामा विषादितत्त्व पर्न गएर शरीरमा असर पर्नु; विष लाग्नु। to be poisoned (through food).

तुपिन्य /tupɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (विश्वास) मान्छेलाई सताउन सक्रिय रहेको मृतात्मा, मसान वा भूतलाई झाँक्री-धामीहरूद्वारा बाँस वा लौकाभित्र थुनेर निष्क्रिय तुल्याउनु। (of common beliefs) to make evil spirits

ineffective forever by confining them into a calabash or bamboo container. **२.** अरूको बढिरहेको उन्नतिको क्रमलाई धोकापूर्वकबन्दगरिदिनु। to stop someone's progress forever deceitfully.

तुपुर्ला /tupurlɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] धेरै बेरसम्म; लगातार; निरन्तर। continuously; incessantly; ceaselessly.

तुप्न्य[1] /tupnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सुरुङ; बाटो आदि अन्त हुनु; किनारा सिद्धिनु। (of tunnels, roads, etc.) to end somewhere; to be closed off; to taper off.

तुप्न्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**१, २, ३. तप्न्य /təpnjə/**)

तुपैःन्य /tupəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गरिरहेको काम, मेलो, सिलसिला, कुरा वा प्रसङ्ग आदिलाई सम्पन्न गरेर अन्तिम अवस्था, निचोडमा पुऱ्याउनु; काम, कुरा आदिको बिट मार्नु; सिध्याउनु; टुङ्ग्याउनु। to complete a particular task; to end a discussion or conversation; to wind sth up.

तुरिʔन्य/turɪʔnjə, *mḍ.* **mɪtʃḍɪke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई चिल्लो-चम्किलो बनाउन रगड्नु; दुई वस्तुलाई आपसमा घर्षण गराउनु; घोट्नु; रगड्नु। to scrub sth clean; to rub sth together.

तुरिन्य /turɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुखुरा, चरा आदिलाई डोको आदिले छोप्नु; सुरक्षार्थ छोपेर/ढाकेर राख्नु। to shut chickens, birds, etc. up in a basket.

तुरुक /turuk/ – [ना. *n.*] टप्पटप्प खसेको सानोभन्दा सानो परिमाणको तरल पदार्थको अंश; थोपो। a drop of liquid.

तुरुरु /tururu/ – [क्रि. *adv.*] (तरल पदार्थ) नरोकिएर लगातार झर्दै गर्ने गरी; तप्किरहने चालमा; लगातार चुहिरने गरेर। (of liquid falling or leaking) continuously, ceaselessly.

तुर्भुलो/turdʒulo/– [वि.*adj.*] ☞ (**कोङ्गोतोःव /koŋgʰotoːwə/**)

तुर्भुल्न्य /turdʒʰulnjə, *ant.* **soeːnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] पोषणतत्त्वको अभाव वा कुनै बिकारले गर्दा शरीर सुकेर हाडछाला मात्र देखिने हुनु; शरीरको मासु घट्दै जानु; दुब्लाउनु; पातलो हुनु। to become emaciated or half-starved; to waste away.

तुऱ्यानी */plv.* **turjɑnɪ**, *slv.* **dʒʰərəᵘlɪ**, *glv.* **dʒʰəlməljɑ/ –** [ना. *n.*] घाम अस्ताएपछि र रात पर्नुभन्दा पहिलेको समय; गोधुली साँझ। evening time; dusk.

तुला */slv.* **tulɑ**, *syn.* **pəlɑnɑ**, *plv.* **təᵘlɑ/ –** [ना. *n.*] **१.** एकातिर ढक र अर्कोतिर चिज राखी नाप्ने साधन; तराजु। an instrument for weighing things; a balance. **२.** ढकको आधारमा वस्तुको ओजन तौलने साधन; तराजु। an instrument for weighing; a balance.

तुला

तुह्या /tuɦjɑ/ – [वि. *adj.*] उमेर अनुसार नबढेको। (of people) undersized; dwarf.

तुन्य /tu̯njə, *syn.* **kʰurkəˈnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] हतियारले कुनै चिजको बाहिरी भाग वा बोक्रा, छाला आदि खुर्कनु; ताछ्नु। to scrape the peel, skin of sth etc.; to peel.

तुम[1] */plv.* **tu̯m**, *hmlv.* **stũ/ –** [ना. *n.*] माछा, भ्यागुता आदि जलजीवलाई बगिरहेको खोला, नदी, ताल

तुम

आदिमा थापी फसाएर मार्न प्रयोग हुने चोयाको पेरुङ्गो; ढडिया। a bamboo trap used for catching fish, frogs, etc.

तुम₂ – [ना. *n.*] हिँड्दा काठ, ढुङ्गा आदिमा गोडाको औँला ठोकिएर लाग्ने ठक्कर; ठेस। a stone, a piece of wood, etc. over which you stumble; a stumbling-block. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] हिँड्दा गोडा ठोकिएर चोटपटक लाग्नु; ठेस लाग्नु। to stumble (over/on sth).

तुर /tu̯r/ – [ना. *n.*] बिमारीले थला परेर वा दुब्लाएर एक्कासि डर लाग्दो देखिने अवस्था। when you look emaciated and skeletal because of a long illness. **~छेःव/छयासो /tʃʰeːwə/tʃʰjɑsɔ/–** [वि. *adj.*] देख्नासाथ मुटु कँपाउने; डर लाग्दो। fearsome; spine-chilling.

तूःन्य /tŭnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खुर्सानी, लसुन, अदुवा आदिको स्वादको अनुभव गर्नु; पिरो हुनु। (of chilli, onion, garlic, etc.) to be or hot; to taste hot. **२.** अत्यधिक ठन्डी भई कक्रक्क पर्नु; बेस्सरी ठन्डी लाग्नु; ठिहिऱ्याउनु। to be/go numb with cold; to be chilled; to freeze.

तूर्न्य */plv.* **tʊrnjə**, *hmlv.* **sturnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] खान नपाएर भोकै बस्नुपर्ने हुनु; भोकभोकै हुनु; अनिकाल लाग्नु; भोकमरीमा पर्नु। to suffer or die because of lack of enough food to eat; to starve due to famine.

तूल /tʊl/ – [ना. *n.*] झुक्याएर वा आँखा छलेर एक्कासि कसैलाई हेर्ने दृष्टि; पुलुक्क हेराई। a sidelong glance at sb.

तूल का तुल /tʊl kɑ tʊl/ – [ना. *n.*] घरीघरी चियाइरहने काम; लुकेर कसैलाई वा कतैतिर हेरिरहने चाल। an act of peeking.

तूल्न्य /tʊlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**१. सेल्न्य /sẹlnjə/**)

तूव /tʊwə, *md.* **ʈʰuktʃə/** – [ना. *n.*] खुर्सानी, मरिच आदिमा हुने कठोर स्वाद; पिरो। strong flavour of chilly; spicy; hot.

तेंक्या */mas.* **tẽkjɑ, teŋkjɑ, tekəsjɑ, bãdebɪrjɑ**, *fm.* **tẽkjɑnɪ/** – [वि. *adj.*] (मानिस वा चौपाया) उमेर अनुसार नबढेको; होचो कदको; बाउन्ने; वामपुड्को; पुड्को। (of man, animals) undersized; dwarf.

तें /tẽ̤/ – [ना. *n.*] अपानवायु चल्दाको मसिनो ध्वनि; पुइँक्क; पधाइ। a sound produced while farting.

ते */plv.* **tè**, *ulv.* **kʰe**, *tlv.* **ke/** – [निपा *part.*] कुनै वाक्य वा शब्दलाई जोड दिँदा वा अरूको कुरामा सही थप्दा प्रयोग हुने निपात; त। emphatic particle with a slight adversative or contrastive force; but; then; now.

तेउ /teᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** खानेकुरामा मन थाम्नै नसक्ने; खानेकुराको आशक्त। eating or wanting large amounts of food; greedy; voracious. **२.** आचरण, नीति, नियम आदिबाट चिप्लेको; चरित्रभ्रष्ट; पतीत; च्यूत। (of behaviour) corrupt; immoral; decadent. **३.** जात खसेको; जातिच्यूत। fallen from one's own caste. **४.** कुनै चिज तलतिर झरेको; खसेको। (of things) fallen.

तेʔ */plv.* **teʔ**, *glv.* **kjo/** – [ना. *n.*] प्रायः आहाल, सिमसार, पानी आदिमा रहने उफ्रेर हिँड्ने चारखुट्टे उभयचर प्राणी; भ्यागुतो। a small animal which has smooth skin, lives in water and on land, has long powerful back legs with which it jumps from place to place, has no tail, and is usually

greenish-brown in colour; a frog. ~**चोरोम /tʃorom/–** भ्यागुतोलाई सुकाएर बनाएको सुकुटी। dry meat of frogs.

तेकस्या /tekəsjɑ/– [वि. *adj.*] ☞ (**तेंक्या /tẽ(ŋ)kjɑ/**)

तेतोरो /tetoro/ – [ना. *n.*] ☞ (**चोरोङ्गो /tʃoroŋgo/**)

तेन्य /tenjə, *md.* **dʒʰɑlke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** माथिबाट तल झर्नु; तलतिर हुत्तिन पुग्नु; खस्नु। to fall down; to drop. **२.** पतन हुनु; जात खस्नु; जातिच्युत हुनु। to be degraded; to lose one's own cast.

तेःन्य[१] **/teːnjə**, *syn.* **gədɑrɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई तलतिर दबाउनु; थिच्नु। to press down; to compress sth.

तेःन्य[२] **/teːnjə**, *ant.* **flãnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] सिलाएर कपडाको बिट मार्नु; उध्रेको भाग जोडेर सिलाउनु। to sew the edge of clothing; to hem; to stitch up the ripped or unravelled parts of clothing.

तेन्सिन्य /tensɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कतै नजाने वा कुनै काम नगर्ने मनसायले विलम्ब गर्नु; कुनै कामकुराबाट पछाडि हट्नु; खुट्टा तान्नु; झिक्नु। to withdraw from the ongoing task; to delay; to linger.

तेम्तेमो /temtemo/ – [वि. *adj.*] उमेर ज्यादा भएपनि शारीरिक सुस्वास्थताले गर्दा कम उमेरको देखिने; छिप्पिएर पनि उमेर गएको नदेखिने; हृष्टपुष्ट; स्वस्थ। (of old people) hale and hearty; being in shape.

तेरलों /terlõ, telõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] भुइँ नछुने गरी झुन्डिएर रहने अवस्था। when sth is hanging from sth else; suspending. ~**तान्य /tɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] डोरी, सिक्री वा लट्किने कुनै चिजको भरमा भुइँ नछुने गरी झुल्नु; लट्कनु; झुन्डिनु। to suspend by a rope, chain, etc. ~**जैन्य**[१] **/dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] भुइँ नछुने गरी लट्काउनु; झुन्ड्याउनु। to hang or suspend sth. ~**जैन्य**[२]**–** कसैलाई मार्नको लागि झुन्ड्याउनु; फाँसी दिनु। to kill sb, usually as a punishment, by tying a rope around their neck and allowing them to drop; to hang. ~**जैसिन्य /dʒəˈsɪnjə/–** आत्महत्या गर्न गलामा पासो लगाउनु। to commit suicide by hanging oneself.

तेलापतेलापो /telɑptelɑpo/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै चिजको सानो अंश खस्नै लागेको; चुँडिन वा झर्न लागेको; दाँत हल्लिएको; उखेलिएला वा खस्ला झैं भएको; धराप। likely to fall or drop or break; rickety; dilapidated. (of teeth) wobbly; precarious. **२.** अन्न, धन आदिको अभाव खड्किएको; व्यावहारिक समस्या धान्न धौधौ भएको; जीवन निर्वाह गर्न समस्या परेको। not having enough money, food for livelihood; short of basic needs.

तेलों /telõ/– [ना. *n.*] ☞ (**तेरलों /terlõ/**)

तेःल्न्य /teːlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गरिरहेको काम वा मेलो छोडेर पुनः अर्को नयाँबाट शुरु गर्नु। to start doing sth new. **२.** गरिरहेको, भइरहेको वा हुँदै गरेको काम स्थगित गर्नु; रोक्नु। to stop or postpone the ongoing work or activity. **३.** सिलसिला तोड्नु; निरन्तरता नदिनु; जारीक्रम रोक्नु; क्रमभङ्ग गर्नु। to discontinue; to break sth off.

तेल्यानी /teljɑnɪ/ – [ना. *n.*] **१.** दाल, तरकारी आदिमा प्रयोग गरिने तेल, घ्यू आदि। ghee; cooking oil. **२.** रोटी बनाएर वा कुनै चिज खहऱ्याइसकेपछि बचेको तेल। the amount of ghee or cooking oil that remains after the food is fried.

तेल्सिन्य /telsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुष्ठरोग

वा कुनै कारणले औँलाहरू गल्नु; हतियारले काटिएर वा चोटपटक आदिले शरीरका कुनै अङ्ग वा औँलाहरू झर्नु। (of fingers/toes) to fall/drop because of leprosy; (of body parts) to be severed. **२.** मुख्य अङ्गबाट सहायक अङ्ग छुट्नु वा चुँडिनु; झर्नु। (of parts) to fall off their main parts.

तेःसिन्य /teːsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] स्वभाव, बानीव्यहोरा आदि सुधार्नु; सुध्रनु। to change your behaviour or conduct.

त̤ेन¹ /t̤en, t̤ent̤en, ɦultiːɦultɪ/ – [ना. *n.*] – यौन सम्पर्कको क्रममा उत्पन्न हुने शारीरिक कम्पन; हल्लाइ। the physical movement while having sex.

त̤ेन² – [ना. *n.*] ☞ (**चहँः /tʃɨ̃**)

त̤ेरतेर /t̤erter/ – [ना. *n.*] आपद विपद आदि परिआउँदा ज्यादै डराउने अवस्था; ठूलो डर लाग्दाको स्थिति। the situation when you are terrified or scared to death. **~गूःन्य /gŭnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] डर, त्रास आदिले शरीर थुरथुर काम्नु; अत्यन्तै डराउनु; तर्सनु। to be scared to death; to shake with fear. **~सःगूःन्य /sɨgŭnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] त्रस्त पार्नु; तर्साउनु। to terrify or scare sb.

तैं /tə̃'/ – [ना. *n.*] ☞ (**तान /tɑn/**)

तैंन्य /tə̃'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बिछ्याइने चिज (ओछ्यान आदि) भुइँमा फिँजार्नु; विछ्याउनु; ओछ्याउनु। to make up a bed; to spread a blankets; sheets, etc; to make a bed.

तैंलो /*plv.* **tə̃'lo**, *hmlv.* **pãtʰə'/ –** [ना. *n.*] जाँड बनाउन पकाइएको अन्नमा मर्चा राख्नुभन्दा अघि अनुकूल तापक्रममा ल्याउनको लागि फिँजाइने मझौला आकारको मान्द्रो; भुइँमा बिछ्याउन हुने सानो मान्द्रो। a medium-sized bamboo mat which is used to spread boiled grains to cool before mixing them with yeast.

त̤ैंन्य /*plv.* **t̤ə̃'njə**, *nblv.* **kʰãnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बत्ती आदि बालेर उज्यालो पार्नु; बाल्नु। to light a lamp, candle, etc. to turn on the light. **२.** बल्ने गराउनु; सल्काउनु; राँको वा ज्वाला निकाल्नु; दन्काउनु; बाल्नु। to light a fire; to burn.

तैन्य¹ /tə'njə, *mḍ.* **ḍatʰupke, ḍuŋke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] (मान्छे वा जनावरलाई) तह लगाउन वा सास्ती दिने उद्देश्यले हिर्काउनु; प्रहार गर्नु; हान्नु; पिट्नु। to beat a person or animal with a stick, your hand, etc. as a punishment; to kick; to snap; to thrash.

तैन्य² /tə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (मास, गहत, कोदो, गहुँ, जौ, धान, मकै आदिका बालाबाट) दाना झार्न लाठोले चुट्नु; कुट्नु। to thrash grains of rice, wheat, millet etc.

तैबेखा /tə'bekʰɑ/ – [ना. *n.*] पर्खन, कुर्न धेरै समय लाग्दा खै कतिखेर पो (कुनै काम) होला, (कोही) आउला आदिको भाव बुझाउने शब्द। word which is used to mean 'how long will it take' when waiting for someone or while waiting for your turn.

तैर /tə'rə/ – [ना. *n.*] मुस्किलले वा धौधौले प्राप्त थोरै उपलब्धि; खेर जाने चिज वा थोरै समयलाई सदुपयोग गर्दा प्राप्त हुने आंशिक प्रतिफल। hard-earned profit/gain; profit.

त̤ैःन्य /t̤ə̃'ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** घर, पर्खाल, गारो आदि भत्काउनु; ढाल्नु। to knock down a house, wall, etc.; to demolish. **२.** तान, स्वेटर आदि उधार्नु; बिगार्नु; नास्नु। to unravel a loom, sweater, etc.

तों /tõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] समय, समयमा कहीं, कतैबाट लुकेर हेरिने हेराइ; झुलुक्क हेर्ने काम। a

quick look; a glance; a peek.

तोइन्य /toˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कैन्य /kəˈnjə/**)

तोकवा /tokəwɑ/ – [वि. *adj.*] मूल्य घटबढ नहुने वा गर्न नमिल्ने; निश्चित मूल्यको; तोकिएको। (of price) fixed.

तोक्या /tokjɑ/ – [ना. *n.*] (बालक) आमाबाबु बितेको वा नभएको; अनाथ; टुहुरो। an orphan.

तोचोप /totʃop/ – [ना. *n.*] ठोस वस्तुको केही अंश; अलिकति। (of solid) few; some.

तोत /totə, rotə, rokə, *ant.* **mekə/ –** [नायो. *post.*] **१.** कुनै चिजको ठीक माथिको भागमा; उपर; माथि। above; over. **२.** आफू रहेकोभन्दा मास्तिर; माथिल्लो भाग वा अग्लो ठाउँमा; माथि। at or to a higher place; above. **३.** उच्च श्रेणी वा कोटिमा; राम्रो दर्जामा। in the first or better class; on the higher rank. **४.** अझै बढी; धेरै। more than this.

तोतास्न्य /totɑsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** धेरै छाँस्दा डरले अलमलमा पर्नु; हड्बडिनु। to act precipitously; to be flustered; to be confused. **२.** गन्तव्य ठम्याउन नसकेर अलमलमा पर्नु; अलमल्ल हुनु। to get lost; to lose the sense of direction.

तोतु /totu, *syn.* **rotɑᵘ/ –** [वि. *adj.*] कुनै स्थानभन्दा मास्तिर वा उँभो रहेको; उपल्लो; माथिको; माथिल्लो। located above sth else; upper; higher than sth else.

तोतोनाभोबोना /totonɑbʰobonɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**झिनाझिना /dʒʰɪnɑdʒʰɪnɑ/**)

तोथो /totʰó/ – [वि. *adj.*] एक प्रकार वा किसिम; धेरैमा एक; कुनै एक। a type of; a type of. **~क /kə/–** [क्रि.वि. *adv.*] कुनै एक स्थान वा ठाउँमा; कहीं; कतै। somewhere; someplace.

तोना /tonɑ/ – [ना. *n.*] चोलो, चौबन्दी, दौरा, सुरुवाल आदिको फेर बाँध्न सोमा गाँसिएको डोरी; तुना। the string of a garment; a lace.

तोबो /tobo/ – [वि. *adj.*] एक सङ्ख्याको; एक मात्र; एउटा। one; only one.

तोम्ता /tomtɑ/– [ना. *n.*] ☞ (**म़र /mə̤r/**)

तोम्न्य¹ /tomnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] कसैको खेदो गर्न लुक्तै पछ्याउनु; गुप्तचालले वा छलेर विशेष दृष्टि लगाउनु; चियाउनु; चियो गर्नु। to peep (at sb); to pry (into sth); to lie in wait; to follow.

तोम्न्य² – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] लाम्चो चिजलाई टुक्र्याउनु; तोड्नु; भाँच्नु। to break.

तोम्या /tomjɑ/ – [ना. *n.*] कुनै अपराधको रहस्य पत्ता लगाउन वा शत्रुको भेद थाहा पाउन गुप्तरूपले खटिएको, खटाइएको व्यक्ति वा दूत; शत्रु वा विपक्षको गतिविधि चियो वा चासो गर्न खटिएको खटाइएको व्यक्ति; गुप्तचर; जासुस। a spy; an undercover agent; a mole.

तोरतोर /tortor, *syn.* **torljã/ –** [क्रि.वि. *adv.*] तरल पदार्थले पूरापूर भिज्दाको किसिम; निथ्रुक्क। wet through; soaked to the skin.

तोरो /torõ/ – [ना. *n.*] मृत पत्नी वा पतिलाई सद्गत गरिएको दिनको रात चित्राले विधुर वा विधवालाई घेरेर राखिने काम वा संस्कार। an act or practice of encircling the wife or the husband of the dead with a bamboo mat in the night of the death of one's spouse.

तोरो? /torò?/ – [ना. *n.*] बाख्राको ऊन कातेर बनाइएको धागालाई पुनः दोहोऱ्याई बाटेर कतै बाँधेर कस्ने काम। an act of double folding spun goat-wool and wind it up tightly round sth in order to store.

~**झाऱ्न्य /dʒʰaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] दोहोऱ्याएर बाटिएको ऊनको कसाइ राम्ररी बसोस् भनी कतै कसेर राख्नु। to store such wool.

तोरोन्तोरोन /torontoron/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**तारान्तोरोन /tarantoron/**)

तोर्खोप /torkʰop/ – [ना. *n.*] हकारेर वा तर्साएर छाँस्ने काम; एक्कासि झस्किने गरी तर्साउने काम। an act of scolding, admonishing, startling or scaring someone.

तोलो /tolo/ – [ना. *n.*] अन्न, धन आदिको पूर्वाधार; आवश्यक चिजको जोहो। management of necessary things; preparation; arrangement.

तोसो /toso/ – [वि. *adj.*] बरफ जम्ने वा सोभन्दा कम तापक्रमको; बेसरी ठन्डा; अत्यन्तै चिसो; कठ्याङ्ग्रिने खालको; ठिहिरिँदो। subzero; too cold; chilly; freezing.

तोसोर /tosor/ – [ना. *n.*] डोरी डोहोऱ्याएर बाट्ने साधन। a wooden tool having hooks on both ends, used for entwining or plaiting a rope or string.

तोसोर

त̤ोंतों /tõ̤tõ/ – [ना. *n.*] छिनछिनमा पखाला लाग्दाको किसिम। when you have diarrhoea. ~**छेरैन्य /tʃʰerəˈnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] लगातार पेट लाग्नु; पखाला लागिरहनु। to suffer from diarrhoea.

त̤ो */plv.* **(o)tọ̤**, *llv.* **oton/ –** [ना. *n.*] कुनै चिजको सट्टामा प्रयोगमा आउने वस्तु वा विषय; विकल्प; वैकल्पिक। an alternative; an option; a substitute. > **त̤ोन्य¹ /tọ̤njə**, *md.* **estʃɪske/–** [स.क्रि. *v.t.*] आफ्नो चिज दिएर आफूसँग नभएको चिज अरूबाट लिनु; सट्टापट्टा वा साटासाट गर्नु; साट्नु। to exchange sth (with sb); to barter sth (for sth). > **त̤ोन्य²–** रुपैंया-पैसा विनिमय गर्नु; साट्नु। (of money) to change sth (for/into sth). > **त̤ोन्य³–** कुनै काम गरिरहेको व्यक्तिलाई पालो दिएर बिसाउन लगाउनु; सट्टा दिनु। to swap sb over. > **त̤ोसिन्य¹ /tọ̤sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] अदलबदल वा हेरफेर हुनु; बदलिनु; साटफेर गर्नु; साटिनु। to be exchanged. > **त̤ोसिन्य²–** [वि. *adj.*] साटफेर गर्न लायकको; साटिने खालको; सट्टापट्टा गर्नयोग्य। exchangeable.

त̤ोल्न्य /tọ̤lnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] परस्परमा धक्का लाग्नु; ठक्कर खानु; जुध्नु; ठोकिनु। to collide with sb/sth; to bump against/into sb/sth.

तौला /təᵘla/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**तुला /tula/**)

त्यात्यातिती */plv.* **tjatja (nɪ) tɪtiː, ratarawəˈ**, *ulv.* **ləŋtə (nɪ) bəŋtə/ –** [ना. *n.*] निरर्थक, नचाहिँदा वा व्यर्थका कुरा; बकमफुसे गफ। spoken or written words that make no sense; nonsense; baloney; drivel; guff.

त्यापो /tjapo/– [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**क्याप्व /tjapwə/**)

त्यापत्याप /tjaptjap/ – [ना. *n.*] अन्न, धन आदिको अभाव खट्किएको स्थिति; धौधौले व्यवहार धान्ने चाल। when there are not enough crops or when it is hard to manage your livelihood.

त्य̤ाल्न्य */plv.* **tjạ̤lnjə**, *hmlv.* **wəsnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] मुखभित्रको खानेकुरा ननिलेर बाहिर निकाल्नु; ओकल्नु। to spit food out.

त्व̤ाक /twạ̤k/ – [ना. *n.*] कडा वस्तुले कडा वस्तुमा हान्दा वा ठोक्किँदा निस्कने "ट्वाक्क" आवाज; "ठ्वाक्क" ध्वनि। a sharp sound like the one which is made when one hard object hits another; a clear high ringing sound; a ting.

थ

थँन्य /tʰĩnjə, *syn.* **tʰəŋnjə**, *md.* **tʃʰokke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) ओस हटाउन घाम, आगो वा तातो रापमा सेकाउनु/देखाउनु; घाम, आगो आदि तातो चिजमा सेकाएर कुनै चिजमा रहेको ओस हटाउनु; सुकाउनु। to dry sth off by the fire or in the sun. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] आगो, घाम आदिको राप वा हावाद्वारा वस्तुमा रहेको ओसिलोपन हराउनु; ओभाउनु। to become dry; to dry. **३.** रसहीन हुनु; हरियो वा आलो-काँचोको भाव हराउनु। to be left without sap or juice; to become dry. **४.** तलाउ, नदी, कुलो आदिबाट पानी घट्दै गएर खाली हुनु; सुक्नु। (of rivers, lakes, etc.) to become dry; to dry up. **५.** वस्तुभाउको दूध सुकेर कम हुँदै जानु; फाँद स्याप्प हुनु। (of cows, buffaloes, etc.) to stop giving milk; to go dry. **६.** खानपिन वा पोषणको अभावमा शरीर खँगारिँदै दाम्रिदै जानु; रगतमासु सुकेर दुब्लाउनु; लिखुरे हुनु। to be emaciated; to waste away.

थः /tʰiː/ – [वि. *adj.*] खडा भएको वा रहेको; उभिएको; ठाडो। erect; upright; vertical.

थःकःनिन्य /tʰikɨnɪnjə, *syn.* **tʰɨmɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** यात्रा गर्दागर्दै बीचमा रोकिनु; यात्रा स्थगित गर्नु। to stop one's journey in the middle. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] बगिरहेको रगत, पिप आदि रोकिनु। (of blood, pus) to stop flowing; to stop oozing.

थःन्किन्य /tʰɨnkɪnjə/ – [अ.क्रि.] यौन उत्तेजनाले लिङ्ग ठाडो हुनु; ठन्किनु। (of penis) to be erected.

थःमिन्य[1] /tʰɨmɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] हुँदै गरेको काम स्थायी वा अस्थायी रूपले रोकिनु; स्थगित हुनु। to be postponed.

थःमिन्य[2] – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**थःकःनिन्य /tʰikɨnɪnjə/**)

थःलिन्य /tʰɨlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** श्रम वा कामले थाकेर जिउ गल्नु; थकाइ लाग्नु; थकित हुनु; थाक्नु। to be tired. **२.** गाईवस्तुले दूध दिन छाड्नु। (of cows, buffaloes, etc.) to stop giving milk; to go dry. **३.** बिरामी भई ओछ्यान पर्नु; बिमारी भई उठ्नै नसक्ने हुनु; सिकिस्त बिरामी हुनु; थला पर्नु। to be bedridden.

थकनैःन्य /tʰəkənəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) उचित/ठीक ठाउँमा राखी सुरक्षिक्षत गर्नु; थन्क्याउनु। to keep or store sth in a safe place. **२.** चालु अवस्थामा रहेको वस्तुलाई अस्थायी रूपले रोक्नु; क्यै गर्न लागेकोलाई स्थगित गर्न लगाउनु। to stop or halt sth temporarily.

थकान /tʰəkɑn/ – [ना. *n.*] **१.** कबोल गरिएको अवधि, म्याद वा सीमा; भाखा। a deadline; closing date. **२.** (मानिस आदि) भेला हुने वा कुनै चिज थन्क्याउने निश्चित स्थान। a fixed place where people assemble or where goods are kept or stored.

थकैःन्य */krlv.* **tʰəkəˈːnjə**, *tslv.* **dʰutəˈːnjə**, *hmlv.* **sgwɑrnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] साँचो कुरो नगर्नु; असत्य बोल्नु; झुटो कामकुरा वा असत् कुरो गर्नु; ढाँट्नु। to tell untruth; to lie.

थगरा */slv.* **tʰəgərɑ**, *hmlv.* **mərɑ**, *plv.* **fərẽ/** – [ना. *n.*] कोरीबाटी गर्नुपूर्व

कपालको लट्टा फुटाल्न प्रयोग गरिने सिन्काहरूका मुठो वा समूह; लट्टा फुटाल्ने साधन; थाक्रो। a hair brush made of bamboo. It is used to loosen the messy hair before combing it.

थगरा

थतैन्य /tʰətəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**पो़न्य /pǫ̃njə/**)

थदैन्य /tʰədəˈʔnjə, *ant.* **dʰələˈʔnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुलाई ठाडो हुने गरी अडयाउनु; उभ्याउनु; ठडयाउनु। to keep sth upright; to stand; to erect.

थनक तान्य /tʰənək tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** लामो र साह्रो वस्तु पिटिक्क भाँचिन पुग्नु। (of long and hard objects) to break easily. **२.** यौन उत्तेजनाले लिङ्ग ठन्किनु। (of penis) to be erected.

थनत्त /tʰənəttə/ – [वि. *adj.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**खेङ्गेंव /kʰeŋgẽwə/**)

थनराम /tʰənərɑm/ – [ना. *n.*] कामकुरा रोकिएको वा स्थगित भएको स्थिति; गर्न नभ्याउने गरी पछि रहनपुगेको कामको रास। the situation when you cannot complete a particular task because you're much occupied with other tasks, or the situation when works pile up.

थन्थन अदिन्य /tʰntʰən ɨdɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिज बलियो हुने गरी अडिनु। to stand firmly.

थन्थन तान्य /tʰəntʰən tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लिङ्ग ठन्किनु। (of penis) to be erected.

थन्दा /tʰəndɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] ठाडो भएर उभिने चालमा; खडा रहने किसिमले; ठिङ्ग्रिङ्ग; ठिङ्ग। (standing) vertically; straight up. > **थन्दा नि मन्दाःव /tʰəndɑ nɪ məndɑːwə/–** [वि. *adj.*] ठिङ्ग भई उभिएको; ठाडो। (standing) straight; upright.

थप्का[१] /*plv.* **tʰəpkɑ**, *slv.* **tʰəp**, *glv.* **tʰəpkɪ**, *nblv.* **tʰəpkɪlɑ**, *syn.* **tʰəpəljɑ**, *hmlv.* **kʰətkərɪ/ –** [ना. *n.*] एक तलाबाट अर्को तलामा चढ्नको लागि बनाइएको सिँढी; तला वा अग्लो ठाउँमा उक्लन काठ, ढुङ्गा आदिको खुड्किलो; भऱ्याङ। a ladder; a staircase. ☞ (**फ़िम /zʰɪm/**) *for picture.*

थप्का[२] **–** [ना. *n.*] लिस्नु आदिको खुड्किलो। (of stone/wood) a step or rung of a ladder.

थप्न्य /tʰəpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जोत्नको लागि गोरुलाई नार्नु। to yoke oxen together to plough. **२.** हिँडाउनको लागि गोरु, घोडा, राँगो आदिलाई तयार पार्नु; नार्नु। to prepare oxen, horses, male buffaloes, etc.

थप्सिन्य /tʰəpsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** टेकेर अग्लो ठाउँको कुनै चिज भेट्टाउन खुट्टामुनि क्यै चिज राख्नु। to keep sth under your feet so as to reach a higher place. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) थपिँदै वा बढ्दै जानु। to increase in volume, number, quantity.

थमैःन्य /tʰəməˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] हुँदै गरेको कामकुरो अस्थायी रूपले रोक्नु; स्थगित गर्नु। to postpone or put off the ongoing task.

थर[१] **/tʰə́r/ –** [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि उभिने चालमा; जुरुक्क। (of standing up) jerkily; all at once. ~**च्याँसिन्य /tʃjã̀sɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बसेको अवस्थाबाट एकै झट्कामा उभिनु; जुरुक्क उठ्नु। to stand jerkily or all at once.

थर[२] **–** [ना. *n.*] सन्तानको परम्परागत क्रम; पुर्खा; गोत्र; कुल; खलक; वंश। a group of family; a

clan; the members of a person's family who are directly related to that person and who lived along time before him or her; a lineage.

थरक /**tʰərək**/ – [ना. *n.*] भनिएको वा अह्राएको कुरालाई इमान्दारीपूर्वक पालना गर्ने काम; आज्ञापालन। obedience (to sb/sth).

थरथर[१] /**tʰərtʰər**/ – [ना. *n.*] उफ्राइ, सवारी साधनका गुडाइ आदिले नजिकको जमिन थर्कने अवस्था। the situation when the land shakes because of the movement of something heavy like a vehicle. ~**च्याँसिन्य** /**tʃjɑ̃sɪnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] आफूभन्दा ठूला वा मान्यजनले अह्राएको, भनेको, सम्झाएको नमानेर उल्टै उनीसँगै लड्न, भिड्न खोज्नु; लड्न कसिनु। to disobey the elders and to be ready to quarrel or fight with them.

थरथर[२] – [ना. *n.*] ☞ (**लगलग** /**ləgələgə**/)

थरैन्य /**tʰərəˈnjə**, *mḍ.* **kʰərɦɑke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] लुगा, कपडा वा वस्तु आदिमा रहेको पानी, कसिङ्गर, धुलोमैलो आदि फड्कारेर झार्नु; टकटक्याउनु। to shake out dust, dirt etc.; to brush off; to rinse.

थःरैन्य /**tʰəːrəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** निधो वा निष्कर्ष निकाल्नु; ठहर गर्नु; ठीकसँग विचार गर्नु; ठम्याउनु; यही हो भनी ठोकुवा वा किटान गर्नु; पहिचान्नु; चिन्नु। to confirm; to conclude; to recognise; to identify. **२.** प्रमाण मान्नु वा ठान्नु; प्रमाणद्वारा सिद्ध गर्नु; प्रमाणित गर्नु। to prove; to verify.

थर्कैन्य /**tʰərkəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] धाक, धम्की, रवाफ देखाएर कसैलाई तर्साउनु। to intimidate; to bully; to frighten sb.

थर्न्य /*llv.* **tʰərnjə**, *plv.* **tʰunjə**, *nblv.* **sẽnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] एउटा भाँडाको चिज अर्कोमा खन्याउन वा थुपार्न घोप्ट्याउनु। to pour sth; to heap; to upturn.

थःर्‍या /**tʰəːrjɑ**/ – [वि. *adj.*] **१.** स्थायी रूपले रहेको वा बसेको; धेरै टिक्ने; चिरस्थायी; स्थायी। durable; permanent. **२.** नहल्लने; राम्ररी अडिएको; स्थिर। securely positioned; secure; immovable.

थल्न्य /**tʰəlnjə**, *mḍ.* **ḍʰɪke**, **nɑrk**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई किटेर दुर्वचन वा कलङ्कसूचक बोली बोल्नु; सराप्नु; गाली गर्नु। to curse, scold or rebuke sb; to swear at sb. > **थल्सिन्य** /**tʰəlsɪnjə**/– (गल्ती स्वीकारेर ग्लानिबोध गरेको भावमा) अनायास कुनै भूल गर्नपुग्दा आफैले आफैलाई गाली गर्नु; भूल स्वीकार्दै स्वयम्लाई धिक्कार्नु। to curse yourself for the mistake you have made; to confess and course.

थस्क्या /*plv.* **tʰəskjá**, *slv.* **tʃʰətkjɑ**/ – [ना. *n.*] ढुङ्गासँग जुधाएर आगो पार्न प्रयोग हुने एक प्रकारको कर्द; उलुनी; चकमक। a piece of hard metal used to produce a spark by striking it with a flint.

थाँता /**tʰɑ̃tɑ**/ – [वि. *adj.*] (भेडा, बाख्रा) पाठापाठी नजन्माएको वा नजन्माउने; पाठापाठी साथमा नरहेको। (of goats/sheep) too young before they have given birth to young ones; infertile; barren.

थाँताथुँत /**tʰɑ̃tɑtʰũtə**/ – [ना. *n.*] राम्ररी मिलेको शारीरिक बनावट; शरीरको बनोट; शारीरिक आकारप्रकार। well-shaped body; the shape of the body; figure; build.

थाँदा /*plv.* **tʰɑ̃dɑ**, *nblv.* **ləkərɑ**/ – [ना. *n.*] ठन्डीले जमेको पानीको डल्लो; वरफ। hailstone; ice.

थाँन्य /**tʰɑ̃njə**, *syn.* **tʰɑŋnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** हात, पोल्टो वा भाँडो आदिमा केही चिज थाप्नु;

माग्नु। to hold (with your palms joined together); to hold out (plates, etc.); to hold open (bags, etc). **२.** जुवा आदि खेलमा हारजितको लागि रूपैयाँ-पैसाको बाजी राख्नु; दाउ थाप्नु। to gamble at dice or cards. **३.** ऋण, सापटी आदि फिर्ता माग्नु; चुक्ता गर्न भन्नु। to ask your debtor to pay your money back.

थाँसिउ /tʰã(ŋ)sɪᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** खुला रूपमा राखिएको; खुला छोडिएको वा रहेको। not closed; open. **२.** क्यै चिज ग्रहण गर्न हात, पोल्टो वा भाँडो आदि उत्तानो पारिएको; थापिएको। (of palms, pots, bags etc.) holding out or open.

थाः /tʰá/ – [ना. *n.*] **१.** कसैको जानकारीको लागि पठाइएको, सार्वजनिक गरिएको वा टाँसिएको लेख; खबर; सूचना। a public notice; a message. **२.** महत्त्वपूर्ण कुराको बारेमा अरूलाई दिइने समाचार; निर्देशनयुक्त सन्देश। news; a message. **३.** थाह; पत्तो; ज्ञान; जानकारी; बोध। information; knowledge.

थाइन्य /tʰaˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भूतप्रेत आदि रहेको ठानेर डर मान्नु; डरत्रासको वातावरण रहेको अनुभव गर्नु; सन्त्रास फैलनु। to be scared of ghosts; to be terrified; (of terror) to spread.

थाकथुक /tʰaktʰuk/ – [ना. *n.*] **१.** कसैसँग भएको सामान्य वादविवाद; सानोतिनो झगडा। dispute; an altercation. **२.** मन भित्रभित्रै पलाएको आपसी कटुता; मनोमालिन्य। hatred; animosity, hostility; ill-will.

थाकना /tʰakənā/ – [ना. *n.*] चारैतिरबाट घेरेर भाग्न, उम्कन नदिई शिकारलाई मार्न मिल्ने अनुकूल ठाउँ; घेरा हाल्न सजिलो हुने स्थान। a suitable place where you can close in on game.

थाकनाʔ /tʰakəná?/ – [ना. *n.*] पुरानो भई च्यातिएको थोत्रो कपडा; थाङ्ना। rags; tatters. > **थाकनाʔ भोकोता /tʰakəná? bʰokota/–** थोत्रामैला चिज; झुत्रामुत्रा; थाङ्ना भोगटा। old, tattered, ragged clothes.

थाकन्या /tʰakənja/ – [वि. *adj.*] **१.** (मानिस) थोत्रिएको कपडा लाउने; झुत्रे; थाङ्ने। (of people) dressed in rags. **२.** (कपडा, कागत वा नोट आदि) फाटेको; थोत्रो; झुत्रो। (of clothing, paper, money) ragged; tattered.

थाती /tʰatɪ/ – [ना. *n.*] धामीले अक्षता, पाती र पैसा राखेर ग्रहदशा हेर्ने कुण्डली; बिरामीलाई निको पार्न झारफुक गर्ने तन्त्रमन्त्र लेखिएको हस्तलिखित कागज। a horoscope; a manuscript used by a witch doctor or shaman to ward off evil spirits.

थादोमोल्नी /tʰadomolnɪ/ – [वि. *adj.*] (मोल) नापतौल केही नगरी सामान्य अन्दाजको भरमा मूल्याङ्कन गरिएको; सालाखालाको; हचुवा। (of price) average; without any reckoning.

थान /tʰan/ – [ना. *n.*] **१.** देवीदेवताको मूर्ति राख्न बनाइएको घर वा स्थल; पूजापाठ गर्ने ठाउँ। a place where deities are placed; a shrine. **२.** कुनै निश्चित लम्बाइको कपडा पटयाउँदा वा बेर्दा हुने एकाइ; कपडाको सिङ्गो पर्दा। a piece of cloth with a particular measurement; a fold of cloth. **३.** वस्तुको सङ्ख्यात्मक एकाइ; गोटा; प्रति; वटा। a piece.

थान नि बानो /tʰan nɪ bano/– [वि. *adj.*] रुप, रङ; आकार, प्रकार आदि क्यै नमिलेको; अस्वाभाविकस्वरुपको; स्वाभाविकताभन्दा फरक; नराम्रो देखिने; कुरुप; भद्दा। unattractive;

unappealing; abnormal; ugly.

थाना /tʰana/ – [ना. *n.*] ☞ (**घार /gʰar/**)

थान्य /tʰanjə, *md.* **ŋɪɦɪʈake**, *ant.* **pɨrɨ̃njə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** टाढा बसेको मानिसलाई समाचार पठाएर आउने गराउनु; बोलाउनु; झिकाउनु। to call upon someone; to summon someone. **२.** टाढा ठाउँमा रहेको चिज कसैमार्फत ल्याइदिने बनाउनु; मगाउनु। to order sth from someone else.

थापला /tʰapəlā/ – [ना. *n.*] निधारदेखि माथितिर कपाल (केश) भएको शिरको भाग; थाप्लो। the crown of the head.

थापल्या /tʰapəlja/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**घैंते /gʰə̃ˈte/**)

थापी /tʰapɪ/ – [वि. *adj.*] गालीगलौज वा चोट, प्रहार आदि पाएर पनि क्यै वास्ता नगर्ने; अह्राइ, सम्झाइ, बुझाइ वा धम्की आदिको क्यै पर्वाह नराख्ने; आफ्नै धुनमा व्यस्त रहने; हठी; थेत्तरो। (of people) stubborn; dogged; obstinate; mulish.

थाप्थाप /tʰaptʰap/ – [ना. *n.*] **१.** अम्मल त्याग्दा हुने तलतली। a strong desire (for tobacco; smoking, etc) **२.** सुनसान एकान्त ठाउँमा एक्लै बस्दा हुने न्यास्रोपन वा डरत्रासको अनुभव। the sense of fear, lonesomeness or loneliness.

थामारथुमुरो /tʰamartʰumuro/ – [वि. *adj.*] सानो र राम्रो भई छाँटकाँट राम्ररी मिलेको; चिटिक्क परेको। cute; appealing; charming.

थामिन्य /tʰamɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** चलिरहेको कुनै कामकुरा वा व्यवस्थालाई कायम राख्नु; निरन्तर चल्न दिनु; निरन्तरता दिनु। to keep doing sth without stopping; to continue. **२.** भइरहेको घटना वा चलिरहेको कामकुरा आदिलाई स्थगित गर्नु। to postpone sth; to defer.

थाःम्न्य /tʰaːmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पेटमा गर्भ बसेको निश्चित हुनु; गर्भ धारण गर्नु; पेट बोक्नु; गर्भिणी बन्नु। to conceive a child; to become pregnant.

थारिम /tʰarɪm/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**ताल्कुची /talkutʃiː/**)

थार /tʰar/ – [ना. *n.*] टपक्क टिप्ने वा टिपेर उठाइहाल्ने काम। an act of picking or picking sth up all at once. ~**तीःन्य /tĭːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] भुइँमा रहेको कुनै चिजलाई टपक्कै टिप्नु; तुरुन्तै उठाउनु। to pick sth up all at once.

थारे /tʰare/ – [निपा. *part.*] कुनै चलिरहेको काम वा कुरालाई थोरै समयको लागि स्थगित गर्दा "पख" वा "एकछिनपछि" भन्ने भावमा प्रयोग गरिने शब्द। word used to tell someone to wait; 'wait!

थाला /tʰalā/ – [ना. *n.*] चरनवनमा गाईवस्तु, भेडाबाख्रालाई नुन राखेर खुवाइने बाक्लो घाँसे ठाउँ; सो प्रयोजनको चेप्टो ढुङ्गो। a place (grassland or flat stone) where salt is kept for the cattle to lick while grazing.

थालाʔ /tʰalá̰ʔ/ – [ना. *n.*] कमेरो, माटो आदिले छाएको घरको सबभन्दा माथिल्लो भाग; छत। the top of a house that has been roofed with mud.

थालिन्य /tʰalɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामको थालनी, शुरु, उठान गर्नु; थाल्नु। to begin doing sth; to start sth; to instigate sth; to begin sth.

थास्न्य /tʰasnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आवाज थाहा पाउनु; सुन्नु। to be aware of sounds; to hear.

थास्यामास्या /tʰasjamasja/ – [ना. *n.*] **१.** खुट्टामा वा मर्म पर्ने अङ्गमा एकाएक आघात परेर हलचल गर्नै नसक्ने हुने अवस्था। the situation when you cannot move at all because of injury on your foot or some other parts. **२.** हलचलै गर्न नसकिने गरी लागेको प्रहार, चोट, आघात आदि। a serious injury that restricts your movements. **३.** क्यै गर्न नसकिने गरी बिग्रेको कारोबार वा व्यवहार; लथालिङ्गको स्थिति। the situation when one's personal business or financial status becomes unmanageable or goes out of control; such a situation.

थिँन्य /tʰĩ(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूलाई आघात पर्ने गरी लात्तीले खाँद्नु, भकुर्नु, गोद्नु। to hit sb with your foot; to kick or boot sb. **२.** गोडाले घचेट्नु; खुट्टाले हुत्याउनु। to push sb/sth with your leg; to kick sb/sth forward.

थिउ /tʰɪʷ/ – [ना. *n.*] **१.** असावधानीका साथ प्याच्च थुक्ने काम। an act of spitting carelessly. **२.** धिक्कार, गाली, घृणा, अपमान आदि व्यक्त गर्दाको शब्द; थुइक्क। word used to scold, curse or insult someone.

थिङुली

थिङुली /tʰɪŋuliː/ – [ना. *n.*] मान्द्रोको बुनाइमा बुनिएको डोलो आकारको निगालाको भाँडो। a cone-shaped basket (made of '*nigālo*').

थिर्रो /tʰɪrro/ – [वि. *adj.*] आफ्नो विचार, सिद्धान्त, प्रतिज्ञा र बचन आदिमा अडिग रहने; नडग्ने; प्रतिबद्ध; पदविचलित नहुने; अविचलित; स्थिर। not likely to change; firm; unflinching; committed; staunch; unswerving.

थीः /tʰɪː/ – [ना. *n.*] वनस्पतिको फल, दाना, जरा आदि पेलेर निकालिएको चिल्लो पदार्थ; तेल। a smooth thick liquid that is made from vegetable seeds, fruits, roots, etc. and is used in cooking; cooking oil. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] तेल लगाएर मालिस गर्नु; दल्नु; मल्नु; घस्नु। to massage or rub your body with oil.

थीःन्य /tʰɪːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** स्वार्थ पूरा गर्नको लागि अरूलाई मीठो कुरा गरीगरी फुस्ल्याउनु; चेपारे कुरा गर्नु; फुर्क्याउनु; चिल्लो घस्नु। to compliment somebody too much, often without sincerity, especially in order to gain an advantage; to flatter or to coax sb; to butter sb up. **२.** लिपपोत गर्नु; रङ लगाउनु; रङ वा मोसो दल्नु। to paint; to smear; to daub sth with sth. **३.** शरीरमा तेल लगाउनु; तेल घस्नु। to massage your body with oil.

थुँ /tʰũ(ŋ)/ – [ना. *n.*] चालै नपाउने गरी सुटुक्क निदाउने काम। (of falling asleep) secretly; immediately. **~स्याँन्य /sjã(ŋ)njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] पत्तै नपाएर निद्रा पर्नु; सुटुक्क निदाउनु। to fall asleep immediately; to be fast asleep.

थुँदा /tʰũ(ŋ)da/ – [ना. *n.*] काठ वा कुनै चिजको ठूलो टुक्रो; ठुटो। a piece of solid material like wood; a block; a stump.

थुँसिन्य /tʰũ(ŋ)sɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एउटा काम गर्दागर्दै लगत्तै अर्को काम पनि गर्नुपर्ने हुनु; चलिरहेको कामकुराको लगत्तै अर्को काम आइपर्नु; काममाथि फेरि अर्को काम थपिनु; कामको चटारो पर्नु। to be extremely busy; to have too many things to do; hectic; to

be rushed off your feet at work.

थुकिन्य[१] **/tʰukɪnjə**, *syn.* **ləˈnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] साँझ आफै गोठतिर फर्कनसक्ने वातावरण भएको वनमा पाल्तु जनावरलाई चर्नको लागि छाडा छाड्नु। to leave cattle free in the moor or woods to graze from where they can return to their shelter in the evening.

थुकिन्य[२]**/tʰukɪnjə, sudʒʰɪnjə, súrɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] भाले जनावरको अण्डकोष निष्क्रिय तुल्याइदिनु; बहर वा साँढेबाट गोरु बनाउनु; बोका, पाठा आदिलाई खसी पार्नु; सुमर्नु। to castrate animals. **३.** कसैबाट लिएको ऋण, सापटी आदि फिर्ता नदिनु; शक्तिको आडमा डरधम्की देखाई फिर्ता नगर्नु; ऋण पचाउनु। not to return other's loan; not to pay back the loan one has borrowed; to frighten someone; to threaten or use force to confiscate other's property that someone has borrowed. **४.** घन आदिले बेसरी हिर्काउनु; कुट्नु; ठटाउनु। to hit sth with a hammer, etc. **५.** किला वा छिनो रोप्नु वा रोपेर सोमाथि घनले ठोक्नु। to hammer a nail in; to chisel sth.

थुता /tʰutɑ/ – [ना. *n.*] रुख, बिरुवा काटेर जमिनमा बचेको जरातिरको ठुँडुल्को। a stump; a stubble.

थुत्या[१] **/tʰutjɑ**, *ant.* **bɑɦoljɑ/ –** [वि. *adj.*] (कमिज, चोलो आदि) बाहुला वा फेर छोटो भएको। (of clothing) short-sleeved.

थुत्या[२] **–** [वि. *adj.*] **१.** (रुख, बिरुवा) हाँगाबिँगा केही नभएको। (of plants) having no branches. **२.** हातगोडा गलेको, झरेको वा नभएको। (of people) having no limbs; limbless.

थुन्का /tʰunkɑ/ – [ना. *n.*] **१.** लामो चिजलाई भाँचेर छुट्याइएको अर्को भाग; मुख्य अङ्गबाट छुट्याइएको वा टुक्र्याइएको कुनै चिजको सानो अंश; टुक्रो; ठुन्को। a part, bit or piece of sth. **२.** खेतबारीको सँगैको अर्को भाग; जग्गा टुक्र्याउँदा छुट्याइएको अर्को सानो जग्गा; मुख्य जग्गासँग रहेको सँगैको अर्को सानो जग्गा। a piece of land connected with one's main plot; field. **–थुन्का–** ससाना टुक्राहरू; टुक्रैटुक्रा। (of breaking) into many pieces; smithereens.

थुन्दुल्या /tʰundulja > tʰunduljɑso *&* **tʰundulja nɪ mundulɑso/ –** [वि. *adj.*] (मुन्द्री, बुलाकी) गहना-गुरिया फुकालेको वा नलगाएको; बुच्चो। (of body parts like ears, nose) having no jewellery; without jewellery.

थुन्य /tʰunjə/– [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**थर्न्य /tʰərnjə/**)

थुम्न्य /tʰumnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**तुपिन्य /tupɪnjə/**)

थुम्बु /tʰumbu/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**छाकी /tʃʰɑkɪ/**)

थुर्नूःन्य /tʰurnʊ́jə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कच्ची बाटो आदिमा वाहनमा चढेर यात्रा गर्दा थचारिनु। to be tired and exhausted when the vehicle you are riding keeps jolting.

थुर्थुर /tʰurtʰur/ – [ना. *n.*] कुनै आकस्मिक घटना घट्छ वा दुःखद सन्देश सुनिन्छ कि भनी मनमा भइरहने सन्देह र त्रासको अनुभूति। worry or fear that sth unpleasant may happen; apprehension.

थुल /*plv.* **tʰul** > *hmlv.* **rtʰul/ –** [ना. *n.*] तान बुन्दा धागालाई दायाँबायाँ गर्दै हाल्ने धागो बेरिएको साधन; सटल; थुरी। a tool used in making cloth to pull a thread backwards and

forwards over the other threads that pass along the length of the cloth; a weaving shuttle.

थुल्दुल /tʰuldul/ – [ना. *n.*] सुत्न नपाएर निद्रा नपुग्ने स्थिति; अनिँदो। when your are short of sleep; sleeplessness.

थुव /tʰuwə/ – [ना. *n.*] भित्रभित्र रगत, पिप जम्न गएर बनेको घाउ। internally infected wound; a boil.

थुसिन्य /tʰusɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** घोप्टो पर्नाले सोभित्र रहेको चिज पोखिनु; घोप्टिनु; खन्याइनु। to fall off sth; to spill. **२.** टाउको तलतिर धसिने गरी खस्नु; झर्नु। to fall headlong.

थू /tʰʊ́/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा, प्रसङ्ग आदिको आरम्भ; प्रारम्भ; शुरुवात; थालनी; उठान। beginning commencement. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] थालनी गर्नु; शुरुवात, उठान वा आरम्भ गर्नु; थाल्नु। to begin or to commence sth. > **थूःसिन्य /tʰʊ̆sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कामकुराको प्रारम्भ गर्नु; लागिपर्नु; काममा हात हाल्नु; काम शुरु गर्नु; कुनै कुराको उठान गर्नु; थाल्नु। to start out sth; to instigate; to start off.

थें /tʰẽ(ŋ) > **(r)tʰẽ/–** [ना. *n.*] (प्राणी) फिलोसहित खुट्टाको पूरै भाग। whole of an animal's leg including spleem.

थेʔ /tʰeʔ/ – [ना. *n.*] हत्केला थापेर केही माग्दा प्रयुक्त हुने शब्द। a word used while asking for sth in your palms.

थेका /tʰekɑ/ – [ना. *n.*] जुनार जस्तै आकारप्रकारको, बोक्रा हुने अमिलो फल वा सोको बोट; ज्यामिर। citron; citrus fruit.

थेका´ /tʰekɑ́/ – [ना. *n.*] दही, मही आदि राख्न प्रयोगमा आउने काठको भाँडो; ठेकी। round wooden vessel (for holding curd, whey, etc.) ☞ (**तुकुर्या /tukurjɑ/**) *for picture.*

थेङ्गैन्य /tʰeŋgəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गह्रौं र असजिलो चिजलाई सजिलै गरी बोक्ने-उचाल्ने गर्नु। to make sth heavy easy to lift or handle.

थेनेʔ /(o)tʰeneʔ/ – [ना. *n.*] **१.** तरल चिज राखिएको भाँडाको पिँधमा जम्न पुगेको ठोस वस्तु; थिग्रेनी; निथार। settled matter at bottom of liquid; sediment; dregs. **२.** लेदो चिज; अर्ध तरल पदार्थ। thick and sticky substance.

थेप /tʰep/ – [ना. *n.*] एक पटकमा टप्कने तरल चिजको अंश; थोपो। a very small amount of liquid that forms a round shape; a drop. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] तरल पदार्थ थोपाथोपा भई खस्नु; चुहुनु; तुर्कनु। (of liquid) to fall in small drops; to drip; to trickle.

थेपन्या /tʰepənjɑ/ – [ना. *n.*] पानी पर्दा छानाको छेउ वा किनाराबाट झर्ने पानी; बलेनी; तप्केनी। the water which drops from eaves.

थेप्प्यास्न्य /tʰeptʃjɑsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) तलतिर थिचिएर चेप्टो हुनु; चेप्टिनु; धसिनु। (of an object) to be dented.

थेलमाथेल /tʰelmɑtʰel/ – [ना. *n.*] भिडमा कोचिएर बस्ने वा हुत्तिँदै अगाडि बढ्ने काम; परस्परमा खाँदिने अवस्था; कोचाकोच। an act of pushing through a crowd; being crammed.

थेःव¹ /tʰeːwə, *ant.* **tʃɪrɪ̰ᵘ/ –** [वि. *adj.*] पन्यालो, फिकापन नभएको; बाक्लो; लेदोयुक्त। (of liquid) thick, condensed; viscous.

थेःव² /*ant.* **rʊ̃wə/ –** [वि. *adj.*] बाक्लो हुने गरी

रौं उम्रेको । having thick hair or colour.

थेवा /**tʰewɑ**/ – [ना. *n.*] बुद्धिमत्तापूर्वक बोलिएको तर्कपूर्ण कुरो; कुनै कुराको खास मतलब वा अर्थ; तुक । the essence of one's talk; a wise expression.

थेस /**(o)rʰes**/ – [ना. *n.*] तान बुन्दा कसिने कसाइ; कस्ने काम। tightness while weaving threads in a loom; or an act of tightening the threads up in a loom.

थैंन्य /**tʰɜ̃ˈnjə**, *syn.* **tʰənnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** आवश्यक मालमत्ता, वस्तुको परिमाण, खर्च, सामल आदि पुग्दो वा पर्याप्त हुनु; पुग्नु। (of things) to be enough for a particular purpose; as much as you need; to be sufficient; to be adequate. **२.** कुनै नापमा लम्बाइचौडाइ पुग्दो हुनु । to have sufficient length and breadth. **३.** एक ठाउँबाट अर्को ठाउँसम्म सार्न/पुऱ्याउन हात वा अन्य कुनै चिजको सहायताले भ्याउनु; पुग्नु । to be able to stretch your hand far enough to touch sth or pick sth up; to reach.

थैन्य /**tʰəˈnjə**, *mḍ.* **seke**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कानद्वारा आवाज थाहा पाउनु; ध्वनि ग्रहण गर्नु; सुन्नु । to hear. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] अरूले बोलेको कुरा थाहा पाउन ध्यान दिएर सुन्नु । to listen (to sb/sth).

थैयाथैया /**tʰəˈjɑtʰəˈjɑ**/ – [ना. *n.*] **१.** लगातार ठूलो स्वरले रुनेकराउने काम। an act of crying loudly for a long time. **२.** रोक्नै नसक्ने गरी रोएको बच्चाको लामो रोदन; चर्को किसिमको रुवाइ। a long loud cry of a child.

थोंसैन्य /*v.t.* **tʰõsəˈnjə**, *v.i.* **tʰũ(ŋ)sɪnjə**/ – [प.भे. *plv.*] चालु कामकुराको लगत्तै अर्को काम थप्नु । to have another task before completing the ongoing one.

–थो /**tʰo**, *syn.* **tʰoko**/ – [ना. *n.*] सङ्ख्यावाची शब्दका पछिल्तिर लागेर थरी, प्रकार आदि बुझाउने प्रत्यय (*e.g.* त+थो = तथो "एक थरी", ऩे+थो = ऩेथो "दुई थरी", ऽों+थो = ऽोंथो "तीन थरी" आदि) प्रकार; थरी । a type (one type, two types, three types)

थोʔ₁ /**tʰoʔ**/ – [ना. *n.*] ☞ (**खलक** /**kʰələk**/)

थोʔ₂ /**tʰoʔ**/ – [वि. *n.*] वंश परम्पराबाट आएको;आफ्नो पूर्वजहरूबाट आएको; बाबुआमाबाट प्राप्त, वंशानुगत। the process by which characteristics are given from a parent to their child through the genes; heredity.

थोका /**tʰokɑ**/ – [ना. *n.*] स्त्रीले नाडीमा लगाउने काँच, धातु, रबर आदिबाट बनेको आभूषण; चुरा । rings of stiff plastic, metal, etc. worn around the wrist by a woman; bangles.

थोका

थोकै /*plv.* **tʰokəˈ**, *syn.* **kozɑˈ**, *nblv.* **gosɑˈ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै काम पूर्ण हुन वा घटना घट्नै लागेको हुने किसिमले; पुगनपुग; लगभग; झन्डै। almost; nearly; approximately.

थोको /**tʰoko**/ – [ना. *n.*] थरी; प्रकार; किसिम; विविधता । a type; a variety.

थोको नि मोखो /**tʰoko nɪ mokʰo**/ – [ना. *n.*] कसैले खै के गर्ला र, के सोच्ला वा सम्झला र ! भन्ने भावमा वाक्यांशको अगाडि प्रयोग गरिने शब्द। an expression used to begin a sentence in the sense of 'what he/she will do, think about or remember'.

थोङ्गैःन्य /**tʰoŋgəˈːnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] (रोटी, फल आदि) खानेकुरा ठुल्ठुला गाँसमा चपाउनु ।

to take a big bite of bread, fruit, etc.

थोत्या /tʰotjɑ/ – [वि. *adj.*] बीचबीचको दाँत नभएको। an ear of corn from which some rows of seeds are missing.

थोनोःन्य /tʰonoːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चाल्नीमा चालेर खस्रो-मसिनो छुट्याउनु; चाल्नु। to sieve or sift.

थोनोःन्य

थोन्दोरो$_1$ – [ना. *n.*] फाँचाभित्र दूध गानिएर जम्ने र थुनमा खटिरो पनि हुने स्तनरोग; थुनेलो। a boil or swelling or malignant growth in the breast of a woman or in the udder of a cow, buffalo, etc. that has recently given birth to a baby.

थोन्दोरो$_2$ /tʰondoro/ – [ना. *n.*] फिलिङ्गो वा तातो चिज च्याप्ने, समाउने वा उठाउने काममा लिइने धातुको साधन; चिम्टा। a tool with two long parts that are joined at one end, used for picking up and holding things; tongs.

थोन्दोरो

थोपल्का /tʰopəlkɑ/ – [ना. *n.*] रङ; दाग आदि परेर बन्ने थोपो; बिन्दु; थोप्लो। a small round mark; a speck (of colour, ink, etc.); a dot; a point.

थोम्न्य /tʰomnjə, *mḍ.* **tʃɑkke**, *ant.* **bʰɑʔnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] दुई वा सोभन्दा बढी भिन्दाभिन्दै वस्तुलाई एकै ठाउँमा मिलाउनु; एकत्र वा सरोबरी गर्नु; संयुक्त तुल्याउनु; घुलमिल, छासमिस पार्नु; मिसाउनु। to mix two or more different things together.

थोर /tʰor/ – [ना. *n.*] **१.** भित्रको दृश्य बाहिरबाट नदेखियोस् भनी झ्यालढोकामा झुन्ड्याइने कपडा आदिको आवरण; पर्दा। a piece of cloth that is hung to cover a window; a curtain. **२.** दुई चिजलाई छुट्याउने बार; भित्ता। a wall; a partition. ~**क्वाः /kwɑː/–** मृत देहलाई ओढाइने कपडा; कात्रो। a long piece of cloth used to cover the dead body. **–न्य^1–** [स.क्रि. *v.t.*] बार वा छेको लाउनु; वरिपरिबाट कुनै चिजले घेर्नु; छेक्नु; पर्दा लाउनु। to surround an area with a fence; to provide curtains for a window or a room; to curtain sth; to separate sth off. **–न्य^2–** प्रकाश वा दृष्टि छेक्नु; नदेखिने गर्नु। to stop light from coming in; to make a place dark

थोल्न्य /tʰòlnjə, *ant.* **rɑ̤ʔnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] गएको ठाउँबाट काम वा लक्ष्य असफल भई रित्तो हात फर्कने हुनु; उपलब्धिविहीन भई फर्कनु। to return empty-handed.

थोसा /tʰosɑ/ – [ना. *n.*] मकै, धान, कोदो आदिको बोट काटेर खेतमा बाँकी रहेको फेद, टुँडो; छेस्को; ठोसो। short stalks left in the ground after a grain crop has been harvested; stubble.

थोसे /tʰosè/ – [ना. *n.*] बिस्तारैका साथ कहीं, कतै थुपुक्क बसिहाल्ने काम। an act of sitting down humbly or without any movement. ~**चुसि̤न्य /tʃusi̤njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बिस्तारै गरी थुपुक्क बस्नु। to sit down humbly or without any movement.

थोःस्या /tʰoːsjɑ/ – [ना. *n.*] कसैलाई आघात, चोट पर्न जाँदा प्रयोग गरिने माफीबोधक शब्द। word used when you are apologizing for sth; (I'm) sorry.

थौर /tʰəʷrə/ – [ना. *n.*] चोट, प्रहार आदिको कारणले एक्कासि खुत्रुक्क मर्ने वा मार्ने काम; भुतुक्क पर्ने/पार्ने स्थिति। when someone

is killed or dies suddenly because of a blow, attack, stroke, etc.

थ्याक्क /tʰjakkə/ – [ना. *n.*] **१.** दुईजनाबीच परस्परमा एक्कासि भेट हुने स्थिति; जम्काभेट। a meeting, especially one that is sudden, unexpected; an encounter. **२.** ठिक्कसित मिलेर वा जोडिएर रहने स्थिति; टयाक्क; ट्वाक्क। well-fitting.

थ्याद्यर /tʰjardjar/ – [ना. *n.*] **१.** ठिङ्ग उभिने काम। an act of standing upright. **२.** भन्नेबित्तिकै तुरुन्तै हुने उपस्थिति; तुरुन्तै हाजिर भएको अवस्था। when someone arrives immediately after they are summoned.

द

दाँन्य /*plv.* **dĭnjə**, *syn.* **dəŋnjə**, *nblv.* **romnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पकाएको चिज बढेर भाँडामा नअटाउने हुनु। (of cooking pots) to be overflowed with food. **२.** पकाइने चिजभन्दा भाँडो सानो भई पाक्नमा अधकल्चो हुनु। to be half-cooked because the quantity of food is more than the capacity of the pot. **३.** अघाएर पेट ढाडिनु; पेट फुल्नु। (of the stomach) to be full as if bursting; to swell.

दः/dɨ/ – [ना. *n.*] खानेकुराले पेट भरिने अवस्था; टन्न। when your stomach is full.

दःखिउँ /dɨkʰĩᵘ/ – [ना. *n.*] पूर्वबाट पश्चिम फर्कंदा बायाँतिर पर्ने दिशा; दक्षिण दिशा; दक्षिण। the south.

दःबःरिन्य /dɨbɨrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैको चियो गर्दा सुरक्षित ठाउँ लिँदै आफूलाई अरूले नदेख्ने गर्नु। to watch people secretly; to steal a look. **२.** कसैले थाहा नपाउने गरी लुक्नु; दब्नु। to go somewhere where you hope you will not be seen or found; to hide.

दःर्बिलो /dɨrbɪlo, dərlepo, *ant.* **fembatɑːwə, kɑːsɑ bomo, bomo/ –** [वि. *adj.* / प.भे. *plv.*] धेरै तौल भएको; गरुङ्गो; गह्रुँगो; भारयुक्त; बोझिलो। heavy; weighty.

दःसः /dɨːsɨː/ – [ना. *n.*] खानेकुराले पेट ढाडिएर पिराउला बिसन्चो होला जस्तो हुने अवस्था; उकुसमुकुस। the situation when you feel uneasy and restless because you have eaten too much or when you have an upset stomach.

-द /də/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर असमापिका क्रियामा रुपान्तरित गर्ने प्रत्यय। (*e.g.* पाँ+द = पाँद "बोलेर", बा+द = बाद "गएर" आदि।) suffix added to a root to change it into an imperfect part, having + -ed.

दक्क /*krlv.* **dəkkə**, *plv.* **pɑr, pɑ̃ˈ**, *glv.* **so**, *ulv.* **sjɑntə**, *hmlv.* **sjo/–** [वि. *adj.*] भएभरको; सारा; सम्पूर्ण; जम्मै; सबै। all; whole; entire; complete.

दगदगौ /dəgədəgəᵘ/ – [वि. *adj.*] तरल पदार्थले भुइँ, ओछ्यान आदि पूरै भिजेको; निथ्रुक्क भएको। (of floor, soil, bed, clothes, etc.) soaked through; waterlogged.

दन्दैःन्य /dəndəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दण्ड जरिमाना तिराउनु; क्षतिपूर्ति भराउनु। to fine sb (sth) (for sth/for doing sth); to cause to recompense sb (for sth).

दन्दन /də́ndə̀n/ – [ना. *n.*] राँको निस्केर हुर्हुर भई बल्ने अवस्था; आगाको दन्काइ। when a flame burns brightly. ~**चाँन्य /tʃɑ̃ɑ̃njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] आगो दन्केर बल्नु; हुर्हुराउनु। (of the flame) to burn brightly.

दप चाँन्य /dəp tʃɑ̃ɑ̃(ŋ)njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ज्वलनशील पदार्थमा सल्केर एक्कासि आगाको लप्का, राँको निस्कनु। to burst into flames.

दपदप /dəpdəp/– [ना. *n.*] ☞ (**दन्दन /dədən/**)

दप्सिन्य /dəpsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भाँडाभित्रको वस्तु भरिएर छचल्किनु। (of

liquid) to flow over the edge of a container; to spill out of (sth). **२.** तरल पदार्थ एकै ठाउँमा पर्नु; मिसिनु। (of liquid) to mix. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] दुबै पक्षको मेलापात, खनजोत आदि काम एकआपसमा मिलेर गर्नु; सबै पक्षको कामलाई सँगसँगै गर्ने गरी मिसिनु; कार्यगत एकता गर्नु। to collaborate to carry out farm work; to work together.

दब्का /dəbkɑ/ – [ना. *n.*] बटुकाभन्दा ठूलो डेक्चीभन्दा सानो, मझौला खालको काँसोको भाँडो। a medium-sized bronze pot, used for drinking liquor.

दमया /*plv.* **dəməjɑ**, *slv.* **nəŋərɑ/ –** [ना. *n.*] पिँध सानो भई मुखतिर ठूलो हुने छालाले मोहरिएको गजोले बजाइने वाद्य; दमाहा। a musical instrument usually consisting of a strip of skin stretched across a hollow copper/wooden frame and played by hitting with a stick; *damāhā.*

दमया

दमार /dəmɑr/ – [ना. *n.*] **१.** सधैंभरी हराभरा भइरहने बाक्लो जङ्गल; पातल; घना जङ्गल। evergreen dense forest in the mountains. **२.** बाक्लो भई उम्रेको झारपात। a clump of weeds; thick grass.

दःम्न्य /dəːmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दुई वा सोभन्दा बढी वस्तुहरूलाई संयुक्त तुल्याउनु; धेरै वस्तुहरूलाई आपसमा मिलाउनु; एकत्रित पार्नु; मिसाउनु; जोड्नु। to join two or more things together to form a single one; to combine (sth) with (sth); to assemble things; to join.

दम्फ्यानी /dəmfjɑnɪ/ – [ना. *n.*] ठूलो जातको हिँस्रक पक्षी; चिल। a golden eagle.

दरापदरापो /dərɑpdərɑpo/ – [वि. *adj.*] गम, खोटो आदि जस्तै लेसिलो; टाँसिने खालको; लेस्सादार; लेस्याइलो; च्यापच्यापे। sticky like glue; sticky; tacky.

दरेनदरेनो /*plv.* **dərendəreno**, *syn.* **dərɑpdərɑpo**, *nblv.* **lenleno/ –** [वि. *adj.*] (चिप्लो पदार्थ) वीर्य, यौनीरस, च्याल जस्तै च्याप्च्यापे; लेसिलो; लेस्सादार; च्याप्च्याप हुने खालको। (phlegm, semen, etc.) thick and sticky.

दर्द /dərdə/ – [ना. *n.*] कुनै व्यक्ति धन हुना वा नहुनाको अवस्था; आर्थिक स्थिति। lacking all money, recourses and possession; destitute.

दर्ब /dərbə/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा वा बिठ्याइँ आदि गर्न कसैले उक्साउँदा झन्झन् बढ्ने हौसला; हौसिने काम। instigation; encouragement.

दर्ला /dərlɑ/ – [ना. *n.*] **१.** बाटुलो हुने गरी बनेको वा बनाइएको कुनै चिजको डल्लो। a round object or piece of sth. **२.** ☞ (**गुल्फा /gulfɑ/**)

दर्लेपो /dərlepo/– [वि. *adj.*] ☞ (**दःर्बिलो /dɨrbɪlo/**)

दर्लैंन्य /dərləˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] डोरी, धागो आदिलाई गुँथेर डल्लो पार्नु; गुँथ्नु। to roll a thread or rope into a ball.

दर्लैंसिन्य /dərləˈsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सुत्नको लागि ओढोभित्र गुट्मुटिनु। to bundle yourself up in a blanket, quilt, etc.

दर्सैंःन्य /dərsəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पूरा भइसकेको कुरा वा विषयलाई फेरि दोहोऱ्याएर जाँच्नु, हेर्नु वा गर्नु। to revisit or re-examine sth. **२.** दोहोरी गीतमा दिएको उत्तरलाई पुनः दोहोऱ्याएर गाउनु। to

sing again after giving a reply in the song called *dohori* that involves two parties. **३.** दोहोऱ्याइ-तेहऱ्याइ गरी बोल्नु; पुनः उच्चारण गर्नु। to repeat time and again what you have said; to say again.

दःल /dəːl, dələ/ – [ना. *n.*] शारीरिक सन्तुलनको लागि आवश्यक पर्ने शक्ति, ऊर्जा; शारीरिक बल। the physical strength that you require to do sth; physical energies; stamina.

दलवा /dələwɑ/ – [ना. *n.*] छ्याङ् पकाउने उद्देश्यले खम्रो गरी पिँधिएको वा पिसिएको मकै आदि; खम्रो पीठो। the flour that has been coarsely ground for the purpose of brewing *chhyāng*; coarse flour.

दवाऱ्या /dəwɑrjɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**महजरी /məɦədʒəriː/**)

दह /dəɦə/ – [ना. *n.*] स्थायी रूपले पानी जम्मा भएको ठाउँ; ठूलो पोखरी; ताल। a pond; a lake.

दहकैन्य /dəɦəkəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिज वा कामकुरा पुग्लापुग्ला जस्तो हुनु। to be nearly sufficient.

दाँ /dã/ – [ना. *n.*] **१.** दियालो हुने, खोटो निस्कने र सिन्काका झुप्पा जस्ता पात हुने सुरिलो जातको रुख; सल्लो। a pine tree. **२.** फणाकार विषालु सर्प; नाग। a snake; a serpent.

दाँ

दाँकिन्य /dãkɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै कुराको गहिरो चाहना गर्नु; मनले ताक्नु। to desire sth; to long for sth. **२.** एकटक लाएर हेर्नु; नियाल्नु। to look closely or carefully at sth; to peer. **३.** निशाना सोझ्याउनु; लक्ष्य गर्नु; ताक्नु। to point sth at sb/sth; to aim sth at sb/sth; to aim (for sb/sth). **४.** मौका पर्खेर बस्नु; अवसर कुर्नु। to lie in wait; to wait for a chance.

दाँची /*plv.* dãtʃiː, *nblv.* dãsiː/ – [ना. *n.*] सल्लाको रुखबाट निस्कने लेस्याइलो पदार्थ; खोटो। pine resin.

दाँजिन्य /dãdʒɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दुईभन्दा बढी वस्तुहरूबीच गुण, रुप, तौल, महत्त्व आदिमा तुलना गर्नु; दाँज्नु। to compare.

दाँजिसिन्य /dã(ŋ)dʒɪsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आफू उत्तम हुन, जित्न, माथि, पहिलो हुन होडबाजी गर्नु; कोभन्दा को कमको प्रतिस्पर्धा गर्नु; हारजितको खेल खेल्नु। to compete (with/against sb) (for sth); to compete (in sth) (against sb).

दाँजें /dã(ŋ)dʒẽ(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** काटेको जनावरको मुटु, कलेजो, आन्द्रा, भुँडी आदि। entrails of an animal. **२.** प्राणीको शरीरभित्र रहने मुटु, आन्द्रो, कलेजो आदि भित्री अवयवहरू। entrails; the inner organs of a person or animal; innards.

दाँथा /dã(ŋ)tʰɑ/ – [ना. *n.*] मकै, ऊखु आदिको डाँठ। a stalk of maize, sugarcane etc.; a stalk.

दाँथ्या /dã(ŋ)tʰjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** फल नलागेको अन्नको बोट। (of plants) not bearing seeds. **२.** बालबच्चा साथमा नभएको वा नरहेको; एक्लो। childless.

दाँदाँःव /dãdãːwə/ – [वि. *adj.*] सलक्क परेको; सीधा; सुरिलो। not curved; straight.

दाँदाकोलोलो /dãdɑkololo/ – [ना. *n.*] धेरैजनाले एकजनालाई तेर्सो पारी माथि उचालेर कतै लाने काम; झ्याइँकुटी। an act of carrying sb to a destination by lifting them by a group of people.

दाँदी /dãdiː/ – [ना. *n.*] **१.** हलो र जुवालाई

जोड्ने लामो डन्डी; हरिस। a long wooden pole that joins the plough to the yoke. **२.** शवलाई बोक्न काँधमा राखिने लामो काठ (खासगरी हरिस)। such a pole used to carry a dead body.

दाँव /dã(ŋ)wə, *ant.* **gʰõtjɑ/ –** [वि. *adj.*] **१.** सलक्क परेको; सुरिलो। straight; upright. **२.** बाङ्गोटिङ्गो नभएको; सीधा। continuing in one direction without bending or curving; (of objects) straight.

दाँस /dãsə/ – [ना. *n.*] छालामा डसेर रगत चुस्ने एक प्रकारको झिँगा जस्तै किरा; डाँस। a horsefly.

दा /dɑ/ – [नायो. *post.*] शब्दको पछिल्तिर जोडिई अर्थमा "तिर" र "नेर" आदि भाव बुझाउने प्रत्यय; कतैपट्टि; तर्फ; तिर। (*e.g.* "आदा = यता, होदा = त्यता, नदा = त्यता" आदि।) suffix which is used to mean ' towards, near'.

दाइन/dɑɪnə/ –[ना.*n.*]**१.**देवीदेवता,मृतात्मामा हुने भनिएको सन्तुष्टि वा खुसी; कसैलाई गुन लगाउँदा उसले आफूप्रति उपकार सम्झिने काम; कृतज्ञता। (of common beliefs: of deities or spirits) gratefulness; gratitude. **२.** मनाउन वा रिझाउन खोजिएको मानिसबाट देखिने स्वीकारोक्तिको भाव। forced approval.

दाइनिदवलो /dɑɪnɪdəwəlo/ – [वि. *adj.*] स्वाभाविक आकारप्रकार नभएको; जस्तो हुनु पर्थ्यो त्यस्तो नभएको; अस्वाभाविक आकारको; नमिल्दो; नसुहाउँदो; छाँटकाँट नमिलेको; भद्दा। different from what is usual or expected; abnormal; unusual; ugly.

दाउरी /dɑʷrɪ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**गलाँ /gəlã(ŋ)/**)

दान्न्य /dɑʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सर्पले डस्नु; मौरी, बारुलो आदि किराले खिल्नु; खिल गाड्नु; चिल्नु। (of insects/snakes) to bite; (of insects) to sting.

दागु/*slv.* **dɑgu**, *hmlv.* **bɑgɪ**, *plv.* **bɑge/ –** [वि. *adj.*] **१.** आमाका दाजु (हरू) लाई सम्बोधन गरिने साइनो। word used to address mother's elder brother(s). **२.** बुबाको जेठान; (आफ्ना बुबाभन्दा जेठो) पत्नीको बुबा; ठूलो मामा; ठूलो ससुरा। mother's elder brother(s); the elder maternal uncle; elder father-in-law.

दाङ्गा /dɑŋgɑ, *ant.* **kɑ̣mɑ/ –** [ना. *n.*] कुकुरको भाले जात; भाले कुकुर। a male dog.

दाङ्गादोङ्ग /dɑŋgɑ (nɪ) doŋgə/ – [ना. *n.*] भएजति सबै सिद्धिने वा सिध्याउने काम; रित्तै गर्ने वा हुने स्थिति। an act of finishing, completing or using up whatever is there; when sth is emptied out.

दादरा/dɑdərɑ/ –[ना.*n.*] प्रायः बालबच्चालाई कडा ज्वरो आएर शरीरभरी मसिना बिमिरा आउने एक रोग; दादुरा। an infectious disease which produces small red spots all over the body; measles.

दादू /dɑdʊ/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**खुगु /kʰugu/**)

दान्ज़ाकाउ /(o)dɑnzɑkɑʷ/ – [वि. *adj.*] आकार, गुण, आयतन आदिमा बराबरी हुने गरी मिल्दो; मध्यम आकारको; ठिक्कको। medium-sized; of a correct size.

दान्ना/*slv.* **dɑnnɑ**, *syn.* **dʰɑrɑ**, *plv.* **dãdɑ/ –** [ना. *n.*] सामान्य सतहभन्दा माथि चुलिएको भूभाग; डाँडो। an area of land that is higher than the land around it; a hill.

दान्य /danjə, *md.* dʒaɲke/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै कामको थालनी गर्नु; काममा हात हाल्नु; शुरु गर्नु। to start doing sth; to get down to sth. **२.** अङ्गीकार गर्नु; आफ्नो बनाउनु; स्वामित्त्व स्वीकार्नु। to accept sth; to accept one's ownership of sth. **३.** स्वीकृति दिनु। to give permission.

दाप्दुप /dapdup/ – [ना. *n.*] एकै ठाउँमा पर्ने गरी सोहोरसाहर गर्ने काम। an act of collecting sth together.

दाबिली /dabɨliː/ – [ना. *n.*] चुरा आदि नलगाएको खाली हात। a woman's hand with no bangles.

दाबर्‍या /dabərja/ – [वि. *adj.*] **१.** बायाँ हातगोडा बढी चलाउने मान्छे; बायाँ हाते; देब्रे। (of people) left-handed. **२.** पूर्वतिर फर्कंदा उत्तरतिर पर्ने शरीरको अङ्ग वा भाग; बायाँ। on the side of your body which is towards the west when you are facing north; left.

दाबी /dabiː/ – [ना. *n.*] ढिँडो ओढाल्न वा पानीमा डुङ्गा चलाउन प्रयोग हुने चेप्टो, लाम्चो प्रकारको साधन; दाबिलो। a large wooden-spoon like a spatula for stirring flour meal or mush; a wooden spatula; a pole used to propel a boat; an oar.

दाबी

दाम /dam/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] भाङ्को लोत्ताको ठूलो मूठो। a big bundle of hemp bark.

दार /dar/ – [ना. *n.*] **१.** नुन, चिनी, तितो, पिरो, टर्रो, गुलियो आदिलाई जिब्राले लिने अनुभव; स्वाद। taste. **२.** सूर्य, आगो आदि ताप दिने चिजबाट प्राप्त हुने न्यानोपनको अनुभूति। the state or quality of being warm. **३.** छुवाइको अनुभव; छुँदा हुने ज्ञान; स्पर्शानुभूति। the sense by which the texture, shape, and other qualities of objects are felt through contact with parts of the body; touch. **४.** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] काठको भाँडाकुँडा बनाउन र डाले घाँसको रूपमा प्रयोगमा आउने लाम्चो पात हुने एक वनस्पति; दार। a particular kind of tree with a hard wood from which vessels are made. Its leaves are also used as fodder; Boehmeria rugulosa.

दारदार /dardar/– [ना. *n.*] जाँड, रक्सी आदि पिउँदा वा मुख्य भोजन गर्दा स्वादिलो बनाउन खाइने तिहुन, तरकारी, अचार, चटनी आदि खानेकुरा; सितन। pickle or tidbits eaten with a drink or other foods; nibbles; snacks.

दारु /daru/ – [ना. *n.*] गन्धक, सोडा, गोल आदि मिसाएर बनाएको ज्वलनशील बिस्फोटक पदार्थ; बारुद। gunpowder.

दारो[1] /daro, ɦugupo, muĩwə/ – [वि. *adj.*] घमाइलो; न्यानो। sunny; warm.

दारो[2] /daro, *ant.* zʰjarljanɪzʰɪrliːwə/ – [वि. *adj.*] प्रचण्डरूपले घाम लागेको; टण्टलापुर। (of sun) glaring; scorching.

दारो[3] – [वि. *adj.*] खानेकुरामा नुनको मात्रा बढी भएको; नुन धेरै लागेको (of food) too salty.

दार्न्य /darnjə, *md.* mjaŋke/– [स.क्रि. *v.i.*] **१.** खानेकुराको स्वाद जाँच्न थोरै खाई हेर्नु; चाख्नु। to taste food. **२.** अनुभव लिनु; नवीन अनुभव सँगाल्नु; भोग्नु। to experience. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] न्यानोपनको अनुभव गर्नु। to feel warmth of sth.

दाःर्न्य /daːrnjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**१, ३. दार्सिन्य /darsɪnjə/**)

दार्सिन्य /darsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** स्पर्शको अनुभव गर्नु; छुवाइको अनुभव हुनु। to

perceive something using the sense of touch; to feel sth by touching. **२.** ताप वा न्यानोपनको महसुस गर्नु। to feel warmth of sth like sun, fire.

दाल /*plv.* **dal**, *plv.* **pən**/ – [ना. *n.*] शिशुलाई न्यानो राख्नको लागि ओढाइने कपडा। swaddling clothes. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] बच्चालाई न्यानो राख्न कपडाले बेर्नु। to swaddle a child in warm clothes.

दाला /**dala**/ – [ना. *n.*] जनावरलाई खुवाउन पातसहित काटिएको रुखको हाँगो; डालेघाँस। foliage used as fodder.

दाल्यासोर /**daljasor**/ – [ना. *n.*] मन नपरेको व्यक्तिसँग मन नपराई नपराई गरिने संक्षिप्त कुरा; एकोहोरो र छोटो सम्वाद। a short talk with someone who you do not like; one-way talk.

दासाबिसा[१] /**dasabisa**/ – [ना. *n.*] अर्थ न बर्थसित गरिने प्रलाप; बकवास; होस खुस्केकाले गर्ने कुरा। pointless or meaningless talk; nonsense; delirious talk.

दासाबिसा[२] – [ना. *n.*] ☞ (**अःर्न्या** /**əːrnja**/)

दास्न्य /**dasnjə**/ – [निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**तान्य** /**tanjə**/)

दिँकुरा /**dĩkura**/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**गम्दर्ला** /**gəmdərla**/)

दि /**di**/ – [निपा. *part.*] ज्ञात र अज्ञात भन्ने बुझाउने वाक्यको अन्तिम अव्यय शब्द; "सायद" वा "सके" को सम्भावनात्मक भाव जनाउने निपात; रे; अरे। a word used to indicate that the preceding words are reported speech or that the information is secondhand; they say; I heard.

दिउरी /**diʷriː**/ – [ना. *n.*] डाडु, पन्यु आदि सामान राख्न बनाइएको चोयाको लाम्चो, डोलो भाँडो। a cone-shaped basket made of bamboo splits, used for keeping cutlery.

दिउसिन /**diʷsin**/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] सेतो बोक्रा र खस्रा पात हुने, प्रत्येक काण्डमा झुप्पा लाग्ने दुधिलो फल र बोट; अञ्जिर। fig tree; fig.

दिक /**dik**/ – [ना. *n.*] चल सम्पत्ति वा धितो राखेर लिएको ऋण नतिरुञ्जेल उक्त सम्पत्ति हकभोग गर्न पाउने गरी लेखिने कागत वा सो प्रक्रिया; दृष्टिबन्धक। a deed of mortgage with a sight of assets.

दिकराँ /**dikərã**/– [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**च्यापना** /**tʃjapəna**/)

दिक्क /**dikkə, ɦəlak, wakkə, nirtʃʰjat**/ – [वि. *adj.*] टुङ्ग्याउन गाह्रो हुने कामकुराबाट आत्तिएको; दिकदार; हैरान। restless; fidgety; dejected; disappointed.

दिथैन्य /**ditʰəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] किटेर, एकै दृष्टि लाएर वा एक टकले हेरिरहनु; ध्यानपूर्वक हेर्नु; नियाल्नु। to examine sb or sth closely and carefully; to peer; to scrutinize.

दिबारी /**dibiriː**/ – [ना. *n.*] ☞ (**तुकी**[१] /**tukiː**/)

दीपो /**diːpo**/ – [वि. *adj.*] ज्ञान, तन्त्रमन्त्र आदि सिकेर पोख्त भएको; राम्ररी तालिम पाएको; दीक्षित। versed in sth (such as black arts). > **दीप्न्य**[१] /**diːpnjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] तन्त्रमन्त्रद्वारा युक्त हुनु; बोक्सेरो टुनामुनाबाट पोख्त हुनु; बोक्सी बन्नु। to be versed in magic, witchcraft; to become a witch. > **दीप्न्य**[२]– शिक्षा, ज्ञान आदिबाट परिपक्व हुनु; दीक्षित बन्नु। to be qualified or fully trained; to be versed in sth.

दुँदा /**dũda**/ – [वि. *adj.*] (मानिस वा प्राणी)

हात वा खुट्टा विकृत भएको; विकलाङ्ग। crippled; maimed; deformed. > **दुँदास्न्य /dũdɑsnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] खोच्याङ खोच्याङ गरी पाइला सार्नु; लङ्गडो हिँडाइ हिँड्नु; खोच्याउनु; लङ्गडाउनु। to walk slowly and with difficulty because of having an injured or painful leg or foot; to limp.

दुँदू /*plv.* **dũdʊ**, *glv.* **dəndu**, *slv.* **dənnu**/ **–** [ना. *n.*] एक बोटमा प्रायः एकै पोटी मात्र हुने एक किसिमको स्वादिलो लसुन; छ्यापी। a vegetable that looks like garlic with a very pungent taste, but unlike garlic, it has only one clove.

दुई /duiː/ – [ना. *n.*] सीमा नाघेर खर्च गर्दा लाग्ने भनिएको अन्न, धनको सराप; अन्न, धन जथाभावी खर्च गर्दा हुने अभाव र अनिकाल। (of common beliefs) famine resulted from the waste of food, wealth.

दुकी /dukiː/ – [ना. *n.*] ☞ (**तुङ /tuŋ/**)

दुखुना /dukʰunɑ/ – [ना. *n.*] **१.** आत्मीयजनसँग प्रकट गरिने मनको पिर, मर्का, दुखेसो, असन्तुष्टि आदिको पोखाइ वा दुःख सुखका वृत्तान्त। grievances that you share with your near and dear ones. **२.** दिल खोलेर गरिने मैत्रीपूर्ण कुराकानी; एकान्त वार्तालाप। friendly talk; heart-to-heart talk. ~**मेहना /meɦənɑ/–** दुःखसुखको बारेमा गरिने पारस्परिक भलाकुसारी। pleasantries.

दुखैन्य /dukʰəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.t.*] **१.** खाएको खाना नपचेर शरीरलाई पिराउनु; अपच हुनु। to suffer from indigestion. **२.** आफूलाई सहयोग गर्न कसैलाई बाध्य तुल्याउनु; जोरबलका साथ सहयोग माग्नु। to compel someone to help you.

दुप्न्य /dupnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अलग-अलग वा छरिएर रहेका चिजबीजलाई एकत्र पार्नु; सङ्ग्रह गर्नु; सोहरसाहर पार्नु; बटुल्नु। to bring things together that have been scattered around; to gather sth (together/up). > **दुप्सिन्य[1] /dupsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] तरल पदार्थ अन्यत्र बग्न नपाएर कतै जम्मा हुनु; पानी जम्नु। (of water) to collect in or form a pool; to pool. > **दुप्सिन्य[2]–** फाँचामा दूध जम्मा हुनु। (of milk) to collect in the udder. > **दुप्सिन्य[3]–** अन्न-धन, चिजबीज आदि जम्मा हुनु; बटुलिनु। (of wealth, money etc.) to be collected; to be accumulated. > **दुप्सिन्य[4]–** कुनै कार्यक्रम, भेला आदिमा जम्मा हुनु; भेला हुनु। to come together as a group; to assemble; to gather. > **दुप्सिन्य[5]–** रोदी बस्नको लागि केटीहरू जम्मा हुनु। to assemble to participate in *rodi* (of girls).

दुलाहा /dulɑɦɑ, *syn.* **boŋgɑʔ/ –** [वि. *adj.*] विनाउद्देश्य घुमफिर गर्ने; अनावश्यक काममा डुलिरहने; घुमुवा; बरालिने; डुलुवा। a wanderer; a loiterer; a vagabond; a loafer; a drifter.

दूम्न्य[1] /dʊmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एकै प्रयोजनमा आउने भिन्दाभिन्दै वस्तुहरूका प्रकार वा सङ्ख्या पुग्नु; गन्ती गर्दा सङ्ख्या पुग्दो हुनु। (of some similar, uniform things) to be enough in number.

दूम्न्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**सुदुम्न्य/sudumnjə/**)

देंगर /dẽgər/ – [ना. *n.*] दुई बहिनीका नातिनातिनी बीच हुने दाजुभाई, दिदीबहिनीको साइनो वा सम्बन्ध। term of address used by someone to show the affineal relationship between grand children of two or more sisters.

देउराली /deurɑlɪ/ – [ना. *n.*] **१.** पहाडको

दुई चुली माझको घाँटी; उकालो सिद्धिएर डाँडो पार हुनेनेरको होचो भाग; भञ्याङ। a gorge; a mountain pass. **२.** वनमा रहने विश्वास गरिएको देवीदेउता; बनदेवी। deities that are believed to dwell in forest; forest deities.

देगल्देगलो /degəldegəlo, *syn.* **debeːdebeːwə/ –** [वि. *adj.*] (कुनै चिज) कडापन नभएको; छुँदा तलतिर धसिने खालको; गिलो; नरम; कमलो। spongy; marshy; soggy; boggy.

देम्बर /dembər/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] असौज, कात्तिक महिनातिर पाक्ने, लिचीसँग मिल्दो जुल्दो रातो प्रकारको स्वादिलो फल। a type of fruit that looks like lychee.

देर्‍या /derjɑ/ – [वि. *adj.*] टेडो पाराले हेर्ने; टेडो दृष्टि भएको। having a squint.

देसाउर्‍या /desɑurjɑ/ – [ना. *n.*] अरू ठाउँबाट भखरै आएको बिरानो मान्छे; नवआगन्तुक। a newcomer; a visitor; a stranger.

देसामार /desɑmɑr/ – [ना. *n.*] अँध्यारोमा वा नदेखिएको कुनै दिशातिर लक्षित गरी ताक्न वा हान्नको लागि अनुमान लगाउने काम; दिशाको अन्दाज। an act of guessing the target in the darkness; an act of guessing direction.

दैःनी /dɨˈnɪ/ – [ना. *n.*] कसैको आडमा मृतात्मा चढेर बोल्ने काम; प्रेतात्माको छुवाइ; लागो। an act of speaking unconsciously when a person is possessed by ghosts or evil spirits; possession by ghosts or evil spirits.

दैःन्य /dəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खसे-हराएको चिज वा हराएको व्यक्ति फेला पर्नु; भेट्टाउनु; प्राप्त गर्नु। to get back sb/sth that was lost; to find; to obtain. **२.** जीवनमा विभिन्न प्रकारको अनुभव गर्नु; व्यहोर्नु; खेप्नु; भोग्नु। to experience different things in your life; to go through different things. **३.** बच्चालाई जन्म दिनु; बच्चा पाउनु; बच्चा पैदा गर्नु; जन्माउनु; सुत्केरी हुनु। to give birth to a baby; to deliver a baby. **४.** कुनै सङ्क्रामक रोगले भेट्टाउनु; रोग लाग्नु; रोग सर्नु। to get an illness; to catch a disease. **५.** दुष्कर्मको परिणाम भोग्नु; सजाय पाउनु; दण्डित हुनु। to be punished for some wrong deed. **६.** [स.क्रि. *v.t.*] विवाहमा ज्वाईले पत्नीभन्दा बढी उमेरका माइती पक्षका सबै नातागोतालाई (रक्सी, कपडा तथा आवश्यक दस्तुरले) ढोगभेट गर्नु। to offer a gift (liquor, clothes and money) to the in-laws who are older than the bride in the wedding ceremony (by the bridegroom).

दैःनान्य /dəˈːnɑnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आफूभन्दा अगाडि गइरहेकोलाई दौडेर भेट्न पुग्नु। to catch up (with sb). **२.** दुःख, कष्ट, बिमारी परेकोलाई कोसेली उपहार आदि लिई सान्त्वनाको लागि भेट्न जानु। to visit a sick person with some gift.

दैःसिन्य$_{१}$ /dəˈːsɪnjə, *mḍ.* **ḍupke dʒorɦuke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] परस्परमा भेटघाट गर्नु; भेट्नु; भेट हुनु; मिलन हुनु। to meet.

दैःसिन्य$_{२}$ /dəˈːsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] परस्परमा भेटघाट गर्नु; भेट्नु; भेट हुनु; मिलन हुनु। to meet. शारीरिक (यौन) सम्पर्क गर्नु; समागम गर्नु। to copulate.

दोंक /dõkə, doŋkə/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**भाःक /bʰɑʔkə/**)

दोंकाकःली /dõkɑkɨliː/ – [ना. *n.*] काँक्रो जस्तो गुदी, परबर आकारको फल भई लहरे

बोटमा फल्ने, एक खालको जङ्गली फल; गोलकाँक्री। a type of wild fruit that looks like cucumber.

दोंता /dõtɑ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] **१.** छतबाट खसेको पानी (जम्मा गर्न) थाप्न वा जनावरलाई चारा दिनको लागि खोपेर बनाइएको काठको मुढो। a wooden vessel carved out of a single log, used to collect the water falling off the eaves or to give fodder to the cattle. **२.** ☞ (**धोंथो /dʰõtʰo/**)

दोंद /*plv.* **dõdə**, *hmlv.* **dʰõtʰo/** – [ना. *n.*] माथिबाट पानी खसालेर घट्टलाई घुमाउनको लागि कुलो जस्तो हुने गरी खोपेर बनाइएको काठ; काठे कुलो। a wooden channel that is connected to the water mill to supply power.

दोंदरा /*plv.* **dõdərɑ**, *hmlv.* **dõdər**, *glv.* **kogɑŋ/** – [ना. *n.*] जमिनमुनि वा कुनै वस्तुभित्र परेको ठूलो भ्वाङ; सुरुङ। a hollow space on the earth or sth; a tunnel.

दोंदर्‍या /dõdərjɑ/– [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**सःरिप /sirɪp/**)

दोखा /dokʰɑ/ – [ना. *n.*] संरक्षक वा कुनै सहारा नभएको; असहाय; आमाबाबु मरेको; अनाथ; टुहुरो। an orphan; a helpless child.

दोछ /*plv.* **dotʃʰə**, *nblv.* **bʰɑrdʒjɑ/** – [ना. *n.*] **१.** सक्कली नामको सट्टा गिज्याएर सम्बोधन गरिने नक्कली नाम। a nickname. **२.** कुकर्मको कारण बन्न गएको दुर्नाम; कलङ्कित नाम। an infamous name. **३.** अनाहकमा कसैलाई लगाइने आरोप; मिथ्यारोपण। false accusation. **४.** कुनै कारण बन्न गएको कलङ्क। ill fame; bad name.

दोछैन्य /dotʃʰə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** झुटो आरोप लगाउनु; बात, खोट वा अभियोग लगाउनु; मिथ्यारोपण गर्नु। to accuse someone without any proof; to allege. **२.** स्त्री र पुरुषबीच अनैतिक सम्बन्ध (लसपस) रहेको आरोप लगाउनु। to accuse a person of having a clandestine affair with someone else. **३.** अघोषित जातिच्युतको आरोप लगाउनु; जात खसेको भन्नु। to say that someone has fallen from or lost their caste.

दोदोर /dodor/ – [ना. *n.*] ठूलो खालको कराही। a cauldron.

दोन /don/ – [ना. *n.*] पङ्क्तिवद्ध भई उभिने काम; लामबद्ध ताँती। an act of standing in or joining a queue, row, line, file; a procession. > **दोनदोन /dondon/**– पङ्क्तिवद्ध भएर अगाडि बढ्ने काम; ताँती। an act of walking/marching in a procession, or to be in a queue or file.

दोन्य /donjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**दान्य /dɑnjə/**)

दोब /dobə/ – [ना. *n.*] माटोको मलिलो अंश भएको जग्गा वा जमिन। fertile land.

दोम्बा /dombɑ/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**१. झुरीʔ /zʰuriːʔ/**)

दोरोःन्य /doroːnnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैलेभारी, चिज उचाल्दा, बोक्दा सजिलोको लागि अर्कोले आड वा सहारा दिनु। to support sth from one side so that it can be easy to lift or carry it. **२.** धागो, डोरी आदिले बाँधेर कुनै चिजलाई अड्याउनु। to secure sth to sth by using a rope or thread; to secure sth with a rope or thread.

दोलʳ /dolə/ – [ना. *n.*] मोटाउनाले दोब्रिएर बाहिर देखिने (घाँटी, पेट आदिको) मोटो छाला; लुम्सो; लुँदो। (of body parts) flabby; slack.

दोल /dól/ – [क्रि.वि. *adv.*] कमलो वा नरम चिजमा हात, खुट्टा घुस्न वा पर्न जाने चाल। in the manner of sinking your hands, feet, etc. into sth soft like marsh.

दोहैसिन्य /doɦə'sɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] यताउता आउनेजाने गरिरहनु; जाँदैआउँदै गर्नु; ओहोरदोहोर गर्दै डुलिरहनु; डुल्नु; टहल्नु। to hang around; to loiter; to amble.

द्याःदीव /djɑːdɪːwə/ – [वि. *adj.*] (भाँडा) टम्म हुने गरी भरिएको। (of pots, containers) filled to their brims.

द्वाःद्वाःव /dwɑːdwáːwə/ – [वि. *adj.*] हिउँ, दूध जस्तै कञ्चन देखिने; शुद्ध सेतो; श्वेत। white as milk.

ध

धाँ /(r)dʰĩ, *syn.* **dʰəŋ/ –** [ना. *n.*] घुँडादेखि तलको गोडाको पछाडिपट्टिको मासुको डोलो भाग; छेपारी । calf (of the leg).

धाउली /dʰɨʷlɪ/– [ना. *n.*] ☞ (**बीःचो /biːtʃo/**)

धान्मिनिन्य /dʰɨnmɨnɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ठूलो आघात पर्दा वा मादथक पदार्थले लठ्ठिएर लड्बुडिनु; धर्मराउनु । to be shaky on your feet, to falter (because of a drink or a blow).

धास्कानी /dʰɨskɨniː/ – [ना. *n.*] छालामा रस पर्दा घाउ बनाउने, बिहानीपख प्रायः सेतो रङको फूल फुल्ने र बेलुकीपख खुम्चिने गरी समयको बोध गराउने एक प्रकारको लेकाली वनस्पति । a mountain plant with white flowers and poisonous acidic juice.

धास्किन्य /dʰɨskɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जमिनको सतह तलतिर भासिनु; धस्सिनु । (of land) to collapse. **२.** हिलो, धाप, आदिमा डुब्नु; गड्नु । to sink into the mud, bug, marsh, etc.

धकचैन्य /dʰəkətʃəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] समातेर बलपूर्वक तान्नु । to pull jerkily; to yank sb/sth.

धङ/dʰəŋ/– [ना. *n.*] ☞ (**धाँ /dʰĩ/**)

धङ्ग /dʰəŋgə/ – [ना. *n.*] **१.** काम गर्न सक्ने सीप वा कला; शैली । an ability to do an activity or job well, especially because you have practised it; skill; (a job or activity needing) skill and experience, especially in relation to making objects; craftsmanship. **२.** राम्रो किसिमको आनीबानी वा बानी व्यहोरा; सोमत; सभ्य आचरण; सभ्यपन; शिष्टता; भद्रता; शालीनता । good behaviour; propriety; modesty; politeness; decorum.

धङ्गमङ्ग /dʰəŋgə (nɪ) məŋgə/ – [ना. *n.*] कमजोरी वा रिँगटा लागेर उभिन, हिँड्न कठिन हुने स्थिति; धरमराइ; लरखराइ । to move awkwardly as if you might fall; to falter.

धचाक /dʰətʃak/ – [क्रि.वि. *adv.*] एक्कासि वा अकस्मात् तान्ने वा तानिने चालमा । (of pulling sb/sth) quickly and suddenly.

धजा /dʰədʒa/ – [ना. *n.*] देवीदेवतालाई चढाउन प्रयोग हुने पवित्र मानिएको सुतीको विविध रङको कपडा वा सोको टुक्रो; धजा । a piece of colourful cotton cloth offered to gods.

धदवन /dʰədəwən/ – [ना. *n.*] डढ्दै वा बल्दै बढेर भएभरको बन, जङ्गल जलाउने ठूलो आगो; आगलागी; डढेलो । a forest fire; a wildfire.

धनसार /dʰənsar/ – [ना. *n.*] अन्न, अनाज, गेडागुडी राख्न काठको फल्याकहरूलाई आपसमा जोडेर भित्री भागमा दुईभन्दा बढी खण्डमा छुट्याइएको, माथिबाट दुलो बनाई सोबाट राख्न र तलबाट झिक्न अर्को दुलो भएको काठको ठूलो भाँडो । a large wooden container for storing crops; a wooden granary.

धन्याथो /dʰənjatʰo/ – [ना. *n.*] प्रायः हाँगा कम

हुने, सलक्क परेर टुप्पामा मात्र पात हुने, गह्राउने एक किसिमको रुख। a tall tree with few branches, but with a bushy top. Its leaves smell foul.

धप /dʰəp/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**कातू /kɑtʊ/**)

धपैन्य */plv.* **dʰəpəˈnjə,** *syn.* **ləgɑrnjə,** *glv.* **ronjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] निश्चित क्षेत्रबाट बाहिर निकाल्न धम्काएर वा तर्साएर बलपूर्वक भगाउनु वा हटाउनु; लखेट्नु; खेद्नु। to force sb/sth to move in a particular direction; to drive sb/sth away; to chase sb/sth away, off, out, etc.; to drive sb/sth.

धमरम /dʰəmərəm/ – [ना. *n.*] अँध्यारोमा कुनै चिज वा कसैलाई देखे झैं हुने भान; अस्पष्ट रूपमा देखिने दृश्य। a figure in the darkness; a dark shape; a hazy figure.

धम्न्य /dʰə̀mnjə, *syn.* **boːrnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] एकै ठाउँमा कुनै चिजबीजको रास लगाउनु; थुप्रो पार्नु; डङ्गुर तुल्याउनु; थुपार्नु। to pile sth up; to stack (sth) up; to heap sth (up); to amass. > **धम्सिउ¹ /dʰəmsɪᵘ/–** [वि. *adj.*] थुपारेर रास वा खात पारिएको; डङ्गुर तुल्याइएको। piled up; accumulated. > **धम्सिउ²–** अनेक; धेरै; अनगिन्ती; थुप्रो। various; uncountable; infinite; numberless; innumerable.

धरा */slv.* **dʰərɑ,** *glv.* **dʰoro,** *plv.* **pɨgɨrɪ/ –** [ना. *n.*] पुरुषले टाउकोमा गुथ्ने कपडा; पगरी। a long piece of white cloth wound tightly around the head, worn by men; a turban.

धराछीं /dʰərɑtʃʰɨ̃/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कान्धानी /kɨndʰɨnɪ/**)

धराला /dʰərɑlɑ/ – [ना. *n.*] बालबच्चाको स्याहार सुसार गर्ने मान्छे; बच्चाको सुसारे; धाई। a babysitter; a wet nurse.

धराःसिन्य */hmlv.* **dʰərɑ́ːsɪnjə,** *plv.* **poːsɪnjə,** *ant.* **pəlɑːsɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पगरी, फेटा, गलबन्दी आदि पहिरिनु; गुथ्नु। to wear a turban, shawl, muffler, etc.

धर्का /dʰərkɑ/ – [ना. *n.*] कागज, कपडा, भित्तो, जमिन आदिमा कोरिएको धर्सो; रेखो। a long thin mark on paper, cloth, surface, wall, etc. a line.

धर्नी /dʰərnɪ/ – [नायो. *post.*] ☞ (**तानी /tɑnɪ/**)

धर्पन /dʰərpən/ – [ना. *n.*] विम्ब फर्काउने काँच; ऐना; दर्पण। a mirror.

धर्म /dʰərmə/ – [ना. *n.*] दीनदुःखी र असहायको हित हुने गरी उनीहरूको भलाइ र उपकार गर्ने काम; परोपकार। kindness and sympathy towards the helpless; charity; generosity; altruism.

धल्का /dʰəlkɑ/ – [ना. *n.*] **१.** काम गर्नसक्ने कला वा क्षमताको पूर्व छाँटकाँट; मेसो। an indication that someone has ability or skill to do sth. **२.** नृत्य गर्दा प्रदर्शन गरिने कलापूर्ण हाउभाउ। skilful agility and movements in dance; dance movements.

धवाँ /dʰəwɑ̃/ – [ना. *n.*] **१.** झाँक्रीको आङमा देवता चढेपछि (उसको) शरीर थर्थर काम्दाको गति; झाँक्रीको कम्प। the convulsion of the witch doctor's or shaman's body when the god or spirit is invoked. **२.** झाँक्रीको आङमा चढ्ने मृत झाँक्रीको आत्मा वा हंस; झाँक्री अवतार। the spirit of a dead shaman or witch doctor that has entered the body of another witch

doctor or shaman; the incarnation of a witch doctor or shaman.

धवाँस /dʰəwãs/ – [ना. *n.*] अरूको अगाडि देखाइने घमण्डले भरिएको फुर्तीफार्ती, धाक; रवाफ; धमास। behaviour that seems too proud; boasting; braggadocio.

धवैं /dʰəwɜ̃ˈ/ – [ना. *n.*] काँडे बोटमा विभिन्न रङमा फुल्ने एक वनस्पति; जङ्गली गुलाब। a plant with thorns on its stems and flowers, or flowers from this plant; wild rose.

धवैं

धाँ /dʰã(ŋ)/– [ना. *n.*] ☞ (**गलाँ /gəlã(ŋ)/**

धाँतिउ /dʰãtɪᵘ/ – [वि. *adj.*] (खानेकुरा) राप नपुगेर राम्ररी नपाकेको; अधकल्चो पाकेको; आधा काँचो; कट्मिरो। (of food) not properly cooked because of lack of adequate heat .

धाँदʔ /dʰãdʔ/ – [वि. *adj.*] (भूसतह) चारैतिर र जमिन मुनिसमेत ढुङ्गैढुङ्गा भएको; पत्थरै-पत्थरले भरिएको; ढुङ्गेन; पत्थरिलो; ढुङ्गिलो। (of land) full of rocks; rocky.

धा /*plv.* **dʰa**, *syn.* **dʒəŋ**, *slv.* **riː/ –** [ना. *n.*] नचाहिँदो वा नहुँदो, अन्यायको कामकुरा सुन्दा, देख्दा वा हुँदा मनमा उठ्ने नराम्रो भावको जोश; नकारात्मक आवेश; क्रोध; रिस। anger; rage; resentment.

धाइन्या /dʰaˈrjɑ/ – [ना. *n.*] जात खसेको मानिस; जातिच्युत भएको व्यक्ति। a person fallen from his/her caste; an outcast.

धाउला /dʰaulɑ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**गलाँ /gəlã(ŋ)/**)

धाʔन्य /dʰaʔanjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कामकाज आदिबाट फुर्सद हुनु; कुनै काम गर्न समय वा अवसर पाउनु; भ्याउनु। to get some free time; to manage to do sth.

धाʔरिउ /dʰaʔrɪᵘ/ – [ना. *n.*] **१.** जस्तो मन लाग्यो सोही अनुसार गरिने काम वा व्यवहार; मनलागी; मनपरी; मनोमानी। as per one's will or wish. **२.** [वि. *adj.*] जस्तो मन लाग्यो उस्तै; मन लागे जस्तो; जथाभावी; मनपर्दो। haphazard; random.

धागाʔ /*plv.* **dʰagaʔ**, *hmlv.* **dʰaká/ –** [ना. *n.*] कपास, ऊन, रुवा वा रेसा आदिलाई कातेर बनाइएको डोरो वा त्यान्द्रो; धागो। thread. **~खल्न्य /kʰəlnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] हातले कातेर धागाको रुप दिनु; धागो कात्नु। to make thread from wool, cotton, silk, etc. by twisting it; to spin.

धाडुरी /dʰaŋurɪ/– [ना. *n.*] ☞ (**रेँ /rẽ/**)

धाचा /dʰatʃa/ – [ना. *n.*] धन, बल, रुप, शक्ति आदिको बढाइचढाइका साथ गरिएको अतिशयोक्तिपूर्ण रवाफ; नभएको वा नचाहिँदो फाइँफुट्टी; डिङ। arrogance; superciliousness; pomposity. **~पारैःन्य /parɔ́ːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] भए नभएको धाक देखाएर फुर्ती लाउनु; डिङ हाँक्नु; रवाफ प्रदर्शन गर्नु। to brag to sb (of sth); to be pompous; to show one's arrogance.

धादाङधुदुङ /dʰadaŋdʰuduŋ/ – [ना. *n.*] राम्रो तरीकाले माग पूरा नहुँदा सो पूरा गर्न गरिने बिठ्याइँ; माग पूरा नहुँदा क्रोधका साथ देखाइने अस्वाभाविक क्रियाकलाप; बिठ्याइँ। a mischievous activity; a prank.

धादाधादा /dʰadadʰada/ – [ना. *n.*] विषालु चिजको सम्पर्क वा कुनै बिकारले शरीरमा उछ्रिने फोका; खटिरा निस्कनुपूर्व प्रकट हुने डावर। an area of red spots on a person's skin, caused by a reaction to sth poisonous; a rash.

धादी /*glv.* **dʰadɪ**, *slv.* **dʰɪlma**/ – [ना. *n.*] ठूलो आकार (खाल) को जुम्रा। a big louse.

धाःन्य /**dʰaːnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**इसि़न्य** /**ɪsĩ̤njə**/)

धाप /**dʰapə**/ – [ना. *n.*] हिँडाइको गति। a gait.

धापा /**dʰapa**, *ant.* **sero**/ – [ना. *n.*] **१.** बैंस चढेको पुरुष; युवा अवस्थाको व्यक्ति; युवक; युवा; तरुण। a grown-up boy; a young man of marriageable age; a youth. **२.** जवानीले नछोडेको बुढ्याइँले नछोएको व्यक्ति; वयस्क; प्रौढोन्मुख; जवान; युवा। a young person who is developing into an adult; an adolescent. **३.** केटीसँग मायाप्रीति गाँसेको पुरुष; प्रियतम; प्रेमी। a boyfriend; a male lover. **४.** लोग्नेले थाहा नपाउने गरी गोप्य रूपमा राखिएको अवैध लोग्ने; गुप्त पोइ; उपपति; फुँडो; नाठो। an illegal husband; a paramour. ~**खेलैन्य/कमैन्य** /**kʰelə́ˈnjə/kəməˈnj**/– [अ.क्रि. *v.i.*] भित्रीरूपले अरू पुरुषसँग उठबस गर्नु; परपुरुषसँग अनैतिक सम्बन्ध राख्नु; नाठो खेलाउनु। to have sex with sb who is not their husband; to have liaison with other than one's own husband.

धामा /**dʰama**, *syn.* **dʰjaᵘna**/ – [ना. *n.*] उद्देश्य प्राप्तिको निमित्त निरन्तर गरिने कडा मिहिनेत; परिश्रम; प्रयास; प्रयत्न; कोशिस; चेष्टा; उद्योग; ध्याउन्ना। an effort; an attempt; an endeavour; an industry.

धामी /**dʰamɪ**/ – [ना. *n.*] ढ्याङ्ग्रोको सट्टा थाल बजाउने र झाँक्रीले जस्तो आभूषण नलगाउने झाँक्री। the shaman or witch doctor who beats a dish instead of a drum and does not put on any piece of jewellery or the witch doctor's garment.

धामे /*plv.* **dʰamè**, *nblv.* **dʰamɪt**/ – [ना. *n.*] **१.** बैंस चढेकी आइमाई; तरुनी; युवती। a grown-up girl; a young girl; a maiden. **२.** पुरुषसँग मायाप्रीति बसेकी वा गाँसिएकी स्त्री; प्रेमिका। a female lover; a girlfriend. ~**कमैन्य/नैन्य** /**kəməˈnjə/nəˈnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] आफ्नी पत्नीबाहेकका अन्य स्त्रीसँग उठबस गर्नु; परस्त्रीसँग अनैतिक सम्बन्ध राख्नु; परस्त्रीगमन गर्नु। to have sex with sb who is not their wife; to have liaison with someone (female).

धार /**dʰar**/ – [ना. *n.*] **१.** शारीरिक आकार; कद। (of the body) size. **२.** हतियारको काट्नेतिरको धारिलो अंश; खुकुरी, कर्द आदिको धार। the sharp part of a blade, knife or sword that is used for cutting; a edge; a blade.

धारधारो/**dʰardʰaro**, *ant.* **bʰutjaso**/– [वि. *adj.*] असाध्यै धार लाग्ने; राम्ररी काट्नसक्ने खालको; धारिलो। having a fine edge that can cut sth; sharp. **३.** कुनै काम गर्न पुग्दोमिल्दो आकारको शारीरिक कद। suitable size.

धाःरा /**dʰàːra**/ – [ना. *n.*] कस्तुरी, बनेल, हात्ती आदिको लामोचाहिँ दाँत। a tusk (of an elephant, boar, deer etc).

धाःराʔ /**dʰáːraʔ**/ – [ना. *n.*] लगातार खस्दो पानीको प्रवाहमान डोरो; धारो। a spring of water; a fountain of water.

धारिन्य /**dʰarɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] (बाघ, चितुवा आदि) हिँस्रक प्राणीले आक्रमण गरी घाइते तुल्याउनु; हिँस्रक प्राणीको आक्रमणमा पर्नु। (of animals) to attack and injure sb by tearing their flesh; to maul.

धार्न्य/**dʰarnjə**/– [स.क्रि. *v.t.* / कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**तै़न्य** /**tə̃ˈjə**/)

धाऱ्या /dʰarjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** शरीरले भ्याएको काम पनि नगरी काम छल्ने स्वभावको; जिउसाँचा; कामचोर। lazy; idle; indolent. **२.** दाँत उछिट्टिएर बाहिर निस्केको; छ्वाँके; दँतुलो। having protruding teeth or irregular teeth.

धालाʔ /dʰalɑʔ/ – [ना. *n.*] **१.** एकल अधिकारभित्र रहेको जग्गाजमिन आदि। land of private/single ownership; private land. **२.** (चिज वा स्थिति) सिङ्गो अवस्था वा रुप। complete form of sth; wholeness; entirety. **३.** [वि. *adj.*] अमिश्रणको स्थितिमा रहेको; मिसावट नएको। not mixed; pure.

धालाकधलक /dʰalak-dʰələk/ – [ना. *n.*] **१.** पालैपालो गरी एक अर्कामा गरिने पारस्परिक सहायता; भारोपर्म। mutual help or support; mutual share of labour. **२.** कहिले यता कहिले उता गरी हल्लने चाल; टहलाइ। a stroll; a saunter.

धालै /dʰalə'/– [क्रि.वि. *adv.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**एकतार /ekətar/**)

धाल्छोप /dʰaltʃʰop/ – [ना. *n.*] **१.** अस्थायी वा तात्कालिक रूपमा कुनै वस्तुको गरिने प्रयोग। temporary use of sth. **२.** अल्पसमयको लागि गरिने काम; क्षणिक कार्य। temporary or short-term work.

धास /dʰas/ – [ना. *n.*] **१.** पातमा काँढा हुने एक किसिमको बिरुवा; सोको घोच्ने तीखो भाग; काँढा। a type of plant that has thorny leaves or its thorn. > **धास्या /dʰasjɑ/–** [वि. *adj.*] काँढैकाँढा भएको; काँढायुक्त। having thorns; thorny. **२.** माहुरी, अरिङ्गाल, बिच्छी आदि किराका चाकमा हुने विषालु खिल; डङ्क। a sting (of bees, scorpions, wasps, etc.).

धास्न्य */plv.* **dʰasnjə**, *syn.* **tʰunjə**, *llv.* **tʰərnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] भाँडो खाली बनाउन सोभित्र रहेको सामान अर्को भाँडामा राख्नु; खन्याउनु। to empty sth out of a pot.

धिउदी /dʰɪᵘdɪ/ – [ना. *n.*] **१.** समय कटाउनको लागि मात्र गरिने बेफाइदाको काम। the work that you do just to pass your time; fruitless work; a pasttime. **२.** एकोहोरो रूपले लगातार गरिने दुराग्रह; हठ; ढिपी; जिद्दी। stubbornness; obstinacy; pigheadedness.

धिकऱ्या */plv.* **dʰɪkərjɑ**, *slv.* **pə'sjɑru/ –** [ना. *n.*] मादल बजाई फन्को मारेर धेरैजना एकैसाथ नाचिने एक प्रकारको प्रसिद्ध पुरुष नाच। a famous male group dance. It is danced to the beats of the *mādal.*

धिडुला /dʰɪŋulɑ/ – [ना. *n*] आइमाईको गर्भ रहने पेट; गर्भेथैलो; पाठेघर। uterus. ~**पल्तिन्य /pɨltnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] पाठेघर बाहिर निस्कनु; आङ खस्नु। to suffer from uterus prolapse.

धिद /dʰɪdə/ – [क्रि.वि. *adv.*] तनमनका साथ (कुनै काम, उद्यम, अध्ययन आदि) गर्ने गरी; दत्तचित्तका साथ। wholeheartedly; committedly; unreservedly.

धिपलाँ /dʰɪpəlɑ̃(ŋ)/ – [ना. *n.*] एकाएक चम्कने वा निस्कने सानो प्रकाश; झिलिक्क बलेको उज्यालो। a flash of light; a flicker; a spark.

धिबल्क्या /dʰɪbəlkjɑ(u),(so)/ – [वि. *adj.*] छाँटकाँट नमिलेको; अस्वाभाविक आकारको; भद्दा। not well designed; clumsy; awkward.

धिम */plv.* **dʰɪm**, *slv.* **serɑ/ –** [ना. *n.*] **१.** > **छाप्या धिम /tʃʰapjɑ dʰɪm/–** बाह्र पाउ वा अन्दाजी दुई हजार पाँचशय ग्राम (अढाइ के.जी.)

बराबरको तौल वा ढक। a weight that roughly equals two and a half kilos. **२.**> **कतवा धिम /kətəwa dʰɪm/–** अन्दाजी दुई हजार ग्राम (दुई के.जी.) बराबरको तौल वा ढक। a weight that roughly equals two kilos.

धिल्मा /dʰɪlma/– [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**धादी /dʰadɪ/**)

धीः /dʰĭː/ – [विवो. *intj.*] आप्पै, ओहो, आम्मै उदेक जस्ता विस्मयादिबोधक शब्द; ओहो। word used to express surprise, fear, joy etc.; oh!

धुँ /dʰũ(ŋ), *ant.* **tər/ –** [ना. *n.*] कुनै वस्तु वा ठाउँको मुनितिर पर्ने भाग; तलतिरको स्थान। the lower part of sth. > **धुँङउ /dʰũŋaᵘ, dʰuŋŋu/–** [वि. *adj.*] मुनितिरको; तलको। located below sth else; lower. > **धुँलाउ₁ /dʰũlaᵘ/–** पद, उमेर आदिले सानो; आफूभन्दा पछि जन्मेको; उमेरले कान्छो वा कान्छी। younger; junior. > **धुँलाउ₂–** तलतिरको; तल्लो भागको; मुनितिरको; तलको। located below sth else; lower.

धुँस /*plv.* **dʰũsə**, *syn.* **dʰuŋsə**, *slv.* **dʰuɪsə/ –** [ना. *n.*] धुवाँ जमेर बनेको कस; ध्वाँसो। soot.

धुँसाउन्य /dʰũsaᵘnjə, *syn.* **taːl/ –** [ना. *n.*] घरभित्रबाट ढोकाको खापा पछाडि लामो काठ तेर्सो पारी बाहिरबाट खोल्न नमिल्ने गरी अड्याइने साधन; भित्री अडेस। a bar of a door; a wooden bolt.

धुँसिन्य /dʰũsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** सुत्दा लम्बाइतिरको ठाउँको अभावले टाउको र खुट्टा ठोकिन पुग्नु। (of a bed) to be too short to sleep with your legs fully stretched. **२.** लम्बाइतिरबाट ठाउँ नपुगेर नअटाउनु। not to be long enough; to be too short lengthwise.

धुइस /dʰuˈs/– [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**धुँस /dʰũsə/**)

धुः /dʰuʔ/ – [ना. *n.*] गेडागुडीसमेत नछिर्ने गरी बुनिएको डोको आकारको चोयाको भाँडो; थुन्से। a close-meshed basket made of bamboo splits; a large bamboo basket used for storing grains.

धुः

धुःर¹ /dʰuʔr, *md.* **(mɪ)ŋjaɦãḍɪ/ –** [ना. *n.*] यौनसम्पर्कको बेला पुरुष वा भाले जनावरको यौनाङ्गबाट स्खलन हुने, सन्तान उत्पत्तिका जीवाणुहरू रहने, लेस्याइलो सेतो धातु; वीर्य। a thick whitish liquid containing sperm which is produced by the sex organs of men and some male animals; semen.

धुःर² – [ना. *n.*] ☞ (**खिती /kʰɪtiː/**)

धुकुरी /dʰukurɪ/ – [ना. *n.*] निश्चित समयावधिसम्मको लागि निश्चित सङ्ख्याका व्यक्तिहरूद्वारा तोकिएको रकम समय-समयमा उठाएर जम्मा गरी गोलाप्रथा, गोप्य घटाघट वा आपसी सहमतिको आधारमा पालैपालो एकमुष्ट बुझ्दै, बुझाउँदै जाने प्रक्रिया; ढिकुरी खेल; ढिकुटी; ढुकुटी। a type of familial or communal cooperative deposit system; communal treasury.

धुङ¹ /dʰuŋ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] चिलाउने, गोल फल लाग्ने मुटुरोगीलाई लाभदायक मानिने एक प्रकारको फल; काउसो। a type of climbing plant of the lower hills with pods covered with stinging hairs; Mucuna pruriens; pods from this plant.

धुङ² – [ना. *n.*] ☞ (**धुँ dʰũ**)

धुडुरी /dʰuŋurɪ/ – [ना. *n.*] कानमा लगाइने फूल आकारको सुनको गहना। two pieces of flower-shaped gold jewellery (worn by women).

धुङ्गाʔ /dʰuŋgaʔ/ – [ना. *n.*] ऊलुनीसँग जुधाएर झिल्कोद्वारा झुलोमा आगो पार्न प्रयोगमा आउने टल्कने खालको सेतो ढुङ्गो; दर्शन ढुङ्गो। a type of very hard grey stone that can produce a spark when it is hit against steel; a flint.

धुत */plv.* **dʰutə**, *syn.* **robal**, *hmlv.* **sgwar**, *ant.* **satʃo/ –** [ना. *n.*] सत्यता नभएको कुरो; साँचो नभएको; झुटो कामकुरो; ढाँट कुरा; असत्य। a statement that is not true; a lie; a statement made by sb knowing that it is not true; a lie; falsehood.

धुती */plv.* **dʰutì**, *hmlv.* **sdʰəp/ –** [ना. *n.*] अगाडि, पछाडि पर्नेगरी कन्धनीमा घुसारेर यौनाङ्ग र गुद्द्वारलाई छोप्ने सानो ठाडो कौपिन; लगौंटी। a loincloth.

धुतैःन्य[1] **/dʰutəˈʔnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] झुटो कामकुरा वा व्यवहार गरी अरूको धनमाल हडप्नु; झुक्याएर अर्काको चिज हात पार्नु; धोका दिनु; छकाउनु; ठगी गर्नु; ठग्नु। to swindle sb (out of sth); to con sb (out of sth); to deceive or cheat sb. **३.** बहाना पारेर गर्न सकिने कामसमेत नगर्नु; काम ठग्नु। to avoid working on the pretext of sth; to shirk.

धुतैःन्य[2] **–** [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**थकैःन्य /tʰəkəˈnjə/**)

धुनी /dʰunɪ/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ऊन धुन्नको लागि बनाएको बाँसको धनु। a bamboo bow used for fluffing up wool. > **धुनिन्य /dʰunɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कात्नयोग्य बनाउन ऊनमा रहेको डल्लो, गाँठो आदिलाई फुटाल्नु; धुनेर खुकुल्याउनु। to fluff up wool by using a fluffing bow.

धुनु /dʰunu/– [ना. *n.*] ☞ (**कोथ्या /kotʰjɑ/**)

धुन्य /dʰunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धन, बल, शारीरिक क्षमता आदिले समर्थ हुनु; क्षमताले भ्याउनु; सक्नु। to be capable in strength, wealth, etc; to be capable of doing sth.

धुप */plv.* **dʰupə**, *hmlv.* **dʰupu/ –** [ना. *n.*] पूजापाठ गर्दा देवीदेवतालाई खुसी पार्न वा सुगन्धको लागि सल्काइने वास्नादार चिज; धुप। incense offered to gods.

धुप्चुप /dʰuptʃup/ – [ना. *n.*] बादलले घाम छेक्दा वा एक्कासि बत्ती निभ्नपुग्दा हुने अँध्यारोपन। temporary darkness caused by clouds or when the light goes out.

धुप्न्य /dʰupnjə, *mḍ.* **ḍuɦuke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जनावरले सिङले हान्नु। to butt sb/sth. **२.** दुई वस्तु परस्परमा ठोकिनु; झोसिनु; जुध्नु। to collide. > **धुप्सिन्य /dʰupsɪnjə**, *syn.* **rəpsɪnjə/–** जनावरहरूले आपसमा टाउको ठोकाउनु; जुझ्नु। to butt with each other. [अ.क्रि. *v.i.*] परस्परमा टाउकोबाट ठोकिन पुग्नु। to be collided.

धुःम /dʰŭm/ – [ना *n.*] ठूलो वा गह्रौं वस्तु कतै बजारिनपुग्दा सुनिने आवाज। a loud noise; a bang; a boom.

धुम्कैन्य /dʰumkəˈnjə, *syn.* **dʰomkəˈnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] जोडले कसैलाई मुड्कीले कुट्नु; मुड्कीले हान्नु; मुक्क्याउनु। to hit sb with your fist; to punch.

धुम्न्य /dʰùmnjə, *syn.* **sjãnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] अगुल्टालाई पुनः आगातिरै ठोस्नु; झोस्नु। to poke the fire.

धुर /dʰur/ – [ना. *n.*] **१.** रोप्न वा छर्नको लागि राखिएको खासखास बिरुवा वा बीज; बिउ। saplings, seedlings or seeds. **२.** बिजनका लागि नसुमरी राखिएको पाल्तु जनावर। an uncastrated bull or a male animal kept for reproduction. **३.** कुकुरलाई लखेट्दा प्रयोग गरिने शब्द; धरधर; । a word used to shoo a dog; shoo.

धुरिन्य /dʰurɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मुद्दा, झगडा, लडाइँ वा वादविवाद आदिमा कसैको पक्ष लिनु; पक्षपोषण गर्नु; सापेक्ष बन्नु; धुर पस्नु। to support a particular person or group in a debate, fight, etc.

धुरी/dʰurɪ/ – [ना. *n.*] पहाडको टाकुरा; चुचुरो। a mountain top; a peak; a summit.

धुरुँ /dʰurũ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] **१.** बाबुकी दिदी या बहिनी; फुपू। father's sister. **२.** लोग्नेकी आमा; सासू। mother-in-law or one's husband's mother.

धुर्जा /dʰurjɑ/ – [ना. *n.*] लडाइँ, झगडा वा प्रतिस्पर्धा आदिमा कसैको पक्ष लिने मान्छे; पक्षपाती। a supporter; an advocate.

धुर्रा /*plv.* **dʰurrɑ**, *nblv.* **urunkʰɑt/ –** [ना. *n.*] **१.** एकै ठाउँमा थुपारिएको वस्तुको रास; खात; डङ्गुर; थुप्रो। a pile; a heap. **२.** [वि. *adj.*] अनेक; धेरै; अनगन्ती। various; many; uncountable.

धुल /dʰulə/ – [ना. *n.*] हावासँग मिसिएर रहने माटाको मसिनो कण; धुलो। dust particles; dust.

धुली /*plv.* **dʰulíː**, *nblv.* **mɪdur/ –** [ना. *n.*] आगो बालिसकेपछि अँगार र गोलसमेत पचेर शेष रहने सेतो भस्म; खाक; खरानी। ashes.

धुलो/dʰulo>dʰuldulo, *mḍ.* **ḍuntʃə/–**[वि. *adj.*] **१.** हावा वा पानीमा धुलो, कसिङ्गर आदि परेर धमिलिएको; धमिलो; अस्पष्ट। dim; misty; hazy; murky. **२.** राम्रोसँग नदेखिने; अस्पष्ट। not seen clearly; indistinct; blurry.

धुवा /dʰuwà/ – [क्रि.वि. *adv.*] क्षमताले भ्याएसम्म; सके; भएमा। so far as possible; if possible. > **धुवासम /dʰuwɑsəmə/–** ताकतले भ्याएसम्म; यथाशाक्य; भरमग्दुर। as much as possible.

धुसदुस /dʰusdus/ – [ना. *n.*] खुट्टा बजारेर हिँड्दा वा उफ्रिँदा सुनिने आवाज; त्यसरी हिँड्दा हुने जमिनको थर्काइ। heavy or noisy steps.

धुसुको /dʰusuko/ – [वि. *adj.*] बाक्लो हुने गरी रङ लागेको; गाढा रङको। dark-coloured.

धुसुनैन्य /dʰusunəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई गोडाले बेसरी कुल्चनु। to trample on/over sth.

धुसो /dʰuso/ – [वि. *adj.*] **१.** (चौपाया जनावर) सिङले हानिहाल्ने स्वभावको। (of animals like cows, oxen, yaks) angry and likely to butt. **२.** (मान्छे) रिसाहा स्वभावको; जङ्गी; दुच्छर। (of people) angry; furious; fuming; bad tempered. **३.** अलच्छिनी। (of people) causing a bad omen.

धें /*plv.* **dʰẽ(ŋ)**, *hmlv.* **rdʰẽ**, *glv.* **geŋ/ –** [ना. *n.*] जिउ र शिरलाई जोड्ने शरीरको मुख्य अंश; गलो; मन्टो; गर्दन। the part of the body between the head and the shoulders; neck. ~**थोङोरा /tʰoŋorɑ/–** मेरुदण्डसँग जोडिएको गर्धनको हड्डी। the bone that joins the neck to the backbone. ☞ (**खपर /kʰəpər/**) *for picture.*

धेंका /dʰẽkɑ/ – [ना. *n.*] (नुन, मिश्री आदि) धुलो, टुक्रो नभएको वा नफोरिएको; सिङ्गो डल्लो; ढिको। a lump (of salt, sugar candy).

धे /**dʰeː(tɑ)**/ – [वि.वो. *intj.*] **१.** बिर्सेको कुरो सम्झेर पछुतो जनाउने शब्द; लौ खा ! ज्या ! ओहो ! word used to express your regret; oh no! **२.** आश्चर्य, विस्मय, जोश आदि प्रकट गर्दा उच्चारण गरिने शब्द; एत्तेरी ! हत्तेरिका ! आम्मै ! my goodness! oh shit! o hell! **३.** [ना. *n.*] काम बिग्रनपुग्दा आत्तिएर मुखबाट निस्कने पश्चातापपूर्ण शब्द। damn! hell! > **धेःब्याँ** /**dʰeːbjã**/– कसैलाई कुनै काम गराउन वा परिआएको आपद् टार्नको लागि आत्तिएर गुहारिने शब्द; गुहार। word used to call for assistance when you are in difficulty or danger; help!

धेडरैन्य /**dʰeŋərəˈnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रोग, बिमार आदिले गम्भीर रुप लिनु; अस्वस्थ हुनु; थला पर्नु। to be seriously ill; to be bedridden. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] सास्ती, पीडा आदि भोगाउनु; साह्रै दुःखकष्ट दिनु; सताउनु। to bother sb; to perturb.

धेङ्गे /**dʰeŋgəˈ**/ – [ना. *n.*] नियतवश गरिने ढिलासुस्ती; विलम्ब। delay; deferment.

धेन /(**r**)**dʰən**/– [ना. *n.*] अरूको अगाडि कुनै काम गर्दा हुने असजिलोको अनुभव; हिचकिचाहट; सङ्कोच; धक; सरम; लाज। shame; hesitation; shyness.

धेमो /**dʰemo**, *ant.* **dʒʰẽwə**/ – [वि. *adj.*] **१.** अरूभन्दा कम उचाइको; छोटो; होचो। having relatively little height; short. **२.** (व्यक्ति) सानो कदको; पुड्को। (of people) short. **३.** शारीरिक वा आर्थिक रूपले निर्धो; कमजोर। physically or financially weak.

धेःर्न्य$_{१}$ /**dʰèːrnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई ताप दिने चिजमा सेकाउनु। to heat sth up. **३.** निशाना लगाउन वा हान्न एकसरो दृष्टि लगाउनु; ताक्नु। to aim sth (at sb/sth).

धेःर्न्य$_{२}$ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**दिथैन्य** /**dɪtʰəˈnjə**/)

धेला /**dʰelɑ**/ – [ना. *n.*] बिरुवाको जरासहित निकालिएको माटाको ढिस्को; चपरी। short grass and the surface layer of soil that is held together by its roots; a turf.

धेसेः /**dʰeseʔ**/ – [ना. *n.*] थचक्क बसिहाल्ने काम। an act of plopping yourself down.

धेसेर्ते /**dʰeserte**/ – [ना. *n.*] घच्च पर्ने ठाउँमा ठाउँ ओगट्ने गरी थचक्क बस्ने काम। an act of plopping in such a way that you occupy a space that disturb others.

धेस /(**tə**)**dʰes**/ – [ना. *n.*] (केही समय पछि आउने, हुने वा गर्ने भनेर बुझाउने भावमा) क्षणिक समय; अल्पावधि; केही छिन। just a moment/minute.

धैंन्य /**dʰɔ̃ˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] दाँतले टोकेर मासु लुछ्नु। to tear a piece of meat with your teeth.

धै /*slv.* **dʰəˈ**, *glv.* **bəlɑ**, *plv.* **bərlɑ**/ – [ना. *n.*] भाङ्को रेसा कातेर हाते तानबाट बुनी तयार पारिएको कपडा; भाङ्ग्रो। hemp cloth.

धैन्य /**dʰəˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बहरलाई जोत्न बानी पार्नु; तालिम दिनु। to train male oxen to plough a field. **२.** अरूलाई काममा बेसरी जोत्नु; काममा लगाउनु; दल्नु। to force sb to work hard; to burden sb with hard work.

धोंथो$_{१}$ /**dʰõtʰo**/ – [ना. *n.*] जनावरलाई घाँस, खोले दिनको लागि खोपेर बनाइएको काठको मुढो। a long narrow open wooden container for animals to eat or drink from; a trough.

धोंथो

धोंथो$_{२}$ – [ना. *n.*] दुबैतिर डाँडो भई बीचमा गहिरो परेको भिरालो भूभाग। a gorge.

धोंनान्य */plv.* **dʰõnanjə, jẹ̣pnanjə, jẹ̣pnjə**, *krlv.* **jaŋnanjə**, *llv.* **zoːnanjə** *mḍ.* **kʰerke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] तुरुन्तै गन्तव्यमा पुग्न छिटोछिटो पाइला चाल्नु; सार्नु; सुइँकुच्चा ठोक्नु; टुइँकनु; दगुर्नु; दौडनु; कुद्नु। to run quickly; to take to your heels.

धोंन्य$_{१}$ **/dʰõnjə**, *syn.* **dʰoŋnjə**, *mḍ.* **kʰerke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] सुरक्षाका निम्ति दौडेर अन्यत्र कतै जानु; डर वा त्रासले एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुग्नु; बेपत्ता हुनु; भाग्नु; फुत्कनु। to run very fast in order to escape; to make a bolt for sth.

धोंन्य$_{२}$ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**धोंनान्य/dʰõnanjə/**)

धो /dʰò/ – [ना. *n.*] **१.** आदर, मान, श्रद्धापूर्वक गरिने औपचारिक अभिवादन; ढोग्ने काम; प्रणाम; ढोग। the act of bending your head or the upper part of your body forward in order to say hello or goodbye to sb or to show respect; bow; greeting. **२.** कुनै काम पूरा गर्नको लागि हुने कठिनाइ; मुस्किल; अप्ठ्यारोपना। difficulty; obstacle; hindrance.

धोः /(dʰoː)do/ – [क्रि.वि. *adv.*] साह्रै मुस्किलका साथ; बडो गाह्रो हुने किसिमले। with much effort; with too much difficulty. ~**च्याँसिउ /tʃjã̰sɪᵘ/**– [ना. *n.*] शारीरिक कमजोरी वा आलस्यले गर्दा उठ्न, उभिन गाह्रो भएको वा मान्ने अवस्था; आलस्य। laziness; indolence; sloth. ~**पाँव /pãwə/**– [वि. *adj.*] असाध्यै कम बोल्ने; अल्पभाषी। unwilling to communicate very much; reserved; reticent. ~**फ्याःसिउ /fjaʔsɪᵘ/**– बिछट्टै माया लागेर छुट्नै नसकिने भएको; छुट्न गाह्रो हुने। hard to be away from each other. ~**बाउ /baᵘ/**– शरीर अस्वस्थ भएर वा अल्छी मानेर यात्रा गर्न वा कतै प्रस्थान गर्न साह्रै गाह्रो मानेको। unwilling or reluctant to go somewhere else.

धोइन्य /dʰoˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] टुनामुना गरेर कसैलाई आफ्नो प्रभावमा पार्नु; बोक्सी ज्ञान सिकाउनु; लागो लगाउनु। to cast a spell on sb; to teach sb black magic.

धोकोरा /dʰokorā/ – [ना. *n.*] अन्न अनाज राख्न चित्रो वा मान्द्रालाई बेरेर ठड्याइएको भकारी। a round storage made of bamboo mats; granary; a secure container for storing things, foods, grain.

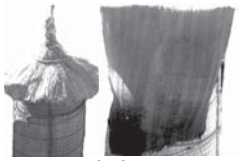
धोकोरा

धोङोराʔ /dʰoŋoraʔ/ – [ना. *n.*] डोलो, खोक्रो चिज; ढुङ्ग्रो। a hollow object (wood, bamboo, metal).

धोङ्ग्या */plv.* **dʰoŋgja**, *hmlv.* **dʰõkəma/** – [वि. *adj.*] आफ्नो ठाउँमा रहन मन नपराउने; भाग्ने स्वभावको; पलायन हुने खालको; भगुवा। fugitive; fleeting; escapist.

धोःदो /dʰoːdo/– [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**धो /dʰo/**)

धोदोरा /dʰodora/ – [ना. *n.*] भित्रभित्र खोक्रिएर भ्वाङ परेको रुख; बूढो रुखमा परेको प्वाल, खोप्लो; टोड्को। a hollow in a tree.

धोद्या */plv.* **dʰodja**, *hmlv.* **dʰorlja/** – [वि. *adj.*] (धागो, डोरी आदि) मोटो गरी कातेको, बाटेको। (of ropes, threads, etc.) heavily or coarsely spun or twisted.

धोम्का /dʰomka/ – [ना. *n.*] अन्य भागभन्दा केही माथि उठेको जमिनको सतह; थुम्को। a small hill; a mound; a knoll.

धोम्काउनी /dʰomkɑᵘnɪ/ – [ना. *n.*] मुड्कीले हानिने पिटाइ। a blow with a fist; a punch.

धोम्कैन्य /dʰomkəˈnjə/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**धुम्कैन्य /dʰumkəˈnjə/**)

धोयो /dʰojo/– [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**धय /dʰəj/**)

धोरोरो /dʰororo/ – [ना. *n.*] **१.** चोटपटक लागेर लामो धर्सो देखिने गरी भएको खत। a long mark on the skin after damage; a scratch; a scar. **२.** टाढाबाट देखिने बाटो, नदी आदिको धर्सो। a long thin mark on the surface; a line of the river or path seen from a distance; a line.

धोल */plv.* **dʰol**, *nblv.* **ordʰəl/ –** [ना. *n.*] जोत्दा हलाको फाली वा टुँडोमा अड्किएर जम्मा हुने झारपात। weeds stuck onto the blade of a plough while tilling.

धोल्छयाँ /dʰoltʃʰjã/ – [ना. *n.*] पर्सिको निपर्सि; भोलिदेखि पाचौं दिन; कानेकोर्सिको भोलिपल्ट। five days hence.

धोल्न्य */plv.* **dʰòlnjə**, *nblv.* **dʒjãɦulnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थ एक भाँडाबाट अर्कामा खन्याई पुनः दोहोऱ्याएर सोही भाँडोमै खन्याएर मिसमास पार्नु; मिसाउनु; सालखोल गर्नु; सारोबार गर्नु। to mix liquids.

धोल्पोगोल */plv.* **dʰolpogol**, *nblv.* **kotʃʰkobʰjɑl/ –** [क्रि.वि. *adv.*] **१.** कुनै चिज पौल (प्रशस्त) हुने किसिम; अत्यन्तै; निकै; प्रशस्तै; अधिक मात्रामा; अत्यधिक। (of things) abundantly; plentifully. **२.** फालाफाल; मिल्कामिल्की; आफलताफल। amply; in abundance.

ध्याउना /dʰjɑᵘnɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**धामा /dʰɑmɑ/**)

ध्याप्पौ /dʰjappəᵘ/ – [वि. *n.*] स्पष्टरूपले चिनिने; प्रष्ट देखिएको। easily or clearly visible; conspicuous; noticeable.

ध्यारी /dʰjɑrɪ/ – [ना. *n.*] **१.** ज्याला पाउने गरी गरिने कुनै काम; ज्लादारी काम। an act of making sb work for a wage. **२.** श्रम बगाएबापत प्राप्त हुने दैनिक ज्याला। a daily wage.

ध्याऱ्याःधिरी /dʰjɑrjà:dʰɪri:/ – [ना. *n.*] **१.** प्रष्ट नदेखिने मसिना रेखा वा धर्साहरू। small indistinct lines. **२.** स्पष्टरूपले नदेखिएको दृष्टि; तिर्मिराहट। dimness; haziness; dazzles.

न

नँ /*tslv.* **nĩ**, *plv.* **nəŋ**, *hmlv.* **na**, *ant.* **ŋã**, *mḍ.* **na(k)ko/** – [सर्व. *pron.*] "तपाईं", "तिमी" र "तँ" को स्तरमा प्रयोग हुने द्वितीय पुरुष-एकवचनको सर्वनामवाची शब्द; तिमी; तँ। the lowest or middle honorific second person singular pronoun; you.

नँगर /*mas.* **nĩgər**, **nəŋgər**, *fm.* **nĩgərnɪ/** – [ना. *n.*] आइमाईको तर्फबाट गाँसिन गएको दाजुभाइको साइनो; दिदीबहिनीका छोराछोरीहरूबीच पर्ने दाजुभाइको साइनो; सम्बन्ध। a relation among the sisters' male children.

नकिन /*plv.* **nɨkɪn**, *ulv.* **nəŋam**, *ant.* **akɪn/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यस ठाउँदेखि; त्यहाँबाट; त्यहाँदेखि। from there.

नजिक /*plv.* **nɨdʒɪkə**, *slv.* **nera**, *ant.* **tada/**– [क्रि.वि. *adj.*] कुनै वस्तु, ठाउँ आदिको छेउ; टाढा नरहेको; टाढाको विपरीत; समीप; निकट; नजिक। near; nearby.

नजीःरादा /**nɨdʒíːrada/**– [क्रि.वि. *adv.*] त्यतै कतैतिर; त्यहीं आसपास नेर। somewhere there.

नजीःल /**nɨdʒíːlə/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यहीं आसपासमा; त्यतातिर। nearby that area.

नजीःराल /**nɨdʒiːralə/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यहीं आसपास नेर; त्यतैतिर कतै। in that area.

नदयु /*hmlv.* **nɨdju**, *plv.* **nɪtjaᵘ**, **nɪtu/** – [वि. *adj.*] ऊ वा त्यो जस्तो; त्यस किसिम वा ढङ्गको; त्यस प्रकारको; त्यस्तो। of that sort; similar to that/such.

ननी /*plv.* **nɨnɪ**, *hmlv.* **nəen**, *nblv.* **nəkan/** – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** त्यहीं वा त्यतातिरबाट; त्यसबाट; त्यहाँदेखि; त्यतापट्टि; त्यहीं निश्चित ठाउँबाट नै। over there; from there. **२.** त्यतापट्टि; उतापट्टि। towards that side.

नमीं /**nɨmĩ**, *syn.* **nəmɪŋ/** – [सर्व. *pron.* (*poss.*) / वि. *adj.*] तपाईं वा तिमी एक जनाको अधिकार वा स्वामित्त्वभित्रको जनाउने सर्वनाम; तपाईंको, तिम्रो। yours.

नक /**nəkə/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यहाँ; त्यसै ठाउँमा। at that very place. ~**ज़** /**zə/**– निश्चित त्यहीं ठाउँमा नै; त्यता नै; त्यही ठाउँमा; त्यही। at that place. ~**पै** /**pəˈ/**– त्यहाँसम्म; त्यही ठाउँसम्म। up to that place.

नकतैन्य /*plv.* **nəkətəˈnjə**, *syn.* **nannjə**, **nɪŋnjə**, *nblv.* **nwannjə**, *mḍ.* **sjaṭke/** – [स.क्रि. *v.t.*] अर्कासँग रहेको चिज बलजपफ्तीपूर्वक लिनु; हर्नु; खोस्नु। to seize sth (from sb); to confiscate.

नकसा /**nəkəsa/**– [ना. *n.*] लेखेर, कोरेर बनाइएको कुनै चिजको प्रतिरुप वा आकृति; तस्बिर; चित्र। a sketch; a picture.

नकाउ /**nəkaᵘ**, **nəku**, **nəgʰjaku/** – [क्रि.वि. *adv.*] आफूभन्दा केही परको कुनै निश्चित चिजलाई ताकेर नाउँको सट्टामा प्रयोग गरिने सर्वनामवाची शब्द; त्यहींनेरको; त्यहाँको; त्यै; त्यही। there; of there.

नङ¹ /**nəŋə/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यस ठाउँमा; त्यता; त्यहाँ। over there; on that place.

नङ² – [सर्व. *pron.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**नँ** /**nĩ**/)

आङुला /aŋulɑ, *syn.* **nəŋərɑ**, *md.* **tʃʰjãŋ/** – [ना. *n.*] हात वा खुट्टाको टुप्पामा पाँपाँचवटामा बाँडिएका अवयवमध्ये कुनै एक; औंलो। separate thin parts of the hand, except thumb; a finger; separat parts at the end of the foot; a toe.

नङरा[1] – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**आङुला /aŋulɑ/**)

नङरा[2] – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**दमया /dəməjɑ/**)

नङाउ /nəŋau, *syn.* **nəŋu/** – [क्रि.वि. *adv.*] टाढाको चिजलाई किटेर भन्नुपर्दा जनाउने सर्वनामवाची शब्द; त्यस ठाउँको; त्यहाँको। of there; of that place.

नङ्गर /nəŋgər/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**नँगर /nĩgər/**)

नदा */plv.* **nədá**, **nədɪ**, **nəde**, *nblv.* **nənɑ/** – [क्रि.वि. *adv.*] यतातिरको विपरीत त्यतातिर; अलि परतिर; त्यसतिर; त्यता; उता। in or to that place; there.

नप /(or),(r)nəp/ – [ना. *n.*] कुटेर, पिँधेर वा पिसेर बनाइएको मसिनो धुलो; चूर्ण। loose dry particles; powder; flour.

नपो */plv.* **nəpo**, *slv.* **ŋɪm/** – [वि. *adj.*] मसिनो हुने गरी बनाइएको धुलो; मिहिन; मसिनो; चूर्ण। not coarse; having tiny particles; soft; fine.

नप्सै /nəpsəˈ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] भित्र हाड र बाहिर बिमिरा जस्ता हुने फल फल्ने जङ्गली वनस्पति; काफल। a tree with fruit like strawberry; fruit from this tree.

नम /nəm/ – [ना. *n.*] **१.** जमिनभन्दा माथिको खुला ठाउँ; आकाश; गगन। the area above the Earth, in which clouds, the sun, etc. can be seen; sky. **२.** (विश्वास) पुण्यकर्म गरेका मानिस मरेपछि उसको आत्मा पुग्ने भनिएको उपल्लो काल्पनिक ठाउँ; परमधाम; स्वर्ग। (of common beliefs) in some religions, the place, sometimes imagined to be in the sky, where God or the gods live and where good people are believed to go after they die, so that they can enjoy perfect happiness; heaven.

~झर्कैंन्य/zʰərkəˈːnjə/–[अ.क्रि.*v.i.*]मुसलधारे पानी पर्नु; दर्कनु। to rain heavily; to rain cats and dogs. **~वान्य /wɑnjə/**– वर्षा हुनु; बर्सनु। to rain. **~सैंन्य /sĩːnjə/**– बिहानीको शुरुवात हुनु। to become daylight; (of day/dawn) to break. **~सोर्गैंन्य /sorgəˈːnjə/**– [ना. *n.*] (विश्वास) खडेरी पर्दा अग्ला ठाउँहरूमा सुँगुर कुखुरा आदिलाई लगेर अपवित्र गराई देवीदेवतालाई रिसाउने बनाएर पानी पार्न लगाउने चलन वा संस्कार; त्यस्तो विश्वास। a practice of taking animals, pigs and birds to sacred places to defile them. It is believed that this makes the deities angry and they cause rain.

नमचुइँ /nəmtʃũˈ/ – [ना. *n.*] **१.** छोटो दिन सिद्धिएर लामो दिन शुरुवात हुने दिन। time the when the shortest day ends and the longer day begins. **२.** गाईवस्तुलाई नुन दिने र माघे सङ्क्रान्तिमा चाहिने नयाँ वाण बनाएर (काटेर) हान्न शुरु गरिने पौष महिनाको १२ गतेको दिन। the 12th of the month of Paush. On this day people give salt to their domestic animals, and make new bows and arrows to be used on the first of the month of Magh and practise shooting at the targets.

नमत घराँत /nəmtə (nɪ) gʰərãtə/ – [ना. *n.*] **१.** (क्यै चिजलाई) स्थिर रहन नदिई उचाल्ने,

बसाल्ने आदि गरिरहने काम; ओल्टाइपल्टाइ। an act of moving or turning sth over. **२.** ☞ (**उफरपाफर /ufərpafər/**)

नमफुरभुरो /nəmfurbʰuro/ – [वि.*adj.*] (घर आदि) ज्यादै अग्लो; अति उँचो; आकाशै छुने; गगनचुम्बी। (of houses, buildings, etc.) that seems to touch the sky; very tall.

नमम्यु */slv.* **nəmmju** <**nəm+mí**> *plv.* **nımí**, *mḍ.* **namkʰan/** – [ना. *n.*] आकाशमा दिनभर देखिएर ताप दिने अन्तरिक्षको बल्दो ग्रह; सौर्यमण्डलको केन्द्रमा रहने मुख्य प्रकाशक ठूलो तारा; सूर्य। the sun.

नम्निङ */slv.* **nəmnıŋ**, *plv.* **nı̤mnı**, *nblv.* **tısnı/** – [क्रि.वि. *adv.*] चालु वर्षदेखि तेश्रो साल; अर्को साल पछिको पनि फेरि अर्को साल; परागौं। three years hence.

नम्राती */nblv.* **nəmratı**, *slv.* **nəram**, *plv.* **patiː/** – [ना. *n.*] पूजापाठ गर्दा धूप बाल्न हुने पवित्र मानिएको एक खालको तीतो स्वादको वनस्पति; तितेपाती। wormwood; its leaves are burned to produce incense to offer deities in worship.

नमसुइँ /nəmsũ'/ – [ना. *n.*] पृथ्वी, ग्रह, नक्षत्र आदिबीचको शून्य आकाश वा स्थान; अन्तरिक्ष। the region between all astronomical objects; space.

नयाःल */plv.* **nəjaːlə**, *nblv.* **nəranа/** – [क्रि.वि. *adv.*] त्यहीं आसपासमा; त्यतातिर नै। somewhere there.

नर /nər/ – [ना. *n.*] सामाजिक अवस्था, आपसी भावना र विविध संस्कृति भएको मानिसको समुदाय; दुनियाँ; संसार। the earth, with all its countries, peoples and natural features; the world.

नराम /nəram/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**नम्राती /nəmratı/**)

नर्कत /nərkət/ – [ना. *n.*] खाने, पिउने कुराप्रतिको अनिच्छा; अरूचि। loss of appetite.

नर्ग$_1$ */plv.* **nərgə**, *ant.* **sorgə/** – [ना. *n.*] **१.** (विश्वास) मरणोपरान्त पापीको आत्माले दण्ड पाउने भनिएको तल्लो लोक; यमलोक। the place believed to be the home of devils and where bad people go after death; hell. **२.** पीडा, कष्ट सहनुपर्ने थलो; दुःखद स्थान। a very unpleasant place where people suffer very much.

नर्ग$_2$ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**किज्याँ /kıdʒjã(ŋ)/**)

नल^1 */mas.* **nəl**, **rą̃kʰja**, *plv.* **patʰaʔ**, **ŋəro**, *llv.* **bʰotja**, *fm.* **nəlme** / – [ना. *n.*] **१.** पुर्खाले बिहाबारीमा डोली बोक्ने पेशा अपनाएकामध्येका मगरका सन्तानहरू; अघोषित रूपले तल्लो जातिको रूपमा रहेका मानिने डोले जाति। अतीतको कमारा पृष्ठभूमिबाट आएका कारणले अन्य मगर जातिसँग बिहाबारी र जुठो नचल्ने भनिएको तथाकथित तल्लो जाति। a clan among the *Magar*s. The *Nals* are the descendants of emancipated slaves and their profession is to carry brides and grooms in the palanquin; they are called *doles*, palanquin bearers. **२.** अन्य मगरहरूसँग बिहाबारी र जुठो नचल्ने भनिएको, तल्लो स्तरको रूपमा मानिएको मगरजाति भित्रको एक तथाकथित थर। one of the *Magar* clans that is considered untouchable.

नल^2 – [सर्व. *pron.*] त्यसभित्र भन्ने जनाउने सर्वनामवाची शब्द; त्यसमा। pronoun used to indicate sth is within or inside sth; in or inside that.

नलस्याः /nəlsjá/ – [ना. *n.*] जिउमा निस्कने

कालो रङको नमेटिने मसिनो दाग वा थोप्लो; कोठी। a small dark spot on a person's skin; a mole.

नल्था */plv.* **nəltʰa**, *hmlv.* **rdʰã**, *ant.* **dʱĩ/** – [ना. *n.*] घुँडादेखि गोलीगाँठासम्म गोडाको अगाडिपट्टिको हड्डी भाग; नलीहाड। shin bone. ☞ (**धाँ /dʱĩ/**) *for picture.*

नवाङ्गी /nəwaŋgɪ/ – [ना. *n.*] अभाव र बेमौसमको अवस्थामा पनि उपलब्ध मौसमी फलफूल वा हरिया चिज; धौधौले प्राप्त कुनै चिज। unseasonal fruit or green vegetable; things which are not easily available.

नवार /nəwar/ – [ना. *n.*] मुखको आकृति; मुखमण्डल; अनुहार; मुहार; चेहरा। a person's face; countenance.

नवार्नी /nəwarnɪ/ – [ना. *n.*] छोरो जन्मेको ११ र छोरी जन्मेको ९ दिनपछि नाम जुराइदिएर मनाइने उत्सव। the naming ceremony of a baby which takes place on the eleventh day (in the case of a male child) and on the ninth day (in the case of a female child) after birth.

ऩम /nə̰m/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**तम /təm/**) ~**पाता /pata/**– भारी बोक्दा भार अडाउन डोरीमा नत्थिने, छालाको चेप्टो साधन; थाप्लोमा अडिने नाम्लोको भाग; पातो। a head strap for carrying a load.

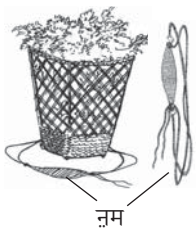
ऩम

नाँ₁ /nã, *syn.* **rna/** – [ना. *n.*] **१.** ध्वनि तरङ्गलाई ग्रहण गर्ने शरीरका अङ्ग; श्रवणेन्द्रिय; कान। the organ for hearing; ears. **२.** भाँडाबर्तन आदिमा समाउन बनाइएको वा जोडिएको अङ्ग; करा; कान। the part for holding sth; a handle. ~**बिन्य**[१] **/bɪnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] धेरै हल्ला भएर कान दुख्ने हुनु; हल्लाले कान खानु; झर्को लाग्नु। to be fretful, irritated or restless because of an ear-splitting sound. ~**बिन्य**[२]**–** कानभित्र सुइँय्य आवाज सुनिनु; कान कराउनु; कान बज्नु। (of ears) to ring. > **नाँबिउ**[१] **/nãbɪʷ/**– [वि. *adj.*] अत्यधिक होहल्लाले कान खाएको। too noisy; loud and harsh-sounding. > **नाँबिउ**[२]**–** [ना. *n.*] कहिलेकाहीँ एक्कासि कानभित्र सुनिने तीखो आवाज। an ear-piercing sound.

-नाँ₂ – [विभ. *bibh.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**जन /dʒən/**)

नाँखार */plv.* **nã(ŋ)kʰar**, *nblv.*, **nakʰa**, *md.* **laŋgʰa/** – [ना. *n.*] मुख्य शहरभन्दा बाहिर रहने घरहरूका समूह; बस्ती; गाउँ। a group of houses, which is smaller than a town; a village. ~**नाम /nam/**– भारोपर्म, हारगुहार गर्दा प्रायः सम्बन्ध र सघाउ-पघाउ गरिने छरछिमेकी; गाउँ भएको ठाउँ; गाउँघर। people living near each other; neighbors; neighborhood.

नाँखार

नाँस्यो */plv.* **nãsjo**, *hmlv.* **rnajo/** – [ना. *n.*] कानको किनारको भाग; लोतीसम्मको किनारा। an earlobe.

ऩाँ /nã̰/ – [ना. *n.*] तरकारी वा तरल चिजभित्र रहेको ठोस भाग। the solid substance in curry.

ऩाँन्य /nã̰njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (ऊन) मक्किनु; किरा लाग्नु। (of wool) to decay; to be worm-eaten.

ना /na/– [सर्व. *pron.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**नाँ /nĩ/**)

नाइ /*slv.* **na**ˈ, *plv.* **nə̃**ˈ, *nblv.* **rɪzʰa**, *mḍ.* **lafa**/ – [ना. *n.*] **१.** विभिन्न गतिविधिमा साथ दिने व्यक्ति, साथी, सँगी; जीवनको सहचर; सहकर्मी; सहयोगी; मद्दतगार। a helper; a colleague; a coworker; a partner; a collaborator. **२.** हिँड्दा वा कुनै काम गर्दा सँगै परेको मानिस; सहयात्री; साथी। a working or travelling companion. **३.** कामकाज, विचार, व्यवहार आदि मिलेको सँगाती; हित्तचित्त मिलेको मानिस; सँगी; मित्र। a friend; a companion; a comrade.

नाकिरा /**nakɪra**/ – [ना. *n.*] हरिसलाई जुवामा अड्याउने काठको सोइलो। a thick wooden peg that is used to secure a long wooden pole inserted into a plough to the yoke.

नाकिऱ्या /**nakɪrja(u),(so)**/ – [वि. *adj.*] लट्ठी जस्तै मसिना खुट्टा भएको; झीना, लामा खुट्टा हुने; सुइँखुट्टे। having thin and long legs; long-legged; leggy.

नागाइनोगैव /**nagaˈ (nɪ) nogəˈwə**/ – [वि. *adj.*] हातखुट्टा राम्ररी चलाउन नसक्ने; खासै सुद्धिबुद्धि र स्फूर्तिसमेत नभएको; असाध्यै लोसे; मन्द बुद्धिको। sluggish; slothful; slow; dull.

नाघु /*plv.* **nagʰu**, *nblv.* **nãkɨliː**/ – [ना. *n.*] कानभित्र उत्पादन हुने मयल; कानेगुजी। earwax.

नाङ्ग्या /**naŋgja**/ – [वि. *adj.*] धनसम्पत्तिको अभाव भएको; गरिब; निर्धन; दरिद्र। poor; destitute.

नाङ्ग्या? /**naŋgja?** > **naŋgjapatjaᵘ**/ – [वि. *adj.*] शरीरमा कपडा नभएको; निर्वस्त्र; नाङ्गो। not wearing any clothes; nude; not covered by clothes; naked.

नात /*nblv.* **nat**, *plv.* **nəˈ**, *slv.* **patʃʰa**/ – [ना. *n.*] भारीतारी अडाउन वा बिसाउन बनाइएको ठाउँ; थकाइ मार्न बिसाउने वा अडिने थलो; बिसाउना। the place where you rest or put down your load; a halting place on a path or road.

नात

नाति /*mas.* **natɪ**, *fm.* **natɪnɪ**/ – [ना. *n.*] **१.** छोराछोरीका छोरा; नाति। a grandson. **२.** ज्वाइँको पनि ज्वाईंपट्टिका सबै पुरुषलाई लगाइने साइनो। the male relatives from the side of the son-in-law's son-in-law.

नाना /**nanə́**/ – [ना. *n.*] **१.** एउटै कोखमा आफूभन्दा पहिले जन्मेकी स्त्री; दिदी। an elder sister. **२.** जेठानकी पत्नी। *jethān*'s wife. (*jethān* is one's wife's elder bother).

नानाःनुनुःव /**nanə́ːnunùːwə**/ – [वि. *adj.*] राम्ररी र स्पष्टरूपले बोल्न नसक्ने; गोज्याङ्ग्रो। idiot; mute; dull.

नान्नय /**nannjə, nɪŋnjə, nə̃ˈnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] अर्काको अधिकारभित्र रहेको वा अरूलाई दिएको चिज बलजफ्तीसँग लिनु; हर्नु; खोस्नु। to seize sth from sb. (which was given to them).

नान्य[१] /**nanjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*/प.भे. *plv.*] धेरै ऊचाइमा चिसो सहन नसकेर बिरामी हुनु। to fall ill because of cold in high lands or mountains. **३.** कसैप्रति टिठ लाग्नु; माया पलाउनु; दया जाग्नु; टिठाउनु। to take pity on sb; to pity sb.

नान्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**बान्य** /**banjə**/)

नाप /**nap**/ – [ना. *n.*] हात नपोलोस् भनेर तातो चिज समाउन प्रयोगमा आउने कपडाको टालो; समाउने लत्ता। a rag used for holding sth

hot. > **नाप्सिन्य /napsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] तातो चिज समाउदा नपोल्न हातमुनि क्यै चिज राख्नु। to keep sth like a rag in your hand while holding/touching sth hot.

नाम /nam/ – [ना. *n.*] पृथ्वीको बाहिरी भूसतह; भुइँ; जमिन। the surface of the earth; land. > **नाम्जें₁ /namdʒẽ/–** [नायो. *post.*] जमिनभन्दा तल; जमिनमुनि; भूगर्भमा। under the surface of the ground; underground. > **नाम्जें₂–** पृथ्वीभन्दा तल रहेको काल्पनिक लोक; पाताल। hades; underworld; hell.

नामऱ्या /namərja/ – [ना. *n.*] अनैतिक सम्बन्धबाट जन्मेको सन्तान; बुबा पत्ता नलागेको बच्चाबच्ची; अवैध सन्तान; वेश्या पुत्र वा पुत्री। an illegitimate child; a bastard.

नामे /name/ – [ना. *n.*] एउटै कोखमा जन्मेकी आफूभन्दा कम उमेरकी स्त्री; बहिनी साइनो पर्ने आइमाई; बहिनी। a younger sister.

नाम्ज़ा /namza/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**भेʔ+ज़ा /bʰeʔ+za/**)

नामभस /nambʰəs/ – [ना. *n.*] धन, बलको घमण्डले अरूलाई थिचोमिचो गरी मपाइत्त्व देखाउँदै हिँड्ने काम; शक्ति र प्रभुत्त्वले जबरजस्ती अरूलाई पेल्ने काम; दादागिरी। an act of intimidating sb; oppression; loutish behaviour; bullying. ~**हाम्न्य /ɦamnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] दादागिरी देखाउनु; मपाइत्त्व प्रदर्शन गर्नु। to bully or intimidate sb.

नामड़ै /namŋə̰ˈ/ – [ना. *n.*] गाउँको सिरानतिर पर्ने भूभाग। the upper part of a village.

नाऱ्म /narə̰m/ – [ना. *n.*] **१.** कुनैपनि कामकुराको समाधान गर्ने उपाय; नियम; सूत्र। a rule; a formula. **२.** धागोको गाँठो, लच्छी आदि फुकाल्न सजिलो हुने टुप्पा। the clearly visible end part in a spool of thread.

नारा /nara/ – [ना. *n.*] हलो र जुवालाई जोड्ने राँगाको छालाबाट बनाइएको डोरी; हल्लुँड। a strap of buffalo skin for attaching yoke to plough.

नारा

नारासुगुन /narasugun/ – [ना. *n.*] सूर्यमुखीसँग मिल्दोजुल्दो तर, सानो सुन्दर एवम् सुगन्धित हिमाली फूल। a type of mountain flower that looks like but smaller than sunflower.

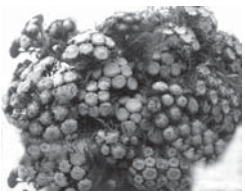
नारासुगुन

नाऱिन्य /narɪ̰njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** एकै ठाउँमा लामो समय व्यतीत गर्नुपर्दा उराठ वा उच्चाट लाग्नु; एकै प्रकारका काम लगातार गरिरहँदा सोप्रति चाहना घटेर जानु; आलस्य वा पटयार लाग्नु; पट्टाउनु। to feel weary or bored because you have been doing the same thing for a long time . **२.** धैर्य गुमाउनु। to lose patience.

नारी /narɪ/ – [ना. *n.*] हत्केलाको फेद; नाडी। the part of the body between the hand and the palm; wrist.

नार्चा /nartʃá, *syn* **marsja/ –** [ना. *n.*] बोट र पातको रङराता र पहेँलो हुने, हाँगाबिँगामा भालेको सिउर झैँ झुप्पो फुलेर दाना लाग्ने, रातो, पहेँलो फूल फुल्ने वनस्पति; चाँगे। a small flowering tree called *chānge*; the flower of this tree, which resembles the crest of a bird.

नार्नारो /nárnarò, *syn.* **tʃʰɪpo/ –** [वि. *adj.*] **१.** (फलफूल, सागपात, चिचिला आदि)

कलिलो अवस्थाको। (of leafy vegetables or fruits) young and unformed. **२.** छुँदा नै दाग, मैलो, खत आदि बस्ला जस्तो अति नरम छाला भएको; नाजुक। easily hurt or damaged; tender; delicate; very soft.

नाल /nal/ – [ना. *n.*] **१.** एउटै कुलमा जन्मनाले वा विवाह आदिका कारण जोडिन पुगेको पारस्परिक सम्बन्ध; गोत्र, कुटुम्बको नाता; आत्मीयजन; नातेदार; आफन्त; आपस्त; आफ्नो मान्छे। a member of the same family by birth, marriage, or adoption; relative; kith and kin. **२.** एकै प्रकारका खानेकुरा लगातार खाइरहँदा, कुनै चिज निरन्तर प्रयोग गरिरहँदा वा एकै प्रकारका काममा मात्र निरन्तर लागिरहँदा घट्ने अभिरुचि; वितृष्णाको अरूचीको स्थिति। the state when you lose interest in sth that you have been doing for a long time; loss of interest. **~क्यान्य /kjąnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**नारिन्य /narɩnjə/**) > **नालनाथा /nalnatʰa/–** [ना. *n.*] नाता कुटुम्ब; बन्धुबान्धव; इष्टमित्र; आफन्तजन। relatives.

नाल्च्या /naltʃja/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**खुगु /kʰugu/**)

नाल्त /naltə/ – [नायो. *post.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**जुँनी /dʒũnɪ/**)

नास /nas/ – [ना. *n.*] ठूलो खालको बर्बादी; बिनाश; विध्वंस; सत्यानाश। destruction; devastation; ruin.

नासा /nasa/ – [ना. *n.*] **१.** घरपालुवा जनावरलाई पालनपोषण गरिदिनको लागि मुख्य ग्वाला वा अरू कसैलाई जिम्मा लगाउने काम। an act or common practice of entrusting domestic animals to a herdsman or someone else. **२.** कसैमार्फत पठाइने वा पठाइएको वस्तु; अरूको जिम्मामा राखिएको चिज; नासो। something left to be kept; deposit. **३.** शरीरभर शुद्ध र अशुद्ध रगत ओहोरदोहोर गराउने नली; रक्तबाहिनी तन्तु; नसो; शिरा। the vessel carrying blood to the heart; a vein. **४.** पुरुष यौनाङ्ग; लिङ्ग। penis. **~बुरुम /burum/–** [वि. *adj.*] मासु, रगत घटेर नसाहरू देखिएको। unpleasantly or unhealthily thin and bony; emaciated; scrawny.

नास्न्य /násnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** हानिएको चिज ठीक निशानामा पर्नु वा लाग्नु। to hit the target. **२.** एक्कासि ठोकिन पुग्नु; आघात पर्नु; ठोक्किनु। to collide.

ऩा? /*tslv.* **nąʔ**, *krlv.* **nąlekʰa**, *glv.* **nadəŋ**, *nblv.* **nana** & *tlv.* **nadəra/ –** [वि. *adj.*] तोकिएको गन्ती अनुसारको; त्यति परिमाणको; उति; त्यो जति। that much; that many. > **ऩा?ज़ /nąʔzə/–** [क्रि.वि. *adv.*] त्यति नै; त्योजति वा त्यति परिमाणकै। exactly of that amount or number.

ऩा?वा /*tslv.* **nąʔwa**, *krlv.* **nąlekʰa**, *ulv.* **nadəŋ/–** [वि. *adj.*] त्यतिको; त्यो जति; त्यति। that much.

ऩा?वाकाउ /nąʔwakaᵘ/– [वि. *adj.*] त्यो जतिको; त्यत्तिको। that much.

ऩाकैं₁ /nąkɜ̃ˈ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] निचोरेर, छानेर झोल निकालिसकेपछि बचेको जाँडको खोस्टा; छोक्रा। dregs of malt beer.

ऩाकैं₂ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**सेजो /sedʒo/**)

ऩाङ्गली /*plv.* **nąŋɩliː**, *slv.* **ra/ –** [ना. *n.*] अन्नपात निफन्ने थाल जस्तै चेप्टो बाटुलाकारचोयाको साधन; नाङ्लो। a winnowing bamboo tray.

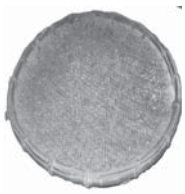

ऩाङ्गली

ऩाप */plv.* **nạp**, *hmlv.* **rnap/** – [ना. *n.*] नाकबाट निस्कने लेस्सादार फोहोर चिज; सिँघान; सिँगान। thick liquid (mucus) produced in the nose; snot. > **ऩाप झेँ नि पि़ल झेँ /nạp zʰẽ nı pı̣l zʰẽ/–** रुघा, खोकी, सर्दी, चिसो आदिले सताएर पातलो सिँघान बगिरहने अवस्था। the situation when you have a runny nose.

ऩाम /nạm/ – [ना. *n.*] **१.** बेँसी वा मधेसको गर्मी भूभाग; औल। hot, low land; the plain. **२.** हिउँदको समयमा भेडा, बाख्रालाई पालिने तराई नजिकको न्यानो ठाउँ। the low land where sheep and goats are kept in the winter.

ऩावर /nạwər/ – [ना. *n.*] एक किसिमको जङ्गली भ्याप्पुल्ले भेडो। a type of hairy wild sheep; a blue sheep.

ऩावर

ऩासिन्य /nạsınjə, *mḍ.* **baṭke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** थकाइ मार्न विश्राम लिनु; बिसाउनु। to rest after a walk or some work. **२.** सुस्ताउनको लागि बोकिएको भारी बिसाउनामा राख्नु। to put down a load to rest for a while.

निँ /nĩ/ – [प्र.वो. *intro.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कता /kətɑ/**)

निँगल्दा /nĩgəldɑ/ – [ना. *n.*] महिना सिद्धिने बेलाको समय; महिनाको उत्तरार्द्ध। the end of a month.

निँघार /nĩgʰɑr/ – [ना. *n.*] जाँडको रस; छ्याङको झोल। the liquid of malt beer, called *chhyāng.*

नि़ँ /nı̣̃/ –[ना. *n.*] (मानिस वा पशुको) शरीरभित्र परेमा प्राणैसमेत लिने एक प्रकारको विषालु वनस्पति। a type of poisonous plant that may kill animals.

-नि /nı/– [प्रत्य. *suf.*] ☞ (**एन /jen/**)

निउर्ती /nıurtı/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**खयल्ती /kəjəltı/**

निकान /nıkɑn/ – [ना. *n.*] ☞ (**खराः /kʰərɑʔ/**)

निखःरिन्य /nıkʰɨrınjə/ – [अ.क्र. *v.i.*] (चिज) खन्याउँदा, पखाल्दा, निकाल्दा वा माझ्दा कुनै अंश बाँकी नरहने गरी सिद्धिनु वा सकिनु; निख्रनु। to be emptied; to be cleansed; to come to the end.

निखनैन्य */plv.* **nıkʰənəˈnjə, rẹ̃ʔnjə**, *ulv.* **rınnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] धितो वा बन्धक राख्दा पाएको रकम फिर्ता गरी सो चिजमाथिको स्वामित्त्व पुनः आफ्नै अधिकारमा पार्नु; निखन्नु। to redeem a loan, mortgage, etc.

निखलै /nıkʰələˈ, nırkʰələˈ/ – [क्रि.वि. *adv.*] थुप्रो वा धेरै हुने चालमा; अत्यन्तै; ज्यादै; अत्यन्त; अचाक्ली; अति। to a great degree; too much; more than enough; abundantly.

निखार /nıkʰɑr/ – [वि. *adj.*] ☞ (**तिखर /tıkʰər/**)

निङ्न्य /nıŋnjə/– [स.क्रि. *v.t.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**नान्य /nɑnnjə/**)

निच /nıtʃə/ – [वि. *adj.*] खान, पिउनमा लोभ गरिहाल्ने; खानेकुरामा लाजसरम नभएको। greedy; gluttonous.

निजापःती /nıdʒɑpɨtı/ – [वि. *adj.*] (व्यक्ति) स्तर, आदर, मान, प्रतिष्ठा, इज्जत, आचार व्यवहार आदिबाट तल गिरेको; पतित। (of people) degraded; unabashed; barefaced;

निझो /nıdʒʰo/ – [ना. *n.*] "यही" वा "यसै हो"

भनी तोक्ने वा किट्ने काम; निधो; निर्णायक तर्क वा विचार; निश्चय; किटान। an act of confirming sth; confirmation. ~**मिँ /mĩ/–** विश्वास गर्न लायकको व्यक्ति; भरपर्दो मान्छे; विश्वासपात्र। a trustworthy person.

नितु /nɪtu/ – [नायो. *post.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**नःदयु /nĩdju/**)

निथ्या /nɪtʰjɑ/ – [ना. *n.*] महिलाले गहनाको रूपमा नाकमा लगाउने रिङ। a type of nose ring usually made of gold (worn by women).

निथ्या

निधिखुदी /nɪdʰɪkʰudɪ/ – [ना. *n.*] सोधपुछ गरी सत्यतथ्य बुझ्ने काम; सोधखोज। an act of interrogating sb to find out some fact; interrogation; enquiry.

निनाल्फु/nɪnɑlfu/ –[ना.*n.*]क्वैनखाएर खाली रहेको पेट; खालीपेट। empty stomach.

निप्जिन्य /nɪpdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] शुरु गरिएको, थालिएको काम वा कार्यक्रम सम्पन्न हुनु; कामकुरा आदिले पूर्णता पाउनु; काम फत्ते हुनु; समाप्त, अन्त हुनु; सिद्धिनु; निब्टनु; तयार हुनु। (of work) to be complete; to come to an end; to be accomplished.

निम[१] /nɪm/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**डिम /ŋɪm/**)

निम[२] – [वि. *adj.* से.भे. *slv.*] ☞ (**नपो /nəpo/**)

निमान्य /*plv.* **nɪmɑnjə**, *slv.* **mɑkonnjə/ –** [वि. *adj.*] गाली वा छिःछि दूरदूर गर्दा पनि कुनै पर्वाहै नगर्ने; भनेको, अह्राएको कुरा सुनेर पनि नसुने झैं गर्ने; अटेरी। obstinate; stubborn; pig-headed.

निमी /nɪmiː/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**नमम्यु /məmmju/**)

निर्खलै/nɪrkʰələˈ/– [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**निखलै /nɪkʰələˈ/**)

निर्खुल /nɪrkʰul/ – [ना. *n.*] **१.** स्पष्ट अर्थ आउने गरी सुनिएको वा सुनाइएको भनाइ वा कुरा; सविस्तार गरिएको बयान; स्पष्टोक्ति; वृत्तान्त। a clear statement or speech; a detailed description; a instruction. **२.** ☞ (**निभो /nɪdʒʰo/**)

निर्घात /nɪrgʰɑt/ – [ना. *n.*] अवसरको वा समयको समाप्ति; आखिरी। the final part of sth; end; last hour of a chance.

निछर्यात /nɪrtʃʰjɑt/– [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**दिक्क /dɪkkə/**)

निर्धल /nɪrdʰəl/ – [ना. *n.*] आघात, प्रहार, कडा श्रम, अभ्यास वा कुनै विकारले गर्दा सहनै नसक्ने गरी भएको शारीरिक दुखाइ वा पिराइ। physical pain due to an injury, excessive exercise, etc. ~**मि̰ँन्य /mḭ̃njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] अङ्गहरू चलाउनै नसकिने भई असाध्यै दुख्नु। (of your whole body) to pain; to ache.

निल्या /nɪljɑ, *mḍ.* **fɪfɪtɑ̃ᵘ/ –** [वि. *adj.*] आकाशे रङ; निलो। sky-blue; blue.

निस्पत /nɪspət/ – [ना. *n.*] जन्मँदै लिएर आएको शुभाशुभको फल; पुर्पुरो; तकदिर; भाग्य। fate; destiny.

नि̰न्य /nḭ̃njə, *mḍ.* **ŋɪɦɪke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] (वरदान, आशिष वा कुनै वस्तु) पाउने इच्छाले कसैलाई क्वै भन्नु; याचना गर्नु; माग्नु। to beg (sb) (for sth); to beg (for sth) (from sb)

नि̰मिल्तिल /nḭ̃mɪltɪl/ – [ना. *n.*] रिस उठ्दा वा कुनै कुरामा चित्त नबुझ्दा नबोलेर पोखिएको असन्तुष्टि; असन्तुष्टिको कारण साधेको मौनता; बाउँठिएको अवस्था; रिसले गम्म परेर बसेको

स्थिति। silence (when you are fuming over sth); resentment; grudge.

नि़म्छयाँ /*plv.* **nɨ̣mtʃʰjã̃**, *hmlv.* **tɪtʃʰɪla/** – [क्रि.वि. *adv.*] भोलिको पनि भोलि; झन् भोलि; आजदेखि तेश्रो दिन; पर्सि। the day after tomorrow.

नि़म्नी /**nɨ̣mnɪ/** – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**नम्निङ** /**nəmnɪŋ**/)

नुइँ$_1$ /*plv.* **nũ'**, *syn.* **nun**, *nblv.* **non/** – [ना. *n.*] स्तनबाट निस्कने सेतो पौष्टिक झोल; दूध। nutritious white fluid produced by female mammals; milk.

नुइँ$_2$ – दूध रहने फाँचो वा गोला; कल्चौंडो। milk breasts; the organ of a cow, sheep or other animal that produces milk and hangs like a bag between legs; an udder. > **नुइँसै** /**nũ'sə'**/– बच्चाले चुस्दा मुखभित्र पर्ने दूधको मुप्पो; मुन्टो। the dark part of the skin which sticks out from the breast of a mammal and through which milk is supplied to the young; a nipple.

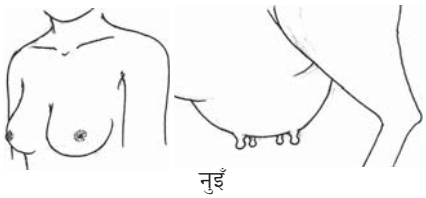

नुइँ

नुप्न्य /**nupnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] (सूर्य) डाँडापारि वा क्षितिजमा पुगेर डुब्नु; सूर्यास्त हुनु; अस्ताउनु। (of the sun) to set; to go down.

नुबुर /**nubur/** – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] पृथ्वीको हरेक ठाउँमा छरिएको, प्राणी र वनस्पतिजगतलाई बाँच्नको लागि अत्यावश्यक हुने प्रवाहमान तत्त्व; वायु; हावा। the atmosphere we breathe; air.

नुँन्य /**nụ̃̃njə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] धेरै दिनसम्म टिक्ने हुनु; टिकाउपन बढ्नु; टिक्नु; खप्नु। to last; to be durable. > **नुँव** /**nụ̃̃wə/**– [वि. *adj.*] खप्ने खालको; टिकाउ; बलियो। long-lasting; durable; sustainable.

नुल /*plv.* **nu̱l**, *nblv.* **usnul/** – [ना. *n.*] **१.** एक्कासि घट्न गएको ठूलो प्रकारको क्षति, हानि, नोक्सानी। sudden and unexpected loss or damage. **२.** अशुभ वा खराब शकुन; नराम्रो लक्षण; अलच्छिन; अपशकुन। a bad omen. > **नुल्पा नुल्मा** /**nu̱l pa nu̱lma/**– चराचर जगतको विलय; ठूलो विनाश वा विपत्ति; महाप्रलय; सर्वसंहार; महाविनाश। disaster; calamity; apocalypse. > **नुल्या** /**nu̱lja/**– [वि. *adj.*] अपशकुनकारी; अलच्छिनको। ominous; foreboding.

नेखोलो /**nekʰolo**, *syn.* **sukʊ/** – [वि *adj.*] भात, ढिँडो आदि मुख्य भोजनमा अचार, तरकारी, दाल आदि जस्ता सहायक खाद्यवस्तु नभएको; (भात, ढिँडोमा) दाल, तरकारी बाहेकको; बुगुल्टो; निस्तो। (of rice, *dhindo*) without curry, pickle, etc.

नेग्यार /**negjar/**) – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] विहावारी, पूजा, जन्म, मृत्यु आदिमा भाँडावर्तन बनाइदिनेलाई मारको खुट्टा वा कपडा सिलाइदिनेलाई पुच्छरतिरको भाग दिने चलन। the practice of giving legs of a butchered animal to a blacksmith or its tail to a tailor.

नेप /**nep/** – [ना. *n.*] कुनै चिजमाथि बिस्तारै कुल्चिने काम; बिस्तारैसँग टेकिने टेकाइ। an act of stepping on sth lightly.

नेफलाँव /**nefəlã̃wə/** – [वि. *adj.*] (कपडा, कागत, वस्तु आदि) दुई चिरा हुने गरी च्यातिएको, टुक्र्याइएको; दुई चिरा परेको। (of cloth, paper, etc.) torn half; ripped in half.

नेरा /nerɑ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**नःजिक /nɨdʒɪkə/**)

नेर्तेरो /nertero/ – [वि. *adj.*] (जिउ) चलाउनै नसकिने गरी गलेको; साह्रै थाकेको; थकित; लस्त परेको; शिथिल। very tired; weary; exhausted.

नेल /nel/– [ना. *n.*] ☞ (**खु /kʰu/**)

नेल्नेलो /nelnelo/ – [वि. *adj.*] (मासु आदि) कडापन नभएको; गिलो; नरम; कमलो। not hard; soft; squashy; supple.

ने̤[१] */plv.* **ne̤** > *hmlv.* **rne/** – [ना. *n.*] तान बुन्दा दायाँबायाँ सहायक धागो छिराउन सजिलो हुने गरी ठाडो मूल धागोलाई एकपछि अर्को बिराएर तलमाथि पार्ने साधन वा डोरी। a thread used in weaving; the warp.

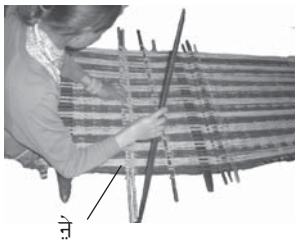

ने̤[२] – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] दुई विपरीत लिङ्गको सम्पर्कद्वारा भोगिने बराबरीको सुख; सम्भोग; मैथुन। sexual intercourse; copulation.

ने̤ःसिन्य */plv.* **ne̤ʔsɪnjə, dʒəˈnjə, sepnjə,** *nblv.* **kʰəpsɪnjə,** *glv.* **tʰɑsɪnjə,** *mḍ.* **gʰjɑkke/** – [स.क्रि. *v.t.*] सम्भोग गर्नु; यौनसम्पर्क गर्नु। to copulate; to have intercourse; to have sex.

ने̤थो /ne̤tʰo/ – [नायो. *post.*] दुई स्थान वा प्रकार; दुई थोक। two things or objects.

ने̤ब्लो /ne̤blo, ne̤bərẽ/ – [वि. *adj.*] गणनाको क्रममा एउटा पछि आउने अर्को; दुईवटालाई जनाउने शब्द; दुई वटा। two.

ने̤र्फुस /ne̤rfus/ – [ना. *n.*] कसेर भरिएको थैलो, कसिने गरी ओढिएको कपडा आदि दुई फ्याक भई चिरिने चाल। when a sack full of sth, or tight clothes rip in half.

नैं /nɑ̃ˈ/ – [ना. *n.*] ☞ (**नाइ /nɑˈ/**)

नैंन्य /nɑ̃ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**नान्य /nɑnnjə/**)

नैंमे /nɑ̃ˈme/ – [ना. *n.*] साथी, सँगीसँगाती; मित्रवर्ग; साथीभाइ। friends; colleagues; associates.

नै[१] **/nəˈ/** – [ना. *n.*] ☞ (**नात /nɑt/**)

नै[२] – [क्रि.वि. *adv.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**कता /kətɑ/**)

नै[३] – [क्रि.वि. *adv.*] त्यसो; त्यसरी; त्यस प्रकारले। thus; in that way.

नैजैःद /nəˈdʒəˈːdə/ – [क्रि.वि. *adv.*] त्यस किसिम वा तरिकाले; त्यसो गरेर; त्यसरी। in this way; like this; thus; in that way; like that; so.

नैन्य /nəˈnjə, *mḍ.* **ḍɑke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जतनले कुनै चिज कतै स्थापना गर्नु; बसाउनु; राख्नु। to keep sth somewhere safely. **२.** अरूलाई आफूसँग रहन वा बस्न दिनु। to allow someone to stay with you. **३.** (धन, चिज आदि) जोगाउनु; साँच्नु; खर्च नगर्नु; बचाउनु; फारो गर्नु। to economise; to reduce expenditure; to scrimp and save. **४.** कसैलाई मित्रको रूपमा स्वीकार्नु; आफ्नो बनाउनु; सामेल गर्नु; आफ्नामा सहभागी गराउनु। to accept someone as your friend; to involve someone in your group. **५.** आफ्नो स्वामित्त्व वा अधिकारभित्र पार्नु; आफ्नो तुल्याउनु। to take something for your own use; to own.

नों /nõ/ – [सर्व. *pron.*] तृतीय पुरुषको एकवचन बुझाउने सर्वनाम; "त्यो" टाढाको वस्तुलाई ताकेर, औंल्याएर देखाउँदा नाउँको सट्टामा प्रयोग हुने सर्वनामवाची शब्द; ऊ; त्यो; त्यही। that particular one.

नोगोबाङ्गे */llv.* **nogobaŋge**, *tslv.* **bʰɨlkɨ́/ –** [ना. *n.*)] **१.** विगतमा मगरहरूका हरेक वर्ष जेठदेखि भदौ महिनासम्मका प्रत्येक सङ्क्रान्तिहरूमा गरिने जनगणना र सो बारेमा गरिने पूजापाठ तथा उत्सव कालान्तरमा विकसित हुँदै स्थापित भएको विशेष सांस्कृतिक चाड; (यस अवस्थामा गाउँको लागि वर्षभरीको स्थानीय नीति, नियम पनि तय गर्ने गरिन्छ। सो प्रथाजन्य कानुन अद्यावधि विद्यमान छ।) a special cultural festival of the *Magars* that falls on the first days of the months *Jestha, Ashādh, Shrāwan* and *Bhādra* when the record of the population of every village is updated; census record is maintained and new policies, rules for the village are also passed. **२.** जेठदेखि भदौ महिनासम्मका सङ्क्रान्तिहरू र खासगरी आषाढ सङ्क्रान्तिमा बुकीको फूल टिपेर ल्याई प्राकृतिक विपत्तिबाट जोगिन र सहकाल आओस् भनेर भूमिको पूजा गरी तीन चार दिनसम्म नाचगान गर्दै धुमधामका साथ मनाइने मगरहरूको विशेष चाड; प्राकृतिक पूजा; भूमिपूजा; भूमे पर्व। the *pujā* called *bhumi pujā* (Mother Earth worship) performed to avert any natural disaster or to bring prosperity. It is performed on the first days of the months of *Jestha, Ashādh, Shrāwan* and *Bhādra*; a highland wild flower called *buki* is offered amidst the song/dance gathering of festivity.

नोलो /nolo/ – [वि. *adj.*] सहन सकिने खालको मन्द वा हल्का तातो; मनतातो। lukewarm; hand-hot.

न̤ों /nõ̤/ – [ना. *n.*] अलच्छिन वा अशुभ हुने गरी गरिने अनिष्ट कार्य वा क्रियाकलाप। an ominous or foreboding act. ~**दान्य /danjə/–** अलच्छिन वा अशुभ हुने खालको कुनै काम गर्नु। to act ominously.

न̤ो? /nõ̤?/ – [ना. *n.*] लामालामा पात हुने र पोटीका रूपमा कन्द भई मसला तथा औषधीय गुणसमेत हुने वनस्पति; लसुन। a plant of the onion family that has a strong taste and smell and is used in cooking to add flavour; garlic. > **बःलिन̤ो? /bɨlɪnõ̤?/–** वनजङ्गलमा पाइने लसुन; जङ्गली लसुन। wild garlic. > **हाँन̤ो? /ɦãnõ̤?/–** भिर पखेरामा हुने कडा स्वादको लसुन। a type of garlic that grows on the slope or precipice.

–न्य /njə/ – [प्रत्य. *suf.*] **१.** धातुको पछिल्तिर जोडिएर कुनै कार्य, घटना आदि हुनु, गरिनु आदि अर्थ बताउने प्रत्यय। suffix added to a root to form a verb. **२.** धातुमा जोडिएर क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* बा+न्य = बान्य "जानु") suffix added to a root to form a verb.

–न्याँ /njã/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर क्रियालाई द्विवचनवाचक सम्भावनार्थक क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* ज़्यु+न्याँ = ज़्युन्याँ "उनी दुईले खान्छन् होला या खालान्", बा+न्याँ = बान्याँ "उनी दुई जान्छन् होला, जालान्" आदि।) suffix added to a verbal root, used to express probability.

नाती /natɪ/– [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कता /kəta/**)

न̤ाउ कि न̤ाउ /njn̤u kɪ njn̤u/ – [ना. *n.*] जिद्दी गरेर लगातार मागिरहने चाल; मागेको माग्यै गर्ने काम। an act of asking for sth insistently.

न̤ान /njn̤n/ – [ना. *n.*] लामो र झुप्पो रौंवाला पुच्छर हुने एक किसिमको छरितो जङ्गली जीव; लोखर्के। a squirrel.

न्य़ाम /njạm/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] बच्चालाई खुवाउनको लागि चपाइएको मुखभित्रको खानेकुरा। chewed food in the mouth that is fed to a child.

न्य़ाम्न्य /njạmnjə, *mḍ.* ʈɑjɑke/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] खानेकुरालाई दाँतले धुल्याई निल्न हुने बनाउनु; चपाउनु। to chew food.

न्युँ/njũ/ – [ना. *n.*] चोके पार्ने काम; निहुँ; खोचे। an act of making issue of sth.

प

प̤ँपँ /pĩpĩ/ – [ना. *n.*] असाध्यै नराम्रो हरक; दुर्गन्ध। revolting smell; reek; stink. **~थुनिउ /tʰunɪʷ/–** [वि. *adj.*] सहनै नसकिने दुर्गन्ध फैलिएको। stinking; foul-smelling; reeking; rank.

पगरी /pɨgɨgrɪ/ – [ना. *n.*] शिरमा भेरेर लगाइने लामो सेतो कपडा; पगडी। a long piece of white cloth wrapped around one's head; a turban.

पगरी

पगिल */plv.* **pɨgɪl**, **mẹsĩ**, *glv.* **musɪŋ/ –** [ना. *n.*] तिघ्राभन्दा मास्तिर र कम्मरभन्दा मुन्तिर पर्ने शरीरको पछाडिपट्टिको मांसपिण्डयुक्त भाग; नितम्ब; चाक। buttocks. **~गिसो /gɪso/–** [वि. *adj.*] भन्नासाथ काम नगर्ने; काम गर्न साह्रै अल्छी मान्ने; अल्छे। not wanting to work; lazy. **~बोमो /bomo/–** अह्राउनासाथ तुरुन्तै काममा लागिपर्ने; काम गर्न असाध्यै जाँगरिलो; स्फूर्तिले भरिएको; फुर्तिलो। energetic; vigorous; active; full of life.

पचिका */plv.* **pɨtʃɪka**, *hmlv.* **rɨfutkja/ –** [ना. *n.*] तरल पदार्थ हुत्त्याएर छर्ने/फ्याँक्ने साधन; पचका। a bamboo syringe.

पचीःन्य /pɨtʃĩːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजलाई मुठीभित्र वा कुनै चिजको च्यापमा पारेर बेसरी थिच्नु; च्याप्नु; निचोर्नु। to press sth firmly, especially with your fingers or some objects; to squeeze.

पछयुँ /pɨtʃʰjũ/ – [ना. *n.*] सूर्य अस्ताउने पूर्वको विपरीत दिशा; पश्चिम। the west.

पति /pɨtɪ/ – [ना. *n.*] **१.** समाज वा सम्बन्धित क्षेत्रबाट प्राप्त हुने आदर; मान; प्रतिष्ठा; गौरव; इज्जत। prestige; reputation; status. **२.** ☞ (**पर्याल /pərjɑl/**)

पतिन्य /pɨtɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अरूको कामकुरा वा भनाइलाई साँच्चै हो भनेर विश्वास गर्नु वा मान्नु; भर पत्यार गर्नु; पत्यार लाग्नु। to feel certain that sth is true or that sb is telling you the truth; to believe.

पतरी /pɨtɨriː/ – [ना. *n.*] सिन्काले जोडेर बनाइएको पातको अस्थायी भाँडो; दुना टपरी। a plate made of leaves; a leaf plate.

पती */plv.* **pɨtíː**, *hmlv.* **rpətiː**, *glv.* **pəkɪ**, *slv.* **pətju/ –** [ना. *n.*] बर्खामासमा पाइने हाड नहुने, मुख र पिँधले टेकेर हिँड्ने रक्तपायी जीव; जुको। a worm that sucks blood; a leech.

पती

पतीःपातरा /pɨtíːpɑtəra/ – [ना. *n.*] पक्कापक्की निर्णयका साथ टुङ्ग्याउनको लागि गरिने कुनै कुराको बेलिविस्तार; विस्तारपूर्वक गरिएको व्याख्या; वृत्तान्त। explanation; detailed description or instruction.

पतुः /pɨtɨ̤ː/ – [ना. *n.*] धागो, डोरी आदि च्वाट्टै चुँडालिने वा चुँडिने स्थिति। the force you use to break a rope or thread suddenly. **~फ्याःन्य /fjaːnjə/–** [स./अ.क्रि. *v.t.*, *v.i.*] चटक्कै चुँडाल्नु; चुँडिनु। to break sth suddenly.

परङ्गी₁ /pɨrɨŋgɪ/ – [ना. *n.*] थप सामान अटाओस् भनी डोको, थुन्से आदिको बिटभन्दा

माथि चोया वा जाली थपेर उठाएको भाग। a portion added to the brim or edge of a basket or a container in order to enlarge it.

पःरःङ्गी[२] – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] बच्चाको न्वारानमा पुजिने देवीको नाम; शिशुरक्षक देवी। the goddess worshipped on the day of naming ceremony called *nwārān.*

पःरिँन्य /pɨrĩ̤njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कतै पुग्न वा जान आदेश दिनु; पुग्ने तुल्याउनु; कतै पुऱ्याउनु; पठाउनु। to order someone to go somewhere; to send someone somewhere; to dispatch sb. **२.** चिट्ठी-पत्र, पुलिन्दा (पार्सल) आदि कतै पुग्ने बनाउन पठाउनु; प्रेषित गर्नु। to send a letter, parcel, etc. ; to dispatch sth.

पःरिन्य /pɨrɨ̤njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूले सुन्ने गरी लिखित अक्षरको उच्चारण गर्नु; सस्वर वाचन गर्नु। to read aloud. **२.** ज्ञानगुन आर्जन गर्नको लागि अध्ययन गर्नु; ज्ञान लिनु; पढ्नु। to learn about a subject, especially in a educational course or by reading books; to study.

पःरी /pɨrí/ – [ना. *n.*] **१.** बाटिएको चुल्ठो; a braid; a plait **२.** बाटिएको मकैको घोगा, चुल्ठे आदि। the bundle of unpeeled maize cobs.

पःरीःन्य[१] **/pɨríːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] चुल्ठो, चुल्ठेको डाँठ, मकैको खोस्टो आदिलाई आपसमा जोल्ठ्याएर बाट्नु। to bundle up things together.

पःरीःन्य[२] **/pɨríːnjə**, *mḍ.* **gɪʈke, fuɦuke/** – [अ.क्रि. *v.i.*] बिउबाट टुसा पलाउनु; टुसाउनु; अङ्कुराउनु; उम्रनु। (of plants or seeds) to produce new leaves or buds; to start to grow; to sprout.

पःरीःन्य[३] – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै विकारले शरीरमा मसिना फोकाहरू निस्कनु; विमिरा आउनु। to come out in a rash.

पःर्गिल /*plv.* **pɨrgɪl**, *glv.* **pərgjəl**, *slv.* **dʒʱjəl/** – [ना. *n.*] मानिस र जनावरको पेटमा रहने गँड्यौलो जस्तो किरो; जुका। a long thin creature that lives inside the bodies of humans or animals and can cause illness; a worm.

पःलिँन्य /pɨlĩnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** यात्रारम्भ गर्नु; प्रस्थान गर्नु; जानु। to leave for somewhere; to go; to start a journey; to set out. **२.** झाँक्री बसालेर ग्रहदशा शान्त पार्नु; झाँक्री बसाल्नु। to summon a shaman to ward off evil spirits.

पःलिङ्गान /pɨlɪŋgʱan/ – [ना. *n.*] ग्वार्लाम्मि ढल्ने अवस्था; पल्टाइ। a sudden fall to the ground; tumble.

पःल्तिन्य /pɨltɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पल्टिँदै-गुड्दै तलतिर जानु; गुल्टनु। to turn over and over; to roll down.

पःलिन्य /pɨlɨ̤njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रोपेको बिउबाट मुन्टो, मुना निस्कनु; रुख, बिरुवाबाट पात पलाउनु। to sprout. **२.** घाउ, चोटपटक परेको ठाउँबाट मासु पलाउन थाल्नु। (of injury) to heal.

पःव /pɨːwə/ – [वि. *adj.*] (खानेकुरा) मुख बाँध्ने स्वादको; टर्रो। (of food, etc.) pungent; bitter.

पःसी /pɨsiː/ – [ना. *n.*] धुलो, कसिङ्गर आदि बढार्न बाबियोलाई मुठो पारी बनाइएको साधन कुचो। a broom (made of *bābiyo* or some other grass).

पःसी

पकच्याल /pəkətʃjəl/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** छरिने ककसिमले चिजबीज एकै पटकमा

पोखिने चालमा; अस्तव्यस्त; असरल्ल। in the manner of being scattered suddenly. **२.** (सरसमान) अलपत्रसँग रहने वा राखिने ढङ्गले; बेथितिसँग छरिएर रहने गरी; लथालिङ्ग। in a mess; in disorder; in a shambles. **३.** [वि. *adj.*] सम्हाल्न गाह्रो हुने गरी छरिएको; चारैतिर छिरलिएको। chaotic; disordered; scattered.

पकपक खुल्कैन्य /pəkə́pəkə̀ kʰulkəˈnjə, *syn.* **pəkə́pəkə rə̰mnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भएभरको झारपात, बोटबिरुवा सबै छिमल्नु; उखेल्नु। to take out weeds from the ground; to weed. **२.** कसैलाई कपाल समाएर भुत्ल्याउनु; जगल्टयाउनु। to clutch sb by the hair.

पकपक जैन्य /pəkə́pəkə dʒəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] निर्वाध करणी गर्नु। to have sex without any objection (in the case of adultery).

पकपक ज़्यान्य /pəkə́pəkə̀ zjɑnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लगातार खाइरहनु। to eat ceaselessly/continuously.

पक्य़ा /pəkjə̰/ – [ना. *n.*] एक्कासी (नाम) उच्चारण गर्ने काम। an act of uttering someone's name all of a sudden; an act of calling out someone's name.

पक्सा /pəksɑ/ – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] शारीरिक श्रमबाट प्राप्त हुने आम्दानीद्वारा गुजारा चलाउने व्यक्ति; श्रमिक; ज्यामी; ज्यालादार; कुल्ली; खेताला; मजदुर। a manual worker; a labourer; a hand.

पगरैन्य /pəgərəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] फाँचामा दूध बटुलिनु; जम्मा हुनु; पग्रिनु। (of milk) to accumulate or flow into the breasts or udder.

पगार /pəgɑr/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ढुङ्गा-इट्टा मिलाएर ठड्याइएको घरको भित्ता, पर्खाल, गारो। a wall. **~लैन्य /ləˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**रि़म्न्य /rı̰mnjə/**) ☞ (**झि़म /zʰɪm/**) *for picture.*

पङ्गैन्य /pəŋgəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] तराजुमा क्यै चिज तौलँदा वा कुनै लामो चिजलाई तेर्सो पर्ने गरी राख्दा वा अड्याउँदा गह्रुँगो भाग तलतिर झोलिनु; असन्तुलित हुनु। to lack the proper distribution of weight that would provide balance; to be unbalanced.

पचको /pətʃəko/ – [वि. *adj.*] सबैतिरबाट कसिकसाउ हुने गरी टम्म मिलेको। well or firmly fitted.

पच्यार्न्य /pətʃjárnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (चिज) बीचमा पर्ने गरी च्याप्नु; चारैतिरबाट थिच्नु। to press or squeeze sth from all sides.

पछाउ /pətʃʰɑᵘ, *ant.* **əgɑᵘ/ –** [वि. *adj.*] **१.** (अन्नबाली) धेरै समय लगाएर पाक्ने वा छिप्पिने खालको। (of crops) late-riping. **२.** [ना. *n.*] ढिलो गरी पाक्ने खालको; अन्नबाली लगाइने जग्गा। the field where such crops are grown.

पजै /pədʒəˈ/ – [ना. *n.*] उत्सुकता मेट्न वा समुचित उत्तर पाउन प्रयोग गरिने जिज्ञासाको वाक्य; सोधाइ; प्रश्न। a written or spoken enquiry; a question. **–न्य¹–** [स.क्रि. *v.t.*] जवाफ वा निधो माग्नु; प्रश्न गर्नु; सोध्नु; to question sb; to ask. **–न्य²–** कसैलाई केही भन्नु। to say sth to sb.

पभाःताःव /pədʒʰɑːtɑːwə/– [वि. *adj.*] (घर, कोठा आदि) बाहिरबाट भित्रको सबै देखिने गरी खुला राखिएको; छ्याङ्ग देखिएको। (of houses, rooms, etc.) wide-open.

पतर /pətər/ – [ना. *n.*] कागत, कपडा वा कुनै चिजको तह; पत्र। a layer of sth.

पता /pəta, pəte/ – [ना. *n.*] **१.** अहिलेभन्दा पछिको समयमा। later. **२.** घाम अस्ताउने बेलाको समय; सायङ्काल; साँझ। twilight; evening; nightfall.

पतार /pətar/ – [ना. *n.*] भारी कस्न वा बाँध्न प्रयोग गरिने डोरी; जेउरो। a rope used to bundle sth up.

पतारिन्य /pətarınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बिस्तराको ओढ्नेको चारैतिरको किनारालाई ओछ्यानको छेउछेउ भित्र घुसार्नु। to tuck up the sheet around the bed.

पते /pəte(kə)/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**पता /pəta/**)

पतेक /pətekə/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** दिन सकिने बेलामा; बेलुकी पख; पछि; भरे। late afternoon. **२.** साँझमा; साँझतिर; बेलुका पख। in the evening.

पतेःपतेः /pətèː (ka) pətèː/ – [ना. *n.*] बिस्तारै र लगातार कुरा गरिरहने चाल। the manner of speaking slowly and non-stop.

पतैन्य /pətə́ˈnjə, *ant.* pəlạsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (कपडा वा कागज आदिलाई) पत्रैपत्र हुने गरी तह पार्नु; चाङ्मिलाउनु; मिलाएर दोबऱ्याउनु; पटयाउनु। to fold sth (up); to fold sth (back, down, over, etc.).

पत्का /pətka/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**झोक्या /dʒʰokja/**)

पत्ता /pətta/ – [ना. *n.*] लठ्ठीले हान्ने र छल्ने गरी खेलिने मगरको परम्परागत खेल। a type indigenous stick game.

पत्ताचुर /pəttatʃur/ – [ना. *n.*] वेगका साथ दौडिएको दौडाइ; धेरै गतिमा सारिएका पाइला; टुइँकाइ। an act of going somewhere suddenly and/or quickly; a dash; a rush.

पत्या /pətja/ – [ना. *n.* / लु.भे. *llv.*] ☞ (**फू /fʊ/**)

पत्याʔ /pətjaʔ/ – [ना. *n.*] काँच वा सुनचाँदीका विविधरङ्गी ठूला-साना दाना वा गेडीलाई धागामा उनेर स्त्रीहरूले घाँटीमा लगाउन बनाएको गहना वा श्रृङ्गार; पोते। a necklace of beads (of glass, gold etc.).

पत्यार /pətjar/ – [ना. *n.*] अरूमाथि गरिने भरोसा वा विश्वास। trust in sb.

पत्य़ाम /pətjạ̈m/ – [ना. *n.*] अरूलाई दुख्ने गरी आघात पुऱ्याउने काम; चुटाइ; गोदाइ। beating; kicking; thrashing. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] हान्नु; कुट्नु; चुट्नु; ठटाउनु; पिट्नु; गोद्नु। to beat sb/sth; to thrash sb/sth; to kick sb.

पत्यौल /pətjə́ʷlə/ – [ना. *n.*] **१.** अरूले थाहा नपाउने गरी सुटुक्क जाने चाल। when you move secretly and quietly so that other people do not notice. **२.** कसैको दृष्टिबाट एक्कासि अलप हुने स्थिति। when someone disappears all at once. **~बान्य / हाइसिन्य /banjə/ɦaˈsınjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] थाहै नदिई सुटुक्क जानु। to leave for somewhere secretly and quietly; to steal out of somewhere.

पथरा¹ /pətʰəra/ – [ना. *n.*] हलचल नहुने गरी एकै ठाउँमा रहेको स्थिति; स्थिरता। a static condition; stillness; motionlessness. **~पःरिउ /pɨrɪʷ/–** [वि. *adj.*] एकै स्थानमा स्थायी रूपले रहेको; बसेको; स्थिर। motionless; still.

पथरा² – [ना. *n.*] रोगले च्यापेर हिँडडुल गर्नै असमर्थ हुने अवस्था; रोगशय्यामा पर्ने स्थिति; थला। when you are bedridden.

पथर्काला /pətʰərkala/ – [ना. *n.*] निगालाको ढुङ्ग्रामा प्वाल पारी कप्टेरोलाई निहुराई घुसाएर सोको टुप्पाले भित्री नलीद्वारा सिन्का उछिटयाई

खेल्नलाई बनाइएको खेलौना। a traditional toy made of *nigālo* or bamboo.

पथऱ्या /*plv.* **pətʰərjɑ**, *glv.* **kɪtʃʰərjɑ/** – [वि. *adj.*] ज्यादा दिसा गरिरहने; जथाभावी हग्ने; हगुवा। having a bowl movement frequently; defecating time and again.

पथला /**pətʰəlɑ/** – [ना. *n.*] पाठापाठीसहितको माऊ भेडा वा बाख्रा। the mother goat or sheep with kids or lambs.

पथ्याङ्गरी /**pətʰjɑŋirɪ/** – [ना. *n.*] बाख्री। a nanny goat.

पन /**pən/** – [ना.*n.*/से.भे.*slv.*] ☞ (**दाल/dɑl/**)

पऩे /*plv.* **pəne̤** *nblv.* **rbʰəl/** – [ना. *n.*] भात, ढिँडो आदि पस्कन र मस्काउन प्रयोगमा आउने धातुको साधन; पन्युँ; पनिउँ। a spatula.

पनै /*tlv.* **pənəˈ**, *plv.* **poːlɑ/** – [ना. *n.*] जुत्ता। shoes.

पनो /**pəno/** – [वि. *adj.*] (छिप्पिएको फर्सी वा कन्दमूल आदि) पकाएर खाँदा मीठो स्वाद आउने खालको; स्वादिलो। (of ripe pumpkin, roots, etc.) tasty when cooked.

पन्तरैःन्य /**pəntərəˈːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] चलिरहेको विषय, प्रसङ्ग वा कामकुरा आदिलाई अरूतिर मोड्न/बङ्ग्याउन नयाँ काम वा कुराको शुरुवात गर्नु; प्रसङ्ग बदल्नु। to change the topic in conversation.

पन्थ्याउली /**pəntʰjɑulɪ/** – [ना. *n.*] फूल टिपेर चढाउन देउरालीमा गाडिएको रुखको हाँगो। a twig or small branch of a tree planted at the pass where flowers, leaves are offered.

पम /**pəm/**– [ना.*n.*/से.भे.*slv.*] ☞ (**पोम/pom/**)

पयम-पयम /**pəjəm-pəjəm/** – [ना. *n.*] सास गइसकेपछि अलिअलि बाँकी रहेको मुटुको धड्कन। the faint heart beating of a dying person.

पयाद /**pəjɑdə/** – [ना.*n.*] कुनै स्थानमा शरीरले ढेसिएर आड लिने काम; गोडाको अडेस्। an act of propping oneself against sth.

परङ्का /**pərəŋká/** – [ना. *n.*] गाईवस्तुको जिउमा टाँसिई रगत चुसेर बाँच्ने एक प्रकारको सानो परजीवि; किर्नु। a small insect that bites humans and animals and sucks their blood; a tick.

परपपरप /**pərəp-pərəp/** – [ना. *n.*] **१.** मनमा पिर पर्दा अलिअलि आँसु चुहाइरहने काम। an act of shedding tears because you're hurt. **२.** बिस्तारै बिस्तारै हुने बर्षात्; सिमसिमे पानी। drizzle.

परप्न्य /**pərəpnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] बिस्तारै बिस्तारै पानी पर्नु; सिमसिमे वर्षा हुनु। to rain lightly; to drizzle.

पराः /(**tə**)**pərá**ʔ/ – [ना. *n.*] सिङ्गो वस्तुलाई चिर्दा वा टुक्र्याउँदा हुने खण्ड, भाग, अंश। portion of sth when it is divided, cut, broken into parts.

पर्गल्तलो /**pərgəltəlo/** – [वि. *adj.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**छर्जल्तलो** /**tʃʰərgəltəlo/**)

पर्द /**pərdə/** – [ना. *n.*] (विश्वास) चिकित्सकीय उपचारद्वारा निको नहुने देवीदेवता, भूतप्रेत आदिद्वारा लागेको भनिएको रोग; लागो। (of common beliefs) an illness (disease) or any health problem which is supposed to be resulted from or contracted due to spirits, ghosts, deities and cannot be cured through medical treatment.

पर्दोस /**pərdos/** – [ना. *n.*] झुटो काम कुरोमा कसम खाँदा लाग्ने भनिएको दोष। a harmful effect that you are believed to undergo when you swear sth that is not true.

पर्धप्न्य /pərdʰəpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजमा गोडा अल्झन पुग्नु; गोडा अल्झेर लड्ने हुनु। to stumble (over/on sth)

पर्नाप्न्य /pərnapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] औंलाले कुनै चिजलाई बेसरी माड्नु; मिच्नु। to rub sth hard with your fingers.

पर्बख्यान /pərbəkʰjan/ – [ना. *n.*] नरोकिइकन बोलिने धाराप्रवाह बोली; लगातार बोलिरहने काम। a continuous speech; an act of speaking continuously.

पर्मैन्य /pərmə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बलि चढाउन लागिएको जनावरले जिउमा छर्किएको पानी टकटक्याउनु; पर्साउनु। (of sacrificial victim like goats) to shake off water sprinkled on their body.

पर्म्यान्दि /pərmjandə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै कामकुरा नरोकिएर लगातार भइरहने ढङ्गले; एकैनासले दुखिरहने गरी; लगातार; निरन्तर; अटुटरूपले; अविच्छिन्न। continously; ceaselessly; incessantly (hurting).

पर्‍याँ /pərjã(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** मीतका बुबा। one's *mit*'s father; (*mit* is a friend by pledge). **२.** बुबाको मीत; मीतबुबा। *mit* of one's father or mother.

पर्‍याल /pərjal/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] **१.** एउटै घरमा आश्रित परिवारका सदस्यहरूको समूह; जहान; परिवार। family. **२.** नाता, कुटुम्ब आदि एकै खानदानका व्यक्तिहरू; धेरै पुस्ता पहिले छुट्टिएका वंशकाहरू; खलक; वंश। clan; dynasty.

पर्ली /pərliː/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**१. किन /kɪn/**)

पलाँ /pəlã/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**घादबुदा /gʰadəbuda/**)

पलाना /pəlana/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**तुला /tula/**)

पलाःन्य[1] /pəlá:njə, *ant.* **surnjə, poːnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] गाँठो, बन्धन वा जोडिएको वस्तु आदि खोल्नु; नियन्त्रणमुक्त गर्नु; फुकाउनु; फुकाल्नु; खुस्काउनु। to unstring; to set free; to untie. > **पलाःसिन्य[1] /pəlá:sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] अर्को दिन पुनः गर्ने गरी गरिरहेको कामबाट विश्राम लिनु; गरिरहेको काम, मेलो आदिलाई स्थगित गर्नु। to stop the work till next day. > **पलाःसिन्य[2]–** बाँधिएको स्थितिबाट मुक्त हुनु; बन्धनबाट छुटकारा पाउनु। to be free from the bond, such as a rope, string, chain, etc.

पलाःन्य[2] /pəlá:njə, *ant.* **dʒasɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] लुगा, गहना आदि जिउबाट खोल्नु; छोडाउनु। to remove sth, especially a piece of clothing from your body: to take sth off.

पलेंका /*hmlv.* **pəlẽka**, *plv.* **filɪŋgā/ –** [ना. *n.*] भरिलो-झरिलो अवस्थाको आगाको फिलिङ्गो; भुङ्ग्राको सानो भाग, टुक्रो। the glow of a fire; glowing heat from the hearth; a piece of burning coal.

पलेः/pəleʔ/– [ना.*n.*/प.भे.*plv.*] ☞ (**एल/el/**)

पलेःन्य /pəleʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मकैको घोगालाई बोटबाट छुट्याउनु; मकै भाँच्नु, भिच्याउनु। to harvest maize. **२.** कुनै वस्तुलाई दुईतिर हुने गरी चिर्नु। to split sth into halves.

पलेःन्य[1] /pəlé:njə, *mḍ.* **ferke**, *ant.* **nupnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] (सूर्य, चन्द्र) प्रकट हुनु; झुल्कनु; देखा पर्नु; उदाउनु। (of the sun etc.) to rise.

पलेःन्य[2] /pəlé:njə, *ant.* **mo̤ʔnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] राखेको वा रहेको ठाउँबाट झिक्नु। to take sth out from a place of storage.

पलेःन्य[३] **/pəléːnjə**, *ant.* **dʒʰɑʔnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कामजर्नु; निकाल्नु। to dismiss sb from a job; to sack.

पलेःन्य[४] **/pəléːnjə**, *md.* **fetʃɪske/–** [अ.क्रि. *v.i.*] चेप्टो हुनु वा पर्नु; चेप्टिनु। to become flat; to flatten.

पलेःन्य[५] **–** [स.क्रि. *v.t.*] नयाँ किसिमको वस्तु, फुर्ती, विचार आदि प्रदर्शन गर्नु। to demonstrate sth new; to show your ideas; to boast about sth.

पलेप्न्य /pəlepnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गोबर, माटो आदिले भुइँ भित्ताहरूमा घस्नु वा पोत्नु; लिप्नु। to plaster a wall with mud or cow-dung. **२.** हिलो वा गिलो पदार्थ कसैमाथि लाग्ने गरी फ्याँक्नु; छ्याप्नु। to splash sb with water, mud, etc.

पलेःव /pəléːwə, *ant.* **lumbɑ, dərljɑ/ –** [वि. *adj.*] थिचिएर नेप्टिएको; थ्याप्चो; चेप्टो। flat because of being pressed.

पलेस्न्य /pəlesnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चिरा पर्नु; चिरिन पुग्नु। to tear along a straight line; to split.

पल्तक /pəltəkə/ – [ना. *n.*] ☞ **(चिर /tʃɪr/)**

पल्तैसिन्य /pəltə'sɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कोल्टे फेर्नु; कोल्टिनु। to turn on your side.

पल्त्या /pəltjɑ/ – [वि. *adj.*] सामान्यतः मिल्नु पर्ने कुरा नमिलेर उल्टो परेको; उल्टो। different from what is normal; opposite.

पल्न्य /pəlnjə, *md.* **tʃeke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिज वा प्राणीलाई धारिलो हतियारले हान्नु, प्रहार गर्नु; काट्नु। to cut sth; to slash (any animal).

पल़न /pələ̰n/ – [ना. *n.*] गोठ नजिकको चरनवनमा बिहान छोटो समयको लागि वस्तुभाउलाई चराउने काम; बिहानी चराइ। an act of grazing cattle in the morning; morning grazing (for a short period).

पल़्याप /pəljə̰p/ – [क्रि.वि. *adv.*] गिलो चिज भुइँमा खस्दा वा कतै लाग्दाको किसिम; प्यात्त। the sound that is made when sth soft and heavy falls.

पल़्याप-पल्याप /pəljə̰p-pəljɑp/ – [ना. *n.*] बाक्लो हुने गरी कतै थुप्रिएको हिलो आदि; ल्यासल्यासी टाँसिएको गिलो चिज। wet and sticky earth; mud.

पल्ला /pəllɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] भुवादार बियाँ टाँसिने एक प्रकारको खर; अर्थुङ्गो। a type of dry grass with pointed sharp thorns that stick to clothes, etc.

पल़ाँ /pələ̰̃(ŋ), *ant.* **tʃum/ –** [ना. *n.*] **१.** अँध्यारो नभएको स्थिति। when it is bright; day **२.** रात बितेर दिन शुरु भएको समय; विहानको बेला; प्रभात; बिहानी। dawn; daybreak; first light.

पल़ाँव /pələ̰̃(ŋ)wə, *ant.* **tʃum-tʃumo/–** [वि. *adj.*] **१.** अँध्यारो नभएको; प्रकाशवान्; उज्यालो; सफा। bright; radiant; sparkling; clear. **२.** स्पष्ट देखिएको; राम्रो; सेतो; सुहाउँदो। crystal clear; white; suitable.

पल़ाउ /pələ̰ᵘ/ – [ना. *n.*] भर्खरै पलाएको बोटबिरुवाको मुना; अङ्कुर; मुन्टो। a new plant growth; a shoot.

पल़ालाःव /pələ̰lɑːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (कपडा आदि) खुला राखिएको; नपटयाइएको। (of cloth, paper, etc.) unrolled; unfolded. **२.** नखुम्चेको; नखुम्चिने; चाउरी नपर्ने। not wrinkled; smooth.

पल़ास्न्य /pələ̰snjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (कागज,

कपडा आदि पातलो चिज) दोब्राइएको वा पटयाइएको अवस्थाबाट खुला पार्नु; खोल्नु। to unroll cloth, paper, etc. **२.** कुनै कुरो वा विषय स्पष्ट पार्नु; व्याख्या गर्नु; बेलिविस्तार लाउनु; वृत्तान्त बताउनु। to explain, describe or define sth.

पल̤ेते /pəlẹ̤te/ – [ना. *n.*] घुँडा दोब्राई दुबै गोडा खप्टयाएर बसिने आसन; पलेंटी। a cross-legged position.

पसब का पसबो /pəsəb kɑ pəsəbo, sebʰeː kɑ sebeːwə/ – [वि. *adj.*] स्फूर्तिका साथ छिटोछरितो काम गर्न वा हिँड्न नसक्ने; एकदम ढिलो; लोसे। (of people) slow; sluggish.

पसम /pəsəm/ – [ना. *n.*] फोहोर मैलामा उब्जने वा रहने पखेटावाल छ खुट्टे किरो; माखो; झिँगो। a housefly. ~**मिरिँव /mɪrĩwə/–** [वि. *adj.*] खानेकुरा वा फोहोर चिजमाथि झिँगा धुइरिएको; झिँगा भन्केको। covered with flies.

पसर /pəsər, *syn.* **pəsjɑ/ –** [ना. *n.*] एक हत्केलालाई उत्तानो पारी भाँडो जस्तो बनाउँदा सोभित्र अटाउने चिजको मात्रा। the quantity held within the hollow of the palm.

प̤र /pə̤r/ – [ना. *n.*] हुल जमाएर आक्रमण गर्ने कुकुर जस्तै हिँस्रक बनैया प्राणी; ब्वाँसो। wolf.

प̤र्ला /pə̤rlɑ/ – [ना. *n.*] कपडा वा भुवादार चिजमा सुकेको बियाँ टाँसिने एक प्रकारको घाँस; खर; अर्थुङ्गो। a type of grass whose sharp pointed seeds (like needles) get stuck to woollen or soft clothes.

प̤र्सिन्य /pə̤rsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै घटनाको प्रसङ्ग उठ्दा आफूतिर आरोप लक्षित भएको ठानी पहिल्यै प्रतिवाद गर्नु; चोखिने तर्क दिनु। to argue in order to escape a blame; to defend against some allegation.

पसालैःन्य /pəsɑləˈːnjə, *syn.* **sjụ̈njə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] छेडेर वा प्वाल, दुलो आदिमा कुनै चिज घुसाउनु; छिराउनु। to insert sth into a hole or to thrust sth into sth.

पसै /pəsəˈ/ – [ना. *n.*] नयाँ घरमा पहिलो पटक प्रवेश गर्दा मनाइने उत्सव; गृहप्रवेश; घरपैंचो। the ceremony observed on the day of entering a new house; a housewarming ceremony.

पस्या /pəsjɑ/ – [ना. *n.*] ☞ **(पसर /pəsər/)**

पस्यों /pəsjõ, *md.* **nəmsos/ –** [ना. *n.*] **१.** छालाबाट निस्कने नुनिलो तरल पदार्थ; पसिना। sweat. **२.** बाफ कतै ठोकिएर खसेको तरल पदार्थ; बाफबाट बन्ने पानी। the water formed from steam.

पहतैःसिन्य /pəɦətəˈːsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दोहोऱ्याइ-तेहऱ्याइ अध्ययन वा अभ्यास गरिरहनु; बानी बसाल्नु। to learn by rote; to practise; to form a habit.

पहर /pəɦər/ – [ना. *n.*] **१.** ठूलो आकारको ढुङ्गो वा चट्टान। a boulder. **२.** बिहान-बेलुकी खाइने मुख्य भोजनमध्ये एकपटकमा खाइने खाना; एक पेट खाना; छाक। the amount of food that you eat at a time.

पाँ /*plv.* **pã(ŋ)**, *hmlv.* **spã**, *nblv.* **gustɪ**, *slv.* **tʃʰen/–** [ना. *n.*] **१.** कुनै विषय बारे गरिने चर्चा; बात; बोली-वचन; कुरो; भनाइ। mention; talking; conversation. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] कुरा गर्नु; सम्वाद गर्नु। to talk; to converse (with sb). > **पाँक /pãkə/–** कुरा गर्दा। while talking. > **पाँद /pãdə/–** [अस. क्रि. *nf.v.*] कुरा गरेर, गरी। by talking. **२.** [ना. *n.*] भनिएको चिजको मतलब; विषय; प्रसङ्ग। the meaning of what has been said; subject matter; theme; thrust. **३.** मुखबाट ध्वनि निकालेर विचार आदानप्रदान

गर्ने माध्यम; भाषा। language. ~**खेम्न्य /kʰemnjə/–** चालु विषय वा प्रसङ्गको टुङ्गो लगाउनु; चलिरहेको कुराकानीको बिट मार्नु। to end the talk; to bring sth such as a speech or meeting to an end; to wind sth up. ~**भैंव/भनो /bʰɑ̃ˈwə/bʰəno/–** [वि. *adj.*] भनेको, सम्झाएको, अह्राएको कुरालाई शिरोपर गर्ने; भनेको मान्ने; आज्ञाकारी। obedient. ~**नैःन्य**[1] **/nəˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कसैको वचन राखिदिनु; कुरा नकाट्नु। to do as one is told; to obey. ~**नैःन्य**[2]**–** कसैकोमा कुनै कुरा राख्नु; प्रस्ताव गर्नु। to suggest a plan, an idea, etc. for people to think about and decide on; to propose. ~**र̣ास्न्य /rə̣snjə/–** कसैले राखेको प्रस्ताव, सम्झाएको कुरामा स्वीकृति जनाउनु; सहमति जनाउनु। to agree with sb/sth. ~**सःयुन्य /sɨjunjə/–** गोपनियता भङ्ग गर्नु; कुरा चुहाउनु। not to maintain secrecy; to leak sth (to sb). ~**सयोःन्य /səjòːnjə/–** कबोल, प्रतिज्ञा, वाचा; आदि पूरा गर्नु; वचन पुऱ्याउनु। to keep one's word; to keep one's promise. ~**से̣ल्न्य /se̤lnjə/–** बोल्नेले नै थाहा नपाउने गरी कुरा चोर्नु; भित्री रहस्य खुस्काउनु; कुरा थुत्नु। to cause sb to leak, disclose or reveal sth.

पाँगर */plv.* **pɑ̃(ŋ)gər**, *glv.* **pɑnɑ/ –** [ना. *n.*] बढी घच्च पर्ने ठाउँनेरको छालामा आउने साह्रोपना; ठेला। hardened uncomfortable area on your hand or foot, caused by hard work; a corn.

पाँजा /pɑ̃dʒɑ/ – [ना. *n.*] **१.** अह्राउने, खटाउने काम; निर्देश; आज्ञा; अह्रौट। an order; a command. > **पाँजिन्य**[1] **/pɑ̃dʒɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई कुनै काम गर्न सल्लाह दिनु, आज्ञा गर्नु, निर्देश दिनु; अरूलाई काम गराउनु; काममा खटाउनु; अह्राउनु। to tell sb to do sth; to command or order. **२.** एकमाथि अर्को थपी बनाइएको काठको थुप्रो; हारी; हार; चाङ। a pile or heap of sth; a stack. > **पाँजिन्य**[2]**–** (चिज) दाउरा, किताब, कपडा आदिलाई एकपछि अर्को थपेर खात, तह पार्नु; चाङ थप्नु वा बनाउनु। to pile sth (up); to stack (of wood) sth (up).

पाँथै /pɑ̃tʰəˈ/– [ना. *n.*/उम.भा. *hmlv.*] ☞ (**तैंलो /tɑ̃ˈlo/**)

पाँथ्या /pɑ̃tʰjɑ, *syn.* **pə̤kətjɑ/ –** [वि. *adj.*] बडेमानको चाक भएको; नितम्बी; चाके। having large hips.

पाँसुला /pɑ̃(ŋ)sulɑ/ – [ना. *n.*] घुँडोदेखि मुनिको खुट्टाको हड्डी; नली हाड। shine bone ☞ (**खपर /kʰəpər/**).

पाँसुल्या /pɑ̃(ŋ)sulja/ – [वि. *adj.*] ☞ (**तिर्सुल्या /tɪrsulja/**)

प̤ाँइ /pə̤̃ˈ/ – [वि. *adj.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**पार /pɑr/**)

प̤ाँच्या /pə̤̃(ŋ)tʃjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** सक्कली नामको सट्टा गिज्याएर बोलाइने नराम्रो नाम; दुर्नाम। a nickname. **२.** गलत कर्मको कारण बन्न गएको बदनाम; कलङ्कित नाम; बेइज्जती; कलङ्क; दुर्नाम। ill fame; a bad name.

प̤ाँल्यापोंले /pə̤̃ljɑpõle/ – [ना. *n.*] सुतेको वा बसेको अवस्थाबाट एक्कासि जुरुक्क उठिहाल्ने किसिमले। an act of getting up or standing up jerkily.

पाइँना/(ɦo)pɑ̃ˈnɑ/– [प्रत्य.*suf.*] क्रियापदपछि जोडिएर कुनै काम पूरा हुनाले, भएको कारण वा बित्तिकै आदि जनाउने प्रत्यय। (*e.g.* ज्युं+पाइँना = खाएको हुनाले वा खानासाथ, बाउ+पाइँना = गएको हुनाले वा जानासाथ आदि।) suffix added to a verb to mean 'due to, because of, immediately after,' etc.

पाइद्या /pɑˈdjɑ/ – [वि. *adj.*] (पयर) जुत्ता-

चप्पल क्वै नलगाएको; नाङ्गो। bare-footed.

पाइरानी /paˈranɪ, *syn.* **pa̰ˈnɪ/ –** [वि. *adj.*] गुण, मात्रा, आकारले सबभन्दा बढी वा घटी। superlative degree indicator (highest, largest, more, least, etc.)

पाए /*nblv.* **pae**, *hmlv.* **pagjó**, *plv.* **pagʰo**, *slv.* **pagiː/ –** [ना. *n.*] बुबाका दाजु वा आमाकी दिदीका पतिलाई सम्बोधन गरिने साइनो; ठूला बुबा। word used to address one's father's elder brother or mother's elder sister's husband.

पाʔ /paʔ/ – [ना. *n.*] कुनै सिङ्गो वस्तुका दुई फ्याकमध्ये एक; सिङ्गो वस्तुबाट आधा हुने गरी छुट्याइएको अंश; फगल्याँटो। either of the two parts of sth; portion; half. **२.** ढोकाको खापा। a plank of the door/window. > **पाʔन्य**[१] **/paʔnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] आपसी सम्बन्धमा चिसोपन आउनु; मन फाट्नु। (of relationships, attitudes, etc.) to sour. > **पाʔन्य**[२]**–** [स.क्रि. *v.t.*] मेलमा रहेकालाई बेमेलमा पुऱ्याउनु; छुट्ट्याउनु; दुई फ्याक वा टुक्रा पार्नु; फोर्नु; फुट पार्नु; अनमेल गराउनु; फुटाउनु; फुटाल्नु। to crack sth; to break sth into small pieces; to shatter sth (into sth); > **पाʔन्य**[३]**–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै वस्तु फुटेर टुक्राटुक्रा हुनु; ससानो भाग हुने गरी फुट्नु वा छुट्नु; टुट्नु; टुक्रिनु; चिरिनु; चर्कनु। to break (sth) (in/into sth); to smash; to crack; to shatter. > **पाʔन्य**[४]**–** [स.क्रि. *v.t.*] जोत्दा निस्केको माटाको डल्लोलाई कोदालाले फुटाल्नु। to break up the lumps of soil in the furrowed fields. > **पाʔन्य**[५]**–** खाली जग्गामा बाली लगाउन खनजोत गर्नु; जोत्नु। to plough or till the fields. > **पाʔन्य**[६]**–** [अ.क्रि. *v.i.*] पाकेको घाउ, खटिरो, फोको आदिबाट पिप, रगत, पानी निस्कनु। (of swelling or wound) to ooze pus, blood, etc. > **पाʔन्य**[७]**–** बगाल वा समूह आदि छुट्टिनु; समूह टुक्रिनु। to stray from a herd or a group.

पाखःरिन्य /pakʰɨrɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] निरन्तर अभ्यासको कारण शरीर मजबुत हुनु; स्वास्थ्यमा सुधार आउनु; तन्दुरुस्त रहनु। (of the body) to become strong and hefty because of physical exercise; to get back your health, strength or energy after being ill/sick, tired, injured, etc.; to recuperate; to recover.

पाखा /pakʰa/ – [ना. *n.*] **१.** घाँसबाहेक रुखबिरुवा क्वै नभएको बाँझो जमिन; पाखो वन। barren or uncultivated land; the hillside on which nothing grows. **२.** दिसा बस्ने काम। an act of emptying your bowels. **~दान्य /danjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] दिसा गर्नु। to empty your bowels. **~हुन्य /ɦunjə/–** दिसा गर्नुपर्ने हुनु; दिसाले च्याप्नु। to be in a hurry to relieve yourself. > **पाखादा बान्य /pakʰada banjə/–** दिसा गर्न जानु। to go to the toilet (for emptying your bowels).

पाःखे /paːkʰè/ – [ना. *n.*] स्त्रीको जन्मघर वा माइती पक्षका मान्छे; चेलीको मावली वा माइती। a married woman's parents' house or her relatives.

पाखोरा /*plv.* **pakʰorā**, *hmlv.* **rba/ –** [ना. *n.*] हर्थुङ्गोदेखि कुमसम्मको हातको भाग; बाहु; पाखुरो। either of the two long parts that stick out from the top of the body and connect the shoulders to the hands; an arm.

पागी /*slv.* **pagɪ**, *mlv.* **pagjo/ –** [ना. *n.* / से.भे.] ☞ (**पाए**)

पाघल /pagʰəl/ – [क्रि.वि. *adv.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**एकतार /ekətar/**)

पाघो /pagʰo/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**पाए**)

पाङ्ला /paŋəla/ – [वि. *adj.*] शरीरको कुनै अङ्ग विकृत भएको; खँजाहा; खोरन्डो; लङ्गडो। maimed; lame.

पाचिउ /patʃɪᵘ, *syn.* **bɪsɪᵘ**, *ant.* **sɨrkɪᵘ/ –** [वि. *adj.*] घाउ पाकेर पिप जमेको; पिलिएको; (घाउ) पाकेको। (of a wound or cut) badly infected; festering.

पाचैःन्य /patʃəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजलाई गोडा वा कुनै चिज (भुर्काउन्या) ले उछिटयाएर कतै पुऱ्याउनु। to kick sth away; to throw sth away.

पाच्याःपःची /patʃjáːpɨtʃì/ – [ना. *n.*] **१.** धुने, पखाल्ने काम; धोइपखाली। an act of washing; a wash. **२.** थिच्ने, निचोर्ने काम। an act of pressing, squeezing sth.

पाछा /patʃʰa/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**नात /nat/**)

पाजी /padʒɪ/ – [वि. *adj.*] ढाँट कुरो गर्ने; सत्य कुरो नबोल्ने; ढँटुवा; ढाँट। someone who tells lies; a liar.

पातक /patək/ – [ना. *n.*] **१.** चेली-माइतीको साइनो पर्दापर्दै अश्लील व्यवहार गर्दा लाग्ने भनिएको श्राप। a curse related to incest. **२.** कुकर्म गर्नाले पाउने फल; अभिशाप; पाप। a curse; the bane of sth; a sin.

पातर्नी /patərnɪ/ – [ना. *n.*] सबैसँग यौनसम्पर्क गाँस्ने आइमाई; चरित्रहीन स्त्री; वेश्या। a harlot; a prostitute.

पातर्‍या/patərja/ –[ना.*n.*] वेश्याको पछिपछि लाग्ने मान्छे; सबै आइमाईसँग शारीरिक सम्पर्क गाँस्दै हिंड्ने; वेश्यागामी। a whoremonger; an adulterer.

पातला₁ /patəlá, *syn.* **bətəlá/ –** [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] फापरको कलिलो अवस्थाको बोट; फापर साग। tender buckwheat leaves cooked as vegetable.

पातला₂ – [ना. *n.*] बिरामीलाई निको पार्न मादल बजाउँदै, गाउँदै ग्रहदशा फाल्दै वनतिर जाने धामी, झाँक्रीका तान्त्रिक प्रक्रिया। the *tāntrik* process in which the witch doctor or wizard walks to a particular place, playing the *mādal* and chanting spells, to propitiate malevolent stars.

पातलापुतुलुःव /pətəlā-putuluːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (शरीर) रोग-व्याधिबाट मुक्त भई तङ्ग्रिएको; निको भएको; स्वास्थ्यमा सुधार आएको। recuperated; recovered; convalescent. **२.** नयाँ र सफा कपडा पहिरेर राम्रो देखिएको। looking smart (because you have worn a new or clean dress.)

पाता /patā/ – [ना. *n.*] **१.** खेतको कान्लाले छुट्याएको खण्ड; पाटो; गरा। a terraced field. **२.** कागत, कपडा, चित्रो, मान्द्रो आदि। a fold of paper, cloth, mat, etc. **३.** धागो कात्नको लागि धुनिएको ऊनको मुठो; लच्छी। a bundle of wool for spinning thread.

पातासीं /*plv.* **patasɨ̃(ŋ)**, *slv.* **bətasɪ/ –** [ना. *n.*] पहिलो तलाको भुइँको किनारमा राखिएको काठ। a support fixed on the floor of the first floor. ☞ (**झिम /zʰɪm/**) *for picture.*

पातिन्य /patɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लगातार बसिरहँदा, उभिरहँदा, काम गरिरहँदा हात, गोडाहरू थाकेर गल्नु। (of hands/feet) to be tired; to be exhausted; to drop with fatigue.

पात्या /patjā/ – [ना. *n.*] घाउ, चोट आदि निको भइसकेपछि बसेको खत; निको भएको घाउको

दाग। a mark that is left on the skin after a wound has healed; a scar.

पात्याःपते /patjáːpətè/ – [ना. *n.*] **१.** बच्चाले भर्खरै बोल्न शुरु गरेको बोली; तोते। unclear words made by a baby before beginning to say actual words; babble. **२.** अलिअलि मात्र पाक्ने गरी गेडागुडी भुट्ने काम। an act of roasting corns slightly. ~**ङोन्य /ŋo̤ːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] त्यसो गरी भुट्नु। to half-roast. ~**पाँन्य /pãnjə/–** बच्चाले भर्खरै तोते बोली बोल्न थाल्नु; बोली फुट्नु। (of babies) to begin to speak.

पाथ /patʰə̄, *syn.* **pə'tʰə̄/ –** [ना. *n.*] **१.** चिजबीज राम्ररी मिलाएर राख्ने काम; राम्रो बन्दोबस्त; व्यवस्था; तर्जुमा; सुप्रबन्ध। a order; an arrangement. **२.** जीवनको उत्तरार्द्धमा चाहिने मानवीय आवश्यकताको चाँजोपाँजो। the arrangement that you make for your old age.

पाथाʔ /patʰáʔ/ – [ना. *n.*] **१.** भेडा, बाख्रा, मृग, सुँगुर आदिका बच्चाबच्ची; पाठापाठी। a young sheep, goat, pig, etc.; a lamb; a kid; a fawn; a piglet, etc. **२.** ☞ (**नल**[२] **/nəl/**)

पान /pan/– [ना. *n.*] ☞ (**पैं /pə̃'/**)

पाना /pana/ – [ना. *n.*/ग, से.भे. *glv., slv.*] ☞ (**पाँगर /pãgər/**)

पान्य /panjə, *md.* **kʰorɦuke, kurɦuke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** ठेस लागेर वा शरीर असन्तुलित भई ढल्नु; पछारिनु; लड्नु। to stumble and fall; to tumble (down) by loosing balance. **२.** भिर, छाँगो, भिरालो आदि ठाउँमा तलतिर पल्टिँदै जानु; गुल्टनु। to roll down the precipice, hill, etc.

पाःप /paːpə̄/ – [ना. *n.*] अरूको अहित हुने गरी गरिने पुण्यविपरीत कार्य; पाप; दुष्कर्म। a sin; a misdeed; wrong doing. ~**माबःलिउ /mabɨlɪᵘ/–** चेली-माइतीको उपस्थितिमा सम्वाद चल्दा हुनसक्ने अश्लील शब्द प्रयोगको सम्भावनाको लागि पूर्वक्षमायाचनाबोधक शब्द। word used in advance apologizing for the vulgar word that may be used while talking among *cheli-māiti* (a married woman and relatives from her parents' side or vice-versa).

पापी /papiː/ – [वि. *adj.*] अरूको अहित; वा अरूलाई सताउने; धर्म र परोपकार नभएको; पापी; अधर्मी; दुष्कर्मी। a sinner; an outlaw; an evildoer.

पाप्ता /papta, papəta/ – [ना. *n.*] सिमी, बोडीको काँचो कोसा उसिनेर सुकाई बनाइएको सुकुटी। boiled and dried bean pods for vegetable soup.

पार /par/– [वि. *adj.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**दक्क /dəkkə/**)

पारा /para/ – [ना. *n.*] टुप्पामा बारुद रहेको भागबाट कोर्दा-घोट्दा आगो पर्ने छेस्को वा साधन; सलाई। a small stick made of wood or cardboard that is used for lighting a fire, cigarette, etc.; a matchstick. ~**हाएःन्य /ɦaᵉʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सलाई कोर्नु; सलाई कोरेर आगो पार्नु। to strike a match.

पाछर्या /partʃʰja/ – [ना. *n.*] भविष्यमा हुन्छ भनेर गरिएको पूर्वानुमान; पूर्वघोषित वाणी; भविष्यवाणी। prediction, forecast; prophecy. ~**दान्य /danjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अनुमान लाउनु; भविष्यवाणी गर्नु। to predict; to forecast.

पाऱ्या /parja, *syn.* **nəl/ –** [ना. *n.*] राणा प्रधानमन्त्री चन्द्रशम्सेरको पालामा कमारा (दास) बाट पार 'मुक्त' गरिएको कारण पाऱ्या नै नाम

रहन गएको जाति वा सोजातिको वंशक्रम। the descendants of the slaves who were emancipated during the reign of Rana Prime Minister Chandrashamser.

पाला[१] **/pala/** – [ना. *n.*] **१.** एक पल्टमा गरिने कामकुरा आदिको खेप; पालि; पटक; चोटि; बाजी। the work done at a time; the amount of work carried in one trip; time; occasion (in the sense of frequency). **२.** एकपछि आउने अर्को पालो; सिलसिला; क्रम। rotation; sequence; order.

पाला[२] – [संयो. *intj.*] ☞ (**तानी /tanı/**)

पाली /paliː/ – [ना. *n.*] वृत्ताकार घेरो भएको धातुका कचौरा; बटुको। a metal bowl.

पालो /*plv.* **palo**, *llv.* **prọwə**, *mḍ.* **botʃə/** – [वि. *adj.*] (रङ) दूध, कमेरो, चुन आदि जस्तो; श्वेत; सेतो। white.

पाःसापोःसो /páːsa-pòːso/ – [क्रि.वि. *adv.*] हलुका वा सजिलैसाथ उचाल्ने बोक्ने चालमा; हलुको पाराले। in the manner of lifting or carrying sth with ease.

पासाबपसब /pasab-pəsəb/ – [ना. *n.*] **१.** अलिअलि मात्र लाग्ने गरी तेल घस्ने काम। to massage your body lightly with oil. **२.** अलिअलि गरिने हलचल। a slight movement.

पाहा /paɦa, *ant.* **sɨniː/** – [ना. *n.*] बेइज्जती; बदनामी। ill fame; dishonour; ill repute. ~**बाउ /baʷ/**– [वि. *adj.*] बदनाम भएको; प्रतिष्ठा घटेको; इज्जत नभएको। ill-famed; ill-reputed; dishonourable ~**भाऽन्य /dʒʰaʔnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] मान प्रतिष्ठा आदिमा अघात पुऱ्याइदिनु; बदनाम गर्नु। to defame sb; to malign sb.

पाहार /paɦar/ – [ना. *n.*] दक्षिणतिर फर्केको घाम लाग्ने पारिलो भूभाग; घमाइलो ठाउँ। the slope facing the south so that it is sunny.

पाहुर /paɦur/ – [ना. *n.*] कसैकहाँ जाँदा माया र सम्मानका साथ लगिने उपहार; सौगात; कोसेली। the gift you take while visiting someone. ~**लाँन्य /lãnjə/**– [स.क्रि.] कोसेली लिएर कसैकहाँ पुग्नु। to visit someone with a gift.

पा̤ाइँ /pa̤ˈ/ – [वि. *adj.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**दक्क /dəkkə/**)

पा̤ाकत्या /pa̤kətja/ – [वि. *adj.*] ☞ (**पाँथ्या /pãtʰja/**)

पा̤किन्दाउँव /pa̤kındãʷwə/ – [वि. *adj.*] (खासगरी बालबच्चा) वस्त्रले नढाकिएको, नाङ्गो। (especially of children on their back) naked; not covered with clothes.

पा̤न्य /pa̤njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चामल आदि खानेकुरा पकाउँदा आयतनमा वृद्धि हुनु; बढ्नु। (of food like rice) to swell while being cooked.

पा̤बरमाबर /pa̤bər-mabər/ – [ना. *n.*] काम गर्नेलाई दिइने साथ सहायता; भरमद्दत; सघाउपघाउ। an act of helping someone; a help; a support.

पा̤मपामो /pa̤mpamo/ – [वि. *adj.*] धेरै बाक्लो हुने गरी चिज थुप्रिएको; पत्रैपत्र भएको। thickly layered; piled. > **पा̤मपाम /pa̤mpam/**– [ना. *n.*] रास; खात; थाक; डङ्गुर। a pile; a heap.

पा̤र्लो /pa̤rlo/ – [ना. *n.*] कुनै काम सम्पन्न गरिसकेपछि साथसाथै गर्न मिल्ने अर्को काम पनि गर्न लाग्दा भनिने शब्द; साथसाथै; तैतै।

word used to say 'additionally', 'along with'.

प़ाल्पाल च्युन्य /pa̤lpal tʃjunjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तटस्थ रही भइरहेको घटनाक्रम नियालेर हेर्नु। to observe the ongoing activities objectively or equanimously.

प़ाल्पाल भाल्सिन्य /pa̤lpal bʰalsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एकटक लगाएर वा एकोहोरिएर हेर्नु। to stare.

प़ाल्पाल र̤ँन्य /pa̤lpal rɪ̤̃njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भइरहेको घटनाक्रम लगातार देखिरहनु। to see or witness the ongoing activities.

प़ास /pa̤s/ – [ना. *n.*] **१.** रुखमा उम्रने रौं भएको लहरे झार; झ्याउ। moss that grows on the tree. **२.** आवाज वा ध्वनि कतै ठोकिएर पुनः सुनिनपुग्ने प्रतिध्वनि; गुञ्जन। an echo; a reverberation. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] आवाज ठोकिएर पुग्नु; सुनिनु; प्रतिध्वनित हुनु; गुञ्जनु। (of a sound) to echo or reverberate.

प़ास्न्य /pa̤snjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पोथी पशुपक्षीले भाले खोज्नु; मैथुनरत् रहनु; बनैया जनावरहरू वा चराचुरुङ्गीहरू रतिक्रियामा संलग्न रहनु। (of female animals and birds) to look for a male mating partners; to have sex.

पिँव /pĩwə, *mḍ.* **fɪtʃə/ –** [वि. *adj.*] रुखबिरुवाका पातको रङ; हरियो। of a colour between blue and yellow, of the colour of grass; green.

पिच्यु /(u)pɪtʃju/ – [वि. *adj.*] (फल आदि) सबभन्दा सानो आकारको; सानो। (of fruit) the smallest.

पिभिन्य /pɪdʒʰɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पीडा, चोट, अन्याय, हानी आदिको बिरुद्ध बदला वा प्रतिशोधको भावना उर्लेर आउनु। to feel a surge of desire for vengeance. **२.** झन् क्रोधित बन्नु; आक्रामक बन्नु। to rage (at/against/about sb/sth); to be violent.

पितर /pɪtər/ – [ना. *n.*] कुलदेवताका रूपमा पुजिने/मानिने मृत पूर्खा। ancestors worshipped as the clan deity.

पिन्य /pɪnjə, *mḍ.* **tʃupke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** उखु चपाएर रस चुस्नु। to chew sugar cane and suck its juice. **२.** आमाको दूध चुस्नु। to suck milk from breasts; to suckle.

पिमा /pɪma/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ताम /tam/**)

पिरि̤न्य /pɪrɪ̤njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चोटपटक वा अत्यधिक शारीरिक श्रमको कारण अङ्गमा गम्भीर असर/चोट पर्नु। to have a physical pain; to be injured; to be hurt.

पिरी /pɪriː/ – [ना. *n.*] **१.** बाबु, बाजे-बराजु र छोरो-नाति, पनाति आदिको पूर्वापुर क्रम; वंश परम्परा; पिँढी; पुस्ता। generation; race; descent; succession; ancestors.

पिरीपिरीःव /pɪrìːɪrí:wə/ – [वि. *adj.*] (धागो/डोरी) मसिनो गरी कातेको वा बाटेको; मसिनो। (of ropes/threads) thin or fine.

पिरुङ्गा /pɪrúŋgà/ – [ना. *n.*] चिजबीज राखेर बन्द गर्नको लागि डोको बुनाइमा बुनिएको चोयाको भाँडो। a bamboo basket which is used to keep goods.

पिरुङ्गा

पिर्गुलैन्य /pɪrgulə'njə, *mḍ.* **mɪtʃḍɪke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] हातले माड्नु; मालिस गर्नु; मर्दन गर्नु। (in gen.) to rub; to massage.

पिडर्ज्य */glv.* **pɪrŋjə**, *plv.* **pe̤rnjə**, *slv.* **pjalnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मारको

आन्द्राभित्रको लादी सफा पार्नु। to clean the entrails of the butchered animal. **२.** बच्चाले लगातार दूध चुसिरहनु; दूध चुसेको चुस्यै गर्नु। (of babies) to suck at their mother's breast continuously. **३.** कसैको धनसम्पत्ति हात पारिरहनु; चुस्नु। to gouge money; to squeeze sb (for money).

पिर्घुल /pɪrgʰul/– [ना. *n.*] ☞ (**खालहुइ /kʰalhuɪ/**)

पिलाम /pɪlám/ – [ना. *n.*] क्षणभरमा हेरिएको दृष्टि; विहङ्गम दृष्टि। bird's eye view; cursory glance.

पिलुँ /pɪlũ/– [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**कोल्ज़ा /kolzɑ/**)

पिवा /pɪwɑ, *ant.* **kʰɑrtɑᵘ/ –** [वि. *adj.*] आफ्नो अधिकार भित्रको; आफू मात्रको; स्वकीय; व्यक्तिगत; निजी। private; personal; under one's own possession.

पिसेर /pɪser/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**कोको /koko/**)

पिसो /pɪso < pɪswə/ – [वि. *adj.*] **१.** पेच, किला वा हातहतियारको बिंड आदि राम्ररी घुसेको वा कसिएर मिलेको; कसिएको बिर्को आदि राम्ररी लागेको। (the handle of a weapon, screw, lid, etc.) tight-fitting. **२.** (कुकुर) रिसाहा खालको; देख्नेबित्तिकै झम्टिहाल्ने। (of dogs) ferocious. > **पिस्न्य /pɪsnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बिर्को, कीला आदि राम्ररी मिल्नु; टम्म कस्सिनु। (of a lid, screw, etc.) to fit tightly.

पि̤ल /pɪ̤l, *md.* **mɪkḍɪ**, *syn.* **rɑpdɪ/ –** [ना. *n.*] पीडा वा हर्षको अवस्थामा आँखाबाट रसाउने नुनिलो तरल पदार्थ; आँसु; अश्रु। drops of liquid that come out of your eye when you cry; tear.

पि̤ल्न्य /pɪ̤lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खुकुलिनु; फुस्कनु; छुट्नु; खुस्कनु। to slide out of position or out of your hand; to slip.

पीःन्य /pĭːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गाई, बाख्रा, भैंसी आदि जनावरको दूध निकाल्नु; दुहुनु। to milk (cow, goat, etc.). **२.** जाँडलाई हातले मिचेर वा दलेर छोक्रा र छ्याङ छुट्याउनु; छान्नु। to squeeze and extract fermented beer. **३.** कसैलाई फकाइफुलाइ गरी उसको धन सम्पत्ति हात पार्नु; अर्काको धन चुस्नु। to extract money from sb; to con sb out of money. **४.** [से.भे. *slv.*] छुच्चो व्यवहार गर्नु। to behave rudely.

पील्न्य /piːlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लिङ्गको छाला फर्काउनु; नेपर्नु। to pull back the foreskin.

पी̤ःन्य /pɪ̤ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बोक्रा निकाल्नु; खुर्कनु। (of vegetables, fruits, dead animals, etc.) to skin; to peel; to scrape. **२.** शरीरबाट कपडा आदि छोडाउनु। to remove some or all of your clothes; to peel (sth) off.

पुँची /pũtʃiː/ – [ना. *n.*] **१.** हावा भर्न मिल्ने छाला वा रबरको भाँडो; बेलुन। a bag made of rubber, leather, etc. that can be filled with air; a bladder; a balloon. **२.** शरीरभित्रको पिसाब जम्मा हुने थैली; मुत्राशय। urinary bladder.

पुँतुली /pũtuliː/ – [ना. *n.*] पेटका माझको सानो खाल्डो जस्तो अङ्ग; नाइटो; नाभि। navel. **~तेल्सिन्य /telsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] भर्खरै जन्मेको बच्चाको साल काट्दा बाँकी राखिएको नाइटाको टुप्पो सुकेर केही दिनपश्चात् झर्नु। (of the small portion of the cord left attached to the baby's abdomen) to wither and fall (within a week or ten days).

पुछ /putʃʰɔ̃/ – [ना. *n.*] विवाहमा ज्वाइँद्वारा माइती पक्षलाई बुझाउने दस्तुर । the payment made by the bridegroom to the bride's side on the wedding day.

पुछै /putʃʰəˈ/ – [ना. *n.*] जाँड-रक्सी राखिने काठको सानो भाँडो । a wooden liquor container; a wooden container for liquor.

पुछै

पुज़ुङ */glv.* **puzuŋ**, *plv.* **pusum**, *hmlv.* **puzum/ –** [ना. *n.*] फोहोर ठाउँतिर वा शरीरमा बस्ने उफ्रेर हिँड्ने रक्तपायी परजीवि; उपियाँ । a flea.

पुत /putə/ – [ना. *n.*] सौभाग्यवश आफ्नो पोल्टामा पर्न गएको उपलब्धि; खान-लाउनको लागि पाएको अवसर। unexpected achievement; better opportunity for lodging and food.

पुतुनी /putunɪ/ – [ना. *n.*] **१.** मीत साइनो पर्नेको छोरो; मीतको छोरो; मीतछोरो; पुत्ने (छोराछोरी) । one's *mit*'s son (*mit* is one's friend by pledge). **२.** छोराको मीत । one's son's *mit*.

पुतुल्यासो /putuljɑso/ – [वि. *adj.*] नयाँ, सफा र विविधरङ्गी वस्त्र पहिरिएर राम्रो र आकर्षक देखिएको। looking handsome and smart in new clothes.

पुत्पुत /putput/ – [ना. *n.*] आगो सल्कँदा निस्केको धुवाँको सानो मुस्लो; अलिअलि पुत्ताएको धुवाँ। the smoke from sth smouldering.

पुन/pun/ – [ना. *n.*] अठाह्र मगरात मगर जातिको चार मुख्य थरमध्ये एक; पुनमगर । one of the clans in *Magar*s, called *Pun Magar*.

पुनास /punɑs/ – [ना. *n.*] (विश्वास) मरेपछि लिइने फेरि अर्को जुनी; पुनः जन्मने काम; पुनर्जन्म । (of common beliefs) rebirth.

पुन्न्य */nblv.* **punnjə**, *plv.* **bʰoʔnjə**, *md.* **ɦuʈke/ –** [ना. *n.*] **१.** बोटबिरुवा वा गाडिएको खम्बा, लठ्ठा आदि उखेल्नु । to uproot a plant, or pull up a pole, etc. **२.** जरैसमेत उखेलिने गरी तान्नु; उखेल्नु । to uproot sth.

पुन्य /punjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खाद्यपदार्थ कुहिएर वा बिग्रेर काम नलाग्ने हुनु । (of food) to decay. **२.** मक्किनु; कुहिनु । to decay; to rot.

पुप /pup/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गार /gar/**)

पुम्न्य /púmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पिठ्युँ आकाशतिर र छाती भुइँतिर पर्ने गरी घोप्टिनु; घोप्टो पर्नु । to lie prone. **२.** छाती भुइँतिर बनाई हातखुट्टा पसारेर निदाउनु/आराम गर्नु; घोप्टो परेर सुत्नु । to sleep by lying prone.

पुःम्न्य /pùːmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** फुल कोरल्न लायक नभएसम्म आवश्यक तापक्रम तथा उष्णताको निम्ति माउले छोपिराख्नु; ओथारो बस्नु । (of birds) to brood, to incubate. **२.** पकाएको ढिँडो, भात आदि केहीबेर चुल्होबाट बाहिर राख्दा पिँधमा बसेको पाप्रो उप्किने हुनु । (of the crust of *dhindo,* rice, etc.) to come off the bottom of the cooking pot.

पुरुस /purus/ – [ना. *n.*] मरिसकेपछि पनि जीवित र सक्रिय रहने विश्वास गरिएको मान्छेको काल्पनिक आत्मा; हंस । the spiritual part of a person, believed to exist after death; spirit of a person; soul.

पुर्काउन्या */plv.* **purkɑunjɑ**, *llv.* **pop**, **sɪŋpop/ –** [ना. *n.*] काठको मुड्ग्रो "भुर्काउन्या" ले ठोकेर खेलिने काठको गोलो

डल्लो वस्तु। a wooden ball used in the indigenous game called *bhurkāunyā.*

पुर्कुती /purkutɪ/ – [ना. *n.*] अडेस् लागी एउटा खुट्टामाथि अर्को खुट्टा राखेर आरामका साथ टुक्रुक्क बस्ने ढङ्ग वा आसन। the sitting position in which you lean against sth, with your legs crossed.

पुर्गाद्या /purgadjɑ/– [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**एँथ्या /ẽtʰjɑ/**)

पुर्जुम्ती/*plv.* **purdʒumtí:**, *slv.* **mərdʒɑ/ –** [ना. *n.*] गुलियो पदार्थ रुचाउने, ताँती लागेर हिँड्ने, जीव विज्ञान अनुसार "फर्मिसिडी" परिवारमा पर्ने एक किरो; कमिलो। a small insect that lives in a highly organized group; an ant.

पुर्थ /purtʰə/ – [ना. *n.*] **१.** परिपक्व तवरले कुनै कामकुरा सम्पन्न गर्ने स्थिति। maturely; perfectly. **२.** [वि. *adj.*] पक्का। confirm.

पुर्न्य /púrnjə, > **pursɪnjə**, *md.* **ukke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** चिलाएको ठाउँमा चिलाइ मार्न नङले रगड्नु; कोपर्नु; कन्याउनु। to rub your skin with your nails, usually because it is itching; to scratch. **२.** इसाराको निम्ति वा सतर्क पार्न हातले छुनु; सङ्केत दिन खुसुक्क चिमोट्नु। to touch or pinch sb lightly in order to get their attention or to inform them of sth secretly.

पुर्फाल /purfɑl/ – [ना. *n.*] खुट्टाले हिर्काएर वा हातले उफारेर खेलिने रबर, छाला आदिले बनेको हावा भरिएको गोलो वस्तु; फुटबल वा हातेबल; भलिबल; भकुण्डो। volleyball; football.

पुर्बुन /purbun/ – [क्रि.वि. *adv.*] (ठाउँ) कहीँ, कतै बाँकी नरहने गरी; सबैतिर; सर्वत्र; जहाँतहीँ। everywhere; all over the place; far and wide.

पुर्ला/purlɑ/ –[क्रि.वि.*adv.*]**१.**नित्य;लगातार; सदा; सधैँ; प्रायः। always; all the time. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] सधैँभरी; अटुट रूपले; निरन्तर। continuously; ceaselessly; incessantly.

पुर्लुप्न्य/purlupnjə/ –[स.क्रि.*v.t.*]**१.**आगाको भुङ्ग्रो, खरानी आदिमा पिसोलेर भाँडा बर्तन चोख्याउनु। to purify sth by thrusting it into the fire or ashes. **२.** पूर्णरूपले पाक्न वा पोलिन नदिई आलिअलि मात्र पिसोल्न आगोमा राख्नु। to half cook, roast or burn sth.

पुल /pūl/ – [ना. *n.*] अन्नपात पिँधेर, कुटेर, पिटेर केलाउँदा धुलाको रूपमा निस्कने वस्तु; खोस्टा; भुस; ढुटो। the dry outer covering of some seeds; husk; the outer layer which is separated from grains, or dried grass and stems when used to feed cattle; chaff.

पुलुस्न्य /*tslv.* **pulusnjə**, *plv.* **pulunjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भित्रबाट बाहिरतिर गमन/प्रस्थान गर्नु; बाटो तताउनु, लाग्नु; बाहिर जानु; निस्कनु। to depart; to set off; to move off; be off. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] रहेको स्थानबाट अन्यत्र पुग्ने हुनु; निक्लनु; निस्कनु। to set out. **३.** प्रकट हुनु; आँखामा पर्नु; प्रत्यक्ष हुनु। to appear; to come into sight; to come out. **४.** पुस्तक, पत्रिका आदि प्रकाशित हुनु; छापिनु। to be published. **५.** [स.क्रि. *v.t.*] मास्तिर उक्लनु; माथि पुग्नु वा बस्नु; सवार हुनु; वाहन/यानमा चढ्नु। to climb (up) (sth); to ride; to mount a carriage, etc. **६.** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै नयाँ काम वा समस्या पैदा हुनु। (of a problem/work) to appear or come; to crop up.

पुवा /*plv.* **puwɑ**, *slv.* **ɦwi:ɪ/ –** [ना. *n.*] चाल्ने सिस्नो; अल्लो। Giradinia Diversifolia/gyn./G.heterophylla;

Himalayan nettle called *allo*.

पुवाखःनी /puwakʰɨnɪ/ – [ना. *n.*] पीठोलाई घिउ वा पानीमा भुटेर घोट्दै फत्काई, मस्काई पकाइएको परिकार। a type of flour meal cooked in *ghee* or water.

पसुम /pusum/ – [ना. *n.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**पुजुङ /puzuŋ/**)

पुसै /pusə¹/ – [ना. *n.*] परम्परागत घरको छत बनाउँदा चिर्पट र कमेराको बीचमा राख्न प्रयोगमा आउने झारविशेष; फुस। the thatch which is layered between white clay called *kamero* and planks while making the traditional thatched roof.

पुर्न्य /pṳrnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पक्का गरी अँठ्याइएको हात (नाडी) बलपूर्वक फुत्काउनु। to escape from someone's grip.

पुर्लुप /pṳrlup/ – [ना. *n.*] आत्मीयजनको बिछोडमा पैदा हुने चिच्याहट; मानसिक बल पर्दा हुने अधिरता; छटपटाहट; छटपटी। the sense of restlessness you feel because you are away from your nearest and dearest ones; agitation; edginess; homesickness.

पुलपुल /pṳlpul/ – [ना. *n.*] मासु, सुकुटी आदि आगोमा पोल्दा, रोटी तार्दा वा घ्यू, तेल आदि आगोमा हवन गर्दा आउने गन्ध। the smell that comes while roasting meat, cooking rotis in oil or *ghee*, or while performing fire sacrifice.

पूल /pʊ́l, malɨ/ – [ना. *n.*] मानसिक आघात भई केही समयको लागि मूर्छा पर्ने स्नायुसम्बन्धी एक रोग; छारेरोग; मिर्गी। epilepsy. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] छारेरोगले आक्रमण गर्नु; छोप्ने रोग लागेर ढल्नु। to suffer from epilepsy.

पेंदो /*hmlv.* **pẽdo**, *plv.* **pena/ –** [ना. *n.*] बाछाबाछी, पाडापाडीलाई खुवाउनको लागि भुटेको पीठोलाई मुछेर बनाइएको ढिँडाको डल्लो। floor balls made from roasted flour for young animals.

पेच्याक /petʃjak/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** एकै थुकाइमा थुक्दाको किसिम; थुक फाल्ने गरेर; पिच्च। with a sound of spitting. **२.** [ना. *n.*] एकपटकमा थुकिने थुक; ढुङ्गो वा मुख आदिबाट एकपटकमा जोडले निस्कने वा फ्याँकिने तरल पदार्थ। the amount of spit spat out; the amount of liquid forced out of a pipe at a time.

पेताऱ्या /petarja/ – [वि. *adj.*] (पात, पतिङ्गर) हरियोपना सिद्धिएर पहेंलो भएको। (of leaves) yellowed.

पेतोतो /petoto/ – [क्रि.वि. *adv.*] एकनास सित; सिलसिला नटुटी; निरन्तर; अविच्छिन्न रूपले; अनवरत; लगातार। incessantly; continuously; regularly; ceaselessly; non-stop.

पेना /pena/ – [ना. *n.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**पेंदो /pẽdo/**)

पेन¹ /pen/ – [ना. *n.*] **१.** मानिस वा जनावरको रगत चुसेर बाँच्ने, गह्राउने रातो-चेप्टो रक्तपायी परजीवी; उडुस। a bedbug. **२.** उसिनेको अनाज; बफाइएको अन्नका गेडागुडी। boiled grains; steamed beans.

पेन² – [से.भे. *slv.*] ☞ (**कादा /kada/**)

पेप /(or),(r)pep/ – [ना. *n.*] कोदालो, बञ्चरो आदिको बिँड खुकुलो हुँदा कस्न खाँदिने काठको छेस्को; फेसो। a wooden peg.

पेम्न्य /pemnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**पुम्न्य /pumnjə/**)

पेर्नाप्न्य /pernapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] हात वा औंलाको टुप्पाले क्यै चिजलाई बेस्सरी माड्नु; मिच्नु। to press; to knead.

पेऱा /perạ/ – [ना. *n.*] **१.** मद्दत, सहायता गर्ने व्यक्ति; काममा लागिमेली गर्ने मान्छे; सहयोगी। । a helper; an assistant; a coworker. **२.** [वि. *adj.*] सहायता गर्ने; सघाउने। helpful; cooperative.

पेऱैन्य /perạ'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूलाई दुःखकष्ट दिनु; सताउनु। to trouble; to bother; to pester. **२.** ☞ (**दुखैन्य /dukʰə'njə/**)

पेर्हुइःव /perɦuĭwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (चिज) लामो समयसम्म प्रयोग गर्दा थोत्रिएको (of things) worn out. **२.** कुपोषणले गर्दा दुब्लाएको। emaciated because of malnutrition.

पेलवा /peləwɑ/ – [वि. *adj.*/से.भे. *slv.*] शारीरिक अवस्था ठीक हुँदाहुँदै पनि स्फूर्तिका साथ काम गर्न नसक्ने; लोसे। (of people) slow; passive.

पेल्च्या /peltʃjɑ/ – [वि. *adj.*] एउटा गोडाले राम्ररी टेक्न नसक्ने; खँजाहा; खोरन्डो; लङ्गडो। (of people) lame.

पेल्मा /pelmɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**चिकाः /tʃɪkɑː/**)

पे़¹ /pẹ/ – [ना. *n.*] झाँक्रीका सामानहरू राख्न बनाइएको चोयाको भाँडो। a bamboo basket in the shape of a bag, used to store the things used by a shaman.

पे़

पे़ʔ² – [ना. *n.*] ☞ (**जारोʔ /dʒɑroʔ/**)

पे़र्न्य /pernjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**पिड्र्य /pɪrŋjə/**)

पे़ल्न्य /pẹlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** उपयुक्त बेला वा मौका बित्नु; समय घर्कनु; बेला टर्नु। (of time) to run out. **२.** न्यायिक निकायबाट बोलाएको तारिख नाघ्नु; म्याद जानु; समय बित्नु। to be no longer valid; to expire; to run out. **३.** गौंडा पार गर्नु; कठिन अवस्था वा समय जानु; नाघ्नु। to walk past the hurdle; (of hard time) to be over.

पैःलिन्य /pɨ'lɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] जहाँजहाँ राम्रो अवसर पाइने सम्भावना रहन्छ त्यहींत्यहीं धाउने गर्नु; पछ्याउनु। to follow sb in the prospect of getting better opportunity.

पैं /pə̃'/ – [ना. *n.*] **१.** अप्राप्त चिज पाउने चासो वा चाहना; अभिलाषा; आशा; लालसा; प्राप्तिको कामना; अपेक्षा। an expectation; a wish; a hope; a desire; a longing. **–न्य¹–** [स.क्रि. *v.t.*] प्राप्तिको अपेक्षा राख्नु; इच्छा प्रकट गर्नु; मनले चाहेको कुरा खोल्नु; चाहनु; इच्छ्याउनु। to expect sth; to want sth; to wish for sth; to long for sth. **–न्य²–** [अ.क्रि. *v.i.*] पशुपक्षीले यौन संसर्गको चाहना राख्नु; भाले खोज्नु। (of female mammals) to be in a sexual condition ready to be conceived; to be on heat. **–न्य³–** [अ.क्रि. *v.i.*] आफूले पाएको पीडा, अन्याय, अत्याचार आदिको बारेमा साथ पाउने आशाले कसैलाई भन्नु; दुखेसो पोख्नु। to share one's problems or grievances with someone else. **२.** [ना. *n.*] कुरा लाउने काम; छुल्याइँ; पोल; चुक्ली। an act of slandering sb; slandering; backbiting. > **पैंसिन्य¹ /pə̃'sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] भित्रभित्रै प्राप्तिको चाहना हुनु; लोभ, आशा वा अपेक्षा गर्नु। to yearn (for sth); to hanker for/after sth; to want sth. > **पैंसिन्य²–** [स.क्रि. *v.t.*] झाँक्रीले देवता बोलाएर बिरामीको ग्रहदशा बताउनु; पतुर्नु। to foretell the bad star of the patient.

पैंन्य /*tslv.* **pə̃'njə**, *plv.* **pɑnnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुरो लगाउनु; पोल खोल्नु। to tattle (on

sb) (to sb); to grass (on sb).

पै /pəˈ/ – [नायो. *post.*] **१.** विषयवस्तु वा कामकुराको सीमा, टुङ्गो आदि बुझाउने शब्द; पर्यन्त; सम्म; तक। word used to indicate the limitation of a subject matter or a task; up to. **२.** काठ खोपेर बनाएको डेक्ची आकारको भाँडो; काठे आरी। a wooden cone-shaped container.

पैजन /pəˈdʒən/ – [ना. *n.*] नाच्दा खुट्टामा लगाइने खोक्रो गोलाकार ढुङ्गाभित्र राखिएका धातुका दानाहरू ठोकिएर बज्ने एक प्रकारको वाद्य। a string of small bells worn around one's ankle while dancing.

पैथ /pəˈtʰə/– [ना. *n.*] ☞ (**पाथ /pɑtʰə/**)

पैथालो /pəˈtʰɑlo/ – [वि. *adj.*] पाएको वा दिइएकोअभिभारा,जिम्मेवारीलाईइमान्दारीपूर्वक फत्ते गर्ने; पत्यारिलो; भरपर्दो; विश्वास लाग्दो; विश्वासिलो। trustworthy; reliable.

पैन्य */plv.* **pəˈnjə** > *nblv.* **pətnjə**, *hmlv.* **spəˈnjə**, *slv.* **ɦjuʔnjə**, *mḍ.* **pɑɦɑkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैलाई कुनै कामकुरा वा विषयको ज्ञान दिनु; तालिम, शिक्षा दिनु; प्रशिक्षण दिलाउनु; सिकाउनु। to teach, train or instruct sb. **२.** ठाउँ, दिशा आदिको बोध वा ज्ञान गराउनु; मार्गनिर्देश, पथप्रदर्शन गर्नु; बाटो देखाउनु। to guide or direct sb. **३.** जन्म, मृत्यु, विवाह, सत्कार, घरव्यवहार आदिमा लाग्ने खर्च टार्नु; घरायसी खर्च पुऱ्याउनु; घरव्यवहार धान्नु। to manage the money required in marriage, feast, family affairs, etc.; to support or run one's family or manage household expenses.

पैसिन्य /pəˈsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूबाट कुनै कुरा जान्नु, बुझ्नु; ज्ञान लिनु; अध्ययन गर्नु; अभ्यास गर्नु; बानी बसाल्नु; सिक्नु। to learn, study or practise sth from someone else.

पैस्यारु – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**धिकऱ्या /dʰɪkərjɑ/**)

पै̤क्या */plv.* **pə̤ˈkjɑ**, *g., llv.* **pəkjɑ/ –** [वि. *adj.*] मूल्यहीन; तुच्छ; निच; रद्दी; जाबो। insignificant; trivial; worthless.

पै̤रा /pə̤ˈrɑ/ – [ना. *n.*] पहाड भत्केर बनेको पहिरो; भूस्खलन। a landslide.

पों */plv.* **põ(ŋ)**, *hmlv.* **spũ**, *slv.* **pəm/ –** [ना. *n.*] पाखुरो र काँधको जोर्नीमा पर्ने भाग; काँध; कुम। shoulder.

पोंखारिन्य /põkʰɑrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (विश्वास) दैवीशक्तिलाई कुनै कुराको याचना गर्नु; माग्नु। to pray to gods for sth. **२.** प्रार्थना गर्नु। to pray (for sth).

पोंजैन्य /põdʒəˈnjə, *mḍ.* **jɑɦɑke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कामकाज, मालमत्ता, वस्तु आदि अरूलाई जिम्मामा लगाउनु; बुझाउनु; सुपुर्द गर्नु; सुम्पनु। to deliver sth up to sb.

पोंथ /põtʰə/ – [ना. *n.*] कुमदेखि कुहिनाको टुप्पासम्मको शारीरिक अवयव; बाहुली; बाहु। arm.

पोंथाजोर /põtʰɑdʒor/ – [ना. *n.*] एक-अर्काको काँधमा परस्परमा बाहु राखेर अँठ्याई पछारेर जित्ने खेल; कुस्ती। wrestling.

पोंपाल /põpɑl/ – [ना. *n.*] गेडो नपरेर चिम्सो भएको गहुँ, जौ आदिको बाला। an ear of wheat, barley, etc. which does not have plump grains.

पोः /pó/ – [ना. *n.*] **१.** निश्चित भूभाग; स्थान; ठाउँ; थलो; जग्गा। a particular place. **२.** दर्जा, पद। a rank; a position.

पोइपोइःव /poɪpoɪːwə/ – [ना. *n.*] **१.** शरीरमा उठेको टुटुल्को। a swelling on the body, often caused by a blow; a bump. **२.** सतहभन्दा अलिअलि माथि उठेको

जमिन। the land that is higher than the surrounding land; a knoll.

पोʔ /poʔ/ – [ना. *n.*] बाँध्ने चिज; जेउरो; डोरी। a cord; a string. > **पोʔन्य /pòʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] डोरी आदिले क्यै चिजलाई कसेर अल्झाउनु, बाँध्नु; मस्काउनु; कस्नु। to tie, fasten or bind sth tightly.

पोका /pokɑ/ – [ना. *n.*] खास चिजलाई भित्र राखी कागत, कपडा आदिले बेह्रिएको कुम्लो; पोको। a number of things tied or wrapped together; a bundle.

पोक्या /pokjɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**नामर्‍या /nɑmərjɑ/**)

पोङ /poŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**पोम /pom/**)

पोट्टो /potṏ/ – [ना. *n.*] कडा चिज भाँचिदा निस्कने, सुनिने पिटिक्क आवाज। a sudden sharp noise, especially one made by sth breaking; a snap.

पोःन्य /pòːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भूतप्रेत, मसान, लागो आदिबाट कसैलाई बचाउन मन्त्रले बाँध्नु; झारफुक गरी सुरक्षित तुल्याउनु। to safeguard sb against evil spirits.

पोप /pop/ – [वि. *adj.*] खानेकुराको रस शरीरमा राम्ररी लागेको; शरीरमा पोषणतत्त्वको राम्रो प्रभाव परेको। (of people) healthy. > **पोप्च्या /poptʃjɑ/–** [वि. *adj.*] मोटाएर गाला पुटुस्स परेको। (of cheeks) chubby.

पोपलाप /popəlɑp/ – [ना. *n.*] **१.** एकै ठाउँमा थुपारिएको वस्तुको रास; डङ्गुर। a pile; a heap; a stack; an accumulation. **२.** [वि. *adj.*] अनेक; धेरै; अनगन्ती; थुप्रो। various; many; countless; piled.

पोम /*plv.* **pom**, *slv.* **pəm**, *hmlv.* **rpom**, *glv.* **poŋ/ –** [ना. *n.*] आकाशबाट जमिनमा खसेको पानीको ठोस रुप; हिउँ। snow. **~झाʔन्य /dʒʱɑʔnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] हिउँ पर्नु; हिमपात हुनु। to snow. **~प्रोव /prṏwə/–** [वि. *adj.*] हिउँले ढाकेर सेताम्मे भएको; हिउँ नै हिउँले ढाकिएको। covered with snow. **~भै /bʱə'/–** [ना. *n.*] हिमाल मूल भएर वा हिउँ पग्लेर बग्ने नदी; हिमनदी। glacier.

पोरदोहोर /pordoɦor/ – [ना. *n.*] गन्तव्यमा पुगेर तुरुन्तै फर्किहाल्ने काम। an act of returning immediately from the destination.

पोरो /poro/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**अर्नी /ɨrnɪ/**)

पोरोम्न्य /porōmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] शरीरको कुनै अङ्ग फरफराउनु; फुर्नु। (of your body parts) to twitch.

पोर्गोल्न्य /porgolnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] केटीको उमेर पुगेपछि स्तन वृद्धि शुरु हुनु; स्तन बढ्न थाल्नु। (of breasts) to begin to grow.

पोर्‍या /porjɑ/ – [ना. *n.*] मकैका घोगाको बाहिरपट्टि हुने सुख्खा बोक्रो; खोस्टो; खोसेला। corn husks.

पोर्‍याप /(o)porjɑp/ – [ना. *n.*] मृतदेह; मुर्दा; शव। a dead body.

पोःला[२] /poːlɑ/ – [ना. *n.*] घाँस, पराल, मकैको नल आदिको मुठो। a bunch of wheat, hay, etc. tied together after being reaped.

पोःला[१] – [ना. *n.*/प.भ. *plv.*] ☞ (**पनै /pənə'/**)

पोल्लोप /polṏp/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै वस्तु एक्कासि भुइँमा बज्रँदाको किसिम; फ्याक्त। a loud dull sound made by a bunch of objects falling on the ground; a thud.

पोसा /posɑ/ – [ना. *n.*] भुइँ, चिजबीज आदि पुछेर सफा गर्न प्रयोग गरिने कपडाको टालो। a piece of cloth for cleaning the floor,

utensils, etc.; a floorcloth; a cloth.

पोःसिन्य /poːsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**धराःसिन्य /dʰərɑːsɪnjə/**)

पोःसो /poːso/ – [ना. *n.*] हलुका पाराले कुनै चिज उचाल्ने वा बोक्ने ढङ्ग । an act of lifting or carrying sth lightly.

पोहोन /*plv.* **poɦon**, *syn.* **síː**, *slv.* **sʔ/** – [ना. *n.*] प्राणवायु; श्वास; प्राण । breath.

प̤ौं /põ̤/ – [ना. *n.*] अपानवायु चल्दाको मसिनो ध्वनि; पुइँक्क । a sharp farting sound.

प̤ौंला /põ̤lɑ/ – [ना. *n.*] जुरुक्क उठ्ने वा क्यै चिज उठाउने काम; एकै प्रयासमा उचाल्ने, उठाउने वा उठ्ने स्थिति । an act of standing up or getting up suddenly.

प̤ो /po̤/ – [ना. *n.*] अर्कालाई दुख्ने गरी गरिने प्रहार; कुटाइ; पिटाइ । a painful blow; beating.

प̤ोन्य /po̤njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**तैःन्य /təˈːnjə/**)

प̤ोस /po̤s/ – [ना. *n.*] पकाएर मर्चा हाली भाँडामा थन्क्याइएको अन्न; प्रारम्भिक चरणको जाँड । (*chhyāng*) not completely developed; not mature. ~**सोचैःन्य /sotʃəˈːnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] मर्चा हालेर कुहाएको अन्नलाई माटा वा काठको भाँडामा राखेर थन्क्याउनु । to keep food grains mixed with yeast in a wooden or earthen pot in order to brew local alcoholic drinks.

प्चीःन्य /ptʃiːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**चीःड्य /tʃiːŋjə/**)

प्ज़र /pəzər/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कार्ना /kɑrnɑ/**)

प्जी /pdʒiː/ – [वि. *adj.*] तीनपछि लगत्तै आउने अर्को सङ्ख्या; चार । four.

प्ऱाँचऱ्यापेंचरे /pjɑ̃tʃərjɑ (nɪ) pẽtʃəre/ – [ना. *n.*] बलपूर्वक निचोर्ने, निचोरिने वा निचोर्दाको किसिम । an act of squeezing sth forcefully or being squeezed hard.

प्याःपे योःन्य /pjɑ́ːpè joːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चल-अचल सम्पत्ति बिक्री गर्नु; भएको सबै मास्नु । to sell all property; to destroy sth completely.

प्यार्न्य /pjɑrnjə/ – [स.क्रि. *v.i.*/से.भे. *slv.*] गर्भ तुहाउनु । to end a pregnancy early in order to prevent a baby from developing and being born alive; to abort.

प्यार्ल्याप पिर्लिप /pjɑrljɑp pɪrlɪp/ – [ना. *n.*] आगाको लप्काले बाहिरबाहिर मात्र अलिअलि पिसोल्ने वा डढाउने काम । an act of burning sth partially; to scorch.

प्यालन्य /pjɑlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**पिड्र्य /pɪrŋjə/**)

प्ऱापी/pjɑ̤(nɪ)pi, tʃɑ̤r (nɪ) tʃər/–[ना.*n.*] बोक्रा, छाला आदिलाई पूरै उप्काउने/छोडाउने काम । an act of peeling sth.

प्युन्य /pjuʔj/ – [स.क्रि. *v.t.*/से.भे. *slv.*] दाँतले चिथोर्नु; नङले चिमोट्नु । to bite; to tear sth with your teeth; to scratch or pinch.

प्योःन्य /pjoːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बेहोसी वा अचेतन अवस्थाबाट होसमा आउनु; मरेतुल्य अवस्थाबाट होस फिर्नु; प्राण फर्कनु; बिउँतनु । to regain consciousness; to come round/around.

प्रोव[1] /prɔ̤wə/ – [वि. *adj.*] सबैतिर (दूध, कमेरो, चुन आदि) सेतै भएर ढाकिएको; सेताम्मे । covered with white (e.g. milk, white clay, lime, etc.)

प्रोव[2] – [वि. *adj.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**पालो /pɑlo/**)

प्सेःन्य /pseːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**हेःन्य /ɦeʔnjə/**)

फ

फत्किन्य /fɨtkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै चिज उछिट्टिएर अकस्मात् पर पुग्नु; उछिट्टिनु। to flick or knock away. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] असजिलो अवस्थाबाट उम्कनु; भाग्नु; फुत्कनु। to escape (from) sth unpleasant.

फरी /fɨriː/ – [क्रि.वि. *adj.*] अर्कोपल्ट पनि; दोहोऱ्याएर; अझै; फेरि; पुनः। yet again; again; for a second time; once again.

फलिङ्गा /fɨlɪŋká/ – [ना. *n.*] काठलाई धनुजस्तै ताँदो हालेर एक छेउमा सानो सिन्काले अड्काइ सँगै लोभ्याउने खानेकुरो राखी चरालाई फसाउन प्रयोग हुने पासो। a wooden snare for killing birds.

फलिङ्गा

फलिङ्गा /fɨlɪŋgɑ/– [ना. *n.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**पलेंका /pəlẽkɑ/**)

फलीं /fɨlĩ(ŋ)/ – [ना. *n.*] फर्लक्क उत्तानो पर्ने वा पार्ने चाल। the situation when sb/sth overturns. ~**पल्तिन्य /pɨltɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] उत्तानो पर्नु, हुनु; फर्लक्कै पल्टनु। to overturn. ~**पल्तैःन्य /pəltəˈːnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] पूरै उल्टिनु वा उत्तानो पार्नु। to overturn completely.

फकन्दासी /fəkəndɑsīː/ – [वि. *adj.*] **१.** ☞ (**फुर्मासी /furmɑsɪ/**) **२.** उद्देश्यविना नै हराउने; विनाकाममा डुलिरहने; बरालिने स्वभावको। wandering; loitering.

फकस्यौल /fəkəsjoʷlə/ – [वि. *adj.*] अलपत्र हुने गरी बेथितिसँग फिँजाएको। disordered; messy; scattered.

फकेता /fəketɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** शरीरमा लाउने कपडा, ओढ्ने ओढो आदि क्यै नभएको; सर्वाङ्ग नाङ्गो। stark-naked. **२.** आफूसँग खर्चपर्च क्यै नभएको; बिखर्ची। having no food and money; penurious; penniless.

फकैन्य /fəkəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** केटी वा केटीपक्षलाई विवाहको लागि प्रस्ताव राख्नु; मान्न लगाउनु; फकाउनु। to propose a girl to marry you; to propose. **२.** आफ्नो पक्षमा मिल्ने गराउन कोशिस गर्नु; आफूपट्टि लाग्ने तुल्याउनु; फकाउनु। (to try) to persuade sb to side with you. **३.** समझदारी कायम गराउनु; मान्न लगाउनु। to persuade sb to agree with or accept sth. **४.** लोभ्याउनु; लालच दिनु; फुस्ल्याउनु। to lure; to entice sb (into doing sth).

फत /fətə/ – [नायो. *post.*] तिर, तर्फ; कतैपट्टि। (आफत "वारि" होफत, होप्त "पारि"। side (this side, that side).

फताँन्य /fətɑ̃njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गोडाहरू वा जोडिएका दुई लामा वस्तुलाई दुई विपरीत दिशातिर तानेर छुट्याउनु। to open out your legs; to separate sth apart.

फत्का /fətkɑ/ – [ना. *n.*] **१.** खोला, नदी आदि तर्दा टेकेर पार गर्न मिल्ने गरी बनाइएको/बनेको ढुङ्गाको ताँती। a series of stepping stones placed to wade the river. **२.** काठ, मुढो आदि काट्दा निस्कने चोइटो। a small cutting from a log; a stump; a splinter.

फत्पत्या /fətpətjɑ/ – [ना. *n.*] ढिँडो ओडाल्दा

वा गिलो चिज पकाउँदा बाहानबाट उछिट्टिने तातो थोपो। a drop of hot liquid that flicks out while stirring the flour meal or simmering any food esp. *dhindo*.

फदवाल्या /fədəwalja/ – [वि. *adj.*] हुँदो नहुँदो, भए नभएको कुरा जोडेर गफ छाँट्ने; गफास्टक; गफाडी; कुरौटे। talking a lot; talkative; having the habit of talking a lot, especially about things which are not important; garrulous. > **फदलैन्य¹ /fədələˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] समय कटाउन वा मन बहलाउन भए नभएको गफ छाँट्नु; फलाक्नु। to keep bragging to kill time; to gossip. > **फदलैन्य²–** झुटो कुरा गर्नु। to say sth untrue; to lie.

फन/fən/ –[ना.*n.*/से.भे.*slv.*]☞(**ताँद/tãdə/**)

फनाना /fənana/ – [ना. *n.*] फनफनि घुम्ने गरी झट्कार्ने वा घुमाउने काम। an act of rotating sth.

फनिङ /fənɪŋ/ – [क्रि.वि. *adv.* /से.भे. *slv.*] ☞ (**गाःस /gaːsə/**)

फन्दना /fəndəna/ –[ना.*n.*] सेतो र रातो रङमा फुल्ने एक प्रकारको हिमाली सुन्दर फूल। a type of white or red mountain flower.

फन्दना

फन्दैन्य /fəndəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] झुन्डिएको चिजलाई यताउति झुलाउनु; मच्चाउनु; हल्लाउनु। to move side to side sth that is being suspended; to swing sth.

फन्द्याउँ /fəndjaũ/ – [क्रि.वि. *adv.*] झट्का परेर हल्लने वा झुन्डिने किसिम। when sth moves or swings because of a shake.

फयम /fəjəm/ – [ना. *n.*] आसपासमा कोही वा क्यै चिज आए वा गए जस्तो हुने भान। when you sense sb/sth is moving towards you or is very close to you.

फराँ /fərã/ – [ना. *n.*] ☞ (**खर¹ /kʰər/**)

फराइ /fəraˈ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] भाङ्को बोट अथवा सोबाट प्राप्त हुने रेसा; भाङको बोट। hemp plant or hemp fibre.

फराउ /fəraᵘ/– [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] मसिनो हुने गरी कातेको वा बाटेको भाङ्को धागो। fine threads from hemp fibre.

फराप /fərap/ – [ना. *n.*] अगेनुमा आगाको लप्का निकाल्न हावा दिने वा गर्मी हुँदा शितलताको लागि हम्कन प्रयोग गरिने चोयाको चेप्टो (हम्किने) साधन; फिफिरि। a fan made of bamboo, used for fanning the fire or cooling yourself. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] हम्केर हावा दिनु; हम्कनु। to fan sth.

फरासिलो /fərasılo/ – [वि. *adj.*] मनको कुरा स्पष्टसँग भन्ने; खुला र उदार आत्माको। open-hearted; generous; open; frank; candid.

फरें /fərẽ/– [ना. *n.*/उ.भे. *plv.*] ☞ (**थगरा /tʰəgəra/**)

फरेंन्य/fərẽnjə/ –[अ.क्रि.*v.i.*] गहना लाउनको लागि छेडिएको (कानको) प्वाल च्यातिनु। (of the ear lobe) to tear because of the weight of the jewellery.

फरेःन्य /fəreːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कोर्रा, लट्ठी आदिले बेसरी सेट्ठ्याउनु; सिम्क्याउनु; हिर्काउनु। to whip; to hit sb with a stick; to cane. > **फरेप्न्य /fərèpnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] स्याउला आदि हलुका चिजले अलिअलि हान्नु। to hit sb lightly with a twig or switch.

फरेसो /fəreso/ – [वि. *adj.*] **१.** कामकुरो छिटो, छरितो र राम्रो तरिकाले सम्पन्न गर्नसक्ने; फुर्तिलो; योग्य; सक्षम। having ability to do

sth quickly and well; capable; fast; active. **२.** दूध बिग्रेर झोल र छोक्रा छुटिएको; फाटेको। (of milk) curdled.

फरैन्य /fərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** फोहोर, मैला वा कतै अड्किएको चिज आदि झार्न टकटक्याउनु; हल्लाउनु। to shake sth in order to remove sth like dirt; to shake sth out. **२.** खुम्चिएको लुगा, कपडा आदिमा पानी वा खुम्च्याहट नरहोस् भनी एक भागतिर पक्रेर अर्को भागलाई झट्को पार्नु; झट्को पर्ने गरी हुत्याउनु। to shake out clothes. **३.** कसैको व्यवहारप्रति घृणा लाग्दा नाकमुख लेप्र्याएर हात टकटक्याउनु। to express hatred and disgust by protruding your lips and shaking your hands.

फर्गेप सिल्न्य /fərgep sɪlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अकस्मात् चिप्लेर लड्नु; फुट्ट चिप्लनु। to slide a short distance by accident; to slip (over).

फर्च्या /fərtʃjɑ(fərtʃjɑ)/ – [ना. *n.*] आघात पर्दा उत्तानो वा तेर्सो परेर हातगोडा चलबलाउने चाल। an act of lying flat and moving limbs because of a stroke or blow.

फर्निङ /fərnɪŋ/ – [क्रि.वि. *adv.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**गाःस /gɑːsə/**)

फर्ने /fərne/ – [क्रि.वि. *adv.*/उ.भे. *plv.*]☞ (**गाःस**)

फर्लेःन्य /fərleːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बाटिने गरी घुमाउनु; बटार्नु; निमोठ्नु। to twist sth forcibly.

फलवा /fələwɑ/ – [वि. *adj.*] बाँध्ने वा पोको पार्ने काम नगरिएको; खोलभित्र नराखिएको; खुला। not tied or bundled together; free.

फलाँन्य /fəlɑ̃(ŋ)njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सिलाइ छुट्नु; लुगा आदिको सिउनी वा बुनाइ फुस्कनु; उध्रनु; फाट्नु। (of clothes) to split along the seam; to tear; to wear out.

फला /fəlɑ/ – [ना. *n.*] **१.** चोटपटक लागेर वा कुनै कारणले आँखाको नानीमा बस्ने बादल जस्तै सेतो दाग; फुलो। cataract. **२.** खन्ने, काट्ने काम गर्दा बिँडको सम्पर्कले हत्केलामा तरल भरिएर उठ्ने फोका; ठेला। a blister on your palm because of hard work.

फलाʔ /fəlɑʔ/ – [ना. *n.*] छत वा भुइँलाई पिटेर सम्याउने काठको साधन; चेप्टो मुड्ग्रो। a wooden mallet, used for levelling the floor.

फलाʔ

फलाना /fəlɑnɑ/ – [सर्व. *pron.*] कसै (तृतीय पुरुष) लाई सम्बोधन गर्दा नामको सट्टा प्रयोग गरिने नाम; फलानो। third person pronoun, used to talk about someone who is not present in front of you; so-and-so.

फलैन्य /fələˈnjə, fepələˈnjə, bʰukunəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लात्तीले बेसरी भकुर्नु; खाँद्नु; गोद्नु। to kick sb roughly; to boot sb.

फल्दार /fəldɑr/ – [ना. *n.*] खानयोग्य फलहरूको समूह; फलफूल। the usually sweet-tasting part of a tree or bush which holds seeds and which can be eaten; fruit.

फल्या /*plv.* fəljɑ, *slv.* fəlljɑʔ/ – [ना. *n.*] **१.** पातलो र चेप्टो पारिएको काठको टुक्रो; फलेक। long flat piece of wood; a plank. **२.** लेख्न प्रयोग गरिने काठ, ढुङ्गा आदिको चेप्टो साधन;

फल्या

पाटी। a chalkboard; a blackboard.

फसङ्गा /fəsəŋgɑ/ – [ना. *n.*] अलङ्कार जोडेर बढाइचढाइका साथ गरिएको वर्णन; अतिशयोक्ति। exaggeration. **~लैन्य /lə'njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बढाइचढाइ गरी व्याख्या गर्नु; अतिशयोक्तिपूर्ण गफ छाँट्नु। to exaggerate sth.

फाँ /fã(ŋ)/ – [ना. *n.*] चराचुरुङ्गी आदि भुर्र उडेर एक्कासि भुइँ छोड्ने काम; एकाएक उड्ने चाल। (of birds) an act of leaving the ground or tree and flying.

फाँक /fã(ŋ)kə/ – [ना. *n.*)] "लस्क्या" जस्तै चार पङ्क्तिको प्रसिद्ध लोकगीत। a famous folk song of four lines that rhyme alternately as abab.

फाँतिन्य /fãtɪnjə, fɑrɪnjə, sjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] साझेमा उपभोग गरिने कुनै वस्तुको लागत मूल्य उपभोक्ताद्वारा जनही उठाउनु; सगोलमा किनिएको चिजको लागत मूल्य पूर्ति गर्न प्रतिव्यक्तिको हिसाबले भाग लाएर उठाउनु। to divide the cost of sth on the equal share basis.

फाँद /fãdə/ – [ना. *n.*] स्तनपायी पोथी प्राणीको दूध जम्मा हुने फाँचो; कल्चौंडो। mammal's milk gland; breast.

फाँदो /fãdò/ – [ना. *n.*] पीठोलाई अर्धतरल (लेदो) हुने गरी पकाएको परिकार; खोले। a liquid food made, especially by stirring flour with boiling water; gruel.

फाँन्य /fãnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कन्दमूलमा हुने मीठो स्वादको अनुभव गर्नु; मिठास आउनु। (of edible roots) to be tasty.

फाँन्य /fãʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पाउनु पर्ने कुनै कुरा, अवसर आदि कुनै कारणले नपाउने हुनु; वञ्चित हुनु। to be deprived of sth like opportunity etc. that you deserve.

फाँस्या /fã(ŋ)sjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** मूल्यविना नै प्राप्त हुने वा भएको; तिरो वा दस्तुर बुझाउनु नपर्ने; शुल्क नलाग्ने; विना शुल्कको; मोल नपरेको; सित्तैको; विना मूल्यको; मूल्यरहित; निःशुल्क। gratis; free of charge; cost-free. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] विना काम; काम न काजसँग; बिनसित्ति; सित्तै; बित्थै। for no reason; without rhyme or reason. **३.** [वि. *adj.*] पारिश्रमिक नलिइएको; विना वेतनको; ज्यालाविहिन; मूल्यविनाको; मोलरहित; निःशुल्क। without wages; without any payment; at no cost; free.

फाʔ /fɑʔ/– [ना. *n.*] ☞ (**ताकुसरा /tɑkusərɑ/**)

फाक्याʔ /fɑkjɑʔ/ – [ना. *n.*] **१.** काम-काजबाट हुने वा भएको फुर्सद; फुर्सदिलो अवस्था; विना काम रहिएको स्थिति। leisure; leisure time; time out; free time. **२.** थोरै सङ्ख्याको परिवार; परिवारको सानो रुप। a small family. [वि. *adj.*] **३.** साथमा कोही नभएको वा कसैसँग नरहेको; एक्लो। without any other people; lonely; single.

फाताʔ /fɑtɑʔ/ – [ना. *n.*] ऊन धुन्ने धनुको निगालाको ताँदो। a bow string made of a bamboo split used for loosening wool.

फाद्या /fɑdjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** रक्सी पकाइसकेपछि बाँकी रहेको छोक्रा। the remains of *chhyāng* after brewing liquor. **२.** [वि. *adj.*] होश नै सम्हाल्न नसक्ने गरी जाँड-रक्सीको मात बेसरी लागेको; बेसरी मातेको। unable to speak or act in the usual way because of having had too much alcohol; drunk.

फानी /fɑnɪ̀/ – [ना. *n.*] चालेको पीठोलाई नाङ्लामा निफनेर निस्केको अझै मसिनो पीठो।

fine flour.

फापऱ्या /fapəra/– [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**तिसरै /tısərə'/**)

फाबरा /fabəra/ – [ना. *n.*] लबटोले हान्दा, पाइला टेक्दा, छाप, औंठा छाप आदि लगाउँदा देखिएको स्पष्ट चिह्न। a clear mark, scratch, spot or impression made by the foot, finger, switch or stamp on the surface of sth.

फाबिन्य /fabınjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लागेको वा गरेको कामकुरामा कुनै विघ्नबाधा वा पिरपिराउ नभएको हुनु; फलिफाप हुनु; फाप्नु। to progress without any hindrance; to prosper; to thrive; to flourish.

फामला /famələ́/ – [ना. *n.*] ठोस वस्तुलाई दुई फ्याक गर्दा हुन आउने एक अंश; आधा भाग। (of solid) one half of the whole; portion; half.

फार /far/ – [ना. *n.*] बच्चा जन्मनुपूर्व योनिबाट बग्ने तरल पदार्थ। amniotic fluid.

फारा /fara/ – [ना. *n.*] **१.** गुण चिन्ने वा उपकार सम्झने स्वभाव या काम; कृतज्ञता। a feeling of being grateful to somebody for doing something; gratitude. **२.** उपकारको मूल्याङ्कन व्यवहारद्वारा सिद्ध गर्ने प्रवृत्ति। the situation when you prove or tendency of proving in actual behaviour how grateful you are towards sb. **~लेउ /leᵘ/–** [वि. *adj.*] (व्यक्ति) इष्ट, आफन्त वा आत्मीयजनको हितको बारेमा सोच्ने; उनीहरूलाई सन्तुष्ट हुने गरी चित्त बुझाइदिने; उपकार सम्झने। feeling grateful (to sb).

फारिन्य[1] /farınjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कसैले लगाएको उपकार सम्झेर सोही अनुसार व्यवहार गर्नु; गुनको पैंचो तिर्नु; कृतज्ञ बन्नु। to feel grateful (to sb); to do sth in return (for sth).

फारिन्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**फाँतिन्य /fãtınjə/**)

फाःरो /faːro, *syn.* **bʰurbusə'/ –** [ना. *n.*] कम खर्चले काम चलाउने काइदा; मितव्ययिता; किफायत; फारु। the careful use of the money or resources; economy; thrift.

फाऱ्याँफरें दान्य /frjã-fərẽ danjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बादल फाटेर उज्यालो हुनु। (of the sky) to brighten after the clouds; to break up.

फाऱ्याँफरेंव /frjãfərẽwə/ – [वि. *adj.*] मेघ, बादल खुलेर आकाश छ्याङ्ग भएको। (of the sky) cloudless; bright and clear; blue.

फाऱ्याँफरें सीःन्य /frjãfərẽ siːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आँसु पुछपाछ गर्नु। to wipe the tears from from eyes.

फाऱ्याःफरे /farjaːfəre/ – [ना. *n.*] मान्छे, पशुपक्षी आदि कहीं नभएर वा कहीं चाल नसुनिएर भएको सुनसान; सन्नाटा। (of a place) desolate.

फार्स्या /farsja/ – [ना. *n.*] पति, पत्नीबीच सम्बन्धबिच्छेद गर्दा एकअर्कासँग लिनेदिने गरिने घरायसी कागज वा दस्तुर; छोडपत्र। marriage ending process by official or legal way; divorce paper.

फाल /fal/ – [ना. *n.*] **१.** ओखर, आरु आदि फलहरूका भित्र हुने कडा हाड। the stone of fruit like peach. **२.** पक्ष-विपक्षको जिकिरलाई प्रमाणका आधारमा छानबिन गरी सत्यपक्षको विजयको बारेमा गरिने वा गरिएको टुङ्गो; दुई विपक्षीहरूबीचका विवाद बारे न्यायिक अधिकारीको फैसला; मध्यस्थकर्ताले दिएको मत। judgment; verdict; decision. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कुराको निर्णय दिनु; टुङ्गो लाउनु; निष्कर्ष निकाल्नु; निर्क्योल गर्नु। to make a conclusion, decision; to decide

(for/against sb); to give or reach a verdict or judgment. **३.** कुनै विषयमा सोचविचारका साथ विवेक पुऱ्याएर गरिएको निष्कर्ष, निधो, टुङ्गो; निर्णय। decision; conclusion.

फाःला /fa:la/ – [ना. *n.*] **१.** टाढाबाट ताकेर हानेको चिज ठीक निशानामा लाग्ने अवस्था; एक्कासि ठोकिन पुग्ने स्थिति। the situation when you hit your target or when two things collide with each other suddenly. **२.** कतै जाँदा काम असफल भई फर्केर आउने स्थिति। the situation when you return from somewhere without accomplishing what you aimed to accomplish.

फालापफुलुप /falapfulup/ – [क्रि.वि. *adv.*] भाँडोमा भएको चिज एक्कासि घोप्टिएर पोखिने गरी; घप्लक्कै। when a pot with sth turns upside down.

फाल्ता /falta/ – [ना. *n.*] कतैबाट निस्केको वा चोइटिएको अंश; नफोरिएको वा नटुक्रिएको डल्लो, ढिको। a chunk; a slice; a lump.

फाःल्न्य /fa:lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ओखर, आरु आदि फलको बोक्रा छुट्याउनु; छोडाउनु। to take the skin off fruit like walnut or peach; to skin; to peel. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] ओखर वा आरु आदिको फलको बोक्रा छुट्टिनु। (of fruit) to peel (off).

फिँन्य /fĩ(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अन्न, गेडागुडी वा अन्य वस्तुलाई भाँडामा हाली आँचमा गलाउनु; पकाउनु; उमाल्नु। to cook food or boil sth.

फिरिरी /fɪrɪri:/ – [ना. *n.*] **१.** वेगका साथ कुनै चिज फ्याँक्दा फनक्क घुम्ने अवस्था। the situation when an object thrown away with force spins around. **२.** सिठी बजाउँदा आउने तीखो आवाज। the shrill sound made by blowing a whistle; a whistle.

फिर्का /fɪrka/ – [ना. *n.*] **१.** घुमेर हावा वा पानी फ्याँक्ने उपकरण; पङ्खा। a device that is used to move the air and water around; a fan. **२.** मासु आदिको टुक्रो; चोक्टो। a chunk of meat.

फिर्कुङ/fɪrkuŋ/ – [ना. *n.* / लु.भे. वा थ.भे. *llv., tlv.*] ☞ (**भजला /bʰədʒəla/**)

फिर्गुल /fɪrgul/ – [ना. *n.*] चिप्लो, चिल्लो भएकोले कुनै चिज अड्न नसकेर फुत्त निस्कने वा पस्ने हुने स्थिति। the situation when sth slippery enters or comes out suddenly.

फिर्फिर/fɪrfɪr/ – [ना. *n.*] कुनै वस्तुलाई फनफन घुम्ने वा घुमाउने काम। an act of spinning or rotating sth. **~चोएन्य[1] /tʃo̤ᵉnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिज वेगका साथ भिरालो ठाउँ वा ओह्रालोमा गुल्टिँदै जानु। to roll violently down the slope. **~चोएन्य[2]–** [स.क्रि. *v.t.*] बेसरी दौडनु; छिटोछिटो पाइला सार्नु; कुद्नु; हुर्किनु; टुइँकनु। to run quickly; to take your heels; to make a bolt for sth.

फिल्तु /fɪltu(k)/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिज अचानक फुत्त निस्कनपुग्ने किसिम। the situation when sth comes out from somewhere quickly and suddenly.

फिस /fɪs/ – [ना. *n.*] पेटभित्र पाकस्थलीसँगै बायाँतिर रहने एक अङ्ग; फियो। spleen.

फिसुल्ता /fɪsultá/ – [ना. *n.*] सबभन्दा सानो आकारको पक्षी, प्राणी। the smallest bird or animal.

फिस्को /fɪsko/ – [ना. *n.*] वाचा, वचन वा प्रतिबद्धता पूरा नगर्ने काम; वाचा तोडाइ; धोका।

an act of not keeping your word; breaking a promise; deception. ~**जैन्य /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बोलेको कुरा, गरेको कबोल पूरा नगर्नु; वाचा हार्नु; वचन तोड्नु। not to keep your word; to break a promise.

फिस्न्य /fɪsnjə, *syn.* **gɨlɪnjə**, *ant.* **soenjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** शरीरमा रहेको बोसो वा मासु घटेर जानु; दुब्लाउनु। (of a person or part of body) to be thin. **२.** गाँठो, डोरी आदि बाँधिएको चिज फुस्कनु। (of an object) to slip from a rope.

फीःन्य /fĩnjə, *ant.* **kʰĩnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] चुह्लामाथि बसालिएको भाँडो झिकेर भुइँमा राख्नु; बाहान उतार्नु। to remove a pot from the oven.

फीर लप्न्य /fiːr ləpnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एक्कासि घोप्नु; प्वाल पार्नु। to gouge sth (in sth).

फुँती /fũ(n)tiː/ – [ना. *n.*] पहाडी वनपाखामा पाइने सलक्क परेको, बोक्रा छोडाएर काँचै खान हुने एक स्वादिलो कन्द। a type of root vegetable or wild fruit that is eaten raw.

फू */plv.* **fʊ**, *syn.* **bəɦə**, *llv.* **pətjɑ**, *mḍ.* **ʈuk > mɪʈuk/ –** [ना. *n.*] **१.** खाएको चिज रहने शरीरभित्रको भाग; भुँडी; पेट। an organ in the body where food is digested, or the soft front part of your body just below the chest; stomach. **२.** गर्भको बच्चा रहने स्त्रीको तल्लो पेट; गर्भाशय; पाठेघर। uterus.

फुइँन्य /fũˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] वनजङ्गलका रुख, झाङ आदि फाँड्नु; हाँगाबिँगा, स्याउला, पात आदि काट्नु; जङ्गल, झाडी छिमल्नु। to slash bushes; to prune trees.

फुइ /fuˈ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] सुकेको झिक्रो, काँढा आदि जलाउने काम। an act of burning dry leaves, twigs and branches.

फुइन्य /fuˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खलाँती, पम्प आदि साधनद्वारा आगो फुक्न हावा दिनु। to use bellows to make a fire burn better. **२.** अनर्गल प्रचार वा अनावश्यक गफ छाँट्नु; अर्थविहीन बकवास गर्नु; बकम्फुसे गफ हाँक्नु। to spread rumour; to talk nonsense; to brag to sb (about/of sth). **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] सिर्सिर हावा बग्नु; सिरेटो चल्नु। (of a light breeze/cold wind) to blow. **४.** चाहिँदोभन्दा बढ्ता खर्च गर्नु। to be spendthrift.

फुइफुइ /fuˈfuˈ/ – [ना. *n.*] चिसोचिसो गरी चल्ने हावा; सिरेटो। breeze.

फुङ्गा */plv.* **fuŋgɑ**, *slv.* **gʰon/ –** [ना. *n.*] पीठो, गेडागुडी आदि राख्न प्रयोग गरिने डेक्ची जस्तै बाँस वा निगालाको भाँडो; टोकरी; फुर्लुङ। a bamboo basket, used for keeping flour, beans, etc.

फुङ्गा

फुतु? /futu?/ – [क्रि.वि. *adv.*] उछिट्टिने गरेर; फुत्त। with a quick movement. ~**फुतु /futu/–** डर वा आवेगले मुटु हल्लने गरी; मुटुको धड्कन बढ्ने चालमा। when your heart thumps or palpitates with fear or excitement.

फुतुःफुतु तान्य /futuːfutu tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] मुटु वा शरीरका कुनै अङ्ग धड्कनु। (of your heart) to beat; (of a part of the body) to throb.

फुतुर्‍या /futurjɑ/ – [वि. *adj.*] भए नभएको कुरा गर्ने; ढाँट कुराको गफ छाँट्ने। talking unnecessary things; talkative.

फुतू /futʊ/ – [ना. *n.*] ऊनलाई बुनी माडेर जाडो र पानीमा ओढ्न बनाइएको वस्त्र; बख्खु। a thick

woolen cloak-like garmentthatkeeps you warm in winter and dry in the rain.

फुतू

फुत्कुर्या /futkurjɑ/ – [ना. *n.*] कम मूल्यको नोट; खुद्रा। (of money) change.

फुत्पुती /futputíː/ – [ना. *n.*] घाउ, खटिरामा नुन, पानी आदि परेर चह्र्यउँदाको छट्पटाइ। the uncontrolled movements you make when a wound or cut stings. ~**च़ोएन्य /tʃo̤ᵉnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] चह्र्याउँदा वा असहाय पीडा हुँदा छट्पटिनु; असहाय पीडालाई शारीरिक हाउभाउद्वारा व्यक्त गर्नु। to writhe around in pain.

फुन्चुला /funtʃulɑ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**ओम्खोरा /omkʰorɑ/**)

फुन्चुली/*glv.* **funtʰulíː**, *plv.* **fumuliː/** – [ना. *n.*] चिजबीज राखिने ढुङ्ग्रो आकारको चोयाको सानो भाँडो। a small cylindrical bamboo basket used for keeping things.

फुन्य /funjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] राखिएको, रहेको चिज ठूलो वा बढी भई राखिने भाँडो च्यातिनु; चिरिनु; फुट्नु। to break open or apart, especially because of pressure from inside; to burst.

फुमुली /fuməlíː/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**फुन्चुली /funtʰulíː/**)

फुरुप्न्य /furúpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**छम्कैन्य /tʃʰəmkəˈːnjə/**)

फुरुफुरुप दान्य /furpfurup dɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अलिअलि पानी पर्नु। to rain lightly.

फुर्का /furkɑ/ – [ना. *n.*] १. ऊनको पटुकाको टुप्पामा छोडिएको झुम्का। a bunch of threads at the end of a girdle-like cloth called *patukā,* designed for a decorative purpose. *Patukā* is worn around the body from the waist to the top of the legs. २. रुखको सबभन्दा माथिको टुप्पो। a tree top.

फुर्फुर च़ोएन्य /furfur tʃo̤enjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] उफ्रिँदै, बजारिँदै भिरालोतिर वा भिरमा जोडले पल्टनु; वेगका साथ गुल्टिँदै तलतिर जानु। to roll violently down the slope.

फुबु /fubu/ – [ना. *n.*] बुबाका दिदीबहिनी; लोग्नेकी आमा; सासू। father's sister; husband's mother; mother-in-law.

फुर्बु /furbu/ – [ना. *n.*] घुँडाको जोर्नीमाथि हुने गोलाकार हड्डी। kneecap. ☞ (**खपर /kʰəpər/**) *for picture.*

फुर्बुःसिन्य /furbŭsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] १. चराचुरुङ्गी आदिले माटो निस्कने गरी भुइँ खोस्रनु। (of birds) to scratch up; to claw at the ground. २. कुटो, कोदालाले जमिन खनीखोस्री गर्नु। to dig; to hoe; to till.

फुर्मास /furmɑs/ – [ना. *n.*] पछिको सोचविचारै नगरी अनावश्यक रूपले गरिने खर्च; अपव्यय। extravagance; overspending; wastefulness. > **फुर्मासी /furmɑsɪ/**– [वि. *adj.*] आवश्यकताभन्दा बढी खर्च गर्ने; बढी धनपैसा खर्च गर्ने बानी भएको; खर्चालु; खर्ची। extravagant; spendthrift; prodigal.

फुर्लुप/**furlup/** – [ना. *n.*] एक्कासि प्राण गइहाल्ने स्थिति; भुतुक्क भई मरिहाल्ने अवस्था; पुर्लुक्क। dying suddenly and unexpectedly.

फुर्सुला /fursulɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**ओम्खोरा /omkʰorɑ/**)

फुलुप/**fulup**, *ant.* **tərã/** – [वि. *adj.*] तलपट्टि मुख, छाती पर्ने गरी पस्रिएको; घोप्टिएको; घोप्टो।

lying flat with the front of your body touching the ground; prone. ~**क्याःन्य /kjaːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] निधारले छुने वा छाती भुइँमा बजारिने गरी घोप्टिएर लम्पसार पर्नु। to lie prone. **–न्य–** भाँडामा रहेको चिज खन्याउनको लागि घोप्टो पार्नु; घोप्ट्याउनु। to turn sth upside down. > **फुलुप्सिन्य[1] /fulupsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] भाँडाबर्तन घोप्टो भई मुख भुइँतिर पर्नु; घोप्टिनु। (of a pot) to turn upside down. > **फुलुप्सिन्य[2]–** [स.क्रि. *v.t.*] भुइँमा मुख जोतिने गरी पछारिनु; घुसमुन्टो हुने गरी लड्नु; घुसमुन्टिनु। to fall headlong. > **फुलुप्सिन्य[3]–** छाती भुइँतिर बनाई घोप्टो परेर पल्टनु। to lie with your face down; to lie prone. > **फुलुप्सिन्य[4]–** निदाउनको लागि ओछ्यानमा पस्नु। to lie in bed.

फुलैःन्य /fulə'ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै खोक्रो वस्तुमा हावा भर्नु। to fill a hollow object with air.

फुल्तुङ/fultuŋ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**ख्यो /kʰjo/**)

फुस /fus/ – [ना. *n.*] **१.** एक्कासि आउने नराम्रो हरक। reek. **२.** नसुनिने गरी बिस्तारै निस्कने अपानवायु। air that comes up noiselessly from your stomach and goes out through your mouth; a (noiseless) belch; an escape of gas from the bowels; a fart. **३.** भखरै बल्न लागेको आगो स्वात्तै निभ्ने स्थिति। the situation when a fire goes out suddenly. **४.** भाँडो, पोको, कुम्लो आदिभित्र राखिएको सामान खाँदिएर फुट्ने स्थिति। the situation when a sack, a bundle, etc. are stuffed to bursting.

फू /fʊ/ – [ना. *n.*] ☞ (**पत्या /pətjɑ/**)

फे /fe/ – [ना. *n.*] अरू शब्दमा जोडिएर मौका, अवसर, पटक आदि बुझाउने शब्द; बाजी; पल्ट; चोटि; खेप; ताली। (often in compounds) time (e.g. 'how many times', 'two time's/three time's).

फेʔ /feʔ/ – [ना. *n.*] धागो कात्दा ताकुमा बेरिएको धागो। the thread spun around a spindle.

फेतऱ्याक चिन्य /fetərjɑk tʃɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुहेर, सडेर फत्रक्कै गल्नु। to decay; to rot.

फेतेफेतेउ /fetefete[u]/ – [वि. *adj.*] पानी वा हिलो लागेर निथ्रुक्क भएको। wet; soaked; drenched; wet through.

फेप /fep/ – [ना. *n.*] बिस्तारै पिट्दाको किसिम; प्याट्ट। a light hit with your hand; a pat. > **फेपफेप[1] /fepfep/–** फकाइफुलाइ गर्न वा सुताउन बच्चालाई गरिने थपथपाइ; थुम्थुम। patting a baby to sleep; patting. > **फेपफेप[2]–** कसैलाई स्याबासी, धन्यवाद आदि दिंदा पिठयुँमा मारिने स्नेहपूर्ण धाप। patting sb on their back to congratulate or encourage.

फेपना /fepənɑ/ – [ना. *n.*] विषालु चिजको सम्पर्क वा रक्तविकारले गर्दा शरीरमा प्रकट हुने फोका; डाबर। a welt.

फेपलैन्य /fepələ'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**फलैन्य /fələ'njə/**)

फेम्बाताःव/fembɑtɑːwə/– [वि. *adj.*] (चिज) प्वाँख, कपास आदि जस्तै असाध्यै हलुङ्गो। (of objects) very light as a feather.

फेम्बास्न्य /fembɑsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धुनिएको ऊन, कपास आदि थिचिनाले, कुल्चिनाले गाँठो परी धागो कात्न नसकिने हुनु। (of wool) to be tangled and become too difficult to spin.

फेर /fer/ – [ना. *n.*] ☞ (**खाल**$_{२}$ /kʰal/)

फेरवा /*plv.* **ferəwá**, *hmlv.* **fjaːra**/ – [ना. *n.*] गोठ छाउन प्रयोग गरिने बाख्राको ऊनबाट बनेको कम्बल। the rug made of goat fur, used for roofing a shed.

फेरैन्य /ferəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] एउटा वस्तुको सट्टामा अर्को प्रयोग गर्नु वा राख्नु; साट्नु; फेर्नु। to exchange.

फेरो /fero/ – [वि. *adj.*] (बाटो) छिटो पुग्न नसकिने; घुमाउरो। (of paths, trails, roads) winding (that takes long to reach somewhere).

फेर्न्य /fèrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** एकातिर पसेर अर्कोतिर निस्कने हुनु; छिर्नु; प्रविष्ट हुनु; पस्नु; घुस्नु। to enter somewhere. **२.** निश्चित गौंडो पार गर्नु; सफलता प्राप्त गर्नु। to cross a particular pass, hurdle, etc. to succeed. **३.** (गालीको भावमा) मृत्यु हुनु; मर्नु; प्राण जानु। (derogative) to die; to pass away. **४.** सूर्य, चन्द्र डाँडापारि वा क्षितिजमा पुगेर हराउनु; अस्ताउनु। (of the sun, moon) to set.

फेलेन्देन /felenden/ – [ना. *n.*] क्षितिज वा दृष्टिबाट अलप हुने अवस्था। when sth disappears in the distance.

फेल्सिन्य /felsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] यात्रा वा भिडमा अगाडि वा पछाडि परेर साथी वा स्वयम्लाई हराउनु; अलमलमा पर्नु; अल्मलिनु। to get lost in a crowd or in a journey.

फेस /fes/ – [ना. *n.*] कसै वा कुनै चिजप्रति मनमा जागेको घृणा। hatred; aversion (to sb/sth).

फेसेलेʔ /fesleʔ/ – [ना. *n.*] चिप्लिएर लड्ने हुने अवस्था; चिप्लाइ। an act of slipping and falling.

फैं /fɔ̃ˈ/ – [ना. *n.*] सुत्केरी हुनाको वा ब्याउनाको पटक; बच्चा जन्माउने खेप; बेत। (of humans, animals) the number of times giving birth. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] पहिलो बेत ब्याउनु; बच्चा जन्माउनु। to give birth to the first young.

फैंन्य /fɔ̃ˈnjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] गर्मी हुँदा सिर्सिर हावा चल्ने ठाउँमा बस्दा, हम्काउँदा वा पङ्खा घुम्दा शितलताको अनुभव गर्नु। to feel cool when a light breeze blows or when you fan yourself.

फैंन्य^{१} /fəˈʔnjə, *md.* **foke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] खोल हटाउनु; आवरण निकाल्नु; नङ्ग्याउनु; ढाकिएको पर्दा वा खापा आदि खोलेर ह्वाङ्ग पार्नु; बिर्को, ढकन आदि निकाल्नु; खोल्नु। to uncover; to expose; to bare; to open; to remove a lid. > **फैंसिन्य** /fəˈsɪnjə/– [वि. *adj.*] बिर्को, खोल, आवरण, आदि हटाउन, खोल्न मिल्ने; खोल्न सकिने। having a lid, cover, etc. that can be removed; removable.

फैंन्य^{२} /fəˈʔnjə, *md.* **fjake**/ – [स.क्रि. *v.t.*] माउले (फुल) अण्डाबाट बच्चा काढ्नु; कोरल्नु। to hatch eggs. > **फैंसिन्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] अण्डाबाट बच्चा निस्कनु; कोरलिनु। to hatch (out).

फों /*plv.* **fõ(ŋ)**, *hmlv.* **bafũza**, *nblv.* **bafũ**, *slv.* **bapuŋ**/ – [ना. *n.*] **१.** चराको बच्चो; बचेरा। a baby bird; a chick; a nestling. **२.** अरूका छोराछोरीहरूलाई गाली गर्दा प्रयोग गरिने गालीबोधक शब्द। a term used to abuse/scold others' children.

फोंक्यार /fõ(ŋ)kjar/ – [ना. *n.*] छतको छानाको किनार-किनारबाट सुरक्षित तवरले भुइँमा बलेनी खसाल्न मिलाएर राखिएका चेप्टा ढुङ्गाहरू। flat stones placed under the edge of a roof; eaves stones used to course rain water. ☞ (**झिम** /zʰɪm/) *for picture.*

फोंगाल /fõgɑl/ – [ना. *n.*] सजिलै गरी कुनै स्थिर वस्तु ढल्दै जाने चाल; कुनै चिज उखेलिने, उप्किने अवस्था। the situation when some objects falls down slowly.

फोंचालो /fõtʃɑlo/ – [ना. *n.*] पुनः पाक्न थालेको घाउ, खटिरो; बल्झिएर पुनः पाकेको घाउ। a festering wound/sore.

फोक्सा[1] */hmlv.* **foksɑ**, *plv.* **bomo/ –** [ना. *n.*] **१.** हलुका भई बोक्न, उचाल्न सजिलो; कम तौल, वजन, भार भएको; हलुको। easy to lift or move; not weighing very much; light. **२.** मान, मर्यादा, इज्जत, प्रतिष्ठा, चरित्र आदिमा कम। ill-famed; ill-reputed; dishonourable. **३.** जात खसेको; जातिच्युत; पतीत। fallen from one's caste.

फोक्सा[2] **–** [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**फोःसा /foːsɑ/**)

फोतोङ्गा /fotoŋgɑ/ – [ना. *n.*] कुनै बिकार, चोटपटक आदिको कारण छालामा पिप वा पानी भरिएर बनेको फोको; गिर्खायुक्त डल्लो। an abscess; a blister; a sore.

फोतोःन्य /fotoʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सिमी, बोडी, बदाम आदिलाई हातले केलाएर बियाँ निकाल्नु; छोडाउनु। to remove the outer covering of peas, beans, etc. to hull.

फोःन्य /foʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजको बाहिरी भागमा टाँसिएको वस्तु वा बोक्रा आदि उप्काउनु; छुटयाउनु; उक्काउनु। to peel (sth) off/away; to separate sth from its main part.

फोःन्य[1] **/foːnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] लिएको सापटी, पैंचो, ऋण आदि फिर्ता दिनु; चुक्ता गर्नु; दण्ड, जरिमाना बुझाउनु; हर्जाना भर्नु; तिर्नु। to pay back; to repay a loan; to pay a fine.

फोःन्य[2] **/foːnjə**, *mḍ.* **dʒɑpke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] तौलेर ओजन थाहा पाउनु; तौलनु; जोख्नु। to weigh sth.

फोपोन्दा /fopondɑ́/ – [ना. *n.*] छड्के, गुन्यु आदिको टुप्पालाई गाँठो पारी अड्काउने काम; त्यसरी पारिएको गाँठो। an act of tying a knot at the end of a cotton *sāri* (woman's dress) and tucking it inside; the knot formed in this way.

फोर /for/ – [ना. *n.*] घर, गोठ आदिमा आगो लाग्ने अवस्था; आगलागी। when a house, shed, etc. are burnt in the fire; fire.

फोरफोर /forfor/ – [ना. *n.*] मर्न लागेको बेला अलिअलि बाँकी रहने मुटुको धड्कन। heart beats of a dying person or animal.

फोरोन्य /foronjə/ – [अ.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] **१.** (सबै) परस्परमा भेट, मिलन हुनु; कसैसँग भेटघाट गर्नु; भेट्नु। to meet; to visit. **२.** कोसेली, उपहार लगिदिनु; नजराना चढाउनु। to exchange gifts; to offer a gift.

फोरोन्य /foronjə/ – [उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**छाँन्य /tʃʰɑ̃(ŋ)njə/**)

फोर्बोरोःव /forboroːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** (रौं, धागो वा बिरुवाको बोट आदि) टुप्पो बराबर हुने गरी काटिएको, मुठारिएको वा उम्रेको; टुप्पो बराबरी भई मिलेको। (of hair, thread, plant/hedge) well-trimmed. **२.** लबटो, चड्कन आदिले हिर्काउँदा छाप बसेको; फोका उठेको। covered with bruises.

फोर्लासो /forlɑso/ – [वि. *adj.*] चोट परेर वा कुनै विकारले आँखाको नानीमा सेतो दाग बसेको; फुलो परेको। suffering from cataract.

फोलोःन्य */plv.* **foloʔnjə**, *glv.* **folnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] बाँस वा निगाला आदिलाई ठाडोबाट चिरेर चोया र गिद्रो छुटयाउनु। to split

the bamboo cane into fine staples.

फोःसा /foːsɑ/ – [ना. *n.*] **१.** श्वास तान्दा जम्मा हुने र फ्याँक्दा खुम्चने प्राणीको भित्री अङ्ग; फोक्सो। lungs. **२.** अर्काको बच्चालाई गाली गर्दा प्रयोग गरिने शब्द। word used to scold the child other than yours.

फोस्न्य /fosnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (कुनै चिज) टाँसिएर रहेको ठाउँबाट छुट्टिनु; पोतिएको भित्तो आदि उप्किनु; पाप्रा निस्कनु; उक्कनु। to peel off.

फ्याँफ्याँव /fjãfjãwə/ – [वि. *adj.*] पहिल्यैदेखि वा निरन्तरको अभ्यासले बोसो र मासु घटेर शारीरिक सुगठन मिलेको; शरीर मिलेको। (of people) well-built; buff; robust; fit.

फ्याʔन्य /fjɑʔnjə, *mḍ.* bʰərakke/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** धागो, डोरी आदि चुँडिनु; टुट्नु; छिन्नु। (of ropes, threads, etc.) to break with a sharp noise; to snap. **२.** सन्तान नभएर वंश समाप्त हुनु; निसन्तान हुनु; वंश मासिनु। to come to the end of the generation of a family because of not having any child. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुलाई तानेर टुक्रा पार्नु; लामो वस्तु चुँडाउनु; चुँडाल्नु; छिनाल्नु। to break sth like a rope, thread, etc.

फ्यातुफ्यातुव /fjɑtufjɑtuwə/ – [वि. *adj.*] अत्यधिक भोक, तिर्खाले सताएर फत्र्याकफत्र्याक भएको; भोक तिर्खाले अति सताएको; प्याकप्याक भएको। very hungry and thirsty.

फ्याबो /fjɑbo/– [वि. *adj.*/लु.भे. *lv.*] ☞ (**तिरिनाङ्गाःव /tɪrɪnŋgɑːwə/**)

फ्याःरा /fjɑːrɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**फेरवा /ferəwɑ/**)

फ्याल्ताफिल्तु /fjɑltafɪltu/ – [ना. *n.*] **१.** भित्रको कुनै चिज एक्कासि फुत्त बाहिर निस्कने चाल। when sth suddenly comes out of sth. **२.** एक्कासि निस्कँदा वा पस्दाको किसिम। an act of suddenly coming from or entering somewhere. **३.** बलपूर्वक बाहिर जाने वा निस्कने काम। an act of going out forcibly or bursting somewhere.

फ्यासफिसो /fjɑsfɪso/ – [वि. *adj.*] एक्कासि दुब्लाउन पुगेको। emaciated.

फ्यों$_{१}$ /fjõ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** अकस्मात् निस्कँदा वा पस्दाको किसिम। (of entering or coming out) suddenly; all of a sudden; all at once. **२.** [ना. *n.*] (क्यै चिज) आए वा गएजस्तो हुँदाको भान। the feeling that sth/sb has come closer or moved away.

फ्यों$_{२}$ – [ना. *n.*] थाहै नपाउने गरी आफ्नो स्थानबाट अन्यत्र सुटुक्क निस्कने वा जाने काम; फुत्त बाहिर जाने काम। an act of stealing out somewhere. **~बान्य /bɑnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] सुटुक्क बाहिरतिर निस्कनु; फुत्त भाग्नु। to steal out of somewhere; to escape. **~भुर्न्य /bʰurnjə/–** (पक्षी आदि) अचानक उड्नु। (of birds) to fly suddenly.

ब

बाँ /*plv.* **bĩ(də)**, *syn.* **bəŋ**, *hmlv.* **rbũ**/ – [ना. *n.*] घरको जग बसालिएको तला; भुइँतला। the ground floor. **–न्य–** [स.क्रि. *v.t.*] जनावर आदिलाई भुइँतलाको कोठाभित्र थुन्नु; त्यसरी थुनेर ढोका बन्द गर्नु। to shut cattle up in a room on the ground floor. ☞ (**झिम** /**zʰɪm**/) *for picture.*

बा /**bɨ**/ – [ना. *n.*] कतै कुनै चिज बुजिने गरी रहेको अवस्था। when an object clogs something else.

बाङ्गिन्य /**bɨŋgɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जाँड, रक्सी वा लागुपदार्थ आदिको नशा चढ्नु; मात लागेर लट्ठ हुनु; मात्नु। to be intoxicated; to be drunk. **२.** गरिरहेको काम, उद्देश्य आदि छोडेर अन्यत्र लाग्नु; भौंतारिनु। to wander away by aborting what you have been doing.

बाज्यु /**bɨdʒju**/ – [ना. *n.*] **१.** आमा वा बुबाकी पनि आमा; बाजेकी पत्नी; बज्यै। grandmother **२.** ज्वाइँ तथा सो पक्षले माइतीको पनि माइतीपट्टिका सबै महिलाहरूलाई भनिने साइनो; ससुराका ससुरापट्टिका सबै। word used by a bridegroom or his side to address the women from the in-laws' side.

बाती /**bɨtiː**, *syn.* **bətaɦa**/ – [ना. *n.*] **१.** (पैतृक सम्पत्ति) दाजुभाइमा सगोलका घर, जग्गा आदि भाग लगाउँदा भागमा पर्ने बण्डा; दाजुभाइहरू छुट्टिँदा आ-आफ्नो भागमा पर्ने पैतृक सम्पत्ति; अचल सम्पत्ति; अंश। the share of parental property that belongs to the individual son. **२.** ☞ (**दिबारी** /**dɪbɨrɪ**/)

बानिन्य /**bɨnɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भत्के-बिग्रेको चिज वा कामकुरा आदि मर्मत गर्दा सुध्रिएर पूर्वावस्थामा आउनु; जिर्णोद्धार हुनु; सुध्रनु; सुधार हुनु; मर्मत हुनु। to come to the earlier state; to be renovated; to improve.

बानीउ /**bɨniːᵘ**/ – [वि. *adj.*] **१.** मानसिक वा भौतिक आनन्द प्राप्त हुने खालको; मनलाई प्रसन्न पार्ने; आनन्दकारी; आनन्दले युक्त; आनन्दित। pleasurable; enjoyable; pleasing; satisfying; charming. **२.** फलिफाप हुने खालको; शुभ हुने; शकुनको। suggesting that sth pleasant is likely to happen. > **बानीन्य** /**bɨniːnjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] आनन्द प्राप्त गर्नु; सुखद अनुभूति गर्नु; प्रसन्न हुनु। to be delighted; to be elated; to be enraptured.

बार्की /**bɨrkiː**/ – [ना. *n.*] जिउ ढपक्क ढाक्ने खालको कपडा; खास्टो। a large, thick wrap made of cotton.

बार्जिन्य /**bɨrdʒɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] क्यै चिजले ओगटेर घर, कोठा आदि साँगुरो भई स्थानाभाव हुनु; ओगटिनु; ठाउँ नपुग्नु। (of rooms, etc.) to be crammed (because of being occupied by sth.)

बाव /**bɨːwə**/ – [ना. *n.*] दुलो, प्वाल वा रिक्त ठाउँमा कुनै चिज ठिक्क हुने गरी रहेको; बुजिएको; क्यै चिज सुन्निएर वा ठूलो भई कहीं कतै अड्किएको। (of holes, channels, etc.) to be blocked because the thing inserted is large (or has swollen).

ब /**bə**/ – [संयो. *conj.*] ☞ (**तानी** /**tanɪ**/)

बक्क /bəkkə/ – [वि. *adj.*] **१.** टुङ्ग्याउन गाह्रो हुने खालको कामकुराबाट आत्तिएको; दिकदार। irritated or annoyed; fed up because one could not accomplish the assigned task. **२.** कुनै असामान्य घटना आइपर्दा वा अनौठो कुरा देख्दा, भोग्दा बिलखबन्द वा जिल्ल परेको; किंकर्तव्यविमूढ; आश्चर्यचकित; दङ्दास; जिल्ल। perplexed; bewildered; dumbfounded.

बखेर्न्य /bəkʰèrnjə, *ant.* **mɪsnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] आफ्नो समूह वा बगालबाट छुटेर एक्लै रहन रुचाउनु; सँगैको बसाइ, सहयात्रा वा सहकार्य आदिबाट अलग्गिनु; एक्लोपन मनपराउनु; एक्लिन खोज्नु। to wish to stay away from one's company, herd you are with; to wish to wander away; to want or wish to be alone.

बगबगौ/bəgəbəgəᵘ, *syn.* **bəgéːbəgèːwə/ –** [वि. *adj.*] **१.** (चिज) कुहेर वा घाउ, खटिरो आदि पाकेर किरा परेको। rotten; festering. **२.** (किरा, फटयाङ्ग्रा, मानिस वा जनावर आदि) हुल बढेको; बाक्लो भिड देखिएको। with a large group, swarm, herd, etc.

बगैःन्य /bəgəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खोलानाला, नदी, बाढी, पहिरो वा जलप्रवाहले क्यै चिजलाई बगाएर लानु; बगाउनु। to be swept away (by a river, landslide, etc.)

बङ्गैःन्य /bəŋgəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई नराम्रो बाटोमा बहकाउनु; कुलतमा फसाउनु; बरालिने पार्नु। to beguile or mislead sb (into doing sth).

बछ्या – [ना. *n.*] काजक्रिया गर्दा मृतात्माको नाममा छोडिने (दान गरिने) साँढे वा बहर। a bull left free in the name of the deceased soul as a part of last ritual.

बछ्याली /bətʃʰjalɪ/ – [ना. *n.*] आफ्ना बाच्छा-बाच्छी वा पाडापाडीसँगै रहेको जनावर। a mother buffalo or cow which is with its young.

बजबज /bədʒəbədʒə/ – [ना. *n.*] रिस उठेको बेला प्रष्ट नसुनिने गरी बोलिएको बोली; बोलेजस्तो गरेर गरिएको ओठ चलाइ; बरबराइ; फतफताइ। to murmur to yourself when you are angry.

बजर /bədʒər/ – [वि. *adj.*] ☞ (**घेप्पा /gʰeppa/**)

बजरथेङ्ग /bədʒərtʰeŋga/ – [ना. *n.*] असाध्यै बल भएको; बलवान्। very strong; stout; powerful.

बजाङ्गु /bədʒaŋgu/ – [ना. *n.*] पृथ्वीको गर्भबाट बल्दो तातो चिज एक्कासि जमिन फुटेर बाहिर आउने क्रिया; सो आउँदा हुने ठूलो विष्फोटन; ज्वालामुखी। a volcano.

बजैद्यान्य /bədʒəˈdjanjə < bədʒəˈːdə janjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई दुख्ने वा आघात पर्ने गरी प्रहार गर्नु; ठटाउनु; पिट्नु; चुट्नु। to beat sb; to thrash.

बताहा /bətaɦa/ – [ना. *n.*] ☞ (**बिती /bɨtiː/**)

बतासी /bətasíː/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**पातासीं /pataſĩ/**)

बदाखिन्ता /bədakʰɪnta/ – [वि. *ad.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**घेप्पा /gʰeppa/**)

बदाली /bədalíː/ – [ना. *n.*] कराही आकारको तर, करा (समाउने) नभएको भाँडो। a cone-shaped cauldron-like pot.

बद्या /bədja/ – [ना. *n.*] खाएर पिएर वा कुनै कारणले पेट ढाडिन पुगेको अवस्था। the situation when your stomach is swollen (because of indigestion or other reasons).

बन /bən/ – [ना. *n.*] रुख, बिरुवा भएको जङ्गल वा नभएको पाखो भूखण्ड; भूसतह। a piece of land (with or without trees or bushes). > **बनबाज़ा /bənbaza/–** वनमा रहने पक्षीवर्गको दोपाया प्रणी; चरो। a creature with feathers and wings, usually able to fly; a bird. > **बनसो /bənso/–** वनैया पशुपक्षीको जस्तै स्वभाव। living or growing in natural conditions; wild.

बनाउलो /bənaulo/ – [ना. *n.*] **१.** अर्काको वनमा चौपायाहरू चराएबापत तिरिने तिरो; चरन कर। the payment for grazing cattle in other's fields; grazing tax. **२.** बन्देज गरिएको वनमा घरपालुवा जनावर चर्नपुग्दा पशुधनीले तिर्ने जरिवाना। the fine that someone pays when their cattle graze in the prohibited part of forest.

बनैं /bənɔ̃'/ – [वि. *adj.*] गुण, आकारप्रकार, मात्रा आदिमा बढी; प्रशस्त; धेरै; अति; अधिक; प्रचुर। plenty, much; excess.

बयन /bəjən/ – [ना. *n.*] कुनै व्यक्तिको बारेमा सर्वत्र फैलिएको राम्रो वा नराम्रो खबर। a rumour about someone.

बरःल्न्य /bərɔ́lnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (सबै चिज) अरूसँग आकार प्रकार रुप, रङ आदिमा एकै झैं लाग्नु/देखिनु; दुई वा सोभन्दा बढी चिजहरूबीच फरक छुट्याउन गाह्रो हुनु; एकै जस्तो भान हुनु। to resemble; to look alike.

बरवा /bərəwa/ – [ना. *n.*] बोक्रालाई लेदो हुने गरी पकाएर कपडामा छानी सोमा बसेको थिग्रेनीलाई सुकाएर कागज बनाइने एक वनस्पति; अर्गेली। a type of plant called *orgeli,* its bark is used to make handmade paper.

बराँ /bərã/ – [ना. *n.*] ☞ (**घाखाम /gʰakʰam/**)

बराबाद /bərabad/ – [ना. *n.*] सप्रन गाह्रो हुने तहमा बिग्रे-भत्केको व्यवहार वा कुनै चिज; भताभुङ्गको स्थिति; विध्वंश; बर्बादी। destruction; ruin; damage.

बराम्न्य /bəramnjə, *syn.* **dʒjamnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** घाउ नहुने गरी चिथोर्नु। to scratch sth with your nails. **२.** लुछ्नको लागि अरूलाई समाउने प्रयास गर्नु। to attempt to catch sb to scratch them with your nails.

बरालबराल /bəralbəral/ – [ना. *n.*] बोट वा बालाबाट फल, गेडागुडी, कपालबाट रौं आदि एक्कासि सबै झर्नपुग्ने अवस्था। the situation when the grains from ears, fruit from a tree or hair from the body (head) fall all at once.

बराःसी /bəraːsɪ/ – [वि. *adj.*] सहाराको लागि कुनै आधार नभएको; सहाराविहीन; बिचरो। helpless; poor; meek.

बराःसिन्य /*v.t.* **bəraːsɪnjə**, *n.* **sɪrfara/ –** [प.भे. *plv.*] जनही रुपैयाँ सङ्कलन गरी राँगो, खसी, सुँगुर आदि काटेर सोही अनुसार मासुको भागबण्डा लगाउनु। to collect money from each individual to buy an animal like a buffalo, pig, etc. and divide its meat among these individuals.

बरीज़ा /bəriːza/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**रुइ /rṵ'/**)

बरुनी /bərunɪ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] सल्लाको फूलबाट झर्ने धुलो। powder that falls off pine flowers.

बरेः /*mas.* **bəreʔ**, *fm.* **bərmjanɪ/ –** [ना. *n.*] **१.** खासै नजिकको कुनै साइनो, सम्बन्ध, नाता आदि नपर्ने; टाढाको मान्छे; पराइ; परदेशी; बिरानो। the person who is not your relative; a stranger. **२.** [वि. *adj.*] विचार

र अडान आदि दिगो नभएको; अस्थिर। (of people) volatile; unstable.

बरेʔन्य /bəreʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दुई वा सोभन्दा बढी भिन्दाभिन्दै चिजहरूलाई एकै ठाउँमा छ्यासमिस वा घुलमिल पार्नु; मिसाउनु। to mix different things.

बरेःन्य /bəréːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै विषयवस्तुलाई गम्भिरतापूर्वक नलिएर कसैलाई जिस्काउने कुरा वा व्यवहार गर्नु; अर्काको बोली, व्यवहार आदिलाई विभिन्न हाउभाउद्वारा उडाउनु, उपहास गर्नु; खेलवाड, ख्यालठट्टा, हँसीमजा गर्नु; जिस्क्याउनु। not to consider things, other's matter seriously; to make fun of sth sb/sth; to laugh at sb. **२.** कसैलाई उत्तेजित पार्नु; रिस वा हाँसो उठ्ने व्यवहार गर्नु; त्यस्तो प्रकारको बोली बोल्नु; जिस्क्याउनु। to provoke sb; to tease sb.

बरैन्य /bərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बल, बुद्धि, धन आदिमा अरूलाई आफूभन्दा तल ठान्नु; अरूलाई थिचोमिचो हुने गरी हेला वा तुच्छ व्यवहार गर्नु; हेप्नु। to dominate; to insult sb. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] घिन वा सिकसिको मान्नु; दिगमिगाउनु; घिनाउनु। to be disgusted at/by sth. **३.** घिन मान्नु वा घृणा गर्नु; छिःछि दूरदूर गर्नु। to dislike sb/sth very much; to loathe. **४.** संसर्गमा रहन नचाहनु; सँगै बस्न मन नपराउनु। to avoid the company of; to be reluctant to stay with sb.

बर्जेम /bərdʒem/ – [ना. *n.*] डोरी बाट्न, कुचो बनाउन, घर छाउन आदि काममा प्रयोगमा आउने भिर, पखेरो आदिमा उम्रने मसिनो घाँस; बाबियो। a type of long grass used for thatching or making brooms, swing-ropes, etc.

बर्जैःन्य /bərdʒəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चलखेल भइरहने घचिलो ठाउँलाई ओगटेर साँगुरो पार्नु; स्थानाभाव गराउनु; ओगट्नु। to occupy a busy or public place.

बर्तन /bərtən/ – [ना. *n.*] दुःखजेलो गरी व्यवहार धान्ने काम; गुजारा; जीविकोपार्जन; जीवनयापन। subsistence; livelihood.

बर्तैःन्य /bərtəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] समय खेर फाल्नको लागि नियतवश कुनै अनावश्यक काममा भुल्नु। to engage in something unnecessary in order to kill your time.

बर्दान /bərdɑn/ – [ना. *n.*] देवीदेवता, भगवान्, गुरुजन आदि मान्यजनले दिने आशीर्वाद; देवदेवीले पूरा गरिदिने भनिएको इच्छा; वर। blessing.

बर्म्यानी /bərmjɑniː/ – [वि. *adj.*] ☞ (**बरेʔ /bəreʔ/**)

बर्ला /*plv.* **bərlɑ** *glv.* **bəlɑ/ –** [वि. *adj.*] ☞ (**धै /dʰəˈ/**)

बलेंज़ा /bəlẽzɑ/ – [ना. *n.*] हाते तानमा दायाँबायाँबाट हालिएको धागोलाई कस्ने चेप्टो साधन; हतासो। a handle used in a loom; a shuttle.

बलेंन्य /bəlẽnjə, *md.* **rɪt̪ke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** परिश्रम, पढाइ, उद्यम आदिमा अरूलाई उछिन्नु। to outdo sb in study, work, etc. **२.** चलिरहेको सिलसिला तोड्नु; क्रमभङ्ग गर्नु। to discontinue sth. **३.** अरूलाई उछिनेर, नाघेर आफू अघि जानु; यात्रा वा कुनै कार्यमा अरूलाई उछिन्नु; नाघ्नु; टप्नु। to go or run past sb; to overtake sb.

बलेʔ /bəleʔ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**तुङ्कुल /tuŋkul/**)

बलेस्न्य /bəlesnjə, *syn.* **bəlɑːnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** वस्तुको मौलिक रुप, गुण, ढाँचा आदिमा बिकार आउनु; काम नलाग्ने भई नासिनु; बिग्रनु; क्षति हुनु। to erode; to wear away; to be

damaged completely. **२.** सडेर, बिग्रेर रोग, किरा आदि लाग्नु; सड्नु; कुहिनु। to rot; to decay.

बलै /bələ'/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] आइमाइ साथी; संगिनी। a female friend.

बलौत /bələ"tə/ – [ना. *n.*] खोला, नदी आदिमा रहने ढुङ्गाको मसिना कण; बालुवा। sand.

बल्ल /bəllə/ – [क्रि.वि. *adv.*] मुश्किलसँग; धौधौले; बल्लतल्ल। with much difficulty; somehow; eventually.

बस्त /bəstə/ – [ना. *n.*] **१.** इन्द्रियले अनुभव गर्नसक्ने आयतन र ओजनसमेत हुने चिज; भौतिक वस्तु; पदार्थ। the physical substance in the universe; matter. **२.** रुप, आकृति र गुण भएको ठोस, तरल वा वाष्पीय चिज। the amount of matter in any solid object or in any volume of liquid or gas; mass.

बह /bəɦə/ – [वि. *adj.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**फू /fʊ/**)

बाँ /bã(ŋ), *ant.* **ɦã(ŋ)/–** [ना. *n.*] **१.** कुनै चिजको जमिनमा आड लिने सबभन्दा तल्लो भाग; चाक; पिँध। a bottom. **२.** सम्म परेको खुला भूभाग; समतल मैदान; चौर। a flat land, an even ground.

बाँकोए /bã(ŋ)koe/ – [ना. *n.*] प्रत्येक सास फेराइमा राति चाकमा झिलिकझिलिक गर्ने किरो; जूनकिरी। a glow-worm; a firefly.

बाँगल /bãgəl/ – [ना. *n.*] मुखको दायाँबायाँको बङ्गारो उम्रने हड्डी। a molar.

बाँथा /bãtʰa/ – [ना. *n.*] हातले घुमाएर डोरी, दाम्लो आदि बाट्ने क्रस आकारको साधन। a cross-shaped stick used for making ropes; a distaff.

बाँथा

बाँदबिर्‍या /bãdəbɪrja/ – [ना. *n.*] ☞ (**तेंक्या /tẽ(ŋ)kja/**)

बाँदा /bãda/ – [ना. *n.*] ऋणमा कटाएर वा निश्चित तलब तोकेर कामकाजमा लगाउनको लागि घरमा राखिएको मान्छे; घरायसी कामको लागि राखिएको कामदार; (अतीतमा) किनेर ल्याएको कमारो; दास; नोकर। a servant; helper; (in the past) a servant; a slave.

बाँसुली /bãsulí:/ – [ना. *n.*] सङ्गीतको धुन निकाल्न निगाला वा फलामको ढुङ्ग्रोमा लहरै छदेखि सातवटासम्म प्वालहरू छेडी एकातिरको टुप्पामा ठेडी घुसारेर बनाइएको फुकेर बजाइने वाद्य; ढुङ्ग्रालाई प्वाल पारी बनाइएको एक प्रकारको बाजा; बाँसुरी; मुरली। a flute.

बा /ba/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई आफू सँगसँगै जानको लागि भन्नु; सँगै जाने सल्लाह दिनु; जाऔं। word, meaning 'let's go'.

बाइस्या /baɪsja/ – [ना. *n.*] हुँदो, नहुँदो, भए, नभएको कुरा जोडेर गफ छाँट्ने, बढ्ता गफ गर्ने मान्छे; गफास्टक; गफाडी। a person who is talkative; a braggart.

बाउन्या /baunja, *syn.* **baŋgja/ –** [वि. *adj.*] **१.** (चिज) सोझो वा सीधा नभएको; बाङ्गो। (of objects) not in a straight line; bent or twisted; crooked. **२.** (प्रवृत्ति) अमिल्दो; अडबाङ्गो; अप्ठेरो। (of people) dishonest; crooked.

बाकनाः /bakəná/ – [ना. *n.*] कुखुराको आँखा पाक्ने रोग। an infectious disease of chicken that causes painful areas in the eyes.

बाकर /bakər/ – [ना. *n.*] कुखुरा, पक्षी आदिको पुच्छर र पखेटामा हुने मोटो प्वाँख। the tail or wing feather.

बाकरा /bakəra/ – [वि. *adj.*] ☞ (**रा̤ʔ /ra̤ʔ/**)

बाखा /*plv.* **bakʰa**, *slv.* **bakʰja**/ – [वि. *adj.*] बोल्दाखेरि बीचबीचमा बोली अड्कने, दोहोरिने भई शब्द उच्चारण गर्न गाह्रो हुने रोग लागेको; भकभके। speaking with a stammer; stuttering.

बाखोर /**bakʰor**/ – [ना. *n.*] घरको बाहिरपट्टि कुखुरालाई वास बस्नको लागि बनाइदिइएको सानो घर; कुखुराको खोर। a cage for chickens; a coop.

बाग /*plv.* **bagə**, *glv.* **pagə**/ – [ना. *n.*] घाँटीमुनि छातिको अगाडिपट्टिको माथिल्लो हड्डी। collar bone.

बागाप /**bagap**/ – [ना. *n.*] बूढी औंलादेखि चोर औंलाको टुप्पासम्म तन्किँदाको लम्बाइ वा नापो; बित्ताभन्दा केही कमको लम्बाइ; एक कुरेत। a measurement of length; the distance between the point of the thumb and the fore finger.

बागी /**bagɪ**/– [ना.*n.* / उमै.भे.*hmlv.*] ☞ (**दागु**)

बागुल /**bagul**/ – [ना. *n.*] कुखुरोले फुल पार्न र ओथारो बस्न बनाइएको भित्ताको घर; खोपो। a niche made for a hen to lay and incubate its eggs.

बागे /**bage**/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**दागु** /**dagu**/)

बाङल्या /**baŋəlja**/ – [वि. *adj.*] तुलनात्मक रूपमा एकापट्टिको बङ्गारो ठूलो वा सानो भएको; असन्तुलित बङ्गारा भएको। having uneven or irregular jaws.

बाङ्ग्या /**baŋgja**/ – [वि. *adj.*] ☞ (**बाउन्या** /**baᵘnja**/)

बाचा /**batʃa**/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा पूरा गर्छु नै भनेर गरिने प्रतिज्ञा; निर्धारित कुरो; कबोल; शर्त। a promise; an oath; a commitment.

बाचिलाप /**batʃɪlap**/ – [ना.*n.*] बलीनाली खान आउने चराचुरुङ्गीलाई तर्साउन वा ग्रहदशा फाल्दा खानेकुरा राख्ने प्रयोजनको लागि निगालाको गिद्रोलाई साधारण बुनाइमा त्रिकोणाकार बनाई बुनिएको चेप्टो साधन। a triangular flat basket made of bamboo splits.

बाछ /**batʃʰə**/ – [ना. *n.*] सक्कली नामको सट्टामा गिज्याएर सम्बोधन गरिने अपकीर्ति जनाउने अर्को नाम; नराम्रो, कलङ्कित नाम; दुर्नाम। a nickname; ill repute; a bad name.

बाछिलो /**batʃʰɪlo**/ – [वि. *adj.*] (कुरा वा व्यवहार) गल्ती नहुँदानहुँदै गाल पर्ने खालको; (व्यक्ति) अपजस लागेको। subjected to calumny; blamed for sth that one has not committed; alleged.

बाज़ा /**baza**, *md.* **gwa**/ – [ना. *n.*] **१.** घरपालुवा पक्षी; कुखुरो। an adult female chicken which is often kept for its eggs; a hen. **२.** पक्षी वर्गको दोपाया उडुवा प्राणी; चरो। a creature with feathers and wings, usually able to fly; a bird. **~सारैःन्य** /**sarəˈːnjə**/– [स.क्रि. *v.t.*] आफन्त सुत्केरीकोमा कुखुरा आदि सामान आदि कोसेली लिएर जानु/पुऱ्याउनु। to send a present of a hen, and other goods to a woman who has given birth to a baby recently. **~स्या/स्याकःरी** /**sja**/**sjakɨriː**/– कुखुराको मासु। meat from a chicken; chicken.

बाज़ुँ /**bazũ(ŋ)**/ – [ना.*n.*] सानो खालको पिलो। a painful infected swelling under the skin which is full of a thick yellow liquid; a boil.

बाज़ुरी /**bazuriː**, *md.* **(gwa)rṵ**/ – [ना. *n.*] चराचुरुङ्गी, सर्प, माछा आदिका बच्चा रहने (निक्लने) फुल; अण्डा। an egg.

बाज्यु /**badʒju**/ – [ना.*n.*] **१.** आमाबुबाका बुबा;

हजुरबुबा; बाजे। the father of a persons' mother or father; grandfather. **२.** पत्नीको मामा; माइतीको पनि माइतीपट्टिका सबै पुरुषहरूलाई भनिने साइनो। word used by a married woman's husband to address her maternal uncle or any male from her maternal side.

बात /bɑtə/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै काम सिद्ध गराउने उपयोगी विधि, उपाय; युक्ति; माध्यम। a method; a way; a technique; a means. **२.** गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि जनावरले भाले खोजेको समय। the time when an animal is on heat.

बातङ */plv.* **bɑtəŋə**, *syn.* **bɑtəŋkə**, *llv.* **bɑtʰəŋ**, *glv.* **bɑtʰə'/** – [ना. *n.*] कुनै पनि साथीसँगी नभएको; एकजना मात्र; एक्लै; एक्लो। alone; unaccompanied; isolated.

बातङ्क /bɑtəŋkə/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**बातङ /bɑtəŋə/**)

बातरा /bɑtərā/ – [ना. *n.*] **१.** श्रोताहरूका माझ गरिने मौखिक व्याख्यान; कुनै विषयमा दिइने प्रवचन; भाषण। a formal talk delivered usually to a large number of people on a special occasion; speech; lecture. **२.** कुनै विषय वा समस्याको बारे आधिकारिक व्यक्तिद्वारा सार्वजनिक रूपमा दिइने स्पष्टीकरण; वक्तव्य। a formal or official account of facts or opinions; statement; clarification. **३.** अरूले सुन्ने गरी अनावश्यक रूपमा बोल्ने वा फलाक्ने काम; प्रसङ्गविना गरिने कुरा। an act of talking nonsense. > **बातर्‍या[1] /bɑtərjɑ/**– [वि. *adj.*] लगातार कुरा गरिरहने; कुरौटे। talkative; garrulous. > **बातर्‍या[2]**– चाहिँदो-नचाहिँदो प्रसङ्गविहीन कुरा गरिरहने; गफाष्टक; गफाडी; गफी। a prattler; a gasbag; a gossip. **३.** [ना. *n.*] सरकारी वा सङ्घसँस्थाको गतिविधि, समस्या, धारणालाई सार्वजनिकरूपमा जानकारी दिने आधिकारिक व्यक्ति; प्रवक्ता। a spokesperson.

बातला /bɑtəlɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**पातला /pɑtəlɑ/**)

बातो /bɑto/ – [ना. *n.*] **१.** सद्गत गर्न जाँदा शवयात्राको अघिअघि टाँगेर लगिने सेतो कपडा। a long piece of white cloth hoisted like a banner in a funeral procession. **२.** निशानीको लागि वा (विश्वास) मर्केको, पिर्लिएको शरीरको अङ्गलाई निको पार्न भुवादार वस्तुमा आगो सल्काएर शरीरको अङ्गमा पोली बनाइने टाटो। burning the body parts with a belief to heal, or a mark (tattoo) made in this way.

बाथङ /bɑtʰəŋ/ – [वि. *adj.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**बातङ /bɑtəŋə/**)

बाथै /bɑtʰə'/ – [वि. *adj.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**बातङ /bɑtəŋə/**)

बाद /bɑdə/ – [ना. *n.*] **१.** सुँगुर, बँदेल आदिको बोसोयुक्त बाक्लो छाला। thick skin of a pig, the boar with fat. **२.** ह्याकुलाको बोसोमिश्रित मांस; ह्याकुलाको मासु। the meat from the animal's chest; breast.

बादुली /bɑdulɪ/ – [ना. *n.*] श्वास रोकिए झैं भई हिक्कहिक्क हुने क्रिया; हिक्का। a loud noise made in the throat caused by sudden uncontrollable tightening of a muscle just below the chest, usually happening repeatedly over a short period; hiccups.

बाधोलो /bɑdʰolo(so), *ant.* **kɑtʰɪʷ/**– [वि. *adj.*] **१.** एकदम हल्केर हस्म न भस्मसँग बढेको; हर्लङ्क हुर्केको; मोटाएको; मौलाएको।

(of people) well-grown; tall and fat. **२.** कम समयमै हुर्कने-बढ्ने खालको। likely to grow fast in a short period.

बानान्य[1] **/bananjə**, *syn.* **bə'ːsɪnanjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] सहयात्री बिसाएको बेला पनि आफू जाँदै गर्नु; यात्रालाई निरन्तरता दिनु; यात्रा जारी राख्नु; गइरहनु। to continue walking; to continue your journey without waiting for the person accompanying you; to continue your journey when your companions are resting.

बानान्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] बच्चाले भर्खरै हातगोडा टेक्न शुरु गर्नु; बामे सर्नु। (of young children) to toddle.

बान्के /banke, *ant.* **ɦunke/** – [प्रे.क्रि. *c.v.*] अरूलाई कतै जाउ भनी अह्राउनु। to tell sb to go somewhere.

बान्य */plv.* **banjə**, *ulv.* **nanjə**, *hmlv.* **ɦĩnjə**, *md.* **ɦwake**, *ant.* **ɦunjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पुरानो थलोबाट नयाँ थलोतिर पुग्न कदम बढाउनु; पाइलो सार्नु; हिँड्नु; जानु। to move or travel somewhere; to head somewhere; to go somewhere. **२.** हावा वा सास जस्ता चिज फुस्कनु; खुस्कनु। (of gas) to leak. **३.** प्राण जानु; मर्नु; स्वर्गे हुनु। to pass away; to die. > **बाक /bakə/**– जाँदा। while going. > **बाद /badə/**– गएर। having gone or after going.

बाःन्य /baːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** धेरै सन्तान जन्मनु; जनसङ्ख्या वृद्धि हुनु। to give birth to many children. **२.** पाल्तु जनावरहरूको सङ्ख्या बढ्नु, फैलनु। (of domestic animals) to increase in number. > **बाःक /baːkə/**– [क्रि.वि. *adv.*] बढ्दा, वृद्धि हुँदा। after increasing. > **बाःद /baːdə/**– वृद्धि भएर; बढेर। having increased. > **बाःव /baːwə/**– [वि. *adj.*] बढेको। increased.

बापुल /bapul/ – [ना. *n.*] ☞ (**चिर्पाइँ /tʃɪrpãˈ/**)

बापुल्या /bapulja/ – [वि. *adj.*] ☞ (**चिर्पाङ्ग्या /tʃɪrpaŋgja/**)

बाप्न्य /bapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जेसुकै गरोस् र भत्के बिग्रेको जिम्मा लिओस् भनेर कुनै चिज वा काम आदि आवेशमा अरूलाई सुम्पनु। to entrust (a task/goods) to sb carelessly. **२.** क्षतिपूर्ति भराउने मनसायले कुनै चिज जिम्मा लगाउनु। to entrust sth to sb with the intention of causing them to compensate for the possible damage. **३.** [प.भे. *plv.*] चिजबीजलाई थुप्रो हुने गरी एकै ठाउँमा थुपार्नु। to pile up things.

बामरा /bamərɑ/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**ओसा /osɑ/**)

बामया */plv.* **bamə́já**, *hmlv.* **bamojap/** – [ना. *n.*] हाँस, कुखुरा, परेवा आदि पक्षीका जिउमा लाग्ने साह्रै मसिनो किरो; सुलसुले। lice on fowls.

बामा /bamá/ – [ना. *n.*] एकभन्दा बढी पटक चल्ला कोरलिसकेको कुखुरा; माऊ कुखुरा। a mother hen.

बामालू /bamalʊ/ – [ना. *n.*] लहरामा फल्ने लाम्चो आकारको, पाकेपछि खान हुने एक प्रकारको जङ्गली फल। a type of wild fruit that grows on a climbing plant.

बामुल /bamul/ – [ना. *n.*] कुखुरा, पक्षी आदिको शरीर ढाक्ने गरी उम्रने भुत्ला; प्वाँख। feathers.

बार /bar/ – [ना. *n.*] कुनै ठाउँलाई दुई भागमा छुट्याउने छेक्ने चिज; बार। a fence. ~**दान्य /danjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] बार लगाउनु; बार बार्नु। to surround or divide an area

with a fence or make a compound, wall, etc.; to fence.

बारा[1] **/bara/ –** [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] गाउँ वा शहरभित्र पर्ने कुनै खण्ड; टोल। the inner part or a section of a village or town.

बारा[2] **–** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**गोर /gor/**)

बारामबुरुमो /baramburumo/ – [वि. *adj.*] च्यातिएर वा थाङ्ना, धुजा, टुक्रा परेर छरपस्टिएको; झुत्रो। rags.

बारो /baro/ – [ना. *n.*] निश्चित अवधिको लागि चरिचराउ गर्न निषेध गरिएको क्षेत्र; बन्देज वन। the part of land where grazing is prohibited for a certain time; a grazing prohibited area.

बार्की /barkɪ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] कोठाको बाहिरपट्टि घेरिएको काठको बार। a wooden fence around a house.

बालाʔ **/balá?/ –** [ना. *n.*] गहुँ, जौ, कोदो आदिका दानाको झुप्पो; बालो। an ear of wheat, barley, millet, etc.

बास[1] **/bas**, *md.* **namtʃə/ –** [ना. *n.*] फलफूल, खानेकुरा आदिबाट निस्कने मीठो बास्ना; सुगन्ध; सुवास; महक; वासना। smell; fragrance; scent. ~**हुन्य /ɦunjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] महक फैलनु; सुगन्ध आउनु; बसाउनु। (of fragrance, smell, scent) to come; to spread.

बास[2] **–** [ना. *n.*] घरबाहिर हुँदा रात बिताउन बसिने थातथलो; वास बसिने ठाउँ। the place other than your home where you spend the night; lodging. > **बासपो /baspo/–** [ना. *n.*] यात्राको क्रममा वास बसिने बीचको ठाउँ; मुकाम। the place where you spend the night during your journey. > **बासिन्य /basɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] यात्राको क्रममा बाटोमा रात बिताउनु; वास बस्नु। to stay up the night while travelling somewhere.

बास्मा /basmà/ – [ना. *n.*] जङ्गलमा बस्ने घाँस खाने ठूला खालको बाख्रा जस्तो पोथी मृग; पोथी घोरल। the female Himalayan wild goat called *ghoral.*

बाहान /baɦan/ – [ना. *n.*] **१.** उसिन्न, बफाउन वा उमाल्नको लागि पकाउने चिजसहित चुह्लोमा बसालिएको भाँडो; एकपल्टमा पकाइने खानेकुराको पकाइ; खानेकुरा पकाउँदाको खेप, पटक; बाहान। the amount of food cooked, boiled or steamed at a time, the pot containing such food. **२.** रक्सी पार्दाको बाहान। the amount of liquor brewed at a time. ~**खँन्य /kʰĩ:njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] पकाउनको लागि चुह्लोमाथि भाँडो राख्नु; बाहान बसाल्नु। to put a cooking pot over the hearth to cook sth. ~**फीःन्य /fĩ:njə/–** चुह्लोमा बसालिएको भाँडो उतार्नु। to take out a cooking pot from the hearth.

बाहान

बाहार /baɦár, beɦjár, jạ̃fɪ(tə)/ – [क्रि.वि. *adv.*] चाँडै; झ्वाट्ट; लगत्तै; उत्निखेरै; भन्नासाथ; भन्नेबित्तिकै; तत्काल; तुरुन्त। immediately; instantly; all at once.

बाहोर्‍या /*plv.* **baɦorja**, *ulv.* **baɦurja**, *krlv.* **mon/ –** [ना. *n.*] श्रमको सहयोग गर्ने व्यक्ति; खेताला। a farmhand; a helper.

~**दान्य /danjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अरूबाट श्रम सहयोग माग्नु। to ask sb a hand (with sth/ doing sth). ~**बान्य /banjə/–** कामको सहयोग दिनु। to lend sb a hand (with sth/doing sth).

बिख /bɪkʰə/ – [ना. *n.*] **१.** गर्भभित्रको बालक रहने अस्थाइ अङ्ग; गर्भको बच्चा रहने घर; पाठेघर; गर्भेथैलो; साल। the temporary organ which feeds a foetus (developing baby) inside its mother's womb; placenta. **२.** कुनै अङ्गमा चोटपटक पर्दा नसाको माध्यमद्वारा काखीको जोर्नी आदिमा सुन्निएको भाग। a swelling, a boil in the armpit due to a wound in other part of the body.

बिख्यात /bɪkʰjatə/ – [ना. *n.*] ☞ (**खत /kʰət/**) ~**मानिन्य /manɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कसैले भनेको, बोलेको कुराबाट मन दुख्नु; अन्यथा मान्नु; दुःख मनाउ गर्नु। to be hurt by others' words.

बिचितौ /bɪtʃɪtəᵘ/ – [वि. *adj.*] चेतना हराएको वा गुमाएको; होसहवास नभएको; बेहोस; मुर्छित। unconscious; faint.

बिजर /bɪdʒər/ – [वि. *adj.*] **१.** (व्यक्ति) शारीरिक श्रम धेरै बगाउन सक्ने; थोरै समयमै धेरै काम गर्ने; कामकाज आदिमा अरूभन्दा अगाडि पर्ने; तगडा; बलियो; बलवान्। (of people) strong; burly; robust; capable of working harder than others. **२.** आँट भएको; बहादुर; शूरो। brave; bold; courageous.

बिज़ा */plv.* **bɪzá**, *glv. & nblv.* **bɪ/ –** [ना. *n.*] प्रायः जमिनमुनि दुलो बनाई बस्ने चारखुट्टे चनाखो सानो जन्तु; मुसो। a rat; a mouse.

बितालिन्य /bɪtalɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बिहानको सबभन्दा पहिलो भोजन लिनु; बिहानको खाजा खानु। to eat the first meal of the day. > **य़ाबिताल /jạ̄bɪtal/–** बिहान सबेरै खाइने खानेकुरा; बिहानको खाजा। light food eaten in the morning; breakfast. **२.** घुस, चोरी आदि कुकर्मबाट प्राप्त लाभ चाख्नु/खानु। to enjoy the returns one gets from bad deeds like bribe, theft, etc.

बिधरम /bɪdʰərəm/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] मुसालाई फसाएर मार्न प्रयोग हुने साधन; मुसा मार्ने साँचो। a mouse trap.

बिनाउत /bɪnaᵘtə/ – [ना. *n.*] आफन्तको मृत्युमा गाइने शोकगीत; बिलौना। a mournful song sung on the demise of someone's relatives.

बिन्धङ्गै /bɪnədʰəŋgəᵘ/ – [वि. *adj.*] होशियारीपूर्वक काम नगर्ने; बेहोसी; असावधान। careless; reckless.

बिन्य /(nã)bɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** धेरै हल्लाले कान खानु; झर्को, दिक्क लाग्नु। to be irritated by a loud noise. **२.** [ना. *n.*] कहिलेकाहीं एक्कासि कानभित्रबाटै सुनिने तीखो प्रकारको आवाज। ringing in your ears.

बिपता /bɪpətā/ – [ना. *n.*] दया र दुःख लाग्दो अवस्था; कुनै काममा आइपरेको सङ्कट; दुर्दशा; दुरावस्था; बिपत्ति; बिजोग; विपद। misfortune; predicament; a plight; a miserable condition.

बिप्या /bɪpja, *ant.* **sɪpja/ –** [वि. *adj.*] सामान्यतया मिल्नुपर्ने भन्दा उल्टो; विपरीत। inside out; (of direction) opposite. > **बिप्या चाला/दमया /bɪpja tʃala/dəməja/–** [ना. *n.*] मान्छे मरेदेखि सद्गत गर्दासम्ममा दमाहा, सहनाइ आदिबाट निकालिएको शोकधुन। mournful music played in the funeral procession (by

beating drums, blowing *shahanāi* (clarinet), etc).

बिफऱ्या /bɪfərjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** कुरा र व्यवहार गर्दागर्दै वा विचार राख्दाराख्दै पनि उल्टै दोष लाग्न पुगेको; अपजसी। falsely blamed; accused. **२.** (मानिस) अर्काको मामिलामा अनावश्यकरूपले हस्तक्षेप गर्ने। interfering; meddlesome; nosy.

बिभन्द /bɪbʰəndə̄/ – [ना. *n.*] चरिचराउको लागि निषेध गरिएको वनमा नियम तोडेर जनावरलाई चराउने काम; चरिचराउको नियमको अवज्ञा; बार-बन्देजको उल्लङ्घन; नियम कानुन नमान्ने काम। an act of grazing cattle in a prohibited part of land; an act of defying rules and regulations.

बिरुला /bɪrulɑ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] खस्रो पात हुने, चोट पर्दा दूध आउने डाले घाँसको बोट। a type of fodder tree.

बिरैन्य /bɪrəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कामकुरा गर्दा भूल, गल्ती, बिराम गर्नु; बिराउनु; चुक्नु। to make a mistake. **२.** पाप वा अपराध गर्नु। to commit a sin, crime, etc. **३.** बिउ खसाल्दा, बेर्ना रोप्दा क्रम तोड्नु। to sow seeds or to plant seedlings alternatively in a row.

बिर्गुली /bɪrgulɪ/ – [ना. *n.*] लोग्ने मान्छेले कानमा लगाउने जोर्नीतिर मसिनो र बीच भागतिर मोटो हुने बाटुलो आकारको सुनको मुन्द्रो। a gold earring worn by men.

बिर्ज़ु /bɪrzu/ – [ना. *n.*] पहाडी वनपाखामा पाइने एकप्रकारको काँढैकाँढा हुने सानो वनस्पति। a type of thorny plant that grows in the hilly region.

बिर्ज़ु

बिबिरैन्य /bɪrbɪrəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजमा अलिअलि धुलो चिज छर्कनु; छर्नु। to sprinkle sth over sth.

बिरी /bɪriː/ – [ना. *n.*] **१.** मुसाले जमिन खनेर भित्रभित्र बनाएको दुलो, बाटो; सुरुङ। a hole or tunnel under the ground made by a mouse; a mouse hole. **२.** भीरमौरीको घार। a hive of wild bees. ~**वाल्न्य /wɑlnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] जमिन खनेर दुलो बनाउनु। to make a hole under the ground.

बिलहर /bɪləɦər/ – [ना. *n.*] ☞ (**बिपता /bɪpətɑ/**)

बिला /bɪlɑ/ – [ना. *n.*] राँगो, खसी आदि काटेर बाँडचुँड गरिएको मासुको भाग; बिलो। a share of meat. ~**बिलासिन्य /bɪlɑsɪnjə /**– [स.क्रि. *v.t.*] खसी, राँगो आदि काटेर मासु बाँडचुँड गरी आपसमा वितरण गर्नु। to butcher an animal and share its meat among the people.

बिलैन्य /bɪləˈʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (चिज) पग्लेर विलय हुनु; पग्लनु; बिलाउनु। to melt; to thaw. **२.** शरीरको मासु घटेर पातलिनु; दुब्लाउनु। (of the body) to be thin.

बिल्बिल /bɪlbɪl/ – [ना. *n.*] चिल्लो चिज धेरै खाँदा वा खानेकुरामा कुनै बिकार परेर बान्ता आउला जस्तो हुने स्थिति। the situation when one feels nauseous due to oily food or sth; heartburn.

बिसिउ[१] /bɪsɪᵘ, *ant.* **sɪrkɪᵘ/** – [वि. *adj.*] घाउ पाकेर पिप जमेको; पिरिएको। full of pus; festering.

बिसिउ[२] – [वि. *adj.*] (शरीर) चोट वा कडा श्रमले गर्दा पिलिएको। (of the body) exhausted; worn out.

बिसैन्य /bɪsəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अन्न-अनाज खरिद गर्नु; बेसाउनु; बेसाहा गर्नु। to

buy, borrow or manage food crops, especially when there is famine or scarcity of food.

बिस्यूली /bɪsjʊlɪ/ – [ना. *n.*] आधा धार्नी। half a *dhārni.* (one *dhārni* roughly equals two and a half kilos).

बिहीरा /bɪɦɪra/ – [ना. *n.*] कुनै विषयमा गरिएको कुराकानीको सिलसिला; प्रसङ्ग। the situation within which something exists or happens, and that can help explain it; a context.

बिह्या /bɪɦja/ – [ना. *n.*] स्त्री र पुरुषबीच धार्मिक विधि, सामाजिक संस्कार र प्रचलित कानुनद्वारा मान्यता पाउने गरी पतिपत्नीको रूपमा सम्बन्ध जोड्ने प्रक्रिया; विवाह; वैवाहिक कर्म। marriage between a male and a female according to the tradition.

बिह्याः /bɪɦjaʔ/ – [ना. *n.*] **१.** जाँतो, घट्ट आदिमा अन्न, अनाज पिस्दा अलिअलि गरेर हरेक पल्ट हालिने गेडागुडीको मात्रा; घान। the amount of grains fed into the hand mill or water mill at a time. **२.** माथिल्लो फगल्याँटालाई घुम्न सजिलो पार्ने तल्लो जाँताको बीचबाट ठाडो हुने गरी रोपिएको मानी; माने। the central perpendicular iron rod in a hand mill; a runner. ☞ (**राँथै /rãtʰəˈ/**) *for picture.*

बीःचो /bĭːtʃo/ – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] लुगा सिउने, दमाहा आदि बजाउने पुर्ख्यौली पेशा भएका एक जाति; दमाई। a caste of tailors and musicians; a tailor or musician caste.

बुँदी /bũdíː/ – [ना. *n.*] घरभित्र ढोकाको दायाँबायाँ कुनानेरको ठाउँ; ढोका दायाँबायाँको कुनो। the corner of a room by the door.

बुकाबुका /bukabuka/ – [ना. *n.*] कपाल, रौं, झार आदि उखेलेर निमिटयान्न पार्ने काम। an act of plucking out hairs, fur, weeds, etc. completely.

बुखी /bukʰɪ, *ant.* **əᵘlə/** – [ना. *n.*] जङ्गल नभएको धेरै ऊचाइको घाँसे भूभाग। the highland covered with grass.

बुचा /butʃā/ – [ना. *n.*] युवालाई सम्बोधन गरिने शब्द; तरुण; युवा; युवक; ठिटो। word used to address a young boy; lad; hey lad!.

बुदालैन्य /budaləˈnjə, *syn.* **bodʰoləˈnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] साइनो नपर्नेसँग परस्परमा जिस्किने कुरा गरिदिनु; साइनो नमिल्ने स्त्री र पुरुष दुबैलाई मिसाएर जिस्काउनु। to tease women who are not one's relatives.

बुदुकाउ /budukaᵘ/ – [ना. *n.*] ☞ (**अथाकाउ /ətʰakaᵘ/**)

बुदुल्क्या – [वि. *adj.*] ☞ (**बोल्धोङ्गा /boldʰoŋga/**)

बुम /bum/ – [ना. *n.*] ☞ (**खुर्गु /kʰrugu/**)

बुरा /bura < **buɖʰa/** – [ना. *n.*] अठाह्र मगरातको प्रमुख चार थरमध्येका बुढा थरका मगरहरूबाट गोर्खा सेनामा भर्ती भएकाहरूले लेख्ने गरेको एक थर; बुरामगर। one of the *Athāra Magar* clans called *Budhā Magar.*

बुरुम /burum/ – [ना. *n.*] च्यातिएको वा काटिएको कपडा, कागज आदिको टुक्रो; चिरो; धुजा। a piece (of cloth, paper, etc.); a rag; a patch. > **बुरुमबुरुम /burumburum/**– बिस्तारै बिस्तारै लगातार भइरहने वर्षा; अलिअलि बर्सने वर्षा। drizzle.

बुर्जिन्य /burdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धरौटीको म्याद सिद्धिएर लिलाम हुनु। (of mortgaged

property) to expire deadline and go for auction.

बुर्जुबुर्जूव /burdʒuburdʒŭwə/ – [वि. *adj*] अग्लो, होचो सतह भएको; खम्रो। not level, equal, flat or continuous; uneven.

बुर्तुन्य /burtunjə/ – [संयो. *intj.*] त्यसोभन्दा त; त्यसो भएदेखि; होइन भने; बरु। rather than this; if this is the case; rather.

बुर्बुर /burbur/ – [ना. *n.*] घुँगुरिने गरी बटार्ने वा बटारिने काम। an act of twisting sth like a rope. ~**किल्सिउ /kɪlsɪᵘ/–** [वि. *adj.*] कसिने गरी बटारिएको। tightly twisted.

बुलाखी /bulakʰɪ/ – [ना. *n.*] झुन्डिने गरी नाकमा लगाउने सुनको गहना; बुलाकी। the nose ring that hangs from the septum of the nose; a nose pendant.

बुलाखी

बुल¹ /bul/ – [ना. *n.*/ प.भे. *plv.*] प्राण पखेरु उडेको देह; मृत शरीर; लाश; शव; मुर्दा। a dead body; a corpse. ~**चलैःन्य /tʃələˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सद्गत गर्नको लागि शवयात्रा अगाडि बढाउनु; शवयात्रा गर्नु। to carry a dead body for cremation.

बुल² – [ना. *n.*/ से.भे. *slv.*] ☞ (**१. मिँ /mĩ/**)

बुहरी /buɦərɪ/ – [ना. *n.*/ से.भे. *slv.*] सालको पातसँग मेल खाने डाले घाँसको रूपमा प्रयोग गरिने एक वनस्पति; बोहोरी। a type of fodder tree whose leaves resemble those of a *sal* tree.

बेः /beː/ – [ना. *n.*] कम्मरदेखि तलतिर गोडासमेत ढाक्ने गरी लगाइने जनाना धोती; गुन्यु; लुङ्गी। a long piece of colourful cloth wrapped by women around their waists up to the ankle; it is almost like a *sāri*. > **बेःसिन्य /béːsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] गुन्यु पहिरिनु, लगाउनु; ओढ्नु। (of women) to wear a dress called *gunyu*.

बेउ /beu/ – [ना. *n.*] गिलो, लेसिलो वा अर्धतरल चिज बिस्तारै बग्दाको स्थिति। when thick sticky substance oozes.

बेकतैःन्य /bekətəˈːnjə, *mḍ.* **arsalke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] खम्रो-मसिनो, राम्रो-नराम्रो, झोल-छोक्रा वा फोहोर-सफा चिज छुट्याउनु; छान्नु। to filter sth; to sift sth; to select (good from bad, big from small) or to sort out.

बेथ /betʰə, *syn.* **dʒʰara/ –** [ना. *n.*] **१.** पूरै गाउँ, भाइ समूह, टोल आदि मिलेर एकैसाथ गरिने कुनै सामूहिक कार्य; सामूहिक रूपमा कतै लगाइने साझा श्रम; झारा। community labour force; communal work. **२.** ☞ (**कताँस /kətãsə/**)

बेन /*plv.* (**dʒa**)**ben**, *hmlv.* **rbẽ/ –** [ना. *n.*] थाल, बटुका आदि थन्क्याउन भित्तामा झुन्ड्याएर राखिने चोयाको झोला आकारको भाँडो। a small bamboo basket that is hung on the wall and used to keep kitchen utensils.

बेनबेनो /benbeno/ – [वि. *adj.*] लम्बाइ धेरै परसम्म पुगेको; लामो न लामो। (of objects) too long.

बेन्न्य¹ /bennjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लामो हुनु; लम्बिनु; लम्बाइ बढ्नु। to become longer; to lengthen.

बेन्न्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै काम लगातार गरेर पनि नसिद्धिनु; (काम) कुनै कारणले पछिसम्म रहन पुग्नु। (of work) not to finish in time despite your regular efforts.

बेलन /belə́n/ – [ना. *n.*] **१.** बिजनका लागि नसुमरी राखिएको पाल्तु जनावर। the animal

which has not been castrated and kept for breeding; a male buffalo kept for reproduction. **२.** ☞ (**धुʔर /dʰuʔr/**)

बेलो /belo/ – [वि. *adj.*] **१.** दया, सहानुभूति राख्ने वा सहयोग गर्ने मन र व्यवहार भएको; करुणामय; दयावान्; दयालु। generous, helpful and thinking about other people's feelings; kind; compassionate. **२.** परिरहेको वर्षा रोकिएको; बिदो भएको। (of rain) stopped; abated.

बेल्न्य /belnjə, *ant.* **wanjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] परिरहेको पानी थामिनु; झरी रोकिनु; बिदो हुनु। to stop raining.

बेसो /beso/ – [ना. *n.*] बनावटी कारण; बहाना। a pretext; a pretension.

बेह्यार /beɦjar/– [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**य़ाफी /jạfɪ/**)

बैःजी /bɨˈdʒiː/ – [ना. *n.*] आँखाको रोग निदान र उपचार सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान राख्ने व्यक्ति। someone who treats eye diseases; ophthalmologist.

बैःत /bəˈːtə/ – [क्रि.वि. *adv.*] हिँड्दाहिँड्दै वा जाँदाजाँदै; यात्राको क्रममा। on the way; while walking; during a journey.

बैदाङ्गी /bəˈdaŋgɪ/ – [वि. *adj.*] **१.** धेरै लेखपढ गरेको; धेरै ज्ञान भएको; धेरै अध्ययन गरेको; शिक्षित। educated; learned. **२.** कुनै विषयमा विशेष दखल प्राप्त गरेको; धेरै विद्या र ज्ञान आर्जन गरेको; विद्वान्। a person with a high level of knowledge or skill; a specialist; a knowledgeable person; a learned person.

बैना /bəˈna/ – [ना. *n.*] घर, जग्गा वा कुनै चिज किन्ने सुनिश्चितताको लागि किन्नुभन्दा पहिल्यै दिइने मूल्यको केही अंश; अग्रिम रकम; पेश्की। a small amount of money paid to someone in order to buy sth in advance; an advance (sum).

बैःन्य /bəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आफूसँगै लिएर जानु; साथै लानु। to take sb/sth along with you.

बैःसिन्य /bəˈːsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूलाई हिँड्न वा बस्न दिनको लागि आफू रहेको स्थानबाट हट्नु; हिँड्दाहिँड्दै अगाडि बढ्न खोज्नेलाई बाटो दिनु; बाटो छोडेर छेउतिर लाग्नु। to step aside in order to let others go ahead. **२.** [वि. *adj.*] साथै लिएर जान सकिने; लान मिल्ने। worth or easy enough to be carried; portable.

बैःसिनान्य /bəˈsɪnanjə/ [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**२. बानान्य /bananjə/**)

बोंदै /bõdəˈ/ – [ना. *n.*] आकाशमा उडेर एकै ठाउँमा स्थिर रही किरा, फटयाङ्ग्रा आदि चारा नियालेर खाने चिल जस्तै एक प्रकारको चरो; बेसारो। Eurasian Kestrel; a type of falcon that can hover in the sky and swoop down on its prey.

बोंन्य /bõnjə, *md.* **gʰaŋke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** चराको बच्चा (बचेरा) छिप्पिएर उड्नसक्ने हुनु; उमेर पुगेर उड्नु; गुँड छोड्नु। (of birds) mature enough to fly or leave the nest. **२.** (बाल-बच्चाहरू) उमेर पुगेर परिपक्व भई आफूले आफैलाई सम्हाल्ने हुनु; आफ्नो अभिभाराको दायित्त्व स्वयम् लिनु; बालिग हुनु। (of people) to be mature. **३.** चराचुरुङ्गी, यान आदि उड्ने चिजले उडिरहेकोभन्दा थप अरू उचाइ लिनु; पिङ खेल्दा झन् माथिमाथि पुग्नु; अक्कासिनु। (of birds, planes, etc.) to take height; to fly high.

-बो /bo/ – [प्रत्य. *suff.*] एक जनाउने सङ्ख्यावाची शब्दको पछिल्तिर लागेर एउटा

जनाउने प्रत्यय (*e.g.* तो+बो = तोबो "एउटा"; एक थान। suffix used to indicate one or one set of sth.

बोकोचा /bokotʃa/ – [ना. *n.*] **१.** मानिस, जनावर, किरा, फट्याङ्ग्रा आदिको जमात; हुल। a large group of insects, animals, people, etc.; a swarm; a herd; a group. **२.** कुनै चिजको थुप्रो। a pile of sth.

बोकोरो /bokorò/ – [ना. *n.*] खुट्टाको पञ्जामा जालो नहुने र छाला खस्रो हुने भ्यागुतो; खस्रे भ्यागुतो। a small brownish green animal, similar to a frog, which has big eyes and long back legs for swimming and jumping; a toad.

बोकोरो

बोकोरोम /bokorom/ – [ना. *n.*] एकै ठाउँमा एकत्रित हुने क्रिया; ताँती लगाइ; धुइरो; भिड। an act of gathering somewhere; a swarm; a crowd. > **बोकोरोम्सिन्य**[१] **/bokoromsɪnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] एकै ठाउँमा बटुलिनु; गुजुमुज्ज पर्नु; थुप्रिनु; झुम्मिनु। to crowd somewhere; to come close together in a group; to huddle. > **बोकोरोम्सिन्य**[२]– भिड लाग्नु; एकत्रित हुनु; जम्मा हुनु। to gather around.

बोङ्गा? /boŋgá?/ – [वि. *adj.*] **१.** विना उद्देश्य घुमफिर गरिरहने बानी भएको; कामविना नै डुलिरहने; बरालिने स्वभावको; घुमक्कड। a wanderer; a loafer; a loiterer. **२.** (व्यक्ति) आफ्नो इज्जत, मान, प्रतिष्ठा केहीको बारेमा ख्याल नभएको; उद्देश्यविहीन। not caring about one's status, prestige and future, etc.; aimless; purposeless.

बोबो[१] **/bobó/** – [ना. *n.*] **१.** फुपूका लोग्ने; फुपा; फुपाज्यू। *phupu*'s husband. **२.** लोग्नेको बुबा; ससुरा। husband's father.

बोबो[२] – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] लोग्नेकी फुपू। husband's *phupu.*

बोमो /bomo/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**फोक्सा /foksa/**)

बोम्फा /bomfā/ – [ना. *n.*] एउटै फूलमा धेरै पत्रहरू हुने एक प्रसिद्ध पहेंलो फूल; सयपत्री। a plant with bright yellow or orange flowers; marigold.

बोम्फा

बोरो /boro/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**इजर /ɪdʒər/**)

बोरोम /borom/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**२. ऱम /rə̦m/**)

बोरोम /borom/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] **१.** अनावश्यक रूपले थुप्रिएको भिड; हुल; रमिता। a crowd; a show. **२.** एकैसाथ कुनै काम गर्न वा कसैलाई आक्रमण गर्न झम्टेको, तम्सेको भिड। a crowd ready to do sth or to attack sb/sth.

बोरोल्न्य /borolnjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**बरल्न्य /borolnjə/**)

बोर /bór/ – [ना. *n.*] **१.** कतै थुपारिएको थुप्रो; रास; डङ्गुर। heap; pile. > **बोर्न्य**[१] **/bórnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] (चिज) एकै ठाउँमा थुप्रो पार्नु; रास लगाउनु; डङ्गुर तुल्याउनु; थुपार्नु। to heap; to pile up. > **बोर्न्य**[२]– पछि चाहिन्छ भनेर जोहो गर्नु; सँगाल्नु। to preserve or store sth for future use; to collect and heap sth safely.

बोलो /bolo/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**लोः /loː/**)

बोलोङ /boloŋ/ – [नायो. *post.* / लु.भे. *llv.*] ☞ (**करप /kərəp/**)

-ब्याँ /bjã/ – [निपा. *part.*] प्रेरणार्थक क्रियाको पछाडि अह्रोट वा अनुरोधलाई जोड दिन प्रयोग हुने निपात। (*e.g.* जैके+ब्याँ = जैके ब्याँ; "गर्नुस् न", याँके+ब्या = याँके ब्याँ "दिनुस् न" आदि।) particle used after a verb to put emphasis on an imperative form.

ब्याँलो /bjãlo/ – [ना. *n.*] फुर्सदमा समय गुजार्नको लागि गरिने सानोतिनो काम; बसिबियाँलो। a job or a piece of work that is done just to pass time; a chore.

ब्याʔन्य /bjaʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**१. च्युन्य /tʃjunjə/**)

ब्याल्न्य /bjalnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भाँडो, खाल्डो आदिमा कुनै चिज भरिएर बिट वा मुखसम्म आउनु; भरिनु। to be filled to the brim or the edge (of a pot, ditch, etc).

-ब्लो /blo/ – [प्रत्य. *suf.*] दुई जनाउने सङ्ख्यावाची शब्दको पछिल्तिर जोडिएर वटा, थान आदि अर्थ बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* ने̤+ब्लो = ने̤ब्लो "दुई वटा" "दुई थान") classifier added to a countable noun to indicate two .

भ

भाँ /bʰĩ/ – [ना. *n.*] **१.** जरायो जस्तो प्रायः झोर-झाडीतिर रम्ने एकथरी ठूलो मृग; झारल। a type of dear called *jhāral* found in the mountain. **२.** गाई, भैंसी, घोडा आदिको पुच्छरमा उम्रने खम्रो रौं। bristles in the tails of cow, buffalo, horse, etc.

भातः /bʰitì/ – [ना. *n.*] सिमी जस्तै तर झुसिला पात हुने द्विदलीय अन्न वा गेडागुडी; भटमास। soya beans.

भाती /bʰitìː/ – [ना. *n.*] **१.** पैदल यात्रीलाई बाटोमा खान-बस्नको लागि सामान्य व्यवस्था भएको ठाउँ; होटल; भट्टी। an inn; a lodge. **२.** जाँड, रक्सी आदि बनाउने र बेचिने ठाउँ। a liquor store.

भात्किन्य /bʰitkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** डरले आत्तिएर उफ्रनु; बिचकनु; तर्सनु। to be scared; to be frightened; to be startled. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] निश्चित भइसकेको कामकुरालाई बटारिएर वा बाउँठिएर नहुने बनाउनु; बाउँठिनु। to fail or spoil a plan by not cooperating others. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] हुने कामकुरा आदि बिग्रनु; नहुने हुनु। (of plan) to fail. ४. बनेको वस्तुको रुप टुट्नु वा फुट्नु; भताभुङ्ग हुनु; भत्कनु। (of objects) to break; to be damaged.

भान्किन्य /bʰĩnkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खुब तातेर रिसाउनु; फन्कनु; भन्कनु। to rage (at/to against/about sb/sth); to be furious; to be angry. **२.** भिर, छाँगो आदिबाट पल्टँदै तल्तिर जानु; गुल्टनु। to roll down a slope, precipice, etc. **३.** तास, जुवा आदिमा हारेर सबै सम्पत्ति स्वाहा हुनु; धनपैसा हार्नु। to gamble away all your money. **४.** व्यापार व्यवसाय आदिमा ठूलो नोक्सानी व्यहोर्नुपर्ने हुनु; घाटा पर्नु। to go bankrupt; to suffer a loss in business.

भान्दी /bʰĩndɪ/ – [वि. *adj.*] (कुनैपनि विषय वा प्रसङ्गको) बुझिँदो अर्थ आउने खालको; यथार्थ छर्लङ्ग हुने गरी सविस्तार व्याख्या गरिएको; प्रष्ट बोलेर अर्थ स्पष्ट पारिएको। (of statement, speech, etc.) clarified; rephrased; elaborated. **~पारैःन्य /pɑrəˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बुझिँदो अर्थका साथ यथार्थ छर्लङ्ग पार्नु; सविस्तार व्याख्या गर्नु। to clarify or reword sth; to explain sth in detail.

भारस्तिन्य /bʰirɪstɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (कहीं, कतै) धुलो, कसिङ्गर फोहोरमैला पर्नु; फोहोर पर्नु। to make a place dirty; (of a place) to become dirty or filthy.

भारिन्य /bʰirɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जवानीले भरिपूर्ण भई हृष्टपुष्ट हुनु। (of people) to become fully grown; to mature. **२.** (व्यक्ति) दुब्लोपातलोबाट मोटोघाटो हुनु; मोटाउनु। to become healthy and chubby after illness; to grow fat. **३.** फापरको साग खाँदा शरीर झमझमाउनु। (of body parts) to be numb after you have eaten cooked buckwheat leaves.

भार्किन्य */plv.* **bʰirkɪnjə**, *hmlv.* **bʰilkɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] रिसाए झैं गरी नबोलेर बस्नु; टेढिनु; बाउँठिनु; बटारिनु; रिसले फन्कनु। to sulk; to fume.

भर्क्या /*plv.* **bʰərkjɑ**, *glv.* **sərkjɑ**/– [वि. *adj.*] कुनै विषय वा प्रसङ्गप्रति असन्तुष्ट भई रिसाएर आफ्नो पूर्वविचार वा निर्णय नबदल्ने; बाउँठिने। sulky; sullen; stubborn.

भर्ची /**bʰɨrtʃiː**/ – [ना. *n.*] आइमाईका दिदी-बहिनी वा पुरुषका दाजुभाइकी छोरी; भतिजी। the daughter of your brother or sister; niece.

भल्कि /**bʰɨlkɨ**/ – [ना. *n.*] ☞ (**नोगोबाङ्गे** /**nogobɑŋge**/)

भल्किन्य /**bʰɨlkɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] घाउ, चोट आदिमा पिप जमेर फुट्ला झैं भई दुख्नु। (of a wound) to become full of pus and painful.

भल्की /**bʰɨlkɪ**/ – [ना. *n.*] अन्न-अनाज थन्क्याउन भाङ्वा अल्लाको रेसाबाट बनेको थैलो; धोक्रो। a sack made of hemp fibers.

भकन्या /**bʰəkənjɑ**/ – [वि. *adj.*] (शरीर) मोटोघाटो भई पुष्ट परेको; हृष्टपुष्ट। (of people) healthy; chubby; blooming; fit.

भकभक[१] /**bʰəkəbʰəkə**/ –[ना.*n.*](खानेकुरा) सबै खाएर सिध्याउने काम। an act of gobbling (down/up).

भकभक[२] /**bʰəkbʰək**/ – [ना. *n.*] **१.** ह्राल-ह्राल छादिरहने चाल। when someone vomits continuously. **२.** असाध्यै रिस उठ्ने स्थिति; झनक्क उठेको रिस। the situation when you become very angry; sudden anger.

भकम /**bʰəkɑ̃m**/ – [ना. *n.*] **१.** भिऱ्याउनुपूर्व पाकेकामध्येबाट छानेर घरमा ल्याइएको अन्न। fully ripe crops, especially maize, brought into the house for instant consumption before harvesting. **२.** दुष्कर्ममा लाग्नाले पाइने सजाय; कुकर्मको परिणाम, फल वा दण्ड। a punishment for a wrong deed.

भखर /**bʰəkʰər**/ – [ना. *n.*] भारी बोक्ने खसी-बोकाहरूको समूह। a herd of goats for carrying loads; a caravan of goats .

भङ्गैंन्य /**bʰəŋgəˈːnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] बरालिने बनाउनु; कुलतमा फसाउनु; बहकाउनु। to mislead sb; to trick sb into sth/into doing sth; to beguile sb into doing sth.

भजला /*plv.* **bʰədʒəlɑ**, **bʰɪrkũ(ŋ)**, *hmlv.* **tɪndʒɑ**, *llv., tlv.* **fɪrkuŋ**/ – [ना. *n.*] प्रकाश छिर्न वा सफा हावा ओहोर दोहोर गराउन घरको भित्तामा बनाइने ढोकाबाहेकको सानो द्वार; झ्याल। a ventilator; a small window. ☞ (**झिम** /**zʰɪm**/) *for picture.*

भतभत[१] /**bʰətəbʰətə**/ – [ना. *n.*] कुनै काम गर्ने, खाना खाने, कुनै चिज कुट्ने, कसैलाई पिट्ने आदि गरिरहने काम। an act of eating, beating sb/sth or doing sth continuously.

भतभत[२] /**bʰətbʰət**/ – [ना. *n.*] कसैलाई बेसरी कुट्ने, पिट्ने, गोद्ने काम। an act of beating someone ruthlessly.

भतस्यान /**bʰətəsjɑn**/ – [ना. *n.*] (चिज) बिग्रिएर वा नासिएर सर्वत्र भएको विनाश। damage, destruction or ruin caused by failure of sth. > **भतस्यानो** /**bʰətəsjɑno**/ [वि. *adj.*] बिग्रेर, भत्केर भएजति सबै सकिएको; सर्वत्र बिनाश भएको; निमिटयान्न भएको। completely damaged or spoilt; ruined.

भताने /**bʰətɑne**/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**क्वाल्जी** /**kwɑldʒiː**/)

भतान्जी /bʰətandʒiː/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**क्वाल्जी**)

भतारिन्य /bʰətarɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**खर्न्य /kʰənjə/**)

भत्काऱ्या /bʰətkarjɑ/ – [ना. *n.*] जन्तीभन्दा पहिल्यै दुलहीको माइतमा जानकारी र सरसल्लाहको लागि पुग्ने दुलहा तर्फका मानिस; वरयात्रीको अग्रदूत; भत्करु; भत्खराउ। messengers sent ahead of the marriage procession to the bride's house to give information of the procession's approach.

भत्याबाङ्ग /bʰtjabaŋgə/ – [ना. *n.*] नसुध्रने तहमा बिग्रेको कुनै कामकुरा; बर्बादीको स्थिति। sth that has been damaged beyond recovery or the situation when sth has been damaged in this manner. > **भत्याबाङ्गौ /bʰtjabaŋgəᵘ/** [वि. *adj.*] चिजबीज सबैतिर अलपत्र हुने गरी छरिएको; छरपस्ट। (of things) scattered; disordered.

भत्यार /bʰətjār/ – [ना. *n.*] मानिसहरू भेला भएर खाने खास भोजन; भोज। a large or special meal, especially for a lot of people and to celebrate sth; a feast.

भदै /bʰədəˈ/ – [ना. *n.*] पत्नीका दाजुभाइका छोरा वा छोरी; साला, जेठानका छोरा वा छोरी; भदै वा भदैनी। wife's brother's children.

भन्दा /bʰəndɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** कामकुराबाट फुर्सदै नपाउने भएको; बेफुर्सद; व्यस्त। having a lot to do; busy. **२.** कुनै सामान्य काममा अल्झिनाले नयाँ काम गर्न नपाउने हुने स्थिति; कुनै काममा अल्झिनपुग्ने अवस्था। when you are stuck in unnecessary work.

भन्दारी /bʰəndarɪ/ – [ना. *n.*] (चिज) बाँडफाँड गर्ने मान्छे; बाँड्ने व्यक्ति। a distributor.

भन्दाहा /bʰəndaɦa/ – [वि. *adj.*] लाज-सरम त्यागेर वा मर्यादाको ख्यालै नगरी अश्लील कुरा गर्ने; पात्तिएको; छिहिलिएको। crossing the limits of decorum, etiquette while talking or behaving.

भन्दो /bʰəndo/ – [वि. *adj.*] (शब्द) लज्जाजनक; लज्जास्पद; (कुरो) फोहोर; अश्लील; अशिष्ट। rude and likely to upset or anger people, especially by referring to sex and the body in an unpleasant way; vulgar.

भन्बन्या /bʰənbənjɑ/ – [ना. *n.*] डाँडो पार गर्ने ठाउँनेरको घुमाउरो परेको ठाउँ वा बाटो; देउरालीको घुम्ती। the bend close to *deurāli* (a mountain pass).

भन्यालोसो /bʰənjɑloso/ – [वि. *adj.*] भनेको, अह्राएको खुरुक्क मान्ने; भनेको स्वीकार्ने; आज्ञा पालन गर्ने; आज्ञाकारी। obedient; dutiful.

भयाना /bʰəjanjɑ/ – [ना. *n.*] बालीनाली नोक्सान पुऱ्याउने पशुपक्षीलाई तर्साउन खेतबारीबीच राखिने मानिस आकारको तर्साउने वस्तु; बुख्याँचा। a scarecrow.

भर /bʰər/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै काम, व्यवहार आदिको बारेमा कसैप्रति गरिने आशा वा भरोसा। reliance; trust **२.** मुख्य वस्तुलाई आड दिन राखिएको सहायक वस्तु; टेको; आधार; आश्रय। something that holds something firmly or carries its weight, especially from below to stop it from falling; a support; a prop.

भराःव /bʰərɑːwə, *ant.* **rũwə/** – [वि. *adj.*] **१.** (बोटबिरुवा, वनजङ्गल आदि) बढी फासलामा रोपिएको वा उम्रेको। (of plants) sparsely planted or grown. (कपडा, स्वेटर आदि) पातलो हुने गरी बुनिएको। (of clothes like sweaters) not closely woven or

knitted. **२.** (बिउ, बिस्कुन आदि) पातलो हुने गरी छरिएको, फिँजाइएको। (of crops on the floor, mats, etc. or seeds) sparsely scattered.

भरें /*plv.* **bʰərẽ(ŋ)**, *hmlv.* **bʰərə̃'**/ – [ना. *n.*] घरको तला छाप्न निदालभन्दा माथि लडाएर तेर्स्याइने लामो काठ; फल्याक, काठ, चिर्पट आदि छाप्दा आड दिन भारवहनको लागि बिछ्याइने ठूलाठूला काठ; दलिन; दार। a long thick piece of wood, especially used to support weight in a building or other structure; a rafter.

भरेः /**bʰərèː**/ – [ना. *n.*] कुनै ठाउँ वा कसैलाई माया मारी त्यागेर जाने काम। an act of abandoning a person or a place. ~**ख्यानैःन्य** /**kʰjanəˈːnjə**/– [अ.क्रि. *v.i.*] माया मारेर जानु; चटक्कै छोडेर जानु। to abandon a person or a place for good.

भरे /**bʰəre**/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**झापिन** /**dʒʰapɪn**/)

भरेमा /**bʰəremā**/ – [ना. *n.*] घर छाप्न दलिन मुनि गाह्रा-गाह्रामा घुसारी राखिने ठूलो काठ; धरिन; निदाल। the main beam on which the rafters rest.

भरेस /**bʰəres**/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**झापिन** /**dʒʰapɪn**/)

भर्कल /**bʰərkə̀l**/ – [क्रि.वि. *adv.*] केही बेर वा थोरै समय मात्र पहिले; भखरै। just a few moments ago; just.

भर्का /**bʰərkā**/ – [ना. *n.*] कामको रास थुप्रिँदा कहिले सिद्धिएला भनी हुने आच्छु-आच्छु; अत्यन्त हतार; कामको भिड; चटारो। piles of work; pressure one feels when work piles up.

भर्क्या /**bʰərkjɑ**/ – [वि. *adj.*] ☞ (**भःर्किन्य** /**bʰɨrkɪnjə**/)

भर्चा /**bʰərtʃā**/ – [ना. *n.*] आइमाईकी दिदी-बहिनी वा पुरुषका दाजुभाइको छोरो; भतिजो। (of women) sister's son; (of men) brother's son; nephew.

भर्ज़ा /**bʰərzɑ**/– [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**भर्कल** /**bʰərkəl**/)

भर्ता /**bʰərtɑ**/ – [वि. *adj.*] **१.** आकार, लम्बाइ र गुण आदि कुनै कुरामा अरूभन्दा बढी। not equal in weight, length or quality. **२.** सीमाभन्दा बाहिर। out of limit. **३.** चाहिएको वा आवश्यकताभन्दा बढी; हुनुपर्ने भन्दा ज्यादा; बढ्ता। more than necessary; too much. **४.** अमिल्दो; अप्रासङ्गिक। odd; unsuitable; out of context; non-contextual.

भऱ्या /*plv.* **bʰərjɑ**, *syn.* **tʃuluwɑ**, *ant.* **siː**/ – [ना. *n.*] **१.** भाँडाको बिटभन्दा माथिसम्म अटाउन्जेल चुल्याएर राखिएको कुनै चिज; भरिभराउ। the amount of sth filled over the brim. **२.** [वि. *adj.*] (चिज) भाँडाको बिटसम्म पुग्ने गरी टनाटन भएको; पोखिएला झैं हुने गरी भाँडामा राखिएको। (of containers) nearly overflowed with sth.

भल्र्यापभल्र्याप /**bʰərljɑp-bʰərljɑp**/ – [ना. *n.*] भिजेको लुगाफाटो आदि हल्लँदा आउने आवाज; ल्याफल्याफ। the sound produced when a piece of wet cloth flutters in the air.

भल /**bʰəl**/ – [ना. *n.*] ज्यादा बर्सात हुँदा सीमा नाघेर उर्लेको पानीको प्रवाह; ठूलो भेल; बाढी। a large amount of water covering an area; flood. > **भलपैरा** /**bʰəlpə̃ˈrɑ**/– अविरल वर्षाले भत्काई बगाएर ल्याएको ढुङ्गा-माटोसहितको लेदो; बाढी-पहिरो। a mass of rock and earth moving suddenly and quickly down a steeps slope; a landslide.

भला /bʰəlɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] रातो र सेतो फूल हुने एक प्रकारको रुख वा सोको फूल; कोइरालो। Bahunia variegata; a type of tree with white flowers. > **भलाच्या /bʰəlɑtʃjɑ/–** कोइरालोको फूल। the flowers of this tree. Its flowers are eaten as pickle.

भलायो /bʰəlɑjo/ – [ना. *n.*] छालामा सम्पर्क हुँदा घाउ नै हुने, भुवादार बोक्रा हुने एक प्रकारको विषालु रुख। a type of wild tree whose sap is poisonous and causes rashes in the body.

भलासुकला /bʰəlɑsukəlā/ – [ना. *n.*] हित्तचित्त मिलेको मानिससँग सञ्चो-बिसञ्चो, सुखदुःख आदि सोधखोजको नाममा गरिने आपसी गफगाफ; मन खोलेर गरिने मैत्रीपूर्ण कुराकानी, भेटवार्ता; हार्दिक वार्तालाप; भलाकुसारी। pleasantries; chatting.

भलै /bʰələ̀ˈ/ – [ना. *n.*] शारीरिक सन्तुलनको लागि आवश्यक तागत। necessary stamina required for the balance of body.

भल्कात्या /bʰəlkɑtjɑ/ – [वि. *adj.*] (शरीर) ठूलो भई नसुहाउँदो, भद्दा; बेछाँटको। (of the body) improperly shaped; ugly; fatty; out of shape.

भल्खादा /bʰəlkʰādā/ – [ना. *n.*] खनेर वा भल-बाढी आदिले जमिनमा पारेको गहिरो खाल्डो; भड्खारो; खाडल। a ditch; a pit; a moat.

भल्था$_{१}$ /bʰəltʰɑ/ – [ना. *n.*] सिस्नुको बोटमा हुने खानयोग्य गाँठो। edible nodes that grow on nettle.

भल्था$_{२}$ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कुइकरम /kuɪkərəm/**)

भल्थ्या /bʰəltʰjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** चोटपटक लागेर शरीरको अवयवमा उठेको (लोलो वा टुटिल्को); सुन्निएको। (of body parts) swollen. **२.** रिसाए झैं गरी नबोलेर टेढिएको; रिसले फन्केको; बाउँठिएको। angry; fumed (at/over/about sb/sth)

भाँ */plv.* **bʰã(ŋ)** > *hmlv.* **sbʰã/**) **–** [ना. *n.*] उज्यालाको लागि बालिने सुकेको बाँस; भाटा; निगालाका सिटा। dry bamboo to be used for burning in fires.

भाँगल /bʰãgəl, *ant.* **kʰəˈ/ –** [ना. *n.*] मित्रता, नाताबीच कुनै कारणले आइपरेको चिसोपना; मनमुटाव; भित्री बेमेल; चित्तको फाटो; मनोमालिन्य; कटुता; वैरभाव; वैमनस्य। lack of warm feeling in relationship or friendship; animosity; hostility.

भाँती /bʰãtɪ/ – [ना. *n.*] विविधतामध्ये कुनै एक किसिम; थरी; प्रकार। a particular variety or type; kind; sort; type; class.

भाँतिउ */hmlv.* **bʰãtɪᵘ**, *plv.* **sjəso/–** [वि. *adj.*] जस्तो छ त्यस्तो; जुन प्रकारको; झैं; नै; जस्तै। similar to sb/sth; like; similar; resembling.

भाँदी /bʰãdɪ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] रक्सी पकाउँदा रक्सी जम्मा हुने माटाको भाँडो। an earthen pot in which liquor is collected while brewing. ☞ (**खोए /kʰoe/**) *for picture.*

भाँद्या /bʰãdjɑ/ –[ना. *n.*] फापर जस्तै बोट र गुण हुने, खाँदा छाला झमझमाउने जङ्गली वनस्पति। a type of (edible) wild plant that resembles buckwheat.

भाइगन्द्या /bʰɑˈgəndjɑ/ – [वि. *adj.*] पढेको-सुनेको वा देखेको आदि कुरा सम्झनामा राख्न नसक्ने; स्मरण शक्ति कम भएको; कमजोर स्मरणशक्तिको। forgetful; absent-minded.

भाउज़ा /*plv.* **bʰaᵘza**, *hmlv.* **bʰalo/** – [ना. *n.*] भर्खर जन्मेको बच्चा; नाबालक; दूधे बालक; शिशु। a suckling baby; an infant; a baby.

भाʔ¹ /**bʰaʔ/** – [ना. *n.*] **१.** कुनै वस्तुको खण्ड, हिस्सा वा अंश; भाग। part of sth.

भाʔ² – [ना. *n.*] सबैलाई पुग्ने गरी बाँड्ने वा पुऱ्याउने काम; वितरण। distribution; allocation.

भाʔ³ – [क्रि.वि. *adv.*] केहीक्षण पहिले; भर्खर। just now; a few moments ago. > **भाʔ क (ङ)** /**bʰaʔ kə(ŋə)/**– धेरै वर्ष पहिले; प्राचीन वा परापूर्वकालमा; उहिले; उहिल्यै। a long time ago; ages ago. > **भाʔज़ा** /**bʰaʔza/**– केही छिन अगाडि वा थोरै समय पहिले; भर्खरै मात्र। just now; a short time ago.

भाʔन्य /**bʰaʔnjə**, *ant.* **sjonjə**, *md.* **puŋke/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम, चिज आदि एकभन्दा बढीलाई भाग लाएर दिनु; वितरण गर्नु; बाँड्नु। to divide or distribute sth among people. > **भाʔसिन्य¹** /**bʰaʔsɪnjə**, *md.* **bʰake/**– लोग्ने स्वास्नीबीचको सम्बन्धलाई औपचारिक रुपमै तोड्नु; दाम्पत्य सम्बन्ध विच्छेद गर्नु; पारपाचुके गर्नु। to end one's marriage legally; to end your marriage by an official or legal process; to divorce. > **भाʔसिन्य²**– बिदाबारी गर्नु; छुट्टिनु। to say farewell; to bid goodbye. > **भाʔसिन्य³**– (आफूसमेत संलग्न भई) कुनै चिजलाई परस्परमा भाग लगाउनु; बाँड्नु। to divide sth among each other. > **भाʔस्या** /**bʰaʔsja/**– [वि. *adj.*] आफूसँग रहेको चिज अरूलाई विना हिच्किचाहट दिने; दानदातव्य गर्न मन पराउने; उदार; दानशील; दानी। generous; beautiful; big-hearted.

भाʔर /**bʰaʔr/** – [ना. *n.*] भान्साका सामानहरू, चिजबीज आदि राख्न र सुकुटी आदि सुकाउन बनाइएको चुह्रो माथिको ठाउँ। a shelf over a hearth to keep utensils and to dry meat.

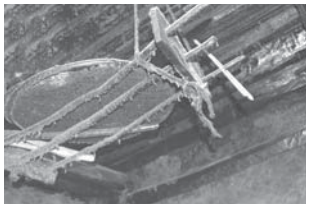
भाʔर

भाङ /**bʰaŋ/**–[ना.*n.*/प.भे.*plv.*] ☞ (**भाँ**/**bʰã/**)

भाङ्गो /**bʰaŋgo/** – [ना. *n.*] गाँजाको बोट वा सोबाट प्राप्त हुने रेसा। hemp plant called *bhāng* or its fibres. ~**सै** /**sə'/**– भाङ्को बियाँ, दाना। hemp seeds.

भातʔ /**bʰatʔ/** – [ना. *n.*] धाराप्रवाह बोल्नसक्ने मान्छे। a person who can give a long speech; a fluent speaker.

भाता /**bʰata/** – [ना. *n.*] बार बार्ने, बालेर उज्यालो पार्ने आदि प्रयोजनको चिरा नपारिएको सग्लो निगाला। the *nigālo* canes used as firewood or to make a fence.

भान्द्रा /**bʰandra/** – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**पगार** /**pəgar/**)

भान्ज /**bʰandʒə/** – [ना. *n.*] **१.** लोग्ने मान्छेको दिदी, बहिनीको छोरो; भानिज; भान्जा। son(s) of one's husband's sisters. **२.** छोरीको लोग्ने; ज्वाई। one's daughter's husband.

भान्जी /**bʰandʒiː/** – [ना. *n.*] **१.** लोग्ने मान्छेकी दिदी, बहिनीकी छोरी। (of males) one's sister's daughter; niece. **२.** मामाको छोराले फुपूकी छोरीलाई भनिने साइनो। *phupu*'s daughter. **३.** ज्वाइँको दिदी, बहिनी। son-in-law's sister(s).

भान्स्यारी /**bʰasjarɪ/** – [ना. *n.*] खानेकुरा पकाउने मान्छे; भान्से। a cook.

भाबन /bʰabən/ – [ना. *n.*] हिन्दू वर्णाश्रम धर्म अनुसार आर्य परिवारका चार वर्णमध्ये पहिलो मानिएको एक जाति; ब्राह्मण; बाहुन। the caste called *Bhrahmin.*

भाम्न्य /bʰàmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भिन्दाभिन्दै प्रकारका वस्तुहरूलाई एकै ठाउँमा थुपार्नु; सँगसँगै राख्नु; डङ्गुर, रास तुल्याउनु। to gather different things together.

भारपतर /bʰarpətər, *syn.* **bʰara/** – [ना. *n.*] फिर्ता गर्नै नसकिने स्तरमा कसैले लगाएको ऋण वा गुनको भारी; उपकारको बोझ। indebtedness; thankfulness; gratefulness.

भारा /bʰara/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कादा /kada/**)

भारामबुरुम /bʰaràm-burúm/ – [ना. *n.*] सँगसँगै लागिमेली गरी सम्पन्न गरिने कुनै काम; कार्यगत एकता। an act of doing sth together; working unity.

भारे /bʰarè/ – [निपा. *part.*] असहमति वा विरोध जनाउन वाक्यको अन्तमा प्रयोग हुने शब्द। word used at the end of a sentence to show your disagreement or objection contemptuously.

भार्ज्या /bʰardʒja/ – [ना. *n.*] अर्थहीन कामकुरो। meaningless stuff.

भार्ना /bʰarna/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**पगार /pəgar/**)

भार्‍या /bʰarja/ – [ना. *n.*] भारी बोकेर जीविका चलाउने मानिस; भारी बोक्ने व्यक्ति; भरिया। a person whose job is to carry loads; a porter; a coolie; a carrier.

भाली /*hmlv.* **bʰali:**, *plv.* **bʰalnja/** – [ना. *n.*] सबैतिर देख्नसकिने अग्लो ठाउँ आदिमा बसेर शिकार कहाँकहाँ जाँदैछ र कहाँबाट घेरा हाली मार्न सकिन्छ भन्ने अन्दाज लगाएर शिकारी र कुकुरहरूलाई पिछा गर्न निर्देशन दिइरहने मान्छे। a person who, standing in a high place from where one can see far and wide, looks at a game animal and commands the hunters and the hunting dog to follow it; a hunting sentry.

भालुङ /bʰaluŋ/ – [ना. *n.*] ☞ (**ताकुसरा /takusəra/**)

भाल्न्या /bʰalnja/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**भाली /bʰali:/**)

भाल्या[1] /*plv.* **bʰaljā**, *llv.* **tẽsa/** – [ना. *n.*] योनीबीच रहने कामोत्तेजक मासुको टुसो; भगाङ्कुर। a sexual organ above the vagina which can give a woman sexual pleasure when it is touched; clitoris.

भाल्या[2] **/bʰaljā**, *ant.* **bama:/** – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] कुखुराको भाले जाति; rooster; cock. **३.** मर्द जीव; पुरुष जाति। male.

भाल्सिन्य /*plv.* **bʰalsɪnjə**, *slv.* **bjaʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] आँखाद्वारा ज्ञान पाउनु; दृष्टि लाउनु; हेर्नु; आँखा खोल्नु। to look at sth; to watch; to open your eyes.

भिकुती /bʰɪkuti:/ – [ना. *n.*] बच्चा जन्मेपछि आमाको स्तनबाट सबभन्दा पहिले आउने बाक्लो र पकाउँदा ठोस बन्ने पोसिलो दूध; बिगौती। milk of a cow, buffalo that has just given birth to a baby; colostrum.

भिखम्पा /bʰɪkʰəmpa/ – [वि. *adj.*] जुनसुकै कुरामा पनि आफ्नो मात्र जित खोज्ने। stubborn; bull-headed; obstinate.

भिङ्न्या/*plv.* **bʰɪŋərja**,*hmlv.* **bʰɪŋgura/** – [ना. *n.*] खैरो रङको एक प्रकारको सानो चरो; भँगेरो। a sparrow.

भिजिन्य /bʰɪdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** बिक्री

गरिने वस्तु सबै बिक्री भएर सिद्धिनु; सबै बिक्नु। (of goods) to be bought by people; to sell completely. **२.** पानी आदि तरल पदार्थले कुनै वस्तु रुझ्नु। to get wet; to be damp.

भिनु /bʰɪnú/ – [ना. *n.*] खाँदा घाँटी कोक्याउने, जिब्रामा पर्दा सगसगाउने, छालाको सम्पर्क हुँदा चिलाएर सहनै नसकिने हुने, मकैको जस्तै घोगा लाग्ने, अर्वुद रोगमा औषधि हुने मानिएको एक वनस्पति; बाँकु। a type of wild herb whose cob resembles that of maize.

भिन्न्य /bʰɪnnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**ख्यान्य**)

भिरकुँ /bʰɪrkũ/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**भजला /bʰədʒəla/**)

भिरिन्य /bʰɪrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिज वा वस्तुलाई कपडा आदिले लपेट्नु; बेर्नु। to wrap sth (up); to wrap round or cover with cloth; to swathe; to fasten.

भिलीसिँ */nblv.* **bʰɪliːsĩ**, *hmlv.* **rbɪlsĩ**, *llv.* **ləbəda/ –** [ना. *n.*] टाढाको वस्तुलाई झार्नको लागि वेगले हुत्त्याइने लट्ठी; झटारो। a small stick or a piece of log thrown at sth in the distance (such as fruit to make it fall).

भिल्न्य /bʰɪlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पानीमा डुब्दा फोक्सोमा सासको सट्टा पानी पस्नु; सर्को लाग्नु। (of water) to go down the wrong way. **२.** खाएपिएको चिज श्वासको वेगले नाकबाट तालुतिर जानु; सर्कनु। (of food, water) to go towards nasal cavity while swallowing.

भीःन्य /bʰɪʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**बाप्न्य /bapnjə/**)

भुँद्या /bʰũdja/ – [वि. *adj.*] एकै पटकमा धेरै मात्रामा खाने; खञ्चुवा। eating large amounts of food at a time; voracious; greedy.

भुँयार /bʰũjar/ – [ना. *n.*] घरको पछिल्तिरको गारो वा भित्तो। the back wall of a house.

भुइँ /bʰũˈ/ – [ना. *n.*] धेरै उचाइको वनपाखामा राम्रो खालको दुबो जस्तै हुने एक प्रकारको बुकी घाँस। a type of grass that grows in the high hills.

भुइँचालो /bʰũˈtʃalo/ – [ना. *n.*] भौगर्भिक कारणले जमिन हल्लने अवस्था; पृथ्वीको कम्पन; भूकम्प। an earthquake.

भुकुता /bʰkuta/ – [ना. *n.*] ☞ (**हत्या /ɦətja/**)

भुकुनैःन्य /bʰukunəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**फेपलैन्य /fepəˈnjə/**)

भुक्त /bʰuktə/ – [ना. *n.* / उ.भे. *ulv.*] ☞ (**अकला /əkəla/**)

भुङ /bʰuŋ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] तानको ताल छुट्याउने बाँस वा काठको डोलो साधन। a rounded wooden/bamboo device used to separate threads in a loom.

भुजा /bʰudʒa/ – [ना. *n.*] ☞ (**गुन्दुरी /gundurɪ/**)

भुज्याली$_{१}$ **/bʰudʒjalɪ/ –** [ना. *n.*] डाँठबाट घोगा नछुट्याइएको एक-दुई आँख्लो सहितको मकै। the upper part of the maize stalk with cob on it.

भुज्याली$_{२}$ **–** [ना. *n.*] टुप्पो तीखो नभएको तलवार। a sword with a blunt end; a scimitar.

भुज्याली

भुतुक /bʰutuk/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** खुत्रुक्क मर्ने चाल; भुतुक्क। (of dying) suddenly and

unexpectedly. **२.** हात-खुट्टा चलाउन वा चल्नै नसक्ने (भुतुक्कै हुने) गरी आघात वा प्रहार पर्ने चालमा। with a hard blow.

भुतुङ्ग्या /bʰutuŋgjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** गरीबलाई हेय वा तुच्छताको भावमा भनिँदा प्रयुक्त हुने शब्द। word used to insult or humulate a poor person. **२.** [वि. *adj.*] कमजोर आर्थिक अवस्थाको; धनसम्पत्ति नभएको; निर्धन; दरिद्र; गरिब। destitute; poor; penurious.

भुतुन्या /bʰutunjá/ – [ना. *n.*] गेडागुडीलाई भुट्दा चलाउनको लागि काठ, बाँस आदिको टुप्पामा कपडाले डल्लो हुने गरी मोहोरिएको साधन। a wooden or bamboo tool with its one end wrapped in a piece of cloth, used to stir beans while roasting.

भुतुन्यासो /bʰutunjɑso/ – [वि. *adj.*] ☞ (**भुत्या /bʰutjɑ/**)

भुतुभुतु /bʰutubʰutu/ – [वि. *adj.*] टुक्रा-टुक्रा हुने गरी फुटेको; चूर्ण वा धुलोपीठो भएको; चकनाचुर भएको। crushed; broken; smashed to pieces; broken to smithereens.

भुतुराʔ /bʰuturɑʔ/ – [ना. *n.*] सड्न नपाउने गरी सुकाएको मासु; सुकुटी। dry meat.

भुतैन्य /bʰutəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चल-अचल सम्पत्ति मासेर सिध्याउनु; सर्वस्वहरण गराउनु; सबै सम्पत्ति स्वाहा पार्नु; मास्नु। to squander all property; to go bankrupt; to get all property confiscated.

भुत्कैःन्य /bʰutkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मुड्कीले हिर्काउनु; मुक्काले हान्नु। to punch sb.

भुत्या /bʰutjɑ/ – [वि. *adj.*] काट्न, घोच्न नसक्ने धार भएको; नलाग्ने; बोधो। (of weapons) without a sharp edge or point; blunt.

भुदुम /bʰudum/ – [ना. *n.*] **१.** बम, बन्दुक आदि पड्कँदा वा मुड्कीले हान्दा निस्कने आवाज। a sudden loud noise; a bang. **२.** कुनै ठूलो वस्तु एक्कासि बजारिनपुग्दा सुनिने आवाज; भुक्क। a sound made when a heavy object falls to the ground; a thud.

भुदुरुम /bʰudurum/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कुपा /kupɑ/**)

भुन /bʰun/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**घुर्रा /gʰurrɑ/**)

भुनी /bʰunɪ/ – [ना. *n.*] सुँगुरको पोथी जात; पोथी सुँगुर । a female pig; a sow.

भुन्दुकु /bʰuduku/ – [ना. *n.*] बारुद र गोली भरेर पड्काउन, गोली हान्न प्रयोग गरिने हतियार; बन्दुक । a weapon from which bullets (explosive containers) are shot; a gun.

भुन्य /bʰunjə, *md.* **ɦuke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] कुकुरले सावधानी र सुरक्षाको लागि कराएर आवाज निकाल्नु; भुक्नु। (of dogs) to bark.

भुबुरा /bʰuburɑ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**अगेथ /əgetʰə/**)

भुबुरैःन्य /bʰuburəˈːnjə, *syn.* **sə̤rnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आगोको भुङ्ग्रोभित्र आलु, तरुल, पिँडालु आदि कन्दलाई हालेर पाक्ने बनाउनु; पोल्नु। to bake potato, yam, etc. in the hearth. **२.** काम वा कुरा गर्न नसके पनि जानी-नजानी बेसरी गरेजस्तो स्वाङ पार्नु। to pretend to do sth though without any skill. **३.** सामान्य कामकुरा गर्दा पनि केके न गरेको जस्तो गरी बडो फुर्तीफार्ती देखाउनु; धक्कु लगाउनु। to boast about sth; to brag.

भुबुर्‍यामाँद /*plv.* bʰuburjɑmãdə, *nblv.* **tʃʰerjɑmãdə/ –** [वि.वो. *intj.*] यत्रैसित;

भुत्रैसित। damn; damn it!

भुमबुम /bʰumbum/ – [ना. *n.*] **१.** जाडो, डर, त्रास वा कमजोरी आदिले हुने शारीरिक कम्प; डगडग। trembling your body with cold, fear, weakness. **२.** झाँक्रीको आडमा मृतात्मा, देवता चढ्दा हुने शारीरिक हल्लाइ। trembling of a shaman's or witch doctor's body while invoking spirits. **~गूःन्य¹ /gŭnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] जाडो, डरत्रास आदिले काम्नु। to tremble with cold, fear, etc. **~गूःन्य²–** शरीरमा आत्मा चढ्दा झाँक्रीको शरीर काम्नु। (of the shaman's body) to tremble when spirits are invoked.

भुमुलुगाः /bʰumulugaː/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कुपा /kupa/**)

भुरुल्न्य /bʰurúlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (गोडा आदि) ठेस लाग्दा, लड्दा जोर्नी सड्कनु; मर्कनु। to sprain.

भुरुस /bʰurus/ – [ना. *n.*] उच्च लक्ष्य प्राप्त गर्ने आकाङ्क्षा; उच्चाकाङ्क्षा; झन् बढी गर्ने वा पाउने चाहना; महत्त्वाकाङ्क्षा; उच्च अभिलाषा। an ambition; an aspiration. > **भुरुस्न्य /bʰurusnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] उच्च लक्ष्य प्राप्त गर्ने वा ठूलो कामकुरा गर्ने चाहना राख्नु; झन् बढी पाउन खोज्नु; महत्त्वाकाङ्क्षी बन्नु; महत्त्वाकाङ्क्षा पाल्नु। to aim for sth; to be ambitious. (

भुरैन्य /bʰurəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (गोबर, ढिँडो आदि) लेसिलो चिजलाई टुक्राटुक्रा पार्नु; स-साना टुक्रामा छुट्याउनु। to separate dung, lump of *dindo* (flour meal), etc. into small pieces.

भुर्काउन्या /bʰurkaunja/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गोद्द्या /goddja/**)

भुर्न्य₁ /bʰurnjə, *mḍ.* **bʰurke**, *ant.* **tʃõnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] पखेटा फिँजाएर, बेलुनबाट वा इन्जिनको सहायताले आकाशमा माथिमाथि जानु; एक थलोद्वारा अर्को थलोमा उडेर पुग्नु; भुइँ छोडेर आकाशमा सैर गर्नु; उड्नु। (of birds, insects, aircrafts, etc.) to move through the air; to fly.

भुर्न्य₂ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजमा रहेको रङ वा तेजिलोपना उड्नु; फिका बन्नु; रङ उड्नु। to lose colour gradually; to fade; to discolour.

भुर्बुसै /bʰurbusəˈ/ – [ना. *n.*] पछि चाहिन्छ भन्ने सोचविचारै नराखी अन्न, धन, चल-अचल सम्पत्ति सबै मास्दै जाने काम; अत्यधिक फजुल खर्च; आवश्यकताभन्दा बढी वा चाहिँदोभन्दा बढ्ता गरिने व्यय; दुरुपयोग; अपव्यय। an act of spending money, consuming food wastefully; extravagance; misuse.

भुली /bʰulɪ/ – [ना. *n.*] घरको भित्तो, गारो, पर्खाल आदि लगाउने/बनाउने (चिन्ने) कालिगड; डकर्मि; मिस्त्री; कर्मी। a mason.

भुल्का /bʰulka/ – [ना. *n.*] उर्लेर आएको ठूलो छालसहितको नदी, खोला, बाढी पहिरो आदिमा जोडले निस्कने छाल। a raised line of water that moves across the surface of the river, sea, etc.; a wave.

भुसुक₁ /bʰusuk, *syn.* **soṛe**, *ant.* **kʰɨtɨrɨ/ –** [ना. *n.*] अचानक बिर्सिहाल्ने बानी; भुसुक्क बिर्सने काम। an act/state of forgetting sth completely; total oblivion.

भुसुक₂ /bʰusuk, *syn.* **bʰəsək/ –** [ना. *n.*] ☞ (**खात्खुत /kʰat-kʰut/**)

भुसा /bʰusa/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**खसऱ्या /kʰəsərja/**)

भुसुना /bʰusuná/ – [ना. *n.*] मुखले डसेर रगत चुस्ने झिंगा जस्तो सानो उड्ने किरो; भुसुनो। a tiny swarming fly; a midge.

भुसुलाप /bʰusulap(lə)/ – [क्रि.वि. *adv.*] विना कुनै अड्कल र अनुमानमा कुनै काम गर्ने वा थाल्ने किसिम। in the manner of doing sth without any prediction, estimation or any forethought.

भेंदा /*plv.* **bʰĕda**, *nblv.* **susuməl/ –** [ना. *n.*] ओखर, आरु, स्याउ आदि फलफूलको नटुक्रिएको वा नफोरिएको सिङ्गो फल। not broken or cut walnut, apple, etc.; whole fruit.

भे /bʰeʔ/ – [ना. *n.*] चिजबीज राखेर बोक्न प्रयोग हुने चोयाको ठाडो भाँडो; डोको। a cone-shaped bamboo basket called *doko*.

भेः

भेज़ा /*plv.* **bʰeʔza**, *hmlv.* **lamdʒa/ –** [ना. *n.*] सानो डोको। a small *doko*.

भेथा /bʰetʰà/ – [ना. *n.*] गारो, पर्खाल, कान्लो, पहाड आदिको भित्रपट्टिको पाखो; भित्तो। a wall; the raised boundary around terraces; the inner slope of a hill.

भेना /bʰenà/ – [ना. *n.*] **१.** दिदी वा दिदी साइनो पर्नेको लोग्ने; भिना; भिनाजु। elder sister's husband; brother-in-law. **२.** मामाका छोराछोरीले (आफूभन्दा बढी उमेरको) फुपूको छोरोलाई सम्बोधन गर्ने साइनो। word used to address your *phupu*'s son who is elder to you. **३.** लोग्नेको दाइ पर्ने मान्छे; जेठाजु। husband's elder brother.

भेर /bʰer/ – [ना. *n.*] गाईभैंसीको घाँटीमा झुन्ड्याइदिइने रालो हल्लिएर बज्ने एक प्रकारको फलामको वाद्य; घाँडो। a bell fastened onto the animal's neck.

भेरन /*plv.* **bʰerən**, *nblv.* **bʰãdɪskrup/ –** [ना. *n.*] रक्सी पार्दा खप्टिएको भाँडाको जोर्तीबाट बाफ बाहिर निस्कन नदिन बाँधिएको कपडा। a long piece of cloth used as a gasket while brewing liquor. ☞ (**खोए /kʰoe/**) *for picture.*

भेरा /bʰerā/ – [ना. *n.*] आफ्नै वंशका भाइ-भैयादहरूको समूह। direct descendants; kinsmen.

भेराल्या /bʰeralja/ – [वि. *adj.*] (जमिन आदि) तलतिर भिरालो परेको; छड्के। (of slopes, hills, etc.) steep.

भेलेःते /bʰeleːte/ – [ना. *n.*] रिस उठ्दा वा चित्त नबुझ्दा नबोलेर रहने काम; असन्तुष्ट भई साधेको मौनता; रुठाई। a period of not speaking and being bad-tempered because you are angry about sth; sulk; sullenness.

भेलोतो /bʰeloto/ – [ना. *n.*] मनको कुरा पूरा नहुँदा वा रिस उठेको बेला टाउको निहुराएर बस्ने काम; बाउँठिने काम। an act of hanging your head when you are sulking.

भेल्दों /bʰeldõ(ŋ)/ – [ना. *n.*] मुख्य अङ्गबाट कुनै सहायक अवयव झुन्डिएर रहने अवस्था। when a smaller part appended to a main part swing.

भैं /bʰɔ̃ˈ, *syn.* **bʰən/–** [ना. *n.*] कसैले राखेको कुरा, विषय आदिको प्रस्तावलाई स्वीकार्ने काम; समर्थन; स्वीकृति; स्वीकारोक्ति। assent; approval; agreement; acceptance. > **भैंन्य¹ /bʰɔ̃ˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै काम वा कुरा गर्नको लागि मानसिक रूपले तयार हुनु; समर्थन वा स्वीकृति जनाउनु; सकार्नु; मञ्जुरी दिनु; मान्नु। to be mentally ready to do sth; to give your consent; to agree; to accept sth. > **भैंन्य²–** रुन छोड्नु; रुवाइ रोक्नु। to stop crying.

भैंभैं साप्न्य /bʰɔ̃ˈbʰɔ̃ˈ sapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] धुइँधुइँति खोज्नु। to search high and low; to search through; to ferret.

भैंसा /bʰɜ̃ˈsɑ/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**मुँस्या /mũsjɑ/**)

भैंस्या /bʰɜ̃ˈsjɑ/ – [ना. *n.*] राँगाको मासु। the flesh of a buffalo that is eaten.

भैंस्यारी /bʰɜ̃ˈsjɑrɪ/ – राँगाको मासुको व्यापार गर्ने मान्छे। a person who sells buffalo meat.

भै /bʰəˈ/ – [ना. *n.*] पर्वत, दह, मूल आदिबाट निस्केर बग्दै समुद्रमा मिसिन जाने जलप्रवाह; ठूलो खालको खोलो; नदी। a natural wide flow of fresh water across the land into the sea, a lake, or another river; a river.

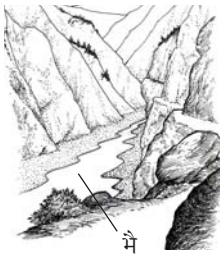

भैतारा /bʰəˈtarɑ/– नदी वा खोलाको दुबैतर्फ पर्ने वारिपारिको भाग वा किनारा; तीर; तट। the bank of a river; a riverbank.

भैन्य */plv.* **bʰəˈʔnjə, ɑmnjə, tʃɨnjə,** *nblv.* **bʰətnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] काठपात, कपडा आदि वस्तुमा ओस परेर काम नलाग्ने भई बिग्रनु; मक्किनु। (of wood, clothes, etc.) to rot; to become useless.

भोंकोर /bʰõ(ŋ)kor/ – [ना. *n.*] एकातिर सानो र अर्कातिर मुख ठूलो भएको ओठ जोडी फुकेर बजाइने सोली आकारको तामाको वाद्य। a cone-shaped copper trumpet.

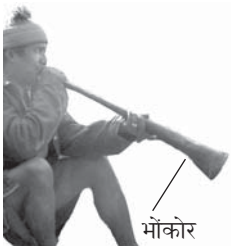

भोंकोरा /bʰõ(ŋ)korɑ/ – [ना. *n.*] श्वास ओहोरदोहोर गर्ने माध्यमको रूपमा काम गर्ने अङ्ग; श्वासनली। windpipe; trachea.

भोंखार */plv.* **bʰõkʰɑr,** *glv.* **bʰõkər/ –** [ना. *n.*] **१.** कपालको टुपी पाल्ने ठाउँनेर वा शरीरको कुनै भागमा घुमेर उम्रेको रौ; भुमरी। whorl-patterned hair that grows on the crown of your head; curly hair that grows on any part of your body. **२.** रुखको हाँगो बिग्रेर भएको गाँठा वा सो गाँठोबाट अर्कै प्रकारको पातसमेत निस्केको भाग। (of plants) a node. **३.** चरालाई पासोमा पार्न गुँडको माथिबाट ओदान जस्तै गरी राखिने तीन खुट्टा भएको र सोमा राखिएको सुर्काउने पासोसहितको काठ। a wooden snare for birds.

भोंच्या */plv.* **bʰõtʃjɑ,** *glv.* **põtʃjɑ/ –** [ना. *n.*] कुखुराले चारा खाइसकेपछि सबभन्दा पहिले पुगेर जम्मा हुने थैली; गाँड। (of birds) a part of the throat in many birds where food is stored before going into the stomach; a crop.

भोंतोरा /bʰõtorɑ/ – [ना. *n.*] उद्देश्यविना घुमिरहने वा भौंतारिरहने काम; डुलन्ते स्वभाव; बरालिने काम। an act of wandering or loitering; wandering or loitering habit. **~य़ुप्ज़्याउ /jə̤pzjɑʷ/–** [वि. *adj.*] उद्देश्यविना घुमफिर गरिरहने; घुमुवा; डुलुवा; घुमक्कड। (of people) wandering; loitering.

भोंन्य /bʰoʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**पुन्य /punnjə/**)

भोंसिन्य /bʰoʔsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] औपचारिक रूपमा नयाँ झाँक्री बन्नु; नयाँ झाँक्री बन्नको लागि विधि पुऱ्याउनु। (of people) to possess the power of a shaman when the head shaman touches him/her and is declared a new shaman by performing all rituals.

भोक /bʰok/ – [ना. *n.*] पशुपक्षीलाई काटेर

देवतालाई चढाइने आलो रगत; बलि। fresh animal/bird blood offered to gods; animal sacrifice.

भोकोता /bʰokotá, *syn.* **tʰakəná/ –** [वि. *adj.*] **१.** थोत्रिएको कपडा लगाएको/ओढेको। (of people) wearing old or torn clothes; ragged. **२.** (कपडा, कागत वा नोट आदि) थोत्रो वा फाटेको; चिथ्रो; थोत्रो; थाङ्ने; झुत्रे। (of cloth, paper, or paper money) old; torn; tattered; threadbare; ragged.

भोकोल्या/*mas.* **bʰokolja,***fm.* **bʰokoljanɪ,** *ant.* **kʰenaᵘrja/ –** [वि. *adj.*] मोटो शरीर भएको; अथुलो; भकुल्ले। having soft, loose flesh; fat; flabby

भोःज्या /bʰoːdʒja/ – [ना. *n.*] गेडो नलागेर ध्वाँसो जस्तो भई बिग्रेको मकैको घोगा; कालीपोके। a diseased corncob on which seeds have not grown.

भोत्या /bʰotja/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**क्वाल्जी /kwaldʒiː/**)

भोन्य₁ /bʰonjə, *md.* **jaʈke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] भाँडामा रहेको वस्तु वा तरल पदार्थ बाहिर झर्नु; पोखिनु। to flow, move, fall or spread over the edge or outside the limits of something; to spill.

भोन्य₂ /bʰonjə/ – [अ.क्रि. *v.i.* जन्म लिनु; पैदा हुनु; जन्मनु। to be born.

भोप₁ /(r)bʰop/ – [ना. *n.*] कुनै चिजको मोटो रुप वा आकार; मोटोपना; मोटाइ। thickness; breadth.

भोप₂ /bʰop/ – [ना. *n.*] **१.** बोझिलो नरम वस्तु आदि भुइँमा बजारिनपुग्दा निस्कने आवाज। a sound like the one which is made when a heavy object falls; a thud.

भोपभोपो/bʰop-bʰopo/ –[वि.*adj.*](शरीरको अङ्ग) रोग वा कुनै कारणले सुन्निएको; सुम्ठिएको। (of body parts) swollen.

भोप्का /bʰopkɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**ओम्खोरा /omkʰorɑ/**)

भोबैःन्य /bʰobəˈʔnjə, *md.* **dʒom bɪkke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] आगाको पोलाइ, घर्षण आदिले गर्दा जलन हुनु; डहनु; पोल्नु। to have burning sensation because of heat, fire or friction; to scorch.

भोबोना¹ /bʰobonɑ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] कपडा, पर्दा, भित्तो वा कतै परेको प्वाल; भ्वाङ। a big hole in the wall, curtain, cloth, etc.

भोबोना² – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**ओम्खोरा /omkʰorɑ/**)

भोबोर्‍यान /bʰoborjan/ – [ना. *n.*] छालामा विकार परेर निस्केको मसिना धेरै प्रकारका फोकाहरूका समूह; कन्याउँदा वा कुनै विकारले गर्दा निस्केको बिमिरो। a lot of small red spots on the skin; rash.

भोब्का /bʰobkɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**ओम्खोरा /omkʰorɑ/**)

भोमोलैन्य /bʰomoləˈnj/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**भोम्तैःन्य /bʰomtəˈːnjə/**)

भोमोलाउनी /bʰomolaᵘnɪ, bʰomtaᵘnɪ, bʰutkaᵘnɪ, fepəlaᵘnɪ/ – [ना. *n.*] हातगोडा, लट्ठी आदि कुनै चिजद्वारा गरिने प्रहार; गोदाइ; चुटाइ। beating sb with one's hand, leg, stick, etc. ~**सकैन्य /səkəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**भोमोतैःन्य /bʰomtəˈːnjə/**)

भोम /(r)bʰom/ – [ना. *n.*] कुनै चिजको थुप्रो; रास। a pile of sth (straw, hay, grass, clothes, etc).

भोम्ता /bʰomtɑ/ – [ना. *n.*] एक जनाले

बोक्नसक्ने गरी बनाइएको घोचा, दाउरा, काठ, घाँस, पराल आदिको ठूलो बिटो, मुठो। a sheaf of straw, hay, grass or a stack/bundle of wood (that can be carried by a single person at a time).

भोम्तैःन्य /bʰomtəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] टिप्दै पछार्दै गर्नु; गोद्नु; चुट्नु। to knock sb/sth down; to kick sb/sth; to thrash sb/sth.

भोम्ला /*slv.* **bʰomla**, *plv.* **ɦarkiːrṵˈ/ –** [ना. *n.*] गोबरमा रहने किरा; गोब्रे किरा। a beetle.

भोर /*slv.* **bʰor**, *plv.* **ɦã(ŋ)/ –** [ना. *n.*] ज्यादै करालो परेको डर लाग्दो भिर; भयानक खालको ठाडो छङ्गाछुर ठाउँ। a precipice; a cliff; a treacherous slope.

भोर फुलिन्य /bʰor fulınjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रोटी पकाउँदा फुल्नु। (of bread) to puff up. **२.** शरीरको कुनै अङ्गमा चोटपटक लाग्दा सो भागमा एक्कासि फुलेर उक्सनु; पुटुक्क लोलो निस्कनु। (of body parts) to puff up (because of injury or infection).

भोरोःसिके/bʰoroʔsıke/ –[क्रि.वि.*adv.*] बल, बुद्धिले भ्याए वा मिल्न सम्भव भएसम्म; सकेसम्म; जसरी भएपनि; सकभर। as far as possible; to the extent possible.

भोर्जन /bʰordʒən/ – [ना. *n.*] अघाउनको लागि खाइने खाद्य; खानेकुरा; खाद्यपदार्थ; भोजन। something that people and animals eat, to keep them alive; food.

भोर्लोप्न्य /bʰorlopnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लामो चिज कतै घुसाएर बेसरी चलाउनु। to insert a long object somewhere and move it violently.

भोलोप तान्य /bʰolop tanjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भाँडाबाट चिज सहसा पोखिन पुग्नु; भाँडाबर्तनबाट घोप्टिएर छ्याब्याल हुनु। to spill (because the container has overturned).

भोलोपभोलोप चोन्य /bʰolop-bʰolop tʃonjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भकभक उम्लनु; गड्कनु। to boil; to bubble away.

भोलोप्न्य /bʰolopnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कपडामा लागेको धुलो टक्टक्याउन टिप्दै पछार्दै गर्नु; भुइँमा बजार्नु। to dust off a quilt, bed sheet, etc.

भोल्दोङ्गा /bʰoldoŋga, *syn.* **budulkja/ –** [वि. *adj.*] **१.** नसुहाउँदो र भद्दा किसिमले ठूलो शरीर भएको; बेछाँटको; ढ्याब्रो; तिघ्रे। (of people) out of shape; fatty; ugly. **२.** राम्ररी हुर्के-बढेको; मोटोघाटो शरीर भएको। well-grown up; well-built.

भोस्न्य /bʰosnjə, *ant.* **kʰɨnkınjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] जरा छोड्नु; उखेलिनु; उक्कनु। to be uprooted.

भोस्या¹ /bʰosjɑ/ – [ना. *n.*] पाखा-पखेरामा उम्रने खस्रो प्रकारको भुवादार रौं हुने घाँस; खर (जो घर, गोठ छाउन प्रयोग हुन्छ)। a type of grass that grows on a steep hill. (It looks like the grass called *bābiyo* and is used for the roofing purpose.)

भोस्या² – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**गमदर्ला /gəmdərla/**)

भ्या /bʰjɑ/ – [वि. *adj.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कुधु /kudʰu/**)

भ्वाङ /bʰwaŋ/ – [ना. *n.*] (माटाको) भाँडो, गाग्री आदि फुट्दा वा फुटाउँदा निस्कने आवाज। a sound produced when an earthen pot breaks.

म

मँ /mĩ, *syn.* **məŋ/–** [ना. *n.*] **१.** निदाएको बेला अन्तर्मनले अनुभव गर्ने वा देख्ने गतिविधि, घटना र दृश्य; स्वप्न; सपना। a series of images, events and feelings that happen in your mind while you are asleep; a dream. **२.** रमाइलो भविष्यको कल्पना; उदेक वा असम्भव कुराको बारेमा मनमा पैदा हुने तरङ्ग; हुँदो-नहुँदो कल्पना; काल्पनिक कुरा; असत्य कुरो; रमाइलो, अनौठो कल्पना। an imagination; a daydream; a fantasy.

मँगर /mĩgər/ – [ना. *n.*] ☞ (**मगर /məgər/**)

मँच /mĩtʃə/ – [ना. *n.*] कुनै खानेकुराप्रतिको अभिरुचि; खान मन लाग्ने स्थिति; रुचि। desire for food; appetite.

मँच बाउ /mĩtʃə baᵘ, *syn.* **jũ dʒamo/–** [वि. *adj.*] कुनै खानेकुरा भोग्न मनले रुचाएको। (of food) desired; liked.

मँच्या /mĩtʃja/ – [ना. *n.*] निद्रावस्थामा बोलिने बोली वा गरिने कामकुरा, क्रियाकलाप आदि। talking, walking, etc. in your sleep; talking gibberish in your sleep

मचिन्य /mɨtʃɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] डर, धम्की, रवाफ, दादागिरी आदि देखाउनु; धन, बल आदिमा अरूभन्दा स्वयम्लाई बढी वा उत्तम ठान्नु; मात्तिएर जथाभावी बोल्नु; जथाभावी वा मनपर्दी गर्ने हुनु। to bully sb; to dominate sb; to brag; to behave insolently.

मतिङरा /mɨtɪŋərá/ – [ना. *n.*] माटाको ससानो डल्लो; गुलेलीबाट हान्नको लागि बनाइएको गुच्चा आकारको माटाको डल्लो; मटयाङ्ग्रो। a clay pellet shot from a catapult.

मतिचुर /mɨtɪtʃur, *ant.* **selselo/ –** [ना. *n.*] राम्रो र कडा खालको घरेलु रक्सि। strong, good quality home-made hard-liquor.

मतिया /tʃerdʒe/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**चुम्बा /tʃumba/**)

मत्किउ /mɨtkɪᵘ, *ant.* **mɨˈlju/ –** [वि. *adj.*] रुप, यौवन, शक्ति, सम्पन्नता आदिले मात्तिएको; मदमत्त। conceited; arrogant and reserved; bumptious; braggart because of their vigour, wealth, power, etc.

मत्युली /mɨtjulɪ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**चुम्बा /tʃumba/**)

मद्यु /mɨdju/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmd.*] ☞ (**इत्याउ /ɪtjaᵘ/**)

मनी /mɨnɪ/ – [संयो. *intj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**तानी /tanɪ/**)

मस्किन्य /mɨskɪnjə, *ant.* **bɪsɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] घाउ, खटिराको असर कम हुँदै जानु; निको हुँदै जानु। (of fester, boil, wound etc.) to heal up gradually.

मही /mɨɦɪ/ – [ना. *n.*] दही मथेर घिउ निकालिसकेपछि बाँकी रहने पिउनयोग्य झोल; मोही। whey.

म̤ँ₁ */tslv.* **mĩ̤**, *nblv.* **mṳs/ –** [ना. *n.*] उमेर चढेपछि पुरुषका माथिल्लो ओठमा उम्रने रोमपङ्क्ति; जुँघा। hair which a man grows above his upper lip; a moustache.

म̤ँ[२] /*tslv.* **mm̤̃**, *nblv.* **smu**/ – [ना. *n.*] प्रायः मांसाहारी जनावरको थुतुनाको आसपासमा उम्रने मोटा रौं; जुँगा। long stiff hairs that grow near the mouth of a cat, mouse, or a carnivorous; whiskers.

म̤ँ[३] /*tslv.* **mm̤̃**, *syn.* **mə̤ŋ**/ – [ना. *n.*] **१.** मदिरा, नसालु चिज, लागूपदार्थ आदिको सेवनबाट हुने प्रभाव; मादकता; मात। intoxication. **२.** धनमाल, शक्ति, यौवन आदिको तुजुक; घमण्ड; सेखी। arrogance; boasting; vanity.

म̤ँन्य /mm̤̃njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**१. बःङ्गिन्य /bɨŋgɪnjə/**)

मँलैःन्य /mə̃lə'ːnjə, *md.* **dʒuke**, **ardʒuke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जिउमा ओखती, मलम, तेल आदि घसेर मालिस गर्नु; मल्नु। to rub and press someone's body with regular repeated movements, in order to relax them or to reduce stiffness or pain in their joints or muscles; to massage. **२.** दीक्षित बनाउनु; ज्ञान र शिक्षाद्वारा पोख्त तुल्याउनु; अनुशासन र राम्रो अदबको अनुसरण गर्न लगाउनु। to educate or train sb; to make sb versed in sth; to discipline sb. **३.** छालालाई पिटेर, माडेर नाम्लो, झोला, ज्याकेट आदि बनाउनयोग्य बनाउनु; नरम पार्नु। to treat (tan) leather in order to make shoes, jackets, etc. from it; to make sth soft; to tan. **४.** खेतबारी मल्नको लागि गाई, भैंसी, भेडा, बाख्रा आदि जनारवरलाई राति त्यहाँ बाँध्नु वा छोड्नु। to keep (put) cattle in the field for their dung, especially at night.

मकरा /məkərá/ – [ना. *n.*] पुच्छरतिरको भागबाट झीनो तन्तु निकालेर जाल बनाई किरा, मौरी, झिंगा आदिलाई सो जालमा फसाएर खाने विषालु किरा; माकुरो। a small creature similar to an insect with eight thin legs which catches other insects in a web; a spider.

मकमकैःन्य /məkməkə'ːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै विकार वा रोगको कारण शरीरका अङ्गहरू असाध्यै दुख्नु; नसानसामा डहनु। (of body parts) to ache all over.

मकल्याउ /məkəljau, *ant.* **tʃaptʃapo/** – [वि. *adj.*] धुलो, माटो, मोसो आदि (खासगरी मुखमा) लागेको वा पोतिएको; धुलोमैलो आदि लागेको। (of body parts, especially face) smeared with dust, mud, soil, soot, etc.

मगर /məgər/ – [ना. *n.*] **१.** अठाह्र र बाह्र मगरात क्षेत्रमा बस्ने भोट-बर्मेली भाषिक समूहको एक प्रमुख जाति; विशेष गरी नेपालको पश्चिम एवम् मध्यपश्चिम क्षेत्रमा घना बस्ती भएको आफ्नै मातृभाषा र विशिष्ट संस्कृति भएको मगरातका पुराना आदिवासी समुदाय। one of the important tribes that speaks the Tibeto-Burman language and lives in mid western *Athār Magarāt* and western *Bāhra Magarāt* regions. **२.** बाह्र मगरात क्षेत्रमा बोलिने बाह्र मगरात मगर भाषा (मगर ढुट), अठाह्र मगरात क्षेत्रमा बोलिने अठाह्र मगरात मगर भाषा (मगर खाम/पाङ) र अठाह्र मगरात क्षेत्रकै डोल्पा जिल्लाको ताराकोटमा बोलिने मगर काइके यी तीनै प्रकारका भाषाहरूको साझा छाता नाम। a common name for the three *Magar* languages/dialects spoken in the *Bāhra Magarāt* region (*Magar Dhut*), *Athāra Magarāt* region (*Magar Khām/Pāng*) and in *Tārākot, Dolpa* (*Magar Kāike*). > **मगराँत**[१] **/məgərã̀t/**– विशेष गरी मगरजातिको खास बसोबास भएको तथा ती जातिको प्राचीन राज्यसमेत भएको

ऐतिहासिक क्षेत्र वा भूभाग; मगर राज्य। *Magar* State (*Magarānt*). > **मगराँत**[२]**–** लुम्बिनी अञ्चलको रिडी नदीभन्दा पश्चिम अठाह्र मगरात र पूर्व बाह्र मगरात क्षेत्रलाई भनिने नाम। a name for *Athāra Magarāt* region and the former *Bāhra Magarāt* region which lie beyond the river *Ridi* (Nepal).

मङरामल /məŋərɑməl/ – [ना. *n.*] जरो (कन्द) पिँधेर घाउमा लगाउँदा तुरुन्तै निको पार्ने एक वनस्पति। a wild herb used for curing a wound.

मङलाःता /mɑŋɑlɑːtɑ/ – [ना. *n.*] एक्कासि मानसिक सन्तुलन गुम्न जाने स्थिति; क्षणिक बेहोसी। the moment when someone faints temporarily; a fainting fit.

मङ्गाउनी /məŋgɑʷnɪ/ – [ना. *n.*] किनमेल गर्दा किन्नेले विक्रेताबाट सित्तैमा लिने वस्तुको सानोतिनो थप अंश; फाउ; थपुवा। gratis goods that you get while buying sth; extra goods.

मचैःन्य /mətʃəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बेस्सरी खानु, हसुर्नु; घिच्नु। to eat or drink a large amount of food very quickly; to wolf down; to guzzle. **२.** झगडा गर्न उत्साहित तुल्याउनु; उक्साउनु; उचाल्नु। to stir sb to quarrel; to provoke sb into doing sth.

मच्यात /mətʃjɑtə/ – [ना. *n.*] **१.** धन, बैंस आदिको उन्मादले व्यवहार, बोलीचाली आदिमा गरिने फुर्तीफार्ती; धाक; तडकभडक। boastfulness; arrogance; something that is done only to give a good impression, but is not sincere; show; pomposity. **२.** मात लागेर मन अनियन्त्रित भई चढेको उन्माद; उन्मत्तता; उनमत्त व्यवहार। uncontrolled and excited behaviour or emotion; frenzy.

मछ्या /mətʃʰjá/ – [क्रि.वि. *adv.*] आजको तेश्रो दिनमा; भोलिको पनि भोलि; झन् भोलि; पर्सि। the day after tomorrow.

मतलप /mətələp/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै कामकुरा प्रति दिइने खास चासो, ध्यान, वास्ता; सरोकार। attention paid to sth; care; concern. **२.** आफ्नो मात्र हित हुने गरी गरिने काम वा राखिने सोच; स्वार्थीपन; स्वार्थ। selfishness. > **मःतःलःपी /mɨtɨlɨpiː/–** [वि. *adj.*] आफ्नो हित मात्र सोच्ने; स्वार्थी। selfish.

मतेल /mətel/ – [ना. *n.*] गोबरसँग मिसाएर घरको भित्ता, भुइँ आदि लिपपोत गर्न उपयुक्त हुने मलिलो माटो। black clay mixed with cow dung, used to plaster walls, floors, etc.

मथ /mətʰə/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गोर /gor/**)

मथारिन्य /mətʰɑrɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैलाई नियम कानुन, अदब र अनुशासन आदिमा राम्ररी बाँधेर राख्नु; नियन्त्रणमा राख्नु; वशमा राख्नु। to discipline sb; to control sb by rules and regulations. **२.** परिपक्व, पोख्त तुल्याउनु। to make sb versed in sth. **३.** व्यवस्थित गरी मिलाएर राख्नु। to manage sth systematically.

मद /mədə/ – [ना. *n.*] घ्याङलाई वाष्पीकृत गरेर झोल निकालिएको मादक पेय; पिउँदा मात लाग्ने नसालु पदार्थ; मदिरा; रक्सी। liquor.

मदङ/mədəŋ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**मनम /mənəm/**)

मनम /*plv.* **mənəm**, *llv.* **munum**, *glv.* **mədəŋ/ –** [ना. *n.*] मसिनो हुने गरी पिँधिएको अन्न, गेडागुडी आदिको धुलो; पीठो। powder made from grain, used for making bread, porridge etc.; flour.

मन्चमन्च /məntʃə́məntʃə̀/ – [क्रि.वि. *adv.*]

आफ्नै धुनमा सरासर अगाडि बढ्ने वा गइरहने चालमा; सरासर। in the manner of going straight-away; without pausing or delaying.

मन्चैसिन्य /məntʃə'sɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] घन, मुड्ग्रो आदिले बेसरी जोडका साथ हान्न कस्सिनु। to be ready to hit sb/sth with a hammer, club, etc.

मन्छ्या /məntʃʰjɑ/ – [ना. *n.*] देवी-देवतालाई चढाउन सङ्कल्प गरिएको दोपाया-चौपाया; भाकल गरिएको पशुपक्षी। a sacrificial animal or bird. > **मन्छैन्य /məntʃʰə'njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बलि दिनुपूर्व सोको जिउमा पानी छर्किदिनु; पर्सनु। to sprinkle holy water on a sacrificial animal before sacrificing it.

मन्तर */llv.* **məntər,** *plv.* **mạ̃nɪ, mạ̃nɪdɑ/ –** [संयो. *conj.*] होइन भने; नभए; नत्र। if not; otherwise.

मन्दल /məndəl/ – [ना. *n.*] सर्वत्र भएको विजय; सबैलाई जित्ने काम वा अवस्था। a triumphant; victory; the situation when someone achieves a victory. ~**ज़्यान्य /zjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सबैको विजेता बन्नु; भएजति सबैलाई हायलकायल पार्नु; भएजतिलाई जित्नु। to become a victor; to defeat all.

मन्धाउनी */plv.* **məndʰɑᵘnɪ,** *hmlv.* **məndʰjɑnɪ/ –** [ना. *n.*] ठेकीभित्र हाली दही मथेर नौनी निकाल्न प्रयोग हुने साधन; मदानी। a churning stick used for churning curd in a wood vessel to extract butter. ☞ (**गुरी /gurɪ/**) *for picture.*

मन्धैन्य/məndʰə'njə/ –[स.क्रि.*v.t.*]डोरी,धागो आदिलाई आपसमा अल्झाउनु; जोल्टयाउनु। to entangle sth; to fasten sth (sth) (up). > **मन्धैसिन्य /məndʰə'sɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] दुई वा सोभन्दा धेरै डोरी वा धागोहरू आपसमा जोल्टिन पुग्नु;अल्झनु; लठारिनु। (of ropes, threads, etc.) to become entangled; to be tangled up.

मम्पल्यु /məmpəlju/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] लाम्चा पात भएको, झुप्प फल फल्ने, डाले घाँस; नारानपाती। a fodder plant with long leaves; Buddleia asiatica.

मयो /məjo/ – [ना. *n.*] जिउमा उठेको मासुको लुन्द्रो; फुकुन्डो; ऐंजेरु। a lump grown in the body.

मलै /mələ'/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] लोग्नेको भाइ। husband's younger brother.

मल्काबादी$_{१}$ /məlkɑbɑdɪ/ – [ना. *n.*] टाउको तलतिर र खुट्टा माथितिर भएर पछारिने गरी हुने दुर्घटना। when a person falls headlong.

मल्काबादी$_{२}$ – [ना. *n.*] ☞ (*plv.* **उद /udə/**)

मरा /mərɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**थगरा /tʰəgərɑ/**)

मर्जा/mərzɑ/–[ना.*n.*/से.भे.*slv.*] ☞ (**पुर्जुम्ती /purdʒumtiː**)

मर्म /mərmə/ – [ना. *n.*] **१.** चोटपटक लाग्दा साह्रै दुख्ने र ज्यानसमेत जाने सम्भावना हुने शरीरको कोमल एवं संवेदनशील अङ्ग; मर्मस्थल। delicate organs (such as testes, breasts, etc.) **२.** भित्री कुरो; गूढ अभिप्राय; गुप्ति कुरो; आन्तरिक रहस्य; भित्री आशय; केन्द्रीय भाव; तात्पर्य; रहस्य; भेद। the main idea; thrust; secrete; implied meaning; crux. **३.** मनमा परेको चोट; आन्तरिक वेदना; मर्का। mental suffering; agony; pain or trouble; anguish; grief.

मर्मैंन्य /mərmə'ːnjə, *syn.* **dɑ̃kɪnjə/ –**

[स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै कुराको प्राप्तिको चाहना राख्नु; चिताउनु; उद्देश्य बनाउनु; मनले ताक्नु। to wish for sth; to intend; to aim for sth. **२.** ठीक ठाउँमा लाग्ने बनाउन ताकेर हेर्नु; निशाना सोझ्याउनु; ताक्नु। to aim at sb/sth; to target sb/sth.

मर्‍याँ /mərjã(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** बुबाका मीतकी पत्नी; बुबाआमाकी मीतिनी; मीत आमा। one's father's *mit*'s wife; one's father's or mother's *mitini*. **२.** मीतकी आमा; मीतआमा। one's *mit*'s mother; *mit* mother.

मर्सिन्य /mərsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**खप्सिन्य /kʰəpsɪnjə/**)

मलाः */plv.* **mə́laʔ,** *nblv.* **mukulum/** – [ना. *n.*] धेरैवटा खुट्टा सेतो, कालो रङको शरीर, पहेंलो कडा खालको टाउको हुने, बोटबिरुवाको जरा, कन्द वा रुख खाएर बाँच्ने, एक किरा; काठ खाने खुम्लेकिरा। a type of insect with many legs that feeds on dry wood; a woodworm.

मल्काबादी /mə̀lkabadɪ/ – [ना. *n.*] **१.** टाउको मुनितिर र खुट्टा मास्तिर पारेर पल्टँदै अगाडि बढ्ने खेल वा काम; पल्टाइ। somersault. **२.** टाउको तलतिर र खुट्टा माथि भएर पछारिने गरी हुने दुर्घटना। an accident in which a person falls headlong.

मल्छाप्या /mətʃʰapjə/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गुङ्गुही /guŋguɦiː/**)

मल्ाम /mə̀lm̤/– [ना. *n.*] ☞ (**मुइ /mṳˈ/**)

मल्ास /mə̀lm̤s/ – [ना. *n.*] **१.** एक्कासि आँखा खोलेर हेर्ने काम; झुलुक्क। the moment when you see something or someone for a very short time; a glimpse. **२.** कुनै कुरा एक्कासि सम्झनपुग्ने अवस्था; मिथ्याभास; प्रतीत; भान। an illusion. **३.** कुनै वस्तु वा व्यक्तिलाई देखे झैं हुने अस्पष्ट आभास; हो कि, हो कि झैं लाग्ने सम्झना; झझल्को; झल्को; भान। dim/vague recollection of sb/sth.

मसः /məsʔ/ – [ना. *n.*] भाँडाको पिँधमा जमेको आगाको कालो टाटो, कस; मोसो। soot collected on the bottom of a pot.

मस्खादा /məskʰadá/ – [ना. *n.*] काठलाई जलाएर कोइला बनाउने खाल्डो वा ठाउँ। a charcoal kiln.

मसान /məsan/– [ना. *n.*] ☞ (**असान /əsan/**)

मस्त /məstə/ – [वि. *adj.*/तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**कुधु /kudʰu/**)

मस्कैःन्य /məskəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थ घुटुघुट पिउनु; घुट्काउनु। to drink continuously; to gulp down liquid. > **मस्मस /mə́smə̀s/**– [क्रि.वि. *adv.*] घुटुघुटु पिउने चालमा; घुटुघुटु। with a series of gulps.

मस्वा /məsṳwa/ – [ना. *n.*] सोचविचारै नगरी चलअचल सम्पत्ति मास्ने, खर्च गरेर सिध्याउने व्यक्ति; फजुल खर्ची; अपव्ययी। someone who spends a lot of money in a wasteful way; a spendthrift.

मस्ालो /məsṳlo/ – [वि. *adj.*] एकदम हल्केर मोटाएको; हस्म न भस्मसँग बढेको; राम्ररी हुर्कने-बढ्ने खालको। outgrown.

महजरी /məɦədʒərɪ/ – [ना. *n.*] मर्चा बनाउनको लागि प्रयोग गरिने कन्द। a herb used to make yeast.

महला */plv.* **məɦəlā,** *hmlv.* **mãta/** – [ना. *n.*] जोतेको बेला बाली-बिरुवा खान नसक्ने बनाउन गोरुलाई मुखमा लगाइदिइने मोहोला;

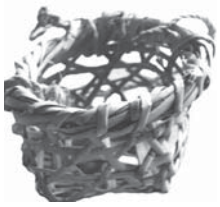
महला

मुखारी। a bamboo muzzle used for an ox while ploughing the field (to prevent them from grazing).

म̤ङ /mə̤ŋ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**म̤ँ̃ /mɨ̤̃/**)

म̤तवाल्या /mə̤təwalja/ – [वि. *adj., n.*] जाँड, रक्सी आदि मादक पदार्थ धेरै पिउने लत भएको; जँडयाहा; पियक्कड। having the habit of drinking large amounts of alcohol; drunk; drunkard.

म̤र */plv.* **mə̤r**, *syn.* **tomta**, *nblv.* **lwan/** – [ना. *n.*] फलाम आदि धातुको चिज बनाउने पुर्ख्यौली पेशा भएका एक जाति; विश्वकर्मा; लोहार; नकर्मी; कामी। a blacksmith.

माँ /mã, *syn.* **mãbʰjã/** – [निपा. *part.*] नकारात्मक वा अज्ञातभाव जनाउने शब्द; कुन्नि ! word used to express uncertainty or limit of your knowledge; 'I don't know' 'No idea!'

माँजैन्य /mãdʒəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] हो कि, हो कि जस्तो अस्पष्ट आभास हुनु; झझल्को, झल्को लाग्नु। (of memory) to come into your mind hazily; to occur vaguely.

माँता /mãta/ – [ना. *n.*] ☞ (**महला /məɦəla/**)

माँत्या /mãtja *ant.* **dʰodja/** – [ना. *n.*] मसिनो गरी कातेको वा बाटेको धागो। fine threads.

माँथ /mãtʰə/ – [ना. *n.*] ☞ (**गसाँका /gəsãka/**)

माँदʔ /mãdə̀ʔ/ – [ना. *n.*] नुनमसला आदि मिसाई बढी पानी हालेर पकाइएको गिलो भात; जाउलो; खोले। gruel.

माँदा /mãdā/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] भुङ्ग्रामा सेकेर बनाइएको रोटी; सुक्खा रोटी। roti cooked in the hearth.

माँःल /mãːlə/ – [ना. *n.*] पहाड र तराईको बीचनेर पर्ने न्यानो भूभाग। (of land) the plain between the hill and the Terai; inner Terai. > **माँलमधेस /mãːləmədʰes/**– गर्मी हुने भित्री मधेस। inner *Terai.* ~**सन /sən/**– हिउँदमा काटिने कमसल मानिने भेडाको ऊन; कम गुणस्तरको हुने हिउँदे ऊन। low quality wool shorn in winter.

म̤ाँ /mã̤/– [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**घाइ /gʰaˈ/**)

म̤ाङ्क /mə̤ŋkə/– [क्रि.वि. *adv.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**माʔक /maʔkə/**)

माइ/maˈ/– [ना.*n.*/ग.भे.*glv.*] ☞ (**घाइ/gʰaˈ/**)

माउली /maʷliː/ – [ना. *n.*] **१.** आमाबुबाको मामा-माइज्यू वा ससुरालीका पनि ससुरालीहरू। one's parents' maternal uncles or aunts; one's in-laws' in-laws. **२.** पत्नीका माइती one's wife's parents' house.

माए/mae/– [ना.*n.*/निभु.भे.*nblv.*] ☞ (**माघो /magʰo/**)

माʔक */tslv.* **maʔkə**, *llv.* **mə̤ŋkə**, *nblv.* **mam**, *mslv.* **mataˈ/** – [क्रि.वि. *adv.*] नाइँ, अहँ, होइन आदि नकारात्मकता जनाउने शब्द। word used to give a negative reply or statement; no.

माकल्याःमोकले /makəljáːmōkəlè/ – [ना. *n.*] (पीठो आदि) अलिअलि मुछमाछ पार्ने काम। an act of kneading flour lightly.

माखा /makʰa/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**कुधु /kudʰu/**)

मागिलो /magɪlo/ – [वि. *adj.*] छिटो-छरितो दौडन, हिँड्न वा कामकुरो आदि गर्न नसक्ने; जुम्सो; लोसो। (of people) unable to walk or run fast; slow; lazy; dull.

माघो */plv.* **magʰo**, *hmlv.* **magjo**, *nblv.*

mae/ – [ना. *n.*] आमाकी दिदी वा बुबाका दाजुकी पत्नीलाई सम्बोधन गरिने साइनो; ठूली आमा। word used to address one's mother's elder sister or father's elder brother's wife.

माङ्मो /maŋəmo/ – [वि. *adj.*] स्वाद नभएको; नराम्रो स्वादको; बेस्वादिलो; नमीठो; खल्लो। tasteless; insipid; bland.

माचाउ /matʃaᵘ, *ant.* **tʃaᵘ/ –** [वि. *adj.*] **१.** रुप, छाँटकाँट, अनुहार आदि राम्ररी नमिलेको; असुन्दर; अशोभनीय; असुहाउँदो; कुरुप। out of shape; unattractive; ugly. **२.** कम गुणस्तरको; कमसल; नराम्रो। of poor quality; bad.

माछाउ /matʃʰaᵘ, *ant.* **tʃʰaᵘ/ –** [वि. *adj.*] (खुकुरी, चक्कु, हँसिया आदि काट्ने धारिला चिज) धार नभएको; काट्न नसक्ने; नलाग्ने; बोधो; भुत्ते। (of weapons like khukuri, knife, etc.) blunt.

माथोमाथो /matʰo-matʰo/ – [क्रि.वि. *adv.*] हलुकासँग; मत्थर चालले; बिस्तारै; सुस्तसँग; सुस्तरी। lightly; gradually; slowly; swiftly.

माधुसिउ /madʰusɪᵘ/ – [वि. *adj.*] तर्क, वितर्क, वादविवाद, छलफल, प्रतिस्पर्धा आदि कुनैपनि कुरामा जित्न नसकिने; सामर्थ्यले नभ्याउने खालको। impossible to defeat in debate, argument or competition; invincible.

मान /man/ – [ना. *n.*] कसैलाई गरिने सम्मान, आदर, सत्कार; सुकर्मबाट प्राप्त हुने इज्जत; प्रतिष्ठा; सम्मान; महत्त्व; भाउ। respect; honour; value. > **मानिन्य /manɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] आदर वा मान गर्नु; प्रशंसा गर्नु; मान राख्नु। to admire, respect or honour sb.

मानकु /manəku/ – [ना. *n.*] टाउको कालो र जिउ खैरो हुने लोखर्के जस्तो तर सोभन्दा केही ठूलो जङ्गली जन्तु; मलसाँप्रो। a small animal with reddish brown fur and a long body, which can kill other small animals such as mice and birds for food; a weasel.

माना /maná/ – [ना. *n.*] **१.** बीस मुठी वा दुई मानाको वस्तुको परिमाण; दुई मानाको नापो। a measure of quantity that equals two *mānās*. **२.** बीस मुठी वा दुई माना अटाउने भाँडो। a container that can hold two *mānās* of grains or liquid.

मानिन्य /manɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] चाडपर्व वा कुनै जयन्ती, उत्सव आदि मनाउनु। to celebrate a festival; to commemorate a special day.

मानुङ /mauŋ/ – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**अर्ज़ा /ərza/**)

मान्दर्‍या /mandərja/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] तल र माथि भिरालो भई बीचमा केही सम्म परेको भूभाग। a plain low land between two hills; a small valley; a gorge; a dell.

मान्सिन्य /mansɪnjə, *ant.* **bəreːsɪnjə/ –** [ना. *n.*] (चेलीमाइती) जिस्किन र विवाह गर्न नमिल्ने साइनो पर्ने; दाजु-बहिनी, दिदी-भाइ, मामा-भाञ्जी आदि बीचको साइनो। the relatives who you cannot marry.

माबःनिउ */adj.* **mabɨnɪu**, *ant.* **bɨnɪᵘ** *n.* **nõ/ –** [प.भे. *plv.*] **१.** अशुभकर; भलो नहुने खालको; अनिष्टकारी; अमङ्गलकारी। ominous; portentous. > **माबःनिन्य¹ /mabɨnɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] अशुभ, अनिष्ट, अकल्याण वा कुभलो हुनु। (of sth unpleasant) to happen to sb; to befall. **२.** आनन्द नभएको; मन प्रसन्न नहुने। unhappy;

unable to feel excited or energetic about anything; down; dejected. > **माबःनिन्य**[२]**–** मानसिक वा भौतिक आनन्दबाट विमुख हुनु; मजा नआउनु; आनन्द नहुनु; सुखद अनुभूति नगर्नु। to be disoriented from worldly pleasure; to be unhappy; not to enjoy.

माबलाँ /mabəlã(ŋ)/ – [ना. *n.*] रातो रङ्को गुराँस; नेपालको राष्ट्रिय फूल मानिएको पुष्प। **विस्तृत** ☞ (**सोङ्गेरा**) red rhododendron (national flower of Nepal).

माम /mam/ – [क्रि.वि. *adv.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**माःक /maʔkə/**)

मामा /mamá/ – [ना. *n.*] **१.** आमाका भाइलाई भनिने साइनो; आमाका भाइ। word used to address one's mother's younger brother; mother's younger brother; maternal uncle; *māmā*. **२.** (फुपूकी छोरीले) मामाको छोरालाई भनिने साइनो। word used by the *phupu's* daughter to address her *māmā's* son. (Phupu is one's father' sister. *māmā* is one's mother's brother.) **३.** (छोरी मान्छेको तर्फबाट) भाउज्यू वा नन्दका दाइ, भाइलाई भनिने साइनो। word used by a woman to address her brother's wife's or brother's younger sister's brother.

मामारुमरुम /mamá (nɪ) rṵmrum/ – [ना. *n.*] रिसाएको बेला अरूले नबुझ्ने गरी बोलिने अस्पष्ट बोली। quiet words that are spoken when you are angry; a mutter.

मार /mar/ – [ना. *n.*] बली दिन/हत्या गर्न राखिएको जनावर। an animal ready to be butchered/sacrificed.

मारुम */plv.* **marum**, *hmlv.* **rumdʒa**, *nblv.* **rundʒa/ –** [ना. *n.*] **१.** (आफूभन्दा बढी उमेरकी) मामाकी छोरी; दाजुकी पत्नी; भाउज्यू; भाउजु। one's elder brother's wife; your maternal uncle's (mother's younger brother's) daughter who is elder to you. **२.** पत्नीको दिदी; जेठी सासू। one's wife's elder sister; sister-in-law.

मार्स्या /marsja/ – [ना. *n.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**नार्चा /nartʃa/**)

मालँ /malĩ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**पूःल /puːl/**)

माःल /maːl/ – [ना. *n.*] छेलो खेलमा जितेको व्यक्ति; छेलो खेलको विजेता। a winner in shot put.

मालवा /maləwa/ – [ना. *n.*] वनमा बस्ने परेवा जातको जङ्गली पक्षी; मलेवा। a wild pigeon.

माला[१] **/malā/ –** [ना. *n.*] माछा, चराचुरुङ्गी आदिलाई पासोमा पार्न प्रयोग हुने घोडा, गाई आदिको पुच्छरको मोटो रौं; अल्झो; पासो। a device for catching small animals and birds, usually with a rope or wire which tightens around the animal; a snare.

माला[२]**–**[ना.*n.*/प.भे.*plv.*]☞(**चर्न्या/tʃərrja/**)

मालागिउ तान्य /malagɪᵘ tanjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूले गरिरहेको कामकुरामा आफू जान्ने कहलिएर लागिपर्नु; बाठो भएर कुनै काममा अघि सर्नु; हस्तक्षेपपूर्ण अग्रसरता देखाउनु। to interfere in other's work in order to prove oneself skilful, learned, trained though they are not so.

मालाःमुलु /malá:mulù/ – [ना. *n.*] सुतेको वा बसेको अवस्थाबाट टाउको उठाएर यताउता हेर्ने काम; छिनछिनमा ब्युँझेर सतर्क रहने स्थिति। (while you are lying on bed or sitting) an act of cocking your head

to different sides in order to observe the things happening around, or the situation when you frequently wake up because you are alerted by sth.

मालिमाँथा /malımãtʰa/ – [क्रि.वि. *adv.*] बडो मिहिनेत र मुस्किलका साथ; कठिन सङ्घर्ष र प्रयासपश्चात्; धौधौले; मुस्किलले। with much difficulty; finally; after many efforts; after a last-ditch attempt; hardly.

माले /male, *ant.* **lızja/ –** [वि. *adj.*] **१.** "छ" क्रियाको निषेधार्थक वर्तमानकालिक एक वचनवाचक शब्द; छैन। negation of the singular present form of the existential verb, meaning 'is not', does not' (e.g. He is not a teacher. I don't have money.). **२.** प्राण त्याग गऱ्यो, मृत्यु भयो आदि भाव बुझाउने शब्द। used in the sense of 'he/she died.'

मासन /masənə/ – [निपा. *part.* /प.भे. *plv.*] ☞ (**माँ /mã/**)

मासि़न्य /ması̣njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] धन, सम्पत्ति स्वाहा पार्नु; मासेर, बेचेर वा फजुल खर्च गरी सम्पत्ति उडाउनु; मास्नु। to squander all property; to waste money.

मास्क्वाःत /maskwaːtə/ – [ना. *n.*] अशुभ दिनको रूपमा मानिने कुनै पनि महिनाको आठौं दिन; ८ गते। 8th day of the month, which is regarded as a bad omen.

माहा /maɦa/ – [ना. *n.* /प.भे. *plv.*] ☞ (**अत्कल /ətkəl/**)

माहोल्या /maɦolja, *ant.* **tʃʰjaʔ/ –** [ना. *n.*] **१.** धेरै मानिसको सङ्ख्या; धेरै जना। a large number of people. **२.** [वि. *adj.*] (चिज) सङ्ख्यात्मक रूपले ज्यादा, धेरैवटा। (of things) many.

मा़ती /ma̤tı/ – [क्रि.वि. *adv.*] जस्ताको तस्तै; जस्तो छ त्यस्तै; जस्तो; जस्तै। exactly the same; as though, in the same way as sb/sth: like.

मा़न /ma̤n/ – [ना. *n.*] प्राप्त उपलब्धि (चिज) देखेर कसैले डाह गर्दा सोको मूल्य, मात्रा, गुणस्तर आदि घटेर, मासिएर वा नासिएर जाने भनिएको विश्वास; चोख्यान। a common belief that if someone praises your possession or wealth like cattle, crop, etc. they will be prey to deterioration or degradation .

मा़नी /plv. ma̤nı, *llv.* **məntər**, *hmlv.* **maken/ –** [संयो. *post.*] होइन भने; त्यसो नभएको भए; अन्यथा; नत्र। if not; if that was not the case; otherwise.

मा़न्य[1] /ma̤njə, *ant.* **dəˈːnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] कतै राखिएको वा रहेको चिज नदेखिने भई वेपत्ता हुनु; फेला नपर्ने हुनु; गुम्नु; हराउनु। to disappear; to get lost.

मा़न्य[2] /ma̤njə, *ant.* **tʰəːrəˈnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] ठाउँ वा बाटो ठम्याउन नसक्ने हुनु; टुङ्गो बिर्सनु; भुल्नु; हराउनु। to forget. **३.** आयु सकिनु; स्वर्गवास हुनु; मर्नु; मृत्यु हुनु; बित्नु। to die; to pass away.

मा़स /ma̤s *syn.* **tʰiː/ –** [ना. *n.*] तिल, तोरी आदि पेलेर निकालिएको तत्त्व; तेल। a smooth thick liquid that is made from plants; cooking oil.

मिँ /plv. mĩ(ŋ), *slv.* **ru/ –** [ना. *n.*] **१.** चेतना र बुद्धिको दृष्टिले पृथ्वीको सर्वश्रेष्ठ एवम् जीवविज्ञान अनुसार होमोस्यापियन्स वर्गमा पर्ने प्राणी; मान्छे; मनुष्य; मानिस; मानव। human being; man. **२.** प्रथम पुरुषमा जोडिएर आफ्नो अधिकारभित्रको 'आफ्नो, को' अर्थ बुझाउने प्रत्यय; आफ्नो। (*e.g.* डाँ+मिँ = आफू एक जनाको अधिकार भित्रको; म एक जनाको;

मेरो। गिन+मिँ = (गिन'मीँ) मेरोको द्विवचन; हामी दुई जनाको। गे+मिँ = (गे'मीँ) मेरो शब्दको बहुवचन; हामीहरूका; हाम्रो।) plural form of 'my'; belonging to us; connected with us; our.

मिची /*plv.* **mɪtʃɪ**, *hmlv.* **sɪntʃiː**/ – [ना. *n.*] पहाडी भेगमा पाइने सल्लो जातको सुगन्धी वृक्ष; क्यान्सरको उपचारमा पातको प्रशोधन गरी "टेक्सस" नाम दिई प्रयोगमा ल्याइएको एक गुणकारी वनस्पति; लोठ सल्ला। yew; pine; cedar.

मितहःनी /**mɪtɨːnɪ**/ – [क्रि.वि. *adv.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**मिनी** /**mɪniː**/)

मितीक दान्य /**mɪtiːk dɑnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** झुपुक्क निदाउन पुग्नु; निदाउनु। to be fast asleep. **२.** थोरै समयको लागि निदाउनु। to sleep for a short time; to nap; to snooze.

मिदुर /**mɪdur**/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**धुली** /**dʰuliː**/)

मिन /**mɪn**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै खास विषय, वस्तु, जाति, ठाउँ वा व्यक्ति आदिलाई चिनाउने वा पहिचान दिने शब्द; नाउँ; संज्ञा; नाम। a naming word; name. **२.** राम्रो कार्य गरेबापत प्राप्त हुने सुनाम; व्यक्तिको प्रसिद्धि; ख्याति; कीर्ति। reputation that someone has; name; fame; glory.

मिनी /**mɪniː**, *syn.* **mɪtɨːnɪ**, *ant.* **runɪ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिज वा ठाउँको तल्लो भागबाट; तलतिरबाट। from below.

मिन्सिन्य /**mɪnsɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** गुण, आकार आदि बदलिएरअर्को रूपमा रुपान्तरित हुनु; बदलिनु। to be changed completely; to be transformed. **२.** रोगले गम्भीर रुप लिनु; गम्भीर रोग लाग्नु। (of disease) to be chronic; to be serious.

मिर्क्या खोराःसन /**mɪrkjɑ kʰorɑːsən**/ – [ना. *n.*] ज्यादै पिरो हुने सानो खालको खुर्सानी; जिरे खुर्सानी। a type of very small hot-chilli.

मिल̰ाक /**mɪlɑ̰k**/ – [ना. *n.*] पलभरमा आएर बन्द हुने प्रकाश; झिलिक्क निस्केको उज्यालो। a sudden bright light that shines for a moment and then disappears; a flash of light.

मिसरा /**mɪsərɑ**/ – [ना. *n.*] माघे संक्रान्तिको दिन चेलीलाई पुज्दा दिइने (फलफूल, दक्षिणा आदि) कोशेली। some gift or present of fruits, cash, food, etc. given to one's daughters, sisters, etc. on the auspicious occasion of *Māghe Sankrānti*; that falls around mid-January.

मिस्न्य /**mɪsnjə**, *ant.* **bəkʰernjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अर्काको बगाल वा समूहमा हेलमेल हुनु, गरिनु; मिल्नु। to get mixed up with a group/herd.

मि̰कुइँ /**mḭkũ˥**/ – [ना. *n.*] आगो बाल्दा सोबाट निस्कने धुवाँ। smoke.

मि̰सुइँ /*plv.* **mḭsũ˥**, *hmlv.* **mɪsmũ˥**/ – [ना. *n.*] चुह्लोमा झोसिएको बल्दो काठ; बल्दै गरेको दाउरो वा ठुटो; अगुल्टो। a piece of burning wood; firebrand. ☞ (**१, २ धुम्न्य** /**dʰumnjə**/, **४. स्याँन्य** /**sjɑ̃(ŋ)njə**/)

मि̰ँन्य /*plv.* **mḭ̃(ŋ)njə**, *ant.* **dʰɑ̃tɪnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (काँचो खाद्य) आवश्यक राप वा तापले पाकेर पच्ने हुनु; पाक पुग्नु; पाक्नु। (of food) to be prepared by boiling, baking, frying; to cook. **२.** फलको रस स्वादिष्ट हुनु; फलफूल पाकेर खानलायकको हुनु। (of fruits) to become ripe; to ripen. **३.** घाउ, खटिरो आदिमा पिप जम्मा हुनु;

पिप जम्नु; घाउमा पिप भरिनु। (of a wound or cut) to fester. **४.** रौं सेता बन्नु; अवधि पूरा हुनु। (of hair) to become grey; to grey; to reach ripe old age. **५.** उमेर, योग्यता, बुद्धि आदिले परिपक्व हुनु; उमेर छिप्पिनु; पाको हुनु। to become fully grown or to develop emotionally and start to behave like a sensible adult; to mature. **६.** ज्याला, तलब, पारिश्रमिक मिल्ने हुनु; ज्याला पकाउनु। to be in a situation to receive one's wages.

मी /*plv.* **mí** > *nblv. & hmlv.* **rmí**, *md.* **(mɪ)mɪk/** – [ना. *n.*] **१.** दृश्यद्वारा रुप, रङ; आकार, प्रकार आदिको ज्ञान गर्ने शरीरको अङ्ग; बाहिरी जगत्लाई हेर्ने इन्द्रिय; नयन; आँखा। (of parts of body) eye. **२.** उखु, बाँस, निगाला आदिको जोर्ती; जोर्नीनेरको गाँठो; आँख्लो; आँखो। a place on the stem of a plant from which a branch or leaf grows; a node. **२.** वनस्पतिको हाँगा, पात पलाउने भाग; खण्ड-खण्ड परी जोडिएको देखिने ऊखु, मकै, बाँस जस्ता वनस्पतिको जोर्नी; आँखा। a place on the stem of a plant such as sugar cane, maize, bamboo from which a branch or a leaf grows; a node; a knot. ~**भीःन्य /dʒíːnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] चम्किलो प्रकाशले आँखा तिर्मिराउनु। to be dazzled by the strong light. ~**तूःन्य /tŭnjə/–** अर्काले गरेको उन्नति, प्रगति आदि देखेर डाह, इर्ष्या गर्नु। to envy (of sb); to envy (at/of sth); to be jealous of (sb/sth). > **मीःमल /míːməl/–** एकपटक देखिसकेको व्यक्ति, वस्तु वा कुनै चिजलाई पुनः देख्दा चिन्न वा ठम्याउनसक्ने स्मरणशक्ति; ठम्याइ; चिनाइ। ability to recognise sb/sth that you have seen before; the act of remembering who sb is when you see them, or of identifying what sth is; recognition. > **मीःमल लेउ /míːməl leᵘ/–** [वि. *adj.*] एकपटक देखेको चिज वा ठाउँ फेरिफेरि देख्दा नभुल्ने; ठम्याउनसक्ने। able to recognise sb/sth. > **मीःर /míːrə/–** [ना. *n.*] सुतेको बेलामा मन र शरीरले लिने विश्राम; शारीरिक अवचेतनाको विश्रान्ति; निद्रा; निदाइ। the resting state in which the body is not active and the mind is unconscious; sleep. > **मीःर गःरःँन्य /míːrə gɨrɨ̃njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] निद्राबाट ब्युँझनु; निद्रा पुग्नु; निद्राले छोड्नु। to stop sleeping; to wake up. > **मीःलाँ /míːlɨ̃/–** [ना. *n.*] आँखाको गेडी; आँखाको भित्री डल्लो। eyeball. > **मीःलङ्ग्या /míːləŋgjɑ/–** [वि. *adj.*] ठूला र असुहाउँदा आँखा भएको; आँखे। (of eyes) bulging. > **मीःसिलीःव /míːsɪlĭːwə/–** [वि. *adj.*] आँखाको गेडी ससाना भएको; स्वाभाविक भन्दा साना आँखा भएको। having small eyes/eyeballs.

मीःकुँ /míːkũ/ – [ना. *n.*] थोरैले सन्तुष्ट नहुने प्रवृत्ति; लालच; लिप्सा; लोलुपता; लोभीपना; लोभ। greediness; temptation; rapaciousness; greed.

मीःकुँवै /míːkũwə̤ˈ/ – [ना. *n.*] थोरै उपलब्धिले तृप्त नहुने स्वभाव; अधिक प्रलोभन; महत्त्वाकाङ्क्षा। an excessive desire for sth; craving; a temptation; an ambition.

मीःघुम /*plv.* **míːgʰum**, *glv.* **mɪsjɑŋ/ –** [ना. *n.*] आँखामाथिको डिलमा उम्रने रौंको रेखा; आँखीभौं। a line of short hairs above each eye in humans; eyebrow.

मीःजों /míːdʒõ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**जुँका /dʒũkɑ/**)

मीःचिकलाम /míːtʃɪkəlɑm/ – [ना. *n.*] आँखा झिमिक्क गर्दाको थोरै अवधि वा समय; पलभर;

पल। blink; wink.

मीःर चोरोङ्गो सिउ /míːrə tʃoróŋgo sɪᵘ, *syn.* míːrə bɨrɨː sɪᵘ/ – [वि. *adj.*] यात्राको क्रममा लामो दुरी, उकालो बाटोका असजिलो अवस्था देखेर मनले हार खाएको; थकाइ, कमजोरी आदिले यात्रा गर्न वा कठिन काम गर्न आलस्य जागेको; कामकाजको थुप्रो देखेर सो गर्न साह्रै अल्छी लागेको; जोश जाँगर घटेको। feeling very tired or exhausted to continue a journey or to do a hard work.

मीःफर्लप /míːfərləp/ – [ना. *n.*] आँखाको गेडीलाई ढाक्ने ढकनी। either of two pieces of skin which can close over each eyes; an eyelid.

मीःस्या /míːsjɑ, *hmlv.* míːsjɑm/ – [ना. *n.*] आँखाको ढकनीको डिलमा उम्रने रौं; परेला। any of the short hairs which grow along the edges of the eye; an eyelash.

मुँधा /mũdʰɑ/ – [ना. *n.*] हाँगाबिँगा छिमलिएको काठको ठूलो गिँड; मुढो। a thick piece of wood that is cut from or has fallen from a tree; a log.

मुँध्याल्नी /mũdʰjɑlnɪ/ – [ना. *n.*] नवविवाहित दुलहीसँगसँगै आउने जाने केटी पक्षकी आइमाई। a woman who accompanies a bride to a bridegroom's house; a bride maid.

मुँस्या */nblv.* **mũsjɑ**, *plv.* **bʰɔ̃ˈsɑ/** – [ना. *n.*] दूध, दही र मासुको निमित्त पालिने घरपालुवा जनावर; भैंसी। a large animal of the cattle family, with long curved horns; a buffalo.

मुइँ /mũˈ, *syn.* **mun/** – [ना. *n.*] **१.** शरीरमा हुने मधुर उष्णताको सुहाउँदो तातोपन; न्यानोपन। (of body temperature) the state or quality of being warm, rather than hot or cold; warmth. **२.** कसैले खराब/गलत काम गरेको हो कि भनेर गरिने आशङ्का; मिथ्या आरोप। a doubt; an allegation. **३.** कसैले खराब काम गरेबापत उसलाई लगाइने दोष, बात वा फरेब; अभियोग; आरोप। a blame (for sth); an allegation. > **मुइँन्य¹ /mũˈnjə/**, *ant.* **भ्युँन्य /zʰjũnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] सुहाउँदो तातो हुनु; अनुकूल तापक्रम पुग्नु; न्यानो हुनु। to be warm. > **मुइँन्य² /mũˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई दोषी हो कि भनेर अनुमान लाउनु; कसैमाथि शङ्का लाग्नु, गर्नु। to suspect sb (of sth/of doing sth). > **मुइँव /mũˈwə**, *md.* **dʒɑltʃə/**, *ant.* **भ्युँव /zʰjũwə/**– [वि. *adj.*] शरीरले ठिक्क मान्ने सुहाउँदो तातो; न्यानोपनको अनुभव वा आनन्द महसुस गरिएको; न्यानो। at a fairly high temperature in a way that is pleasant, rather than being hot or cold; warm. > **मुइँसिन्य¹ /mũˈsɪnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] जाडोले कठ्याङ्ग्रिँदा आगा वा तातो चिजको छेउमा बसेर शरीरलाई तताउनु; न्यानो पार्नु; आगो ताप्नु। to warm yourself by the fire. > **मुइँसिन्य²**– जाडोमा घाम वा आगाको रापमा आफूलाई सेकाउनु; घाममा बस्नु; घाम ताप्नु। to bask in the sun.

मुकुलुम /mukulum/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**मला /məlɑ/**)

मुडुरी /muŋuriː/ – [ना. *n.*] कपडा आदि धुँदा पिट्न प्रयोग हुने काठ; मुड्ग्रो। a club used to wash clothes, etc.

मुछिन्य /mutʃʰɪnjə, *syn.* **mokoleːnjə, mokoləˈnjə**, *md.* **dʒʰjoke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** फुको वस्तुमा पानी राखेर मोल्नु; रोटी आदि बनाउनको लागि पानी र पीठो फतलेर सरोबर पार्नु; गिजोल्नु; मुछ्नु। to press something especially a mixture for making bread, etc. firmly and

repeatedly which the hands and fingers; to knead. **२.** कुनै दोष वा अपराधमा आरोप, बात लगाउनु; कुनै दोष वा अपराधमा संलग्न रहेको भनी किटान गर्नु; आरोपित तुल्याउनु; अपराधमा मुछ्नु। to blame sb (for sth); to allege sb; to accuse sb (of sth); to charge sb (with sth).

मुत्का /mutkə́/ – [ना. *n.*] कसेर पारेको मुठी; मुड्की; मुक्का। a hand with the fingers and thumb held tightly in; a fist. > **मुत्कैःन्य /mutkəˈːnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] मुड्कीले हान्नु; मुड्क्याउनु। to punch sb/sth.

मुथा /mutʰà/ – [ना. *n.*] **१.** घाँस, पराल, मकैको नल आदिको ठूलो बिटो; मुठो; भारी। a large sheaf; a bundle (of grass, corn, etc.) **२.** समय-समयमा आवश्यक पर्दा काम लिने शर्तमा (खास गरी कामी वा दमाईलाई) वार्षिक रूपले एकमुष्ट दिइने अन्न; त्यसरी अन्न दिने चलन; बाली। the total amount of grain given to the people (esp. the tailors; smiths) on the condition that they work for you for one year; such practice.

मुथाः /mutʰá/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**मुत्का /mutkɑ/**)

मुथू/mutʰʊ́/ – [वि. *adj.*] **१.** धामी-झाँक्रीसम्बन्धी कुनै ज्ञान नभएको; टुनामुना र तन्त्रमन्त्रको बारेमा अनभिज्ञ। having no knowledge of black magic or witchcraft. **२.** अति सामान्य; अल्पज्ञानी। very general; having little knowledge.

मुधुस /mudʰus/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**खातʔ /kʰɑtʔ/**)

मुन /mun/ – [ना. *n.* / कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**रीः /riː/**)

मुनैं /munə̃ˈ/ – [ना. *n.*] **१.** भेडा, बाख्राको ऊन काट्ने/कत्रिने काम; ऊन कटाइ। an act of shearing sheep and goats. **२.** भेडाको ऊन काट्दा मनाइने उत्सव। a festival celebrated while shearing sheep; a shearing festival.

मुन्दुक्या /mundukjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** राती वा अँध्यारोमा आँखा देख्न नसक्ने रोग; रतन्धो। night blindness. **२.** राती वा अँध्यारो हुँदा देख्न नसक्ने व्यक्ति; रतन्धो। a person suffering from this disease.

मुन्दुरु /munduru/ – [ना. *n.*] धामी, झाँक्रीद्वारा उपचाररत् बिरामी; मधौररु। a patient being treated by a shaman or witch doctor; a shaman's patient.

मुन्दुल्या /mundulja/ – [वि. *adj.*] **१.** गहनागुरिया फुकालेको वा नलगाएको; नाक-कानमा फुली, मुन्द्री, बुलाकी र यार्लिङ आदि क्यै नभएको वा नलगाएको; बुच्चो। (of nose, ears) without any jewellery; bare (especially of a woman). **२.** नाक, कान, टाउको, पुच्छर, हातका औंलाहरूमध्ये कुनै अङ्ग नभएको, झरेको; शरीरको कुनै अङ्ग नभएको; अङ्गभङ्ग भएको। maimed; mutilated.

मुमी /mumɪ/ – [ना. *n.*] मगर गुरुङ महिलाहरूले गुन्युको रूपमा प्रयोग गर्ने ससाना थोप्ले बुट्टा भएको सुतिको छिपुवा कपडा; छिट। chintz.

मुरचाँदी/*plv.* **murtʃãdɪ**, *glv.* **murtʃɑndɑ/ –** [ना. *n.*] योनीको मास्तिर पर्ने हड्डी भाग; योनीको डिल; भगोष्ठ; फारा। pubic bone; folds on the outside of the female sex organs; labia.

मुरिन्य /murɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] मादल, दमाहा आदिमा छाला राख्नु; मोर्नु वा फेर्नु; माटाको घैंटालाई नफुटोस् भनी सुरक्षार्थ आवरण राख्नु; सुरक्षित पार्न कुनै चिज वा छालाको आवरण हाल्नु; बेर्नु; मोर्नु। to overlay a madal,

drum with skin; to cover an earthen pot with skin for protection; to overlay sth (with sth).

मुर्क्याप्न्य /murkjapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बिस्तारै चपाउँदै खाने गर्नु; मन नलागी-नलागी चपाउनु। to chew sth slowly and unwillingly.

मुर्ख /murkʰə/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ **(जबर /dʒəbər/)**

मुर्दी */plv.* **murdiː**, *slv.* **um/ –** [ना. *n.*] लहरामा फल्ने डल्लो भई तलतिर फुकेको हुने तुम्बा जातको एक प्रकारको फल; डल्ले लौको; चिण्डो। a round gourd.

मुर्दी

मुर्मुरैःन्य /murmurəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] रिसाएको बेला प्रष्ट रूपले नसुनिने गरी एक्लै वा एक्सरो रूपले बोलिरहनु; अस्पष्ट आवाजमा बोल्नु; गुनगुनाउनु। to mutter; to grumble.

मुलिन्य /mulɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (कुनै चिजको) मूल्य निर्धारण गर्नु; मोल तोक्नु; दरभाउ निश्चित गर्नु। to fix or estimate the price of things to be sold or purchased. **२.** आफ्नो जनावरले अर्काको नष्ट गरेको बालीनालीको क्षतिपूर्ति भर्नको लागि मूल्याङ्कन गर्नु। to estimate the recompense for the loss of crops that your cattle have caused.

मुलू /mulʊ/ – [ना. *n.*] पलभरको हेराइ; क्षणिक दृष्टि। a quick look; a glance.

मुल्का /mulkɑ/ – [ना. *n.*] **१.** दन्केको आगाको ठूलो र मोटो ज्वाला; दन्केको ठूलो लप्को; मुस्लो। flame; a tongue of flame. **२.** उर्लेर जोडका साथ बगेको पानीको बहाव; उर्लंदो नदी; खोलो; बाढी। the river in flood; flood.

मुइ[१] */plv.* **mṳˈ**, *glv.* **mun**, *hmlv.* **rumuɪ/ –** [ना. *n.*] मृतकको मृत्युसंस्कार गर्न शवलाई मसानघाटमा लिएर जाने काम; शवलाई घरबाट घाटसम्म पुऱ्याउँदा गरिने शवयात्रा; मलाम। an act of taking a dead body for burial or cremation; a funeral procession.

मुइ[२] **–** [ना. *n.*] **१.** कसैको क्षमतामाथि विश्वास नलागेर होच्याएर भनिने शब्द। word used to insult someone showing your doubts about their ability to do sth. **२.** यौवनावस्थामा चेहरामा निस्कने ससानो खिलयुक्त खटिरो; डन्डीफोर। pimples; acne.

मुइ[३] **–** [ना. *n.*] धनुमा राखेर ताँदोले लक्ष्यतिर हुत्याउन घुसाइएको (काँड बाहेकको) लामो चिज। a thin stick to which an arrow head is fixed. ☞ (**कोथोल्या? /kotʰoljɑʔ/**) *for picture.*

मुइन्य[१] **/mṳˈnjə**, *md.* **mṳʈke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] ओठको बीचबाट वेगकासाथ सास छाड्नु; फुक्नु। to send out air from your mouth; to blow.

मुइन्य[२] **/mṳˈnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तन्त्रमन्त्र पढेर बिरामीलाई झारफुक गर्नु। to exorcise. **२.** आफ्नो प्रभावमा पार्न कसैलाई फकाइ फुलाइ गर्नु; कानेखुसी गर्नु। to beguile sb (into doing sth); to tempt sb (into doing sth); to whisper. **३.** कुनै काम गरेजस्तो स्वाङ पार्नु। to pretend doing sth.

मुइपो */plv.* **muˈpó**, *slv.* **dʒəŋ/ –** मुर्दा जलाउने, गाड्ने ठाउँ; मसानघाट; चिहानघाट। a grave; a graveyard; a burial ground; a cemetery; a cremation ground.

मुथा

मुथा /mṳtʰɑ/ – [ना. *n.*] खानेकुरा पकाउन, आगो बाल्न, ताप्न र

बाहान बसाल्न बनाइएको ठाउँ; चुह्रो; चुलो। a fireplace; a hearth. ~**पोः /pó/–** भान्सा खण्ड; भान्सा कोठा। a room where food is kept prepared and cooked; a kitchen.

मुन्य /mu̱njə, *syn.* **ɦıpnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पुनः उपयोग गर्न नमिल्ने गरी आगोले नष्ट पार्नु; खरानी पार्नु; ढडाउनु। to burn sth; to turn sth to ashes. **२.** मुर्दा पोल्नु; शवदहन गर्नु; जलाउनु। to burn a dead person's body, usually as part of a funeral ceremony; to cremate.

मुर /mu̱r/ – [ना. *n.*] **१.** खाद्यपदार्थमा मिसिएको घ्यू, तेल आदिको मिठास; चिल्लो पदार्थमा पाइने मीठो स्वाद। flavour or taste of fat or oily food. **२.** भुटिएको अन्न वा गेडागुडी। fried or roasted grains or beans. ~**मनम /mənəm/–** भुटिएको अन्नलाई पिँधेर बनाएको पीठो; सातु। flour from such grains or beans.

मुल /mu̱l, *mḍ.* **(mı)tʃʰɑm/ –** [ना. *n.*] जिउमा उम्रने मिहिन रौं; भुल्ला; रोम; भुवा। the hair that covers the bodies of some animal; fur. ~**झिगरिमो /zʰıgɨrımo/–** [वि. *adj.*] रोमाञ्चकारी; कम्पित गराउने। thrilling; hair-raising.

मुस /*plv.* mu̱s, *glv.* **musjaŋ/ –** [ना. *n.*] **१.** जनेन्द्रीय वरिपरिको रौं; जाँठा। pubic hair. **२.** ☞ (**मु̱ँ /mũ̱/**)

मूसुरी /mʊsurı/ – [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**जबर /dʒəbər/**)

मेंधैन्य /mẽdʰə'ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] एक चिजलाई अर्को चिजसँग तौल, रुप, गुण, स्वभाव, मूल्य वा कुनै लक्षणसँग तुलना गर्नु; भिडाएर हेर्नु; दाँज्नु। to compare.

मे̱ं/mẽ̱(ŋ)/– [ना. *n.*] बल्दा रापर तापदिने, ज्वाला मास्तिर उठ्ने धुवाँदार प्रकाशक अग्नितत्त्व; आगो। fire. ~**दान्य /dɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] दन्काउनु; आगो बाल्नु। to light fire; to put a match to sth; to make/build a fire; to set fire to sth. ~**लैःन्य /lə'ːnjə/–** कतै आगो सल्कने बनाउनु; आगो पार्नु; सल्काउनु; बाल्नु। to light fire. ~**सल्कैःन्य /səlkə'ːnjə/–** काठ, दाउरा, इन्धन आदिलाई आगाको सम्पर्क गराई बल्ने तुल्याउनु; सल्काउनु। to make sth start to burn. ~**सै̱न्य /sə̱'njə/–** बलिरहेको आग ालाई नबल्ने पार्नु; निभाउनु। to extinguish fire; to put out fire.

मेक /mekə/ – [नायो. *post.*] आफू रहेको स्थानभन्दा तलतिर; फेदमा; तल। below.

मेकसै /mekəsə'/ – [क्रि.वि. *adv.*] अलिकति तलतिर; केही तल। further down.

मेदा /medɑ/ – [क्रि.वि. *adv.* / तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**जीःदा /dʒiːdɑ/**)

मेफताउ/mefətɑᵘ, *syn.* **meptu/ –** [वि. *adj.*] कुनै निश्चित चिजको तलतिर पर्ने; तल्तिरको; तल्लो; पुछारको; तलको। positioned below one or more similar things, or of the bottom part of something; lower.

मेःमा */plv.* **mèːmɑ**, *nblv.* **səlımɑ**, *ant.* **kʰepɑ/ –** [ना. *n.*] नारीजाति; स्वास्नीमान्छे; स्त्री; आइमाई; महिला। a woman; a female; lady. > **मेःमाज़ा /mèːmɑzɑ/–** स्त्री सन्तान; छोरी; पुत्री। a daughter.

मेल /melə, *ant.* **rolə**, *mḍ.* **mɑ̱k** > **mɑ̱kɑŋ/ –** [नायो. *post.*] आफू रहेकोभन्दा वा कुनै चिजको तलको ठाउँमा; तल। at or to a lower level or position than sb/sth; below.

मेला /melɑ/ – [ना. *n.*] **१.** खेती-किसान आदिमा मिलेर गरिने कामकाजको अंश; मेलापात; मेलो। allotted task; job; a piece of farm work. **२.** एउटा कामदारले एकदिनमा गर्न

सक्ने काम। work especially in the field that can be done by one person in one day. **३.** कामको सिलसिला वा मेसो। order of work.

मेस्मेसो /mésmesō, *syn.* **kwáskwasō**, *ant.* **kʰəsəra/ –** [वि. *adj.*] (छाला) छुँदा नै घाउ पर्ला वा खत बस्ला जस्तो; नरम; कोमल; मुलायम। (of skin) soft.

मे̰ʔ /(r)mẹʔ/ – [ना. *n.*] **१.** किरा, फटचाङ्ग्रा, माछा वा पशुपक्षीका पछिल्ला भागबाट निस्केको लामो अवयव; पुच्छर। the part that sticks out and can be moved at the back of the body of a bird, an animal or a fish; a tail. **२.** [वि. *adj.*] (मानिस वा पाल्तु जनावर) पछिपछि लागिरहने; पछ्याइरहने। (of people/animals) tending to follow continuously. **~गों /gõ/–** पुच्छरलाई मास्तिर उठाउने काम। an act of raising the tail.

मे̰ʔन्य /mẹʔnjə, *md.* **mạkke, bʰulke**, *ant.* **tʃetəˈːnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] सुनेको, पढेको, अनुभव भइसकेको वा थाहा पाइकेको कुरा स्मरणमा नरहनु; सम्झनामा नआउनु; नसम्झनु; हेक्का नरहनु; विस्मृति हुनु; बिर्सनु; भुल्नु। to be unable to remember sth that has happened in the past or information that you knew in the past; to forget; to be oblivious.

मे̰ʔसीं /mẹʔsĩ, *syn.* **rmẹʔsĩ/–** [ना. *n.*] मेरुदण्डको सबभन्दा तल्लो भागनेरको (चाकमा) हुने अन्तिम हड्डी। the small bone at the bottom of the spine; a tailbone.

मे̰रै /mẹrəˈ/ – [ना. *n.*] ☞ (**अँगार /ɨ̃gar/**)

मैंज्यु /mɨˈdʒju, *syn.* **mandʒu/ –** [ना. *n.*] **१.** मामाकी पत्नी; माइज्यू। one's maternal aunt. **२.** पत्नीकी आमा; सासू। one's wife's mother; mother-in-law.

मैंलिन्य /mɨˈlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (छाला वा कुनै कडा चिज) नरम बन्नु। (of skin) to become soft. **२.** सोमतिलो बन्नु; आज्ञाकारी हुनु; अदबमा रहनु। to be civilized; to become obedient; to be in control.

मै /məˈ/ – [ना. *n.*] खेत जोतिसकेपछि गोरुले तानेर सम्याउने काठको गिँड; लिँड्को। a wooden leveller pulled by oxen. **~झाʔन्य /dʒaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] जोतिसकेपछि लिँड्को तानेर सम्याउनु; लिँड्को लाउनु। to level the ploughed land.

मैतालो /məˈtalõ/ – [ना. *n.*] बिहाबारी, विशेष अवसर वा चाडपर्वमा चेलीले माइतीलाई लगिदिने रक्सी-जाँडको कोसेली। the present (especially of liquor drink, etc.) taken by a married woman to her parents' house in a festival.

मैन्याखाँबा /məˈnjakʰãba/ – [ना. *n.*] घरभित्र प्रायः चुलो मास्तिर पर्ने मूल खम्बा। a wooden pillar that usually stands by the hearth.

मैरा /məˈra/ – [ना. *n.*] कोठा वा घरको तल्लोपट्टिको सतह; भुइँ। the surface of a house or room; floor.

मों$_{१}$ */plv.* **mõ(ŋ)**, > *hmlv.* **rmõ/ –** [ना. *n.*] खासगरी बर्खायाममा चिस्यानमा रुख, ढुङ्गाका काप आदिमा उम्रने (विषालु वा निर्विष खाले) नरम जातको वनस्पति; च्याउ। mushroom.

मों$_{२}$ **–** [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] मृतमांस खाएर बाँच्ने ठूलो पक्षी; गिद्ध। a large bird with almost no feathers on it's head or neck, that eats the flesh of dead animals; a vulture.

मोकोता /mokota/ – [ना. *n.*] भेडा, बाख्रा

आदिको मुखमा आउने खटिरो। a disease of sheep, goats etc., which causes painful areas in the mouth.

मोकोतैन्य /mokotəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लामोलामो फड्काले सिलाउनु; खम्रो गरी टाल्नु। to sew sth coarsely; to patch sth (with sth) coarsely.

मोकोलेःन्य /mokəleːnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**मुछिन्य /mutʃʰɪnjə/**)

मोतोला /motolā/ – [ना. *n.*] **१.** घाँस, पराल, कागत, नोट आदिको बिटो; मुठो। a sheaf; a bundle. **२.** कुनै वस्तुको बाँधेको मुठो। a bundle of things.

मोन /mon/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**बाहोन्या /baɦorjɑ/**)

मोन्य /monjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बगिरहेको हावामा गेडागुडीलाई नाङ्लोबाट खसाली भुस र खोस्टालाई उडाउनु; बत्ताउनु। to blow the chaff from grain; to winnow.

मोप्मोपो /mópmopò/ – [वि. *adj.*] (भुइँ) अति सुक्खा र न्यानो हुने खालको; (आसन) नरम खालको; नरम; मुलायम। (of a floor, seat, etc.) soft.

मोप्न्य /mopnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थ पिउन भाँडाको बिटमा ओठ जोड्नु; दूध चुस्नु। to drink water, milk, etc. by touching the brim of a pot with your lips; to suck at the mother's breast.

मोम्न्य /momnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] फूल फक्रन शुरु हुनु; फूलको कोपिला खुल्नु; फूल फुल्न थाल्नु/फुल्नु; प्रष्फुटित हुनु। to produce flowers; to bloom; to flower; to blossom.

मोलो /molò, *mḍ.* **tʃɪktʃə > tʃɪklɪ̣mtʃə/ –** [वि. *adj.*] मोसो, अँगार, गोल, गाजल, अँध्यारो आदिसँग मिल्ने गाढा रङ; कालो। having the very darkest colour like night or coal; black.

मोसो /mosó < móswə̄/ – [वि. *adj.*] चिस्यानमा रहेको वस्तु मक्किएर काई निस्केको; ढुसी आएको। covered with fungus or mildew. > **मोस्न्य /mósnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] ओस वा चिसो लागेर सड्नु; ढुसी लाग्नु। to be covered with fungus; to rot away because of dampness.

मोहोचार्‍या /moɦotʃarjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** मनै लोभ्याउने गरी सबैसँग मीठो बोल्ने; मृदुभाषी। soft-spoken. **२.** मनमा दयाभाव र परोपकारी भावना भएको; दयावान्; दयालु। altruistic; philanthropic; benevolent; generous.

मोहोन /moɦōn/ – [ना. *n.*] **१.** अरूलाई आफूतिर आकर्षित तुल्याउने तान्त्रिक विधि; मुहुनी; सम्मोहन। a magic spell used to attract sb very strongly. **२.** तन्त्रमन्त्रद्वारा कसैलाई वशमा पार्ने टुनामुना वा काम; वशीकरण; मोहनी। the power of attracting people; charm. > **मोहोन्यालो /moɦonjɑlo/–** [वि. *adj.*] सबैलाई आफूतिर आकर्षित गर्न सक्ने; सबैको प्रियपात्र; सबैले मनपराउने। (of a person) charming; lovable; endearing. **३.** [ना. *n.*] दूध, दही आदि राख्न प्रयोग हुने काठलाई कोपेर बनाइएको भाँडो; ठूलो ठेकी। a large wooden vessel (used for holding milk, curd, etc.). ☞ (**तुकुर्‍या /tukurjɑ/**) *for picture.*

मोहोनाल

मोहोनाल /moɦonāl/ – [ना. *n.*] सुनचाँदी आदि महङ्गा धातुहरूद्वारा विभिन्न बुट्टामा सजाएर बनाइएको खुकुरीको दाप। a sheath of a *khukuri* decorated with

valuable jewels.

मोहोऱ्यासो /moɦorjɑso/ – [वि. *adj.*] आँखा, मुख आदिमा वरिपरि कालो रङको घेरा बसेको। dark rings around your eyes or on your face.

मो̰सिन्य /mo̰sɪnjə, *mḍ.* **ɑrtʃɪke**, *ant.* **sətɑ̰̃'sɪnjə**, **pulusnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] अर्काले नदेख्ने गरी कतै बस्नु; छिप्नु; अदृश्य, अलप हुनु; लुक्नु। to go somewhere where you hope you will not be seen or found; to hide; to disappear.

मो̰डोरोस /mo̰ŋoros/ – [ना. *n.*] निद्रावस्थामै बोल्ने, हिँड्ने आदि गर्ने काम। an activity (such as walking, talking, etc.) that you do in sleep. > **मो̰डोरोस्न्य /mo̰ŋorosnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] अर्ध निद्रावस्थामै बोल्नु वा चल्नु। to talk, move or walk in sleep; to sleepwalk.

मो̰न्य /monjə, *syn.* **səjɑrnjə**, *mḍ.* **ɑrtʃɪkke**, *ant.* **pəleːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] (कुनै चिज वा कसैलाई) अरूले नदेख्ने गरी गोप्य ठाउँमा राख्नु; लुकाउनु; गायब तुल्याउनु; दबाउनु; छिपाउनु। to hide sb/sth; to conceal sth.

मो̰रा /mo̰rɑ/ – [ना. *n.*] मृत देहलाई बेर्ने वा ढाक्ने कपडा; शववस्त्र; कात्रो। a sheet of cloth used to wrap around a dead body.

मो̰रो /mo̰rò/ – [ना. *n.*] **१.** मरेको मानिसको जिउ; मृतदेह; मुर्दा; लाश; शव। a dead body. **२.** मृतदेहलाई सद्गतिको लागि लगिने काम; शवयात्रा; मलाम। a funeral procession.

मो̰र्या /mo̰rjɑ/ – [ना. *n.*] पत्नी गर्भिणी भएको पुरुष; गर्भवती आइमाईको पति। a pregnant woman's husband.

म्याँकिन /mjɑ̃kɪn/ – [क्रि.वि. *adv.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**ओःत /oːtə/**)

म्याउँम्याउँ /mjɑ̃ᵘmjɑ̃ᵘ/ – [ना. *n.*] **१.** स्वार्थ पूरा गर्न कसैको अगाडि गरिने चिप्लो बोली वा व्यवहार; मतलब सिद्ध गर्ने खालको बेसारे बोली; चापलुसी कुरा; चिप्लो घसाइ। sweat talk; oily behaviour; sycophancy. **२.** निर्धोपन देखाउने बोली, वचन; दासत्व देखाउने व्यवहार। one's behaviour or words, not genuinely innocent; toady behaviour; presenting oneself like a slave.

म्याःन्य /mjɑ̀ːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रोइकराइ गरेर थाक्नु; लगातार रोएर विह्वल हुनु। to be exhausted after a long cry; to cry your eyes out; to cry your heart out. **२.** लगातारको रुवाइले गर्दा गला बस्नु। to feel your mouth and throat go dry after a long cry.

म्या̰मे /mjɑ̰́mè/ – [ना. *n.*] एकाएक अँगालो हाल्नपुग्ने काम। an act of embracing someone. ~**ज़म्न्य /zə́mnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आत्मीयजनसँग भेट हुँदा मायाले अँगालो हाल्नु। to embrace someone when they meet their near and dear ones to express love or friendship; to fall into sb's arms. **२.** अनायस डर-त्रास लागेर कसैलाई एकाएक अँगालो हाल्नु। to embrace someone because you are very scared.

-म्लो /mlo/ – [प्रत्य. *suff.*] तीन सङ्ख्यावाची शब्दको पछिल्तिर जोडिएर थान, गोटा जनाउने प्रत्यय। (*e.g.* स़ो+म्लो = तीन गोटा, तीन थान)। suffix added to the word 'three' to indicate pieces (three pieces).

म्वाइ /mwɑˈ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**घाइ /gʰɑˈ/**)

य

यप /jəp/ – [ना. *n.*] पाखुराको जरो भाग। shoulder blade. > **यपयप ऱाउ /jəpjəp rą̣ᵘ/–** [वि. *adj.*] कुनै विकार वा बिमारीले गर्दा शरीरको तापक्रम असाध्यै बढेको; ज्वरोले चापेको। suffering from a high fever.

यम /jə̀m/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ग्वा /gwɑ/**)

यमखार /jə̀mkʰɑr/ – [ना. *n.*] दुई वा सोभन्दा बढी बाटाहरू छुट्टिने वा मिसिने ठाउँ। a junction; crossroads.

यम्न्य /jəmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**१. स्याँन्य /sjã̀njə/**)

यःर्न्य /jə́ːrnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] थिग्रेनीलाई खस्न नदिई तरल पदार्थ मात्र बगाउनु; थिग्र्याएर तरल पदार्थ बगाउनु। to pour out; to remove from solids; to filter liquids.

यःल /jə̀ːl > jəljəl/ – [ना. *n.*] **१.** लेदो चिज थोरैथोरै गरी लगातार बग्ने अवस्था; स्वाल्ल-सुल्ल भई बग्ने बगाइ। the flow of liquids such as water; the very slow flow of a thick liquid; ooze. **२.** सर्प, गँड्यौला आदिको घस्रेर हिँड्ने हिँडाइ। the slithering of a snake, earthworm, etc. > **यल्न्य /jə́lnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] नाङ्लामा हाली मसिनो पीठोबाट झन् मसिनो छान्नु। to separate fine flour from coarse flour by using a winnowing tray.

य़प्न्य /jə̨pnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**धोंनान्य /dʰõnɑnjə/**)

य़ल /jə̨l/ – [ना. *n.*] छानेर, खर्च गरेर वा प्रयोग गरेर बचेको अंश; शेष; बाँकी। the parts of sth that are left after the other parts have been used, eaten, removed, etc.; remains (of sth).

य़ल्न्य */plv.* **jə̨lnj**, *nblv.* **kəletnjə**, *hmlv.* **kəlesnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] बाँकी रहनु; शेष बच्नु; रहनु। to remain after it has been used, etc.; to continue to exist; to remain.

याँ /jã/ – [प.स./प.भे. *plv.*] ☞ (**र /rə/**)

या₁ **/já/ –** [सर्व. *pron.*] तृतीय पुरुषको सर्वनामवाची शब्द; आदरार्थी बहुवचन सर्वनाम; आपैहरू; उनीहरू; उहाँहरू। (honorific) they.

-या₂ **–** [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर एकवचनवाचक सम्भावनार्थक क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* ता+या = ताया "हुन्छ होला, बन्छ होला, बन्ला", बा+या = बाया "जान्छ होला, जाला" आदि।) suffix added to a singular verb to express probability; it may be; he may go.

याङ /jɑŋ/ – [प्रत्य. *suf.*/मसि.भे. *mslv.*] ☞ (**र /rə/**)

याङ्न्य /jɑŋnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**धोंनान्य /dʰõnɑnjə/**)

याच्या /jɑtʃjɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] अनावश्यक रूपले बढी मुख चलाउने स्त्री; मुखाले आइमाई। an impudent or impertinent woman; a woman having a sharp tongue; a sharp-tongued woman.

याःज़ /jɑːzə/ – [सर्व. *pron.*] उनीहरू नै; आफै। they themselves.

याःतभीःत /jaːdadʒíːtə, *syn.* **jaíːdamèda/** – [ना. *n.*] बढ्ता पातलो दिसा बग्ने र बान्तासमेत लागिरहने रोग; झाडाबान्ता; हैजा। cholera. ~**तान्य /tanjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] झाडा-बान्ताले सताउनु। to suffer from cholera.

याःदामेदा /jaíːdamèda/ – [ना. *n.*] **१.** उँधोउभो; तल र माथि। up and down. **२.** घटीबढी; कमबेसी। more or less. **२.** ☞ (**याःतभीःत /jaːtədʒʰiːtə/**)

यान्न्य /jannjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** माछाको भुरा आदिलाई जालीदार चिजले छान्नु; पानीबाट भुरा छुट्याउनु। to catch young fish in a net. **२.** तरलमा रहेको ठोस वस्तु अलग्याउनु; छान्नु। to filter water; to separate solid from liquid.

यान्य /janjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**एन्य /enjə/**)

याःन्य /jaːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**झरिन्य /dʒʰɨrınjə/**)

याप्न्य /jápnjə, *syn.* **kʰjarnjə,** *ant.* **rũ̃njə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) मोटाइ घट्नु; पातलिनु; बाक्लोपन कम हुनु। (of an object) to become less thick; to thin out.

यारयारो /jarjaro, *ant.* **rũ̃wə/** – [वि. *adj.*] (चिज) साह्रै पातलो; आवश्यक मोटाइ नभएको। (of an object) very thin.

याःल /jaːlə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै निश्चित ठाउँको आसपासनेर; नजिकको ठाउँमा; कतै। (*e.g.* आयाःल = यही आसपास, होयाःल = उतै कतै, नयाःल = त्यही आसपासमा, कानयाःल = कुनै कतैतिर।) somewhere near.

य़ा¹ /jạ̃/ – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको खाने, बोल्ने र कराउने अङ्ग; मुख। (of the part of the face) mouth. **२.** घाउ, खटिराको मुख; प्वाल। the centre of a sore. ~**कलेःसिन्य /kəleːsınjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] चेलीमाइतीको अगाडि अश्लील लाग्ने कुरा गर्न अप्ठ्यारो मान्नु; आफूभन्दा ठूला वा अग्रजलाई केही भन्न धक मान्नु। to feel uneasy to use vulgar language in front of women who are your relatives, or to be reluctant to talk with elders. > **य़ाङम /jạ̃ŋəm/–** [ना. *n.*] खाने मन या इच्छा; भोगको चाहना; भोक; रुचि। appetite. ~**डम्न्य /ŋəmnjə/–** खानेकुरा खान मन लाग्नु; रुचि जाग्नु; रुच्नु। to be hungry; to have appetite. ~**फरफर काःन्य /fərfər kaːnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] आफूभन्दा ठूलाले भनेको कुराको ततात्तै जवाफ फर्काउनु; मुखमुखै लाग्नु। to answer sb back; to talk back. ~**लेउ /leᵘ/–** [वि. *adj.*] बढी बोल्ने; मुखाले; चोथाले। sharp-tongued; foul-mouthed. ~**सिसैःव /sısəˈːwə/–** खानेकुरा थोरै मात्रामा खान वा चाख्न पाउँदा झन् अरू बढी खान पाए हुन्थ्यो भन्ने लागेको; मन लोभिएको। to feel more desirous for and tempted to eat more of sth you have tasted.

य़ा² – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] सेतो रङको बाँदर; गुना। a white-coloured monkey.

य़ाचर्‍या /jạ̃tʃərjə/ – [वि. *adj.*] आवश्यकताभन्दा बढी कुरा गर्ने; हुँदोनहुँदो, भए नभएको कुरा जोडेर गफ गर्ने; कुरौटे। talkative; garrulous.

य़ाः /jạ̃ː/ – [वि.वो. *intj.*] बिर्सेको कुनै काम वा कुरा एक्कासि सम्झन पुग्दा सहसा मुखबाट उच्चारित हुने विस्मयाधिबोधक शब्द; ओहो ! आम्मै ! थुक्क ! word used to express the idea that you have just remembered sth; oh! Oh shit!

य़ाका /jạ̃kə/ – [ना. *n.*] **१.** हेक्का; स्मृति; सम्झना; याद। a memory of something that

happened in the past; remembrance; recollection; reminiscences. **२.** निगालाको चोयालाई एक अर्कामा घुसाएर बनाइएको सम्झनाको चिनोको रूपमा प्रयोग गरिने वस्तु; सम्झनाको लागि दिइने कुनैपनि चिनो। an object made of *nigālo* splits that is offered to someone as a token of love; anything that is offered as a token of love.

य़ाथन /jạtʰən/ – [ना. *n.*] पकाउनको लागि तयारी अवस्थामा रहेको पीठो; तत्कालै प्रयोगमा ल्याउन मिल्ने खाद्य। flour or anything that is ready to cook; dough.

य़ाप /jạp/ – [ना. *n.*] छालाको पखेटा हुने र सोमा नै खुट्टा पनि जोडिएको हुने एक जङ्गली जीव। a flying squirrel.

य़ापाल /jạpal, *syn.* **pɨjʊ/ –** [ना. *n.*] ठूलो खालको भ्यागुतो; पाहा। a frog.

य़ापिसिन्य /jạpɪsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] लगातारको उठबसले गर्दा मनले नजिक ठान्नु; नजिकबाट चिनजान र उठबस गर्नु; हेलमेल हुनु; आत्मीयजनको महसुस गर्नु। to feel that you are close (to sb); to be familiar with each other; to be intimate with sb.

य़ाप्न्य /jạpnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** आफूभन्दा साना वा बालबच्चाहरूमाथि सानातिना भुल गर्दा नै हात हालिहाल्ने बानी पर्नु; अरूलाई ससाना गल्तीमै कुट्न मन लाग्नु। to have the habit of beating the minors for their offences. **२.** कुनै निश्चित ठाउँमा आवतजावत गरिरहन बानी पर्नु; कतै गइ वा आइरहन मन लाग्नु। to have the habit of frequenting somewhere; to feel like visiting a particular place.

य़ाम /jạm/ – [ना. *n.*] ☞ (**झाला?** /**dʒʰala?**)

य़ासा /jạsa/ – [ना. *n.*] पाल्तु जनावरलाई खुवाउनको लागि मसिनो बनाइएको पोषण मिश्रित नुन। salt-mixed food given to animals; fodder.

य़ास्न्य /jạsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] हिउँ, बरफ पग्लनु। (of ice and snow) to thaw (out); to melt.

युँ /jũ(ŋ), *md.* **(mɪ)gɪn/ –** [ना. *n.*] **१.** छातीभित्र देब्रेपट्टि रहने शरीरभर रक्तसञ्चार गराउने अङ्ग; मुटु। (part of the body) heart. **२.** विशेष ज्ञान गर्ने संवेदनशील निराकार इन्द्रिय; हृदय; मन; चित्त। the place in a person where the feelings and emotions are thought to be, especially those connected with love; heart. **३.** असल र खराबको ज्ञान हुने शक्ति; विवेक; अन्तःकरण। the part of your mind that tells you whether your actions are right or wrong; conscience. > **युँआन /jũan/–** कामकुरा नहुँदा, पूर्ण गर्न नसकिँदा वा सपार्ने प्रयास गर्दागर्दै बिग्रन पुग्दा मनमा हुने चिन्ता; व्याकुलता; उद्‌विग्नता। the state of feeling upset or annoyed; vexation; impatience; irritation. ~**कुल्पिन्य /kulpɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै वस्तु वा कसैप्रति मन लोभिएर आउनु; लोभ लाग्नु। to have desire for sth; to be attracted to sb; to be greedy for sth. > **युँकै₁ /jũkə¹/–** [ना. *n.*] आफन्तजनलाई कसैले दिएको दुर्वचन सुन्नपुग्दा आफन्तमाथि मन खाने स्थिति, ऊमाथि भएको दुर्व्यवहार देख्दा वा उसलाई आइपरेको बिपत्तिमा आफू पनि मर्माहत हुने अवस्था। the situation when you feel sorry for your relatives when they are insulted or misbehaved by someone, or when they suffer. > **युँकै₂ –** अरूलाई क्वै दिनुपर्दा खेर गएको ठान्ने स्वभाव; कन्जुस्याइँ; मन खाने स्थिति। unwillingness to give or share

things; meanness; parsimony. > **युँकोला /jũkolá/–** [ना. *n.*] ☞ (**युँआन /jũan/**) **~क्यान्य /kjạ̣̄njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कसै वा कुनै चिजप्रतिको चाहना मेटिएर जानु। to lose interest in sb/sth. **~खुलास /jũkʰulas/–** [ना. *n.*] कसैप्रति खुसी रहने अवस्था; कसैको व्यवहारले पाइने सन्तुष्टि। the situation when you are happy or satisfied with sb or with their behaviour. **~खोतोरो /kʰōtorò/–** कुनै चिजको खातिर गरिने वास्ता; चासो; पर्वाह। concern for sth. **~गालो /galo/–** अरूका बच्चामाथि गरिने गालीबोधक शब्द। word used to scold a child other than yours. > **युँ-त तो̰लो₁ /jũtə to̰lo/–** [वि. *adj.*] (व्यवहार) मनमा चोट पर्ने खालको। (of people) unkind; rude; harsh. > **युँ-त तो̰लो₂–** (मर्म वाक्य) मन दुखाउने खालको; (वचन) तीखो; (बोली) चित्त दुखाउने खालको। (of comments) hurtful (to sb); cutting. > **युँतू /jũtʊ/–** [ना. *n.*] मुखबाट तीतो-अमिलो पानी आउने विकार। increase in acidity in your stomach (that produces acidic saliva or spit). > **युँथू₁ /jũtʰʊ/–** नवीन घटना वा विषयको प्रसङ्ग आदि सुन्नासाथ मनमा उठ्ने मीठो वा आशामय प्यास; चौचौ; कौतूहलता; उत्सुकता; खुलदुली। curiosity. > **युँथू₂–** कसैको भलाइको खातिर हुने चिन्ता; ढुक्क नहुनाको अवस्था; वास्ता; पर्वाह; सरोकार; चासो। a feeling of worry or anxiety; care; concern for sb. > **युँनाउ /jũnaᵘ/–** [वि. *adj.*] दया गर्न लायकको; टिठ लाग्दो; दया जाग्दो; दयनीय; माया लाग्दो। pitiable; heart-rending; pathetic. **~नान्य /nanjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कसैलाई परेको दुःख सम्झेर वा देखेर दया जागेर आउनु; टिठ् लाग्नु; माया पलाउनु; टिठाउनु। to pity; to feel sorry for sb. > **युँनाल /jũnal/–** [ना. *n.*] धेरै दुःख वा पिर परेर लगातार रोइरहने काम। an act of crying ceaselessly. **~पःरीःव /pɨrĭːwə/–** [वि. *adj.*] बाल्यावस्था पूरा गरेको; बुद्धि छिप्पिएको; होस सम्हालेको। (of people) fully grown; mature. > **युँपाʔ /jũpaʔ/–** [ना. *n.*] कसैको सम्बन्धबीच हुने फाटो वा समाप्ति; आपसी कटुता; मनमुटाव; वैमनस्य। enmity (between A and B); hostility; abhorrence; animosity. > **युँपैं /jũpə̃ˈ/–** कुनै चिजको प्राप्ति, समृद्धि आदिबारे मनमा लाग्ने आशा; यस्तो होस्, उस्तो होस् भन्ने कुराको आन्तरिक कामना, अभिलाषा; चाहना; लालसा; इच्छा। wish (to do sth); wish (for sth). **~फ्याʔव /fjaʔwə/–** अरूको बच्चालाई गरिने गालीबोधक शब्द। word used to scold a child other than yours. > **युँबिल /jũbɪl/–** बान्ता आउला आउला जस्तो हुने अवस्था; वाकवाकी। nausea; vomiting tendency. > **युँबिल दान्य /jũbɪl danjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बान्ता आउन खोज्नु; वाकवाकी लाग्नु। to feel nauseated; to feel sick. **~बोमो /bomo/–** [वि. *adj.*] रिसाए वा ठुस्के पनि तुरुन्तै मन फर्काउने; मनमा पाप कपट नपाल्ने; हलुका मनको। candid; easy going; open-hearted (though they may look apparently harsh). **~मागराँव /magərãwə/–** सानातिना चिजमा समेत लोभ गरी लामो हात गर्ने; अर्काको अलिकति भएपनि चोरुँचोरुँ लाग्ने। kleptomaniacal. **~माजामो /madʒamo/–** मन नपर्दो वा फोहोर कुरो देखेर मनमा सिकसिको लागेको; घृणा वा घिन लाग्दो। unpleasant; disgusting; revolting. **~माजाम्न्य /madʒamnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] घिन मान्नु; सिकसिको लाग्नु; घिनाउनु। to be disgusted (at/by/with sb/sth); to feel abhorrent to. **~माताʔसिउ /mataʔsɪᵘ/–** [वि. *adj.*] बुद्धि आउने गरी

राम्ररी नछिप्पिएको; होस सम्हाल्ने उमेर नपुगेको; नाबालिग; उमेर नपुगेको। a person who is under the age at which one does not feel responsibility for their action, a minor. > **युँलाउ /jũlaᵘ/ –** मनले चाहेको वा रुचाएको; चित्त बुझ्दो; प्रिय। loved and liked very much; dear; beloved. > **युँलेउ /jũleᵘ/–** साहसी; मुटु दह्रो भएको; आँटी। courageous; brave. ~**सःन्यु¹ /sɨrju/–** [ना. *n.*] डरलाग्दो वस्तु देख्दा भयानकताको कल्पना र डरत्रास आदिको सम्झना हुँदा मनमा लाग्ने अत्यास। fear; terror. ~**सःन्यु²–** मनै घोच्ने खालको वा अशुभ प्रकारको गाली सुन्दा भविष्यमा साँच्चै केही हुन्छ कि भनी मनमा पैदा हुने त्रास; मनमा पर्ने आघात। a sense of foreboding that you have when you are cursed or sworn at by someone else. ~**सःसि̰म्न्य¹ /sɨsḭmnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] विपक्षी वा विरोधीलाई दुःख, विपद पर्दा वा पर्ने खालको क्रियाकलाप गरी खुशियाली मनाउनु; विपक्षीको दुःखमा आत्मसन्तुष्टि महसुस गर्नु। to enjoy or be happy when you find your enemies in trouble or by troubling them. ~**सःसि̰म्न्य²–** विरोधीलाई परेको विपद देखेर सन्तोष मनाउनु; बिरोधिसँग प्रतिशोध वा बदला लिनु। to be happy when your enemies are in trouble; to avenge yourself on sb. ~**सःहुर्द्यान्य /sɨɦurdjɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] नराम्रो व्यवहार वा बोलीले अरूको मन दुखाइदिनु; पिर पार्नु। to hurt someone by your rude behaviour or word; to worry someone. > **युँसिल /jũsɪl/–** [ना. *n.*] अग्लो ठाउँबाट तलतिर हेर्दा लाग्ने डर वा अत्यास; कहाली। dizziness; acrophobia. ~**सि̰म्न्य /sḭmnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] विरोधीलाई आपद वा दुःख पर्दा खुसी मान्नु। to be happy when your enemies are in trouble. > **युँस्या /jũsjá/–** [ना. *n.*] मनमा उठेको चाहना र विचार; आफूखुसी; आफ्नो इच्छा; स्वेच्छा। your own wish; your own volition. > **युँस्यानी /jũsjánɪ/–** [क्रि.वि. *adv.*] कसैको मन्त्रणा वा सल्लाहबेगर; आफ्नै खुसीराजीले; राजीखुसीका साथ; स्वेच्छापूर्वक; दिलैदेखि; स्वेच्छाले। as per your wish; out of your own volition; done, made or given willingly; voluntarily. ~**हाइसिवा तान्य /ɦaˈsɪwa tanjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कतै पुग्न वा कुनै चिज पाउन अत्यधिक चाहना बढेर आउनु; आशमय कौतूहलताले सीमा नाघ्नु। to be desperate to get sth or to reach somewhere; to be overwhelmed by a surge of curiosity. ~**हुपो /ɦupo/–** [वि. *adj.*] काम कुरामा कसैप्रति निर्धक्क भई भर परेको; ढुक्क रहेको। secure; set at rest; assured. > **युँहुर /jũɦur/–** [ना. *n.*] कसैको दुःखलाग्दो कुरो, वचन वा व्यवहारले मनमा परेको चोट। mental or emotional pain caused by sth unpleasant that has been said or done to you; a wound. ~**हुर्न्य /ɦurnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कसैको नराम्रो व्यवहारले मन दुख्नु; कोतर्नु; कचेट्नु। to feel wounded by someone's rude behaviour. ~**हुरहुर /ɦurɦur/–** [ना. *n.*] अरूका अन्न, धन वा अन्य भौतिक उपलब्धि देखेर मनमा उठेको लोभ; इर्ष्या; डाह; अरूलाई दिइसकिएको कुनै चिज पछि सम्झेर मनमा लाग्ने थकथकी। envy; jealousy; the feeling of regret (for sth that you have already given to sb). ~**होलाँ /ɦolã/–** मनमा छाएको शान्ति; ढुक्क। the state of being calm or quiet; peace; the feeling of being secure.

युँधा /jũdʰɑ, *ant.* **bərkʰɑ/ –** [ना. *n.*] जाडो यामको समय; ठन्डीको मौसम; हिउँद। the coldest weather; winter.

युन्य /junjə, *md.* **dʒurke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रस वा रसिलो पदार्थ कुनै अन्तर, छिद्र वा प्वालबाट झर्नु; निश्चित ठाउँ बाहेक अन्यत्रबाट चुहिनु; रसाउनु; चुहुनु। (of liquid) to get in or out through a small hole or crack in sth; to leak; to seep. **२.** गोप्य कुरा थोरै मात्रामा बाहिर जानु; गोपनीयता भङ्ग हुनु; कुरा चुहिनु। (of information) to leak out.

युसिन्य /jusɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/थ.भे. *tlv.*] ☞ (**इसिन्य**)

यु̤ʔ */plv.* **jṵʔ**, *slv.* **jṵku**, *hmlv.* **bju**, *nblv.* **bjɨ̤/ –** [ना. *n.*] मनुष्याकारको स्तनपायी जङ्गली जनावर; बाँदर। a monkey.

यु̤सिन्य /jṵsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अपानवायु छाड्नु; पाद्नु। to fart; to break wind. > **यु̤न्य /jṵnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई लक्षित गरी अपानवायु छोड्नु; ताकेर पाद्नु। to fart (aiming at someone else).

यु̤स्या /jṵsjɑ, *llv.* **jṵpərjɑ/ –** [वि. *adj.*] लगातार पादिरहने; ज्यादा पाद्ने; पदुवा। tending to fart too much.

य़ेन /jẹn/ – [ना. *n.*] कुनै उद्देश्य पूरा गर्नको लागि शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक रूपले गरिने क्रियाकलाप; श्रम; काम; कार्य। physical work; toil; task. ~**कैःन्य /kə́ːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] जानी-नजानी कुनै काममा हात हाल्नु। to begin doing sth knowingly or unknowingly; to set about doing sth. ~**दान्य /dɑnjə/–** कुनै काम सम्पन्न गर्न लागिपर्नु; काम गर्नु; श्रम बगाउनु। to work hard to accomplish sth; to work; to toil.

य़ेन नि दी /jẹn nɪ diː/ – [ना. *n.*] क्यै काम नपाई बेरोजगार रहने स्थिति; काम न काजको अवस्था। joblessness; the state of being unemployed.

य़ेर्न्य /jẹrnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजलाई पोल्न वा पकाउनको लागि काठ, दाउरा, गुइँठा आदिलाई इन्धनको रूपमा जलाउनु। to use sth (fire wood, dung cakes) as fuel.

–यो /jo/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर एक जनालाई भविष्यमा क्यै काम गर्नू भनेर अनुरोध गर्ने वा अह्राउने अर्थ दिने प्रत्यय। (*e.g.* जै+यो = जैयो "गर्नू", ज़्युं+यो = ज़्युयो "खानू" आदि।) singular imperative suffix.

योन्य */plv.* **jónjə**, *llv.* **enjə**, *ant.* **l̤ɨ̤njə**, *md.* **ɑrlɑke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** वस्तु दिएर मूल्य लिनु; बेचेर चिज माथिको अधिकार/हक त्याग्नु; मास्नु; बिक्री गर्नु; बेच्नु। to sell sth (to sb) (at/for sth) to sell sb/sth (at/for sth). **२.** ठग्नु; छल्नु। to cheat; to deceive.

योःन्य /joːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** मनले इच्छा गरेको पूर्ण हुनु; चिताएको पुग्नु। (of hope, wish, desire) to materialise; to come true; to be fulfilled. **२.** भरिपूर्ण भई अब नचाहिने हुनु; चाहेजति पूरा पुग्नु; आवश्यक नठानिने हुनु; पर्याप्त हुनु; पुग्नु। to be sufficient.

योःमायो /joːmɑjo/ – [ना. *n.*] **१.** पुग्छ-पुग्छ जस्तो; झन्डै-झन्डै; अलिअलि; पुगनपुग; लगभग; करिब। approximately; nearly; almost; close to. **२.** धेरथोर; कमबेसी। more or less; about.

य़ो /jo̤/ – [ना. *n.*] लहरा झैं थाँक्रोमा बेरिने र जरामा फल्ने वनस्पति; तरुल। a potato-like root from a tropical climbing plant that can be eaten; yam.

र

रऋ /rɨ/ – [ना. *n.*] काठ बलेर खरानी बन्नुभन्दा पहिल्यै निभाएर राखिएको चिज; आगो निभेको अँगार; गोल; कोइला । charcoal.

रऋबी /rɨbɪ/ – [ना. *n.*] अन्नपात, बिरुवाको भखरै पलाउन लागेको सानोतिनो गाँज; बोट; बिरुवा । a close growth of young crops; a young plant.

रऋल्किन्य */v.i.* **rɨlkɪnjə**, *v.t.* **rəlkə̀ːnjə/** – [प.भे. *plv.*] यथास्थानबाट अर्कैतिर चिप्लन पुग्नु; सर्नु । to move away from a position; to slide.

रऋसिन्य /rɨsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.i.*] **१.** कुनै कुरा, काम, कारण आदिमा चित्त नबुझी कसैसँग क्रुद्ध हुनु; कसैको नचाहिँदो व्यवहार देखेर झोकिनु; मानसिक तनावले आवेशमा आउनु; रिस उठ्नु; जङ्गिनु; चिढिनु; रिसाउनु । to be angry (at/about/over sth); to rage (at/against/about sb/sth); to be annoyed or irritated. **२.** अप्रसन्न हुनु; बेखुसी हुनु; असन्तुष्ट रहनु । to be unhappy.

रऋहऋनी /rɨɦɨnɪ/ – [ना. *n.*] कुरा गर्दा सही शब्द तत्काल नआएर अलमलिँदा आउने निरर्थक शब्द; कुराको बीचबीचमा बारबार दोहोऱ्याइने निरर्थक शब्द वा वाक्यांश; थेगो । a cliche; a filler word.

रऋहिन्य /rɨɦɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (काम, कुरो) चलिरहेको सिलसिला टुट्नु; छुट हुनु; छुट्नु; बाँकी रहनु । (of work/talk) to be discontinued. **२.** शेष, बाँकी रहनु; बच्नु । to remain; to continue to exist.

र̤ऋँ$_{१}$ */plv.* **r̤ɨ̃**, *hmlv.* **bʰərã/** – [ना. *n.*] लेकतिर पाइने रङ्गीचङ्गी प्वाँख हुने सुन्दर जातको एक पक्षी; नेपालको राष्ट्रिय चरो मानिएको चरो; डाँफे । *Monāl* pheasant; Lophophorus (the national bird of Nepal).

र̤ऋँ$_{२}$ – [ना. *n.*] **१.** घाँस खाने जनावरका टाउकामा उम्रेको कडा अङ्ग; सिङ । a hard pointed part that grows, usually in pairs, on the heads of some animals, such as sheep, cows; horn.

र̤ऋँ$_{३}$ – [ना. *n.*] देख्ने, देखाउने काम वा त्यस्तो ढङ्ग; दृष्टि; देखाइ । an act of seeing sb/sth; sight of sb/sth; sight. **–न्य**^{१}**–** [अ.क्रि. *v.i.*] आँखाद्वारा वस्तुको रुप-रङ; आकार-प्रकार तथा दृश्य आदिको ज्ञान पाउनु; देख्नु । to become aware of sb/sth by using your eyes; to see. **–न्य**^{२}**–** दुःख कष्ट भोग्नु; अनुभव सँगाल्नु; कायल हुनु; चेत्नु । to suffer; to learn a lesson from one's experiences; to learn a lesson from sth unpleasant.

र̤ऋन्य /r̤ɨnjə, *ant.* **sjãnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** लुगा, कपडा, सुकुल, मान्द्रो, डोको, मोजा, टोपी, स्वीटर आदि तयार पार्नु; बुन्नु । to weave (cloth, carpet, basket, sweater, etc.); to knit sth. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] सतह मिलेर सम्म, बराबर हुनु । to be even; to be smooth.

र̤ऋव /r̤ɨʔwə, r̤ɪpo < **r̤ɪpwə** *ant.* **kɑltɑlkəltəlo/** – [वि. *adj.*] सतह सम्म मिलेको । smooth, level and flat; even.

र */tslv.* **rə**, *mslv.* **jɑŋ**, *plv.* **jã/** – [प्रत्य. *suf.*] नाम, सर्वनामको पछिल्तिर गाँसिएर बहुवचनको अर्थ बुझाउने प्रत्यय; हरू । plural marker used with a noun, pronoun, etc.

रख्या /rəkʰjɑ/ – [ना. *n.*] हानि, सङ्कट, वा समस्याबाट बच्ने-बचाउने काम वा माध्यम; रक्षा। defence; security.

रगरगौ /rəgərəgəᵘ/ – [वि. *adj.*] सतहमा कुनै अनावश्यक चिज नभएको; एकनासले मिलेर सम्म परेको। smooth, level and flat; even.

रछ्यान /rətʃʰjɑn/ – [ना. *n.* /प.भे. *plv.*] ☞ (**की /kɪː/**)

रताइँ /rətɑ̃ˈ/ – [ना. *n.* /ग.भे. *glv.*] ☞ (**अ़र्तानी /ạrtanĩ/**)

रतानिङ /rətanɪŋ/ – [ना. *n.* /उ.भे. *ulv.*] ☞ (**तःरिम /tɨrɪm/**)

रत्तखेत्त /rəttəkʰəttə/ – [ना. *n.*] एक्कासी सबैतिर छरिएर हुने भागाभागको स्थिति; तितरवितर। when people or things are scattered over a wide area: dispersion.

रदबद /rədəbədə/ – [ना. *n.*] विषय, प्रसङ्ग, काम वा वस्तुको अस्तव्यस्ता; लथालिङ्ग। lack of order or organization; disorder; chaos; shambles. > **रदबदौ₁ /rədəbədəᵘ/–** [वि. *adj.*] (चिज) अव्यवस्थित रूपले छरिएर रहेको। scattered; dispersed. > **रदबदौ₂ –** डोरी, धागोहरू आदि आपसमा जोल्टिएको। (of ropes, threads, etc.) tangled; twisted.

रनाः /rənɑʔ/ – [ना. *n.*] संवेदनशील अङ्गमा एक्कासि चोटपटक पर्दा हुने क्षणिक बेहोसी। fainting fit or temporary unconsciousness (when you are hit in your sensitive parts).

रनिङ /rənɪŋ/ – [ना. *n.* /उ.भे. *ulv.*] ☞ (**अ़र्तानी /ạrtanɪ/**)

रन /rən/ – [वि. *adj.*] जिउ वा कुनै कुरा तनक्क तानिएको। (of the body or any object) fully stretched; fully extended.

रन्द नि बन्दौ /rəndə nɪ bəndəᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** दुर्गन्ध सबैतिर फैलिएको। (*e.g.* रन्द नि बन्द डरो।) foul-smelling; stinking. **२.** [ना. *n.*] नराम्रो समाचार वा कलह-झगडा आदिको व्यापक प्रचारप्रसार; हल्लीखल्ली। (of bad news) widely spread bad news; commotion; unpleasant propaganda.

रपरपौ /rəpərəpəᵘ, *syn.* **rəpo/ –** [वि. *adj.*] बाक्लो हुने गरी शरीर वा कहीं कतै तेल घसेको; कतै बढी मात्रामा चिल्लो चिज परेको वा रहेको; लछ्याप्पै परेको। (of the body) massaged with too much oil; too oily.

रप्सिन्य /rəpsɪnjə, *ant.* **dʰupsɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (गाईभैंसी, भेडाबाख्रा आदि जनावर) सिङ जुधाएर एक-आपसमा टाउको ठोकाउनु; जुध्नु। to butt. **२.** विपरीत दिशाबाट आएको कुनै दुई वस्तु आपसमा ठोकिन पुग्नु; जुध्नु। (of moving objects) to collide.

रमा /rəmɑ́/ – [ना. *n.*] ☞ (**झाँकःरी /dʒʰɑ̃kɨrɪ/**)

रलक /rələk/ – [ना. *n.*] चेपारे कुरा गरी फकाइ फुलाइ गर्ने काम; चिप्लो घसाइ। an act of flattering sb; sycophancy.

रल्कैःन्य /*v.t.* **rəlkəˈːnjə**, *v.i.* **rɨlkɪnjə/ –** [प.भे. *plv.*] **१.** कुनै चिजलाई घचेटेर यथास्थानबाट अरूतिर पुग्ने बनाउनु; अलिअलि गर्दै घचेट्दै लानु; चिप्ल्याउनु। to push sth further away; to cause to slip. **२.** अवसर चुकाइदिनु; वञ्चित गराउनु। to deprive sb of an opportunity.

रवा /rəwà/ – [ना. *n.*] रुख आदि ढाल्न, काट्न वा चिर्न प्रयोग हुने बिँड भएको फलामे हतियार; बन्चरो। an axe.

रवा

रसैन्य /rəsəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** प्वाल परेको ठाउँ, भाँडो, भित्ता आदि टाल्नु; टालटुल गर्नु। to weld; to solder; to repair or mend sth. **२.** बिग्रेको कुरालाई तर्कले सुधार्नु; कुराले कुरा मिलाउनु; कुरा सपार्नु। to correct what you have said by giving your logic.

रस्या /rəsjɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**खोत्या /kʰotjɑ/**)

रह – [ना. *n.*] चारैतिर जमिनले घेरिएको, जलप्रवाह, नदी आदिसँग नजोडिएको पानीको कुण्ड; ठूलो पोखरी; ताल; दह। a large area of water surrounded by land and not connected to river or stream; a lake.

र̤ग्न्य /rə̤gnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**र̤ह्न्य /rɨ̤ʔnjə/**)

र̤म[1] */plv.* **rə̤m**, *hmlv.* **bərəm**, *nblv.* **rəwəm/ –** [ना. *n.*] साना बोट-बिरुवाको समूह; बोटबिरुवालाई बढ्न बाधा पुऱ्याउने अनावश्यक बोटबिरुवा; झार। a bush; a weed.

र̤म[2] */plv.* **rə̤m**, *nblv.* **borom/ –** [ना. *n.*] ढाडदेखि छातीसम्म मेरुदण्डबाट जोडिँदै पिँजडाजस्तो बनेको हाडे पाताको अस्थिसमूह; पिठिउँदेखि छातिसम्म फैलेको हाडको संरचना; अस्थिपञ्जर; करङ। rib cage. ☞ (**खपर /kʰəpər/**) *for picture.*

र̤म्न्य /rə̤mnjə, *md.* **mɑlke/–** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बिरुवा वरिपरिको अनावश्यक झार उखेलेर गोडमेल गर्नु; गोड्नु। to clean an area of weeds; of weed. **२.** कपालमा समातेर जगल्टयाउनु; भुत्ल्याउनु। to clutch sb by the hair.

र̤म̤रम /rə̤m-rə̤m/ – [ना. *n.*] टिमुर मुखमा पर्दा हुने झम्झमाइ। tingling sensation that you feel while eating a spicy wild fruit called *timur* (xynthaxylum).

र̤ला /rə̤lɑ, *syn.* **lərə̤/ –** [ना. *n.*] रुख, हाँगो आदिमा बेह्रिएर वा जेलिएर बढ्ने वनस्पति; लहरो; लता। a plant which grows up a supporting surface ; a climber; a climbing plant; a vine.

राँ/rã(ŋ)>orã(ŋ)/–[ना.*n.*]**१.**फराकिलोपना; चौडाइ। width. **२.** चौडाडतिरको नाप। breadth wise measurement.

राँउभ्याउँ /raũdʒʰjaũ/ – [ना. *n.*] धेरै मानिसहरू एकैसाथ कराउँदाको अस्पष्ट आवाज; कोलाहल; होहल्ला। commotion; uproar; tumult.

राँका /rã(ŋ)kɑ/ – [ना. *n.*] **१.** साउने संक्रान्तिको दिन घरको छतमा बालिने राँको। a custom of burning firewood on the top of a house on the first day of the month of Shrawan. **२.** बलेको आगो बोकेर गरिने प्रदर्शन। firebrand demonstration. **३.** लप्का निस्केको आगो। a flame.

राँकासी

राँकासी /rã(ŋ)kɑsiː/ – [ना. *n.*] धार हुने भाग घुमेको घाँस काट्ने फलामे हतियार; हँसिया। a sickle.

राँकुली /rã(ŋ)kulɪ/ – [ना. *n.*] मगर समुदायले पितृपूजा गर्ने बिसाउनीहरूमा रोप्ने लाम्चा-मसिना पात हुने एक प्रकारको पतझर रुख; लाँकुरी। *lānkuri* tree. (It is often planted in a resting place where ancestors are worshipped).

राँखारुँखु/rãːkʰarũkʰu/ –[ना.*n.*]एकान्तमा एक्लै बस्नुपर्दा हुने बिरक्त लाग्दो अनुभूति; न्यास्रोपन; उराठ। loneliness; boredom.

राँख्या /rã(ŋ)kʰjɑ/ – [ना. *n.*] साउन महिनाको संक्रान्तिमा नयाँ अन्न चाख्ने अवसरको रूपमा झाँक्री नाच नाच्ने, हिलो छ्यापाछ्याप गर्ने, अगुल्टो फ्याँक्ने र घरको छतमा राँको बालेर

मनाइने मगर समुदायको प्रसिद्ध चाड; साउने सङ्क्रान्ति मेला। a festival celebrated on the first day of the month of Shrawan in which people organize shaman dances, splash each other with mud and throw firebrands/burning sticks from the roofs of their houses.

राँगन /rãgən/ – [ना. *n.*] ☞ (**छाऱ्या /tʃʰarja/**)

राँगिल /rãgɪl/ – [ना. *n.*] गहुँ, जौ, कोदो आदिको बाला काट्न प्रयोग हुने सानो हँसिया। a small sickle used for cutting ears of wheat, barley, etc.

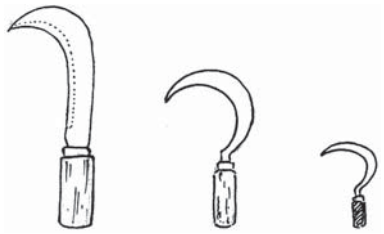

खुर्पा राँकासी राँगिल

राँचघोंच /rãtʃə (nɪ) gʰõtʃə/ – [ना. *n.*] सबैलाई लक्षित गरी उनीहरू मन दुख्ने गरी बोल्ने काम। an act of speaking rudely or hurting others.

राँच्या नि पोंच्याउ /rãtʃja nɪ põtʃjaᵘ/ – [वि. *adj.*] (भारी, पोको, पन्तरो, कुम्लो आदि) आकार ठूलो भई कहीं कतै अटाउनसमेत गाह्रो हुने; ठाउँ ओगट्ने। (of loads, bundles, etc.) too heavy to carry or too large to keep somewhere.

राँभुल्या /rãdʒʰulja/ – [वि. *adj.*] परस्परमा फाटो हुने प्रकारको क्रियाकलाप वा व्यवहार गर्ने; अरूलाई बभाउने प्रवृतिको। slanderous; incriminating.

राँता¹ /rãta, *ant.* pakʰo/ – [वि. *adj.*] **१.** (बहर) दाएर पनि जोत्न पाको नभएको। (of oxen) not well trained (to plough the field). **२.** (खेतबारी) जोत्न नसकिएर वा जोत्न असजिलो भई वा दृष्टि नपुगेर जोत्न बाँकी रहेको भाग; राँटो। (of part of a field) not tilled (because it is too hard to plough or dig, or it has escaped the digger' or ploughman; notice).

राँता² – [वि. *adj.*] (मान्छे) उन्नति-प्रगति, शिक्षाग्रहण आदि काम उचित समयमा नगरेको; विगतमा क्यै गर्न नसकी वर्तमान बिग्रेको। (of people) lacking any training, skill, education; unskilled; untained.

राँथै /rãtʰəˈ/ – [ना. *n.*] हातले घुमाएर अन्न, गेडागुडी पिस्ने काममा आउने गोलाकार दुई फल्याँटा ढुङ्गाको परम्परागत साधन; जाँतो। a stone hand mill for grinding corn, wheat, etc.

राँथै

राँथैहू /rãtʰəˈɦʊ/ – [ना. *n.*] जाँतो पिँध्दा हातले समाउने काठको भाग; हाँतो। the handle of a stone hand-mill.

राँदा /rãda/ – [ना. *n.*] स्वास्नी मरेको मान्छे; राँडो; विधुर। a man whose wife has died; a widower.

राँदी /rãdɪ/ – [ना. *n.*] लोग्ने मरेकी आइमाई; विधुवा; राँडी। a woman whose husband has died; a widow.

राँदै */plv.* **rãdə̀ˈ**, *nblv.* **rãra/ –** [ना. *n.*] दानादार झुप्पायुक्त बाला हुने एक प्रकारको अडिलो पोषिलो अन्न; कोदो। a plant with small seeds from this plant that can be eaten; millet.

राँन्य /rã(ŋ)njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) चारैतिर

आकार फैलनु; फराकिलो हुनु। (of objects) to widen out.

राँरा /rãra/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**राँदै /rãdə̀ˈ/**)

राँव /rã(ŋ)wə/ – [वि. *adj.*] चौडाइ बढी भएको; साँगुरो नभएको; फराकिलो। having a larger distance from one side to the other than is usual or expected; especially in comparison with the length or something; not narrow; wide.

ऱाँख्या /rą̃kʰja/ – [ना. *n.*] **१.** जङ्गली बिरालो; वनबिरालो। a wild cat. **२.** ☞ (**नल**[२] **/nəl/**)

ऱाँन्य /rą̃njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (मासु, फर्सी, फलफूल आदिलाई) लामा पातला चिरा पारेर घाम, आगो वा तातो रापमा सेकाउनु; सुकुटी बनाउनको लागि टाँग्नु। to hang meat, slices of pumpkin, etc. over the fire or in the sun in order to preserve it; to dry meat, vegetables, fruits, etc in the sun or by the fire.

ऱाँसुला /rą̃sula/ – [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] कुकुर जस्तै वनमा रहने प्राणी; स्याल। a wild animal like a dog; a jackal.

रा /ra/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**ऩाङ्गली /nąŋɨliː**)

राइफाइ /raˈfaˈ/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा वा गतिविधिलाई बढ्ता प्रचार गर्ने काम; विभिन्न माध्यमद्वारा सबैलाई हुने वा गराइने जानकारी; प्रचारप्रसार; विज्ञापन। an act of propagandizingsth;anadvertisement; a rumour.

राघ्या /ragʰja/ – [वि. *adj.*] कुनै रङको पृष्ठभूमिमा रातो रङको धर्सोले लपेटिएको। covered or bound with red or yellow stripes.; striped.

राङ्ग्या /raŋgja/ – [ना. *n.*] सोतर, स्याउला आदि बोक्न हुने ठूलो डोको। a large bamboo basket used for carrying dry leaves or foliage.

राजालीघोरा /radʒaliːgʰora/ – [ना. *n.*] **१.** एक-अर्काका हातहरू आपसमा समातेर कसैलाई सोमाथि चढाएर लाने काम वा खेल; झ्याइँकुटी। a type of game in which two people lock their hands together and have a person sit on it and carry him/her for fun. **२.** काँधमा कसै वा क्यैलाई बोक्ने काम। an act of carrying sb/sth on your shoulders.

राजालीघोरा[२]

रातारावै /ratarawəˈ/ – [ना. *n.*] **१.** अर्थ न वर्थसँग गरिने अनावश्यक प्रलाप; तुकविनाको कुरा। meaningless talk; gibberish. **२.** अर्थ न बर्थको काम वा कुरा; सारहीन बस्तु। a worthless matter; a useless or petty thing.

राधिन्य /radʰɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पुरुष र स्त्रीबीच एक अर्कालाई पतिपत्नीको रूपमा स्वीकार्नु; एकले अर्कोलाई लोग्ने वा स्वास्नीका रूपमा अङ्गीकार गर्नु। to accept each other as husband and wife; to marry.

रान्छान /rantʃʰan, *ant.* **kurtʃə/**) – [ना. *n.*] कुनै तनाव वा व्यवधानरहित स्थिति; आनन्द; सहज। when you are free from tension or obstacle; pleasure; comfort. . > **रान्छान-स /rantʃʰan-sə/**– [क्रि.वि. *adv.*] कुनै तनाव वा व्यवधानविना नै; आरामपूर्वक; आनन्दले; सजिलो हुने गरी। without any tension or hurdle; comfortably; easily.

रान्य /ranjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**१. हुन्य /ɦunjə/**)

राःन्य /rá:njə, *ant.* **sımnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] सुकाउनको लागि बिस्कुन फिँजाउनु; फैलाउनु; फिँज्नु। to spread grains on a mat or floor to dry; to spread sth.

राप /rap/ – [ना. *n.*] माहुरीले फूलको सारतत्त्व बटुलेर चाकामा जम्मा पारेको गुलियो पदार्थ; मह; मधु। honey.

राफिन्य /rafınjə, *ant.* **tʃʰernjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] तापक्रम बढ्नु; राप लाग्नु; आँच पर्नु; तात्नु। (of objects) to be hot.

राम /ram/ – [ना. *n.*] खास मौका, चाड वा उत्सवमा हुने मानिसहरूको रमाइलो जमघट; मेला; रमिता; तमासा; जात्रा। a fair; an exhibition.

रामच्या /ramtʃja, tʃıwarja, bʰalsızjaᵘ/ – [ना. *n.*] जात्रा, राम रमाइलो हेर्ने व्यक्ति; रमिते; दर्शक। a spectator; a bystander.

राम्भेंदा /rambʰẽda/ – [ना. *n.*] रातो, गोलो दाना हुने अचार-तरकारी बनाइने अमिलो स्वादको फल; गोलभेंडा; टमाटर। a round red sharp-tasting fruit with a lot of seeds which is eaten cooked or raw as a savory food; tomato.

राल /ral/ – [ना. *n.*] **१.** मुखबाट निस्कने तरल पदार्थ; थुक। the liquid that forms in the mouth; spittle; spit; saliva. > **राल्या /ralja/–** [वि. *adj.*] मुखबाट ऱ्याल चुहाइरहने; राले। slobbery; dribbling. > **राल्या–** [ना. *n.*] बच्चाले ऱ्याल चुहाउँदा छाती चिसो नहोस् भनेर घाँटीमा झुन्ड्याइदिइने पानी नछिर्ने टालो; ऱ्याले। a small piece of material fastened under a child's chin to protect the clothing while eating; a bib. > **राल्हेउव/ralɦeᵘwə/–** [वि. *adj.*] ऱ्याल निस्किरहने; थुक आइरहने। dribbling. **२.** यौनाङ्गबाट निस्कने च्यापच्यापे लेस्याइलो तरल पदार्थ। sticky and watery substance discharged from the genital. **३.** हल्लिएर ठोकिई बज्ने घण्टाको बीचमा झुन्डिएको साधन; रालो। a piece of metal inside a bell that hits the sides and makes the bell ring; a clapper.

रालागोलाउ /ralagolaᵘ, *ant.* **tʃo̤rtʃo̤r kı̤ᵘ/ –** [वि. *adj.*] स्पष्टरूपले बोल्न नसक्ने; गोज्याङ्ग्रो; लठेब्रो; लठ्यौरो। not intelligent; dull; bird-brained.

रालिगुलिउ /ralıgulıᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** (धागो, डोरी आदि) टुप्पो, जरो पत्ता लगाउन कठिन हुने गरी जोल्ठिएको। (of threads) tangled too intricately. **२.** (कुरा, विषय वा प्रसङ्ग) खास भेउ पत्ता नलाग्ने खालको। (of talk, subject matter) complicated and difficult to understand; knotty.

राल्न्य /rálnjə, *md.* **ʈʰakke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** खाल्डो वा गहिरो आदिलाई माटो हाली सम्याउनु; पुर्नु। to cover a hole with earth; to bury sth. **२.** क्यै चिजलाई अरूले नदेख्ने गर्न माथिबाट धुलो-माटो वा क्यै चिजले ढाक्नु। to cover sth completely with earth, dust, etc.

राहा /*plv.* **raɦa**, *tlv.* **mıraɦa/ –** [ना. *n.*] **१.** ☞ (**अगेथ /əgetʰə/**) **२.** जल्दो भुङ्ग्राको रापिलो आगो; झरिलोभरिलो आगाको रन्केको ताप। a dull steady heat from a fire that has stopped producing flames; glow.

राहु /raɦu/ – [ना. *n.*] मुढा चिर्दा दुई भागमा छुट्याउन सजिलो पार्न चिरिएको भागमा खाँदेर ठोकिने काठको टुक्रो; फेसो। a wooden wedge used to split wood; a wedge.

ऱाउ[१] **/rạ̈ᵘ**, *ant.* '*esp. liq.*' **tʃɪso/**); '*in gen.*' **kʰeswə/** – [वि. *adj.*] आगो, घाम आदिको रापले तातेको; तातो । heated; hot (because of the fire or sun, etc.).

ऱाउ[२] */ant.* **tʃʰerwə/** – [वि. *adj.*] शारीरिक उष्णताभन्दा ज्यादा; हुनुपर्ने तापभन्दा बढी; तापले रन्केको । (of the body) having a temperature higher than normal; fevered.

ऱाʔ[१] **/rạ̈**, *syn.* **bakəra/** – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] खासगरी मासुको निम्ति पालिने घरपालुवा घाँस खाने जनावर; बाख्रो । a goat.

ऱाʔ[२] – [ना. *n.*] साना बच्चा मरेपछि बन्ने कल्पना गरिएको प्रेतात्मा; साना बालकलाई सताउने बालप्रेत । (of common beliefs) a ghost of a child which is believed to haunt children.

ऱाʔन्य[१] **/rạ̈ʔnjə**, *ant.* **tʰolnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] यात्रा फलिभूत हुनु; उद्देश्य पूर्ण भएर फर्कनु । to become your journey fruitful; to return from somewhere after achieving your goal.

ऱाʔन्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*] गएको ठाउँबाट सफल भएर आउनु; उद्देश्य फलिफाप हुनु । to return from somewhere after getting success.

ऱान्य /rạ̈njə, *ant.* **kʰesnjə**, **tʃʰernjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] तापको अनुभव गर्नु; तातो हुनु; तात्तिनु; तात्नु । to feel hot; to become heated; to be hot.

ऱान्सिन्य[१] **/rạ̈nsɪnjə**, *ant.* **kʰadɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] रोग-व्याधिबाट मुक्त भई स्वास्थ्यमा सुधार आउनु; निको हुनु । to get back your health; to recuperate (from sth); to recover (from sth).

ऱान्सिन्य[२] – [अ.क्रि. *v.i.*] समस्या, दुःखकष्ट वा गरिबी आदिबाट मुक्ति पाउनु; दुखद अवस्थाबाट छुट्कारा मिल्नु । to be free from poverty, problem, etc.; to be free from/of sth.

ऱामिन्य /rạ̈mɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** एक ठाउँ लागेको चोट वा घाउको असर शरीरको अन्य भागमा पनि सर्दै जानु; रोगव्याधि शरीरभर फैलनु; सङ्क्रमण फैलनु । (of infection) to spread in the body. **२.** रुख, बोट, बिरुवाका हाँगाबिँगा, जरो टाढाटाढासम्म झाङ्निनु । (of branches, roots of plants) to spread out.

ऱारा /rạ̈ra/ – [ना. *n.*] **१.** पोल्ने, डाम्ने प्रकारको आँच; गर्मीको सिलसिला; ताप । continuous heat; glow. **२.** जिउमा बढेको चाहिँदोभन्दा बढीको तापक्रम; कुनै विकारले जिउमा ताप बढ्ने बिमारी; जिउ रन्कने रोग; शरीर रन्केर बढेको तापक्रम; जिउमा आवश्यककताभन्दा बढेको ताप; ज्वरो । a condition in which a person has a temperature that is higher than normal; fever.

ऱाराफोर्फोर /rạ̈raforfor, *ant.* **tʃʰerwə/** – [वि. *adj.*] जिउको तापक्रम असाध्यै बढेको; असाध्यै ज्वरो आएको । suffering from fever; fevered.

ऱास्न्य[१] **/rạ̈snjə**, *syn.* **bʰaʔsɪnjə**, *md.* **ḍaske**, *ant.* **rəˈsɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] पति वा पत्नीबीचको सम्बन्ध तोड्नु । to end your marriage to sb legally; to divorce.

ऱास्न्य[२] */syn.* **gɨdʒɨ̃njə**, **kjọ̈ʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] अँठ्याइरहेको हात छोड्नु; नसमाउनु । to loosen your grip on sth.

ऱास्न्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] कसै वा कुनै वस्तुमा रहेको माया वा अधिकार छोड्नु; त्याग गर्नु; छोडिदिनु; माया मार्नु; त्याग्नु । to give up ownership of sth; to abandon sb; to stop loving sb/sth; to forget sb/sth for ever; to end relationship.

रिखी /rɪkʰiː/ – [वि. *adj.*] शुद्ध कालो रङ्को; गाढा कालो । coal-black.

रिगुरिगुव /rɪgurɪguwə/ – [वि. *adj.*] **१.** नाक लाम्चो भई सीधा भएको; सलक्क परेको । (of the nose) long and straight; pointed. **२.** सिस्नो पकाएर मसिनो हुने गरी घोटिएको । (of nettle) well-cooked and smooth.

रिघाउँ /rɪgʰãʷ/ – [ना. *n.*] सिम्सिमे पानी परेको बेला आकाशमा देखिने अर्धवृत्त आकारको सप्तरङ्गी रुप; इन्द्रेणी; इन्द्रधनु । arch (curved shape) of different colours seen in the sky when rain is falling and the sun is shining; a rainbow.

रिघुल /rɪgʰul/ – [ना. *n.*] पानीमा बस्ने सर्प; पानी सर्प । a water snake.

रिङरिङो /rɪŋrɪŋo/ – [वि. *adj.*] (चिज) पोखिएला झैं हुने गरी भाँडाको बिट सम्म भरिएको । filled to the brim.

रिङुली /rɪŋuliː/ – [ना. *n.*] कलिलो डाँठलाई तरकारी बनाउन हुने वनजङ्गलमा पाइने उनिउँ जातको वनस्पति; निउरो; निगुरो । a particular kind of fern. Its young shoots are cooked and eaten as vegetable.

रिङ्न्य /rɪŋnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.* / लु.भे. *llv.*] ☞ (**रैंन्य /rɜ̃ˈnjə/**)

रिजानी /rɪdʒaniː/ – [ना. *n.*] ☞ (**छकाल्न्या /tʃʰkalnjə/**)

रिझा /rɪdʒa/ – [ना. *n.* / उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**नाइ /naˈ/**)

रिझो /rɪdʒʰo/ – [ना. *n.*] झोलुङ्गे पुल बनाउन मसिना धेरै तारहरू बाटेर बनाएको फलामे डोरी; फलामे लट्ठा । thick steel ropes used to make a suspension bridge; iron twine.

रिझो

रितिन्य /rɪtɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] धारिलो हतियारले दलेर, धसेर काट्नु; सेर्नु । to slit sth with a sharp weapon.

रिथा /rɪtʰa/ – [ना. *n.*] पुरुषको घाँटी माझमा बाहिरपट्टि उठेको देखिने फुकुण्डो; रुद्रघण्टी । Adam's apple.

रिन /rɪn/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**जोरो /dʒoro/**)

रिन्न्य /rɪnnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**निखनैन्य /nɪkʰənəˈnjə/**)

रिन्य /rɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अक्कर परेर अङ्ग, अवयव आदिमा रक्त सञ्चार रोकिएर लट्ठिनु; कुनै अङ्ग निदाउनु । (of your body parts) to be or go numb.

रिप̤ा /rɪpa̤/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**जिमर /dʒɪmər/**)

रिलाʔ */plv.* **rɪlaʔ**, *syn.* **zɪlaʔ**, *hmlv.* **rɪlasəla/** – [ना. *n.*] कागत झैं चिल्लो पातलो पत्रैपत्र परेको बोक्रा हुने र प्राचीन कालमा सो बोक्रालाई कागतको रूपमा लेख्नको लागि समेत प्रयोग गरिने गरेको रुख वा सोको बोक्रा; कागज जस्तै चिल्लो र पातलो पत्रैपत्र परेको बोक्रा हुने एक जातको वनस्पति; भोजपत्र । birch or birch tree or its bark (used for writing).

रि̤ /rɪ̤, *md.* **dɪ/** – [ना. *n.*] **१.** हाइड्रोजनका दुई र अक्सिजनको एक परमाणुको संयोजनद्वारा बन्ने, रासायनिक नाम H_2O हुने, नुहाउन, पिउन हुने प्राकृतिक पेय; पानी; जल । water. **२.** तरकारीको झोल; पकाएको मासुको रस; तिहुन । soup (of any vegetable, meat or fish); curry with soup. **३.** फलफूल, उखु आदि कुनै पनि चिजभित्र रहने तरल भाग; रस । the liquid that comes from fruit or vegetables; a

drinkmadefromthis;juice. ४.यौनसम्पर्क वा यौनउत्तेजनाको समयमा यौनाङ्गबाट बग्ने च्यापच्यापे तरल पदार्थ। slippery, watery substance discharged from the sexual organ during the intercourse. ~**योःन्य /joːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] खेतबारीमा पानी लगाउनु; सिँचाइ गर्नु; बालीनाली लगाएको जग्गामा पानी पटाउनु; पन्याउनु। to irrigate land/fields.

रि̤ʔ /rɪ̤ʔ/ – [ना. *n.*] **१.** शरीरबाट निस्केको फोहोर; मैला। dirt accumulated in your body. **२.** ग्रह, नक्षत्र वा भूतप्रेत आदिबाट आइपर्ने शुभ वा अशुभ फलको विचार; तत्कालिक परिणाम जान्न कुण्डलीमा चामल खसालेर हेरिने शुभ-अशुभको फल; कुनै लागो वा कसैको कुदृष्टि थाहा पाउन धामी, झाँक्रीले गर्ने गतिविधि; जोखना। divination; prophesy; reading someone's horoscope. **३.** हिम्मत; साहस; आत्मबल; मानसिक बल; भित्री आँट; ह्याउ; क्षमता। courage; self-confidence; inner strength.

रि̤ʔन्य¹ /rɪ̤ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (डोरी, धागो) दोब्राएर पुनः बाटेको राम्ररी बसोस् भनेर जोल्ठ्याएर रगड्नु। to rob a new rope against sth to make it smooth and soft.

रि̤ʔन्य² – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**कथान्य /kətʰanjə/**)

रि̤प /*plv.* **rɪ̤p**, *llv.* **taku/ –** [ना. *n.*] धागो कात्ने हाते साधन। a specially made rod for spinning thread; a spindle.

रि̤प

रि̤पो /rɪ̤po/ – [वि. *adj.*] **१.** होचो, अग्लो नभई सम्म परेको; समतल; समथर। even; smooth; flat; plain. **२.** लम्बाइ, चौडाइ वा सतह एकनासले मिलेको। equal in length, width, etc.

रि̤म /rɪ̤m/ – [ना. *n.*] **१.** बाह्र महिनाको अवधि; वर्ष; साल। a period divided into twelve months; a year. **२.** घाम अस्ताउने बेलाको बेलुकीको समय; साँझ; सन्ध्या। the time when the sun goes down and night begins; sunset; evening; dusk.

रि̤म्क/rɪ̤mkə/– [क्रि.वि.*adv.*] समसाँझै; साँझमा; बेलुकी पख; बेलुकी। in the evening. > **रि̤म्दा /rɪ̤mdá/–** बेलुका पख; साँझसाँझतिर। in or during the evening.

रि̤मुल /rɪ̤mul/ – [ना. *n.*] जमिनबाट पानी निस्कने ठाउँ; मूल पानीको श्रोत। a source of water; a water spring.

रि̤मैं /rɪ̤mə̃¹, *syn.* **rɪ̤mun/ –** [ना. *n.*] तताएको पानी; तातो पानी। boiled water; hot water.

रि̤म्न्य /*plv.* **rɪ̤mnjə**, *hmlv.* **bərɪ̤mnjə**, *mḍ.* **gɪrɪŋke**, *ant.* **tə̤ˈnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] हिलोमाटो, इँटा, ढुङ्गा आदिबाट घर, पर्खाल आदिको भित्ता ठड्याउनु; गारो लाउनु; चिन्नु। to build or erect a wall.

रि̤सरम /rɪ̤sərəm/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ओदो /odo/**)

री /*plv.* **riː**, *krlv.* **mun/ –** [ना. *n.*] बेलुका अँध्यारो भएदेखि बिहानको उज्यालो नभएसम्मको अवधि; राती; रात। night.

रुँ /rũ(ŋ) > urũ/ – [ना. *n.*] **१.** (ठोस) बाक्लोपन; मोटाइ; सघनता। thickness. **२.** कम दुरीमा रोपिएको वा बाक्लो भई उम्रेको बोटबिरुवा, वनजङ्गल आदि। thickly grown plants; a thickly wooded area.

रुँव /rũwə, *syn.* **rụŋwə**, *ant.* **kʰjaro**, **waːwə/–** [वि. *adj.*] मोटाइ बढी भएको;

बाक्लो। having a large distance between two sides; thick.

रु /ru/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**१. मिँ /mĩ/**)

रुइन्य /ruˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पुनः उच्चारण गर्नु; बोलेको बोली दोहोऱ्याउनु; दोहोऱ्याएर फेरि भन्नु। to say sth again; to repeat what you have already said; to reiterate. **२.** गरिसकेको काम वा कुरालाई फेरी दोहोऱ्याउनु। to repeat what you have already done.

रुगी[१] /rugiː, *ant.* **sabʰəla/** – [वि. *adj.*] रोगले सताएको; अस्वस्थ; रोगी। suffering from an illness or disease; not feeling well; sick; ill.

रुगी[२] – [ना. *n.*] रोग लागेको मान्छे; बिरामी। a sick person; a patient.

रुघा /rugʰa/ – [ना. *n.*] पातलो सिँघान चुहुने, हाच्छिउँ लागिरहने र ज्वरोसमेत आउने एक प्रकारको सरुवा रोग; रुघा। flue; influenza; the common cold.

रुङ्गिन्य /ruŋgɪnjə/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**खादिन्य /kʰadɪnjə/**)

रुजिन्य /rudʒɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** इच्छाएको मान्छे, वस्तु वा चिजबीज आदिलाई धेरैमध्येबाट छान्नु; चयन गर्नु; चुन्नु; रोज्नु। to choose; to select; to elect. **२.** मनैदेखि चाहनु; मनपराउनु; दिल बस्नु। to like sb/sth; to love sb/sth.

रुना /runá/ – [ना. *n.*] थोरै रातो रङको हुने एक प्रसिद्ध खनिज धातु; तामा; ताँबो। copper.

रुन्य /runjə//– [स.क्रि. *v.t.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**१. स्याँन्य /sjã(ŋ)njə/**)

रुपिन्य /rupɪnjə, *ant.* **bʰoʔnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बेर्नालाई ब्याडबाट उखेलेर खेतबारीमा रोप्नु; सार्न मिल्ने खालको बोट-बिरुवालाई ठाउँ-ठाउँमा गाड्नु। to uproot young plants from a bed and plant them somewhere. **२.** डन्डी, खम्बा आदि ठड्याउन एकातिरको टुप्पो जमिनमा गाड्नु; रोप्नु। to plant or erect a pole, etc. somewhere; to put sth up.

रुप्स्या /rupsjɑ/ – [वि. *adj.*] (पुरुष) मनै लोभ्याउने खालको; सुन्दर; आकर्षक; राम्रो। (of males) mandsome; attractive; charming; comely.

रुन्जा /rundʒɑ/ – [ना. *n.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**मारुम /mɑrum/**)

रुम्न्य /rumnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** क्यैचिजलाई धुल्याउनु; कुट्नु। to grind sth; to crush sth into fine powder; to pulverize. **२.** हात वा कुनै साधनद्वारा कसैलाई ताडना दिनु, हिर्काउनु; ठटाउनु; गोद्नु; चुट्नु; पिट्नु। to hit sb, usually very hard; to beat or kick sb; to thrash sb.

रुला /rulɑ/ – [ना. *n.*] पानी नपरेर सुख्खा हुनाको स्थिति; अनावृष्टि; खडेरी। drought.

रुल्का /rulkɑ/ – [वि. *adj.*] बेलनाको जस्तै आकारको; डोलो। cylindrical.

रुल्न्य /*v.t.* **rúlnjə**, *hmlv.* **burulnjə**, *v.i.* **rúlsɪnjə**, *ant.* (*v.t.*) **pəlạsnjə**, *v.i.* **pəlạssɪnjə/** – [प.भे. *plv.*] कागत, मान्द्रो, चित्रो आदिलाई सोली (बेलनाकार) जस्तै गरी दोब्र्याउनु। to roll (sth) (up) (into sth).

रुल्रुलो /rulrulo, *syn.* **bʰokolja** *ant.* **tɪrɪnaŋgaːwə, turdʒʰulo, kʰjaᵘnɑso/** – [वि. *adj.*] शरीरमा कुनै हाड करङ नै नदेखिने गरी मोटाएको; सुम्लिएको; अथुलाएको। (of people/animals) very fat; husky; fatty.

रुहिन्य /ruɦɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गानो, गोला,

मर्केको नसोलाई पूर्ववत् अवस्थामा ल्याउन मालिस गर्नु। to rub and press a person's body with the hands to reduce pain in the muscles and joints; to massage.

रु¹ /rṵ(s) > urṵ(s), *ant.* **(sja)fal/** – [ना. *n.*] प्राणीको शरीरभित्र रहने सबभन्दा कडा (सेतो) चिज; हाड। any of the hard parts inside a human or animal that make up its frame; bone.

रु² /rṵ(s) > urṵ(s), *ant.* **tʃẹm/** – [ना. *n.*] ओखर, आरु आदि फलको साह्रो खबटो; हाडे भाग। a large hard seed inside some types of fruit, such as walnut, peach, etc.; a stone.

रुइ /*plv.* **ru¹**, *nblv.* **rṵt**, *hmlv.* **bəriːza**, *md.* **ḍu/**– [ना. *n.*] रिङ्ने, उड्ने, घम्रेर हिँड्ने खालको सानो जीव; किरा। an insect. **~मों /mõ/**– किराको रूपमा रहेको बेला शरीरमा वीजाणू पर्नासाथ कठ्याङ्ग्रिएर वनस्पतिमा परिणत हुने यौन शक्तिवर्धक मानिने च्याउ; हिमाली डुलन्ते झार; याचार्गुम्बा। cordicep; Giradinia Diverssifolia/gyn./G.heterophylla.

रुʔल /rṵʔl/ – [ना. *n.*] **१.** सिस्नो घोट्दा लेस्याइलो र बाक्लो पार्नको राखिने पीठो। some amount of flour added to nettle curry to make it smooth and thick. **२.** पहिलाको सट्टामा आउने दोश्रो; विकल्प; वैकल्पिक। an alternative.

रुʔल्न्य /rṵʔlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बिमारीबाट तङ्ग्रनु; स्वास्थ्यमा सुधार आउनु; निको हुनु। to recuperate; to recover (from sth); to get better.

रुप्न्य /rṵpnjə, *md.* **rupakke**, *ant.* **fəlãnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कपडा, छाला आदिको बिट जोडेर सिलाउनु; सिउनु। to join two pieces of cloth or leather together by putting thread through them with a needle; to sew; to stitch. **२.** घाउलाई जोड्न टाँका लाउनु। to sew the edges of a wound together; to stitch sth (up). **३.** ढोकाको खापा बन्द गर्नु; ढोका लगाउनु। to shut the door; to close the door.

रुम्बु /rṵmbu/ – [ना. *n.*] ठूलो आकारको रुखको बोट; वृक्ष। a big tree.

रुमरुम /rṵmrum(pã/paŋ), *syn.* **mama (nɪ) rumrum/** – [ना. *n.*] **१.** बिस्तारै बोलिएको अस्पष्ट र नबुझिने बोली। unclear words spoken in a low voice; a mutter. **२.** अरूले नसुन्ने गरी कसैको कानमा मात्र खुसुक्क भनिने कुरो; खासखुस; कानेखुसी; साउती; कानफुकाइ। a way of speaking very quietly, using the breath but not the voice, so that only the person close to you can hear you; a whisper.

रेंत /rẽtə, *ant.* **sogo/** – [ना. *n.*] मग्नमस्ती, राजीखुसी वा सुखीपनको स्थिति; खुशियाली। the state of happiness; ecstasy; joy.

रेंत्या /rẽtja/ – [वि. *adj.*] नाकको बीचको भाग पूरै तलतिर धसिएर सम्म परेको। (of the bridge of the nose) pressed down; flat.

रेंथ /rẽtʰə/ – [ना. *n.*] कसिएको कपडा वा बाँधिएको डोरी आदिले बसेको गहिरो दाग। a deep mark on your body part caused by tight clothes or where a thin rope has been tied.

रेंन्य¹ /rẽ(ŋ)njə, *ant.* **gʰuˈrɪnjə**, *md.* **mərɦaŋke**, *syn.* **sugʰɪnjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] स्वार्थ अनुकूल हुँदा आनन्द र खुसीले मख्ख हुनु; रमाउनु। to be happy; to feel joyful when the situation is favourable.

रेंन्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] रेडियो, टेप, दमाहा, बाँसुरी

आदि बज्नु। (of musical instruments, radios, etc.) to play.

रेंव /rẽ(ŋ)wə, *ant.* **gʰuˈrju/** – [वि. *adj.*] हर्षले दङ्ग परेको; निकै खुसी भएको; असाध्यै प्रसन्न; दङ्दास; हर्षित। very happy; joyful; beatific.

र̤ें /rẽ̤(ŋ)/ – [ना. *n.*] झाँक्रीले गजोले बजाउने वाद्य; ढ्याङ्ग्रो। a large drum played by a shaman or witch doctor, beaten with a drum stick.

र̤ेंन्य¹ /rẽ̤(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.i.*] (जनावर) गर्भ बोकाउनु; गर्भाधान गराउनु। (of animals) to mate; to conceive.

र̤ेंन्य² – [स.क्रि. *v.i.*] तान बुन्नको लागि धागोलाई मिलाउनु; तान थाल्नु/बसाल्नु। to set up a loom; to make it ready to weave.

र̤ेंन्य²

र̤ेंन्य³ – [अ.क्रि. *v.i.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**निखनैन्य /nɪkʰənəˈnjə/**)

र̤ेंसी /*plv.* **rẽ̤siː**, *slv.* **dʒɑsɪŋ/** – [ना. *n.*] तान बसाल्नेदेखि लिएर बुन्नेसम्म प्रयोगमा आउने तानको सामानहरूको सेट। a set of devices used in a hand loom.

रे₁ /*slv.* **re**, *plv.* **gɪtə**, *md.* **l̤iŋ/** – [ना. *n.*] **१.** गाउनको लागि रचिएको लयात्मक पद्य रचना; गीत। song. **२.** [प.भे. *plv.*] जवानी, बैंश। young age; youthfulness. > [वि. *adj.*] (कपडा आदि) पुरानो भई सजिलै च्यातिने खालको। (of dress, clothes, etc.) threadbare; old; shabby.

रे₂ /re, *ant.* **dʒjɑ/** – [ना. *n.*] आइमाईले वरण गरेको पुरुष; स्वास्नी मान्छेको विवाहित पुरुष; पोइ; पति; लोग्ने। the man a woman is married to; husband.

रे₃ दान्य /re dɑnjə, *syn.* **r̤esnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] छोरीमान्छेले औपचारिक रूपमा विवाह बन्धनमा बाँधिएर पतिको घरमा जानु; स्त्रीले विवाह गर्नु; पोइल जानु। (of women) to marry; to elope.

रेकोएँ /rekõᵉ/ – [ना. *n.*] कलिलो डाँठलाई तरकारीको रूपमा प्रयोग गर्न मिल्ने एक प्रकारको वनस्पति; वनकुरिलो। wild asparagus.

रेघेरेघे /regʰe-regʰe/ – [ना. *n.*] आधा अङ्ग नचल्ने भई लतारिँदै, घस्रँदै जाने चाल। when certain part of your body does not move at all. > **रेघे का रेघे /regʰe kɑ regʰe/**– [ना. *n.*] कामविना नै कसैलाई पछ्याइरहने, डुलिरहने काम; ओहोरदोहोर। an act of following someone or walking here and there without any purpose; coming and going.

रेङ्गोएतेङ्गोए /reŋgoe-teŋgoe/ – [ना. *n.*] बस्दै, उभिँदै हिँडिने बिस्तारैको यात्रा; बिस्तारै हिँडिने हिँडाइ। detouring; slow walk; lingering.

रेल /rel/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**गाबरा /gəbərɑ/**)

रेल्धोंव /reldʰõwə/ – [वि. *adj.*] बिमारी आदिले गर्दा शरीर कमजोर भई लुत्रुक्क परेको; शक्ति क्षीण भएको; निन्याउरो। (of people) feeble; frail; weedy.

रेल्न्य /relnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खस्रो-मसिनो, राम्रो-नराम्रो, फोहोर-सफा, आदिबाट छानेर छुट्याउनु; छान्नु। to separate sth good from bad; to separate the liquid part from the solid part; to sieve; to strain sth (off).

रेल्पा /relpɑ/ – [ना. *n.*] **१.** दुब्लो, मानिस वा प्राणी। a thin person or animal. **२.** बोसो

पटक्कै नभएको जनावरको मांस। the meat of a very thin animal; meat without fat.

रेल्बाल्या /relbalja/ – [वि. *adj.*] **१.** आफ्नै धुनमा गफ छाँटेर अरूको समय खर्च गरिदिने; दिक्क लाग्दो कुराकानी गर्ने। one who talks too much wasting other's valuable time; a garrulous person. **२.** सन्दर्भविहीन क्रियाकलाप गरी मुख्य उद्देश्य वा विषयलाई ओझेलमा पार्ने; विषयवस्तुलाई गन्तव्यविहीन बनाउने। having the habit of talking about sth that is not connected with the main point of what you are saying; digressing; wandering from the point.

रेल्रेलो /relrelo/ – [वि. *adj.*] (तरल पदार्थ) थुक, सिँगान, योनिरस, च्याल आदि जस्तै च्यापच्यापे; लेस्याइलो; चिप्लो; लेस्सादार। (of saliva, spit, etc.) sticky.

रेःव /reːwə/ – [वि. *adj.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**ताउ /tạʷ/**)

रेवैरेवै /rewəˈ (ka) rewəˈ/ – [ना. *n.*] यताउता डुलिरहने काम; घुमघाम। an act of lingering, detouring or wandering around; a short walk in or around a place; wander.

रेःसिन्य[1] */plv.* **reːsɪnjə**, *syn.* **tʃɨrkɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] फुटेको धर्सो देखिनु; फुट्नै लाग्नु; चर्कनु। to break without dividing into separate part; to crack.

रेःसिन्य[2] */slv.* **reːsɪnjə**, *nbv.* **gatnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] ताल, सुर, लय मिलाई गीत भन्नु; राग अलाप्नु; गीत गाउनु। to make musical sounds with the voice, usually a tune with words; to sing.

रे़ /rẹ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] कुवा, धारो आदि पानीको श्रोत भएको ठाउँ; पानी लिन गइने सार्वजनिक थलो। a source of water like well, spring, etc. from where people collect drinking water.

रे़तोतो /rẹtoto/ – [ना. *n.*] **१.** घच्च पर्ने ठाउँ ओगटेर बस्ने काम। an act of sitting somewhere occupying much space and disturbing others. **२.** लामो चिजलाई घच्च पर्ने गरी कतै तेर्स्याएर राख्ने काम। an act of putting a long object somewhere so as to obstruct and disturb others.

रे़प /rẹp/ – [ना. *n.*] नराम्रो हरक सबैतिर फैलिने अवस्था। the situation when a revolting smell spreads around. **~पोःन्य /poːnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] दुर्गन्ध फैलेर सहनै नसकिने हुनु। to be unbearable due to such a smell.

रे़लोरेलो /rẹlorelo/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** थकानले लखतरान भई भुइँभर सुतिरहने गरी। in the manner of lying with your arms and legs stretched out. **२.** लाश वा मृत देहहरू छरिएर रहने किसिमले; लम्पसार। in the manner of corpses lying on the ground.

रे़स्न्य /rẹsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अर्को ठाउँमा विवाह गरेर जानु; पोइल जानु। to get married to sb and leave one's parental home for her husband's home village; to elope (with sb).

रैंया /rə̃ˈja/ – [ना. *n.*] स्त्रीहरूले नाडीमा लगाउने काँडायुक्त, चेप्टो, चाँदीको बाला। a flat silver bracelet worn by women.

रैंया

रैंन्य /rẽˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आँखाको अगाडि प्रकट हुनु; देखा पर्नु; देखिनु। to appear; to come into sight.

रै /rəˈ/ – [ना. *n.*] वंश परम्पराको आधारमा राष्ट्र प्रमुखको अधिकार प्राप्त व्यक्ति; राजा। a male ruler of a country, who holds his position because of his birth; a king.

रैकर[१] /rəˈkər/ – तिरो तिरेर भोगचलन गर्न पाइने जग्गाजमिन। the land that you can use after paying tax.

रैकर[२] – [ना. *n.*] ☞ (**सिर्मा /sɪrmɑ/**)

रैचुङ /rəˈtʃuŋ/ – [ना. *n.*] राजा महाराजाहरू विराजमान हुने विशिष्ट आसन। the special chair used by a rule, especially king; a throne.

रैके /rəˈke, *ant.* **lɑ̃ke**, *syn.* **bəˈke/** – [स.क्रि. *v.t.*] समाचार वा वस्तु ल्याउन आदेश दिनु; ल्याऊ भनी अह्राउनु। to order sb to bring sb/sth; to fetch sth.

रैथान्या /rəˈtʰɑnjɑ, *ant.* **bəre?/** – [ना. *n.*] स्थायीरूपले पहिल्यैदेखि बसोबास गर्दै आएका बासिन्दा; आदिवासी। permanent residents; indigenous people.

रैःन्य /*plv.* **rəˈːnjə**, *nblv.* **ɦonnjə**, *ant.* **lɑ̃njə**, *syn.* **bəˈːnjə**, *mḍ.* **rɑkke/** – [स.क्रि. *v.t.*] स्वास्नी, कमाइ वा कुनै चिज लिएर आउनु; ल्याउनु। to bring a wife, earnings or sth; to receive; to bring to fetch.

रैमतौ /rəˈmətəᵘ, *syn.* **rõtɑrõtɑᵘ**, *ant.* **sopsopo/** – [वि. *adj.*] ओच्छान, भुइँ, सतह आदिमा बच्चाहरूले पिसाब फेरेर सबैतिर भिजेको। (of the floor, bed, etc) wet with water or children's urine. ~**तान्य** /**tɑnjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] सबैतिर भिज्नु; जमिनका चारैतिर पानीपानी हुनु; पाट्नु। to be glutted with water; to be soaked with water; to be submerged by water.

रैसिन्य /rəˈsɪnjə, *ant.* **bʰɑʔsɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] स्त्रीपुरुषबीच लोग्ने-स्वास्नीको सम्बन्ध जोड्नु; दाम्पत्य जीवनमा बाँधिनु; विवाह गर्नु। to get married to sb; to marry sb.

रैसिन्य /rə̤ˈsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मन बहलाउन, शरीर स्वच्छ राख्न वा समय कटाउन कुनै क्रियाकलाप गर्नु। to do sth for a recreation. **२.** बाजी राखेर कुनै खेलमा भाग लिनु; खेल खेल्नु। to take part in a sport; to compete against sb in a game; to play. **३.** जुवा-तास आदि खेल्नु; to gamble. **४.** राम्रो-नराम्रो काममा खास भूमिका खेल्नु। to try your hand at sth; to play a role.

रोंका[१] /**rõkɑ**, *ant.* **tɑ̤ᵘ/** – [वि. *adj.*] निम, करेलो आदिको जस्तै स्वादको; तीतो। having a strong, unpleasant taste; not sweet; bitter.

रोंका[२] – [ना. *n.*] असाध्यै तीतो हुने एक प्रकारको वनस्पतिको जरा। the bitter roots of a type of plant; a type of plant that has bitter roots.

रोंतारोंताउ /**rõtɑrõtɑᵘ/** – [वि. *adj.*] ☞ (**रैमतौ /rəˈmətəᵘ/**)

रो /**ro/** – [ना. *n.*] जोड दिन, पुनर्प्रमाणित गर्न वा प्रष्ट पार्न प्रश्नको लगत्तै सँगसँगै दोहोऱ्याएर गरिने पुनःप्रश्नको शब्द; हो ? हो र ! हैन र ? हो ? word used for emphasis, verification or clarification; a tag question; is it? Isn't it.

रोक /**rokə/**– [नायो. *post.*] ☞ (**तोत /totə/**) > **रोकसै** /**rokəsəˈ/**– अलि माथितिर; केही माथि। a bit further up.

रोखाला /**rokʰɑlɑ/** – [ना. *n.*] सुरक्षाको लागि पालो पहरा दिने व्यक्ति; पाले; पहरेदार; चौकीदार। a person who is employed to a guard; a watchman.

रोगोन /**rogon/**– [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

रोङ्$_{१}$ /roŋə, *ant.* **meŋə/ –** [नायो. *post.*] **१.** आफू रहेको स्थानदेखि सिरानतिर; मास्तिर। a higher place or position than sb/sth; above. **२.** अग्लो ठाउँमा; माथि। on the higher place; above.

रोङ्$_{२}$ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

रोङ्गो */llv.* **roŋgo**, *slv.* **rogon**, *ulv.* **roŋə**, *tslv.* **soŋorá**, *tlv.* **sərwə'**, *hmlv.* **səbərā rwə'**, *glv.* **sərā/ –** [ना. *n.*] **१.** चार हजारदेखि दश हजार फिटसम्मको उचाइमा फुल्ने लाम्चा, खम्रा, मोटा पात हुने प्रायः रातो - (**माबलाँ /mabəlã/**); सेतो - (**खुँ /kʰũ/**); बेसारे - (**सिज़ा /sıza/**) आदि विविध रङमा फुल्ने र ३२ प्रजातिसम्म हुने प्रसिद्ध वनपुष्प वा वनकुसुम। Rhododendron barbalum Wall. ex. G. Don. **२.** नेपालको राष्ट्रिय फूल गाढा रातो - (**माबलाँ /mabəlã/**) मानिएको फूल; लालीगुराँस। red rhododendron. (It is the national flower of Nepal.)

रोङ्गो

रोत /rotə/– [नायो. *post.*] ☞ (**तोत /totə/**)

रोताउ /rotaᵘ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**तोतु /totu/**)

रोदा /rodá, *ant.* **meda/ –** [नायो. *post.*] आफूभन्दा वा कुनै चिजको मास्तिर; उँभोतिर; माथितिर। above.

रोध्या /rodʱja/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**चुइँ /tʃũ'/**)

रोन्जोक /rondʒok/ – [ना. *n.*] मुख्य चिजमा मिसाइने कुनै चिजको थोरै अंश। a small portion of sth mixed into sth in order to make it tastier, lovelier, etc.

रोःन्य /roːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धेरै गाउँदा, कराउँदा, बोल्दा वा चिसोको कारणले स्वरमा गडबडी आउनु; गला बस्नु। (of the throat) to go dry because you have been speaking, shouting or singing for a long time, or because of cold.

रोपा /ropā/ – [ना. *n.*] रोप्न वा सार्न तयार पारिएको कलिलो बिरुवा; बेर्ना। a young plant; a seedling.

रोबाल /robal/ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] ☞ (**धुत /dʱutə/**)

र̤ो /rọ/ – [ना. *n.*] **१.** खास मतलब; उद्देश्य; विषय। the purpose or aim of sth; a subject. **२.** विचारमा प्रकट हुने जुनसुकै कुरो; ग्रन्थ वा रचना आदिमा विवेचित प्रसङ्ग। a context; a topic. **३.** [नायो. *post.*] बारेमा; पक्षको; सम्बन्धमा। concerning sb/sth; about sb/sth; regarding; as regards. **~झाःन्य/नैःन्य /dʒʱaʔnjə/nəˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] विचार राख्नु, पोख्नु; प्रस्ताव गर्नु, राख्नु। to express your views, opinions; to propose, suggest or advise sth. **~खेम्न्य/तुपैःन्य /kʰemnjə/tupəˈːnjə/–** कुरा वा प्रसङ्गको टुङ्गो लगाउनु; कुराकानीको बिट मार्नु। to end a talk; to wind sth up. **~पलेःन्य /pəleːnjə/–** नयाँ प्रसङ्गको थालनी, शुरुवात गर्नु। to begin a new topic. **~हाएःन्य /ɦaᵉːnjə/–** कुरा कोट्याउनु; प्रसङ्ग निकाल्नु। to initiate a new topic; to trigger a matter.

र̤ोःन्य^{१} /rọʔnjə, *md.* **ɦoẽkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] नौनी निकाल्न मदानीले दही हुँडल्नु; मन्थन गर्नु; मथ्नु। to churn curd to get butter from it.

र̤ोःन्य^{२} – [स.क्रि. *v.t.*] कुरा वा रहस्य पत्ता लगाउन कसैलाई केरकार गर्नु। to interrogate sb; to grill sb (about sth).

र̥ोम्न्य /ro̤mnjə, *syn.* **tʰĩnjə**, *ant.* **gɨltʰɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] खानपिनको अभाव वा कुनै बिमारीले गर्दा कङ्काल बाहिरै देखिने गरी दुब्लाउनु; शरीरका सबै रगत-मासु सुक्नु। to become thin and weak; to turn rickety or skeleton, because of illness or lack of food; to be emaciated.

र̥ोला /ro̤la/ – [ना. *n.*] **१.** ☞ (**फेपना /fepəna/**) **२.** कुनै कारणले मासु वा छालाभित्र देखिने गिर्खा। a swelling under the skin, sometimes a sign of serious illness; a lump. **३.** चोटपटक, आघात आदि पर्दा कुनै अङ्गमा निस्कने मासुको टुटुल्को। a swelling on the body, often caused by a blow; a bump.

र̥ोलैन्य /ro̤lə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** सिस्नोको मुठो वा कोर्रा आदिले सिप्काउनु; सुम्ठनु। to whip sb; to hit sb with a bunch of stinging nettles. **२.** मौरी-बारुलो आदि किराको ठूलो हुलले एकै साथ चिल्नु। to be stung by a swarm of bees, wasps, etc.

र̥ोल्न्य /ro̤lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (दाँत झरेको मान्छे) कुनै चिज जिब्रोले चलाउँदै चपाएजस्तो गर्नु। (of toothless people) to move one's mouth all the time as if chewing sth. **२.** कुरा वा प्रसङ्गलाई हरेक कोणबाट सोच्ने-बुझ्ने र प्रश्न-प्रतिप्रश्न गर्नु। to ask questions from different angles to understand a particular matter through cross checking; to cross-question.

र̥ोल्सिन्य /ro̤lsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** जिब्रो राम्ररी चलाउन नसकेर सही उच्चारण गर्न नसक्नु; 'र' लाई 'ल' जस्तै गरी उच्चारण गर्नु। to speak with a lisp; to lisp. **२.** मर्ने बेलामा जिब्रो चलाउन नसकी बोली बन्द हुन थाल्नु। (of people) to be unable to speak or move their tongue.

र̥ोसिन्य /ro̤ʔsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिज भेट्टाउन खोतल-खातल, खोजखाज गर्नु। to rummage around/through sth. **२.** कसैको जिउमा वा कतै खानतलासी गर्नु। to examine sb's clothes, their pockets, etc. in order to find sth that they may be hiding; to search sb (for sth).

रोला /rola/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**कोल्ज़ा /kolza/**)

र्‌घु /rgʰu/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**जुर्ला /dʒurla/**)

र्‌ङाँ /rŋã/ – [ना. *n.*] चारपछि लगत्तै आउने अर्को सङ्ख्या; पाँच "५"। the number '5'; five.

र्‌डिल /rŋɪl/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कतौत /kətəᵘtə/**)

र्‌ताँ /rtã/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**परे /pəre/**)

र्‌धें /rdʰẽ/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**गेङ /geŋ/**)

र्‌नाप /rnap/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**न̥ाप /na̤p/**)

र्‌नायो */hmlv.* **rnajo**, *syn.* **kutʰɪla**, *glv.* **naŋgiː/ –** [ना. *n.*] **१.** महिलाले शृङ्गारको लागि नाक-कान आदिमा लगाउन प्रयोग हुने यार्लिङभन्दा सानो, सुन वा चाँदीको रिङ। a small ring of gold or silver worn by women on their ear or nose. **२.** कानको डिलमा तलदेखि माथिसम्म लहरै लगाउने मुन्द्री; लस्करी। a set of earrings worn by women on their ears from top to bottom. **३.** कुनै वस्तुमा राखिएको रिङ आकारको सानो वस्तु; रिङ। any small ring-shaped object placed on sth; a ring.

र्नै /(o)rnəˈ/ – [ना. *n.*] काममा गरिने ढिलासुस्ती; विलम्ब । delay; deferment.

र्बा /rba/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**पाखोरा** /pakʰora)

र्बिल्सिँ /rbɪlsĩ/– [ना.*n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**भिलीसिँ** /bʰɪliːsĩ)

र्बें /rbẽ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**बेन** /ben)

र्भल /rbʰəl/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**पन्ने** /pəne̤/)

र्मै /rməˈ/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**अःर्मःनी** /ɨrmɨnɪ/)

च्याँ(ङ) /*plv.* **rjã(ŋ)**, *glv.* **ljã**/ – [ना. *n.*] औपचारिक विधि पुऱ्याएर दुई पुरुषबीच गाँसिएको पारस्परिक बन्धुता; मीत। (of males) a friend by pledge. (Such friendship is formed by observing a special ceremony in which the two concerned exchange *tikā*, money, and become each other's friend for life. *mit.* ~**लैन्य** /ləˈnjə/– [प्रे.क्रि. *c.v.*] अरूलाई मीत लाउन लगाउनु । to cause to establish such friendship between two males. ~**लैसिन्य** /ləˈsɪnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] मीत लगाउनु। to establish such friendship. > **च्याँमे** /rjã(ŋ)me/– मीतका पत्नी, श्रीमती; मितिनी । one's *mit*'s wife.

च्या$_1$ /rja/ – [ना. *n.*] दश मुठी परिमाणमको चिज अटाउने भाँडो; दश मुठी परिमाणको वस्तु; मानो । a measure of quantity that holds ten fistfuls of quantity of grain etc. that roughly equals half a kilo; *mānā;* one *mānā* of quantity; a container that can hold one *mānā*.

–च्या$_2$ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर तृतीय पुरुषको बहुवचनवाचक सम्भावनार्थक क्रियापद बन्ने प्रत्यय। (*e.g.* ज़्युं+च्या = ज़्युच्याः "उनीहरूले खान्छन् होला, खालान्", बा+च्या = बाच्या "उनीहरू जान्छन् होला, जालान्" आदि।) third person plural suffix added to a root to indicate probability.

च्याःन्य /rjaːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चराचुरुङ्गी वा कुखुरा आदि पक्षी जातिले वास बस्नु । (of birds) to rest or go to sleep somewhere; to roost.

च्यात्याःरिती /rtjaːrɪtiː, *ant.* **tʰewa**/ – [ना. *n.*] निरर्थक वा नचाहिँदा व्यर्थका कुरा; बकमफुसे गफ । language which cannot be understood because it does not mean anything; nonsense; guff; stupid talk; claptrap.

च्या /*plv.* **rja̤**, *nblv.* **wewja**, *slv.* **gʰa**/ – [ना. *n.*] जाँघदेखि मुनि घुँडादेखि माथिको मासु बढी भएको डोलो भाग; साँप्रो; तिघ्रो; फिलो । thigh.

च्याम्यारिमी /rja̤mjarɪmiː/ – [ना.*n.*] सूर्यास्त र रात पर्नु बीचको समय। dusk; twilight; evening.

च्वाङ् नि क्वाङो /rwaŋ nɪ kwaŋo/ – [वि. *adj.*] नराम्रो हरक, दुर्गन्ध नराम्ररी फैलिएको । foul-smelling; revolting; reeking.

च्वाङ्वाङो /rwaŋrwaŋo/ – [वि. *adj.*] चर्को आवाज घन्केको; गुञ्जायमान । reverberated (with sth); echoed (with sth).

च्वेस /rwes/– [ना.*n.*/निभु.भे.*nblv.*] ☞ (**झरे?** /zʰəre?/)

च्वै /rwəˈ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**रोङ्गो** /roŋgo/)

ल

लँन्य /lĩnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कतैतिर एकोहोरिएर वा वाल्ल परेर हेर्नु; बिलखबन्दमा पर्नु; अज्ञात कुरो सोच्नु; जिल्ल पर्नु; टोलाउनु। to be surprised, to be amazed; to be perplexed; to be bewildered at sth new or strange. < **लँद /lĩdə/–** [क्रि.वि. *adv.*] टोलाएर एकनासले हेर्ने गरी; ट्वाल्ल। (of staring) fixedly. > **लँलँ /lĩlĩ/–** एकोहोरो हेरिरहने ढङ्गले; टुलुटुलु। in the manner of staring at sb/sth; staring fixedly. > **लँव /lĩwə/–** [वि. *adj.*] हेरेको हेऱ्यै भएको; जिल्ल, वाल्ल, ट्वाल्ल परेको। bewildered; confused; surprised.

लँसिन्य /lĩsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** आफन्तको मृत्युमा शोकगीत गाएर बिलौना गर्नु; अलाप-बिलाप गर्नु। to sing a mournful song. **२.** [ना. *n.*] लासको छेउमा बसेर गरिने लयात्मक बिलौना; बिलौनापूर्ण गीतबाट व्यक्त गरिने शोक; शोकगीत। a mournful song sung for the dead person; a dirge.

लःछिन /lɨtʃʰɪn, *ant.* **nu̱l/ –** [ना. *n.*] सप्रने कुराको पूर्वाभास; फलिफाप हुने माङ्गलिक सङ्केत; शुभलक्षण। a good omen for prosperity.

लःत्किन्य /lɨtkɪnjə/ – [वि. *adj.*] (लामो चिज) भार पर्दा पनि नभाँचिएर निहुरिने खालको। (of long flexible objects) to bend down.

लःर्जिन्य /lɨrdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] यौवनावस्था पार गर्नु; उमेर ढल्कनु। to grow old; to be no longer young.

लःहिन्य /lɨɦɪnjə/ – [वि. *adj.*] विवाह, हाँसखेल, उठबस, ख्याल-ठट्टा गर्ने मिल्ने; चेली-माइतीको साइनो नपर्ने। distant relatives.

ल̱ँन्य /l̤ĩnjə, *md.* **loke**, *ant.* **joːnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] मोल तिरेर कुनै चिज आफ्नो हकमा पार्नु; किन्नु; खरिद गर्नु। to buy or purchase sth.

ल̱ /l̤ɨ/ – [ना. *n.*] **१.** आफूभन्दा जेठो व्यक्तिलाई अपमानपूर्ण व्यवहार हुनपुग्दा वा गरिँदा लाग्ने भनिएको श्राप। a curse that is believed to affect you when you insult an elder person or show disrespect to them. **२.** ख्याल ठट्टा; ठटयौली; हँस्सीमजा। a joke; a prank; a jest. > **ल̱न्य /l̤ɨnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] ठटयौली, हँस्सीमजा गर्नु। to joke; to jest; to play a prank on someone. ~**मालाग्यु /malagju/–** [ना. *n.*] आफूभन्दा जेठोजेठी वा मान्नुपर्ने व्यक्तिलाई अह्राउनुपूर्व प्रयोग गरिने माफी र शिष्टाचारबोधक शब्द; माफ गर्नुस्; क्षमा पाउँ। word used for apologising for sth; sorry; "I'm sorry, Excuse me".

-ल¹ /lə/ – [विभ. *bibh.*] शब्दको पछिल्तिर जोडिई अर्थमा भित्र, माथि, मध्य आदिको भाव बुझाउने प्रत्यय; मा; भित्र। added to a noun in order to indicate location; in; on/above; in the middle.

-ल² – [विभ. *bibh.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**ए /e/**)

लकच्याःरी /ləkətʃjaːrɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**चिपिचेर्ला /tʃɪpɪtʃerla/**)

लकजुक /ləkədʒukə/ – [क्रि.वि. *adv.*] आकलझुक्कल; कहिलेकाहीं; यदाकदा। occasionally; sometimes; once in a blue moon.

लकताकजें /ləkətakədʒẽ(ŋ)/ – [ना. *n.*] राती घुमफिर गर्ने स्तनपायी पक्षी; चमेरो। a small animal like a mouse with wings that flies at night; a bat.

लकताकजें

लकत्याःरी /ləkətjaːrɪ/ – [वि. *adj.*] कुनै कामकुरा वा कुनै प्रसङ्गको क्रम वा सिलसिला नटुट्ने; निरन्तर; अविच्छिन्न; नरोकिएर। without any stoppage or halt; ceaseless; incessant; continuous.

लखरबखर /ləkʰər (nɪ) bəkʰər/ – [ना. *n.*] (कपडा, कागज आदि) च्यातिएर वा थाङ्ना भएर बनेको ससानो टुक्रो; धुजा; झुत्रा। torn pieces of cloth, paper, etc.; shreds; craps.

लगम /ləgəm/ – [ना. *n.*] घरायसी कामव्यवहारको सिलसिलापूर्ण राश। a pile household chores.

लगलग /ləgə-ləgə/ – [ना. *n.*] त्रास, क्रोध, आशङ्का जस्ता मानसिक संवेग अथवा जाडो, रोग वा कमजोरीको कारणले उत्पन्न हुने शारीरिक कम्प; थुरथुर; लुगलुग। convulsions because of fear, anger, cold or weakness.

लगर /ləgə́r/ – [ना. *n.*] फापरको पीठोबाट बनेको सुख्खा रोटी। roti made from buckwheat flour.

लङ्त नि बङ्त /ləŋtə (nɪ) bəŋtə/ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**त्यात्यातिती /tjatjatɪtiː/**)

लतलत /lətə(lətə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिज फुत्तफुत्त निस्किरहने चालमा; लुतुलुतु। in the manner of coming out one after another.

लथालिङ्गौ /lətʰalɪŋgəᵘ/ – [वि. *adj.*] बेथितिसँग सरसामान छरिएको; अस्तव्यस्त; अलपत्र। scattered; disordered; shambolic.

लदरखुदर[१] /lədər (nɪ) kʰudər, *syn.* **karjaː nɪ bʰurja/–** [ना. *n.*] विविध प्रकारका अनुपयोगी वस्तुहरूको थुप्रो। a pile of unused or unwanted things.

लदरखुदर[२] – [ना. *n.*] **१.** बालक, बृद्ध, रोगी वा शारीरिक रूपमा असक्षम व्यक्ति वा प्राणीहरू। an underage, too old, ill or handicapped person or animal. **२.** असक्षम र अयोग्यहरूको जमात। a group of incapable people.

लदबदौ /lədəbədəᵘ/ – [वि. *adj.*] बलियो र कडापन नभएको; कमजोर; नाजुक। soft; weak; tender; fragile.

लन्दर्के /ləndərkè/ – [ना. *n.*] हात-गोडा राम्ररी टेक्न नसकेर ग्वार्लाम्मि ढल्ने, पल्टने स्थिति त्यसरी पल्टँदाको किसिम। the situation when one collapses or falls in a heap.

लन्दैन्य /ləndəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पल्टने गरी छोड्नु; लडाउनु; गुल्टाउनु। to cause sth to turn over; to turn sth over. **२.** बच्चालाई लेटाउनु। to put a baby to bed.

लप्ता /ləptɑ/ – [ना. *n.*] हर्थुङ्गो र औंलाको फेरको माझको गहिरो ठाउँ; हत्केला; पञ्जा। the inside part of your hand from your wrist to the base of your fingers; palm. > **लप्तैन्य /ləptəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] लबटाले हिर्काउनु; चड्कन, थप्पड दिनु। to slap; to smack.

लप्न्य /ləpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुमा अर्कोपट्टिबाट निस्कने गरी तीखो चिज घुसाउनु; छेड्नु। to pierce a hole in sth; to gouge; to bore a hole in sth.

लफत्याङ्गुव /ləfətjɑŋguwə/ – [वि. *adj.*] स्वाभाविक लम्बाइभन्दा बढी; लम्बाइ अस्वाभाविक रूपले बढेको; लामो न लामो; धेरै लामो। very long; too long.

लफराउनी /ləfərɑᵘnɪ/ – [ना. *n.*] लबटाले हिर्काउने काम; चड्कन। an act of slapping; a slap.

लफरैन्य /ləfərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**लप्तैन्य /ləptəˈnjə/**)

लफरालफराउ /ləfərɑləfərɑu/ – [वि. *adj.*] (बोट-बिरुवाको मुना, पात) मलजल प्रशस्त पुगेर स्वस्थ भई पलाएको; (पात) ठुल्ठुला र चिल्ला। (of sprouts/leaves) healthy and well-grown; large and smooth.

लबदा /ləbədɑ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**भिलीसिँ /bʰɪliːsĩ(ŋ)/**) **~झाऽन्य /dʒʱɑʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] रुखबाट फल आदि झार्न झटारालाई वेगले फ्याँक्नु; झटाराले हान्नु। to throw a small stick, especially at a tree to knock down fruit or at an animal in distance. > **लबदाउन्या /ləbədɑᵘnjɑ/–** [वि. *adj.*] (व्यक्ति) अरूले आफ्नो स्वार्थको लागि प्रयोग गरेको थाहा नपाउने; आफ्नो भलाइको बारेमा अनभिज्ञ। gullible; naive; ignorant.

लबदैन्य /ləbədəˈnjə/ – [स.क्रि.] काम नलाग्ने चिज हुइँक्याउनु; फाल्नु; फ्याँक्नु। to throw sth useless carelessly or without much thought; to chuck; to sling.

लबास/ləbɑs/ – [ना. *n.*] मुखबाट निस्कने स्पष्ट ध्वनि वा शब्द; उच्चारण। pronunciation.

लऱा /lərɑ̣/ – [ना. *n.*] ☞ (**ऱला /rə̣lɑ/**)

ललहबिलह /lələɦə (nɪ) bɪləɦə/ – [ना. *n.*] **१.** साह्रै अव्यवस्थित र भद्दा किसिमले कपडा आदि लाएको वा ओढेको अवस्था। when your dress improperly. **२.** साह्रै लथालिङ्ग तरिकाले कारोबार वा व्यवहार बिग्रँदाको स्थिति। when everything is disordered or in a shambles.

ललै /lələ'/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**चहचह /tʃəɦətʃəɦə/**)

लल्यातोरोव /ləljɑtorowə/ – [वि. *adj.*] जिउ चलाउनै नसकिने गरी गलेको; थकित; लस्त बनेको; लखतरान। exhausted; worn out.

लसैन्य /ləsəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आफ्नो घरपालुवा जनावरको स्याहार सुसार गरिदिनको लागि कसैको जिम्मामा छोड्नु; पालनपोषण गरिदिन भनी कसैलाई सुम्पनु। to leave one's cattle in the hands of someone else; to entrust one's cattle with someone else.

लस्कैन्य /ləskəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ढिँडो, हलुवा आदिलाई पन्युँले मस्काउनु; ओडाल्नु। to stir flour meals such as *dhindo, haluwā*, etc. with a spatula.

लस्क्या /ləskjɑ/ – [ना. *n.*] अन्त्यानुप्रास मिल्ने चार पङ्क्तिको अठाह्र मगरात क्षेत्रको प्रसिद्ध लोक गीत। rhyming pattern of a famous folk song originally from *Athāra Magarāt* Region. It rhymes like *abab*.

डा'तिरिसिके गुर मालेउ ज़
यम जैन्य-ए जुँनी निलै...
मगर'र या'बाकिन ताख्यो लेद
अजै ड़ादा आ'किन निलै...

लहर /ləɦər/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुरा गर्न, जान्न वा क्यै प्राप्त गर्न मनमा लाग्ने गहिरो चासो; चाहना; इच्छा; रहर। interest; concern; desire; fascination.

ल़पलपौ₁ /lə̣pələpəᵘ/ – [वि. *adj.*] पानी वा त्यस्तै तरल चिजले पूरै भिजेको; निथ्रुक्क परेको;

ल्याफल्याफ, निथ्रुक्कै। completely wet; drenched/soaked/wet to the skin.

ल़पलपौ$_{२}$ – [वि. *adj.*] ☞ (**लफरालफराउ /ləfəralərau̯/**)

लाँन्य /lã(ŋ)njə, *ant.* **rəˈːnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिज वा सूचना आदि एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा लिएर जानु; आफूसँगै लानु; लैजानु; लग्नु। to take with you message or anything; to take sth with you.

ल़ाँ /lą̃(ŋ)/ – [ना. *n.*] कुनै स्थान, क्षेत्रभन्दा बाहिर पर्ने क्षेत्र वा थलो; भित्रदेखि बाहिर। the outer part or side of something; outside.

ल़ाँन्य^{१} **/lą̃njə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** कामको चटारो कम हुनु; फुर्सदको समय निस्कनु; काम सिद्धिनु। to have some free time after doing a lot of things; (of work) to be over. **२.** भिडभाड कम हुनु। (of a crowd) to thin out; to melt away; to dissolve.

ल़ाँन्य^{२} – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**ऱाँन्य /rą̃njə/**)

ल़ाँप /lą̃pə/ – [ना. *n.*] **१.** भित्री आत्मादेखि नै जागेर आएको कुनै चिजप्रतिको उत्कट चाहना; तिर्सना। a strong desire or longing for sth; an itch for sth. **२.** काम वासना; यौन चाहना। a sexual desire; lust. **~सैन्य**^{१} **/sə̤ˈnjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] उपभोग गरी कुनै चिजको चाहना मेटाउनु; इच्छा पूरा गर्नु। to satisfy your requirements or desires. **~सैन्य**^{२}– यौन तुष्टि पूरा गर्नु; यौन चाहना मेटाउनु। to satisfy your sexual desires.

ल़ाँल़ाँझिमझिम /lą̃lą̃ (nɪ) zʰɪmzʰɪm/ – [ना. *n.*] कहिले बाहिर र कहिले भित्र गरिरहने चाल। the situation when someone is restless and fidgety.

ला /lá/ – [ना. *n.*] आकाशमा सूर्य देखिउन्जेलको समय; सूर्योदय भएदेखि सूर्यास्त नहुन्जेलको अवधि; बिहानदेखि बेलुकासम्मको बीचको समय; दिउँसो। the period when it is naturally light; day (between morning and evening).

लाः */plv.* **laː**, *nblv.* **kɪra**, *slv.* **ɦan/** – [ना. *n.*] २० वर्षसम्म बाँच्ने ५ प्रजातिसम्म हुने हिंस्रक पशु; बाघ। a tiger.

लाः

-लाए */plv.* **lae**, *slv.* **dʒən**, *glv.* **tuŋ/** – [विभ. *bibh.*] "लाई" अर्थको विभक्ति; लाई। added to a noun meaning 'to'.

लाʔ */plv.* **(r)laʔ**, *hmlv.* **rlakũ/** – [ना. *n.*] काँधमुनिको खोपिल्टो भाग; काखी। armpit.

लाकऱ्यालकरेःव /lakərjaləkəreːwə/ – [वि. *adj.*] भाँचिएर वा जोर्नी छुट्टिएर लथालिङ्ग भएको; भताभुङ्ग। maimed, mutilated, broken and scattered (because the joints are dislocated).

लाकुम /lakum/ – [ना. *n.* कोरा.भे. *krlv.*] ☞ (**चोत्या /tʃotja/**)

लाकू /lakʊ/ – [ना. *n.*] कसैलाई बोलाउने हात हल्लाइ; बोलाउने सङ्केत। a signal of hands moved to call someone; a gesture. > **लाकूलाकू /lakʊlakʊ/**– हात हल्लाएर हिंड्ने काम। an act of walking moving your hands back and forth.

लागाबिगा /lagabɪga/ – [ना. *n.*] **१.** कामको चटारो परेर भ्याई-नभ्याई भएको अवस्था। the situation when you are too busy or have piles of work to do; a hectic schedule. **२.** काम छिट्टै नसिद्धिएला कि भनी अत्यासले हुने मनको चञ्चलता। a panic-

stricken situation. **३.** धेरैलाई एकै साथ लखेट्ने काम। an act of chasing or driving away many (person/animals) at the same time.

लागिन्य /lagɪnjə, *ant.* **matʰaːmnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] गर्भाशयमा भ्रुण निर्माणको प्रक्रिया शुरु हुनु; गर्भ बस्नु; पेट बोक्नु; गर्भाधान हुनु; गर्भ धारण गर्नु; गर्भिणी बन्नु; गर्भवती हुनु। to become pregnant; to conceive.

लागिन्य – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**लागिस्न्य¹ /lagɪnjə/**)

लागिस्न्य¹ /lagɪsnjə, *ant.* **pəlaːsɪnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामको शुरुवात, उठान गर्नु; काममा लागिपर्नु; प्रारम्भ गर्नु; काममा हात हाल्नु। to begin doing sth; to try your hand in sth; to initiate sth.

लागिस्न्य² –[अ.क्रि. *v.i.*] (विश्वास) खाएको कसम वा किरिया अनुसार प्रतिज्ञा पूरा नगर्दा दोष, पाप वा श्राप लाग्नु। (of common beliefs) to be under a curse when you fail to keep your promise or vow.

लाग्दा /lagdɑ/ – [ना. *n.*] महिनाको शुरुतिरको समय; महिना शुरु हुने बेला। the beginning of a month.

लाङ /laŋ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] सुत्नको लागि काठ, फलामबाट वा डोरी बुनेर बनाइएको चारखुट्टे खटिया; चारपाई; खाट। a sleeping bed made of strong ropes.

लाङ्घा¹ /laŋgʰɑ/ – [ना. *n.*] चाहिँदो, नचाहिँदो कामकुरा आदिमा लाग्न हौस्याउनेलाई गरिने विश्वास; अरूले देखाएको गलत बाटो; बरालिने वा बहकिने काम; बहकावट। when you are misled by trusting someone who beguiles you.

लाङ्घा² – [ना. *n.* / म.ढू. *md.*] ☞ (**नाँखार /nãkʰar/**)

लाःजो /laːdʒo/ – [ना. *n.*] मान्यजनको सामु पर्दा, अनुचित वा अश्लीलपूर्ण काम वा व्यवहार आदिको अनुभव गर्दा हुने धक, सङ्कोच वा असजिलो; सरम; लाज। shyness; timidity; reluctance. > **लाःजोपत्र्या /laːdʒopətərjɑ/–** [वि. *adj.*] लाज मान्ने स्वभावको; लाज वा सरम मान्ने; लज्जाशील; लजालु; लजाउने; सङ्कोची। (of people) shy; reluctant.

लात्याःलोते /latjaːlote/ – [ना. *n.*] घर, दलिन, ढोका, मझेरी, चौका, चुलो, दलान आदिमा गोबर-माटो आदिले गरिने लिपपोत; लिप्ने र पोत्ने काम। an act of painting and plastering a house by thinly smearing wet clay mixed with cow dung; painting and plastering. ~**जैन्य¹ /dʒəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] लिपपोत गर्नु; लिप्नु। to paint and plaster or smear walls, floor, etc in this way. ~**जैन्य²–** गिलो चिजले कुनै चिजमाथि लाग्ने बनाउनु; लिप्सनु। to stick sth.

लाद /ladɔ̃/ – [ना. *n.*] **१.** पेटको बोसोयुक्त छाला; लुँदो। the stomach skin with fat; flabby stomach. **२.** आफन्त वा मित्रजनको अगाडि व्यक्त गरिने स्नेहमयी व्यवहार; मायाले गरिने लडिबुडी वा हाउभाउ। an endearing behaviour shown to one's relatives or friends; an endearing gesture. > **लादैःसिन्य¹ /ladəˈːsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] आत्मीयजनसँग भेट हुँदा मायाको हाउभाउ प्रदर्शन गर्नु; मायाका साथ अङ्कमाल गर्नु; दुःख सुखका बारेमा स्नेहपूर्ण भलाकुसारी गर्नु। to hug or embrace someone whom you have met after a long time; to hug someone; to exchange pleasantries. > **लादैःसिन्य²–** आफन्तजन, चेलीबेटी र माइतीबीच स्नेहपूर्ण व्यवहारका साथ कोसेली लिनेदिने गर्नु। to exchange gifts between relatives of

married daughters.

लादन /ladən/ – [ना. *n.*] भेडा, च्याङ्ग्रा आदिलाई सामान राखेर बोकाउन बनाइएको ऊन वा रेसाको थैलो। a woolen or cotton bag or sack carried on the back of sheep, mountain goats, etc.

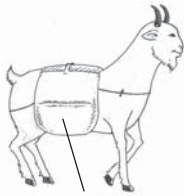

लादिगुदिउ /ladɪgudɪᵘ/ – [वि. *adj.*] (ठोस) छुट्याउन गाह्रो हुने गरी गिलो चिजभित्र मिसिएको। (of solid) mixed into sth soft or soggy,

लादू /ladʊ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ओसा /osa/**)

लान्य[1] */v.i.* **lanjə**, *md.* **sjaske**, *n.* **for/ –** [प.भे. *plv.*] सल्केको आगो एक ठाउँबाट अरूतिर बढ्दै फैलनु; आगलागी हुनु; अग्निकाण्ड हुनु। (of fire) to break out; to spread.

लान्य[2] **–** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (खेत, बारी, चौर, खर्क आदिमा) जनावरले चरनमा घाँस खोजेर खानु; चर्नु। to eat grass; to graze. **२.** खानेकुरा लगातार खाइरहनु। to eat continuously.

लाप /lap/ – [ना. *n.*] **१.** काँधमा काँध मिलाई अँगालो हाल्ने काम; आलिङ्गन; अङ्कमाल। an act of hugging or embracing someone; hug; embrace. > **लाप्न्य**[1] **/lapnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अँगालो हाल्नु; अङ्कमाल गर्नु। to hug or embrace someone. > **लाप्न्य**[2]**–** समर्थन गर्नु; समर्थनमा पार्नु। to support sb/sth. **२.** [नायो. *post.*] नाम, सर्वनाम वा विशेषणवाचक शब्दपछि आएर छेउ वा नजिक भन्ने अर्थ बुझाउने शब्द; नजिक; वर; समीप; सान्निध्य। added to a noun, pronoun or adjective to show proximity; near; beside; next to. > **लाप-क /lapkə/–** [क्रि.वि. *adv.*] सँगैको स्थाननेर; छेउमा; सँगै; साथै। at a short distance away; near; along. > **लाप-ल /laplə/–** सँगैको कुनै निश्चित स्थाननेर वा भित्र; काखमा। nearby; alongside. > **लाप्सिन्य /lapsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] काँधमा काँध मिलाई अङ्कमाल गर्नु। to hug or embrace each other.

लापी /lapiː/ – [ना. *n.*] लामो र ठूलो खालको कान भएको भेडी, बाख्री। a ewe or nanny goat with big, long ears; a long-eared ewe or nanny goat.

लाप्या /lapja/ – [ना. *n.*] ठूलो वा लामो कान हुने भेडा वा बाख्रा। a sheep or goat with big, long ears.

लाप्सा /lapsa/ – [ना. *n.*] मासु वा कुनै चिजको मझौला चोक्टो; चोक्टाभन्दा केही ठूलो मासुको टुक्रो। a medium-sized chunk of meat.

लाफा[1] **/lafa/ –** [ना. *n.*] **१.** हावाको दबाव कम भएको ठाउँमा आउने हावाको चक्र; भुमरी। a tall column of spinning air which moves across surface of the land or sea; a whirlwind; a twister.

लाफा[2] **–** [ना. *n.*/म.ढू. *md.*] ☞ (*plv.* **नैं /nɜ̃ˈ/**)

लाम /lam/ – [ना. *n.*/म.ढू. *md.*] ☞ (*hmlv.* **ग्वा /gwa/**)

लाम्जा /lamdʒa/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] साग-सिस्नो टिप्न प्रयोगमा आउने सानो आकारको डोको। a small *doko*-basket used for collecting leafy vegetables.

लाम्पा /lampa/ – [वि. *adj.*/से.भे. *slv.*] पानी पर्दा ओढ्नको लागि भोर्लाको पातबाट बनाइएको घुम। a leaf umbrella, made from *bhorla* leaves interwoven with bamboo strips, used as protection against rain; *ghum.*

लाम्लुमो /lamlumo/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै चिजलाई राम्ररी बेरेर भित्र पारिएको। (of objects) completely wrapped. **२.** (कोठा आदि) सबैतिरबाट झ्यालढोका बन्द गरिएको वा नभएको। (of rooms) with all windows and doors closed. **२.** सबैतिरबाट छेकिएको, ढाकिएको वा बारिएको। surrounded with a fence; completely covered.

लाःमुइ

लाःमुइ /lá:mṵ'/ – [ना. *n.*] मगर जातिमो विशेष हत्व भएको धनु र वाणको अस्त्र; धनुर्वाण। archery; bow and arrow.

लालाःलुलु /lala:lulu, *syn.* **kala:mulu**, *ant.* **dʰeŋgə'/ –** [ना. *n.*] समयको अभाव भएर काम छिट्टै नसिद्धिएला कि भनी हुने अत्यास; हतपत; हडबड; हतारहतार। haste.

लाल्छना¹ /laltʃʰəna/ – [ना. *n.*] कुनै कुरा पाउनको लागि गरिने भित्री चाह; अपेक्षा; इच्छा; चाहना; लालच। a desire (for sth); a longing (for sth); an expectation.

लाल्छना² – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**आम /am/**)

ल़ाः /lạ? > olạ?/ – [ना. *n.*] **१.** फर्सी, काँक्रो आदिको भित्रको बियाँ रहने कमलो भाग; गुदी। the flesh of pumpkin, cucumber, etc.

ल़ाउ का लाउ /lạu ka lau/ – [ना. *n.*] नरोकिएर सरासर हिँडिरहने काम; सरासर। walking straight ahead.

ल़ाप्न्य /lạpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बोटबिरुवाको मुना, पात आदि टिप्नु। to pluck leaves, sprouts. **२.** हड्डीबाट मासु मासु छानेर अलग पार्नु, छुट्याउनु। to separate meat from bone.

ल़ाम /lạm/ – [ना. *n.*] दोचाभित्र राखिने ऊनी वा कम्बल आदिको टुक्रा। pieces of rug kept inside the woollen shoes called *docha*.

ल़ामलोम /lạmlom/ – [ना. *n.*] अलिअलि मात्र पाक्ने गरी उसिन्ने काम। an act of cooking food partly by boiling it; to parboil.

ल़ास्न्य /lạsnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] नङको फेद वा वरिपरिको पातलो छाला उक्कनु; उचेरा जानु। (of hangnails) to be separated from the flesh.

लिगुरा /lıgura/ – [ना. *n.*] भारीमा सामान थाम्न, अड्याउन बार आदि बार्नको लागि प्रयोगमा आउने मसिनो, लामो काठ। a wooden post used to make a frame at which a load rests, or which supports a load or a fence.

लिज़्या /lızja/ – [अ.क्रि. *v.i.*] तृतीय पुरुषमा प्रयोग गरिने वर्तमानकालिक एकवचनवाचक शब्द; छ। existential 'be' indicating the third person singular present form; is, there is. > **लिज़्या'नी /lizjanı/–** वर्तमानकालिक द्विवचनवाचक शब्द; (उनी दुई जना छन्।) dual form (for two) (There are two people.) > **लिज़्या'र /lızjarə/–** वर्तमानकालिक बहुवचनवाचक शब्द; उनीहरू (तीनभन्दा धेरै) छन्। plural form (for more than three) (There are many people.)

लिन्य¹ /lınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बसोबास गर्नु; रहनु; बस्नु; ठहर्नु। to live in a particular place; to live; to settle down. **२.** अस्तित्वमा रहनु। to exist; to remain somewhere. **३.** उपस्थित हुनु; प्रस्तुत हुनु। to be present somewhere.

-लिन्य²– [प्रत्य. *suf.*] क्रियाविशेषणमा जोडिएर सकर्मक क्रियापद बन्ने प्रत्यय। added to an

adverb to derive a transitive verb. > **ऐलिन्य /əˈlɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] यसरी गर्नु वा यसो भन्नु (अर्थ दिने क्रिया)। to tell sb to do or say sth in this way or manner. > **नै/है लिन्य /nəˈ/ɦəˈ lɪnjə/** – त्यसो गर्नु वा भन्नु। do this way.

लिपी /lɪpiː/ – [ना. *n.*] बाहिरी स्वरुप, आकारप्रकार आदिले मन लोभ्याउने खालको सुन्दर; मनमोहक; आकर्षक। attractive; luring; beautiful. > **लिपीःलिपी₁ /lɪpiːlɪpɪ/**– चाट्दै पुच्छर हल्लाउँदै प्रदर्शन गर्ने कुकुरको माया; माया र उपकार प्रदर्शन गर्ने कुकुरको हाउभाउ। (of a dog) expressing the sense of familiarity or gratitude by wagging its tail. > **लिपीःलिपी₂**– कसैप्रति अति निकट सम्बन्ध र प्रेमभाव रहेको देखाइने हाउभाउ; आफू कसैको हितैषी रहेको देखाउने काम। an activity that shows how close and dear you are to someone else.

लिम्पा /lɪmpɑ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**ओलाम /olɑm/**)

लिरीबिरी /lɪriːbɪriː/– [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**आलाजाल /ɑlɑdʒɑl/**)

लिसः /lɪsiː/ – [ना. *n.*] **१.** चाडपर्व वा विशेष अवसर आदिमा चेलीबेटीले माइतीलाई कोसेलीको रूपमा लगिदिने जाँड-रक्सी। liquor offered as a present by married women to their parental side on special occasions. **२.** सबभन्दा पहिलो बाहानमा निस्केको रक्सी। liquor produced in the first lot of brewing.

लिस /lɪs/ – [ना. *n.*] अन्न, फलफूल आदिलाई रासायनिक प्रतिक्रिया गराएर बफाई नसादार झोल निकालिएको पेय; पिउँदा मात लाग्ने नसालु वस्तु; मादक पदार्थ; मदिरा; रक्सी। strong homemade liquor.

लिसिन्य /lɪsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गोबर, माटो आदिले दुलो, प्वाल, भ्वाङ; छिद्र आदिलाई लिपेर टाल्नु। to plaster a hole or crack with wet clay or cow dung.

लिहू /lɪɦʊ/ – [ना. *n.*] पानी बगेको ठाउँमा निस्कने कसर वा झ्याउ; लेउ। scum; fungus; algae.

ल़िन्य /l̤ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] छाला, बोक्रा आदि ताछ्नु; खुर्कनु; बोक्रा फाल्नु। to remove sth from a surface by moving sth sharp and hard like a knife across it; to scrape.

ल़िसिन्य /l̤ɪsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] फूल छिप्पिएर वा परागसेचन भएपश्चात् झर्नु; ओइलाउनु। (of flowers) to wilt; to droop.

लीः /lĭː/ – [ना. *n.*] **१.** लाम्चा, तीखा पात हुने अग्लिएर नुहुने जातको आँख्लावाल खोक्रो वनस्पति; निगाला। a species of bamboo called *nigālo*. **२.** वाण हान्ने गुलेली; धनु। a weapon used for shooting arrows, consisting of a long curved piece of wood with a tight string joining its ends; a bow. ☞ (**कोथोल्याʔ /kotʰoljɑʔ/**) *for picture.*

लुँ /*plv.* **lũ(ŋ)**, *llv.* **dʒur**, *slv.* **tʃelɑ/** – [ना. *n.*] पत्थर; चट्टान; ढुङ्गो। stone; rock.

लुँझुरी /lũzʰurɪ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**गाबरा /gɑbərɑ/**)

लुँफिलिम /lũfɪlɪm/ – [ना./निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**सिली /sɪlɪ/**)

लु /lu, *mḍ.* **bʰerɑ̤/** – [ना. *n.*] बाक्लो रौं हुने, घाँस खाने मासु, ऊन र छालको लागि पालिने घरेलु जनावर; भेडा। a farm animal with thick wool, that eats grass and is kept for its wool, skin and meat; sheep.

लुइ /luˈ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] पाक्न नपाएरै

झरेको फलफूल। fruit that has fallen from the tree before ripening.

लुइसिन्य /luˈsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भिडभित्र वा साँगुरो ठाउँमा बलपूर्वक घुस्नु; छिर्नु; पस्नु। to push through a crowd; to enter somewhere forcibly.

लुईन्य /luˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] प्वाल, अन्तर आदि रिक्त स्थानमा कुनै चिज घुसाउनु; छिराउनु; घुसार्नु। to insert sth (in/into/between sth); to thrust something.

लुत /lutə́/ – [ना. *n.*] औँलाको काप र यौनाङ्ग आसपास स-साना बिमिरा आएर चिलाउने एक किसिमको छाला रोग; लुतो। scabies; mange.

लुपुर्तुम */plv.* **lupúrtūm**, *hmlv.* **loporto/ –** [ना. *n.*] दुईतिरबाट छालाले मोहोरिएको, गट्टावाल एक-एक तुनाको टुप्पामा राखिएको चिजले बजाउन हुने एक वाद्य; डमरु। a small drum with playing surfaces at both ends. Its narrow middle part can be held in the hand.

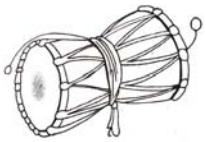

लुपुर्तुम

लुपन /lupən/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] डोकाको पिँधमा बुनेर थपिएको भाग। the part added to the bottom of the *doko*-basket.

लुमुर्क्या /lumúrkjɑ/ – [वि. *adj.*] **१.** गोलो र बाटुलो प्रकारको; डल्लो। shaped like a circle or a ball; round. **२.** (मानिस) उचाइ कम भएको; होचो कदको; पुड्को। (of people) dwarf; short.

लुमो /lumo, *syn.* **lumbɑ/ –** [वि. *adj.*] **१.** बल, गुच्चा आदि जस्तै ढाँचाको; डल्लो। round like a ball. **२.** नाक, कान आदिमा छेडिएको प्वाल गहना नलाउनाले बन्द हुन गएको; बुजिएको। (of holes pierced in the ears, nose, etc.) filled up; closed. > **लुम्न्य**[1] **/lúmnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] छेडिएको प्वाल थुनिनु वा बुजिनु। (of holes pierced in the ears, nose, etc.) to be filled up. > **लुम्न्य**[2]**–** कपाल बाट्नु; जुरो पार्नु। to plait; to braid; to wear your hair in a bun.

लुम्बा /lumbɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**लुमो /lumo/**)

लुम्बैन्य /lumbəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै वस्तुलाई भित्र सुरक्षित पर्ने गरी कपडा, सो जस्तै कुनै खोल, आवरण आदिले बेर्नु। to wrap sth (up) (in sth); to wrap A (up) in B; to wrap B round/around A.

लुरी/lurɪ/– [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] रुख, बुटयानहरू उम्रन नसक्ने बुकी घाँस मात्र हुने उच्च पहाडी भूभाग; बुकी। a highland where only the flowering plant called *buki* grows.

लुल /lul/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**चालो /tʃɑlo/**)

लुहुरिन्य /luɦurɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई फकाइफुल्याइ गरी धनमाल आफ्नो पोल्टामा पार्नु; स्वार्थ लुट्नु। to con sb out of their property; to take advantage of sb.

लुह्यातुह्या /luɦjɑtuɦjɑ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**लदरखुदर /lədərkʰudər/**)

लुङ्गी /luŋgɪ/ – [ना. *n.*] मगर, गुरुङ परिवारका महिलाहरूले कम्मरदेखि पैतालासम्म लगाउने प्रसिद्ध जनाना अधोवस्त्र; बुट्टेदार गुन्यु। a long piece of cloth wrapped around the waist and falling to the ankles, worn by the *Magar* and *Gurung* women.

लुज़ा /lu̯zɑ/ – [ना. *n.* / तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**चालो /tʃɑlo/**)

लुज़ाबाँजा /lu̯zɑbɑ̃dʒɑ/ – [ना. *n.*]

बालबालिका; केटाकेटी; बालबच्चा। children.

लुम्बु /lṵmbu/ – [ना. *n.*] कामकाजमा साथ र सहयोग गर्ने नपाउनाको अवस्था। when no one is there to help you with your work.

लेंचा /lẽtʃa/ – [ना. *n.*] दोषीलाई घोचेर दण्ड दिन प्रयोग गरिने तीखो सुइरो, भाला। a sharp instrument like a spear, used to punish a culprit; a spear.

लेंद्या /lẽdja/ – [वि. *adj.*] **१.** पुच्छर काटिएको वा झरेको; लिंडुल्को। tailless. **२.** छोटो गरी गुन्यु, छड्के आदि पहिरिएको। having worn a very short *gunyu* (not reaching even up to the knees).

ले /lē/ – [अ.क्रि. *v.i.*] तृतीय पुरुष भूतकालिक एकवचनबोधक शब्द; थियो। third person singular past form of the existential 'be'; was.

लेः /leː/ – [ना. *n.*] आश्चर्यपूर्ण काम हुँदा वा प्राण जाँदा जिब्रो बाहिर निकाल्ने काम वा निस्कने स्थिति। an act of sticking out the tongue to express surprise or while dying; the situation when the tongue sticks out. ~**चेंन्य /tʃẽnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] आश्चर्य प्रकट गर्दा वा प्राण जाँदा जिब्रो बाहिर निकाल्नु। to stick out the tongue to express surprise or while dying.

लेउ /leᵘ/ – [वि. *adj.*] 'छ' क्रियाको पूर्णभूतकाल; भएको; रहेको। past participial form of the verb 'be'; having been or having existed. > **लेउक /leᵘkə/–** [क्रि.वि. *adv.*] समक्ष; आफूकोमा; आफूकहाँ; सामुन्ने। in front of; at the presence of. > **लेउकाउ /leᵘkaᵘ/–** [वि. *adj.*] आफू समक्ष रहेको; आफू रहेको ठाउँनेरको; आफूसँगैको। towards your side; close to you; with you; beside you. > **लेउदा /leᵘda/–** [क्रि.वि. *adv.*] आफू भएतिर; आफ्नो पक्षमा। towards your side; in your side. > **लेउदा जैसिन्य /leᵘda dʒəˈsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] पक्ष वा समर्थनमा पर्नु; लडाइँ, झगडा आदिमा कसैको पक्ष लिनु। to support sb/sth; to take sb's side in a fight or quarrel. > **लेउदाङउ¹ /leᵘdaŋaᵘ/–** [वि. *adj.*] नजिकको नाता, साइनो पर्ने; आफन्त। one's relative. > **लेउदाङउ²–** आफ्नो विचारप्रति सही वा समर्थन थप्ने; आफ्नो पक्षतिरको; समर्थक। someone who supports a particular idea, group or person; a supporter; an advocate.

लेउमालेउ/leᵘmaleᵘ/ –[वि.*adj.*] हुनुपर्नेभन्दा ज्यादा; बढी; अत्यधिक। more than enough; too much; excessive; entire.

लेखा /lekʰa/ – [ना. *n.*] **१.** आशय; तात्पर्य; भित्री अभिप्राय; मतलब। a thrust; something that is implied; an implication; meaning. **२.** आफ्नै स्वार्थ हुने कुरा मात्र सोच्ने नियत वा प्रवृत्ति। the tendency of thinking only about one's own interest or benefit; selfishness.

लेखालाउ */plv.* **lekʰalaᵘ**, *mslv.* **banɪlu/ –** [वि. *adj.*] बोली, मिजास र बानीबेहोरा आदि राम्रो; राम्रो आनीबानीको; विनयी; सोमतिलो। (of people) honest and fair; treating people with respect; decent; polite; civilized.

लेप्न्य /lépnjə, *mḍ.* **lṵkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** जिब्राले स्पर्श गरी कुनै खानेकुराको स्वाद लिनु; चाट्नु। to taste food; to lick sth. **२.** अरूको धनमाल हात पार्नु। to con sb out of their property. **३.** गोप्य रूपमा कुनै चिज ग्रहण गर्नु; घुस खानु। to receive things secretly; to take bribes.

लेफरैन्य /lefərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लेदो खानेकुरा हातले मुखमा पुऱ्याई श्वासले तानेर खानु। to lift semi-liquid food to your mouth and suck it noisily.

लेम्पोतोव /lémpotowə/ – [वि. *adj.*] **१.** पूरै खेत खनिएको, जोतिएको। (of land/field) completely ploughed or tilled. **२.** आगलागी भई वनपाखा वा जङ्गल आदि टाटो परेको। (of hills or forest) covered with the patches because of fire. **३.** भएभर सबैलाई रोगले सताएको। (of all people) suffering from illness. **४.** गिलो चिज सबैतिर लागेको वा टाँसिएको। covered completely with sticky substance.

लेलाप्तापो /lelaptapo, *ant.* **dʰɪbəlkjɑso/ –** [वि. *adj.*] (चिज) हुनुपर्ने भन्दा पातलो; मोटाइ साह्रै कम भएको। (of objects) too thin; thinner than required.

लेलेगोरोंगोरों /lele (nɪ) gorõgorõ/ – [ना. *n.*] आवश्यकताभन्दा बढी सङ्ख्यामा ठूलो हुल जमाएर एकैसाथ पुग्ने वा आउनेजाने काम। in the manner of coming or going somewhere in a large group.

लेस्लेसो /lesleso, *syn.* **dərap-dərapo/ –** [वि. *adj.*] टाँसिने खालको गिलो; लेसिलो; लेस्याइलो। (of substance) sticky.

ल̤ेमो /lẹ̈mo/ – [वि. *adj.*] मीठो स्वादको; रसिलो; स्वादिलो। tasty; juicy; savoury.

लैःन्य /ləˈʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (कुनै पनि कुरा) आवश्यकताभन्दा बढी भएर सीमा नाघ्नु; चाहिँदोभन्दा ज्यादा वा बढ्ता हुनु। to be excessive; to be in surplus.

लैःन्य /ləˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बल्ने गराउन क्यै चिजलाई आगाले छुवाउनु; सल्काउनु। to light sth; to kindle sth. **२.** ब्याज लिने गरी धन दिनु; लगानी गर्नु; ऋण बाँड्नु। to lend money to sb on the condition that they pay interest on it; to invest money in sth. **३.** जनावरलाई चर्न र साँझ आफै गोठतिर फर्कनसक्ने अनुकूलता मिलेको चरनमा छाडा छाड्नु। to leave cattle free in the grazing land. **३.** कुनै कामकुरा वा उद्देश्य पूरा गर्नको लागि अरूलाई लगाउनु; अरू मार्फत काम फत्ते गर्नु। to use others to get your job done; to overwork others to accomplish your goals.

लोः /*plv.* **loː**, *hmlv.* **bolo/ –** [ना. *n.*] बिस्कुन सुकाउन वा ओछ्याइ-बिछ्याइ गर्न बनाइएको चोयाको साधन; मान्द्रो। a large mat made of bamboo, used for covering the floor or spreading grains on it.

लोए[1] /loe/ – [ना. *n.*] **१.** पछि फिर्ता लिनेदिने गरी कसैलाई दिएको वा कसैबाट लिएको धन, चिज, मालसामान आदि। something that you have lent (to sb) or borrowed (from sb). > **लोएन्य /loenjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सापटी दिनु; ऋण दिनु। to lend sth (to sb). **२.** [ना. *n.*] काम सिद्धिएपछि फिर्ता गर्ने गरी धन, मालसामान आदि लिने वा दिने काम; सापटी; ऋण। an act of lending sth (to sb) or borrowing sth (from sb); lending or debt.

लोए[2] – [वि. *adj.* / से.भे. *slv.*] दुरी बढी भएको; नजिकको विपरीत; टाढा। at a greater distance away from you; far.

लोएलोए /loe-loe/ – [ना. *n.*] ठोकिएर वा चोट लागेर शरीरमा उठेको टुटिल्को; लोलो। a bump or lump in your body part.

लोएसिन्य /loᵉsɪnjə, *syn.* **lossinjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] परस्परमा सरसापट गर्नु; लिनेदिने गर्नु। to lend sth (to sb) or to borrow sth (from sb); to give and take.

लोकोता /lokotɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**स्यालो /sjɑlo/**)

लोकोदोंव /lokodõwə/ – [वि. *adj.*] मुख्य अङ्गबाट सहायक अङ्ग उछिट्टिएको। separated from the main part; severed.

लोकोम्बरे /lokombərè/ – [ना. *n.*] ग्वार्लाम्मि ढल्ने चाल वा अवस्था। the situation when sth falls down or falls in suddenly.

लोतैन्य /lotəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** क्यै चिज अलिअलि लाग्ने गरी कतै दल्नु। to smear sth on/over sth; to smear sth with sth. **२.** गोबर, माटाले चुलोचौको, भुइँ आदिमा लिपपोत गर्नु। to plaster the kitchen floor, including hearth with cow dung mixed with wet clay.

लोःन्य /*plv.* **loːnjə** > *hmlv.* **rlonjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** रुखको अनावश्यक हाँगाबिँगा काँटछाँट गर्नु; छिमल्नु। to prune branches of a tree. **२.** चलिरहेको कुरा वा प्रसङ्गलाई अर्कैतिर मोड्नु; अरूले कुरा गरिरहेको कुरो नटुङ्गिदै बीचैमा आफ्नो कुरो थप्नु। to digress; to change the topic; to interrupt what someone is saying by saying something yourself; to cut in; to interfere.

लोप्तोपो /loptopo/ – [वि. *adj.*] (भाँडो वा कुनै चिज) बाहिरी सतह चोट परेर वा कुनै कारणले तलतिर धसिएको; कुच्चिएको। (of objects) dented.

लोम्बरे /lombərè > **lokombərè/ –** [ना. *n.*] खुत्रुक्क हुने गरी मर्ने वा मार्ने काम। an act of dying or killing someone suddenly and unexpectedly. ~**सपान्य /səpɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] खुत्रुक्कै पार्नु; भुतुक्कै हुने गरी ढाल्नु। to knock down or kill someone with a single blow.

लोम्बा /lómbɑ/ – [ना. *n.*] राम्रो बानी भएको, आफ्नो थलो, गोठ, चरन वा सही बाटो ठम्याएर बगालको अघिअघि जाने पाको जनावर। a trained animal in a herd that can lead other animals to a shed, forest, etc.

लोरो /loro/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**कोल्ज़ा /kolzɑ/**)

लोल़ासो /lolạso/ – [वि. *adj.*] अज्ञात कुरो सोचेर अनिश्चित र जिल्ल परेर हेरेको; ट्वाल्ल परेको; टोलाएको। open-eyed; confused; perplexed.

लोलैन्य /lolə́ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] रुन नदिन बच्चालाई बोकेर यताउता डुलाएर भुलाउनु; फकाउनु। to lull a crying child.

लोस /los/ – [ना. *n.*] पछि फिर्ता दिने गरी कसैबाट लिइएको धन, कुनै चिज या माल-सामान आदि; सापटी; सापट; उधारो। the money, property, etc. that a person borrows; borrowing.

लोस्न्य /*plv.* **losnj** > *hmlv.* **bolosnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] सापटी माग्नु / लिनु। to borrow sth (from sb).

लोस्सिन्य /lossinjə/ – [ना. *n.*] ☞ (**लोएसिन्य /loᵉsɪnjə/**)

ल़ोʔ /lọʔ/ – [ना. *n.*] गहुँ, जौ, धान आदिको सुकेको नल; पराल। hay; straw.

ल़ोम्न्य /lọmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पानीमा बफाउनु; उसिन्नु। to boil sth.

ल़ोःलो च्युन्य /lọːlo tʃjunjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] एकोहोरो चालले कतै हेरिरहनु; टोलाउनु; ट्वाल्ल, वाल्ल, जिल्ल पर्नु। to stare (at sb/sth); to look perplexed.

ल़ोलोतो /lọloto/ – [ना. *n.*] एकोहोरो चालले ट्वाल्ल परेर बसिरहने काम; जिल्ल परेर रहने स्थिति। an act of sitting somewhere staring fixedly (at sb/sth).

ल़ोसै /*plv.* **lo̤sə̀ˈ**, *hmlv.* **ləsəˈ**/ – [ना. *n.*] खोटो भरिएर रातो रङको हुने, उज्यालाको लागि आगो बाल्न उपयुक्त हुने सल्लाको चोइटो; उजेलीकाठ; दियालो । a splinter of pine wood used as fuel for fire.

ल़ोस्या /**lo̤sjà**/ – [ना. *n.*] जनावरलाई खुवाउन मुठो वा हारी बनाई राखिएको मकैको सुकेको नल; मकैको सुकेको डाँठ; ढोड । dry maize stalks used as food for animals.

ल्याँ /**ljã**/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**च्याँ** /**rjã(ŋ)**/)

ल्वान /**lwɑn**/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**म़र** /**mə̤r**/)

ल्वे /**lwe**/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कातू** /**kɑtʊ**/)

व

-व /wə/ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर भूतकाल र पूर्णभूतकालिक क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* खा+व = खाव "कडा", प़ा+व = प़ाव "बढेको" आदि।) added to a root to indicate simple past and past perfect.

वत /wət/ – [क्रि.वि. *adv.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**धचाक /dʰətʃak/**)

वन्सेन /wənsen/ – [ना. *n.*] भूगर्भभित्रबाट निस्कने प्राकृतिक तातो पानीको मुहान। a hot spring.

वर्फेर /wə́rfèr/ – [ना. *n.*] **१.** आफू रहेको स्थानको आसपास; यताउता। surroundings.

वल्न्य /wəlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] गएको व्यक्ति, सवारी साधन वा पठाएको वस्तु यथास्थानमै फिर्ता भई आउनु; फिर्ता हुनु; फर्केर आउनु; फर्कनु। (of people or things sent somewhere) to return in time.

वल्वलो /wəlwəlò/ – [वि. *adj.*] (बोट बिरुवा, पात आदि) राम्ररी हुर्किएको; अति कमलो; मलजल राम्ररी पुगेर रहर लाग्दो भई पलाएको। (of plants/leaves) well-grown; tender; healthy.

वस्न्य /wəsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**त्य़ाल्न्य /tjạ̰lnjə/**)

व़त/wạ̰t/–[ना.*n.*/निभु.भे.*nblv.*]☞(**व़ै/wạ̰ˈ/**)

व़न्य /wạ̰nnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कातिएको धागोलाई आपसमा जोल्ठ्याएर पुनः अर्को दिशातिर दुईसरो बनाई बाट्नु। (of threads) to fold and twist it second time.

व़न्य

व़र¹ /w̰ər/ – [ना. *n.*] दायाँपट्टिको हातखुट्टा, अङ्ग वा दिशा; दाहिने; दायाँ। right hand or leg; right direction.

व़र² – [निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**लाः /laː/**)

वाँधा /wãdʰa/ – [ना. *n.*] ☞ (**झुरी /zʰuriː/**)

वाँपु */hmlv.* **wãpu**, *plv.* **wã̰fo/ –** [ना. *n.*] गुन्यु अडयाउन सोमाथि कम्मरमा बाँधिने कपडा; पटुका। a long cummerbund or tied round the waist and upper hips; a girdle; a cumberbound. ☞ (**सुर /sur/**) *for picture.*

व़ाँ */plv.* **wã̰(ŋ)**, *nblv.* **hwã//** – [ना. *n.*] पिठ्युँदेखि तल जाँघदेखि माथि पर्ने शरीरको मध्यभाग; कम्मर। the part of the body above and slightly narrower than the hips; waist. **~क्य़ान्य¹ /kjạ̰njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) भाग लगाउँदा आफ्नो भागतिर कम पर्न गई घाटा व्यहोर्नुपर्ने हुनु; क्यै चिज किन्दा तिरेको मोल अनुसारको परिमाण र गुणस्तर नपुगेर नोक्सानीमा पर्नु; घाटा हुनु। to suffer a loss because you have got less in your share; to suffer a loss in purchase. **~क्य़ान्य²–** चोटपटक वा आघातको कारण कम्मर भाँचिन पुग्नु। to break your back. **~मालेउ/maleu/–** [वि. *adj.*] काम गर्नसक्ने हुती नभएको; बर्कतविहीन। lacking in strength or courage to do sth. **~रुस /rụs/–** [ना. *n.*] गर्धनदेखि चाकसम्म जोडिने

मेरुदण्डको हड्डीमध्ये कम्मरनेरको हड्डी। the vertebral column. ☞ (**खपर /kʰəpər/**) *for picture.*

व़ाँका /*plv.* **wą̃(ŋ)kɑ** *hmlv.* **stẽ/** – [ना. *n.*] तान बुन्दा कम्मरमा बेरिने छालाको पेटी; तान बुन्ने कम्मरपेटी। a leather belt worn while operating a loom.

व़ाँका

व़ाँन्य /wą̃njə, *mḍ.* **rą̃ske/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खाएर पिएर तृप्त हुनु; भोक मेटिनु; अघाउनु। to completely satisfy your hunger, thirst; to be satiated. **२.** कुनै कामबाट अमन हुनु; काम, कुरा वा विषयबाट तिर्सना मेटिनु। to lose interest in sth; to be fed up (with sth).

व़ाँफो /wą̃fo/ – [ना. *n.*] व़ाँ (कमर) +पो (बाँध्ने काम) मिलेर बनेको व़ाँपोबाट अपभ्रंश भई व़ाँफो हुन गएको शब्द। the corrupted form of the word *whān+po.* ☞ (**वाँपु /wãpu/**)

वा$_{१}$ /(**ą̃**),(**ną̃**)**wà/** – [वि. *adj.*] जुन मात्रा वा परिमाणको; यत्ति, उति, त्यति आदि जनाउने बनाउने प्रत्यय। quantifier used to indicate quantity; that much or this much.

-वा$_{२}$ – [प्रत्य. *suf.*] **१.** धातुमा जोडिएर एकवचनवाचक सम्भावनार्थक क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* पाऽ+वा = पाऽवा "उसले फुटाल्छ होला या फुटाल्ला", जै+वा = जैवा "उसले बनाउँछ होला" आदि)। added to a root to indicate singular probability. **२.** धातुमा थप्दा "जेल, सम्म" को अर्थ दिने बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* दा+वा (पै) = दावा, दावापै "गरुन्जेल, गरे सम्म", बा+वा (सम) = बावा, बावा सम "जाउन्जेल, गएसम्म" आदि।) added to a root to indicate 'up to'; until/till.

वाक /wɑkə/ – [नायो. *post.*] कुनै व्यक्ति वा वस्तुको नजिक; कतैपट्टि; नेर। near sb/sth; at the side of sb/sth; beside sb/sth; by.

वाक्क /wɑkkə/ – [वि. *adj.*] ☞ (**दिक्क /dɪkkə/**)

वाक्या /wɑkjɑ/ – [ना. *n.*] झाडाबान्ता लगातार भइरहने एक प्रकारको सङ्क्रामक महामारी; झाडापखाला; हैजा। a serious infection of the bowels caused by drinking infected water or eating infected food, causing diarrhoea, vomiting and often death; cholera.

वाङो /wɑŋo/ – [वि. *adj.* / उ.भे. *ulv.*] ☞ (**राँव /rã(ŋ)wə/**)

वाङ्न्य /wɑŋnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**वैंन्य /wə̃ˈnjə/**)

वाज़ /wɑzə/ – [निपात. *part.*] यो भन्दा बढी वा कम होइन, यत्ति वा उत्ति नै हो भनेर बुझाउने शब्द; मात्र; केवल। no more than; only; just.

वान्य /wɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बादलबाट पानीको थोपा जमिनमा खस्नु; पानी पर्नु; वर्षा हुनु; बर्सनु। to rain.

वाप्न्य /wɑpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**क्योःन्य /kjoːnjə/**)

वाःमा /wɑːmɑ/ – [ना. *n.*] टुसा पलाउन थालेको कन्द। a mature root that has begun sprouting.

वाली /wɑlɪ/ – [ना. *n.*] रुप, गुण र आयतनमा हुने भिन्नता वा फरकपना; विविधतामध्ये कुनै एक थरी; प्रकार; किसिम। difference or variation in form, quality or shape; type; variety; a kind.

वाल्न्य /*plv.* **wɑlnjə**, *hmlv.* **rwɑlnjə**, *mḍ.* **gʰwɑʈke/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तरकारी आदिलाई डाडु, पन्यु आदिले चलाउनु। to stir

curry with a ladle or spatula. **२.** भित्र रहेको चिजलाई हात वा साधनद्वारा बाहिर निकाल्नु; झिक्नु। to take out something from a pot with the help of your hand or something else.

वाःव /waːwə/ – [वि. *adj.*] मोटाइ, बाक्लोपना कम भएको; पातलो। not thick; thin.

वाःन्य /waːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) मोटाइ कम हुनु; पातलो हुनु; पातलिनु। to become thin.

वास /was/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**ओ /o/**)

वासʔ */plv.* **was?**, *llv.* **wasəg/ –** [ना. *n.*] शरीरमा कुनै विकार आउँदा वा बिमारी हुँदा उपचारको लागि प्रयोग गरिने स्वास्थ्यप्रद चिज; औषधि। medicine.

वास्न्य /wasnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (**छम्कैन्य /tʃʰəmkəˈnjə/**)

वासएँ /wasẽ(ŋ)/ – [ना. *n.*] फूल रोपिएको वा रोपिने जग्गा; उपवन; उद्यान; फूलबारी; बगैंचा। a flower garden.

व़ाल्वाल /wa̤lwal/ – [ना. *n.*] तातो चिज खाँदा वा पिउँदा शरीरमा हुने न्यानोपनको आनन्ददायी अनुभव। a warm feeling in your body because of hot food that you have taken.

वेव्या /wewja/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**घा /gʰa/**)

वैंन्य /wə̃ˈnjə, waŋnjə, wannjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गइरहेको वा आइरहेको कुनै वस्तुलाई अघि बढ्न नदिनु; बाहिर वा भित्र जान नदिन बार-पर्खाल आदिले घेर्नु; बीचैमा थाम्नु; छेक्नु। to stop sb/sth that is moving; to bar or prevent sb/sth from going somewhere. **२.** कसैले प्राप्त गर्न लागेको मौका चुकाइदिनु; अवसरबाट वञ्चित गराउनु। to deprive sb of opportunity.

वैंसिन्य /wə̃ˈsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** फेला पार्न वा समाउन कुरेर, ढुकेर बस्नु; चियो गर्न मुख्य ठाउँमा बसी दृष्टि लाइरहनु। to lie in wait (for sb). **२.** निश्चित स्थानभन्दा बाहिर वा भित्र जान नदिनको लागि बसिराख्नु; पाले बस्नु; पहरा दिनु। to take care of sb/sth for a short time; to watch sb/sth; to guard sb/sth; to safeguard.

वै /wəˈ/ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**ओ /o/**)

वैन्य /wəˈnjə, *md.* **waṭke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] कोपिलाबाट फूलको रूपमा विकास हुनु; फुल्नु; फक्रनु। to produce flowers; to bloom; to blossom.

व़ै */plv.* **wa̤ˈ**, *nblv.* **wa̤t**, *syn.* **wa̤s**, *md.* **wokke/ –** [ना. *n.*] खाएको चिज दिगमिग भएर मुखबाट फर्कने स्थिति; पेटभित्र विकार परेर वा घृणित वस्तु देख्दा मनमा लाग्ने सिकसिको; उल्टी; वाकवाकी; बान्ता। when you feel as if you are going to vomit; nausea; vomiting. > **व़ैवै /wa̤ˈwəˈ/–** [ना. *n.*] खाएको पदार्थप्रति दिगमिग भएर मुखबाट फर्कला जस्तो हुने अवस्था; दिगमिग। nausea. > **व़ैवै तान्य/व़ैवै दान्य /wa̤ˈwəˈ tanjə/danjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बान्ता आउलाआउला जस्तो हुनु; उल्टी आउन खोज्नु। to feel that you want to vomit; to feel sick; to have a vomiting tendency.

व़ैन्य */plv.* **wa̤ˈnjə**, *hmlv.* **bʰiːsɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] छाद्नु; उल्टी, बान्ता गर्नु। to vomit.

व़ैव /wa̤ˈwə/ – [वि. *adj.*] **१.** आवश्यकताभन्दा ठूलो आकारको प्वाल, लगाउने वस्तु, खोल आदि; निश्चित आकारभन्दा ठूलो; राम्ररी नकसिएको; खुकुलो; भ्याङ्ले; ह्वार्लङ्गे। not fixed or tied; loose. **२.** चौडा; फराकिलो। wide. > **व़ैन्य**

/wə̰ˈnjə/– प्वाल, लगाउने चिज आदि आवश्यक आकारभन्दा ठूलो हुनु; राम्ररी नकसिएको हुनु; खुकुलो हुनु। (of clothes, a hole, etc) to be too large; to be loose.

व़ैसिन्य /wə̰ˈsɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूभन्दा आफूले बढी पाउन, खान आदिको लागि प्रतिस्पर्धा गर्नु; डाह, इर्ष्या गरेर बढी पाउन वा जित्न प्रयास गर्नु; खोसाखोस गर्नु; परस्परमा कुनै वस्तु प्राप्तिको लागि तानातान गर्नु। to compete (for sth); to struggle (for sth); to fight over sth.

वोर /wor/– [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**घोर /gʰor/**)

स

सःँकिल धःँकिल /sɨ̃kɪl (nɪ) dʱɨ̃kɪl/ – [ना. *n.*] श्वासप्रश्वास एक्कासि रोकिन गई प्राण जाला जस्तो हुने स्थिति। the situation when you feel suffocated; suffocation.

सःँघार /sɨ̃gʱar/ – [ना. *n.*] ढोकाको वरिपरि र तलमाथि रहने खापा अड्याइने चौकोस; सङ्घार। a door frame; the floor or ground at the bottom of a doorway, considered as the entrance to a building; a threshold.

सःँधवा /sɨ̃dʱwa/ – [ना. *n.*] ☞ **(जबर /dʒəbər/)**

सःँन्य /sɨ̃njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] रात सिद्धिएर बिहानीको शुरुवात हुनु। (of daylight, dawn, day) to break.

सःँसःँबःँबःँ /sɨ̃sɨ̃ (nɪ) bɨ̃bɨ̃/– [ना. *n.*] आफूलाई ठूलो ठान्ने भाव वा त्यस्तो सोचाइ; शक्ति, धन, बल आदिको रवाफ; मपाइँत्त्व; घमण्ड; सेखी; दादागिरी; मात्तिने स्वभाव; अहङ्कार; चुरीफुरी; अभिमान। arrogance; brashness; egomania; pomposity.

सः$_{१}$ */plv.* **sɨ:**, *llv.* **səg/ –** [ना. *n.*] **१.** नाक र मुखबाट भित्र-बाहिर भई फोक्सो क्रियाशील राख्ने प्राणवायु; श्वास। the air that goes into and out of your lungs; breath. > **सः:न्य**^{१} **/sɨ:njə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] मन्दमन्द गतिले हावा बग्नु; सिर्सिर हावा चल्नु; सिरेटो चल्नु। (of a breeze) to blow. ~**दोहोरैःन्य /dohorəˈ:njə/–** [स.क्रि. *v.t.*] श्वास फेर्नु। to breathe. **२.** [ना. *n.*] मरेको मानिसको सद्गति होस् भनी गरिने क्रियाकर्म; श्राद्ध; काजक्रिया। the ceremony performed on behalf of a diseased person; commemorative rites for a deceased person. ~**ख्यान्य /kʱjanjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] काजक्रिया गर्नु। to perform such rites. ~**फ्याःवा /fwa:wa/–** [ना. *n.*] कुनै काम पूरा गर्नको लागि भित्रैदेखि गरिने शारीरिक वा मानसिक जोड; मरिहत्ते। persistence; insistence.

सः$_{२}$ **/(u)sɨ:/–** [ना. *n.*] **१.** खानुभन्दा पहिले पितृ वा देवी-देवतालाई चढाइने खानेकुराको पूर्वअंश। an amount of food offered to deities before you begin eating. **२.** सबभन्दा पहिले पस्किएको खाना वा पेय पदार्थ। the first-served food or liquor.

सःकुईन्य /sɨkuˈ:njə/ – [स.क्रि. *v.t*] धुवाँ आउने गराउनु; धुवाँ निकाल्नु। to cause to produce smoke.

सःखःरःँन्य */plv.* **sɨkʱɨrɨ̃njə**, *syn.* **səzʱjamnjə**, *hmlv.* **pdʒʱjamnjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भिजेको वा काँचो काठलाई बाल्नयोग्य बनाउन घाम वा आगोमा सेकाएर सुकाउनु। to dry raw or wet firewood in the sun or by the fire. **२.** क्वै चिजलाई झुर्र्याउनु; हर्र्याउनु। to make sth very dry.

सःगःन्य /sɨgɨ:njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] दूध, बोसो आदि तरल पदार्थलाई जमाएर ठोस/साह्रो बनाउनु। to solidify milk, fat, etc.

सःगःरिप्न्य /sɨgɨrɪpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खेतबारीमा बाली, बोट लगाएर, उठाएर वा खनजोत गरी सिध्याउनु; खेतबारीको काम

सम्पन्न गर्नु। to complete one's work in the field (tilling the earth, planting, harvesting crops, etc.)

सःचःँन्य /sɨtʃĩnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] काठ, कपडा आदि वस्तुलाई काम नलाग्ने गरी कुहाउनु; मक्काउनु। to cause wood, clothes, etc. to rot.

सःचिऊन्य /sɨtʃɪʊnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आर्द्र, निथ्रुक्क पार्नु; पानीले भिजाउनु; रुझाउनु। to drench sb/sth. **२.** [प्रे.क्रि. *c.v.*] हेर्न लगाउनु; हेराउनु। to cause to see; to show sth (to sb).

सःछिप्न्य /sɨtʃʰɪpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] फलफूललाई नटिपी बोटौ राखेर छिप्पिन दिनु; छिप्याउनु। to allow fruit to ripen in the tree itself.

सःछीम्न्य /sɨtʃʰiːmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ओसिलो पार्नु; भिजाउनु। to make sth wet; to soak (sth) (in sth).

सःथःँन्य /sɨtʰĩnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिजमा रहेको चिस्यान हटाउन घाम, आगो वा रापिलो ठाउँमा सेकाउनु; पानी, ओस, रसिलोभाव हटाउन तातो, घाम, आगो आदिमा देखाएर राख्नु; सुक्ने वा सुख्खा गराउनु; सुकाउनु। to dry sth in the sun or by the fire. **२.** उन्नति-प्रगति गर्नबाट कसैलाई वञ्चित गराउनु। to bar sb from progressing; to deprive sb of sth.

सःनिस */plv.* **sɨnɪs**, *hmlv.* **sɪniː**, *md.* **ŋes/ –** [ना. *n.*] पाकेको घाउ वा खटिरोबाट निस्कने अर्धतरल पदार्थ; पिप। thick yellowish liquid that forms in and comes from an infected cut or injury in the body; pus. **–न्य–** [अ.क्रि. *v.i.*] घाउमा पिप जम्नु; घाउ पाक्नु। to fester. > **सःनिसो /sɨnɪso/–** [वि. *adj.*] पिप जमेको। puss-filled.

सःनी */plv.* **sɨníː**, *md.* **(mɪ)nɑ̃/–** [ना. *n.*] **१.** सास फेर्ने र गन्ध थाहा गर्ने इन्द्रिय; नाक। the part of the face that sticks out above the mouth, through which you breathe and smell; nose. **२.** सुकर्मबाट प्राप्त हुने इज्जत; प्रतिष्ठा; मानमर्यादा; मान। prestige; fame; dignity. > **सःनी-ताउ भि /sɨníː-tɑʷ dʒʰɪ/–** बैंसको बेलामा आउने चेहराको रौनकता; बैंस वा जवानीको सुन्दरता; कान्ति; रौनक। bloom of youth.

सःन्य /sɨːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** सिर्सिर हावा चल्नु। (of a light breeze) to blow. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] शक्ति, धन, बल आदिको रवाफ देखाउनु; घमण्डी बन्नु; सेखी गर्नु; मपाइँत्त्व वा दादागिरी देखाउनु; धन-बल आदिको आडमा अरूलाई दबाउन खोज्नु; मात्तिएर जथाभावी, मनपर्दी गर्नु। to be proud; haughty, arrogant, pompous; to bully sb.

सःबिलैःन्य /sɨbɪləˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** नुन, चिनी आदि ठोस चिजलाई तरल पदार्थमा घुल्ने बनाउनु; घोल्नु। to stir or mix salt, sugar, etc. into liquid. **२.** जमेर ठोस बनेको वस्तुलाई ताप दिई तरल तुल्याउनु; पगाल्नु; धातु आदिलाई गाल्नु। to melt sth; to smelt.

सःभःलिउ /sɨbʰɨlɪʷ/ – [वि. *adj.*] हस्म न भस्मसँग हलक्क बढेको; बेस्सरी मोटोघाटो भएको; सुम्लिएको। fast-grown.

सःभःलिन्य /sɨbʰɨlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** हस्म न भस्मसँग बढ्नु; सुम्ठिनु। to grow up very fast. **२.** सन्तुलित तरिकाले शारीरिक विकास हुनु; राम्ररी हुर्कनु; बढ्नु। to grow up properly; to grow up.

सःमिँन्य /sɨmĩnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** काँचो चिजलाई आँचको सम्पर्कमा राखी गलाउनु; पकाउनु। to cook sth on a heat; to cook sth in the blow of fire; to bake sth. **२.**

फलहरूलाई बोटमै छिप्पिन दिनु; पाक्ने बनाउनु। to let fruit ripen. **३.** खटिरो, पिलो आदिलाई खिल निकाल्न सजिलाको लागि ओखतीमुलो लगाई पिप भरिने पार्नु; घाउ पकाउनु। to cause a corn, boil, etc. to go septic so that the embedded thorn, or the centre of the boil can easily be removed. **४.** परिश्रम बगाएर बेतन, मजदुरी वा ज्याला आदि आर्जन गर्नु; ज्याला, सुविधा, विदा आदि पकाउनु। to earn wages or salary. **५.** नोकरी पूरा गर्नु। to complete one's tenure and retire. **५.** आलाकाँचालाई अर्तीबुद्धि, विद्या आदि दिएर बुझ्झकी, पाको तुल्याउनु; अपरिपक्वलाई सिकाएर, सधाएर परिपक्व पार्नु; पाको, अनुभवी बनाउनु। to train sb; to make someone act or behave maturely by educating or counselling them.

सःम्जिन्य /simdʒɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** अरूद्वारा पाएको उपकारको सही मूल्याङ्कन गर्नु; गुन मान्नु; उपकार सम्झनु। to owe a debt of gratitude to sb. **२.** घटना, सन्दर्भ, प्रसङ्ग आदिलाई सम्झनामा राख्नु; स्मरण गर्नु; सम्झनु। to remember or recall sth.

सःयुन्य /sijunjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिजलाई निश्चित ठाउँभन्दा अन्यत्रबाट निस्कने बनाउनु; तरल आदि वस्तु तप्काउनु; चुहाउनु। to leak liquid or sth. **२.** गोपनियता भङ्ग गर्नु; कुरा चुहाउनु। to leak information.

सःरःँ /sirĩ/ – [ना. *n.*] कामकुरो गर्नको लागि चाहिने आँट; हिम्मत; उत्साह; जोश; हौसला। courage; vim and vigour; enthusiasm. > **सःरःँसःरःँ /sirĩsirĩ/–** हिम्मत, आँट, हौसला; हौसिने काम। an act of encouraging someone, or being encouraged or excited. > **सःरःँसःरःँ तान्य /sirĩsirĩ tanjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] उत्सुकता जाग्नु; उत्साहित हुनु; हौसिनु। to encourage sb; to be encouraged or excited to do sth.

सःरःन्य /sirɨ̃ɪnjə, syn. sirɨpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** सतह बराबरी बनाउनु; सम्म पार्नु; समथर तुल्याउनु; सम्याउनु। to level the floor, field, etc. **२.** बाँडफाँड गर्दा हिस्सेदार सबैलाई बराबर पार्नु; नरमकरम, राम्रो-नराम्रो मिलाउनु। to distribute sth (among people) equally; to make the average share of everything.

सःरिन्य /sirɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा वा एकातिरबाट हटेर अर्कातिर पुग्नु; सर्नु। to move from one place to another; to shift (sth) (from one position or place to another). **२.** बसाइको ठाउँ-थलो बदल्नु; बसाइ सर्नु। to migrate. **३.** सङ्क्रमण फैलनु; रोग सर्नु। (of disease) to spread; to be communicated. > **सःरिउ[१] /sirɪu/–** [वि. *adj.*] ठाउँ सर्नपुगेको; घुम्रेको। moved; shifted; crawled. > **सःरिउ[२]–** बसाइ सरेको। migrated. > **सःरिउ[३]–** रोग सरेको। (of disease) spread; rampant.

सःरिप */plv.* **sirɪp**, *glv.* **dõdərjɑ/ –** [ना. *n.*] कम घाम लागेर जाडो भइरहने, रुख, बुटयान भएको सेपिलो जङ्गल। shadowy forest.

सःरिप्न्य /sirɨpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सतह सम्याउनु। to level the surface of sth or the ground.

सःरी /sirɪ/ – [ना. *n.*] जति मात्रामा दियो त्यतिकै मात्रामा लिएर गरिने वस्तु विनिमय; बराबरी मात्राको साटासाट। an act of bartering sth (for sth) in equal quantity; barter (with sb) (for sth).

सःर्किन्य /sirkɪnjə, syn. sirkɪnɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पाकेको घाउ निको हुँदै जानु;

घाउ सुक्नु। (of septic wound) to heal. **२.** बिस्कुन, भिजेको चिज आदिमा रहेको ओसिलोभाव घट्दै जानु; सुक्नु। (of grains in the sun, wet clothes, green wood, etc.) to dry.

सःर्की /sɨrkí:/ – [ना. *n.*] पहाडी वनपाखामा पाइने एक किसिमको खान हुने कन्द। a type of edible wild root.

सःर्गःबिल /sɨrgɨbɪl/ – [ना. *n.*] अरू रुखको हाँगाबाट जरा र पातविना नै उम्रेर फैलिने पहेंलो रङको एक वनस्पति; आकाशबेली; अमरलत्ता। a type of yellow leafless climbing plant which grows on a tree or bush. It is used to cure jaundice.

सःर्गिल /sɨrgɪl/ – [ना. *n.*] सिस्नोलाई लेस्याइलो पार्न मिसाइने एक प्रकारको कन्द। a type of root cooked with nettle leaves in order to make it smooth and thick.

सःर्यू /sɨrjú:/ – [ना. *n.*] **१.** काँढा वा सुइरो जस्ता तिखा वस्तुले शरीरमा घोच्दा, छेड्दा हुने दुखाइको अनुभव; चसक्क। a slight pain caused by a sharp point or sth that feels like a sharp point; a prick. **२.** श्राप साँच्चै लाग्छ कि भनी मनमा उत्पन्न हुने त्रास। apprehension caused by someone's curse.

सःलः /sɨli/ – [ना. *n.*] बाली, पात खाएर बाँच्ने एक प्रकारको किरो; सलह। a plant-eating insect with long back legs that can jump very high and makes a sharp high noise using its back legs or wings; a grasshopper.

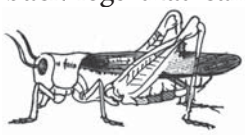
सःलः

सःल्किन्य /sɨlkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै बल्ने चिजमा आगो बल्न शुरु हुनु; सल्कनु। to catch fire; to burn.

सःस्पिन्य /sɨspɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खाएपिएको चिजको रस जिउमा लाग्नु; बिमारी वा दुब्लोपातलोपनबाट मुक्त हुनु; स्वास्थ्यमा सुधार आउनु; तङ्ग्रनु। to gradually become fat and healthy; to recuperate (because of a good diet or rest); to. **२.** थकाइ मेटिनु; आराम पाउनु। to get rest; to recover from exhaustion.

सःहःसिल्या /sɨɦɨsɪljɑ/ – [वि. *adj.*] (मान्छे) हाँसखेल, रामरमाइलो गर्ने वा त्यसो गर्न मन पराउने; ठटयौली पाराको। jolly; jocular.

सः̃ /sɨ̃/ – [ना. *n.*] दिसा साह्रो हुने रोग; कब्जियत; निरञ्जन। constipation.

सःर्दी /sɨrdɪ/ – [ना. *n.*] शरीरमा चिसो परेर लाग्ने रोग। head cold; the common cold; flu.

स /sə/ – [नायो. *post.*] **१.** नाम वा सर्वनामको पछिल्तिर आएर साथ, सित, सँग जनाउने प्रत्यय। suffix added to a noun or pronoun to indicate relationship; together, with; together with; accompanied by. **२.** [ना. *n.*] नजिक हुनेपन; सामीप्यता। nearness; closeness; proximity. **३.** [उप. *suff.*] क्रियाको अगाडि जोडेर प्रेरणार्थक क्रियामा बदल्ने उपसर्ग। (*e.g.* स+गैन्य = सगैन्य "गाउन लगाउनु", स+गैअ्रन्य = सगैअ्रन्य "अड्काउन लाउनु", स+पाँन्य = सपाँन्य "बोल्न लगाउनु", स+पल्न्य = "काट्न लाउनु, कटाउनु" आदि।) prefix added to a verb to change it into a causative form.

सः /sʔ/ – [ना. *n.*] धनधान्यले परिपूर्ण हुने शुभलक्षण; पउल वा पुग्दो हुने अवस्था; प्रचुरता; छेलोखेलो। abundance; sufficiency.

सकस /səkəs/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**घाताःघुत /gʰɑtɑ:gʰut/**)

सकेस्न्य /səkesnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिज साथमा लिएर कतै पुग्नु; आफूसँग लिएर पुऱ्याउनु। to reach somewhere taking sth with you; to take sth with you; **२.** कसैलाई बाटो देखाउँदै गन्तव्यमा पुऱ्याउनु। to take someone somewhere or show them how to get there; to guide someone; to escort.

सक्क /səkkə/ – [ना. *n.*] (विश्वास) खानुपिउनुपूर्व पितृ, देवता वा प्रेतात्मालाई खुसी पार्न औँलाले उछिट्ट्याएर वा छर्केर चढाइने खानेपिउने कुराको पूर्वअंश। (of common beliefs) a small amount of food or drink offered to deities by flipping it before you consume it.

सखार्न्य /səkʰɑrnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** चलिरहेको कुरा, प्रसङ्ग, विषय आदिलाई अन्यत्र मोड्नु। to change the topic of discussion; to change the context. **२.** (चिज) ठाडोबाट चिरेर दुबैतिर छुट्याउनु। to split sth along a straight line.

सखेस्न्य /səkʰésnjə, *mḍ.* **rınıkke, gɑŋɑkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] तातो चिजलाई चिसो पार्नु; सेलाउनु; चिस्याउनु। to cause something to become slightly colder; to cool.

सखैःन्य /səkʰəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै कुरालाई वातावरण, परिस्थिति अनुकूल बनाउन मिल्ने गराउनु; मिलाउनु। to adjust sth (to sth); to adapt sth. **२.** विवाद समाधान गरी मेलमिलाप गराउनु; दुई विरोधीबीच परस्परमा मित्रता जोडिदिनु। to resolve a conflict; to reconcile sb (with sb).

सगपसगपो /səgəpsəgəpo/ – [वि. *adj.*] अत्यधिक हुल, भिड थुप्रिएको; ठूलो भिडले भरिएको। (of a place) over crowded.

सगराँन्य /səgərɑ̃njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] उपचार गराउनु; निको पार्नु। to heal sb (of sth); to cure sb (of sth).

सगैःन्य /səgəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अङ्कुश आदिमा अड्कने पार्नु; अड्काउनु। to hook sth; to peg sth (out).

सगैन्य /səgəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गीत गाउने बनाउनु; गाउन लगाउनु। to cause sb to sing.

सग्या/səgjɑ, *syn.* **səgjɑko/ –** [नायो. *post.*] **१.** सम्भावना जनाउने अव्यय; कथंकदाचित्; केही गरी; कुनै प्रकारले; सायद; सम्भवतः। word used to indicate probability; in case; probably; perhaps; maybe. **२.** [ना. *n.*] ठूलो झरीका साथ पानी पर्ने खालको बादलको बाक्लो समूह; मेघ। cloud; masses of clouds.

सघर्न्य /səgʰərnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* / प.भे. *plv.*] **१.** कसैलाई मन दुखाइदिएर रुने पार्नु; रुवाउनु। to hurt someone and make them cry. **२.** बाँडफाँड गर्दा अरूको भागमा थोरै पारी आफूतिर बढी पार्नु; कसैलाई नोक्सानीमा पार्नु; क्षति पुऱ्याउनु। to put or keep more in your share while distributing sth; to cause others to suffer a loss.

सघान्य /səgʰánjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] घाम, आगाको सम्पर्कद्वारा डढ्ने बनाउनु; डढाउनु। to burn sth in fire; to scorch sth in the sun.

सघ्योन्य /səgʰjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आकार र आयतनमा बढोत्तरी ल्याउनु; ठूलो बनाउनु। to make sth bigger; to enlarge sth. **२.** पालनपोषण गरी हुर्काउनु; ठूलो पार्नु। to bring up a child; to raise a child. **३.** पढाइ, लेखाइ गरी योग्य बनाउनु। to raise and educate a child.

सघ्वाँन्य /**səgʰwã(ŋ)njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] प्वाल पार्नु; दुलो बनाउनु। to bore a hole in sth; to drill a hole in sth.

सङःर्न्य /**səŋəːrnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] नाकले गन्धको अनुभव गर्नु; सुँघ्नु। to smell sth.

सङ्खा /**səŋkʰa**/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै कुरा, विषय आदिको टुङ्गो लाग्ला कि नलाग्ला वा के कसो होला भन्ने स्थिति; आशङ्का। doubt; suspicion. **२.** कुनै कामकुरा बिग्रिन्छ वा अपशकुन हुन्छ कि भनी गरिने सन्देह; शङ्का; सँशय। uncertainty; doubt; skepticism.

सच्याँन्य /**sətʃjã(ŋ)njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** ठाडो पार्न उठाउनु वा उभिने बनाउनु; खुट्टा वा जराले टेकाउनु; उभ्याउनु; ठाडो पार्नु; ठड्याउनु। to put sb/sth in a vertical position somewhere; to stand sb/sth; to erect, put up vertically; to raise something to a vertical position; to erect sth. **२.** यौनाङ्गलाई उत्तेजित पार्नु; ठन्काउनु। to make the penis or nipples, etc. erect.

सच्चाँन्य /**sətʃɑ̃(ŋ)njə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आगो, बिजुली-बत्ती, इन्धन आदिबाट प्रकाश निकाल्नु; दन्काउनु; बाल्नु; सल्काउनु। to cause to start burning; to ignite sth; to set fire to sth; to put a match to sth. **२.** अरूको भाग्य चम्काइदिनु; कसैलाई सहयोग गरी उन्नति-प्रगति हुने बनाउनु। to bring good luck to sb; to help others to prosper.

सछान्य /**sətʃʰɑnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] हतियारलाई उध्याएर धारिलो बनाउनु; लाग्ने तुल्याउनु। to make a blade sharp.

सछेःन्य /**sətʃʰeːnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] झस्कने/तर्सने बनाउनु; भयभीत तुल्याउनु; तर्साउनु। to frighten sb; to terrify sb; to scare sb.

सछैंन्य /**sətʃʰɔ̃ˈsɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तरल पदार्थलाई निर्मलीकरण गर्नु; सङ्लो पार्नु। to make liquid clear; to purify water. **२.** भाँडाबर्तन माझेर वा कपडा आदि धोइ-पखाली गरी सफा गर्नु। to clean utensils, clothes, etc. **३.** बिटुलोपनबाट पवित्र तुल्याउनु; चोखो बनाउनु; चोख्याउनु। to make sth holy or pure; to purify sth. > **सछैंसिन्य** /**sətʃʰɔ̃ˈsɪnjə**/– जुठो, सूतक, किरिया आदिबाट चोखिनु; शुद्ध हुनु; सुद्धिनु। to purify oneself ceremonially after death or birth of sb.

सजस /**sədʒəsə**/ – [क्रि.वि. *adv.*] विना कुनै बाधा व्यवधान; सजिलोसँग; आरामले; आनन्दपूर्वक। without problems or difficulty; easily; comfortably.

सभेंन्य /**sədʒʰẽ(ŋ)njə**, *mḍ.* **gʰɑŋakke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) अग्लो पार्नु; अग्ल्याउनु; उँचो पार्नु; उचाइ बढाउनु। to make sth higher or taller. **२.** लडाइँ, झगडा, खेल, कुस्ती आदि कुनै पनि प्रतिस्पर्धामा विजय गराउनु; जिताउनु। to cause someone to win in a battle, fight, competition, etc.

सभ्याम्न्य /**səzʰjɑmnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**सःखःरःँन्य** /**sɪkʰɪrĩnjə**/)

सतेन्य /**sətenjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तलतिर झर्ने बनाउनु; झार्नु; खसाल्नु। to drop sth. **२.** हेला गरेर, हेपेर वा होच्याएर बोल्नु। to insult someone; to belittle someone.

सतैंन्य /*plv.* **sətɔ̃ˈnjə**, *syn.* **sətə̃nnjə** *slv.* **tənnjə** *llv.* **tɔ̃ˈnjə** *nblv.* **stənnjə**, *hmlv.* **stɔ̃ˈnjə**, *mḍ.* **ŋosɑkke**, **dɑŋɑkke**, **tənɑkke**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आँखा सामु राखिदिनु; देखाउनु। to show sth (to sb). **२.** प्रमाण जुटाउनु; प्रमाणित तुल्याउनु। to prove sth (to sb). **३.** साहसिक काम गरेर देखाउनु;

बहादुरी प्रदर्शन गर्नु। to exhibit your bravery by doing sth.

सत्याप्न्य /sətjɑpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तीखो पार्नु; तिखार्नु। to sharpen sth. **२.** दिमाग तीक्ष्ण तुल्याउनु। to train your mind.

सथास्न्य /sətʰɑsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] आवाज निकाली अरूले सुन्ने गराउनु। to produce an audible sound.

सथेप्न्य /sətʰepnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] तरल पदार्थको थोपो खसाल्नु; चुहाउनु। to make or let drops leak.

सथैंन्य /sətʰə̃ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भाग-बण्डा लगाउँदा वा वितरण गर्दा हकदार सबैलाई पुग्ने बनाउनु; पुऱ्याउनु; समानरूपले वितरण गर्नु। to distribute sth among the people equally. **२.** फारो गरी उपभोग्य चिजलाई पछिसम्म पुग्ने गराउनु; मितव्ययिता अपनाउनु; फारो गर्नु। to economise on food, money, etc.; to use sth frugally.

सथैःन्य /sətʰəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** अरूलाई कानमा आवाज पारिदिनु; सुन्न लगाउनु; सुनाउनु। to tell sb/sth; to cause to listen to sth. **२.** अरूलाई कुरो बुझाउनु; सम्झाउनु। to make sb understand sth.

सदरबदरो /sədər (nɪ) bədəro/ – [वि. *adj.*] सरसामान अव्यवस्थित रूपमा रहेको; लथालिङ्गका साथ छरिएको; छरपस्ट। (of goods) scattered; disordered.

सदाँन्य /sədã(ŋ)njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** प्रस्थान गराउनु; बाटो लगाउनु; मार्गनिर्देश गर्नु। to show someone the way; to guide sb (to/through/around sth). **२.** बाङ्गोटिङ्गो चिजलाई सीधा पार्नु; सोझ्याउनु। to make something straight; to straighten (sth) (out).

सधेम्न्य /sədʰemnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ऊचाइ घटाएर छोटो पार्नु; अग्लाइ कम गर्नु; होच्याउनु। to make sth short; to decrease the height of sth; to insult someone; to demean someone.

सन /*plv.* **sən**, *hmlv.* **psə̃ˈ/ –** [ना. *n.*] च्याङ्ग्रा, भेडा, बाख्रा आदि जनावरको रौं; ऊन। the soft fine hair that covers the body of sheep, goats and some other animals; fur; wool.

सनम /sənəm/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**तम /təm/**)

सनरनौ /sənərənəᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** भुइँ, तलाउ, नदी आदिमा पानी टम्म भएको; पानीले पूरै भरिएको। (of lakes, rivers, etc.) full of water. **२.** पेट फुलेर ढाडिएको। (of the stomach) swollen. **३.** घाउमा पिप जमेर फुट्ला झैं भएको। (of wounds, boils, etc) pus-filled.

सनास्न्य /sənɑsnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बन्दुक, ढुङ्गा, झटारो आदिले हान्दा वा तारो, निशानामा ठीकसँग लाग्ने गर्नु; निशानामा पार्नु। to hit the target. **२.** अज्ञानतावश, झुक्किएर कसैलाई आघात पर्ने गरी ठोकिन पुग्नु; आघात पर्न जानु। to bump against/into sb.

सन̤ाम्सिन्य /sənɑ̤msɪnjə/ – [स.क्रि.] **१.** कुनै विशेष कार्य शुरु गर्नुपूर्व रक्सी, छ्याङ्; जाँड आदि सेवन गर्नु; मदिराको अर्नी गर्नु। to drink some amount of liquor before commencing any ceremonial activity. **२.** मुख्य खाना खानुपूर्व केही चिज खानु; अर्नी गर्नु। to snack on sth before taking the main course of a meal.

सन्जाम /səndʒɑm/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**कल्दर /kəldər/**)

सन्द्यासो /səndjɑso/ – [ना. *n.*] तातो चिज अँठ्याउन प्रयोगमा आउने फलामे साधन; सनासो। a tool for holding or pulling something, made of two curved metal bars which move against each other so that when the handles are pushed together the other ends close tightly; pincers.

सन्द्यासो

सप¹ /səp/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] क्यै चिजलाई बेह्रेर सुरक्षित राख्ने स्याउला, पात, कपडा आदि। leaves, a piece of cloth, etc, used to wrap something. > **सप्न्य /səpnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई पात, कपडा वा मोर्न मिल्ने चिजले बेर्नु; मोहर्नु। to wrap sth in leaves, a piece of cloth, etc.

सप² – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**काथप¹ /kɑtʰəp/**)

सपाँन्य /səpãnjə/ – [स.क्रि. *v.t.* (*c.v.*)] अरूलाई बोल्न लगाउनु; बोल्ने तुल्याउनु; बोलाउनु। to make someone speak or utter words; to cause someone to say something.

सप्क /səpkə/ – [ना. *n.*] ओढाको एक छेउलाई दायाँ वा बायाँ काँधमा ढाक्ने गरी पुऱ्याएको सप्को; आँचल। a fold or wrap of shawl or *sāri* spread over the shoulder. > **सप्कैन्य /səpkəˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] आँचलले काँधमाथि पर्ने गरी ढाक्नु। to cover one of your shoulders with one side of a wrap or shawl. > **सप्कैसिन्य /səpkəˈsɪnjə/–** त्यसरी ओढ्नु। to cover one's shoulder in this way.

सप्कैन्य /səpkəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई कोर्रले हिर्काउनु; कोर्रा लगाउनु; सिप्काउनु; सोड्क्याउनु। to whip.

सप̤ाक /səpa̤k/ – [ना. *n.*] एक सासमा जोडले तानिने चुरोट-बिडी आदिको धुवाँ; सर्को। a puff on a cigarette, roll-up, etc.

सफ्याʔन्य /səfjɑʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** लाम्चो वस्तु (धागो, डोरी, त्यान्द्रो आदि) चुँडिने गरी दुई भागमा छुट्याउनु; चुँडाउनु। to snap a thread, rope, etc. in two. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] प्राण पखेरु उड्नु; प्राणान्त हुनु; सास जानु; स्वर्गवास हुनु; मर्नु। to die; to pass away. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] चलिरहेको परम्परा, संस्कृतिलाई टुङ्ग्याउनु; समाप्त पार्नु। to bring custom, tradition to an end; to abolish. **४.** वंश अन्त गर्नु; टुङ्ग्याउनु। to bring one's lineage to an end.

सबरा /səbərɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *ulv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

सबैन्य /səbə̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बालक, असक्तलाई यात्रामा सहारा दिनु; डोऱ्याउनु। to accompany a child or a physically weak person in walking. **२.** कसैलाई क्यै चिजसँगै लिएर जान अह्राउनु। to tell someone to take sth with them along.

सभैंन्य /səbʰə̃ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** आफ्नो पक्षमा हुने गरी रिझाउनु; मञ्जुर गराउनु; मनाउनु। to win someone's favour; to make someone support or agree with you. **२.** रोइरहेकालाई रुनबाट रोक्नु; नरुने बनाउनु। to make someone stop crying.

सम /səmə́/ – [नायो. *post.*] विषयवस्तु वा कामकुराको सीमा, टुङ्गो बुझाउने शब्द; पर्यन्त;

सम्म; तक। word which is used to indicate 'up to the point in time or the event mentioned'; until; up to.

समगमौ /səmə́gəmə^{u}/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**रि̱पो /rı̱po/**)

समसम /səmə́səmə́/ – [वि. *adj.*] गुणात्मक दृष्टि र मूल्यगत महत्त्वले बराबर; लम्बाइ-चौडाइ, तौल, उमेर, पद आदिमा समान; उस्तै। equal in quality, value, size, age, etc.

समयोन्य /səməjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**गोएँ /gõ^{e}/ > गोएँन्य /gõ^{e}njə/**)

सम्न्य /səmnjə/ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**गराँन्य /grã(ŋ)njə/**)

सम̱ार /səmạ̱r/ – [ना. *n.*] **१.** हेरचाह गर्ने काम; रेखदेख; स्याहारसुसार। an act of taking care of or looking after sb/sth; care. **२.** वस्तुलाई बिग्रन, भत्कन वा सड्न नदिन गरिने बचावट, हिफाजत; बिग्रनु-नासिनुबाट रक्षा गर्ने काम; बचाउ; सुरक्षा; जतन। care; safety; protection; preservation.

सम̱ार्न्य /səmạ̱rnjə, *syn.* **səmạ̱rınjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मायाले स्याहारसुसार, हेरचाह गर्नु। to take care of sb/sth. **२.** बिग्रनु-नासिनुबाट बचाउनु; जोगाउनु; जतन गर्नु। to protect or preserve something; to keep something safely.

सम̱ारिन्य /səmạ̱rınjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**सम̱ार्न्य /səmạ̱rnjə/**)

सम̱ैन्य /*plv.* **səmə̱'njə**, *hmlv.* **stenjə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (चिज) थाहै नपाई बेपत्ता, लापता वा नदेखिने हुनु; गुम्नु; हराउनु। to disappear all at once; to be lost. **२.** गइरहेको बाटाको टुङ्गो बिर्सिनु; हराउनु; भुल्नु। to lose all sense of direction. > **सम̱ैसिन्य /səmə̱'sınjə/**– [स.क्रि. *v.t.*] स्वयम्लाई गायब, बेपत्ता पार्नु; कसैको दृष्टिबाट बच्नु; अदृश्य वा नदेखिने हुनु; लुक्नु। to hide yourself; to disappear.

सम्जैन्य /səmdʒə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** फकाइ-फुलाइ गरी राम्रो कुरा मान्ने बनाउनु; अर्ती, ज्ञानका कुरा भन्नु; सम्झाउनु। to please sb to agree with you; to counsel sb; to persuade sb. **२.** दुःख, आपद आदि पर्दा सान्त्वना दिनु। to sympathize (with sb).

सयारिन्य /səjɑrınjə, *syn.* **səjɑrnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (चिज) ठीक ठाउँमा जतनका साथ राख्नु; थन्क्याउनु। to keep sth safely; to store sth (away/up). **२.** विवाहपूर्व गर्भ बोकेकी महिलालाई पत्नीको रूपमा स्वीकार्नु। to accept a pregnant woman as a wife.

सय̱ेल्न्य /səje̱lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] फारो गरी बाँकी राख्नु; उबार्नु। to economise on sth; to use sth frugally.

सयोन्य /səjoʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] प्रतिबद्धता पूरा गर्नु; दिनुपर्ने चिजको मात्रा पुग्ने बनाउनु; पुऱ्याउनु। to keep your promise to do sth; to fulfil sth; to keep sth in surplus.

सर^{१} /sər/ – [ना. *n.*] **१.** कपाल कोरीबाटी गरी दुई विपरीत दिशातिर छुट्याउँदा देखिने बीचको भाग; सिउँदो। (of woman's hair) central parting.

सर^{२} – [ना. *n.*] ☞ (**कोथ्या /kot^{h}jɑ/**)

सरक तान्य /sərə́k tɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजमा रहेको ओसिलोभाव हट्नु; घाउ खटिरो सुक्नु। (of wounds, wet grains, etc) to dry.

सरचेंन्य /sərtʃẽnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूको भित्री कुरा, विचारलाई विभिन्न युक्ति लगाएर थुत्नु; कुरो चार्नु। to cause

someone to disclose or reveal sth.

सराँन्य /sərãnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लम्बाइ, चौडाइ बढाएर फराकिलो पार्नु; फिँजाउनु; फैलाउनु। to make something greater in width and length; to widen; to spread; to enlarge; to expand sth.

सरा /sərɑ/ – [ना. *n.* / ग.भे. *glv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

सराʔ /sərɑʔ/ – [ना. *n.*] घरको छत ढाक्न, भित्ता रङ्गाउन र चक बनाउने काममा प्रयोगमा आउने सेतो रङको माटो; कमेरो। white clay used to plaster the roof, walls and floor of the house.

सराःबिरी /sərɑːbiriː/ – [ना. *n.*] एकभन्दा धेरै वस्तुहरू समानरूपले मिसिएको स्थिति; घ्यासमिस; सरोबरी। the situation when different things mix with each other; a mixture.

सरालिन्य /sərɑlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] शरीरमा रोग फैलनु। (of disease) to spread all over the body.

सऱान्य /sərɑ̣njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई आगो, घाम आदिद्वारा तातो पार्नु; तताउनु। to make sth hot or warm; to heat sth.

सऱाल्न्य[1] /sərɑ̣lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ठूलो-सानो, राम्रो-नराम्रो सबैलाई एकै ठाउँमा राखी सरोबर तुल्याउनु; घ्यासमिस पार्नु। to mix good and bad, small and large together.

सऱाल्न्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**३. सर्छल्न्य /sərʧʰəlnjə/**)

सऱास्न्य /sərɑ̣snjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैको हकअधिकारभित्रको चिज वा स्वामित्त्व त्याग्न लगाउनु; छोडाउनु। to force someone to give up their ownership of sth; to cause to give up. **२.** उमेर पुगेको बाच्छाबाच्छी, पाडापाडी वा बालबच्चालाई दूध चुस्न छोड्न लगाउनु; दूध छुटाउनु। to wean.

सरिङ /*glv.* **sərɪŋ**, *plv.* **sɪn**, *nblv. & slv.* **rɪn**, *mḍ.* **ɑrkɪn** > **mɪrkɪnsɪn/** – [ना. *n.*] औँलाको टुप्पाबाट पलाएको पातलो हाड; नङ। a thin hard layer covering the outer tip of the fingers or toes; a nail.

सरेंन्य[1] /sərẽnjə, *syn.* **sərеŋnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** प्रफुल्ल पार्नु; खुसी, हर्षित तुल्याउनु। to delight someone; to make someone happy. **२.** नयाँ वस्त्र, पहिरन, गरगहना आदि पहिऱ्याउनु; लुगाफाटो ओढाउनु। to put on clothes, jewellery, etc. on sb; to wrap sb in sth.

सरेंन्य[2] /*plv.* **sərẽnjə**, *syn.* **tərəˈʔnjə**, *llv.* **kʰɑ́ːrnjə**, *hmlv.* **səbərẽnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] बटुको आदिमा रहेको पेय पदार्थ सबै पिएर सिध्याउनु; निथार्नु। to empty a cup or glass by drinking everything in it; to drain sth.

सरेस /*plv.* **sərеs**, *nblv.* **rses/** – [ना. *n.*] कुनै वस्तुको चिनाउने सङ्केतको रूपमा रहेको निसाना; चिनो; चिह्न। a sign; a souvenir; a memento. > **सरेस्न्य[1] /sərеsnjə**, *mḍ.* **wɑrkе/**– [अ.क्रि. *v.i.*] खास स्वरुपको ज्ञान पाउनु; परिचय पाउनु; पहिचान्नु; चिन्नु। to know (of/about sth); to recognize; to identify. > **सरेस्न्य[2]**– अरूको बानीबेहोरा, खास प्रवृत्ति आदिको बारेमा थाहा पाउनु; जान्नु। to know about someone's nature, habit, etc. > **सरेस्सिन्य[1] /sərеssɪnjə/**– दुई जनाबीचमा मायाप्रीति गाँसिनु; प्रेमसम्बन्ध स्थापित हुनु; एकअर्कामा माया बस्नु। to fall in love. > **सरेस्सिन्य[2]**– एक अर्काबीचमा चिनजान हुनु; जानपहिचान, चिनापर्ची गर्नु; एकअर्काको बारेमा जानकारी हुनु। to

introduce to each other.

सरे̰ʔन्य /sərẽʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बालबच्चालाई खेलौना खेल्न लगाउनु; खेलाउनु। to divert children by giving them toys to play; to entertain children. **२.** केटाकेटीलाई फकाइफुलाइ गरेर भुलाउनु; रुनबाट अल्मल्याउनु; फकाइफुलाइ गर्नु। to lull crying children; to divert children.

सरैन्य /sərəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कसैको बारेमा राम्रो बखान, सराहना गर्नु; तारिफ, प्रशंसा गर्नु; बखान गर्नु। to admire, praise or appreciate someone. **२.** कसैलाई कुनै काम गर्न हौस्याउनु; प्रोत्साहित गर्नु। to encourage sb to do sth.

सर्कैःन्य /sərkəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पकाइँदै गरिएको भात, ढिँडो, लिटो आदिको पानीको मात्रा घट्दै, सुक्दै जानु। (of water in rice, porridge or *dindo* etc.) to dry off (while it is being cooked).

सर्क्या /sərkjɑ/ – [वि. *adj.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**भर्क्या /bʰərkjɑ/**)

सर्गबान /sərgəbɑn/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] रक्तचाप, चोट आदिको कारण शरीरको दायाँबायाँ अङ्ग वा कुनै भाग चेतनाहीन हुने रोग; पक्षाघात। when hou are unable to move all or certain parts of your body because of blood pressure or injury; paralysis.

सर्छल्न्य /sərtʃʰəlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (विश्वास) तान्त्रिक विधिद्वारा बिरामीलाई कुन प्रकारको लागो लागो बिमार लागेको वा के कारणले बिरामी भएको भनेर पत्ता लगाउनु; तन्त्रमन्त्र गरी जाँच्नु वा हेर्नु। (of common beliefs) to examine a person by a shaman or witch doctor by using a *tantric* method. **२.** कसैको शक्ति, ज्ञान, हालत, धन, तागत आदिको अड्कल लगाएर उसको महत्त्व वा स्तर पत्ता लगाउनु। to test someone's knowledge or skill in a particular subject; to examine sb (in/on sth). **३.** छाला वा मांसपेशीमुनि रहेको डल्ला, गिर्खाहरू बाहिरबाट छामेर थाहा पाउनु; खम्रो, मसिनो आदिको स्थिति हातले छामेर पत्ता लगाउनु; छाम्नु। to check your body parts for lumps. **४.** अँध्यारोमा के र को कहाँ छ भनी पत्ता लगाउन खोज्नु। to fumble or grope around in the dark looking for sb/sth.

सर्जाम /sərdʒɑm/ – [ना. *n.*] ☞ (**उदुम /udum/**)

सर्भल्न्य /sərdʒʰəlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**३. सर्छल्न्य /sərtʃʰəlnjə/**)

सर्थाः /sərtʰɑːˀ/ – [ना. *n.*] लिखित रूपमा पठाइने वा दिइने खबर; पत्र; चिठी। a message that is written down or printed on paper and usually put in an envelope and sent to sb; a letter.

सर्द /sərdə/ – [ना. *n.*] कुनै कामकुराको खास अर्थ वा कारण। the significance or meaning of any work.

सर्न्य /sərnjə, *mḍ.* **rɪkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कलम, सिन्का आदिद्वारा लिपिबद्ध गर्नु; लेख्नु। to make marks which represent letters, words or numbers on a surface, such as plank of wood slate paper, using a pen, pencil; to write. **२.** ग्रन्थ, लेख आदिको निर्माण गर्नु; रचना गर्नु। to write an article, book, etc. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजमा रहेको ओसिलोभाव हट्नु; ओभाउनु; सुक्नु। to become dry. > **सरचार /sərtʃɑr/–** [ना. *n.*] लेखापढी गरेबापत पाइने ज्याला; लेख्दा पाइने पारिश्रमिक; लेखाउनी; लेखकस्व। a

payment for writing.

सर्बा /sərbɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] केही धेरै नै बेसी; बढी नै । pretty much; so many.

सर्मैःन्य /sərmə'ːnjə/ – [स.क्रि. *v.i.*] ☞ (**सरैन्य /sərə'njə/**)

सर्‍यो /sərjo/ – [ना. *n.*] मित्रको धर्म निभाउने काम वा स्थिति; मित्रभाव; मित्रता । the situation when you fulfil your duty as a good friend; friendship. ~**पुगिन्य /pugɪnjə/–** [अ.क्रि/स.क्रि. *v.i., v.t.*] मित्र वा आफन्तको लागि दुःख वा असजिलो पर्दा केही सहायता गर्न सक्षम हुनु; मित्रप्रति निभाउनुपर्ने दायित्त्व पूरा गर्नसक्ने हुनु; मित्रताको धर्म निभाउनु । to be able to help your relatives or friends when they are in trouble; to fulfil your duty as a good friend; to help your friend.

सर्वैं /sərwə'/ – [ना. *n.*/थ.भे. *tlv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

सल /səl/ – [ना. *n.*] **१.** छालाको बाहिरी सतहलाई छेडेर अल्झेको छेस्को । a splinter of wood that has pierced the surface of skin. **२.** मुर्दा पोल्नको लागि बनाइएको काठको हारी, चाङ; चिता । a pyre.

सलाः /sə́lɑʔ/ – [ना. *n.*] घरपालुवा जनावरको गोठ ओबानो राख्न ओछ्याइने सुख्खा पात, पतिङ्गर; सुकेको पात; सोत्तर । dry leaves used for making bedding; fallen dry leaves.

सल्लाँन्य /səlɑ̣̃njə <sɑ̣̃njə> sɑ̣ŋnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] गर्मीमा सिर्सिर हावा चल्दा, हम्काउँदा वा पङ्खा घुम्दा शितलताको अनुभव गर्नु । to feel cold.

सल्लेम्न्य/səlẹ̣mnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खानेकुरामा विभिन्न मिठास ल्याउने मिश्रण (खासगरी चिल्लो चिज) मिलाएर स्वाद बढाउनु; स्वादिलो तुल्याउनु । to make food tasty (by adding spices and oily substance); to add flavour to food .

सल्कैःन्य /səlkə'ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजमा आगो लगाएर बल्ने गराउनु; सल्काउनु; बाल्नु । to light a fire; to kindle a fire.

सल्ला /səllɑ/ – [ना. *n.*] **१.** कामकुरा राम्ररी सम्पादन गर्न वा निर्णायक टुङ्गोमा पुऱ्याउन गरिने छलफल; एकभन्दा बढी व्यक्तिबीच कुनै विषयमा गरिने छलफल वा सो क्रममा हुने सहमति, सरसल्लाह; सल्लाह । when people talk about something and tell each other their ideas or opinions; discussion; agreement. **२.** कसैको हितको लागि दिइने उपदेश; अर्ती । a piece of advice; counsel.

सल्सलो /sə́lsəlo/ – [वि. *adj.*] (बोट, बिरुवा) बाङ्गोटिङ्गो नभएको; सलक्क परेको; सुरिलो । (of trees, branches) vertically straight.

सवल्न्य /səwəlnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गइरहेकालाई फर्कने बनाउनु; फर्काउनु । to cause to return.

सव़ाँन्य /səwɑ̣̃njə, *syn.* səwɑ̣ŋnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खाने-पिउने आदि चिजद्वारा तृप्त गराउनु; अघाउने बनाउनु; अघाउनु । to satisfy someone's hunger; to feed someone to their heart's content.

सवानी /səwɑnɪ/ – [ना. *n.*] एकै समयमा जन्मेको मान्छे; दौंतरी; समवयस्क । a person who is of the same generation as you; a contemporary. > **सवानीकाउ[1] /səwɑnɪkɑᵘ/–** [वि. *adj.*] एकै समयमा जन्मेको; बराबरी उमेरको; दौंतरी; दमाली । a contemporary. > **सवानीकाउ[2]–** बल, धन, पद, मर्यादा आदिमा आफू बराबरको; समकक्षी । a person who is of your level in strength, wealth, position.

सवैःन्य /səwə̀ːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कोपिलालाई फुल्ने पार्नु; फुल्न लाउनु; पुष्पित गराउनु; फुलाउनु to grow flowers; to cause to flower or blossom or bloom. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] फक्रन दिनु; फुल्न दिनु। to allow or cause to flower, blossom or bloom. **३.** [स.क्रि. *v.t.*] दूध चुसाउनु वा चुस्न लगाउनु; दूध पिलाउनु। to feed a baby or young animal with milk from the breast or udder; to suckle a baby or young animal.

सव़ैन्य /səwə̰ˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] प्वाल, खोल आदिलाई ठूलो वा खुकुलो पार्नु; खुकुल्याउनु। to make sth less tight or firmly fixed; to loosen sth.

ससर्न्य /səsərnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] वस्तुमा रहेको चिस्यान वा ओसिलोभावलाई तापद्वारा हटाउनु; ओबानो पार्नु; ओभाउनु। to dry sth by using heat.

ससार्न्य /səsə́rnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] नपुग्ला जस्तो भएको तरकारीमा पानी, नुन आदि थपेर झोलको मात्रा बढाउनु। to add some amount of water to curry and boil it again.

ससैःन्य /səsəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बोटबिरुवाबाट फल लाग्ने पार्नु; फलाउनु। to grow fruit. **२.** प्रमाण र तुकविनाको विषय वा प्रसङ्गलाई बढाइचढाइ गर्नु; अतिशयोक्तिपूर्ण व्याख्या गर्नु; नक्कली प्रमाणको तर्क दिनु। to exaggerate sth; to give false evidence.

स़रो /sə̰ro/ – [वि. *adj.*] हुनुपर्ने भन्दा ज्यादा; बढ्ता भएको। more than enough; too much.

स़र्न्य /sə̰rnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**भुबुरैःन्य** /bʰuburəɪnjə/)

सहना /səɦənɑ/ – [ना. *n.*] दमाईले फुकेर बजाउने बाद्य। a type of musical instrument; clarinet.

सहना

साँ$_{१}$ /sã(ŋ)/ – [ना. *n.*] प्रकाश वा उज्यालो छेकिएर पर्ने छायाँ; ओझेल। the dark shape that sb/sth's form makes on a surface when they are between the light and the surface; a shadow. **२.** ऐनामा देखिने दुरुस्त रुप; प्रतिविम्ब; प्रतिच्छाया। a reflection of sb/sth seen in a mirror. **३.** स-साना ढुङ्गा (गिट्टी) एक हातमा लिएर एउटा माथि फालेर सो खस्न नपाउँदै अर्को टिपेर खसिरहेको ढुङ्गालाई थाप्ने फेरि माथि फालेर अर्को ढुङ्गा टिप्दै पालै-पालो गरी खेलिने खेल। a traditional game called *gattā* played by children, using some pieces of stones. **४.** ढुङ्गाको टुक्रा; गट्टा। pieces of stones used in this game.

-साँ$_{२}$ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिई अनुरोधबोधक आदरार्थी क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* जै+साँ = जैसाँ "गर त/गर्नुस् त", ज़्यु+साँ = ज़्युसाँ "खाउ त/खानुस् त" आदि।) suffix added to a root to change the verb into imperative honorific.

साँगल/sãgəl/ – [ना. *n.*] मुन्द्राहरूलाई आपसमा जोडेर बनाइएको धातुको डोरी; सिक्री; साङ्लो; जन्जिर; साङ्ली। a series of connected metal rings, used for pulling or fastening things; a chain.

साँचिन्य /sãtʃɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** नमासेर वा खर्च नगरिकन जोगाएर/बचाएर राख्नु; किफायत गर्नु; फारो गर्नु। to economise on sth; to use sth frugally. **२.** भत्कन

बिग्रनबाट जोगाउनु; जतन गर्नु; बचावट गर्नु। to protect or preserve sth.

साँद /sãdə/ – [ना. *n.*] कुनै दुई वा सोभन्दा धेरै जग्गा-जमिन, वन, गाउँ, प्रान्त, देश आदिको बीचमा पर्ने भाग; सिमाना। the edge or limit of something; the line or part that divides country, land, village, state etc.; a boundary; a border.

साँप /sãpə/ – [ना. *n.*] **१.** अँध्यारोमा अनुमान लाउने काम; अड्कल। an act of fumbling around or groping for sth in the dark. **२.** ☞ (**माहा /maɦa/**)

साँपन /sãpən/ – [ना. *n.*] डोरीलाई दोहोऱ्याएर बाट्न गुथेर राखिने साधन। a traditional instrument used while making ropes.

साँबल /sãbəl/ – [ना. *n.*] शवको छेउछाउमा राखिने र शवयात्राको क्रममा बाटाबाटामा छरिने अन्नका गेडागुडी; बुर्की। grains strewn along the way when a dead body is being carried for cremation or burial.

साँबिला

साँबिला /sãbɪla/ – [ना. *n.*] खोर, पर्खाल आदिको मूलद्वारको दुबैतिर गाडेर ठड्याइएको खम्बामा प्वाल कोपेर सोभित्र दायाँबायाँ लामो गरालो घुसाएर बनाइएको बार; तगारो। wooden gate; a type of stile.

स़ाँन्य /sã̰njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** अरूले गरिरहेको कुराको रहस्य थाहा पाउन विशेष चासो राख्नु; ध्यान दिएर सुन्नु; कान ठाडो पार्नु। to eavesdrop; to prick up your ears. **२.** ☞ (**सल़ाँन्य /səlã̰njə/**)

सा[१] /*nblv.* **sa**, *plv.* **sapiː/ –** [ना. *n.*] तरकारी, अचार आदिलाई स्वादिष्ट तुल्याउन प्रयोग गरिने एक प्रकारको खनिज तत्त्व; क्षार; नुन। a common white substance found in sea water and in the ground, which is used especially to add flavour to food; common salt.

सा[२] **–** [वि.वो. *intj.*/प.भे. *plv.*] सम्भावित र सन्देहको सूचना गर्ने शब्द; हो कि ! हैन ! word used to express probability or doubt. Is it? Isn't it?

साः /saː > rsa/ – [वि. *adj.*] शरीरमा सञ्चित शक्ति; तागत; बल। physical strength; energy. ~**नैःन्य /nəˈːnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] गरिरहेको काम वा यात्राबाट थकाइ मार्न विश्रान्ति लिनु; बिसाउनु। to take a rest; to respite to take respite; (from work).

साइँसुइँःव /sãˈsũˈːwə/ – [ना. *n.*] कहीं कतै कुनै आवाज नआएको, हल्ला नभएको अवस्था; निःशब्द; सुनसान; सन्नाटा। without any sound; silence; quietness.

साइतो /saˈto/ – [ना. *n.*] **१.** यात्राको उपयुक्त अवसर; सगुनको मौका; शुभसाइत। an auspicious moment to set off your journey. **२.** शुभमाङ्गलिक कार्य गर्ने राम्रो अवसर; शुभसमय; शुभमुहूर्त। an auspicious moment to commence sth.

साइन /saˈnə/ – [ना. *n.*] एउटै कोखमा जन्मेर, वैवाहिक सम्बन्ध जोडिएर वा औपचारिक विधिद्वारा गाँसिन पुगेको बन्धुताबीच सम्मानार्थ प्रयोग गरिने सम्बोधनको शब्द; साइनो। the way in which a person is related to sb else in a family; relationship; kinship.

साउँ /sã[u]**/ –** [ना. *n.*] लगानी, ऋण, वस्तु निर्माण, खरिद आदिमा परेको मूलधन; सावाँ; लागत। the amount of money that is invested

in sth; cosdt; capital.

साःन्य /saʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खोलानाला, नदी, तलाउ, कुलो आदिमा पानी सुकेर खाली हुनु; सुक्नु। (of streams, rivers, lakes etc.) to dry up. **२.** फाँचा(द)को दूध कम हुँदै जानु। (of milk in the udder) to go dry. **३.** हिउँ, बरफ पग्लनु; सुक्नु। (of snow, ice) to melt; to thaw.

साकितर /sakıtərə/ – [ना. *n.*] **१.** कसैलाई बेसरी गुण लगाए जस्तो गरी गरिने चाकडीको स्वाङ्; बाहिर मात्र देखिने गरी गरिएको कृत्रिम तारीफ। flattery; sycophancy. **२.** कसैको अति निकट भइटोपल्ने काम; निकटतम सम्बन्धको बहाना। to be close to someone to win their favour; the pretension of being close to someone.

साक्क /sakkə/ – [वि. *adj.*] **१.** एउटै कोखमा जन्मनाको कारण बन्न गएको नजिकको खास नाता; सहोदर; (नाता) ज्यादै घनिष्ठ। (of relationship) from the same womb; uterine. **२.** [ना. *n.*] चापलुसी घसेर आफूलाई कसैको धेरै नजिकको देखाउने काम वा व्यवहार। flattery; sycophancy.

साखा /sakʰa/ – [ना. *n.*] **१.** खास नामको अगाडि वा पछाडि जोडी गिज्याएर सम्बोधन गरिने पुर्खा वा स्वयम्को कुकर्मको कारण बन्न गएको दुर्नाम; कलङ्कित नाम। an insulting name/word added to a person's name, used to make a remark on their or their ancestors' evil deed. **२.** कुनै गलत काम गरेर कलङ्कित नाम कमाउने पूर्वज। one's ancestors who defamed their clan or family by doing an evil deed. **३.** दुर्नाम कमाएका व्यक्ति। an infamous person. **४.** नराम्रो गरी चलेको नाम; दुर्नाम। disgrace; infamy; notoriety.

साङ्ला /saŋəla/ – [ना. *n.*] भित्ता, खाट, प्वाल भान्सातिर बस्ने एक किसिमको किरा; साङ्लो। a flat brown or black insect found in the home; cockroach.

साङ्गी /saŋgı/ – [ना. *n.*] **१.** बिरामी जनावरलाई बीचमा झुन्ड्याई दुबैतिरको टुप्पालाई काँधमा राखेर बोकिने लामो काठ। a long pole used for carrying a sick animal. **२.** शवलाई सद्गत गर्नको लागि झुन्ड्याएर लगिने (खास गरी हरिस) लामो काठ; डन्डी। a long pole used for carrying a dead body for cremation or burial.

साचो$_{१}$ */plv.* **satʃo**, *nblv.* **gəsãka/ –** [वि. *adj.*] जस्तो हुनुपर्छ त्यस्तै वा सन्देह नभएको; पत्याउन सकिने; विश्वस्त; साँचो; वास्तविक; सत्य। connected with facts rather than things that have been invented or guessed; true; correct.

साचो$_{२}$ – [ना. *n.*] वास्तविक वा प्रमाणित सिद्धान्त। reality; factual theory.

साता /sata/ – [ना. *n.*] **१.** सातदिनको अवधि वा एकाइ; हप्ता। a period of seven days; a week. **२.** झाँक्रीले बिरामीको ग्रहदशा हेर्नको लागि देवतासँग सम्वाद गर्दा बस्ने अन्तर्ध्यान। contemplation or meditation practised by a shaman or witch doctor while diagnosing the problem of an sick person.

साताकसुतुक /sataksutuk/ – [ना. *n.*] कसैले थाहै नपाउने गरी सुटुक्क गरिने कुनै कामकुरो; खुसुक्क गरिने काम। a secret talk or activity.

सातु /satu/ – [ना. *n.*] **१.** मानव अस्तित्वको भित्री मूल वस्तु; सातो; हँस। the essence of our existence; spirit; soul. **२.** प्राणीभित्र रहने सही र गलत छुट्याउने ज्ञान; चेतनतत्त्व;

चैतन्य; होस। the presence of mind; consciousness; sensibility.

साःदो /sáːdo/ – [ना. *n.*] **१.** अरूको उन्नति वा भलो देखेर मुखबाट उच्चारित हुने लोभ लाग्दा शब्द; लोभ, लालच, लिप्साको अवस्थामा व्यक्त हुने बोली। word that is uttered unknowingly while one envies of someone's prosperity or achievement. **२.** ज्यादै मन परेको कुरा पूर्ण हुँदा वा सो गर्न पाउँदा हुने सुखद अनुभूति; राम-रमाइलोपन। the feeling of being happy when you achieve that you have desired; happiness. **३.** कुनै किसिमको दुःख-कष्ट, असजिलो, बिस्मात आदि नभएको प्यारो स्थिति; आनन्द। the state of being physically relaxed and free from pain; the state of having a pleasant life, with everything that you need; comfort. > **साःदोकाउ¹ /sáːdokaᵘ/–** [वि. *adj.*] मनै लोभ्याउने खालको; मनोहर; राम्रो देखिएको; सुन्दर। beautiful; pleasant; alluring. > **साःदोकाउ²–** कुनै दुःख, कष्ट, असजिलो नभएको; आरामदायी; विलासी। comfortable; luxurious.

साधिन्य /sadʰɪnjə, *md.* **gʰokḍɪke/ –** [ना. *n.*] तन्त्रमन्त्र, ज्ञानगुन आदि घोक्नु; कण्ठ गर्नु। to commit *tantra-mantra* or any piece of information to memory.

साधु /sadʰu/ – [ना. *n.*] पत्नीकी दिदी या बहिनीको लोग्नेलाई बोलाउने साइनो; साढु दाइ वा भाइ। word used to address your wife's sister's husband.

सान /san/ – [ना. *n.*] शब्दविना वा नबोलेरै मतलब बुझाउन सकिने खालको शारीरिक हाउभाउ; साङ्केतिक शब्द; इसारा। gestures; body language; sign language.

सापी /sapiː/ – [ना. *n.*] ☞ (**सा /sa/**)

साप्न्य /sapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**खीम्न्य /kʰiːmnjə/**)

साभर /sabʰər/ – [ना. *n.*] माडेर, पिटेर जुत्ता, पेटी वा झोला आदि बनाउनयोग्य हुने गरी नरम बनाइएको छाला। soft, tanned leather.

साभला /sabʰəla/ – [वि. *adj.*] **१.** मिसोट, कसर आदि क्यै नभएको; सिङ्गो। not mixed with anything else; with nothing added; pure and whole. **२.** शारीरिक रूपले तन्दुरुस्त; रोग नभएको; निरोगी; स्वस्थ; सद्दे। healthy; able-bodied; blooming.

साभल्या /sabʰəlja/ – [ना. *n.*] गोप्यरूपमा रहेको अवैध लोग्ने; गुप्त पोइ; नाठो। a woman's secret lover/boyfriend; (of males) a paramour.

साभिबेसो /sabʰɪbeso/ – [ना. *n.*] भएको वा गरिएको त्रुटिलाई अरूले थाहा पाएको छैन होला भनी गरिने सद्दे जस्तो हाउभाउ; देखावटी बहाना। a pretension; a pretext.

सामा /sama/ – [ना. *n.*] काम र उद्देश्य अनुसार चाहिने चिजबीजको प्रबन्ध वा जोरजाम; कामकाज पूरा गर्न गरिएको व्यवस्था; जोहो; बन्दोबस्त; चाँजोपाँजो। an arrangement of required things; an arrangement; a preparation.

सारा /sara/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**राँदै /rãdəˈ/**)

साराबाराउ /sara (nɪ) barau/ – [वि. *adj.*] (सामान) ठूलो ठाउँ नै ओगट्ने गरी बोकिएको वा थन्क्याइएको; (चिजबीज) अटाइ नअटाइ गरी कतै राखिएको। very full; crammed; bulging; chock-full.

सारिन्य /sarɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] धारिलो हतियारले धसेर रेट्नु; सेर्नु। to slit open.

सारैःन्य /sarəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** क्यै

चिज वा कसैलाई कतै पुऱ्याउनु; कुनै चिजलाई एक ठाउँबाट अर्कोमा पुऱ्याउनु; कुनै चिजलाई यथास्थानबाट अर्कोमा पुऱ्याउनु; सार्नु। to take sb/sth along; to escort; to move sth; to shift (sth) (from one pleace to another). **२.** स्वामित्त्व हस्तान्तरण गर्नु। to hand sth over (to sb); to hand over (to sb).

साःरो /saːro/ – [वि. *adj.*] ☞ (**सकस /səkəs/**)

सार्दापसर्दपो /sardap (nɪ) sərdəpo – [वि. *adj.*] कपडा गुन्यु, सारी आदि लगाउँदा हिंड्न, पाइला सार्न असजिलो भएको। (of women) being uneasy or difficult to walk in a *sāri, gunyu* etc. because it is tight.

साल /sal/ – [ना. *n.*] ☞ (**१. बिख /bɪkʰə/**)

सालनाल /salnal/ – [ना. *n.*] गर्भभित्रको बच्चा र सालसँग सम्बन्ति गर्ने डोरी। the cord of placenta.

सालिन्य /salɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] डोको, थुन्से, बोरा आदिको च्यातिएको भागमा चोया वा धागोले टालटुल पार्नु; जोड्नु। to mend or repair baskets by using bamboo splits; to darn or stitch sacks.

साल्ताकोल्ता /salta (nɪ) kolta/ – [ना. *n.*] एकपटक साटिसकेको चिजलाई पुनः उही चिजसँग साट्ने काम; घरीघरी गरिने साटासाट। the repeated exchange of the same things.

साल्तामसुल्तुम /saltam-sultum/ – [ना. *n.*] अति गोप्यरूपमा कसैको हत्या गरी लाशसमेत गायब गर्ने काम। an act of murdering sb. secretly and hiding the dead body.

सासाखिखी /sasakʰɪkʰɪ/ – [ना. *n.*] भत्कन्छ वा बिग्रन्छ कि भन्ने बारेमा वास्ता नराखी गरिने क्रियाकलाप; उट्पटयाङ्। a reckless or mischievous activity.

सास्तर/sastər/–[ना.*n.*]☞(**घऋर्ति?/gʰɨrtɪ?/**)

साहा /saɦa/ – [ना. *n.*] **१.** वर्षभरिको मौसमको परिबर्तनलाई जनाउने गरी बाँडफाँड गरिएको समयमध्ये एक; ऋतु। one of the divisions of the year based on weather conditions; season. **२.** (जनावर) गर्भधारण हुने समय वा अवस्था; गर्भवती बन्ने काम। (of animals) the state of being pregnant; pregnancy. **~बान्य /banjə/**– [अ.क्रि. *v.i.*] गर्भधारण गर्नु; गर्भ बोक्नु; गर्भिणी बन्नु; गर्भवती हुनु। to be pregnant.

साही /saɦiː/ – [ना. *n.*] वैवाहिक प्रस्तावस्वरुप केटा वा सो पक्षबाट केटीलाई दिइने रकम; साइपाटो। an amount of money offered by a boy or his side to a girl while proposing to her.

स़ारो /sa̤ro/ – [वि. *adj.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**छार /tʃʰar/**)

स़ास्न्य */plv.* **sa̤snjə**, *syn.* **sa̤njə**, *glv.* **sə'ŋja**, *md.* **reʈke/**– [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** खुसी वा रमाइलो लाग्दा ठूलो स्वरमा प्रसन्नता प्रकट गर्नु; खित्का छोड्नु; हाँस्नु। to laugh; to burst into laughter. **२.** [स.क्रि. *v.t.*] अर्काको गिल्ला, उपहास गर्नु; खिसी गर्नु। to laugh at sb; to mock sb.

सिँ /sĩ(ŋ)/ – [ना. *n.*] बाल्न प्रयोग गरिने रुखका चिरा, टुक्रा, हाँगाबिँगा, ठुन्का आदि; दाउरा। firewood. **~थप्का /tʰəpka/**– काठको गिँडको बीचबीचमा कोपेर खुड्किलो पारिएको खामे भऱ्याङ। a wooden ladder made from a single log.

सिँका /sĩ(ŋ)ka/ – [ना. *n.*] बाँस वा काठको सानो-लाम्चो छेस्को। a bamboo or

wooden splinter.

सिँलासो /sĩlaso/ – [वि. *adj.*] **१.** मात वा निद्रा लाग्दा आँखा चिम्म हुन लागेको वा भएको। (of eyes) sleepy. **२.** [ना. *n.*] मर्नै लागेको अवस्थामा हुने आँखाको चिम्लाइ। narrowing eyes of a dying person/animal.

सिउ$_{१}$ /sɪᵘ/ – [वि. *adj.*] शरीरबाट प्राण गएको; जीवन शक्ति गुमेको; लास भएको; सास गएको; मृत; मरेको। no longer alive; dead.

सिउ$_{२}$ – [ना. *n.*/लु.भे. *llv.*] पहाडतिर पाइने एक प्रकारको धुपी सल्लो। a fir tree; Juniprus sabina.

-सिउ$_{३}$ – [प्रत्य. *suf.*] धातुमा जोडिएर पूर्ण भूतकालिक क्रियापद बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* फ्या+सिउ = फ्याःसिउ "चुँडालेको", जै+सिउ = जैसिउ "बनाएको" आदि।) suffix added to a root to form the past perfect form of a verb.

सिउम़ाउ /sɪᵘmạᵘ/ – [ना. *n.*] घरको कुनै सदस्य मरेर दुःख, आपद परेको अवस्था; मर्दापर्दाको स्थिति। an ordeal that you go through when your family member dies or when you are in trouble.

सिउऱ्या /sɪᵘrja/ – [ना. *n.*] (विश्वास) मानिस मरिसकेपछि पनि जीवित र सक्रिय रहेर मान्छेलाई सताउने आत्मा; मृत मान्छेको काल्पनिक आत्मा; मृतात्मा; मसान; भूतप्रेतको छाया। the spirit of dead person; a ghost.

सिऊन्य /sɪᵘːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] नयाँ काम-कुराको ज्ञान, तन्त्रमन्त्र, ज्ञानगुन, शिक्षा, आदि सिकाउनु; अर्ती वा उपदेश दिनु; तालिम दिनु; प्रशिक्षण दिलाउनु। to teach sth new to sb; to train (sb); to counsel; to educate (sb); to edify sb.

सिकलैं /sɪkəlɔ̃ˈ/ – [ना. *n.*] कुनै शारीरिक मानसिक कार्यको लागि दक्ष बनाउन सीप सिक्ने-सिकाउने काम; कुनै निश्चित विधामा पोख्त बनाउन दिइने-लिइने शिक्षा; तालिम; प्रशिक्षण। the process of learning or teaching the skills you need to do; training.

सिकसिक्याःत /sɪksɪkjaːtə/ – [ना. *n.*] मन र जिउ नै सकसकाउने खालको घिन लाग्दो चिज; घिन वा घृणा; सिकसिको। a strong feeling of dislike at sth; disgust; feeling of hating something; abhorrence; aversion.

सिगुरुप /sɪgurup/ – [ना. *n.*] सुत्दा वा बस्दा गरिने गोडा खुम्च्याइ; गोडा खुम्च्याएर बस्ने आसन वा काम। an act of folding your legs while sitting or sleeping; sitting or sleeping with your legs folded.

सिङार^{१} /sɪŋar/ – [ना. *n.*] **१.** बाबुआमाले राखेको/कमाएको इज्जत; बिँडो। the fame that your ancestors have earned; the legacy of your family. **२.** मान-मर्यादा, सम्मान वा आदर-सत्कार गर्ने काम; आदरभाव; इज्जत। an act of respecting or honouring someone; respect, honour.

सिङार /sɪŋar/ – [ना. *n.*] राम्रो कार्य (सुकर्म) गरेबापत मिलेको ख्याती वा कीर्तिशाली नाम; असल कामबाट फैलने सुनाम; सुयश; प्रसिद्धि; कीर्ति; ख्याति; यश। glory; fame; good name; dignity.

सिङारु /sɪŋaru/ – [ना. *n.*] **१.** स्त्रीपुरुष वा भालेपोथीबीचको लिङ्गीय भेद नछुट्टिने; जनेन्द्रीय नभएको; नपुंसक। an eunuch. **२.** [वि. *adj.*] (वनस्पति वा प्राणी) फल नलाग्ने, नफल्ने; बीज नभएको। (of plants) unable to bear fruit; (of animals) sterile. **३.** शारीरिक रूपले स्पष्ट लिङ्गीय भेद छुट्टिए पनि मानसिक

रूपमा समान लिङ्गप्रति आकर्षित हुने; तेश्रो लिङ्गी। (of males) a gay; (of females) a lesbian; a third gender.

सिङार्न्य /sɪŋárnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] गल्ती गर्नेलाई ठूलो स्वरले गाली गर्नु; हकार्नु; झपार्नु; छाँस्नु। to rebuke sb (for sth/for doing sth); admonish sb (for sth/for doing sth); to chasten; to chide sb (for sth/for doing sth).

सिङ्का /sɪŋkɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**सिँका /sĩkɑ/**)

सिङ्गलिङ्ग /sɪŋgəlɪŋgə/ – [ना. *n.*] **१.** सविस्तार व्याख्या गर्ने वा वृत्तान्त सुनाउने काम। an act of elaborating sth in detail. **२.** क्यै बाँकी नराखी सबै सिध्याउने चाल। an act of completing sth without any fault. **३.** [क्रि.वि. *adv.*] सम्पूर्ण रूपले; आद्योपान्त। completely; thoroughly; from top to bottom; from top to toe.

सिज़ाः /sɪzáː/ – [ना. *n.*] **१.** बेसारे रङको गुराँस। yellow rhododendron. **२.** बारुलोभन्दा ठूलो, सोको आकारप्रकारसँग मिल्दो जमिनमुनि बस्ने एक प्रकारको विषालु चिल्ने किरा। a black blue insect that looks like a wasp. It can sting you.

सिभिन्य /sɪdʒʰɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै चिजमा ओस लाग्नु, चिस्यान बस्नु; ओसिनु। to be damp; to be wet.

सित /sɪtə/ – [ना. *n.*] बिहानीपखतिर बोट-बिरुवाको पात आदिमा बस्ने पानीको थोपो; शीत। dew drops.

सितीकाउ /sɪtiːkɑᵘ/ – [वि. *adj.*] प्रवृत्ति, स्वभाव आदिमा नराम्रो; नराम्रो बानीव्यहोरा वा स्वभावको। having bad habit; behaving badly; undisciplined.

सितैन्य /sɪtəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कसैमा रहेको दुर्गुण, नराम्रो स्वभाव वा फोहोरीपनप्रति इङ्गित गरी घृणा गर्नु; घिन, सिकसिको मान्नु; छिःछि दूरदूर गर्नु। to loathe sb; to scorn (for sth); to have contempt for sb.

सिदी /sɪdiː/ – [ना. *n.*] पाहुना वा कुनै दुर्घटनाबाट बचेको कसैलाई काटेर स्वागत गरिने प्रयोजनका कुखुरा, खसी, बोका इत्यादि; मार। an animal that is butchered to feed a guest, or to a person who has survived an accident or any disaster.

सिन /sɪn/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**सरिङ /sərɪŋ/**)

सिनीक /sɪniːk/ – [वि. *adj.*] भएभरको सबै; सारा; सम्पूर्ण; जम्मै। whole; all; entire.

सिनु /sɪnu/ – [ना. *n.*] **१.** सुँगुरको जस्तो थुतुनो र शरीरभर लामालामा काँडाले जिउ ढाकेको हुने जङ्गली प्राणी; दुम्सी। an animal like a pig with a protective covering of long sharp quells (stiff hairs like needles) on its back; porcupine. **२.** मरेको प्राणीको देह। a carcass.

सिन्का /sɪnkɑ/ – [ना. *n.*] चोट परेको वा पिरिएको (पिलिएको) ठाउँको रगतलाई फाल्न तान्न प्रयोग गरिने सिङको सानो ढुङ्ग्रो। a small pipe of horn used to suck out pus from a wound.

सिन्की /sɪnkɪ/ – [ना. *n.*] मुलालाई मसिनो बनाई गुम्स्याएर अमिलो बनाइएको खाद्य; सिन्की। fermented dry slices of radish or mooli.

सिन्य¹ /sɪnjə, *mḍ.* sɪke/ – [अ.क्रि. *v.i.*] प्राणी वा वनस्पतिको जीवन समाप्त हुनु; शरीरबाट प्राण जानु; आयु सिद्धिनु; मृत्यु हुनु; मर्नु। (of animals/plants) to die.

-सिन्य² – [प्रत्य. *suf.*] **१.** धातुमा जोडिएर सकिने,

खालको, लायकको, आदि विशेषण बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* पाʔ+सिन्य = पाʔसिन्य "फुटाल्न सकिने", जै+सिन्य = जैसिन्य "बनाउन सकिने" आदि।) suffix added to a root to form an adjective, meaning 'that can be' (e.g. breakable; that can be built). **२.** धातुमा जोडिएर काम वा कुरो देखावटी रूपमा मात्र गर्नु, स्वाङ पार्नु, झैं, मात्र गर्नु, टोपल्नु आदि अर्थ दिने बनाउने प्रत्यय। suffix added to a root to express 'as if/as though' (e.g. as if he is beating him/her). > **ज़्याउ जैसिन्य /zjɑʷ dʒəˈsɪnjə/–** खाएको स्वाङ् गर्ने। pretending to eat sth. > **प्लोव जैसिन्य /po̤w dʒəˈsɪnjə/–** पिटेको जस्तो गर्ने। pretending to beat sb/sth.

सिप¹ /sɪp/ – [ना.*n.*] **१.** चराचुरुङ्गीको भिन्दाभिन्दै पाराको घर; चराहरूको बासस्थान; चराले फुल पार्न र बच्चा काढ्न बनाएको ठाउँ; चराको घर; गुँड। a hollow place or structure that a bird makes or chooses for laying its eggs in and sheltering its young; a nest. **२.** प्राणीको पेटभित्रको बच्चा रहने थैली; गर्भ रहने ठाउँ; गर्भाशय; कोख। the organ in the body of a woman or other female animal in which a baby develops before birth; uterus; womb. **३.** कुनै वस्तुको सुरक्षाको लागि सोकै आकारमा बनेको वा बनाएको कपडा, छाला आदिको बाहिरी खोल, आवरण; कुनै वस्तु राख्ने थैलो जस्तो भाँडो। a thing that is put over or on another thing, usually to protect it; a cover; a case; a sack.

सिप² – [नायो. *post.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**करप /kərəp/**)

सिपीसिन्य /sɪpísɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सुरिलो रुखमा हातगोडाले च्याप्दै माथिमाथि उक्लनु; रुख चढ्नु। to shin up a tree, pole, etc.

सिप्न्य /sɪpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पाकेको अन्नबाली घरमा लिएर थन्क्याउनु; बाली भित्र्याउनु। to cut and gather a crop; to harvest. **२.** पसारिएका हातखुट्टा वा अङ्गहरू खुम्च्याउनु। to fold your body parts, especially legs and arms. **३.** सुकाएको बिस्कुन वा भुइँमा रहेको चिजबीज उठाउनु। to gather grains spread on the floor.

सिप्या /sɪpjɑ/ – [वि. *adj.*] (भाग) वस्तुको सुल्टोपट्टिको; सब्ल्याँटो; उल्टो नभएको; सुल्टो। (of things like shirts, trousers, etc) right side out.

सिमःली /sɪmɨlɪ/ – [ना. *n.*] बाँस वा निगालाको चोयाद्वारा बनाइएको सोली आकारको सानो भाँडो। a cone-shaped bamboo basket.

सिमाʔ /sɪmɑʔ/ – [ना. *n.*] धेरै चिसो ठाउँमा हुने आठदेखि नौ महिनासम्ममा पाक्ने एक प्रकारको स्वादिलो लेकाली जौ। highland barley.

सिम्या /sɪmjɑ/ – [ना. *n.*] **१.** शरीर दुब्लाएर क्षीण हुँदै जाने एक रोग; क्षयरोग; सुकेनास। tuberculosis. **२.** कुपोषित शरीर; पोषणतत्त्वको अभावमा हुने शारीरिक दुब्लाइ; कुपोषण। a malnourished body; malnutrition.

सिर /sɪr/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**स्यार /sjɑr/**)

सिरा /sɪrɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**ओसिऱ्या /osɪrjɑ/**)

सिरिङ्गिन्य /sɪrɪŋgɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कसैको विशेष माया पाएर झन्झन् अरूलाई नटेर्ने हुनु; मायाले मात्तिनु; बानी बिग्रनु। to be spoilt and pampered.

सिरुँदी /sɪrũdɪ/ – [ना. *n.*] **१.** माटाको गाग्री आदि डल्लो पिँध भएको भाँडो बसाल्न प्रयोग गरिने कपडा, पराल आदिको गोलाकार आसन; बिँडा।

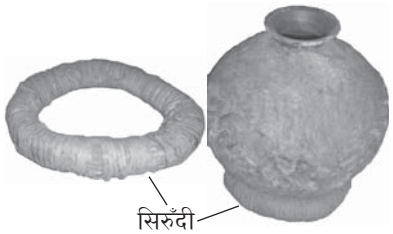

a circular stand for an earthenware. **२.** कुनै चिजको भुइँमा अडिने पिँधतिरको भाग; पिँध। the bottom (of sth).

सिरुरुःव /sɪruruːwə/ – [वि. *adj.*] (चिज) ताँती लाग्ने गरी एउटै डोरी वा धागोमा उनिएको। (of objects) put on a string; strung together (वस्तु, जीवहरू आदिका समूह) ताँती लागेको। (of objects, animals, etc) standing or walking in a single file.

सिर्का /sɪrkɑ/ – [ना. *n.*] कम चौडाइ भएको खेत, आली, कपडा आदिको पाटो; सुर्को; धरो। a narrow stripe of land, cloth, etc. > **सिर्क्या /sɪrkjɑ/–** [वि. *adj.*] चौडाइभन्दा लम्बाइ बढी भएको चेप्टो वस्तु। a long flat object.

सिर्गुपो /srgupo, *syn.* **sɪrgupsɪᵘ/ –** [वि. *adj.*] मुजा परेर एकातिर सोहोरिएको; खुम्चिएको। smaller than before; shrunken; creased.

सिर्न्य /sɪrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** (खानेकुरा) विकृत भएर अमिलो हुनु। (of food) to rot and become sour; to go off. > **सिरो /sɪro/** < **सिर्व /sɪrwə**, *md.* **bɪrtʃə/ –** [वि. *adj.*] कागती, निबुवा, चुक आदिको स्वादको; अमिलो। (of taste) sour. **२.** कुनै कुरामा चित्त नबुझेर असन्तुष्ट भई बाउँठिनु; टेडिनु। to become unpleasant and unfriendly; (of relationship) to sour.

सिर्पाङ्गो /*plv.* **sɪrpɑŋgo**, *hmlv.* **spəˈ/ –** [ना. *n.*] झुलेर खेलिने झुन्ड्याएको डोरी; पिङ। a swing.

सिर्फारा /sɪrfɑrɑ/ – [ना. *n.*] (राँगो, खसी, सुँगुर आदिलाई काटेर) परल मोललाई समानुपातिक रूपले उठाउने सर्तमा गरिने मासुको बाँडफाँड; साझा अधिकार र सहमतिमा काटेर बाँडिने मासुको बिलो। meat (buffalo, goat pig, etc.) divided proportionately among those who share the cost price.

सिर्भार /sɪrbʰɑr/ – [ना. *n.*] भत्कने, बिग्रने वा नाश हुने आदि कुरामा लिइने जिम्मेवारी। accountability; responsibility.

सिर्मा /sɪrmɑ/ – [ना. *n.*] **१.** राज्यलाई तिरिने कर; तिरो। tax; revenue. **२.** असजिलो भई घाँटी चलाउन अप्ठ्यारो हुँदा मसान, प्रेतात्मा आदिको कारण त्यसो भएको ठानिने वा मानिने रोग; झारफुकद्वारा निको हुने विश्वास गरिएको सो रोग। a cramp felt in the neck which is believed to be caused by evil spirits. **~लागिन्य /lɑgɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] कुनै अङ्ग मर्किए झैं भएर दुख्नु; बाउँडिनु। to get a cramp in your body parts.

सिर्लिको /sɪrlɪko/ – [वि. *adj.*] (चिज) बाङ्गोटिङ्गो नभई लामो सीधा भएको; सलक्क परेको। (of objects) straight.

सिसिरैःव /*plv.* **sɪrsɪrəˈːwə**, *llv.* **fuˈfuⁱːwə/ –** [वि. *adj.*] कँपाउने खालको चिसो हावा चल्ने; सिरेटो चल्ने खालको। cold; windy.

सिलःङ्गी /sɪliŋgɪ/ – [ना. *n.*] पहाडी वनपाखामा विविधरङ्गी फूल फुल्ने एक वनस्पति। a type of wild plant that grows on the slope of a hill and blossoms in multiple colours.

सिलःङ्गी

सिलिम्दिमो /sılımdımo/ – [वि. *adj.*] सतह मिलेर कतै, कुनै प्वाल वा होचो-अग्लो आदि क्यै नभएको; सबैतिरको प्वाल, दुलो बन्द गरिएको, भएको; टम्म भरिएको। level and smooth, with no curved, high, or hollow parts; flat; completely filled in.

सिली */plv.* **sılì**, *nblv.* **lũfılım/** – [ना. *n.*] घर छाउन प्रयोग गरिने चेप्टा, पातला ढुङ्गा; घर छाउने ढुङ्गा। stone tiles used to roof a house.

सिल्कैन्य /sılkəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] लामालामा फड्का गरी साधारण सिलाइमा सिलाउनु। to sew or stitch sth coarsely.

सिल्न्य /sılnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चिप्लो, चिल्लो ठाउँ वा चिजमा खुट्टा परेर रड्कनु; टेकाइ असन्तुलित हुनु; चिप्लनु। to slip (over); to lose a balance; to lose a purchase.

सिल्पत /sılpət/ – [ना. *n.*] भाँडाबर्तन बनाइने सेतो खालको हलुका धातु। a light metallic element which is used especially for making cooking pots; aluminum.

सिल्सिउ /sılsɪᵘ/ – [वि. *adj.*] घोचेर वा प्वालमा छिराएर नत्थ्याइएको; उनेको। (of objects) strung together.

सिसीमामाःव /sısımamaːwə/ – [वि. *adj.*] अटाइ-नअटाइ गरी भरिएको कुनै चिज; धौधौ हुने गरी बोकिएको भारी; स्वाभाविक आकार र तौलभन्दा बढी, ठूलो। (of loads, burdens) too heavy to carry; huge.

सिस्या /sısjɑ/ – [ना. *n.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**ओपराʔ /opərɑʔ/**)

सिसि़म /sısı̣m/ – [ना. *n.*] कुनै गर्नुपर्ने कामकुरा नगरी बेवास्ता गरेर मौन बस्ने काम। an act of sitting silently without doing a task that one is supposed to do; sitting idly.

सि़ना /sı̣nɑ/ – [ना. *n.*] गाईको मासु। the flesh of cows which is eaten; beef.

सि़र /sı̣r/ – [ना. *n.*] जुनारसँग मिल्दो तर बोक्रा बाक्लो हुने अमिलो फल; ज्यामिर। a type of citrus fruit.

सि़स्न्य */plv.* **sı̣snjə**, *llv.* **sı̣njə/** – [अ.क्रि. *v.i.*] (ओढिएको कपडा वा बाँधिएको धागो, डोरी आदि) खुस्कनु; डोरी, धागो बाँधिएको ठाउँबाट सर्नु। (of clothes, ropes, etc.) to slip; to be loose; to break or slip free.

सी /(u)síː/ – [ना. *n.*] **१.** नाकद्वारा चाल पाउन सकिने वा हावामा मिलेर फिँजिएको कुनै वस्तुको सूक्ष्मकणहरूको प्रसार; नाकले थाहा पाउने बास्ना, सुगन्ध, दुर्गन्ध, महक, वास। the quality of sth that people and animals sense through their noses; smell. **२.** नराम्रो गन्ध; दुर्गन्ध; हरक; गन्ध। bad smell, foul odour, stink; reek; stench. **३.** [वि. *adj.*] गेडागुडी, पीठो आदि भाँडाको बिटसम्म टम्म हुने गरी भरिएको; भरी। full or filled to the brim.

सीउसिन्य /siːᵘsınjə, *md.* **pɑɦɑke/** – [स.क्रि. *v.t.*] अर्काबाट कामकाज, बानीबेहोरा, रीतिस्थिति आदि बुझ्नु; जान्नु; ज्ञान लिनु; सीप आदि प्राप्त गर्नु; अध्ययन वा अभ्यास गर्नु; पढ्नु; सिक्नु। to gain knowledge or skill by studying, from experience, from being taught, etc.; learn (sth) (from sb/sth); to study (sth); to practise (sth); to make a habit of sth.

सीःन्य /siːʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] क्यै चिजमाथि खुट्टाले टेक्नु; गोडाले थिच्नु; कुल्चनु। to step (on sth); to tread (on/in/over sb/sth).

सीःन्य /siːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुचो, खक्रेटो (खरेटो) आदिले बढारेर धुलो, कसिङ्गर आदि सफा पार्नु; सोहोर्नु; बढार्नु। to clean a

room, surface, etc. using a broom; to sweep. **२.** (आँसु, फोहोर आदि) पुछ्नु। to wipe tears from your eyes; to wipe sth; to clean.

सीम्न्य /siːmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बिस्कुन वा फिँजाइएको चिज थन्क्याउनको लागि बटुलबाटुल पारेर उठाउनु; सोहोर्नु। to gather the grains or sth spread on the floor; to amass sth. **२.** ओछ्याइएको, पसारिएको ओछ्यान, डसना, गुन्द्री आदि उठाउनु। to roll up bedding; mats, etc.

सील[1] /siːl/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] भुइँमा टेक्दा बस्ने पैतालाको छाप; पैतालाको डाम; पाइलो; पदचिह्न। the mark made by a person's or animal's foot; a footprint.

सील[2] – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**च्यार /tʃjar/**)

सील्न्य$_1$ /siːlnjə, *md.* **ʈʰuʈke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] भाँडा, बर्तनमा रहेको कस, मैला वा जुठो पखाल्नु; माझ्नु। to wash dishes after a meal; to wash dishes up; to scrub dishes clean; to wash (sth) up.

सील्न्य$_2$ /siːlnjə, *md.* **rupke, dʒʰɪlɪkke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** पोते, फूल आदिलाई उनेर हार वा मालाको रुप दिनु; उन्नु। to put a series of small objects on a string, etc.; to join things together with a string, etc.; to string. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] बाथ रोगले गर्दा जोर्तीहरू दुखेर हलचल गर्न गाह्रो हुनु; सिल्कनु। to be unable to move your body parts because of gout or rheumatism.

सुँध्याल्नी /sũdʰjalnɪ/ – [ना. *n.*] सुत्केरी हुन लागेकी आइमाइलाई सहयोग र प्राथमिक उपचार गर्न तालिम प्राप्त स्त्री; सुँडेनी। a person, usually a woman, who is trained to help women they are giving birth; a midwife.

सुइ /suɪ/ – [ना. *n.*] भाँडाबर्तनको मुख वा प्वाल आदि बन्द पार्ने साधन; ठेंडी; बुजो। a lid; a plug; a stopper made of leaves, cloth or paper. > **सुइन्य /suɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] बुजाले मुख, प्वाल बन्द गर्नु; थुन्नु; बुज्नु। to fill a hole with a piece of suitable material; to plug; to clog sth (up) (with sth).

सुकू /sukʊ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**नेखोलो /nekʰolo/**)

सुख /sukʰə/ – [ना. *n.*] **१.** कुनै पिरपिराउ नभएर आनन्दपूर्वक रहेको अवस्था; अनुकूल स्थितिबाट मनमा हुने शान्तिको अनुभूति; आराम र सुविस्ताको सुखद अनुभव; रमाइलोबोध; सुबिस्ता। enjoyment; bliss; delight; ecstasy. **२.** अर्काको भलाइ गर्न पाउँदा मनमा हुने आत्मसन्तुष्टि; मनमा हुने शान्ति। a pleasant feeling which you get when you have helped others, or when you receive something you wanted, or when you have done something you wanted to do; satisfaction. **३.** अभाव र अपुग नभएको अवस्था; धनसम्पत्तिले भरिपूर्ण भएको स्थिति; समृद्धि र सम्पन्नता; पुग्दो श्रीसम्पत्ति। the state of being successful and having a lot of money; prosperity.

सुगुन /sugun/ – [ना. *n.*] **१.** शुभ माङ्गलिक लक्षण; साइत। a good omen for a journey. **२.** साइतको बेलामा लिइने, दिइने कोसेली। a present offered at the auspicious moment of departure. **३.** शुभमङ्गल होस् भनेर खाने, खुवाइने भोजन, पेय। a drink or food for a good omen or good luck.

सुघिन्य /sugʰɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चिन्ता मान्नु; शोकमग्न हुनु; शोकमा डुब्नु; शोकाकुल हुनु। to be bereaved; to be grief-stricken. >

सुघिउ /sugʰɪᵘ/– [वि. *adj.*] शोकले व्याकुल भएको; शोकमा डुबेको; शोकमग्न; शोकाकुल; शोकसन्तप्त। bereaved; grief-stricken.

सुछूम्न्य /sutʃʰʊmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] (सरसामान) व्यवस्थित तरीकाले ठीक ठाउँमा थन्क्याउनु; उचित स्थानमा सजाउनु। to keep or store sth in an appropriate place; to keep sth in a safe place.

सुभिन्य /sudʒʰɪnjə/ – [ना. *n.*] ☞ (**थुकिन्य /tʰukɪnjə/**)

सुत्को /sutko/ – [ना. *n.*] ☞ (**ज़ाधान /zadʰan/**)

सुदूम्न्य /sudʊmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] पुगे नपुगेको थाहा पाउन गन्ती गरी सङ्ख्या जाँच्नु; गन्ती पुऱ्याउनु; गणना गर्नु; गन्नु। to count (sth) (up); to reckon sth.

सुधुरी /sudʰrɪ/– [ना. *n.*] ☞ (**घोतो /gʰoto/**)

सुनुइँन्य /sunũˈnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**सवैःन्य**[३] **/səwəˈːnjə/**)

सुप्सुपो /supsupo/ – [वि. *adj.*] श्वास फेर्न गाह्रो हुने खालको; साँगुरो; साँघुरो। (of space) stifling; suffocating.

सुभिन्य /subʰɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** औखतीले फाइदा गर्दै जानु; सुभ्नु; राम्रो हुनु। (of medicine) to work; to be effective. **२.** फलिफाप हुनु; शुभ हुनु; फाप्नु। to be suitable; (of sth) to be in your favour.

सुमुलैन्य /sumuləˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**भोम्तैन्य /bʰomtəˈnjə/**)

सुर[१] */plv.* **súr** > *hmlv.* **psur/ –** [ना. *n.*] **–** कम्मरपछाडि दुबै छेउ दायाँको बायाँ र बायाँको दायाँ पार्दै दोहोरो सप्को पारी भिर्ने अठाह्र मगरात क्षेत्रका मगर महिलाहरूको पहिरन; गादो। a long garment worn by women from the *Athāra Magarāt* region. Its two ends are fastened together crosswise at the back of the waist; *gādo*. ~**भरैन्य /bʰərəˈʔnjə/–** दण्ड, जरिमाना तिर्नु; क्षतिपूर्ति भर्नु। to recompense. ~**सुर्सिन्य /sursɪnjə/–** गादो पहिरिनु। to put on the cloth called *gādo*.

सुर[२] **–** [ना. *n.*] **१.** कुनै कामकुराको आँटपूर्वक गरिने थालनी; प्रारम्भ; शुरुवात; आरम्भ। courageous beginning; commencement. **२.** कामकुरा गर्ने मनको उत्साह; साहस; आँट; हिम्मत; हौसला। courage; daring; encouragement. ~**दान्य /dɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कुनै कामकुरा गर्ने आँट गर्नु। to dare to do sth; to pluck up courage.

सुरा /surɑ/ – [वि. *adj.*] ☞ (**जबर /dʒəbər/**)

सुरास्न्य/surɑsnjə/– [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** साहसिक काम गर्न उत्साहित हुनु; सुरिनु; हौसिनु। to gird (yourself/sth) (up), to brace yourself (for sth) up; to be emboldened. **२.** कसैमाथि जाइलाग्न आँट गर्नु; सुरो बन्नु। to be ready to attack sb.

सुरूसुरुव /surúsurùwə/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै काममा तनमनका साथ लागिपर्ने। (of people) tending to work steadily. **२.** भनेको अह्राएको खुरुक्क मान्ने। obedient.

सुरूप्न्य /surúpnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**सेप्न्य /sepnjə/**)

सुर्काउन्या /surkɑᵘnjɑ/ – [ना. *n.*] धागो, डोरी, तुना आदिलाई एक छेउबाट तान्दा सजिलै फुस्कने गरी पारिएको गाँठो; सुर्केनी। a knot

that can easily be made tighter or looser by pulling one of its ends; a slip-knot.

सुर्चैःन्य /surtʃəˈːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भुलेको ठाउँ, बाटो आदि पत्ता लगाउनु; कुनै घटना, प्रसङ्ग, कुरा आदि सम्झनु; ठम्याउनु। to remember a path, place, incident, matter, etc. **२.** होसमा आउनु; होस सम्हाल्नु। to become conscious again; to come around/round; to collect yourself.

सुर्जुमुँदल /surdʒumũdəl/ – [ना. *n.*] सूर्यतिर फर्केर पहेंलो फूल फुल्ने, दाना पेलेर तेल बनाउन हुने नगदेबाली; सूर्यमुखी। a plant usually having a very tall stem and a single large round flat yellow flower; a sunflower.

सुर्जुमुँदल

सुर्न्य /súrnjə, *md.* **tʃʰjake/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै वस्तुलाई धागो, डोरी आदिले कस्नु; बाँध्नु। to tie sth with a string or rope; to tether sth (to sth). **२.** मर्यादाभित्र राख्नु; नियन्त्रणमा राख्नु। to keep sb within bounds of decency or propriety.

सुर्लुपो /surlupo/ – [वि. *adj.*] **१.** (कपडा वा ओढो) शरीरको अधिकाङ्श अङ्ग ढाक्ने एकै खालको सिङ्गो। (of garments) single and covering almost all parts of your body. **२.** (चिज) टुक्रा वा खण्डित नभएको; सिङ्गो; सग्लो। in one piece; whole.

सुरुप /surup̤/ – [ना. *n.*] रस, झोल आदि पदार्थ हावासहित जोडले मुखमा तान्दा आउने आवाज; पन्यालो चिज त्यसरी तान्ने काम; सुरुप्प; सुर्को। a sucking noise; an act of drinking sth with a sucking noise.

सुरुल्न्य /surul̤njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै आपद, विपत्ति वा दुर्घटनाबाट बचेकालाई नयाँ वस्त्र पहिऱ्याई मार काटेर भोजन गराउनु। to offer someone new clothes and a feast of meat who have survived an accident or disaster.

सुल्क्या /sulkjɑ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**राँझुल्या /rãdʒʰuljɑ/**)

सुल्त्या /sultjɑ, *ant.* **ultjɑ, bɪpjɑ/ –** [वि. *adj.*] उल्टो नभएको; सुल्टो। having the right side out.

सुल्पा /sulpá/ – [ना. *n.*] सुर्तीको सुकेको पात र डाँठ कुटेर हाली धुवाँ तान्न हुने एक प्रकारको माटोद्वारा बनेको चिलिम। a short narrow tube with a small container at one end, used for smoking, especiallytobacco; a pipe. > **सुल्प्या /sulpjɑ/–** [वि. *adj.*] धुम्रपान धेरै गर्ने बानी भएको; धुम्रपानको लत परेको। having the habit of smoking.

सुवा /suwɑ/ – [ना. *n.*] धामी-झाँक्रीहरूले वरिपरि घुमेर नाच्न फेदबाट काटेर गाडिएको स्याउलासहितको सल्लाको बोट। a tall pine pole (with foliage) which is erected at the crossroads. A shaman dances around it on some special occasions; a totem pine pole with foliage.

सुइँ /**sṹ'**/ – [ना. *n.*] **१.** सुस्केरा हाल्दा सुनिने आवाज; खुइय्य ! a slow noisy breath; a sigh. **२.** मस्त निदाउँदा सुनिने गरी नाकबाट निस्कने श्वासको तीखो आवाज; फ्वाँफ्वाँ। noisy breathing through your nose while you are sleeping; a snore.

सुइँकिन्य /**sṹ'kɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] फटाफट गोडा चाल्नु; हतारमा हिँड्नु; वेगसाथ उडे झैं गरेर एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुग्नु; दौडनु; दौडेसरी गरी लम्कनु; टुइँकिनु। to stride; to take to your heels; to make a bolt for somewhere; to spring.

सुइँकैन्य /**sṹ'kə'njə**, *syn.* **sṹ' kʰjɑnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] कुनै चिजलाई वेगका साथ फ्याँक्नु; जोडले मिल्काउनु; हुर्याउनु। to throw sth in a violent way; to sling sth; to hurl sth.

सुइँन्य /**sṹ'njə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] क्यै चिज कुनै ठाउँ, पत्र आदिमा अट्न वा रहनसक्ने हुनु; क्यै राख्न, थन्क्याउन वा हाल्नको लागि ठाउँ पर्याप्त हुनु; अटाउनु। to be the right size or shape for sth; to fit.

सुन्य /**sṵnjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सास फेर्ने प्रक्रियामा बाधा पर्नु; सास रोकिन जानु; सास रोकिएर प्राण जानु; निसासिनु। to suffocate; to choke.

सुसूःव /**sṵsʊːwə**/ – [वि. *adj.*] तरलको मात्रा कम भएको; लेदोयुक्त; बाक्लो। thick liquid.

सू[1] /**sʊ**/ – [ना. *n.*] **१.** पिलो, डन्डीफोर, खटिरो आदिको खिल। a hard centre of a boil or pimple. **२.** पाँसुलोभित्र रहने रक्त उत्पादक चिल्लो तत्त्व; मासी; मज्जा। bone marrow.

सू[2] – [वि.वो. *int.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**कोचै**/**kotʃə'**/)

सूरिन्य[1] /**sʊrɪnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कोर्रले हिर्काउनु; सुम्ठ्याउनु; बेसरी चुट्नु; मरुन्जेल हुने गरी कुट्नु। to whip; to cane; to flog; to thrash; to beat. **२.** राम्रो-नराम्रो भएजति सबै बटुलबाटुल पारेर उठाउनु; सोहोर्नु। to collect or take all (including both good and bad).

सूरिन्य[2] – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**थुकिन्य**/**tʰukɪnjə**/)

सूल्न्य /**sʊlnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** भिड आदिमा छिर्न पहिले खुट्टा घुसाउनु। to push through a crowd. **२.** प्वाल, अन्तर वा अट्ने रिक्त स्थानभित्र थप अरू चिज घुसाउनु; पसाउनु; छिराउनु; घुसार्नु। to insert sth (in/into/between sth).

सेंन्य /**sẽnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.* / निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**थर्न्य** /**tʰərnjə**)

स़ें[1] /**sẽ̤(ŋ)**, *mḍ.* **mɪsɪn**/ – [ना. *n.*] नाक समातेर जोडले सास फ्याँकी सिँगान फाल्ने काम; त्यसो गर्दा आउने आवाज; स्याँक्क। an act or sound of blowing your nose.

स़ें[2] – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**इँ** /**ĩ̤**/)

स़ेंकोरे /**sẽ̤kore**/ – [ना. *n.*] रुँदा वा चिसो लागेर सिँगान पातलो भएको बेला श्वास भित्रतिर तान्दा निस्कने आवाज। sounds of taking sudden and sharp breaths (as in sobbing).

स़ेंन्य /**sẽ̤njə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** आलु, तरुल आदि रोपिएको कन्दको मुना पलाएपछि मूल चाउरी परेर सुक्नु; चाउरी पर्नु; चाउरिनु। (of potato, yam) to wrinkle after sprouting. **२.** रगत-मासु सिद्धिएर शरीर जीर्ण हुनु। to age; to grow older.

सेउँ /**sẽᵘ**/ – [क्रि.वि. *adv.*] अकस्मात् कतै गइहाल्दाको किसिम; सुटुक्क। (leaving a place) secretly; stealthily.

सेउ /**seᵘ**/ – [ना. *n.*] कुनै चिज जम्मा (सङ्कलन) गर्दा कसैको तर्फबाट हालिने भाग। the share that you contribute from your side.

सेउन्य /**seᵘnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**फाँतिन्य** /**fãtɪnjə**/)

सेउःन्य /seᵘːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (जीवनमा) कुनै कुरा (चिज) पाउने समय, अवसर सिद्धिनु; मौका चुक्नु; (फलफूल) खास अवसर बित्नु। (of opportunity, time, occasion, season) to be missed; to be over.

सेʔ /*plv.* **seʔ**, *nblv.* **swəjo**, *slv.* **hle**/ **–** [ना. *n.*] स्वादको ज्ञान गराउने र शब्दोच्चारण गर्न विशेष भूमिका रहने मुखभित्रको मासुको कोमल इन्द्रिय; जिब्रो। the large soft piece of flesh in the mouth which you can move and which you use for tasting, speaking, etc.; tongue. ~**छेउ /tʃʰeᵘ/–** सम्झे सम्झे झैं भएको बिर्सेको कुनै कुरा। sth that you remember hazily. > **सेफर्ले /sefərle/–** [वि. *adj.*] मुख नबोल्ने। unable to speak; mute. > **सेरोल /serol/–** बोल्दा जिब्रो लटपटिने। having a minor difficulty in speaking.

सेकन /sekən/ – [ना. *n.*] अर्काले गरेको कामको अनुकरण; नक्कल; सिको; देखासिकी। an imitation.

सेकःसेक /sekəːsekə/ – [ना. *n.*] गएको वा बसेको ठाउँमा लगातार लामो समयसम्म बसिराख्ने वा रहिरहने ढंगले। an act of remaining for a long time where you are.

सेका /sekɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**छिन्छिन्य /tʃʰɪntʃʰɪnjə/**)

सेकाʔ /sekɑʔ/ – [ना. *n.*] विपरीत दिशाबाट लहरो घुम्ने तरुल जस्तै एक तितो कन्द। a yam-like root from a climbing plant. It tastes bitter.

सेकैन्य /sekəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै चिज वा अङ्गलाई तातो पारी सो ताप अर्कोमा सार्नु; सेक्नु। to warm a body part or an object by heating your hands or another object by the fire. **२.** हातगोडा वा लट्ठी आदिले चुट्नु; ठटाउनु। to beat sb with the hand, leg or stick; to slap; to smack; to kick; to thrash.

सेघर्चे /segʰərtʃè, segʰãᵘsegʰãᵘ, sjãᵘsjãᵘ, sjɑmsjɑm/ – [ना. *n.*] कुनै ठाउँमा भिडभाड भएर थुप्रिएको स्थिति; हुल। the situation when people crowd somewhere; a crowd.

सेघेःसेघेःव /segʰeːsegʰeːwə/ – [वि. *adj.*] (घाउ) घाउ पाकेर पिप नै पिपले भरिएको; पाकेर ठूलो भएको। (of a wound or part of the body) septic; festering and swelling.

सेघोल्या /segʰoljɑ/ – [वि. *adj.*] शरीरमा धेरै मासु लागेको; थसुल्लो। (of people) stout and healthy.

सेङ्गे /seŋge/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै हलचल नगरी बसिराख्ने चालमा; थुपुक्क। in the manner of sitting without any movement.

सेङ्गोए /seŋgoe/ – [ना. *n.*] गाजरसँग मिल्दोजुल्दो हुने, पहाडी वनपाखामा पाइने एक झार। a carrot-like weed that grows on the slope.

सेजो /sedʒo/ – [ना. *n.*] अन्न वा फलफूलमा मर्चा हाली रासायनिक प्रतिक्रिया गराई कुहाइएको, झोल खान र रक्सी बनाउन हुने खाद्य; रक्सीको कोरा रुप; जाँड। malt; home-made beer.

सेतारी /setarɪ/ – [वि. *adj.*] मासु असाध्यै मन पराउने। (of people) loving to eat meat excessively.

सेत्या /setjɑ/ – [वि. *adj.*] सेता रङका गेडा हुने मकै। white corn or its cob.

सेदन /sedən/ – [ना. *n.*] (विश्वास) मान्छेलाई गायव नै पार्ने र कपाल जिङ्ग्रिङ्ग भएको कल्पना

गरिएको वनप्रेत। a ghost with dishevelled hair that is believed to live in forest and to abduct a human being; a forest ghost.

सेध्या /sedʰja/– [ना. *n.*] ☞ (**झुरी? /zʰuriː?/**)

सेःन्य /seːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] धान, मकै आदि अन्न-बालीमा बाला लाग्नु, पसाउनु। (of seeds in ears or cob) to begin to show.

सेप /(o)sep/ – [ना. *n.*] चिसो र ठन्डी वातावरण भएको सेपिलो ठाउँ। a damp or moist place; a swamp and shady place.

सेप्त्या /septja/ – [वि. *adj.*] (सिमी, बोडी आदि फलको दाना, गुदी) राम्ररी विकास नभएर स्याप्प परेको; पोटिलो नभएको; दाम्रो। (of peas, bean pods) not plump.

सेप्न्य /*plv.* **sepnjə**, *llv.* **surʊpnjə**, *md.* **mɪsakke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बच्चालाई सुत्नको लागि लेटाउनु; सुत्न लाउनु; सुताउनु। to put a baby to bed. **२.** कसैलाई आफूसँगै सुताउनु। to allow someone to sleep by your side.

सेप्या /sepja/ – [ना. *n.*] चाकमा दुईवटा सिङ जस्तै च्याप्न हुने अङ्ग भएको किरा; कन्सुल्लो। a small insect with two pincers (curved pointed parts) at the back end of its body; an earwig.

सेप्सेप पिन्य /sépsèp pɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] भाँडा आदिको बिट वा कतै मुख जोडेर तरल पदार्थ तान्नु; चपाइएको चिजबाट रस चुस्नु। to drink sth by touching the brim of a pot with your lips; to suck juice from sth.

सेभेःसेबेःव /sebʰeːsebeːwə/ – [वि. *adj.* ☞ (**पसप का पसबो /pəsəb ka pəsəbo/**)

सेम/sem/– [ना.*n.*] सधैं पानी जमिरहने चिस्यान जमिन; सिमसार; सिम। swamp; marsh; wetland. > **सेमङ्गैं /semŋɑ̃ˈ/–** सिमसारमा हुने एक प्रकारको सिमसाग; खोलेसाग। a type of green leafy vegetable found in wetland.

सेमे /semè/ – [ना. *n.*] **१.** सोह्र माना (दुई पाथी) परिमाणको वस्तु अटाउने भाँडो। a container that holds sixteen *mānās* of quantity. **२.** [वि. *adj.*] दुई पाथी परिमाणको। sixteen *mānās* of sth.

सेम्ता /serma, *syn.* **daŋkərɪ/ –** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] सल्लाको फल। a pine cone.

सेम्न्य /semnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] परिरहेको पानी बिस्तारै रोकिँदै जानु; बर्षात् कम हुनु; बिदो हुनु। (of rain) to abate; to stop raining.

सेर/(o),(sja)ser/– [ना.*n.*] मारकोशिरलगायत अन्य मुख्यमुख्य अङ्ग कुलका अग्रजको उमेरको मर्यादाक्रमानुसार सम्मानस्वरुप टक्र्याइने उपहार। a present of a head and other parts of a butchered animal offered to the eldest member of the clan.

सेरा /sera/ – [ना. *n.* /से.भे. sd.] ☞ (**धिम /dʰɪm/**)

सेराङ्गु /seraŋŋu/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] भाङ्को बियाँ; फल। hemp *bhāng* seeds.

सेराथापन/seratʰapən/ – [ना.*n.*] **१.** (मन्दिर, घर, पुल-पुलेसा आदि) भौतिक संरचना निर्माण गर्दा सर्वप्रथम साइतसाथ विधिपूर्वक ढुङ्गा, इट्टा आदिको जग हाल्ने काम; जगपूजा; शिलान्यास। an act of lying a foundation stone of a temple, building, bridge, etc. with foundation worship. **२.** शुभ साइतका साथ गरिने कुनै कामको थालनी। any activity that is performed for a good omen

before you begin your journey.

सेरारा /*plv.* **serara**, *hmlv.* **fərara**/ – [ना. *n.*] फराकिलो भएर पानीको गहिराइ कम भएको नदी। an area in a river or stream which is not deep and can be crossed on foot; a ford.

सेरो$_{१}$ /**sero**, < **serwə**, *syn.* **serdʒʰaᵘ**/ – [वि. *adj.*] **१.** (पुरुष) उमेर छिप्पिएको; बृद्ध; बूढो। (of men) old; elder. **२.** (पुरुष) उमेर बढी पुगेको; सरदर साठी वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेरको; जवानीले छोडेको; बूढो। an old man, especially who has crossed sixty.

सेरो

सेरो$_{२}$ – [ना. *n.*] आफूभन्दा जेठोलाई भनिने सम्मानबोधक शब्द। respectful word used to address an old man.

सेरो$_{३}$ – [ना. *n.* (अनौ. *imf.*)] पति; लोग्ने। husband.

सेर्न्य /**sernjə**/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (पुरुष) उमेर बढ्दै जानु; बूढो हुनु। (of men) to age; to grow older.

सेरोल /**serol**/ – [वि. *adj.*] बोल्दा जिब्रो लट्पटिने; "र" लाई "ल" जस्तै गरी उच्चारण गर्ने। suffering from speech fault in which the sound 'r' is pronounced 'l'; speaking with a lisp.

सेर्मा /**serma**/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] जग्गाको कर। land tax.

सेर्ल्याप /**serljap**/ – [ना. *n.*] खानेकुरा खाँदा सुनिने आवाज। a sound heard while munching or chewing food.

सेलवा /**seləwa**/ – [वि. *adj.* / से.भे. *slv.*] कामकुरा आदि स्फूर्तिकासाथ गर्न नसक्ने; ढिला; लोसे। (of people) slow and lazy.

सेला /**selà**/ – [ना. *n.*] अरूले उपभोग गरेर बचेको चिजलाई आफूले पुनः प्रयोग गर्ने काम। to reuse the remains of sth used by others. > **सेलाबाला** /**selabala**/– बाली भिऱ्याइसकेपछि खेतबारीमा बचेखुचेको अन्न, गेडागुडी। the remaining in the field after harvesting the crops; leftover crops.

सेलोʔ /**selo**ʔ/ – [ना. *n.*] काम गर्ने ढङ्ग वा सीप; निपुणता; कला। craftsmanship; art; great talent. ~**माचाउ** /**matʃaᵘ**/– [वि. *adj.*] मिहिन वा कलापूर्ण तरिकाले काम नगर्ने; काम चलाउ गर्ने। perfunctory.

सेलोङ्गा^{१} /*plv.* **selòŋgā**, *slv.* **ɦəlɪŋka**/ – [ना. *n.*] बोक्रा वा रेसा छुटाइसकेपछि बाँकी रहेको भाङ्को डाँठ। a hemp *bhāng* stem without outer covering.

सेलोङ्गा^{२} – [ना. *n.*] बाल्नको लागि काटेर ओरालोतिर गुल्टाउँदै ल्याइने काठको लामो गिँड; मुढो। a long log used as fuel for a fire, usually rolled down the slope homewards.

सेलोलो सिउ /**selolo sɪᵘ**/ – [वि. *adj.*] **१.** ज्यादै थकित; शरीर चलाउनै नसकिने गरी गलेको। लत्र्याऱ्न भएको। extremely tired; worn out; exhausted. **२.** (शरीर) कुनै आघात वा प्रहारको कारण पिरिएको। (of body parts) suffering from contusions.

सेॖ /**seॖ**, *siyn.* **seॖtetē**/ – [ना. *n.*] ठाउँ ओगट्ने वा छेक्ने गरी घच्च पर्ने ठाउँमा बसिराख्ने चाल। an act of sitting somewhere occupying too much space and disturbing others.

सेॖन्य$_{१}$ /**seॖnjə**/ – [स.क्रि. *v.t.*] ठाडोबाट काठ,

मुढो आदि चिरेर दुई फ्याक पार्नु; ठाडोबाट चर्काएर खण्ड-खण्ड तुल्याउनु; (बञ्चरो आदिले) दाउरा चिर्नु। to split wood with an axe. > **सेसो /sẹso/–** [वि. *adj.*] राम्ररी चिर्न सकिने खालको; सजिलै चिरिने। that can be easily split with an axe.

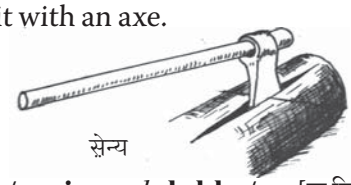

सेन्य

सेन्य$_{२}$ **/sẹnjə**, *md.* **lakke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] गोबर, माटो आदिले ढोका, मझेरी, चौको, चुलो, दलान आदि पोत्नु; लिपपोत गर्नु; लिप्नु। to plaster the threshold, kitchen, etc. with cow dung mixed with wet clay.

सेन्सेनो /sẹnsen/ – [वि. *adj.*] तयार पारिएको खानेकुरा आवश्यकताभन्दा बढी हुन गएको। (of cooked food) more than enough; excess.

सेर^{१} **/sẹr/ –** [वि. *adj.*] **१.** उमेरले आफूभन्दा जेठो। elder. **२.** (मान्छे) मान, मर्यादा, सामाजिक प्रतिष्ठा, पद आदिले अगुवा; अग्रज; अध्यक्ष; सभापति। a senior (to sb); a headman; the president; the chairperson.

सेर^{२} **–** [वि. *adj.*] ☞ (**सेरो /sero/**)

सेल्न्य^{१} */plv.* **sẹlnjə**, *syn.* **tʃeŋnjə**, *hmlv. & nblv.* **tʊlnjə** *md.* **ʈəndɻɪke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] वस्तुलाई बलपूर्वक आफूतिर ल्याउनु, खिच्नु; तान्नु। to drag or pull sth; to yank.

सेल्न्य^{२} **–** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** धरौटी वा बेचिएको वस्तुलाई मूल्य तिरेर पुनः आफ्नो स्वामित्त्वमा पार्नु; निखन्नु। to redeem sth (valuable objects) from sb. **२.** साइपाटो बुझाइ सकिएकी स्त्रीलाई विवाहको लागि तान्नु। to take a girl by (a boy) by pulling her for marriage after the boy offers *sāipāto* to the girl. (*Sāipāto* is a present offered by a bridegroom to a bride on the eve of the wedding ceremony.)

सैं /sə̃ˈ/ – [ना. *n.*] सार्वजनिक जानकारीको लागि लेखेर टाँसिएको सामाग्री; सूचना। information or instructions; a notice. > **सैंन्य /sə̃ˈnjə**, *md.* **warke/–** [अ.क्रि. *v.i.*] ज्ञान, जानकारी वा चाल पाउनु; थाहा हुनु; जान्नु। to know sth.

सैंसिउ /sə̃ˈsɪʷ, *syn.* **sənsɪʷ/ –** [वि. *adj.*] **१.** निद्रा वा बेहोसीपनाबाट जागेको; होसमा आएको; व्यूँझिएको; बिउँतिएको। not sleeping; awake.

सैंसिन्य^{१} **/sə̃ˈsɪnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] निद्राबाट होसमा आउनु; बिउँझनु; बिउँतनु। to wake up. **२.** चेतनास्तर उठेको; सचेत। careful; conscious; aware

सैंसिन्य^{२} **–** [वि. *adj.*] बुझ्न सकिने वा समझमा आउने; बुझ्न सजिलो; बोधगम्य। comprehensible; intelligible.

सैं */plv.* **sə̃ˈ**, *ulv.* **də**, *plv.* **saː/ –** [वि.वो. *intj.*] सम्भावित र सन्देह तथा साक्ष्यको सूचना गर्ने शब्द; हो कि ! word used to express probability or doubt; is it?

सै$_{१}$ */plv.* **(o)sə̃ˈ**, *hmlv.* **se**, *nblv.* **sjo/ –** [ना. *n.*] **१.** अन्न, रुख, बोट, लता, लहरा आदिमा फल्ने बीजयुक्त दाना; फल। seeds; fruit. **२.** लगाएको श्रम वा कामकुरा आदिबाट प्राप्त हुने उपलब्धि; लाभ; फाइदा। benefit; profit. **३.** काम-काजको परिणाम; नतिजा। a result; an outcome.

सै$_{२}$ **–** [ना. *n.*] कपाल कोर्ने दाँतेदार साधन; काइँयो। a comb (for hair). > **सैन्य /sə̃ˈnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अरूको कपाल कोरीबाटी गरिदिनु; काइँयोले केश सजाइदिनु। to comb someone's hair. > **सैसिन्य /sə̃ˈsɪnjə**, *md.* **korjaʈke/–** आफ्नो कपाल

कोरीबाटी गर्नु; काइँयोले केश सजाउनु; कपाल कोर्नु। to comb your hair.

सैन्य$_{१}$ **/sə'ʔnjə**, *md.* **sjɑke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] रुख, बोट, लहरामा फल वा सोको जरामा कन्द लाग्नु; फल्नु। (of plants) to fruit; to grow roots; to root.

सैन्य$_{२}$ **/sə'ʔnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** रुख, बोट, लहरामा फल वा सोको जरामा कन्द लाग्नु; फल्नु। (of plants) to fruit; to grow roots; to root. गर्भ बस्नु; गर्भाधान हुनु। to conceive; to be pregnant.

सैन्य /sə'ːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** चराले आफ्ना बचेराहरूलाई त्याग्नु। (of birds) to leave their young. **२.** गइरहेको वा गरिरहेको कामकुरा वा ठाउँ सधैंको लागि त्याग्नु। to give up the ongoing task forever.

सैः /sə'ʔ, *md.* **(mɪ)reʈ/ –** [ना. *n.*] असाध्यै खुसी, रमाइलो हुँदा मुखबाट निस्कने प्रसन्नताको ध्वनि; हाँस्ने काम; हँसाइ; हाँसो। a sound you make abruptly when you are amused or happy; a laugh; an act of laughing.

सैड्या /sə'ŋjɑ/– [अ.क्रि. *v.i.*/ग.भे. *gd.*] ☞ (**स़ास्न्य /sa̤snjə/**)

सैलो /sə'lo/ – [ना. *n.*] गोरुको काँधमा जुवा अड्याउन दुबैतिरबाट ठोकिएको काठ; सोइलो। a wooden yoke peg. > **सैलो त भैलो**^{१} **/sə'lo tə bʰə'lo/ –** कुरामा कुरा मिलाउने काम। an act of agreeing with or sharing with others. > **सैलो त भैलो**^{२} **–** सघाउपघाउ; भारोपर्म; सरसहयोग। mutual help.

स़ैन्य /sa̤'ʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** प्राण लिनु; हत्या, वध, हिँसा गर्नु; ज्यान लिनु; मार्नु। to kill; to slay; to butcher. **२.** बोटबिरुवा आदिलाई सखाप पार्नु; मास्नु। to completely destroy plants. **३.** बलिरहेको आगो, बत्ती, चिम आदिलाई बन्द गर्नु; निभाउनु। to stop burning; to extinguish a fire, lamp, etc; to put sth out. **४.** बलमिच्याइँ गर्नु; ठग्नु; हडप्नु; खोस्नु। to seize sth (from sb); to deceive sb; to cheat sb; to confiscate sth; to appropriate sth; to deprive sb of their rights. **५.** स्वेटर, डोको, थुन्से, मान्द्रो, चित्रो आदिको बिट मार्नु। to edge a piece of cloth, sweater, basket, mat, etc. **६.** कुनै कुरा, प्रसङ्ग आदिको टुङ्गो लाउनु; टुङ्ग्याउनु। to wind up a talk, discussion, etc. > **स़ैसिन्य /sa̤'sɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] आफैले आफैलाई मार्नु; आत्महत्या गर्नु। to kill oneself; to commit suicide.

सोंभरें /*plv.* **sõbʰərẽ**, *syn.* **so̤mlo**, *hmlv.* **som/ –** [वि. *adj.*] तेश्रो क्रममा पर्ने सङ्ख्या; दुई र एकको जोड; तीन। the number three.

सो /so/ – [वि. *adj.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**दक्क /dəkkə/**)

सोए /*plv.* **soe**, *nblv.* **sot/ –** [ना. *n.*] प्राणीको मांसमा हुने चिल्लो पदार्थ; बोसो। (of people, animals) fat. > **सोएःव /soeːwə/–** [वि. *adj.*] शरीरमा बोसो बढेको; मोटो। fat; plump. > **सोएन्य /soᶜnjə**, *md.* **ɖʰeske/–** [अ.क्रि. *v.i.*] बोसो लाग्नु; मोटाउनु। to grow fat.

सोगो /sogō/ – [ना. *n.*] स्वजन वा प्रिय व्यक्तिको मृत्यु, विपत्ति वा वियोगमा हुने मानसिक कष्ट; कुनै बिग्रेको कामकुरा वा असफलताको कारण मनमा लाग्ने पिर वा सुर्ता; मनको वेदना; चिन्ता; शोक। a feeling of great sadness, especially when some of your near and dear dies; grief; great sadness; bereavement; mourning.

सोगोलो /sogolò/ – [वि. *adj.*] **१.** अङ्गभङ्ग नभएको; पूर्ण। (of the body) not broken

or damaged; whole. **२.** नफोरिएको, नटुक्रिएको; अखण्डित; सिङ्गो । in one piece; whole.

सोगोएँन्य /sogoẽnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] एक चिजलाई अर्को चिजसँग रुप, गुण, स्वभाव, मूल्य वा लक्षण आदिको आधारमा तुलना गर्नु; दाँज्नु । to compare A and B; to compare A with/to B.

सोङोएन्य /soŋoenjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** नचाहिँदो वा नराम्रो काममा प्रवृत्त गराउनु; बहकाउनु; बरालिने पार्नु; कुलतमा अल्झाउनु/फसाउनु । to beguile sb (into doing sth); to mislead sb. **२.** बाटो बिराएर गन्तव्यमा पुग्न नसक्ने पार्नु; अल्मल्याउनु; भुलाउनु । to cause sb to stray; to divert sb (from sth).

सोङोरा /soŋora/ – [ना. *n.*/तसे.भे. *tslv.*] ☞ (**रोङ्गो /roŋgo/**)

सोङोलैन्य /soŋolə'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गाँठो परेको धागो-डोरी आदिलाई मेसोमा ल्याउनु; सुधार्नु । to undo knots. **२.** बिग्रेको कुरा वा वक्तव्यलाई तर्कद्वारा सुधार्नु; सपार्नु; संशोधन गर्नु । to correct your words or statement by giving reasons; to amend.

सोङ्घो /soŋgʰo/ – [वि. *adj.*] चलनचल्तिको भन्दा कम मूल्यको; कम मूल्यमा पाइने; थोरै मोल पर्ने; सस्तो । costing little money or less than is usual or expected; cheap.

सोचैंन्य /sotʃə̃'njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै वस्तुलाई कतै रहने गरी थन्क्याउनु; जतनका साथ राख्नु; बसाल्नु । to keep sth in a safe place; to store sth up. **२.** इज्जतका साथ कुनै पद वा स्थानमा राख्नु; प्रतिस्थापन गर्नु । to place sb in a particular honourable position or post.

सोचैःन्य /sotʃə'ːnjə, *md.* **soʈke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** सुतेकालाई निद्राबाट ब्यूँझाउनु; ब्यूँताउनु; उठाउनु । to wake sb; to awaken (sb) (up). **२.** सचेत बनाउनु; जागरुक तुल्याउनु । to make people aware (of sth). **३.** भारी उठाउन आड दिनु; भारी बोक्न सहयोग गर्नु । to support sb to lift or carry a heavy load; to help (sb) (in carrying a load). **४.** रासायनिक प्रतिक्रिया शुरु हुन लागेको जाँडलाई माटो वा काठको भाँडामा राखेर थन्क्याउनु । to store fermented malt beer in an earthen or wooden vessel.

सोचोएन्य /sotʃoenjə, *syn.* **sotʃonjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** तरल पदार्थलाई आगाको आँचमा पारेर गद्काउनु; उमाल्नु । to boil sth; to simmer sth. **२.** कसैको रिस उठाइदिनु; अरूलाई रिसाउने पार्नु; रिस उठाइदिनु । to tease, annoy or provoke sb.

सोझा? /sodʒʱa?, *syn.* **sora?/ –** [ना. *n.*] **१.** यसो होला कि उसो होला भन्ने विचारको अन्दाज; अनुमान । a guess (about /at sth); an estimate; a hunch. **२.** एक ठाउँबाट देखिने वा सीधा पर्ने ठाउँ; सीधा ठाउँ । not in a curve or at an angle; in a straight line; straight.

सोत /sot/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**सोए /soe/**)

सोधा /sodʱa/ – [संयो. *conj.*] **१.** समेत; लगायत; सहित; र; पनि । including; also; as well; too. **२.** कसैको साथ लागेको वा मिलेको; युक्त । united (with sb); joined with sb; aligned oneself with sb.

सोन्य$_1$ **/sonjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** निद्राबाट बिउँझनु; बिउँतनु; उठ्नु । to be awake; to wake up. **२.** सुतेको वा बसेको स्थितिबाट खडा हुनु; उभिनु; उठ्नु । to get up; to stand up. **३.** बल, बुद्धि, धाक, अवस्था आदिमा अरूलाई तल

वा सानो ठान्नु; होच्याउनु; हियाउनु; थिचोमिचो वा हेला गर्नु; तुच्छ मान्नु; हेप्नु। to insult sb; to bully sb; to humiliate sb; to belittle sb; to demean or degrade sb. **४.** मैथुनको इच्छा हुनु; कामवासना बढ्नु। to have desire for sex; to desire (for sb).

सोन्य[२] **/sonjə**, *md.* **wosoʈke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] कन्याउन मन लाग्नु; सगसगाउनु; चिलाउनु। to itch; to tickle.

सोन्य[३] **/sonjə**, *md.* **koɪkaˈʈke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **५.** (पिडालु आदिको स्वाद) कोक्याउनु। (of edible roots) to taste pungent that irritates your tongue and throat.

सोपसोपो /sópsōpò/ – [वि. *adj.*] ओसिलोभाव वा चिस्यान नभएको; सुख्खा। not wet, damp or sticky; without water or moisture; dry.

सोप्न्य[१] **/sopnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** सुनिएको, फुलेको अङ्ग वा टुटुल्को आदि निको भएर स्याप्प हुनु; खाँग्रिनु; दाम्रिनु। (of the swollen part of your body) to shrink. **२.** ढाडिएको पेट वा फुलेको कुनै अङ्ग स्याप्प हुनु; चाउरिनु। (of the swollen belly) to go back to a normal level; to subside.

सोप्न्य[२] **–** [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**२. सर्न्य /sərnjə/**)

सोबोरोल्न्य /soboròlnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] दुई वा सोभन्दा बढी वस्तुमा रुप, गुण र आकार आदिमा एउटै लागेर छुट्टयाउन अलमल पर्नु; एकै किसिमको देखिनु; एउटै जस्तो भान हुनु वा लाग्नु। to be confused because two or more things look indistinguishable; to look alike; to resemble.

सोभ्या /sobʰjɑ/ – [वि. *adj.*] (वस्तु) निःशुल्क रूपमा प्रयोग, उपभोग गर्न पाइएको; सित्तैको; (अर्काबाट प्राप्त) निःशुल्क; विना मूल्यको। costing nothing; not needing to be paid for; free; gratis.

सोम्पा /sompɑ/ – [ना. *n.*] नवौं ग्रहमध्ये छैठौं ग्रह; शुक्र। the planet second in order of distance from the Sun, after Mercury and before the Earth, It is the nearest planet to the Earth; Venus.

सोर[१] **/sor/ –** [ना. *n.*] सबैका जानकारीको लागि ताजा खबरहरूका विवरणलाई व्यवस्थित रूपमा लेखेर प्रकाशित गरिएको पत्र; समाचारपत्र; अखबार। printed document consisting of news reports, articles, photographs and advertisements that are printed on large sheets of paper; a newspaper.

सोर[२] **–** [ना. *n.*] **१.** ताजा, नौला खबरहरूका विस्तृत विवरण; हालचाल; समाचार। news. **२.** होस गराउने मानसिक शक्ति; सचेत रहने स्थिति; सतर्कताशक्ति; चेतनशक्ति; होस; चेतना; सुद्दी। consciousness; awareness; conscience.

सोरा /sorɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**सोभ्या /sodʒɑ/**)

सोरे़ /soreˌ/ – [ना. *n.*] ☞ (**भुसुक /bʰusuk/**) **~मे़न्य /meˌʔnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] भुसुक्कै बिर्सनु। to forget completely.

सोरो /soro, *md.* **ʈugɑ/ –** [ना. *n.*] राती आकाशमा देखिने ताराहरूका एकाइ; नक्षत्र; तारा। a very large ball of burning gas in space which is usually seen from Earth as a point of light in the sky at night; a star.

सोर्कैन्य /sorkəˈʔnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ध्यान दिएर सुन्नु। to listen to some faint sound attentively; to catch what sb has said.

सोर्थोःन्य /sortʰoːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] खबर

दिएर वा पुऱ्याएर जानकारी गराउनु; सूचना दिनु; सूचित गर्नु; सूचना पुऱ्याउनु; सन्देश प्रेषित गर्नु। to communicate information or a message to sb; to inform sb (of/about sth). > **सोर्थोःसिन्य /sortʰoːsɪnjə/–** एक अर्कामा कुनै कुराको जानकारी लिनेदिने गर्नु। to pass a message from sb to sb; to inform sb of sth.

सोलो /solo/ – [वि. *adj.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**ख्योःव /kʰjoːwə/**)

सोस्ता /sostɑ/ – [ना. *n.*] गेडा वा कमलो कोसा पकाएर दाल तरकारीको रूपमा खान हुने दलहन अनाज; सिमी। kidney beans.

सोस्तो /sosto/ – [वि. *adj.*] चाहेजति सजिलै पाइने; आवश्यकताभन्दा बढी मात्रामा उपलब्ध; मनग्गे; पउल; पर्याप्त; छेलोखेलो। more than enough; abundant; plentiful

सोस्न्य /sosnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] खाद्यान्न, फलफूल आदिमा मर्चा हालिसकेपछि रासायनिक प्रक्रियाको प्रारम्भिक चरण पार गर्नु; जाँड बन्न थाल्नु। (of food, fruit, etc.) to begin to ferment.

सो̤ʔम्न्य /so̤ʔmnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] अन्न, गेडागुडी आदिलाई पानीमा बफाउनु; उसिन्नु। to boil grains, beans, etc.

सो̤नो /so̤no/ – [संयो. *intj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**तानी /tɑnɪ/**)

सो̤मो /so̤mo/ – [वि. *adj.*] (पेय) प्यास मेटाउन लायकको शितल; चिसो। (of liquid for drinking) cold.

सो̤म्न्य /so̤mnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] चिसो पानीले तिर्खा मेटिनु; चिसो पानी पिउँदा मिठास् मान्नु। to quench your thirst with cold water.

सो̤म्लो /so̤mlo/ – [वि. *adj.*] ☞ (**सोंभरें /sõbʰərẽ/**)

सो̤म्सोम /so̤msom/ – [ना. *n.*] रतिक्रियाबाट प्राप्त हुने आनान्द; यौनसुख; चरमोत्कर्ष। the moment of greatest pleasure and excitement in sexual activity; orgasm.

सो̤ला /(tə)so̤lɑ/ – [ना. *n.*] **१.** नाकबाट आएको सिँगानको मुस्लो। the flow of mucus from the nose. **२.** कुनै चिजको मुठो। a bundle of sth.

सो̤लासोलाउ /so̤lɑsolɑʷ/ – [वि. *adj.*] (बोटबिरुवा) हलक्क हुर्के-बढेको। (of plants) healthy and well-grown.

सो̤सो /so̤so/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** निश्चित गन्तव्य वा उद्देश्यमा पुग्नै लागेको; पुगनपुग; लगभग। nearly; almost; approximately; close to a destination. **२.** अति उग्ररूपले कुनै काम वा कुरा गरिने चालमा; अत्यधिक मात्रामा। in the extreme; extremely; exceedingly. **~ला̤सो¹ /la̤so/–** [वि. *adj.*] बोक्सेरो, टुनामुना आदिको प्रयोगद्वारा अरूलाई बिगार्न-सताउन अति क्रियाशील रहेको। active in troubling others by practising black magic. **~ला̤सो²–** कामकुरामा अत्यधिक पौरख लगाई सबैलाई उछिन्ने; धेरै छिटो र छरितोको साथ काम गर्नसक्ने। working faster than others; hard-working; prompt. **~ला̤स्न्य /la̤snjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई दमन, अत्याचार गरी सताउनु; तन्त्रमन्त्र, टुनामुना लाएर बेसरी पिराउनु। to treat sb in a cruel and unfair way; to oppress; to torment sb by practising black magic, tantra-mantra.

स्कुँ /skũ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**ख्यो /kʰjo/**)

स्कें /skẽ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**माँथ /mãtʰə/**)

स्कैंजा /skẽzɑ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *ulv.*] ☞ (**चुम्बा /tʃumbɑ/**)

स्ग्वार्न्य /sgwɑrnjə/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**थकैःन्य /tʰəkəˈːnjə/**)

स्ग्वार /sgwɑr/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**धुत /dʰutə/**)

स्तें /stẽ/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**वाँका /wã̤kɑ/**)

स्तो /sto/– [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**कोदाली /kodɑliː/**)

स्धप /sdʰəp/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**धुती /dʰutiː/**)

स्पै /spəˈ/– [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**सिर्पाङ्गो /sɪrpɑŋgo/**)

स्याँन्य[१] */plv.* **sjã(ŋ)njə**, *hmlv.* **jəmnjə**, *nblv.* **ruːnjə**, *glv.* **ɪŋnjə**, *mḍ.* **ḍɑske/** – [अ.क्रि. *v.i.*] निदाउनको लागि बिछौनामा पस्नु; सुत्नको लागि पल्टनु; लेट्नु। to lie in bed; to sleep.

स्याँन्य[२] – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** डोको, स्वीटर, तान आदि बुनिएको चिजको सिउनी वा बुनाइ फुस्काउनु; उधार्नु। to unravel a sweater, hand loom material, basket, etc. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] जाँड, रक्सी आदिमा रहेको मादकतत्त्व उडेर जानु; अल्कोहलको मात्रा उडेर पानी जस्तै हुनु। (of alcoholic substance) to evaporate.

स्याँन्य[३] – [स.क्रि. *v.t.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**खाँःन्य /kʰãnjə/**)

स्य़ाँन्य /sjã̤̃njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भिडको सङ्ख्या एक्कासि घट्नु; भिडभाड घटेर कम हुनु; भिड पातलिनु। (of a crowd) to think out; to melt away. **२.** कामको चटारो कम हुनु; काम सिद्धिनु। (the pressure of work) to decrease; to be over.

स्या[१] **/sjɑ, ɦarsjá, uʔsjá, bʰə̃ˈsjá, bɑzɑ+sjɑkɨriː/** – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको हाड, नसा, रगत, छाला, गिदी, मासी बाहेकको लचिलो पदार्थ; छाला र हड्डीबीचमा रहने नरम वस्तु; मांस; मासु। (of animals) flesh.

स्या[२] – [ना. *n.*] **१.** जङ्गली जनावर। a wild animal. **२.** सुर्तीको पात। a tobacco leaf. **३.** हलाले जोतेर खाल्डो परेको भाग। a hollow which is formed into the surface with plough; a furrow.

-स्या[३] – [प्रत्य. *suf.*] नामको पछि जोडिएर विशेषण बनाउने प्रत्यय। (*e.g.* तास+स्या = तास्या "तास खेलिहरने, जुवाडे" आदि।) suffix added to a noun to change it to an adjective.

स्याउँस्याउँ /sjãʷsjãʷ/ – [ना. *n.*] ☞ (**सेघर्चे /segʰərtʃe/**)

स्याउदिब्याउदी /sjɑʷdɪbjɑʷdɪ/ – [ना. *n.*] **१.** सारविनाको वार्तालाप; अर्थ र उद्देश्य नभएको प्रलाप। meaningless or pointless talk; gossip; gibberish. **२.** लाभ-हानिको ख्यालै नगरी गरिने उद्देश्यविनाको कुनै काम; उट्पटचाङ्। a reckless activity; a prank; a mischievous activity.

स्याउला /sjɑʷlɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**ख्या /kʰjɑ/**) > **स्याउल्या /sjɑʷljɑ/** – [वि. *adj.*] पात बढी भएको; पत्यान। small twigs thick with leaves.

स्याकरी[१] **/sjɑkɨriː/** – [ना. *n.*] टुक्र्याइएको चोक्टा मासु; मासुको चोक्टा (स्या = मासु, करी = चोक्टा); चोक्टा। a chunk of meat.

स्याकरी[२] – [ना. *n.*] ☞ (**स्या /sjɑ/**)

स्याकर्‍या/*mas.* **sjɑkərjɑ**,*fm.* **sjɑkərjɑnɪ/** – [वि. *adj.*] (मान्छे) मासु अति मन पराउने। (of people) fond of eating meat.

स्याकता /sjɑkətɑ/ – [ना. *n.*] तरल वस्तुमा अलिअलि हुने छोक्रा। small solid pieces in a liquid; dregs.

स्याकसेक /sjaksek/ – [ना. *n.*] जागिर पूरा गरेपछि पाउने रहलपहल रकम; उपदान। a sum of money that you receive after your retirement; a gratuity.

स्याकाँधो /sjakãdʱo/ – [ना. *n.*] ☞ (**काँधो /kãdʱo/**)

स्याकोरा /sjakora, *syn.* **sıpka/** – [ना. *n.*] घोडा वा अपराधीलाई हान्न बनाइएको छालाको सोड्काउने साधन; कोर्रा। a long thin piece of rope or leather which is fastened to a handle, used for making animals move or punishing people; a whip.

स्याखोङ्गो /sjakʱoŋgo/ – [ना. *n.*] मरेको सिनो सुकेर बाँकी रहेको छाला र हड्डी; खोक्पा। carrion.

स्याघु /sjagʱu/ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**छोपोरोʔ /tʃʱoporoʔ/**)

स्याभी /sjadʒʱiː/ – [ना. *n.*] काटेको राँगो, खसी, भाले आदिको ताजा रगत। fresh blood from an animal (buffalo, cock, etc.) that has been butchered.

स्याजुङ्गु बाजुङ्गु */plv.* **sjadʒuŋgu badʒuŋgu**, *hmlv.* **dʒuŋgu tʃʱelala/** – [ना. *n.*] लामा मसिना आठवटा खुट्टा भएको बाङ्गो ढङ्गले टेकेर हिँड्ने कालो किरो; ढिकीच्याउँ। a particular kind of long-legged spider.

स्यानाःसिनुःव /sjanáːsınŭwə, *syn.* **gʱodolja/** – [वि. *adj.*] सुस्पष्ट रूपमा बोल्न नजान्ने वा नसक्ने; मन्द बोली र बुद्धिको; गोज्याङ्ग्रो। not intelligent; dull.

स्यान्जःरी /sjandʒiriː/ – [ना. *n.*] जुम्राको फुल; लिखा। eggs of louse; nits.

स्यान्त /sjantə/ – [वि. *adj.*/उ.भे. *ulv.*] ☞ (**दक्क /dəkkə/**)

स्यापःगिल /sjapıgıl/ – [ना. *n.*] **१.** चेलीले विवाह गरेको सालको दशैंमा माइतीलाई बुझाएको राँगो (छाडरा) को सपेटो वा सो अनुसारको दस्तुर निज (चेली) को आमाको माइतीपट्टिलाई दिने चलन। the practice of offering a leg of a male buffalo at *Dashain* by a married woman to her parents. This present can in turn be offered to her mother's brothers. **२.** काटेको मारको चाकनेरको छुट्याइएको सिङ्गो मासु। a large chunk of meat from the back of an animal.

स्यापरा /sjapəra/ – [ना. *n.*] निगालाका कप्टेरालाई मुठो पारी छत, चोक, आँगन आदि बढार्न बनाइएको साधन; खक्रेटो; खरेटो; खर्कचा। a broom made from *nigālo* splits, used to sweep the top of a house, yard, chowk, etc.

स्यापरा

स्यापल्या /sjapəlja/ – [ना. *n.*] **१.** भैंसीपालनको व्यवसाय गर्ने; भैंसी गोठालो। a man who takes care of buffaloes; a (buffalo) herdsman. **२.** राँगाको मासुको व्यापार गर्ने मान्छे; राँगो, भैंसी व्यापारी। a buffalo merchant.

स्यापसिप /sjapsıp/ – [ना. *n.*] **१.** अलिकति पनि बाँकी नरहने वा नराख्ने गरी खाने, क्वै चिज उठाउने वा सिध्याउने काम। an act of eating or finishing sth completely. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] भएजति सबै; क्वै बाँकी नरहने गरी। without trace; completely.

स्यापस्याप /sjapsjap/ – [ना. *n.*] हल्ला हुने वा गुञ्जिने गरी कसैले कराउँदा वा गाउँदाको आवाज; टाढाको चर्को स्वर। a sound produced while shouting or singing; a loud sound coming from a distance.

स्यापो /sjapo/ – [वि. *adj.*] **१.** कानै खाने गरी सुनिएको होहल्लापूर्ण तीखो स्वर; झर्को लाग्ने गरी सुनिने हल्ला। a loud noise; tumult; uproar; commotion. **२.** ओस वा ठन्डी लाग्ने; सेपिलो; ओसिलो। wet; damp; marshy.

स्याफाल /sjafal/ – [ना. *n.*] शरीरमा रहने छाला र हाड बाहेकको नरम भाग; मांसपिण्ड। the soft part of the body of a person or animal which is between the skin and the bones; flesh.

स्याफिस[१] /sjafɪs/ – [ना. *n.*] आँखा वरिपरि वा मुहारमा बस्ने कालो दाग; पोतो। blemishes on the face.

स्याफिस[२] – [ना. *n.*] ☞ (**फिस /fɪs/**)

स्यामस्याम /sjamsjam/ – [ना. *n.*] ☞ (**सेघर्चे /segʰərtʃe/**)

स्यामसिम /sjamsɪm/ – [ना. *n.*] **१.** आवाज, खलबल कत्ति नभएको; कोही पनि नभएर सन्नाटाले छाएको अवस्था; सुनसान। lack of noise; silence; quietness. **२.** (बाढी, पहिरोले सबै बगाउने वा तास, जुवा आदिमा भएको) सर्वस्वहरण; एउटै बाँकी नरहने गरी भएको विनास; निमिटयान्न। the situation when someone's property is completely destroyed by a natural disaster, or when someone loses all their property in gambling, or when their family or clan comes to an end.

स्याम्बरा /sjambəra/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**कन्जरा /kəndʒəra/**)

स्यार /*plv.* **sjar**, *glv.* **sɪr/ –** [ना. *n.*] पसिना, मयल जमेर जन्मने, शरीरको रगत चुसेर बाँच्ने रक्तपायी सानो परजीवि; जुम्रो। a very small insect that lives on the bodies or in the hair of people and animal; a louse.

स्यारमे̤[१] /sjarmẹ̤/ – [ना. *n.*] अग्रजलाई टक्र्याउने प्रयोजनमा छुट्याइएको मारको पुच्छरसहितको केही भाग। meat with a tail offered to an elder person.

स्यारमे̤[२] – [ना. *n.*] ☞ (**नल[२] /nəl/**)

स्यारुस्यारु जैन्य /sjarusjaru dʒəˈnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] सबै ठाउँमा घुम्नु, पुग्नु; सबैतिर घुमेर वा डुलेर सिध्याउनु। to visit many places; to travel far and wide.

स्यार्ता /sjarta/ – [ना. *n.*] ☞ (**ताʔ /taʔ/**)

स्यार्लाम /sjarlam/ – [ना. *n.*] ☞ (**ओलाम /olam/**)

स्यार्सा /sjarsa/ – [ना. *n.*] छालाको वस्तु सिलाउनको लागि प्रयोग गरिने जनावरको सुकाएको नसो। the animal vein that is dried and used as a thread to stitch sth.

स्यालालासेलोलो /sjalalaselolo/ – [ना. *n.*] ज्यादै थकित भई गलेर शरीर चलाउनै नसकिने हुने अवस्था। when you are tired or exhausted; tiredness; exhaustion.

स्यालो /sjalo/ – [ना. *n.*] **१.** प्राणीको शरीरको मासुलाई ढाकेर रहेको बाहिरी आवरण। the natural layer covering the body; skin. **२.** चिजबीज बनाउन प्रयोग गरिने जनावरको छाला। animal hide with or without its fur, used for making leather.

स्याल्ना /sjalna/ – [ना. *n.*] पीठो मुछेर बाटुलो, चेप्टो आकारको बनाई उम्लेको पानीमा पकाएको खानेकुरा; ग्वार्चामिरी; पानी रोटी। wheat-flour balls boiled for food; dumplings.

स्याल्न्य /sjalnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] बाक्लो बोटबिरुवालाई छाँट्नु; आवश्यकताभन्दा बढी भएका बोटबिरुवालाई उखेलेर हटाउनु; छिमल्नु। to thick out plants.

स्यासिल /sjɑsíl/ – [ना. *n.*] काठ, घोचा, निगाला आदिमा उनेको मासु। skewered meat.

स्याःसी /sjɑːsiː/ – [ना. *n.*] भुइँमा थुप्रिएको कसिङ्गर, धुलो आदि फ्याँक्ने काम; झार्ने र बढार्ने काम; बढारकुँढार। an act of sweeping something to clean it; a sweep.

स्यासो /sjɑso/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**भाँतिउ /bʰãtɪᵘ/**)

स्यास्यालसिसिल /sjɑsjalsɪsɪl/ – [ना. *n.*] **१.** जोर्नीजोर्नीमा सिल्किने रोग; बाथ रोगले सताउँदा हुने पीडा। gout; rheumatism; acute pain because of gout or rheumatism. **२.** आफन्त, चेली-माइती वा मान्यजनको सामु लाग्ने धक; मान गर्नुपर्ने मान्छेको उपस्थितिमा हुने अश्लीलताबाट गरिने असजिलोपना, सरम; धक। a feeling of unease in front of your relatives, sisters or elders; unease; a feeling of embarrassment caused by the use of vulgar words.

स्याःस्यो /sjɑːsjo/ – [ना. *n.*] खोजखाज गरी जम्मा पार्ने काम; बटुलबाटुल। an act of collecting things.

स्य़ाउला /sjɑ̤ᵘlɑ/ – [ना. *n.*] जनावरलाई खुवाउन काटिएको पातसहितको हाँगो। foliage to feed animals.

स्य़ाची /sjɑ̤tʃiː/ – [ना. *n.*] पूर्णिमादेखि औंसीसम्म एक पक्षको समयावधि; पक्ष। the waning phase of the moon; dark half of the lunar month.

स्य़ान्य /sjɑ̤njə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कलात्मक अभिनय गर्नु; नृत्य गर्नु; नाच्नु। to move your body, hand and feet to music; to dance.

स्य़ापःरी /sjɑ̤pɨriː/ – [ना. *n.*] औंसीदेखि पूर्णिमासम्म एक पक्षको समयावधि। the waxing phase of the moon; bright half of the lunar month.

स्य़ारस्य़ार /sjɑ̤rsjɑ̤r/ – [ना. *n.*] नाङलाले अनाजमा भएको कसर सार्दा निस्कने आवाज। the sound of moving grains on a winnowing tray.

स्य़ावै /sjɑ̤wəˈ, *mḍ.* **gjãɦot/ –** [ना. *n.*] पृथ्वीलाई परिक्रमा गर्ने उपग्रह; चन्द्रमा। the moon.

स्य़ास्न्य /sjɑ̤snjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बाटो, चोक वा खेत आदिमा रहेका ढुङ्गा आदि चिज हटाउनु। to remove sth (stone, pieces of wood, etc) from a path, trail, road, field or chowk. **२.** खस्रो चिज हटाएर सफा पार्नु। to clean sth by removing coarse objects from it.

स्युन्य /sjṵnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** शरीरबाट कपडा छोडाउनु; फुकाल्नु। to take off clothes; to strip your clothes off. **२.** बाँधिएको डोरी, धागो वा गाँठो आदिलाई बलपूर्वक थुत्नु, चिप्ल्याउनु; खुस्काउनु। to yank a rope, string, etc; to slip them free.

स्यों /sjõ/ – [ना. *n.*] अरूले थाहा नपाउने गरी सुटुक्क आउने वा जाने चाल; सुटुक्क। coming or going somewhere stealthily without waiting for others. > **स्यों का स्यों बान्य /sjõ kɑ sjõ bɑnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई नपर्खेर आफ्नै धुनमा सरासर जानु। to go somewhere straight. ~ **हाइसिन्य /ɦɑˈsɪnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] सुटुक्क जानु। to disappear stealthily. > **स्योंस्यों /sjõsjõ/–** [क्रि.वि. *adv.*] नरोकिएर, नअडिएर सरासर जाने काम; एकएक गरी भएजति सबै गइहाल्ने चाल। an act of going somewhere straight.

स्योंबेःव /sjõbeːwə/ – [वि. *adj.*] (वातावरण) उराठ लाग्दो; विरक्त लाग्ने खालको; उराठिलो; सुनसान; सन्नाटालेछाएको। (of surroundings) deserted; lonely; desolate.

स्यो$_{१}$ **/sjó/ –** [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] कुनै प्रयोजनको लागि अन्न, धन आदि कुनै चिज सङ्कलन गर्दा हालिने भाग। a share of sth like grain, money that you contribute from your side for a specific purpose.

स्यो$_{२}$ **–** [वि. *adj.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**दक्क /dəkkə/**)

स्योन्य /sjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] सङ्कलन गर्ने काममा आफ्नो तर्फबाट भाग हाल्नु; जनही उठाउनु; सङ्कलन गर्नु; उठाउनु; बटुल्नु। to contribute such a share from your side; to collect money, goods, etc. from individual persons.

स्योʔन्य /sjoʔnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** फलफूल आदि मौसमी चिज पाउने समय सकिनु। (of fruit, vegetables, etc.) to be out of season. **२.** कुनै उचित अवसर, समय, मौका चुक्नु; समय बित्नु; मौका छुट्नु। (of any opportunity, high time, deadline) to be missed; to be over.

स्योन्य /sjonjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**हेʔन्य /ɦeʔnjə/**)

स्योपाल /sjopɑl/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ठूलो डाँठ हुने एक प्रकारको खर। a type of dry grass that has thick stalks.

स्योल जैन्य /(tə)sjolə dʒəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** दुबै पक्षका कामलाई सँगसँगै मिलीजुली गरी सिध्याउनु; आलोपालो गरी एक अर्काको काम गर्नु। to work together; to exchange labour. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] हावा-बतासले धानका बाला वा बोटबिरुवा आदिलाई एकैतिर झुलाउनु। (of crops or plants) to sway in the wind.

स्य़ो /sjo̤/ – [ना. *n.*] पानी खन्याउँदा वा खोला, नदी बग्दा सुनिने आवाज। sound of running water; babble.

स्लेःन्य /səleːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**हेʔन्य /ɦeʔnjə/**)

स्वयो /swəjo/– [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**सेʔ /seʔ/**)

स्वात्त /swɑttə/ – [क्रि.वि. *adv.*] कुनै चिज छिटो गरी झिकिँदा, पस्दा वा छिर्दाको किसिम। (of inserting or taking out objects) fast, rapidly, quickly. **~खेम्न्य /kʰemnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] (चिज) क्वै बाँकी नरहने गरी एकै पल्टमा सबै सिद्धिनु। (of things) to finish all at once. **~पःसिन्य /pɨsɪnjə/–** (चिज) कहीं, कतै स्वाट्ट छिर्नु। (of objects) to enter suddenly without interruption or difficulty. **~बान्य**^{१} **/bɑnjə/–** (चिज) अरूले थाहै नपाउने गरी सुटुक्क कतै जानु। to steal out of somewhere; to creep somewhere. **~बान्य**^{२}**–** सजिलैसित कतै जानु, पुग्नु। (of things) to slip, go or move easily.

स्वारस्वार /swɑrswɑr/ – [क्रि.वि. *adv.*] धागो, स्वेटर स्वारस्वार तानिँदा वा खुस्कँदाको किसिम। the way sweaters unravel. **~पलाःसिन्य /pəlɑːsɪnjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] स्वेटरको धागो स्वारस्वार तानिनु, खुस्कनु। (of sweaters) to unravel. **~भोन्य /bʰonjə/–** भाँडाबाट गेडागुडी चुहिँदै छरिनु, पोखिनु। (of grains/beans) to spill all over.

स्व़ाक /swɑ̤k/ – [ना. *n.*] लट्ठी वा कोर्रा आदिले एक्कासि हान्ने काम; त्यसरी हान्दा निस्कने आवाज; सिप्काइ। the sound of whipping or beating sb/sth with a switch.

स्वेत्न्य /swetnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**हेʔन्य /ɦeʔnjə/**)

स्वेया /swejɑ/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**हा /ɦɑ́/**)

ह

हःत्किन्य /ɦɨtkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आवश्यकता खड्कनु; अत्यन्त खाँचो वा अभावको महसुस हुनु। to be in dire need of sth; to be an acute shortage of sth.

हःत्तःरी /ɦɨttɨriː/ – [ना. *n.*] कुनै महत्त्वपूर्ण कामकुरा एक्कासि बिर्सन पुग्दा वा बिग्रन जाँदा धिक्कार, विस्मय वा पश्चातापको भावमा सहसा उच्चारित गरिने शब्द; ए रात्तै; ज्या। word used to show that you have forgotten sth important or to express regret, surprise, etc.; oh damn!

हःःन्य /ɦɨːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] डर, त्रासबाट सुरक्षित महसुस गर्नु; सुरक्षाको अनुभूति हुनु; डर नलागेको ठान्नु; कहीं, कतै पनि कुनै खतराको सम्भावना नरहेको मान्नु। to feel safe from danger or worry; to have a sense of security; to feel secure.

हःर्लिन्य /ɦɨrlɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] हावा, ठक्कर आदिको कारण हलचल हुनु; पात, हाँगो आदि हल्लनु; पिङ वा झुल्ने चिज हल्लन पुग्नु; लट्कनु; झुल्नु। to shake (because of wind, blow, etc); (of leaves, branches, etc) to stir or shake; to swing; to suspend.

हःलःःहःलः /ɦɨlɨːɦɨlɨ/ – [ना. *n.*] हल्लने, चल्ने र चलबलाउने ढङ्ग; हल्लाइ; हलचल। an act of shaking, stirring; a shake; a movement.

हःलिद /ɦɨlɪdə̀/ – [ना. *n.*] चूर्ण बनाई तरकारीमा मसलाको रूपमा प्रयोग गर्न हुने अदुवा जस्तै पहेंलो रङको मसला; बेसार। a yellow powder which is used as a spice to flavour particular foods, especially curry, and give them colour; turmeric.

हःसःँहःसःँ /ɦɨsɨ̃ɦɨsɨ̃/ – [ना. *n.*] ज्यादा खाँदा, गर्भ बोकेर वा कुनै कारणले पेट ढाडिएर हलचल गर्न असजिलो हुने अवस्था। (of overeating; pregnancy) feeling uneasy because of the swollen stomach.

हःस्किउ /ɦɨskɪᵘ/ – [वि. *adj.*] घमण्डले अरूसँग कम बोल्ने; घमण्डी; दम्भी। (of people) proud and reserved; sullen.

ह /ɦə/ – [निपा. *part.*] प्रेरणा, आग्रह, अह्राइ आदिमा प्रयोग गरिने शब्द; ल। okay; all right; well; that's fine.

हः /ɦʔ/ – [ना. *n.*] अरूले बोलाएको सुन्नासाथ प्रत्युत्तरमा उच्चारण गरिने शब्द; अँ; हजुर। word used to respond (to sb/sth); oh yeah.

हत /ɦətə/ – [क्रि.वि. *adv.* / लु.भे. *llv.*] ☞ (**चाँदो /tʃã̀do/**)

हतक /ɦətək/ – [ना. *n.*] ज्यादै कडा किसिमको खाँचोको स्थिति; अत्यन्त अभाव। the when there is dire need of sth; acute shortage; scarcity; lack.

हतर्‍याकतर्‍या /ɦətərjɑ (nɪ) kətərjɑᵘ/ – [वि. *adj.*] (चिज) पुनः उपयोगमा ल्याउन नमिल्ने तहमा टुक्रैटुक्रा भएको। too badly damaged to repair; beyond repair; irreparable.

हतवा /ɦətəwɑ/ – [ना. *n.*] दूधमुखे अवस्थामै मरेका बाच्छाबाच्छीको छाला निकाली सुकाई सोमा नुन हालेर चाट्न लगाई दूध दुहुन बानी

पारिएको गाईभैंसी; बाच्छाबाच्छी मरेपनि दूध दिइरहने गाईभैंसी। the mother cow or buffalo that is conditioned to give milk by having its stuffed calf smell or lick (when a suckling calf dies of some disease, its hide is skinned, dried and stuffed).

हत्या /ɦədjɑ/ – [ना. *n.*] ☞ (**अकला /əkəlɑ/**)

हदाइ */plv.* **ɦədɑˈ**, *mlv.* **ɦəken/** – [संयो. *intj.*] **१.** क्रमपूर्वक वाक्य र वाक्यांशलाई जोड्ने शब्द; अनि। word used to show the logical result of a particular statement or ; then. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] त्यसरी; त्यसपछि; तदुपरान्त। then; then after; after that.

हनहन /ɦənəɦənə/ – [ना. *n.*] **१.** उफ्राइ, थर्काइ आदिबाट हुने कम्प; लगलग; थुरथुर। convulsions; shakes; tremors **२.** रहर लाग्दो तरिकाले बाक्लो, अग्लो भई वा सप्रेर उम्रेको बोटबिरुवा, रौं, कपाल आदि। (plants or hair, etc.) thickly grown; healthy.

हन्तकार /ɦəntəkɑr/ – [ना. *n.*] असाध्यै गरी लागेको भोक; भोक-तिर्खाले प्राणै जाला जस्तो भएको स्थिति। the when you are very hungry and thirsty.

हप्कैःन्य /ɦəpkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**खिर्कैन्य /kʰɪrkəˈnjə/**)

हम /ɦəm/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**गम /gəm/**)

हमहमजमजम /ɦəmɦəm (nɪ) dʒəmdʒəm/ – [ना. *n.*] असाध्यै क्रोध देखाउने काम। an act of showing too much anger; an act of raging.

हम्कासी /ɦəmkɑsɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** एक्कासि कुनै काम गर्ने वा हुने चालमा; अकस्मात्; एकाएक। all at once; all of a sudden; unexpectedly; out of the blue. **२.** विना सोच-विचार; विना कारण; एक्कासि। without rhyme or reason.

हयागतिउ /ɦəjɑgɪtɪʷ/ – [वि. *adj.*] खराब अवस्था वा हालतमा पुगेको; दुर्गति। unpleasant or of low quality; wretched.

हरनोबरनो /ɦərənobərəno/ – [वि. *adj.*] रुप, रङ; आकार-प्रकार आदिमा नराम्रो देखिएको; नमिलेको; कुरुप; भद्दा। unattractive; ugly; abnormally formed.

हरहर्‍या /ɦərɦərjɑ/ – [ना. *n.*] असाध्यै भोक लाग्दा हुने असह्य अवस्था; भोकले लखतरान भएको स्थिति। when you are very hungry.

हराउँन्य /ɦərɑ̃ʷnjə/ – [वि. *adj.*] स्वर्गवासी; मरेको; स्वर्गीय; मृत। dead; deceased; passed away.

हर्पत /ɦərpətə/ – [क्रि.वि. *adv.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**चाँदो /tʃɑ̃do/**)

हर्पे /ɦərpe/ – [ना. *n.*/थ.भे. *tlv.*] ☞ (**गाबु /gɑbu/**)

हर्लक /ɦərlək/ – [ना. *n.*] **१.** (जीव-वनस्पति) ह्रात्तै बढ्ने वा हुर्कने स्थिति। the when plants or animals grow very fast. **२.** स्वात्तै प्राण जाने चाल। the when someone drops dead.

हर्ल्याउँहर्ल्याउँ /ɦərljɑ̃ʷɦərljɑ̃ʷ/ – [ना. *n.*] क्यै चिज हल्लने चाल; हल्लाइ; कम्प। shaking; convulsions.

हर्लैन्य /ɦərləˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**फन्दैन्य /fəndəˈnjə/**)

हर्सा /ɦərsɑ/ – [ना. *n.*] रगतमिश्रित पिसाब बग्ने रोग। urethritis.

हल$_1$ /ɦəl(ɛ̃)/ – [ना. *n.*] एक बिहानभरिमा जोत्न

सकिने मेलो । an area of land that can be ploughed in one morning.

हल$_{२}$ **/ɦəl(gʰẽ)/** – [ना. *n.*] नारेर जोतिने दुई गोरुको जोडी । a pair of oxen to be yoked together.

हलहल /ɦəl-ɦəl/ – [ना. *n.*] सागसब्जी, बोटबिरुवा वा शारीरिक कद राम्ररी हुर्कने-बढ्ने स्थिति । when plants grow luxuriantly or human beings get a good stature.

हलाक /ɦəlak/ – [वि. *adj.*] ☞ (**दिक्क /dɪkkə/**)

हलारी /ɦəlarɪ/ – [ना. *n.*] हलो जोत्ने काम गर्ने मान्छे; हली; हरुवा । a ploughman.

हलिङ्गा /ɦəlɪŋka/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**सेलोङ्गा /seloŋga/**)

हल्या?हल्याःव/ɦəlja?ɦəljaːwə/ –[वि.*adj.*] **१.** अत्यधिक भोक तिर्खा लागेर लखतरान परेको; भोकले असाध्यै सताएको । very weak with hunger and thirst; very hungry and thirsty. **२.** (दाँत) झर्नै लागेको । (of teeth) wobbly. बोटबिरुवाको जरो उखेलिएला झैं भएको । (of plants) not deeply rooted; shaky; likely to fall. **३.** आर्थिक अवस्था साह्रै कमजोर भई घरव्यवहार धान्न धौधौ परेको । having little money; poor; badly-off; broke.

हसैन्य /ɦəsəˈnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अर्कालाई लाज हुने वा घोचपेच पर्ने खालको कामकुरो गरेर हँसी उडाउनु; अरूले गरिरहेको काम वा बोलिरहेको बोलीको नक्कल गर्दै गिल्ला, खिसी गर्नु; गिज्याएर उडाउनु । to mock or ridicule sb; to make fun of sb.

हस्को /ɦəsko/ – [ना. *n.*] **१.** परिश्रम, धपेडी, दम आदिले छोटो, छिटो सास फेर्ने काम । breathing quickly and loudly; panting and puffing. **२.** श्वास फेर्न गाह्रो हुने श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग; स्याँस्याँ; दम । a medical condition which makes breathing difficult by causing the air passage to become narrow or blocked; asthma. > **हस्कोबलाँ /ɦəskobəlã(ŋ)/** – [ना. *n.*] परिश्रम वा दमले छिटोछिटो र लामो गरी फेरिने सास; फुलेको दम । quick and hard breathing.

हहनाभुबुत /ɦəɦəna (nɪ) bʰubutə/ – [ना. *n.*] असहाय पीडाले हुने छटपटाहट । writhing in agony.

हाँ /ɦã(ŋ)/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**भोर /bʰor/**)

हाँ? /ɦã?/ – [निपा. *part.*] अरूलाई केही चिज दिंदा उच्चारण गरिने शब्द; लौ । word used when you are giving sth to sb; here you are.

हाँदा पान्य /ɦãda panjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] भिरमा लड्नु, पल्टनु; गुल्टनु । to roll down the hill or precipice.

हाँद्या /ɦãdja/ – [ना. *n.*] घाँटीको ग्रन्थी सुन्निई गाला फुलेर दुख्ने एक रोग; गलफुले । an infectious disease that causes painful swelling in the neck and slight fever; mumps.

हा^{१} */plv.* **ɦáː**, *hmlv.* **psja**, *slv.* **swəja**, *glv.* **ɦwa/** – [ना. *n.*] मेरुदण्डवाला प्राणीको मुखभित्रको टोक्न, खान, चपाउन हुने हाड जस्तै फग्ल्याँटा; दाँत । any of the hard white structures in the mouth used for biting and chewing food; a tooth.

हा^{२} – [ना. *n.*] घट्ट, जाँतो आदिमा मसिनो गरी कपाइएको तीखो टुँडा; दाँती । the teeth of a water mill, stone hand mill, etc.

हा? */plv.* **ɦa?**, **ɦa?wa**, **ɦalekʰa**, *tlv.*

ɦadəra, *ulv.* **ɦadəŋ/** – [वि. *adj.*] तोकिएको निश्चित गन्ती वा परिणामको जति; त्यो बराबर; उति; त्यति परिमाणको; त्यति। as much as that; as many as that; that much; that many.

हाइ /ɦaˈ/ – [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**हार /ɦar/**)

हाएःन्य */plv.* **ɦaᵉːnjə**, *nblv.* **ɦatnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै वस्तु, व्यक्ति आदिलाई कुनै ठाउँबाट निकाल्नु; संलग्नता वा दायित्त्वबाट कसैलाई हटाउनु; पन्छाउनु; निकाल्नु। to remove sb/sth from a place; to force someone to leave their position, post, etc.; to elbow sb out; to relieve sb of sth. **२.** भित्रको चिजलाई बाहिर प्रकट गराउनु; प्रकाशमा ल्याउनु; निकाल्नु; झिक्नु। to take sth out; to bring sth out; to bring sth to light. **३.** गीतबाट जवाफ दिनु; भाका मिलाएर उत्तर दिनु। to reply through a song.

हाएसिन्य /ɦaᵉsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** पक्राउबाट झुक्याएर, छलेर उम्कनु; भाग्नु। to escape (from sb/sth). **२.** चेपमा परेको चिज जोडले निस्कनु। (of sth) to come out of a squeezing space suddenly, forcibly. **३.** गरिबी र अभावबाट मुक्ति पाउनु; उन्नति, प्रगति गर्नु; आर्थिक अवस्थामा सुधार आउनु। to improve one's financial . **४.** कुपोषण, रोग आदिबाट मुक्त हुनु; स्वास्थ्य सुधार हुँदै जानु; ताकत बढ्दै आउनु; कमजोरी घट्दै जानु; तङ्ग्रनु। to recover (from sth); to recuperate (from sth); to convalesce. **५.** [वि. *adj.*] झिक्न, निकाल्न सकिने वा मिल्ने; निकाल्नयोग्य। that can be taken out; removable.

हाकल्या¹ /ɦakəlja/ – [वि. *adj.*] एकपछि अर्को गरी बीचबीचका दाँत झरेको; थोतो; थोते। toothless; gap-toothed.

हाकल्या² – [वि. *adj.*] ☞ (**थोत्या /tʰotja/**)

हाका /ɦaka/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**झ्रदा /ŋa̤da/**)

हाताʔ /ɦataʔ/ – [ना. *n.*] खोयामा घर पारेर गेडा लागेको मकैको लाम्चो सिङ्गो फल; गेडा लागेको मकैको खोयो, दानाका हार भएको मकैको फल; घोगो। an ear of corn.

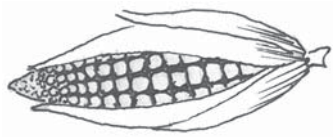

हाताʔ

हाती /ɦatiː/ – [ना. *n.*] नगदमा गरिने कारोबार; उधारो नभएको; हाताहाती। cash transaction; cash; hard cash.

हातैःन्य /ɦatəˈːnjə, *syn.* **ɦarəˈːnjə**, *ant.* **ɦarɪnjə/** – [स.क्रि. *v.t.*] खेल, द्वन्द्व, मुद्दा, युद्ध, कुस्ती, पहलमानी आदि प्रतिस्पर्धामा अरूलाई परास्त गर्नु; पराजित गराउनु; हराउनु; ड्याक्नु; जित्नु। to defeat someone in a war, competition, sports, game, etc.

हादरा¹ /ɦadəra/ – [ना. *n.*] जिम्मामा परेको महत्त्पूर्ण अभिभारा; जिम्मेवारी; दायित्त्व। responsibility.

हादरा² – वि. *adj.*/थ.भे. *tlv.*] ☞ (**हाःवा /ɦaʔwa/**)

हान /ɦan/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv..*] ☞ (**लाः /laː/**)

हान्थाप /ɦantʰap/ – [ना. *n.*] **१.** फाइदाको निमित्त जसले सक्छ उसैले उछिन्ने गरी गरिने प्रतिस्पर्धा; तँछाडमछाड। competition (for profit of sth). **२.** आपसमा हुने बादबिादपूर्ण स्थिति; भनाभन; बाझाबाझ। a mutual altercation; a dispute; a row.

हाप /ɦapə̄/ – [ना. *n.*] डर, त्रासले हुने छटपटी; आतङ्क; सन्त्रास। fright; fear; terror.

हापस्या /ɦapsja/ – [ना. *n.*] उपभोग्य चिजको प्रयोग गर्ने मात्रा वा अन्दाज; थोरै चिजले चित्त नबुझ्ने प्रवृत्ति। an amount or estimate of sth that is to be consumed.

हापिदुपी /ɦapɪdupɪ/ – [ना. *n.*] ☞ (**तापाःतप /tapaːtəp/**)

हापिन्य /ɦapɪnjə, *mḍ.* **ɦupke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** कुनै ठूलो, गाह्रो वा असजिलो आदि काम गर्न आँट गर्नु; कुनै काम गर्न हिम्मत वा साहस राख्नु; आँट्नु। to dare to carry out sth difficult; to pluck up your courage. **२.** स्थान ओगट्नु; छेकथुन गर्नु; ठाउँ लिनु। to occupy a space or area.

हाप्न्य¹ /ɦapnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] अरूलाई असजिलो हुने गरी ठाउँ लिनु; ओगट्नु। to occupy a space by disturbing others; to occupy more space than needed.

हाप्न्य² – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** भूतप्रेत आदिको डर, त्रास मान्नु; सन्त्रासको वातावरण फैलनु। to be scared of a ghost; to be terror-stricken. **२.** ☞ (**बःर्जिन्य /bɨrdʒɪnjə/**)

हापहाप दाउ /ɦapɦap daᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** सन्त्रास फैलिएको; सर्वत्र डर, त्रास छाएको। filled with terror; terror-stricken. **२.** (शारीरिक कद) स्वाभाविकभन्दा ठूलो; भीमकाय; भयङ्कर। extremely large; giant.

हाम /ɦam(bol) > ɦam (nɪ) bol/– [ना. *n.*] थकाइ, निद्रा, आलस्य आदिमा मुखबाट एकैसाथ धेरै सास बाहिर निस्कँदाको आवाज; खुइय्य; हाइ। a sigh; a yawn.

हामज़्यास /ɦamzjas/ – [ना. *n.*] बच्चा जन्मनासाथ उसको नाममा पकाइने आहारा वा परिकार। rice or anything cooked in the name of a newly born baby.

हाम्न्य /ɦamnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** बुको (फुको) खानेकुराको फाँको मार्नु; बुकाउनु। to toss dry food into your mouth. **२.** अन्दाजविना नै बढी खर्च गर्दै जानु। to spend money carelessly or without planning. **३.** [अ.क्रि. *v.i.*] गरेको अपराध या भुल अनुसारको दण्ड पाउनु; सजाय भोग्नु; दण्डित हुनु। to be punished (for sth).

हाम्पाती /ɦampatiː/ – [वि. *adj.*] खानेकुरामा असाध्यै लोभ गर्ने; लोभी। wanting a lot more food than needed; greedy.

हार¹ */tslv. & slv.* **ɦàr**, *plv.* **ɦaᵘ/ –** [ना. *n.*] घाँटीमा फल काँधमा जुरो हुने एक घरपालुवा जनावर; गाई। a cow. > **हारनुइँ /ɦarnũᵘ/–** गाईको दूध। cow milk. > **हारकी /ɦarkiː/–** गाई, गोरुको विष्ठा; गोबर। cow or ox dung. > **हारस्या /ɦarsja/–** गाईको मासु। beef.

हार² – [ना. *n.*] बिहान-बेलुकीको मुख्य भोजनमध्ये एकपटकमा खाइने खानाको मात्रा; एक पेट खाना; छाक। the amount of food that you eat at a time.

हारकीरुइ /ɦarkiːrṵᵘ/ – [ना. *n.* / प.भे. *plv.*] ☞ (**भोम्ला /bʰmla/**)

हारा /ɦara/ – [ना. *n.*] ☞ (**हार₂ /ɦar/**)

हाराबारा /ɦara (nɪ) bara/ – [ना. *n.*] कुनै काम ज्यादै कम समयमा सिध्याउनको लागि भएको चटारो; कामकुरो चाँडो गर्दाको स्थिति; हतारहतार। the when you have piles of work to do, or when you are busy or in haste.

हारिन्य /ɦarɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** विपक्षी वा प्रतिस्पर्धीद्वारा पराजित हुनु; अरूद्वारा पछारिनु; हार्नु। to fail to succeed; to lose; to be

defeated. **२.** जुवा, बाजी आदिमा चिज, धन आदि गुमाउनु; बाजि हार्नु; हार खानु; हार्नु। to lose money by gambling; to gamble away your money, property, etc.

हारैःन्य /ɦarəːˈnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] ☞ (**हतैःन्य /ɦatəˈːnjə/**)

हार्मान दाउ /ɦarman daᵘ/ – [वि. *adj.*] **१.** (काम वा कुरा) हार खाइने खालको। (of difficulties, problems, etc.) insurmountable; insuperable; likely to be defeated. **२.** (चिज) असाध्यै ठूलो; बडेमानको; विशाल। (of objects) huge; behemoth.

हार्‍या /ɦarja, *ant.* **dʒʰẽsja/ –** [वि. *adj.*] **१.** कसैद्वारा हराइमाग्ने; हार्ने; हरुवा स्वभावको। tending to lose or that can be defeated. **२.** खेल, जुवा, युद्ध, कुस्ती आदिमा हारेको; प्रतिस्पर्धामा पराजित; हरुवा; विजित। defeated; vanquished.

हाःला /ɦaːla/ – [ना. *n.*] **१.** चोट, प्रहार आदिले एक्कासि पर्नगएको खोपिल्टो। dented (by being hit). **२.** [वि. *adj.*] कुनै सिङ्गो वस्तुबाट चोइटयाइएको। separated or split from the whole.

हालाँहोलों /ɦalãɦolõ/ – [ना. *n.*] **१.** रोगव्याधि आदिबाट पूर्णरूपले मुक्त हुनाको स्थिति; निको। completely recovered; or recuperated (from sth). **२.** दुःख-कष्ट, ऋण आदिबाट पाइने छुटकारा; मुक्ति। relief from suffering, debt, etc.; redemption.

हाल्ता /ɦalta/ – [ना. *n.*] खाडल; भ्वाङ; भड्खालो; खोपिल्टो; खाल्डो। a pit; a ditch; a hole; a moat.

हाल्हालो /ɦalɦalo/ – [वि. *adj.*] हतियार आदिको प्रहारबाट गहिरो घाउ भएको। (of cut or wound) deep (caused by a sharp weapon).

हाःस्या */plv.* **ɦaːsjá**, *syn.* **kətəᵘtə**, *hmlv.* **rŋɪl/ –** [ना. *n.*] दाँतको जगमा रहेको मासुको नरम भाग; दाँत उम्रने र अडिने ठाउँ; गिजा। either of the firm areas of flesh in the mouth to which the teeth are attached; a gum.

हिकःधँ /ɦɪkɨdʱɨ̃/ – [ना. *n.*] **१.** रुवाइको बीचबीचमा निस्कने भक्कानो। the feeling of suffocation when you are grief-stricken. **२.** ज्यादै दुःख परेर रुँदा उत्पन्न हुने हिक्का। crying noisily, taking sudden, sharp breaths; sobbing.

हित्याउ */plv.* **ɦɪtjaᵘ**, *krlv.* **ɦɪtu**, *hmlv.* **ɦo bʰãtɪᵘ/ –** [वि. *adj.*] त्यसप्रकार वा किसिमको; ऊ वा त्यो जस्तो; त्यस्तो; उस्तो। like this or that.

हिनाइ /ɦɪnaˈ/ – [ना. *n.* / से.भे. *slv.*] ☞ (**घाइ /gʰaˈ/**)

हिनामिना /ɦɪnamɪna/ – [ना. *n.*] **१.** हिसाब तलमाथि पार्ने काम; गोलमाल। misappropriation; embezzlement. **२.** अरूमाथि गरिने नैतिक, आर्थिक शोषण; अन्याय; दमनकारी कार्य; थिचोमिचो। moral or financial pressure; exploitation; injustice; oppression; domination. **३.** नियम कानुन मिचेर वा नैतिक पतन हुने गरी घुससमेत खाएर पक्षपातपूर्ण निर्णय र व्यवहार गर्ने काम; कसैबाट अनैतिक तवरले लिइने धन; घुसखोरी। an act of taking a bribe; a bribe; bribery.

हिन्ती /ɦɪntɪ/ – [ना. *n.*] अरूको अपमान, बेइज्जती र बदनामी हुने गरी गरिने चर्चा; अपमान; तिरस्कार। defamation; calumny; mud-slinging. **~भाःन्य /dʒʰaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] कसैलाई अति निम्नस्तरमा व्यवहार

गर्नु। to belittle sb; to degrade sb. ~**भाःद पाँन्य /dʒʰɑʔdə pãnjə/–** अर्कालाई हेपेर वा होच्याएर बोल्नु; कसैको बदनामी हुने गरी बोल्नु, चर्चा गर्नु। to insult sb; to defame sb.

हिप्न्य /ɦɪpnjə, *mḍ.* **dʒoke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** (कन्द, रोटी आदि) पकाउने उद्देश्यले भुङ्ग्रामा राख्नु; पोल्नु। to cook or roast roots, rotis, etc. in the fire. **२.** जलाएर खरानी बनाउनु; डढाउनु; पोल्नु। to reduce to ashes; to burn sth. **३.** दोषीले अरूलाई पनि संलग्न कसुरदार भनेर देखाउनु; पोल्नु; चुक्ली लाउनु। to allege sb; to rat on sb; to squeal; to snitch on sb. > **हिप्स्या /ɦɪpsjɑ/–** [ना. *n.*] पोलेको मासु। roast meat.

हिलाः /ɦɪlɑʔ/ – [ना. *n.*] पानीले मुछिएको माटाको लेदो; हिलो। earth that has become wet and sticky; mud; sludge. ~**कर्च्याःव /kərtʃjɑːwə/–** [वि. *adj.*] सबैतिर हिलैहिलो भएको; हिलाम्मे। full of or covered in mud; muddy.

हिलो /ɦɪlo < **ɦɪlwə, kɨlɨ̃wə/ –** [वि. *adj.*] कुशलतापूर्वक कामकुरा सम्पन्न गर्नसक्ने; काम गर्ने कला भएको; कुशल; पोख्त। skilful; expert. > **हील /ɦiːl/–** [ना. *n.*] कामकुरालाई निपुणताको साथ सम्पन्न गर्नसक्ने कलाको पूर्वसङ्केत; कामकुरो गर्ने कला वा ढङ्गको पूर्व छाँटकाँट; कार्यकुशलता। potential; craftsmanship; competency.

हिल्कैःन्य /(wɑ̃)ɦɪlkəˈːnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] कम्मर मर्काउनु; कम्मर हल्लाउनु। to sway your hips (as in dancing).

हिल्हिलो /ɦɪlɦɪlo/ – [ना. *n.*] साह्रै अग्लो कहाली लाग्दो पहरो; पहरे, ठाडो, तारेभिर। a vertical drop; a treacherous precipice; a cliff; a steep hill/slope.

हीः /ɦiːʔ/ – [ना. *n.*] वस्तु वा भारी एक्कासि हुत्त फाल्ने काम। an act of slinging sth.

हुई */plv.* **ɦuˈːi**, *nblv.* **ɦut/ –** [ना. *n.*] मालसामान हाल्न सबैतिर सिएर एकातिर मुख खाली राखिएको कपडाको धोक्रो; थैलो। a large bag with no handles, made of strong rough material, used for storing and carrying; a sack.

हुकिन¹ /ɦukɪn/ – [संयो. *intj.*] उक्त दिन वा समयदेखि; त्यहाँदेखि। from that day or moment; from there; thence.

हुकिन² – [संयो. *intj.*] ☞ (**हदाइ /ɦədɑˈ/**)

हुकी /ɦukɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] यदि त्यसो भएमा; त्यसो हो भने। if that be the case; if so.

हुगुपो /ɦugupo, *ant.* **zʰjũwə/ –** [वि. *adj.*] **१.** ठन्डीमा हुने सुहाउँदो तातो; न्यानोपनको अनुभव वा आनन्द दिने खालको; न्यानो। moderately pleasant temperature; warm. **२.** (ठाउँ) चिसो बतास नचल्ने; सिरेटो नलाग्ने; न्यानो। protected from a cold wind.

हुजीःदा /ɦudʒíːdɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] त्यस ठाउँको आसपासनेर। near that place; somewhere there.

हुतःदा /ɦutɨːdɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** आफू रहेकोभन्दा अरू कुनै दिशातिर; पल्लातर्फ; त्यता; पर। to that place or position; there. **२.** [नायो. *post.*] पल्लापट्टि; परतिर; उतातिर। the other side of (sth).

हुत /ɦut/ – [ना. *n.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**हुइ /ɦuɪ/**)

हुतैन्य /ɦutəˈnjə, *syn.* **gʰurtʃəˈnjə**, *mḍ.* **ḍʰuske/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** क्यै चिजलाई अगाडितिर ठेल्नु; धकेल्नु; घचेट्नु। to push sth. **२.** बलपूर्वक ठेलेर कतैतिर सार्नु वा पुऱ्याउनु। to push sth away; to remove

sth by pushing it.

हुदा /ɦudɑ/ – [ना. *n.*] **१.** जनावरहरूको हाँच वा बथान; बगाल। a flock (of sth); a herd (of sth). **२.** मान्छेहरूको समूह; हुल। a group; a crowd of people.

हुदे /ɦude/ – [क्रि.वि. *adv.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**होदा /ɦodɑ/**)

हुन्य /ɦunjə, *syn.* **ranjə**, *mḍ.* **raɦake**, *ant.* **banjə/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** निश्चित ठाउँमा आइपुग्नु; कतैबाट आफू भएतिर कोही वा क्यै आउनु; आइपुग्नु; आगमन हुनु; आउनु। to come back to the previous place; to return (to the place of origin). **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] नजिकमा देखिनु; उपस्थित हुनु। to be in a particular place; to be present; to appear somewhere; to come. **२.** [अ.क्रि. *v.i.*] घामले हरियो भएको आलु खिहिऱ्याउनु। (of potatoes exposed to the sun turned green) to taste pungent or acrid.

हुप्न्य /ɦupnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कसैमाथि निर्धक्क भई भरपर्नु वा विश्वास गर्नु; कसैप्रति ढुक्क हुनु। to depend on sb; to rely on sb.

हुरहुर¹ /ɦurɦur/ – [ना. *n.*] लोभ लाग्दो चिज देख्दा वा अरूलाई क्यै चिज दिइसकेपछि मन खाएर हुने थकथकी। repentance (for sth); contrition; remorse (for sth/for doing sth).

हुरहुर² – [ना. *n.*] **१.** आगो बलेर एक्कासि उठेको मुस्लो। a fierce flame. **२.** ठेलमठेल भएर हुत्तिएको भिड। a moving crowd.

हुरिन्दिनो /ɦurɪndɪno/ – [वि. *adj.*] (कुनै पनि वस्तु, खासगरी पेट आदि) फुलेको; ढाडिएको। (especially of the stomach) swollen.

हुर्किन्य /ɦurkɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] (जीव, वनस्पति) बालापन पूरा गर्नु; उमेर पुग्नु; छिप्पिनु; जवान हनु। to grow up; to become mature.

हुर्कैःन्य /ɦurkəˈːnjə/– [स.क्रि. *v.t.*] पालन पोषण गर्नु; हुर्काउनु। to nourish sb/sth; to bring sb up.

हुर्न्य₁ /ɦurnjə, *mḍ.* **bɪkke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] शरीरको कुनै अङ्गमा चोट वा विकार परेर पीडा महसुस गर्नु; दुख्नु। to pain.

हुर्न्य₂ /ɦurnjə, *mḍ.* **bɪkke/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] [स.क्रि. *v.t.*] स्नान गराउनु; नुहाइदिनु। to bathe sb. > **हुर्सिन्य¹ /ɦursɪnjə/–** पानीले जिउ पखाल्नु; स्नान गर्नु; नुहाउनु। to take a bath; to bathe; to purify yourself with water. > **हुर्सिन्य²–** खाइसकेपछि हातमुखमा लागेको जुठो पखाल्नु; चुठ्नु। to wash your hands and mouth after eating.

हुल₁ /ɦul/ – [ना. *n.*] एकै ठाउँमा जम्मा भएका मान्छेको धुइरो; भिड; जमात। a crowd of people.

हुल₂ – [ना. *n.*/उमै.भे. *hmlv.*] ☞ (**हुलुँ /ɦulũ(ŋ)/**)

हुलिहुली च्याःव /ɦulɪɦulɪ tʃjɑːwə/ – [वि. *adj.*] **१.** शारीरिक स्वास्थ्यको लागि आवश्यक पर्ने पौष्टिक तत्त्वको अभाव भएको; दुब्लाएको; लिखुरे। lean and thin; skinny; gaunt. **२.** घिन लाग्दो देखिने; सरसफाइ नभएको। dirty; unclean; filthy.

हुलुँ */plv.* **ɦulũ(ŋ)**, *hmlv.* **ɦul/ –** [ना. *n.*] हतियार उध्याउने चिज; सान ढुङ्गो। a whetstone.

हुल्या /ɦuljɑ/ – [वि. *adj.*] (व्यक्ति) एकै साथ गरिने आक्रमणमा जाइलाग्ने, सहभागी हुने; हुल्याहा। (of people) aggressive; ready to attack; acting in a violent way and causing damage, who shows interest in mob violence.

हू /ɦʊ/ – [ना. *n.*] खुकुरी, कोदालो आदिमा जोडिएको हातले समात्ने भाग; बिँड। the handle of a *khukuri*, axe, spade etc. made of wood, horn, bone etc.; a haft.

हूम्न्य /ɦʊmnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] झोल वस्तु घुटुघुटु निल्नु; घुट्काउनु; घुटक्याउनु। to gulp down sth like water.

हूर्न्य /ɦʊrnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] **१.** घाउ, खटिरो आदि चर्कनु वा डहनु; पीडा हुनु; दुःख वा कष्ट हुनु; दुख्नु। (of wound, cut, boil, etc) to pain. **२.** मनमा नराम्रो असर पर्नु; पिर पर्नु। to feel unhappy and upset; to be hurt; to be wounded.

हूःल्न्य /ɦʊ̆lnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] हतियारलाई सान लगाएर धारिलो बनाउनु; तिखार्नु; धार लाग्ने बनाउनु, धार निकाल्नु; उध्याउनु। to hone or sharpen weapons.

हेंतेतेंःव /ɦẽtetẽwə/ – [वि. *adj.*] मोटाएर हलचलसमेत गर्न नसक्ने; ज्यादै मोटाएको; अथुलो; थसुल्लो। (of people) bulky; lumpish, clumsy.

हे /ɦé/ – [ना. *n.*] भुटेको मकै, गहुँ आदि गेडागुडी; खाजा। roasted grains (such as corn, wheat, etc.) eaten as snacks.

हेʔन्य */plv.* **ɦeʔnjə**, *hmlv.* **pseːnjə**, *slv.* **ɦetnjə**, *glv.* **sjenjə**, *nblv.* **swetnjə**, *mḍ.* **nu̱kke/ –** [स.क्रि. *v.t.*] **१.** गेडागुडी आदिलाई जाँतो, घट्ट, मिल आदिमा पिसेर धुलो पार्नु; पिस्नु। to grind sth (corn, wheat, beans) **२.** भकुर्नु; गोद्नु; चुट्नु; कुट्नु; पिट्नु। to kick; to boot or thrash sb.

हेʔन्य

हेत्न्य /ɦetnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**हेʔन्य /ɦeʔnjə/**)

हेला /ɦelɑ/ – [ना. *n.*] आदरभाव नरहने गरी कसैलाई गरिने काम वा व्यवहार; तिरस्कार; उपेक्षा; अपमान। contempt (for sb/sth); hatred (for/of sb/sth); abhorrence; aversion. > **हेलारी /ɦelarɪ/–** [वि. *adj.*] मान, आदर नपाएको; अपमानित; तिरस्कृत। (of people) not respected; insulted; disdained.

हेल्सिन्य /ɦelsɪnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] मासु बढी भई छाला दोब्रिएको भागमा घाउ पर्नु; काछ लाग्नु। (of the upper part between the thighs, armpits) to get a sore from rubbing.

हैंस्यो /ɦɔ̃ˈsjo/– [ना. *n.*/प.भे. *plv.*] ☞ (**जुसै /zusəˈ/**)

हैची /ɦəˈtʃiː/ – [वि.वो. *intj.*] **१.** नयाँ वा घत लाग्दो समाचार सुन्दा आश्चर्य वा जिज्ञासापूर्ण भावमा मुखबाट निस्कने शब्द; हो र! ए त्यसो हो! word used to express surprise; is it! **२.** [ना. *n.*] कसैले दिएको तर्क वा बोलेको कुराप्रति विश्वास नलाग्दा होच्याएर भनिने शब्द। word used to belittle or insult someone when you do not believe in what they have said.

हैजैःद /ɦəˈdʒəˈːdə/ – [क्रि.वि. *adv.*] त्यसकारण; त्यसरी; त्यसो गरेर; त्यस प्रकारले। therefore; thus; in this way.

हैदान्य /ɦəˈdɑnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] कसैलाई केही भन्नु। to say sth to sb.

हैदिमःनि /ɦəˈdɪmɨnɪ/ – [क्रि.वि. *adv.*] तै पनि; तर पनि; तापनि; तथापि। even though; although; though; however.

हैलिन्य /ɦəˈlɪnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*] **१.** मनको

भाव बोलीद्वारा व्यक्त गर्नु; कुरा सुनाउनु; बताउनु; भन्नु। to say sth; to tell sth to sb; to speak sth. **२.** शब्द निकाल्नु; उच्चारण गर्नु; भन्नु। to utter a word.

हैसाः /ɦə'sáː/ – [वि.बो. *intj.*] ओ ! त्यसो हो कि ! oh! Is it!

हो /ɦo, *mḍ.* **ɦose**, *syn.* **ɑse/ –** [सर्व. *pron.*] तृतीय पुरुषबोधक एकवचनवाची सर्वनाम; उनी; ऊ। third person singular pronoun; he, she or it. **~ज़ /zə/–** तोकिएको निश्चित चिज वा मानिस; उही; सोही; उही नै। the specified thing or person; that very.

होए /ɦòᵉ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] पहेंलो फूल, खरीपाते बोट र पिप्ला जस्तै फल हुने वृक्ष वा सोको फल। a type of plant that has yellow flowers and long pepper-like fruit or the fruit of this plant.

होएःन्य /ɦoeːnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**सँन्य /sɨ̃njə/**)

होकसै */plv.* **ɦokəsə'**, *hmlv.* **ɦokə'kə/ –** [क्रि.वि. *adv.*] केही पर; अलिकति उता। a bit further away.

होङ/ɦoŋə́/ – [क्रि.वि. *adv.*] आफूभन्दा टाढाको ठाउँमा; त्यस ठाउँमा; उता। on the other side; over there.

होदा /ɦodá/ – [क्रि.वि. *adv. v*] आफू रहेकोबाट विपरीत दिशातिर; उता; त्यता; त्यसतिर। in the opposite direction; on that side; there.

होनो /ɦonò/ – [सर्व. *pron.*] केही पर रहेको निश्चित वस्तुलाई किटेर जनाउनुपर्दा भनिने शब्द; त्यो। word used for indicating a person or thing that is not near you; that.

होनोक /ɦonokə > ɦonowɑkə/ – [क्रि.वि. *adv.*] किटेर भनिएको निश्चित ठाउँनेर; त्यहीं आसपासमा। at that particular place; somewhere there.

होनोल /ɦonolə/ – [क्रि.वि. *adv.*] – त्यहीं निश्चित ठाउँभित्र नै; त्यसभित्र; त्यहाँ। inside that; inside there.

होनोयाःल /ɦonojɑːlə/ – [क्रि.वि. *adv.*] त्यहींनेरको ठाउँको आसपासमा; त्यतै कतै तिर। somewhere there.

होन्य /ɦonnjə/ – [स.क्रि. *v.t.*/निभु.भे. *nblv.*] ☞ (**रैःन्य /rə'ːnjə/**)

होन्दा /ɦondɑ/ – [ना. *n.*] अन्न, गेडागुडी आदि राखिने गाग्रो जस्तै तामाको ठूलो घ्याम्पो; रोचा। a large copper vessel used for storing grains, beans, etc.

होन्दा

होःपाइना /ɦópɑ'nɑ/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** चाँडै; झ्वाट्ट; लगत्तै; झट्टै; उत्निखेरै; भन्नासाथ; भन्नेबित्तिकै; तत्क्षण; तत्काल; तुरुन्त। immediately; urgently; instantly. **२.** भएको, भनिएको, सुनिएको जुन बेला हो त्यहीं बेला देखि नै। from that particular time.

होप्सिन्य /ɦopsɪnjə, *syn.* **oːmnjə/ –** [अ.क्रि. *v.i.*] सन्तुलन गुमेर वा कुनै कारणले छाती भुइँमा पछारिने गरी ढल्नु। to lose your footing and tumble down; to lose a purchase.

होफत /ɦofətə/ – [क्रि.वि. *adv.*] डाँडो, खोलो आदिको पारिपट्टि; पारि। the other side of a river, stream, hill, etc.; opposite; across.

होः'र /ɦòːrə, *mḍ.* **ɦosəko**, *syn.* **ɑsəko/ –** [सर्व. *pron.*] तृतीय पुरुषको बहुवचनवाक सर्वनाम; उनीहरू। third person plural pronoun; they.

होर /ɦor/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**घोर /gʰor/**)

होरल्याँ /ɦorljã(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** बोलिएको वा भनिएको कुराको स्पष्ट अर्थ। a clear meaning (of what you have said). **२.** भाँडाभित्रको वस्तु एक्कासि पोखिने वा पोखाउने काम। a manner of spilling sth suddenly.

होर्गोप /ɦorgop/ – [ना. *n.*] (हिउँ, बरफ, घ्यू आदि) तुरुन्तै पग्लने अवस्था। when ghee, ice, snow, etc. melt very fast

होर्गोपो /ɦorgopo/ – [वि. *adj.*] एक्कासि दुब्लाएको (शरीर)। (of people) gaunt; emaciated.

होल[1] /ɦolə̃/ – [क्रि.वि. *adv.*] **१.** त्यस वा तोकिएको कुनै निश्चित ठाउँभित्र; त्यसमा। in or inside that particular place.

होल[2] /ɦol/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] नवविवाहित महिलाले माइतीघर आउँदा आफ्ना साथी-सँगिनीहरूका निम्ति ल्याइदिने (रोटी आदि) खानेकुरा; कोसेली। roti or any type of food brought by a newly married woman to offer to her friends.

होलभेलो /ɦoldʒʰelo/ – [वि. *adj.*/प.भे. *plv.*] **१.** (गाँठो, सुर्केनी) बलियो गरी नकसिएको; खुस्कने खालको; खुकुलो। (of knots) slackened; loose. **२** (ओढ्ने कपडा) खुकुलो; चाहिँदोभन्दा ठूलो। (of covering garments) too large; voluminous.

होल तान्य /ɦol tanjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] पन्यालो चिज वा गेडागुडी आदि ह्राल्ल भई पोखिनु। to spill all at once. > **होल्होल तान्य /ɦolɦol tanjə/–** पानी जस्तै तरल पदार्थ लगातार बगिरहरनु; पोखिइरहनु। (of liquid) to flow; to spill.

होल नि छेमो /ɦol nɪ tʃʰemo/– [वि. *adj.*] (खानेकुरा) नुन, चिनी, खुर्सानी, मसला आदि हुनुपर्नेभन्दा कम; स्वादहीन; बिलिनो। tasteless; bland; insipid.

होलेः /ɦolè:/ – [ना. *n.*] मुस्कुराउने भाव, स्थिति वा प्रक्रिया; मुस्कुराहट; मुस्कान। an act of smiling; smile. ~**सास्न्य /sa̤snjə/–** [अ.क्रि. *v.i.*] मुसुक्क हाँस्नु; मुस्कान छाड्नु; मुस्कुराउनु। to smile.

होलोंदोंव /ɦolõdõwə/ – [वि. *adj.*] **१.** कुनै वस्तुमा ठूलो प्वाल, भ्वाङ वा दुलो परेको। (of objects places) having a big hole; torn. **२.** [क्रि.वि. *adv.*] ☞ (**छ्वाङो /tʃʰwaŋo/**)

होल्दोङ्गा /ɦoldoŋga/ – [वि. *adj.*] भित्र कुनै साना कोठा नछुट्याएर वा कै सामान नभएर खुला देखिएको; ह्राङ्ग परेको। (of the house/rooms) too spacious; empty.

होहोलाला /ɦoɦolala/ – [ना. *n.*] खुर्सानी, मरिच आदि पिरो चिजले असह्य पीडा भएको अवस्था; पिरोले पोलेको स्थिति; खुर्सानीको पोलाइ; हाहा र सिउसिउ। the when you feel extremely hot and burning sensation while eating chillies or spicy food.

ह्यु /ɦju/ – [ना. *n.*] साहसका साथ कुनै काम गर्नको लागि गरिने हिम्मत; आत्मबल; मानसिक बल; आँट। courage; boldness; self-confidence. ~**झाग्न्य /dʒʰaʔnjə/–** [स.क्रि. *v.t.*] साहसपूर्वक कुनै काममा हात हाल्नु; आँट्नु। to pluck up courage (to do sth); to dare to do sth; to venture into/on sth.

ह्लु /hlu/– [वि. *adj.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**१. ख्योःव /kʰjo:wə/**)

ह्वाँ /ɦwã(ŋ)/ – [ना. *n.*] **१.** धुलोमुलो उड्ने चाल। when a cloud of dust rises in the air. **२.** धुम्रपान गर्दा फोक्सोतिर तानिएको धुवाँ

उडाउने काम। an act of drawing on a cigarette and blowing out a stream of smoke. **३.** कुनै अवसर, लाभ आदिबाट वञ्चित हुने अवस्था। the when you are deprived of some benefit, opportunity, etc.

ह्वाँ तान्य /ɦwã(ŋ) tanjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**फाँन्य /fã?njə/**

ह्वाँन्य /ɦwãnjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] आलु, तरुल, पिँडालु आदिको मीठो स्वाद आउनु। (of cooked potatoes, yams, etc) to be tasty.

ह्वाँन्य /ɦwã?njə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] ☞ (**फाँन्य /fãnjə/**

ह्वा /ɦwɑ/ – [ना. *n.*/ग.भे. *glv.*] ☞ (**हा /ɦɑ/**)

ह्वास /ɦwɑs/ – [क्रि.वि. *adv.*] नराम्रो हरक एक्कासि आउने किसिमले; अरूले चाल नपाउने गरी अपानवायु बिस्तारै छोड्ने ढङ्गले। with a reek of sth like farting; in the manner of breaking wind silently.

ह्वास्न्य /ɦwɑ́snjə/ – [अ.क्रि. *v.i.*] बाँधिएको डोरी, सुर्केनी आदि फुस्कनु; खुकुलिनु; खुस्कनु। (of ropes, knots, etc.) to slip free; to loosen.

ह्वीइ /ɦwiːɪ/ – [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**पुवा? /puwɑ?/**)

ह्प **/həp/–** [वि. *adj.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**गप /gəp/**)

ह्म **/həm/–** [वि. *adj.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**गम /gəm/**)

ह्ले **/hle/ –** [ना. *n.*/से.भे. *slv.*] ☞ (**से? /se?/**)

~~

खण्ड - तीन

नेपाली-मगर शब्दसूची

अँचेट्नु – तेःन्य; गदारिन्य; कदेम्न्य
अँजुली – चेर
अँठ्याउनु – ज़म्न्य
अँध्यारो – चुम्चुमो
अँहँ – ऱाः; माताइ; म़ाःक
अकड – अस्वत्या
अकस्मात – उमुँख़ानी; अम्नेसिनी
अकासिनु – बोँन्य
अगाडि – ड़ात; ड़ादा
अगुल्टो – म़िसुइँ
अगुवा – ड़ाताउ स़ेर
अग्लो – ख़ेँव; ख़ेङो
अघाउँजी – व़ाँवा
अघाउनु – व़ाँन्य
अघिल्तिर – ड़ादा
अघिल्लो – ड़ाताउ
अचेल – आज्याल; आजेगाल
अटाउनु – सुइँन्य
अटेरी – निमान्य
अट्टाहास – खित्का
अडान – थिर
अडिग – थिर्रो
अडेस – कमँ; कङ
अतः – हैजैद
अतित – ड़ादाङाउ
अतियुक्ति – च़ैसिउ
अतृप्त – माव़ाँव
अनपढ – माफ़रिउ
अनावरण – कोःन्य/फैःन्य स़ेन
अनि – हुकिन; हदाइ
अनुकूल – स्वैःव; मिलिउ
अन्तरे – स्वार्लाउ

अपाङ्ग – उस्वुजु
अप्ठारो – असजौ; अस्वत्या
अमर – मासिज़्याउ
अम्खोरा – भोबोना; फुन्चुला; भोप्का
अम्मल – ड़ुम
अर्को – छोतो; गमँ
अर्नी – पोरो
अर्पण गर्नु – पोँजैन्य; च़ैन्य
अलिकति – घ्यावा; **(ठोस)** तिका; तोचोप **(तरल)** तःफःस
अल्लो – पुवा
अशुभ – नुल
अशौच – कुथो
अश्लील – भन्दो
असक्त – माधुउ
आँक्नु – जोहैन्य
आँखा – मीः
आँखीभौं – मीःघुम
आँगन – चतरा
आँटी – सुरा; सःँधवा
आँशु – प़िल
आइन्दा – आबकिन
आउँ – कतवा
आउनु – हुन्य
आकाश – नम
आगो – म़ेँ
आज – आछिम
आड – भर
आन्द्रो – ता
आफू – क्याँ; क्याङ; कलाँ; बुल
आफ्नो – क्याँएमीं
आयु – जिउँनी
आलो – स़ारो; माबासी

आलो (वनस्पति) – ओपें
आवश्यकता – चाहित
आशा – आस; पैं
इज्जत – पत्ती
उँभो – यादा; तोदा; रोदा
उ – हो
उकेरा – किरै
उक्लिनु – पुलुस्न्य; घुम्न्य
उखान – आहाती
उखेल्नु – खुल्कैन्य; भोत्न्य
उघार्नु – कोर्न्य; फैन्य
उड्नु – उड्घिन्य
उचाइ – ऋँ(ङ); र्ऋँ
उचाल्नु – छिँन्य; छिड्न्य
उचो – भेँव; भेड्व
उछिट्टिनु – फत्किन्य
उछिट्ट्याउनु – छेतरेन्य
उछिन्नु – बलेँन्य
उजिल्याउनु – तल्कैन्य
उजुरी – बाधी
उठाउनु – सोचैन्य
उठान – थू
उठ्नु – सोन्य
उडुस – पेन
उड्नु – भुर्न्य
उता – होदा
उत्कृष्ट – बनैं चाउ
उत्तानो – तराँ
उत्ति – न्ना
उत्पादन – उप्जत्नी
उत्रो – न्नावाल्यु
उदाउनु – पलेन्य; पुलुस्न्य
उदासिलो – निरस्याँदोव
उधार्नु – स्याँन्य
उध्रिनु – फलाँन्य
उपिँया – पुसुम; पुजुम
उफार्नु – सज्ञोन्य
उफ्रनु – ज्ञोन्य
उबार्नु – सय्लन्य
उभिनु – च्याँसिन्य
उमार्नु – सत्पत्रीन्य
उम्रनु/उम्रिनु – पत्रीन्य
उसिन्नु – स्नोम्न्य; फिँन्य
ऊन – सन
ऋतु – साहा
एउटा/एक – तोबो
एकमुष्ट – गथा; तस्वेप्त
एकलो – बातङ्क; बातङ; बाथै
एकलौटी – बातङ्काउ; धाला?
एकहात – तत्गुँ
एकीकृत – थोम्सिउ; दुप्सिउ
एकैनासे – तनवाय्या
एक्सरो – तासाय्या
ऐँठन – चेम
ऐँसेलु – हैँस्यो
ऐजन – स्यासो; मित्याउ
ऐना – धर्पन
ओखर – स्वासै; कासे
ओखल – छुम
ओछ्यान – तैँ; तान
ओजन – गिस; र्गिस
ओठ – प्से; थुतुना
ओडार – पुप
ओडाल्नु – काँन्य; लस्कैन्य

ओढाउनु – क्व़ाग्न्य
ओढाल्नु – काँन्य
ओत – स्वाम
ओत लाग्नु – स्वाम्सिन्य
ओथारो – पुम
ओथ्रनु – पूम्न्य
ओथ्रो – बागुल
ओरालो – उ़राला
ओराल्नु – रुरैन्य
ओसाउनु – फिस्न्य
औंठी – कुइजी
औजार – जाःया
औषधि – वास़
औसत – घालामेला
कचेरा – चिपला
कटेरो – छापरा
कता – काना; कोदा; कतारा ?
कति – स्वा ?
कतै – कानरादा
कत्रो – स्वावाल्यु ?
कथा – घर्गति
कपडा – क्वा
कम – छ्याः
कमर – व़ाँ; वाङ
कमारो – बाँदा
कला – कम्लाँ
कसो – कै ?
कहिलेकाहीं – कैताक; कैताराक
काँक्रो – काकला
काँगियो – सै
काँचो – माम़िँव
काँढा – जु
काँध – पों
काँप्नु – गुन्य
काइ – लिहू
काख – घोएँ; खुस; घोन
कागज – कागत
काट्नु – पल्न्य; क्याल्न्य
कातर – छेपवा
काल्नु – स्वल्न्य
कात्रो – म़ोरोक्वा
कान – नाँ; नाङ
कानो – काना
काम – य़ेन
कामी – म़र
काम्लो – काँभुल
कालो – मोलो
किच्नु – छील्न्य
किन – काराउ ?
किन्नु – ल़ाँन्य
किन्नु (अन्न) **–** बिसैःन्य
किर्नो – परङ्गाः
कीरा – रुइ; रुत; बरीज़ा
कीर्ति – सिङार; बयन
कीला – स्विल
कुकुर – क़ाः
कुखुरा – बाज़ा
कुचो – पग्सी
कुन – काङ्गाउ; काताकाउ ?
कुनो – कोनाः
कुन्नि– माँ
कुप्रो – घोंत्या
कुम – पों
कुरा – पाँ; पाङ; छेन; गुस्ती

कुरुवा – गुज़्याउ; रोखाला
कुरौटे – फदवाल्या; य़ाचऱ्या
कुर्नु – किँन्य; गुन्य
कुहिनु – चिन्य
कुहिरो – कोहो
कृतघ्न – बैगुनी
के – काता
केटी – लुज़ा; चालो; लकरी
केटो – छोऱ्या; लकऱ्या
केरा – घऱ्री
केराउ – कर्ला
केश – चेम
कैंची – कतेर्ना
को – ए
को – सु
कोक्रो – चेः
कोच्नु – छुईन्य
कोपर्नु – पुर्न्य
कोल्टे – गेप; ग्याल; कोथोर
खकार – खासो
खन्नु – घोन्य
खप्नु – ऩुँन्य; टिक्नु
खबर – सोर; था
खर – छी
खरानी – धुली; मिदुर
खरिद्नु – ल़ाँन्य; खिरिन्य
खलाँति – खालऱ
खसी पार्नु – थुकिन्य; सुऱिन्य
खस्कनु – फुल्न्य
खस्नु – तेन्य
खाँद्नु – छुईन्य
खाट – चार्पाइ
खानपान – ज़्याउऋोउ
खाना – ज़्याउ
खानी – खैँ
खानु – ज़्यान्य
खाल्डो – खाल्ता; खादर
खिँच्नु – स़ेल्न्य; तुल्न्य
खिरिलो – खिर्गिल्तिलो
खिल्नु – दाऱ्न्य
खिसी – उल्लिगिल्ली
खिस्स – डऱीःजी
खील – घास
खुँडे – चिऱ्या; चर्त्या
खुइलनु – खुल्किन्य
खुकुलो – व़ैव; घ्वालो
खुट्टा – खऱ्ँ; क़ऱ्ङ; खऱ्ङ
खुम्चिनु – सिर्गुप्सिन्य
खुशियाली – रेँत
खुस्कनु – स़िस्न्य; पलाऱ्सिन्य
खेलौना – फ़ुरे
खोक्नु – खासिन्य
खोज्नु – खिम्न्य; साप्न्य
खोतल्नु – ऱ़ोसिन्य
खोल – सिप
खोल्नु – फैऱ्न्य
खोस्टो – पुल
खोस्नु – नान्य; नकतैन्य; निङ्न्य
खौरनु – यन्य
गँड्यौला – पऱ्गिल
गङ्गटो – घुसुरी
गजो – गजाऱ
गधा – गदाहा
गफास्टक – फदवाल्या; बाइस्या; य़ाचऱ्या

गरीब – नाङ्ग्या; दार्दी
गर्नु – दोन्य; दान्य
गलगाँड – (र्)गाँदा
गाँस – तय़ा; कोर्लो
गाउनु – गैन्य; रेसिन्य
गादो – सुर
गानु – गाँदो
गाभ्नु – थोम्न्य
गायक – गिताऱ्या
गिँजा – कतौत; हास्या
गिज्याउनु – हसैन्य; गिल्लैन्य
गिट्टी – चेर्जे; रेल; गाबरा
गिदी – गुदी
गिरफ्तार – क्ख़ो
गिलो – चिरिउ
गीत – रे
गुञ्जनु – प़ास्न्य
गुथ्नु – पोसिन्य
गुदी – ल़ा
गुद्द्वार – किकुँ; कलिकुँ; चाकुँ
गुन्यू – बे
गुफा – पुप
गुराँस – रोङ्गो; सर्वे; सोङोरा
गुहु – की; कली
गोजी – खुल्ती
गोठ – गोथो
गोठाला – छ्वान
गोड्नु – ऱ्रम्न्य
गोद्नु – प़ोन्य
गोबर – हार्की
गोरस – हार्नुइँ
गोरु – घेँ
गोलाकार – ख्वार्गिलो; ग्वाँगिलो
गोसाइँ – गे
घचेट्नु – हुतैन्य; घुर्चैन्य
घडेरी – क्रिमपो
घन – मार्तोल
घर – क्रिम
घरभेटी – क्रिमगे
घरायसी – क्रिमलाउ
घस्नु – थीःन्य
घस्यौटो – झ्यास्कता; झ्याँकरा
घाउ – पोर; म़ाँ; घाइ
घिँच्नु – गाल्न्य
घुस्नु – छिरिन्य
घोट्नु – तुरिन्य
घोडा – ताः
ड्याक्नु – पछारिन्य
चड्कन – लफराउनी
चपरी – धेला
चपाउनु – न्य़ाम्न्य
चमेरो – लाकताकजेँ
चरा – बाज़ा
चर्कनु – रेसिन्य; चम्किन्य
चर्नु – लान्य
चलाख – बाथो
चल्ला – चर्ल्यानी; चिङना
चहऱ्याउनु – भोबैन्य; चरैन्य
चाक – पम्गिल
चाकलो – राँव
चाके – पाँथ्या
चाख्नु – दार्न्य
चाट्नु – लेप्न्य
चाबी – साँचा; कुची

चामल – छाल; मला; ज़्यास
चाया – घुरुल; कतला
चारा – चारो
चाल्नी – चनाः; चनाङ
चाल्नु – थोनोःन्य
चाहनु – पैंन्य
चित्र – सुरुप
चित्रो – क्ै
चिथोर्नु – पुर्न्य; बराम्न्य; ज्याम्न्य
चिनाउनु – ससरेस्न्य; सथरैःन्य
चिन्नु[1] (पहिचान्नु) – सरेस्न्य; तहकैन्य
चिन्नु[2] (गारो लाउनु) – ऱिम्न्य
चिह्न – सरेस; चिना
चिप्लो – सिलो
चिमोट्नु – चील्न्य
चिम्लनु – मीचिम जैन्य
चियो – तोम
चिर्नु – स़ेन्य
चिलाउनु – सोन्य
चिल्नु – दाःन्य
चिसो – छेरो; तोसो
चिसो (पेय) – स़ोमो
चुँडाउनु – फ्याःन्य
चुचुरो – धुरी
चुट्नु – ऱ्ोन्य
चुन्नु – बेकतैःन्य
चुम्नु – माइँन्य
चुरा – थोका
चुल्हो – मुथा
चुहुनु – युन्य
चेप्टो – पलेःव
चेला – सिस; पैस्यारु
चोइटो – चिउला
चोक – दोहा; चौतरा
चोखा – छाहा; छो
चोया – च़ल; लीः
चोर – गोए
चोर्नु – कुन्य
चोलो – रव्यो; फुल्तुङ
चौडा – राँव
चौर – बाँ; बाङ
छचल्किनु – ज्याःल्न्य
छर्कनु – छरैन्य
छर्नु – वास्न्य; ताःन्य
छाँस्नु – फोर्तोरैन्य; खिर्कैन्य
छाक – छा
छान्नु – बेकतैःन्य
छाम्नु – छाप्न्य
छाया – साँ
छारे – मालाँ; मालङ; पुल; चिर्पाइँ
छाला – लोकोता; स्यालो
छिँक्नु – छिस्न्य
छिँवल्नु – छाःल्न्य
छिल्नु – कोःन्य; ऱ्ोःन्य
छेउ – लाप; कोथोर
छेक्नु – वैंन्य; वाङ्न्य
छेद्नु – लप्न्य
छेपारो – भेंपल्याती
छैन – माले
छोक्रा – स़ाकैं; पुल
छोटो – तुइँज़ा; तुनो
छोडाउनु – छाँन्य; कोःन्य
छोड्नु – ऱ्रस्न्य
छोप्नु – कप्न्य

छोरा – खेपाज़ा
छोरी – मेःमाज़ा
छ्याङ – छोकोरा
जग – गज
जगर – गजर
जगल्ट्याउनु – खुल्कैन्य; गुल्थैन्य
जङ्घल – ज्याँङ)
जटा – लता
जडिबुटी – जरा
जन्म – जर्मन
जरो – जराः
जलाउनु – सघान्य; हिप्न्य
जल्नु – घान्य
जवाफ – तवारी; ओतोरा
जहाँ – जोङ
जाँतो – राँथै
जाख्नु – कस्न्य
जाडो – फ़िउँव
जात्रा – राम
जादू – चेतक
जादूगर – चेतक्या
जानकार – सैँव; सनो
जानु – बान्य; नान्य
जान्नु – सैँन्य; सन्य
जाबो – प़ैक्या
जामा – घागरा
जार – जारी
जासुस – चेभवा
जाहेरी – बाधी
जितुवा – फ़ेंस्या
जित्नु – फ़ेंन्य
जिद्दी – ज़ेर्नेगर्ने
जिब्रो – से
जिम्मेवारी – सिर्भार; पोँजन
जिस्काउनु – बरेःन्य
जिस्किनु – ल़ाःन्य
जीविका – गुजुरा
जुका[1] (पेटको) **–** पाःर्गिल
जुका[2] (भ्यात्लुङ) **–** पाःती
जुङ्गा – म़ङ; म़ाँ
जुटाउनु – जुमैःन्य; जुम्तैःन्य
जुत्ता – पोःला; पनै
जुध्नु – रप्सिन्य
जुम्रा – स्यार; सिर
जुरुक्क – प़ोँला
जुरो – र्घु
जेउडो – पतार; च़ें
जेठी आमा – माघो; माए; माग्यो; मागी
जेठो बुवा – पाघो; पाए; पाग्यो; पागी
जैरे – प़ैक्या
जोख्नु – फोःन्य
जोड्नु – गाँसैःन्य; ताःन्य
जोत्नु – कीःन्य
जोहो – सामा
जौं – चिकाः
ज्यान – क्याँङ); बुल; कलाँ
ज्यामी – पकसा
ज्याला – चार; कमै
ज्वाला – लप्का
झगडा – कल
झम्टनु – छुपिन्य
झर्ना – छाःरा; छर्का
झर्नु – रुःरिन्य
झलमल – रुलल

झाँक्री – रमा; झाँकरी
झारा – झारा
झिक्नु – हाएन्य; पलेन्य
झिङ्गा – पसम; माँखा
झुक्नु – घोम लिन्य
झुण्ड – बोरोम; बोकोरोम; बोकोचा
झुपुल्ले – खात्या
झुम्नु – म्हँन्य
झुम्मिनु – बोकोरोम्सिन्य
झुरुम्म – चुरुप
झुर्रिनु – खरसँन्य; चुरुप्सिन्य
झोस्नु – धुम्न्य; चुल्न्य
भ्याउरे – रुमन्या
भ्याल – भिर्कुं भजला; फिर्कुङ
टकटकाउनु – थरैन्य
टप्नु – बलेंन्य; घाप्न्य
टहलाई – रेवैरेवै
टाँस्नु – तरप्न्य
टाउको – ड्रै
टाङ – घातराँङ)
टिकाउ – तुँव
टिकाउनु – सतुँन्य
टिप्नु – तीन्य
टिमुर – तिँबर
टिसी – भाल्या
टुइँकनु – गिल्न्य; य़ाप्न्य
टुटुल्को – लोइलोइ
टुट्नु – पान्य
टुना – तोना
टुनामुना – मोहोन
टुपी – चेमेक
टुपुलुक्क – चेकोप; रुपोपल्याक; तर्केस
टुसा – गुबा
टुहुरी – तोक्यानी; दोखानी
टुहुरो – तोक्या; दोखा
टेर्नु – खिन्य
टोपल्नु – हैलेउ जैसिन्य
टोलाउनु – लमँन्य; डुल्न्य
ट्याम्को – कुल्तुमी
ट्वाँटे – मतवाल्या
ठग्नु – धुतैन्य
ठटाउनु – प़ोन्य
ठट्यौली – ल़ाक
ठम्याउनु – थरैन्य; सरेरस्न्य
ठाउँ – पो
ठाडो – थक
ठान्नु – डम्सिन्य
ठिङ्ग – थन्दा
ठिटा – छोन्या
ठिहिरिनु – तून्य; गाँन्य
ठुड्नु – च्याप्न्य
ठूलो – घेप्पा; बजर; घ्योव
ठूली – स़ेर
ठूले – स़ेर
ठेकी – थेकाक
ठेको – मोहोन
ठेलमठेल – सुइँमासुइँ
ठेला – पाँगर
ठेल्नु – घुर्चैन्य; हुतैन्य
ठोक्नु – थुकिन्य
डँडाल्नो – जमँदाँदा
डकार – ड्र
डढेलो – धदवन; चापचोप
डण्डीफोर – मुइ

डर – घ्याचे; घ्यास
डरछेरुवा/डरपोक – छेपवा
डराउनु – छेन्य; थाइन्य
डल्लो – लुम्बा; दर्ल्या; लुमुर्क्या
डस्नु – दाग्न्य
डहनु – भोबैन्य
डीङ – धाचा; स्यास्वी
डुलुवा – दुलाहा
डुल्नु – दुलिन्य
डोको – भेऽ
डोरी – चेँ; छिङ
डोरो – धागा
ढाँट – ग्वार; धुत
ढाक्नु – कप्न्य; क्व़ान्य
ढुकुटी – धुकुरी
ढोग – धो; जेरो
ढुङ्गा – लुँ(ङ)
ढुङ्गेन – बगर; धाँद; रेल्या
तक – पै; सम
तट – भैतारा
तताउनु – स्ऱान्य
तथा – स्रोनो
तथाकथित – ऐज़ हैलेसिउ
तथापि – तैदिमऽनि
तपाई – जे; नऽँ; नङ्
तबेला – ताःबऽँ
तमासे – राम्च्या
तर – तरस
तरुणी – धामे
तरुल – य़ो
तर्फ – दा
तर्सनु – छेन्य; फिसीं तान्य
तर्साउनु – सछेन्य
तल – मेल; घुँल
तस्वीर – सुरुप
ताँदो – लीचेँ
ताउलो – खोए
ताक्नु – दाँकिन्य
तातो – .राउ
तात्नु – .रान्य
ताम्रु – स्रेल्न्य; तुल्न्य
तापक्रम – मुइँ
तामा[1] **–** रुना
तामा[2] **–** स्वर्गे
तारा – सोरो
तारो – तारा
तिमी – नऽँ
तिर – दा
तिर्खा – छोस
तिर्नु – फोन्य
तिहुन – चिप
तीतो – काउ
तीन – सोम
तीर[1] **(खोलाको) –** भैतारा
तीर[2] **(वाण) –** कोथोल्याऽ
तुइन – घात
तुक – खऽ
तुना – तोना
तुरी – चुचु
तुलो – तौला; पलाना
तुसारो – तुसुरा
तेर्सो – घ्याँ(ङ)
तेल – म्रास; थी
तौल – (र्)गिस

तौल्नु – फोःन्य
त्यति – ऩा
त्यहाँ – नक; नङ
त्याग्नु – ऱास्न्य; सैःन्य
त्यो – नौं
त्रस्त – छेःव
त्रास – छ्यास
त्राहीमाम – ऩेर्तेर; हापहाप
थन्क्याउनु – नैन्य; थकनैःन्य
थपनी – (ओ)चाः
थप्नु – चाःन्य
थप्पड – लफराउनी; भऱ्याप; चर्काउनी
थला – नेर्तेर
थाक्नु – थःलिन्य; नेर्तेर तान्य
थाङ्ना – थाकनाः; भोकोता
थार – भःँ
थाल – ताथी
थाल्नु – थुःसिन्य; लागिस्न्य
थुक – ऩिल
थुक्नु – ऩिल्न्य
थुत्नु – स़ेल्न्य; स़िउन्य
थुनिलो – थोन्दोरो
थुन्चे – धु; ऋुर्नु
थुन्नु – गल्न्य; वैंन्य
थुपार्नु – बोर्न्य; धम्न्य
थुप्रो – बोर; धम; थुपुरा
थेग्रिनी – थेनेः
थेचरो – निमान्य
थैलो – हुई
थोक – गथा
थोप्लो – थोपल्का
थोरै – छ्या
दँतुलो – धाऱ्या
दगुर्नु – धौंनान्य; याङ्न्य; ज़ोःन्य; य़ुप्न्य; गिल्न्य
दमाहा – दमया
दम्पती – ज्याःरी
दया – युँना
दरिलो – ऩुँव
दर्ता – चऱै
दलिन – भरैं
दल्नु – चऱेःन्य
दाँत – हा
दाना – गेदा; सै
दाम्लो – गलाँ
दायाँ – व़र
दिउसो – ला
दिक्क – निर्छात
दिगमिग – व़ैवै; युँव़ै; बिल्बिल
दिगो – थःरिउ; ऩुँव
दिन – छ्याम; छ्या
दिनु – यान्य
दिलाउनु – पोंजैन्य
दिशा – देसा
दिसा – की; कली
दुई – ने
दुख्नु – हुर्न्य
दुदेरो – गाबु
दुध – नुइँ; छल्या
दुब्लो – तुर्ऋुलो; तिरिनाङ्गाःव
दुलो – कुँ; कुङ
दुहुनु – पीःन्य
देखाउनु – सऩैंन्य
देखि – किन
देख्नु – सँन्य; ऱङ्न्य

दोपहर – थिदिला
दौंतरी– सवानी
धकेल्नु – घुर्चैन्य; हुतैन्य
धम्क्याउनु – थर्कैन्य
धन – सम्पत
धनी – साहु
धाई – धराला
धितो – अधना
धुनु – छेन्य; च्यान्य
धेरै – भ्या; मारवा; कुधु; मस्त; तबर
नकल – सेकन
नगरा – दमया
नङ्ग्रा – आङुला
नत्र – म्यानी
नन्द – कोएँ; कोन
नयाँ – स्यारो; छार
नर – मिँ
नली – धोडोरा
नसो – नासा
नाइटो – पुँतुली
नाउँ – मिन
नाक – सम्नी; ने
नाग – दाँ
नाङ्गो – नाङ्ग्याः
नाडलो – न्याङम्ली
नाच – स्या
नाच्नु – स्यान्य
नाठो – धापा
नाता – य्रला; नाल
नाप – गोएँ; ग्वान
नाप्नु – गोएँन्य
नाफा – ओगः; ओय्याताउ

नाम – मिन
नाम्लो – न्नम; स्तम
नारी – मेमा
नासो – नासा
नास्ता – अर्नी; पोरो
निकाल्नु – पलेन्य
निचोर्नु – च्यार्न्य
नितम्बी – पाँथ्या
निदाउनु – ङ्ल्न्य
निधार – चाँदी
निद्रा – मीर; ङ्ल
निपर्सि – तिष्ठ्याँ
निफन्नु – च्याप्न्य
निम्ति – जुँनी
निराहार – करेः
निर्धो – माधुउ
निर्बाह – गुजुरा
निल्नु – गाल्न्य
निहित – लेउ; नैसिउ
निहुरिनु – घोम लिन्य
निःशुल्क – फाँस्या
निस्कनु – पुलुस्न्य; पुलुन्य
नुहाउनु – हुर्सिन्य
नून – सापी; सा
नेटो – छेदा
नेता – स्ेर
नेपर्नु – पील्न्य
नेप्टो – सम्नी पलेव
नेर – वाक
न्यानो – मुइँव; मुनो; हुगुपो
न्याम्रो – सेउँबेव
पकाउनु – फिँन्य; सम्मिँन्य

पक्रनु – क्ह्रोन्य
पखेटा – कर
पगाल्नु – सम्बिलैन्य
पचाउनु – पचैन्य
पछाडि – छिँत; छिङ
पछुतो – चुक्चुकी
पछ्याउनु – छिँछिँ खेँपैन्य
पटक – पाला; खेप
पटाउनु – रियोन्य; सम्छिम्न्य
पटुका – व्राँफो
पठाउनु – पम्रिँन्य
पढाउनु – पैरैन्य
पढ्नु – पम्रिन्य
पतुर्नु – पैँसिन्य
पञ्जा – लम्प्रा
पनि – मम्नि; पाला; सोधा
पन्यालो – चिरिउ
पन्यूँ – पन्ने
पराल – ल्रो
परेला – मीःस्या
पर्खनु – किंन्य
पर्दा – थोर
पलेँटी – पल्तेते
पल्लो – होफताउ
पश्चिम – पम्छिउँ
पहिले – ङ्गादा
पहेँलो – हम्लिङ्या
पाँच – र्ङा
पाउनु – दैन्य
पाक्नु – मिँन्य
पाठेघर – ज्रासिप
पात – ख्या
पाद्नु – य्रुसिन्य
पानी – रि
पारि – हुफी
पाले – रोखाला
पालो – पाला
पिँध्नु – चरेन्य
पिउनु – ओन्य
पिट्नु – प्रोन्य
पिठिउँ – जम्
पिता – बाबु
पित्त – काः
पिसाच – ङ्या
पिसाब – फिस; फि
पिस्नु – हेम्न्य
पींद – बाँङ)
पीठो – मनम
पीडा – हूर
पीर – खुनुस
पुग्नु (गन्तव्य) **–** केस्न्य; कलेस्न्य; केन्य
पुग्नु (मात्रा) **–** योन्य
पुच्छर – म्रे; र्स्रे
पुछ्नु – सीःन्य
पुजारी – सेवाऱ्या
पुज्नु – पुजिन्य
पुञ्ज – ओथोम
पुतला – अङ्ग्या
पुतली – कोलापी
पुताउनु – कुन्य
पुनः – फम्री
पुरुष – खेपा; लेपा; सलिपा; सेल्पा
पुल – छम
पेट – फु

पोख्नु – सभोन्य
पोल्नु – स़ेन्य
पोल्नु – हिप्न्य; मुन्य
पोस्नु – डान्य
पौडी – चेल
प्रकाश – पल़ाँ
प्रचार – राइफाइ
प्रणाम – घो
प्रतिध्वनि – प़ास
प्रतीक्षा – किँ; कलेन
प्रथम – ड़ाताउ; डातु
प्रथा – थिती
प्रमुख – स़ेर
प्रलाप – रातारावै
प्रशस्त – घोल्पोगोल
प्रश्न – ओहाती; पजै; स्गिन
प्राप्त – दैसिउ
प्रीति; प्रेम – मया
प्रोत्साहन – सरै; सऱरँ
प्रौढ – छिपो
प्वाँख – बामुल
प्वाल – कुँड)
फक्रनु – मोम्न्य
फट्याड्ग्रो – कोस्यो; कोदोम्पा
फर्सि – कऱबऱली
फर्स्यौट – चुकुता
फल – सै
फलाम – रुऱ; रुड
फल्नु – सैःन्य
फस्नु – गैऱन्य
फाँड्नु – फुइँन्य
फाट्नु (च्यातिनु) **–** चिस्न्य
फाट्नु (दूध) **–** फरेस्न्य
फाली – कोथोलाऱ
फालाफाल – घोल्पोगोल
फाल्नु – ख्यान्य; भिँन्य
फिर्नु – वल्न्य
फिला – ऱ्या; घा
फुकाउनु – पलाऱन्य
फुक्नु – मुइन्य
फुटाउनु/फुटाल्नु – पाऱन्य
फुर्तिलो – खस्वैरैव
फुल पार्नु – भ़ुरीऱन्य
फुलो – फला
फुल्नु – वैन्य
फुस्कनु – पलाऱसिन्य
फूल – वास; वै; ओ
फेर्नु – त़ोन्य
फैलनु – राऱसिन्य
फोको – फला
फोर्नु – पाऱन्य
फ्याँक्नु – ख्यान्य
फ्रेम – गोर
बगल – लाप
बग्ने – बऱगिज़्याउ
बङ्ग्याउनु – सबाङ्ग्यास्न्य
बचाउनु – जोगैन्य; साँचिन्य
बचेरा – बाफों
बजाउनु – तप्न्य; सरँन्य
बजार्नु – तन्य; पछार्न्य
बटार्नु – किल्न्य
बटुको (काँसो) **–** खुरी
बटुको (सिल्टी) **–** पाली
बटुल्नु – दुप्न्य

बढार्नु – सीःन्य
बताउनु – हैलिन्य; बातरा लाँन्य
बनाउनु – जैःन्य; बनैःन्य
बनेल – गल
बन्चरो – रवा
बम्कनु – रुम्किन्य
बरफ – थाँदा
बरालिनु – डोएन्य; दोलाःन्य
बल – साः
बलवान – बलाँथ्या; बल्द्या
बल्झाउनु – सगैःन्य
बल्नु – च़ाँन्य
बसाल्नु – सोचैंन्य; नैन्य
बसाहा – घें
बसिबियाँलो – ब्याँलो; खानारखुनुर
बस्नु – चुसि़न्य; लिन्य
बहनु – बग्नु
बहादुर – सुरा; सम्धवा
बहिनी – ज़ामित; नामे
बाँकी – य़ल
बाँकु – भिनु
बाँदर – य़ु
बाक्लो (मोटाइ) **–** रुँव
बाक्लो (लेदो) **–** थेव
बाख्री – पथ्याङम्री
बाघ – लाः
बाङ्गिनु – बाङ्ग्यास्न्य
बाङ्गो – बाङ्ग्या
बाभ्नु – इसि़न्य
बाट – किन; नी
बाटुलो – ख्वार्गिलो; दल्र्या
बाटो – यम; ग्वा
बाट्नु (धागो) **–** व़न्य
बाट्नु (डोरी) **–** किल्न्य
बाढी – भल
बाथ – राँगन
बानी – बानी
बान्की – थाँताथुँत
बामपुड्को – तेंक्या
बायाँ – दाबय्या
बारुद – दारु
बालुवा – बलौत
बाल्नु – ते़न्य
बास्नु – कोन्य
बाहु – पोंथ
बिक्नु – बिकैन्य
बिगार्नु – बलेःन्य
बिग्रिनु – बलेस्न्य
बिचरो – बराःसी
बिभ्नु – ख्योःन्य
बिटुलो – छुसिउ; जुथो; तेउ
बिताउनु – बर्तैन्य
बित्ता – झ्या
बित्नु (मर्नु) **–** सिन्य
बित्नु (सिद्धिनु) **–** खेम्न्य
बिन्दू – थोपल्का
बियाँ – सै
बियाउनु (तृणाहारी) **–** तान्य; फैंन्य
बियाउनु (मांसाहारी) **–** ज़ान्य
बिरानु – बरे
बिराम – बिराउँ; ञ्रोरो
बिरालो – ञ्रर्ज़ा
बिर्को – कः
बिर्य – धुःर

बिष – ऱिँ
बिर्सनु – म़ेन्य
बिसाउनु – ऩासिन्य
बिसौना – नै; नात
बिस्कुन – थ्ँसिउ बस्त
बिस्तारै (कार्य) **–** अलगज़ा
बिस्तारै (प्रहार) **–** माथोःज़ा
बिस्तारै (गति) **–** माथोमाथो
बिहान – छकाल्न्य
बींड – हू
बीउ – धुर
बीभत्स – युँमाजामो
बुकाउनु – हाम्न्य
बुच्चो – थुन्दुल्यासो
बुजो – सुई
बुटो – घार; थाना
बुर्काउनु – वास्न्य
बूढा – सेरो
बूढी – जूचा
बेच्नु – योन्य
बेफ्वाँक – ऐज़
बेर्नु – भिरिन्य
बेसरी – बनैंज़
बोकाउनु – सःघुर्न्य
बोक्नु (भारी) **–** घुर्न्य
बोक्नु (गर्भ) **–** ज़ा घुर्न्य
बोट – घार; थाना
बोलाउनु – क़िन्य
बोली – पाँङ)
बोल्नु – पाँन्य
ब्यूँझनु – सैंसिन्य
ब्यूँझाउनु – सोचैःन्य
ब्यूँताउनु – जागैन्य
ब्वाँसो – ऱ्पर
भकभके – बाखा
भकारी – धोकोरा; उरिम
भत्कनु – ऩान्य
भद्रगोल – कुसितरा; अलाँतर
भन्नु – हैलिन्य
भयो – ताके; दास्के; याता
भरिया – भाऱ्या
भरी – तःसी
भरे – पते
भरोसा – भर
भर्नु – ज़ाल्न्य (**ठोस**); गप्न्य (**तरल**)
भाँच्नु – क़ेःन्य
भाउजु – मारुम; रुम्जा
भाग – जुँङ)
भाग हाल्नु – स्योन्य
भाङ – भाङ्गो
भाङ्ग्रो – बर्ला; बला
भाडा – किरै; भारा
भात – छालकाँ
भारी – गुर
भालु – निम
भाषा – पाङ; स्वाम
भासिनु – गःर्किन्य; धःस्किन्य
भित्र – जेँङ); ओजेँ
भीर – हाँङ)
भुइँ – नाम
भुट्नु (खानेकुरा) **–** ड़ोन्य
भुट्नु (मास्नु) **–** खेम्न्य
भुत्ल्याउनु (फ़ारपात) **–** खुल्कैःन्य
भुत्ल्याउनु (जगल्टा) **–** गुल्थैन्य

भुलाउनु – तिमालैन्य
भुल्नु – म्हेन्य
भेट्टाउनु; भेट्नु – दैन्य
भेडा – लु
भैंसी – मुँस्या
भोक – करेः
भोजन – ज़्याउ
भोलि – प्रती
भ्याउनु – ताप्न्य
भ्यागुतो – तेः
भ्यात्लुङ – पत्ती
मकै – घोगा
मक्किनु (चिज) **–** चम्न्य
मक्किनु (अन्न) **–** पुन्य
मगन्ते – ति़ज़्याउ
मज्जुरी – भैं; भन
मन – युँङ)
मनमुटाव – युँपाः; भाँगल
मयुर – मोंजर
मर्चा – लादू
मर्नु – सिन्य
मलाई – डाँलाए
मलाम – मुइ
मल्नु – मँलैन्य
मसिनो (कन्दमूल) **–** कन्जरा
मसिनो (धागो) **–** माँत्या
मसिनो (पीठो) **–** ओर्नप
माँखो – पसम
मा – त (at; on); ल (in); ङ (in)
माऊ[1] **–** ओमा
माऊ[2] (कुखुरा) **–** बामा
माउसुली – निउर्ती
माकुरो – मकरा
माग्नु – ति़न्य
माछा – ङ्गाँ
माझ – खार
माटो – गम; हम
मात्र – वाज़
मानवा – मानव जगत
मानिस – मिँङ); रु
मानो – ज्या
मान्नु – भैंन्य
मार्नु – स़ैन्य
मासु – स्या; स्याकम्री
मिसाउनु – बरेन्य; थोम्न्य
मिठो – ङमो; ले़मो
मिठो (चिल्लो खानेकुरा) **–** मुरो
मिठो (पेय) **–** स़ोमो
मीत – ज्याँ; ल्याँ
मुछ्नु – मोकलेन्य
मुटु – युँङ)
मुल्नु – क्रीःसिन्य
मुना – गुबा
मुसुक्क – होले
मुसो – बिज़ा
मुस्लो – मुल्का
मूर्ति – अङ्ग्या
मूला – लाकुम
मूल्य – ए़
मृग – रतवा
मृत – सिउ
मेख – इर्खा
मेरो – डामिँ
मेसो – यम

मोजा – जुराप
मोटो (शरीर) **–** सोइव; सोतो
मोटो (धागो) **–** धोद्या
मोल – ए
मोसो – मस
मोहर्नु – मुरिन्य
मौन – सिसिम; ङप
मौरी – ज़ौंङ)
यता – आदा
यति – आ
यत्रो – आवाल्यु
यश – सिङार
यस्तो – इत्याउ; इतु; आदिउ
यात्रा – बान्यग्येन; धाप
युग – जुगु
युद्ध – रलैं
युवा – धापा; छोऱ्या
यो – आउ; इका
योगी – जुगी
यौनि – परे; ताँ
रगड्नु – तुरिन्य; घुतीन्य
रगत – रि
रगताम्मे – रिर्घ्याम
रहनु – रहिन्य; लिन्य
रहर – लहर
राख्नु – नैन्य
राजमार्ग – रैयम; रैग्वा
राजा – रै
रात – री; मुन
रातो – घ्यामो
रानो – राना; लोम्बा
राम्रो – चाउ
रिंगटा – मीमँ
रिस – धा
रुँग्नु – गुन्य
रुख – सिँ, (ङ)
रुद्रघण्टी – रिथा
रुनु – घर्न्य; हर्न्य
रुप – नवार; ङाँ
रोग – कसन
रोटी – भरेस; रापिन
रोप्नु – रुपिन्य
रोमाञ्च – मुलरिगरिम
रौं – मुल
लङ्गडो – पाङला; पेल्च्या; दुँदा
लखेट्नु – धपैन्य; खेपैन्य; लगारिन्य; चाहारिन्य
लगत्तै – याफी; होपाइना
लङ्गौटी – धुती
लट्ठिनु – मँन्य
लड्नु – पान्य
लब्टो – लमा
लय – भासी
लसुन – नो
लाई – लाए; जन; लै
लाउनु – जासिन्य
लागि – जुँनी; नाल्त
लाग्नु – लागिस्न्य; थुसिन्य
लाद्नु – कस्न्य; सघुर्न्य
लामो – ख्योव; स्लु; खेपा
लामखुट्टे – मछार
लालीगुराँस – सर्वे; रोङ्गो; सोङोरा
लिखा – स्यान्जरी
लिङ्ग – कात्या; ल्वे
लिप्नु – पलेप्न्य; सेन्य

लुकाउनु – म़ोन्य
लुक्नु – म़ोसिन्य
लुगा – क्वा
लुछ्नु – नकतैन्य; निङ्न्य; नान्य
लेखक – सर्ज़्याउ
लेख्नु – सर्न्य
लेट्नु – घ्याँसिन्य
लेप्नु – पलेप्न्य
लोग्ने – रेः
लोलो – मयो
लौरो – ख़ुई
ल्याउनु – रैःन्य
वर्ष – ऱिम
वस्तु – बस्त
वाक्नु – व़ैन्य
विन्दू – थोपल्का
विवाह – बिह्या
विषय – ऱो
वीर्य – धुऱ
वृक्ष – बःरिछ
वृद्धि – बाःन्य
वेणी – कपालको जुरो
वेतन – जेला; चार
व्यक्ति – मिँ(ङ); रु
व्यसन – ङ़म
व्याकुल – घुइरिउ
शङ्का – मुइँ
शरीर – क्याँ(ङ); कलाँ; बुल
शव – बुल; म़ोरो
शिर – ङ़ै; ङत
शुल्क – चार
शोक – सोगो
श्रम – य़ेन
श्वास – सः
षड्यन्त्र – जाल
सघाउनु – गैःन्य
सङ्ग्रह – दुप्न्यय़ेन; दुप
सङ्कनु – भुरुल्न्य
सङ्नु – चिन्य; चःँन्य
सधैं – एकोऱ्या; एकम्न्य; पाघल
सन्ध्या – ऱिम
सपना – मःँ
समाउनु; समात्नु – क्योःन्य
समाप्त – खेमो
सम्झनु – चेंतैःन्य
सर्कनु[1] (ठोस) **–** खाःन्य
सर्कनु[2] (तरल) **–** भिल्न्य
सलाई – पारा
सहज – सजौ; सजालो
साग – गन; ङ़ैं; ङन
साझा – खारताउ
साट्नु – त़ोन्य
सातु – म़ुर
साथी – नैं; रिख़ा
सानो – ज़िम्ज़ा; ज़िमा; च्याकुज़ा
सापटी – लोइ; लोस
सामल – ज़म
सासु (बुहारीको) **–** फुबु
सासु (ज्वाइँको) **–** मःइँज्यु
सिँढी – थप्का
सिउनु – ऱुप्न्य
सिकारी – इहिरी
सिक्का – छिन्छिन्या
सिङ – ऱःँ

सितन – दार्दार
सिम – सेम
सिमी – सोस्ता
सियो – गप
सिरान – गुम
सिस्नु – ड़ैंती; घतिङ; ङन्ती
सिलाउनु – ऱुप्न्य
सुँगुर – उ?; ओग
सुकाउनु – थङ्न्य
सुकुटी – भुतुरा
सुक्नु – थङ्न्य
सुताउनु – सेप्न्य; सङ्ल्न्य
सुत्केरी – सुर्क्याल्नी; सुत्को
सुत्नु – स्याँन्य
सुनाउनु – सथैन्य
सुन्निनु – गोन्य
सुन्नु – थैन्य
सुव्यवस्था – पाथ
सुरिलो – सिर्लिको
सुस्तरी – माथोमाथो
सेतो – पालो
सेताम्मे – पोऱोव
सेर्नु – सारिन्य
सोच्नु – फारिन्य
सोध्नु – पजैन्य
स्तन – नुइँ; नुन
स्तम्भ – खाँबा; खाम्मा
स्त्री – मेमा
स्मृति – य़ाका; चेत
स्वर – गा?
स्वास्नी – ज्या
हँसिया – राँकासी
हकार्नु – खिर्कैन्य; क्योर्तोरैन्य
हग्नु – ऐन्य
हतार – आलाजाल
हम्मे – धो
हराउनु (चिज) **–** सऱैन्य
हराउनु (बाटो) **–** डोएन्य
हाँस्नु – स़ास्न्य
हाड – ऱु(स)
हान्नु – प़ोन्य
हाम्रो – गे'मीं
हाल्नु – क्याम्न्य
हिँड्नु – बान्य
हुँडल्नु – होन्दलैन्य; कोल्च्योन्य
हुनु – तान्य
हेर्नु – चिऊन्य
हेला – सो
होचो – धेमो
होला – ताया; याता

खण्ड - चार

English-Magar Glossary

ability (*n.*) – **gətə**
above (*prep.*) – **rotə; totə**
absorb (*v.i.*) – **sosəˈnjə**
accent (*n.*) – **bʰɑsɪ; ləbɑs**
accident (*n.*) – **gʰətənɑ**
across (*n.*) – **(tə)sorɑ**
adage (*n.*) – **ɑɦɑn**
add (*v.t.*) – **tʃɑʔnjə**
adjust (*v.t.*) – **mɪləˈːnjə; səkʰəˈnj**
admire (*v.t.*) – **sɪŋɑrəˈnjə; mɑnɪnjə**
adopt (*v.t.*) – **ŋɑnjə**
adultery (*n.*) – **dʒɑrɪ**
adulterated (*n.*) – **kəptjɑ**
advance (*n.*) – **bəˈnɑ**
adversity (*n.*) – **nṳl**
advice (*n.*) – **səllɑ**
adze (*n.*) – **butʃʰulɑ**
affix (*v.t.*) – **tərəpnjə**
after (*prep.*) – **tʃʱĩnɪ; tʃʱĩtə**
again (*n.*) – **fɨrɪ**
age (*n.*) – **umer**
ago (*adv.*) – **ŋa̤dɑ**
agree (*v.i.*) – **bʰə̃ˈnjə**
agreement (*n.*) – **pãpo**
aid (*n.*) – **gəˈ; gɑˈgəˈ**
aim (*n.*) – **pə̃ˈsjɑ**
alike (*adj.*) – **sjɑso**
all (*adj.*) – **pa̤ẽ; pɑr; sjo**
allege (*v.t.*) – **mũˈnjə; dotʃʰəˈnjə**
alley (*n.*) – **gorãtɑ**
allure (*v.t.*) – **lobʰəˈnjə**
allow (*v.t.*) – **bʰə̃ˈdjɑnjə**
almost (*adv.*) – **dʒãkosəˈ; mɑkʰɑbɑg**
alone (*adj.*) – **bɑtɑŋə; bɑtɑŋkə**
alongside (*adv.*) – **lɑplə**
alpine (*n.*) – **bukʰɪ**
also (*adv.*) – **pɑlɑ; sodʰɑ; mɨnɪ**
alternate (*n.*) – **poːlə**
altitude (*n.*) – **(r)dʒʰẽ**
among (*n.*) – **kʰɑr; mãdʒə**
amulet (*n.*) – **dʒəntər**
ancestor (*n.*) – **sɑkʰɑ; purkʰɑ**
and (*n.*) – **sa̤no; sənrə**
anger (*n.*) – **rɪs; dʰɑ**
another (*pron.*) – **ɦokɑᵘ tobo**
anti (*n.*) – **bɪrudʰɪ**
anus (*n.*) – **tʃɑkũ; kɪkũ; kɨlɪkũ**
anxiety (*n.*) – **sogo**
apparel (*n.*) – **pa̤ˈrən**
apple (*n.*) – **sjɑᵘ**
appreciate (*v.i.*) – **gun mɑnɪnjə**
arm (*n.*) – **pɑkʰorɑ; põtʰə**
around (*adv.*) – **ɑdɑɦodɑ**
arrange (*v.t.*) – **mɪləˈːnjə**
arrangement (*n.*) – **tʃʰɑmtʃʰum**
arrest (*v.t.*) – **kja̤njə**
arrival (*n.*) – **kes**
arrive (*v.i.*) – **kesnjə**
ascend (*v.t.*) – **gʰumnjə; pulusnjə**
ash (*n.*) – **dʰuliː; mɪdur**
ask (*v.t.*) – **pədʒəˈnjə**
as soon as (*conj.*) – **pãˈnɑ**
as though (*adv.*) – **ma̤tɪ**
asexual (*n.*) – **sɪŋɑru**
assembly (*n.*) – **kɨtʃɨrɪ**
at (*mor.*) – **kə; tə**

attach (*v.t.*) – **gãsəˈːnjə; tʰomnjə**
attempt (*n.*) – **dʰama**
attempt (*v.t.*) – **dʰama danjə**
attract (*v.t.*) – **se̤lnjə**
attractive (*adj.*) – **saːdokaᵘ; moɦonjalo**
axe (*n.*) – **rəwa**
baby (*n.*) – **bʰaᵘza**
babysitter (*n.*) – **dʰərala**
back (*n.*) – **dʒɨ̃; dʒəŋ**
back (*adv.*) – **tʃʰĩ; tʃʰĩtə**
backbone (*n.*) – **wã̤rṳ(s)**
backwards (*n.*) – **bıpja; ultja**
bag (*n.*) – (*cloth*) **dʒʰola; ɦuˈː** (*leather*) **pırgʰul**
bake – (*v.i.*) **mĩ̤njə**; (*v.t.*) **ɦıpnjə**
balloon (*n.*) – **pũtʃiː**
bamboo (*n.*) – **tʃe̤l**
bamboo shoots (*n.*) – **kʰərgəˈ**
bamboo strips (*n.*) –**tʰosa**
bamboo torch (*n.*) – **bʰã**
banana (*n.*) – **gʰɨrı**
bane (*n.*) – **dotʃʰə**
bangle (*n.*) – **tʰoka**
banquet (*n.*) – **bʰətjar**
bare (*adj.*) – **naŋgjaʔ**
bark (*n.*) – **bokola**
barley (*n.*) – **tʃıká**
barren (*n.*) – **tʰara; kana**
base (*n.*) – **bã; baŋ**
basis (*n.*) – **tʰalən**
bare footed (*adj.*) – **paˈdja**
bark (*v.t.*) – **bʰunjə**
bask (*v.t.*) – **gʰam mũˈsınjə**
bastard (*n.*) – **namərja**
bat (animal) (*n.*) – **ləkətakədʒẽ**
bat (club) (*n.*) – **muŋurı**
bath (*v.t.*) – **ɦursınjə**
battle (*n.*) – **rələ̃ˈ**
be (*v.i.*) – **tanjə**
beam (*n.*) – **bʰərema**
bean (*n.*) – **sosta**
bear (*n.*) – **nım**
bear child (*v.i.*) – **za dəˈnjə**
bear fruit (*v.i.*) – **səˈːnjə**
bear with (*v.i.*) – **sɨɦınjə**
beard (*n.*) – **dʰarı; kʰata**
beast (*n.*) – **pəsu; əgəˈbəgəˈ**
beautify (*v.t.*) – **dʒʰələˈnjə**
beat (*v.t.*) – **pẽ̤njə**
beautiful (*adj.*) – **saːdokaᵘ**
because (*conj.*) – **karaᵘ lekə; ɦədaˈ**
become (*v.i.*) – **tanjə**
bed (*n.*) – **tə̃ˈ; tan**
bed down (animal) (*v.t.*) – **kʰərkəˈːnjə**
bed down (human) (*v.t.*) –**sepnjə**
bed bug (*n.*) – **pen**
bee (*n.*) – **zẽ**
bee comb (*n.*) – **zẽpata**
bee hive (*n.*) – **zẽgəm**
beer (*n.*) – **tʃʰokəra**
beg (*v.i.*) – **nĩ̤njə**
beggar (*adj.*) – **nĩ̤zjaᵘ**
begin (*v.i.*) – **tʰuːnjə**
beginning of month (*n.*) – **lagda**
before (*adv.*) – **ŋa̤da**
behead (*v.i.*) – **tʃʰədəˈːnjə**

behind (*n.*) – **tʃʰĩ**
belch (*n.*) – **ə̤**
bell (*n.*) – **kəlẽ; bʰer**
belligerent (*n.*) – **məkəljɑso**
beloved (*v.i.*) – **jũsəˈtɑᵘ**
bellow (*v.i.*) – **tərɑːsɪnjə**
below (*adv.*) – **dʰũdɑ; medɑ**
belly (*n.*) – **fu**
beneath (*adv.*) – **dʰũlə**
bent (*adj.*) – **gʰõtjɑ; gʰom leᵘ**
betray (*n.*) – **dʰokɑ**
between (*adv.*) – **kʰɑrlə; mãdʒələ**
bib (*n.*) – **rɑljɑ**
bier (*n.*) – **dãdɪ**
big (*n.*) – **gʰeppɑ; bədʒər**
big toe (*n.*) – **gəˈpɑ**
bile (*n.*) – **kɑː**
bile of servitude (*n.*) – **təmsuk**
bin (*n.*) – **dʰənsɑr; bum; dʰokorɑ**
bind (*n.*) – **poːnjə; kəsəˈnjə**
bird (*n.*) – **bɑzɑ**
birth (*n.*) – **dʒərmən**
bit (*n.*) – **tukurɑ**
bitch (*n.*) – **kə̤mɑ**
bite (*v.t.*) – **kəˈnjə**
bitter (*adj.*) – **kɑᵘ**
bitter herb (*n.*) – **rõkɑ**
bitter guard (*n.*) – **kɨrɪlɑ**
black (*adj.*) – **molo**
Black Dragon (*n.*) – **tʃebʰjɑ**
black necked (*n.*) – **kʰɑrkjɑ**
blacken; to (*n.*) – **dʒʰəwãlɑ**
blacksmith (*n.*) – **mə̤r**
bladder (*n.*) – **pũtʃiː**
blade (*n.*) – **dʰɑr**
blanket (*n.*) – **kãbʰul**
blazing (*n.*) – **dəpdəp; ɦurɦur**
blink (*n.*) – **miːtʃɪkəlɑm**
block (*v.t.*) – **tʰornjə**
blockage (*n.*) – **sə̤**
blood (*n.*) – **dʒʰiː**
blue (*n.*) – **pĩwə**
Blue Sheep (*n.*) – **nə̤wər**
blunt (*adj.*) – **bʰutjɑso**
boar (*n.*) – **gəl**
boast (*n.*) – **ɑgəljɑ pã; dʰɑtʃɑ**
boaster (*adj.*) – **ɑgəljɑ pãzjɑᵘ**
boat (*n.*) – **doŋgɑ**
bodice (*n.*) – **kʰjo**
boil – (*v.i.*) **tʃonjə**; (*v.t.*) **sotʃonjə**
boil (on body) – **zũ**
boiling (*n.*) – **bʰəkbʰək**
bold (*adj.*) – **surɑ; sɨ̃dʰəwɑ**
bond (*n.*) – **ədʰənɑ**
bone (*n.*) – **rə̤(s)**
booby trap (*n.*) – **dʒɨ̃dʒər**
border (*n.*) – **sãdə; sãdɪ**
border stone (*n.*) – **sãdɪlũ**
bore (***v.t.***) – **ləpnjə**
borrow (***n.***) – **loe; los**
boss (***n.***) – **geː**
boulder (*n.*) – **dʒur; pəɦər**
boundary (*n.*) – **sãdʰiː**
bow (*n.*) – **liː; goljɑli**
bowl *"brass"* (*n.*) – **kʰuriː**
bowl *"aluminium"* (*n.*) – **pɑliː**

bowl *"wooden"* (*n.*) – **pəˈ**
bowl shaped (*adj.*) – **gʰɪmgɪmo**
boy (*n.*) – **tʃʰorjɑ**
bracelet *"in gen."* (*n.*) – **tʰokɑ**
bracelet *"wooden"* (*n.*) – **bʰəltʰɑ**
braggart (*adj.*) – **bɑˈsjɑ; fədəwɑljɑ**
braid (*n.*) – **lətɑ; kʰompɑ**
brain (*n.*) – **gudɪ**
branch (*n.*) – **kʰɑr**
branch out (*v.i.*) – **rm̤mɪnjə**
brand *"fire"* (*n.*) – **mɪ̤sũˈ**
bread (*n.*) – **bʰəres; dʒʰɑpɪn**
breadth (*n.*) – **rã; orã**
break (*v.t. & v.i.*) – **kn̤jə; kjm̤jə**
breakfast (*n.*) – **jm̤bɪtɑl**
breast (*n.*) – **nũˈ; nun**
breath (*n.*) – **sɪː**
breathe (*v.i.*) – **sɪː doɦorəˈnjə**
breed (*v.t.*) – **ŋɑnjə**
breading stock (*n.*) – **dʰur**
bridge (*n.*) – **tʃʰəm**
bride maid (*n.*) – **mũdʰjɑlnɪ**
bright (*n.*) – **dʒʰələlə**
bring (*v.t.*) – **rəˈːnjə**
bristle (*n.*) – **gədʒər**
brittle (*adj.*) – **ənɑdʒo**
broad (*adj.*) – **utʃʰɑr; rãwə; wə̤ˈwə**
brogue (*n.*) – **bʰɑsɪ; ləbɑs**
broken (*adj.*) – **kjm̤ᵘ; pɑʔwə**
bronze (*n.*) – **kãsɑ**
brood (*v.i. & v.t.*) – **pumnjə; sɪpumnjə**
brooding place (*n.*) – **bɑgul**
broom (*n.*) – **pɪsiː**
broom grass (*n.*) – **bərdʒem**
brother (*n.*) – **dɑdʒjubʰɑˈ**
brother in law (*n.*) – **sɑlɑ, bʰenɑ; dʒɪtʰu, dʒwãˈ**
Brown Dipper (*n.*) – **rm̤sɪlti:**
brownish (*adj.*) – **kʰəˈrjɑso**
brush (*n.*) – **dʒʰopərɑ**
brush hair (*v.t.*) – **fərẽnjə**
buckwheat (*n.*) – **fɑpər**
bug (*n.*) – **pen**
bull (*n.*) – **sãdʰɑ; bəɦər**
bullet (*n.*) – **gulɪ**
bulrush (*n.*) – **dãkəljɑ**
bumble bee (*n.*) – **kɑnɑbʰõkorɑ**
bundle (*n.*) – **kumlɑ; pokɑ**
burden (*n.*) – **gʊr**
burial cairn (*n.*) – **mətʰə**
burial grain (*n.*) – **sãbəl**
burial ground (*n.*) – **kʰɑdər**
burl (*n.*) – **dʒʰokʰɑrɪ**
burn – *v.i.* **gʰɑnjə**; *v.t.* **səgʰɑnjə**
burr (*n.*) – **kurʊ**
burst (*v.i.*) – **tʃo̤toronjə**
bursting (*n.*) – **tʃo̤toro**
bury (*v.t.*) – **gɑdəˈnjə**
butchered animal (*n.*) – **mɑr**
butt (*v.i.*) – **dʰupnjə**
butterfly (*n.*) – **kolɑpiː**
buttermilk (*n.*) – **mɪɦiː**
buttock (*n.*) – **pɪgɪl**
button (*n.*) – **tãkə**
button eyed (*adj.*) – **tãkjɑso**
buy (*n.*) – **ɟɪ̤njə**

by (*mor.*) – **nɪ**
by chance (*adv.*) – **kəsaːrɑkə**
cackle (*v.i.*) – **kərɑːnjə**
cadence (*n.*) – **kʰutu**
cairn (*n.*) – **dʒəlɑkʰɪ; mətʰə**
calf (*n.*) – **bɑtʃʰɑː**
calf of leg (*n.*) – **dʰɨ̃**
call (*v.t.*) – **kn̤jə**
came (*adj.*) – **ɦuke**
can (*v.t.*) – **dʰunjə**
cancer (skin) (*n.*) – **kəntʰɑbərən**
canine tooth (*n.*) – **kn̤ɦju**
cap (*n.*) – **tupiː**
capable (*adj.*) – **dʰuwə**
caravan (*n.*) – **bətʰɑn**
carcass (*n.*) – **sjɑkʰoŋgo**
card (game) (*n.*) – **tɑs**
card (wool) (*v.t.*) – **kʰõᵉnjə**
care (*n.*) – **səmn̤r; kʰor**
carefully (*adv.*) – **dʒogəˈsɪdə**
careless (*n.*) – **bɪndʰəŋgə**
carrion (*n.*) – **kʰogop; kʰərəl**
carrying pole (*n.*) – **dãdɪ; sɑŋgɪ**
cash (*n.*) – **ɦɑtiː**
cast away (*v.t.*) – **kʰjɑnjə**
cast down (*v.t.*) – **pətʃʰɑrnjə**
cast lots (*n.*) – **golɑ**
cast shadow (*v.i.*) – **tʃʰjɑnjə**
castrate (*v.t.*) – **səwɑrɪnjə; tʰukɪnjə**
cataract eye (*n.*) – **forlɑso**
catch (*v.t.*) – **kjn̤jə**
catch (fish) (*n.*) – **kjɑːnjə**
caterpillar (*n.*) – **dʒʰusuljɑ rṵˈ**
cat fish (*n.*) – **dʒʰẽpəljɑ mɑnu**
cattle (*n.*) – **əgəˈbəgəˈ**
cattle yard (*n.*) – **kʰor**
cause evil (*v.i.*) – **tʃʰɨlɪnjə**
caution (*n.*) – **kʰoːr**
cease (*n.*) – **tʃn̤m**
center (*n.*) – **kʰɑːr; mãdʒə**
cedar (*n.*) – **mɪtʃɪ**
centipede (*n.*) – **sɑŋəlɑ**
certain (*pron.*) – **fəlɑnɑ**
chaff (*n.*) – **pul; bʰus**
chain (*n.*) – **sãgəl**
chalk (*n.*) – **kʰɨrɪ**
champion (*adj.*) – **məndljɑ; dʒʰərgɑ**
chance (*n.*) – **dʒogo**
change (*v.t.*) – **tn̤njə**
change mind (*v.t.*) – **jũ fərkəˈnjə**
change money (*n.*) – **futkurjɑ**
change subject (*v.t.*) – **pəntərəˈnjə**
chant (*n.*) – **kʰɪtiː; dʰuʔr**
character (*n.*) – **beɦorɑ; bɑnɪ**
charcoal (*n.*) – **rɨ**
charcoal kiln (*n.*) – **məskʰɑdɑ**
charge (*v.t.*) – **mũˈnjə**
charm (*v.t.*) – **moɦonəˈnjə; moɦonləˈnjə**
charming (*adj.*) – **moɦonjɑlo**
chase (*v.t.*) – **kʰepəˈːnjə; dʰepəˈːnjə**
chat (*n.*) – **gustɪ; pã**
cheap (*adj.*) – **soŋgʰo**
chest "body" (*n.*) – **tʃʰɑtɪ**
chest "storage" (*n.*) – **mudʰus**
chest nut (*n.*) – **zʰjɑrkʰɑ**
chew (*v.t.*) – **kəˈnjə; njn̤mnjə**

chew cud (*n.*) – **ogərəˈnjə**
chewy (*adj.*) – **tʃentʃeno**
chick (*n.*) – **tʃərljanı**
chick "organ" (*n.*) – **gala**
chicken case (*n.*) – **tʃıruŋga**
chicken ceremonial (*n.*) – **ultja baza**
chicken feed (*n.*) – **tʃaːro**
chicken yard (*n.*) – **bakʰor**
chide (*v.t.*) – **kʰırkəˈnjə; dʒʰotərəˈnjə**
chief (*n.*) – **sr̤**
child (*n.*) – **bʰaᵘza**
children (*n.*) – **tʃalo; lṳzabãdʒa**
children of two sisters (*n.*) – **ñɨgər**
chilli (*n.*) – **kʰoraːsən**
chin (*n.*) – **dʰarı**
chintz (*n.*) – **mumı**
Chir Pheasant (*n.*) – **kəˈjã**
chirp (*n.*) – **tʃĩtʃĩ**
chisel (*n.*) – **nıkan; kʰraʔ**
choke (*v.i.*) – **bʰılnjə**
choking (*n.*) – **kikkik; sĩkıldʰĩkıl**
choose (*v.t.*) – **bekətəˈnjə**
chop (*v.t.*) – **tʃənə̃ˈnjə**
Chukur Quail (*n.*) – **tʃjakura**
chunk (*n.*) – **korlo**
churn (*n.*) – **məndʰaᵘnı**
cigarette holder (*n.*) – **kulpı**
cinder (*n.*) – **mr̤rəˈ**
circle (*n.*) – **kʰwargıl**
circular (*adj.*) – **guriːsıᵘ**
citrus (*n.*) – **sı̤r**
clamour (*n.*) – **rãᵘdʒʰjãᵘ**
clan (*n.*) – **tʰoʔ**
clap (*n.*) – **ləpta**
clapper of bell (*n.*) – **ral**
clarify (*v.t.*) – **kʰəːrəˈnjə**
clarinet (*n.*) – **səɦəna**
clasp (*v.t.*) – **gɨdʒɨ̃njə**
claw (*n.*) – **zjamnjə**
clay (*n.*) – **mətel**
clean (*adj.*) – **tʃʰə̃ˈwə; tʃʰamtʃʰamo**
clean skinned (*adj.*) – **zulzulo; kosolkosolo**
cleanse (*v.t.*) – **tʃokʰəınjə; sılnjə; sətʃʰə̃ˈnjə**
clear stone (*v.t.*) – **sjq̤snjə**
cleft (*n.*) – **kapəlaʔ**
cliff (*n.*) – **ɦã**
climb up (*v.t.*) – **gʰumnjə**
climb down (*v.t.*) – **dʒʰɨrınjə**
cling (*v.i.*) – **tərəpsınjə**
clitoris (*n.*) – **bʰaljа**
clod (*n.*) – **gəmdərla; bʰosja**
close (*v.t.*) – **gəːlnjə; rṳpnjə**
cloth (*n.*) – **kwa**
clothe (*v.t.*) – **dʒasınjə; kwq̤sınjə**
clothing (*n.*) – **kwaːrə**
cloud (*n.*) – **badəl**
club (*n.*) – **kʰõta; muŋurı**
cluck (hen) (*v.t.*) – **kəraːnjə**
clue (*n.*) – **bʰeᵘ**
cluster (*n.*) – **dʒʰompa**
clutch (*n.*) – **zəmnjə**
coagulate (*v.i.*) – **gəːnjə; dʒɨmınjə**
coal (*n.*) – **mr̤rəˈ**
coarse (*adj.*) – **dʒəɦəraʔ; kʰəsəraʔ**

coarse "thread" (*adj.*) – **dʰodjɑ**
coax (*v.t.*) – **fəkəˈnjə; dʰutəˈnjə**
cock (*n.*) – **bʰɑljɑ**
cockroach (*n.*) – **saŋəlɑ**
coin (*n.*) – **tʃʰɪntʃʰɪnjə**
coin necklace (*n.*) – **sekɑ**
cold (*adj.*) – **zʰĩʷwə; tʃʰero**
cold "influenza" (*n.*) – **rugʰɑ**
collapse (*v.i.*) – **tn̤jə; dʰɨlinjə**
collar (*n.*) – **kəldər; kotʰolɑ; səndʒɑm**
collar bone (*n.*) – **bɑgə**
collateral (*n.*) – **ədʰənɑ**
colleague (*n.*) – **jn̤nə̃ˈ**
collect (*v.t.*) – **sjonjə; dupnjə**
collect debt (*n.*) – **tʰɑ̃njə**
collide (*v.t.*) – **rəpsɪnjə**
colour (*n.*) – **rəŋgə; rogon**
colourful (*adj.*) – **tʃʰɪlɪmɪliːwə; dʒʰɪlɪmɪlɪwə**
colostrum (*n.*) – **bʰɪkutiː**
comb (*n.*) – **səˈ**
comb "hair" (*v.t.*) – **səˈsɪnjə**
comb "of chicken" (*n.*) – **rdʒəm**
combine (*v.t.*) – **bəreːnjə**
come (*v.t.*) – **ɦunjə**
come in to being (*v.i.*) – **utkɪnjə; sɪrdʒɪnjə**
come out (*v.i.*) – **pulusnjə**
come out (*v.i.*) – **dʒornjə**
comedy (*n.*) – **səˈɦuwə**
comely (*adj.*) – **sɑːdokɑʷ; rupsjɑ**
comfortable (*adj.*) – **sɑːdokɑʷ**
comforted (*adj.*) – **jũ ɦolɑ̃wə**
command (*n.*) – **pɑ̃dʒɑ; ərn̤ʷ**

commence (*v.i.*) – **tʰuːsɪnjə**
common (*adj.*) – **kʰɑrtɑʷ**
compact (*adj.*) – **dərlepo**
companion (*n.*) – **nə̃ˈ**
compare (*v.t.*) – **mẽdʰəˈnjə**
compensate (*v.i.*) – **ubʰɪnjə**
complete (*v.t.*) – **nɪpdʒəˈnjə**
compliant (*adj.*) – **jũ bomo**
compress (*v.t.*) – **tʃʰuˈnjə**
composite (*adj.*) – **bəreːsɪʷ**
compress (*v.t.*) – **tʃʰuⁱːnjə**
conceal (*v.t.*) – **gopəˈːnjə**
consult (*v.t.*) – **səllɑ nɨnjə/jɑnjə**
contact (*n.*) – **tʃʰwɑs**
contempt (*n.*) – **so**
contract (*n.*) – **bʰɑkɑ**
convey (*v.t.*) – **sɑrəˈːnjə**
cook (*v.t.*) – **fɪnjə; səm̤̃njə**
cooked (*adj.*) – **m̤̃ɪwə; fɪsɪʷ**
cookery (*n.*) – **bɑɦɑn**
cooking water (*n.*) – **kɑkʰəˈ**
cool (*adj.*) – **sñ̤wə; kʰeswə**
cool "beverage" (*adj.*) – **sn̤mo**
cool "breezy" (*adj.*) – **slñ̤wə; sɪrsɪrəˈwə**
copious (*adj.*) – **dʰəmsɪʷ**
copper (*n.*) – **tɑ̃bɑ; runɑ**
copy (*n.*) – **nəkəl**
cord (*n.*) – **tʃẽ**
cork (*n.*) – **suˈʔ**
corn (*n.*) – **gʰogɑ**
corn husk (*n.*) – **porjɑ**
corn poor (*n.*) – **pərkəlɑ**
corn stalk (*n.*) – **kʰosorɑ**

corn tassel (*n.*) – **tʃõgor**
corner (*n.*) – **konɑ; tʃõtʃja**
corpse (*n.*) – **bul; mo̤ro**
correct (*v.t.*) – **soŋolə'njə**
corrupt to (*v.t.*) – **bəleːnjə**
cough (*n.*) – **kʰɑso**
couple (*n.*) – **dʒjɑriː; dʒor**
court yard (*n.*) – **tʃətərɑ**
cover (*n.*) – **kʔ**
cow dung (*n.*) – **tʃulsɑ**
cowherd (*n.*) – **gɑʷlɑ; tʃʰwɑn**
cowardly (*adj.*) – **tʃʰepəwɑ**
crab (*n.*) – **gʰusurɪ**
crack (*v.i.*) – **reːsɪnjə; fosnjə; tʃɨrkɪnjə**
cradle (*n.*) – **tʃeː**
cramp (*v.i.*) – **gemnjə**
crawl (*v.i.*) – **golnjə; elnjə**
crazy (*adj.*) – **tɨɦbiɨɦwə; məŋəlɑtɑːwə; bʊlɪʷ**
creel (*n.*) – **ŋõ̤ben**
cremate (*v.t.*) – **mṳnjə; səgʰɑnjə**
cripple (*adj.*) – **pɑŋəlɑ; dũdɑ**
crisp (*n.*) – **kutru**
criticize (*v.i.*) – **gʰõʃtə'njə**
crop "chicken" (*n.*) – **bʰõtʃja**
crops (*n.*) – **bɑlɪ; rɨbiː**
cross over (*v.t.*) – **kɑtɪnjə; fernjə**
cross pass (*n.*) – **deʷrɑliː; tʃʰedɑ**
crotch (*n.*) – **gʰɑkʰɑm**
crow (*v.i.*) – **konjə**
crowd (*n.*) – **ɦul**
crowd to (*v.i.*) – **bokoromsɪnjə**
crown of head (*n.*) – **tʰɑpəlɑ**
cry (*v.i.*) – **gʰərnjə; kṵnjə**

crystal (*n.*) – **jṵ̃kʰɑr**
cubit (*n.*) – **gũtʰu; gũ**
cuckoo (*n.*) – **kusku**
cucumber (*n.*) – **kɑkəlɑ**
culture (*n.*) – **tʃələn**
curable (*adj.*) – **gərãnjə kʰallɑʷ**
curd (*n.*) – **dɨhɪ**
cure (*v.i. & v.t.*) – **gərãnjə; səgərãnjə**
curiosity (*n.*) – **tʃəɦətʃəɦə**
curl (*v.i. & v.t.*) – **rulsɪnjə; rulnjə; fərleːsɪnjə**
curry (*n.*) – **tʃɪp**
curse (*n.*) – **sərɑp**
cylindrical (*n.*) – **rulkɑ**
cymbal (*n.*) – **dʒʰjɑlɪ**
damage (*v.t.*) – **bəleːnjə**
damp (*n.*) – **tʃɪso**
damp "things" (*v.i.*) – **sɪdʒʰɪnjə**
damp "salt" (*v.i.*) – **dʒʰɪsnjə**
dance (*v.t.*) – **sjɑ̤̃njə**
dancer (*no*) – **sjɑ̤̃zjɑʷ**
dandruff (*n.*) – **gʰurul**
danger (*n.*) – **tʃʰjɑs**
dangerous (*adj.*) – **tʃʰjɑso**
dare (*v.t.*) – **ãtɪnjə; dʒoɦə'njə**
dark (*adj.*) – **tʃumo; tʃumtʃumo**
Dark Kite (*n.*) – **kɑptʃjɑgɑ**
darn (*v.t.*) – **sɑlɪnjə; mokotə'njə**
daub (*v.t.*) – **sẽ̤njə; tʰiːnjə**
daughter (*n.*) – **meːmɑzɑ**
dawdling (*n.*) – **tãpɑ'tõpə'**
dawn (*n.*) – **zʰərẽmərẽ**
day (*n.*) – **tʃʰjɑm; tʃʰɑʔ; lɑː**
day after tomorrow (*n.*) – **nṵmtʃʰjã**

dazzle "eye" (*n.*) – **miːdʒʰiːnjə**
dead (*adj.*) – **sɪᵘ**
deaf (*adj.*) – **bʰəˈrɑ / bʰɨˈrɪ**
death (*n.*) – **kɑl**
debt (*n.*) – **rɪn**
decay (*v.i.*) – **tʃɪnjə; tʃɨnjə; bʰəˈnjə**
deceit (*n.*) – **dʰokɑ**
deceive (*v.t.*) – **dʰokɑ jɑnjə**
decide (*n.*) – **fɑl**
decrease (*v.i.*) – **gʰɨtɪnjə**
defeat (*v.t.*) – **ɦɑrəˈnjə**
defecate (*v.t.*) – **ḕnjə**
defer (*v.t.*) – **ənkənəˈːnjə**
dejected (*adj.*) – **jũ mɑtʃɑᵘ dɑᵘ**
delete (*v.t.*) – **metəˈːnjə**
delay (*v.i.*) – **dʰeŋgəˈ dɑnjə**
deliver (*v.t.*) – **põdʒəˈnjə**
demon (*v.t.*) – **zʰjɑmõ**
den (*n.*) – **pup**
dense (*adj.*) – **rṹwə; tʃɪ́ːwə**
dent (*v.i.*) – **kurtʃɪnjə**
depart (*v.t.*) – **bɑnjə; nɑnjə; pɨɦnjə**
deposit (*n.*) – **ədʰənɑ**
derision (*n.*) – **ullɪgɪllɪ**
descend (*v.i. & v.t.*) – **dʒʰⁱrɪnjə**
desire (*v.i.*) – **pə̃ˈnjə**
detach (*v.i.*) – **kjũnjə**
detest (*v.t.*) – **sonjə; bərəˈnjə**
destitute (*n.*) – **bɪlələɦər**
dew (*n.*) – **sɪtə**
diagonally (*adv.*) – **gʰjãgʰjã**
dice (*n.*) – **kʰorkʰorjɑ; golɑ**
die (*v.i.*) – **sɪnjə**
diet (*n.*) – **bʰordʒən**
difficult (*n.*) – **əkʰətjɑ**
dig (*v.t.*) – **gʰonjə; kolɑːnjə**
digest (*v.i.*) – **pətʃəˈːnjə**
dignity (*n.*) – **sɪŋɑr; gɪs; sɪnɪ́ː**
dilute (*adj.*) – **tʃɪrḭᵘ**
dip water (*v.t.*) – **rḭ gəpnjə**
dim (*adj.*) – **dʰulo; dʰuldulo**
dine (*v.t.*) – **zjɑnjə**
direct route (*n.*) – **tʃʰedo**
dirty (*n.*) – **məˈlɑ**
disappear (*v.t.*) – **mo̤sɪnjə; səmə̤ˈsɪnjə**
disciple (*n.*) – **sɪs; pəˈsjɑrɪ**
disease (*n.*) – **kəsən; rogo; betʰɑ**
dish (*n.*) – **tɑtʰiː**
dislocate (*v.t.*) – **səɦwɑsnjə**
display (*v.t.*) – **sətḕˈnjə**
dispute (*v.t.*) – **ɪsḭnjə**
distaff (*n.*) – **bãtʰɑ**
distillery (*n.*) – **mədə zʰɪm**
distribute (*v.t.*) – **bʰɑʔnjə**
ditch (*n.*) – **bʰəlkʰɑdɑ**
dive (*v.i.*) – **tũsɪnjə; ɦopsɪnə**
division (*n.*) – **bʰɑʔ**
do (*v.t.*) – **dɑnjə; donjə**
dog (*n.*) – **kɑ**
doll (*n.*) – **putuliː**
donkey (*n.*) – **gədɑɦɑ**
door (*n.*) – **jḭm; dʒʰɑlɑ**
door stop (*n.*) – **dʰũsɑᵘnjɑ; ərgəl**
doubt (*n.*) – **səŋkʰɑ**
dough (*n.*) – **kəne**
dove (*n.*) – **kuˈtəm**

down (*adv.*) – **mekə; melə**
down from (*adv.*) – **nətɪn**
downward (*adv.*) – **medɑ**
down payment (*adv.*) – **bəˈnɑ**
drain (*n.*) – **kulə**
draught (*n.*) – **kʰəlkɑ**
dream (*n.*) – **mɨ̃**
dregs (*n.*) – **tʰeneʔ**
dress (*n.*) – **pəˈrən**
drink (*v.t.*) – **onjə**
drop (*v.i.*) – **tenjə**
drum (*n.*) – **dʰɑŋurɪ; rẽ̤; dəməjɑ**
drum call (*n.*) – **kʰutu**
drum stick (*n.*) – **gədʒɑ**
drunk (*adj.*) – **mɨ̤̃wə**
drunk (*v.i.*) – **mɨ̤̃njə**
drowse (*v.i.*) – **uŋgʰɪnjə**
dry (*v.i. & v.t.*) – **tʰɨ̤̃njə; sɨtʰɨ̤̃njə**
dry rice (*n.*) – **kɑʷnɑ**
dump (*v.t.*) – **tʰunjə**
dumpling (*n.*) – **sjɑlnɑ; dʰɪkulɑ**
dung (*n.*) – **ɦɑrkiː; tʃulsɑ**
dung maggot (*n.*) – **kiːrṵˈ**
durable (*adj.*) – **nũwə**
dull (*adj.*) – **bʰutjɑso**
dwarfish (*n.*) – **tẽkjɑ**
dye (*v.t.*) – **rəŋgəˈnjə**
eager (*n.*) – **tʃəɦətʃəɦə**
ear (*n.*) – **(r)nã; nɑŋ**
early (*adv.*) – **gʰəgə**
earn (*v.t.*) – **kəməˈnjə**
earn living (*v.i.*) – **ŋɑsɪnjə**
easy (*adj.*) – **sədʒɑlo**

east (*n.*) – **purbu**
eat (food) (*v.t.*) – **zjɑnjə**
eat (meat) (*v.t.*) – **kəˈnjə**
eaves stone (*n.*) – **fõkjɑr**
echo (*n.*) – **pa̤s**
eclipse (*n.*) – **gʰərən**
economize (*n.*) – **fɑːro**
edge (*n.*) – **otʃʰjo**
effort (*n.*) – **dʰɑmɑ; dʰjɑʷnɑ**
egg (*n.*) – **bɑzʰuriː**
elastic (*n.*) – **gjɑtɪs**
elbow (*n.*) – **gũ; guŋ**
elder (*adj.*) – **se̤r**
elder brother (*n.*) – **dɑdʒu**
elder brother's wife (*n.*) – **mɑrum**
elect (*v.t.*) – **tʃʰãtɪnjə; bekətəˈːnjə**
else (*conj.*) – **kɪtrə**
embrace (*v.t.*) – **lɑpnjə**
empty (*adj.*) – **rɪto**
end (*v.i & v.t.*) – **kʰemnjə**
end of month (*n.*) – **nĩgəldɑ**
endeavour (*n.*) – **udɪm**
endure (*v.i.*) – **sɨɦɪnjə**
enemy (*n.*) – **sutur**
engrave (*v.t.*) – **kʰupɪnjə**
enjoy (*v.t.*) – **rẽnjə; sɑːdo dɑnjə**
enlarge (*v.t.*) – **səgʰjonjə**
entangle (*v.i.*) – **gəˈʔnjə**
enter (*v.t.*) – **pɨsɪnjə**
enthusiasm (*n.*) – **dʒãgər**
entrance (*n.*) – **jɑ̤m; dʒʰɑlɑ**
epilepsy (*n.*) – **tʃɪrpãˈ; pʊl; mɑɦ**
equal (*adv.*) – **səməsəmə**

era (*n.*) – **dʒugu**
erase (*n.*) – **metəˈːnjə**
erect (*v.t.*) – **tʰədəˈnjə**
error (*n.*) – **bɪrãᵘ; bəles**
escort (*v.t.*) – **sɑrəˈːnjə; tɑrəˈːnjə**
establish (*v.t.*) – **tʰɑlɪnjə; tʰuːnjə**
esteem (*n.*) – **dʒəs**
estimate (*v.t.*) – **mulɪnjə; gõᶜnjə; mɑɦɑ dɑnjə**
eternal (*adj.*) – **ɨdʒɨmbɨrɪ**
Eurasian Kestrel (*n.*) – **bõdəˈ**
evaluate (*v.t.*) – **e̤ dʒəˈnjə; mulɪnjə**
even (*int.*) – **pɑlɑ; mɨnɪ; sodʰɑ**
evening (*n.*) – **rɪ̤m**
ever (*adv.*) – **ekorjɑ; pɑgʰəl; ekəmnjə**
every one (*adv.*) – **pɑ̤̃ˈ**
evil spirit (*n.*) – **zʰjɑmõ**
exactly (*adv.*) – **tʃəbənəˈ**
examine motives (*v.t.*) – **jũ tʃʰɑmnjə**
excell (*v.t.*) – **dʒəmkəˈnjə**
except (*adv.*) – **bɑɦek**
exchange (*v.t.*) – **tɔ̤njə**
excited (*adj.*) – **tʃəɦətʃəɦə**
excrement (*n.*) – **kiː**
exercise (*v.i.*) – **pəɦətəˈsɪnjə**
exogamous relatives (*n.*) – **mɑnsɪnjə**
exorcise (*v.t.*) – **dʒʰɑrɪnjə**
expel (*v.t.*) – **pəleːnjə; ɦɑˈːnjə**
expose (*v.t.*) – **sətɑ̃ˈnjə**
external (*adj.*) – **pɑkʰɑtɑᵘ**
extinguish (*v.t*) – **dʒɪptəˈnjə; mẽsə̤ˈnjə**
extra (*adj.*) – **ɑgəljɑ**
extract (*v.t.*) – **kolɑːnjə; ɦɑˈːnjə**
expensive (*adj.*) – **mɔ̤ŋgo**
explain (*v.t.*) – **pəlɑ̤sɑnjə**
eye (*n.*) – **mɪ́ː**
eye ball (*n.*) – **miːɦ**
eye brow (*n.*) – **mígʰum**
eye irritation (*n.*) – **miː kərgəl**
eye lash (*n.*) – **miːsjɑ**
eye lid (*n.*) – **miːfərləp**
eye socket (*n.*) – **miːkũ**
eye tooth (*n.*) – **kɑ̤ɦju**
face (*n.*) – **ŋɑ̤̃**
face down (*n.*) – **kʰogoro**
face upward (*n.*) – **ŋəlɑ**
fail (*v.i.*) – **ɦɑrɪnjə**
failure (*n.*) – **fisko**
faint (*n.*) – **dʒʰɔ̃wɑlɑ**
falcon (*n.*) – **bɑdʒə**
fall (*v.i.*) – **tenjə**
fall asleep (*v.i.*) – **sə̤sə̤ ŋə̤lnjə**
fall forward (*v.i.*) – **omnjə**
fal headfirst (*v.i.*) – **tũsɪnjə**
falsehood (*n.*) – **dʰutə**
fame (*n.*) – **sɪŋɑr; bəjən**
family (*n.*) – **dʒʰɑn; pərjɑl**
fang (*n.*) – **kɑ̤ɦju**
fart (*v.t.*) – **jʊ̤sɪnjə**
fashion (*n.*) – **pəˈrə̤n**
fast (*n.*) – **gɪlo**
fasten (*v.t.*) – **poːsɪnjə**
fastened (*v.t.*) – **tərəpnjə**
fat (*adj.*) – **soewə; soto**
fat rumped (*adj.*) – **pɑ̤kətjɑso**
fat chicked (*adj.*) – **puptʃjɑso**

fate (*n.*) – **bʰɑgɪ**
father (*n.*) – **bɑbu**
father of daughter in law (*n.*) – **sɨmdʰɪ**
father's elder brother (*n.*) – **pɑgʰo**
father's younger brother (*n.*) – **kɑkɑ**
fatigue (*n.*) – **nerter**
fatten (*v.i.*) – **soenjə**
fear (*n.*) – **tʃʰe; tʃʰjɑs**
fearful (*adj.*) – **tʃʰjɑso**
fearless (*adj.*) – **sɨ̃dʰəwɑ**
feast (*n.*) – **bʰətjɑr**
feather (*n.*) – **bɑmul**
fee (*n.*) – **bʰɑrɑ**
feed "food" (*v.t.*) – **zʰjɑsnjə**
feed "grass" (*v.t.*) – **gʰəsəˈnjə**
feed "meat" (*v.t.*) – **səkəˈnjə**
feel (*v.i.*) – **ŋəmsɪnjə**
female (*n.*) – **meːmɑ**
fence (*n.*) – **bɑr**
ferment (*v.i.*) – **sosnjə**
fermented grain (*n.*) – **po̤s**
fermented agent (*n.*) – **lɑdʊ**
fern (*n.*) – **dɪkərã(ŋ); rɪŋuliː**
fertile (*adj.*) – **ənɑdʒɪlo**
fertilize (*v.t.*) – **ẽ̤ mãləˈnjə**
fertilizer (*n.*) – **məl**
fester (*v.i.*) – **sɨnɪsnjə**
festival (*n.*) – **rɑm**
fever (*n.*) – **zʰjũzjũmũˈmũˈ**
few (*adj.*) – **tʃʰjɑʔ; tɪkɑ**
field (*n.*) – **bã**
fight (*v.i.*) – **kʰəpsɪnjə**

fill (*v.t.*) – (liq.) **gəpnjə**; (sol.) **zɑlnjə**
filth (*n.*) – **rɨ̤ʔ**
find (*v.i.*) – **dəˈːnjə**
fine (*adj.*) – **tʃɑᵘ**
fine (*n.*) – **kɑ̤rãˈ; kʰərɑtən**
finger (*n.*) – **ɑŋulɑ**
finger print (*n.*) – **tʃəkər**
finish (*n.*) – **kʰem**
fire (*n.*) – **mẽ̤**
fire "gun" (*v.t.*) – **ɑpnjə; pətkəˈnjə**
fire black (*n.*) – **məsəʔ**
fire fan (*n.*) – **fərɑp**
fire pit (*n.*) – **mɨ̤tʰɑ**
fire rack (*n.*) – **bʰɑr**
fire brand (*n.*) – **mɨ̤sũˈ**
firefly (*n.*) – **bãkoˈ**
first (*adv.*) – **ŋɑ̤tə**
fish (*n.*) – **ŋɑ̤̃**
fish bone (*n.*) – **kɑ̤̃**
fish pole (*n.*) – **tɑŋgɑ**
five (*adj.*) – **ŋɑ**
five days after tomorrow (*adv.*) – **dʰoltʃʰjã**
fix (*v.t.*) – **tɑʔnjə**
fixed rate (*adj.*) – **tokəwɑ**
flaky skin (*n.*) – **kətəlɑː**
flame (*n.*) – **ləpkɑ; mulkɑ**
flash (*n.*) – **mɪlɑk; dʒʰɪmɪk**
flat (*adj.*) – **pəleːwə**
flat roof (*n.*) – **tʰɑlɑʔ**
flatten (*v.t.*) – **səpəleːnjə**
flatter (*n.*) – **rələk; kɑɦolɑ**

flavour (*n.*) – **ŋəm; rŋəm**
flea (*n.*) – **pusum**
flee (*v.t.*) – **dʰõnjə**
fleece (*n.*) – **sən; lʊsən**
flesh (*n.*) – **sjɑfɑl**
flimsy (*n.*) – **lədəbədə**
flint (*n.*) – **dʰuŋgɑʔ**
flock (*n.*) – **kʰutɪ; bəgɑl**
flood (*n.*) – **bʰəl**
floor (*n.*) – **məˈrɑ**
flour (*n.*) – **mənəm; munum**
flourish (*v.i.*) – **fɑbɪnjə**
flow (*v.i.*) – **bɨgɪnjə**
flower (*n.*) – **o; wɑs; wəˈ**
flu (*n.*) – **rugʰɑ**
fluff "wool" (*v.t.*) – **dʰunɪnjə**
flute (*n.*) – **bãsuliː**
fly (*n.*) – **pəsəm**
fly (*v.t.*) – **bʰurnjə**
flying squirrel (*n.*) – **jq̤p**
foal (*n.*) – **bətʃʰerɑ**
foam (*n.*) – **fúˈː**
fodder (*n.*) – **tʃɑːro**
fold (*v.t.*) – **pəltəˈːnjə; rulnjə**
fold (*n.*) – **lʊgotʰo**
foliage (*n.*) – **dɑlɑ**
follow (*v.t.*) – **tʃʱĩtʃʱĩ kʰepəˈːnjə**
food (*n.*) – **zjɑᵘ; kã**
food provision (*n.*) – **zəm**
food reserves (*n.*) – **jq̤tʰən**
foolish (*adj.*) – **ədʰəm**
foot (*n.*) – **kʱɨ**
force (*n.*) – **sɑː**
force (*v.t.*) – **sɑː dʒʰɑʔnjə**
forceful (*adj.*) – **tʃoˈ leᵘ**
forcefully (*adv.*) – **tʃoˈsə**
ford (*n.*) – **tɨrɪnjəpo**
forefather (*n.*) – **pɪtər; sɑkʰɑ**
forehead (*n.*) – **tʃãdiː**
forest (*n.*) – **dʒjã**
forever (*adv.*) –
ekəmnjə; ekorjɑ; pɑgʰəl
forget (*v.t.*) – **mẹʔnjə**
forgive (*n.*) – **mɑf jɑnjə**
fork (*n.*) – **kãtɑ; kɑptʃjɑ**
fortunate (*adj.*) – **bʰɑgɪmɑnɪ**
fortune (*n.*) – **bʰɑgɪ**
formation (*n.*) – **pəˈdɑ**
forward (*n.*) – **ŋq̤kəsəˈ**
foster (*v.t.*) – **ŋɑnjə**
foul (*adj.*) – **ŋəro**
fountain (*n.*) – **rɨmul**
four (*adj.*) – **dʒɪ; tʃɑr**
fragile (*adj.*) – **ənɑdʒo**
frame (*n.*) – **gor**
free (*n.*) – **fãsjɑ; bɪnẹ**
freedom (*n.*) – **dʰɑʔ**
friend (*n.*) – **nə̃ˈ; rɪzʰɑ**
fro (*adv.*) – **ɑdɑɦodɑ**
frog (*n.*) – **teː**
from (*mor.*) – **nɪ**
front (*adj.*) – **ŋq̤tɑᵘ; ŋɑtu**
front of (*adv.*) – **ŋq̤kə**
frost (*n.*) – **tusurɑ**
fraud (*n.*) – **dʰokɑ**
fruit (*n.*) – **fəldɑr**

fry (*v.t.*) – **ŋn̪ɔnjə; bʰutınjə**
fuck (*v.t.*) – **gʰumnjə; nn̪ʔnjə; kʰəpnjə**
fulfill (*v.t.*) – **səjoːnjə**
full (*adj.*) – **tɨsiː**
full moon (*n.*) – **pundı**
function (*n.*) – **jn̪n**
fund (*n.*) – **kos**
funnel (*n.*) – **sul̪iː**
funeral (*n.*) – **məlm̪; mu̪ˈ**
fur (*n.*) – **mu̪l**
furrow (*n.*) – **gʰorsjɑ**
futilely (*adv.*) – **ənm̪kələ**
future (*n.*) – **tʃʰĩnı**
G-string (*n.*) – **kɨndʰɨnı**
gain (*v.i.*) – **dəˈːnjə; kəməˈnjə**
game (*n.*) – **kʰel; rm̪ˈsı**
gapped (*n.*) – **ɦɑkəljɑ**
garden (*n.*) – **bɑriː**
garlic (*n.*) – **nn̪ʔ**
garrulous (*adj.*) – **fədəwɑljɑ; jm̪tʃərjɑ**
gather (*v.t.*) – **dupnjə; sjonjə**
gaunt (*n.*) – **ɦuliːɦuliː tʃjɑːwə**
generation (*n.*) – **pırıː; pustɑ**
gentle (*n.*) – **mɑtʰo**
genuine (*n.*) – **sɑtʃo; sɨkɨlı**
ghost (*n.*) – **zʰjɑ**
giddy (*n.*) – **mĩːm̃ɨ̃**
girdle (*n.*) – **wm̃fo**
girl (*n.*) – **lu̪zɑ; tʃɑlo**
give (*v.t.*) – **jɑnjə**
glance (*n.*) – **dʒʰuluk tʃɪˢnjə**
glans penis (*n.*) – **kʰərəntjɑ**
gloom (*n.*) – **rjm̪jɑrımiː**
gloomy (*adj.*) – **tʃumtʃumo**
glorify (*v.t.*) – **sıŋɑr pãnjə**
glorious (*adj.*) – **zəgəˈwə; tərwərəˢ**
glove (*n.*) – **kuˈlum**
glutinous (*adj.*) – **tərpsızjɑˢ; lesleso**
gnat (*n.*) – **bʰusunɑ**
go (*v.i.*) – **bɑnjə; nɑnjə**
goat (*n.*) – **rm̪ʔ**
goiter (*n.*) – **(r)gãdɑ**
gold (*n.*) – **sun**
gone (*adj.*) – **bɑˢ; bɑdʰuwə**
good (*adj.*) – **tʃɑˢ**
goods (*n.*) – **bəstə**
gossip (*n.*) – **bɑtərɑ; bʰəlɑsukəlɑ**
grab (*n.*) – **dʒjɑmnjə**
grand child (*n.*) – **nɑtiː; nɑtını**
grand father (*n.*) – **bɑdʒju**
grand mother (*n.*) – **bɨdʒju**
grape (*n.*) – **dʒʰompərsəˈ**
grasp (*v.t.*) – **zəmnjə; kjn̪ɔnjə**
grass (*n.*) – **tʃʰɪ́ː**
gratitude (*n.*) – **gun; bʰɑrɑ**
gravel (*n.*) – **tʃerdʒe; rel**
graze (*v.i.*) – **lɑnjə**
great (*adj.*) – **gʰjowə; bədʒər**
greasy (*n.*) – **kʰeno**
greedy (*adj.*) – **ɦɑmpɑtiː; lubʰı**
green (*adj.*) – **pĩwə**
griddle (*n.*) – **tɑˢwɑ**
grind (*v.t.*) – **ɦeːnjə**
grind stone (*n.*) – **rãtʰəˈ**
ground (*n.*) – **nɑm**
group (*n.*) – **bəgɑl**

grove (*n.*) – **dʒʱopəra**
grow (*v.i.*) – **bɨdʱɪnjə**
grub (*n.*) – **məlaˑ; kabu**
gruel (*n.*) – **mãdə**
grumble (*n.*) – **gəngən**
guest (*n.*) – **paɦona**
guffaw (*n.*) – **kʱɪtka**
gully (*n.*) – **gʱəˈra**
gum (*n.*) – **ɦaːsja; kətəᵘtə**
gun (*n.*) – **bʱunduku**
gun powder (*n.*) – **daru**
gut (*n.*) – **dãdʒẽ; taʔ**
habit (*n.*) – **ŋ̤ə̤m; banɪ; kə̤m**
habitation (*n.*) – **baspoː**
haft (*n.*) – **ɦʊ**
hail (*n.*) – **tɪsərəˈ**
hair (*n.*) – **tʃem**
hair brush (*n.*) – **ferẽ**
hair bun (*n.*) – **kʱompa**
hair lock (*n.*) – **lətaː**
hair parting (*n.*) – **sər**
hairy (*adj.*) – **dʒʱusulja; sṳ̃ˈsũˈwə**
half (*adj.*) – **təbʱa; adʱa**
hammer (*n.*) – **martol**
hamstring (*n.*) – **tara; nasa**
hand (*n.*) – **kuˈ**
hand sign (*n.*) – **san**
hand over (*v.t.*) – **põdʒəˈnjə; sũpɪnjə; budʒʱəˈnjə**
handle (*n.*) – **ɦʊ**
happen (*v.i.*) – **tanjə; pɨrɪnjə**
happy (*n.*) – **rẽ**
happiness (*n.*) – **rẽtə**
harass (*v.t.*) – **perə̤ˈnjə; sətəˈnjə**
hard (*adj.*) – **kʱaᵘ; kərra**
hardly (*adv.*) – **ɦətjasə**
harlot (*n.*) – **patərnɪ**
harm (*n.*) – **kʱɨtɪ**
harrow (*n.*) – **məˈ**
hashish (*n.*) – **ətər**
haste (*n.*) – **aladʒal**
hate (*v.t.*) – **sonjə; bərəˈnjə**
hay (*n.*) – **tʃʱiː**
he (*n.*) – **ɦo; ol**
head (*n.*) – **ŋ̤ə̤ˈtaᵘ; ŋ̤ə̤ˈ**
head scarf (*n.*) – **ŋ̤ə̤ˈpo**
headless (*n.*) – **mũdʱja**
headman (*n.*) – **sə̤r**
heal (*v.i. & v.t.*) – **gərãnjə; səgərãnjə**
healthy (*adj.*) – **marugɪ**
heap (*n.*) – **bor; dʱəm**
heap (*v.t.*) – **bornjə; dʱəmnjə**
hear (*v.t.*) – **tʱəˈːnjə**
heart (*n.*) – **jũ**
heart "wood" (*n.*) – **gabə**
heart beat (*n.*) – **dʱuk-dʱuk; bʱut-bʱut**
heart burn (*n.*) – **bɪlbɪl; jũwə̤ˈ**
hearth (*n.*) – **mutʱaʔ**
heat (*n.*) – **rə̤ra**
heaven (*n.*) – **nəm**
heavy (*adj.*) – **gɪso; gɪwə**
heel (*n.*) – **kurkutʃa**
heifer (*n.*) – **kə̤rla**
height (*n.*) – **dʒʱẽ**
hell (*n.*) – **nərgə**
help (*n.*) – **gaˈgəˈ; gəˈ**

hemlock (*n.*) – **dʒʰəm**
hemp (*n.*) – **bʰɑŋgo**
hen (*n.*) – **bɑmɑ**
hence (*adv.*) – **əˈdʒəˈdə**
herbs (*n.*) – **dʒərɑ**
herd (*n.*) – **kʰutɪ**
herds man (*n.*) – **gɑᵘlɑ; tʃʰwɑn**
here (*adv.*) – **ɑkə; ɑŋə; ɑdɑ**
hiccup (*n.*) – **bɑduli**
hide (*v.t.*) – **mo̤ʔnjə**
high (*adj.*) – **dʒʰẽwə**
hill (*n.*) – **dãdɑ**
hill nettle (*n.*) – **puwɑ**
hip (*n.*) – **gʰɑtʃʰum**
hip joint (*n.*) – **kʰutiː**
him (*pron.*) – **ɦoːlɑˈ**
hired hand (*n.*) – **bɑɦorjɑ**
his (*adj.*) – **ɦo-e umĩ**
hiss (*v.i.*) – **kərɑːnjə**
hit (*v.t.*) – **po̤njə**
hive (*n.*) – **zẽgəm**
hives (*n.*) – **fepənɑ; dʰɑdɑdʰɑdɑ**
hockey (*n.*) – **bʰurkɑᵘnjɑ**
hockey ball (*n.*) – **bʰurkɑᵘnjɑ**
hold (*v.t.*) – **kjo̤njə**
hold back (*v.i.*) – **kʰorsɪnjə**
hold up (*v.t.*) – **wə̃ˈnjə**
hole (*n.*) – **kũ**
hollow (*adj.*) – **kolɑːsɪᵘ**
hollow out (*v.t.*) – **kolɑːnjə**
hone (*v.t.*) – **ɦulnjə**
honey (*n.*) – **rɑp**
honesty (*n.*) – **sətə**

hood "rain" (*n.*) – **gʰumtʃə**
hoof (*n.*) – **kʰur**
hope (*n.*) – **ɑs**
Hoopoe (*n.*) – **rəwɑbɑtiː**
hordes (*n.*) – **bəgə-bəgə; səgəp**
səgəp; kʰəs-kʰəs
horn (*n.*) – **r̥ɨ̤**
hornet (*n.*) – **mɨrkɪm**
horse (*n.*) – **gʰorɑ; tɑ**
horsefly (*n.*) – **dãsə**
hot (*adj.*) – **rɑ̤ᵘ**
hound (*n.*) – **ɪɦɪriː kɑ̤ʔ**
house (*n.*) – **zʰɪm**
housefly (*n.*) – **pəsəm**
household (*n.*) – **kurjɑ**
House Shift (*n.*) – **tʃɪlbɑtiː**
how (*adv.*) – **kəˈdʒəˈdə; kədɑˈ; kəˈ**
how many (*adv.*) – **kʰɑ**
hull (*n.*) – **pul**
human (*n.*) – **mĩ**
hunch-backed (*adj.*) – **keŋərjɑ**
hunched (*adj.*) – **gʰõtjɑ**
hunger (*n.*) – **kəreʔ**
hungry (*adj.*) – **kəreᵘ**
hunter (*n.*) – **ɪɦɪrɪ**
hurl (*v.t.*) – **ləbədəˈnjə**
hurry (*n.*) – **ɑlɑdʒɑl**
hurt (*v.i.*) – **to̤lnjə; nɑsnjə**
husband (*n.*) – **reː**
husk (*n.*) – **pul**
hut (*n.*) – **kʰopərɑ**
I (*pron.*) – **ŋã**
ice (*n.*) – **tʰãdɑ**

icy (*adj.*) – **kəlẽ̤ toso**
idol (*n.*) – **əŋgjɑ**
if so (*conj.*) – **ɦukɪ**
if that be (*conj.*) – **tɑkɪn**
ignite (*v.t.*) – **səlkəˈnjə; tɑ̤̃ˈnjə**
ill (*adj.*) – **rugɪ**
illness (*n.*) – **dʒoro**
image (*n.*) – **surup**
in (*adv.*) – **dʒẽ; dʒẽlə**
in a moment (*adv.*) – **təgʱɨrɪ**
inarticulate (*n.*) – **kʱɑːbɑkʱoːbo**
in there (*adv.*) – **nələ**
incense (*n.*) – **dʱupə**
increase (*n.*) – **bədʱəˈnjə**
indicate (*v.t.*) – **kuˈtʃʱõ dʒəˈnjə; sətɑ̤̃ˈnjə**
indoor (*adj.*) – **zʱɪmlɑᵘ; dʒẽlɑᵘ**
infant (*n.*) – **bʱɑᵘzɑ**
inform (*v.t.*) – **sətʱəˈnjə; pɑ̃ˈnjə**
inhabit (*v.t.*) – **lɪnjə**
inhale (*v.t.*) – **siː sɛ̤lnjə**
initiate (*v.i.*) – **tʱuːsɪnjə**
innards (*n.*) – **sjɑrtɑ**
inner (*adj.*) – **dʒẽlɑᵘ**
insect (*n.*) – **rṵˈ; rut; bɨriːzɑ**
insert (*v.t.*) – **luˈnjə**
inside (*adv.*) – **dʒẽlə**
insomania (*n.*) – **tʱuldul**
inspect (*v.t.*) – **porɵ̤lnjə**
install (*v.t.*) – **tɑʔnjə**
integrity (*n.*) – **pɑɦɑ**
invest (*v.t.*) – **ləˈnjə**
iron (*n.*) – **dʒʱəŋ; dʒʱɨ̃**
iron pan (*n.*) – **dodor**
iron plate (*n.*) – **tɑpkjɑ**
irrigate (*v.t.*) – **rɨ̤ jonjə**
it (*pron.*) – **ɑᵘ**
itch (*n.*) – **lutə**
jackal (*n.*) – **rɑ̤̃sulɑ**
jaw (*n.*) – **bɑ̃gəl**
jest – (*n.*) **lɨ̤; (*v.i.*) lɨ̤ʔnjə**
jewelry (*n.*) – **gəɦənɑ**
joint (*adj.*) – **kʱɑrtɑᵘ**
joint (*n.*) – **gɑ̃sə**
joke (*n.*) – **lɨ̤**
joke (*v.i.*) – **lɨ̤njə**
joy (*n.*) – **rẽtə**
jump (*v.t.*) – **zoːnjə**
jungle (*n.*) – **dʒjɑ̃**
junior (*adj.*) – **dʱũdɑŋɑᵘ**
Juniper (*n.*) – **dʱupɪ**
keep (*v.t.*) – **nəˈnjə; səjɑrnjɑ**
kernel (*n.*) – **gedɑ**
key (*n.*) – **sɑ̃tʃɑ; kutʃɪ**
kick – (*n.*) **lɑtə; (*v.t.*) kʱəndəˈnjə; tʱɨ̃njə**
kidney (*n.*) – **kəl**
kill (*v.t.*) – **sə̤ˈnjə**
kin relationship (*n.*) – **sɑˈnə**
kind (*n.*) – **tʱoko**
kind (*n.*) – **dəjɑ; jũnɑ**
king (*n.*) – **rəˈ**
kiss (*n.*) – **mɑ̃e**
knead (*v.t.*) – **mutʃʱɪnjə**
knee (*n.*) – **gʱũdɑ**
knee cap (*n.*) – **furbu**
knife (*n.*) – **kʱortʃjo; kʱurdʒɑ**
knit (*v.t.*) – **rɨ̤njə**

knock (*n.*) – **dʰwak-dʰwak**
knot (*n.*) – **gãtʰa**
know (*v.i.*) – **səresnjə**
knowledge (*n.*) – **sə̃ˈ**
labour (*n.*) – **pəkəsa**
ladder (*n.*) – **tʃʰəm**
lady (*n.*) – **meːma**
lake (*n.*) – **dəɦə**
lamb (*n.*) – **patʰaʔ**
lamb (*adj.*) – **kısja**
land (*n.*) – **nam; po**
lap (*n.*) – **gʰõᵉ**
large (*adj.*) – **gʰeppa; gʰjowə; bədʒər**
last (*adj.*) – **tʃʰ̃ïtaᵘ; tʃʰ̃ïŋaᵘ**
last year (*adv.*) – **a̤rtanı**
late "*delay*" (*adj.*) – **dʰılo**
late "*dead*" (*adj.*) – **sıᵘ**
later (*adv.*) – **tʃʰ̃ïnı**
laugh (*n.*) – **səˈ**
lazy (*adj.*) – **ïlisı**
leaf (*n.*) – **kʰja**
leak (*v.i.*) – **junjə**
lean (*n.*) – **turdʒʰulo**
leap (*v.t.*) – **zoːnjə**
learn (*v.t.*) – **sıᵘsınjə; pəˈsınjə**
leather (*n.*) – **sjalo**
leave (*v.t.*) – **kʰjanəˈnjə**
leave (*n.*) – **bıda**
leech (*n.*) – **pïtiː**
left (*n.*) – **dabərja**
left-over (*n.*) – **sela**
leg (*n.*) – **kʰ̃ɨ**
leisure (*n.*) – **dʰaʔ**

lend (*v.t.*) – **loenjə**
length (*n.*) – **orkʰjo**
lengthen (*v.t.*) – **səkʰjonjə**
leper (*adj.*) – **kṳrı**
less (*adj.*) – **tʃʰja; tıka**
lest (*conj.*) – **ma̤nı**
lethargy (*n.*) – **dʰeŋgəˈ**
letter (*n.*) – **sərtʰa**
liar (*adj.*) – **padʒı; baˈsja**
lice (*n.*) – **sjarrə**
lick (*v.t.*) – **lepnjə**
lid (*n.*) – **kʔ**
lie (*n.*) – **dʰutə; gwar**
lift (*v.t.*) – **tʃʰ̃ınjə**
light (*n.*) – **pəlã̤**
light (*adj.*) – **bomo**
lighten (*v.t.*) – **səbomnjə**
lightening (*n.*) – **tʃırku**
life span (*n.*) – **dʒ̃ïᵘnı**
like (*v.i.*) – **dʒãgər ɦunjə**
like (*adj.*) – **sjaso**
lip (*n.*) – **tʰutuna; pse**
liquor (*n.*) – **mədə; lıs**
listen (*v.i.*) – **tʰəınjə**
little bit (*adv.*) – **tʃʰjaːwa**
little finger (*n.*) – **kantʃʰjaŋuliː**
live (*adj.*) – **dʒẽdo**
liver (*n.*) – **sẽ̤**
livestock (*n.*) – **əgəˈbəgəˈ**
lizard (*n.*) – **nıᵘrtiː**
load (*n.*) – **gur**
loan (*n.*) – **rın**
lock (*n.*) – **talkutʃı**

lock up (*v.t.*) – **gəlnjə**
locust (*n.*) – **sɨlɨː**
log (*n.*) – **mũdʱɑ**
loin cloth (*n.*) – **dʱutiː; pərdʱəniː**
loin cloth string (*n.*) – **kɨndʱəniː**
long (*adj.*) – **kʱjowə; kʱepɑ; slu**
loom (*n.*) – **tɑnɑ**
loose (*adj.*) – **dʒʱelo**
looser (*adj.*) – **ɦɑrjɑ**
lord (*n.*) – **geː**
loss (*n.*) – **gʱɑtɑ**
lost (*adj.*) – **mɑ̤ᵘ**
louse (*n.*) – **sjɑr; sɪr**
love (*n.*) – **məjɑ**
low (*adj.*) – **dʱemo**
luck (*n.*) – **bʱɑgɪ**
lukewarm (*adj.*) – **nolnolo**
lunch (*n.*) – **ɨrniː**
magic (*n.*) – **tʃetək**
magician (*n.*) – **tʃetəkjɑ**
maimed (*adj.*) – **dũdɑ**
maize (*n.*) – **gʱogɑ**
make (*v.t.*) – **dʒəˈnjə**
male (*n.*) – **opɑ**
mallet (*n.*) – **muŋuriː**
man (*n.*) – **mĩ; ru**
many (*adj.*) – **kudʱu; mɑkʱɑ; bʱjɑ**
map (*n.*) – **nəkəsɑ**
marriage (*n.*) – **bɪɦɑ**
marrow (*n.*) – **sʊ**
marry (*v.i.*) – **rɛ̤snjə**
marsh (*n.*) – **sem**
mason (*n.*) – **bʱuli**
master (*n.*) – **gurbɑ**
masturbate (*v.t.*) – **tʃʱolnjə**
mat (*n.*) – **lo**
match (*n.*) – **pɑrɑ; məsəlɑ**
match (*v.i.*) – **kʱəˈːnjə**
me (*pron.*) – **ŋã; ŋãlɑe**
mead (*n.*) – **rɑp mədə**
meadow (*n.*) – **tʃərənpo**
meal (*n.*) – **zjɑᵘ**
measure (*n.*) – **gõᵉ**
meat (*n.*) – **sjɑ**
medicine (*n.*) – **wɑsɑ̤**
meet (*v.t.*) – **dəˈsɪnjə**
melt (*v.i.*) – **bɪləˈːnjə**
message (*n.*) – **sor; tʱɑ**
mend (*v.t.*) – **bənəˈnjə**
melt (*v.t.*) – **sɨbɪləˈnjə**
midday (*n.*) – **tʱɪdɪlɑː**
middle aged (*n.*) – **ədʱəbə̃ˈsjɑ**
midnight (*n.*) – **ɑdʱɑriː**
midwife (*n.*) – **sũdʱjɑlniː**
milk (*n.*) – **nũˈ; tʃʱəljɑ**
mill (*n.*) – **gʱɨtɨ**
millet (*n*) – **rãdəˈ; rãrɑ**
mine (*prep.*) – **ŋɑmĩ**
mine (*n.*) – **kʱə̃ˈ**
Minvet (*n.*) – **tʃərere**
minnow (*n.*) – **ŋɑ̤dʒũ**
mirror (*n.*) – **dʱərpən**
mist (*n.*) – **koɦo**
mix (*v.t.*) – **bəreːnjə**
molar (*n.*) – **bãgəl**
mold (*v.i.*) – **nɑ̤̃njə**

monkey (*n.*) – **jṵ**
monument (*n.*) – **dʒəlakʰiː**
moon (*n.*) – **sjq̤wəˈ**
more (*adj.*) – **kosəˈ; makʰa**
morning (*n.*) – **ridʒaniː; tʃʰəkalnja**
mortal (*adj.*) – **sɪzjaᵘ**
mortgage (*n.*) – **ədʰəna**
mother (*n.*) – **ama**
mount (*v.t.*) – **gʰumnjə; pulusnjə**
mourn (*n.*) – **sogo**
mouse (*n.*) – **bɪza**
moustache (*n.*) – **mɨ̤̃**
mouth (*n.*) – **jq̤**
move (*v.i.*) – **tʃɨlɪnjə; sɨrɪnjə**
much (*adj.*) – **makʰa; bʰja; məstə; kudʰu**
mud (*n.*) – **ɦɪlaʔ**
mumble; mutter (*n.*) – **bədʒəbədʒə**
mumps (*n.*) – **ɦãdja**
murderer (*n.*) – **dʒjanmara**
mushroom (*n.*) – **mõ**
mustache (*n.*) – **mɨ̤̃**
mustard (*n.*) – **turiː**
muzzle (*n.*) – **məɦəla**
my (*prep.*) – **ŋamĩ**
nail (*n.*) – **sɪn**
naked (*adj.*) – **naŋgja**
name (*n.*) – **mɪn**
nanny (*n.*) – **dʰərala**
nappy (*n.*) – **dʰal**
narrow (*n.*) – **saŋoro; tʃʊwə**
nasal mucus (*n.*) – **nq̤p**
nausea (*n.*) – **jũwq̤ˈ; bɪlbɪl**
navel (*n.*) – **pũtuliː**
necessary (*n.*) – **kʰãtʃo; ɦɨtkɪᵘ**
neck (*n.*) – **dʰẽ**
need (*n.*) – **tʃaɦɪt**
needle (*n.*) – **gəp**
nephew (*n.*) – **bʰərtʃa**
nest (*n.*) – **basɪp**
nettle (*n.*) – **ŋẽ̤ᵉtɪ**
nettle pod (*n.*) – **bʰəltʰa**
new (*adj.*) – **sq̤ro; tʃʰar**
news (*n.*) – **sor; tʰaː**
next (*adj.*) – **tʃʰoto; gɨ̃**
next year (*adv.*) – **fərne**
nice (*adj.*) – **tʃaᵘ**
nick name (*n.*) – **pq̤̃tʃja**
night (*n.*) – **riː**
night blind (*adj.*) – **mundukja**
nip (*v.t.*) – **tʃiːlnjə**
nipple (*n.*) – **nũˈsəˈ**
nit (*n.*) – **sjandʒɨriː**
no (*adv.*) – **mq̤kə; male; tq̤**
noise (*n.*) – **rãᵘdʒʰjãᵘ**
nook (*n.*) – **kona**
noon (*n.*) – **laː**
noose (*n.*) – **surkaᵘnjə**
nose (*n.*) – **sɨniː**
nostril (*n.*) – **sɨniːkũ**
not (*n.*) – **male; mq̤kə**
note (*n.*) – **tɪpən**
now (*adv.*) – **q̤kʰə**
nude (*adj.*) – **naŋgjaʔ**
numb (*v.i.*) – **gãnjə**
nut (*n.*) – **tʃʰol; otʃʰol**
oat (*n.*) – **kolẹ̤**

obey (*v.t.*) – **bʰə̃ˈnjə**
obtain (*v.t.*) – **kuˈtə pɨrɪnjə; dəˈːnjə**
office (*n.*) – **jn̤ənzʰɪm**
often (*adv.*) – **dʒə̃kosəˈ; makʰabag**
oil (*n.*) – **mn̤s; tʰiː**
oily (*adj.*) – **tʃɪrgʰul**
old (*adj.*) – **sero; pərə̃do**
on (*adv.*) – **tə**
once (*adj.*) – **təkʰep**
oncoming (*adj.*) – **ɦuzjaᵘ**
one (*adj.*) – **tobo**
only (*adj.*) – **wazə**
onward (*adv.*) – **ŋn̤da**
open (*v.t.*) – **fəˈːnjə**
orphan (*n.*) – **tokja; dokʰa**
jewelry (*n.*) – **gəɦəna**
other (*adj.*) – **tʃʰoto; gɨ̃**
otherwise (*adv.*) – **mn̤nɪ; mn̤nɪda**
our (*adj.*) – **gemĩ**
out (*n.*) – **lɨ̃**
over (*adv.*) – **otərtə; tərtə**
overflow (*v.i.*) – **dʒjalnjə**
overtake (*v.t.*) – **bəlẽnjə**
owner (*n.*) – **ge; orge**
ox (*n.*) – **gʰẽ**
paddle (*n.*) – **dabiː**
padlock (*n.*) – **talkutʃiː**
pain (*v.i.*) – **ɦurnjə**
pair (*n.*) – **dʒem; dʒor**
palace (*n.*) – **rəˈzʰɪm; dərbar**
palate (*n.*) – **nel**
pan (*n.*) – **taᵘwa**
paper (*n.*) – **kagət**
parcel (*n.*) – **nasa**
parch (*v.t.*) – **ŋn̤ənjə**
pass (*v.i.*) – **tʃʰɪrɪnjə**
pass (*n.*) – **tʃʰeda**
pasture (*n.*) – **tʃərənpoː**
pattern (*n.*) – **tʰə̃tə**
patient (*n.*) – **munduru**
pay (*v.t.*) – **foːnjə**
pea (*n.*) – **kərla**
peanut (*n.*) – **bədəm**
pee (*v.t.*) – **dʒʰiːʔsɪnjə**
peel (*v.t.*) – **koːnjə; tn̤njə**
perform (*v.t.*) – **donjə**
person (*n.*) – **dʒəna**
pestle (*n.*) – **pɨlũ; kolza**
pet (*adj.*) – **ŋasɪᵘ**
pick (*v.t.*) – **kɪnjə**
pick up (*v.t.*) – **tiːnjə**
pierce (*v.t.*) – **ləpnjə**
pig (*n.*) – **uʔ**
pigeon (*n.*) – **pɪrəwa**
pillar (*n.*) – **kʰə̃ba**
pillow (*n.*) – **gum**
pimple (*n.*) – **mn̤ˈ**
pin (*n.*) – **kʰɪl**
pin "wood" (*n.*) – **nakɪra**
pincers (*n.*) – **kaptʃɨ; tʃɨᵘta**
pine tree (*n.*) – **dã**
pipe (*n.*) – **nɨlɨ**
pit (*n.*) – **bʰəlkʰada**
pitch (*n.*) – **dãtʃɨː**
pitch pine (*n.*) – **lɨ̃səˈ**
place (*n.*) – **poː**

placenta (*n.*) – **sɑl; bɪkʰə**
plain (*n.*) – **bã**
plant (*n.*) – **bɪrəwɑ; rɨbiː**
plaster (*v.t.*) – **sn̥jə; pəlepnjə**
play "game" (*v.t.*) – **rə̥ˈsɪnjə**
play "music" (*v.t.*) – **təpnjə**
please (*n.*) – **dʒero**
pluck (*v.t.*) – **tʃʰãnjə**
pledge (*n.*) – **ədʰənɑ**
plenty (*adj.*) – **dʰolpogol**
plough (*n.*) – **gʰor; ɦor**
plough (*v.t.*) – **kɪ́ːnjə**
pocket (*n.*) – **kʰulti:**
poison (*n.*) – **tu; bɪs**
poker (*n.*) – **tʃjɑr**
pole (*n.*) – **dãdɪ**
polio (*n.*) – **sɪmjɑ**
poor (*adj.*) – **nɑŋgjɑ**
popcorn (*n.*) – **oləwɑ**
porcupine (*n.*) – **sɪnu**
pot (*n.*) – **dʒɑ**
potato (*n.*) – **bʰətɑndʒiː; bʰotjɑ; kwɑldʒiː**
pouch (*n.*) – **pokɑ**
pour (*v.t.*) – **tʰunjə; dʰɑsnjə**
powder (*n.*) – **dʰulo**
power (*n.*) – **sɑː**
practice (*n.*) – **tʃələn; dʰɑmɑ**
pray (*v.t.*) – **põkʰɑrɪnjə**
pregnant (*n.*) – **gərbʰjɑ**
prepare (*v.t.*) – **nɪpdʒəˈnjə**
president (*n.*) – **sn̥r**
pretend (*v.i.*) – **dʒəˈsˈnjə**
pretence (*n.*) – **beso; nɪ̃ᵘ**
pretty (*adj.*) – **sɑːdokɑᵘ; rupsjɑ**
price (*n.*) – **ḛ**
prick (*v.t.*) – **kʰjoʔnjə**
prison (*n.*) – **kəˈtəpo**
prize (*n.*) – **ɪnɑm**
profit (*n.*) – **nɑfɑ; ogʔ**
promise (*n.*) – **kɪrjɑ**
prosper (*v.i.*) – **jɑːdɑ tɑnjə**
prosperity (*n.*) – **sɨ̃pət**
protect (*v.t.*) – **dʒogəˈnjə**
proud (*v.i.*) – **sɨːnjə**
proverb (*n.*) – **ɑɦɑtiː**
prune (*v.t.*) – **tʃʰɑːlnjə; loːnjə**
pubic hair (*n.*) – **mu̥s**
pubic bone (*n.*) – **murtʃãdiː**
pull (*v.t.*) – **sn̥lnjə; tulnjə**
pumpkin (*n.*) – **kɨkɨlɪ**
punch (*n.*) – **gʰusɑ**
puncture (*v.i.*) – **gʰwãnjə; səgʰwãnjə**
punish (*v.t.*) – **sədɑrnjə; səkəˈnjə**
punishment (*n.*) – **sədʒə̃ˈ**
pup (*n.*) – **kn̥zɑ**
purchase "food" (*v.i.*) – **bɪsəˈːnjə**
purchase "thing" (*v.i.*) – **l̥n̥jə**
pure (*adj.*) – **tʃokʰo**
pus (*n.*) – **sɨnɪs**
push (*v.t.*) – **ɦutəˈnjə**
put (*n.*) – **dʒʰɑʔnjə**
queen (*n.*) – **rɑnɪ**
quick (*n.*) – **gɪlo**
quiet (*n.*) – **sə̃ˈsũˈ**
quite (*adv.*) – **tʃəˈ; sərbɑ**
radiance (*n.*) – **zəgəˈ**

radish (*n.*) – **lakum; mula**
rain (*v.i.*) – **nəm wanjə**
rainbow (*n.*) – **rɪgʰãᵘ**
raise (*v.t.*) – **sədʒʰẽnjə**
rapid (*adv.*) – **bənə̃ˈ; tʃãdo**
rat (*n.*) – **bɪza**
rate (*n.*) – **oe̤**
raw (*adv.*) – **katʃo**
razor (*n.*) – **tʃʰura**
reach (*v.i.*) – **kesnjə; tʰə̃ˈnjə**
read (*v.t.*) – **pɪr̤ɪnjə**
real (*n.*) – **satʃo**
realize (*v.i.*) – **ŋəmsɪnjə**
recall (*v.i.*) – **tʃetəˈjə**
recognize (*v.t.*) – **səresnjə**
record (*v.t.*) – **bʰərəˈnjə**
rectify (*v.t.*) – **soŋoləˈnjə**
rectum (*n.*) – **tʃakũ**
red (*adj.*) – **gʰjamo**
reddish (*adj.*) – **gʰjamərjaso**
redeem (*v.t.*) – **nɪkʰənəˈnjə**
reduce (*v.t.*) – **gʰətəˈːnjə**
reform (*v.t.*) – **sudʰarəˈnjə**
regard (*v.i.*) – **manɪnjə**
reject (*v.i.*) – **ra̤snjə**
relation (*n.*) – **səmbəndʰə**
relationship (*n.*) – **saˈnə**
relative (*n.*) – **kjãtaᵘ**
release (*v.i.*) – **ra̤snjə**
relief (*n.*) – **ɦolã**
remain (*v.i.*) – **sɪɦɪnjə; ja̤lnjə**
remember (*v.t.*) – **tʃetəˈːnjə**
remind (*v.t.*) – **səmdʒəˈnjə**
remove (*v.t.*) – **pleːnjə**
rend (*v.i.*) – **tʃɪsnjə**
rent (*n.*) – **bʰara; kɪrəˈ**
repair (*n.*) – **bənəˈːnjə**
repeat (*v.i.*) – **doɦorəˈːnjə**
reply (*n.*) – **təwarɪ**
report (*n.*) – **badʰɪ**
reside (*v.t.*) – **lɪnjə**
resin (*n.*) – **tʃopə**
respect (*n.*) – **man**
rest (*v.t.*) – **nasɪ̤njə**
return (*v.i.*) – **wəlnjə**
reveal (*v.t.*) – **sətə̤̃ˈnjə; sərə̤̃ˈnjə**
revenge (*n.*) – **kʰɪs; bədəla**
reward (*n.*) – **ɪnam**
rhododendron (*n.*) – **sərwəˈ; roŋgo; soŋora**
rib (*n.*) – **rə̤m**
rice (*n.*) – **tʃʰal; məla**
rich (*n.*) – **saɦu**
ride (*v.t.*) – **tʃepnjə**
right "direction" (*n.*) – **wə̤r**
right (*n.*) – **tʰɪk**
rinse (*v.t.*) – **tʃja̤njə; siːlnjə; kʰoleːnjə**
ripe (*v.i.*) – **mɪ̤̃njə**
rise (*v.i.*) – **sonjə**
risk (*n.*) – **tʃʰjas**
road (*n.*) – **jəm; gwa**
roam (*v.i.*) – **dolaːnjə**
roast (*v.t.*) – **ŋo̤njə**
roaster (*n.*) – **bʰaljа**
rob (*n.*) – **nə̃ˈnjə**
robber (*n.*) – **lutɪzjaᵘ**

roll (*v.i.*) – **golõnjə**
roof (*n.*) – **tʃʰanjə**
room (*n.*) – **kunti:**
root (*n.*) – **dʒəraʔ**
rope (*n.*) – **tʃẽ̤**
rotten (*adj.*) – **tʃɪᵘ**
round (*adj.*) – **kʰwargılo; kʰwãgılo**
rout (*n.*) – **jəm**
row (*n.*) – **tunda**
rub (*v.t.*) – **gʰutí:njə; turı̤njə**
run (*v.t.*) – **dʰõnjə; jaŋnjə; zo:njə**
rural (*adj.*) – **nãkʰarlaᵘ**
sack (*n.*) – **ɦuˈ:**
safety pin (*n.*) – **kʰıp**
saliva (*n.*) – **tı̤l**
salt (*n.*) – **sapi:**
sand (*n.*) – **bələᵘtə; tʃʰamərа**
sandal (*n.*) – **lətərа**
satisfaction (*n.*) – **sontokо**
save (*v.t.*) – **sãtʃınjə; səjarnjə**
saw (*n.*) – **kərãᵘti:**
say (*v.i.*) – **ɦəˈlınjə; ɦəˈdanjə**
scabies (*n.*) – **lutə**
scale (*n.*) – **kətəla**
scale (*n.*) – **təᵘla**
scatter (*n.*) – **tʃetrãputərã dʒəˈnjə; ra:njə**
scoff (*v.t.*) – **gılləˈnjə**
scorch (*v.i.*) – **kəramnjə**
scorn (*v.i.*) – **sonjə; gʰenəˈnjə**
scrotum (*n.*) – **wã̤dʰa; domba**
search/seak (*v.t.*) – **kʰi:mnjə; sapnjə**
season (*n.*) – **saɦa**
secret (*adj.*) – **bʰıtərja; gopja**
section (*n.*) – **bʰaʔ**
see (*v.i.*) – **rı̤̃njə**
seed (*n.*) – **dʰur**
seek (*v.t.*) – **sapnjə**
seem (*v.i.*) – **rə̤̃ˈnjə**
seer (*n.*) – **dʒə̃ˈsı**
seize (*v.t.*) – **nəkətəˈnjə; nıŋnjə**
self (*pron.*) – **kjã; ol**
selfish (*v.t.*) – **mıtıliplı**
sell (*v.t.*) – **jonjə**
semen (*n.*) – **dʰuʔr**
send (*v.t.*) – **pırı̤̃njə**
senior (*adj.*) – **sı̤r**
separate (*v.t. & v.i.*) – **bʰaʔsınjə**
servant (*n.*) – **bãda**
set (*n.*) – **dʒem**
sew (*v.t.*) – **rı̤pnjə**
shake (*v.t.*) – **ɦərləˈnjə; koltʃjo̤njə**
shave (*v.t.*) – **jensınjə; jennjə**
sheaf (*n.*) – **mutʰa**
shed (*n.*) – **tʃʰapərа; zʰəke**
sheep (*n.*) – **lu**
shift (*v.t.*) – **sırınjə; po: sarəˈnjə**
shin (*n.*) – **nəltʰa**
shoe (*n.*) – **po:la; pənəˈ**
shopkeeper (*n.*) – **dokanja**
short (*v.t.*) – **tũˈza; tuno**
shoulder (*n.*) – **põ**
shovel (*n.*) – **beltʃa**
show (*n.*) – **sətə̤̃ˈnjə**
shrew (*n.*) – **tʃʰıtʃĩndırı**
shrine (*n.*) – **tʰan; mətʰə**

shrink (*v.i.*) – **kʰumtʃɪnjə; koroptʃʃasnjə**
shy (*n.*) – **laːdʒə**
shuttle (*n.*) – **tʰul**
sick (*adj.*) – **tʰɨlɪᵘ; kʰadɪᵘ**
sickle (*n.*) – **rãkasɪ**
sigh (*n.*) – **ɦambol**
signature (*n.*) – **sɨɦɪ**
sin (*n.*) – **paːpə**
since (*adv.*) – **kɪn**
sing (*v.t.*) – **gəˈːnjə**
singer (*v.t.*) – **gɪtarja**
sister (*n.*) – **nana; bɨˈnɪ**
sit (*v.t.*) – **tʃusi̤njə; tʃũnjə**
skill (*n.*) – **kɨɦ̃**
skin (*n.*) – **lokota; sjalo**
skull (*n.*) – **kʰəpər**
sky (*n.*) – **nəm**
slap (*n.*) – **ləfəraᵘnɪ**
slave (*n.*) – **bãda**
sleep (*n.*) – **ŋa̤lnjə**
slice (*v.t.*) – **tʃənə̃ˈnjə**
slip (*v.i.*) – **sɪlnjə**
slit (*v.t.*) – **tʃɪraːnjə**
slow (*adv.*) – **matʰoːza**
smear (*v.t.*) – **tʰiːnjə**
smell (*n.*) – **ŋər**
smile (*n.*) – **ɦoleː**
smoke (*n.*) – **mi̤kũˈ**
smoke (*v.t.*) – **tʃẽnjə**
smoke (*v.i.*) – **kunjə**
snack (*n.*) – **ɨrnɪ; poroʔ**
snail (*n.*) – **dʒãdabokənjə**
snap (*v.t.*) – **kja̤njə; fjaʔnjə**
snatch (*v.t.*) – **nəkətəˈnjə; nɪŋnjə; nə̃ˈnjə**
sneeze (*n.*) – **tʃʰɪs**
snore (*v.i.*) – **ŋoraːnjə**
snot (*n.*) – **na̤p**
snow (*n.*) – **pom**
soak (*v.i.*) – **tʃɪᵘʔnjə**
sock (*n.*) – **dʒurap**
soap stone (*n.*) – **kʰɨrɪ**
soft (*adj.*) – **dʒʰjaso**
soil (*n.*) – **gəm**
solidify (*v.t.*) – **gɨnjə**
some (*n.*) – **kʰwa**
someone (*n.*) – **suwa**
something (*n.*) – **katarə**
somewhat (*n.*) – **dʒã**
somewhere (*n.*) – **kanrada; kanranɪ**
son (*n.*) – **kʰepaza**
song (*n.*) – **re**
soon (*adv.*) – **tʃãdo; ɦətə**
soot (*n.*) – **dʰũsə**
sot (*adj.*) – **mətə̤walja**
sound (*n.*) – **gaʔ**
sour (*adj.*) – **sɪro**
south (*n.*) – **dɨkʰ̃ɨᵘ**
souvenir (*n.*) – **tʃɪna; ja̤ka**
sow (*v.t.*) – **wasnjə**
sparrow (*n.*) – **bʰ̃ɨŋərja**
spatula (*n.*) – **pəne̤**
speak (*v.t.*) – **pãnjə**
sperm (*n.*) – **dʰuʔr**
spherical (*adj.*) – **lumba**
spicy (*adj.*) – **tuːwə**
spider (*n.*) – **məkəra**

spill (*n.*) – **bʰonjə**
spin (*v.t.*) – **kʰəlnjə**
spindle (*n.*) – **rɨ̤p; tɑku**
spine (*n.*) – **wɑ̃rɨ̤(s)**
spirit (*n.*) – **ɦĩsə; purus**
spit (*v.t.*) – **tɨ̤lnjə**
spittle (*n.*) – **tɨ̤l**
splash (*v.t.*) – **dʒʰjɑʔlnjə**
spleen (*n.*) – **fɪs**
splinter (*n.*) – **tʰosɑ**
spongy (*adj.*) – **nelnelo**
sprain (*v.i.*) – **bʰurulnjə**
spray (*v.t.*) – **tʃʰərəˈnjə; tʃʰərkəˈnjə**
spread (*v.t. & v.i.*) – **rɑːnjə; rɑːsɪnjə**
sprinkle (*v.t.*) – **tʃʰəmkəˈnjə**
sprout (*n.*) – **tusɑ; gubɑ**
sputum (*n.*) – **kʰɑso**
spume (*n.*) – **fuⁱː**
spy (*n.*) – **tʃebʰəwɑ; tomjɑ**
stable (*n.*) – **gʰorɑbɨ̃**
stair (*n.*) – **tʰəpkɑ**
stale (*adj.*) – **bɑsɪ**
stalk (*n.*) – **bokolɑ**
stand (*v.i.*) – **tʃjɑ̃ɨ̤sɪnjə**
standing (*adj.*) – **tʰəːrjɑ**
star (*n.*) – **soroʔ**
stare (*v.t.*) – **dʰeʔrnjə**
statue (*n.*) – **əŋgjɑ**
steal (*v.t.*) – **kunjə**
steam (*n.*) – **pəsjõ**
stem (*n.*) – **dãtʰɑ**
step (*n.*) – **gʰɑp**
stick (*n.*) – **dʒʰuˈ**

stiff (*adj.*) – **kogʰortoːwə**
sting (*v.t.*) – **dɑʔnjə**
stink (*adj.*) – **ŋəro**
stir (*v.t.*) – **ɦondələˈnjə; gurɪnjə**
stitch (*v.t.*) – **tərəpnjə**
stock of gun (*n.*) – **kũdɑ**
stomach (*n.*) – **fu**
stone (*n.*) – **lũ; luŋ**
story (*n.*) – **gʰɨ̤rtɪʔ**
straw (*n.*) – **lɨ̤**
strength (*n.*) – **sɑː**
student (*n.*) – **pɨ̤rɨ̤zjɑᵘ; sɪs**
stupid (*n.*) – **ədʰəm**
suck (*v.t.*) – **pɪnjə**
sudden collapse (*n.*) – **wɨ̤r**
suddenly (*adv.*) – **umũdʒʰɑnɪ**
suffocate (*v.i.*) – **sɨ̤njə**
sulk (*v.i.*) – **bʰɨ̤rkɪnjə**
summon (*v.t.*) – **kɨ̤njə; kʰulnjə**
sun (*n.*) – **nɪmɪ́ː**
sun rise (*v.i.*) – **gʰɑm pəleːnjə**
sun set (*n.*) – **nupnjə**
sure (*adj.*) – **pəkkɑ**
surplus (*n.*) – **jɨ̤l**
surround (*v.t.*) – **gʰɪrɪnjə**
suspect (*v.t.*) – **mũˈnjə**
suspend (*v.i.*) – **dʒʰundɪnjə**
suspension (*n.*) – **səŋkʰɑ**
swallow (*v.t.*) – **gɑlnjə**
swamp (*n.*) – **sem**
sweat (*n.*) – **pəsjõ; pəsɪnɑ**
sweep (*v.t.*) – **siːnjə**
sweet (*adj.*) – **tɑ̤ᵘ**

swell (*v.i.*) – **gonjə**
swim (*v.t.*) – **tʃelnjə**
swine (*n.*) – **bʰunɪ**
tail (*n.*) – **mẹ**
tailless (*adj.*) – **lẽdjɑ**
talk (*v.t.*) – **pãnjə; tʃʰennjə**
tall (*adj.*) – **dʒʰẽwə**
target (*n.*) – **tɑrɑ**
taste (*n.*) – **orŋəm**
taste (*v.t.*) – **dɑrnjə**
tasteless (*adj.*) – **tʃʰemo**
task (*n.*) – **jẹn**
taste (*n.*) – **ŋəm; rŋəm**
teach (*v.t.*) – **pəˈnjə**
teacher (*n.*) – **gurbɑ**
tear (*v.t.*) – **tʃĩːnjə**
tease (*v.t.*) – **bəreːnjə**
tell (*v.t.*) – **ɦəˈlɪnjə**
tender (*adj.*) – **dʒʰjɑso**
tension (*n.*) – **ŋẹ̃ˈɦur**
tent (*n.*) – **pɑl**
testicle (*n.*) – **zʰuriː**
that (*pron.*) – **nõ**
thatch (*n.*) – **pusəˈ**
then (*conj.*) – **ɦukɪn**
they (*pron.*) – **noːrə**
thick (*adj.*) – **rũwə; tʰeʔwə**
thief (*n.*) – **goe**
thin (*adj.*) – **turdʒʰulo; kʰenɑʷrjɑ**
thing (*n.*) – **bəstə**
think (*v.i.*) – **sutʃɪnjə**
thirst (*n.*) – **tʃʰos**
this (*pron.*) – **ɑʷ**
thither (*adv.*) – **ɦodɑ**
thorn (*n.*) – **zu**
thread (*n.*) – **dʰagɑ**
threshold (*n.*) – **sĩgʰɑr**
through (*v.t.*) – **kʰjɑnjə; bʰĩnjə**
thrust (*v.t.*) – **tʃʰuˈnjə; luˈnjə**
thumb (*n.*) – **gəˈpɑ**
thus (*conj.*) – **əˈ; ɦəˈ**
tick (*n.*) – **pərəŋkɑˑ**
tickle (*v.t.*) – **kəleːnjə**
tie (*v.t.*) – **poːnjə; surnjə**
tiger (*n.*) – **lɑː**
tight (*adj.*) – **kɨskɪʷ**
time (*n.*) – **belɑ**
times (*n.*) – **kʰep; doɦor; pɑlɑ**
timid (*adj.*) – **tʃʰepəwɑ**
tingle (*v.i.*) – **rɪnjə**
tire (*v.i.*) – **pɑtɪnjə**
toast (*v.t.*) – **sɨkʰɨrĩnjə**
today (*adv.*) – **ɑtʃʰɪm**
toe (*n.*) – **kʰĩsəˈ**
together (*adv.*) – **sɪp**
tomorrow (*adj.*) – **pərẹ̃tɪ**
tong (*n.*) – **tʃĩʷtɑ**
tongue (*n.*) – **se**
too (*adv.*) – **mɨnɪ; pɑlɑ; sodʰɑ; bə**
tooth (*n.*) – **ɦɑ**
tooth decay (*n.*) – **ɦɑːpu**
torch (*n.*) – **rãkɑ**
torn (*v.t.*) – **tʃĩːnjə**
touch (*v.t.*) – **tʃʰɑpnjə**
toy (*n.*) – **zʰəre**
tree (*n.*) – **sĩgʰɑr**

tremble (*v.i.*) – **gúnjə**
trigger (*n.*) – **kəl**
trip (*n.*) – **perdʱəpnjə; tu̯mnjə**
trips (*n.*) – **kʱep; pɑlɑ**
trouble (*n.*) – **ɦətjɑ; bʱukutɑ**
true (*n.*) – **sɑtʃo; gəsɑ̃kɑ**
trumpet (*n.*) – **bʱõkor**
trust (*v.i.*) – **jũɦupnjə; pɨtɪnjə**
trust (*v.t.*) – **pɨtɪnjə**
try (*n.*) – **dʱɑmɑ**
turmeric (*n.*) – **ɦɨlɪdə**
tumor (*n.*) – **məjo**
turban (*n.*) – **ŋə̤ˈpo; pɨgɨrɪ**
twigs (*n.*) – **dʒʱẽdʒɑ**
twin (*n.*) – **dʒoŋoljɑ**
two (*adj.*) – **nẹblo**
unknown (*adj.*) – **mɑsressɪᵘ**
unplowed (*adj.*) – **rãtɑ**
unripe (*adj.*) – **kɑtʃo; bɑlko; mɑmĩ̤wə**
unroll (*v.t.*) – **pəlɑ̤snjə**
unroll (*v.i.*) – **pəlɑːsɪnjə**
untie (*v.t.*) – **pəlɑːnjə**
until (*adv.*) – **pəˈ; səmə**
uproar (*n.*) – **rãᵘdʒʱjãᵘ; ŋərgədʒjãᵘ**
uproot (*v.t.*) – **bʱoʔnjə; kʱulkəˈnjə**
up-to-date (*adj.*) – **bʱərzɑkɑᵘ**
upward (*adv.*) – **rokəsəˈ**
upwards (*adv.*) – **jɑːdɑ**
urinate (*v.t.*) – **dʒʱiːsɪnjə**
urine (*n.*) – **dʒʱɪs**
us (*pron.*) – **geː; geːlɑᵉ**
utensil (*n.*) – **dʒɑːjɑ**
uterus (*n.*) – **zɑsɪp**

vacant (*adj.*) – **rɪto**
vagina (*n.*) – **pəre; rtã**
vast (*adj.*) – **gʱəgərɑno**
vegetable (*n.*) – **ŋə̤̃ˈŋəˈtɪ**
very (*adj.*) – **bənə̃ˈ**
village (*n.*) – **nãkʱɑr**
violin (*n.*) – **sɑrɨŋgɪ**
volunteer (*n.*) – **gəˈzjɑᵘ**
vomit (*n.*) – **wə̤ˈ**
vow (*n.*) – **kɪrjɑ**
vulgar (*n.*) – **bʱəndo**
vulture (*n.*) – **gɪdə**
wage (*n.*) – **dʒelɑ; tʃɑr**
waist (*n.*) – **wq̃; wɑŋ**
wait (*v.t.*) – **kĩnjə**
wake up (*v.i.*) – **sonjə; sə̃ˈsɪnjə**
walk (*v.t.*) – **dolɑːnjə**
wall (*n.*) – **bʱɑrnɑ**
walnut (*n.*) – **kʱɑsəˈ**
wander (*v.i.*) – **dolɑːnjə**
war (*n.*) – **rələ̃ˈ**
warm (*adj.*) – **mũˈwə**
warn (*v.t.*) – **sɪŋɑrnjə**
wart (*n.*) – **dʒõdʒəˈ**
wash (*v.t.*) – **tʃʱenjə**
wasp (*n.*) – **mɨrkɪm**
waste (*n.*) – **kʱer**
watch (*n.*) – **gʱɨrɪ**
watch (*v.t.*) – **bʱɑlsɪnjə; tʃɪᵘnjə**
watch man (*n.*) – **rokʱɑlɑ; tʃɪwɑrjɑ**
water (*n.*) – **ri̤**
waterfall (*n.*) – **tʃʱərkɑ; tʃʱɑːrɑ**
watery (*adj.*) – **tʃɪri̤ᵘ**

wax (*n.*) – **məˈnə**
way (*n.*) – **jəm; gwɑ; upɑˈ**
we "dl" (*pron.*) – **gɪn**
we "pl" (*pron.*) – **ge**
weak (*adj.*) – **kəmdʒor**
wealth (*n.*) – **sɨ̃pət**
weapon (*n.*) – **ɦətjɑr**
wear (*v.i.*) – **dʒɑsɪnjə**
weave (*v.t.*) – **rɨ̤ʔnjə**
web (*n.*) – **dʒɑl**
weed (*n. & v.t.*) – **rə̤m; rə̤mnjə**
week (*n.*) – **sɑtɑ**
weep (*n.*) – **gʱərnjə**
weigh (*v.t.*) – **foːnjə**
weight (*n.*) – **gɪs**
welfare (*n.*) – **kʱoːr**
well (*adj.*) – **tʃɑᵘ**
west (*n.*) – **pɨtʃʱɪᵘ**
wet (*v.i.*) – **tʃɪᵒːnjə; bʱɪdʒɪnjə**
what (*pron.*) – **kɑtɑ**
what kind (*pron.*) – **kɑtjɑᵘ; kɪtu**
wheat (*n.*) – **tɑm; pɪmɑ**
when (*conj.*) – **kʱərkə**
where (*pron.*) – **kɑŋŋə**
whet (*v.t.*) – **ɦulnjə**
whet stone (*n.*) – **ɦulũ**
whey (*n.*) – **mɨhɪ**
whip (*n. & v.t.*) – **korrɑ; sɪpkəˈnjə**
whirlpool (*n.*) – **mulkɑ**
whirlwind (*n.*) – **lɑfɑ**
whisker (*n.*) – **dʱɑrɪ**
whisper (*n.*) – **kʱuskʱus**
whistle (*n.*) – **sɪsɪljɑːtə**
white (*adj.*) – **pɑlo; prə̤wə**
who (*pron.*) – **su**
whole (*adv.*) – **pə̤̃ˈ; pɑr; sjo**
why (*adv.*) – **kɑrɑᵘ**
wide (*adj.*) – **rãwə**
widow (*n.*) – **rãdɪ**
widower (*n.*) – **rãdɑ**
width (*n.*) – **orã**
wife (*n.*) – **dʒjɑ**
wild (*adj.*) – **dʒjãŋɑᵘ**
wild cat (*n.*) – **rə̤̃kʱjɑ**
win (*v.i.*) – **dʒʱẽnjə**
wind pipe (*n.*) – **bʱõkor**
window (*n.*) – **bʱədʒəlɑ**
wing (*n.*) – **kər**
winnow (*v.t.*) – **tʃjɑpnjə; jəːlnjə; monjə**
winnowing tray (*n.*) – **nə̤ŋɨlɪ**
winter (*n.*) – **jũdʱɑ**
wipe (*v.t.*) – **siːnjə**
wish (*n.*) – **pə̃ˈ; pɑn**
witch (*n.*) – **zʱjɑ**
with (*prep.*) – **sə**
without (*adv.*) – **bɑɦek**
witness (*n.*) – **goɦɑˈ**
wolf (*n.*) – **pə̤r**
woman (*n.*) – **meːmɑ**
womb (*n.*) – **gərbʱə**
woo (*v.t.*) – **dʒjɑ fəkəˈnjə**
wood (*n.*) – **sĩ**
wool (*n.*) – **sən**
word (*n.*) – **ɑkʱər**
work (*n.*) – **jə̤n**
worm (*n.*) – **fupɨrgɪl**

worry (*v.t.*) – **sugʰɪnjə**
worship (*n.*) – **pudʒɑ**
wound (*n.*) – **gʰɑˈ; mą̃**
wrap (*v.t.*) – **səpnjə; murɪnjə**
wrestling (*v.i.*) – **mərkələˈsɪnjə**
wrinkle (*adj.*) – **tʃjɑʷrjɑ**
wrist (*n.*) – **nɑrɪ**
write (*v.t.*) – **sərnjə**
yam (*n.*) – **jo̤**
yard (*n.*) – **gədʒə**
yawn (*n.*) – **ɦɑmbol**
year (*n.*) – **rɨm**
yeast (*n.*) – **lɑdʊ**
yes (*adv.*) – **ə**
yesterday (*adv.*) – **ɑdʒʰjo**
yoghourt (*n.*) – **dɨɦɪ**
yoke (*n.*) – **kum**
you "sing." (*pron.*) – **ñɨ**
you "dl" (*pron.*) – **dʒɪn**
you "pl" (*pron.*) – **dʒe**
yours "sing." (*pron.*) – **nɪmĩ**
yours "dl" (*pron.*) – **dʒɪnmĩ**
yours "pl" (*pron.*) – **dʒemĩ**
youth (*n.*) – **bə̃ˈsə**
zeal (*n.*) – **dʒɑ̃gər; dʒʰos**
zigzag (*n.*) – **gɑ̃tjɑgũtɪ**

~~

Bibliography

A Comparative Dictionary of the Nepali Language (ed.Ralph Lily Turner, 1931). Allied Publication: New Delhi.

A Dictionary of Linguistics and Phonetics (ed. David Crystal, 2003). Blacwell: UK.

Adharbhut Prabidhik Shabdawali (ed. Chudamani Bandhu, 2052). Royal Nepal Academy: Kathmandu.

Adhunik Angreji-Nepali Shabdakosh (ed. Rajnarayan Pradhan, 2051). Educational Enterprize (Pvt.) Ltd.: Kathmandu.

Angreji-Hindi Kosh (ed. Father Kamil Bulke, 2004). S. Chanda and Co. Ltd.: India

A Practical Dictionary of Modern Nepali (ed. Ruth Laila Schmidt et al., 1996). Ratna Sagar: India.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (3rd Ed., 2008). CUP: India.

Collins COBUILD Dictionary on CD-ROM (2006).

Dictionary of Law and Justice (ed. Shankar Kumar Shrestha, 2008). Pairavi Prakashan: Kathmandu.

Encyclopaedia Britanica 2009 Ultimate Reference Suite, Encarta Premium DVD (2009).

English-Nepali Comprehensive Dictionary (ed. Shankarraj Pathak, 2007) Pathyaraj Pathak Smriti Pratisthan: Kathmandu.

Longman Dictionary of Contemporary English (1998). Longman: India.

Longman Essential Activator (1999), Longman: India.

Macmillan English Dictionary (2nd edition).

Nepali Brihat Shabdakosh (ed. Balkrishna Pokharel at al., 2044). Royal Nepal Academy: Kathmandu.

Nepali Kanuni Shabdakosh (ed. Shankar Kurmar Shrestha, 2061). Pairavi Prakashan: Kathmandu.

Nepali Shabdasagar (Basantakumar Sharma Nepal, 2062). Bhabha Pustak Bhandar: Kathmandu.

Nepali-Magarpang-English Dictionary (ed. Karnabahadur Budhamagar, 2061). Athar Magarat Magar Prtishthan: Kathmandu.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (7th edition). OUP: India.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (8th edition). OUP: India.

Oxford Paperback Thesaurus (2007). OUP: India.

Pocket Medical Dictionary (eds. Gupta and Gupta, 2001). AITBS: India

Prayogatmak Nepali Shabdakosh (eds. Hemangaraj Adhikari and Badribishal Bhtattarai, 2061). Vidhyarthi Prakashan: Kathmandu.

Shikchyarthi Hindi-Angreji Shabdakosh (ed. Hardev Bahari, 1992). Rajpal and Sans: Delhi.

The Oxford Hindi English Dictionary (2006). OUP: India.